

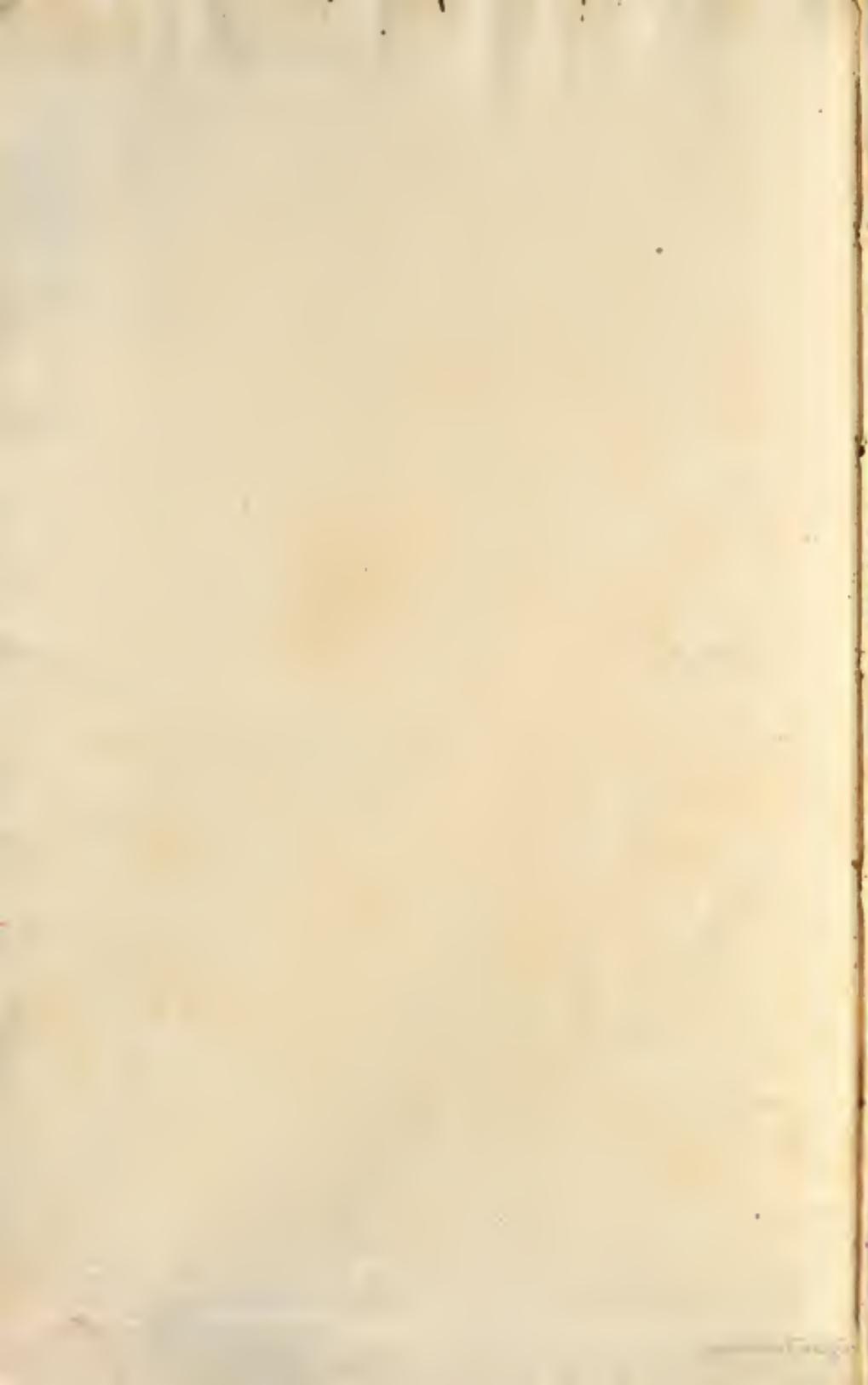
112

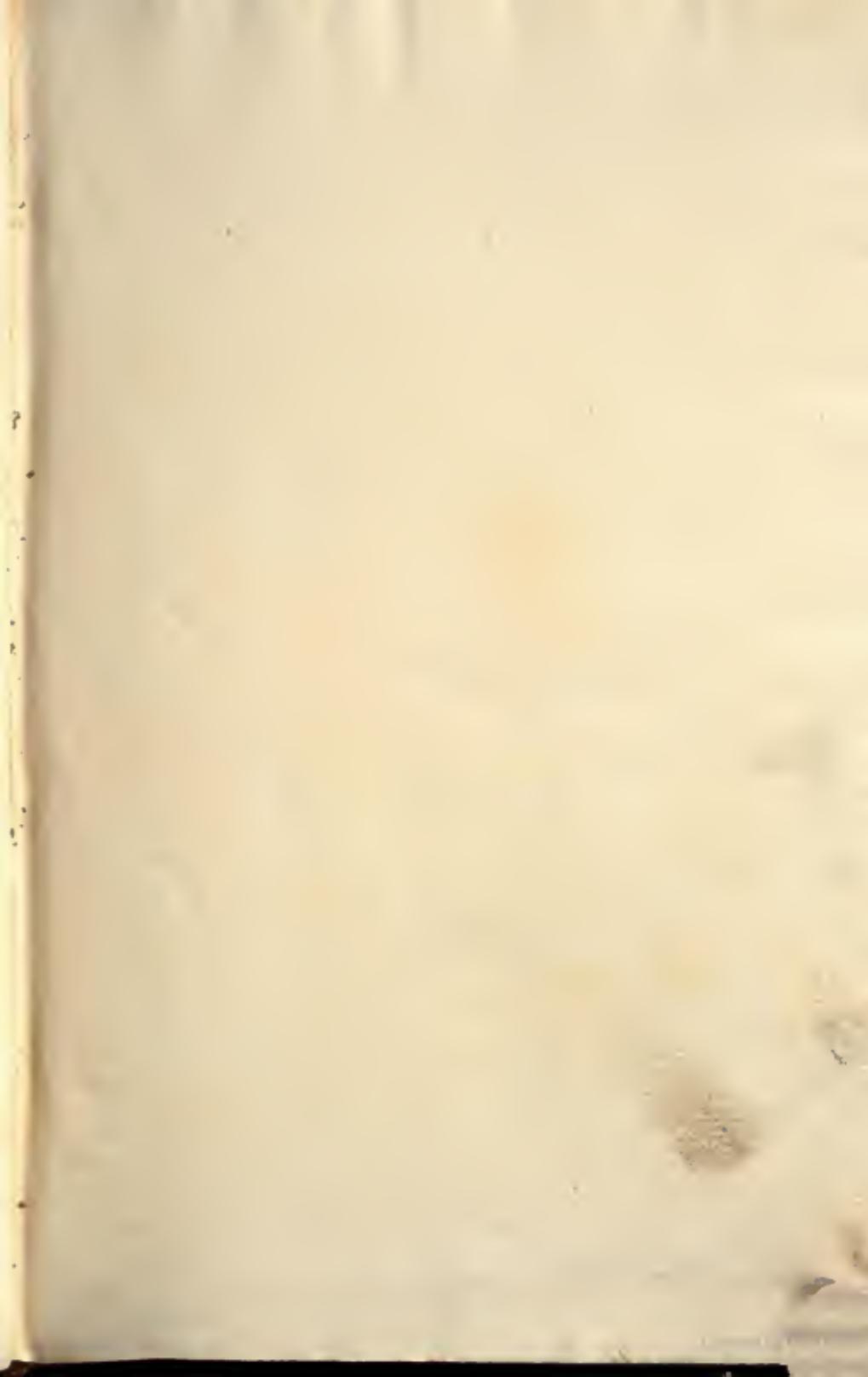
4

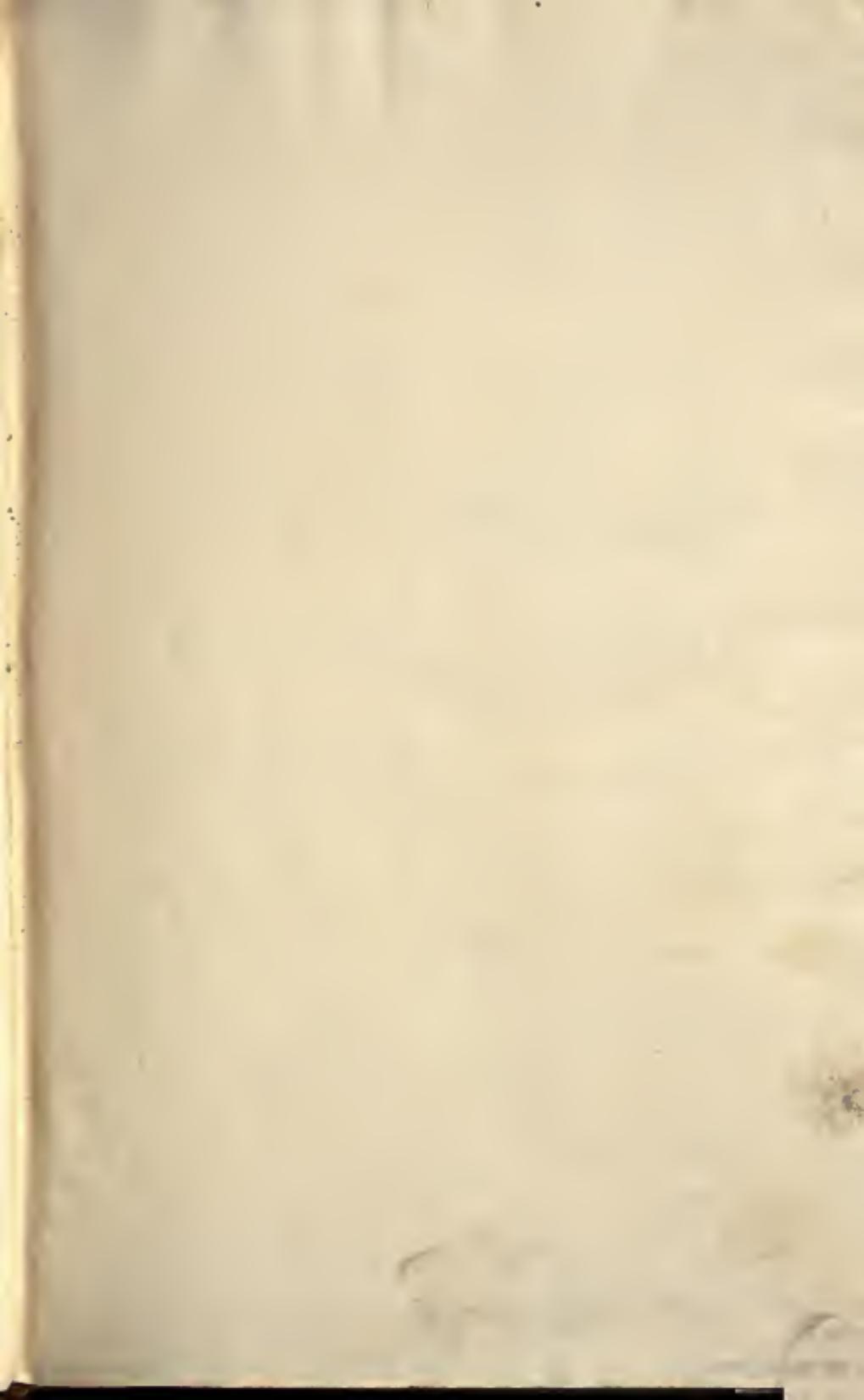
5

113

114

HISTORIA
PROVINCIAE
PARAQUARIÆ
SOCIETATIS JESU

ESTAUDAR

VAS SITATEMOS

HISTÓRIA
PROVINCIAE
PARAQUARIAE
SOCIETATIS JESV.

A U T H O R E

P. NICOLAO DEL TEGHO
EJUSDEM SOCIETATIS SACERDOTE

Gallo-Belga Insulensi.

L E O D I I ,

EX OFFICINA TYPOG. JOAN. MATHIÆ HOVII,
Sub signo Paradisi Terrestris. M DC LXXXIII.

SUPERIORVM PERMISSV.

EXCELLENTISSIMO
P R A E S I D I
ET A M P L I S S I M I S
S E N A T O R I B V S
S E N A T U S R E G II I N D I C I
F E L I C I T A T E M

VT Regi Catholico historiam meam inscriberem, palmaris me ratio impellebat, Præses excellentissime, & Senatores amplissimi: Eam enim mihi scribenti identidem occurrebat, nihil à me præclari recenseri posse, quod non aut Catholicorum Regum auspiciis incoepsum patratumque fuisset, aut ab iisdem tanquam à fonte derivatum: & primum erat opinari, omnia eò refundi debere, unde prodierant. Sed ne operi meo tantum nomen præfigerem, mea me tenuitas retraxit. Aquilarum est in suprema aëris regione irretortam oculorum aciem in Solem vibrare: minoribus verò avibus securius est, contractiores gyros agendo, solaribus radiis contentas esse.

E P I S T O L A

Quamquam nec sic invenio tenuitatis
mæ remedium: nam radii, si longè ab sua
origine spectentur, sine caligatione tolera-
ri possunt; at si juxta ipsum Solem respicere
presumas, non secus ac Sol, debilium ocu-
lorum aciem refringent. Rex Catholicus
Sole est, utrumque mundum clementissimâ
gubernatione illuminans: Ejus Administrî
radii sunt, tantò suæ origini similiores,
quantò propiores. Vos pænè immixti ipsi
Soli estis, & amplissimus Vester Ordo ex
propinquo diademate ita illustratur, ut
radios vix distinguas à Sole. In Vobis resi-
det Regiæ Majestatis genius: Vestri Ordinis
Regium nomen est, Regium sigillum, Re-
gia decreta, Regia omnia. Sed retrogredi
in mea non est potestate: evolavit opus
è manibus Vobis dedicatum, cogarque
fulgorem Vestrum planè Regium debili-
acie oculorum sustinere. Hoc uno in tem-
erario volatu lætus, quòd postquam Ve-
stris me fulgoribus tantisper assueficerim,
aliquantulam oculorum firmitatem adipisci
sperem, cuius adminiculo, ni tantibus li-
cet palpebris, in Regis splendorem timi-
dos oculos dirigere audeam, & non invitâ
necessitate eò aliquousque assurgere, quò
eniti parvitatis verecundiâ retardabar.

DEDICATORIA.

Planiūs loquar, Rex Catholicus fons est,
unde omnis potestas emanat, quam Vos,
velut aquæductus, pro personarum & lo-
corum exigentia, æquali authoritatis ac
prudentiæ laude dispensatis: & hactenùs
in Paraquariensis Provinciæ nostræ homi-
nes ita dispensastis, ut gratias immortales
mereamini; quas à me integras pro calami
modulo referretis, nisi obvium esset æsti-
mare, multùm aquæductibus debeti, sed
Fonti plurimùm; nec aliquid detrahi rivo-
rum laudi, quod origini afferitur. Hac
ductus ratione, quamvis operis mei fronti
Vestrā Celsitudinem inscripserim, id me
fecisse volo omnes intelligent, ut per Vesta
merita gradum faciam ad reddendas Re-
gi grates, & ornandam debitissimam laudibus Ca-
tholicam Majestatem, quæ Vobis benefa-
ciendi, mihi scribendi, & Minimæ Societati
nostræ in his Australibus Americæ regio-
nibus Apostolicè agendi, amplissimam
materiam præbuit. Et profectò dudum
erat cùm Paraquariensis nostræ Societatis
Provincia aliquam ejusmodi occasionem
sibi offerri desiderabat, gaudetque tandem
eam sibi oblatam fuisse, quæ non poterit
gratissima non esse Regi, & amplissimo Ve-
stro Ordini, in id præcipua cura intentis,

ut

E P I S T O L A

ut Christiana Fides inter Barbaros propagetur, & inter Hispanos incorrupti mores serventur: quibus in rebus quid Societas nostra optimis votis obsecundans patraverit, historia hæc Vestro nomini dedicata explicabit. Quam cùm aspectu Vestro dignati fueritis, speramus futurum, ut Regi Catholico, per transfennam saltem, insinuatis, post quæsitam Majorem Dei gloriam nihil Societati J E S U in Paraquariensi Provincia carius fuisse, quàm per bonam & malam famam, per immensos terrâ mariqué labores, per cruentas mortes, & innumera pericula, Ejus Majestati aliquousque serviisse. Quod dum peto, nihil alienum exigo à Vestrâ dignitate, aut commodo; nam simul ac Rex ea per Vos cognoverit, simul etiam intelliger, quantum Vestræ prudentiæ virtutique debeatur, qui ex ejus sententia eos viros tantis rebus adhibuistis, authoritate confirmastis, commeatu instruxistis, contra quadruplatores & sycophantas defendistis, Regiaque pecuniâ aluistis, per quos tanta, quanta narrabimus, patrata sunt: & in Vestrum Ordinem redundabit maxima pars gloriæ: in ea enim opinione sum, ut existimem post Regem, Vobis omnia deberi, sine quorum auxilio,

confilio,

DEDICATORIA.

consilio, & fulcimentis, parùm aut nihil nostra Societas in his regionibus confecisset. Quod ut magis in comperto sit, res paulò altius repetenda est, & ductilibus velut canalibus ad id, quod volo, deducenda.

Simul ac Iubitum est Divinæ Providentiae, omnem fermè Americam Hispanæ gentis religioni & fortitudini committere, prima cura Regum Catholicorum fuit, eos ministros eligere, quibus novi Orbis immensum onus Athlanticos humeros exigens tutò imponeretur. Et hactenùs tanta fuit felicitas in electione, ut miraculo proximum sit, tantam molem imperii ab ipso novi Orbis exordio non tantùm inconcussum conservari, sed etiam non unis in locis ad invidiam veteris Mundi ornari, firmari que potuisse. Principia turbulenta fuère, sed non aliena ab cæterorum imperiorum conditione; nec talia, qualia togati hominis armata prudentia, Caroli Quinti felicitate animata, componere nequiverit. Extinctis bellis civilibus, novus Orbis ita munitus est, ut secundo jam fermè sæculo auro & argento Americano inhiantes, Hispani nominis hostes nihil valuerint ex immenso

E P I S T O L A

propè imperio decerpere. Quod quamvis magnam partem Catholicorum Regum auspiciis & Hispanorum virtuti fortitudini-que debeatur, tamen nemo negabit præci-puam laudem Senatui Indico deberi, cuius consilio arces constructæ, aditus omnes obstructi, Prætores exercitatissimi impositi, milites opportunè delecti, naves & arma submissa, omniaque sic administrata, ut admireris paucorum virorum stupenda per-spicacitate & vigilantiâ trium millium leu-carum littora tam tuta esse, quām exiguæ insulæ firmissimum propugnaculum. Amplissimus Vester Ordo è longinquo Orbem hunc integrum feliciùs munivit, quām alii exiguas provincias è propinquo. Nam de ornatu quid loquar? principalium urbium splendor, Senatum provincialium. Maje-stas, Magistratum & privatorum homi-num commoditas, caeteraque Americano-rum Regnorum decora, linguæ sunt, quæ prædicant Regum Catholicorum & Sena-tūs Indici integritatem temperantiamque non ex novo Orbe ditescere, sed ejus singu-las partes ditare & ornare volentium. Verūm minima sunt hæc merita, si confe-rantur cum initio & progressu Religionis

DEDICATORIA.

in hunc novum Orbem introductæ , & ha-
c tenus propagatæ , conservatæque. Ex-
hausit vires suas Hispania , & debilitata
latera vicinis hostibus exponere non du-
bitavit, ut Religionem firmaret in Ame-
rica. · Poterant Reges Catholici , poterat
Senatus Indicus , accepta novi Orbis do-
cendi curâ , conscientias suas exonerare ,
singulis oppidis & regionibus Christianæ
Religionis ministros merè necessarios im-
ponendo : & id forsan fecissent alii populi ;
sed Americani Moderatores imperii , au-
spice Rege Catholico , non antè desie-
runt , quām barbarissimas nationes inte-
gritate Religionis , & sacrorum Majestate ,
tam sacram & magnificam facerent , quām
ipsa est Hispania. Septemdecim fermè
sæcula lento gradu processere interim ,
dum variarum nationum Reges , Princi-
pes , & præcellentes viri fœminæque ve-
terem Orbem Episcopatibus , Monasteriis
& sacris ædificiis ornarent ; sed sesqui-
sæculo hæc omnia tam luculenter in hoc
novo Orbe præstata sunt , ut quod singulis
& omnibus veteris Mundi sacris exornato-
ribus Ecclesia debet , hoc paucis Regibus
Catholicis , integerrimorum Consiliario-

E P I S T O L A

rum ope adjutis, debere se fateri teneatur. Ab Summis Pontificibus magnum favorem insigniaque privilegia multi Cæsares meruere, quod singuli aliquantulæ parti Ecclesiæ decorandæ defendendæque opes suas insumpserint; sed nullorum factaæ qui parari possunt cum Senatorum Indicorum operibus, quorum consilio Catholici Reges totius Americæ Archiepiscopatus, Episcopatus, dignitates, Canonicatus, &c cætera cathedralium Ecclesiarum decora, Regiâ planè munificentia dotavere: & insuper nullos admittentes incomparabilis liberalitatis corrivales, ubique juventutis ephelia, litterarum palæstras, propugnacula Religionis, & pietatis refugia erexere, erectaque in omnem posteritatem locupletavere. Nullus in immensa mole terrarum sanctissimæ Inquisitionis minister sacro ferro vastissimi corporis ulcera secat, nullus Indorum, Æthiopum, aut Hispanorum parœciis præest, nullus sacra administrat, qui Regiis stipendiis honestissimè non vivat. Quæ Religiosorum domus eadem liberalitatem non sentit? Quæ classis aut navis, ex Hispania in Americam navigans Christianæ Doctrinæ Magistros ex omnibus Religiosorum

DEDICATORIA.

Ordinibus depromptos commeatu Regio
& litteris Senatus Indici instructos non ad-
vehit? Quæ tam semota plaga? quis novi
Mundi angulus? quæ ora tam ab nostris mo-
ribus abhorrens, cui eidem auxiliatricem
manum profusissimâ munificentia non por-
rexerint? Digni planè novorum Orbium
imperio, qui integrum hunc Orbem, bar-
barum antè & incultum, Hispanum fecê-
re & Catholicum. Sed Deum immortalem
quanto sumptu? Verba perdere non lubet:
in propaganda, conservanda, & ornanda
Religione, Justitiaque per novum Orbem
administranda, triplò plus insumitur, quam
in ærarium Madritense inferatur. Qui re-
fragari volet, adeat quinquaginta ærario-
rum Regionum in America quæstores,
qui post initas rationes cogentur asserere,
Potosinum montem eviscerari, plerasque
auri argentiique fodinas exhaustiri, integra-
rum regionum thesauros insumi, omnium
quæsturarum arcas pœnè evacuari; uni Re-
ligioni conservandæ augendæque. Si ulte-
riùs eosdem quæstores interrogas, cur tan-
tum in eam rem conferant? uno ore affir-
mabunt, se ad id cogi innumeris Diplo-
matibus Regum Catholicorum, & Sena-

E P I S T O L A

tūs Regii Indici , identidem jubentium non parci sumptibus , ubi de Religione stabilienda propagandaque agitur. Novum hunc Orbem creavit Deus , & Hispanæ nationi tradidit ornandum. Novum hunc Orbem redemit Christus , & pretium Redemptionis in ejus incolas dispertiendum Hispanis commisit. In veteri mundo exornando poliendoque innumeræ nationes per tot sæcula insudavere , alteri mundo una suffecit Hispania , tam argenti & auri , ubi de Religione agitur , quam sanguinis , prodiga. Quod si ad fontem recurramus , fatendum erit Regibus Catholicis , & eorum Confiliariis , omnia deberi , unde omnia promovendæ exornandæque Religionis adminicula & consilia prodeunt. Quæ eo fine à me sigillatim explicata sunt , ut scopum meum pertingerem , & ostenderem minimæ Societatis J e s u Paraquariæ provinciam , insignem ingrati animi labem contracturam , si quando tota quanta est America Regem Catholicum , & Senatum Regium Indicum , Religionis propagatores conservatoresque agnoscit ; non in eosdem omnia sua refunderet.

Quam

DEDICATORIA.

Quam labem ne contrahat , quidquid lucis per tot annos in illuſtranda hac ultima America accepit , in Regem Catholicum tanquam Solem , & in Vos , Præſes excellentissime , & Senatores ampliſſimi , tanti Solis principales radios lubentiffimè reflextit : fateturque , infidelitatis & feritatis tenebris hanc partem Orbis adhuc oppreſſum iri , niſi benignè nobis affulſiſſetis . Quod quamvis paſſim in hac mea historia pro vero conſtet , tamen non erit ab re ex multis pauca expromere , in noſtræ gratitudinis & Regiæ Veſtræque Liberalitatis prælibamentum .

Postquam , Summo Numeſe aspirante , Minima JESU Societas per reliquas Mundi partes in lucrando animis felicitatis experimentum dedit , Philippus Secundus , prudentissimus meritorum æſtimator ; eam motu ſuo & ſumptibus ſuis Peruviæ Regno adhibuit . Atque ex hac origine Chileni Regni , Tucumaniae , Paraquariaeque innumeris populi avitis tenebris adhuc ſepulti , illuſtrari coepere . In quibus Regionibus , per modum expeditionum Apoſtolicarum , nullo fixi fermè loco , Prætorum Quæſtorumque Regiorum adjuti ope-

E P I S T O L A

Socii per viginti annos ingenti animarum emolumento labores continuavere; donec auctis jam rebus, de nova Societatis Provincia, quam Paraquariam nominant, fundanda ageretur. Cujus principia Philippus Tertius, Regum piissimus, egregie juvit, centum circiter & viginti Socios subsidiarios ex Hispania in novam provinciam profecturos liberali commeatu prosequutus. Philippi vero Quarti, Regum clementissimi, auspiciis & expensis, ducenti omnino variis temporibus eodem navigavere. Qui omnes postquam Boni-aëris portum tenuere, ad semotissima amplissimarum regionum loca, accepto ex ærario publico commeatu, eorumdem Regum munificentia transportati sunt, repetitis litteris jubentium, ut Societas promulgando per Barbarorum terras Evangelio adhiberetur, & adhibita aleretur, in omnibus oppidis, quæ ipsa construeret; aut ab aliis constructa in suam curam reciperet: & insuper sacra supellex pro novis templis, oleum pro cohonestando Venerabili Sacramento, & pharmaca pro ægrotis subministrarentur. Quæ omnia, & alia plurima, in Collegia, aliasque sedes collata

beneficia,

DEDICATORIA.

beneficia, si quis per otium ad calculum reducat, ingentem Regiæ liberalitatis cumulum reperiet, & fateri tenebimur, nos mamillâ Regum Catholicorum materno planè affectu nutriri. Quibus in rebus quid Senatui Regio Indico debeamus, sciunt, qui norunt eo indicante ad eas expensas inclinari Regum animos, commeatuum litteras expediri, diploma-ta favorabilia ad Prætores & alios Magistratus confici, calumniatorum technas dissolvi, difficultates amoveri, facilitari omnia: & eò progressum esse, ut cùm Societas aliquando tardaret, eam ad petenda Sociorum subsidia, & fruendum liberalitate Regum, ultrò accerferet, stimularetque. Ob quas res quamvis multùm debeat Paraquariensis Societas iis, qui prioribus temporibus sub aliis Regibus Rempublicam tractavere, tamen nemo inficias ibit, longè plurimum deberi Philippo Magno, & ab eo selectis Senatoribus, qui exhausto per diuturna bella ærario, triplò plura præstitere, quām eorum decessores paratissimâ tempestate. Quando ex æmulatione summæ potę-

E P I S T O L A

satis imperium Hispanicum infestis undique armis impetebatur; quando Batavus, Suecus, & Anglus furebant; quando Gallus Italiam, Germaniam, & Belgium, quā Hispano parent, & Hispaniæ fines lacescebat; quando hinc inde rebelles populi regni interiora infestabant, & quotidie ex Cadmæo velut semine seges ferrea erumpebat: quando contra tantos hostes sex exercitus Hispanici alebantur, quaternæ classes exornabantur, immensi imperii fines præsidiis firmabantur, & ærarium tantis rebus simul procurandis exhaustiebatur: eo, inquam, tempore Philippo Magno, & Patribus Indicí Senatús, animus nunquām defuit ad instruendos commicatus & alendos Evangelii Præcones in Tucumaniam Paraquiamque profecturos. Ulláne satis prædicatio esse potest tantæ pietatis? Hoc nempe est regna & imperia postpone-re Religioni. Non hic tamen sisto, sed gradum facio ad majoris laudis materiam. Magnum planè & Catholicum est, quod Reges Hispaniæ præteritis temporibus in alias Americæ partes

DEDICATORIA.

Regio planè sumptu sacrorum subsidia
submiserint ; verùm ea demum pietas
non caruit illico , Peruano argento, &
Mexicano auro, in Hispaniam largiter re-
vecto. Sed Tucumania , Paraquaria-
que , nec aurum , nec argentum in Hi-
spaniam remittit ; plus in his excolen-
dis insumitur , quàm tribuant : planè igi-
tur omnem laudem excedit , quòd Phi-
lippus Quartus in tali rerum statu , non
alio , quàm Religionis propagandæ insti-
gante Zelo , eas provincias constanter
adhuc juverit , & nihil diminutâ pietate
adjuvare pergit. Atque hæc singularis
religio in memoriam revocat Philippi
Secundi vocem cedro dignam , qui sua-
dentibus nonnullis Aulicis , ut Philippi-
nas Insulas Christiano ritu ab Hispanis
excoli coeptas desereret , quòd ob soli
inopiam Regio fisco futuræ essent gra-
ves , & expensæ proventibus majores ;
respondit , se pro unius ædiculæ sacræ , aut
Neophyti in Fide conservatione , non so-
lùm Indiarum , verùm etiam redditus omnes
Hispaniæ lubenter expensurum , neque
ullâ soli inopiâ retardatum iri ab Evan-

E P I S T O L A

geliī promulgatione : ad quam ob Aposto-
lici muneris vices sibi delegatas obligari se
non ignoraret. Quod olim felicissimo
& pacatissimo tempore Regum pruden-
tissimus verbis expressit; Philippus Ma-
gnus turbatissimā tempestate , & evacuato
concatenatis bellis ærario , constanter
in hac ultima America factis exequutus
est ; eò majori gloriā , quò Paraquarium
Tucumaniamque Philippinis insulis fisco
Regio inutiliores esse constat. Hoc ni-
mirūm est ex Magno fieri Maximum.
Hoc est habere administros, quales Vos
estis, Præses excellentissime , & Senatores
amplissimi , recta suadentes. Hoc est
adferre animos ad consultationes zelo
amplificandæ Dei gloriæ præoccupatos.
Hoc est politicam exercere longè diver-
sam ab iis, qui Summi Numinis cultum
eatenuis quærunt , quatenus statui augen-
do expedire existimant: & facere, ut Ca-
tholici nomen Regio adnexum ultima
terrarum efficaciter pervadat. Hoc deni-
que est Apostolorum meritis se inserere.
Nam si Gregorio magno Anglorum Apo-
stoli titulum benigna posteritas indide-

DEDICATORIA.

rit, quòd pauculos Sacerdotes in Angliam prædicatum miserit ; quo jure Catholicam Majestatem , & Vestrum amplissimum Ordinem, tanti nominis honore privabimus, qui non in angustum regnum paucos Evangelii Præcones, sed continuatâ per tot annos religione, transmissis & alitis numerosissimis Sacerdotibus, barbarissimas & incultissimas integri Orbis nationes Christo asseritis ? Quid igitur mirum, si Vestre Celsitudini historiam rerum gestarum in reductione ad Fidem Australioris Americæ Paraquariensis, Societatis provinciæ nomine dedicem, ultrò fatentis Vobis deberi, quidquid ipsa patravit. Vos tanta, quanta de J es u Sociorum laboribus hoc opere denarro , præstitistis. Nam si Ducibus, bellum auspiciis suis gerentibus , quamvis ab prælio absint , Victoriarum gloria attribuatur : quanto potiori jure ob bella Domini vestro consilio & ope feli citer gesta , & profligatas tot in locis dæmonum phalanges , triumphus Vobis concedetur. Quare sine ostentationis domesticæ periculo facinora Sociorum

E P I S T O L A

recensebo, hoc maximè nomine, quòd
omnis gloria in Vos tanquam in duces
& authores redundatura sit. Ita tamen
id exequar, ut stylus meus ferreus, qua-
si siderite aut magnete tactus, gradus
omnes meritorum Vestrorum inquietè
percurrat, donec in polo suo requiescat.
In Rege, inquam, tantorum gestorum
apice, quem si Religionis Solem, utrum-
que mundum illuminantem, Athlantem
Fidei, Ecclesiæ Catholicæ principale si-
dus, firmamentum, & decus appellave-
rim, eum aliquousque adumbravero, non
descripsero. Cui pro colophone appre-
cor, ut talibus Administris, quales Vos
estis, Præses Excellentissime, & Amplissi-
mi Senatores, diutissimè fruatur, sub
quibus pergamus bella Domini bellare.
Non nobis deest animus, nec materia
deerit, Regiâ & Vestrâ benevolentia
inflammatis. Non nos sycophantiæ &
calumniæ æmolorum ab præclaris cona-
tibus absterrebunt, tali patrocinio de-
fensos. Non nos granditas laborum ab
lucro animarum retardabit, Regio favore
protectos. Ebullit adhuc ad novas pugnas

DEDICATORIA.

in plerorumque pectoribus generosus sanguis, Deo & Regi Catholico consecratus. Nullus degener Majorum gloria contentus domi torpebit. Non sufficit nobis Itatinos, Paranenses, Urvaicenses, Guaíranios, Cuioënses; Chiloënses, Chunos, & alios à me denarratos in hoc opere populos Apostolicè percurrisse: non sufficit per octingentarum leucarum spatia (nam tantum hæc Provincia ab suâ origine in longum patuit) tot oppida fundasse. Non sufficit paludes, antra, rupes, intacta nemora, & pleraque vastissimorum terrarum loca excussisse. Ad Chaqueñses terras, & ultra Paraquarium positas, Sociorum sanguine tingi coeptas, nobis eundum est, ut Philippi Magni & Vesta tempora novis victoriis felicitere pergamus. Inter quos labores, dum sacro igne calebimus, inflammata ad Superos vota mittemus, flagitabimusque, ut pro propagata in hoc novo Orbe, & præsertim in his Australioribus provinciis, Religione, Deus Optimus Maximus in Europa, & alibi, Catholicæ Majestatis dilatet imperium, hostium consilia di-

EPISTOLA DEDIC.

sturbet, victorias multiplicet, & Vestram
Celsitudinem sub Rege magno diutissi-
mè conservet incolumem, donec cum
iis, qui erudiunt multos sicut stellæ, simul
omnes in æternum fulgere jubeamini.
Ita futurum animitùs apprēcatur,

CELSITUDINIS VESTRÆ

Servus Humillimus & Obsequentissimus

NICOLAUS DEL TECHO

Societatis IESV Sacerdos.

PRÆFA-

P R A E F A T I O AD S O C I O S I E S V I N E V R O P A.

NE res Paraquariae Societatis JESU Provinciae scribere aggrederer, multæ me rationes absterrebant, Reverendi Patres, Fratresque Carissimi: videbam enim in hac Barbarie iis me adminiculis destituendum, quæ ad politè culteque scribendum requiruntur. Nec ignorabam in tanta vastitate terrarum difficillimum fore, rerum gestarum monumenta conquerere, simulque congerere, unde delectus semel haberi posset. Atque ut nihil dissimulem, ad agendum potius, quam ad otiosè scribendum, mea me indoles (quæ Dei vocantis gratia est) impellebat magis; gloriosiusque mihi videbatur inter tot fortissimos JESU Milites verbi Divini gladio, quam stylo remagere. Ex altera verò parte alia me invitamenta urgebant ægerrimè ferentem gloriosissimos Sociorum labores, æternâ alioquin memoriâ dignos, ingratâ oblivione sepeliri. Satiùs itaque ducebam, non tam cultè scribere velle videri, quam tot præstantissimorum virorum facta ignorari. Nam quis, aiebam, ex hac barbarie cultum expectet, aut latitatem ex America? Et quamvis difficillimum mihi videbatur, rerum gestarum memorias conquerere; maximè tamen adjuvari me posse sperabam superstitionis virorum, quibuscum versabar, consortio, à quibus facile erat multa resciri, quibus aut ipsi interfuerant, aut abiis, qui interfuerant, audiissent. Adde, quod vacua laboribus intervalla, ut jam res sunt constitutæ, novo scriptionis exercitio sufficere posse videbantur. Sic in utramque partem vacillabat animus, cùm nonnulli Paraquariensis Provinciae Primores, quibus omnia mea debebam, nutantem impulerunt ad scribendum, ultrò oblatis quibusdam rerum gestarum memoriaibus. Quæ cùm tentabundus in ordinem dirigere incœpisse,

P R A E F A T I O

non diu pōst plurifariām distractus, & multarum rerum notitiā destitutus, manū ab opere retraxi. Donec Patris Florentii Montmorencii, ex Vicario Generali Rectoris Insulensis, & interjecto tempore Reverendi Admodūm Patris Generalis' nostri Gossuini Nikel, Romā non una littera mihi redditæ sunt, quibus significabant, rem gratam Societati me facturum, si incēptum opus perficerem. His accessit quorumdam Provincialium meorum benevolentia, qui ejusdem Generalis monitu summā curā voluntatēque omnia rerum gestarum monumenta ex provinciæ archivis mihi in mediā Barbaricæ degenti attulēre, coramque non semel injunxerē, ut omainò manū operi adhiberem. Igitur quamvis ab quovis Collegio octoginta centūmve leucis femotus degerem, & nulla fermè suppeteret copia idoneorum librorum, ad quorum cōtem latinum stylum vicennali barbaricæ linguæ usū obtusum exacuerem; opus sepositum in manus resumpsi, ratus elegantiæ defectum rerum dicendarum veritate (quæ præcipua historiæ pars est) abundè compensatum iri. Nam longè aliud est (ut benè Nicolaus Trigaultius, popularis meus, simili in causâ adnotavit) scribere quæ vides, quām quæ per manus translata, longoq[ue] usū corrupta ex aliorum relationibus acceperis. Et arridet dictum Divi Hieronymi, monentis historias Græcorum ab iis, qui Athenas viderint, & tertium Virgilii librum, qui à Troade per Leucatēm & Acroceraunia ad Siciliam, & inde ad ostia Tiberis navigārunt, quām ab aliis (umbraticis nempe hominib[us]) magis intelligi. Scx supra viginti anni sunt, ex quo è Belgio per Hispaniam in Paraquariam navigavi. Ex itinere septem mensibus in Brasiliā hyemavi, subsequenti quadriennio in Tucumania degi, reliquos viginti annos in Urvaicensi & Paranensi Provincia erudiendis Barbaris, quamvis tanta exercitatione indignissimus, insumpsi: & licet toto co tempore ne semel quidem ad Collegia diverterim, prima tamen quæque hujus Provinciæ columna mihi nota fuērē, c[on] quorum consortio, & Indorum diuturna consuetudine, multa de rebus gestis & Barbarorum moribus cognovi. Igitur si non culta, certè explorata narrabo. Cur verò Vos, Patres Reverendi, & Fratres carissimi, nominatim, & non potius ex more quemvis Lectorem in limine statim alloquor, nō alia ratio me movit, quām quodd[em] Vos sitis futuri, quos popularium vestrorum remotā gesta reficiendi

AD SOCIOS JESU.

pia curiositas instigatura sit. Et, ut ingenuè fatear, aliquem locum opportunum quærebam, plerisque Europæ Societatis JESU Provinciis, nomine Paraquaria nostræ, gratias agendi ob missos in hanc Australiæ Americam selectissimos Socios, de quorum honestissimis facinoribus si glorietur Paraquaria Societatis Provincia, id illud eveniet, quod corniculæ aliarum avium plumis se jaçanti, & mox post spoliationem deridiculo habitæ. Id ne nobis contingat, ingenuè fatemur, Paraquariam campum generosè prælantibus præbuisse : Europæas verò Provincias milites in arenam submisisse tales, quales cum plerumque nationum laude hæc historia recensebit : gaudebuntque, opinor, in sinu suum recipere, quos palæstra aut arena Apostolicorum præliorum auditos famâ Heroës effecit, qui si in Europa remansissent, fortè sine nomine & gloriâ inter gregarios militassent. Speramusque eos futuros incitamentum iisdem Europæis Provinciis, ut more Majorum pergent mittere subsidiarios, quos Paraquaria nostra, subministratâ Apostolicè agendi materiâ, ad populares suos fuso sanguine, aut Apostolicis facinoribus illustres aliquando remittat. Id tamen non ita dictum velim, ut detraictum eam eorum laudi, qui in America nati, & in Societatem recepti, Apostolicq Marte imperii Christiani fines per amplissimas Provincias felicissimè dilatarunt : nam quamvis eorum gloriam Europæos laudando nebulaſa taciturnitate obscurare vellem, per ipsas silentii nebulas ultrò se proderent fulgentissima Petri Agnasci, Rochi Gonsalvii, Antonii Ruisii, Didaci Alfari, Christophori Mendoçæ & Melchioris Vanegæ, aliorumque præstantissimorum in omni genere virtutum nomina, quorum non parva laus est, ardentissimè semper optasse, subsidiarios ex omni Europa Socios in has Provincias mitti, & advectos omni officiorum genere prosequutos fuisse; ultrò fatentes immensæ messi se impares, & innumeræ Barbarorum regiones cymmeriis ignorantia tenebris adhuc obrutum iri, nisi Europæa auxilia creberrimè transmissa fuissent. Porrò rationi consentaneum fuit, ut quemadmodum in exercitibus Europæis variarum linguarum milites Regi Catholico serviunt, sic ad debellandas barbaras nationes selectissimi ex quavis gente Athletæ concurrerent, eo maximè nomine, quod delectus virorum Apostolicorum sit à Deo Optimo Maximo, alligari non

PRÆF. AD SOCIOS JESU.

se sineat, sed ex quavis natione idoneos eligente, ut fructum adferant, & fructus eorum maneat; non sine magna Regis Catholici gloria, ad cuius imperium dilatandum Deus ipse per se idoneorum militum ex quovis populo delectum habet, electosque virtute & armis Apostolicis instruit.

*O nimium dilecte Deo, cui militat Æther,
Delectosq[ue] viros mittunt ad clasica Divi!*

INDEX CAPITVM SEU CONTEXTUS TOTIUS OPERIS.

LIBRI PRIMI.

CAPUT I. Initium operis & divina epis imploratio.
 CAP. 1. Lusitanis primi Paraguariam infeliciter explorant.
 CAP. 3. Hispani fluvium Argentum & Paraguariam pro Rege Catholico primi occupant.
 CAP. 4. Barbari in primos fluminis Argentini colosso insurgunt.
 CAP. 5. Prima pro finibus inter Hispanos & Lusitanos pugna.
 CAP. 6. Petrus Mendoça ad flumen Argentum & Paraguariam coloniam ducit.
 CAP. 7. Arix Boni-aëris fundatur, & infelicitate cum Barbaris pugnat.
 CAP. 8. Novi coloni fame vexantur, & Petrus Mendoça Prator moritur.
 CAP. 9. Gestæ sub Ioanne Oiola Propratore usque ad ejus necem.
 CAP. 10. Dominicanus Irala in Pratorum electio diserto Boni-aëri castro de fundanda Parauaria metropolis agitat.
 CAP. 11. Urbs Assumptionis Parauaria caput edificatur.
 CAP. 12. Parauarienses Barbari in urbu Assumptionis colosso conjurant.
 CAP. 13. Alvaro Nunius Prator novos colosos inducit.
 CAP. 14. Explorata terra in Hispaniam deportatur.
 CAP. 15. De Parauaria urbium fundatoribus.
 CAP. 16. Parauaria descriptio.
 CAP. 17. De Chileni regni urbibus & eorum fundatoribus.
 CAP. 18. Chileni regni descriptio.
 CAP. 19. De Tucumania rebus.
 CAP. 20. De primis Tucumania repotoribus, & urbium fundatoribus.
 CAP. 21. De supradictarum regnum flatu.
 CAP. 22. Catholicorum Regum felicitas & Religionis cura commendatur.

CAP. 23. Societas Tucumaniam accedit.
 CAP. 24. Primus Societas in Tucumania adveniens, & laborei.
 CAP. 25. Franciscus Angelus & Alfonso Barrena in Tucumania metropoli Apostolicè elaborant.
 CAP. 26. Alfonso Barrena Effectentes ad Fidem adducit.
 CAP. 27. Franciscus Angelus & Alfonso Barrena Cordubensem trallatum Apostolicè percurrent.
 CAP. 28. Socii & Brasilia missi à piratis vexantur, & appellantur.
 CAP. 29. Cordubensem distrio ab Alfonso Barrena & Emmanuel Ortega utiliter excruiat.
 CAP. 30. De mirabili Alfonso Barrena & Emmanuel Ortega transvectione:
 CAP. 31. Salsi fluminis accola Societas cura subducatur.
 CAP. 32. Brasiliensium Sociorum primi in Parauaria labores.
 CAP. 33. Emmanuel Ortega & Thomas Filidius Grauriam Apostolicè instruit.
 CAP. 34. Socii postea grasseante per Parauariam & Grauriam multe faciunt memorata digna.
 CAP. 35. Emmanuel Ortega plura millia baptizat.
 CAP. 36. Villavici Societas sedes ponitur.
 CAP. 37. Ioannis Saloni utilis labores.
 CAP. 38. Alfonso Barrena Calchaquinos pacificat.
 CAP. 39. Alfonso Barrena Lullos & alios populos Christianos facit.
 CAP. 40. Petrus Agnacius & Joannes Fontius in Tucumaniam veniunt.
 CAP. 41. De prima ad frenenses expeditione.
 CAP. 42. A Societate Matavarorum cura suscipitur.
 CAP. 43. Barrena & Agnacius plura Barbarorum idiomata discipiunt.

INDEX CAPITUM.

- CAP. 44. Frontenorum expeditio distractatur.
CAP. 45. De priuia Societatis in Chilenum regnum introductione.
CAP. 46. Sociorum Chilenorum domi forisq; egregii labores.

LIBRI SECUNDI.

- CAP. 1. Nova subfida in Tucumaniam & Parauariam inducuntur.
CAP. 2. Saloni & Lorençana per Parauariam excurrunt.
CAP. 3. Assumptionis urbs à Sociis excolitur.
CAP. 4. Guairania instratur.
CAP. 5. Res in Assumptioni & Santa Fidei urbis bene geruntur.
CAP. 6. Gafiar Montvoiu Omagracie Christi Iucrandia insiftur.
CAP. 7. Pilicpicone conciliatio pax cum Omagraci stabilitur.
CAP. 8. Reliqua Omagraciarum res narrantur.
CAP. 9. Tucumania multisaridam excolitur.
CAP. 10. Orto Chilensi bello fundaciones Collegiorum distractantur.
CAP. 11. Alfonso Barrena moritur, & lassatur.
CAP. 12. De Ioannis Saloni morte.
CAP. 13. De ultimis Ortega & Fildii in Guairania laboribus.
CAP. 14. Socii subfidiarii & veterani Tucumania excolluntur.
CAP. 15. De Societatis sede Corduba pefta.
CAP. 16. Res Christiana apud Diaguatas promoventur.
CAP. 17. Numeris Diaguatarum oppidum ad Christi partes transfit.
CAP. 18. Quatuor alia oppida Fidem recipiunt.
CAP. 19. Socii apud Diaguatas de vita percolitantur.
CAP. 20. Lulli & alia gentes excolluntur.
CAP. 21. Stephanus Paes Socios Tucumania & Parauaria inficiet.
CAP. 22. Assumptionis urbs agerrimè fert Sociorum discessum.
CAP. 23. Emmanuelis Ortega vexatius.
CAP. 24. Sociorum per Tucumaniam labores.
CAP. 25. Ludovicus Valdivia Chilenos Christo & Regi conciliare adlaborat.
CAP. 26. Pergis Valdivia Chilenos Barbaros ad partes trahere.

- CAP. 27. Captiverum memorabilis exitus.
CAP. 28. Ludovicum Valdivia in Hispaniam navigat.
CAP. 29. Societas Parauaria metropoli restituitur.
CAP. 30. Marcelli Lorençana vexator configitur.
CAP. 31. Petrus Agnacius moritur & lassatur.
CAP. 32. Reliqui Sociorum per Tucumaniam labores.

LIBRI TERTII.

- CAP. 1. Pernana Societatis Provincia dividitur.
CAP. 2. Claudius Aquaviva jux Provincia Parauaria concedit.
CAP. 3. Didaci Terres ortus, educatio, Religio, tyrocinium, studia, & navigatione.
CAP. 4. Gestis ejus in Iulidu & Cuscenis Rehoratu.
CAP. 5. Facta ejusdem in variis Pernana provincia locis.
CAP. 6. De Procuratione Didaci Terres.
CAP. 7. Quintensem Provinciam fundas.
CAP. 8. Ad fundandam Parauariensem proficiscitor.
CAP. 9. Socios in novam provinciam inducit.
CAP. 10. Prima Congregatio provincialis celebratur.
CAP. 11. Nova Sociorum subfida eu Europa appellantur.
CAP. 12. Portus Boni-séris Societatis sede occupatur.
CAP. 13. De rebus Chileni Collegii.
CAP. 14. Societas sedes apud Aranean pehitur.
CAP. 15. Araneani Indi describuntur.
CAP. 16. Araneani Indi excolluntur.
CAP. 17. Ad insulam Sancta Maria Socii nubiliter navigant.
CAP. 18. Chilensis insula temporario Societas domicilio occupatur.
CAP. 19. Caſtrensis urbs à Sociis excolitur.
CAP. 20. Chilenses Insulani fructusq; à Sociis aduentur.
CAP. 21. Societas ob exagitatum servitium personale vexatur.

INDEX CAPITUM.

- CAP. 22. Mendoza civitas Societatis sede ornatur.
- CAP. 23. Chacoenses Indi doctrinā Christianā imbuuntur.
- CAP. 24. Cordubensis sedes vexatur ob servitium personale.
- CAP. 25. Occasione servitii. Personalis sedes Esterioris deseritur.
- CAP. 26. In Sancti Michaelis urbe sedes Societatis erigitur.
- CAP. 27. Calchaquima vallis à Societate pacificatur, & diuturno labore percurritur.
- CAP. 28. Didacus Torres Concepcionis urbem in Frontonum finibus excusat.
- CAP. 29. Paraguaria Hattue.
- CAP. 30. Guarania desribuitur.
- CAP. 31. Josephus Cataldinus & Simon Maceta Guarania urbeas à peccatis expiant.
- CAP. 32. Societas in Guarania duo oppida fundat.
- CAP. 33. Ab Societate Paranaensium cura fissiparsit.
- CAP. 34. Inter Paranan & Paraguariam Societas oppidum fundit.
- CAP. 35. Novum oppidum bello affligitur.
- CAP. 36. Oppidum Diufo Ignatio sacrum alio loco inter bellum tumultu readificatur.
- CAP. 37. Guairaeorum mortis.
- CAP. 38. Guairaeorum regio ab Societate adiutor.
- CAP. 39. Societas sedem apud Guairaeos ponit.
- CAP. 8. Guairaeorum Ducis filius baptizatur.
- CAP. 9. In Assumptionis urbe gesta narrantur.
- CAP. 10. In Sancti Iacobi Tucumanie metropoli Societatis sedes restituuntur.
- CAP. 11. De Antonii Ruij vita primordiis.
- CAP. 12. Antonii Ruij vita consumatio.
- CAP. 13. Guarania Societati Christianam egregie promovet.
- CAP. 14. In Guarania inter variae turbas res Christiana promovetur.
- CAP. 15. Paranaenses primum adentur.
- CAP. 16. Guairaei uenitique circunstantur.
- CAP. 17. De legatione Ludovicus Valdivia ad Regem Catholicum.
- CAP. 18. Ludovicus Valdivia finitimes populos cum Pratore pacificat.
- CAP. 19. Ludovicus Valdivia interiores populos cum Pratore pacificat.
- CAP. 20. De missis Socie deliberatur.
- CAP. 21. Martinus Aranda, Horatio Bechis & Didacus Montalvanus maliuntur.
- CAP. 22. Martini Aranda vita.
- CAP. 23. De Horatio Bechis & Didaco Montalvano quedam memorabilia.
- CAP. 24. Quatuor Societatu sedes stabilitur sumptibus Regis.
- CAP. 25. Societas praevarum publiceque vexatur.
- CAP. 26. Didacus Torres Tucumaniam Paraguariamq. instruit.
- CAP. 27. Guairaei exculantur.
- CAP. 28. Guairaeisti primum ab Romero aduentur.
- CAP. 29. Martinus Xaverius Frafus in Guarania moritur & laudatur.
- CAP. 30. Socii in Guarania inter adversa rem Christianam promovent.
- CAP. 31. Guaraniarum expeditionis initium, progressus & finis.
- CAP. 32. De Baltazare Senio.
- CAP. 33. De sedibus nova Paraguariensis provinciis.
- CAP. 34. De primis Parauaria Provinciae sociis.
- CAP. 35. De nova Provincia benefactoribus.

LIBRI QUARTI.

- CAPUT 1. Appellunt subsidiarii, & sedes in portu Boni-aëris stabulatur.
- CAP. 2. Societas Sancta Fidei urbem sede occupat.
- CAP. 3. Ignatii Loiola inter Beatos relati celebratae & miracula.
- CAP. 4. Didacus Torres Provincialis multa per totam provinciam utiliter ordinat.
- CAP. 5. Chiloeenses insula Apostoli excoluntur.
- CAP. 6. Joannes Darius, & Didacus Bureau Disquistas pacificans & excolunt.
- CAP. 7. Servitium personale Regia auctoritate compescitur.

INDEX CAPITUM.

LIBRI QUINTI

- CAPUT 1. Petrus Omistus Provinciam
inuit.
CAP. 2. Num Societas expedita sedes apud
Indos penere.
CAP. 3. Paranaensis provinciae descriptio.
CAP. 4. Rochus Gonsalvius inferiorem Pa-
ranensis Province partem explo-
rat.
CAP. 5. Rochus Gonsalvius Itapuanum oppi-
dum fundat.
CAP. 6. Rochus Gonsalvius constitutum ab
se Sancte Anna oppidum Franciscan-
um concedit.
CAP. 7. De Guaraniorum moribus.
CAP. 8. De varii Guairania rebus.
CAP. 9. Gestæ apud Guairaneas.
CAP. 10. De Chilensi regni rebus.
CAP. 11. Monasterium monialium provincie
capitibus facessit negotium.
CAP. 12. Diploma & sententia Pauli Quin-
ti.
CAP. 13. Praetor Paraquaria ab armorum con-
silio avocatur.
CAP. 14. Iguapuani oppidi initia.
CAP. 15. In Sancti Ignatii oppido turbatur.
CAP. 16. Iosephus Cataldinus novi oppidi foun-
damenta jacti in Guairania.
CAP. 17. Marcellus Lorençana Guairania Socios
inficit.
CAP. 18. De Guairanorum rebus.
CAP. 19. De Ioannis Viana procuratione.
CAP. 20. De Collegiorum & sedium in Hispani-
norum urbibus statu.
CAP. 21. Didaci Gondales Holgnini mors.
CAP. 22. Calchaquina vallis ab Societate duabus
sedibus occupatur.
CAP. 23. De Calchaquinorum moribus.
CAP. 24. Rochus Gonsalvius primus superiorum
Parana partem explorat.
CAP. 25. Ab Roche Gonsalvio inferior Parana
pars sepiè percurritur.
CAP. 26. Expeditio ad Tucutensis in Guai-
rana.

LIBRI SEXTI

- CAPUT 1. Variis Tucumania in Regionibus
per Socios patrata narrantur.
CAP. 2. De Chilenorum Sociorum rebus.
CAP. 3. De rebus in Guairania gestis.
CAP. 4. De Divi Thome Apostoli itineri-
bus.
CAP. 5. De prima Neophytorum commu-
nione.
CAP. 6. Egregia Neophyti virtus describitur.
CAP. 7. Ludovicus Valdivia malta facit me-
morias digne.
CAP. 8. Chiloenses Insula excoluntur.
CAP. 9. De Chunerum & Huallermis mo-
ribus.
CAP. 10. Melchior Venegas & Matthaus Ste-
phanus ad Chunes navigant.
CAP. 11. Ad Paranenses gestæ narrantur.
CAP. 12. Iguapu sede Societas occupatur.
CAP. 13. Uruaicensis provinciae descriptio &
inventio.
CAP. 14. Rochus Gonsalvius Pruaensem pro-
vinciam primus adiit.
CAP. 15. Rochus Gonsalvius Concepcionis oppi-
dum condit.
CAP. 16. De Gabriele Perlino.
CAP. 17. Variorum Collegiorum res summatim
narrantur.
CAP. 18. De Calequiniis Sociis.
CAP. 19. Graciorum dux baptizatur.
CAP. 20. Gestæ Sociorum apud Guaranos.
CAP. 21. Ludovicus Valdivia in Europam re-
navigat.
CAP. 22. Chilenorum Sociorum vexationes &
labores.
CAP. 23. De Æthiopum Baptismis.
CAP. 24. De Chilensi regni rebus.
CAP. 25. De rebus Parancibas.
CAP. 26. Exploratio Vraica, fluvii disturba-
tur.
CAP. 27. Rochus Gonsalvius oppidum ad Pruaï-
cam frumenta fundare tentat.
CAP. 28. Corporis Christi oppidi fundatio.
CAP. 29. Iosephus Cataldinus frumenta ibitiranc-
betanos ad oppidum reducere con-
tendit.
CAP. 30. De Francisci Vasqñis Truxilli pro-
curatione.
CAP. 31. Provincia flatus.

INDEX CAPITUM.

LIBRI SEPTIMI.

- C**AP. 1. Initium Provincialatus Nicolai Durandi varietate rerum consignatur.
 CAP. 2. De vita & morte Joannis Viana.
 CAP. 3. Ignatius & Xaverius recenter inter Sanctos relati celebrantur.
 CAP. 4. De variis rebus per Chilenum regnum gestis.
 CAP. 5. De vita & moribus Melchioris Vanea.
 CAP. 6. Per Chiloënses Insulas gesta narrantur.
 CAP. 7. Iarefisi explorantur.
 CAP. 8. Guaciaras excoluntur.
 CAP. 9. De Paramensium Sociorum rebus.
 CAP. 10. De Lancetana Virgine.
 CAP. 11. De vita & morte Joannis Fafai.
 CAP. 12. Apud Ibitirambstanos Guairaniam populus Socii Divi Xaverii sedem conservuntur.
 CAP. 13. In Taisoba terrarum aditu Antonii Ruijfi comites septem multantur.
 CAP. 14. De ceteris rebus per Guairaniam gelis.
 CAP. 15. Rioensis Collegi initia & gesta per Tucumaniam narrantur.
 CAP. 16. De expeditione ad Cuiocenses & morte Dominici Consalvi.
 CAP. 17. Acariense oppidum ab Societate adificatur.
 CAP. 18. Objaculum Evangelica predicationis ab Vraica amovetur.
 CAP. 19. De Iohannis Quaraci Ariols moribus & morte.
 CAP. 20. De Thome Filidii vita & morte.
 CAP. 21. Apud Tucutienenses in Guairania Sancti Josephi oppidum conditur.
 CAP. 22. De itinere ab Antonio Ruijfe aperio & Divi Xaverii colonia augmento.
 CAP. 23. Apud Tariatienses in Guairania Incarnationis oppidum fundatur.
 CAP. 24. Socii variis in Guairania loci de vita periclitantur.
 CAP. 25. Chilense regnum ab provincia avelletur.

- CAP. 26. Iohannis Romeri vita initia, Religionis tyrocinium, navigatio, & primis in Peruvis labores.
 CAP. 27. Ejusdem gesta varia in locis & procuratione Romana.
 CAP. 28. Religio Iohannis Romeri exercitationes & virtutes.
 CAP. 29. De Comitiis provincialibus & Giparis Sobrii in Europam navigatione.
 CAP. 30. Iguazuani oppidi fundatio.
 CAP. 31. Apud Pirasinienses ad Prudicanum Sancti Nicolai oppidum adificatur.
 CAP. 32. Rochus Consalvius inferiorem Prudicanam partem explorat.
 CAP. 33. Nicolaus Durandus Provincialium primus in Guairaniam penetrat.
 CAP. 34. Nicolaus Durandus Guairaniam intrat.
 CAP. 35. Nicolaus Durandus Parananam inspicit.
 CAP. 36. Inter excitatas turbas duo ad Prudicanam oppida ab Societate extirpantur.
 CAP. 37. De rebus apud Iapirivenses fatus.

LIBRI OCTAVI.

- C**APUT 1. Didaci Terres vita postrema.
 CAP. 2. Rochus Consalvius ad Ibicuitum oppidi fundamenta jacit.
 CAP. 3. Barberi oppidi surgentis opus disurbans.
 CAP. 4. Casapaminiensis colonia edificatur sub nomine Candelaria.
 CAP. 5. Gestu apud Ignazuuanos.
 CAP. 6. Michael Sotomajor moritur.
 CAP. 7. Exempla virtutum in Assumptionis sebe exhibita.
 CAP. 8. Sancti Pauli oppidum in Guairania conditur.
 CAP. 9. In Taisoba terris novi oppidi fundamenta jacuntur.
 CAP. 10. Taisobani oppidi fundamenta bello concusuntur.
 CAP. 11. Antropophagorum ceremonia in matatione captivorum.

INDEX CAPITUM.

- CAP. 12. Archangelorum oppidum in Tiaueba
terris fundatur.
- CAP. 13. Expedition ad campistres populos fru-
stratur.
- CAP. 14. De reliquis Guairanis rebus.
- CAP. 15. De Chaquensi expeditione.
- CAP. 16. De procuratione Gasparis Sobrini.
- CAP. 17. De subsidiariorum Sociorum peri-
culo.
- CAP. 18. De Gaspare Sobrino.
- CAP. 19. Cauroenses & Iuvenses Religioni ut-
enique conciliantur.
- CAP. 20. Apud Iuvenses Rochus Gonsalvius
Assumptionis oppidum condit.
- CAP. 21. Apud Cauroenses Sanctorum omnium
colonia fundatur.
- CAP. 22. Barbari in necem Sociorum con-
spirant.
- CAP. 23. Rochus Gonsalvius & Alfonso Ro-
dericus malitantur.
- CAP. 24. Gesta post utriusque necem.
- CAP. 25. Rochi Gonsalvii cor portentosè lo-
quitur.
- CAP. 26. Sociorum occisorum cadavera rech-
perantur.
- CAP. 27. Petrus Romanus ad necem queritur.
- CAP. 28. Ioannes Caillilius trucidatur.
- CAP. 29. Gesta post Ioannis Caillili necem ab
Niemvio.
- CAP. 30. Patriide ad occidentes Pirasinienses
Socii convolant.
- CAP. 31. Iuvenses castigantur.
- CAP. 32. De Cauroensibus vindicta sumitur.
- CAP. 33. Exuvia occisorum Sociorum in tutum
recipiuntur & honorantur.
- CAP. 34. Rochi Gonsalvii vita tenuer & vir-
tutes.
- CAP. 35. Alfonsi Roderici vita.
- CAP. 36. De Ioannis Caillili moribus.
- CAP. 37. Gualachi excoluntur & apud eos Con-
ceptionis oppidum fundatur.
- CAP. 38. Guiravera ad Christi Fidem solli-
citatur.
- CAP. 39. Mamalucorum adventus.
- CAP. 40. Sanctorum Michaelis & Antonii
oppida conduntur.
- CAP. 41. Sancti Thome oppidi fundatio.
- CAP. 42. In Boui-aëris portu turbatur.
- CAP. 43. De Nicolas Durando Mastrillo
Provinciali.

LIBRI NONI

- CAPUT 1. In Tucumania & Boni-aëris re-
gionibus gesta narrantur.
- CAP. 2. De expeditione Gasparis Oserii ad
Chaquenses.
- CAP. 3. Alfonso Aragona & Didecus
Vassallus morimur.
- CAP. 4. In Nieuauium moverur.
- CAP. 5. In Iguaçano colonia turbatur.
- CAP. 6. De carceris Parana rebus.
- CAP. 7. Cauroensis oppidi restauratio urge-
tur.
- CAP. 8. Cauroense oppidum restauratur.
- CAP. 9. Divi Francisci Xaverii colonia sum-
matio.
- CAP. 10. IESV-Mariana colonia in Guairania
confurgit.
- CAP. 11. In IESV Mariano oppido varie
turbatur.
- CAP. 12. De Mamalucorum origine, moribus
& sociis.
- CAP. 13. Occasio Guairanis depopulationis.
- CAP. 14. Mamaluci oppidum Divi Antonii
depopulatur.
- CAP. 15. Divi Michaelis oppidi depopulatio.
- CAP. 16. IESV-Mariana colonia devastatio.
- CAP. 17. Gesta post depopulationem narran-
tur.
- CAP. 18. Simon Maceta & Institutus Vansurkias
latrones usque in Brasiliam inseguun-
tur.
- CAP. 19. Per totam Guairaniam res turban-
tur.
- CAP. 20. Lequacia Ariolorum ossa venerantur
subducuntur.
- CAP. 21. Insignis veterator exploditur.
- CAP. 22. Sancti Petri oppidum apud Gualches
fundatur. & apud eisdem egregie
laboratur.
- CAP. 23. De Calchaquinorum rebellione.
- CAP. 24. De Caiguaram moribus.
- CAP. 25. De expeditione ad Caiuas.
- CAP. 26. Ad Privaicam Assumptae Virginis
oppidum constitutur.
- CAP. 27. Iberinus debellatur.
- CAP. 28. Ad Privaicam duorum oppidorum fun-
damenta jacintur.
- CAP. 29. Simon Maceta in Brasilia frustra pro-
curat captivorum libertatem.

INDEX CAPITUM.

- CAP. 30. JESV-Marianum oppidum necumque restringatur.
- CAP. 31. In Guairania multa sunt memoratae digna.
- CAP. 32. Sancti Pauli oppidum devastatur, & Incarnationis colonia desribitur.
- CAP. 33. Socii in Guairania & alibi varie vescantur.
- CAP. 34. Societas per Tucumaniam egregie labores.
- CAP. 35. Apud Caapienses & Caasapeguenses oppida conduntur.
- CAP. 36. Tapensis provincia primum aditum.
- CAP. 37. Socii Prusiacenses peste afflatis optimantur.
- CAP. 38. Apud Iguazhanoii gesla narrantur.
- CAP. 39. De reliquis Parana rebus.
- CAP. 40. Sanctorum Xaverii & Iosephi coloniarum depopulatio.
- CAP. 41. De deserendis Taisobana factionibus oppidi agitur.
- CAP. 42. Tria oppida Taisobana factionibus transmigrant.
- CAP. 43. Due colonia in Guachotum regione posita ab Mamalucis destruntur.
- CAP. 44. Transmigrantibus calamitates describuntur.
- CAP. 45. De transmigratione Lauretani, & Sancti Ignatii oppidorum agitatur.
- CAP. 46. Lauretani & Ignatiani transmigrant.
- CAP. 47. De continuanda transmigratione consilia capiantur.
- CAP. 48. Societas ad Itatinensem provinciam Christo subjugandam invitatur.
- CAP. 7. Transmigratores oppida readificant.
- CAP. 8. Antonii Ruyssi tolerantia religiosa exempla.
- CAP. 9. Tapensis provincia descriptio.
- CAP. 10. Oppidi Sancti Michaelis fundatio.
- CAP. 11. Sancti Thoma oppidum construitur.
- CAP. 12. Alio loca fundantia oppidis designantur.
- CAP. 13. De Prusiacensium Sociorum laboribus.
- CAP. 14. Sociorum Prusiacensium labores.
- CAP. 15. De Guarana genti Marimonis.
- CAP. 16. Itatinensis provincia desribitur.
- CAP. 17. Jacobus Rancopierino primus Itasiensem provinciam explorat.
- CAP. 18. Societas in Itatinensi regione quatuor oppida fundat.
- CAP. 19. De Itatinensem Sociorum Laboribus & ulterioribus spebus.
- CAP. 20. Sancti Iosephi colonia destruitur.
- CAP. 21. Angelorum colonia depopulatio.
- CAP. 22. Divorum Petri & Pauli oppidum Mamaluci destruntur.
- CAP. 23. Gesla post devestationem oppidorum in Itatinensi provincia.
- CAP. 24. De rebus in Tucumania geslis.
- CAP. 25. Ioannis Darii ortus, educatio, & officia.
- CAP. 26. De quibusdam Ioannis Darii viris.
- CAP. 27. De caseris ejusdem actis & actibus.
- CAP. 28. In Paraquaria Socii vescantur.
- CAP. 29. Caaracenses & Ignaziani transmigrant.
- CAP. 30. De Prusiacensibus coloniis.
- CAP. 31. Sanctorum Michaelis & Thoma oppidorum incrementa.
- CAP. 32. Sancti Iosephi oppidum fundatur.
- CAP. 33. Nativitatis Virginea colonia apud Aracanos penitit.
- CAP. 34. Sancte Anna oppidi fundatio.
- CAP. 35. Oppidi Sancta Theresia initia.
- CAP. 36. Sancti Joachimi oppidi initia.
- CAP. 37. Franciscus Vasquino Provincialis Indorum oppida iusfrat.
- CAP. 38. Apud Itatinenses duo oppida readificantur.
- CAP. 39. Statutus provinciae sub Francisco Vasquino Provinciali.

LIBRI DECIMI.

- CAPUT 1. Per Tucumaniam gesla congeruntur.
- CAP. 2. Inter bellum tumultuus Socii multa agnunt memoratae digna.
- CAP. 3. Marcello Lorenzana morient & landatur.
- CAP. 4. Franciscis à Valle mors.
- CAP. 5. Guairanii transmigrationem contineant.
- CAP. 6. Transmigratores ab Prusiacensibus & Parisenibus liberaliter excipiuntur.

INDEX CAPITUM.

LIBRI UNDECIMI.

- C**APUT 1. Didacus Boroaprefecturam init,
& Sociis per Tucumaniam rem benè gerunt.
CAP. 2. Expeditio ad Chiriguanae.
CAP. 3. Didacus Boro Paranan lastrat.
CAP. 4. Didacus Boro Prvaicam inspicit.
CAP. 5. Didacus Boro cismontana Tapensis
provincia oppida adit.
CAP. 6. Didacus Boro ad Tapensis provincia
colonias trans Igaim posita pergit.
CAP. 7. Didacus Boro oppida Tapensis pro-
vincia cui Igaim posita perficit.
CAP. 8. De reliquo Missionariorum rebus.
CAP. 9. Petrus Spinosa à Barberis trucidatur.
CAP. 10. Petri Spinosa vita.
CAP. 11. Convictus Esterensis & Esterense Col-
legium dissolvuntur.
CAP. 12. Didacus Boro utiliter provincia par-
tem lastrat.
CAP. 13. Gestæ per provinciam Collegia nar-
rantiur.
CAP. 14. Image Beata Virginie in Sancta Fidei
Collegio portentu clarescere incipit.
CAP. 15. De particularibus Parana rebus.
CAP. 16. Socii Prvaicenses multa faciunt me-
moriam digna.
CAP. 17. Ad Tébiquarim utiliter excurritur.
CAP. 18. De variis rebus per Tapensem provin-
ciam patrati.
CAP. 19. Christopherus Mendoça captivus in
libertatem offerit.
CAP. 20. Christopherus Mendoça variarum re-
gionum populos sollicitat ad Fidem.
CAP. 21. Christopherus Mendoça ab Ibiaen-
sibus macellatur.
CAP. 22. Supplicium de occisoribus sumitur.
CAP. 23. Series vita Christopheri Mendoça.
CAP. 24. Ariolis post saltam multorum homi-
num & infantium stragem repri-
muntur.
CAP. 25. Ob defensionem Indorum Societas
vexatur.
CAP. 26. De procuratione Joannis-Baptiste Fer-
rufini.
CAP. 27. Itazinenses Socii variè afflantur.
CAP. 28. De vita & morte Didaci Ranconiersi.
CAP. 29. Antonii Ruisii prefectura iustum
adversis rebus insignitur.

- CAP. 30. IESV-Marianum oppidum à Mama-
lucis destruitur.
CAP. 31. Sancti Christopheri colonia deva-
stata.
CAP. 32. Sancta Anna incole oppidum suum
destrunt.
CAP. 33. Gestæ post deivationem oppiderum
narrantur.

LIBRI DUODECIMI.

- C**APUT 1. De Cesaria Gratiani & Blasii
Gutieres virtutibus.
CAP. 2. Cordubæ Comitia provincialia cele-
brantur.
CAP. 3. De reliqua Antonii Ruisii vita.
CAP. 4. De Antonii Ruisii virtutibus & qui-
busdam memotabilibus.
CAP. 5. Sancti Joachimi oppidum destruitur.
CAP. 6. Sancta Theresea colonia ab Mama-
lucis vastatur.
CAP. 7. Per Tapensem provinciam varie sur-
batur.
CAP. 8. Gestæ apud Prvalenses narrantur.
CAP. 9. Nicolaus Enartius moritur & lau-
datur.
CAP. 10. De rebus Cordubencissim Sociorum.
CAP. 11. Varie excursiones per Tucumaniam
faæta.
CAP. 12. Apud Octoias oppidum conditur.
CAP. 13. Divi Caroli & Sanctorum Apostolo-
rum Petri & Pauli oppida ab Mama-
lucis destruntur.
CAP. 14. Post iteratam pugnam Neophytus op-
pida deservit.
CAP. 15. Variè fortunâ pugnatur, & Divi Ni-
colai oppidum cu Prvaicam retrahit-
tur.
CAP. 16. Mamaluci ab Neophytis fugantur.
CAP. 17. Tapensis provincia transmigratione
initium.
CAP. 18. Tapensis transmigratione continuatur.
CAP. 19. Transmigratione difficultates descri-
buntur.
CAP. 20. Neophytus Europeæ arma concedu-
tur.
CAP. 21. Post transmigrationem fugitivorum
receptacula indagantur.
CAP. 22. Expeditio ad sylvestres Parana po-
populos.

INDEX CAPITUM.

- CAP. 23. Itatinenses variis calamitabus affluntur.
 CAP. 24. Socii per Tucumaniam fructus excurvuntur.
 CAP. 25. Octasorum oppidam traditur Franciscanie.
 CAP. 26. Gaffar Osorius & Antonius Riparius ad Chaquensem provintiam pergent.
 CAP. 27. Gaffar Osorius & Antonius Riparius trucidantur.
 CAP. 28. De Gaffare Osorio memorabilis.
 CAP. 29. Antonii Riparii vita.
 CAP. 30. Iohannis Cereceda & Gonsalvi villa virtutis.
 CAP. 31. Didacus Alfarus ab Mamalucis matatu.
 CAP. 32. Didacus Alfarus vita.
 CAP. 33. Claudius Ruérius Alfarus successor Neophyti ad Caracaras demandos mittit.
 CAP. 34. Gestia in Assumptionis urbe narrantur.
 CAP. 35. Didacus Boros Itatinensem regionem instruit.
 CAP. 36. Per Tucensem regionem excurruntur.
 CAP. 37. Expeditio ad Itavenses.
 CAP. 38. Explorantur Vraicenses pars superior.
 CAP. 39. De Calchaquiniensi bello.
 CAP. 40. De residuis rebus ad Paranan & Vraicam gestis.
 CAP. 41. De procuratione Francisci Diazianis.
 CAP. 42. De turbis Iannariensibus.
 CAP. 43. In Sanctorum & Dni Pauli oppidis perniciose turbatur.
 CAP. 44. Indorum defensores commendantur.
 CAP. 45. Francisci Diazianis & subsidiariorum Sociorum appulsus.
- CAP. 7. Mamaluci cum Neophyti infeliciter pugnant.
 CAP. 8. Post pugnam gesta narrantur.
 CAP. 9. Puella due ab Mamalucorum servitute se redimant.
 CAP. 10. Multi ex eadem captivitate se liberant.
 CAP. 11. Franciscus Lupercius Paranan & Urvacam laetatur.
 CAP. 12. Ex Cordubensi Collegio usiliter excurruntur.
 CAP. 13. Esterensum Sociorum expeditores.
 CAP. 14. Horatius Morellius moritur & lastatur.
 CAP. 15. In aliis Collegiis res gestae narrantur.
 CAP. 16. Ludi saculares celebrantur in Hispanorum urbibus.
 CAP. 17. Ab Indis Societatis primum saculum etiam exornatur.
 CAP. 18. Conjugum felix transfiguratum.
 CAP. 19. Duo puella fugae & captivitate elabuntur.
 CAP. 20. Neophytorum vexatores castigantur.
 CAP. 21. De Alfonso Nieto de Herrera.
 CAP. 22. De Collegii Cordubensis rebus.
 CAP. 23. De Iohannis Dias Oceania vita, & de missiōnibus Cordubensis.
 CAP. 24. Iter frustra tentatur ad Chaquensem provinciam.
 CAP. 25. Apud Calchaquinos multa sunt memorata digna.
 CAP. 26. De vita & morte Petri Marques.
 CAP. 27. De rebus Vraicensibus.
 CAP. 28. Franciscus Lupercius Itatinenses laetatur.
 CAP. 29. Expeditio ad Villaricanos.

LIBRI DECIMI-TERTII.

- CAPUT 1. Franciscus Lupercius statum sua Provincia insipicit.
 CAP. 2. Socii per Tucumaniam egregie laborant.
 CAP. 3. Apud Calchaquinos sedes Societatis restituuntur:
 CAP. 4. Ex itinere ad Abipones Mataranis excolumnur.
 CAP. 5. Expeditio ad Abipones.
 CAP. 6. De Abiponum maribus.

LIBRI DECIMI-QUARTI.

- CAP. 1. De consecratione Episcopi Paranaicensis controveritur.
 CAP. 2. Societas reperti ad Vraicam amissil accusat.
 CAP. 3. Iterum iterumq; inquiritur in aurum Vraicens.
 CAP. 4. Calumnia auctor palinodiam canit & castigatur.
 CAP. 5. Duo Senatores Regii rursus in aurum inquirunt.

INDEX CAPITUM.

CAP. 6. Criminatio de missis extra Americanas
Prusicensi auro exploditur.	CAP. 15. Petrus Romerus ultra Paraquarium
factus Evangelicam infert.
CAP. 7. Calumnia de impeditis ab Societate
Regius vediabilibus expungitur.	CAP. 16. Petrus Romerus Diva Barbara oppidi
fundamenta jacit.
CAP. 8. De utilitate Sociorum Europaorum.	CAP. 17. Barbari in necem Petri Romeri &
Sociorum conjurant.
CAP. 9. Alia scrophantia de traduktione este-
chesos diluantur.	CAP. 18. Petrus Romerus, Marsbaen Ferdinandus
& Goncalvius Neophytes maluntur.
CAP. 10. Societas de consecratione fana do-
rina.	CAP. 19. Gesta post Petri Romeri necem.
CAP. 11. De Sociis Cordubensis.	CAP. 20. Petri Romeri visa series.
CAP. 12. Res gestae per varia loca carpeim
narrantur.	CAP. 21. De Petri Romeri oratione, mortifica-
tione, & obedientia.
CAP. 13. Mulier vidua pro servanda castitate
mollistar.	CAP. 22. De easteris Petri Romeri virtutibus.
CAP. 14. Apud Basinenses in Foensi oppido
graviter turbatur.	CAP. 23. Iohannes Baldodamus moratur & lau-
datur.
	CAP. 24. Provincia statuta.

F I N I S.

APPRO-

APPROBATIO ORDINARII.

Historia Provinciæ Paraquariæ Societatis JESU, Authore Patre NICOLAO DEL TECHO Societatis ejusdem Sacerdote, Gallo-belga Insulensi, typis dari poterit. Datum Leodii vigesimâ-octavâ Maii 1673.

*JO. ERNEST. BARO DE SURLET
Canonicus & Vicar. generalis Leodien.*

FACULTAS R. P. PROVINCIALIS.

DIDACUS DE VALDES Societatis JESU in Provincia Toletana Præpositus Provincialis, potestate ad id mihi factâ à Reverendo Admodùm Patre nostro JOANNE PAULO OLIVA Præposito Generali, facultatem facio, ut liber inscriptus *Historia Provincia Paraquaria Societatis I E S V*, Authore Patre NICOLAO DEL TECHO Societatis ejusdem Sacerdote, Gallo-Belga Insulensi, & ejusdem Societatis gravium, doctorumque hominum judicio approbatus, typis mandetur. In quorum fidem has litteras manu nostrâ subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus. In hoc nostro Collegio Societatis J E S U Villaregensi, die secundâ Decembris, Anno millesimo sexcentesimo septuagesimo-primo.

DIDACUS DE VALDES.

Locus (X) sigilli.

PROTESTA-

PROTESTATIO.

Cum Sanctissimus D. N. Urbanus Papa VIII. die 13. Martii anno 1625. in Sacra Congregatione S. R. & Universalis Inquisitionis Decretum ediderit, idemque confirmaverit die 5. Julii anno 1634. quo inhibuit, imprimi libros hominum, qui Sanctitate, seu Martyrii famâ celebres è vita migraverunt, gesta, miracula, vel revelationes, seu quæcumque beneficia, tanquam eorum intercessionibus à Deo accepta, continentes, sine recognitione, atque approbatione Ordinarii, & quæ haec tenus sine ea impressa sunt, nullo modo vult censeri approbata. Idem autem Sanctissimus die 5. Junii 1631. ita explicaverit, ut nimis non admittantur Elogia Sancti, vel Beati, absolute, & quæ cadunt super personam: benè tamen ea, quæ cadunt suprà mores, & opinionem; cum protestatione in principio, quod iis nulla adsit auctoritas ab Ecclesia Romana, sed fides tantum sit penes auctorem. Huic Decreto, ejusque confirmationi, & declarationi, observantiâ, & reverentiâ, quâ par est, insistendo; profiteor me haud alio sensu, quicquid in hoc Libro refero, accipere, aut accipi ab ullo velle, quam quo ea solent, quæ humanâ dumtaxat authoritate, non autem divinâ Catholicæ Romanæ Ecclesiæ, aut Sanctæ Sedis Apostolicae nituntur. Iis tantummodo exceptis, quos eadem Sancta Sedes Sanctorum, Beatorum, aut Martyrum catalogo adscripsit.

HISTORIÆ
PROVINCIÆ PARAQUARIÆ
SOCIETATIS JESU.
LIBER PRIMUS.

MERICA est omnis in Borealem & Australem divisâ partem. Pars Australis gemino circumfusa mari, Peruanos & Brasilios ad utrumque littus aliquoquinque protensis habet: neutris ad interiora terra multum se recipientibus, nisi quâ argenti aurique fames, aut bonitas glebae, hinc Lusitanos, inde Hispanos allicit. Quidquid vero inter Brasiliam, & Peruviam terrarum est, & deinceps inter mare Atlanticum, Pacificumque, longissimo traxit ad fretum usque Magellanicum intercipitur, id omne fermè Chilene, Tucumanes, Paraquariæ, & iis luctentibus regiones latissimè habitant. Portò novus hic orbis, ad normam vetetis, in duas ingentes peninsulas isthmo distractus, proxime elapo seculo, exterrum imperium bono suo pati coetus est: nam inde factum singulari Dei beneficio, & Catholicorum Regum incredibili curâ, sumptuque, ut quaquâlatè imperia Hispanus, regnet etiam Fides Christiana: quod si aliquæ nationes haec tenus Christum non agnoverint, non Hispano Regi, sed aut Barbarorum pervicaciz, aut, quod ubique fieri solet, privatorum quorundam mortalium moribus, virtio verti debet. Ceterum quid per reliquam Americanam ab Societate Jesu ad introducendam conservandamque Fidem Christianam gestum sit, alii narrabunt: mihi verò jussu Majorum res Paraquatiz, Tucumaniz, & Chilensis regni, latissimarum ad Austrum regionum, quz anno millesimo sexcentesimo septimo in unam Societatis provinciam coaluerunt, compendiose scripturo, commodum vñum est de Hispanorum in eas terras ingressu, de fundatis ad iisdem urbibus, de Sacrorum prima introductione, & rerum ante fundationem provinciaz ab Societatis hominibus gestarum primordiis, duobus initialibus libris pauca prælata, ut reliqua deinde magis in comperto sint: placuit enim Orlandinum imitari, qui resab Divo Ignatio, & primis ejus sociis ante Societatis confirmationem patratas, totidem libris summatim compellet, antequam fundatæ Societatis initia progressumque explicatiū per annos digerat. Nec displicerat magiorum virorum exemplo rerum scribendarum authoritatì fideique præcavere, obtemperare Religiose professionis mendaciorum securz, & veritati consecratæ.

Tu verò bonorum omnium author Deus (nam Numine non invocato, & sine divinis auspiciis, Religiosum scriptorem calamum exercere non decet.) Tu, inquam, qui vires tot Societatis nostræ Heroibus in his Australibus novi Orbis regionibus ad dilatandum Christianum imperium infudiisti, mihi etiam eadem vestigia ab quaque jam lustris non æquis passibus sequenti, assiste. Tu stilum Latinū longo barbaricæ linguæ usu obtusum, Sedium tuarum assistricias Sapientia cote exacue, & si quid pro conditione humani judicii aberret, in reatum veritatis tramitem suaviter reduc. Tu rerum scribendarum in infinita prope copia delebitum suggere, ut ad posteras states, longinquosque populos dexteræ Tux operæ, pro augenda Tui Nominis & servorum tuorum gloria, non omnino indecorè transmittantur.

BEllum Pizzaris in Americam intulerat, & Hispani, eo duce, Ingæ Regis divitiis intenti, maximam terrarum partem mari Pacifico adjacentem occupavunt: cum pluribus insedit animus per maris Atlantici littora via compendium inquire posse, quo minori periculo circumductuque Petuvia, quam auri argenti-

CAPUT
I.
Institutiones
operae & di-
vinæ opis
imploratio.

CAPUT
II.
Lubreni
primi Pa-
ravianum
infeliciter
explorant.

que ferocissimam fama vulgaverat, adiretur. Primus, quod sciām, tentandi itineris author sicut Martinus Sosa, qui pro Joanne secundo Lusitanis Rege Brasiliam in colonias diviserat, rexeratque, & optabat Hispanorum simulatione, novarum terrarum detectione Regi suo utilitatem adferre. Quod ut assequeretur, Alexium Garciam ingentis audacie vitum cum filio & tribus Lusitanis, frequentique Indorum comitatū ex Australi Brasilia, quantum viribus humanis enī posset, interiores Americæ populos exploratum amandat: qui, post emensa recentarum leucarum spatiā terrestri itinere, ad Paraquarii fluminis vicina loca cùm petrenisset, ut erat non unius lingue Barbaricæ. & tractandorum Indorum peritus, effecit ut duo Paraquariensium circiter millia sibi, eeu duci, lubenter adhacerent, quibuscum militari more, in Peruviz fines, vivente adhuc Ingæ Rege, delatus, multam vim argenti infecti factiisque prædabundus corrasit. Quibus spoliis onustus, duobus è comitibus suis Lusitanis in Brasiliam auxiliū ergo missis, in Paraquariam rediens, feedum in modum à Barbaris trucidatus est. Alexii filio ob ztatem rebus agendis inutilē, Barbari pepereēre: eius pater apud posteros memorabilis erit, qui tantillo comitatu, nondum explorato itinere, quidquid ferè terrarum est inter utrumque Americæ Australis mare, per ferocissimos populos & viarum difficultates enētū primus aulus, docuit nihil impervium hominibus mortem famæ & posteriorum utilitatis postponentibus. Cūm verò Alexii comites in Brasiliam reduces multa de detectis populis, de Paraquariensium amicitia, & Regis Ingæ divitiis narrarent: & insuper argenti aurique frusta pro indubitate rei tellimonio ostentarent, magna alacritas, studiomque iterandæ expeditionis omnibus injectum est. Quare sexaginta Lusitani, & Brasiliorum assūtum, Georgio Sedonio duce, in auxilium Alexio Garciz, quem vivere credebat, per eadem pericula mittuntur. Quibus Paraquario jam proximis. Indi Alexianæ necis complices, vindictæ motu, commeatum pernegrant, mox in relutantes involant; Georgium Sedenium inter primos dimicantem occidunt, carceres fugant. Fugati à Barbaris Paranensisibus in cymbas carriolas excepti, ubi ad medium fluminis petrenēre, subducti luto, quo Indi picis loco utuntur, cum cymbis armati submerguntur, mactanturque: Paranensisibus ob nuditatem per notas aquas ad littora evanuit. Sic Lusitanorum spes, imprudentiā Sedenii, aut perfidiā Barbarorum, evanuit, Deo Paraquariam, & adjacentes Regiones Catholicis Regibus teſtervante.

CAPUT

III
Hispani su-
rium Argē-
team & Pa-
quarium
pro Rege
Catholico
primi uero
parte.

1570.
Sebastiano
Gavotus na-
tigatio.

Alvarus
Ramón ca-
ducus.

Cyprian
Sancti Spī-
ritus.

PAULO postquam hæc gesta sunt, Sebastianus Gavotus rei nauticæ peritus, qui pro Rege Angliæ Virginiam insulam invenerat, Carolò Quinto Cælari se listis, spondens, si lineretur, per oram ipsâ Brasiliâ Australiorem aperturum se brevissimum in Peruviam iter, aut Americæ Australis interiora detecturum. Placuit ea res Cælari ad spem ditissimi dominii inhianti, & omnes vias ad præoccupandas novioribz nobilissimas provincias indaganti: quocirca statim quatuor naves armati, & trecentis militibus instructas Gavoto tradi jubet, qui anno millesimo quingentesimo trigesimo transmisso Atlantico mari in flumen Argenteum (cujus ostium & littora ante quindecim annos Joannes Solis Hispanus, & quadriennio post Magallanes Iustraverant) invectus, adverso eo tandem navigavit, donec in eâ parte se listaret, ubi Urvaica flumini Argenteo commisceretur: inde Alvarum Ramonem Urvaicæ littorales populos explorarum misit: qui triduo postquam discesserat, nave ad gites allisâ convulsaque à Barbaris cum magna comitum parte trucidatur. Sed Gavotus constructo ad ostium Carcaranalis in flumen Argenteum influentis Sancti-spiritus casto, centum & quinquaginta Icucas aduerso fluvio emensus, ibi tandem anchoras fixit, ubi Paraquarium magnam aquarum molem in flumen Argenteum evolvit. Adverso verò Paraquario quadraginta leucas progressus, devictis qui oblitibant Barbaris, tandem ea littora attigit, in quibus Alexium Garciam Lusitanum ab Pataquariensis spoliatum interfectumque docuimus: Ibi dum Gavotus explorat omnia, multa ex argento instrumenta in Barbarorum resquis cùm repenisset, nesciu Alexianæ peregrinationis & cladis, æstimans eas esse Paraquarii fluminis nativas divitias, taptim omnia à Barbaris redimit: & quasi

Alexius
Garcia Pa-
raquarium
primi de-
tegit.

Georgij Se-
denii & se-
cundus ca-
des.

jam negotium ingens patravisset, munito Sancti-Spiritus castro, relictoque ad praesidium duce Nunio Larā cum centum & viginti militibus in Hispaniam properè renavigavit.

POst Gavoci discessum Nunius Lara, contractā cum vielnis populis amicitia; utcumque se sustentavit, donec Mangora Timbusiorum dux commercii ergo ad Hispanorum castrum frequenter ventitans flammam illiciti amoris conciperet, quas ei excitabat formosae mulieris aspectus. Non latuit Luciam Mitandam (sic matrona vocabatur) & Sebastianum Hurtadum ejus conjugem apud Astigitanos in Baeticā natos Barbari procacitas: quare illa inter honestatis clanstra se coactans ita dona coram marito ab Barbaro recipiebat, ut fatus ostenderet nolle ea esse perversi amoris pignora. Mangora tamen omnem viam tenebat cāfruendi: quare specie benevolentia apud Sebastianum Hurtandum contendit, ut remissionis ergo ad suas terras cum conuge ire ne gravaretur, ibi omni officiorum genere ab suis popularibus exceptum & largè donatum iri. Sed carior Sebastianum etar quāvis spē uxoris integritas, quapropter apud Barbarum excusar militiz peregrinaz leges eas remissiones non permittentis, & severius inter externos vivere jubentis. Mangora frustratē spē ferox, Siripo germano fratre in partes tracto, omnes Hispanos perdere destinat, ut unicā abutatur muliere. Nec diu fuit cūm se se homini commoda occasio obtulit: cogniti enim ab Nunio Larā castrī præfēcio Ruisium Mosqueram & Sebastianum Garciam Luciz conjugem cum quadraginta milibus ad proximas insulas annonaz contrahendit ergo amandatos fuisse, Mangora quater mille Barbaros raptim armari & in paludibus Hispanorum castro vici- nis claram collocatos signum invasionis expectare jubet: ipse interim trigesita juvenes cibis onustos, prout solebar, in castrum inducit, illataque subsidia summā dissimulatione largiens cum Hispanis in multam noctem largiter epulatur: donec omnibus pñē somno sepultis, partitis inter comites proditoris consicis officiis, armamentario ignem injiceret, excubitoris maſtaret, portas ditueret, & admisis popularibus in Hispanos sōpitos attonitosque incitteret. Multi antequam peti se fecerit sagittis transadiguntur: ali proditoris adhuc nescii, ad extinguendum ignem solliciti dum properant, maſtantur: pauculi in caſtri aream per cuneos enī magnam Barbarorum stragem fecerunt, inter quos Nunius Lara multis licet vulneribus confossus, ut Mangoram victoriā exultantem facinoris ducem vidi, obliquantando sibi viam ad eum facit, multumque in perduellem indignatus ne quicquam reluctantem ense peſtori adacto transverberat prostermitique; nec arrolli jacentem passus ictus repetit donec constaret expirasse: continuatoque furore præcipus quaque hostium capita demetit. quod dum facit circumventus à multis Mangorū commoritur: reliquis commilitonibus à multitudine oppresis non meliorē fortunam expertis. Cladi superfuere Lucia Miranda, belli occasio, & quaruo hispano mulieres, totidemque pueti, quos sextus & zetas acerbioribus fatis reservavit. Cede patrata Siripus fraternalē libidinis hæres concessa popularibus suis rerum & captivorum prædā, unicam sibi Luciam abduxit, nihilque non tentavit, quod ejus constantiam everberaret: nunc eam numerozē gentis Domina, nunc pro amiſo marito omnium rerum egeno Domini multis hominum millibus imperitanis sponsam appellans. Verum nobilis matrona nullā re cruciabatur magis, quām quod se videret amari à Barbaro, damnabatque multis verbis sexum suum, qui se incolument, & formam, quæ se tanto danno præ certe- ris amabilem fecerit: nec adduci poterat ut veller blandis oculis novum herum intrueri. Aliquot jam dies inter Barbari blandientis & Lucia abnuenris controvērias abierant, cūm exploratores Sebastianum Hurtadum Lucia conjugem fissent. Is ex Insulis redux conspectā caſtri ruinā, & suorum strage, fulpicatus quod erat, Tymbusiorum excubitoribus ad uxorem se tradiderat ducendum: quem ut vidit Siripus zelotipiā ardens acceri confessim & sagittis confodi jubet: patraturumque fuisse scelus ni Lucia intercessisset: quan ut demereretur Barbarus cā lege mariti vitam ei condonavit, ut deinceps ab conjugio abstinerent; si secus

CAPUT

IV.

Barbari in
primos fla-
minis Ar-
gentorū co-
losos in-
ſinguant.

153.

Mangora
enigmaria.

Mangora
& Nunus
Lara caſti.

Siripi libido.
Lucia Mal-
enda caſti.

Sebastiani
Eliuri adū
conjugalis
amar.

Siripi zelo-
tipa.

facerent, mortem obituros. Acceptatâ conditione ita ambo aliquamdiu convixerent, ut se se tantum oculis libarent: donec eos furtim conjugio vacantes, indicante veteri uxori. Siripus reperiret: tum enim verò barbarum in modum excedens, Luciam cremati jubet, quæ ab amplexu conjugis abrepta, bustoque imposita, Deum preeabatur, ne se peccatorum suorum poenitentem despiceret, sed purgatam, ad æternam patrem ab turpi servitute transferret: inter quæ voragine suffocatur. Sebastianus interim cognominis Divi mortem repræsentans, arbori alligatus, inter pias ad Superos preces, Barbarorum sagittis transfoissus, interit: exemplum uterque futuris humanæ fortis plerumque enormiter ab nostris spibus aberrantibus. Spectamus tamen fidele par conjugum piis animi affectionibus expiatos, ad Superos evolasse.

CAPUT

V.
Prima pro
finibus in
ter Hispanos &
Lusitanos pu
gaz
Hispani ca
strorum ad
Brasilias
trans con
firmata.

Repugnatio
Logistica.

Navis Gal
liae invesi
tione.

Lusitanis ca
daverat.

Hispani ca
strorum defe
runt.

CAPUT
V. 1.
Ferus M.
docebat flu
men Ar
gentineum &

QUADRAGINTA verò Hispani, quos annona contrahendit ergo, Mosquerā duce, ad insulas iusse paulo suprà demonstravimus, postquam miserabilem socrorum casum, castrisque ruinam lamentantem sunt, humatis corporibus, non suppente alio consilio, ad proxima Brasiliz loca navigantes, ibi munitum oppidulum fabricavere, ubi Polus Antarcticus viginti-quinque supra horizontem gradibus elevatus conspicitur: & jam initia cum vicinis Barbaris amicitiam fementem fecerant: & nescio quis Odoardus Peres Lusitanus cum numerosa familia ab Rege suo è patria in Brasiliam exulare jussus, ad Mosqueram se conferens, novorum colonorum numerum auxerat: cùm Martinus Alfonius Sosa Brasiliz ortz ad Austrum vergentis præfetus, Odoardum per certos nuncios moneret, ut in eam Brasiliz partem, in quam exulare jussus fuerat, concederet, simulique per eosdem homines Mosquerz, & socii denunciar, si ruto & pacifice vivere vellent, jurarent in verba Regis Lusitaniz, cuius dominio subiectam terram incolet. Sed Mosquera per eosdem nuncios Solz responder, cōtroversiam adhuc esse inter Reges de partitione Indiarum: nec ad se, nec ad eum eam rem pertinere: ceterum sibi & commilitonibus in animo esse, eam terræ partem, quam occuparant, Carolo Quinto Cæsari Regi suo afferere. Paulò postquam hæc gesta sunt, navi Gallia ad Cananæam insulam, portui, quem Mosquera infederat, obversam, casu appellens, cupidinem injecti Hispani conqui-rendorum armorum, in opizæque sublevandæ. Quare nocte intempestâ decens Indis in societatem facinoris assumpti, cymbisque impositis, ex improviso, incertos adorinunt, & nequicquam teluantes Gallos, navi & armis spoliatos secum abducunt. Quæ re patratæ, cognito Lusitanos adventare, quatuor tormentis bellicis navalibus in munitiunculam suam inductis, se ad defensionem parantes, extra vallum in nemuseulo, quod inter mare & oppidum erat, insidas collocant: ceteris in propugnaculo se continentibus. Lusitani circiter octoginta magnam Indorum multitudinem trahebant, qui nihil de insidis, nihil de tormentis bellicis suspiciati, paucitate Hispanorum despecti, tanquam si ad eastigandos latrunculos ircent, excensione factâ contemptim procedebant. Ubi verò insidarum locum prætergressi vallo successere, simul tormenta Hispani explodunt, simul ex insidis tergo hostium ferunt: mox turbatos fugientesque, irruptione ex oppido factâ, insequuntur, & ad viæ angustias redactos, pro libitu maestant. Facta cæde, eum sceleratis Indis occisorum navigiola conseruentes, prospero vento usi, Sancti Vincentii Lusitanorum oppidum invadunt, direptâque domo Regiæ, spoliis onusiti, cædem celeritate ad suum oppidum redent: quæ in expeditione aliquot Lusitani Hispanis non illibenter adhæsere. Atque hæc, quod sciam, prima pugnarum fuit, quæ in ipsa America inter Catholicos Europæos commissa est. Non diu post Mosquera & socii totius Brasiliz viribus impares, vindictæ metu ad Sanctæ Catharinæ insulam, sub vigesimo-octavo latitudinis Australis gradu sitam, migravere: eam eisque incolentes, donec auctis jam rebus, ad fluvium Argenteum postlimino se retraherent.

INTEREA cùm Sebastianus Gavotus in Hispaniam redux de rebus ab se inventis sparsisset famam, narrassetque regiones Paraquario conterminas non ut Brasiliam violento Sole torri, nec ut Australiores terras immodiæ hyeme rigere, sed

media

mediâ temperie gaudere; vastissima Paranz littora innumeris populis ad servitium idoneis habitatâ pâlicationem, venationemque multò quâm in quavis Europæ parte esse magis variam; & super hæc ostenderet aurâ argentiæ frusta, & multa ex his metallis instrumenta ab Paraquariensibus Alexii interfectoribus redempta, quæ falsò hujus fluminis dvitias arbitrabatur, ita Hispanorum animi permoti sunt, ut plerique in eam provinciam mitti ambirent. Exinde certè Parana ab Gavoti argento aut argenti spe fluvius Argenteus specioso magis quâm veridico nomine dicitur appellatus. Eadem Gravotus Carolo Quinto Cæsari cùm retulisset, Senatus-consultum habitum est, decretumque ut numerosa colonia in eam Americæ partem duceretur. Deleto habito, duo millia supra ducentos, præter nauticam turbam, duce Petro Mendoça primaria nobilitatis viro, Cæsaris dapifero, fluminis Argentei & Paraquari prætoriam potestatem adepto, quatuordecim navibus imponuntur: quos inter eminebant (nam Hispana nobilitas in spem Argenti exaserat) Didacus Mendoza prætoris frater, Franciscus Mendoza Maximiliani Romanorum Regis quondam economistus, Carolus Dubrinus Caroli Quinti Cæsaris collactaneus, Joannes Ostorius classis legatus, sanguine & bello Italico clarus, Ludovicus Petes Divz Theresius frater, Bernardus centurio Genuensis, amplissimum gradum apud Doriani olim meritus, Jacobus Ramua Flander, ut taceam Gulmanos, Riberas, Rocos, Bracamontios, Mantiques, Aguilarios, Lucanos, Ajolas, Italas, & alios nobiles adeò notabili numero, ut duo & triginta domorum illustrium, dominiorumque hæzedes (Majorasgos Hispani vocant) in eâ classi censerentur. Hui omnes anno millesimo quingentesimo trigesimo quinto Gadibus solventes, ubi æquatorem secuere, ab se invicem tempestate distracti in varias partes delati sunt. Didacus Mendoza Prætoris frater recto itinere cum paucis navibus pacato jam mari ad flumen Argenteum cursum feliciter dixit. Prætor cum reliquis ad Brasiliæ portu Januariensem se contulit, ubi dum ventos præstolaretur, Joannem Ostorium legatum suum ob comitatem & animi robur invidiz obnoxium, ambitionis temere insimularum, quod insinuasse diceretur brevi rei summandam ad se derivandam, non auditâ causâ, pugionibus confodi jussit; tantâ plerorumque indignatione ut idcirco multi in Brasiliâ remanserint, & alii de deserendo duce confiliâ contrulerint; sed antequam defœtio penitus coalesceret, Prætor è Brasiliâ quanto-
ciùs solvens non diu post Didaco Mendoç in fluminis Argentei ostio naves planarum carinarum ad usum transvadationis fabricanti se iungit, qui auditâ Ostorii nece dixisse fertur, vereri se, ne acerbum fratris facinus totius classis infortunio plesteretur.

PRÆTOR tennitis viribus classem promoveri, & ad alteram fluminis Argentei ripam transmitti iuber, in quam omnium primus cùm insluisset Sanchius del Campo Prætoris cognatus, socius excensionem suadens, commendatâ bonitate æris, occasionem dedit arcem quinquaginta ab ostio Ieucis, & trigesimo ferme quinto altitudinis Australis gradi, Bonz spei promontorio ex parallelo obverso, statim ibi condì ceptam, Boni-æris nomine sub Beata Virginis turelâ nuncupandi. Sed fabricam arcis argentinibus indigenz insurgunt, aliquot Hispanos ex insidiis mastant, reliquos, ne vallo exante, incursionibus tretent. Quibus rebus permotus Prætor, Didacum Mendoçam fratrem ad reprimendam inhospitalem gentem cum quantâ vellet militum manu amandat. Is trecentis peditibus, & aliquot ex primâ nobilitate equitibus secum assumptis, expeditione luceptâ, postridiè quam discesserat, eò pervenit, ubi ingens palus extremâ sui parte rivum efficiebat; in cuius alterâ ripâ, tria citciter Barbarorum millia in pugnam se explicuerant. Coacto belli confilio plerique antumabant expectandum hostem facilè & turò in transvadatione opprimendum. Sed Didacus Mendoç statim invadendum censuit, iusserque explorato vado pedites transvadare; in quos Barbari tantâ celerritate irruperunt, ut nec sclopeta aquis corrupta explodere, nec ex arte pugnare Hispanis ipsarum datum sit. Barbarorum tamen magna clades facta est, donec Bartholomæus Bracamontius, & Parafernus Ribera peditum ductores, numero oppres-

Paragonis-
rium colo-
niacum ducit.

Florentius
Argenteus
anno erga.

Nobilitas
priorum
Paraquaria
coloniarum.

1515.

Joannis
Ostrom de
confidit no
cavar.

CAPUT
VIL
Arx Boni
æris funda
tur & infal
lacter cum
Barbaris
pugnat.

Portus Boni
æris nomi
nus erga.

Nobilium
Hispan
rum adde

cadent: occisis plerisque peditibus, pauci equites in confertiissimos irruere ausi, deridicula Barbaris fuere; nam equi ex recenti navigatione flaccidi & enerves, frenorum ex longa disfluctudine impatiens, rigidâ cervice immotus equites telis hostium exponebant: quo circa sessores nullo negotio fugati detributique sunt. Inter primos Joannes Maniques eques nobilissimus obtruncatur, obtruncatorem Didacus Mendoça dum lancea transadigit, ipse lapide missili & Barbatorum concursu, nequicquam protegente Ramiro Gusmão, prostratur. Occiso duce fit fuga, Barbaris interim pro more gentis cadaverum capita obtruncantibus, & din capillis jactata circumlataque insolenter ostentantibus. In fuga & pugna universum ducenti & viginti-quinque Hispani, ingens pro paucitate numerus, desiderari fute. Lucas nus eques vulneribus confosili, ignobilis fluvio, in cuius littore fugiens occidit, nomen suum, perseverante adhuc famam, dedit. Narrant multos Oforianz necis complices eā in pugnā cecidisse. Ut scias quo fato iis pereundum, qui violenta machinantur. Accepto clavis nuncio, mirum quantum Prætor fratri & tot nobilium virorum neci indoluerit: dolorem auxit funesta mors Medrano equiti nobilissimo in vindictam (ut suspicio est) Oforianz etiam cædis in ipsa arce sine indicio particidæ illata.

*Didacus
Mendoça
truncatur.*

*Medrano fu-
ngla morte.*

CAPUT VIII.
*Novi colo-
niæ fame re-
xatur. &
Petrus Ben-
dix Prætor
moeritur.*

*Maldonata
leæna obfe-
citur.*

*Feria expon-
tur.*

*Ab braui li-
beratur.*

*Judiciorum
frevoratu.*

*Ara Corpo-
rii Clavigi.*

*Mors Petri
Mendoça
Prætoris.*

Has clades, consumpto advechtio commeatu, sequuta famæ adeò fœda, ut humanis cadaveribus & nefandis rebus multi vitam fultarent: repertus qui fratri demortui viscera comederet, & patibularia cadavera ad usque ossa roderet: nam extra vallum progredi Barbarorum atrocitas, ferarum metus, & ducum severæ leges neminem sinebant. Inventa tamen mulier est, quæ animo reputans famis incommoda, maluit se Barbarorum sceratumque periculo committere, quam lenta rabie torqueri: quapropter clam omnibus abiens, per campos diu vagata, tandem sub noctem in antrum successit, ubi cum leænam parturientem invenisset, renovato antiquitatis exemplo, obstetricari est ausa, non sine suo commodo: nam leæna feritanæ oblieta quotidiana prædam suis catulis & suis obstetrici ex æquo eousque permisit, donec illa in Barbarorum manus incidens, post variam fortunam, ab Hispanis redempta, postliminio arcu restituueretur. Ob fugam vero temeritatis & inobsequii accusata, inaudito severitatis exemplo in panem extra vallum feris exposita est: periclitare nisi Dei beneficio leæna, quam in partu iuverat, inter socias prima adventasset & contra ceteratum tabiem innocentem obstetricem defendisset. Quæ te perplexa, ne crudeliores feris homines viderentur, soluta absolutâque est: & Maldonata (nam id ei nomen erat) testis luculentissima rei probatissima suis casibus diu supervixit. *Quis tantæ severitatis judex fuerit, absente tantisper Prætore, incertum est.* Certum tamen adeò severas tum fuisse leges, ut lectuce furtum miles auribus fuerit, & alter ob subreptum olas infamia deformatus sit. Vigente adhuc apud novos colonos Europæum judiciorum integritate: quæ utinam in posteris perseveraret ad vindictam magnorum scelerum impunitate passim sece corroborantium. Prætor acerbitate rerum examinatus, cum de Gavoti argento, de terrarum adiacentium conditione, de spe fundandarum urbium per se & milites suos quaquaversum missos quæsiisset, & omnia minora votis appaterent, susceptæ expeditionis pettasus, construæta in Tymbusiorum fanibus Corporis Christi arce, & Molquerâ cum sociis ex Brasiliæ finibus in colonorum numerum recepto, raptim armari navim iubet: constituto quæ in Boni aëris præfectum Francisco Ruijso, & qui sui Prætoris vices gereret Joanne Oiola Guipuscoensi, soluit in Europam. Verùm incomodissimâ navigatione usus, consumpto exiguo commeatu, ad sordidas eicas redactus, ex fætæ canis comestâ carne in furorem cum aliquot comitibus aëtus miserum in modum expiravit. Fama est plures ex his, quos secutus Petrus Mendoça in hanc expeditionem traxerat, sub Borbonio in obsidione Romana meruisse: unde treduces pudore odiosæ militiz in hanc Americæ partem navigasse, & ideo plerosque iram Dei meruisse.

INTEREA Joannes Oiola proprætor eodem itinere, quo olim Gavotus, cum aliquot navibus in Paraquarium penetrans, cognito inier Austrum & Occidentem partum fluvianli, partim terrestris itinere, regionem auri argentiique feracem adiri posse, eâre constituit. Abiens, Dominico Irala, cui suas vires commicerat, in mandatis dat, ut per sex menses redditum suum in superiori Paraquarii parte præstoletur: si intra id tempus non rediret, iusso absolutum iri. Absente Oiolâ Salazarius & Gonsalvus Mendoça ex portu Boni-aëris annona ergo in Paraquarium etiam navales, cum Guaraniis populis amicitiâ contrâctâ, locum reprætere condendæ arcu maximè opportunum: partitisque inter se officiis Gonsalvus Mendoça arcem Virginii in cælum Assumptæ consecratam ibi construxit, ubi nunc eodem nomine Assumptionis urbs Paraquariz caput visitur; Salazario interius tabidos milites & fame pñne confeccos ex portu Boni-aëris advehutum eunte. Sed dum ultra citro-que navigatur, Caracara gens barbara Hispanis infensi, dissimulato odio ab Alvarado Corporis Christi arcis præfector auxilium contra alios Barbaros libi dari do-losè postulavere. Alvaradus nihil doli subesse suspicans Ildefonsus Figueiroa duce quinquaginta Hispanos milites non illibenter concedit, qui ubi subiecte nemulculum Caracararum oppido adjacens, confestum à Barbaris undeque ex insidiis consurgentibus ad unum omnes occidione occiduntur. Calente adhuc sanguine Barbari magno numero ad Corporis Christi arcem diminuto præsidio infirmam convolant, adiutum multiplici ratione tentantes: astumque erat de omnibus, nñ summi Dei beneficio tunc temporis Raruam hominem Flandrum rei nauticæ Præfectum ea litora radere contigisset, qui suspicatus quod erat, è duabus navibus tormenta explodens multis occisis loco cedere coegerit. Captivi Caracara narrabant pugnæ tempore supra Christi Corporis arcem hominis speciem abs se vîam candidâ veste induit, & fulgore oculos respicientium perstringentis, ensisque minitantis, & eo conspecto attonitos multos è populatibus suis cecidisse. Quæ res quia in diem Divo Blasii sacram incidit. Tepè alias in Argentei fluminis expediti-ribus Hispanis beneficio creditum est, objectam Barbaris cælestis hominis speciem, Divi Blasii fuisse, qđem exinde Paraquariz coloni inter Tutelares repositum præcipuo honore colunt. Sub idem tempus Dominicus Irala per Paraquarium navales pñne etiam Paiaguarm dolo perit: nam cùm dercente quadrigenti circi- citer Paiaguaz in adverso littore constitissent, & per numerosos nuncios collo- quium commerciumque cā conditione expetivissent, ut utriusque politis armis ne- gociarentur; & Irala admissâ lege suos exarmari bonâ fide jussisset, Barbari ex im- proviso in exarmatos involavere, litagam facturi, nñ Hispani resumptis armis ad desensionem le accinxissent. dum in littore pugnatur, naves Hispanorum ab aliis Barbaris obdidentur: diu terrâ fluviisque dubiâ fortunâ certatum est; donec tormenta majora ex navibus explosa depresso Barbatorum navigolis navalem vi- toriam Hispanis fecere. Iralæ generositas cæteros in littore pugnantes ad fugam compulit. quadrangina è nostris vulnerata, duo occisi, Caravacalius vir fortis intra triduum ex vulnere obiit. Ex hostibus dux & multi alii cecidere: reliqui ad locum, ubi eos ingens multitudo præstolabatur, fugere. Inter has res jam octauus mensis abicrat, ex quo Iralam fatigabat Oiola mora, debberabârque num adhuc eum præstolarebat, an se subduceret famili & hostium periculis; cùm ex- improviso audit vocem Barbari in adverso littore portitorem postulantis, qui ut adveccus fuit, lacrimis obortis tristia se nunciare ostendit: iussus expromere doloris causam, altum ingemiscens, narrat se Oiola necis spectatorem fuisse. Inqui- renti verò Iralæ rei gestæ seriem, hæc sermè retulit. Joannes, inquit, Oiola, cui ego in itinere volens adhæsi, postquam Pataquario discessit, totam eam terræ molem, quæ inter hunc portum Peruviaque fines jacet, feliciter emensis, à Samococis, & Sivococis Peruvia montium accolis grande auri argentiique pondus contraxerat, tetulgratque ad Paraquarium: sed reduci, Paiaguaz hominum atrocissimi, ad omne obscurum simulatâ promptitudine parati, operari & cibos liberaanter primùm obtulerunt, donec crederent eum, & ejus socios tutò opprimi posse: obser- vatis itaque Hispanorum nocturnis stationibus, gentis primores singulis occidendi

CAPUT
IX.
Gusta sub
Joanne Oio-
la propra-
tore usque
ad ejus ne-
cessum.

Irala Oiola
substitutus.
arc ad Pa-
raquarium
postulare.

Caracara-
rum dñs.

Figueira &
conmista-
bano dñs.

Simone Ra-
mirez appr.
temporibus
litterarum.

Dives Bla-
sii Hispani
fuerat.

Paiaguarmi
putulæ.

Paiaguarmi-
cum.

Joannes Oia-
la cum sociis
truncatus.

CENSU factō, tum demum res ordine stabiliri cępta est: loca arcī proxima in domorum areas distributa, zdes factę publicęq; cęctę, magistratus institutus: denique anno millesimo quingentesimū trigesimo-octavo, vigesimo-quinto Australis elevationis gradu, ducentis & quadraginta à mari leucis, quadrageſimo ab Paraquarii oſtio lapide, urbs provinciæ deinde caput, conservato arcis nominis, sub Aſſumpti Virginis titulo condi cępta, & pro temporum anguitiis contra hostium insultus firmata, haſtenus feliciter perennat. Porto Paraquarium flumen, ad cuius littus urbs nova sita est, inter præcipua novi orbis flumina celebratur. Ab origine trecentas omnino leucas, haultis frequenter inclytis annib; , capaci ſemper magnarum navium alveo, placidè percurrit, anrequam ab Paranā violenter abeptum, ducentis ab mari leucis ſluvium Argenteū um jundū confiant. Illud in concuſu notable, quod quamvis jam eodem alveo decurrant, conſervent tamen ſeparatum per aliquot miliaria ſuum colorem, quaſi dedignetur Paranā līmpidissimas ſuas aquas cum Paraquarii turbidis undis confundere: aut quaſi ægrē ferat Paraquarium gloriā Regiū nominis ſpoliari. Paraquarium enim Coronatum flumen ſonat, inde ortā derivatione, quōd eūs accolē plumis avium verſicoloribus in utroque littore mirā varietate volantium ſe coronent. Nec variegatiōes ſuā volucrum penne, quām linguis & mores Barbarorum, littorales Paraquarii ſylvas & campos diſgregatum habitantium: inter quos ingenii bonitatem, & ad urbanitatem aliquam capiſſimam aptitudine, eminebant Guarani, qui ad amicitiam & conducentia ſervitia, atque adeò ad Regis Catholici imperium allec̄ti, non ægrē ſe Hispanis tradidere. His ita conſtitutis,

CAPUT
XL
Urbs Al-
ſuntronia
Paroquie
caput adi-
ſecane.

1538.

Paraquarii
flumen de-
ſeriptio.

Natibet
Paraquarii
cum ' auctio
conferme.

Paraquarii
nominis ar-
go.

SUB Quadragesimā finem anni millesimi quingentesimi trigesimi-noni, placuit Praetori ſupplicationem al honorem Christi paſſi inſtituere, ad quam finitiorum remotorumque pagorum indigenz eo fine convocarentur, ut noſtrotum Miſteriorum aliquam extimationem facere inciperent: fed Barbari inſolitis ſcriftis jam exacerbat, eam occiſionem fecus quām intendebatur artipientes, conjuſatione factā, ſupplicationis diem Hispanis occidentis indicunt, & ad ſuſpicionem rebellionis amovendam, præter arcum & fagittas nulla arma adierunt, arbitrati inertes nudosque Hispanos, & ad ſe flagellandū paratos, à multitudine facile opprimi poſſe. Oto millia conjuſatorum aduifile fama eft: & jam Hispani nullius flagitiuſ ſuſpicaces, piā flagellatione in terga ſevit, ſe ſcutis armabant. Jam rerum ſacrarum ferula in pro patulo crant, cūm iſta mulier patrandi facinoris conſciā, Salazarium herum ex commiſſione clam adit: Et quam tui, inquit, o Hiere, ad necem hodie deſtinati me miferet. Perculis Salazarium inopina ancille vox, qui blandimentis extortā conjuſationis ſerie, ſumā diſſimulatione pergit ad Praetorem. Praetor accepto rebellionis indicio (quia temporis anguitia alia conſilia excludebant) ſingit ſe de Japitorum nuper in Hispanos rebellionum tumultu nunciū accepiffe, tantū non in portis eſſe. Ad arma conclamatur, ſepolitis flagellis Hispani ſclopeta & enes artipient, deinde quaſi conjuſatorum auxilio contra communes hoſtes Praetor uxi veller, gentis primores ad praetorium evocar, intromiſſos in diversa loca injeſtis vinculis diſtrahit, raptimque expreſſa confeſſione in furcas rebellionis principes agi jubet. Diceret reliquos ſidere aliquo afflatoſ vim omnem ſenſumque amiſſe: adeò nihil meditati facinoris auſi ſunt, ut etiam reorum more ſupplicia ſibi debita deprecaſtentur, amicitiaz integrataram ſpondentes. Praetor, oppreſſis conjuſationis capitibus, multitudini pepercit: quo factō ita ſibi devinxit Barbaros, ut filias fororēſque ſuas, deficientibus ſteininis Europaz, imposterum libenter Hispanis concederent. Ex quibus uxoribus adeò numerolam prolem fecerunt, ut accedentibus ex Europa novis ſupplementis, non multis pōſt annis plures colonias ducere quiverint, immensam prop̄ provinciam in variaſ ditiones uni Paraquariensi ſubditas diuidentes.

CAPUT
XL
Paraquarii
ſea Barberi
in urbis
Aſſumptio-
ni col. nos
conquerit.
Conjuſa-
tionis ſeruſio.

1539.

Indictio.

Conjuſa-
tionis ſe-
cepsa
apprehen-
ſor.

INTERAEA cūm relatum eſſet ad Carolum Quintum Cæſarem de morte Didaci Mendoz̄, & adverſis fluminis Argentei rebus, ut erat contra difficultates ob-

CAPUT
XIIIL
Alienarū Na-
mioꝝ Praetor
novos colo-
nos inducit

1540.

dovum Pa-
ratiens
Prator.Alvare Nu-
nius paratus.

Dato,

Navigatio-

Terroris
iur.

1541.

Dominicus
Irala terram
expars.Ipanensis
concent.CAPUT
XIII.
Exploratæ
terri in Hi-
spaniam de-
portatur,Ipsa anna-
na usq[ue] rebus.

luctantis animi, novorum colonorum supplementum cum alio Prætore cōmittere destinar. Præfecturam ambientibus quamplurimis, Alvarus Nunius, cui gentile nomen à Capite Vacce, in gentibus Majorum meritis, obtinuit. Nam ejus avus Petrus Vera pro Rege Catholico Fortunatas insulas subjugatar, rexeratque: quo in magistratu recte gerendo, patrimonio penitus consumpto, cōadūctus fuerat, ut pro tuendā dignitate, provinciāque retinendā, acceptā pecunia vi, Mauro homini diuissimo geminos filios postea ab Rege redemptos, oppigneraret. Horum unus Alvarum, de quo sermo est, filium habuerat: qui postquam juventutem avi & patris artibus excollusisset, Pamphilo Narbaēcio duce, in Floridam insulam xriano Regio præfuturus navigans, naufragio ad continentis Americæ oram allitus; in Barbarorum manus venit: narrantque prima note scriptores, eum tantæ bonitatis fuisse, ut in decennali captivitate apud Mexicanos populos, invocato Divine Triadis nomine, multa supra naturæ vites miracula patrariet. Is ergo præfecturam adeperus, septingentis vitis, præter imbellem turbam, ex præscripto Cæsaris quinque navibus impositis, Gadibus solvens, commodā usu navigatione, ubi ad vigesimum octavum latitudinis Australis gradum pervenit, naves huic Americae parti applicuit, cui Sanctæ Catharinæ insula obvertitur. Inde imbelli nauticâque turbâ mari premisâ, ipse cum quingentis Hispanis, Alexiana ferme vestigia sequens, exploratæ quaquaversum per trecentarum leucarum spatiū terræ, anno sesquimillesimo quadragessimo primo Assumptionis urbem feliciter tenuit: de ejus itinētis rationibus illud singulare est, quod neminem ex tanto numero terræ marique amiserit. In præfecturam adiit, delectu habitu, trecentos viros Dominico Iralæ Exprimatori tradidit, eo fine, ut adverso flumine Paraquario, quantu[m] humanis viribus posset, occidentem versus enteretur, nam inter ipsum & Vacam de Castro Peruvia Prætorem in Hispaniâ convenerat, omni modo illud iter tentandum frequentandumque esse, ut Peruvia Paraquariâque mutuis commoditatibus & viribus augesceret. Dominicus Irala, quod jubebat profectus, ducentis & quinquaginta leucis ab Assumptionis urbe navibus promotis, rediens Prætorem docuit sibi videri per eam partem adiri Peruviam posse. Dilato tantisper hoc negotio, Prætor ad Ipanæ fluminis barbaros accolas certos homines mittit, rogatores ut Alexii Garcize filium popularibus suis restituere: sed Ipanenses, nunciis ad unum omnibus interfecit, Prætori renunciant, nihil se pacatè unquam responsuros: nuncios abs se interfecitos si vindicare vellent, bellum non recusare. Prætor responso exacerbatus, Alfonsum Riquelmiū nepotem suum cum trecentis Hispanis & mille Indis amicis ad castigandos inhospitales Barbaros destinat. Commissio prælio quatuor Ipanensem millia caſa, tria millia in captivitatē abacta; ex Hilpanis quatuor, ex amicis Indis centum & quinquaginta desiderati sunt. Hæc victoria, ipso Divi Jacobi Hispanis Tutelearis p[ro]vigilio parta, populos alios pellexit, ut vellent Hispanis esse vestigiales.

POST Ipanensem expeditionem, Prætor in Peruviam per se viam appetitur, & simul coloniis ducendis opportuna loca exploraturus, pretiosorumque metallorum sodinas scrutatus, quadrigenitos Hispanos, ditandi dilatandique spe incitatos, secum navibus imponit. Ex itinere Oiolanz necis complices castigar: confessis adverso flumine ducentis & quinquaginta leucis, ad insulam applicuit situs amaritatem ubertatēque mirabilem: longitudi ejus triginta passuum milibus, latitudo, nisi quæ in acumen definir, novem milliaribus protenditur: quantis in deliciis apud primos inventores hæc insula fuerit, illud argumento est, quod paradisum appellariint. Aequali per rotum annum cæli temperie gaudet, declinaturā in calidam, nisi statim quotidie remporibus aër zephitis eventilaretur, nativusque sub zonâ Torridâ Solis vapor proximi fluvii humoribus, neconon crebris fontibus ubique subsilientibus, & in modicos amnes exuberantibus, temperaretur. Fructuum sponte nascentis ingens copia; vapor verò varietasque adeo singularis, ut quamvis silvestres sint, p[ro]xime ad qualvis horrorum Europæorum delicias accedere videantur. Nullo tempestatum discrimine incolit, quos Aureones à perforatis

autibus

autibus appellavere, terra senina mandant: vino ex melle factio utuntur: fetinam, ulro se obrudentibus feris, admittunt, potius quam quærun: piscium abundantia etiam major quam fecarum. Gens bellorum expers, fraudis neficia, & hostipitum amans, cæteras nationes nuper repertas probitate indolis longè antecellit: adeò ut bonitatem comitatimque ab ipsa loci condizione hausisse credetur. Ibi diu classis hæsit, non sine damno, nam genio loci allecti, veterani præstern milites, ab suo duce discordare ceperunt. Quid, inquietant, per tot discrimina & barbara litora quærimus? iam decennio toto hinc & inde vectamur, & nihil dum præter paludum viigines, inculta montium, ferociam populorum, nova morborum genera, & funera sociorum vidimus. Nostro & aliorum experimento sapiamus, & tandem, omisso incertarum terreni desiderio, utamur oblatis. Juvenes aurum sibi querant, nos nostrum selenum in hoc otio reponamus, ubi servitiorum ciboru inque assatim hujus loci genius etiam nolentibus obtrudit. Hæc præstern veterani: Tytones verò, quamvis spem auri nondum deponebant, in cæ tamen opinione erant, ut existimarent in ea insulâ coloniam condâ debere, unde facilior frequentiorque esse posset, quam ex Assumptionis urbe ad Petuviz fines excursio. Quapropter unâ omnes ad Prætorem contendunt, postulantes ut vellet plerorumque votis afferenti, iuberetque ibi urbis fundamenta ponâ. Sed Prætor sui propositi tenax: Quid, inquir, o socii puerorum more circa ponâ. contempo aut non agnito auri pretio, heretis? quis vos fascinavit error, ut pte proximâ summarum divitiarum spe melleas offas approbetis? An per tot maria terram querere venimus, an aurum? quis Hispaniæ delicias, parentum caritatem, patriæ dulcedinem per tot pericula delear, ut pse, ponis, ferinâque inter Barbaros ad faticalem vescatur? Sed privata sunt hæc. Mea Prætoris interest, & vestra, o milites, publicis utilitatibus infenescere: vitam & privata commoda Regi & publicæ rei obstrinximus. Non lubet memetiopsum exauthorare. Nec, ut opinor, Hispanos decet. Aurum querendum est. His dictis invitatos convalesare, & nave ad continentis portum transducere juberet. ibi telicio navium præsidio terrestre iter Septemtrionem versus capellit. Cum omni comitatu militari modo pergentibus plerique Mediætranci populi ulro pacem commematumque obtulerent. Cum pauculis leviter bellandum fuit. Peruvie finibus jam proximis præcursores nunciavere, ex ingenti oppido magnam hominum multitudinem sele effundente: quinque milia hominum videci. Prætor vix aciem instruxerat, cum Barbati in conspicuum se dant, qui ad novam Europæorum speciem & scelerorum sonitus pavidi, non expectato prælio in fugam lese precipitantes, vacuum oppidum octo zedium millibus constans Hispanis reliquere. Hujus oppidi domus nihil ab usu barbarico differebant, nisi quod in fori meditullio turris ex ingentibus lignis scie in orbem construâta, palmarumque corticibus in pyramideum concreta, visebatur. In cæ serpens immodice molis, superstitionis ergò, corporibus hominum in bello interfectorum nutritiebatur. Dæmon oracula, qualia solet, per id monitrum fundete dicebatur. Longitudo viginti quinque pedum erat, crassitudine bovem æquabat. Scintillabant minimi oculi in portentoso obtusoque capite. Ex rictibus, falcium ad instar, duplice ordine dentes prominebant, levigata cauda erat, corpus reliquum squammis, grandium paropidum ad instar, regebatur. Horruere ad conspicuum monstri milites, præsternim cum plumbeis glandibus irritati, immenso rugiu edito, & repetito caudâ jaætatu, circum vicina loca concussit. Occiso monstro, discordia quovis monstro fœdior Prætorem inter & Quæstores Regios inde orta est, quod ille noller à militibus suis quintam partem præde in ærarium inferri, aïens Regem nec solere, nec dare in tantillarum rerum partem tantolabore partarum venire: cum nihilominus insisterent, & eriam unum è quinque cervis piscibusque venatione punctione captis pro Rege sibi tradi vellent, quamvis Prætor ex suo stipendio, si quid per eam indulgentiam æratio fraudi esset, soluturum se sponderet, ortis tumultibus eò deducta res est, ut invito maxime Prætore re infœcta ad Assumptionis urbem omnibus redeundum fuisset. Ubi instigatione Quæstorum Regiotum, inconsulto & indulgerenter temp publicam administrari causantium, ab ducentis circiter civibus

Exploratio
rum diffe-
sio.

Nomini de-
fensione.

Discordia
fœdior.

*Alvaro
Nuno ab
foliatur.*

*Accusatorum
debetus ca
figatur.*

CAPUT
XV.
De Para
quaria ut
rum fun
dationibus

*Parricidi
pura.*

CAPUT
XVI.
Paraquaria
deserpua.

*Urbs Boni
aëris.*

*Urbs Sandie
Fidei.*

Corrientes.

*Guaira &
villarica ur
bes.*

*Xerezium &
altera Villa
rica. urbs.*

*Urbs Conce
pcionis.*

*Paraquaria
colonorum
nobilium.*

*Paraquaria
pauperiorum.*

tumultuose conspirantibus vinculis oneratus, in Hispaniam cum præcipuis accusatoribus navigare cœactus est. Sed lite ab Cæsare cognitâ, non tantum absolvitus, verum insuper duorum aureorum millibus annuatim donatus, in senatu Hispanensi integrâ famâ consenuit. Accusatorum fors longè acerbior fuit, qui à Carolo Quinto causam in vinculis dicere iussi, ante pronuntiatam sententiam infelicititer pcrierat, uno eorum metu detrepente extinto, & altero in amentiam acto; Supremo Judice Cæsaris judicium prævertente.

RE TENTO in Hispania Alvaro Nunio, Carolus Quintus Cæsar Joannem Sanabriam Paraquaria Prætorem crebat, quo antequam navigaret morte sublato, ejus filius cum quadringentorum Hispanorum subfido, eadem dignitate potitus, in provinciam proficiens jubetur: quo etiam in Hispania variis negotiis impliciro, tandem Cæsaris beneficio iterum Dominico Iralz perfectura Paraquariensis asseritur. Iralz in exploratione terrarum absente, Franciscus Mendoça, ambitus præter ordinem præfecturæ reus, capite jam minuendus, in ferali schémate palam confessus est, sacerdotem domesticum, & uxorem suam, ob leves suspiciones olim abs se in Hispania fuisse maftatos, eodem plane mense & die quo ipse plecebat. Quo dicto Divinam vindictam veneratus, docuit soli versione, & mutatione terrarum, irritati Numinis iram præverti non posse. Iralz successerat Franciscus Vergara & Joannes Otilius Sarate, qui anno fœquimille fimo septuagesimo secundo quingentos Hispanos in Paraquariam invexit, quorum Prætorum præsertim auspiciis, facta jam tobole, Paraquaria provincia mukis coloniis occupata est. Earum ego sicutum quantum ad instituti meitrationes pertinuerit, non servato fundationum ordine, breviter dclineabo.

PARAQUARIA provincia ab Paraquario nomen mutuata, antequam in duas præfecturas scinderetur, sèpolita Tucumania, id totum terrarum complectebatur, quod Brasiliam inter & Peruviam interiacens ultra fluminis Argentei ostium, mare Atlanticum immensâ propè vastitate excurrit. Magnitudinem ex eo coniuges, quod Paraquarius & Parana, antequam suas aquas miscent, trecentis fermè uterque leucis, innumeris autem fluminibus, per vastas utrimque regiones æquali maiestate ac famâ spatiuntur: at ubi ducentis ab mari leucis se junxerint, fluvium Argenteum conficiant, qui per octoginta leucarum ostium intrat in Oceanum. Quinquaginta ab tanto ostio leucis urbs Boni-aëris ibi condita est, ubi arcem ejusdem nominis à Petro Mendoça fundatam demonstravimus. Octogesimo fermè inde lapide, non procul ab eodem littore, urbs Sandie Fidei posita, ultrò cirkóque navigantibus multa adfert commoda. Pari iterum percurso intervallo, Hispanorum urbecula (Corrientes vocans) in concuso Parana & Paraquaria visitur, tantorum fluviorum majestate longè impar. Inde aduerso Parana centum & amplius leucas nitentibus, superato itinérante præcipito, Guairania Brasiliæ obversa regio occurrit, duabus Hispanorum urbeculis, quas Villaricam & Guairam nominabant, olim conspicua. Ad superiorē verò Paraquatii partem Xerezium & altera Villarica, modica Hispanorum oppida, eo fine constructa sunt, ut Paraquaria per eam partem interiorum populis committeretur. Denique urbs Concepcionis ad fluminis Rupbi Parana influentis paludes, retundenda ferocissimaram nationum audacia diu utilis fuit. His urbibus suberant magno numero Barbarorum nationes, qui affinitatis titulo primum Hispanis libertè servientes, postmodum quasi jure ad continua coactaque servitia adacti, brevi ad paucitatem æquali Hispanorum ac Indorum in commodo redacti sunt. Ceterum de Assumptionis Paraquaria metropoli, & recentiarum urbium colonis, sic existimatum velim, eos esse stirpium genetosissimarum femina, & adhuc ostentare præcipua Hispanicæ nobilitatis stemmata, nullamque forsan in Americâ provinciam majori nobilium numero fuisse fundatam. Sed tantam nobilitatem magnâ ex parte deformavit conditio loci, nullas opes conservandas Majorum dignitati subministrans. Satis constat nullam novi orbis regionem spes Europæorum potentiâ elusisse. Nam Paraquaria autem, gemmâ

& argenteum penitus ignorat; ne ferrum quidem, quo tellus abundat, indigenz erunt: & hactenus Hispani (si Boni-aëris & sanctæ Fidei cives ob Petuviz commercium excipias) formas pecuniarum vix agnoscunt: permutatione rerum antiquæ simplicitatis ænuli aliiuc uentes. Raris in locis vinum exprimunt, aut triticum serunt; panem comedere, aut vinum bibere, vix ipsi primores solent. Ex tritico Turco potum cibumque conficiunt. Reliquas delicias pescatione venationeque & ex sylvis querunt. Quamquam jam ubique multiplicatis boum armentis non parcer se sustentant. Inter præcipuas divitias diu faccarum & gossipium modico proventu habuere, donec arborum quatumdam in locis vlinosissime sponte nascientium frondes, quas vulgo herbam Paraquahensem vocant, in pretio esse cœpere. Has frondes igne tollitas & in pulvrem redactas utriusque sexus tum Hispani tum Indi aquâ tepidâ immixtas lepius in die hauriunt, haustasque cum reliquis cibis evomentes orexin fibi acui sentiunt. Multa narrant de hujus pulvens aut herba virtute: nam si insomniis laboras, somnum conciliare; si somni gravedine premers, somnum expellere; si eluris, famem sedare; si indigestos cibos in stomacho causatis, famem excitare: & lassas vires reficere, tristitiaque necnon variis morbos expellere, dicitur. Huic qui se assuefaciunt non facile ab vitio ulu extricantur, affirmantes si deficient vires, etiam sibi desiccate, & vitam diu protelate non posse: & adeò grave servitium hæc levis esca parit, ut cum eâ carere non possint, tantum non se venditis emant. Prudentes viri, quamvis moderatus ulus vires reficiat, & alias utilitates alterat, eâ sibi ferè perpetuò interdicunt: quæ si intemperanter sumuntur, ebrietatem, macilentiam, & morbos non secus ac immoderatum vinum gignit. Vitium tamen hoc non tantum Paraquariam, sed Tucumaniam, Chilenæ regnum, & Peruviam, Europæ ipsi jam imminentem, ita pervalit, ut inter Americæ res pretiosas Paraquariensis herba computetur. Igitur Hispani initio in Paraquaria cuique sua gossypina vestis & vinum ex melle fistuum fatis placebat; sed postmodum crescente hujus herba pretio per commercia, habendi libido & luxus etiam crevire, ad quem sovendum Barbari in confiando hoc pulvrum magis quam antea vexari cœpere. Vexationem exceptit iterata Indorum diminuit, & inde nata iterum Hispanorum pauperitas: ut scias quibus artibus acquiruntur opes, iisdem etiam sepè desperdi. Hæc de Paraquariz & fluminis Argentei coloniarum initiosis pro instituto fatis.

CHILENOM verò regnum continuato littore Petuviz conterminum, inter mare Pacificum montesque perpetuo ei parallelos, à vigesimo-octavo usque ad quadragesimum quartum circiter altitudinis Australis gradum, exigua triginta leucarum, & subinde minori latitudine interjacet. In hoc regnum primus, quod sciani, Didacus Almagrus cum quadtingentis Hispanis, & Inge Regis obrutus filio ingentem Indorum turbam secum trahente, majori spe quam successu, anno millesimo quingentesimo trigesimo-sexto penetravit. Sed vix exploratâ Coquimbensi valle, in Peruviam, ad quam ex parte regendam Caroli Quinti Cæstatis litteris accersebatur, re infecta tedit. Non diu post Petrus Valdivia cum aliquot Hispanorum cohortibus vi irtumpens, totum quantum est Chilenuum regnum in potestatem Regum Catholicorum cecepit coloniis occupavit. Regni metropolim Divi Jacobi nomine insignitam, viginti quinque à mari leucis, trigesimo-quarto latitudinis Australis gradu, ad normam Europæatum civitatum solidis ædificis postea ornatam construxit. Urbem Imperialem ibi posuit, ubi polus antarcticus triginta fermè & octo gradibus supra horizontem elevatur. De quâ urbe narrat Lipsius ab hac causa Imperialem nominatam, quoniam in plerisque domibus & portis repererit Hispani aquilas bicipites formatas, ut hodie videmus in Romani Imperii signis. Unde conficit externis populis hunc novum orbem præteritis temporibus forsitan fuisse notum. Sed mea opinione levius conjectura est: nam cum Imperiale oppidum fundatum est, ab aliquo jam retro annis Caroli Quinti Imperiales Aquilæ per Ameticam circumferebantur, quas Chileni, cum Petuviz populis commercium exercentes, noscere potuerunt: gradu vetò quadragesimo Valdiviam fibi

Herba Pa-
raquariæ.

CAPIT
XVII.
De Chilensi
Regni urb
bus & cib
oribus funda
toribus.

Urbs Sancti
Jacobi.

Urbs Imperia
lis.

Urbs Valdi
via.

*Urbi Co-
quimbo fere
derina.*

*Chileni terra
faciente.*

*Urbi Ofer-
tum.*

*Urbi Mendo-
ça.*

*Sandi Ile-
phoni ca-
serum.*

*CAPUT
XVII.
Chil. a Re-
go defen-
guo.*

Annotat.

Potestum.

Divisa.

cognominem urbem in solo auri probatissimi feracissimo non procul à mari, & Villaricam in mediterraneis edificavit. Coquimbo sive Serena in Coquimbensi valle, & Angol inter Imperialem & Concepcionis novam etiam urbem, ejusdem auspiciis erexit sunt. Sed Chileno regno constructis coloniis sic occupato, Araucanæ & Purens vallis incolez nimia auri foßione exacerbati, Caupolicano duce, conjantes, Petrum Valdiviam & Hispanos quamplurimos miserunt in modum trucidare: memorantque Hilpani scriptores Chileni Barbari facinus atrox, aurum igne liquefactum in os Valdiviz per vim & vindictam infundens, hortanisque ut se tandem auro satiarer, qui nihil nisi aurum situr. Franciscus Villagra Valdiviz successor, popularium vindex, multa bella feliciter consecit, donec ejus etiam copiz à Barbaris opprimetur. Villagra infortunium sequuta aliquot novarum coloniarum depopulatio, inasfeta servitia Barbaris subite renuentibus. Post Villagram Garcias Hurtadus Mendoza, Marchionis Canietz Peruviz Protagis filius, cum Prætoria potestate multas Hispanorum cohortes, & tormenta bellica in Chilene regnum invehens, Barbaros tanto tetrore affecit, ut plerosque in amicitiam receperit. Araucanos & Tucapelanos impetum detrectantes, occiso Caupolicano Valdiviz maclatore, justo prælio devicit. Valdiviam & Imperialem urbes à rebellibus destrutas restituit. Osornum oppidum, quadrageſimo & uno circiter gradu abs se edificatum, commilitonum præcipuis, quos secum è Peruvia advexerat, partitus agris incolendum attribuir. In Cuiocensi provinciâ, Chileni tegni transmontana appendice, Mendoçam urbem, duotum oppidorum postea caput, per legatum de suo nomine posuit. Tandem regni præfecturâ Rodericio Quirogæ Sancti Jacobi Equiti reliktâ, Peruviam, quam interfecto tempore Prorex gubernavit, ingenti famâ repetit. Rodericus Quiroga regnum, variante fortuna, inter continuos pene tumultus administratum, Ildefonso Sotomajori anno præteriti seculi septuagesimo nono tradidit. Is, Sancti Ildephonsi castro in Araucanâ valle condito, Araucanos pro libitu rebellantes aliquousque repressit, adeò ut Martinus Loiola ejus successor ut cumque pacatum tegnum duodecim Hispanorum urbibus conspicuum regendum per manus accepit. Quæ verò Hispani per tot annos, cum militari gente belligerando, faciota gresserint, quâm fortiter quique se habuerint, quot pœna feliciter commiscent, non est mearum partium ligillatim enarrare: id pœstabunt Chileni belli scriptores: mihi fais si ea attigisse, quæ ad tetum dicendaram seriem intelligentiamque facere existimav[.

PORRO, ut hoc addam, nihil Chilensi regione totâ, sive ad amoenitatem deliciosa, sive ad blandæ virtùs usum fingi potest accommodatius. Omni fructuum genere abundat, ostentaque jam in armenis collibus, fluminum ripis, valium pratibus, fontium marginibus pleraque, quæ America & Europa sparsim partur. Lactis & lanatum tanta copia, quantam ovibus & boum armeniis herbola pabula ubique præbent. Mellis, tritici, & generosi vini, quantum sibi sufficit, ferax est. Fragorum, & silvestrium pomorum sponte nascentium, rara scævitas: aquarum potabilium per auri venas traductarum tenuitas salubritasque apud frugales Hispanos magnum pretium habet: quamquam non negarim ipsas auri venas Hispanorum plerisque aquis esse pretiosiores. Toto anno tonitrua nulla audiuntur: fulgeira, fulmina, ventorum immoderati impetus, & hujusmodi celorum terrores absunt. Terra omnis nullum venenosum animal, aut feras nocivas parit. Repentinri tantum terra tremores, inter magnarum intervallo saepe felicitarum, animos hominum quandoque concutunt: nec alia res in officio magis continet colonos amoenitate camporum & rerum copiâ plenumque ad luxuriam magis, quam ad pietatem, proclives. In totâ Americâ nullum ferè aurum magis probatur, quam Chilenum: in quo erundo si ritè & moderatè primis illis temporibus se gresserint Hispani, & cupiditatem ad Regum Catholicorum leges accommodassent, diu felices esse poterant. Sed Chileno regno, constructis ubique coloniis occupato, privati homines, reclamantibus per diplomata Regibus Catholicis, graves indigenis esse capere: unde concatenata bella, & ex bellis orta adeò notabilis depopulatio est, ut felicissimum regnum nihil jam pristini splendoris præter nomen ostenter.

TUCUMANIA inter Paraquariam & Chilenum regnum media, ab Oriente partim ipsi Paraquario, partim Argentino flumini adjacentes terras respicit, ab Occidente Peruviz montibus terminatur. Versus Austrum planicie camporum ad fretum Magellanicum exponit, quâ Septemtrioni obvertitur, ferocissimis nationibus intercipitur. Intra temperatam zonam tota est, nisi quâ extrema sui parte in Torridam aliquousque excurrit: & quod mireris, ea pars frigoribus immodeis, obnoxia, ut potè montibus ardua, varias veterum de zonâ torridâ conjecturas luculenter explodit. Ceterum Tucumania trecentis leucis varia latitudine in conum fermè desinente longa, quadrifariam universim habitat. Australiores in campis & abruptis montibus nullo fixo loco vivunt, vix tum venatione querunt: stocas portatiles pro tentoriis aut domibus habent. Boreales in paludibus pisatione præsertim se sustentant, utrisque eadem ferocitas: Australibus proceritas, Borealis stupiditas major. Inventa ossa Gigantum quadruplo statuarum hominis superantia: quamquam jam vix reperitis qui octo pedes excedant, alii teuebris nati, ipso aëre sibi inerdictis, integrâ fere vita, factis sub terrâ speluncis sese sepeliunt. Ultimi denique in exiguis pagis per valles & montium aspetates ob Peruviz vicinitatem, & commercium, aliquanto cultius ac lautiùs degunt. Eadem fermè omnibus innata legnities, eadem inertia: aris & argenti, quo non carent, exiguis usus. Aurum multum ilhs decesse mavelim asserere, quâ Europæis scrutandi diligentiam. Tucumanes ovibus ad portanda onera utuntur, quarum forma cum Camelotum pullis comparari potest: magnum robur earum est: lanarum verò longè major, quâ nostris tenuibus, tenuiras: ex his omnis generis vestes, sericas maximè referentes, texuntur. Sunt item leones, quorum est cum Africanis consimilis figura, magnitudo iamē & magnanimitas longè inferior. Molossi molem non excedunt, nec rabiem, vitesque vix exquant: iubas non alunt, solo fermè rugitu terribiles. At tygium tania est ferocitas quanta nullibi terrarum. Principes in Tucumanâ fluviis duo sunt; unus à laporé Dulcis, alter ab salédine Salsus nuncupatur. Uterque quamvis innumeris rivis augoeatur, torrenti quâm fluvio similius, ne linetum quidem, nisi per intervalla, capax est. Secundum hos Carearanum celebratur: alii denique obscurâ tenuique origine nati, ubi aliquantulum terra spatiis percurrent, sua velut inopiz verecundiâ, aut ab hiaribus absorbent, aut à lacubus antequam nomen nanciscantur, eibis se sinunt. Horum aliqui lignum & ossa in lapides vettunt, & tumores sub mento hominum & aliorum animalium pendentes, magnarum lagenarum adinstar, gignunt, quos aliotum fluororum aquaz dissolvunt. Fluminum paucitatem abundè compensant è moutibus & silvis fontium scarurgines, & in campis lacus, unde factum, ut olim magna sui parte Tucumania frequentaretur. Satie constat, à primis Hispanis colonis aliquot centena capitum millia in non magnis regionibus censita fuisse. Quâ Peruviz contermini erant, Ingæ Regi parebant. Ceteri in factiunculas divisi, Caliquis adhærebant, non tam moribus, quâm diversitate linguarum notabiles. Raro duarum triumve factionum populi ad propulsandos hostes conjurabant: nec aliud Hispanis olim fuit utilius ad debellandos hos populos, quâm quod in commune vix couulerent.

PRIMUS, quod sciam, Tucumaniam detexit, nescio' quis Cæsar, Schæfiani Gavotius miles, qui anno lesquimillesimo trigesimo cum tribus sociis ex fluvio Argentino in Peruviam iter exploratorius, inaudita proflus audaciâ felicitatèque, per terras nondum cognitas, per immensas rupes paludicisque progressus, Tucumaniam totam, tum Chilensis regni fines, denique Peruviam maximam partem obiens, tandem ad Cusquensem urbem eo tempore pervenit, quo Franciscus Pizartus Atavalipam Ingum. Cacamarce paludibus eductum vincitumque, destinabat ad mortem: confectis hoc in itinere bis mille leucis. Sed quia de terris ab eo milite reperiatis, multa fabulosa traduntur, quæ post Irculum integrum adhuc fascinans multorum animos, arbitrantur in Australi Americâ terram ab hoc Cæsare Cæsarium dictam, adhuc esse irreptam, aut argentoque scarentem, & hominum multitu-

CAPUT
XIX.
De Tucu-
manie re-
bus.

Tucumanie
fines.

Judicata.

animalia.

Fluminis.

CAPUT
XX.
De primis
Tucuma-
norum reper-
toriis &
urbium &
fundatoriis.

Fabulosa
Cæsarium
regm.

subsequuntibus Praefectis, accendentibus novis è Peruvia supplementis, per totam provinciam multiz Hispanorum coloniz aut restitutz, aut de novo conditxz sunt. Ex quibus, ceteris bello aut locorum injuriæ deletis, adhuc supersunt, præter Sancti Jacobi metropolim. Corduba, Sancti Michaelis civitas, Salta, Cucusensis urbs, Rioca, Estecum, Londonum, & paucula miliorum præsidio, quibus sublunt in suas regiones divisi multarum nationum populi, Hispanorum auspiciis & fortitudine, ad Catholice Regis obsequium non sine sanguine, ut alii narrabunt, magna ex parte translati,

Terramensis
arv.

PORRO totam eam provinciarum à me delineatarum molem, qui mortales, quo corporum habitu, quā religione, quibus moribus & linguis incolant, quæ terræ cælique, & animalium, nec non novarum secretatumque retum conditio sit, commodiùs dixerò, cùm de singulis locis, vel de illata ad varios populos per Societatem Iesu Fidei face, suis temporibus tradam. Num verò ea pars America Australis antiquis seculis nota fuerit, non admodum utilis mihi indagatio est. Cicero in somnio, globum mundi in duas partes habitabiles dividens, alteram sub axe ad septem stellas, alteram Australem, quam *australia* ex Græcis ab opposito axe appellat, influitur. Pomponius Melaveteti mundo adverfam terram *australia*, & ejus habitatores Antiæthones nominat. Præterea nota sunt Aviti declamatoris apud Senecam verba, aſtentis fertiles in Occano terras, ultraque Oceanum rursum alia littora, & alium nasci orbem. Clemens Beati Petri discipulus meminit Oceani, & mundorum, qui trans ipsum sunt; ex quibus confici volunt, partem hanc orbis auditione acceptam, & inspectione olim fuisse usurpatam. At unde novi orbis populi ducant originem, curiosius multi inquirunt, quām certius. Lipsius, Aristotelis conjecturas sequitur, Afris navigabilem olim fuisse putat. Ferdinandus Oviedus ab Hespero Hispaniarum Rege Hesperidas insulas dictas, & sub eo cum continentis Americâ ab Hispanis cultas fuisse autumar. Alii Americanos progeniem Judorum, Regis Osea tempotibus ab Salmanazaro captivorum, & in terras haedenus incultas octodécim mensum itinere transportatorum, affirmant. Multi ab Sinis Pacificum mare navigantibus, aut ab Septentrionalibus (quod prouis est credere) propagatos, aut unde unde tempestate advectos existimant. Ego nulli durus arbitris fedeo, & omnia quæ affirunt, fieri potuisse non inficias ibo: sed quid severa factum sit, ingenuè me nescire fatebor. Tantorum virorum opiniones, ut non ausim infirmare, sic nec affirmare: nam quæ sine ratione asseruntur, falsò plerumque contermina sunt, & æquè odiosum est sine ratione negare, quām fideinoxium temere affirmare. Adi Lipsium, Acoftam, Pinedam, Solorzanum, & alios viros planè eruditos, qui eum omnem antiquitatem evolverint, sequi in omnem partem torserint, erudita, sed non certa de antiquis Americæ rebus tibi proment. Scio diluvii memoriam apud hos populos remansisse: sed utrum illa memoria ad torius mundi cataclysmum, an ad particularem quarundam regionum eluvionem, instar Ogygii diluvii, quo Achaiæ aut Deucalionis, quo Thessalia inundavit, refrenda sit, in medio relinquo. Itaque Platonis Atlantidem, Diluvii rationes, Salomoniam Ophir, transmigrationem animalium, & id genus sexcenta, aliis tractanda prætermitto: nam ego lubens à conjecturis, & fabulosis abstinebo, cùm non defunt vera, quæ affiram.

CAPUT
XXI.

De veteri
prædicto
rum iugio
in istu

Ethicus reti-
qua nota.

Unde sumit
originem.

De diluvio.

CAPUT
XXII.

Catholico
rum Regu
felicitas &
Religio &
cura com
mendatur.

Author bene
appreciat
Regibus Ca
tholicis.

QUAMQVM non illibenter præfabor, videri mihi Peruviam, & Australes has provincias, velut alteram Ophir Carolo Quinto Cæfari, ceu Davidi, bella Domini cum Hispanis bellaturo, & Philippo Secundo Regi Catholicæ Escuriale sancti Laurentii templum Salomonicè conſtructuro, adeoque Philippis Tertio, & Quarto jam regnanti, Ecclesiæ Catholicæ, novi orbis opibus ornaturis defensisque, concessas fuisse divinitus: optandumque, ut tantorum Regum posteri longa & non interrupta serie auro & argento Americano potiantur, quo avorum suorum vestigis insistentes, non minus Catholicum imperium, quām Hispani nominis gloriam amplifacent. Sed ut rem meam agam, Carolus Quintus Cæfar

Reges Ca-
tholici Epis-
copales sedes
erigunt.

Domi-
nus fa-
cere con-
firmit.

Iudicium ferente.

CAPUT
XXII.
Societas in
Tucumanum acce-
ditur.

Ratio vocan-
de Societas-
tu.

Primum Tu-
cumanum
Episcopatus
laudatur.

Societas non
accedit.

CAPUT
XXIV.
Primum So-
ciatorum in
Tucuma-
nam ad-
ventus & la-
bores.

1586.
Franciscus
Angelus
Barzena
Prapostor.
Alfonsi Bar-
zena laico.
Saltam ex-
colore.
Iac.

codem ferme anno, quo Paraquaria metropolis coedita est, aliquot Sacerdotes, & anno præteriti seculi quinquagesimo tertio primum Paraquaria Episcopum, cum amplissimis & Cæsaricis donis ad sacrorum procurationem submisit. In Chilensi tegno, in Tucumania & portu Boni-aëris, Regum Catholicorum authoritate & sumptu, Episcopales sedes erexit, Caonicorum collegia instituta, & seminaria constructa sunt; præterea in amplissimis his regionibus, eorumdem munificentia, Sacerdotes aliti, Religiosorum domus fundar, & frequentibus litteris Prorege, provinciarum Prætores, urbium Præfecti, Senatus amplissimi, in mandatis ab Regibus habuere, ut, Indorum vexatione cohibita, præcipuum curam in novæ gentis æternam salutem intenderent. Quâ in re, quid JESU Societas, tantorum Regum auspiciis, per Tucumaniam, Paraquariam & Chilensem regnum, faciem Evangelicam circumfertendo, juverit, pro instituto dicere aggredior.

VERUM in his terum primordiis misera planè novarum provinciarum facies etat: nam præter pauculos Sacerdotes, Indicarum linguarum pœnè ignaros, Episcopi nullos habebant fermè idoneos adjutores. Pletaque Hispanorum oppida, sacramentorum usu destituta, in summa libertate vitis scabebat. Quamvis enim Hispana natio frugal sit, & naturam temperantia atibus coetere noverit: tamen rerum abundantia, & servitiorum: neconon indigenarum feminarum multitudo licentiaque, ita corruperat mores, ut sottem suam Hispani miserabiliter lamentarentur, dolerentque, ob Sacerdotum & Concionatorum inopiam, ab multis retro annis inexpiatos, & sine Divini Verbi pabulo impastos vivere & mori: Indotum verò innumerorum salutem, ob easdem eauias, domi forisque ir despatro esse. Quoerit, et si Episcopi pro insigni virtute euperent nostre Religionis proferre fines, & vita profligare: tamen in tantâ innumeritate terrarum, & Batbararum nationum infinito propè numero, proligatis præfertim Hispanorum moribus, sufficere haudquaquam poterant. Donec illustrissimo Domino Tucumanensi Episcopo cœlitus injecta mens est, ut vellet Societatem JESU, quam noverat ubique terrarum rei Christianæ utiliæ esse, in subisdum vocare. Is fuit frater Franciscus Victoria, vir virtus integræ, qui cum olim adolescentis apud institutem in Peruvia servulum ageret, ab non nemine vilis est infulm gestare, non inani præfagio; quippe fluxarum rerum lucris valere jussis, litteris exultus, in saeclo Dominici familiâ ita se omnibus probavit, ut Insulam Tucumanensem, procurante Philippo Secundo, & Pio Quinto Pontifice concedente, omnium primus anno præteriti seculi septagesimo-secundo inverit: & ita Episcopatum administravit, ut ab consilio Limensi amplissimam laudem sit promeritus. Tantusigitur vir, ad Patrem Josephum Anchietam, miraculorum famâ inclytum, Brasiliæ provinciæ pro Societate præpositum, & ad Patrem Joannem Atiensam Petuvia Provincialem, litteras dat, per viscerâ Christi utrumque obtestata, ut pro eo, quo majoris Dei gloriæ desiderio flagrabant, è sua Societate selectos aliquot Sacerdotes ad le juvandum mitterent, nullibi terrarum posse ex Societatis instituto utilius glorioiusque operam suam collocare.

PLACET utrique Provinciali opem præfulis postulatio, primique è Peruvia, Joannis Atiensæ Provincialis authoritate, Franciscus Angelus & Alfonius Barzena Sacerdotes, neconon Joannes Villegas laicus, anno millesimo quingentesimo octogesimo-sexto in subisdum submissi sunt. Reliquis præterat Franciscus Angelus, Inquisitionis Fidei per Tucumaniam Commissarius, vir, ut res postulabat, religionis dotibus abunde cumulatus: quamquam longe notior erat Alfonsi Barzena virtus, diu multumque in America tanta cum claritudine nominis versati, ut Alegambe & Saehinus cum à Peruanis populis Peruvia A postolum nominatum fuisse asserant. Hi è Portofeo oppido egressi, superatis zgrè montibus, Peruviam à Tucumanâ discriminantibus, ubi Saltam ante quadriennium condidram utrem tenuerit, diec vix potest, quantis Hispanorum lentiis excepti sint. Haecnen enim Saltenses cives nullum Sacerdotem habuerant, angebanturque, ut solet, ab multis

retro annis in expiatarum conscientiarum tormentis, quas, repetitis ab infantia sceleribus, apud nos tres Sacerdotes per intervalla Indorum saluti intentos, incredibili animarum sequutâ pace, depoluere. Saltâ distar quinquaginta leucis Efectum Civitas, in qua civitate cives omnes Sacerdote etiam carentes Sacramentis curavere. Quichoam lingua uterque expedite usurpabant: Tonocotanæ difficultates in Peruano itinere Barrena devoraverat, quarum linguarum beneficio Flebenses Indi, Mysteriorum nostrorum rudes, pro temporiis angustiis excoli cœpere. Atque ut laboris fructus perpetuus esset, ex singulis Hispanorum dominibus bini Neophyti selecti, & speciali curâ cruditi sunt, qui deficientibus Sacerdotibus iniciales Christianæ legis preces & præcepta domesticos edocerent. Personabant compita & ades Neophytorum, choris piè & hilariter ea, quæ ab Doctoribus suis didicerant, repetitum, tantâ Hispanorum approbatione, ut longè latèque luna volaret: fatis constat, improbo durum hominum labore ignorantiam utcumque profligatum, & Confessionum usum, haec tenus Indis incognitum, ab omnibus usurpari ceptum fuisse. Mensis integrus in ea urbe exacto, litteras ab Episcopo Tucumanensi, viæ subfida sexaginta leucis utrius obviâ transmittente, recipiunt, quibus ad sancti Jacobi provinciæ metropolim summis votis accersebantur.

ADVENTANTIBUS Sociis, Joannes Ramires Velafuscus Tucumanus Prætor, cum Magistratu & frequenti nobilitate obviâ longè progressus, inter varia latitudinem ostentamenta, eos in urbem, quam cives floribus & arcubus triumphalibus vestabant, invexit: invectos Episcopos, supplicatione celebri institutâ, inexplicabili gaudio in templum primum, deinde luceulentâ otatione laudatos in ædes suas secum divertituros induxit. Cæterum Deus commodissimâ tempestivitate Societatem in Tucumaniam pervexit: nam, præter Episcopum; in tota provincia quinque columnando Sacerdotes, & pauci Religiosi pro initito suo egregie planè labantes, versabantur: sed ex tantillo numero rarus erat, qui linguam Indicam tertiarie posset: adeò ut Episcopus sub onere se faticare non difficeretur. Urbi Sancti Jacobi quingentis Hispanorum familiis constabat, in cuius unius urbis editione octoginta millia fagittatorum varias linguas usurpantem, præter imbellem multitudinem, in album fundatores retulerant: quibus magna ex parte temporum injuriis communi Indianum malo morte sublati, adhuc supererat ingens numerus, nullos animarum suarum curatores idoneos facilè habitus, si Societatem Episcopum in suum auxilium non vocasset. Lati igitur Pates in amplissimâ animatum melle se esse constitutos, pates ranta segeti vires exercuere. Et quia non ignati erant parum admodum le profecturos, ni Hispani prælucerent morum exemplo, nihil in publicis privatisque sermonibus inexpertum omisere, quod ad eorum mores corrigidos pertineret. Pendebant Hispani, pro ingenitâ gentis pietate, ab ore novorum Doctorum, conciones, catecheses, colloquia, lectiones, & ordinarias Societatis operas diu noctuque magno fervore usurpantium. Quotidie insignitia reportabantur de Dæmone spolia; sive lascivus feminatum luxus, sive Hispanorum nimius in Iridis dominatus, sive juventutis solita vita castigantur. Exhomologesi purgata civitas est universa. Christi Corpore pasti peccate omnes; pueri doctrinâ Christianâ informati in parentum suorum magistros evadabant: repullulabat ubique obruta vitiis Hispanorum pieras, adeò ut Episcopus ob vocatam Societatem omnibus letitiis incesseret. Inter tantorum laborum furtiva intervalla, Alfonso Batzena, præter Tonocotanam linguam, Kakamam criam finitimi populis maximè usitatam didicerat. Franciscus Angulus linguâ Indorum gesitari utebatur. His linguarum armis ambo in Dæmonem invicti, nullis laboribus parcerant, quod Ethnici, iniquo domino abjutato, ad Christi partes seriò animum adjicserent: selecti etiam hic Neophyti, qui populares suos domi docerent. Festis diebus, prefata Cruce, socii ingentem Indorum turbam Catechesim ad modulos canentium per uterum duebant, eo fine, ut ab lasciviis & ebrietate, his præfertim temporibus usitatis, gentem abstinerent, & doctrina suavius per modulationem in animos influeret: Episcopò intetim ætate se domi continentem, & frequenter

Et Hispanum.

Excolandi modus.

CAPUT
XXV.
Franciscus
Angulus &
Alfonso
Barrena in
Tucumania
metropoli
Apolloboce
evitabant.

Franciscus
Vulgariter p-
rofessus fuerit
auctoritate re-
cuptus.
Gloriosa Tu-
camana.
Numerositas
Indorum.

Socii Hispani
non præfuerunt.Barrena
remedians.

Ex Bariſen.

socii Cantantium ehoros ducentibus adjungente, secumque civium turbas ad gratulandum trahente: quibus artibus, in comperto est gentem novam ita affectam, ut innumerabilis multitudo partim Christianis instituta precepit, partim etiam ad Christi religionem traducta fuerit. Quot tum Barbarorum millia baptizata sint, non satis liquet: nam primi illi provincie nostra heroës non quæ sua scribere ac multa pro Christo facere amabant; nec mihi sincerè res scribentib[us] lubitum est incertum pro certis ex vaga fama postterat transmittere. Certum est, præter ingentem baptizarum variis linguis uterum numerum, Neophytes omnes alias baptizatos, confessione Sacramentali nusquam antea usurpatæ, purgatos, & proprie innumeratos ad legitimam uxorem ducendam, cum autem plerique Neophyti lege veteri viverent, fuisse inductos. adeò ut Barſena, parcissimus rerum suarum zelator, miraretur qui tantis laboribus non succumberet.

CAPUT

XXV.
Alfonſus
Barſena
Ethcenſis
ad Fidem
adduciſ.

Morbi de
Barſena.

Apoſtola
demonſtri
da p[ro]p[ri]etate.

Alfonſus
Barſena
temporū r[ati]o
paruit.

Six mille
Barbari
& ſexcentos
baptizat.

CAPUT
XXVI.
Francifrus
Angulus &
Alfonſus
Barſena
Cordubens
reſtitu
Apoſtolicē
percurrit.

Quingentos
baptizant.

Iren[us] trecent
os.

Secundum id, Episcopus Tucumanensis, Francifrus Angulo, Inquisitionis Fidei commissionibus occupato, apud se retento, Alfonſus Barſenam cum Joanne Villega laico ad Ethcenſem urbem remittit. Causa mittendi fuit, ut Indigenas Ethnicos in quinquaginta pagis urbi subcensitis ad Fidem Christi dandam follicaret, & sacerdotem exterum suo nomine Hispanis praeficeret. Ex itinere mortales quamplurimos obvius in pagis ſalutariibus aquis lavit. Et tunc, ad expiando cives, paucos dies comnoratus, Ethnicon vicos, ad quos mittebatur, per abrupta montium, & paludem arundinetum, longè abs se invicem disparatos, adiit. Paulò antequam illuc appelletur Barſena, notabili animarum damno, Religiosus quidam Apoſtola, nescio unde advenitus, quamplurimos Ethnicos nullis preceptis ante imbutos sacrilegè, nullo Sactamenti sequenti effectu, baptizaverat; qui interrogati de rebus ad Christi religionem legemque pertinenibus, id modò respondebant, se lotos quidem esse, sed, quod Hispana lingue rudes essent, quid cum hac lotione percepissent, cognoscere se nequivissem. Hos Barſena ritè eruditos melioribus aquis iterum immersit. Potò in convertendis ad Christum Ethcenſibus Indis ita singulos dies patitius fuerat, ut duabus horis antelucanis somnum excutius, in proxima nemora aut campos longè ab turba se recipiteret, Deum oratus, ut vellet caelestem lumen gentibus impertiri: inde faciebat, sacrificio peracto, verba ad concionem: reliquum matutini temporis ſpatium catechesi tradenda cum socio tenebat: vespertinis horis, ritè baptizandis Indis, & matrimonio jungendis, expiante Neophytes, vacabat; nullà ferme habitâ corporis ratione. Ceterum quid per abrupta montium, per abdita ſylvarum, vel per paludem arundinetum, Indos hinc inde vagos indagando, barbaro cibo contentus, omnibus modis oavens ne aliquis Ethnicus ſibi elaberetur, paſſus uterque fuenterit, speramus pro dignitate scripta eſe in libro vita. Novem ſolidos menſes tenuit hic labor, ingenti planè fructu: nam sex milia Barbarorum ſupra ſexcentos ſuā manu Barſena baptizavit, multis parium millibus matrimonium ineuntibus legitime adiuit: aliarum expiationum iniſi numerus non potuit. Quibus rebus perfectis, ambo eò unde venetant, Epifcopi vocatu, magnâ omnium ordinauim pro re feliciter gesta aggratulatione, redire.

Reduxit, cum Francifrus Angulo, ejusdem Epifcopi missu, ad Cordubensem tractum eadem ratione procurandum, nullà ferme datâ respirandi morâ, properavere. Centum leuis abest Corduba, ab ſexdecim annis edificata, ab provinciæ metropoli, unde ſimil diſceſerant: quo itinere per immensa nemora tyribus paſſim habitat conſecto, incredibili Hispanorum latitudine recepti sunt. Sed ubi personuit Barſena tuba Apoſtolica, nullus fuit, qui non conſcientias suas apud advenas ſacerdotes deponeſe vellet. Ex Indis, Hispanorum ſervitios in urbe adiicit, ob varietatem linguarum eruditis difficultibus, quingenti, & eo numero plures, ſtarim baptismum receperunt: per tractum vero Cordubensem excursione facta, primo mense trecentos Ethnicos ad Christi Fidem, & quadringentos Neophytes ad legitimum matrimonium, ſocii perduxerunt. Ulteriora meditantibus nuncius ad-

fertur,

serunt, novorum sociorum supplementum è Brasiliâ adventare, quocirca ad eos excipiendos, falce tantisper in amplissimâ messe relictâ, Cordubam redeundum fuit.

ACCEPTEIS Tucumaniz Episcopi litteris, Josephus Ancheta Brasiliæ provincialis, anno millesimo quingentesimo octogesimo-septimo, socios quinque, Leonardum Arminium Italum reliquis praepositum, Joannem Salonium Valentiz in Hispaniâ natum, Thomam Fildium Ibernum, Emmanualem Ortegam & Graum Lusitanos, selectos planè viros, in subsidium misit, qui aspirantibus ventis vela facientes, ubi ad Argentei fluminis ostium pervenire, arbitrantes in tuto jano se esse, ex improviso pyram Anglorum hæreticorum in se involantem perspexere, Capta navi, Hæretici suoptè ingenio in Societatem JESU infestis, locios indignis probris onerant, & ne Fidei Catholicæ faciem ad Barbaras nationes transferant in Insulam desertam, fatore notabilem, maſtationi desūnarios depo- nunt. Mutatâ deinde sententiâ, rufsum in navim ex malo, ut aiebant, ſuppenden- dos recipiunt: aliis intetim eorum cistas insolenter explorantibus. In quarum una coniecrata certe Agnos magno numero cum reperirent, mirum quantum in Pontificem Romanum talium rerum confeccratorem exarferint, & quantis ludibriis de honestamentis sociorum pietatem exagitârunt. Hæreticorum uno, cæterorum impudentiſſimo, ſparſas per navis tabulatum ſacras ceras prophano pede pro- culare auſo. Non tulit indignationem Emmanuel Ortega, magni vir animi, Josephi Anchetae Brasiliæ Provincialis dudum socius, aufusque est, obſurgatâ pirata- rum insolentiâ, hæretici hominiſ etiam procoulantis pedem utrâque manu pre- hensum ab facrilegio avertente, vociferans uenitiquam permulſum, vidente ſe, lacra violari. Sed dum hereticus contra connitendo prophanum pedum è manibus Ortega extircat, alliso ad navis oram capite, perſtricta cute; fanguinem ſibi eliciuit: quo viſo turmatim hæretici in Ortegam involant, nihil repugnantem, impa- tis prius verberibus, in mare deturbante deturbatum, diuque cum fluctibus in madida veste colluctantem, & jam navim natationis beneficio prehendentem, eo fine è mari extrahunt, ut duriori morte cum reliquis sociis eum affiant: & jam confilia de genere necis inferendo agitabant, cum res accidit memorabilis: nam in illius hominiſ pede ausi ſacram ceram proculeare repente nata pufula pestilens eſt, quæ poſquam proximas partes ſetpende invafit, tantis doloribus reliquum corpus affecit, ut abſciflo fruſtra pede ante viginti quatuor horas facrilegam ani- mam exhalaret: tanto hæreticorum ad manifestum Dei judicium stupore, ut de in- ferenda sociis violenta morte abſtinuerint. Aliquot tamen diebus, versus fretum Magellanicum ductos, durâque famc maceratos, tandem navi ſine velis, & ſine cæ- tero navigandi instrumento, ad certum ponē naufragium imponunt: ſed velis & remis non egerunt qui aurā Sancti Spiritus afflati navigant: cuius aspirante pro ventis Numine, non diu pōst, portum Boni-aëris feliciter tenuere. Alud etiam in eo concurſu accidit ſingulare. Secum traxerant ſocii Cranium unius Virginis ex Divz Uſſulz comitatū, viuāque hereticā navi, ne violaretur ſacrum pignus, eō loci ab- ſconderant, quō facile non penetraret ſeruatrix hæreticorum impietas (& certum eſt ab eis non repertum) tamen cum illud ſocii educere vellent, nufquam amplius repertum huit, creditumque divinitus alio tranſlatum fuſſe; Virgine ſcilicet Angla popularium ſuorum ſacrilegia dedignantē Appulſos ſocios excepti Illuſtrissimus Dominus Parauariz Epicopus, multis rationib⁹ ſocios urgens, ut, mutato Tu- cumaniz adeundaz confilio, ad Aſſumptionis utbem ſe conſeruent, ibi linguan Bra- ſilicam, quam callebant, à Parauarenſi paucis dialectis differentem, uſi elle polſe: ſed ſoci imperia Majorom cauſati, per ſolitudinem centum & viginti leu- catum, Cordubam, primam Tucumaniz urbem, ſe contulēt. Adventantes Franciscus Angulus & Alfonſus Batlēa, procuratis Hispanorum liberalitate uestibus, pro loci conditione luculentor excepérunt. Post primos congreſſus, Leonardus Ar- minius vir gravis, Theologiz olim professor, Brasiliæ ſociis Praepositus, statim ſignificavit, zgrē ferre ſe & ſocios ē Brasiliæ Lusitanorum Pravinciā eō vocatos, quō Peruviz Hilpani Partes operas suas extendebant. quare cum Patre Grao ad Sancte-

CAPUT

XXVIII.

Socii

ē

Brasilis

miſis à Pi-

tatis veni-

tur & ap-

pellant.

1587.

ab hereticis

expulsi.

In Insulam

deſeruant

transfor-

mar & edu-

cione.

Praeceptum.

Emmanuel

Ortega ſa-

cerile re-

ſigilat.

In mare de-

ſuiciorum.

& entrai-

natur.

Memorabilis

ſacrilegio pa-

ne.

Socii appa-

lunt.

Sacrum cra-

nium diſper-

ſiſt.

Socii invi-

tarent ab

Episcopo Pa-

raquarenſi.

Cordubam

pergunt.

Arminianus
Ex Crassus
Brasilianum
Præsumptum

Fidei urbem se recepit, quâ urbe solitis Societatis officiis procuratâ, cum eodem loco, non duò post, in Brasiliam renavigavit. At Ottega, Salooius & Fildius, non illeborer Peruanis Patribus (donec Genetalis Præpositus super cā re consultaretur) se adjunxeré. Franciscus Angulus Thomam Fildium & Joannem Salonium ad Sancti Jacobi urbem secum abduxit. Alfonlus Barrena Emmanuelem Ottegam socium, Apostolus Apostolum accepit: quo cum relata tantisper in Cordubensi agro falcem mirabiliter proveniu receptum ivit.

CAPUT
XXIX.
Cordubensis
ditio ab Al-
fonso Barfe-
na & Em-
manuele
Ortega mi-
litare excus-
tur.

Zu mille &
quingenta
dagaz excentur.

Iudicium
Cardinalem
suum condic-
tu.

Sociorum
arbitria.

India.

CAPUT
XXX.
De mortali-
tate Alfonsi Bar-
rena & Em-
manuelis
Ortega
transvestio-
ne.

Emmanuela
Ortega mi-
litare excep-
ta.

ERANT tum ditionis Cordubensis Indi partim Ethniel, partim sacro initiari fonte. Illi magna ex parte, novis servitius & motu pravitate feroces, externum imperium rebellando renuebant. Hos (si nomina Christiana diceres) vix ab Ethniis, deficiente Catechesi, distinguere. Uttoque aggressi Partes per abruptamontium, per sylvarum invia, nullo belligera gentis metu, fame totam regiocem depopulante, reclamantibus Hispanis, certum aditum mortis periculum silencitibus, quaquaverum longè latèque Christi nomen prædicatum ibant; tanto fucelso, ut præter innumerabilem turbam confessione expiatam, bis mille & quingentos Ethniacos baptizarunt, mille & quingenta paria pellicatu implicita legitimo vinculo conjuxerint, obvios omnes ad Christi amorem inflammare dicendo contendierot. Quibus in rebus parrandis, quot labores exanthilarint, non facilè est compendio complecti. Cordubenses Indi in cavatis subterrâ cavernis, nullo eminente supra terræ superficiem recto, uni ab aliis longè remoti, domicilium vivunt: itaque, ut cuniculi, indagandi erant, priusquam eructes; eruti magnitudine beoeficiorum obruerint, ut te audirent; audite non tenuentes, plerumque perinterpretantes ob varietatem linguarum edocendi erant. Ea omnia præstitero socii, leviente hymene, ccelum pro recto, humum pro lepto habentes, adeò tenui viatu; ut quâ pluviulos dies numeratò viginti quatuor grana tritici turcici pro omni cibo ad aque potum tantum adderent: quo triticò omnino deficiente, quinque solidos dies, præter Corpus & Sanguinem Christi, nihil penitus ori admoverunt. Et utriusque abique dubio moriendum erat, nî ccelum uulissimos homines mirabiliter conservasset, res sic sese habuit.

EMMANUELI Ottegæ fame jam propè enecto Alfonlus Barrena, aliquantidì per preces consulto Deo, mandat, ut paulò post medium noctem, sacrificio perfecto, ad Hispani hominis villam, quinquaginta fermè leucis distans, annonz ergo ieret: se, cum Catechumenos baptizasceret, propè sequuturum. Ottega ager se avelli ab optimi Patris latere certo mortis in peticulo finiebat, nam præter quam quod ob diuturnam famem vix jam reciprocaret animam, non ignorabat, per abruptissima loca, & per regiones ferociissimas, Hispanoque nomine infestissimas, sibi iter faciendum. Expiatis tamen totius vix noxis jubenti parendum potius quâm obstantium censuit. Vix iter eques capessiverat, cum equus, in quo ibat, volare sibi visus est: sic per belligeros, & mortem in occurru minitantes Indos, protegente ubique Numine, incolumis evasit. Sub medium diem defectissimis viribus ex equo tantisper desiliens, in somnis coelestia ostenta incredibili animi voluptate vidit, quibus ad majora pro Christo audienda & toleranda mirum in modum confortari le sensit. Denique resumpto equo, quamvis in trajectu palidis casu se totum madeficeret, paulò post meridiem eo, quo discesserat die, Hispanorum villam ingressus, competit undecim horarum spatio ostidui iter se fecisse. Re cognitâ, Hispani Europæum hominem cum Indorum comitatù & corimeteau in expeditis equis ad Barsenam mittunt: vix miserant, cùm ipse Barrena alia via ore hilari eandem villam ingrediens, Ottegam & Hispanos duplicato miraculo aeronitos salutat. Miraculi fidem auxit Europæus illi, qui ad Barsenam missus, post duodecim tantum dies redit, assitmans in itu & reditu se quâm citissime iter semper confecisse. Igitur pro miraculo Deo gratias ætæ sunt, cui non difficultus est per Angelum transpottare Abacuc in lacum leonum, quâm Danieli peti similes viros transpottare in domum paos.

ALFONSUM Barcenam in eâ expeditione diutius perseverare volentem, ut quatuor millia Ethnicorum, quorum Casiquios baptizaverat, Christi partibus adderet, & ad fretum usque Magellanicum per ferocissimas gentes, sine armis, sine comitatu, ire paratum revocavit Episcopus Tucumanensis, ne tantis periculis exponeret virum, quo si aliquando carceret, Epilopatum se etiam abdicaturum assertebat. Ut rediit, eum quamvis renitenter totius dicceles inspectorem summa cum potestate legitimis tabulis crebat, rogaque, ut cum locis è Brasiliâ nuper advenitis Salti fluminis accolarum omnium curam in se suscipiat. Barcena, Francisci Anguli iussu, admisâ procuratione, Emmanuel Ortegan, Joannem Saloniūm, & Thomam Fildium ad eam regionem multis barbarorum milibus scatentem deducit, deductos Tonocotanam linguam docete incipit, per intervalla indigenas omni ope juvat, quorum numerus benè magnum exiguo planè tempore facio latice perfundit: ducentos circiter & tringita Neophyti pellicari infames legitime copulat, multos plane mortales de peccatis numquam confessos expiat, quo in labore morbo contracto, ad urbem referri debuit. Sed per hunc morbum Deus Optimus Maximus Paraquariensis salutem dare destinabat.

CAPUT
XXXI.
Salvi Homi-
nis accolae
Sociedad
curae sub-
duantur.

Barcena
missus facta
Fons aduersus
Alegres.

PATRES Brasili, deficiente Tonocotana linguis Magistro, communicato cum Francisco Angulo consilio, in Paraquariam, quod eos Illustrissimus Paraquariensis Episcopus, ob linguis Guaranicas petuiam, & Sacerdotum inopiam, invitavat, perrexerat. Trecentis leuci distat Assumptionis urbs unde discesserant, quo itinere partim terrâ, partim adterio flumine Argenteo Paraquarioque, confecto, collecta ubique copiosa animarum melle, ab Assumptionis civibus tres omnino leueas obviam effusis, tantâ omnium ordinum aggratulatione, excepti sunt, fatis ut appareret quâm sincerè animarum suarum culturam expoferent. In eâ urbe, Dominicani Episcopi absentes vices gerebat ex eodem ordine vir planè pius, qui suopte ingenio, & sui Praeius horiantis, Socios palam laudatos induxit in ades à civibus paratas, ultra concessa porfestate pleraque Sacra menta in urbe & extra urbem administrandi. Sie præclarissimo Divi Dominici Ordini debemus, quod in Tucumaniam, Paraquariamque induxi simus. Eo tempore pleraque Paraquatiz civitates & Indorum oppida Sacerdotie earebant: quare Neophyti passim omnium rudes mixti Ethnicis, nullo coniunctudinum discrimine, sine factorum usu diliciprimum, vana tantum Christianorum nomina præferebant: multi mortales ex Barbaris mulieribus orti barbaros mores cum laeti cibiberant, plerique verò Europæi, deficientibus Sacramentis, fortem suam laudentabantur, dolebantque Paraquariensis Reipublica corpus, ex nobilissimis partibus compositum, multis corruptelis ob factorum Medicorum raritatem infici. Quod se verterent Socii, quam partem curandam prius assunerent, non fatis apud se constituebant. Confulto tamen Deo, visum est, Provinciaz caput noxis humoribus ante purgandum, ut sanitas in subiecta membra efficacius influeret. Postquam ergo deservit gratulatorum fervor, in ipsâ urbe Assumptionis instrumenta medendi omnia, Conciones, Catecheses, privata publicaque colloquia, exhomologeses, & id genus varia in omnes ordines exprompta sunt. Tenera Hispanorum puerorum indoles pro captu curabatur, gravia concionum remedia maturæ zati adhibebantur. Feminarum mollities ferventi alloquiorum cauterio adurebatur: Indigenæ in urbe servitiis addicti præcipuo studio erudiebantur. Denique primo trimestri, eo successe peracta res est, ut leipsum in se nrbs immutata vix agnosceret. Curatâ utcumque civitate, ad suburbanos pagos & villas excurrentes, grandem animarum segetem, adhibitâ Baptismi, Matrimonii, Catecheses & Exhomologeses falce, per vices collectum ivere: donec caritas ignis, inter exigua spatia nec le continens, sensim serpendolonginqua corripeteret.

CAPUT
XXXII.
Brasilorum
Sociorum
primi in
Paraquaria
labores.

1583
Brasili ab
urbe exili-
punctus.

Et ab Domini-
ciano Epi-
scopi Pilaria.

Gratitudo
Sociorum
regis Domi-
nicani.

Alvez mu-
tari.

IOANNE Salonio reliquis Præfecto in urbe remanente, Ortega & Filii, adverso primum Paraquario, deinde per immensa nemora & paludes pedibus incendentes (ut in eis agnosceres Josephi Anchietæ discipulos) in Guairaniam Brasiliæ obverstam regionem, centum & quinqaginta leucarum itinere profecti, pagos

CAPUT
XXXIII.
Emmanuel
Ortega &
Thoma Fil-
dia Guairan-
iam Apo-
stolicæ lu-
minat.

omnes,

Miles baptizatus.

Guairanæ excolatae.

Ex Villaricam.

CAPUT
XXXIII.
Soci peſte
gratiate
per Para-
quariam &
Gouiraniam
multa fa-
cilius me-
morata di-
na.

1589
Miles & pa-
rentes ad E-
dom adduc-
tum.

Quater milia
baptizatos.Miles bapti-
zatos.Item huius mil-
le & qua-
dringentos.Item sexa-
gentos.

orones, quæ transcundum erat, omni Apostolicorum officiorum genere, plurimis præsertim ubique baptizatis, cutavere. Primâ molitione trecentos & quinquaginta Ethniconos, quorum Dux, horribili figurâ, picto ad terrorem deformans quoque capire, eomam ad genua demiserat, è sylvis eratos, ad patres Christi traduxere. Quot in obviis passim viciis baptizaverint, sigillatum notatum non repeto. In ultimo Paraquariensis ditionis pago, Guairanæ contermino, mille Ethnicorum capitibus salutares aquas infudere. Quadrungentos maritali vinculo adstrinxere. Tantis rebus in itinere perfectis, deducentibus, qui obviam venerant, civium Primoribus, primum Guairanæ Hispanorum oppidum (civitatem Regalem vocant) tenuere. In hujus oppidi vicinia Melgarecus ejus fundator quadraginta millia Barbarorum in album olam retulerat, ex quibus ea tempestate magna multitudo adhuc supererat, serviebatque, centum & quinquaginta Hispanis eam regionem incolumibus. Huc igitur delatis Patribus, quoniam nullum Sacerdotem habebant, magna animarum seges oblata est: quam per mensum integrum, multis mortalibus baptizatis, Hispanis omnibus & Indis, legitimam ztatem habentibus, matrimonio rite adstrictis, veteribus inimicitis pravisque amicitiis dissolutis, in Christi horreum intulere. Deinde adverso Paranâ Huibaioque, octoginta leucatum itinere, Villaricam alteram Guairanæ urbem ad Huibai fluminis Parane influentis ripam, obvios passim Barbarorum pagos Baptismo & Confessione expiantes, perrexere. Villaricani festo tympanorum & sclopetorum fono testati sunt, nihil sibi accidere potuisse gratius, quam si post tot annos, quibus nullum Sacerdotem viderant, talibus viciis fuerentur. Quadrimestri spatio Hispanorum omnium conscientie purgarunt, & ingens Barbarorum numerus ad partes Christi traductus. Denique explorata regione reperiisse Socii, ducenta Ethnicorum millia in Guiraniâ, si non deficerent operæ, ad fidem Christianam reduci posse. Igitur ad Assumptionis urbe, abs se conspecta Salonio relatū, multis mortalibus in itinere denuo baptizatis, postluminio redire.

ORTEGAM & Fildium fatigatos quadrungentarum & quinquaginta fermè leu-
carum peregrinatione excepti in Assumptionis urbe labor propè immensus:
quippe pestis invaserat cives, tauntum cum clade mortuum, ut subinde uno eodem
que die centum capita demeteret. Paucis multa complectar, nam verba perdere
non lubet. Saloni, Ortega & Fildius, non integro anno quindecies millies peni-
tentibus aures præbuerunt: mille & quingentos Ethnicos baptizavere: eibi & formi
immemores summâ curâ vires anima corporisque interderunt, ne quid humane vel
divinæ opis cuiquam decesset: & quod mireris, nullo virium suarum aut valetudini
detrimento, Deo scilicet eorum corpora protegente, qui animas aliorum suo
periculo protectum ibant. Postquam pestis civibus abnndè se pavit, agros invasit,
cù majori damno, quod omni subfido agrestes carerent. In pagis & villis Assum-
ptionis utri subcenstis, Ortega & Fildius numeratè decies milles morientium
expiationes fecerunt: rotidem cadaverum millia suis manibus sepelire. Quatuor
fermè millia Ethnicorum baptizavere, qui fermè omnes statim à suscepito baptismino
ad celos evolavere. Continuato deinde labore Guairaniam petentes, in civitate
Regali, Sacerdote adhuc carente, bis mille homines supra quingentos de peccatis
confessos absolvēre: mille capita ex Ethnicis Christiana fecerunt: centum & quinquaginta
paria ritè conjugio copulavere. His rebus patratis, Emmanuel Ortega, Thoma
Fildio Villaricam Sacerdote etiam carentem ante se amandato, ipse in itinere variis in
pagis bis mille & quadrungentos sacro latice perfundit: ducentos & quinquaginta
supra mille matrimonio alligavit: factarum Confessionum, & sepulchorum cadave-
rum, numerus initi non potuit. In pago uno triginta vetulas centenarii majores,
& earum conjuges, fermè omnes ariolandi arte infames, ad Christum adduxit,
Deo in corpora iuvante & animas clementer habente. Multiplex ubique Ethni-
cos Neophytoisque corripiēbat metus, & passim ex varii nemoribus, Baptismi &
Exhomologeos ergo, miserandis obsecrationibus Ortega acceſſebatur: sed Villa-
rica petenda fuit, ubi strages corporum erat. In eâ urbe ab utroque Socio tan-

tum laboratum est, quantum vix posteritas crederet. Uno eodemque tempore pueri, vires, senes, feminæ, Hispani, Barbari, cives, suburbani, Neophyti, Ethnicique calamites deplorabant suas. Alius ex proprio morbo, alius ex moriente patre matræve, gemitus fundebat miserabiles. Hic vita necessaria, ille Viaticum ad mortem sibi dari petebat: Baptismum, Confessionem, Extremam Unctionem, cognatis sepulturam, catechesim simul plures postulabant. Paras omnibus adesse velle, quòd res ferret diversim abstracti, domi curare, in orbe nihil negligere, ad suburbana excurrere; mortuis vivisque opitulari, denique Indos æquales curia ac Hispanos habere. Fructus laborum fuit, novem mensium spacio, sexies mille supra sexcentos Ethnicos baptizasse, bis mille & octingentis matrimonium in eundem adfuisse, quater mille supra centum & sexaginta sepultura suis manibus mandasse, innumeros Confessione, Extremâ unctione & Viatico procurasse: pro certo ab Emmanuele Ortega compertum est, bis mille Ethnios (si omnes Ethnici vocandi sunt) ad Socios, Baptismi ergo, ex longinquis locis ad properantes, in itinere, ante suscepta facra, peste enectos tuuisse: quorum plerique, sperandum est, misericordiarum Patrem Filii sui Sanguinis prodigum, gratiam suam non denegare. Subinde pestis Villaricanorum & suburbanorum corporibus satiata, latè in agros & nemora sese effudit. Nec segnior fuit ruri quam domi Sociorum vittus, à quibus, semestri excursione, ter mille & centum Barbari Dæmoni crepti, Christo per initiale Saeramentum asserti sunt: sexcenti à pellicatu abstracti, bis mille & quingenti matrimonio Christianorum more ligati. Quæ ego minutum sigillatimque omnia non ægrè recenso: nam si prophanarum rerum scriptores, hoiles in bello occisos, naves raptes submersaque, milites captos, castra everti, prædam abactam, numeratæ posteritati transmittant: cur ego Fidei hostes ad partes Christi traductos, modum victoriatum, Ducum virtutem, freudente Dæmone, triumphante celo, minutum computando, censuram piz posteritatis reformidem? Ab campestri expeditione reduces Ortega & Fildius, buncitri spatio, Villaricanos omni officiorum genere, & se spiritualibus exercitationibus refecente, donec russum Ortega in campos sese effunderet.

IBIRARIARUM statio decem vitorum millibus constans, triginta à Villaricâ leuis, avito mote, sparsim venatione se sustentabat, quorum aliqui, nescio quando baptizari, inania Christianorum noqna, mysteriorum nostrorum rudes, preferebant. Sed hi Ethnicique, excuso Hispanorum jugo, jamdudum rebellaverant, ferocitate indolis adeò terribiles, ut nemo eorum fines attingere auderet. Unus tamen Emmanuel Ortega, gentis linguan necumque callens, sine comitatu ad eos penetravit, ratus, peste iziente, minus ferocias fore: aut si ferocirent, non defuturas sibi vires, quibus pro Christo necem exciperet. Non vano eventu: nam statim ex peste afflatis bis mille & octingenti, paulò antequam morerentur, abjurato Dæmone, Christo nomen admisso Baptismo dedérunt. Cæteri, quamvis idem percuperent, tantisper dilati, donec superstitionibus relictis morum bonitate se probavissent. Qua dilatione effectum, ut trecenti, se Hispanis regendos traditum venientes, salutaribus aquis tingi mererentur. Præterea variis ex locis Neophyti Ethnicique ad Socios ventitabant, summis precibus rogantes, ut ad populares suos, Doctrinæ Christianæ & Sacramentorum conferendorum ergo, se conferten, quos nece sis erat, quamvis templo & ornatisissimas Cruces in oppidis suis Sacerdotum nostrorum desiderio erexisse se affererent, sine solatio dimittete, ne longinquæ messi inhiantes præsentem perderent. Paulò postquam hæc gesta sunt, Proprætor Villaricanus Emmanuëlem Ortegam ad numerosum Indorum oppidum deduxit, ubi, jactis Apostolicis ritibus, egregius piscator hominum ter mille & quadringenta capita, è turbido ignorantia lacu educita, melioribus Baptismi aquis immersit. id ægeritatem, us foler, ferente Dæmone, & oppidi Primores insligante, conflanteque in Ortegam & Hispanos ejus comites conjurationem: patratumque fuisset scelus, ni Superi divertissent. Nocte namque diem sceleri conditam præcedente, cùm Emmanuél Ortega, stratii impatiens, quamvis maximè vellet, nullum somnum

Pofia fraga

Sextius mille
et annos
rū admissi
tur.

Unde fraga
baptizamus
accepimus.

Ter mille et
annos ear
bari bap
tizamus re
cipimus.

CAPUT
XXXV.
Emmanuel
Ortega plus
ra mille ba
ptizat.
Villaricanus
forcutus.

Ortega ma
gnanissimus.

Bis mille et
alligunt
baptizantur.

Item ter mil
le et qua
dragesim.

Ortega de
voto penit
tatu.

Ejus comitis
accidit ad eum.

CAPUT
XXXV.
Villaricæ
Societatis
fidei positi-
tur.

Ex am expatriis
Hispanis.

Ex Indi.

CAPUT
XXXVII.
Joannis Salo-
nius utilles
labores.

Saloni-
us & legata
Guaraniatis
baptizat.

Uma pluri-
bus par.

CAPUT
XXXVIII.
Alfonso Bar-
sena
Calchaqui-
nos paci-
cat.

Barseña au-
dacia.

capere posset, & circa ædes Barbarorum lento gradu inobservatus ambularet, audire nescio quos confabulatoros intet se de serie inferendz sibi necis: quo accepto indicio, Hispanis ad mortem eriam destinatis dissimulanter præmonitus, fugâ se cum illis eripit. Illucentie die conspiratores, cognitâ fugâ, triginta Indos Hispanorum servulos, qui cum dominis suis fugere neglexerant, crudeliter mactari, frustati sceleris causas solitis ululatibus detestantes.

777

EREPTUS peticulo Ortega Villaricam contendit, ubi dum cum Fildio de reterendâ Alsumptionis urbe agitat: cives omnes deprecatores habuit, obtestantes ne se defererent. Lamentabili voce aiebant, ab multis retro annis nullum se Sacerdotem habuisse; habendi nullam spem adesse; ab Paraquariz metropoli ducentis leucis, ab Brasiliæ urbibus impenitus spatiis se distare: ex interjectis utriusque regioni locis nullum animalium suarum subsidium sperari posse. Nullibi terrarum Socios Jesu materiam instituti sui rationibus accommodatiorem reperturos, quid in Guairanâ: nam si tantillo tempore tot millia Barbarorum baptizassent, quid sperandum foret si perpetuam sedem Villaricæ ponerent? Hæc Hispani cùm dicenter, & insuper Neophyti, genua & manus Sociorum prensantes, se vix Christo natos deserit flebiliter quererentur, ostenderentque evidens periculum, defœcta magistrorum, deserta fide ad avitos mores deficiendi; commota fune viscera Sociorum, nilul contra obtendentium, nisi quod à Majoribus suis pro tempore se in Guairaniam missos, non posse suâ voluntate perpetuo remanere: si accederet Joannis Salomii, cuius imperio subdeabantur, authoritas, paratos se & vitam & ianguinem pro singulorum salutem impendere. Quo tesponio recreat Hispani Barbarique, certos homines citatis itineribus ad Joannem Salonium, ducentis leucis distantem, mittunt, qui cùm eorum postulatis non repugnassent, illicè templum & domus, civium & Neophytorum manibus, Villaricæ condita sunt. Ubi Ortega & Fildius per septem subseqüentes annos tanta patravere, quanta suis locis narrabimus.

NEC minores erant Joannis Salomii sine socio in Paraquariz metropoli quinquennio persistentis labores, quoniam summa hæc est. Multa singulis annis expiationum millia fecit. Diu noctuque zigris sedulus adfuit. Pellicatus, inimicitias, odia quamplurima, prudenter cohibuit. Complures Ethnicos domi forisque ad Fidem convertit. Quorumdam nocivam avaritiam, nolentium Neophytorum ex villis aut aliunde, confessionis doctrinæque Christianæ ergo, ad se vel ad alias Sacerdotes accedere, ne operz dispendium facerent, hac fermè ratione repressit. A Proprietore ferri legem impetravit, qua Indocum Domini eorum dominio privabantur, quorum Sacramentales Confessiones non procuraissent. Octoginta Guairaeos Ethnicos, proditionis & rebellionis convictos, antequam funestis ab arboribus suspenderentur, ad unum omnes nostra mysteria eruditos, salutaribus aquis tinxit. Denique solus ille ranta egit, quanta ab numerofo Collegio factiori solent. Ipse suz domus Rector in se solum severum exercebat imperium. Ipse minister, quidquid levissime peccasset, inflictis poenis animadvertebat. Ipse reconomus nullam sui curam, maximam aliorum habebat. In unius hominis domo Catechistam, Concionatorem, Doctorem, Missionarium non desiderares. Ut scias paucitatem non admodum officere, ubi unius egregia virtus adest.

DUM hæc in Paraquarâ geruntur, Alfonso Barseña, recuperaris viribus, Joannem Ramirum Velascum Tucumanæ Prætorem ad Calchaquinos rebelles, cum instrutis Hispanorum & Indorum copiis, vi armata domando euntem sequutus, utilissimam Reipublicæ operam navavit. Nam cùm Calchaquini, cognito Hispanorum adventu, summa & abrupta montium pro more occupassent, unde ingenia faxa in subiecta vallis angusta itinera, quæ Hispanis transeundum erat, devolverent: Barseña, Hispanis ultrò ire prohibiris, solus ipse per ea itinera ire ausus, ac cacumen ab Calchaquinis occupatum enīsus est. Ascendenti, Ibrida primū

ferox,

ferox, mox Calchaquinorum Ducas filii duo cum centum armatis militibus occurserunt, quos Barsena dicendi vi ita sibi conciliavit, ut pacis inter Calchaquinos & Hispanos facienda interpres constitueretur; efficaciterque, ut ferocissima gens proterva colla Hispanorum jugo irtcumque deponerent. Sancita pace, explorataque Barbarorum conditione, nihil nisi sanguinem & ebrietatem spitantium, quamvis Baptismum non tenuerent, fatis habuit, adultorum etatis honinibus, ad pacis constantiam sobrietatemque animatis, aliquot infantes sacris undis abluisse: nam prudenter, ex præteritis futura compiciens, vix dubitabat Sacramentoiniitios, magistro deficiente, ingenio præsertim ad pristina vita sollicitante, in verba Dæmonis rursum juraturos.

DIMISSIS copiis, Alfonius Barsena ad Divi Jacobi urbem redux, circumspicens quæ potissimum parte Dæmoni bellum inferret, ex Francisci Anguli designatione propinquæ loca aggrediens est, antequam ulteriora pervaderet. Igitur ad Sancti Jacobi montana delatus, hinc inde ene Evangelico ferox, sexcentos Ethnicos ex Dæmonis servitu in libertatem filiorum Dei asseruit: totidem feruntur, ne malo Domino per illicitam libidinem servirent, in vincula matrimonii traxit, ingentem numerum, Kakana utens lingua, expiavit. Secundum id, cum ipso Francisco Angulo, Sancti Michaelis urbem numeroso pellicatu liberatum ivit; donec Tonocotanorum, Diaguitarum, & Lullorum, uno tempore procuratione suscepit, latè se se effuderet, Lulli præterim Christo lucrandis intentus. Lulli gens ferox, quamvis se subinde serviendi ergo Hispanis permittent, tamen Europæorum nullus, ne Sacerdos quidem, ad eorum terras, in asperis locis, perfidie perpetrando opportunis, positas, adire audebat: unus tamen Barrena, reclamantibus omnibus, unico pueru Sacrificii administratio comitatus, eò se, sperto mortis periculo, ingessit, non sine prospero eventu. Nam ubi per Lullorum fines increbuit, Barsenam famam notissimum adventare, certatim omnes ex viculis suis, cavernis, & montium faxosis crepidinibus, scle effunderentes, ad eum ventitabant, spondentes se in eus potestate futuros, si ad sua municipia ire non designaretur. Barsena laudata ubique Lullorum alacritate, per aspera montium, vallum abrupta, torrentium vortices, pedibus delatus, fluvios passim natatione transmittens, in id intendebat maximè, ne aliquis curato summa subterfugeret: & profectò magnum operæ suæ pretium retulit, nam in novem mensium expeditione bis mille & amplius capita sacris undis lavit, ter mille Neophytes matrimonio junxit, & multa alia, religionis promovendæ causâ, apud ipsos perfecit: auctor etiam imperterritò animo cotum pagum ingredi, qui Hispanis infensi Sancti Michaelis urbem hostiliter inflammabant. Ex tantis laboribus valitudine contracta, ad Sancti Michaelis urbem delatus, postquam convaluit, urbis domos omnes excutens, repræter servitia non aginta lex Ethnicos, quos omnes, omnibus letitiis pro perpetuo thesauro exiliens, baptizavit. Eodem impetu ad suburbana excurrens, multis mortalibus per Baptismum, & alia Sacraenta, magnam utilitatem attulit. Ad Provinciam suam scribens, aiebat, se sentire intus impetum ardua quæque pro salute animarum amplectendi, & præsentes qualche misericordia levis sibi videlicet, præ iis, quas optabat, infinitos Ethnicos convertendi ergo, offri: sicut se animarum intolerabili totqueri. Quamquam ex alia parte se esse paratum ad Majorum nutrum, unius Barbari crudendi causâ, uno codémque in loco persistere. Aliis litteris enixè ab eodem flagitabat, ut, quoniam ipse senio & morbis debilitatus esset, mitteret in Tucumaniam alios Socios vitæ sua contemptores, periculorum pro Christo ad cunctorum amatores, deliciorum osores, Crucis ambitu insignes. Nec his contentus, catalogum multarum nationum tradidit Francisco Angulo, qui suberat, rogans, ut pro potestate indicaret, quas gentes sibi primo loco adeundas putaret. Talia cogitante, Tucumanie Prætor, Regis Catholici, bellorum multitudo impliciti, jussu, pecuniarum subfida per totam Tucumaniam collectum iturus, Barsenam autoritate apud omnes ordinis valitum secum abduxisse: quo factum, ut multò major argenti summa, quam sperabatur, conflaretur: & tota in super, quanta est Tucumania, Barsenz præsentia

Pax sancta.
Iure.

Informatio in
periodis.

CAPUT

XXIX.

Alfonius
Barsena.

Lulli &
alios popu-
los Christi
non facit.

Secundum
suo fonte
adibit.

Tuncitatu
& Diagui-
tarum proce-
sionis.

Lullorum
moralis.

Tucumanum
converget.

Supra hi-
milia sacra
vita em-
ergamus.

Barsens
moralis ad
Christum
adductus.

Zelus ani-
marum ergo
gai predicti.

Tucumanum
universam
lygitat.

*Ferd. frater. &c. sp. pedem voto-
grum, baptiz-
zat.*

cum ingenti animarum lucro frueretur. Peragratā Tucumania, ad Lullos iterum profectus, trecentos & quinquaginta una in regione; in altera vero undequinquaginta supra ducentos, & insuper oppidum Etunicorum integrum, baptizavit. Ulteriora meditanti litteræ redditæ sunt, quibus subsidia novorum Sociorumē Pe-ruviā ventitare nunciabatut.

CAPUT

XXX.

Petrus Ag-
nus &
Joannes
Fontius in
Tucuma-
niam re-
misiunt.

1590.

Joannes #5.
tame. Sane
proficiuntur.
petri Agna-
si clementia
datur.
Alfonus
Barrena à
Lulla con-
citat.

Barrena ob-
dientia.

Zelus ani-
marum.

Barrena &
Agnus se-
cessus.

Litterarum
fundatum.

CAPUT

XXXL

De prima
ad Frontone-
nes expe-
ditione.

Forcam Ru-
ber.

Urbe Con-
cupisso.

Sacerdotium
caro.

Barrenas.

ANNO sesquimillesimo nonagesimo Joannes Fontius, quem Diva Thetelia inter celo prædestinatos aliquando vidit, & Petrus Agnus in Tucumaniam animos immentes messe pares armare. Ille apud Pungenes, & in Chicuitenibus montibus, necnon Aricurana valle, multum elaborans, Peruanos quamplurimos ad ovile Christi tederuxerat, & mittebat ab Joanne Atienza Provinciali, ut pro Francisco Angulo missione præcesset: sed ut Fontius præfecturæ gradu, sic Petrus Agnus opinione sanctitatis eminebat, & nullum alium præ illo ex Peruviæ Sociis Alfonso Barrena in Socium Apostolicarum excursionum sibi dati optavetar. Ubi ambo in provinciam venere, communicato cum Francisco Angulo consilio, Fontius per litteras monet, ut telicâ Lullorum curâ, Tucumania Prætor ad Londinenses propediem debellandos profecturo se adjunctum veniar. Sed hec fermè in speciem: nam præcipua causa revocandi fuit, quòd fama percrebuisse, Lullos de mactando Barrenâ consilia agitasse, & vererentur Partes, ne optimus senex imminentes laborum cibique tenuitate (nam præter cucurbitas & aquam nihil ori admovebat) vale-tudinem penitus profligaret. Acceptis litteris, quamvis inanem de inferendâ ab Lullis sibi nece famam esse sciret, & luperessent sexdecim oppida Lullorum, operam suam in ea regione exceptentum: ramen illico pedem è messe retrahens, Joannè Fontio reterribit, nihil parendi studio se habere in mundo charius. Adero, inquit, quamprimum, ô Pater, & pedibus suis ad voluntate dicem. Fere ego, misere me, fave ad Lullos me redire, fave ad Calchoquinos, Chaqueños aut Frontones, vel ultimos mundi terminos ireme iussor: nam infasibili desiderio eo me mitti empio, ubi extrema omnia pro luxurians anima pati possim. Vellem equidem Orienti, Occidenti, Septentrioni, & Austro me simul totum impendere, & totius mundi barbaras nationes peregrinando complecti: sed id cum vires humanas exceedat, huic me mundi parti labens volensq; commodab; cui Deus Optimus Maximus per te me affixerit. His scriptis, ad Sancti Michaelis urbem, ubi eum Petrus Agnus præstolabatur, propere regreditur. Quæ fuerit utriusque sancti virti in optatissimo congresu laetitia, non est exigui calamis exprimere. Primus amborum labor fuit, Hispanorum urbes, & suburbana loca, omni officio-
tum genere excolere: succisivis horis, varii Barbarorum linguis addiscendis, in-defessam operam navabant. Fontio interim & Angulo ad fluvium Rubrum, spē in-
gentis messis, excurrentibus.

FLUVIUS RUBER, è Peruviæ montibus ortus, ubi planitiem nascitur auctus hyemalibus aquis, octo circum se leucas, nisi quæ tubera terræ reperiens modicas insulas molitur, singulis annis inundat: quarum aquarum molem infra Paraquari ostium in flumen Argenteum placidè evolvit. Non procul eò, ad oram paludis, triginta circiter ab ostio leucis, Conceptionis urbem eo fine condidere Hispani, ut innumerabilis Barbarorum multitudo urbanis & Christianis moribus paulatim afflueret. Ad eam urbem è Tucumania metropoli ire volentibus, vasta nonaginta leucarum planties, nullis aquis nisi pluvia irrigua, & infesta Barbarorum incursionibus, transmittenda est. Ab viginti annis, quo urbs fundara fuit, nullum Concionatorem audierant, nullum vitæ castigarorem habuerant, & eo temporis Sacerdote carebant: unde tanta vitorum fanticeta succreverant, vix ut exigua bona mentis semina apparerent, & Hispanæ gentis pictas planè suffoca-ta videretur. In ea urbe Fontius & Angulus, ordinatis utcumque Hispanorum conscientiis, ditionis Praefecto ductore, circum omnem latè vicinitatem exploratum euntes, infinitam propè Ethnicorum multitudinem omni subsidio defititum re-perere: satis constabat centum fccimè capirum millia ad Christi fidem adduci posse, si idoneorum Sacerdotum copia non decesset. Postò gentem fermè hanc omnem

ideo Frontones Hispani vocant, quod depilatis sincipitibus, calvitie facta, frontes sibi producant. E cingulo clavam & sagittatum manipulos suspendunt. Baculum serratis plicis mandibulis horrentem gestant, nuda & ad formidinem picta corpora ostentantes. In factiones distracti, quotidiana ferme, pro terrarum finibus, intet se exercent pccalia: occisa hostium cadavera longo ordine truncis arborum ad terrorem affigunt, ne terminos finitimi, venationis ergo, transgredi audeant: oppida sua, ut potest stocis plicatibus constantia, pro habitu transportant. Agriculture non student. Vicuum arcu & plicatione querunt: hoc uno boni, quod unitantur mulieri afflueant. Singulæ ferme factiones diversis inter se linguis utuntur, adeò notabili varietate, ut in utroque fluminis Rubri littore octona idiomata com-potentur: nec aliud ferme erudiendæ genti magis obstat, quam ea linguarum varietas. Sperabar tamen Conceptionis Praefectus, grande Dæmoni vulnus infligi posse, si Alfonsum Barcenam, quem famâ notum dudum jam optaverat, Joannes Fontius pro potestate concederet. Placuit Fontio Praefecti postulatio, arbitranti. nulli alii arduum illud negotium inclusi committi posse, quam homini in apriendis novalibus exercitatisimo. In eam spem, ingentem intantum numerum, quaquam latè excurrete potuit, Frontonibus non invitis, facto latice perfundit, spondens idoneos Magistros & quantocius transmisurum, cum in Tucumaniam pervenisset. Vix Fontius & Angulus abierant, quando pestis gravis maximim Frontonum partem cum baptizatis infantibus demesuit: Cælo innocentes animas, recens lavacro expiatas, ne aliquando parentum vitiis corrumperentur, ad se tempestivè transferre amante. Ex itinere Joannes Fontius Barcenam & Agnascum per litteras moneret, ut excusatâ apud Tucumanie Praetorem Londonensi expeditione, Frontonibus adeundis magnos animos parent. Praetor, te cognita, tantum restitit, quantum momentum ad res duas conficiendas in uno Batena inesse uero competenterat. Sed uterque Socius, enervate Majorum imperia non assueti, ægre ab invitissimo Praetore facultate extorta, quod mittebantur, Joanne Fontio jam reduce bene adprecente, magnis animis iter capessunt. Intetim Fontius Calchaquinam vallem solus adire ausus, quinque oppidorum infantes omnes, in spem adultæ gentis aliquando ad partes Christi aliciendæ, baptizavit. Apud quem Tucumanie Praetor iterum iniit, ut Barrena revocaretur, sibiique tandem concederetur, aicns, receptis in amicitiam decem Ethnicon milibus, novam urbem, quam Riocam appellarat, nuper abs se conditam fuisse, nullumque alium, pte Barrena, genti docendæ & reipublicæ stabiliendæ præoptati: & ut efficaciùs tem suam urgeret, addebat, Rioz, in partitione terrarum, se memorem Societatis fuisse, solo commendo in nrbc, & extra urbem agro fertili, ei assignaro. Sed Barrena & Agnascus Tucumanie fines egredi ad Conceptionis utrem pervenerant, in Mataranorum oppido sedem stabilem habituri, & inde, prout res ferret, ad debelandos Frontonum animos excutunti.

De Pretermissione credidisse.

Affectione
Barrenæ
expedita.

Concederetur.

Provenientem
infante, ha-
bitantur.

Moribus.

Tucumanie
• ratus Bar-
cenam secu-
moro can-
tare.

Joannes Fo-
ntius ad Cal-
chaquinam
pene tractat
quaque op-
pidorum in-
fantes ha-
bunt.

Rioz urba
condatur.

CAPUT
XXXII.
Ab Societa-
te Mataranorum
ca-
ta suscep-
tur.

1591.

Mataranorum
namora-
rum.

Bajofianus.

MATARANORUM gens, præ vicinis populis, est longè docilis. Hos, promovere Barbarorum sparsim incolentes, in unum oppidum Alfonsus Vera, Conceptionis fundator & Praetor, contraxerat, feceratque, ut plerique Baptisnum perciperent. Sed, pervagato malo, primos factorum Ministros nauci fuerant plane inepitos, adeò ut initialia Christianorum mysteria penitus ignorant. Neophyti omnes sacram Confessionem, post susceptum baptisma, nunquam usurpatant. Ex sepe fermè incolarum milibus complures supererant baptizandi, vel infantes, vel adulti. Conditio verò loci nihilo hominibus laterior erat; nam solùm ea aqua bibebatur, quæ passim lato mixta corruptaque in fossis manu ductis, celo pluente, excipiebatur. Pro omni cibatu triticum turcicum & eucubitzæ erant. Sed ea hominum locorumque calamitas Socios, multa pati & ardua facere pro Christo ambientes, exhilarabant magis, quam deprimebant: qui, partitis inter se laboribus, Tenocotanz lingue beneficio, brevi effecere, ut ex tanto numero nullus in oppido restaret Ethnicus, aut pellicatus infamis: nullus avitas superstitiones usurparet; nullus Dominicis festis que diebus ab Concione & Catechesi au-

deret. Plerique jam frequenter exhomologesi se purgabant, hebdomadatim in se flagro scrivebant, Corpori Christi magno pietatis sensu communicabant: penderunt omnes ab ore Magistrotum, privatis publicisque colloquis solita veteribus Christianis exercitia, pro captu gentis, infaunantibus.

CAPUT
XXXIII.
Bariens &
Agnascus
plura Bar-
barorum
idiomata
discunt.

Barbara lan-
guor.

Eduagascus.

CAPUT
XXXIV.
Frontonem
expeditio
dulcioratur.

1592.

Frontonem
perfuncti.

Mogos-
rum crudel-
itas.

Bellum.

SED is labor nullus erat, si confertetur cum eo, quod à Patribus sumebatur in descendis variarum linguarum à Frontonibus usitatarum idiotismis: nam, cum præsentum Frontonum causâ venissent, necesse erat linguas eorum priùs noscere, quām possent utilitatem aliquam adferre. Itaque sc̄iennal spatio Alfonſus Barſena, sexaginta quinque annorum ſexen, infatibili animarum Christo lucrandarum defiderio flagrans, communicatis cum Petro Agnacſo ſtudiis, Guaricanam, Naricam, Quisoquinam, Abiponicam, Quiranguicam, linguas didicis, Vocabularis, Rudimentis, Catechismis, & Concionibus, ad earum uſum compoſitis: cum rameo, antequam uterque ē Tucumania discederent, Tonocotanam, Kakanam, Paquinam, Quirandicam ad præcepta & lexica eō fine reduxiſſent, ut Socii in partem laborum venuris facilitatem adeas perdiſſendas adferrent. Atque ut latius utilitas ſerperet, Petrus Agnascus pleraque, omnia ab Alfonſo Barſena præſentum compoſita, elegantiſimo caractere pluries tranſcripſit, tranſcripſaque publici juris fecit. Quare eò magis mira videri debet, quod uterque frāctiſlimus eſſent vitibus, & nihil omnino ad aqua corruptiſlima potum adderent, præter pulmentum ex trinico Indico & cucurbitis factū. ratoque pifcē fumo duratum adluberent: adeò ut Petrus Agnascus, Alfonſi Barſena, optimi ſenis, septem millium Indorum, & concurrentium Hispanorum curā, occupatiſſimi, iuſtus æſtimator, datus ad Joannem Ariensam Provinciam litteris, non dubitārūt eum cum Franciſco Xaverio cōparare: & vice versa, Barſena Petri Agnaciſolidarum virtutum admirator, ſe ſytonem pīx illo exiſtubat, & exercitatissimus ſenex pleraque ex ejus arbitrio facere amabat. Quare omnia de immenso utriusque labore paulò fusiū à me explicata ſunt, ne modicis laboribus & incommodeſ perfundāti, post devotatas unius duarūmve Indiæ linguarum, aut in Europā Græcæ, & Hæbraicæ, difficultates, placeamus & indulgeamus nobis, perinde quaſi pro Chriſti amore omnium ore decantandum negotiū patravilem.

DEVORATIS tot linguarum difficultatibus, tum demum ad Frontones adeundos uterque adiungunt animos. Plerique amici ab hoc proposito abſterro conabantur viros utiliſſimos, denuncianteſ tantum eſſe Frontonum in Hispanos homines odium, ut vulgato nomine eos pestes suas appellarent: tantam insuper intercedere plerorumque cum Dæmonibus familiaritatē, ut paſſim ſibilo vocati, ad fortilegia & maleſicia facienda adproperebant: cerebanturque Frontonibus indicasse Patrum conſilia, & conaturos mortem iis procurare, quos ſuis rebus infiſſiſimos eſſe ſcirent. Sed Socii, ſi id accideret, pro Chriſto moti lucrum arbitantes, in Naticarum & Mogolinarum fines, ſperieſ periculis, delati, pītum impetum ad debellandas fetociſſimas gentes Apoſtolico more effudere. Verū, Deum immortalem, quo ſuccēſſū? Vix in prīma oppida facem Evangelicam intulerant, cum Mogoliz, non minus actes Hispani nominis hostes, quām naturā & moribus immanes, Franciſcum Veram ab Aragoniā, Alfonſi Veræ Conceptionis utbis Præfecti germanum fratrem, & quinque Hispanos homines dolo capitos, flagrisque ante diſceptos, immaniter trucidant, patratoque facinore ad tertę interiora ſe recipientes, reliquas omnes Frontonum factioṇes ad rebellandum ſolicitare: Alfonſo Verā ab Aragoniā, fraterna necis instigante dolore, in vindictam interim non ſegniū bellum parant. Quod cū hinc paucorum Hispanorum virtute, inde Barbarorum multirudine per vices prævalente, diuturnum fuerit, egregii planè Apoſtolicorum virorum conatus, Evangelii ſeminandi occaſione omni præcīſā, in adiuto penitus diſturbati ſunt. Quare ad Mataranos regreſſi, Dei iudicis taciti venerantes, nihil fatius habuerē, quam ſi ſe totos Divinaz voluntati conformaret: adeò nihil de inutilitate laboris in tot linguis perdiſſendas conqueſti, ut etiam

Barfena suo Provinciali scriberet, si jubetur, reliquis Frontonum linguis devorandis, ob unicum obedientie lucrum, residuas vires vitamque impensurum. Quamquam Petrus Agnaseus in ea opinioe semper fuerat, ut existimaret Frontonum gentem, sementem facere non aliuetam, nullo que loco fixam, difficile excoli posse, & ideò inutilem abs se & Barfenâ in eorum linguis operam ponit; & ejus præfertim arbitrio ad adulta gente baptizanda abstinuerant, contenti infantes bello capitos, apud Hispanos remansuros, sacris undis initiare. Quidquid sit, sequiennalis labor tot linguis perdiscendis impensis, tam Frootonibus inutilis, quam Sociis, obedientie regulâ, non proventuum magnitudine, res tuas metentibus, ex quæ glorioſus cecidit, quam si innumera animarum spolia de Dæmoniæ tetulissent, Deo conarum, non eventum, ab hominibus exigente. Per heili intervallum semel Barfenæ impetus fuit; castigatæ utcumque Mogofnis, Frontonum fues transgrediendi; fessilæque, ni adventitiae aquæ viam omnem præclusissent. Conatu itetum frustato, ad urbem Sancti Joannis, in Paranz & Parauarii concurſu ſitam, Hispanorum & Indorum invitatu, excurrentes, ex utrumque culeura per aliquot menses fructus perceperè ubertimos, Hispanis omnibus ad meliorem frugem traductis, & Indorum ingenti multitudine per Baptismum Exhomologesimque feliciter procuratis. Qua messe collecta, ad Matara nos tutum excolendos postliminiò tediēt.

ANNO millesimo quingentesimo nonagesimo tertio, Ioanii Atiensi, Peruviæ Provinciali, propagata per Quitensem, Panamensem & Tucumanensem, diffitissimas inter se regiones, Societate, neenon ingenti variatum virtutum famâ elato, morte sublato, ſuccellit Joannes Sebastianus Parricus, in utraque Americâ, si sanctitatis opinionem spectes, nulli secundus. Is post adiutum magistrorum, Philippi Secundi Regis Catholici mandata per Peruviæ Proregem acceperit, volentis in Chilœcum regnum Iesu Socios induci; ut eorum artibus, potentius quam armorum vi, ferocia Barbarorum colla fuavi Christi yugo subderentur. Accelerandæ expeditionis eaſam præbueret regni Chileni Prætor Martinus Loiola, Divi Ignati nepos, & urbiū Primores, auxilium & decus novis coloniis ab Societate sperantes. Igitur Schaffianus Parricus, fatis suape indole ad dilatandum Christi imperium pronus, jam verò Regis autoritate, & tantorum virorum invita- tu, animatus, egregium Sociorum manipulum colligit, qui, quia mere utut, nomina- tio me appellabuntur. Leđi igitur sunt Ludovicus Valdivia multis in locis mihi laudandus, Joannes Olivares, Ludovicus Stella, Gabrieł Vega Sacerdotes, neenon Fabianus Martines & Michaël Telena laici, quibus præfice iulius est Baltazar Pinna, grandibus per Europam & Americanum meritum illustriss nam primus omnium in Sardiniam infulam Societatem induxerat, & in Cæſaraugustanâ vexatione indigna paſſus, tolerante laude inclarerat. In Indias verò delatus, post initum Limæ re- torum; procreationem Peruianæ Provincie apud Regem Catholicum & Fran- ciseum Borgiam Generalem ſulcepferat, unde in Peruianam redux Provinciez toti & variis Collegiis præfuerat; hoc maximè nomine illustris, quod in Quitense regnum primus Sociorum coloniam duxerat. Quæ obita munera commendabant authori- tate plena eanities, & prudentia adverſis ſecundisque ſuccellibus exercitatissima Vix hi è Peruano traetu ſolverant, cum inhorruit ſubito pelagus, coortâ tempeſtate adeò retrâ, ut nauæ nusquam ſe aliaſ pereiulios ſe navigasse affirmarent: tandem tamen, votis & precibus Sociorum, pacato mari, Coquimbensem regni Chileni portum incolumes omnes tenuere: exſcenſione factâ, Socii nudatis pedibus Co- quimbum, duabus leuciſ ab portu diſtantem urbem, vota pro diſcufia tempeſtate in æde Franciscanorum ſoluturi, petiere. Cives Coquimbenses novos hospites in domum amplam, ſed Dæmonibus lemuriſ que infestissimam, induxere, non ſine bono omnię: nam quāvis primâ nocte terribulamentis ſuſque deçue omnia vertere viderentur, tamen piis Sociorum precationibus altera nocte ita repreſſi ſunt, ut exinde nusquam auditi, vacuum hōſpitium liberè impostaſtem habitandum clierquerint. Fuſo fugatoque in aditu regni tanto hōſte, non dubitatum, quin alibi

*Coquimbenus
adjutor.*

*Santilli Jaro-
bo curato
urbanius.*

*Chilensis
Securum
bonitatem.*

*Patrum Do-
minicorum
in sacra of-
ficiis.*

*CA P U T
XXXVII
Sociorum
Chilencorum
dominicanorum
que egegunt
laboris.*

*Omnes Or-
densibus pro-
ficiunt.*

*Ludovicus
Fidelius
leuis.*

*Lopius Sa-
lazarus
meritorius &
laudator.*

etiam comprimentus esset, si vires animi Apostolico more intenderentur: qua cogitatione fors animati Socii, quietem, post arsum nos navigationis labores, ea in urbe ita cepere, ut per intervalla statim egregia de Dzemono spolia, expiatis civibus omnibus, reportarent: quibus onusti, ad Sancti Jacobi urbem, regni caput, properavete. Distat ea urbs, nobilium civium & auti Chilenis potens, ab Coquimbeno portu sexaginta leucis, quo itinere emenso, ubi ad civibus cognitum est Socios adventare, mirum quantum omnium Ordinum alacritas, adornato splendido equitatu, honoris ergo, obviam turmatim se effundentium, drepentè extiterit: sed Socii diem prævertentes, antelucanis horis urbe inita, destinatae celebritatē se subduxerūt: & ritè adorato in templis Deo, se fūtere Magistratus, operam suam modestè magis quam speciosè offerentes. Patres Dominicanī interim, dum sumptu publico domus apparabatur, Socios hospitio, & omni officiorum Religiosorum genere, per sex hebdomadas liberaliter exceperūt.

AT ubi adornatum domiciliū nostrum, & temporariū templum exstructum. **E**s, Baltazar Pinna sua cuique ita divisi munera, ut nulla ætas, nullus ordo, nulla conditio ab paucorum Sociorum laboribus utilitatem non perciperet. Sua erat puerilis schola, litteras appellare & formare discentibus: grandiores latinè loqui docebantur, & Ludovicus Valdivia, Dominicanorum Provincialis postularū, undecim ex suo Ordine Religiosis, & Franciscanorum Mercenariorumque scholasticorum concursu, Philosophiam explicabat. Æthiopes, Indi, Hispani variis modis excolebantur. Sed nihil ita rapuit in admirationem civium animos, quam ejusdem Valdivia felicitas in peregrina cåque implicatissima Indorum lingua perdidenda, cuius beneficio quindecim diebus, postquam in urbem venit, aures penitentibus Indis sine interprete prebere, & mense vix exalto ad publicam Concionem verba facere potuit. Ardebat ipse incredibili procurandū Indorum salutis desiderio, adeò ut Guarporum lingua, ab Generali distinctam, brevissimo etiam tempore devorarit. Nec sénius respondebant Barbari conscientias suas fidentes Valdivia, &, cùm res ferret, inveterata animarum ulcera, nullisque remediis hacenus medicabilis, ab eo tractari permittentes. Domi bis de die Ethnici bello capti, Dominicis diebus Neophyti eruditabantur, ebrietas genti innata prohibebatur. Anopolz, ne vellent Indis, sui non potentibus, vinum sine fine vendere, reprimebantur. Quorumdam privatorum hominum avara immanuetudo indigenas indignis modis trahantum cohiebatur. Denique in luxuriosam & vanam juventutem pro concione invehebant Patres, tanto conatu, quanto necesse fuit ad solidandos animos contra mollia vita, robut & frequentiam ab ciborum abundantia, regionis illecebris, & divitiarum inquinamentis, passim sapientia. Fiebant quotidiè illustres in omni hominum conditione metamorphoses: qua in re singulariter memorandus hoc loco videtur Lopius Salazarius, qui sub Sotomayore Prætore Regni, Consilio à secretis fuerat, florebatque nobilitate, divitias, elegantias, & supra ætatem apud omnes Ordines autoritate: præterea in quovis deliciarum genere genium fraudare nesciit, vestium splendorem & confortia illecebrosa, divitiarum appendices, festabantur. Sed auditio Ludovico Valdivia, adverius mundi fallacias in exquis florentissimæ puerilæ pro concione declamante, ita drepente in aliun virum mutatus est, ut calcata mundi pompā, Christo in futuræ virtutē prototypon assumpto, corporis vires voluntariis affluationibus penitus labefactaret. Prostrato domeslico hoste, regno coelesti inhians, inter Jesu Socios meteri voluit. Limam ad tyrocinium transportatus, adeò fortiter rem gessit, ut duorum & viginti mensium spatio, tyronum Magistro judice, culmen religiosorum perfectionis, quamvis ægerimo corpore, pentigile creditus sit. Ad Chilensem regnum renavigans, tertio postquam regni metropolim tenuit dic, inter Socios, votis Religionis ritè conceptis, animam exhalavit. Hoc etiam memorabilis, quod ante mortem Christum spectabilis specie, æternam gloriam cotam spondentem, videte & audire meruerit. Ejus funus concione & solemnī sacrificio urbis Episcopus, utque vero Magistratus, Religiosorum Ordines, & frequens Nobilitas, honorariis officiis cohonestarunt:

stārunt: ut scias, contemptu mundi, nihil desperdi eorum, quæ mortales etiam post mortem æstimant. Dum in metropoli sic seruerent omnia, Gabriel Vega & Ferdinandus Aguilera, Chilenæ lingue periti, Conceptionis urbem, Prætoris sedem, Araucum, Angol, Imperialem, Valdiviam novas Hispanorum colónias, earumque ditiones, & totius serè tegni Indorum pagos, terræ mariquæ pervadentes, omni officiorum Apostolicorum genere procurabant. Sesquiannum tenuit prima expeditio, in quâ ubique Indi plurimi baptizati, Neophytorum & Catechumenorum scholæ institutæ. Hispanorum mores castigati, omnes denique Societatis artes tanto servore depropozitæ, ut singulae Urbes Collegium exposcerent: præsertim Martinus Loiola Prætor, qui in nuper exstruenda à se Sanctæ Crucis ab Onies civitate sedem Societatis ponere, oblato fundo & redditibus, satagebat. Sed tot mortalium votis fieri satis non potoit, quod Baltazar Pinna parvulas copias per tegni membra distrahere, nondum firmato capite, intempestivum duceret. Triennio integrò in variis excursionibus posito, Gabriel Vega, aliquot linguarum Indicarum, & præsertim Chilenæ, ad artis præcepta absie redactæ, peritiæ, & virtutum opinione illustris, è vita decessit; quem viri probatæ fidei testati sunt, factu, dum viverer, ægro homini drepente sanitatem reddidisse: quod quamvis mirum sit, minùs ramen æstimo, quam præclaræ viri laboribus innumeros omnis conditionis homines, quaquâ latè patet regnum, ab ægritudinibus animæ, Sacramentorum & verbi Divini ope, sanitatem percepisse. Reliqui Socii superstites per regnum Chilenum diu claruere, præsertim Ludovicus Valdivia, post Baltazarem Pinnam in Peruviam revocatum, Chilenis Collegii Rector, & Indorum defensor acerimus: de quibus crit alibi suus dicendi loquîs.

*Apostolicæ
excursionis.*

Baptizati.

*Urbanus ergo
Societatis
funda.*

*Gabriellus
Prætor.*

externa deduxit. Refectis tamen utcumque viribus, centum leucas ab urbe progressi, Cucujenses, Guarambarezos, Piraienses, Itatinos, Atuanos, dissipatos inter se Parauariz populo, Sacerdotibus magna ex parte destitutos, adivere. Sed Deum ipmortalē, quali fructū? littorales sylvæ excusæ, laebræ sylyvestrium hominum indagatz, sermo divinus ubique sparsus, omnes denique venatorum Apostolicorum industria ita deromptz, ut magna ferorum hominum multitudine, Baptismo aliisque lustrata Sacramentis, quinque mensium spatio, quo hæc venatio duravit, in casas Christi sese implicerit. In reditu, facti venatores pœnè palmam Martyrii reperire, conspirantibus in utrumque scotocissimis Barbaris, quorum manus nos evasissent, nisi, accepto per puerum indicio, torto itinere periculum prævertissent. Triginta ab urbe leucis per Guacurzorum, in Hispanos nuper rebellium, atque eisdibus omnia complentum fines, protegentibus athletas suos Superis, indemnes etiam transiæ.

*Saloniūs &
Lorençana
de vita po-
nitatis.*

INTERIM Alfonso Barrena, suo more, sermonibus planè divinis, & Sacrorum administratione, diu noctuque æquæ in Indos ac Europos beneficus, solus numerosans urbem palcebat: donec Joannes Rometus, collecta per quadringentorum leucarum iter magnâ animatum messe, Socios pro munere iustraturus, ex ultima Tucumania adveniret: qui quidquid ad augendam Dei gloriam faciendum pro tempore putavir, facile consecit. Alfonsum Barrenam, recenti ægritudine atque laboribus Apostolicis pœnè consecutum, debitâ cum veneratione amplexatus, tantisper quietere voluit. Saloniūs & Lorençana honestissimi periculis defunctos, ab sua expeditione reduces, paterno amore exceptit. Insuper Saloniūm, pro te Christiana fideliter quinquennio in urbe administratâ, religiosis laudibus commendavit. Mox, distributis inter paucos officiis, universos Parauariz Ordines, Societatis more, curandoſ ſucepti. Sacerdotes urbis pœnè omnes, lediuonem movere parates, cum Episcopi Vicario conciliavit; publica juventutis offendicula amovit; corruptos mores, tum per ſe, tum per emissarios pueros, qui Christiana libertate turpium sermonum & juramentorum consuetudinem atque alia vitia carperent, correxit. Quâ in re memoratu jucunda mihi videtur duorum puerorum simplex audacia, totidem cives, quod unico tantum genu flexo Sacro-Sanctum Sacraſcium indecorè in templo ſpectarent, teptehendentium: quod adcō venustè & urbanè (sumnum Regem utroque genu dignum adorati in aurem ſuſurrantes) fecerunt, ut unus civium ſuo censori equum pro monitione, & alter pretioſa tibialia, narrando proſus cincinnatilis Europæis exēmplō, dono deditint. Intergravia Concionum negotia Romerus non incrimitebar puerorum curam, tñtā ceterorum Sociorum in idem officium propensione, ut ipſem Barrena, Peruviz & Tucumaniz Apostolus, multatumq; palmarum vir, in deponantâ etate nusquam ſe voluerit abus per vices docendis eximium: dicere ſolitus, rem uilitate metiens, ſi revivifcerent vires, onus erudiendorum puerorum lubentius ſe, quam concionum, in ſumma celebitate auditorum habendarum, аſſumpturum. Sed princeps omnium ſtudium erat Indos omni ope juvandi. Romerus taniā contentionē Guaranicè loqui diſcebat, ut Barrena in ſuburbanâ excursione, puerorum dierum opus, ejus concionem cùm audifret, non potuerit temperare, quin beatos evangelizantis pedes utrâque manu prehendens ſumma veneratione oculūtetur. Denique nobiles, cives, plebei, ſenes, ſemini, Indi, Æthiopes, Hui'pani, uno ore fatebantur, poſt adventum Sociorum planè immutatam Rempublicam. Primores urbis utilitatem, non praſenti ſolū fructu, ſed futuri ſpe emolumenti z̄ſtimantes, quoquo modo enitendum censucre, ut bonum, quod quaſi per tranſennam experiebantur, perpetuitatem acciperet. Igitur Magistratus civilis, & Quæſtores Regii, ad Regem Catholicum litteras mittunt Societatis laudibus plenas, poſtulantes ut vellet, Regia authoritate interpolitâ. Jeſu Socios quām plurimos, imperatâ mansione, ſubmittere: idem eamdem rem ab Claudio Aquaviva Generali, & Joanne Sebaſtiano Particio Provinciali, ampliſſimis verbis etiam poſtulavere. Nee his cōnveni, manu operi admoyentes, fundum pro templi & domū noſtrâ ateā, commodo urbis

CAPUT
III.
Alfonſo in
urba ab
Societate
co-
litur.

*James Ba-
rena manu
facta mero
pata digna.*

*Pueros pre-
paraverit
tate ega-
te.*

*Pueros de-
cendi manus
commenda-
tur.*

*Urbe Alfon-
fus Romer
eas ſecundum
poſtulauit.*

in loco, sumptu publico coemere: cuius fundamenta dum jaciunt, Joannes Römerus, sui muneric non negligens, Joannem Salonium & Marc'elum Lorençanam in Guiraniam ad lustrandos pro se Socios amandat.

CAPUT
1111.
Guiraniam
lustratur.

1594.

Guiraniam
Sacramenta
Lahore.

Eidem duo
oppida sum-
densa.

Emmanuēl
Ortega iace.

Prostigia-
torum concur-
sio.

GUIRANIAM excolere pergebant Emmanuēl Ortega & Thomas Fildius, Villarice ab hinc quinquennio commorantes. Eò ibatur ex Assumptionis urbe longissimo centum & quinquaginta leucarum itinere, cù tempestate, increcentibus pluviis paludibus, pene intranabili. Omnia tamen periclitare Saloniū & Lorençana, quā natando, quā cimbula aut equis subinde vēti, quā nudatis corporibus cum eoenia cluivione eluctantes, numerosā animarum præda, in obvii Indorum pagis, Baptisi & aliorum Sacramentorum collatione, collectā. In civitate Regali decem dies commotati, Hispanos & Indos omnes, Sacerdote dudum carentes, rite expiatis facto pane pavere, Ethnicos frequentes baptizavere, solitos matrimonii vinculo adstrinxere: ibi cimbas ex una arbore concavas, cum gratularorū Emmanuēlis Ortegaz & Thomz Fildii litteris, necnon vīz levamentis, sexaginta leucas obviam missas ascendere. Ex itinere sex Indorum oppida, ad Huibai fluminis littora, facrorū etiam expertia, pluribus ad partes Christi traductis, ingenti cum fructu curavere. Villaricam investi, post mutuæ gratulationis officia, munere suo in facta Sociorum inquirentes, humanis vitibus majora reperere. Nam in duos illos viros incumbebat immensæ Provinciæ, nullum aliud Sacerdotem habeniis, onus: quorum munus erat, Hispanis sacra omnia ministrandi, Neophytorum pagos hinc inde sparsos percussendi, sylvestres homines, femoris in nemoribus degentes, ad humanitatem fidemque capessendam sollicitandi, adventantes Ethnicos Baptismi ergo erudiendi, dispalatos reducendi. Qui labor pene nullus erat, si conferretur cum aliuditate curandorum omnis generis hominum Villaricam confluentium, adeò notabilis numero, ut quamvis diu no[n]cūque operi infisterent, fieri tamen non poretat, ut singulorum Confessiones, saltem semel in anno, exciperent. Templum habebant multitudinis capax; & tamen in foro erudiendi erant Neophyti Catechumenique, quorum quatuor quinquevē millia, sacris præcipue diebus, doctrinæ & Sacramentorum ergo, summā aviditate concurrebant. Jam verò si peltis graſtabatur, nullam quietem sumebant Socii, per abruptas montium, per torrentium saxa per fluminum pericula, per invia nemora, per infestas præstigiatoribus latebras, per oppidorum & pagorum angulos, ægrorum corpora indagantes, ut singulorum animis mederentur. Præterea duo oppida ex reductis Barbaris, operâ eorum, non procul Villaricâ surrexerant, quorum oppidorum inquilinos, ut filios in Christo abs se genitos, omni ope præsertim juvabant. Inter quæ officia ita sibi attendebant, ut nibil præ cultu Divino suâque salute antiquis habere viderentur: & profecto tanta opera, quanta narravimus, fieri non poterant, nisi ab hominibus suos mores ad normam instituti nostri exigentibus. Eminebat tamen Emmanuēl Ortega sanctitatem vita, laborum tolerantiā, & favoribus divinis, inter eximos Societatis heroës amplissimum locum meritus. Mense integro Villaricę posito, Saloniū & Lorençana, prout iuli fuerant, longè majori, quam anē, estimatione Socios amplexati, iter suum, oppidis & pagis Apostolico more ubique lustratis, relegere. In reditu, ad Huibai fluminis littus, præter plurimos mortales per Baptismum & alia Sacraenta Christo asertos, insignem cladem Dæmoni intulere, reducendo ad humanitatem infigni præstigiatore, qui Hispanum puerum, & Indorum par, necnon geminos filios luos, phanaticus Abraham imitator, horrendo ritu, tenebrarum pati sacrificaverat. Nee tacendum alterius Ethnici, ad necem hostem suum querentis, facinus, quia audito Christianorum præcepto, inimicos odisse vetante, non prius Baptismum recepit, quān hosti se, publica redintegrat: amicitia significatione, ex lupo repente factus ovis reconciliarer. Sexto postquam dicescerant mense, Saloniū & Lorençana in Assumptionis urbem rediit, quanæ oculis perspicerant, narravere. Quibus rebus cognitis, Alfonso Bariena, Emmanuēlem Ortegam non dubitavit pleno ore Guiraniam Apostolum

appellare,

appellare, in emerita senectute nihil exoptans avidius, quam reliquam vitam in vestigis tanti viri relegendis ponere. Post aliquantulum quietem, Saloni & Lorençana statim se ad intermisla caritatis referunt officia : Paraquariensium pagos, quos in corum absentiâ Romerus & Barrena Apostolicè etiam percurserant, pervagantes.

IN Assumptionis urbe mitem in modum surgebat templi fabrica, Magistratus præfertim benevolentia, qui operas inter cives omnes ita partitus fuerat, ut nulli clicant ab labore exempti : divites servitia submittabant : fabri sine mercede fabricabant : pauperes, eibatu ab potentibus subministrato, contenti, operi insistebant : pueri, sceminiq[ue], nullo Indorum Hispanorumque discrimine, terram atque aliam materiam bajulabant, dicitantes, omnibus profuturam mollem omnium manibus erigi debere. Romero identidem flagitanti, ut ab pretiosa nimis materia abstinarent, ne civitas supravires gravaretur ; uno ore respondebant, nihil querstuosis esse, quam pro bono J[es]u pretiosissima quaque impendere. Anno millesimo quingen- telimo nonagesimo quinto, solemnii apparatu in novam zedem nondum perfec-tam venerandum Christi Corpus inductum est. Quâ etiam tempestate Joannes Romero, relikt, qui Sociis in Assumptionis urbe & Villaricæ degenitibus præcesset, Marcello Lorençana, ad Sanctæ Fidei oppidum secundo Paraquario & flumine Argenteo navigavit : ubi quæcumque in Assumptionis urbe fecerat, solus ipse per octodecim integros menses renovavit ; tanto Indorum Hispanorumque concursu, & laborum fructu, ut civitas perspectis utrorumque conversionibus, ab Peruviæ Provinciali, honestissimis verbis laudate Romero, Socios & perpetuitatem fedis postularit. Interim Joannes Aquila, in rebus domesticis utilis, & bonus adjutor, qui etiam in tyrocinio Deum quingentis amoris actibus numerato singulis diebus colere solebat, in Assumptionis urbe extinctus est, eoque, quo in sepulcrum illatus est, die Alfonsum Barcenam maligna aura ita afflavit, ut perfex horas, profligatis in reliquam vitam residuis viribus, exanimatus jacuerit.

DUM hæc per Paraquaria Präfecturam gererentur, Societas Omaguacarum genti, Christo & Hispano nomini conciliandæ, feliciter æquæ ac fortiter insistebat : Omaguacæ-Tucumanæ fines, quæ Peruviæ obtenditur, habitant. Sub initia occupatae provinciæ Hispanis servierant, & multi Christi fidem recepant : sed ab triginta fermè annis, uocis Christianis Sacerdotibus, atque Hispanorum plurimis, rebellaverant, cædibus & latrociniis non tantum vias ipsas, quæs in Peruviam itur, verum etiam villas ac oppida infestantes. Nullus erat ad ferociissimam gentem domandam aditus : crudelitate sese undique sepirant ; Hispanis incallito diu omnia frustra expertis. Mixti omnes, Ethnici Christianique, antiquis vivebant moribus, nulli rei magis intenti, quam ne rursus in Hispanorum manus, vindicta metu, incidenter. Sed Gaspar Monroius, pulchritate mortis avidus, Christi auspicio omnia tribuens, Hispanis omnibus temeritatem propositi diffundentibus, cum Joanne Toletano laico Cruce armatus, eò ire ausus, præter spem à Barbaris hospitaliter exceptus est. *Quis credat? sermonis Divini vi, paucorum dierum spatio, quinque oppidorum municipes, cædibus & sacrilegiis infames, Sociis se erudiendos tradidere, Christiana nomina postulantes.* In primo congressu, ex his lupis sexcenti in oves mutati, per primi Sacramenti, ostium in Christi ovile inducti sunt : ducenta & octodecim Christianorum paria, abjuratis erroribus, matrimonii vinculo alligati se fivesunt : ut discas, humanas rationes p[ro]t[er]o divino præsidio spermentibus, ardua quæque in proelivi fore, si magnanimitas adhibeat. Manifesto Dei auxilio Sociorum virtus in pagotu uno adjuta est : quippe Ethnica mulier, recenter Christianis imbuta Sacramentis, ad conditum baptizandis diem & locum, invitante Monroio, venire tenuens, in agro repentina fato dirigit. & infans ab parente, ne facias iniuriaretur, clam habitus in latebris, etiam in expiatu obiit : quibus portentis territi Barbatu turmatim ad Monroium concurrebant, ecclesiæ minas tempestivè recepto Baptismo præverttere amantes. Observatum cithis

CAPUT V.

Res in Al-
famponis
& Sanctæ
Fidei ar-
bitrio beni-
gnerit.

Assumptionis
templosum eri-
gitur.
1595.

Sancta Fidei
arbitrio sacri-
tuar.

Mors Fran-
cis aquila.

Barbaris ma-
litione acri-
bus affluit.

CAPUT VI.

Gaspar Mo-
nrois Omaguacæ-
Chilco locuti-
do influit.

Omaguacæ-
Chilco mortis.

Gaffaria
monioru ma-
gnanimitas.

Sociumi ba-
ptizantur.

Damnum
ireducere.

CAPUT
VII
Philippone
consiliato
per cum
Omaguacum
stabulatur.
Philippone
mores.

Gafferis
proposito et ma-
gnanimitate.

Monachus
Graecus.

Bonorum pro-
decentia.

Omaguaca
panopliarum.

CAPUT
VIII
Relique
Omaguaca
rum robar-
rantur.

temporibus, quibus solemni ceremoniæ facio Fonte Catechumeni tingebantur, frequentissimos simul canes in forum, præter morem, convenire, adeo tetribiles latratus baubauisque edentes, nihil ut dubitaretur eorum fauces infellas esse ab Dæmonibus, prædam sibi etiæ caninæ rabie ululaniibus.

ULTERIORIBUS autem obstabat Piltipico, Mortalium ferociissimus, interioris Omaguacatum regionis oppidum insidens. Is ab triginta fermè annis omni se scelerate turpaverat, Sacerdotum sanguine sacrilegas manus sapientib[us] imbuerat, templo cremaverat, Cruces exalterat, Oppida & Villas Hispanorum de populatu fuerat, viatores, quoties se occasio obtulerat, atrociter maceraverat; omnia denique, extermi nominis odio, susque deque habebat. Nihil profuerant Prætoris Tucumanie conatus, nihil Hispanorum virtus tot acceptis cladiis in vindictam irritata, nihil blanditur, nihil promissa, nihil Baptismi olim ab eo suscepit reverentiz commemoratio: incassum ceciderant cuncta. Gaspar Monroius, considerata hujus monstri conditione, non satis apud se statuebat, quid sibi faciendum esset: nam si le tyranno objectum iret, certa morte timebatur: si obstatulum non amoliretur, ultra tendere non poterat. Certus denique pro propagandâ fide periculi adeundi, amor Christi p[ro]tegeret ten erarius, cum Socio se dat in viam. Adventantem Piltipico superbè exceptit: sed Monroius zelans non aliam rationem ad eludendam hominis impetuam certiore fore, quād si honorem parvi se facere ostenderet, Christianam fortitudinem ferocitati opponens, in hunc ferre modum tyrannum alloquutus fuitur. *Vides, inquit, o Piltipico, quanto tua salutis desiderio flagrem, qui, cognitam morum tuorum insolentiam, mortem non veritus, inermem me & indefensem tibi objecitum venerim: nullus Sacerdos in Omaguacatum regione tua servitia superest: tu non unos crudeliter excrucias trucidasti: templo Christiana combusisti: Cruces deturbasti: sacra prophanaq[ue], misceristi. Quia sceleris flagitium recenseret, si iracundiam tuam irritare, quād te ad panindum involare, mallem. Hec una causa spernenda mortis fuit, ut te ad panindum excitatum, matre jam Dei ire eriperem. Nemo mortem amat, nisi egregio premio insecurus. Tua salutis adire mortis magnum pressum mibi est, qua olim Sanguine Christi constitit: redimere meo periculo veni aeterna supplicia tua sceleris in terram proclivis imminentia. Pro te vadem me sustine aeterno iudicii, si respiscere malemus, quād in crudelitate persistere. Elige de duobus unum, vel salutem tuam, vel meam mortem: utrumlibet mibi in votis est; nam pro Christo mori lucrum erit, & perditioni te eripere summum gaudium. Hec credo prætentique animo cùm dixisset, acque insuper Hispanorum iras supra modum prioritas exaggerasset, adverterit tyrannum posito superciliosu[m] nonnullis le humaniis habuisse: nam mox è levi cucurbita vinum Monroio propinavit; qui quamvis summpotere abhorret ab ejusmodi potione, quam sciret è trinico Turcico, vetularum dentibus trito, factam, admisit tamen, & summis labris libavit, tantè approbatione hominis, suum poculum admitti gaudentis, ut illicet se Sacerdoti inclinans, plerosque oppidanos suos Christianâ doctrinâ & Sacramentis initiando stiterit. Monroius, in omnem occasionem rei benè gerendæ intentus, illicet à Philippone petit, & impetrat ad ulteriores Omaguacatum populos commeatum: apud quos magno fructu verbum Dei seminatum ivit. Ex eâ expeditione redux, Philippone se iterum sistit, cum quo pacis conditions ex voto constituit. Quibus rebus cognitis, Joannes Velaicus Ramites Tucumanus Prætor-omnibus latitans incessans, datis ad Gasparem Monroium honorariis litteris, legitima confirmataz pacis instrumenta, suo & urbanorum Magistratum Chyrographo impressa, mittit, rogans, ut ea nomine publico Piltiponi explicaret. Quā re etiam ex animi sententiâ confectâ, finitimè Hispanorum urbes gratulationis signa edidere, pacem, vitam, bona, villas, prædia, templa, urbes, filios, omnia denique Gaspati Monroio, pacis arbitrio, se debere affirmantes.*

INTERIM Petrus Agnacius, multis inducentiarum leucarum itinere baptizatis, ex Frontonum finibus Tucumanie urbes tranvectus, Gaspari Monroio, prout in mandatis habebat, se tandem adjunctum venit: qui adunatis vitibus Omaguaca-

rum pagos multoties percurrentes, nihil eorum, que ab Apostolicis viris factitari solent, omisere. Satis constat, utriusque operâ benè magistrum multitudinem, partim de novo Christi partibus additam, partim reconciliatam ubique fulsse. Quamquam memoriz proditum reperio, Pilipiconem magno obstatculo fuisse, ne superstitionis peccatus inter Omaguacas aboleretur. Nam quamvis pacem sincerè cum Hispanis faciisset, pertinaciter tamen cum Deo amicitiam redintegrandam, pristinæ libertatis amans, renuebat. Quibus moribus cum etiam Didacus Telius, Omaguacarum facile princeps, & plerique gentis Primores viverent, exemplo corrumpebant populares. Optimatum suorum autoritatem sequi plerunque amantes. Tantæ res agentem Gasparum Monroium febris prostravit, lectoque in Cucuensis Omaguacis hinnima urbe, sub curâ Petri Agnasci, affixit. Ibi dum arbo mortantur, fama percrebuit, Omaguacas, Pilipicon & Telius in cunctis, cum Chiriguani bellicosissimi populis amicitiam eo fine inviuvisse, ut virtibus junctis Cucuensem urbem inaderent, devastarentque: quæ fama (quamvis deinde inanis reperta sit) in causa fuit, cur Pilipico & Telius è valle sua, Hispanorum industria, educti, in vinculis haberentur. Mox immisæ militum cohorte, Prætoris jussu, Casiquios alter, potens & turbulentus, extraictus etiam est, qui ad initentibus Sociis, admisus Christi fide, ipso Tucumanæ Prætore honoris ergò spondente, inter civium & militum hilaria Baptismum suscepit. Non diu post, septuaginta Omaguacæ, Dominorum suorum caritatem & desiderium, ad urbem venientes, Sociorum nisu, Christo nomen dedere. Et ut videoas nihil diminutos Misericordiæ Divinæ thesauros, Pilipico ille, tot patricidiorum & sacrilegiorum teus, vexatione intellectum dante, in vinculis sapiens, lethali morbo ante mortem per Gasparem Monroium Deo reconciliatus est. Didacus Telius in fide etiam perficit. Non eadem fuit fors alterius Casiqui, qui, filio optima indolis ad transfigum frustra sollicitato, aquis se suffocavit: patris cadaver filius ipse & alii ad terrorem exterorum cremavere; Deo, inter Misericordiæ opera, justitiae fulmen quandoque vibrante. Interjecto tempore Tucumanæ Prætot non nesciis Barbaros ab Optimatum suorum moribus pendente, Omaguacarum Primores ad interiora Provincie circa metropolim traduxit: quo factum, ut demptis capitibus imposterum universa gens, in potestate Hispanorum utrumque perseverans, fidem Christianam non ægræ admiserit, colueritque, subjectione corporum in animarum libertatem conversâ. Omaguacatum gente subacta, Galpar Monroius & Petrus Agnascus, in diversâ lati, fidem Christi propagatum ivere. Monroius & Joannes Viana ad Tonocotanos, ab Alfonso Bafena olim è superstitione ad Christum abductos; multis in eâ regione de novo baptizatis, utiliter excutterunt.

Quis b'is in rebus'dum sunt, Joannes Römerus, Socios omnes per Tucumaniam laborantes, anno sc̄i quimillesimo nonagesimo-septimo, ad metropolim convenire jubet: causa convocandi fuit, quod speraretur fore, ut futurum expeditionum tes prudentiis disponerentur, si mutuis colloquiis consiliisque juventur. Sed p̄cipue, ut attritas vires animorum, Divi Ignatii artibus recfarcirent. Nam sapienter asceticæ vite Magistri censuere, externis officiis, quamvis in se optimis, vigorem virtutum atteti, & Apostolicis etiam exercitationibus robur animorum faciliessere, nil Intercalari otio per preeces, & piarum rerum considerationem, reficiatur. Igitur, refectis animæ viribus, postquam, quæ regiones priùs adeundæ, quibus præsertim artibus superstitionis eliminanda, quâ industria Hispanorum & Neophytorum conscientia tractandæ, in commune consultatum est. Joannes Römerus hunc in modum sparsit Socios, Petrus Agnascus & Antonius Vivar, Tucumanæ Prætoris postulatu, Sancti Jacobi ditionem omnem, innumeris Indis tum temporis frequentem, perpetuo moto circuiles Gaspar Monroius & Joannes Viana metropolim insidere: Franciscus Angulus, sanctæ Inquisitionis Commissarius, integrati Fidei, inter Hispanos ubique conservandæ, in vigilare jussi sunt. Ipse vero Römerus Salentes & Cucuenses, comite Eugenio Baltodano, curandos ibi suscepit. Anno millesimo quingentesimo nonagesimo-octavo Franciscus Angulus

1592.

1596.

Extreplum
magistratus
potius.Omaguacae
ram Zapu
mum.Pilipiconis
conversio.CAPUT
IX.
Tucumania
multitudi
nem eaco
linar.

1597.

Eduardus
ram missi
bus.

& Euge-

& Eugenius Baltodanus, fluminis Rubri accolae; Gaspar Monroius & Antonius Vivar, Saltensem vallem; Petrus Agnacetus & Joannes Viana, Cacarum gentem; Joannes Romerus & Joannes Toletanus, Esterenses per immenos labores excultum ivere. Sic pauci Socii, vices mutando, Tucumaniam integrum, extensiōne terrarum Hispania parem, peragabant, latebras, sylvas, speluncas; montes, & abdita quæque exutentes. Nam ubi animarum estimatio heroum animos semel per-
vavit, dici vix potest, quantâ magnanimitate ab iis spernantur pericula corporis, de-
licie parvi pendantur, adeoque vita ipsa contemnatur. Si enim metrum Indica-
rum & divitium metallorum amatores pretio allecti, pro iis acquirendis nihil refor-
midant; quanto animo necesse est illos esse, qui animas Christi Sanguine redemptas
estimare nörunt? Dilapsi Socii, Romerus ad fluminis Dulcis ripas Ripen-
nium, Indorum oppidum, exercandis sceleribus infame, præter omnem spem ita
refinxit, ut deinceps pietatis receptaculum haberetur. Subiude omnes ejusdem flu-
minis accolae expiatum ivit: qua in excursione memoriz proditum est, Indum,
Confessionis desiderio, ne elaberetur occasio, triduo jejunum perstitisse, & multos
alios, tempestate perfrigidâ, ejusdem rei causâ, ad Romerum è remotis locis anhe-
lantes flumina gelida transtnatae. Præterea Romerus ad Malquefiorum & Que-
sosiorum paludoſa, & infestissima aculeatis culicibus, loca pervasit, quos omnes
in gratiam Chististi conatus est reducere. Quid interim Socii alii, usque ad
annum secularē, per Tucumaniam factitiant, non satis distinctè in adversariis
reperio. Nam primi illi heroës in libro Vita scribare facere, quam multa scribere
malebant, tam sui nominis oblii, quam Divinæ glorie amplificandæ memores.

CAPUT X.

Chilensē bello fundationes Collegiorū diffundan-
tia.

Sacerdos egrorū labor-
ia.

Joannis Se-
bastianus va-
nacionis.

Barbarorum
laudes.

Chilensē rebelli-
a.

Urbs sepe

Hispianorum
fortitudo.

Pugna.

NON cadem facies Chileni regni erat, serocitate Barbarorum sacra profa-
naque vastante. Usque ad id tempus, duodecim Urbibus, justo intervallo absit
diffusis, totum Chilense regnum occuparunt Hispani, probatissimum aurum magnâ
copiâ ubique eruentes, & felicitate regionis ad blanda vita luxurique abutentes.
Socii vero in novo Sancti Jacobi Collegio ad eum strenuè domi forisque, & per am-
plissimas Regiones excurrentes, eradicandis virtutis atque plantandis virtutibus insi-
stebant, ut ipse Prætor, in novâ urbe abs se de suo nomine conditâ, Societatis se-
dem fundare voluerit, & plerque Hispanorum Urbes Collegia postularint: eoque
crevit apud quosdam laborum Apostolicorum estimatio, ut honestissimi viri cent-
tum milia aureorum Societati representarint, si sedem stabilem in Araucanâ arce
ponere vellet: quam summam Joannes Sebastianus Parricus Peruvia Provincia-
lis non admisit, & insuper Socios Arauco quam primum excedere voluit, cœlitus
edoctus, brevi regionem omnem fulque deque evertsum iti. Præfragi certitudinem
adstruxit, sub præteriti seculi finem, Chileni Regni Prætoris cædes, qui majori quam
inter Barbaros, rebellare assuetos, confidentiâ decet, se getens, porne totum re-
gnum secum perdidit. Rem, quantum ad institutum meum pertinet, lubet parti-
tio posteritati tradere. Postquam Martinum Loiolam, Chileni regni Prætorem,
exiguo militum comitatu, nullo crebro contra inopinatam perfidiam munimento,
sub tentaciōis noctem transigentem, Chileni Barbari interfecerunt, quaquā latè patet
regnū. populares suos ad rebellandum secum traxere, atrocis facti famâ stedio-
ribus calamitatibus oppresluti. Primo Barbarorum furori occurrit statim poterat,
si res consilio acta fuisset: sed sine capite frustra consilia profutura expectabat. Addic-
quod spatium instruendi bellī consultantibus ademeter calamitatis conditio, Barba-
ris in consternatos repente effusis, & stragem ubique facientibus. Malum cepit
à Millapoë Hispanorum Oppido à militibus per metutu de se, mox Argol & Chil-
lam, vicinæ Urbes, furorem & avaritiam Barbarorum prius expertæ, quam igne pe-
nitù flagrarent, centum & quinquaginta tantum Hispanis cum imbelli multitudi-
ne in subitaneam munitionem lese ab incendio & cæde recipientibus: ubi non
semel, Hispana prorsus fortitudine, obsidionem octo millium Barbarorum susti-
nuēta, donec in turum fors blandior fortis viros exciperet. Urbs Imperialis per
annum integrum obiecta est, ubi cives, consumptis alimentis, ad nefandas cleas
adacti, insalubrium ciborum succo corpora corruprè, adeo notabilis strage, ut

plures

plures morbis, quām telis undique pluentibus, obtuerentur. Ausa tamen est, inter tantas calamitates Hispanorum virtus, divinitū adjuva, se se exereat. Nam cū scapha ad accerſenda auxila ex domesticarum arcarum portarumque aſſeribus campingena foret, deficiente pice ad timas obducendas, reperitē vinum in picem mutatum miraculo repertum est, & scapha littora maris radens, ubi in conspectum urbis Valdiviae, quam Imperiales ab Bartharis oceupatam ignorabant, venit, tempeſtate in altum reiecta est, dorse hostilem regionem prætervecta rursum amica littora adnavigare: indubie peritura, ni tempeſtas, alijs pauciems adſerre ſolita, iſiſi ſaluti fuifer, Deo bencia ſua terroris pallio redita mortalibus concedere amante. Interim verò dum obſeffi ſubtilia præſtolantur, urgente fame, implorat Virginis MARIE ope, tanta paſerum copia quotidie ad urbem advolavit, ut arcendz fami, & milicis à morte vindicandis, deinceps lufſecrint. Postquam auxiliares copix ex Conceptionis urbe cum Prætore advenire, cives quidem obſidione liberati in tutum ſe receperē: celiſt tamen urbs elegans Barbarorum furori, clapiſ civibus, in teſta levite amantium. Non eadem urbis Valdiviae fortuna fuit, manefſta Numinis ira ferro igneque vaſlat. Inter quās cædes Sacerdos, Dominicanorum familiæ alumnus, facinus edidit memorabile. Is, educta ex altari hyerothecæ facro Christi Copore plenâ, per templi fenestram jaſtu corporis ſeptroripuit, atque per medios cadentium cuneos, nullo Barbarorum cum attingere auſo, ad littus, & ē littore, ſcapha veſtis, ad navim fugere paratam evaſit. Hoc ipſo glo- riolofior, quod Servatorem omnium terræ marique indemnis ipſe ſervavit. Scio hu- juſmodi facinus per Joannem Bocarium Societatis Iesu Antuerpiæ patratum, ab Famiano Stradâ cum Caii Fabii ſacra ē Capitolio exportantis audacia cruditè com- pararum fuifle: ſed ego tem meo more narrate ſimpliſter fatis habui. Satiata cædibus hoſtium rabie, quadringentæ matronæ puellæque, prò pudor: ad ſcorta & mancipia, in oculis parentum & conjugum, eandem fortunam expertorum, ē Valdivianæ urbis ruinis à Barbaris eductæ fuit: vice versâ ſervite coactæ iis, quos ſervitius antè vexaverant. Nullum fermè in America aurum magis probatur, quām Valdivianum; nec ullibi ſeviit magis hoſtis rabies, quām in ea urbe: ut ubi eruendi auri cupiditas major fuerat, ibi etiam immoderationis vindicta emineret. Oſorum, alteram Hispanorum urbem, eadem calamitas petdidit, niſi quod, amīſa urbe, folamen affluitorum fuerit, temporatio muſimento ſe tutari potuiffe, donec per ſubſidiarios milites in tutum tranportarentur. Obsidionis tempore, ſavienti fame, posteris denarandum ſervatæ pudicitia exemplum datum tuſfe, ab optimis authoribus accepi. Cum Oſorians civibus in munimentum ſe etiam tecperant ex instituto diuina Claz facrata Virgines, niſilo mitiorem fortunam, quām profanæ matronæ puellæque expertæ. Ibant per vices, prout extrema neceſſitas urgebat, extra vallum, radices & herbas ē proximis campis in aliquantulum famis levamentum collecturæ: Cū una ſacratarum virginum in incitiantis manus Barbari incidit. Fruſtra clamores fuerte, fruſtra lachrymae poſtulantis, ut ſuū redderetur: vi rapta innocens puella eft, & raptoris dono tanquam opimum ſpolium celiſt potenti cuidam & opulentio militi, qui in zdes ſuas abductam uxorum ſuatum gregi (nam Chilenorum Primores plures uxores alunt) immisſcuit. Nec diu fuit, cū flammæ concepit in pueram corpore ſciam, & motibus melio- rem: jamque pudorem violare parabat, quando illa praefenti erettoque animo fulacem hi fermè verbis repreſſit. *Si ſciens, inquit, ô Barbař, dignitatem conditio- niæ meæ, inſtrimeres impetu mœi laſtivie, in grande mīlum, ni me audias, te trahit. Inſignis ſummi Numinis amor ſupra ſortem communium ſeminarum me longè excludit, ſeuig, ſponſam Christi filii Dei, enī hæc tenus incorrupta virginitate fidem ſervavi. Nee tecce mihi amplexibus mortalium frui, nece viro rubere, ne injuriam immortali ſponſo irrogem. Sacer ille annulus digito inſertus, & veſtis à vulgi diſcretæ, arrha ſunt con- nubis inter me & ſummi Dei Filium contraclit, quem tu, ſi me temerare audeſ, vindicem experiorū. Nam ut mortales ſponſi ſuati zeſtant amatas; ſic ſponſus meus immortalis, enī ſervans mortuam omnium inſtrumenta, mihi ſartum ecclī ſum honorem conſerbat. Hæc sermonis granditas ita Barbarum movit, ut libidinem coercuet. Expavit*

*Hispani la-
periales de-
votissimi fa-
vientis.*

*Valdivia
caput.*
*Dominicus
paucis fa-
ciat.*

*Oſorum ob-
ſidia.*

*Moralis in
ſervitium
abgator.*

*Pudorem
fusso igne-
defendit.*

*Barbarus et
temporibus*

nimirum ad insolitam, & haec tenus sibi inauditam, inter puellam & Dei filium conserbii, nec non perpetua virginitatis vocem. Quocirca, lascivia in reverentiam versâ, profiteretur le custodem pudoris futurum, qui violator esse voluerat. Nec facta à promissis abluître; nam sacram Virginem nec atrectavie umquam, nec intrinxi ab aliis permisisti; sed domi honeste habitam, ut rem Deo dicatam impensè coloit: felicem se estimans, quod summus Dei Filius unam è sponsis suis lux fidei commissteret. Quin adhuc interrogare, num quid illi opus foret, ut Divino cultui, quantum captivitas permittebat, pro instituto suo satisficeret. Cumque illa, pterum breviarium, & scapularem tunicam, monachæ insigne, sibi decisi quereretur; illicò Barbarus utramque rem, inter spolia repartam, à commilitonibus magno prelio redemit, & virginis donavit, latus quod illa se totam, per preces & solita Religionis exercitia, immortalis suo sposo manciparet. Si quandoque, ut sit, se aliis ancillis & uxoribus cibos parantibus aut pannos cluentibus immisseret, blandè objurgatam Barbarus ad cubiculum remitterebat, a iens non decere Dei sponsam, omnium servitia promeritam, ancillatibus officiis implicari. Nec hic stetit veneratio: nam indignum se estimans, qui diutius apud se sacram puellam rerineret, clam, ne commilitones offendiceret, Hispanos milites adire, monetique datâ fide, ut domum suam, non longè ab eorum arce semotam, quasi prædabundi veniant, ibi reperturos sacram virginem, inter populares suos melius quam in captivitate sponso suo servituram. Milites præfidiarii fidem Barbari sequuti, ex condito, emissariorum more, innocentem puellam redemptum ivere; quæ postlimini popularibus suis restituta, & ad Chileni regni metropolim transportata, in Cœnobio Diæ Claræ testis rei probatissimæ diu & pè supervixit. Barbarus verò rante rei parrator, admisit cœlesti luce, è patriâ ad Hispanos transfugiens, itinere centum & quinquaginta leucarum, se eodem contulit, ubi recepto Baptismo se totum ejus monialis servitio extra claustrum dedicavit, quam anno integro domi suæ in captivitate intæstam servaverat. Ut scias beneficis vinci se non pati Deum, zequè in pudoris alieni confervatores, ac sponsas suas fidei datæ tenaces, profusum. Sed interim rebellionis fragor infelici turbine per regnum universum provolebatur, hostiis per centum & amplius leucas, direptis Hispanorum villis, impunè grassantibus. Quin & ipsa metropolis pœnè obruta est: hostilique futori indubie cœssisset, nisi accepto coniurationis indicio, castigatis indigenis conspiratoribus, malum Magistratus avertisset. Sic bellum atrox inter utramque gentem commissum est, grandi sine dubio Hispanorum malo, nisi paulò post advenisset ab Rege Catholicó delectus Alfonsus Ribera, bello Belgico, & Ambiano per nuces à Gallis crepro, clarus, qui postquam Præturam initit, ad normam Belgicæ militiæ multas arcis in hostium finibus posuit, unde excusiones faciens, Hispanos quamplurimos, in terra hostili munitiunculis se tutantes, periculo exemit, hostiumque vires & furorem refrexit. Verum, ut meam rem agam, Martino Loiolæ Prætore trucidato, & tot urbibus eversis, novi Collegiū, quod ipse in urbe Onnicatenensi abs se conditæ fundare meditabatur, atque Araucana sedis, necon non aliorum domiciliorum, spes penitus concidit. Non tamen omnium animi concidere: nam dum cuncta bello concurtiunt, Emmanuel Erias, Sancti Jacobi Collegiū Rector, & postea Peruvia Provincialis, elegantissimi templi, aliquando inter famosas Americae fabricas nomen fortituri, & nostrâ ætate terra motu misere deformati, fundamenta jecit. Aeternitatem verò, ut spes est, in celo promeriti sunt multi mortales, Sociorum laboribus, per aliquot subseqüentes annos in hac urbe & ejus latissimâ ditione, baptis. mo, pli sermonibus, exhortologis, & aliis artibus curati.

*CAPUT
XI.
Alfonsus
Barrena
mortuus &
laudatus.*

*In Peruviam
recessauerat.*

SED lubet tantisper stylum averttere ab tantis florentissimi quondam regni calamitatibus. Quamquam, quocumque vadam, non deerunt funera pro conditione rerum humanarum se se ex inopinato obtrudentia. Alfonso Barrenz agriculorum & annorum pondere prenè oppresso Joannis Sebastiani Provincialis litteræ redditæ sunt, quibus in Peruviam ad aliquantulum quietem emerito viro debitam invitabatur. Ille non quietem, sed Majorum suorum virorum spectans, incredibili

Paraquariensium dolore viam statim occipit. Ex itinere revisit Mataraños suos, & Conceptionis urbem, oblidionem Barbarorum passam, suo adventu recreavit. Deinde Tucumaniam totam (in qua viginti quinque millia Barbarorum, ipsomet teste, baptizaverat) & Peruviam partem prætervectus, Cuscum tandem, emensis quingentis & quinquaginta locis, petravit. In hac regia urbe, Ingaram quondam sede, Societas Collegium habet, Hispanis zquam ac Indis utile, inter quos, Peruanam linguam cum apprime calleret Basena, antiquas artes in efficiâ sencitate exercens, mirum quantum proficerit. Inclaruit tamen maximè, quod Ingaram ultimum, ad quem regni jus priscum pertinebat, Christianis legibus exultum baptizatumque ad p'c motiendum anigrarit. Ulteriora meditante mors oppresit. Cordubæ in Boticâ is olim honestis parentibus natus, postquam pueritiam, & deinceps adolescentiam, optimis moribus doctrinisque excolare cœpisset, dignissimus habitus est, quem Joannes Avila, portentum illud Apostolicâ virtute, inter præcipuos discipulos adsciceret. Tali magistro, acre judicium, memoriam ad turaculum tenacem, & indolem cuiusvis disciplinæ capacem, ingenti fructu exercuit. Rebus jam agendis maturus, cum se ad conversionem Barbarorum, ab Deo intus loquente, sollicitati sentiret, ipso Joanne Avilâ authore, & incentore, anno millesimo quingentesimo sexagesimo-quinto, Societati Jesu (ab cuius ingressu, ob domesticas difficultates, totis quindecim annis cum Boticâ Provinciales arcuerant) se mancipavit: statimq' ostendit, e' quali palestrâ prodüsset. Nam Boticæ præciptias urbes, concionando percurrentes, eloquentissimi fructuissimi que Oratoris famam colligit: adeò ut, inter utrumque Hispalitanæ Cathedralis Ecclesiæ chorum, non admodum senex, incredibili plausu audiretur. Verùm ille antiqua Barbaricarum expeditionum desideris his plausibus præponens, volens lubetisque, Sancto Francisco Borgiâ Societatis Jesu Generali mittente, anno millesimo quingentesimo sexagesimo-nono, in Americam navigavit. In Peruianis appulsiis, devoratis aliquot nationum, Barbaricarum idiomatibus, prima deditio novo Orbe ardoris specimen: Continuo potè motu omnia latissimæ Regionis loca percurrentes, innumeros Neophytes Sacramentis procuravit, Ethnicos baptizavit, Idola destruxit, Parochos instruxit, pellicatus in iusta matrimonio convertit. Quæ omnia etiam majori conatu inter Vroquillas, palidis Chucucentis & conterminarum rupium accolas, præstit. Si ad urbes Hispanorum diverteret, unus ipse omnia miscebat. Supta omnem fidem est, quā multos ardentes eloquentiæ cœstro percellerit, quo lapsos erexit, quo commoda per multos annos in omnes Reipublicæ partes sparserit. Quorum laborum, inter Indos & Hispanos, respectu, apud omnes Ordines, ipsumque Protegem, tantam estimationem consequutus est, ut passim, Sacchino ipso & Alegambe authoribus, Peruviam Apostolus nuncuparetur. Egregia ubique reperio in Ichidis meis memorialibus dicta, fervorem ejus testantia. Exempli vice hoc esto. O uitam, exclamare solitabat, Peruvia omnes Indi, Perochis carentes, ans ab iis negleti, mea cura subderentur: non ansè desisterem eorum bono me impendere, donec continuis per spelaas, rapes, & abruptissima loca excursionib'ne, aliasq' deßigatio- nibus, corporculum meum penitus contrarium in frustâ dissolvereat. Peruvia ipsa, ceteroquin maxima, & id temporis doctrinæ gentilissima, parva ipsi videbatur: quare frequentibus litteris ad Majores suos scriptis enixè flagitabat, ut in spatiofissimas & adhuc intactas Ethnicorum terras mitteretur: aics, ad id genus hominum excolendum, ab summo Numinis se vocari, incredibili ardore præcordia sua diu notwithstandinge inflammante. Biennio antequam in Tucumaniam mitteretur, litteris ad Provincialem datis, diserte assertuit, se animo præfencire aliquam suis desideriis congruam ad Ethnicorum terras expeditionem ab Superis præparari. Misio Majorum in Tucumaniam & Paraquariam delatus, tanta quanta narravimus patravit: Alegambe author est, cum crebrò quinque sexve dies solo Christi Corpore pastum sine cibo alio perdurasse. Intempestâ nocte ad orandum surges, totis duodecim annis principem tenebrarum vexatorem expertus, innumeris propè de eo reportatis victoriis, id demum assequutus est, ut scipione contemptum increpitu, ceu nebulonem tenebriouémve, per ludibrium imposterum abigeret. Eundem horribili-

Pigriti quinque
que molia
duplicata.

Iuge hanc
dem fauor
Rente abicit.

Peruvia
apostolica
dicitur.

Demandus
concessus.

Egregia eius
honestitas.

Parochia.

Status pueri
7 E S V oīs
filiis.

Venerabilis
Barbarus
Lugutus lugio.
Int.

CAPUT
XII
De Joannis
Salonio
morte
1599.
Causa mor-
tis.

Eius vici-
sus.

Lorençana
producens re-
fugiam.

specie adventantem, suasque de ferocissimâ gente ad Christum convertendâ cogitationes turbantcm, cā voce surgens reprehensit: *O Damon, hanc meam sedem occupa, nam cā me digniores.* quā submissione, superbiz patrem ad horrendos olulatus & infamcm fugam coēgit. Szpē præsentissimis periculis à Deo eteptus est. Szpē futura prænunciare, & occultas mortalium cogitationes propalare, auditus est. Franciscum de Ctuce, apud vulgus in Peruviā tum temporis laudatissimum, contentiosus in publico consellū agentem præmonuit, sotē ut, n̄ loquendi temeritatem corrigeret, publicē pro hæresi, quod dcinde factum est, cremearetur. Dco & Deipara fuit per familiari. Pueri Iesu memoriam suavissimā animi teneritudine recolebat: cujus signum sculptoriā arte formatum, ad lecti caput in ultimā ægritudine, præter morem cū quādam non adhuc vetri curascat, & infirmorum curatore frustula inclamatet sibi suum ut Jesulum porrigeret: Jesulus per se ipse se stitit, & blandè sēnem appellans, Ne fatigēs, inquit, nam hic ego tecum sum. Ipso die Nominis Iesu sacro, Kalendis Januariis, vitam Apostolicis virtutibus constanter exercitam septuagenarius optimo fine clausit, dignus quem non tantum Peruvi, sed etiam Tucumanis populi suum Apostolum pleno ore vocem. Barbarum linguis undecim percalluit. Multa vario idioma letipit utilia his, qui pro Indorum salute elaborant. Ad eō felici memoria fuisse dicitur, ut utrumque testamentum ad unguum memoriter recitaret. Szpē post mortem Barbaris ab se olim in Paraquaria baptizatis se vindendum præbuit, inconstitam in fide & moribus optimo successu carpens. Iudus ē curru excusllus, invocaro Alfonso Battensi, rotam corpus suum fulcante in demnis excepit. Latiū liberet excutere in facta ranti vieti, à Niembergio & aliis celebrati: sed ne diutiū extra limites verit, in Paraquariam stylum retrahit, ubi mo alterum funus expectat.

ANNUS millesimus quingentesimus nonagesimus nonus, clato Joanne Salonio, Valentio olim in Hispania nato, & dudum summa Societatis vota professo, luctuosus extitit. Causa mortis fuit exercitium caritatis: nam cūm celo pluvio ad ægrum hominem in ultimo agone juvandum non ipse opimè valens properasset, rediens ex madote interiora pervadente lethalem morbum concepit. Moriens Divos & Divorum Reginam spectasse creditus est: cadaver ejus tanto omnium Ordinum ejulatu luctuque sepultum fertur, ut justa defuncto persolvi nequivicint. Facies mortui longè formosior quam viventis, & nescio quid humano majus spirare vita est: adeò ut Episcopus Tucumanensis, pro eo solemnī ritu sacrificans, in eam intentus lachrimis obtructor, & in has voces admirationis plenas protumpens exclamaret, *Tibi est mors vittoris tua?* Tantos Cœlestium & Mortalium favores merebantur optimi viri virtutes & facinora, reducti ad Christi partes, aut ipsi reconciliatis multis Indorum milibus, incliti; eo præsertim nomine in his Ananibus à me commendandi, quod primus omnium Iesu Socios in Paraquariam induxerit, rexerisque. Quibus olim parentibus natus sit, quibus motibus adolescentiam transegerit; utrum in Hispania vel Lusitania Societati authoratus fuerit: utrum post vel ante initian religionem in Brasiliam transmiserit, non petinde mihi planum est. At constat in Brasilia ita se Majoribus probasse, ut dignissimus postmodum habitus sit, qui quaruo Societatis vota profitetur; & quem Josephus Anchita, Brasiliæ Provincialis, eligeret, ut in Australis Americae regiones nomen & artes Societatis Iesu cum selectissimo Sociorum manipulo prius inserret. Sublato Salonio Marcellus Lorençana solus de Societate in Paraquaria metropoli perficit, multiplicitate laborum defectum Sociorum compensans. Hunc Provinciaz Prætor vexavit, quod erederet se obliquè carpi, dum in vita pro concione inviceretur, Sed Lorençana, adhucitā constantiā, per certum hominem, qui querelas ad se detulerat, ipsi Prætori renunciare juberet, aliud longè esse in personas nominatim, aliud in vita invichi. Nam ponamus, inquit, urbium Rectores luxuriz, rapacitatis & injustitiae inquinamentis fedatos esse, an propter ea desinent Concionatores evitare carpere, quia in aliis civibus sunt, ne magistratus existimant sua vitias sigillatim suffillati? Prætor, ut erat ingenii non periculacis, rationibus Lorençanæ facile acquisivit.

IN Guairanis adhuc perseverabant Emmanuēl Ortega & Thomas Fildius, immortat in terrarum patibus animi viribus metentes. Gloriosam materiam ueretur que praebevit pestis, & inundatio, universam propè regionem luctuosam calamitatem. Gestante peste ibat Emmanuēl Ortega, Thoma Fildio Villarieç relitto, more suo per pagos, antra, nemora, montes, & loca omnia Guairanis lustrans, co fine, ut peste infectos, quantovis numero posset, Sacramentorum vi, Demoni eriperet. Barbari etiam peste affliti, qui peletem timentes, undique ad eum, Sacramentorum causam confluabant; nec fatis quo se verteret apud le constanter. Nam uno eodemque tempore morbidoram turbam in itinere viribus dicere. Ali ex vicinis remotisque locis Exhomologem, aliunde Ethnici Baptismum postulare, ingenti numero nuncibantur. Quod in lecerat, omni virium nisi praestabat; constatque, ejus ope, multa milia Barbarorum eam in occasione, recepto Baptismo, decessisse. In his rebus versantem oborta tempestas & fueda a pluvias pœne obruit. Per campum tum habebat iter duobus utrimque fluvio irruens, qui ubi intumuere, ripam primam, deinde campum supergredi, jundis aquis, circum omnia fatè inundavere. Crescentibus undis decrevuntur laterales sylvae, nec aliud jam perfugium erat, quam in summitatibus arborum, quas indigente, obrutis aqua mapalibus, occupare summa contentione sat. Ortega procerissimum subiit cum servulo: qui denissiores elegerant, ut et corpore immergabantur aquis, adeò jam tuus idlis, ut non aliam serrent oculos imaginem, quam pereuntis olim Noëtico cluvione Orbis terrarum. Superfluviaque arboribus, aut è tamis pendebant innixi valentibus ægris, laenentili voce aut ab aquis, aut à morte, aut à fame extixi præstolantes: tonitrua, ruma, trubina, & hujusmodi irati Celi instrumenta, diem noctemque horribilis: tunc è spelaçis exundatione erutæ, & disformia viperarum corpora inveniuntur quis: Horresco referens, immensis orbibus angues incumbant pelago: adcoutumque circumstantes immunitis mortis imago. Viperatum una, enormis matus istis, adhuc tam, adhuc tam, cui insistebat Ortega: & adhuc erat de illo, tam pars, bestiam excusissimam in aquas, quæ, casu attonita, alio scendit, hominem liberum reliquit. Biduo jam ex loci perseverataq; remanebat subidente, cum audit inter tonitruorum fragorem, & fulgetrum splendorum, intenpestâ nocte Barbarum hominem nando ad se vertere. Nuncibat is, tres Ethnicos spiritum ægre jam in arboribus suis trahentes, Barbara, & totidem Neophytes, eodem in discrimine positos, Exhomologem etere. Non diu deliberavir Apostolicus vir quid factò opus esset: sed leviter, ne deficientibus viribus, sc absente, difluens ab eluvione raperetur, suè ad arboris ramos alligato, riteque à peccatis expiat, ipse nuklate corpore, ut erat nuncandi permis, in aquas corpus vibrat. Sequebatur nuncijum per spississimas tenellas aquas corporis fluctus mantinim similes everberans, intricabaturque submersus, occulti cubus spiniferi & arborum ramis à proluvie raptis: quibuscum dum levatur, prælonga spina cruri ejus iusfigitur: perseveravit tamen Iesus aquas finiri: onceps post horam natationis integrum, ad regos, ex arboribus pendulos, perveniret. Ut venit, tres Ethnicos animam jam vix reciprocantes, ritè & sigillatim interrogat, num nostra Mysteria crederent? affirmantes, & præteritam visitationem, Baptismo raptim expiat. Vix expiaverat, cum virium defectu in aquas diffundunt, & in Celsos mox evolaturi suffocantur. Duo ex tribus Neophytes, post legitimam peccatorum confessionem, spectante etiam ipso Ortegâ, vatis deficientibus submersi periérunt. Secundum id, eodem planè labore, ad arborum suam renatans, reperit scutulum suum, crescente eluvione, collo tenus a scutum in metum; quo in altiore rapium cuncto, simul mortem undequaque inminenter præstolabantur: inveniissentque, nisi eodem die, tempestatis visitatione, aquæ in alveos suos paulatim reccepissent. Sed interim refrigerante corpore, crus Ortegæ, spinâ transfixum, incredibili dolore intumuerat; quo disimilato, simul ac in terram demissus est, eò te ferti voluit, ubi ægris operam consolare posset, donec vimorbi penitus prostermeretur. Villaricam curatio-

CAPUT
XIII.
De ultimis
Ortega &
Fildio in
Guairanis
Išbonibus.

Ortega quæ
plurimi de
pœnas.

Apollinaris
dilectus.

Vergilius
Lib. 1.
Encaid.

nis ergò delatus , quamvis spina totum transversum crus penetrans evulsa sit , tamen dolor malè affecte partis per duos & viginti residuæ viræ annos , semper fluidâ cicatrice , nunquam se remisit . Id vulnus patienter toleratum Joannes Rho eleganter , ut solet , in variarum virtutum histioriam transtulit . Invalido corpore , animi vigor Ortegæ stetit : quocirca utcumque turarus , Fildio comite , universem fermè Guairaniam , quâ Hispanis patebat , & Xeresium oppidum , Sacerdote etiam destitutum , per difficillima itinera adivit excoluitque , donec interque , iussu Majorum , post inductum externum Sacerdotem , ad Paraquariz Metropolim , adiuvante Marcelllo Lorençana , unum se populoſe civitati & ditioni imparem sine fine clamante , revocarentur : sic Ortega & Fildius , incedibili Hispanorum & Indorum dolore , post octo annos , in ea Provincia summa cum laude positos , Assumptionis utrem repetivere . Ubi statim cum Lorençana apud Hispanos , Neophytoſ , Ethničoſ , & Æthiopos , rem Christianam domi fosiisque insigniter promovere .

CAPUT
XIII.
Socii ſob-
diarii Tu-
cumanum
excolunt.
1600.

ANNO ſeculari , cum tecens è Peruvia Joannes Darius , Ferdinandus Monroius , Joannes Arcos Sacerdotes , necnon Joannes Rodriguez Sacerdotiū expers , in ſubſidium veniſent , Joannes Romerus ita Socios omnes diſperſit , ut præcipua Tucumaniz loca complectetur . Gaspar Monroius , veteranus miles , cum locio non Sacerdote Saltenſem traectum Omaguacis oppofitum : Joannes Viana , & alter Laſtus , Sandi Michaëlis ditionem ; Petrus Agnacetus , & Joannes Arcos Eſterenſis regionem obtinere juſſi ſunt . Franciscum Angulum in diuerſas partes diſtrahebat Inquisitionis Fidei munus . Ipſe Romerus , allumptis in ſocios Joanne Dario , & Joanne Rodriguez , Cordubam ſibi de legit : magnâ omnium ſpe , inſignibus cladibus dæmonem ubique debilitatum iri . Nec ſpem felices ſuccelius ſefellere : quippe ſinguli Socii , vatis velitationibus , Divini verbi enfe , & clypeo Apostolico feroces , multos undique Barbaros , per Baptiſma , & alia Sacra menta dæmoni eruptos , Chriſto transcripsere . Singulorum viتورias ſigillatim non profequar , ne terum ſimilium narratione fastidium pariam ; ſatis feciſſe ratus , ſi asſeruerο à præclarissimis ducibus biennali exciſione nihil omiſſum inter Hispanos & Barbaros , quod prodeſſe poſſe Divinæ gloriæ augendæ , dæmoniæ ſubigendo , exiſtitarent . Quamquā paulo explicatiū expeditio Cordubensis hoc loco mihi traſtanda venit ; non idecēd quod Sociorum labores ibi clatiōres hac tempeſtate , quam alibi fuerint ; ſed quod Corduba Provinciæ Paraquariz (cujus ego Historiam molior) futura caput eſt , & juvet primariaz domū non indiſtingueret à me fundamenta ponit , ut ſurgentia fatigia melius inclareſcant .

CAPUT
XV.
De Societa-
tis ſede
Cordubae
poniti.

Urbis Cordu-
benſis fun-
datione.

Cordubensiſ
dium exciſio-
lar.

ANNO millesimo quingentesimo ſeptuagesimo-tercio , Hieronymus Cabrera , nobilis Cordubensis , centum & viginti à potru Boni-aëris leucis , ad radices fermè aspergitimorū montium , Cordubam in planitie fundavit . Cœlum inibi hyeme non pluit ; zetas nebularum & pluviarum ſatis ad faciendam aliqualem fertilitatem advehit . Sub initia fundationis , quadraginta Sagittariorum millia in ejus latiſſima ditione computari dicebantur . Ex quo numero , oīlo adhuc millia anno ſeculari Cordubenisbus parebant ; ceteri aut ſato ſublati fuerant , aut , avitorum morum & libertatis tenaces , Hispanis rebellaverant . Ad hanc urbem delatos Joannem Rometum & ſocios , frigidè admodum ſcives ſuſpicioñibus abalienati excepere . Sed mox expulsi ſuſpicioñum nebulis , condenatā ſuā credulitate , in exciendi Sociis ſiccitatē beneficiorum magnitudine compenſantes , fundum amplius commodo urbis in loco , domumque , necnon ſacellum adjacens , obtulere . Quarum rerum poſſeſſionem ita iniit Romerus , ut ſi Peruvia Provin- cialis non annueret , irritam eſſe veller . Postquam in paratas ades migravere Socii , ſolitas Societatis Apostolicas artes in omnis conditionis homines exprom- pſere , tantā Magiſtratum apprebaſione , ut per perpetuitatē ſedis ambientes , de templo Societati condend in commune egerint : quo in erigendo dum universa Civitas occupatur , Romerus cum ſociis per ditionem Cordubensem , quaquā latè

patet,

patet, excurrit. Aspera regio est, montibus passim in cœlum petrola eacumina effientibus: post Barsenam nullus de Societate, Sacramentorum conferendorū ergo, cō se contulerat: quocicte Neophytorum multi ad avitos mores deflexerant, & magna pars Barbarorum, Christo nondum agnito, geniebat adhuc sub jugo servitutis dæmonum. Sed Sociorum improbo labore multis in locis Christiana res restituta, infantes & adulti baptizati, matrimonia vaga stabilita, & nusquam aliás de peccatis confessi, absoluti sunt. Eò etiam aliás, eodem planè labore & fructu, excursionem est: ex quarum excursionum rebus, fuit ab Annuarium Literarum compotoribus relatis, illud mihi felicendum venit, quod multi Neophyti, ab Barsena & Ortega ad Fidem reducti, per duodecim integratos annos, nullo suscepto alio Sacramento, innocentiam conservasse in media barbarie reperti sunt. Nec tacendus mihi Barbarus ille, nullo vel pénitentium populatum exemplo, vel fulminantis Concionatorum minis, è cenno obsecrare voluptatis exuticabilis, qui, fortuito aspechtu Crucis pio cum animi sensu abs se adoraret, adeò potenter præcordia concuti sibi sensit, ut turpem amasiam, in cuius corpore ab iex annis desperabat, quamvis reluctantem, illuc ab se amandaret, antequam ad Sacerdotem nostrum vitam titè expiaturus adolare. Frenduit dæmon amisā prædā: quamobrem ad artes suas devolutus, specie abacte meretricis affumptā, i.e speßtandum Barbaro præbuit, qui ad Sacerdotem recurrens, & doctus signo Crucis fugari dæmonem, dominum victor pervenit, oīdidoque vix exactomoniens, ad Cœlos, ut spes est, triumphabundus concendit. Denique hæ excursiones tanto Barbarorum fructu instituta sunt, ut volentes Lubentes Indi operam suam obrulerint transporhandæ materiæ ad perficiendam Cotubensis templi molam, ut, cā perfecta, Sociorum ope constantiis frequeatissime juvarentur. Templum, retento veteris ædicula nomine, Divis Tiburtio, & Valeriano dicatum est, quos domus nostra Cordubensis deinceps habuit Tuteclares. His rebus partatis, Joannes Romerus Joannem Darium Italum, nova sedi præfecit, virum, in quem Apostolicarum virtutum decora omnia cumulatissimè concurrebant, & profectò decebat, dominum in futuræ Provinciæ caput, & Apostolicorum viorum seminarium à Deo destinatam, Apostolicum virum pro primo parente habuisse; ex quo posteri luculentæ ritæ religiose documenta delumerent: vivâ & adhuc perseverante in omnium animis tanti viri memoriâ. Interim Romerus ad arduam Diaguitarum expeditionem, ducentarum leuacatum itinere, adjiciebat animutum.

POST QUAM · Alfonsi Barsenz interventu (uti in loco tradidi) pax intet Cal-
chaquinos & Hispanos utcumque composita est, Barbari sc longè magis, quām anteā, sociabiles præbuerant: non tamen eō usque, ut servire, aut palam terras suas adiri permetterent; beneficij loco æstimari volentes, quod non palam rebellarent. Gens omnis in varias factiones distracta est: intet quas Diaguitæ cononuine Jesu Socios æstimabant, quod vexari Indos non permetterent. Ideò ad Joannem Romerum aliqui ventitabant, affirmantes, si Societas suam vallem adiaret, non male receptum iri; sed Romerum, cuivis periculo se exponere promptum, lingue & locorum incertitia retardabat. Quod ut cognovit Joannes Abregus, Tucumanæ Exprætoris filius, gentis cœurandæ desiderio, se in via ducem, & domesticos Kakauz linguez interpres offert: quibuscum Romerus, affumpto in socium Gaspare Monroe, Cruce tantum armatus, vallem ingredi non dubitavit. Starin in aditu, Socii octoginta Barbaros, partim Ethnicos, partim ob vicinitatem Hispanorum Christiana nomina sortitos, Dæmoni eripiunt, & lœti, quod auspiciatò vallem inivissent, pagum ducentum Ethnicorum capitibus constarem cädem felicitate occupant, qui omnes transactis cum Christi legatis conditionibus, admisso Baptismo, in ejus fidem clientelamque transiere. Mox alterum oppidulum invadentes iniquitatis vacuum non sine infidiarum suspicione repertunt: nam erecta in foto Crux fixis quaquaverius sagittis hispita erat, satis ut appareret malevolorum hominum metu per contentum fuisse. Sed infidiarum hispicio brevi evanuit, municipibus sub noctem ex agro, quod pistracorum gregibus ab seminibus arcendis

Crucis pio
confirme
tificatur.

Templum
Cotubensi.

Joannis Da-
rii lani.

CAPUT
XVL
Res Chri-
stiana apud
Diaguitas
promove-
tur.

1601.

Diaguita
Diaguita
Circles con-
cavantes.

Ducum be-
neficiant.

Diversis alio
Baptismum
recipiunt.

Molti pego
udens dem
ficem ad
plicauerunt.

CAPUT
XVII.
Numero
sum Dia
guitarum
oppidum ad
Chilia par
tes transiit.

Barbarorum
mucinianus.

Sociorum
periculum

CAPUT
XVIII.
Quoniam
alia oppida
fides reci
piunt.

Adas Soli
dicata de
couver.

iverant, ad oppidum redeuntibus: quos cum ad deditio[n]em sollicitassent, nullum repugnantem experti sunt: ducentis hominibus se Christo publica fide & primo Sacramento obligantibus. Cum de Crucis opptobrio inquireretur, & nullum facilè indicium reperitur, Socii dissimulatione usi, in presentiarum satis habuere, si abjurato palam ab omnibus factilegio, in commune Crucis honor assereretur. Sparsa deditio[n]is fama, complices Ethnicon pagi, vicinorum imitatione, nuncius ad Socios missis, postulavere, ut, concessio Baptismate, in eandem Christi Fidem se receptum venirent: quod non aegre, imperata singulis pagis antiquorum rituum abolitione, & inductis Christianis legibus; fecere.

His rebus sine tumultu peractis, eò iter direxere, quò accersebantur ab Indis; numerosius oppidum habitantibus, eoque ferocioribus: mille & amplius Diaguitarum capita erant, qui adventantibus Patribus sc̄e obviam ex Oppido effudere, oblongas Cruces, quò se ejus Candidatos profiterentur, manu omnes præsententes. Extra Oppidum amplissimum spatium floribus & arcubus triumphalibus ornaverant, per quos inter choreas, gratulationes, & vocum hilaria, in domum paratam inducti Socii, omne genus leguminum, & gallum gallinecum, palmarē genit⁹ donum, pro cibarū accepere; & vicissim ab Romero laudati, luctentaque Oratione ad Christo fidem dandam invitati sunt: nemine Christiano Oratori gestibus & voce non applaudente. Hæc mane: sed cadente Sole longè alia rerum facies fuit: nam five epoto liberiū vino, five præstigiorum suasionibus, oppidi Magnares magno comitatu, eoque cultu, quo exdem perpetrare solent, ad Socios ventitavere; ad quos Romerus intrepide conversus, per interpretem monet, ut depositā batbarie tandem Christum agnoscant: nec veillent pertinacitate corrumpere occasionem è duro Dæmonis jugo sc̄e eximendi. Plura dicere pararum Barbarus, inter suos ferocissimus, interpellat, vociferans, se neutiquam permissurum, ut populares sui, quod Christianæ legis Candidatis impetrari solebat, comam, capit⁹ ornamentum & militum insigne, dimittant: & indignum videri, si ornata plurius fuorum capita in templorū aditu, Hispanorum more, nudare cogrentur: denique Majorum mores se velle vivere. Nec plura effatus, cum cetero comitatu è Sociorum conspectu ex inopinato se protipit. Socii, hæc denunciatione non dubii grande sibi imminere diſcrimen, sumnum Numen per preces invocant, mortem, aut vitam ex ejus nutu expectantes. Non vana fuit implatio Numinis, nam sequenti mane iidem Barbari, evaporato per somnum vino, ad Socios unā se conferunt, pt̄zterit diei inter hilaris transfactæ ebrietatem excusantes. Idem cum Oppidi Primiores assererent, & certam baptizandos pueros officerent, magna alacritas ex recenti periculo animos pervafit Sociorum, qui, dissimulatā injuriā, ætate grandioribus facilè concessere, ut pro libitu comam ale tent, dummodò, superstitionis ritibus abjuratis, Christianos mores admitterent. Mirum dictu! tanta omnium consensio fuit, ut inter paucos dies supra mille capita, recepio Baptismo. Christo se subdidenter, & trecenta conjugum paria se legitimi Matrimonii vinculo adstrinxerint. *

VOLVERAT novitatis fama ad alios quatuor Ethnicon pagos, qui, accer sitis Sociis, per nuncios affirmavere, si venirent, nihil se alii in suscipiendo Christo fore tardiores, & comam omnes, in signum obsequii, quod alii detracabant, posituros. Eò propterantibus Sociis, municipes ex singulis pagis effusi, viarium obstacula, per tres integras leucas, honoris & comoditatis ergo, amotum venere, summi Dei Sacerdotes magnâ hilaritate ubique excipientes. Facta in his Oppidis Ethnicon omnium per Baptismum expiatio est. De quorum antiquis ritibus cum inquireretur, repertum Solem ab universa gente adorari, in cuius cultum plurarum fasciulos, in ædicularis crectos, animalium cruce aspergebant. Casiquorum animas post mortem in planetas, plebeiorum verò & brutorum in minores stellas, verti aurumabant. Potrò, ut aliquo insigni facto ostenderent, se antiquos mores sincerè detestatos fuisse, iussi sunt à Patribus Soli dicatum domum

funditus

funditus evertum ire. Nec mora, uno onus impetu in fanum ruunt, impia anathema refugunt, in frusta omnia comminuunt, arque diu ex ludibrio consputa, magno plauso concremant. Fanorum loco succedit, in omnibus Oppidis, Cruces parentibus in locis credidit, ad quarum pedes Neophytorum corpora sepeliebantur, & preces Christianæ quotidie recitabantur: trendente dæmonie, ibi viatoris Christi trophæum erigi, ubi tot annis Deo debitum honorem tyrannicè usurparerat.

Nec dæmon diu tenuit iram, quin graves in Socios procellas excitaret: nam cùm sub id tempus urbis Saltenis Sub-præfector, fortè arbitratus, Romero præsente, Diaguitas minus feroces futuros, imperatum misisset, servitia ex valle domeratmittenda; ita gentem exacerbarit, ut conspiratio in Socios conflareret, incensoribus maximè præstigioribus, palam vociferantibus, easdem esse Sociorum & reliquorum Hilpanorum rationes, adunatis consiliis, gentem omnem servitutis jugo opprimere volentium: Religionem Christianam, certam esse ad perdendam libertatem viam: cò vergere Tucumaniz Exprætoris filii, Socios comitantis, adveotum, sub umbrâ Sacerdotum suas terras & vires explorantibus: actum esse de re, ni malum in ortu opprimatur. Hzo & similia dum deblatuerent, clavis & sagittis atreptis, ueuis Oppidi municipis ad Socios maestandos procurrunt; parsenque cædem, ni senex Barbarus, apud populares authoritate pollens, represiliset impetum, monens, ne se precipitarent in certainis perniciem: Socios Iesu-Hilpanis esse caros, & quamvis Hilpani vindictam omitterent, inimicum habituros Christianorum Deum, cujus legatos & Sacerdotes maestassent. Valuit Scen's authoritas, non tantum ad reprimendum impetum, sed etiam ad extirpandam subiti furoris pœnitentiam: quare, positis armis, Neophyti ad Socios perguntes, orantes, ut conceptam ex amore libertatis ferociam excludent, qua libertate nihil habent in terris pretiosius. Socu profisi nihil se de intentato servitio rescivisse, datusisque operam, ne cui recepta Religio frauda foret, antequam resurget alius malum, cò unde discillerant redeentes, periculo se subduxere. Vix abierant, cùm momentur de alterius Oppidi manicipibus, cædem de causa tumultuantibus, eosque ad necem furiosè querentibus: quo circa duplicabant itinera, in singula momenta parricidas expectantes. Dum sic fugiunt, post se celebrato gradu ad properare vident Barbarum turbato vultu, anhelâ voce Patres inclamantem, rogantemque ut ad interioris vallis pagum retrocedere vellent; inde se misum ab Caliquio, pagi domino, in vita & mortis confinio Baptismum rotis postulante. Quid facerent Soci? Si retroirent, in certa petricula ibant; si ire renuerent, fors Barbarum æternum periturum. Prævaluit unius animæ salus corporum periculis, quibus spretis, per abrupta montium ab nuncio se duci sinunt, & confedit sexdecim leucis, Caliquium cum morte colluctantem reperiant, quo baptizato, ducenta erian alia infantum capita Sacris undis abluit: qui omnes, nemine dempto, peste grassante sublati, ad Celos evolârunt. Dum his rebus Socii occupantur, furiosa phalanx, quam paulò ante progressam ad parricidium docuimus, per iter ab Sociis relictum frustâ diu vagata, prædam sibi elapsam quærens, frendensque, Oppidum suum repetiit: sed Romerus & socii per diverticula è valle evasæ: Deo evidens vita dilectumen, per majota in speciem pericula, ab fidis capitibus avertente.

JOANNES Rometus Tucumaniz Episcopum per litteras monuit, ut novello Neophytorum gregi de Pastore provideret: verum nullus inter Clericos Sacerdos repertus est, qui se Diaguitarum furori committee voluerit. At Ferdinandus Montoius, & Joannes Viana, inter Lullos, ferocitate insignes, excurrentes, animas suas, præ aliatum animarum lucro, viles habuere. In qua gente refingenda (nam nullus Sacerdos, ex quo tempore Alfonsus Barrena ante duodecim annos plerosque baptizaverat, cò itinerat) aut de novo ad Christum reducenda, quid ambo Socii ætrummarum exanthlant, sigillatum persequeret, si paribus omnino labori-

CAPUT
XIX.
Socii apud
Diaguitas
de vita pe-
recipientur.

Conspiratio
in Socios
confusa.

Barbari feroci
ambitione
sedassent.

Sociorum
miseranda
audacia.

Ducunt in
fauores ba-
ptizari
mutuantur.

CAPUT
XX
Lulli & alii
grates ex-
coluntur.

Ferdinandus
Barrientos &
Joannus Viana
de cœlestibus
dilectorum of-
ficiis.

bus, in primis Barrientos expeditionibus delineandis, stylum antè non commodaſſem. Illud addendum, quod in regione tot calamitatibus obſella, ubi humana refrigeria deerant omnia, Deus Athletis suis cœleſtia adeò abundantē ſubminiftravit, ut ad Provincialem ſuum ſcribentes aliterent, veretiſe, ne ſolatia illa, diuinitus ad tempus immixta, præmia forent laborum ab ſe ſuſcepitorum cum cœleſtis mercedis detrimento: & addebat Joannes Viana, cumulatiſimè arumnas suas, cœlitus affuſis in animum deliciis, ablique æterni præmiū ſpe, videri ſibi compreſſatas. Fruſtus expeditionis fuit, Lullorum pagos omnes lōuſtraſſe, reſiduos Ethnicoſ Christianis addidiſſe, innumeris Mairionium legitimè incuntibus aduiſiſe, Neophytoſ omnes, ab tot ananis Confefſoriorum copiam non habenteſ, Quichoz & Tonocotanę linguz beneficio, expiaſſe; Kakanc loquentes, per interpretem procuraſſe. Nec ceterorum Sociorum inferioris notz facinora erant, per totam Tucumaniam infeſſiſma dæmoni arma circumferentium.

CAPUT

XXI.
Stephanus
Paës Socios
Tucumanic
& Paraqua-
rize impoſit.

1601.

Tucumania
Urbes regiſtina
Baptizatorum.

Præfationis
Tucumanica
Baptizatorum.

De modo ora-
tionali Leroni
Miguelino.

Socii Para-
quariae tra-
cederunt.

CAPUT
XXII.
Assumpcio-
nis urba
regimene
fieri Socio-
rum difce-
fum.

Dum ſic ferventer omnia, Stephanus Paës, vir inter nos tro ſummi par, poſt inspectam cum Vicaria Generalis poſteſtate Peruviam, in Tucumaniam penetrans, Socios hinc inde ſparſos Saltam convocat: quibuscum, initis conſcienciatum rationib⁹, in commune conſultar, num Societatis Instituto congruum fo- ret, Tucumaniz, Paraquariaque miſionem eo modo, quo haec tenus iſtituta fu- ret, conſtruare: nam multi graves vii ceneſebant perpetuas has excuſiones, ſine recurſu aliq[ue] ad Collegia, & extra Provincialium aſpedūm, non eſſe Societati con- diſcibiles. Quod dum agitatent, faſiculi litterarum ab omnibus fermè Tucumaniz urbibus miliſi aperiuntur, quibus Magiſtratus ſignificabant, rumorem incre- buiſſe, incredibili Ordinum omnium moſore, Socios omnes in Peruviam ab ipſo Visitatore reiſahendos, rogarantque per Sacra omnia, ne tantum malum ſuis ur- bibus crearet. Sed p[ro]x[er]teris, Sancti Jacobi urbs, Tucumania caput, ut digna- tare, ſic Patrum deſiderio, per accuſatores litteras expreſſio, excelluit: nam, aiebat, ſi Societas abiret, veteri le, ne Cœlum, quali Lothio in tutum recepto, urbem ſuam incendio deſtinaret: deviaturoſ[er]e, ſi columna ignea, quam viꝝ decem in deſerra ſolitudine haec tenus ſequi fuerant, ab ſe auferretur: addebat, Indorum ab Sociis baptizatorum in Fide conſtantiam ab unis iſdem, poſt Deum, pendere: ſi deſerentur, in pristinos errores relapiros: & alia hujuſmodi multa, quibus per- motus Visitator, non jam de deſerenda miſione, ſed de modo conuinande cum noſtro Instituto conguente, donec Generalis Præpoſitus moneretur, aditav[er]e &, habito Patrum-consulto, ſanxit, ut ſingulis annis Socii per Tucumaniam ſparſi, in aliquam urbem conuenientes, quatuor mensium ſpatio non interupto, ad nor- manm Collegiorum viuerent; reliquo menſe excursionibus Apoſtolicis dedicarenteſ conſervariſ interim domibus noſtriſ in urbibus erec̄tiſ in ſpem fundan[do]r[um], quod agi- tabatur, Province. Cum verò de Paraquaria ageteretur, nullo modo adiuci po- tuit Stephanus Paës, ut Socii in ea remanerent. Nam cum Assumptionis urbs ſepe ingentis leuici Limā diſtis, & Guairaniā nongentis, fieri non poterat, ut eō ſe Peruani Provincialis cura extendere: conguentiū itaque ipſi viſum, ſi ca Re- gio, Brasiſe obverſa, Brasiſis Patribus colenda tradiceretur. His in hunc modum ordinatis, cum Didaco Tores, ſocio ſuo, in procuratorem Romam p[ro]to Peruana Province iturum electo, dimiſſis priu[is] cum reſpoſtis litterarum ad urbium Ma- gistratus Patribus, Limam, Proregis ſedem, contendit. At Socii Tucumaniz ur- bibus poſtlimiō redditi, tantā omnium Ordinum aggratulatione excepti ſunt, quantam exprimere calamus non ſufficit. Ne verò ab inspectorum arbitrio im- poſterū pendere, plerique Civitates, litteris ad Societatis Generalem Præpo- ſitum miſſis, ſediu[m] perpetuitatem poſtulavēt.

Non eadem erat Paraquariae facies: nam ubi Litteræ Visitatoris, Socios inde revoçantis, per Assumptionis urbem divulgatæ ſunt, immensū quantum omnis generis homines indoluere, Patres ſuos, arque unicos æternæ vitæ duces, ex inſperato ſibi cripi conquerentes. Alii acrius agebant, palam jaſtant, male com-

penfari ab Societate benevolz civitatis labores in condendo templo & quali sumptu ac alacritate fufceptos. Hoc nempè eſſe, quod vulgo circumferebatur, Societatem splendore & opulentia magnarum urbium capi; ab infrequentia & paupertate Oppidorum fugere. Varias nationes, per plusquam mille leucarum circuitum, adhuc intactas ad Christi partes adduci posse, si Societas laboti non ſe subtraheret. Deince, inquiunt, urbium splendorem, & una Paraquaria ampliorem ſuppeditabit animatum mellem, quamquevis alia Americæ Australis regio. Hæc & ſimilia plerique acerbius, quam prudentius, dolore inſigante, jaſtabant: nam fatis conſtabat mulitorum annorum experimento, Socios non deterreri locorum conditione, ſi institutorum fuorum rationibus non repugnaret. Quod addebatur de ſubſilio à Braxili Provinciali Paraquariam ſubmittendo, probabilius ab omnibus improbabatur: nam præterquam quod iter è Braxiliā in Paraquariam terrā marique Regis legibus claudi non ignorabatur, fatis apparetat Lufitanos homines non ſe intrufatos in Provincias ab Hispanis administratas. Igitur non decerant, qui vi retinendos Socios ciferent, navigiū uis negato. Sed aērem verberabant, nihil proficienſibus verbis apud Religiosos homines, obſequendi defiderio & voto p̄rooccupatos. Abeuntibus Magistratus Civilis & Eccleſiaſticus publico nomine, primotes verò civitatis privato affectu, interas Socieratis Iesu Generali, Peruviæ Provinciali, adeoque ipsi Visitatori mitendas tradunt, quibus ostendentes infinitam propè animarum auctoritatem ab Societate in Paraquariā relinqui, omnes infimis precibus ſibi reddi Socios flagabant. Interim unus Thomas Fildius, morbos & lenium cauſatus, in Assumptionis urbe domini nostræ cultus, & in aliquod afflcta urbis ſolatiuſ, reliquus eſt. Sed Lorençana & Ortega Tucumaniz Socus, trecentarum leucarum itinere, ſe adjundūm venere.

EMMANUEL Ortege in Tucumaniam appulso, mandati perferuntur ab Limensiſ leucis aberat, cum id nunc accepit, quo itinere celeſtiter confeſto, ubi Limam attingit, ignotâ tum decauſa. Inquisitionis carceri, ſtupore tota Peruviā, mancipatur. Nam Ortega in oſto fluminis Argentei ab Hereticis in mare perturbatus, iterarā cōfelfione Fidei poenè martyris, mirum in modum inclinaruerat. Præterea, quamplurimi Barbarorum milibus in Tucumania & Paraquaria ad Christum adductis; necnon ſtupenda illa tranſvectione, qua celebris adjutus, undecim horis oīdū iter percurterat; tolerantia denique laborum, magnum ſibi nomen fecerat: adeo ut inter Americæ Heroës jure merito computaretur. Nulli ramen audebant integerimi Senatūſ factum fugillare, ſatisfecisse quiske ratus, ſi judicii eventum tacitè preſtolarerat. Quinque mensibus rigido in carcere exactis, paulò haberi corpori laxiūs, traditusque eſt Collego Limensi, cum eā cauſione, ut interim, dum eaſa ad liquidum reducitur, ab Sactis conficiendis ſuspendetur. Biennium tenuit hæc fulpensio, donec tandem, qui cum aecuſaverat, quaſi ſecretum Sacramentalis Confefſionis ſigillum violaſet, Villaricæ in Guairanā morbo lethali corriperetur. Quo in morbo, coram legitimis testibus ſcripto dictiōne accusationem retraçavit, palam fallax, ſe fallax calumniam, aſſumptio in perjurium fallis testibus, innocentilimo viro adornasſe, quod in ſe castigando verborum acrimoniam, rigidus vitiorum censor, adhibuiſſet. Codicilis Limam perlatis, Fidei Judices Emmanuels Ortege viſtricem palmam obtuleré. Diceret ab Deo Optimo Maximo ſycophantie calumniam permifſam, ut Ortega de hæreſi, de infidelitate, de Demone toties vicit, de calumnia etiam, in urbe novi orbis principe, inter nobilissimorum civium plauſus, glorioſus triumpharet. Nec noſtra Societas parca fuit in cohonestando viro: nam, reſpectu ad Apostolicos labores & tolerantiam habito, ſupremum votorum gradum lingue Indicę peritiſſimo in ſenectute extra ordinem obtulit: quem ipſe ex demiſſione animi adire recuſavit. Triumphalem Athletam Peruviæ Proter, Comes Montis Regalis, arduz Chiriguanaſum ferociſſimorum Indorum expeditioni p̄fecit: apud quos Izta habuit initia promulgationis Evangelicæ legis, ſpem faſcientibus Barbaris eam acceptandi: ſed in progreſſu mille mortis pericula, & in-

Socii ſe purgant,

Ex auctor.

Thomas Fil- diuſ rema- nuſ.

CAPUT
XXIII.
Emman-
uel Orte-
ga
veratio.
1603.
Ex auctor.

Ex auctor.

Inquisitionis
carceris de-
tructio.Ab Sacris
ſuſpendatur.Calumnia
ad liquida-
do aduertit.

Adſiſit.

Honoratur.

*Churiguani
prossector.*

Moribus.

Laudator.

numq[ue] labores succedere, Churiguani mores avitos obstinatè retinentibus. Perseveravit tamen Ortega, cum Hieronymo Villarnao, Sacerdote impigro, in regione perversa, per biennum integrum, quo sine notabili fructu transacto, re-crudecidente crutis, cui spina inhæterat, dolore, Chuquisacam curationis ergò se contulit, ubi optimus senex ægreditudinibus oppresus, inter exercitia Religiose pietatis, domesticis & externis utilem operam navavit: donec anno millesimo sexcentesimo vigesimo-secondo ad Carlos meliori sui parte evolare, vir, si virtutes & facinora species, jure merito summis admirandensis. Lusitania cum è nobilis sanguine genuit, Brasilia juvenem educavit, Josephus Anchietus virum laborum comitem habuit, senio proximum Tucumanum, & Paraquatum Apostolicis hominibus patria præstantem, mirata est: Peruvia exerto triumphum dedit: Nierembergius, & Joannes Rho Heroibus suis addidere: Cælum, ut spes est, piis ejus manibus apoteosis fecit. Ipse ego denique, quod mearum partium fuit, extra Provinciam abundem sequutus, non desetui, donec Paraquariæ nostræ decus singulare ultimis officiis prosequeret. Porro, ut hoc addam, nostrum Emmanuel nobilibus parentibus in Brasilia ortum, avunculum Episcopali pedo insignem habuisse; & ab ejus matre, selectissima matrona, Societatem nostram insignia beneficia accepisse, mihi in comperto est. In Brasiliam navigare volenti, mater, & avunculus obstitit: sed ipse, animalium Christo lucrandarum desiderio inflammatus, agnata vincula rumpens, eò celeriter propetavit, quod ab Divino Numinе impellebatur: quæ desideria in ipsa Brasilia inter studia, & ceteras Religionis exercitationes mirum in modum auxit. Itaque, devorata Barbarœum lingua, rebus agendis iam idoneus, multis Brasiliæ regiones utliter percurrit. Una in expeditione centum leucas progressus, vix furibundorum Indorum laqueos evasit, narrantque in annos arboris concavo, Divi Xaverii exemplo, eorum insidias elusisse. Biennio integro Josepho Anchietæ, Brasiliæ Provinciali, fuit à secretis: portentosæ ejus & Apostolicæ virtutis non magis spectator, quam scelerator, à quo volens, lubensque in Australiores Americæ regiones navigare jussus, honestissimis facinoribus, suis temporibus à me denartatis, Societatem nostram decoravit.

CAPUT
XXIII
Sociorum
per Toco-
manum
labores.

1604

*Joannes Ro-
merus ad
pertuum Re-
ni-servi ex-
cavus.*

*Societas ma-
gnis compa-
ratur.*

Eodem planè tempore, quo Ortega in Peruviam abiit, Joannes Romerus ex prescripto Visitatoris Socios cogens, tamdiu in urbe apud sedetinuit, quoisque, refocullatis per religiosa quietaque exercitia viribus, rufius per Tucumaniam disperaret. Ex quo, more frequentibus annis ad proxim redacto, insignes planè inter Indos & Hispanos utilitares perceptæ sunt: nam, præterquam quod se invicem sermouibus & exemplis inflammatent, varias Indorum linguas, artes cicutandæ eorum scribatis, modum technas Dæmonum extricandi, & conscientiarum nodos dissolvendi, mutuo magisterio perdiscebat. At cùm se rufum Deo pleni effundebant, conceperas per sacrum otium flammæ in omnis generis homines miro animorum motu spargebant. Joannes Romerus, extra Tucumaniam etiam excurrens, ad portum Boni-aëris, per desertam centum & viginti leucarum planitiem, curam suam extendit: ad quem audiendum cùm concurrere undique frequentes Barbaros, præter morem, cerneret, Episcopus Societatem Magneti comparavit, ferrum & ferreos homines ad se occultâ vi trahentes. Annis hujus seculi tertius & quartus, Apostolicis ad varias Indorum terras excursionibus, quāplurimis eorum millibus Sacramento procuratis, magna ex parte consumpti sunt: quibus utilitatibus sigillatim enucleandis supersedco, ne lectoribus, novas res in Historiâ amantibus, fastidio sim.

CAPUT
XXV.
Ludovicus
Valdivia
Chilenos
Christo &
Regi con-
ciliare al-
laborat.
1605.

Anno seculi decimi-sexti quinto, res Chilenses, Alfonsi Ribera Prætoris fortitudine, uestumque contra rebelles firmatae erant: & progressum habitur videbantur, ni Prætorum importunâ admodum tempestivitate vertere jussus fuisset. Ipse Chilenam militiam ad Belgicæ recentia præcepta instruxerat: hostes, ut in Hollandorum finibus fir, confractis passim castellis, præsidio firmatis, coeruerat: rebelles multis cladibus afficerat: quamplurimos Hispanos, factis interruptio-

nibus,

nibus, è dura servitute redemterat; adeò ut reliquos Prætores antecessores suos bellum laude, omnium calculo, supererat. Sed quantum is Hispanus militiæ gloriæ apud Chilenos auxerat, tantum sibi offecit præsidentiæ meritorem: nam cum Provinciarum Præfeti Regis legibus vetentur uxores ex suis præfeturis assumere, ne iudiciorum corruptioni per affinitates detur locus: Alfonso Ribera, Prætor, Matrimonium cum nobilissima femina in Chileno regno contrahere ausus est. Ob id Rex Catholicus utilem licet virum, ne exemplo noceret, Chilensi præfecturam mulctavit: ita tamen posam temperavit, ut alius litteris cum Tucumanis Prætorem, Chilensi dignitate paullè inferiore, crearet. Eo amoto, Præfecturam Chilensem obtinuit Alfonso Garcia Ramon, qui dura Limâ iter haber, interpositâ Protegis autoritate, ab Societatis Provinciali Ludovicum Valdiviam, Theologiz proteiformem, in spem componendi tegni Chilensis, sibi concedi impetravit. Ambo eadē nave vesti, tempestate & incendio pœnè petierunt. Tempestatem, invocato in auxilium Ignatio, evasære; incendium avertit vigilans Valdivia, intempestâ nocte fortuitâ flammâ, puppim ardore inclamantis, & nautas vectoresque ad extingendum hortantis. Binq' periculo defuncti, Conceptionis portum tandem tenuerunt. Conceptionis urbs Chilensi regni Prætoris sedes, civibus & zodiis modica, ad litus Pacifici maris potensia est: ejus ditio vetus regni Metropolis liberè spatatur: quâ rebellibus obvertitur, longè arctus coarctatur. Id spatiū Alfonso Ribera, atque ali duces, castellis per justas intercedentes dispositis, occupavérunt: à quorum castellarum præsidianis finitimi Barbari zgtrè in amicitia retinebantur. Vix eò novus Prætor appulerat, cùm diploma Regis, rebelles ad pristinam amicitiam; oblatâ præteriorum amnistia, invitantis, publicari voluit. Mox profectionem indicit ad inspicienda castella, & pagos Barbarorum, vi aut sponte Hispano parentium: quorum Barbarorum ea conditio erat, ut hostium loco, si offendissent animorum spectacles, jure habere posset: quo circa ad eos, quamvis amici dicerentur, nullus itabat, nisi militum cohorte stipatus: nam male fidas eis, quos solo metu tibi adstricatos habes. Prætorem turabantur cohortes Regis: sed in uno Ludovico Valdivia plus præsidii erat, quam in armatis militibus: quippe Barbari experimento & famâ didicerant, per Valdiviam nationem suam ab injuriis militum, & duro servitio ubique fuisse vindicaram. Igitur quoquid ibat, confertim confuebant populorum Primores, Parentem, Tutorum, & unicum corporum, animarumque solatum, cum vocantes. Vicissimque Valdivia, occasione usus, quoque poterat Christi & Regis Catholicæ partibus conciliabat. In Munitione, quam Levo vocant, viginti Casiqui convenerant; qui audito Valdiviâ de immortalitate animæ, ceterisque Fidei mysteriis disputatione, in Christianorum album referri postulavérunt: etate grandiores dilati sunt, donec morum constantiæ se probarent; infantibus omnibus sacro Fonte lustratis.

CIRCA Paicavim; Hispanorum castrum, quadraginta Casiqui Tucapelanz factionis incolebant, de quibus jure dubitares hostiumone, an amicorum loco haberes. Adeò, præternomen amicorum, nihil pacifici præseferebant. His offensus Prætor, hostes apertos minus perniciosos astimans, quam fraudulentâ sub fronte hostiles animos gerentes, bellum ostentavit: sed Valdivia intercessit, obtinuitque ab Tucapelani, ut, fraude deposita, cum Hispanis bonâ fide pacem reintegrent. Verum cùm aliundq' bellum ex mutua iniuria resurgeret. Valdivia non tam Barbarorum in se studiis, quam Dei ope fretus, sequester futurus, rebellantium terras, cum exiguo quinque militum comitatu adire ausus est. Venientem Barbari excepere humaniter, Casiquis quamplurimis, honoris ergo, ad eum concurrentibus. Post officia gratulationis, Valdivia de bonorum malorumque finibus longam orationem contexit, quam ex abrupto interrupit è Barbaris. nonnemo, interrogans unde, & à quo eam doctrinam haulisser? Valdiviâ respondente, id asseruisse Dei Filium. Ergo, subinfert Barbarus, vester Deus uxorem habuerit, si filium genuit. Tum Ludovicus magnificis verbis mysterium generationis Divinæ evolvens, adeò altè de Trinitate & Itcarnatione differuit, ut Barbatî veritatis splendore

Alfonso Ri-
bera landau-
tar.

Officiale Ra-
gion.

Chilensi fra-
teria mul-
tipliatur.

Tucumanis
præficior.

Ludovicum
Valdiviam
Chilensem
regnum na-
vegat.

Iudicato
Ipsius tem-
pore fedo-
rata.

Concupi-
scentia
urbis.

Barbari ad
amicitiam
adstituerunt.

Rapacissimum
poterant.

CAPUT
XXVI.
Pugna Val-
divia Chi-
lenos Bar-
baros ad
partes tra-
dere.

Tucapelani
concesserunt.

Cato Bar-
barus de na-
tione myste-
riis sole-
quatur.

ac granditate sermonis perstringerentur. Qui deinde, traditio ad varia sermone; eò tandem devoluti sunt, ut percunctarentur ex illo, eur Christiana lex ebrietatem damnaret: nam, inquiébant, si somno se septentes non peccant, qua ratione tandem cvinces ebrietatem, nihil ab somno differentem, cisc peccarum? Cùm vero Valdivia ab ebrio, judicū usum sibi violenter adimente, non minùs peccari, quā qui brachium absconditeret, demonstrasset: illi mox ab ebrietate ad contiguum vitium delapsi, sciscitantur, cur eadē lege vtrum esset, ne quis simul plures uxores haberet. Contrà Valdivia retorsit telum, vicissim sciscitans, cur suis uxoribus plures etiam matitos admittere non licet? Ibi omnes acelamant in feminis id turpe esse, sed in viris nequaquam, consuetudine eos ab turpitudine eximente. Sed contra Ludovieus ostendit, consuetudine non tolli rationem male facti. Nam ponamus, inquit, apud vos in usu ac honore esse, mortales trucidare, & viudas facere, an propriea definet id esse malum, quia vos pessimam rem inter precipua decora reponitis? Magna noctis parte percunctando respondendoque consumptā, sub auroram ex remotioribus Oppidis viginti Casiqui advenierēt, quos summa otis alacritate amplexatus Valdivia, explicato Regis Catholici induito, & eorum querclis, memorie atque patrocinandi ergo, in codicilos relatis, magnopere sibi conciliavit. Eminebat auctoritate inter recentes advenas Avilus Caſi- quius, qui cognitus, ab Valdivia asserti Christianorum Deum unicum esse rerum omnium Creatorem, magnā indignatione refragatus, vociferatus, nequaquam se permisurum, ut Chilenorum Deo (Pillan vocant) vis creandi abrogetur. Valdivia vetò interroganti de moribus phantastiež hujus Dicitatis, Avilus assertuit, eam esse sui Numinis conditionem, ut gentis Primores, neenon milites fortitudine insignes, post mortem ad loca tripudiis & compotitationibus destinata æternū beatos transferat: sanguinem nobilium virorum in bello occisorum circa Solem collocari, mutarique in nubes rubras, quibus Sol oriens subinde decoratur: at plebeios homines, & paupertate turpes, ab suo Deo nullo præmio affici. Tum Ludovicus subridens: Quām, inquit, vester ille Deus iniquus est: nam cùm constet plerosque gentis Primores, & milites stolidioribus flagitiis inquinari, quām plebeios, quis non Deum in flagitiosos benevolum, & bonorum contempnorem rideat? Inter quos sermones, accepto ab comitibus indicio, in suspicionem infidiarum sibi paratarum veniens, ad Hispanorum munitionem dissimilanter fugā se contulit: sed inanis fuerat comitum metus, nam idem Casiqui, fide publicā ad Valdiviam venire, gentem omnem immenso dolore affectans ob suspicionem contestantes, promittentesque, si ad interiora Regni secum ire vellet, se pacis inter hostes stabilendi arbitros, & corporis custodes futuros. Non abnuit Valdivia, seque ad hostilem terram ducentum ignotis hominibus permisit. Ibat per abrupta montium, per paludes, & invias ambages, donec tandem eō perveniret, quod ad colloquendum frequentes hostium Primores convenerant. Eo in colloquio, dc Regis Catholici induito, de modo perpetuandz pacis cum Hispana natione, de lege Christiana promulganda, ita astitutum est, ut jam omnibus fatis appareret, si vexationum causæ tolletentur, non gravatè se in fidem turelamque Christi transisturos. Non procul eo loco Barbaricæ militiz duces tres, admiteme eodem, ab Hispanis sc statuorū spopondere. Inda mulier, morti proxima, vi Sacramentorum dæmoni crepta, & portento Christiana fides apud Barbaros asserta est: quippe cùm puerpetra pertinaciter ægrum infamem factis aquis lustrari nollet, quod Christianis ritibus statim cne candum existimat, incolumentem promittente Valdivia, simul ac sacro fonte immersa est, sanitatem recepit: quo miraculo percussa infantis tritavia, centenariā major, accepto etiam Baptismo, Christianis se adjunxit: denique conciliatis Indorum plurimis, cum eodem comitatu incolmis Valdivia ad Hispanos redit.

Offendit
aliam suam
eis peccatum.

Pleraliat-
tem uxorium
admodum.

Arbitrii con-
ficiuntur.

Dicitur
Pillan ex-
plidatur.

Iudicium
Valdivia
fugit.

Inter nos redit
hunc fidei in-
graditatur.

pedimentum du-
cens etiā con-
ducit.

CAPUT.
XXVII.
Capito-
rem me-
morabilis
cautus.

DU M vetò ipse Arauci moratur, res accidit memorabilis. Post vastatas, ut supra demonstratum est, Chileni Regni Australes urbes, quamplurimæ Hispanorum familiz, servitutem inter Barbaros servire cogebantur: quos inter misericordia

gemebat

gēmebat Heredia, vir honestus, hoc uno felix, quod conjugem suam, nobilem matronam, Marcellam Gragalem, cum gemina adulteriæ prole, captivitatis consortem haberet, nastusque esset herum non usquequaer feroce, qui, præter certum scitum-vini dimensum, nihil admodum ab eis exigebar: quod penitum, graviorum servitorum metu, non indiligerent exequabantur. Interim, ut sit; Heredia in compositione iugatus, probrosis valde verbis ab hero excipitur, cuius iniuria homo Hispanus impatiens, repentinâ irâ correptus, ferto hominem transfigit, trucidatque. Cœde patrata, nequicquam insequentibus cum Barbaris, fugâ elabitur: & cùm diu quisitus nusquam apparet, phanatici homines, odio Hispani nominis, & cognati capitis desiderio irritati, in parricida filium natu maiorem, nihil tale merentem, vertunt iram, raptumque, nequicquam resolute matre, & innocentiam pueri obtendente, vivum flammis concremant: inter comburendum fatis reum esse proclamantes, qui Hispano, & parricidâ patre genitus sit. Eo in cinerem redacto, matrona nobilis, viduata marito & orba filio, immenso oppresia dolore, superstitem filiolum amplexa, quid agimus, inquit, & fili: afflictissimæ matris solatiumne dicam, at brevi futuron novi plantus argumentum? nam si Hispano & parricidâ patre genitum esse, seculis est, eadem te pena ac fratrem tuum, crudeliter combustum, maner. At de me quid exceptem? niti Iudibrium fieri laiciventer Barbaris, in feminam captivam mariti & filiorum ope destitutam fecidem involatur. Nec plura loquuta, postquam ab nefando busto fecisere Barbat, Deo in auxilium invocato, sub noëtem cum filio pernocta diverticula fugam atripi. Nocte progrediebantur per sequentium furorum vitabundi: de die antea secessum, & campelles herbe vietum præbebant; metus dolore instigatus pedibus addebat alas, donec triduo itinere poenè exanimati in nemus ignobilis pago adjacens succederent: ibi dum sunt, & mortem aut à fame, aut à Barbaris prebitantur, contigit ut mulier ethnica eò lignatum veniens in utrumque offenderet: cui Marcella, facinus & fugam mariti, filiique necem, nec non tuam ac superstis filiali calamitatem explicans, rogar ut utrusque misfeteri velit, si id denegre nullam aliud perfugium habere. Illa obortis lachrimis blandè amplexata matronam, quantum in se est auxilium ad promittit; sed vereti se ait, ne in alias mulieres, ligandi aquandive ergo; illuc frequenter ventitantes, incidet. Si id fieret, indubie alias calamitates in terra hostili non defuturas. Denique postquam diu, quid faciendum esset, ambæ agitassent, in id tandem devenire, ut effosâ humo in ferobe sub arborum ramis tamdu laterent, donec saniora consilia occurserent: Nec diu fuit, cùm Barbara mulier, identidem cibandi ergo ad utrumque rediens, se fugæ comitem, si ad Hispanos fugere velint, & viaticum offerret. Matcella, si id faciat, stabilem amicitiam & multa alia spondens, captatâ temporis opportunitate, se & filiolum barbaræ mulieri ducendos tradit. Iban per secretas feminas tanquam aliud agentes, donec post triduum, Deo duce, Araucum, nobile Hispanorum castrum, pervenirent. Ibi tum aderat Ludovicus Valdivia, qui laudatæ Ethnicæ mulieris caritate, non dubitavit asserere dignissimum facinus ab lummo Numine compensatumiri: vesti itaque pretiosâ donatam interrogat, num Christiana fieri velit? Respondenti nihil à se optari magis, initia trudit Fidei nostræ rudimenta, quæ memoriz localis beneficio, ad singulos articulos, reminiscendi ergo, capillis ultra genua protensis innobdat, ante triduum nihil hastans cùm recitasset, Marix nomen fortita, sacro Fonte lustrata est. Moestam verò parentum desiderio, à se in partiâ relictorum, Valdivia proximâ spe pacis inter Chilenos & Hispanos incundæ solatus, feminam honestissimis viris commendavat.

ET revera nihil Valdivia agebat intensius, quam pacis negotium: fide publicâ sebelles adibat, querelas componebat, amicos confirmabat, ne Hispani servitii indigenas irritare vellent, omni ope contendebat. Denique cùm gravissima mala majora remedia, quam quæ ipse per se adhibere posset, requirebant, interjecto tempore bis in Peruviam tenavigavit, petiturus ab Comite Montis

Regalis,

Hispaniæ
iugis capi-
vamus.Heredia ha-
bitus maculat.Heredia fi-
lum creaua-
tur.Heredia ha-
bitus cum filio fa-
git.Barbara
mulier fu-
gueret et
pauatur.Barbara
mulier ba-
puzatur.CAPUT
XXVIII.
Ludovicus
Valdivia in
Hispaniam
navigat.

Nostri ab
Peruvia
Prætor.

Regalis, & eo morte sublato, ab Marchione Montium Clatorum, Proregibus, ut nimiorum servitorum usus tolletetur: nam satis constabat, nec apud Indos, nec apud hostes, in Chileno regno Fidem Christianam propagari posse, ni servitia illa abolerentur. Verum quoniam nec ipse Marchio fatus auctoritatis & vi-
rium ad tantam rem conficiendam habere se fateretur, & omnia in peius sub no-
vo Chilensi regni Prætore caderent, habitu Senatus-consulto, Ludovicum Valdi-
viam ad Regem Catholicum in Hispaniam amandat, ut solidè extremæ calamita-
tati suprema potestas intercederet.

CAPUT
XXIX.
Societas
Paroquiarum
metropolitana
restituitur,

Tasca clau-
de aquaria.

Marellus
Lorençana
& Josephus
Cataldinus
nunc agen-
tar.

Epilepsie ex-
current.

Breviata ab
Afflemptani
civibus resi-
puncunt.

Laud exco-
runt.

CAPUT
XXX.
Marelli
Lorençana
verator ca-
ringeratur.

EODEM anno, Illustrissimus Dominus Ignatius Loiola, Divi Ignatii nepos, Paraquatiensis Episcopus, Joanni Romero dedit litteras amicè minaces, aiens, se apud summum Pontificem, apud Regem Catholicum, & Societatis Generalem questurum, ni Societas Paroquiarum restiveretur, quam si ab sua Dic-
cessi abesse ante cognovisset, nunquam adductum iri, ut Episcopalem dignitatem admittet. Quando haec litteræ Joanni Romero, in Tucumania versanti, redditæ sunt, eodem planè tempore Claudiu Aquavir Generalis, & Peruviæ Provincia-
lis, eidem mandata perferebantur, quibus jubebatur, ob postulata Magistratus Assumptionis urbis Paroquiarum, Matellum, Lorençanam restituere, cui additus est socius Josephus Cataldinus in agro Romano natus, grandibus factis per medium fermè sicutum Annales nostros illustratus. Hos adverso fluvio Argenteo, flu-
etus mari concitato similes evolvere solito, navigantes tempestas exceperit, adde-
scenda, ut rate cum vectoribus submersa, vix latum ungues ab morte absuerint. Emerdere tamen, Indorum fluctus natando everberantum humeris, & Cœlitum, ut ereditum est, ope. Atque ut video summi Numipis Providentiam, mensam in deserto rursum ponentis: viatico corrupo, cum nihil ad longissimi itineris ciba-
tum suspetteret, contigit ut eodem ferme tempore Illustrissimus Episcopus Loiola, secundo flumine è Paroquia ad portum Boni-aëris navigans, ad naufragantium Sociorum littus appelleret, quos incredibili affectu amplexatus, Divinæ Maj-
stati gratias egit, quod votorum compos, Societatem suæ Diccesi postliminiò re-
stitutam videt. Secundum id post diuturnum colloquium, & extemporales in arena epulas, dato diplomate, amplissimâ potestate ad res conscientiarum in Episcopatu suo componendas utrumque instruit, liberaliterque sui viatici parte donatos, ab se bene precatus amittit. Thomas Fildius, senex optimus, triennio integro in Assumptionis urbe persistens solus & æter, Societatis estimationem
vitæ integritate magis, quam litteris, sustentarat. Ubi vero Lorençana, & Cagal-
dinus, doctrinæ & virtute præstantes, magno civium plausu advenere, officia benefaciendi omnia in singulos Ordines pro dignitate dispensavere: & Cataldinus statim nominis claritudinem sibi comparavit: nam cum nobili matronæ, de vita periclitanti, nec Canonici, nec cives, nec alii Religiosi homines persuadere quivissent, ut Christiano ritu in viaticum Corpus Christi lumeret, propterea quod ex prava opinione mortem sibi accelerandam Sacramenti sumptione crederet. Is, precibus breviter fuis, obstinata fœminæ celeste auxilium impetravit, quo adjuta, & peccata ritè deposita, & magnâ profusa pietate ultimis Mysteriis com-
municavit. Ceterum Socii non tantum urbi utiles erant, sed Indorum Oppida procul posita, Sacerdotibus desituta, per vices curarum ibant; tantâ virtutis opinione, ut exinde, quod fœminarum aspectum, atque ciborum delicias fugerent, absternii Patres per Paraquariam à Barbaris Iesu Socii vocitati copererint. Læta haec initia, pro humanarum rerum conditione, Lorençanz vexatio, quæ deinde in suum vertit authorem, exceptit. Res sic sese habuit.

INDI superiora Paraquattii litora incolentes, coniuratione factâ, per infidias aliquot Hispanos fecide trucidârunt: ad quos castigandos dum Proprætor, aliquot armatis cohortibus comitatus, properat, malo consilio usus, omisla rebelium vindictâ, ex itinere ad Gnatiorum gentem, amicam planè & innocentem, divertit: Inter quos trucidatione & populatione factâ, per nefas quamplurimos

in servitatem abegit, & quasi prosperè tem egisset, bene magnam captivorum turbam cum militibus ovans in urbem invexit. Cumque eò processisset quotundam temeritas, ut captivos pro mancipiis palam distraherent, Lorençana, sci indignatione morus, pitem privatum, tum in principe templo pro concione, avaram immansueruditatem exagitat, interminans, nō innocentes Guati libertati primitur restituerentur, Dēum fusi sanguinis, & violatæ per avaritiam libertatis, vindicem futurum. Hæ dicentem inturbat Canonicus, Ecclesiæ thesauro prepositus, Stentore à voce mandans, ne ultra verbum addetet, & concione abuptā domum suam importunus declamator abiteret. Quam contumeliam adeo patienter fulit Lorençana, ut nihil commotis, ne verbo quidem addito, posito teverenter pileolo, è templo illicò abiret, concione universâ patientia miraculum in immensum predicante. Vix è templo Lorençana abierat, cùm Canonicus ille multum temeritatem suam inculsans, palam fætetur, immergit virum Deo plenum & utilia suadentem abs se fuisse vexatum. Exinde ob imprudens factum tantis lancingatus est conscientia perpetuò fodicantis stimulis, ut nullam quietem sumete quiverit, donec interjecto tempore morceretur. Quamquam nec sic quievit: nam cadavere in tumulum illato, singulis noctibus audiæ cœpta in templo inambulaotis hominis umbra, longos catenarum nexus Concionatoris pulpito ad Canonicotum cathedras formidabiliter strepitu conciliuque trahentis, & ab Lorençana se cruciari miserum in modum inclamtans. Quod portentum plus valuit ad compescendam quorundam hominum in indefensos Indos violentiam, quam si Lorençana perorasset, Dæmonie indo detimentum capiente, unde lucrum intentarat. Ordinaria per Pataquatiam Sociorum gesta omitto: nam in Tucumaniam revocat, Petri Agnacii furus, viti supta communem hominum famam elati, debito encomio colonestatur.

PETRUS Agnaceus, Limzio urbe natali, antequam viram religiosam profite-
rentr, æger decumbens, Cælorum Reginam visibili specie spectare meruit, quæ clientem suum amplexa & sollicitatem pollicita monuit, ut in filii sui Societate militaret, cujus beneficii per reliquam vitam quoties recordatetur, toties incredibili suavitate mentis eam contemplari. Sibi videbatur, quam corporeis oculis aliquando perspexerat. Si ob erratum aliquod in eum animadvertisse parentes primari planè decrevisserint, ad Virginem MARIAM Matrem suam configiens, mitigaris illis, illicò patrocinium inveniebat. Si quid de penso Mariano sibimet ipsi imposito ex negligentiâ omittet, adversitate aliquâ illico castigari se sentiebat. Pro Christo pati ambiens, domi vernas & mancipia præmio alsciebat, ut se validissimè aliis concunderent. Præ alis anitni dotibus tress presertim in eo eminente: Oratio, in quam vacui temporis horas & momenta omnia confestebat: Obedientia, pro cuius integritate sacrificium, somnum, quietem, atque adeò suavem eum Divino Numinis familiaritatem omnivenda sibi ducebat: Animi demissio, quâ nesciri & contempti sumomopere appetebat. In Apostolicis per Tucumaniam, executionibus sèpè putidissima Indorum ulcera tractare, laniæ & ventres abstergere, &c. Xaverianæ virtutis æmolus, plenis patellis ejusmodi soldarium ejedamenta, stupentibus ad heroicæ fortitudinis miraeulum Barbaris, sorbere visus est. Suaviari plagas, misericordis quibuscumque æfles, osbos ingere, somni parum capere, multum diu noctuque orare, flagellis in se crudeliter levire, domi forisque Socios ad servitia prævertere, quotidianum boni partis exercitium etat. Novem Barbarotum linguis loquutum fuisse, in scriptoribus Societatis tradit Allegambe. Tygridem, canis instar domestici blandientem, innoxie manu nullit. Joannes Romerus per Agnacum, invocato JESU nomine, ab vehementi febre relevatum se fuisse narrabat. Quantuplicatos Ethnicos per quindecim Tucumanicas expeditionis annos ad partes Christi ab eo traductos esse in comperto est: donec Cordubæ apud Tucumanos, anno hujus sæculi quinto, nonâ Aptilis, omnium luctu efficeretur. Supet ejus sepulchrum, ob estimationem meritorum, Deum o tare graves viri soliti sunt: Nierembergius clarissimum virum inter Societatis heroës jure metito retulit.

Lorençana
temeritas
Inclamatio
supereruditat.

Lorençana
paroxysma.

Canonicus
Lorençana
incusator
mortis.

Inquieti mo-
rari.

CAPUT
XXXI
Petrus
Agnaceus
mortuus &
lauatus.

Regina Ca-
lorum Ag-
nacei appa-
rebat.

Agnacii re-
putatione flu-
dum.

Obedientia.
Humilitas.

Hercules fa-
lla.

Variorum
linguorum
profusa.
doloris.

CAPUT
XXXII.
Requi
Sociorum
per Tuc-
umanum
laborum
latores.
1606.

H. Hispanorum
laborum.

Protervi-ju-
vene exili-
gatio.

Joannis in
gali obitu-
datis.

De Ferdi-
nande Mon-
tiro.

AT superstites per Tucumaniam Socii, more suo, flamas dissipabant. Darius Cordubenses, Rometus Rupices Barbaros, Gaspar Monroius alios, Ferdinandus Monroius & Joannes Viana, Lullaná, Kakaná & Quichoá lingua usi, Omaguacas, Lullos, Salenses aut Christo initiebant, aut reseverabant, tantâ rerum omnium inopiam, ut benè secum agi existimarent, cùm rete pensile pro cubili, vile gossipium pro veste, & triticum Tureicum purâ aquâ coctum pro cibatu supeteret. Quamquam non tacenda Hispanorum quotundam pietas, commeatum Patribus longè ab urbibus in mediâ barbarie verfantibus, ne inopiam perirent, identidem submittentium. Nec Hilpani negligebantur, quos dum in Sancti Michaëlis urbe Joannes Viana & Ferdinandus Monroius, antecineralibus diebus procurarent, Juvenis, Patrum pietate, cives in templo ad avertendam profanorum dietum proterviam detinendum, spretâ, dum in phalerato equo ante templi fotes magno strepitu lasciviret, repentino casu attritus, diuturno vulnere concives docuit, quam facile sit Superis insolentium hominum fastum proterere. His in rebus dum sunt, Ferdinandus Monroius & Joannes Angulus in Peruviam revocantur. Hic Tucumanicæ missione primus praefuerat, & Commissarium sancti Officii cum laude diu eggerat. Ille breve expeditionis tempus magnitudine laborum compensaverat: uterque magnâ famâ postmodùm in Peruvia decepsere. De Ferdinandino Montiro, Lucili in agro Tolctano nato, narrant, eum, cùm de genibus coronam Marianam necleret, ab fulmine circumdatum, invocatâ Virginis Matri ope, incolumentatem fuisse consequutus: Atque hæc sunt selecta Sociorum facta (nam quis omnia narret?) per amplissimas regiones viginti & uno annis felici serie ante fundationem Provinciz continuata: quæ si quis primis quasi velitationibus levioribusque pugnis, donec plenâ acie contra Dæmonem dimicatum est, compare velit, non admodum inficiabit. Quamquam primordia illa non incepit conserui posse existimem cum naturâ embrionem prius effundente, paulatimque formante, quam corpus perfectum in lucem emitat.

HISTORIÆ
PROVINCIÆ PARAQUARIÆ
SOCIETATIS JESU
LIBER TERTIUS.

ERUM enianverò, quamvis tantorum virorum, quorum facta narravimus, labore & industria, Tucumaniz, Paraquariz & Chilensis regni Apostolicae missiones mirum in modum inclatescerent: tamen fatis apparebat, infinita propè terrarum spatia, per pauculos Socios, in tot regiones abs te invieem disparatos, licet maximè vellent, excoli minime posse. Quoç circa, de nōvā Societatis Ptovinciā, in his Australibus regionibus fundandā, quām Paraquariensem ab nobilissimo flumine Patáquario nuncupant, agi cœptum est. Quod quomodo ad exitum perductum sit, ut simul & non iþterrūpè oculis subjiciatur, retroacta rantiſper annorum serie, non indiligenter exequi pro instituto aggredior. Americam omnem, in duas ingentes peninsulas divisam, connectit isthmus, immensi utrimque oceanii jura ne se confundant; modicæ terra interjectu ex æquo ditti mens. Pars Septentrionalis, quā Hispanis habitatur, Mexicano Proregi, pro Rege Catholico, parer. Pars Australis latissimas provincias, ac regna complexa, si unam Brasilianam excipias, tota quanta est, Peruanum Proregem agnoscit. In hanc partem, sicut ego comprei, anno millesimo quingentesimo sexagesimo-octavo, Philippi secundi Regis Catholici sumptu, & misu S. Francisci Borgize, cuius colloquenſis faciem Solis instar splendentem Methimnæ viderat Hieronymus Pornillus, cum Peruani Provincialis titulo, Societatem invexit i quam ipse, & ejus successores adeò feliciter propagaverē, ut Provincia Peruana sub ſeculi ſequimillefimi finem, mole ſuā jam laborans, unius Provincialis curam excederet: nam præterquam quod pleraque Peruani tractus urbes ipſe Portullus, Josephus Acoſta, Balthazar Pinna Provincialis Collegiis occupārant: Joannes Atenſa in Quiencis, Panamenis & Tucumanensi ditione; Joannes verò ſebastianus Parcius in Chilensi regno, domos Societatis fundaverant, quas nec ipū Provincialis ob infinita propè Ipatia adire, adeoque nec ex instituti noſtri legibus regere poterant. Quapropter Claudius Aquaviva Generalis, ſub initium hujus ſeculi, Stephanum Paës eo maximè fine in Petuviam miserat, cum Visitatoris, ut vocant, potestate, ut coram inſpiceret qua demum ratione huic incommode cavcretur, qui, pervagatā fermè totā Australi Americā, auditis graviflormotum virorum ſentius, pronunciavit, videri ſibi, ab Peruani Provincialis curā eas regiones praefindi oportere, quas ipſe per ſe inſpicere commodè nequit. Cū verò inquireretur de comodiffima Provinciæ diuſiſche, in id ferè omnes conuenire, ut ex dominib⁹ novi regni Granatenſis, & Quiencenſis, Panamenisque tractus vice-provincia, una Peruano Provinciali ſubcenita: & altera, cum codem ſubjeſtio-nes ordine, ex Tucumanica milione, attributis ei Chuquifacensi, Potosino, Oururano, & Sanctæ Cruei in Montanis Collegiis, institueretur. Sed quoniam in ea partitione faciendā multa erant, quæ ab Suprema Societatis authoritate firmitate inquirerent, viſum est Patribus, per Didacum Torrez, anno hujus ſeculi ſecondo in Procuratorem electum, & propediem Romani itutum, rem integrā ad Generalem Prezpositum referri: qui audito Didaco Torrez, ex Aſſiſtentium ſuorum eonſilio, legitimis tabulis, utriusque Vice-Provincie jura ſtabiliens, Peruano Provinciali per litteras mandārat, ut ipsum Didacum Torrez, ubi ē procuracye

CAPUT
I.
Peruana
Societatis
Provincia
dicitur.

America di-
vina.

Huic ymas
Ptovinciā in
Peruano
Societatis
Provincia
pertinet.

Cōdīcē ſuā
dicitur Pe-
ruana.

Prima di-
gusta Pre-
ſentia Pe-
ruana.

Romana rediisse, Quitenibus, Novo-granatenibusque domiciliis; Didacum verò Alvarez de Paz Tucumanensi regioni, cum additione supradictorum Colle-giorum, concessio utrique Vice-provincialis titlo, præficeret. Quas litteras ipsi Didaco Torrez in Peruviam renavigaturo preferendas jam tradiderat.

CAPUT

I. L.
Claudius
Aqua-viva
jus Provin-
ciae Para-
quariae con-
cedit.

Claudii
Aqua-viva
Epistola.

Motus con-
sultum.

Paraquaria
Provincie
Iuris cum
Æthiopicis
Episcopatu-
bus compa-
natur.

Aqua-viva
Carissimis d.
Litterarum.

Didacum
Torrez pruden-
tia confitum.

Didacum
Torrez m.
suffraganeum
vocatur.

ANTEQUAM Didacus Torrez Gadibus solveret, alias litteras Româ accepit, quibus prima mandata contrariis iussis revocabantur. Causa revocandi fuit ea, quam ipse net Claudius Aquaviva suis litteris inferuit, quarum exemplar hic addere non pigebit. Mirabitur, inquit, Reverentia vestra insolentiam facti, quod cum ego litteris tuis Roma traditionis parisionem Provinciae Peruanae, à Visitatore delineata, ratam habuisses, jam ex parte irritam velim. Ratio mutandi consilii fuit, quod post discessum hinc tuum, è Paraquaria Tucumanæ, multas litteras accepimus vrrorum planè gravium multa verbis conquerentibus, immensas Paraquaria Provincias cum irremediabili animarum jacitura ab Societate deseriri, rogantiumq; per Sacra omnia, ne id ego aliquando permittam. Re igitur Deo per me & alios serio commendata, auditis Assistentium meorum sententiis, mihi visum est, sine derimento Societatis, eorum postulatis melius consultum tri, si ex Paraquaria, Tucumanæ, nova Societas Provincia; ab Peruano omnino independent, erigatur: cui ego Te fundanda, regendaq;, cum Provincialis titulo, attributu tibi ex subsidiariis Socii quindecim, legitimè constituo. Reliqua, qua ad hanc rem pertinent, ex litteris Provincialis Peruano à me scriptis, in Peruvia resiles. Hæc Claudius. At Bartholomæus Perez, pro Hispania Societatis Assistent, in candem sententiam eidem scribens, monebat ne onus impositum deprecaretur, nec vereretur aliquam notam incurrere, quod contra Peruanorum comitiorum postulata, dignitate elevatus, Româ Procurator in Provinciam rediret: cum Paraquaria Provincialatus videri possit comparandus cum Æthiopicis Episcopatibus, laboris plurimum, dignitatis verò nihil, præter nomen, habentibus. Deinde secretò addebat, Chuquiacanum, Potosinumq; Collegia, unde novella ac pauperi Paraquariensis Provincie decus, & subsidia rerum temporalium peterentur, non difficulter ab Præposito Generali, si insinueret, impetratum: nec defutura alia nova Provincie auxilia, quod cum Claudius Aquaviva, tanquam consilii sui prolem respiceret. Porro Paraquariam idcirco Claudio prolem Bartholomæus Perez vocabat, quod passim crederetur cœlesti lumine illum fuisse illustratum, ut Paraquariaj jus Provincie concederet. Nam cum ad Sancti Andreæ tyrocinium lumen cœlestis petitur pro tanta re decernenda secessisset, post oclitanum secessum, insolito quodam vultu ardore ita Assistentes suos perfrinxit, atque in sententiam suam traxit, nihil ut dubitarent, Paraquariaj in Provinciam erigend rationem cœlitus Claudio fuisse revelatam. Quam rem non unis litteris Bartholomæus Perez, Assistent, testatam reliquerit. Didacus Torrez, acceptis litteris, Generalem monet, commodum sibi videri, si, Potosino, Chuquiacensiique Collegijs, Peruanæ Provincie relatis, Chilenæ regnum Tucumanæ Paraquariajque neckeretur: ex his regionibus novam Provinciam confici posse. Causa hujus consilii erat, quod vir in salutem Indorum intentus, prudenter subverebatur, ne ampli illâ Collegiorum Peruanorum specie illeci plerique Socii, ad parvas urbes, aut squallida Indorum Oppida, refrigescente, ut sit, spiritu, ægræ abstrahi se sineretur. His rebus perfectis, Didacus Torrez in Indianam prosperè renavigavit. Ubi Limam tenuit, reserata Præpositi Generalis litteræ anlām præbue Patribus ab se invicem dissenserendi; unis Aquavivæ primis litteris, aliis postremo decreto standum esse affirmantibus. Plerique in luspcionem Didacum Torrez vocabant, quasi non sincere Provincie Peruanæ res ex comitiorum placitis, sed ex privato judicio Romæ procurasset, authorique fuissest contra gravissimorum Patrum, adeoque ipsius Visitatoriæ judicium, Paraquaria in Provinciam independentem erigend. Qui, quamvis sui purgandi ergo multa in medium adserit, tamen in dissentientium opinionum varietate, & quia in exequiulone ultimorum mandatorum plura esent, quæ requirerent Præpositi Generalis explicationem. Interim dum nova responsa Româ expectantur, ex vi

primarum litterarum, Didacus Torrez fundandꝫ, regendꝫque Quitoſi Vice-provinciæ & Didacus Alvarez de Paz ad Collegia Australia, Tucumanis obversa, cum Vice-provincialis titulo amandanuntur. Biennio in his rebus exacto, tandem Claudio Aquavivz litteræ in Peruviam perforuntur, quibus significabat, eam demum mentem esse suam, ut ex Australioribus Americæ regionibus, nova ac independens Provincia erigeretur, ciuius gubernandꝫ, ac condendꝫ. Didacus Torrez sine alia regiſtatione, ductis ē Peruvia aliquor Sociis, preficeretur. Nam quamvis immensa illa terrarum vastitas magnis urbis careter, iustorum Colle-giorum capacibus: tamen sperabatur futurum, ut urbium parvitas, Apostolicis ad Barbaros expeditionibus, abundè compensaretur. Quod felix itaque, faustum, fortunatumque sit, anno millesimo sexcentesimo. septimo, Paraquariam, Tucumaniam, & Chilense regnum, amplissimas ad Austrum regiones, introque mari conclusas, otingentis & quinquaginta leucas in longum latitudine variâ pro-rentas, tribus Prætoribus Regis administratas, sub nomine Provinciæ Paraquariz eo fine præcipue complexa Societas est, ut quidquid Barbarorum in antris, in nemoribus, in paludibus & alibi delitesceret, perscrutaretur, & ad humanitatem, Christique fidem, necnon ad Regis Catholici imperium, traduceret: quod ut ordine hieret, Didacus Torrez, novus Provincialis, legitimis litteris instruſtus, ē Quitoſi Provincia, quam pro Societate fundaverat, magnis itineribus Limam, Proregis sedem, terrâ, matique contendit. De quo, quoniam mihi toties dicendum occurrit, liber aliqua præfati, ortumque illius, educationem, gesta, munera ante iniram Provinciam, breviter & carpit explicare, ut ex laude tanti Capitis, subiecta membra claritudinē accipiant.

DIDACUS Torrez patrem habuit Didacum Bolium, claræ originis, ē montibus Burgensisbus, à proavis ductæ: sed Beneventi in Castella veteri natum: cuius dotes adeò in excelsis fuere, ut pro Comite-Stabili Castelle Beneventum, partiam suam, & interiecto tempore, Montis Regalis oppidum, integrò semper tantorum principum favore; cum Præfecti titulo gabenarit. Mater ejus, spectatæ virtutis feminæ, insignis sub Carolo Quinto centurionis filia, post matiti & quantu prolium obitum, cum duabus filiabus superlitis, Sancta Theresia institutum arripuit; & claris virtutibus ornavit. Talibus progenitoribus Didacus noster, anno sesquimillesimo quinquagesimo, Villapandi ortus, ubi per annos licuit, primis litteris, in patriâ primùm, tum Salmanticæ sub patrui Sacerdotis tutela, optem navavit. Ibi dum, ut decebat amplè domus unicum hæredem, omnibus diligencis excolitur, ad hæreditatem filiorum Dei, minimo, quam posset, periculo incundam, animum adjecit. Igitur iis, quæ primas apud pueros obtinet, contemptis, ceperit Exhomologesim frequentare, facer Mensæ multoties assidere, latera nuda serosis cingulis constringere, inediâ se macerare, flagellis in corpusculum levite, & alia severioris vita imitamenta tantâ contentione peragere, ut immoderatione valitudinem profligasse creditus sit. Ejus partu, suspicatus, ea nimis, ut ipse aiebat, pietatis exercitia, è schola Sociorum Jesu, quos frequentabat, prodire, & quedam præludia esse religiose vita incundæ, puero hominum Societatis confor-tum interdicir: & in non obtemperantem severè animadvertis: adhuc perseverantem ad parentes, Palentia rum degentes, domellicis illecebis ab severioris vita consilio abstrahendum postliminiò remittit. Nec diu fuit cum sese obtulit occasio, cum in Vallisoleranam Regis Catholici aulam transfendi. Vallisolenti dum honorarius cliens in domo principis viri, magnam Rcipublicæ partem ad-ministrantis, degit, ita herum corporis & animi dotibus sibi devinxit, ut facilè favoris primas tulerit: adeò ut nobilis admodum matrimonii, & honestissimi offici spes ex propinquuo ei ostentata sit. Quod utrumque indubie inivisset, nisi Deus juve-nem, secularibus curis jamjam irretiendum, hoc maximè modo abstraxisset. Herus ille, Regi quam Deo gratior, turpibus amoribus serviebat; nec erat, qui auderet potenteris viri impetum refrænare. Unus tamen, raro in principum doni-bus exemplo, Didacus noster, schedâ in manus datâ, officii Christiani hominem

Parauaria
Provincia
matem.

1607.

Didacus
Tornez pri-
mo Para-
quaria Pro-
vincialis.

CAPUT
III.
Didacus Tor-
rez sine
primordia &
genita in
Iodus
Primum
Magistratus.
Parens.

Educa-tio-

Herritionis
fadiam.

Focatio

commones facere ausus est, enixè togans, ut æqui botique consuleret juvenis Aulici audaciam, plus de ejus salute, quam de suis honestamentis solliciti. Enimvero Herus, lecta sehedâ, excandescere, prudens monitus acerbis, quâm non convita debuisset, accipere, juvenem temeritatis fugillare, de spe matrimonii & dignitatis incundæ dejicere, domo denique privare. Ille injuriâ nihil motus, alterius heri, titulo & favore Regis Catholici etiam insignis, ex parentum voluntate, clementelz se addixit. Unde non diu pôst, frequentibus Dei vocantis motibus, ad religiosum statu[m] capessendum sollicitatus, aule nuncium remisit, & de rancâ re delib[er]atorus ad Montis Regalis urbem, quam patens ejus gubernabat, se contulit. Sed fugiens Carybdit, incidit in Scyllam: nam universa civitas, in florentissimi juvenis, gubernatoris sui filii, amorem effusa, ultrò oblatis deliciis ab pietate pri- mûm abstraxit, mox illecebrosis adolescentium moribus itmetisit, non antè emer- surum, quâm Deus morbo affligeret. Sed vix emersus, tutius licentia frœna laxavit; astunq[ue] erat de illo, nisi periculosisq[ue] incitatum febris prostravisset.

Quo in morbo, renovatis veteribus votis, se totum vocanti Deo permisit. Redi- ditus sanitati, recta contendit ad Alfonsum Rodriguez, Monis-Regalis Collegii tum Rectorem, quo directore usus, diversa Religionum instituta intet se contulit, & cui uni præterit se consecrare, diu cum animo suo reputari, donec in hanc hentientiam veniret, ut existimat nullum Religiosum Ordinem Societati sibi præferendum esse. Ratio eligendi fuit, quod assereret, sub id tempus ex- cellam omnino estimationem de Societatis Iesu Instituto cœlitus sibi immissem fuisse; affirmabarque posmodum in deponata aetate, estimationem eam tanquam fuisse, ut nec longo quinquaginta annorum usu, nec tractatione eximiarum planè Societatis personatum, nec officiorum gestorum multiplicitate, quidquam incre- menti capere potuerit. Quare facile juveni tuit, spretis frustâ insidiantis puellæ illecebris, abruptisque doninantis domus, & popularium splendidis laqueis, ad proximonstratum nobilis Institutu[m] metam roto deinceps impetu currere. Eo ergo die, quo, accepto ab coetaneis phalerato equo, ultrò ad ludos publicos invita- bat, Collegium nostrum pœfens, Provincialis pedibus advolvitur, vovetq[ue] se inde pedem non motutum, antequâm Societati auctoraretur. Movi ea species Provincialem, concessâq[ue], qualis coactus, quod summoperè avebat. Elucebat enim in juvene spes ornanz Societatis, si solitis artibus excoletetur. In Societatem admisus, sub Alphonso Rodriguez Rectore, Divi Ignatii Exercitiis pro more excultus, grande de se specimen dedit: & adhuc longè majus, quando in- veste splendida & fœculari Medinam-Campi ad tyrocinium missus, Vallisoleti rugosum jumentum per frequentes plateas agete iussus, egit tanto sui contemptu, ut hilatiotem vultum in hac vili exercitatione ostenderet, quâm dum paulo antè, dominantis Principis favore elatus, Regiam urbem pomposè perambularet. Medinæ-Campi Societatis ueste donatus, Balthazari Alvarez excolendus traditus est: qui tytoni de perseverantia in Societate sollicito, & votum voventi, si ab So- cietate dimitteretur, se peditem, ad rursum eam impetrandum, Romanum iturum, manu applaudens, bono animo hominem esse jussit, aiens, prævidere se, ut multo- rū mortali bono diutissimè, & ad usque mortem, in Societate viveret. Inter præcipua poliendi spiritus exercitia, sui contemptum in primis coluit, eoq[ue] assi- duitate considerationis vilitatis suæ, addudus est, ut præteriorum peccarorum nube perpetuo occurrente, non auderet, nec in Sanctorum, nec in Virginis Matri imagines oculos figeret, donec confidentius cum Divis agere, & altiora meditari juberetur, ne præclara indoles nimium deprimetur. Ex illis tamen vilitatis suæ considerationibus ortum, ut à Majoribus postulareret, in infimo Coad- jutorum gradu, abscessâ spe Sacerdotii adipiscendi, state. Qua spe dejectus, di- gnus Balthazare magistro discipulus, post expletum tyrocinium, Vallisoletum, studiis operam navaturus, amandatur. Inter studia perseveravit colere pietatem, gatas litteras sibi noxias fore, si non virtute animarentur. Currentem incitavit Franciscus Suarez, Theologiz per quadriennium ejus magister, docens Societatis scholasticis nihil propriâ probitate antiquius; & infra propria[m] probitatem nihil

Tyrocinium.

Studia.

litterarum

litterarum studio, carius esse debere. Quamvis ergo facile concessero, Didacum nostrum nonnullos in litteris habuisse equeales, in duenda ramen virtutum pompa inter coetaneos cōspic̄hus, Rectorum suorum, & Magistrorum judicio, habitus est: adeo ut utrumque favorem, & amorem, accedentibus praeferim non vulgaris prudentie speciminibus, sit promeritus. Nec dubitavit aliquando Vallisoletani Collegii Rector, se absente, domū p̄tē rotius regimen adhuc non Sacerdoti committere. Inde clarescere viri virtus, & post quadriennalem Theologiz cursum, summis muneribus designari, nisi ipse designationem antevertisset, ambitā ad Orientalem Indiam missione. Quā imperatā, & mox magnorum virorum intercessionibus frustrata, aliò desideriorum suorum vela convertit. Venerab ex Occidentalibus Indiis Balthazar Pinia, Peruviz procurator, apud quem antiqua vota secretò deponens, afferuit, se incredibili Indicorum laborem, & Barbarorum salutis desiderio flagrare: si missionem à Preposito Generali sibi impetrat, in zre ejus aeternū fore. Placuit Procuratori postulatio, qui facile Romz negotium confecit. Sed vulgato in Hispania ambitu, adversarios habuit parentes, & Provinciæ suæ Primores, privati se tali homine non facile laturos; nisi utrumque artes constantiæ, & melioribus artibus, ipse eluisset. Quin, non contentus se Peruvia dedicare, effecit ut Joannes Atienza, Vallisoletani Collegii Rector, pro Balthazar Alvarez in Peruvia Provincialem designato, & in Hispania retento, missionem Indicam peteret, & impetraret. Cum tali socio Gades profectus, ubi navigandi tempestivitas advenit, ceteris Sociis in Regium myoparonem receptis, ipse cum altero Socio, admittente Architalasso, in rostram confendit, statimq̄ ordinavit temporai ita ut sua essent Catechesi, Concioni, ægrorum consolationi, & piis colloquiis destinata intervalla. Sed non plures dies abierte, cum, teniente licet Architalasso, in aliam navem revocatur à Baltazare Pinia, rogaru Sociorum, qui malignā aurā afflati, morboque prostrati, unicum sibi solatium ab Didaco Torrez sperabant. Nec eos fetelli opinio; nam in omnium commoda incredibili caritate incubuit, donec ipse etiam prosteretur, adeo pertinaci malo; ut vix latuti ungues ab morte abfuerit. Evasit tamen, & transmisso isthmo, altetam n̄vīm alio in mari confundens, felici cursu Limam, anno sequimillesimo octogesimo, tenuit: grande erat Didaci nomen. Igitur Joannes Atienza, Limani Collegii Rector designatus, cā condicione Rektoratum initurum se spopondit, si in Adjutoreni & Collegii Ministru nominarent. Quo non agè impetrato, ejus ministerio eousque usus est, dum Provincialis, optimis votis obsecundans, Didacum ad curam Indorum, Julide degentium, amandaret.

Ratiocinatio.

ILLIS Peruviz Oppidum est ad Titiacam lacum, quatuor Indorum Parochias Societatis Jesu subcenſtas habens, ibi degunt una in domo Socii, Parochoram, eorumq̄ Adjutorum vicē gerentes, quorum unus praest reliquis, Rectoris nomine; ita ut ab forma Collegii vix distingua. Eam domum incolebant tum temporis Alphonsus Barsena, Didacus Martines, Didacus Gonzales Holguinus, magna Apostolicorum virorum notitia, & ali præstantes operari: inter quos Didacus noster, quamvis Ministri officio fungeretur, Aimaram, & Quichoanam linguan celerrime didicit. Qua in exercitacione dum versatur, à Provinciali per litteras jussus est sedi præesse: sed antequam Magistratum iniret, aliquid aecedit à nostris Majoribus maximè alienum: nam nescio quis de Societate, novo Rektori se opponens; palam asserte ausus est, eum jure Rektoratum non capelletur, anrequam Provincialis mentem suam claris aperiret: videri enim, verbis ambiguis in demandato officio usum. Didacus importunā intercessione nihil motus, ita se gessit, ut summam prudentiæ & modestiæ laudem meruerit; nam professus magni muneri loco privationem ab officio habiturum, relicto, qui, se absente, curam domū regeret, Vicario, & assumptis in socios Didacum Martines, & Gonzalvo Holguino, interim dum Provincialis absens consulitur, ad Aracaxensem, & Camatensem regiones; quō Chuni Ethnici, fœtitate insignies,

CAPUT
IV.
Gesta ejus
in Julidu
de Cuffensi
Rektori.

*Prudens fa-
ctum.*

concurtere commettitorum ergo solebant, Apostolico motu perrexit. In ea expeditione immensa frigora perpessus, evidenter vita pericula adiit. Aliquot Chunos muneribus alleatos baptizavit; præstigiarores quinque convertit; Idola subvertit, eorum loco Cruces, frenidente dæmons, per multos subsecuentes annos perennatas, substituens. Ulteriora meditanti Provincialis littera redduntur, quibus, temerarii intercessoris interpellatione damnata, jubebatur quamprimum demandatum Rektoris officium capessere; simulque amicè arguebat, quod, se inconfuso, tantis inter Barbaros periculis caput suum obiecisset. Adito Rektoratu, dispalatos Indos congregari baptizarique curavit. Ad Condelefenses, alicitis ad salutares aquas quamplurimis Indis, pedes excurrit: Julidis sedem tetinere, Societati conducibile esse, enervatis adversariorum rationibus, confirmavit: primus, accepta à Majoribus autoritate, Parochorum officia ad certas leges reduxit: Clauquibensem Episcopum, Societati non usquequam benevolum, non iuste agendo, sed modestis artibus, conciliavit. Qua de re monitus Claudius Aquaviva, Generalis, per litteras ei gratulatus, ascrivit, summoperè ei placuisse cum agendi modum, è schola Xavertiana depromptum: plus enim submissione, & modestiā apud dominantes in seculo, quam juris, in quamlibet partem pro libitu sapè secontorquentis, ostentatione profici. Ob rem Julide pér sexennium benè gestam, ab Senatu regio Procurator Indorum declaratus, ab officio invidiæ obnoxio prudenter abstinuit. Ad Comitia provincialia profectus, tantus, vir ambitus apud Patres congregatos postulatus est, quasi continuacionem Rektoratus in Julidis sede ambiviser; sed, rē ad severissimam Judicis truqnam reductā, damnatā levissimi accusatoris temeritate, omnium calculis absolutus est; & accusator, invitissimo licet Didaco nostro, penam ab Claudio Generali injunctam, religiosè subiit, totaque vitâ Didacum sibi benevolentissimum est expertus. Defunditus Julidis Rektoratu, Cuscensi Collegio regendo adhibetur. Cuscum, Regia Ingaram sedes, templo olim Soli, quem gens colebat, dicato, immensa auti & argenti mole ante Hispanorum adventum conspicuo, celebre erat. Nec celebritatē imminuit Dominorum muratio: nam pro uno sacrilego fano, & Regia barbaricò consuetuta, Episcopale palatium elegans, princeps remplum ornatum, Religiosorum omnium lacras ædes magnifice erector, privata publicaque ædificia splendide constructa, hodie conspicatur. In ea urbe, sub initium adit⁹ Peruanæ Provincie, Societas Collegium fundavet, enjus regimen, anno prateriti saeculi octogesimo-nono, iniens Didacū nostrū, tripartitò curas divisi, ita ut Domesticis, Hispanis, & Indi operam navaret. Igitur, prater communia numeroſe domis ministeria, quæcumque uis fert, exercebat. Idem unus Christianam doctrinam in plateis explicabat, Xenodochia invisebat, Parthenicam Sodalitatem abs se instrucbat, Divinis ferronibus instruebat; obcundis odiosis ministeriis se totum tradebat; intendente laborum multiplicitudinem hominis urbanitate, frequentissimos cives ad postulanda ab eo animorum corporumque subsidia alliciente: quandoque tamen acrimoniam adhibebat. Sacri quidem homines contrà Societatem Jesu famulos sparserant libellos, quos criminis compertos patientia primum artibus, & mox implorata Proregis Peruviae, & Episcopi, Judicisque conservatoris auhōfitate, compescuit. Sed illud longè est memorabilis: vitia Urbis pro Concione sapè & levetè exigitans, & nisi resipiceret, peste, cœlitus immisā, brevi castigandam prænuncians, publicè detulit est ab alterius Ordinis Prelato, quasi frivils terticulamentis cives in officio continere veller. Sed is Prælatus, eodem die, quo eum in publica Concione deriserat, cum easteris omnibus Monasterii sui Religiosis, peste afflatis, docuit tam Deum, quam Dei servos nulquam impunè irrideti. Rector injuriz immemor, Religiolas illos, lue infectos, adhibitis corporum animorumque levamenti, per se, ac socios, egregiā caritate procuravit. Sed hac omnia inter Hispanos exectiria levia videbantur, si cum laboribus, in Indorum salutem impensis, conferrentur. Missis ad Aimarras, Vilcanos, & Condefenses Operariis, multos Barbaros Christo peperit. Extremæ undionis usum, repugnantibus patrochis,

Cusco
Collegio
proposito.

inter Indos induxit. Peste grassante, ac Barbatorum corpora praesertim demente, desertissimum quemque ingestis eibis, atque animarum levamentis, mirum in modum juvit. Nihil adeo tetur ac triste sensibus objieebatur, quod in vilissimum caput gratiam non appeteret. Barbari duo ex affatis peste, ex ulcerosis corporibus mephitim tantam exhalabant, quanta sufficiat ad ceteros omnes abigendos: & tamen Didacus Rector non refugit in eorum mapalha ingredi, ut utriusque animis, antequam penè in ejus oculis morerentur, faciat medicinam. Præterea Collegium zedificis, censibus, & pretiosis rempli ornamentis auxit, donec post septennium ad Quítense Collegium regendum mutaretur.

QUITTO cognominis regni caput, Ingarum itidem olim tegla, anno sesquimilessimo trigessimo-quarto ab Hispanis incohæpta, quamvis sub Aequatore sit, inter delicioas ac splendidas novi Orbis civitates computatur. In eam urbem Baltazar Pinna anno crudelis seculi octogesimo-sexto, post gestum Peruviz summum Magistratum, Societatis coloniam duxerat, rexeratque: sed cum id Collegium quingentis ferrè leucis ab Peruviz uribus abelet; nec posset ab Provincialibus lustrari, exigebat Rectorem Provincialibus ipsius parem; addi, quod sub id tempus Quítensis cives permulti, vestigialium novorum metu, domini omnia turbaverant, audebantque infesta arma Magistratibus ostentare. Regias partes tutabantur Senatus Regius & Petrus Arana cum aliquot milium centuriis, & civium selectissimis: Marchio vero Canicentis, Peruviz Prorex, adoperabat auxilia, adeo ut vix dubitaretur rem in apertum diuturnumque bellum eruptumiri. In eo statu Quítensis urbis Didacus Torres Rectoratum iuit, cuius primum facinus fuit, Ducem advertiarum partium, & quingentos sclopetarios, Regis partibus reconciliare. Deinde, implorato Dei auxilio, severè Sociis indixit, ne quoquomodo tumultuantibus, assentirentur; sed quantum in se esset publicè privatimque Regis Catholicæ decretâ, etiam cum capitâ periculo, firmitatem. Cum vero, tracto in vincula ab tumultuantibus Senatus Præside, & Senatorum affectis aliquot occisis, eorumque dominibus sclopotorum explosione everberatis, in immennum crevisset sedatio, arque ipsi Senatoriæ in singula momenta mortem præstolantes Venerabile Sacramentum, ad compescendos furibundos homines, in cubiculi, quo se incluserant, fenestra (non imitabili exemplo, nam cœcus furor sacra profanaque miser) exponi curtauerunt: & insuper novus Rector, quod falsò vulgaretur ab eo Proregis capitale diploma, quo jubebantur sexaginta leditiorum capitâ demeti, palam querteretur ad necem; ausus taenæ ipse est ad armatam octingentorum militum concionem verba facere, tanto succeso, ut, dicendi vi, plororumque peccatoribus concussis, duos è precipuis conjuratorum Ducibus cum Senatu reunierit: quorum horrata ac exemplo quamplurimi cives seditioni se subtraxeré. Sed major adhuc Regiarum pattium accessio facta est, altero seditionorum duce, spē amplissimarum ruptiarum, ab partibus per ipsum abducto. Cumque restituto in libertatem Senatu, & auctâ Regiorum factiore, jam paribus utrinque viribus regn prælio decerneret Senatoribus lubitum esset: Didacus Torres Regis persuasit, ut aliquo diverticulo moram nesterent, quâ factum, ut abstrusis industria, aut interceptis reliquis seditionis capitibus, paulatim plebs difflueret, & civitas universa, temeritate damnata, vestigalia admitteret. Prorex Peruviz, admidente Rectore, multitudini pepercit: sex solummodo ex otti seditionis numero in Hispaniam telegratis, qui omnes in arce Nominis Dei, carceris repentinâ tuinâ obruti, ante Deum quâm Regem scelerum vindicem habuere. Sic Didacus Torres auctoritate, prudentia, industria, objectu capitis perieulosam seditionem compescens, magnis negotiis parem se ostendit. Petrus Arana, Architalassus ac l'oregîs Legatus, binis litteris ad eundem Protegem, & Regios Magistratus missis, laudem pacati regni uni Didaco Torres, & Societati adstruxit, aiens, in uno Collegio Quítensi plus infusa roboris ad continentum in officio ac Regis fide universum regnum, quâm si numeroso militum præ-

CAPUT
V
Fætidae
dem in vi-
nis Peruana
Provincia
locu.

Quítensis
urbis tam-
tuus.

Didacus
Torres mul-
tis Regis
partibus re-
conciliare.

Crescit fidi-
zia.

Didacus
Torres qua-
ritur ad me-
sem.

Alio Regi
aucta.

Senatores
opportuna
confilio ju-
vati.
Senatoris su-
mum.

Seditionis
capita sofrir-
gantur.

Laudamus
Socias ab fide
litterate.

Rex ad Didacum Torreſenſibus.
1594.

Didacus
Torres Patro-
fis Colle-
giis preficitur.

ambitioſi
punit.

zofiaſoria ad
grecorum
maranitua
ve
cato.

ſidio firmaretur. Marchio Canientensis Protex, præter alia gratiæ animi officia; necnon aliis præstantes viti Regi Catholico ſcribentes, exquifitissimis encomiis eundem Didacum ornavere. Quam rem Rex Catholicus tanti fecit, ut per accuratam epiftolam ex Eſcuriali Sandi Laurentii, anno quingentefimo nonageſimo quarto ſcriptam (cujus exemplar apud me eft) ei pro fidelitate gratiis actis, dignum facinus meritis laudibus commendarit. Subinde Didacus Torrez ab Joanne Sebastiano Parricio Provinciali in ſecretarium assumedus, ſummis muneribus religioſe prælufit. Potolino Collegio cum vicaria Provincialis per Australorem tractum potestate præpoſitus, Platenis Senatus Præfidebat, graviter diſſidentem, feliciter cum urbe compofuit. Ad condendum ornandumque templum, centum & viginti aureorum milia liberalitate civium accepit. Cenſum ſexcentorum du- catorum annuarim, à janitore Collegii ex voluntate Rektoris pauperibus diſtribuendorum, inſtituit. Tres in rebus exteñis Coadjutores, ob Sacerdotio per tinacem ambitum, è Societate dimiſis quorum unus poſt adeptum Sacerdotium elephantiaco morbo correptus, antequam ad Aram bellus neomysta faceret, miſere interiebat: alter ad Ordines facros recipiendoſ in Tucumaniam properans, mulâ, quâ vehebat, obituit, iterato dōcumento fuit; quâm tutum fit fùa forte contentum eſſe. Præterea inſtitutum Potofinum in Societatem admisit, qui le- etis in Thoma de Kempis libello de inſtabilitate vite paucis verbis, meribus suis relatis, nec ocelusā quidem officinâ, ationâ voce identidem lecta verba in- geminans, non ptiū ab eis pedibus fuerit, quâm in Societatem recuperetur: is trigesimo poſt aditam religione dic piè moriens, aſſeruit animum ſuum incredi- bili gaudio perfulsum, quod mortis tempeſtas fecuro ſub techo ſe bene curatum exciperet. Triennio Potofii exaēto, Stephano Paës Peruviaꝝ Viſitatori comes addi- tus, ei author fuit, ut in Provincialis comitatu Provinciam inſpicere: optimo con- ſilio, nam exinde factum, ut collatis capitibus Ordinationes ſtabilirentur Coll- giorum uini accommodatz. Eā occaſione in ipsam Tucumaniam penetravit.

CAPUT
VI.
De Procu-
ratione Di-
daci Torreſ.

Rex Ca-
tholicus gra-
uit.

Socies ſuſ-
diarii am-
petuerat.

Miſiſione in
daca candi-
date ſauor.

Oſia Martini
Gutierrez re-
cepit.

Clementi
Oſtavo &
Claudio
Aquavíz
caru q̄s.

Dic̄ Ignati
eiusdem
primum or-
nat.

ANNO hujus ſecundi, Peruanaꝝ Procurator, in Europam classe Regiā vetus, fatto ad Gaditanum frerum cum Anglis prælio, Cru- cem manu præzendens claffiaris, pluentibus undique, telis fortiter animavit. Ma- dridi notabili benevolentia ab Rege, & Duce Lermzo exceptus, cùm ſuberetur ob operam utrius utiliter prælitam, mercedem quamcumque vellet petere, togavit, ut Rex, authoritate interpoſita, Ignatii Patris nostri inter Beatos reſe- rendi, necnon controverſiarum de Auxiliis negotium apud Clementemq; Oſtavum urgeter. Præterea obtinuit, ut quinquaginta Socii, ſumptibus Regis, ſecum in Americam Australem navigateant. Ab Senatu Regio interrogatus, num armata manu in Ethnicorum terras induci poſſet Evangelium: violentam, hanc Religionis propagationem neutiquam cum Apoſtolorum moribus & iſtitutis quadrate re- pondit. In itinere Romano, è Burgensi urbe paululum progreſſus erat, cùm ejus mula repente immota conſtitit, nec adigi potuit, ut ultra cum veheret, donec in Bur- gensem urbem regreſſus, uni è nostris Indicis Missionis candidato, & poſtea in Quienſi tegno Apoſtolicarum viuitum viro, qui ex verecundia cùm eo de In- dica vocatione agete omiferat, promittere aucturum ſe cum Generali Societatis, ut ſecun in Indianam navigaret, quo facta mula cum Romam commode vexit, re- vexitque in Hispaniam. In Aquitania Martini Gutierrez, inter noſtrōs clarissimi, oſia diu multumque conquisita, & abs ſe poſtea Vallisoletum tranſlata, ſemna felicitate recuperavit. In Italia, Generali Claudio Aquaviz, & Clementi Oſtavo, ob singularē agendi dexteritatē, & cæteras animi dotes, mirificè probatus, quidquid voluit, confecit: qnī & huic illum reconciliasse creditus eſt. Eudem Pontificem in professorum Societatis domo familiariter prandium, coram laudavir, prudentiſſimè inſinuans, eam in admittendo apud noſtrōs prandio benevolentie ostentationem, non parum valitaram ad hereticōrum, qui ſuboffenſum Societati Pontificem Summum lætabantur, inſolentiam retundendam. Cubiculum Sancti Partis nostri Ignatii pretiosis, tapetibus nomine Peruanaꝝ Procuratoris primus ornavit.

Ab Claudio Aquaviva Lipsianothecā pectorali, dente uno & Chirographo Ignatii insignita, donatus, Regini energumenz saluti fuit. Baronum Cardinalem scripto jurejurando firmato de statu Hispanice & Indicis Societatis edocens, magnō adjumento fuit ad malevolorum technas eludendas. Cū rumor increbuisset de Claudio Aquaviva in Archiepiscopum Neapolitanum creandō, eoque Societas anxia esset, ab eodem Cardinali secretō didicit nequitam id factum iti, quod itemma Sanctitatis famā inclita Clementi Octavo indicaller, id Deo placitum non esse. Varias Divorum reliquias in novum Orbem transferendas dono accepit. In eze Lauretana pernoctans; imbutus est desiderio Virginis Lauretanæ cultum per Americam Australiem propagandi. Eum Mediolani in itu & reditu Federicus Cardinalis Boromarus tanti fecit, ut conscientias totius vitæ. ac arcana pectoris ipsi patefaceret: manum de genibus venerabundus oscularetur; & magna negotia cum Rege Catholico, Archiepiscopo Toletano, Lermæ Duce, necnon aliis Hispanis Magnatibus tractanda ei committeret. Apud me sunt variarum litterarum exemplaria, quibus, præter alia summa benevolentiz argumenta, significabat, si ad summum Pontificatum evehheretur, procuraturum, ut è quoqvis mundi angulo sui solatiis ergò accerferetur. In Hispaniam redux, ejusdem Cardinalis nomine, Caroli Botomzi cilicum Philippo tertio Regi Catholico, & sacram vestem Margarite Reginæ obtulit, postulans ut eterque suam autoritatem interponerent, ad Catoli apotheosim ab Clemente Octavo obtainendam. Utid officiū etiam præstaret Franciscus Borgiæ, consanguinitatis titulo, obtento & ejusdem Borgiæ manibus consulz vestis facr̄ dono, Lermæ Duei conjugem efficaciter allexit: a quo Lermæ Duce (nam tantisper seipsum interrumperet libet) post familiare prandium ad fenestram cubiculi, è qua prospectus erat in leonum caveas areā circumclusas, deductus, cognovit, Duce ipso narrante, paucis ante diebus contigit, ut remissionis ergò è fenestra eanis catulus in subjectam aream in escam protruderetur, qui ubi in terram decidit, caudā ab blandiri cœperit uniè ferocissimis leonibus, cujus vicissim mutuas blanditiæ promentus in separatam caveam deducens est i deincepsique, tanquam si ejus catellus foret, enutritus, innoxie inter leones, quatuor ab lui protectoris latere non discessit, disseruit: donec post aliquot dies incommunicatus in arenam prodiens, ab aliis leonibus discipereretur: quod ut è cavea advenit leo catuli protector, repente in arenam proslit, & instigante in clientuli vindictam furore, discrptores ipse discrpit. Mox alio alium mutuo exemplo animante, quoque erant in caveis in arenam prodiēt, nee antè pugna desit, quām omnes ad unum dilaniati occumberent. Aceommido in domo Regia Regibus documento, exigua de causa, & sspē inquieti clientuli defendendi ergo, bellum sufficienibus, nec antè defensitibus, quām se, suaque regna discrperent, dilaniariintque. Eodem Lermæ Duce admidente, Didacus Torres offensionem Regis ab quibusdam Sociis summā prudentiā avertit. Ab Senatu Regio impetravit, ut in lege Caroli Quinti prohibente, ne quis non Hispanus in Indias navigaret, cum Societatis hominibus, animas non aurum quærentibus, dissimularetur. Author etiam fuit, ut seminaria, pro educandis longè à parentum vitiis Caliquiorum Peruanorum filiis, sumptibus Regis erigerentur. Illo referente, Rex, cognito, quod defectu olei in multis Neophytorum templis Venerabile Sacramentum non asservatur, diploma fecit, quo in omnibus Indianorum templis Regi pecunia lâmpadas cohonestando Christi Corpori ali juhebantur. Ut Regina Margarita ad Saltanticense Collegium, pro subsidio Indianum, dotandum mentem adieceret, per ejus Confessarium primus fecit. Ut in singulis Hispanorum Oppidis per universam Indianam Æthiopum Parochi separati ab aliis constituerentur, Regi perfusat. Lermæ Dux honoratis literis nostrum Didacum in Indias renavigaturum Peruviæ Ptoegi commendavit, monens ut cum multa ab Rege mandata perferentem benignè audiret. Sed nufquam tanti virti virtus magis inclaurit, quād dñm consensu navi cum sexaginta subsidiariis ex omni Europa collectis, ejus focus Josephus Ariaga in cymba varias res dono à Principibus acceptas, aut pro omnibus Peruviæ Collegiis magnâ curâ coemptas, ad classem vel

*Maris relā
quæsā dona
accipit.*

*Ab Federico
Cardinali
Boromaro
præte habe-
tur.*

*Carolus Bro-
mo-
nai Camini
Latencio
argit.*

*Mirabilis
Leonum pa-
gina.*

*Multa ab
Rege Didac-
eu Torres
impetrat.*

*In Indias re-
navigat.*

*Ejus mode-
ratio con-
sideratur.*

Duae Societates sedes erga.

CAPUT
VII.
Quintem
Provinciam
fundat.

jam facientem tardius advexit: quo factum, ut ipse, socio cum omnibus rebus in sequentis anni navigationem Gadibus decerto, inanis in Peruviam renavigaret; adeo immoto ad hæc animo, ac si negotium nihil ad se pertineret. In Indianam appulsus, Claudi Aquavivæ jussu, in nova Carthaginæ Societatis domum, praeposito ei Michaële Perlino, erexit: Sanctæ Fidei Novogranatenis regni Metropolis, missa cum quatuor Sociis Antonio Funes, domicilio occupavit.

DUCTIS Limam subsidiariis Sociis, & Peruviz Provinciali traditis, ad Quintem Provinciam fundandam amissus, omnia in proclivi habuit. Quinte Collegium, aliatum sedium caput, induitæ studiorum ratione, constituit: in Bogotensi Sanctæ Fidei urbe Partheniam Sodalitatem nobilium virorum, ipso Joanne Borgiæ, Sancti Francisci Borgiæ nepote, & regni Præfecto protectore, erexit. Seminarii adolescentum, Bartholomæo Lupo Guerrero admidente, fundati curam, Societatis nomine, fulcepit. Monasterium Theresianis Monialibus erigi curavit. Indos, lingua Hispanicâ docci solitos, procurata Catechesis versione, vernaculo idiomatico imposturum instrui fecit. Concilium Provinciale autoritate & consilio magnopere juvit. In reliqua Provincia regenda, slabiliendaque, quid pro Æthiopum, Indorum, ac Hispanorum emolumento, quid pro ornanda Societate nostra quid pro augendo Summi Numinis cultu patrari, quæ pericula terræ marique adierit, quas Ethnicorum regiones per se, aut per Socios in Panamensi, Carthaginensi, Novogranateni & Quitensti, latissimis regionibus, ad Christi partes sollicitarit, alijs pro dignitate (nam alterius molas opus est) narrabunt: mihi certè tam latè excurrere, & res propè immensas fuisse describere, pto instituto non licet, nec per malignam synoplium corrumpere luet.

CAPUT
VIII.
Ad fundam-
dam Para-
quariensem
Provinciam
prosticte-
tur.

Sociis plen-
arie reges ac-
cepit.

Lata Provin-
cia prece-
xim.

BIENNIO in fundatione Quitensti Vice-provinciaz exacto, litterz Claudi Aquavivæ allata sunt, quibus ex præterita designatione Didacus Torres ad Paraquariensem Provinciam fundandam properare jucubatur. E Quitensti regno Limam appulsus, ab Peruano Provinciali quindecim Sociis ex decreto Generalis Aquavivæ accepit, inter quos eminenter Franciscus Vasquius, magni Gabrieli Vasquii non indignus nepos, Joannes Pastor, & Joannes Baptista Ferrufinus, Provinciales quondam mei. Antonius verò Ruisius, & Melchior Vanegas in India nati, famâ Sanctissimæ, Horatius Bechius Senensis, Petrusque Romerus Hispanensis, adeptæ gloriose necis laureâ claruere: nec laude sua Joannes Fontius, Ludovicus Leiva, Marcus Antonius, & Didacus Gonsalvus Holguinus novi Provincialis socius, caruere. Adeo ut satis appareret Peruviam Provinciam affectu materno in Paraquariam fuisse, quæ non nescia filij gloriam in matrem redundare, novellam Provinciam, tanquam filiam, zgrè abs se avulsa tantorum virorum dote emanciparet. Non defuit selectissimo duodecim Apostolicorum Sacerdotum numero suus Judas, quo reliqui in officio, terrore tanquam fræno, continerentur. Ceterum Paraquariensis novella Provincia, & Claudio Aquaviva patre, & Peruana Provincia matre progenitam sc̄ non minus gloriabitur, quam qui natales suos ad illustrissimos progenitores referunt: nam ut de Claudio Aquaviva, utique Orbi noto, team: Peruana Provincia per Australem Americam posse totam propaginis inclita, numero virorum illustrium, facinorum magnitudine, scientiarum multiplicitate, Fidei dilatatione, templorum magnificentia ac ornatu, tractandorum animorum gubernandique peritiæ, laborum ac infectionum tolerantiæ, tantam sibi claritudinem indepta est, quantam Hieronymus Portillius, Josephus Acosta, Baltazar Pinna, Joannes Plaza, Joannes Sebastianus Particus, Didacus Martines, Josephus Ariaga, Alvarez de Paz, Nicolaus Mafrius, Durandus, Lyra, Menachus, Perlini, Pennafieles, & aliū ejusdem notæ vii omni laudum genere, abunde ei pepererunt: & adhuc in posteris antiqua virtus viger, nulla in re Majorum famâ inferior, pergitque, ut haec tenet optimarum consilio, patrocinio, autoritate charissimam filiam juvare: ac vicissim filia obsequio, amore, laude amantissimam matrem prosequitur: adeo ut mutuis

officiis utraque contra obtrectatorum vim, cæterasque dæmonis infidias inconcusa firmaque permaneat. Designatos Socios Didacus Torres apposita oratione atque exemplo suo, ut se Divi Ignatii Exercitiis, & totius ritus expiatione, ad arduam expeditionem procurarent, permovit. Curatis animis, de tot Sociorum ad iter quingentarum leucarum viatico sollicito Ferdinandus Arfas Senator Limæ Regius significavit, in Senatus tabulario asservari Philippi Tertii Regis Catholici recentissimas ad Proregem litteras, quibus jubebat duodecim Franciscanos Fratres, aut totidem Jesu Socios suis sumptibus in Parauarium è Peruvia mitti: quarum litterarum vi, Franciscanis paucitatem suam excusantibus, Senatores Regi novo Provinciali, & Socii terrâ marique profectus, de navigio, de jumentis, de pecunia, de vestibus, & cæteris ritus levamentis, Regis nomine, liberaliter providerunt. Median Sociorum partem Didaeus Torres Didaco Gonçalvo Holguino, socio suo, mati in Chilenum regnum ducentos tradidit: ipse terrestri itinere cum cæteris progressus Cusci, Julide, & Potosi, in quibus locis Rectorem egerat, obviam subiude ad viginti tricagiante leucas populis prædeuntibus liberaliter exceptus est. Chuquisacæ Sociis adhæsit Joannes Salas, bonæ speci juvenis, qui periculoso in torrentem casu, & morbo recenti ad mundi fallacie spes deferrendas, ac religiolum Ordinem incundum, ab Deo vocatus, cum non satis apud se staueret, quem demum iniret, scriptis variarum Religionum nominibus (non imitabili exemplo) fortiri voluit; & quia tribus continuo vicibus in scheda Societatis Jesu nomen ex utra eduxisset, in ea felici sorte multorum Barbarorum bono adscribi metuit.

DIDACUS Torres Chuquisacæ iter prosequutus, superatis ægæ Peruviæ montibus finibus, Omaguacarum populos, Sociorum laboribus claros, patrum ad capessendam, partim ad retinendam fidem, Aimarrâ linguâ utens, anianavit. Cucuense, primum Tucumanæ oppidum, sub fine anni millesimi sexcentesimi septimi, cum feliciter tenuisset, Cuecenses cives, templum ac Domum Societati condere paratos, ne pauculas copiolas in aditu Provinciæ distractaberet, spe aluit, futurum ut, crescentibus rebus, eorum votis fieret sat. Idem cum Saltenibus Hispanis in transitu spopondisset, tandem mense Decembri Tucumanæ metropolim, magnâ Ferdinandi Treci Episcopi, Alfonsi Ribete Prætotis, & Hispanorum Indorumque gratulatione investitus est. Episcopi manu de genibus osculatus, summa modellia ac gravitate verbotum, suam & Sociorum operam dedicans, ostendit se nihil magis avere, quam si obsequientissimi filii optimus pater difficultima quæque pro animalium bono imperaret: siens, cā de causâ se & Socios à Præposito Generali Aquavivâ, Tucumanæ & Parauanæ magistratu um postulatu mislos, ut Societatis more, quantum viribus humanis cum Dei gratia possent, nulli Ordini decessent. Episcopus summopere delectatus tanti ritu in le observantia, ad frequentissimam concessionem in templo è sede Pontificali coram Patribus talis habuit orationem. Inexplicabilis, inquit, pñc letistâ gestio pro adventu tantorum virorum in subisdium nostra Républica collitus concessorum: quod beneficium uoꝝ affirmatis magis, ò Cives; per consecrationem meam Episcopalem sanctè affirmo iuroj, sine Societatis auxilio videris mishi, nec officio Pastorali, nec conscientia mea posse satisfacere. Superioribus annis, quando de paucula Sociis in Peruviam retrahendis agravatur, tristitia oppressus decreveram dignitatis mee nuncium remittere, ut certum aeterna Salutis si salubris adjutoribus privaver, discrimen adrem. At jam tristitia mea versa est in gaudium, dama Te, Reverende Admodum Pater Didace Torres Provincialis dignissime, & vos Patres Reverendi, nova Provincia fundatores meritisimis, ante oculos meos video. Quanta vero sit cordu mei letista, ex dictu, nō fallor, cognovisisti, factu, lucentius cognosceris, si pro fundandis novis Collegiis, satu mihi in presentiarum facultatis effet. Quid en me est faciat, ut nec Patrocinium meum, nec quidquid in mea potestate fuerit, ò Patres, aliquando desideremus. Casterim, multum colendi cives, utimini dono celitus dato, & mecum gratias date. Omnipotenti Deo, quid tales cura Pastorali adjutores advenirent, per quos salubri vos populo pescamini, & innumeras aves, per immensa propæ loca errantes, in ovile Christi cum hujus

Præm. socii.
Regi Cathol.
lui sumptu
bus in Pro.
vinciam perga.
re.

Jesuia Sa.
ta ad Socie
tatem vali.
ta.

CAPUT
IX.
Didacus
Torres So.
cio in no
vicio Pro.
vinciam in
ducit.

Cuecenses
et Saltenos
Societas in
dom petrat.

Didacus
Torres &
fici Tuc
umanæ me
tropolim in
graduare.

Episcopi ad
mislos.

Supplicatio
ad eis quod
bonorum
inflatatur.

Congregatio
Paribene-
tium ergo.

Didacus Tor-
tes, ac ei ad
focu[m] suu[m]

Joanne Via-
na et reliqui
fidei praefatu-

1608.

Primi Socii
Cordubam
inveneruntur.

Joanne Ro-
mera Cor-
dubensis tyro-
num emi-
tente prepa-
rante.

CAPUT
X.
Prima Com-
pagnia
Provincialis
celebratur.

Reipublica augmento oruamentoq[ue] reducantur. Episcopi orationem excepere iterata Hispanorum ac Indorum graduationes, inter quas ad domum nostram deducti, ab Joanne Romero religiosissimis officiis excepti sunt. Sequenti Dominicā, Neophytorum confraternitas, ad graulandum novis advenis, supplicationem planè solemnen instituit, quam cohonestavit ipse Provincialis, manu Crucem præferens, Catechismumque numeris illigatum alia voce præcicens, tantâ omnium approbatione, ut Prætor ipse, & magistratus, frequensque nobilitas, tota denique civitas è demibus effusa, ad ipsum bonos ergo congregaretur. Cum de seminario Clericorum ex Tridentini Concilii decreto in ea urbe instituendo ageretur, & Episcopus ejus curam Societati committere vellet; Didacus Torres, assignato interim è Sociis uno, qui scholasticos linguam Latinam doceret, negotium ad Generalem Praepositum rejecit. Congregationem sub titulo Annunciarum Virginis, Primis civium manu sua in album relatis, felicitate slabivit. Deinde, curâ ad domesticos conversâ, severè omnibus Sociis injunxit, ut consideratâ locorum conditione, longè majorum adhiberent tenuum suorum custodiâ, quâ olim adhibuerint in termatis mutatisque Collegiis. Hie, inquit, ô sacri, modestia pro claustris, marum gravitatis pro reparâ ope cetera: nem in his regionibus occasiones illecebren non queruntur sed ultra sepe obrividentur. Seminârum indigenarum lascivia, ruita[re], Hispanarum mulierum exemplo ac otio corruptarum licetia, operta ipse demus & incivilodata servitoriarum syneccia, ututem ex animis sacerdotum etiam virorum succentient, nisi juu[n]i viris uti fides magnem cautelam adhibeant. Cedri Libani, & Divers gregariae ab hac peste cadent, si sublata verticibus sibi fidant. Castriu[m] licet turpe sit facie huius vittis anhelitu quemquam sacrum hominem fædere; ac in nobis per universum Orbem singulari Dei gratia constitutis femâ ballente præstabilitib[us], quovis macula turpissem foret. Servemus famam Societatis integrâ, ô soci: quid si aliquid secum contingat, quemadmodum arca Noëmica animalia ex luto ac cano progenita suis sepius nos acquisit; sic bujusma[re] homines ex ardore & luto confectâ Societas nostra sui claustris excludunt: sed spero, quid sicut ligna Setim, quibus Arca fæderio constabat, neque carie, neque flammâ corrupti poterant: sic vos, quasi arcas federati IESV, per tot gentes peccatorum veltis inclusam legem Domini circumferentes, nullâ turpitudinis carne, aut flammâ libidinis, prosequente Domino, violatum iri. Sic aut simili modo Sociis animatis, domicilio Esterensi Joanne Viana praeposito, ipse cum Joanne Romero, ac reliquis subsidiatis, sub initium anni millesimi sexcentesimi octavi, Cordubam contendit. Quaquâ ibant, obviâ prodibant ex suis Oppidi Indi, operâ Socieratis ad Fidem converti, gratulationis ergo, supplicationis more Crucem præferentes, & Catechesim ad modulos concinenter, instructis ubique ex sua tenuitate cibati, gratios latosque animos ostentantes Nec indonati absunt, Didaco Torres, acceptissimis genti munustulis, quibus instruâssimus venerat, singulos prosequente. Cordubenses cives honestissimum adornaverant apparatum, quo novos Socios in suam urbem inducerent: sed hi, ex animi modestia, maturato itinere, inobliverti domum nostram, quam solus Joannes Darius, vir plurimis pat, incolebar, subiere. Didacus Torres perspectâ comoditatem loci, Cordubense demicium, praeposito ei Joanne Romero, in tyrcinum pro potestate erexit. Mox ordinatis ad Societalis formulam tyronum rebus, prima Comitia Provincialia indixit. Sub initium fundate Provincie, præter subsidiarios è Peruvia eductos, quatuor Tucumanis, Paraquariz, & Chileni regni sedes, quatuordecim in universum Socii occupabant: & quia nulla earum sedum præter Chilenum, jus Collegii habebat, habuit in eâ Comitia celebrare.

GITUR Didacus Torres, Cemitorum ergo, cum pauculis quatuor votorum professis, ad Sancti Jacobi, Chilensis Regni metropolim, centum & quinquaginta leucis Cordubâ distantem, magnis itineribus perterritus. Ed ibatur per desertam cœcum leucarum planitiem, quâ emensa, transmittebi erant hi montes, qui sumpto inicio à Panameni isthmo, Novo-granateni, & Quitenie regna

secantes,

secantes, deinceps Peruviam, Chilenseque regnum continuatā serie, Apenninorum instar montium, ad frutum usque Magellanicum, ab reliqua America distinguitur: adeò sublimibus fastigis, ut ipsos etiam avium volatus fatigent: qui montes, quamvis ē Tucumania, Parauariaque in Peruviam cunctibus per intervalla, demissō dorso, transitū non usquequaque difficulter praebeant, tamen ex eadem Tucumania in Chilense regnum tendentibus unica via est, & state taptū permeabilis: reliquo anni tempore intolerabile frigus, nives immensa, & torrentium rapiditas viatores ab aditu arcent. Hanc viam Tapu, novi Orbis Anibal, Ingaram secundus, in Chilenos ē Peruvia infesta arma invehens; reperiisse aut fecisse traditur: in quā etiam ordinariā tempestate incundā, non levia pericula adeuntur: nagi arctissimā semitā, hinc continuatis rupibus, inde precipitiis cōcēritā, incedendum est: siq̄ue non raro, ut, titubante gradu, jumenta cum fessoribus irremebili casu in profundissimos hiatus provolvantur. At ubi in cācumen ipsis nūbibus altius enixum est (quamvis infētā immodico vapore Solis omnia adurantur) immensis vis frigoris, ac aēris subtilitis, nudas corporis partes, perstrictā cute, quandoque excoriānt. Nec raro continuus nivium nitor, reverberatione hic quām alibi acriori, temporālam cōcēitatē, aut immodicum oculorum dolorem patit. Fatui denique ignes, passim circumvolantes, corpora hominum adlambunt, sēque sub vestib⁹ ipsis occultantes, talium retum inexpertos maximē terrent. Indigenz horum ignium causas ad dāmones referunt, his terticulamentis viatores infestantes: at retum physicarum indagatores putant tonitruorum ac fulgitorum eam esse materiam, quē frigore undique circumvallata, & veluti vinculis constricta; hostis sui metuad calida animalium corpora, cognitamque qualitatem, naturali impetu convolat. Quidquid sit, ex dictis causis non pauci animi deliquium patiuntur: sed, quod mirers, cervi, capre, lepori, & cœstīmodi animalia per has montium nivibus-eooperitorum summitates, quali si in amēnis campis essent, innoxie divagantur: & pr̄ novo exemplo diccas, naturam pretiosissima quæque summis difficultatibus circumseptisse, his præfertim moxium frigoribus asperitatibusque, Guanaci lapidum Besar teraces delectantur. Transmissis agèr illis montibus, Didacus Torres cum Sociis regni metropolit⁹, qud Didacus Gonzalus Holguinus cum marimiris copiis recēns appulerat, sub signo mēnsis Martii feliciter tenet. Prater ipsum Provincialem oēda professi adfūtere, hoc uno līti in tanta paucitate, quod prima novellæ Province Comitia majori professorum numero, quām olim prima universē Societatis congregatio, sex solūmodō professorum concursu instituta, celebraretur. Concordibus suffragatorum votis, Joannes Romerus Parauariæ, Tucumanisque ante fundationem Provinciz præfetus; primo loco in Procuratorem Romanum iturum eligitur: cui, si quid humanitatis contingere, Marcellus Lorençana ap̄ensis suffectus est. Electo Procuratore, de rationibus augendis firmandisque Provinciz aëtitatum fuit: ac primo decretum, ut studiorum sedes, interim, dum de Commodiori loco perspiceretur, in Chilensi Collegio poneretur: & ea loca domiciliis occuparentur, quæ maximē Christianæ Fidei apud Barbaros propagandæ, Religionisque apud Hispanos conservandæ, opportuna viderentur. Denique ad Regem Catholicum, & Claudium Aquavivam Generalem litteræ extatæ sunt, quibus Sociorum supplementum, quantum posset maximum, ad innumeros prop̄ Ethnicorum populos subjugandos, in subsidium mitti Patres postulabant. Solutis Comitiis Didacus Torres Socios in varias regiones disparavit.

JOANNES ROMERUS, per Tucumaniam ad portum Boni-aēris perrecturo, [& inde in Hispaniam soluturo, Provincialis, quod eo anno in Chilensi Regno remansurus esset, vices suas tradidit, iussitque si subsidia Sociorum ex Europā venirent, de iis disponeret, & Boni aēris sedis fundamenta, quam Pr̄tor petierat, jaceret. Non vana fuit subsidiariorum conjectatio: itam Joannes Romerus Cordubense iter remansus, in urbe oēda Socios, nemine procurante, ab Claudio Aquavivā Generali, suis curas cum utriusque orbis amplitudine dividente, sumptibus Philippi Tertiū

Chilensem
impressum
defecipit.

temp. fatai.

Lepidas be-
far.

Congregatio
aëta capi-
tibus confusat.

Joannes Ro-
merus Pro-
fessor elec-
tor.

Litteræ ad
Legion Ca-
tholicorum &
Claudium
Aquavivam
perfringens-

CAPUT
X L.
Nova So-
ciorum sub-
sidia ex Eu-
ropā appelli-
ant.

Philippe
Tartine cum
mandat.

Nra Socie
diffinguitur.

Carholici, in novorum Regnorum religionem intentissimi, ex Europâ submissos offendit; quos omni officiorum genere prosequutos, in variis partes sic distractit. Simonem Maçtam Neapolitanum, per medium ſeculum noſtos Annales illuſtraturum, Franciscum à Sancto Martino Toletanum, & Antonium Jordanum Iahūlum, Sacerdotio insignitos, in Paraquariam linguis perdiſcendz ergo; Matthæum verò Stephanum Hispanum Sacerdotiem, cum Antonio Parricio Italo ſacris nondum initiaſo, ad Tucumania metropolim amandavit. Denique Andreā Perez Boetico laico Cordubæ relicto, ipſe ſibi Franciſcum à Valle, qui ſubſidiarius Soeius in navigatione præuerat, & Antonium Macerum, Sacerdotes Hispanos. fedis novæ in urbe Boni-aëris fundamenta jacturos ſecum affuſplicat. Quod cùm perverſiſſer, Praetoris & Magistratiſ ſatore omnia proelvia habuit. Porrò ut pateat conſili utilitas in portu Boni-aëris ſede occupando, paucula de eo premittere non pigebit.

CAPUT
XII.
Portus Bo
ni-aëris So
ciatis ſe de
occupatur.

Boni aëris
dilex deſer
batuſ.

Bonum &
equorum
ſupenda
mutuqua
re.

Parca vol
perata na
tura.

De campi
ſtrorum bala
rum mo
bius.

A RCEM Boni-aëris bis conditam, bis etiam primi Argentei fluminis coloni, peste & aliis cladibus diminusi, deſtructare dñet auctis per Tucumaniam & Paraquariam rebus. ſpectatà conditione ſoli, necnon fluminis pifcoli vicinitate, & quod per eam continentem in Peruviam, Chilensem Regnum, & Paraquariam facilis eſſer tranſitus, in eodem loco urbem antiquo arcis nomine ac portu inſignem Joannis Garaui; commiſſo cum indigenis prælio, auspicis Ioannis Oruſ Zarate Praetoris, anno ſequimilleſimo oīto geſimo, feliciter petennatiorum, ſub titulo Sanctæ Trinitatis conderet. Quo portu, quamvis Regni legibus oculatus fit, tamen multis Mereatorum navibus ex Africa, Europa & Bratiſla, quandoque frequentatur; cauſantium, tempeſtatum vi, aut pyraſarum metu, eō ſe appulſos. Ex eo portu, boum præteritum tergora, & carnes ſole duratæ, exportantur: nam campi copiosè herbescunt, ad paſua nurriendis boum equorumque armentis aptifima; quorum tanq; jam copia, ut quidquid terrarum eit ab trigesimo-quinto latitudinis Australis gradu, uſque ad l. hilenos montes Tucumanieque fines, illud rotum boum equorumque indomitorum atmentis, nullo certo Domino, pœnè ſcateat: tanto numero ab quinque equabus & duobus equis, ex Europâ adveſtis, originem ſumenie. In hiſ campis magna vi eſt ſtrycionum & capræcarum campeſtrium; frequens etiam viſitator animalculum, magnitudine inſralepore, ſpecie non admodum diſpar, colore verò longè variegatori nitidiorique: dicentes nihil illo blandius, nec ad hominum delicias amabilius conditum eſſe. Mansuetudo forme par: nam obviis ultrò ſe ingerit, & ad ſibi blandiendum invitat. Porrò ea eſt formotz vulpe culz (ſic enim apic Hispani vocant) malignitas, ut poſt admiſſas blanditias incauſos intolerabili urinæ ſectori asperget, qui nec lixivio, nec tempore evaporatur; ſed aspergam uermi omnino corrumpit. Adeò nihil fiduciam forme blandienti tandem Mephitis exhalaruz, & le fruentz ſectori vix inuitis lacrymarum aquis eluendo infecturz. Reperiuntur alia ferarum genera. Verū horum mores dieendi mihi ſunt, valſimorum camporum planiſiem disgregatim & vagè incoſtentum: quorum olim ingentem numerum fuſſe, fidem faciunt in fundatione novæ arcis Hispani bis mille à Barbaris laceſtit. belloque diminuti: novis nempe colonis, præter numerum, terrori fuere genus armorum, & diſformes corporum forme: nam populi ad Magellanicum fretum vergentes totis humeris Europæos, & ſubinde medio corpore iupcreminent; adeò ut paſſim gigantes appellentur. Ad ostentationem virium lagittas per os in ſtomachum imminunt, quas longo poſt tempore innoxiè tetrahunt. In prælio lapides pugno grandiores oblongo funi inſerunt, diuque rotatos non retento fune, ſecus quam cum funda fieri ſoleat, magnâ vi eiæculantur. Quo telorum genere læſa oſta in minutissimas partes conſringunt; unoque iſtu e quum equitatem illaquearum proſternunt: fed, ſive ad interiora terra, Hispanorum metu, ſe receperint, ſive aliis cladibus perierint, rari jam pro tanta vaſtitate terrarum-reperiuntur, vagi, diſpalati, ſine pagis, ſine demibus, quibus viðum herba ac venatio, veſtitum peſts, cubile humus, viris ſtemminisque præbent. Nec aliud ab feris, imbribus, & calor ſuſſigium illis eſt,

quam

quām ut in aliquo feni nexo se contegant : ubi noctem operiuntur , ibi degunt ; quotidie exules , & semper in patria . Numinis colendi zequē illis nulla cura est , ac exigua notitia . Post mortem , ad rerum Creatorem se reverti afferunt . Natalem filiorum suorum diem lacrymis profusissimis deflent , quōd dicant primū in lucem editos incipere mori . In consanguineorum funere , loco lacrymarum , sibi copiosum sanguinem elicunt . Ossa parentum diligenter afferunt : nec alia injuria inter ipsos majori cibum & bellum tumultu vindicatur , quām dum uni alteris objiciunt , patrem suorum ossa negligenter perīsse . Casuorum suorum manus mactatione servorum proficuntur , putantes ad heros , iterum continuandi ergo , eos transferri . Ex his Barbaris , ab ipso Hispanorum ingressu , tari admodūn Sacra nostra capessiverant . Sive igitur eos , five vēctores , nautas ac cives , sive denique ē Petuvia , Chileno regno , Tucumania atque Paraquaria . negotiatores eō confluentes ipectantes , non dubium erat , Societatem in portu Boni aëris utiliter occupatumiri . Acceptato igitur fundo , Magistratus & Praetoris beneficio , Joannes Romerus in Hispaniam solvens Franciscō à Valle , & Antonio Maçero ibi relictis , commendavit , ut Praetori nostrārum rerum amantissimo , & civitati quibusvis officiis responderent : quod præstiterat alacriter , in omne hominum genus diu noctūque profici . Nec signiores erant eo tempore per Paraquariam , Tucumaniamque reliqui Socii , domi fortisque Apostolica munia impigē excentes .

SED in unum Didacum Torres præcipue incumbebat onus expeditionum Apostolicarum , exiguis plane copiis magnitudine animi per Chilense regnum terrā mariquē tes magnas aggredi aulūm . Primus & levissimus labor fuit in componendo Chileno Collegio , diu multumque in civium & suburbanorum cultura feliciter exercitato ; adeo ut si quorundam Dominorum avaritiam , nimiis serviliis indigenas prementium , castigares , nihil admodūn exigentes ab gente in tanta rerum amenitate opulentiaque non adiupidūn jam corrupta . Virtuti conservande , profligandisque vitiōrum reliquias , magnum momentum addidit Didaci Torres pia mens , statutis , ut omnes Societatis lēdes in nova Provincia Sacello Virgini Lauretanā sacro ornarentur : ad quam rem pronos omnium animos in hac urbe reperit , præfetum Ferdinandi Gallegi Talaverani ibidem Senatoris Regii , & postea Proprietoris , qui ostiatim pecunias collectum ire vīsus est ; nec à pietate defitit , donec ter mille nummos ad solium Lauretanā Iconi erigendum conferret : eius filiū quatuor , paternz virtutis amula . postea ornamenta addidere , opere Phrygio , bis mille Philosophis estimata . Superavit beneficiis , more suo , Regina Cœlorum pīz urbis vota ; quippe multi cives sanitatem corporis ad ejus thronum supplices per miraculum consequuti sunt . Illud eminet . Hispana mulier ab suis , neicio quā de causa , in profligementū vi protrusa ut submergeretur , duabus horis innoxie cum fluctibus , implorat̄ Virginis prædio , colluctata est , donec ope malevolorum , portento atronitōrum , factiūque jam pénitentium , emergens , vota sua ad templum nostrum solutōm - veniret . Tantum miraculum reos ipsos testes habuit , affirmantes , majorem vim Optimæ Virgini ad servandam clientem suam , quām sibi ad perdendam , infuisse . Ex hoc Collegio Patres egressi , non tantū vicina loca excoluere , sed etiam iutavere ad valles Quillotam , Lingam , & Conotom , aliquot dierum itinere ab urbe distantes , numerosis Hispanorum villis , ac Indorum viculis , frequentes , ubi Catechismo , Ethnicorum Baptismo , Christianorum Exhomologesi , dispersonum hinc inde hominum aggregatione , & superstitionum abolitione , fructus non pénitentios collgere . Christiana mulier Ethnicam se mentiens . ut liberè pellicatum exercet , bis vīpetam , ac informem massam bufonis oculis terribilem , peperit ; quibus portentis terita , tandem sapuit . Atque hæc de ordinariis hujus Collegii rebus dicta sufficiant : nam si quā singulis annis , his planē similia factitata sunt , in traditione Catechētos , exercitorum usū , reconciliationibus gratiatum , egenorum subsidiis , & id genus sexcentis , in litteris annuis quotidianā narratione contritū , annuatim in singulis

De rapporto
rebus frēd
Edu. aera.

Franciscus
à Valle et
præfector.

CAPUT
XIII.
De rebus
Chilensi
Collegi.

De I. laureta-
no facili.

Ferdinandi
Talaverani
præf.

Ex ejus filia-
rum.

Per Virginem
mulier à -
fakusayfani
liberatur.

Præfessor
accusator.

sedibus persequar, infinitus fastidiosusque sim, necesse est. Igitur stylum ad Araucanas, & Chiloënses, longinquis terrâ mariisque expeditiones, me accingo.

CAPUT
XIII.
Societas
fides apud
Araucanas
ponitur.

Araucanum
acc.

De militiis
armis apud
ruram & in
dignitatem
evidentiam.

Historia
Bechii &
Martinus
Aranda ad
Araucanas
mittuntur.

A Prætor
derocatio
damatur.

Militis His
panorum exco
luntur.

Sedulitatem
Marinorum
impluant.

Pudentes
sodales ali
gant.

Araucanas
admituntur.

Sedulius
foras.

Postquam Araucani, Martino Loiolâ Prætore trucidato, Australes urbes devastarunt, bellum atrox inter utramque gentem commisum, continuatumque est: & deinceps Chilenum regnum est omne divisum in duas partes: quarum unam ad Austrum vergentem, aurifodinis maximè nobilem, ab trigesimo-leptimo elevatione Meridionalis gradu, ad fretum usque Magellanicum, indigenæ rebelles habitant: altera, quæ Peruviam, Tucumaniamque respicit, Hispano patet. Ad Barbarorum verò impetus retundendos, multæ arcæ in hostium finib[us] constructæ sunt, quarum princeps Araucum in valle ei cognomine non procul mari, trigesimo-sexto latitudinib[us] Australis gradu, quingentos præsidarios Hispanos, & indigenarum: affatim habebat. Alias arcæ Jumbelinæ regionis, ad fluvium Biobium erectas, sexcenti Hispani, bellioribus, & Indimilitib[us] tutabantur. Circa quas arcæ omnis vicinitas incolebat frequentibus Ethnicorum viculis, seu vi, seu sponte Hispano parentium: sed, five Eutopias spectator, five Indigenas, plane utrorumque mores castigatione indigebant: quippe ad hanc ultimam Orbis terrarum militiam non optimi mortalium genus aliente: si qui viri boni militarent, plerumque confortio, aut loci conditione corrumpebant: nam Chilenum regnum, ob rerum abundantiam, illecebrosè vivere volentibus materiæ affatim præberet. Super hæc deerant pietatis adminicula omnia, Concionatores, libri pii, virtutum exempla: quatum retum loco successerant ludi, chorez, rixæ, Indotum vexatio, epule, & quæ epulas consequuntur, pudoris prostratio, & pellicum amor. Sed longè pejor erat Indigenarum conditio, excedens ritibus dies noctesque feedantium, ac obstinatione animi, servitorumque metu, nostra Sacra pertinaciter respuentium: adeò ut veteribus utrorumque malis nulla remedia profutura crederentur: sed Didacus Torres, valitate animi res maximè arduas aggredi amans, partem hanc regni corruptissimam primis Sociorum laboribus defunat. Socii omnes, Apostolicarum zrumnarum Isp[ec]e, eò mitti amiebant: prælati tamen sunt Horatius Bechius, Italus, animi corporisque excelsitate, necnon animarum Christo lucrardarum ardore, commendabilis: & Martinus Aranda, ante initiam Societatem apud Chilenos miles lingue Araucanz peritissimus: utique additus est Collegi Sancti Jacobi Rector Franciscus Valiquis Truxillus, authoritatè suâ retum initis promoturus. Ubi ad Conceptionis urbem, octoginta leucis distante[m], pervenere, Regni Prætor uero Prætoriam domum, nuper abs se ad forum edificatam, Sociis Arauci commotaturis concessit, jussitque utrumque sumptibus Regiis ali. Igitur Araucum transvecti, in Prætorii aula, favente arcis Præfecto, & præsidariis ultrò openi conferentibus, Sacellum elegans aptaverè: & statim prudenter Hispanorum militum malis mederi satagentes, connivenienti & lenimenti tantum profecere, quantum obfuisser, si avidè nimis & fecociter in vita invecti, aditum salubri medelz non preparâllent. Nec omnes simul aggredi lubuit, ne multorum curâ distracti, nulli sanarentur: pauculi è multis electi, quibus remediorum suavissimum, patrocinium nempe Virginis Laureanz in Ara collocata, Socii adhibuerent, sub cujus nomine paucorum Congregatio ereta est. Porro Congregatorum leges ad militum præsentem conditionem attemperare placuit, ne nimia severitas cetera pietatis officia apud inexpertos horrificaret. Quare satis ad eam apti impræsentiarum videbantur, qui pellicibus abjetis. & pejerandi, aleziue, necnon lethalium noxatum confuctudine abjurata, conscientias suas apud Sacerdotem ponere vellent. Paucorum exemplum brevi pervalit ceterorum animos, quorum omnium consensu in id convenere, ut singulis mensibus expiati, Christi Corpori communicarent, quotidie Sacro adessent, singulis hebdomadis Concionem adirent, & datâ occasione pia colloquia usurparent. Degustata per has exercitationes pietatis suavitate, novis incrementis eam auxere. Omnibus jam Sacris adesse, floribus statuam Virginis ornare, scuticâ

se verberare, corpus jejuniis macerare, multas horas orationi impendere, pauperibus sua largiri, pro lascivis cantilenis Virginis laudes canere, quotidiana jam plerorumque Sodalium, piâ simulatione Reginæ suæ favorem ambientium, exercitatio erat. Reperti qui singulis hebdomadis quater jejunarent, qui quindecim diebus continuis nihil optioni ad panem & aquam adderet; qui solidum diem ac noctem ad domandum corpus itans, sine somno & cibo perleveraret; qui totos dies in cogenda stipe pro pauperibus dedicaret: vovit alter, si sineretur, mancipiorum more, impacto cænanti ferro in facie se adfusurum, quo stigmate impresso Marianus cliens dignosceretur. Alius in hæc verba prorupit: *Quæ, inquit, o Patres, mutatione dextera Excelſi? nam cum pessimum esset mortalium, ab eis tempore, quo vobis usq[ue] uer, quid jurare, quid sume detrahere, quid luxuria sit, panis ignos.* Denique tanta fuit morum immutatio, ut Araucanum Sodalitium seminarium quoddam fuerit, unde coadjutoris temporales Provincia nostra Parauariensis ubi deligeret: quorum non unum Nierembergius Societas Heroibus addidit. Cætetus autem milites animabat Partheniorum exempla, assiduz Conciones, & Sociorum virtus egregia, quorum industria ecclœstibus portentis adjuta est. Militem quemdam obsecras cantilenas in cubili usurpatem subiit repentina cogitatio conubernalis sui nuper sine Sacramento demortui: hæc cogitanti spectrum obicitur, quale mortem ipsam pingere solemus, qua cum colluctatus, ubi vires fatiscere, & supprimi se videret, frustraque Jesu nomen in suum subsciuum in clamore tentaret, ad Virginem MARIAM, mente conversâ, sensit auxilium: sed remanerat in attonito feralis pavor, sine dubio hominem oppressurus, niū Ignatii imago mortis umbeam fugaueret. Ultimum & perpetuum remedium fuit frequens delictorum confessio, & vita inter Parthenios impostorum benè acta. Consultò multa prætereo, sive quæ sub Arandâ & Bechio, sive quæ iubatis Sociis inter Hispanos Arauci, & in alijs arcibus similiter contigere: nam quenadmodum ad Indos juvandos, quæ Dei gratia est, mea me magis fert voluntas, sic ad Barbarorum res scribendas calamum & animum propensiorem sentio.

ARAUCUM arx est in Araucana valle, à qua valle non tantum ejus indigenz, sed etiam cæteri Chilenis tegni Rebelles, non secus ac federatae Belgij Provinciæ ab Hollandis, aur totum Belgium à Flanideis, assumpto à famosioribus nominis, plerumque vocitantur. Porrò Araucani, si famam consulimus utrique Orbi notam, nullis Indorum bellandi pertinaciâ secundi sunt: quippe qui externi jugi impatientes per tot lustra, vegetis adhuc viribus, cum incredibili zætrâ Regij dispendio Hispanos fatigavæte: adeo ut Chileni, & Chilenorum fortissimi Araucani, ad immensi imperii conservationem Hispanam militiam in America, non secus ac nuper Baravi in Europa excercere videantur. Cætum, in una Araucana valle, vixit fermè leues in quadrum extensa, sub-primum Hispanorum adventum bunc numerum Indorum fuisse compertos. Tucapellano, præter imbellem multitudinem, suberant tria millia virorum: Ongolo quater millibus imperitabat: Caiculienpic tria millia, & totidem Paicavus, in prælium educebat. Millarapuc quatuor millibus: Levo, Pure, & Limoia singuli sex millibus: Levopia, & Galeao mille vitis, & alli Casiqui aliquantulo numero, moderabantur. Quorum omnium Petuguitu sex millium Indorum dominus, autoritate, imperio ac viribus facile princeps erat. Ex quo numero è teinestate, de qua scribimus, Horatio Bechio teste, vix vicies mille capita censebantur. Sed si extra vallem excutteres, ultra Biobium flumen, longè frequentior erat multitudine Barbarorum, vi aut sponte aliquousque Hispano parentum. Inquitentibus vero Sociis de præsenti hostiū omnium numero, nihil certi competitum fuit, opinionibus infinitè variantibus. Gens omnis bona constitutione corporis, belli & agriculturæ laboribus, inter immensâ vitia, quodmiraris, aprissima est. A pucris quodcumque armorum genüs quisque sibi elegit, hoc uno uti totâ vitâ in bello cogitur, prohibito aliquum ulu, ne continua instrumentorum bellicorum mutatione, nullius dexteritatem acquirant. In factiones partiti, si hostes in-

Araucani
federali
natione.

Militia con-
serua.

CAPUT
XV.
Araucani
Indi deli-
bus.

Araucano-
rum formu-
la.

Numeri-
zati.

Diversitas.

Mores.

grunt, utrum bellum ex usâ sit, ipsi factionum Primores in commune décernunt. Decretum, triduanâ inter epulas consultatione, veterum Gallorum more, firmatum, inviolabile est. Heroëis facinoribus insignes gradibus militaribus honorant: reliquos milites ex publico alunt. Araucani, teste Lipsio in exemplis politieis, à solis viribus corporis ductores legere solebant, experti eas in gravi aliquo ligno, quod qui diutissimè humeris bajulabat, nec succumbebat, putabatur & regendi oneri par futurus. Sed hæc stoliditas antiquata est: nam histem-potibus, perpetuo cum Europæis bellandi exercitio, ut militum valore, sic Ducum militaribus virtutibus excellentium delectu prestant. Portò quamvis Hispani totum poenè regnum ante rebellionem coloniis occuparant, tamen rari indigenz nostra Sacra capessiverant. Obstat Religioni propagandæ privati homines, Barbaros variò prætextu vexantes, & Christianz legis estimacionem perversis moribus corruptentes. Hæc una causa Europos tangit: Barbaros verò multiplex. Quippe eum Chilensi passim, belli metu, in abruptis montium jugis, non oppidatum, sed uni ab aliis sejunctim, patvo numero vicerent, difficile admodum erat animarum curatoribus, doctrinæ tradendæ ergo, in tor loca distrahi. Accedebat multiplicitas pellicum, quibus gentis præsertim primores vario numero implicabantur, retardabanturque inveteratæ turpitudine. ne Christiani fierent. Caliquorum autem tanta est authoritas, ut iis repugnantibus frustra subditos ad Fidem sollicites. Officierat etiam gentis mos, non tantum totos dies inter epulam & privatas epulas debaechantis, sed etiam ad easdem debacchationes vicinos remotosque populos in orbem invitantis: ita ut ahquando duo triâve millia Barbarorum ad convivium ex condicione convenient, promiscua spuriarum, cœcrationumque omnium commercia, præside dæmone, excentium. Nec parvo obstaculo erat error, quo putabant Baptismum esse omnibus lethalem, ex eo ortus, quod ob gentis vicia ferè tantum in mox articulo, prudenti tarditate, Sacra nostra olim concedebantur, iisque sulcepis, ut fit ferè, moterentur. Denique belli inquietudo, frequentes Magi, hebetudo ex palmaribus multorum vitiis, non exiguo Religionis Christianz perseminaldæ impedimento crant.

CAPUT

XVI

Araucani
In iij exco-
luntur.Libipangus
Sacra refusa.Martinus
Aranda Lá-
brapangus ad
partes suæ
tra agens fra-
stra concurrit.Socii vita
insurgitare
pugnat.

VERÙM tantis difficultatibus obloctati Socii, ordinatis Hispanorum rebus, in id omnem conatum intenderunt, ut frequentes Casiqui ad colloquium convenient. Apud quos cùm Fidei nostræ Mysteria, & adventus sui cauas, exposuerint. Libipangus, inter suos autoritate pollens, cæterorum nomine, feroci oratione Patrum votis refragatus, vociferatur, non scel Religions prætextu se fuisse & suos olim deceptos; Christianz legi doctores esse prodomos servituus & infortuniorum omnium. Hæc cùm diceret, addebat non brevem vexationum præteriorum denichum, & verba in Sacerdotes opprobrio plena. Contra, Martinus Aranda, Chileno sermone potens, postquam per commissariationem Barbarorum benevolentiam utcumque captaest, denunciat, viderent etiam atque etiam, ne optimam occasionem animi obstinatione corrumperent; nec vellent paucorum hominum insolentiam in totam Hispanorum gentem, pietati addicitionam, derivare; Religionis Christianz quietem præ futilibus debacchationibus ne spernerent: id si yellent, futurosque apud Regem Catholicum, & Regios ministros, contra vexationes corum defensores. Denique ad Libipangum, supra cæteros ferociorem, conversâ oratione, monet, ne uniuersum Deum in se sua proterviâ irritat. His cùm iterum repugnaret Barbari, re infectâ, colloquium solutum est. Igitur Patres vitz integratatem quovis sermone potentiorem fore autumantes, omnium virtutum specimen exhibebant, quæ immensum quantum pondus habuere: nam fama de adveniarum sanctitatem longè latèque perlata permovit Barbaros ad capicendum experimentum de utriusque Socii calitate; quam cùm nullâ arte, nullo dolo, immisso etiam in eorum cubiculum feminarum illicis, labefactare potuissent, & insuper viderent rerum omnium temperatissimos, Libipangus ex improviso se eis stuit, atque veniam proterviæ præterit postulans spondet, se deinceps Patrum consiliis non interposi-

turum.

turum. Libipango utcumque conciliato, reliquos Casiquios libuit ad generale colloquium iterum sollicitare: ad quod cum sexaginta ex condito conveniunt, sic ex concilio discessum, ut proni omnium animi ad Fidem Christi recipiendam viderentur. Sed reversi in aliis speciebus plerique Socios paccebant: nam ad eorum terras delati, nihil admodum, nisi ab morientibus, non aegrè se esse in articulo Christiano fieri sinentibus, impetrabant. Quare nihil se profecturos rati, nisi genas, que disaggregatim vivebat, authoritate Praetoris ad commodiorem Christianorum doctrinam tradendam usum, ad oppida redigeretur, ut id fieret, omnem conatum deinceps posuere. In quam rem cum Araucanis arcis Praefectus vires & industria suam contulisset, viciuli propè inumeri ad viginti magnos pagos reducti sunt, statimque ab quingentis capitibus evictum, ut se Christianis praeceps in templis ab Sociis conditis imbuvi sinerent. Quia de re Bechius ad Provinciam scribens, ascerere proclivia sibi videri omnia, &c. si non deessent operi, multa milia Barbarorum brevi baptizari posse. Nec dubitabatur fore, ut pedetentim fructus insignium laborum uberrimi percepissentur; nisi hanc spem concussisset solita vexatio, quā Barbsari irerū dispersi ad sua latibula, pristimo mōte, redire. Restabat unica gentem ad Christum reducendi via; si nempe Sacella in singulis viculis condicentur, ad quæ continuo motu Parres nostri itarent; sed & illud disturbatum pet novum arcis Araucanis Praefectum, quæ Societati infernum ac suis rebus intenitum. Quod reliquum fuit, Altarc & Sacellum portatile Socii fecere, Catechesim in ipsis campis non sine aliquo animarum iuro cogentes. Donec dñmonis artibus factum, ut, non ignoris authoribus, suas inter Indos vexationes ab Societate coram censeri non ferentibus, spargeretur in vulgus, Doctrinæ Christianæ ab Sociis obtruse respectu, Araucanos omnes iterum velle rebellare. Quæ res ita invaluit, ut extra arcem egredi totis septem mensibus ab Praetore prohibiti sint. Donec calumnia explosa in suos authores verteret, & datet locum pristinos labores repetendi. Id verò ex his vexationibus boni perceptum est, ut Araucani Societatem estimarent magis, & confidentius eam uterentur: igitur repacio variis in excursionibus aliquot centena capita paulò ante mortem ad partes Christi transisse. Sed infantum ut proventus uberior, sic filius certior fuit. Ethnica mulier filiolum infanteum statim à suscepto Baptismo ad celos evolare vidisse se testata est, quem ut sequeretur baptizari voluit. Unum è Sociis plurimorum Indianorum Baptismo distraictum interpellavit derepente mulier in speciem lana & vegeta, summis precibus contendens, ut se, nulà interpositâ morte, Christianam faceret: quo impetrato, exultans gaudio, quod Maris nomen sibi contigisset, codem instanti & loco felicititer expiravit. In perpetuo motu erant Socij, sive ad remotas Hispanotutti arcis, sive ad viros indigenarum, per montium abrupta, per saxeta, per fluminum pericula, exiguo militum contra hostium subitos incurvus comitatu, curvitarent. Adeò ut tantis laboribus impares ad Provinciale scriberent, decem Socios oneri ferendo non sufficiunt: vocaret ab ipsa Peruvia & Europæ Socios: collegia deferebant: magnos animos adferrent: si removerentur obstacula, innumeros Barbaros ad fidem traduci posse. Chilensis regni Praetor, litteris ad Regem Catholicum datis, narrabat, duos Iesu Socios universo exercitu Regio, ad retundendos rebelles, & amicos in fidic continentos, aptiores potentioresque videri: admonebatque, è Republicæ bono fore, si decem Socii, in belli finibus, Regis sumptibus alecentur. Peruvia verò Proregem rogabat, ut quotquot linguis Chilenæ periti de Societate in Peruviam essent, interpositâ autoritate, ad Araucanos mitti procurarer. Sed si vera noscere cupimus, faris apparebat, nihil magni confici posse, nisi Indianum vexationi modus poneretur, ad quam rem cohibendam Socii omnes nervos continebant.

Nec in continentis tantum se continuit Sociorum ardor, ipsum etiam oceani pervasisit. Sancta Maria insula est modica, quifidicim ab hinc millibus distans, è regione arcis Araucanæ posita. Hanc insulam indigenz, partim Ethnici, partim Neophyti, sine Sacerdote, sub Europæ custode, incolebant.

Libipango
utrumq. con-
stituerat.

Araucani
ad oppida
reducuntur.

Terroris de-
fensorum.

Socii ad
Araucanos
excusare
probabantur.

apud regem
Catholicum
commendan-
tur.

Et apud Pe-
ruviam Pra-
regem.

CAPUT
XVII.
Ad Insulam
Sancæ Ma-
rie Socii
etider na-
vigant.

Infulamem
mores.

Petrus Ter-
nande Socii
so apponat

Mariam
Aranda
non repre-
suna.

Insulam cō-
venitum

CAPUT
XVIII.
Chiloë in-
sula tempo-
rario Soci-
tatis domi-
ni occu-
patae.

Chiloë de-
scriptio.

De Urbs Ca-
strosi.

Sed Christiani & quæ ac Ethnici plures uxores albant, Dæmoni communicabant, exerenda omnia promiscono uti sibi faciebant, nomine tenus inter se distracti. Igitur huc delati Bechius & Aranda, ingenti labore gentem omnem in unum locum coactam gravi oratione docent, quemadmodum Christiani in gratiam Dei redant. & Ethnici in album Christianorum referri possint. Concionem interpellavit vir inter suos nobilissimos Petrus Ternande, Baptismo olim, nefcio quæ occasione tinctus, sed revera animo Ethnicus: is utrumque Patrem increpitum, quod avitos mores inter turbatum vensem, prohibet Christianam legem promulgari, vociferans assecit iuis, pro Deo Quequebu esse, nec decit ceremoniasac religiones, quas sui insulani, majorum suorumitum, nūlparent. Cum vero Socii inquirent de eorum avitis moribus, invenient ab Christianis Ethnicis quem mixtum certis temporibus conventum celebrari, quem Requetum vocabant: inibi post solitas de bacchanales sacrificulos eteari, Dæmonem consuli, & exerenda sacraque omnia nefando prorsus modo misceri. Quocirca Aranda, usq; erat Divinæ gloria cupidus, jam vero Dei contumeliam, & Christiani hominis apostolica irritatus, periculi sui negligens, in hæc verba prorupit. Tu vero, inquit, ô Ternande! nam te Christiano nomine non compellabo) fædè errasti, qui abrenunciato olim Dæmoni reconciliatus Deum euli terræ conditorem contemnis: sed fæs velim, nullo ferociatis ostentamento permisuram me, ut te tuosq; infandis ceremoniis deinceps immiscas. Repugnantem, asserentemque Chileni regni Prætoris permisso id fieri, celestibus mortalibusque minis tesser, & mox litteris ad Prætorum datis impetrat, ne Barbari suum Requætum, quem politicum tantum conventiontum esse mentiti fuerant, impostrerūt celebrarent. Quâ perfecit, & Petro Ternande per sublitem terræ domito, conversionem plororumque in expedito Socii habuere. Igitur primâ molitione centum & sexaginta Ethnicos Christiano ritu ablunt, Neophyti os omnes Exhomologesi, nusquam ab iis per totam vitam usq; parâ, exiant: pellicibus demptis, singulis singulis uxores in matrimonium riè collocant, superstitiones abolent, mandata Dei & Ecclesiæ promulgant, mores & preces Christianorum introducunt, denique quadrimestri labore magnam Insulæ partem Dæmoni ereptam Deo rite consecrant: adeò felici successu, ut cum eò, Socii alias adnavigarent, nihil ponè antiquarum superstitionum ebrietarumve reperirent. In alia excursione centom, partim advene, partim indigenæ, ad partes Chilenses transfigere: quorum aliqui narrabant se ad Baptismum petendum induitos, quod ab Sacrificio Missæ tanquam cancri acercentur. Denique annuz Sociorum littera asserunt, subseq; quibus temporibus in modicâ insulâ fructus uberrimos fuile perceptos: quibus sigillatim encleandis superfedeo, nam ad Chiloëniem navigationem cum aliis Sociis, ultimas Occasi iniulas scrutandi desidio, mō accingo.

CHILOE Regni Chilenis maritima appendix, insula est quinquaginta lucis longa, lata leptenis: arcuati brachii figuram habet, contra quod olim Geographi describabant, quadraram autemantes. Quæ ad Meridiem obvolvit, petangusto discissa freto, non multum ab continentu discedit: & ipsa continens, quasi etiam ægræ avlleretur, sine facto eam excipit. Altero sui angulo, quo ad Aquilonem vergit, libertus in mare vagatur. Regio omnis inæqualis est, montuosa, sylvestris, paludosa, & frigoris immodicis obnoxia: utpote quæ quadragesimum-tertium latitudinis Australis gradum prætergreditur. Aestatem ferdant repentini turbines, adeò frigidæ, ut vix à brumali tempestate distingua. Obstant frugum, maturitatí gelidae auræ, & calores in Autumno dilutiotos. Si palmarero tcræ superficiem viceris, statim incidet in arenam rubram, immodicâ siccitate quodvis semen corruptentem: & tamen sylvæ adeò proceras arbores gignunt, ut ex quibusdam quamplurimos affetes fieri Ovalius, non sine authore, asserat. Gleba, aratri ferè incapax, olim surculis colebatur. Ex hac terre eodiisque conditione tanta insicunditas est, ut bene secum agi putent, qui insularum quarundam radicum ex semente quintuplum colligunt. In hujus insulæ angulo Aquilonari, Hispani pauci profugi, urbium ab Araucanis rebellibus in continentu diru-

tarum

tarum reliquias, urbeculam ab Castro dictam condiderunt; quam Angli pyratae anno seculari pene in ortu devastarunt. Post quam devastationem vix tringita cives remanerent. In altera è vicinis Insulis (quas infra describemus) arcem etiam posuerunt, octoginta militum Hispanorum praesidio firmatam, qui, quia rerum omnium indigent, non raro imbellibus indigenis graves suu. Gens maris ejectionis ferè vivit, quo circa ante adventum Hispanorum ora maritima solummodo habitabatur; sed postmodum, vexationum metu, Insulam interiora terræ pervadunt, & in abruptis montium locis latebras quætitant, libertatis specie extremam rerum omnium inopiam sibi comparantes. Intexta reticulatum conchilium pro umbilikibus subligaculis habent, exterè nudi. Sub initium aditus Insulæ, quindecim familiarium milia censita sunt. Unicum navigium, singulis annis è Chileno regno à Prætore missum, Hispanis subfida vehit; reliquis temporibus eò nulquam navigatur. Scaphæ per eas insulas in usu sunt, ex tribus tabulis, crasso fune inter se consutis, compactæ, quarum rimas corticibus arborum maceratis obducunt. Nec unquam sine ingenti perieulo in his scaphis, quas Pyragas vocant, transiretatur. Sed maius discrimen ab Chilenis rebellibus, ad quorum littora Chiloë tota quanta est protenditur. Quare, si mari ac hostium pericula, si coeli terraque conditionem, si Barbarorum ac Hispanorum inopiam consideres, ut penè terrarum ultima est, sic extrellum malorū attigisse videtur. Verum hæc omnia acuebant desideria Sociorum, gloriola discrimina & summas miseras pro propagando Christi imperio multis votis ambientium.

*De Insulae
nominis origi-
nibus.*

*Pyragas na-
tive summa.*

CAPUT
XIX.
Chilensis
urbi ab So-
ciis exculti-
tur.

*avulsa
disciplina et
reducenda.*

CAPUT
XX.
Chilenses
Insulam
fructuare
ab Sociis
adhortari.

*Barbarorum
Chilensis
poteræ.*

Ad hanc Insulam delati Melchior Vanegas, vir inter Societatis prima decora ab Nierembergio poste à telaus, & Joannes-Baptista Ferruñus, Didaci Torres missu, ducentis & quinquaginta leucis terræ manique è Chilensi regni metropoli, unde discenderant, confectis, ab Hispanis, Cal trensis urbis incolis, benevolentissime excepti sunt. Mox in eisdem Chiloënsi Prefecto dono acceptis, Sacello adaptato, conciliatisque civium animis, ac Sacramento expiatis, rotos se impenderunt in salutem Barbarorum. Pauculi Sacerdotes externi in ea opinione haec fuerant, ut existimatorem indigenas, tanquam Christianorum Mysteriorum incapaces, negligendos esse; quare rari admodum, præter ptimum Sacramentum, Sacra nostra capessiverant; sed Sociorum quadrimestri labore & Catechesi effectum, ut qui Hispanis serviebant, vis ab Dominis suis difficile viderentur, adeò promptè capiebant legi Christianæ elementa: quare non tantum Baptismo, quo plurimi carbabant, Exhomologesique digni sunt habiti, sed etiam stupentibus ad novitatem Hispanis, ad Sanctam Menam, post severum examen, admitti meruerunt. Tanta poterò novos homines ceperaat Sacrorum cupido, ut diem prævertentes, ante crepusculum Socios interpellarent, nec de die sinerent cibum quietemque sumere: quo ardore animorum usi, nihil non à Barbaris impetrabant. Scotta plurima in legitima matrimonia commutata, violentæ adeoque nullæ conjugum sponsiones denuo sancitæ, aut distractæ, nemo inventus qui Baptismum renueret, nemo qui non injurias condonaret, & ipsi adeò Hispani, ratione ac exemplo permoti sunt, ut vellent cum mortalium miserrimis mitius agere. Deinde ex tota Insula adolescentes Indi adveniunt sunt, ut Christianâ doctrinâ per Patres imbuti, populares suos vicissim docerent eadem illa, quæ ipsi in Catechesi didicissent.

QUATUOR mensibus in Castrensi urbe positis, mense Julio jam adulto scapham ascendentes, nihil Oceani furias veriti, Insulanorum pagos impetrare ivere. Viginti-quinque omnino erant, quorum municipes nullum haecenit Sacerdotem viderant, nisi ferè ut vixerantur: quapropter Socios, integratissimam famam cognitos, summam benevolentia excipientes, quando aliud non poterant, ex arborum ramis arcus triumphales erigebant: pueri puerisque, more supplicantium, floribus se coronantes, præstatâ Cruce floridâ, cum parentibus suis obviam prodibant. Nemo erat, qui non in canistro ostrea, pilces, ova, aves Sociis non

offerret:

Sociorum in
auo officia.

offerret: à quibus vicissim acus, aciculas, hamos, grana vitrea, & reculas ejusmodi, plurimi ab Barbaris astimatas, accipiebant: tanto cum utrorumque gaudio, neutrū ut ab lacrymis amoris indicibus temperarentur. In singulis pagis quinque circiter morati dies, extempore facillum ad facienda & cogendam concionem erigebant, ægros invisebant, præstigias dedocebant: interiora insulae & latebras pervadentes, omnia scrutabantur, Baptismo idoneos expiabant, ineptos verò spe alebant, spondentes, si se dignos præstitissent, fore, ut cum redirent, idem beneficium conlequerentur. Præterea, auditis singulorum querelis, miserrim genti condolentes, promittebant se cuni Magistris acturos, ne milites eos imposterum vexare auderent: ubique affirmantes se lubenter pro cuiuscumque salute vitam & sanguinem donaruros. Quam Sociorum virtutem temperantiamque Barbari cum aliorum Sacerdotum, quos viderant, conditione conferentes, blanda nonusa ad significacionem amoris identidem usurpabant, genitores suos & matres appellantes. Cum verò sanctos, & viros de celo lapso, Deosque, vocari se sentirent, monnebant, ut ab indebitis titulis abstinerent. Sex menes tenuit horum pagorum prima lustratio, in quā, præter magnum baptizatorum numerum, undecies centum in Matrimonium collocati, bis mille Exhomologesi, nusquam alius usurpatā, expiati, omnes denique ad fidem Christo datam conservandam dandamque animati. Secundū quod, ad aliam Intulam navigantes, præsidarios milites Hispanos ex cultum ivere, donec ad Stationem suam Castrensem redirent; unde Lepius evocati, ultrō egressi, iterum iterumque eodem planè periculo ac fructu ad Chiloensis infulz pagos adnavigavere. Quibus rebus perspectis, Præfectus Regius honoris litteris Sociorum labores Didaco Torres Provinciali commendavit, rogans ne vellet necessario planè auxilio mortalium miserrimos privare.

CAPUT
XXL
Societas ob
exagitatione
servitium
personale
vezatur.

Indi Hispani
cum socios
datur.

Prudentia
Regum co
sideracionis
Laudatur.

Private
hominis con
sumendas
Indi abu
runtur.

SED quamvis sic laborarent Socii, dubium non erat, per Regnum Chilenum, Tucumaniam, Paraquanamque, religionem Christianam ægertrime propagatum iri, nī privatorum quorundam hominum, præter jus fasque Indos vexantium, immoderataz habendi cupidini obviam ietetur. Quare Provincialis omnem conatu, deinceps adhibuit, quo Regis Catholici decreta de tollendo servitio personali ad usum revocarentur. Hic locus postulare videtur, ut quid sit servitium personale, quomodo & ubi introductum, breviter explicem; ut deinde quāto Hispanorū bono, quanto rei Christianæ incremento, quanto denique Regis Catholici & Senatus Regii laude exagitatum sit, magis elucescar. In Americā more positum est, ut Hispanide Republicā benemeriti ab Prætoribus, aut aliis Magistris, majori minorive Indorum bello deditorum, vel in amicitiam acceptorum, numero, ad certas zatas præficiantur. Qui mos, statim post aditum novum Orbem inductus, ad usque nostra tempora perseverat. Regibus nempē Catholicis volentibus, ut loco tributi sibi debiti, hujusmodi hominibus, pro regionum captu, ab Indis aliquid per solvatur. Quā re prudenter à Regibus excogitatā, si Hispani Indorum Domini (Encomendatos vocant) moderate, sicuti alii in locis sit, ut voluiscent, longè florentiore Reipubliez statum, Regisque negotiis utiliorē, ac privatorum hominum usibus commodiorem, in his Australioribus Provinciis videremus: Sed plerique limitato dominio ab Rege concessio abutentes, annuis his contributionibus non contenti, ut Indi miserandum planè in morem personaliter, ut sic dicam, cum suis uxoriibus & filiis sibi servirent, exigebant: atque id servitium personale vocabant: quo qui premebantur, nihil acquirere, nihil fermè habere licebat. Ex suis pagis ad Dominorum Villas, aut urbanas domos translati, nullā reprezentatā mercede, servitii occupabantur. Nec raro luce palam, colorato titulo, venditione distrahebantur. Quam ob rem magna pars Indorum Chilenorum rebellaverant, & apud Tucumanos Calchaquini, apud Paraquatos circumiacentes populi, externum imperium detrectabant. Si quā Indorum nationes ad fidem Christo & Regi Catholico dandam sollicirarentur, pertinaciter abnuebant, Christianam Religionem certam esse ad perdendam libertatem viam exprobrantes. Qui verò jam delectant, passim dulcità fidei, aulatibula circumspiciebant, aut fugam. Alii, inaccessis

montium jugis aut paludibus longè à Dominis suis se abdentes, malebant in maledicis locis vitam brevi finire, quam duram servitutem diu servire. Provincias integras vis mali corruperat, eò periculosior, quò suprema remediare cōspueret. Quippe iterata de abrogando servitio personali Caroli Quinti & Philippi secundi diplomata plerique urbium Præfecti, aut postro misericordia affectu, suis utilitatibus servientes, ab tortente se rapi sinentes, aut denique remedio impares, suppressabant. Eo in statu res erat, cum Philippus Tertius anno seculari, Majorum suorum exemplo, serpens malum disturbare cupiens, diploma cursum fecit, quo jubebat servitium illud aboleti. Interēcto tempore Claudio Aquaviva Generali, cognito quò primarii quidam Hispani Indos aliquor Chileno Collegio ac Tucumanis Societatis dominibus dono deditissim, quibus nostri ad domestica servitia uterentur, ne exemplo noceremus, Provinciam Peruviæ, ac Didacum Torres Limæ adhuc versantem, per litteras monuerat, ut servitio personalis jus à præcipuis Theologis examinari cūrarent, & si quidem illud injustum esset, Indi in nostris dominibus servientes, mercede pro impeo solabore receptâ, manumitterentur. Sed actum actui erant: nam Archiepiscopus Limensis Loiola è Dominicana familia, exquisitis doctissimorum virorum de personis servitio judicis, sententiam tulerat, omnium calculis confirmatam, quà in iustū pravumque pronunciaverat. Præterea Marchio Moneis-Regalis, & Comes Montium Clarorum, Peruviæ Proreges, necnon è variis Religiorum familiis & Juris-consultrorum ordine viri doctissimi, Regis diplomatus magnō conatu habeant. Quare Didacus Torres, postquam quid in Tucumania & Chileno regno circa Indos gereretur, coram perspexisset, deliperaretque, servitio personali non profligato, rem Christianam promoveri posse, requiritis de novo Sociorum in utraque Provincia sententiis, non ultra dissimulandum ratus. Indos omnes in Chileno Sancti Jacobi Collegio servientes manumirriri, mercede pro impenso labore ex æquo repensā. Quod exemplum sequuti pauci cives conscientiis suis consuluerunt. Quo facto, quasi signo ad prælium dato, plenius Indorum Domini his servitiis impliciti, nuncium Societatis amicitiae remisere, cūserentes Provinciam & Socios, plus niemùm justos conscientiarum tortores esse. Plebs verò omnis Primorum necessitudinibus innixa, pro Reip. hostibus palam jaçitabar habitueros se servitii personalis vexatores. Nec deētant nonnulli mortales, qui usurpatam consuetudine in Indos potestatem, ab Prætoribus Regis introductam toleratajnque; in iustum dominium, etiam reclamante Rege, transisse affirmarent. Sed Societas, ne conniventiā huic malo participaret, sui maximè Provincialis hor-tamento; fortiter resistebat, & Regis optimi, necnon Senatus integerissimi Decreta in privatis publicisque congressibus rationum vi confirmabat, infirmabatque malè opinantium dicta. Cumq[ue] sic constanter se gereret, & clam servitio personali abutentes, nisi damnum refarcirent, à peccatis absolvire renueret, tanquam exemplo verbisque nociruta, publicam offensionem gravissimè incurrit. Nec unius temporis aut loci calamitas fuit; sed ex hinc ad plures annos, & omnia Chileni regni Tucumania ac Paraquariz loca pervagata. p[ro]p[ter]e in ortu novellam Societatis Provinciam oppresſir. Crevit tamen illa, magnorum terum more, per suā damna illuftrior, & contra injurias obluctata inter ruinas se[lf]e erexit, profligatura pedenterim infestis demonis vires, & novi Orbis magnam partem missura sub Christi & Regis & atholici jugum. Sed ne verba dare videat, post primos servitii personalis rumulus, Didacus Torres, nequiequam relutante flyge, Cuioensem Provinciam sede occupavit.

CU 10 Provincia, Chileni regni Mediterranea appendix, ad ipsas montium radices, quā Tucumaniam respiciunt, quasi extra muros regni posita, ducentis in longum leuis variā latitudine protenditur: tres urbeculas admodum infrequentes habet, quarum caput Mendoza, in ipsis fermi montium faucibus, quā ad regnum itur, sita, Petrum Castillum, Peruano bello, crepto de manibus Pizarri, quod gerbat, vexillo nobilem, pro fundatore agnoscit: nomen vero ab Hurtado Mendoza Marchione Canietensi, Peruviæ Prorege, sortita, haētenus feliciter perennar.

Regis Praefecti
Chilena
Im.

Rex Carter-
dinus reina-
mus.

Societas Re-
gis diploma-
tibus se ac-
commodeat.

Gravissimi
variorumque
personarum
improbata.

Didacus
Torres eu-
tercitat.

Ex Jaci-
couver.

Ob id Socie-
tas offensio-
nem incur-
rit.

C A P U T
XXII
Mendoza
civitas So-
cietas fide
ceparat

Aduocatio
civitatis
arg.

Regionia con-
datur.

*Lopéz Peniz
et genit
ad Lemos lo-
beratorem.*

*Adrogioni
et soci
tatem ad
missum pri-
mum re-
sumunt.*

*Potest ad
missum.*

*Zr. fidelis
laetator.*

CAPUT
XXIII.
*Conuenies
Indi doctri-
ni Christi
na imbuon-
tut.*

*De operis
meritorum.*

*Multo ad fi-
ciam rever-
tundatur.*

Æs Mendocinum inter legitima probatur. Regio tota nullâ aliâ re, nisi fertilitate memorabilis est. Fertilitatem facit æstivo calore vicinorum montium nix liquefacta, & in subiectam planitatem duæ libilibus viis ad libitum dispensata, unde tanta frumenti, vini, & cæterarum frugum vis, ut adjacentibus terris multâ suppediter. Æstivos dies brevissimos faciunt continuo montes ex abtrupto seâ in cœlum effrentes. Solemque paucis post meridiem horis occultantes: qui montes ultro citroque ite volentibus transitum non præbent, nisi adulto Vete quâ etiam tempestate non sine periculo & ingenti labore transmittuntur. Per ea tamen ioca quotannis Indigenæ, nullâ sexu aut atavis habita ratione, pœnè nudæ ad regni interiora servitum ire compellicabantur; siebatque ut multorum artus amburentur vi frigoris, ac inter nives rigidi examinarentur. Prætereas multis aliis oneribus premebantur, miseri æquali corporum vexatione ac animarum incuria. Igitur Didacum Torres graves cause impulerunt, ut sedem Societas Mendoçæ ponere vellet; nam spetabat fote, ut miseri ab gravi servitio defensarentur, & multa milia Barbarorum ad Fidem converterentur. Adde, quod è Tucumania ad Chilenum regnum euntibus, & inde redeunibus, necnon Hispanis omni fermè animarum subfilio catentibus, Mendoçina fedes magno commido futura crederetur. Accessit his causis liberalitas Lopéz Peniz, & Agnetis ab Leone, annos census, domesticam sacramque lupellechilem, & usum mancipiorum ad condendum templum ultrò Societati offseruent. At ubi consilium fundandæ sedis divulgatum est, Mendoçini cives palam refragati sunt, aientes, honestus non admitti holpitem, quâm expelli: si Societas admitteretur, iæritatum personale, adeoque speci ditandi, profigatum iri. Sed Provincialis, rebus per adversa præmovendis idoneus, Chilenis montibus remensis, Mendoçam delatus, apud plerosque cives dislittabundus demonstrat, quâm hactenus sine cura æternæ salutis vixissent: Indos fermè omnes in ipsa urbe, defecuti Catechesos & idoneorum Sacerdotum, magna ex parte adhuc Ethnicos esse: Neophytes perpetuo pellicatu implicatos hactenus fermè matrimonii legitti, & pœnitutis Confessionis sacræ utim ignorasse: Per totam Provinciam nullum Sacerdotem lingue indorum peritum repertis; proinde Barbaros innumeros æternum perire. Hæc cum Provincialis diceret, & insuper usitatas Societatis artes in Hispanorum moribus corrugendis graviter adhiberet, perquæ domos omnes curvantur indigenas Ethnicos, & Neophytes pellicatu infames, Sacramentis & Catechesi procurandos in catalogum exactissimè refert, ita sibi urbis Primores devinxit, ut plerique quod odetant, jam summis votis cuperent. Spretis igitur paucorum odiis, Alexandrum Faiam Italum, & Joannem Paltorem Hispanum, necnon Fabianum Martinium Laicum, novæ sedi stabiliendæ præfecit; qui ardentes, per religiosâ in omnis generis homines officia connitentes, falutem plurimorum consequuntur sunt. Primus labor fuit, correcsis Hispanorum motibus, indigenas Ethnicos, quotquot erant in urbe, à Provinciali in album relatos, doctinam Christianam edoctos, Parrocho baptizandos tradere.

Quibus rebus primo semestri perfectis, Alexandro Faâ ad sarcinas remanente, Joannes Pastor, & Fabianus Martinus, ex prescripto Didaci Torres, ad excursiones arduas animum rexere. Indi omnes Cañoenses ant lacus habitant, aut campos campestres nullâ certâ fede, storeis portatilibus pro ædibus utentes, vagantur. Venatione plerumque vivunt. Palustres juncorum radices Sole duratas pro pane edunt, pro reliquo edulio pisces & lacuum rejectamenta adhibent. Cuniculorum in morem sub effossa humo ædes exiguo adito sibi faciunt. Utrisque mos est, Judæorum ad instar, filias suas vendere, sic emptas mariti promancipiis & uxoribus habent. Pauperes pro sponsis pretio loceris suis per annum serviunt. Ut quisque opibus valer, plures aut pauciores, duplice servitutis & conjugii vinculo illigatas, sub fornice alit. Ad hos populos deinceps Socii, cum reperissent plerosque, vexario-num metu, latebris se abdidisse, ipsas latebras, per paludes & torrentes rate ex storea & juncis raptim factâ vesti, pervalere: repertos docent se non vexandi, sed auxiliandi ergo veniente: non ad letitium imponendum, sed ad eos in libertatem filiorum Dei afferendos.

afferendos. Quibus sermonibus ita cicurati sunt, ut statim cengut & sekaginta Erinnici Baptisnum receperint. Quaror Sacella rotidem in pagis Socii exerevere, quò Indi hinc inde sparsi convenientes Christianis Mysteriis imbuarentur. Joannes Pastor litteris ad Provincialem datis scribebat, se calore Sols ac siti per eas arenas pene fuisse confectum. Faciem ab culicis mortu & caloris aerimonia ita deformata, plane ut elephanticus videretur. Quinque omnino menses in prima excursione politi sunt. Alias ad calidem terras eodem planè labore udem itantes quingentos Barbaros baptizavere, & ex campistribus hinc inde sparsi ducentos, tantu animi geluentis de dæmonie vieto latitiae, ut affererent labores quovis melle dulciores tibi vider, & illicias esse ad quidvis pro Christo tolerandum. Dum per montes inter Chilenum regnum, & Cuioensem Provinciam medios Joannes Pastor excurrebat, Indorum manipulis extra patriam servitum ire coactus obviaq factus, tantu commiseratione commotus est, ut togam ipse tuam (quod alias Didacus Torres etiam factitare) in partes leissam nudis inter summa frigora infantibus, in itinere abs se liquefacta nive baptizatis, dederit. Tandem Socii ab Senatu Regio imperiatur, ne extra patriam horinum miserrimi, servitorum ergo, ire adigerentur. Quamquam quis satis legibus incitatam mortalium habendi libidinem coiceat? Varias ad eosdem, & alios finitimos remotosque populos excursiones, per Socios Mendoçinos sub Didaco Torres provinciali institutas, magno semper Baptisnum numero, dicere supersedeo; satisfatto ratus, si semel afferuero Cuioensem Provinciam maximè Societati debere, quod Christiana sit. Pedetentim tamen res persuegabatur: nam ferocitas & barbaries paulatim cicurantur; si patientium non adhibeas, spem omnem corrompes.

OCUPATIS per has fides Chileni regni urbibus ac insulis, Didacus Torres continuato labore Tucumanum denuò pervalsit Cordubani inventus, tyrocinio ordinato, auctoque novis Candidatorum arque adiutoriorum incrementis, ad Indos domesticos sublevandos animum advertit: quos dum æquā mercede compensatos manutinuit. irritavit Cordubensem animos, in vindictam odiosæ rei palam Societatem infestantium. Exinde nullus civis domum nostram frequentabat. Indi, ne sanam de sua libertate doctrinam audirent, ab templo nostro arecebantur: Quotidianæ largitiones pro aliendis Sociis, censu perpetuo nondum confiruto, fieri solite subtrahabantur. Nullæ denique infestations omissoe, si forte in suam sententiam adduci possent. Sed Didacus Torres certus de Divino auxilio, si miserorum causam non defereret, constantiam adhibuit; in privatis publicisque congregatis servitium personale magnâ contentione exigitans, & nisi ab eo desisterent, celestem vindictam civibus interminans. Minis adstruxere fidem adventitiae aquæ, perturbatis quamplurimis ædibus Cordubensem urbem deformantes; tempesioli turbines agros vastantes; pestiferæ auræ dominos æquæ ac servitiae, factæ corporum strage, inficientes. Quibus rebus territi nonnulli cives, Regiis diplomaticis se accommodantes, lypuere. Sed plerique contra ecclesiæ mortalesque minas animos obstinaverunt. Indos solito more, & Societatem subtractione humanorum officiorum, vexantes. Ideo Socii diu tritico turcos, & parcis ex hortulo domestico frigibus, se sustentaverunt, eò ad animalium suorum curam alacriores, quò tenuijs corpora alebantur. Sed Deus suis non desuit. Didacus Torres ad Tucumanæ interiora lustranda se accingens, domus Procuratorem monuit, eò magis Deo fideret, quò arteriora ottonia domi videret; promittere enim se in sua absentiæ domesticis nihil defuturum: non frustrato eventu: nam cum Antonius Ruius, domus Procurator, centum & octoginta nummos ab Provinciali abeunte solummodo accepisset. nec alia pecunia ad aliendam numerosam tyronum domum supereret, subductis post octo menses impeniarum rerum & dono acceptarum rationibus, reperit milie & octingentos nummos in usus domesticos insumptos fuisse, quorum nummorum magna pars, undeunde provenierunt, nulla ratione rescribi potuit. Præterea aliquot cives, etiam ex adversariis, interjecto tempore, quingentorum boum, & nongentiarum ovium stipe nos donavere, Deo scilicet eorum corpora curante, qui pauperum causam, hoc est suam, susceperant.

Quoniam sa
cilla eri
guatur.

James Pa
stor cum
meadato

CAPUT
XXIV
Cordubensi
fides re
zatur ob
servitum
personale.

Didacus
Torres con
fessus agit.

Cordubensi
cives rebam
adversari de
officio ma
nentur.

Domus facili
adjuvata.

CAPUT
XXV.
Oc. a fine
servit Per-
fusio ledes
Educentis
dilectantur.

Socia et a
cerb. exaga-
tior.

Et praeferunt
Didacum
Torres.

Socii se de-
fundant.

Episcopum
Tucumanum
fir. Socieatis
adversatur.

Et plenaria
omnes.

Socieatis
Episcopum
fir. ad adse-
rum.

CAPUT
XXVI.
In Sancti
B. huc
urb. sedes
S. sociis
ergo.

De primis
Sancti Mi-
chaelis urbs
fundatoribus.

Ab Dicū
Socieatis &
Juda de-
funtur.

SE longè violentior turbo Sancti Jacobi Tucumaniz metropolim decessit, cōe acrīoribus civium animis, quō majori ibi, quām alibi, Indorum numero primarii cives imperabant. Igitur postquam innoutuit Provincialis adventus, & cognito, quid Cordubæ arque in Chileno regno patrasset, amore in odium repente versio, collatis capitibus aiunt, curā dēsum: esse Societatis morem, ut omnium conscientias inordinatā religiositate vexet: nūcīmū justosq; Deo ipso improbari: sib; hoc iustitiae & defensionis pallio latē forsitan oceolata habendi cupidinem, ac per manumissionem paucorum, multitudinis possessiōni inihiari: Societatem religionis specie ac aliis artibus in sua commoda Indos libertati restitutoꝝ facili tra-eturam: hoc nempe esse, quod occultis cuniculis, & impetratis ab Rege diplomatis intendere, ut per aliquot miseras gradum sibi faceret ad divitias. Hęc in universos Socios. Sed in Provinciale jačabant, ante ejus adventum in Provinciam, omnia olim pacifica fuisse; postquam advenisset, omnia turbari, Chilenum regnum, Tucumaniamque universam. His & aliis telis impetebantur Socii, qui quamvis sui purgandi ergo demonstrarent, ante Societatis in Peruviam adventum, Caroli Quinti & Philippi Secundi diplomata de abrogando servitio personali confecta fuisse: & constaret sub initium hujus saeculi, antequam Didacus Torres in Tucumaniam veniret, dēque fundandā Provinciā Paraquariensi ageret, eadem decreta à Philippo Tertio fuisse renovata: nec ignoraretur Joannem Perez Chilensem Episcopum, requisitis doctissimorum vitorum calculis, multò antequam Didacus Torres iret, servitio personale decretō damnasse: certumque esset in Provinciale, tantum virtutum vitum, Sociosq; verè Apostolicos, iustam fictionis & cupiditatis notam minimè quadrare: affirmarentque Socii, se solā religione adductos fuisse, ut tegiū decretis obtemperarent: tamen non audiebantur, palamque odio erant his, quos per viginti annos parentum loco habuerant. Adeo verò spūs erant tenebræ omnium oculis offulæ, ut ipsum Episcopum, Societatis amantissimum, pro tempore ita involverint, ut non dubitaretur Socii afftere, Solem ipsum eclypsim passum esse. Ecclesiastici viri, ab alienato capite, sc̄e etiam palam ab nostro consortio substhaebant, subsidia virz, Socii terum omnium egenitibus ab civibus dari solita, denegabantur: templum nostrum ab nemine frequenterbat: Indi omnes ad nos adire prohibebantur. Denique eō deducta res est, ut Provinciale compulerit ad defensandam sedem, præsertim cū fatis ipsa prævide-ret, postquam deferbuissent primi impetus, temporatiā absentiā desiderium Societatis apud cives cetera non malos, & ad pietatem proclives, exacendum: eoque postea estimaturos magis, quod graviora Reipublicæ damna, eā absente, sensissent. Accessit his caulus Sancti Michaelis Tucumaniz urbis postulatum, eo ipso tempore, quo hęc fiebant, coram Provinciali summa contentione Societatis Collegium postulantis: & Alfonsi Riberæ Prætoris authoritas, quinquaginta aureos in singulos menses offerentis, tamdiu persolvendos, quamdui epus totet ad dominum Sancti Michaelis perficiendam, quorum votis fieri non poterat fatis ob defectum Sociorum, nū Sancti Jacobi sedes desereretur. Igitur plenariae Socii, paucis civibus illa-crymantibus, Sancti Michaelis utbem petivere.

URBS Sancti Michaelis dū cum Sancti Jacobi civitate de Tucumaniz Primatu contendit: quippe illam Joannes Nunius Ptaðus, anno quinquagesimo superiores seculi, triennio antequam hęc construeretur, condidet. Sed, quod pauis post fundationem mensibus eluvione p̄enitē perīset, & ex ejus ruinis Sancti Jacobi urbs felicitate surrexisset, apud hanc imperium, & apud illam antiquitatis ius, remansit. Anno sexquimesimo sexagesimo-quarto, Philippi Secundi Regis Catholici iussu, Sancti Michaelis utbem Didacus Villatoðlus, Francisci Aguirra, Tucumaniz Prætoris nepos, solidius instauravit. Instauratam Gualanus, Indoruhi in eā regionē potentissimus, aggressus, multis civium foedū trucidatis, flammis defotavit, & ablque dubio hostilis furor penitus absumpsisset, nū Divi Simon & Judas, quorum tum festum agebatur, visibili specie, emissis undeq̄aque terrificis splendoribus, Barbaros perterritos in fugam compulsiſſent. Fugientium stragem, occiso

Gualano

Gualano, Hispani fecere, & urbem suam in eternam celestium Propugnatorum tutelam, statis ceremoniis consecratam, tradidere: quæ exinde à Calchaquinis rebellibus multoties impedita stetit, Divorum Tutelarium, ut credimus, protectione. & Hispanorum fortitudine inconcussa. Quod ad situm attinet, iis monibus adhuc ret, qui totam Australem Americanam continuo quasi gibbo dividunt. Circa eam montium crepidines, Vallum recessus. & plana terrarum discriminantur vallis, praedii, viridatis omni pometum etiam Europæorum genere abundantibus: tantaque est ceteratum frugum felicitas, ut primi coloni Sancti Michaelis agrum promissionis terram nominarent. Sed amoenissimæ regioni, ceu horus Hespendum, pro dracone non desunt feroci tygrides, hominum ac aliorum animalium corporibus subinde se pascentes: ut reverentis Providentia Divinæ regimen ubique leta tristibus miscentis, ne mortalis beatitudine sine mixtura mali nimium insoleat. His tygribus interficiendi Indigenæ olim se ad bella docebant: qui plures venando incitaverant, relatis in testimonium recentibus spoliis. famâ & auctoritate inter suos præstabant. Portò eas interficiendi Barbaris ea est art. Prægrandenti baculum, quæ utrumque definit, utrâque manus prehendunt, tygridiq[ue] insultanti obſculunt: ejus ea natura est, ut quidquid primo insultu attipuerit, illud sibi ex unguibus eripi non sinat. Ubi ergo unguibus & ore in baculum involavit, venator baculo à dextrâ in sinistram magnâ vi torto tygridem everit. & antequam se in pedes erigat, quæ ventris mollia pacificat, transigit eviceratque. Ceterum Hispani Sancti Michaelis incole, miti ingenio, urbanitatem potius quam arma, nisi proxitentur, excolunt: pietati idonei, Doctores suos reverentur & amant. Igitur, Socios diu cupitos obvios olnis amplexi, in piratam domum deduxerit, & summâ alacritate temporatum templum communibus operis exstruxere. Quibus in officiis super ceteros excelsuit Garcia Medina, vir nobilis, nulli in Americâ Australi affectu in Societatem inferior: cujus memorabile in Ignatium Loiolam, nondum inter Beatos relatum, celebratur obsequium, in suburbano pago facillum ejus nomini dicatum ad privatam pietatem alcandam erigentis, & populares exemplo ae voce ad tanta herois cultum animantis. Is pauci post annis, vegetæ adhuc cratæ ac viribus, nihil de motibus lethali, nedum de morte propinquæ cogitans, monitus ab Didaeo Torres in familiari consortio, ut suis rebus ultimis consulenter, testamentum funus eoididit, & Indis, clientele lüz subditi, ex recte sentientium placitis, pro servitio personali fasfecit, totiusque virtutis delictis semel & iterum per Exhomologem purgatis, ante triduum drepente è mensa ad lectum, & lecto ad tumulum delatus est. Nee dubitatum prævia mortis beneficium debet Ignatio, in clientem variis negotiis impli- citum opportunè benigno. Sedi præfetus est Ludovicus Leiva, aliquot Collegium jam olim in Peruvia Rector, cum quatuor Sociis, qui non tantum in cultura Hispanorum, sed etiam inter Lulos & Diaguitas semen virtutis spargendo, fructus celestibus horreis non indignos edidere: quamquam in Calchaquinâ valle ex- colendâ præscriptum excellueré.

HAEC Vallem Socii olim, exiguo animorum fructu, ob Insignem incolarum teritatem, percurserant: post quos nonnulli mortales servitorum appetentes, quam propagandas Fidei, per pacis intervalla, non satis examinata ferotum hominum conditione, nullâ fermè pñmisâ Catechesi multos baptizaverè, sicque baptizatos extra partiam, prætextu Doctissimæ Christianæ, ad sua commoda, repugnantibus Barbaris, educebant. Ex qua origine exortis utrumque injuriis, bello inter Hispanos & Calchaquinos confitato, per totam Tucumaniam ad arma clamatum est. Verebanturque Reipublicæ capita, ne orta intet Hispanos sub id tempus civilis discordia hostibus visitotiam patret: cum opportunè Didacus Torres, è Tucumanis metropoli nondum egressus, præteritarum injuriarum immemor intercessit, spondens se Sociosq[ue], si sinceretur, fore pacificatores. Prætor & Episcopus, laudata Societate, quod Reipublicæ ac aniham causâ tantis periculis se offerret, Joannem Darium, & Horatium Morellum Italos, ab Provinciali designatos, ac suâ sponte capita sua devote, cum potestate pacis constituendæ, & pro arbitratu-

Divinitas na-
tura.De regnida
monstratur.Garcia Me-
dia erga
Ignatium &
affl. his.Si primus in
America
Ignatius sa-
crauit.

Pil. muratur.

Laudavimus
Leiva sedi
primum pra-
q[ue].C A P U T
XXVII.
Calchaqui,
na valle ab
Societate pa-
cificata, &
diuturno la-
boru per-
cursum.

Belli occasio.

Didacus Tor-
res ad pacifi-
candum,
Vallem spo-
ran offert.Iohannes Da-
rium & Ho-
ratius Mo-
rellus in Val-
lem missi-
tar.

Breviaria adiunctio-
narium.

Patrum fir-
mante.

Sacra eri-
gant.

Quingentos
infantes &
ducentos
adultos cum
Patru Duce
baptizant.

A Virgina
Maria ju-
venerant.

Tre vallem,
legavit.

Utrique for-
titer agunt.

E' Palle
exstant.

Palam pos-
lamenta re-
petunt.

Saltem agnum ex-
citare.

Guapachau
Hispans re-
conciliare.

Al Magistris
te saltem,
explicare.

rem Christianam administrandi, viatico instructos armant. Ubi apud Calchaquinos fama vulgavit, in finibus suis Socios Jesu adesse, finitimi armis positis adulant, spondentes se imperata facturos, dummodò deinceps ab injuriis temperaretur, & Socierat in sua valle permaneret. Id idem cum interiores populi affirmarent, pace constitutâ, ambo Socii in pleraque vallis oppida summis pro captu gentis laetitiae ostentamentis invecti sunt: statimque in undecim pagis totidem Sacello ad usum factorum erexere Barbatî, Baptismum & nomina Christiana postulantes. Verum Patres rati non fidendum incensis novitate animis, ita tem attemperatun, ut ostenderent nihil magis velle, quam eorum votis obsecari, dummodò Ethnicorum mores constanter abjurarent. Valuit dilatio ad seligendos idoneos, in totum millium numero plani paucos: nam omnis ptena multitudo quotidie in intestina externaque cum vicinis Barbaris bella, & ebrietates, neenon superstitione effusa, nullum, si Christiani ferent, futurz constantiz indicium dabant: quare prater quingentos baptizatos ex infantibus, vix ducentos adultos, pleroque forte in mortis articulo, nostris Santi apertos, initiali fonte Socii immerseri: inter quos ipse Calchaquinus vallis Dux, & tres alii Casiquii, desertis pellicibus, Christo nomen dedere. Non hic omittendum, magnam partem eorum successum deberi Magnz Vitgini, cuius Icomem Sotis subinde coram multitudine promentibus, Ethnici stupore quodam attoniti, fixis in eam oculis, ac toto corporis habitu, ostendebant se in tanta Reginz amorem venerationemque tacitâ vi rapi. Socii igitur tantz Virginis auxilio, in omnem partem se vertebant ad disponendos multitudinis animos: ter per abrupta montium cacumina difficillimis itineribus, spretis vita periculis, totam vallem pedites peragraverunt, manibus suis idole evertentes concremantesque. Sub recto ex levi palea & luto extemporaliter factâ humi cubabant. In statis excursionibus, sub dio, rigidissima regionis frigora simplici lodice teciti excipiebant. Præter triticum turcicum & legumina nihil ad cibum adhibebant. Inter quotidianas furibundorum hominum de bacchationes, bellorumque strepitus, tantam adepti mentis quietem, utle Celi delicias affluere, datis ad Provincialem litteris, assererent. Joannes Darius, occultâ quâdam virtute adeò venerabilis Barbatîs fuit, ut scepè inter incitatas & jamjam pugnaturas utrimque serorum hominum acies stans, autoritate odiâ sedat, utrâque factione domum remissâ. Morellius verò adeò contempor vita fuit, ut cum certò cognovisset mortem sibi à Barbaris quâdam nocte parati, nihil turbatus, ad Crucis creutz pedem in propatulo somno se aptavit, cum hac voce: *Venient, inquit, Barbaři, me namque, quemvis dormientem, non imparatum ad mortem pro Christo tolerandam reperient.* Evénit aliquando, ut inter medias hostium drepente irruentium lagittas, pro tuendo gregi, uterque se precipitarent, & in eorum fermè oculis unius pagi municipes ad unum omnes trucidarentur. Si quandoque milites Hispani invitisi Magistratus, ut fit, ad vexandos Barbaros vallem ingredi audent, tum verò furebant maximè, & quandoque furorem in Socios convertebant, quasi ipsi occulis consiliis ad se vexandum evocarent Hispanos. Quibus inspcionibus eluendis, & reprimendæ privatorum hominum avaritiz, simulque ut daretur locus Evangelium pacificè Barbatîs prædicandi, uterque Saltam, Hispanorum oppidum, ad Alfonsum Riberam Prætorem egressi, quidquid voluere, facilè à Magistratis impetravere. Sed non idem privati homines modum fecere cupidini. Igitur quamvis postliminiò, Prætore & Episcopo, adeoque Calchaquinis ipsiùs admiringibus, vallem repetierint: tamen satis apparebat Calchaquinos excoli non posse, nì perpetuæ Societatis fedes per vallem disponerentur: ad quam rem, Regis Catholici & Peruviz Proregis authoritas munificentiaque suo tempore commendabitur. Idem Socii post certa temporum intervalla Saltem agnum pervadentes multis mortaliibus salutis fuere. Guapacharum gentem, Hispanis infestam, cum Prætore reconciliavere: tantâ Saltemis urbis aggratulatione, ut Magistratus accuratis litteris utriusque Socii utilia gesta Provinciali commendantes, togarent ne ditionem suam tantorum virorum præsidio nudaret. Nec admodum alias res per Tucumaniam in tanta paucitate Sociorum aggrediebantur, nam Paraquaria præcipue petebatur.

DIDACUS Torres, inutiles in suo officio moras neferre nescius, è Tucumaniz metropoli per desertam octoginta leucarum planitiam iter occipit: qui emensā, Conceptionis utbi, ad lacum fluminis Rubri posite, proximus, ab Magistratu inurbanas litteras accipit, quibus nomine publico ab ingressu urbis arebat, monebaturque ut flexo itinere alio divertaret, ne īdos ab solitus servitus tetrahens Republicam turbaret. Provincialis inexpectata acerbitate motus, ne dallimulazione malum serperet, per legitimū judicem, litterarum authore debitis poenis compescito, urbem ingressus, coram Magistratu demonstrat, nihil se nec suos ab Regis Catholicī placitis alienum docere, nec repugnare iustis ac moderatis Indorum iuris; sed in id tantum incumbere, ne suprà modum cum certo ipso rum & Europzorum damno gravarentur. Valuit ostentatio fortitudinis ad eludendas dæmonis maculations, veriti ne accessu Provincialis & ejus Sociorū urbs spiritualibus destruta subfidis, eoq[ue] ipsi addicissima, Deo reconciliaretur. Igitur Jubilatum ab Iauo Quinto nuperim concessum promulgat per quindecim dies quorū Concionem cogit, privatis colloquiis technas dæmonum dissolvit; tantumque poterit, ut odio in amore ac estimationem verso, Hispani omnes, nomine dempto, nuncio dæmoni temiso, in Christigratiam per Exhomologesum redire fategerint. Sed misera Frontonum conditio erat, antiquis moribus sub genetis humani hostis tyrañide pericletare amantum. Quos dum compicet latissime usque ad Peruvia fines vagantes, & inluper cognovisset Abipones, Mataguas, Naticas, Mogolinas, Tonocotanos, Frontonibus agnatas nationes, Sacerdotum defectu sub eadem tyrañide esse impetus illi fuit, Divi Xavéri exemplo, in Europam renavigandi, & per academias Hispania ac Italiā quantā posset vocis contentionē Academicos ad commiserationem tot popolorum commovendi. Sed vanus erat sine facultate imperus: quare, unico tantum ex his nationibus infante ante mortem baptizato, aduerso flumine Argenteo Paraquarioque iter suum continuans. Assumptionis urbem feliciter tandem tenuit; & sub finem anni ab initio sc̄culo noni Paraquariz statum hunc fermè reperit.

QUAMVIS Reges Catholicī, jam inde ab Caroli Quinti temporibus, Episcopos & Sacerdotes ad Paraquariz culturam submiserant: rati tamē reperti sunt qui se totos Indorum curze tradiderent, nisi quod vir planc Divinus Bolañes Franciscanus, incorruptione corporis post mortem celebris, & aliquot ex eodem Ordine præclaris viri, egregiam operam sub hac tempora in excordis Barbaris collocant, quorum magnum multitudinem in Assumptionis urbis ditione, quatuor oppidis constitutis, immortalem sibi, & Iustissimo suo Ordini, gloriam pererunt. Atquot etiam alia oppida in eadem regione constructa externis Sacerdotibus subdebatunt: qui quia Assumptionis urbis & subutaniis regionibus ptocandis vir sufficerent, nedum ad longinquā loca extendere se possent, cogebantur Episcopi regiones integras uni Sacerdoti, tantorum laborum impari, committere. Quare miserrima erat urbecularum per Paraquariam immenso tractu inter se dissipatum, & oppidorum, quā Ethnicorum, quā Neophytorum, facies; quorum multi Sacerdotum defectu, nullo Europzorum Indorumque discriminē, Matrimonia legē veteri contrahebant, aut palam pellicatum profitebantur. Deficiente Catechesi lex Divina & humana penitus ignorabantur. Sacrorum usus ferè nullus, factōnes, lites, ambitus affatim: Quibus malis quamvis pauci Socii apte fundationem Provincie pro viribus remedium attulerant, tamē locorum vestitas, & mali pernicias multiplicitasque, remedia alia exigebant: que tandem magna ex parte adhibita sunt, dum Didacu Torres Assumptionis domum pro potestate in Collegium vertit: nam exinde Barbaris latius expugnata, vitia profigata, ignorantia debellata, & bellum dæmoni majoribus viribus indistum est. Marcellus Lorençana Rector, partitis inter Socios vicibus, aduerso Paraquario & ad alia localia longè latēque excurrebat. Imperatum ab Episcopo est, ut anathema dicaret his, qui ex villis, pagis, latibulis Indos nondum baptizaros Itarutis temporibus ad Societas Collegium non sisterent. Sed quamvis sic in Assumptionis urbe & aliis Paraquariz locis Societas elaboraret, tamen

CAPUT
XXVIII.
Didacus
Torres.
Concep-
tus urbem
en Provin-
ciā funda-
vit.

Urbi omnia re-
spexit resum
Didacus
Torres or-
bem ad se
recepit
adagia.

Urbi inver-
banas et
barbares
offi in eam
prostulat.

Prostulum
misera con-
ditio.

CAPUT
XXIX.
Paraquarie
statu.

Franciscani
Patroni ab
aliquo oppida
fundatis.

alia Barba-
rissim oppi-
da ab ecer-
dotibus con-
struimus.

Laborum
penitus fa-
cendum.

Tota viris &
igrauitas.

Tot a regis ab
Societas fu-
nivit.

*Ex Regis Ca-
ribicis plac-
te Societas
nova Barbaro-
rum Provinci-
ae offugia-
tur.*

longè majori ardore animi ad Provincias Ethnicorum Christo subjugandas Didacus Torres ferebatur: quibus votis promovendis opportunus adfuit Ferdinandus Arias Prætor, qui recentissimas ab Rege Catholico litteras accepérat, jubente in Ethnorum Provincias emitti Religiōlos paulò ante ex Europa à se missos, significanteque nolle se armis, sed solā per idoneos viros Evangelii prædicatione Barbaros ad Fidem converti. Quas litteras cùm Didaco Torres legendas tradidisset, ipse se statim & suos Regi obsequientissimos fore sponpondit. Huic rei accessit Illustrissimi Præsulis Paraquatiensis postulatum, auxilia ad easdem Provincias Christo lacrandas ab Societate exigentis. Igitur Prætor & Episcopus amplissimas Barbarorum terras Regis Catholici nomine ita commendarunt, ut simul potestatem Societati facerent, nova Neophytorum oppida condendi, templaque erigendi. Prima verò regio, quam excolandam Socii accepēt, Guairania fuit; de qua, quia sèpius dictum dicendumque mihi est, luter paucula tradere.

CAPUT
XXX.
Guairania
describitur.

1609.

*Quandam
premissa
fuit.*

*De Guair-
ania arbores*

*De Guair-
ania lapilli.*

*De flore Gra-
nadicis.*

De Guerne-

GUAIRANIA Paraquatiz Provinciæ regio ab Oriente Brasiliæ obversa, ab Occidente Paranà fluvio, ingenti intercedente clauditor. Ejus latitudo hinc ab Austrò ad Urvaicenses campos, inde ab Septentrione ad sylvas & avbias paludes, incertâ sed immensâ etiam valitate excurrit. Regio magna ex parte sub Capricorno posita, ob calores immodosos, & humidum iolum, æque ciborum ac morborum ferax est: iisdem nempe caulis fertilitatem & febres facientibus. Feris & serpentibus aleländis aptior, quam hominibus. Si tamen Gusmanno creditur, sub Hispanorum in Americam adventum trecenta capitum millia in Guairania numerabantur, incolebantque praesertim Huihai, Tibaxivz, Paranapanz, Pirapi, & Parauz littora: fidem tantæ multitudinis adstruont frequentes & pœnè continuæ pagorum ruinæ, quas morbi, & Indorum abactores fecere, adeò ut ex tanta multitudine (hac de qua scribimus tempestate) vix quinta pars superesse crederetur. Utriusque urbeculæ Hispani cives corum posteri sunt, qui ductis in Paraquariam colonis eò sub medium luxuli præteriti cœciliere. Gens miserrimè vivit, nullus pane vesicitur, nisi ex mandioea radice confecto. nec carne nisi venatione quæsitâ. Alces multi maestant, quorum animalium unguia Cardiaco morbo prodecere dicitur. Celebantur Guairaniz lapilli, quos theca ovali & lapideâ humani capitis magnitudine incrustatos natura, mirâ prout ratione, ostentat: Thecz hæ lapidez, terræ, vi- sceribus inclusæ, ubi ad quandam quasi maturitatem pervenerint, non secus ac ollæ ferrez, quas bombas milites vocant, magno strepitu distractæ in partes per æra diffilentes, lapides spargunt planè elegantes; sunt enim pellucidi, alii amethystino janthinoque, illi herbeo prasinoque, plutimi vitro rubeoque gaudente colore: plerique in adamantina æcumina desinunt, tanta varietatis amoenitate, ut gemmarum arculas, si lapillorum splendorem conspexeris, rure dixeris. Sed satis constat hos lapides brutos esse, Foënsibus in agro Leodiensi non absimiles. Quod antequam constaret, Guairaniz cives his onusti ut bœm suam deseruisse, & in Hispaniam navigare voluisse, spe immensi lucti, feruntur. Verum ex itinere terracti, risum quem metuerant reportavere. Passim occurunt arbores, è quibus balsama eliquantur. Multa etiam fragorum ac fructuum genera, ut catena Paraquaria, sylve suppedant. Inter flores principem locum tener Granadillus, Christi pro nobis passi instrumentis nobilis, ex quo flore fructus signitur, modiciori magnitudine, cortice dempto suavissimus, adeò ut prototypus eis possit Dominicus Passionis meditatz, cui, si demas extremam faciem, mira suavitatis ineft. Secundum hunc Guernie in deliciis est, formâ utimque oblongâ in acumen desidente, & magnitudine palmari, qui cortice fillo ad modum mali punici subtilava grana eiui præber. Fructus meize dulcedinis est, si semen in ipsis granis minutissimum mandendo dentibus non contriveris: nam contritum, acrem faucium dolorem parit. Optimum voluptatis humanæ emblemata, sub dulcedinis specie, si usi teratur, merum fel propinantr. Ipsum semen, si in summitatibus arborum putridis corticibus excipiatur, flexuolas fibras funium ad instar in terram libiat; quæ hauto terræ humore, radicibusque conceptis, in arbores se rursum, hæderæ in modum, erigentes, uberes fructus ostentant.

Sunt

Sunt & dactili multò quām Africani insuviatores; ex his tamen qualemcumque vinum pulmentumque conficiunt, quin & ipsas palmarum medullas, fame urgente, pro pane comedunt. Inter sylvestria animalia fuerū celebrantur, inversā naturā umbilicum in doto ostentantes, quem si occisi prædā statim non præscideris, illuc tota fera putreficit. Apum ingens numerus & specierum varietas, quæ nullo tempore cicutantur; cera nullā arte albescit; mel plerumque generosum hydromellū conficiendo idoneum est. Viperæ multò hic quām alibi aciores, pluribus passim mortalibus, deficiente antidoto, exitium adserunt. Unas reperies, quæ ex ipsis arboribus ic vibrantes, tortuosi corporis volumenibus obvios homines ferās complectentes, nisi amplexantem ferro prius rescederis, momento occidunt, paulatimque devorant: hz si nimio cibo lete repleverint, ventrem Solis radis objiciunt, quo cum cibis putrefacto, pristinis virtibus se restitu sentiunt. Aliz in fluviorum marginibus grandes tictus ostentantes, spumis ex ore egestis, pisces inescatos mirā promptitudine voracitateque deglutiunt. Aliz denique ex paludum ripis derēpentē lubrificantes, quādam aves invadunt, quæ vicissim se defendantes, quoties le feriti sentiunt, herbam Macaguam dictam, unde aves nomen sibi sumunt, pro antidoto vorant, & sanz ad prælium redeunt: delectabili, planè duello, quippe Macaguas alas pro scuto, rostrum pro telo: & ipsis viperæ aquam pro vallo, flexuositatem pro tutela habentes, nec facilē maestant inactantur. Præter has res, vicinius etiam regionibus ferè communes, & simias, & tygres, nihil admodūn singulare Guarania paravit. Quod ad Sacra attinet, hæc regio pœnè semper sine Sacerdote, sine Sacrorum adminiculis fuit, nisi quod per octennium Emmanuel Ortega, & Thomas Fildius eam excoluerant: sed us abhinc decennio revocatis, iterum Sacris pœnè deflita lugebat sub pastoribus ad tantum munus imidoneis. Urbs Villarica Parochum habebat religionem olim professum, qui, nescio quā occasione eō delatus, fingenis furto sibi ablatas professionis suæ vestes, imposturam se Clericorum in mortem in duxerat, temerèque per Provinciam discurrens Barbaros hinc inde, nullā premissā Catechesi, magno animarum damno, baptizabat. De alterius urbeculæ Parochio dubitabatur, num verba Sacramentis conficiendis legitima ignoraret. Laici intollerabili errore passim sine Baptismo Indis, quorum operā utebantur, nomina Christiana indebant. Denique si speciem & nomina demeres, Christiani Ethnicique, Hilpani & Indi, multis in locis planè utsim moribus vivebant.

AD hanc Provinciam Josephus Cataldinus, & Simon Maçeta, Sacerdotes Itali, cum amplissima potestate ab Episcopo, Prætore, & Provinciali missi, sequimur iter per sylvas & paludes, crebraque ferarum ac fluminum, necnon Barbarorum pericula, abripientes, Guairaniam primum Hispanorum oppidum fauoris auspiciis Purificatæ Virginis pervigilio, anno currentis seculi decimo, tenuere. Appulios morbus punculosus affixit, in quo morbo eluxit Caialdini castriatis amor, ab octogenario homine fricationem corporis pro remedio constanter renuentis. Valerudini restituti, urbeque soluis Societatis artibus excultâ, Villaricam octoginta leuis distante adverso Paranâ & Huibaio petivere: quâ Civitatem etiam expurgarâ, recuperatisque, quæ jam inde ab Ortega & Fildij temporibus reservabantur, Sacrorum instrumentis, acliatria supelleibile, iter suum ad remoras Barbarorum nationes indixerat. Sed cives Villaricani pertinaciter reclamantes, conimeatum negaverat: verbantur enim ne, si oppida inter Ethnicos Societas fundaret, deinceps ab servitio conquirendis prohiberentur: & eō progressa res est, ut potentem Caſiquio idcirco vinculis onerariant, quod è sua patria ad transportandos Patres venisset. Sed Socii, ostensis Prætoris & Episcopi litteris, ex Regis Catholici præscripto, Indos ad oppida reducere jubentium, liberato è vinculis Caſiquio, ad Paranapanum flumen cymbâ vesti perduxerat.

PORRÒ Paranapanum ex Brasiliæ montibus ortum, haustis in decursu Tibaxivâ, Pirapo, Itanguá, aliisque minoribus fluiis, Paraquatio fermè par, ingenitatem aquarum molem in Paranam evolvit. Utrumque littus magnâ arborum varie-

De siccitate
et ariditate.

De Piperis.

Sacramenta
pœnæ.

CAPUT
XXXI.
Josephus
Cataldinus
& Simon
Maçeta
Guairaniam
urbeculas
à peccatis
expiatæ.
1610.
Piperas ca-
taldini ca-
fatu.

Villaricani
frustra sacra
rejulcent.

CAPUT
XXXII.
Societas in
Guairaniam
duo oppida
fundit.

*Lauretani
oppidū pre-
mōdia.*

*Cataldinus
& magis
lauferi per
Guairanam
excursum.*

*Barbari
albissimi.*

*Ignatianū
Oppidū mi-
giū.*

*Duo aliū pa-
ge ad reduc-
endū gen-
tium dirigūll-
tar.*

*In dñis ab-
ducione m
cassum fra-
munt.*

*Vigilante Ra-
gione, Socie-
tatem defen-
dit.*

*Pars cele-
stis Guairanam
baptizantur
proficuerunt.*

*Socii molles
baptizant.*

*Parisi & La-
borant vi-
vant.*

tate vestitur: sed Cedri præsertim apud indigenas in pretio sunt, adeò proceræ va-
stèque magnitudinis, ut ex singulis arte excavatis navigiola conficiantur viginti sub-
inde remorum capacia. Eo flumine adverso Socii navigantes tandem eò devenerunt, ubi Pirapum flumen ei confluens est. Ibi oppidum conditæ, & de Virginis Lau-
retanæ nomine, Josepho Cataldino expeditionis præfetto, nuncupare placuit. Nec
repugnaverunt ducenta circiter Barbarorum familiæ cum locum incolentes, & ope-
rari suam ad opus hinc offerentes. Exstructo eò loci extemporalis templo ulte-
riora pervadentes; Tibaxivæ, Pitapi & Parapananæ fluminum littora excussum
ivete. Viginti-tres Barbarorum pagi erant, quorum ultimus octoginta circiter leuis
distabat ab eo loco, in quo Lauretanum templum condiderunt: in quibus pagis aliquot sagittariorum millia, præter imbellem multitudinem, censuere, quos sollicita-
vite, ut vellent, fidelioris constatarioris que doctrina ergo, magna oppida construere,
aientes plus satis esse compertum, dispalatos, & in tot fauunculas divisos, vix solidè
doceri posse. Verbum Dei semen esse, quod rigatione continua indiget. Sacer-
dotum horrificationibus, bonorum exemplo, Sacramentorum frequentia, eeu cibo,
fidelium animas nutriti confirmarique: que cibo indubie carent, si disgregatum
vivete pergerent. Spondebant insuper, si convenienter, se fore contra vexatorem
fuorum injuriæ perpetuos defensores: quibus sermonibus persuasi multi, Lauretanum
se contuletunt, & quia multitudo major videbatur; quam ut uno oppido claudi pos-
set, secundum fundando alteri locum, ab Lauretanæ sede quarto lapide distantem;
Aticæ Casiquio postulante, Patres elegere: credoque templo, Ignatianum no-
minavere. Præterea alter pagus Itaberaa dictus, admittente Ararerâ, inter suos
potente, designatus est, quod, qui Christo nomen dare vellent, possent transnigra-
re. Maracanæ potenti Casiquio & ejus fratri, numerosi pagi dominis, quod inde-
corum sibi existimarent alius minoris aut æqualis notæ Casiquis se adjungere, honori-
darum, ut etiam non proculab Lauretanæ sede cum suis clientibus quartum oppidum
conderent. Quibus rebus ordinatis, turbam Indorum Lauretanum præcipue, & ad
Ignatianum oppidum, ubi Socii sedes suas posuerant, confluentem excepere: fren-
dientibus interim Indorum vexatoribus, matetiam conquarendorum servitorum
substrahi per Societatis artes ægræ ferentibus. Sed Socii, causâ freti, autoritatem
Episcopi & Prætoris, adeoque Regis Catholici, ostendebant. Quibus in rebus
dum sunt, commode accidit, ut Visitator Regius in Guairanam magna cum po-
testate veniret, ad quem cœlum leucatum itinete petgens Cataldinus, cum reductis
Casiquis, imperavit decretum fieri, quo intrusque Guairanæ urbis cives, ex vi lit-
terarum Regis Catholici, prohibebantur Parapananzi, Pitapi, Itanguæ & Tibaxivæ
accolas per vim aut dolum, aut quovis alio prætextu, ad suas urbes traducere; redu-
ctione Indorum solis Societatis Patribus, Regia autoritate missis, permisit. Sub
initium foundationis horum oppidorum, adjuta penitus cœlestibus in reluctantes Bar-
baros nostrorum industria est: nam Rodericus Guabairus, Lauretanæ oppidi dux,
pertinaciter clam pellices sovens, ferociensique, repentina incendio involutus mis-
serabiliter interierit. Valuit unius pena ad terrorem ceterorum: & rerum sacrarum
æstimacionem auxit infans morti proximus, per Cataldinum, recitato Evangelio,
pristinæ sanitati testitus. Non toto post anno plurimi ex his viginti-tribus littor-
alibus vicis ad designata dno oppida, & totidem eis subcensitos pagos, seic adjun-
ctum venere, admittentibus Patribus quanto numero posse per frequentes execu-
tiones novellam Rempublicam augete. Præcipius verò labor erat in Christianis
dignoscendis: quippe eorum plurimi, quid Deus, quid Baptismus, quid bonorum
malorumque fines, quid Christus, quid cætera Sacra menta & nostra Fidei elementa,
dum baptizarentur, penitus ignoraverant. Igitur plerique, adhibita cautione,
facto latice denouo infusi sunt. Minus cum his, qui Christianorum nomina jaçti-
bant, & cum reliquis Ethnicis Fidem non ægræ admittentibus, laborandum fuit.
Inter quos labores Socii parcissimè vivebant, fabas & farinam ligneam inter primaria
rias expediens habebant. Sale condire cibos penè inusitatum, corium aut rete pen-
sile pro lesto erat: itinera longissima per steda paludibus & arundinetis loca, per
sylvas spississimas, & montes asperos, pedites semper conficiebant: & tamen ita exul-
tabant

tabantanimo, ut latitiae in corpus redundantem, cum maximè vellent, risum contineare non possent. Atque hec sunt Lauretanæ ac Ignatianæ oppidorum fundamenta. quæ futuris temporibus fuere seminaria undecim akorum in Guairania, Societatis operâ, pro augendo Christi & Regis Catholicæ imperio, fundatorum.

C A P U T
XXXII.
Ad S. chris-
te Paranam
fium utri-
bus postulatur.

Ferdinandus
et sus foliis
tuta.

Paranensis
forevata.

Regis Catho-
licæ regia.

Didaci Tor-
res eis
annuntiavit.

Marcellum
Lorenzanum
expeditum
proficaciter.

C A P U T
XXXIV.
Intra Para-
nam & Pa-
raquarium
Societas op-
pidum fun-
dar.

Barbaris
paratus
circumauerat.

Eodem planè tempore, quo Guairania per Societatem adita est, Guairanorum populi, qui inter Assumptionis urbem & Paranam interjacent, Paraguariisque obversantur. haec tenus Hispanis rebeles, multò se quam anteà tractabiliores ostendere: nam Atapuzanduvius apud eos populos auctoritate pollens, Ferdinandum Ariam Paraguariæ Prætorem adierat, spondens, si Sacerdotes concederentur, se cum fœderatis Casiquis oppidum condituru, Hispanoque Regi parituru. Auditæ legatione, latitiae exiliens Prætor, rectè Episcopum adit, Sacerdotesque in spem Paranenses ad fidem Christi Hispanumque imperium traducendi juridicè postulat. Sed Episcopus reniens asserebat, neminem suorum clericorum suo missu iturum ad Barbaros, quos haec tenus experti fuerant generis humani & nominis Hispani hostes infensissimos: irent, qui antropophagorum rabiem satiare amabant. Prætor repulsâ exacerbatus, Didaci Torres auctoritatem interponit, quocum item rogatum pergit, ne Præfus optimam occasionem negligere veller, si elaborat nonquam fortior edituram: Eos populos ab ipso Hispanorum ingressu rebellis esse: se Lepius cum eorum ferocissimis manus conteruisse: se icelum duello in ipso belli fervore provocatum ab genti antesignano tuisse, coque prostrato vix evaluisse mortis discrimen: quam plurimos milites Hispanos in his Barbaris expugnandis fecerunt trucidatos: sumptus magnos in gente ferocissimam tetrennanda exercitatio factos esse: nihil haec tenus successisse: opportunitatem hanc in manibus esse: magnum negotium facili negotio confici posse, si nemp̄ Sacerdos unus aut alter pro bono publico, & lege Dci promulgadū, periculo exponatur. Eam esse Regis Catholicæ mentem nolentis imposterum vi armorum, sed Evangelii prædicatione. Christi fidem in Ethnicorum terras induci: rogare itaque se, ne tantam spem metu corrumperat. Immoto adhuc ad ista Præfule, aienteque nullum è Clericis suis missurum se, niū Hispanorum militorum catervā contra Barbarorum furorem circumseptum, & exercitario publico sumptus expeditionis suppeditarentur. Tum Didacus Torres, eā quā solebat animi magnitudine. Ego verò, inquit, Refforem Collegi (nam nullum alium lingua pérīsum habeo) pro Republica Christiana bono, quantovis periculo, sine praefidio militum, exponam, & socio meo loco Refforio relatao provinciam meam solus obsto. Mox dumum regressus Socios ad colloquio vocat, repræsenrataque te Marcellum Lorenzanum Refforem certobulis recipiens: Quem, inquit, mittam, & quis ibit nobis? cui ille, nuribus Majorum obedire affectus, cum in genus provolutus, Ecce ego, mitt me, subintulit, ad iter se accingere cum Francico à sancto Martino Sacerdote jubetur. Ubi fama urbem pervalsit Lorenzanam rot annis Assumptionis domui prepositum, nobilitate, litteris & virtute clarum ad antropophagos propediem protecturum, dici vix potest quantis laudibus ornata sit Societas, quod tantum vitum tantis periculis pro augenda Dei gloria objiceret. At ubi se dedit in viam, cum eo effusi plerique urbis primores, per decem leucas optimum patrem prosequenti, in immensus expeditionis pericula extollebant. Nec inanis erat ciuitatis metus: quippe Indi, ad quos ibant Socii, præter innatam barbariem, nigrorum infestationem, debacchationum consuetudinem, Hispanico bello ac odio nutriti vix spem faciebant ab quovis Europæo capite se aliquando temperatus.

E Mansis triginta leucis, ægè superatis secundissimis paludibus, in primo Indorum pago sede fixâ, viculis in viciniâ exculis, gentem quam potuit reduxit, & mox designata oppidi arcâ, atque ex levi palea lutoque erecto facello, in humili casâ diu noctuque omni officiorum genere laboravit, quo reduxit Barbari. I�retis veteratissimum delitamentis, Deum omnium conditorem agnoscerent. Sed frustra inventeratos Ethnicorum mores mutare contendas, nisi patientiam & tempus adhibeas. Corruptela male consuetudinis pedentium, non tumultuosè, eliminanda est.

Frenum lo-
monum de-
baccationes

gariorum
penicula.

Baptismi
prudentiae
dilecta.

Arapican-
davus &
Aniangara
& omnes illi
baptizati
nur.

C A P U T
XXXV.
N o n op-
pibem bello
affligitur.
Bella erogar.

Barbari Lo-
rençana mu-
nitione.

Aniangara
in bello du-
cam rigore.

Resquino in
fuscidissimo
vener.

Praeceptum.

Lorençana
confusione.

Barbari in novo oppido, suo more, debacchationes suas exercentes, pītis ad terrem nudis corporibus, duos trēsve dics per certa tempotum intervalla, noctū etiam insomnes compotitando, inter vocifrationes, cachinnos & ululatus tantā ferocitate ducebant, vix ut dubitarent Patres aliquando phanaticorum hominum manibus se perituros: & semel inter has epulas certis indicis Lorençana deprehendit, sibi & loco conditam à Barbaris fuisse mortem, nisi dæmonum insidias Superi prævertissent. Nec aliud frumentum indomitus genti reprimendz, nisi patientia, & ceterarum virtutum exhibito fuist; quā sensim sine sensu effectum, ut plerosque puderet inveteratorum morum, & aliquousque nescientes Baptismum peterent. Sed Lorençana constantiam morum stabilitatemque exigebat, solebatque damnare quorundam Sacerdotum præcipitantiam, sine Catechesi, sine morum mutatione, sine spe ulterioris doctrinæ, lucri vel famæ causâ, Baptismum sine delectu conferre. Quem ertorem dudum luxit lugebitque America. Totum fermè annum tenuit Lorençana constanza, Baptismum, nū le disponerent, salubriter differentis: donec puer ex inspectato concionante interpellaret magnâ voce, differri se nolle, sed abjurato dæmons filium Dei esse velle clamitans. Eò ob insolentiam rei solemnij baptizatus, alii dcinde atque alii, inter quos Arapizanduvius & Aniangara, gentis Primoës, idem beneficium non sine cæterorum zemulatione consequuti iunt.

F A M A baptismotum longè latēque perlata permovit Paraneñes mulierem, ut clamarito cum filia è patria fugeret, remedium animæ inflinctu divino quæsitura. Quæ res Lorençana glorioli Mariyri pœnè causa fuit: nam Barbarus, fugā conjugis ferox, in Sacerdotem caulam træstigii derivans, populares eō adduxit, ut arma in vindictam sumerent. Sed hi prius iram suam alio vertentes, Mahomas, Hispanorum amicos, ex improviso invadunt, factaque strage, magnam captivorum turbam ad lollas Antropophagorum epulas abigunt: de qua re Lorençana pernicios, nomine publico, apud Paraneñes conquestus, antequam mactarentur petiūt reddi captivos, nī malent totam Hispanorum nationem ad bellum irritare. Immotis ad hæc Antropophagis, tumultuoseque respondentibus, multorum Mahomarum jam se caribus saturasse, reliquos ad victimam saginati: bellum se malle, quām captivos carnificinæ destinatos restituere: & addidere in Lorençanam minas, aientes nusquam jucundiùs compotitatu, quām in ejus coronato cradio. Eā te nunciatā non dubitatibus bellum domi esse. Quapropter Neophyti Catechumenique pro Paltore arma capientis, Aniangaram in belli ducem eligiunt, in qua electione innata gentis superbia innoviit: nam ubi Aniangara, vir inter suos præstans, in ducem omnium votis designatus est, sic populares suos, gaudio subsibens, affatus fertur. Non immortiō me in ducem vestrum elegisti, ô viri, quem fama longè latet, novis strenuus; me circum omnia vicinitas eō res bello gestas reverenter & amat. Nam quis, amab, hostiam vices toties fragi? Aniangara. Quis insidias eligit? Aniangara. Qui optima spolia toties reportavit? Aniangara. Aniangara mali nomen est aquæ hostibus timendum ac amabile. Quamvis enim multis vicerim, vicitur adepsa ita mihi temperavi, ut nullos ex captiūs occiderim, non magis in bello ferro, quām patrato bello clementia clerus. Hanc Orationem exceptere latæ vocifrationes populariam, novo Duci pro more gentis applaudentium. Non diu post cohors Hispanorum Resquino duce cum trecentis Indis amicis in subsidium venit: quibuscum Aniangara copias jungens, omnes simul ad Paranam profecti, mille Barbaros reluctantes, & pacis conditionem respuentes, facto prælio, nemine nostrorum desiderato, fuderunt, fugruntque. Parta victoria Resquino Lorençanam rogar, ut le magno peticulo sublatiens ad urbem redeat: non dubium enim, quin Paraneñes exacerbari, potius quām domiti, coniuratione facta, vires ad eum perpendum redintegrarent. Contra Lorençana: Conjurent, inquir, in mem caput mille perculta, tamen nanquam adducat, ut tangram Mercenarium, veniente lupo, fugere videar. His fortiter dictis, ab amplexu Hispanorum divulsus, impostherum se totum Neophytorum suorum Catechumenorumque bono impendit.

Aucto reductorum numero, Marellus Lorençana Oppidum & Templum commodiori in loco condidit, Ignatianumque nuncupavit. Sed Parancenses recenti dedecore exasperati, & insuper Christiani nominis odio barbaram ferociam stimulante, novi Oppidi ruinam machinantur: multoque quam antea majori numero conspirantes, pacts ad Barbaræ militia modum corporibus, fluvium transmittunt, ac novo oppido proxima loca deprendantur. Quod ubi exploratores nunciaverunt, immensum quantum trepidarum est. Nam Hispani abierant, & hostes numero praestabant. In his angustiis, Lorençana Dei fiducia fretus, salutis animarum quam corporum diligentior, in utramque tamen curam intentus, Sacra ne profanentur comburit, Catechumenos omnes raptum Baptismo expiat, Martyrii coronam, si in eo prælio cadant, ad promittit; imbellem turbam in tylvam recipit; emnia denique boni pastoris officia exequitur. Nec defuere suis partibus Neophyti, ultrò se pro incolumente Sacerdotis sui offerentes. In his rebus dum sunt, ab exploratoribus nunciatur, hostes nescio quo metu perstrictos intra fines suos se receperisse. Nec dubitatum ad eos terrendos multum valuisse Lorençanz sanctitatem, continuis precibus pro salute gregis Superos fatigantis. Sed ejus socius Franciscus à Sancto Martino, ingenti eâ occasione perculis timore, ad insianam reditus est. Ut vides, quibus animis opus sit inter Barbarorum tetrores, & necis perpetuum peticulum: quamvis verò postmodùm ad sanam mentem redierit, constantiam tamen in Societate non tenuit. Pervagatà iterati periculi famà, altera cohors Hispanorum ab Prætore ad tetrahendum Lorençanam mititur: sed is in opinione pestis, negat se stationem suam deserere velle. Ad urbem tamen negotiorum ergo raptis per excurrir, unde auctus altero socio ad oppidum rediens, novos belli tumultus reperit. Nam absente eo hostes vastationem occiperant, pergebanque excursionibus infestate omnia. Devastationem exceptit pestis, ex parte orta Neophytorum disperso, & quorundam ab alienatio, ita ut Lorençana, per ludibrium & iram à Barbaris, tanquam si bellum, pestem & famem ipse fecisset, verbetibus iteratò male exceptus sit. Accedebat demonis invidia, omnia more suo turbantis, & in publicis Barbarorum congressibus palam at Lorençanz consortio suos asseclas prohibentis. Sed vir planè Apostolicus denuò reduxit Neophytes, & beneficioram magnitudine, necnon patiendi artibus, in officio continuuit, oppidumque ordinavit. Præterea nullam omittebat occasionem de Parancensibus bene merendi, quò eos ad Fidem pelliceret. Tribus captivis morti adjudicatis à Prætore veniam impetravit, & donis onustos ad Parancenses suos remisit, vicissimque ab iisdem tres pueros itidem captivos redemit, & infamibus Antropophagorum epulis subduxit. Denique in fundatione novi Oppidi Rector Lorençana, per biennium extra Collegium egregiè laborans, Societatem nostram præclaro facinore decoravit, viamque, fundato hoc Oppido, stravit Sociis Paranz & Urvaiçz populos sub Christi jugum aliquando missutis.

Sunt eadem tempora memoratur Societatis ad Guaicuræ eos expeditio, quorum mores breviter perstringam, ut cognitæ gentis & locorum conditione, labores Sociorum magis cluefcant. Guaicuræ gens omni bipartita est: altera pars Guaicuru, altera Guacuruti, tolerabiliior nomine, quam ingenio, nuncupantur. Utrique, si Assumptionis urbem spectes, in opposita Paraquari ripa, quæ Peruviam respicit, nullæ certæ sede habitant. Ibi tamen frequentiores sunt, ubi Pilcomaius, è Peruviz montibus ortus, in Paraquarium sese exonerat. Ceterum, quaqua ludo est, oppida sua circumferunt: streas plicatiles pro domibus habent, quas ceu ovium caudas hic vel alibi explicant: serendi artem negligunt potius, quam ignorant, venatione pescationeque vescuntur. Naturam qualiumcumque venenatorum animalium eis ab teneris unguiculis affusefaciunt: vermes, viperas, tygridum leonumque carnes, innoxie devorant. Feminae barbaro, sed honesto, more le cōtegunt: viri ad conciliandam fortitudinem nuda corpora coloribus malevolentibus à capite ad calcem media ex parte deturpant potius, quam pingunt. Barbulz loco digram lapidem mento inferunt, capillos bitumine linunt, calvitiem sibi arte faciunt,

CAPUT
XXXVI.
Oppidum
Divi Ignati
sacrum
alio loco in
ter bellum tu
multus edifi
catur.

Hojus infor
matum.

Marellus Le
rençana fide
ducia.

Sellentula.

Parancensis

Franciscus à
Sancto Marti
no metu ad
infamiam re
digitur.

Hijos suorum
auxilia.

Parancensis
infestacionis.

Lorençana
ab Barbaris
victa deca
mer.

Reductus Par
ancensis.

Parancensi
concessione
conceduntur.

CAPUT
XXXVII.
Guacurut
um mores

Grammal
dispartes.

Paleobundi.

pali.

Magnorum
experi-
menta.

Ducum re-
pertorum.

Belli modus.

Damna ab
Guaicurau
isata.

CAPUT
XXXVIII.
Guaicurau-
rum regu-
lae ab Socie-
tate adiutori.

Roche Gua-
icurau &
Provincialis
Griffius mis-
sionis prefatus.

Didacus
Torres
Provincialis
admiratus.

Utriusque
persuasa.

cæteros corporis pilos ecellunt, faciem factis cicatricibus discribunt; fortitudinem majori minorive deformitate metentes. Præcipuum gentis oblectamentum ebrietas & militia est. Potrò per crudelissima experimenta nomen dignitatem quo militum adipiscuntur. Nam cum titulum amphiætes robur suum immannissimum tormentorum patientia, suras, cruta, linguam, ac alias corporis partes sagittâ terebrando, aliis probent necesse est: tantillo gestu aut quinquatu dolorem inter tormenta testantes ab honore excluduntur: Quem ut securius nausicantur, etiam infantes spinis aculeisque sua membra transfigete, inter ludicra exercitia habent. Pueritiam & adolescentiam cursu, laboribus ac praliorum imitamentis indurant: Ducem suum, supra morem cæterorum Barbarorum, insolitis prosequuntur obsequiis: ejus sputa manuum palmis excipiunt, comedentem stantes circumstant, turus omnes observant, viarum obstacula annovent. Bellorum apud eos est frequens causa ebrietas, aut rabiet satiandi libido. Cum Chiriguani, Abiponibus, Frontonibus, & aliis morum similitudine agnatis populis, continua exercent prælia. Ex bello capti adultos omnes maestant venduntque, imbellem ziatem suis moribus assuefaciunt. Atras ad pugnam noctes amant, impetu tanquam validi, catervatim cunearimque resistere indeo. Noctu illato damno ad sua laribula per torridissimas paludes & arundinetaria uni ab aliis sejuncti, tygridum instar, se recipiunt. Ea arte, ac excubiarum frequentia, per integrum fermè seculum Hispanis non tantum restitire, sed etiam multas clades sine notabili suorum diminutione, avitas superstitiones conservantes, intulere. Assumptionis utrem jam inde ab suâ fundatione cedibus & latrociniis feedavere, villasque & suburbana loca innumeris insultibus attrivere. Ferdinandi Ariz Prætoris sororem, & complures alias Hispanas mulieres, in sedam captivitatem abegere. Infinita denique damna fermè indemnes, æquè in pace ac in bello timendi, fecere. Gentis impunem fetociam juvabant terre uliginosæ humilias, & occurrentia passim flumina vadis impervia, densissimorumque nemorum & arundinectorum latebras, inque humido solo ardente præsertim sole difformes anguium formæ.

QUAMVIS ergo Guaicuræ solo flumine Paraquario ab Assumptionis urbe parcerentur, ob gentis & locorum conditionem, nullus hactenus Sacerdos Evangelii ergo ad eos itineras, donec Didaci Torres Provincialis animo infedit ardor intactam Provinciam tentandi. Et quia veteranorum Sociorum copia non suffpetebat, Rochum Gonçalvium, clarissimum postea Provinciaz nostræ decus, quem ante initam Societatem Episcopus Paraquatiensis in Vicarium suum designaverat, Provincialis elegit; præstebat enim veteranis omni genere virtutum & rerum experientiæ semestris iyro. Huic additus est Vincentius Griffius, Italus Sacerdos, quos Didacus Torres sic affatus fertur: *Videz, inquit, quam Deus vos amat, qui utrumque præclarissimis persecutus obicit. Tu, Roche, id in tyrcinio, & Tu Vincenti, non admodum senex obtinet, quod Veteranitatem vestam ambinat, ne impetrant. Videz, ne vano timore corrumpatis secum de vobis conceptam. Videz, unquam, ut egregio facinori novellam hanc Provinciam decorretis.* Sic breviter animatos cum potestate publica oppidum fundandi (nam cum Magistribus egerat) ad Guaicuræ amandar. Prætor propinquâ affinitate cum Roche coniunctus, frequensque nobilitas & Magistratus, quamvis utriusque Socio denunciarent haud dubia vitæ discrimina in regione pestilenti: tamen sperantes, corum auctoritate, infestissimæ gentis furorem aliquando refractatum iri, in immensum Societatis Institutum laudabant, spondebantque (quod & fecere) ad Regem Catholicum litteras honorarias se missuros, poliulantes, ut egregium facinus dignâ estimacione compensaretur. Transmissio Paraquario, Socii per uliginosa loca tridui iter emensi sunt. quorum adventus ubi per excubatores Guaicuræ innouit, dici vix potest quantum turbarum excitum est; plerisque Barbarorum in utrumque tanquam in exploratores, ac hostium suorum præcursoribus, involare volentibus. Sed cum' Socii deliberata motte fortes per interprætem nunciasserent, se non nisi pacis & veri Dei prædicandi ergo venisse, præ-

ter spem Dux Barbarorum populares suos à violentia arcuit, & postquam exploratum est nullas detegi Hispanorum infidias, in comitatum induxit. Obitabar egregius principiis inscrita lingua: nam per interpretem Indum obscura per se nostræ Religionis rudimenta obtusissimus ingenii explanare difficile erat; quare diu noctuque calamo excipiebant interpretis verba, ut facilis memoris commendarent. Quæ resuspicionem proditoris movit, tanquam si Patres situm terrarum, vires ac arma, modumque invadendi. Hispanos per has litteras docere vellent. De his iraque maestandis iterum egere; patrassentque scelus, ni Rochus Gonsalvius è charta recipiat Guaicurorum linguâ prima nostræ Fidei documenta; quæ ad eò placuere Barbaris, novitate attonitis, ut Dux calamex stocis etigi Sociis juberet, leque Regioni Christianæ utcumque conciliatum ostenderet. Nec parum juvit ad autoritatem Rochi Gonsalvii Barbaris nota nobilitas, quem primum Magistratum inter Ecclesiasticos nuper gesuisse non ignorabant. Igitur altera occasione, autoritate tantum viri refractati, violentas manus ab eo abstinuerunt.

*Anno in ex-
munitam ad-
missum.*

CAPUT
XXXIX.
Societas fe-
dem apud
Guaicurorum
ponit.

*Didacus
Terror Guai-
curorum adi.*

*Sociorum
labora.*

*Guaicuras
ram deduc-
ctuimus.*

*Socii Barba-
ros docim.*

*Exiguus fra-
da.*

Pistæ.

*Rochus Gon-
salvius &
Griffini la-
borauit.*

MENSE integro in conciliandis Barbaris posito, de condendo fixo stabiliisque Oppido actum est; nam satis apparebat gentem vagam nec regi posse, nec instrui. In quam rem Barbari, ut sunt ad novitatem alacres, non difficulter concedere. Quinippe Dux fide publicâ cum Rocho Gonsalvio in urbem se conferens, immenso gaudio Didacum Torres Provincialem, expeditionis authorem, falso necis illatae Sociis rumore perterritum, affecit, inquæ oam sententiam traxit, ut nullo Hispanorum comitatu secum ad detingnarum oppidi locum pergeret. Èd igitur Provincialis, in eorio concavo flumina transmittens, & per paludosâ locâ Guaicurorum humeris delatus, confidentiâ munificentiaque corum animos ita Societati devinxit, ut post eius dictârum, ex vagis sedibus, in speciem mansuri oppidi, stocreas suas multipli sedulitate Barbari erigerent. Inter quos uterque Socius totuero anno tam multis tamque distenti sunt cutis, ut eorum in laboribus patientia penè fidem excedat. Vietus, si venenosa animalia excipias, nihil à Barbaro differebat. Domus ex stocre & luto vix quincubitalis, culicium diu noctuque pertinax infestatio, sët in paludoso solo pestilens, aqua dulcis inopia, tygridum vipcarumque frequentia. Accedebat inexplicabilis tector, quem ex unchis putridâ pscium pinguedine corporibus exhalabant. Sed intolerabilior in virtutis inveteratio erat pertinaciter pristinas furias redintegrantium. Noctes horrificabante ebriorum ulularus intercalari silentio horribiles. Dies feedabant ceremoniarum infernarum & propatula Veneris spectacula. Inter quas spinas cactum par apum sub stocre luto illata (nam alia domus non erat) tanquam sub alveari elaborabat per preces & studia lingua mel generose probitatis. Donec, improbo labore, paucula Guaicurorum verba tertiarent. Tum demum frequenter concionem cogere, ad remota loca pergere, latebras excutere, parvulos instruere, Barbaros mores carpere, Christianos laudare; quod per verba nequibant, gestibus & vultu facere, omnes denique Apostolorum vitorum partes pro lingua modulo implere. Sed fardis plerumque canebatur, obfirmatis contra sanam doctrinam animis. Relatum tamen aliquid operæ pretium, Ducus filiâ ac infantibus plurimis ante mortem expiatiss: obtentumque ne vellent imposterum mortuorum inferias, pro more genris, madatione carorum celebrare. Graffata deinde pessis æquè corporibus noxia ac animis utilis fuit: nam Socii rati facilius animos conciliari posse, si corporibus inservirent, in omnem partem diu noctuque se versabant. Chirurgorum penuriam ipsi per se supplebant: lignatum aquatumque ibant, venam laxabant, cibos ori ingebabant, suis lodicibus ulcerosos involvebant: iisdemque lodicibus sanic infectis Griffius ipse uti deinde non abhorruit. Tantâ quorundam ægrotum approbatione arque exempli efficacia, ut quinquaginta adulta capita ante mortem Baptismum admiserint. Atque hi sunt primi labores, & quasi tentamenta Martyrii Rochi Gonsalvii, in tyrocinio ostendentis qualia facinora veteranus miles aliquando editurus esset. Fama est, tanquam certa rei, in

Vincentii Griffi jugulum Guaicuræos per furorem involasse, & in proœulcatum cultros jam aptasse: sed quia tantam rem in authenticis litteris non reperio, in medio relinquo. Cæterum, de Guaicuræis & reliquis Barbaris, qui nec ferunt, nec fixam sedem habent, sic existimatum velim, eos esse plerumque pervicaces, & minus aptos ad fidem capessendam retinendamve, ut suis temporibus in competitto erit:

HISTORIÆ
PROVINCIÆ PARAQUARIÆ
SOCIETATIS JESU
LIBER QUARTUS.

ANTIS rebus in Assumptionis nrbe perfectis, Didacus Torres secundo Paraquano Argenteoque flumine ad portum Boni-aëris contendit. In quo portu Societatis sedes, abhinc biennio posita, temeritate Joannis Dominguesii natabat. Is Theologiam Limæ & in Chilensi regno docuerat: sed subinde Boni-aëris domui Præpositus, rerum Indicarum tedium, & parum sedataz mentis turbine agitatus, inconfusito Provinciali, tanquam si futuri templi materiem adiectum iret, in Brasiliam primùm, tum in Hispaniam navigavit. Quò cùm appulisset, & festi-
tissimæ Provinciæ Aragoniæ, in qua Societatem olim amplexatus fuerat, iussu Clau-
di Aquavive religiosi penitus pro ratione deliqüi punitus resipuit, & temerarium factum constanti virtutum exercitio correxit. Id non tacui, ut posteri exemplo fa-
piant: præterit enim hæc vita, & Historici, pro officio, ut verè, ita liberè, virtus &
virtutes omnium ad exteriorum doctrinam propalabunt. Didacus Torres nullum habebat, quem Dominguesi sufficeret, & multa invitabant ad perpetuandam Boni-
aëris sedem. Nam fluminis Argentei Prætor, in Ethnico Magellanico freto obverso irrumpens, aliquot capievis nuperissime fecerat; quotum aspectu Provin-
cialis senferat desiderium ferociissimam gentem, necnon Chatuas, Iarosios ac alios populos Guaicurazis simillimos, cis & trans fluvium Argenteum longè latèque vagantes, juvandi. Præterea, qnotannis ex Africa, magna vis Æthiopum, pro
mancipiis distrahendorum, huc advehebatur, quibus animatum subsidium, si So-
cietas à portu abeasset, futurum erat nullum. Desiderium incendebant Didacus Marinus Négron, notus Prætor, & ejus decessor Ferdinandus Arias, viri integerrimi, continuationem sedis multis rationibus exigentes. In his rebus dum sunt, Joannes Romerus Provinciæ Procurator, & novemdecim subsidarii Socii, partim Sacerdotes, partim laici, ex Europâ in portum inventi, multiplici gaudio Provin-
ciali & utrumque Prætorem exhilaraveræ: eò maximè lato. quod temporaria Boni-aëris sedes jus perpetuitatis, Joanne Romero in Præpositum constituto, consequi potuerit. Altera Iztandi cauſa fuit recentissimum Regis Catholici diploma, quo jubebantur Sacerdotes de Societate in amplissimis Provinciis Etluni-
corum conversioni adhiberi, & Regiis sumptibus ali. Nec infima gaudi pars era, tot Socios ex plerisque Hispaniz Provinciis selectissimos intuci: inter quos futuris temporibus eminere Didacus Boroa & Simon Oxeda, Paraquariz Provinciales; Christophorus Torres Theologiz magisterio, Barbaris expeditionibus, ac gubernandi arte diu conspicuus; Martinus Urtasun, Divo Xaverio sanguine propinquus; Joannes Albis, post divisam Provinciam Chileni regni Vice-provincialis; Baltazar Senia & Soromajor, hic sprez nobilitatis titulis, ille innocentiâ vite illustris; Joannes Humanes ab Alfonso Rodrigues in Majorica, dum simul viverent, inter Cœlo prædestinatos conspectus; Antonius Moranta nostri Hieronymi Natalis ne-
pos, & alterius Moranta apud Mexicanos pro Religione occisi germanus frater, & alii præstantes viri. Nullus nisi Hispanus hac vice venit, cùm tamen aliarum nationum homines Didacus Torres exquisitissimos litteris expetivisset: uis enim com-
pererat, talc genus hominum novalibus Indorum profundendis aptissimos esse. Postquam ab diuturnâ navigatione utcumque recreati fuissent, Socii in vectores,

CAPUT
I.
Appellant
subsidarii,
& sedes in
portu Boni-
aëris stabili-
litas.

Provinciæ
Domi-
nicae
temeraria
faciat.

Provinciæ.

Socii appel-
lant.

Regis Catho-
lici libera-
tor.

Sociorum
fidelium.

Zorandom
Lebore.

Charrua ha-
bitacum.

Aethiopis
curassum.

CAPUT
I.
Societas
Sanctæ Fi-
dei urbem
fidei occu-
pat.

Huius urbi
erga.

Indigena-
rum morte.

gauis mul-
tuplicatio.

CAPUT
III.
Ignatio Lo-
sole inter
Barros rela-
ti celebentur
& miracula

nautas, cives, Peruanos Chilenosque advenas, necnon variarum linguarum Indos, operas distinxere. Nullus repertus, qui magni Jubilæi leges ab Romero promulgatas non adimplerit: nullus ex tot hominibus, qui conscientias suas apud Sacerdotes nostros non posuerit. Interjecto tempore, ex Magellanis, Charuis, & hujusmodi feritati monstris, delectu habito, Baptisma, solemni pompâ, astante Prætore ac urbis Primotibus, collatum est. Ceteri verò dilati, vario numero, sequentibus annis Christo nomen, Societatis operâ, dedere. Sed Aethiopum ut numerus major, & indoles melior, sic cura intensior; quorum etiam corpora pectora ac pecte plerumque corrupta cumbantur. Nec is labor transirotius est, sed singulis annis, non sine magno Ecclesiæ lucto, celebrantur hæz animarum & Apostolicorum laborum nundinæ, eò Societati utiliores, quò talium mercium tari sunt appetitores. Profectò si numerum Aethiopum, in hoc portu ab Societatis hominibus baptizatorum, ad calculum reducas, laudabis Divini Numinis clementian, misericordia gentis corpora vexari permittentis, ut quam plurima milia in filiorum suorum sortem admittat.

SU idem tempus, Ferdinando Ariâ Paraquariz Exprætore admittente, Provincialis misiu, Franciscus à Valle in urbem Sanctæ Fidei, octoginta leucis aduerso Argenteo flumen ab portu Boni-aëris distantern, Societatis coloniam deduxit. Hanc urbem, paulò antequam Portus Boni-aëris restauraretur, Joannes Garaius ad Quiloafaz amissus, in flumen Argentenn feso exonerantis, ripam-ideò edificaverat, ut adventantibus eis Europa navibus subsidio esse posset. In novos colonois non semel insurrexere Barbari, frustratis semper conatus, Deo & Divo Hieronymo, cui urbs consecrata est, Hispanorum consilia præmoventibus. Indigenæ hoc olim in morib[us] habebant singulare, quod feminis luteo colore corpora sua non antè discriminare licetum esset, quam carnem humanam gustasent. Si corpora bello capta decesserint, pueris nondum pictis frusta cadaverum popularium suorum devoranda præbebantur. In parentum sepulchris arbores plantabant, struthionumque plumis ornabant; ad quas ploraturi per certa temporum intervalla concurrebant. Ante Hispanorum adventum pescatione venationeque se sustentabant; sed deinde adeò le boum greges multiplicavere, ut non tantum indigenis alendis, verum etiam aliquousque ditandis Hispanis sufficerint. Constat ab anno hujus seculi undecimo usque ad trigessimum-primum, e campis Sanctæ Fidei urbi subiectis decies centena boum millia in Peruviam magno proventu abacta fuisse. Præter hæc, urbs Sanctæ Fidei nulla in re memorabilis erat, nisi Barbariem ad Christum adducendi spe: nam quæ Paraquarium respicit, Calchaquina vallis altera centrum fermè leucis ad flumen Argenteum protenditur, immansim mortuum mortalium receptaculum: nec longè aberant aliù Barbari Societatis laboribus destinati. Sede positâ Franciscus à Valle, vir impiger, diu noctuque in Hispanos, Aethiopis ac Indos, ita operam dispensavit, ut dæmonis & sycophantarum odium acerrime, nisi suo loco tradam, prostrat. In templo nostro condendo Ferdinandus Arias Exprætor, & ejus filiæ, virginæ nobilissimæ, terram humeris bajulavere. Quo facto, meo iudicio, ille majorem gloriam indeceptus est, quam cum amplissimæ Provinciæ tribus vicibus pro Rege præficituram magna cum laude gesse.

SED super has res longè solidis exhibilaravit omnes nuncium ab Joanne Romeo allarum, de Ignatio per Paulum Quintum Pontificem inter Bearos relato: & crevit Societatis authoritas spectatione ludotum in portu Boni-aëris, in ejus apotheosi solemniter institutorum: quos celebtes fecere majorum minorumque tormentorum iterata explosio; duorum Prætorum cum frequenti nobilitate equestris pugna, nautarum ingenium ex navium velis extemporalē templum amplè crigentium ornantiumque, & sexcenta alia latitiz singularis ostentamenta, quæ ad imitationem traxere latissime Provinciæ loca omnia, Gloriosi Patris Sanctitatem, non minus ex recentibus propinquisque miraculis, quam ex filiorum laboribus virtutibusque exultantia. Urbs Sancti Michaelis apud Tucumanos per quadragesita con-

tinuus dies, sumptu publico, apoteosim celebravit: celebrassetque diutius, nō
Societas, metu invidiz, obstitisset: recens nempe miraculum, hominis omnibus
membris dudum capti, ope Ignatii, tristinæ valetudini restituti, venerationem no-
vo indigeti conciliarat. Non hic refero Sancti Jacobi Tucumaniz metropolis, è
qua Societas abierat, affectum institutis ludis versus Ignatium ac ejus Socios in ira
etiam integrum: nam ad Chilensi Regni principem urbem propero, Ignatiana armi-
lustro, pyrobolis, iudicris certaminibus, encomiis, carminibus, & ejusmodi rebus
celebrantem. Nulla pars nobilissimæ orbis suas partes desiderari passa est: inter
omnes tamen eminuit Sancti Dominici familia, affectu per Americam in Divum
Ignatium, ob laborum cum Societate paritatem, insignis: & eo nomine ad poste-
ros mihi nunc transmittenda, quod ipso Sancti Dominici die sacro, exstrucio in ho-
norem Patris nostri facello honorario, frequentissimo hominum concursu per Ora-
torem suum in templo suo noluerit Divum Dominicum, sed Ignatium in ejus primis
noventennialibus laudari, prætendens huic illum in recenti honore debitum sibi lau-
dum tempus libenter concedere: quo factò præclarissimus Ordo tantum veræ com-
mendationis apud bonos æstimatores sibi consivit, quantum Societati nostræ, &
ejus Fundatori, conferre voluit. In eaurbe Sacerdos externus raneo lateris dolore
vexabatur, quanto perferendo jam vix esset: & medici eum victurum propè despe-
rabant: sed octavo postquam dolere cœperat die, in lectulo, amoto lumine, nocte
decubens, invocatis abs se Ignatii repente videt inclatescere faciem, cujus imagi-
nem papilioni affixerat: quo ostento sensus se prælinam valetudinem recuperarie.
Illustrius adhuc facinus ibidem comperimus patratum: Franciscam Moralcm, ho-
nestissimam pueram, periculosa ulcera occultis corporis in partibus miserum in
modum afflixerant, & illa pudoris amantior, quam lanitatis, manum medici con-
stanter recusabat, rata in Ignatio fatis esse virium, urpudori simul & sanitati confu-
seret. Nec vana fuit confidentia: nam post conceptas preces sentit ulcera omnia,
he vestigio quidem relikti, coivisse. Apud Araucanos præclarum fuit duorum mil-
itiræ Hispanicæ ducum facinus, co ipso die, quo Ignatianus militariter fiebant, dex-
teras sibi invicem præbentium, testes redintegratzamicitiz. quam adeò obstinatè
violaverant, ut per multos omnino annos nec aonicorum precibus, nec magnorum
virorum autoritate, nec Religiosorum hominum monitis aliquando coalescere
poruerit. Tanta nimirū res uni servabatur Ignatio, in utriusque Orbis pacem &
salutem nato. In Cuioenſi Provincia, Mendoꝝ, ubi etiam huius novo indigeti
cives fecere; Hispanus homo animam jam via reciprocans, ejusdem ope, conva-
luisse, & alios quatuordecim virz annos impetrasse se restarus est: sequito postea
eventu. Ad Chiloënsis vero, Chilenorum ultimas insulas, perlato nuncio, insulanis
Naumachia ac militaribus ludis novo indigeti novos honores pro captu loci cele-
bratissimos fecere: volente Cœlo ibi Ignati nomen coli, ubi ejus alumni, ad insu-
las longè, ad eos qui non audierant de eo, prædicatum iverant Gloriam Domini.
Quin & Calchaquini, Tucumaniz populi fetociissimi, quamvis Ernici, Christia-
norum exemplo arcu triumphales erexerunt, faustis, pro more gentis, acclamatio-
nibus & curibus; prospera omnia, Ignatii ope, deprecantes: dices præsenſisse
emolumenta in suam gentem per ejus Socios olim conferenda: & profectò conſen-
taneum erat, cum etiam ab Ethniciis honorari, qui nulli non hominum conditioni
Societatem abs se crederat destinarat. Denique, ne quis angulus Orbis vacuus esset
à cultu, in Guariania & Paraquaria finibus duo Neophytorum oppida Divo Ignatio,
inter Beatos relato, ritè consecrata sunt. Marcellus Loreçana, unius oppidi con-
ditor, narrabat Ignati Chirographo, quod secum circumferebat, deberi frequen-
tes viatorias, quas de Barbaris retulerat: & tanè Ignatius tantillis honoribus ampli-
fimis ubique rependit vices, nulli non hominum generi postea beneficis. In annuis
litteris reperio, multas mulieres in periculis & planè deploratis partibus, invocato
Ignatio, aut secundas rupiſſe, aut transversum actas proles enias fuisse. Minorum
verò excedendum laboreſ frequenter in aliis dissipatos.

Dominicani
Orasus erga
"ratus ip-
matum q-
uaduus infor-
matu.

Præfata
verbalis lau-
dabilitate ca-
pitalis.

CAPUT

TITL

*Didacus
Torres Pro-
vincialis
multa per
torsam Pro-
vinciam
utiliter oe-
dinat.*

*Xerisenfus
sacros non
imperat.*

*Corduba
Provincia
capit.*

*Chilensi regni
lana.*

*Cordubensis
Sociorum
fuerunt.*

*captivi Indi
reducuntur.*

*Joannis Pa-
storum comp-
renduntur.*

*Calumniator
panatus.*

*Viginti ba-
patizati.*

161.

*Seminarium
Chilense.*

*Edmondo
Campiano
dicitur.*

GRANDES ubique erant Societatis progressiones, & ex multis locis expetebatur, praesertim à Xerisenfus Hispanis, conquerentibus à multis annis sine Sacerdote, adeoque sine sacris esse, & spondentibus se ex sua tenuitate Sociis virtute subficia largiter tributuros. Sed Provincialis causabatur Sociorum paucitatem: nam quamvis receuteret ex Hispanis subsidiarii venerant, tamen plerique juvenes erant, & rebus agendis adhuc inidonei, quos fermè omnes studiis & virtutibus informandos Cordubam Tucumanorum per solitudinem centrum & viginti leucarum deduxit. Urgens vero ratio fuit cur Cordubam urbem, studiorum ac tyrocinii sedem, adeoque totius Provinciae caput designaret. Nam cum in utramque partem magnum momentum habeat educatio, timebatur ne; si inter Chileni regni, omnium deliciarum abundantissimi, illecebras, tyrones ac scholastici educarentur, refrigerescente spiritu, zegre ad aspera Tucumania ac Paraquaria loca eduei se sinerent, adequo futuri laboribus indurandos Cordubensis alperitas vita est opportunior. Adde, quod Corduba, inter Chilenum regnum & Paraquariam media, Sociis ultiro citroque euntibus commeatum commoditatem suppeditatura erat. Nec alia usus in Tucumania Hispanis frequentior est, & multa millia Barbarorum in vicinia adhuc supererant, ad quos excolendos per frequentes excursiones novi Sacerdotes in experimentum ac quasi libamentum Apostolicorum laborum identidem ituri erant. Ipsius Provincialis per abrupta montium, pagos Indorum obeundus, Sociis exemplo aliquando præzire visus est. Variis in excursionibus plures Ethnici baptizati sunt, & multi Neophyti, nunquam alia expiati, amictiam cum Deo, Cordubensem Sociorum ope, tediogravere. At domi mirum quantum Didacus Torres agendi dexteritate, animi ardore, morum sanctitate, vita exemplo, tyrones, scholasticos, & ceteros collegas, ad virtutem inflammavit: eò hic quam alibi majori conatu, quod sciret ex hoc Collegio, tanquam ex capite, viram & spiritum in reliquam Provinciam diffundi debere. Privatos quodam mortales contra Regum Catholicorum placita, in Ethniorum terras populationis ergo, progrederi auios, acritatione perstrinxit, & captivos quamplurimos, quos per Sacrum quemdam hominem Indicem linguis proflus ignatum, latoxini fucandi ergo, baptizati curaverant, ob defectum catechesos nullo modo baptizatos esse pronunciavit: approbante ejus sententiam Tucumania Episcopo, & penitus Ecclesiasticis ad restituendos libertati captivos compellente. His rebus in Tucumania quadrimestri spatio confessis, Mendoçam Chileni regni appedieem delatos, Joannem Pastorem Mendoçinam sedi prepositum laudavit, quod, quorquot erant in urbe Ethnicos, adhibita follicitudine, sacro latice immergi curasse. In templo nostro Lauretanum facillum pro regionis tutela erectum egregie ornavit. Sacerdotem externum in unufo è nostris palmareum caluminium machinatum, falsitaris liquido convictum, per judicem conservatorem è Dominicano Ordine ita repressit, ut exilio ac offici privatione, ne exemplo noceret turbulentus homo, multistates fuerit. Patrem Deodatum, Socium impigrum, recenter ex Hispaniâ appellatum, in spem egregii inter Indos operari Mendoça reliquit. Nec destinationem eventu fellere: uam Christophorus Deodatus pluribus, quibus in ea urbe perstiterit, annis, viginti omnino capitum millia (uū Joannes Pastor narrat) numerato baptizavit. Denique dominus Mendoçina, atque expeditionum Barbaricarum per Cuioensem Provinciam instituendarum, rebus ordinatis, in Chilensi regni interiora, superatis iterum altissimum montium jugis, sub initium anni hujus seculi undecimi feliciter penetravit. In regni metropoli, postulante Senatu Regio, & urbis Magistratu, Seminarium nobilium adolescentium erexit, gloriose memoriz Edmondo Campiano dedicatum. Causa instruendi fuit, quod primarii adolescentes in dominis parentum, exuberante omnibus illecebris Chilensi regno, indulgenter nimis ac deliciosa, non sine morum pernicie, educarentur, & spectaretur sub cura Societas juvenes Reipublicaz regendaz idoneos formatum iri. Viginti convictores selectissimi statim conturbernio nomen dantes, publico apparatu, comitante eos Magistratu, atque Senatu Regio, in paratam domum deduci sunt: quibus regendis Joannes Humanus admotus, spes parentum & Reipublicaz abunde complevit. Ex

hac

Imprecatio-
nem patet.

hac urbe excursiones suburbanæ & agrariae frequenter institute sunt. In his unum occurrerit omnino narrandum. Ruri pericolosâ zgritudine decumbebat Hispanus homo, solitus pessimo more, dum valaret, pro iuramento identidem has voces usurpare: *Miror ego sine confessione Sacramentum, si id verum non sit.* Mirum dictu: unus è nostris Sacerdotibus ad eum expiandum hoc vel altero anno in ultimo morbo è Collegio evocatus, ubi propè villam ejus constitut, nullâ vi, nullâ arte, nullis calcaribus adigere potuit iumentum, quo vehebatur, ut ultrâ pergeret; donec nunciaretur expirasse: tum demum enim mula ad demortui hominis villam Joannem Fontium Sacerdotem nostrum quietissimè vexit: narrando prorsus ejusmodi farinæ hominibus exemplo, ne sibi malum omnium pessimum temerè Imprecentur. Didacus Torres, curis latius exensis, Horatium Bechium & Martinum Arandam ex Araucana valle; Melchioremverò Vanegam atque Joannem-Baptistam Ferrufinum ex Chiloënsi insula, conscientiarum redditu rationem, pro Societatis more, ad se revocavit. Reduces, prote Christiana in ultimis terrarum benè gesta, benevolentissimè amplexatus est. Horatio Bechio, alius regendis destinato, Franciscum Gomesium suffecit, addito iterum Martino Arandâ, qui Araucum terrâ mariquæ recti suscepserat labores felici animarum proventu, peste præsertim inter Indos ac Hispanos gravante, per sesquianum in latissima Provincia continuavere. Joanni-Baptistæ Ferrufino, Tyronibus formandis Cordubam Tucumanorum missio, Mathæum Stephanum, virum integrum, subrogavit; qui cum Melchiore Vanega ad Chiloënsis navigans, Apostolicis facinoribus novellam Provinciam cum loco decoravit.

CIRCA Insulam Chiloë, quam suprà descripsimus, quadraginta exiles Insulæ non admodum frequentes, exiguis intervallis dispositæ, quasi in satellitum dominæ tue incóptas nemorum comas, seu hastatos manipulos ostentant, hilari planè naturæ pompa, nisi jucunditatem prætermigrantium inreturbat et repentinæ autem, sonoræque tempestates; nunquam enim ferè sine ingenti periculo per archipelagum Chiloëniem, tot insularum occusatu diuvaricatum irritatumque, navigatur. Incolis eam vietiùs ac habitandi ratio, quæ Chiloënsibus; iidem etiam mores terræque conditio, nisi quod hominibus ex infrequentia stupiditas major. Insularum unam, post destrütas ab rebellibus Chilenis in continentis urbes, octoginta circiter Hispani constructo castro occupavere. Plerique insulæ miseram præfererunt depopulationem: nec aliam indigenæ paucitatis suæ rationem tenebunt, quam quod à pyratis, reclamantibus Magistratibus, in continentem ad servitia transportentur. Insulæ omnes Chiloëni Præfecto sub sunt. Ubi ergo transmittendi facultas data est, Melchiior Vanegas & Mathæus Stéphanus navim considunt. In altum proœctos sedata tempestas ad rebellium littora perpulit, ubi ausi excedere, Barbaros in ipsis orbis Valdivieruinis ad colloquium frustra sollicitavero. Sedatâ tempestate iterum navigantes, primariz insulæ portum non diu post felici cursu tenuere. Narrabant insulanii, loca illa in quibus per totam insulam in prima excusione Melchior Vanegas & Joannes-Baptista Ferrufinus rem Sacram fecerant, frequenter videri luce celesti conspicua, atque inter has luces Altare splendidum planeque radiosum: ortâ ex his portentis apud gentem Societatis estimarione. Curatis Hispanorum conscientiis, quamvis loca illa ingentibus maris fluctibus concuti non ignorarent, Socii scaphâ recti pelago se commovere, affirmantes, indignum esse eò ad animas lucrandas Jesu Socios nolle ire, quod rexandorum corporum & latrociniis ergo institores ac lartunculi frequenter excurrerent. Quadraginta insulæ, præter unum Sacerdotem apud Hispanos in arce versantem, nullum alium Sacrorum administrum habebant: quare quamvis nostris Sacris iniciati plerique erant, in Christiana disciplina omnino rudes, & ceterorum Sacramentorum totâ vitâ ferè expertes, quid Matrimonium & Exhomologesis, quid templo, quid reliqua Mysteria, omnino ignorabant. Adeò ut fatis appareret, qui eos baptizaverant, non animatum curæ, sed suis rebus studuisse. In prima navigatione, semestri spatio, insulæ omnes lustratae sunt. Sextenti in Matrimonio collocati, ingens numerus Exhomologesi expiatus,

CAPUT
V.
Chiloëniæ
Insulari Apo-
stolice ex-
cohabitari.

Archipelagi
Chiloënsis
insularum.

Caprum
Chiloënsis.

Fallopianum
ad fidem fel-
litionis.

Officium.

In Galanorum
ignorantia.

*Quingenta &
viginti ha-
piscari.*

*In officio
Chiloënsis
paginam.*

*Ostegna
facilia se-
cunus con-
ficiunt.*

*Chiloënsis
Societas
admiratur.*

*CAPUT
VI
Joannis
Darius &
Didacus
Boros Da-
gontas paci-
ficant & ex-
colement,*

*Didaci Boros
laus.*

*Egitur
sociedades
desiderante.*

*animi de-
mugie bus-
tata.*

*strangula-
tus excul-
ta.*

*Diaguita
pacificari.*

quingenta & viginti capita baptizata. Intam ardua expeditione Socii ultrò citroquè navaigantes, quid quid malorum tolerari potest, subierunt; ter pœnè fluictibus hauisti, szepe in madida veste inter summa frigora, szepe sub die noctes transigere coacti sunt. Radicibus ac maris purgamentis victiabant. Corrupto per naufragia commecatu omnibus rebus indigebant: inter quas ætumnas tot animi delicias affluebant, satis ut sentirent quæ bono Domino servitent. In insularum nra senem Neophytiæ animam pœnè agentem repeterunt, qui ut Socios vidit, gaudio exultans, Crucemque manu ostentans: *Hæc, inquit, spes mea est, è Pares, hæc armatus sagam, morbo meo superflitiosa remedia obtrudentem, fugavi.* Inspectis omnibus insulis, & Hispanorum castro Sacramentis expiato, ad principem insulam tenavgarunt, ejus viginti quinque pagos in scapha oebeuntis, Baptismo, Exhomologesi, verbo Dei ingentem animarum messem fecerit. Denique, ut paucis multa absolvam, sequenti biennio iudicis Socii toti fuere in perlustrandis insulis, in quibus octoginta Aedicularis lactas totidem in pagis erexere, ministris Doctrinæ Christianæ ubique constitutis. Quot in singulis excusationibus Socii baptizaverint, non satis distincte reperio. Illud constat, ex ingentibus periculis haud plus meriti ac estimationis, quæ fructus latitiz intet Indos & Hispanos perceperisse: tantâ omnium approbatione, ut Chiloënsis Praefectus per litteras Provincialem iterum rogaret, ne Vitos sanctos usquam revocaret: quâ benevolentia Socii utentes, passim schedulas suo Chirographo obsignatas Neophytiæ tradebant, quas qui haberent, ab vexatione dominorum suorum liberi essent: & Hispani, Patrum reverentia deterriti, vexare non audebant quos viri de Republica benè meriti suâ autoritate ueabantur. Adeò nempe virtus potens est, ut sui nominis umbrâ quæ innocentis protegete, ac nocentes in officio continere, queat.

DIPACO Torres è Chileno regno Cordubani regresso, Ludovicus Quiniones novus Tucumaniz Prætor per nuncium significat, Diaguitas, quorum aliquor Casiquios protervi milites trucidaverant, rebellasse, nec pacificandiis alud remedium videri, quæ si denuò Societas pro bono publico se victimam offerret. Quibus rebus cognitis, Provincialis Joannem Darium ac Didacum Boroam è destinat, cum mandatis, ut ex itinere Tucumaniz metropoli, è quâ Societas abiatur, solitis officiis procurata, novi Prætoris imperata facerent. Ambo Socii tantæ rei non impares erant: nam Darius recentissime Calchaquinos feliciter pacificaverat, & Didacus Boro jam tum emittebat prudentiæ ac fanditatis radios, quibus Provinciam per quinquaginta fermè annos primis in munetibus illustravit. In hac vœo expeditione adeò egregium dedit Apostolici animi specimen, ut cum Darius Xavérium abbreviatum nominaret. Ubi ambo ad Metropolim pervenente, incredibile dictu est quæ Ordinum ornatum aggratulatione excepti sint, impensis dolentium, quod nimis dominationis in Indos studio velificantes, tantum bonum per absentiam, ut sit, magis cognitum sua recordia amisissent. Sed quamvis restitutionem Societatis plerique Hispani maximè cuperent, tamen longè major etat miseratio Barbarorum ab Sociis olim baptizatorum, patronos suos, doctores, parentes lamentabiliter sibi reddi postulantum. Crevit apud omnes desiderium resarcendiæ jacturæ, spectatione operum ab Societate fieri solitorum. Sed nihil urbi gratius accidit, quæcum Sociorum opéra Episcopus & Alfonsi Riberæ Exprætor graviter inter se dissidentes reconciliati sunt: in qua reconciliatione illud notandum venit, quod postridie quæ Exprætor, Joannis Darii fusus, genibus posuisse manum Episcopi osculans, offensionis veniam petiit, litteras accepit, quibus ipsi Prætuta Chilensi regni restituebatur. Ut novo exemplo dicas Deo cordi esse demissos animos, & nihil veræ dignitatis submissione deperti. Tanto negotio feliciter parrato, Socii publicâ Prætoris ac Episcopi autoritate fulti, vallem Aconguican, inter urbes Sancti Michaëlis & Londinum latè protensam, necnon Joncavilis saltibus proxima loca pervadentes, quamplurimos Barbaros Christiano situ collato Baptismo, ac aliorum Sacramentorum ope, Christo luctrati sunt. Secundum id, Diaguitarum fines animosè præteturgesisti, omnia in proclivi habuere, rebellibus non

zgrē se Societati permittentibus, à qua una defensionem Patrociniumq[ue] sperari debere non ignorant. Auditis eorum querelis, Socii spoderunt, effecturos se, quantum intensissimo conatu possent, ne imposterum militum extorsionibus patēt. Sublā utcumque offensionum causā (nam quis inventerat habendi cupidini satis firma obstacula ponat?) Guasianos, Malleos, Huachales, Andalgalas, exiguorum oppidorum incolas, peragravēre: quingentis Barbaris per Baptismū ad Christi partes adductis. Sed Deum immortalem: quantis per aperita & rerum omnium egentissima loca laboribus? Didacūs Boroa, facinorum suorum parcissimus estimator, quamvis recentibus esset animi ac corporis viribus, mihi aliquando narravit, in cā expeditione se sub onere p[ro]nē succubuisse. Quoquā pergebant, idolorum monumenta; & Ethnicorum anathemata, suffictis eorum loco Crūcibus, deturbabant: adeō nullā Barbarorum offensione, ut plerique summis votis poscerent Societatis fedem. Sed Socii, Majorum suorum imperata sequuti, eō unde venetan, aggratulantibus ubique urbiū, pro imperatrā pace, magistratibus, rediēte.

Quintus
Baptizans.

DUM h[oc] agerentur, Sociorum ardoribus obstatē pergebāt privatorum quorumdam hominum, Indos nimiis servitiis vexare non desinentium, inquietudo: quibus in defendendis cūm Societas tutis conscientis dissimilate se non posse aſteret, plurimorum d[omi]niū sibi concivit. Crescebat in dies ubique malum, egregios Sociorum conatus obtutum, ni commodissima tempestate Franciscus Alfarus, Senator Regius. summa cum p[ro]v[er]itate Visitator in Parauaria Tucumaniamque missus fuisset ab Rege, cum mandatis, ut servitium personalē penitus abſeret, & novas leges conderet, quibus Indi ab vexatione eximerentur, simulque Hispanis sua iura feruarentur. Quod utrumque ita præstisit Alfarus, ut immortalitatem nominis, & amplissimum locum in Senatu Matriensis, meruerit. Nam ubi Tucumania metropolim attigit, indictio primariorum virorum convetu, Mandata Regis Catholici de servitio personali abrogando exposuit: & auditis encravarisque adversariorum argumentis, rogatisque sententiis, convocati omnes Regis diplomaticis standum esse declarantes, in hunc planè modum decretum formavere. *Nos infra scripti, in conveniu ad id specialisti instituto, examinatis Ordinationibus ab Confabulo Abrege, Tucumanie olim Praetore, de servitio personali factū, pronunciamus, servitium illud, prout nunc in Tucumania passim usurpat, ob rationes à nobis singulis in publico relatās, illicitum esse. In cuius rei fidem decretum hoc Chirographo nostro firmamus. Ferdinandus Trecus, Tucumania Episcopus. Alfonso Ribera, Chilensis regni Praetor. Franciscus Alfarius, Senator & Visitator Regius. Franciscus Saufedus, Ecclesie Sancti Iacobi Thesaurarius (postea Chilensis Episcopus) Frater Christophorus Asala. Ludovicus Quintones, Tucumania Praetor. Frater Petrus Lopius. Valerus Licentiatu. Antonius Roffellianus, & alii præstantes viri. His rebus in Tucumania metropoli, ubi nullus de Societe aderat, perfectis, Franciscus Alfarius Cordubam se contulit, ubi ex promptis Diplomatibus Regiis, ac Proregum Peruviz & Senatus Chuquisacensi placitis, necnon conventu Tucumanici tecenti decreto, nequicquam reluctantibus per suos procuratores Cordubensibus civibus, graſſans malum, quantum in se fuit, compescuit. Mox assumptis secum Didaco Torres Provinciali, & Didaco Marino Negronio, Argentei fluminis Praetore, eadem p[er] Parauariam præstitorus ad Assumptionis urbem se contulit.*

CAPUT
VII.
Servitium
Personalē
Regi au-
thoritate
compeſci-
tur.Franciscus
Alfarius.

Dicitur.

A NTEQUAM Cordubā Provincialis discederet, cōſulto in Venerabili Sacramento per oſtidū Deo, delectum Sociorum in Parauarię ſubſidium pro Barbaris expeditionibus habuit: electaque ſunt inter multos candidatos Antonius Moranta Theologiz Professor, Antonius Ruisius Sanctitatis jam famā clarus, Martinus Urtasum Divi Xaverii consanguineus, Petrus Rometus, postea pro propagandā Fide occiſus; quos ad Parauarię metropolim, ſingulorum operā pro opportunitate uſutus, partim ſe ſequi jubet, partim ſecum abduxit. Ducenti circiter Indi remiges ē Parauaria venerant, Praetorem & Visitatorem Regium vēcturi, quibus

CAPUT
VIII.
Gauſcurao-
rum Deoſ
filii bapti-
zatū.Sociorum
deſtitutio.

in itinere

in itinere ipse Provincialis ac Socii singulis diebus nostris Fidei rudimenta explabant: donec Assumptionis urbi proximis, adnitent Roeho Gonsalvio, obviam procederet Guaicurorum navigiolum, intextis arborum ramis atque floribus exornatum, quo Guaicuræ gentis Dux filius vehabatur, postulatus ab Prætore, & Inspectore Regio, ut suo patre facultas daretur utrumque in urbem conveniendi. Grata fuit ambobus postulatio, concessumque Ducis, ut ad urbem officiorum ergo se conferret. Interim hoc datum nobilis pueri honori, ut Prætor & Senator Regius è suo in Guaicurorum navigium transiret, ac reliquum iter cum eo perficerent. Porro in diversis parties industriasque Rochus Gonçalvius & Vincentius Griffius se biennio tostarent, ad eam gentem cicurandam: nullo fermè eventu, nisi quod in morte nonnulli baptizari fe liverant: quocirca de Sociis retrahendis agitabatur. Sed intercessit gentis Dux, magno suorum comitatu cum Roeho Gonsalvio in urbem invectus, qui Barbaro more peractis cum Prætore & Senator Regio gratulationis officiis, Didaco Torres Provinciali duodenem filium Sacris nostris initianum lubens volensque tradidit: quo publico apparatu, Prætore ac Visitatore Regio sponsoribus, baptizato, ac Duce utcumque donis conciliato, sperabatur fore, ut Barbæ aliquousque mitescent; quapropter decretum, ut Societas in ea regione perficeret.

CAPUT

IX

In Assumptionis urbe gesta narrantur.

Alfari Lægi.

Societatis nova Provincia assignatur.

Regi Catholici in Societatem assignatur.

Societatis temporaria.

Societas ex Assumptionis urbe difendatur.

Et inde.

CAPUT

X

In Sandalijs-
cobo Tucu-

DIMISSIS Barbaris, Franciscus Alfarus, negotio suo intentus, servitium personale per Paraquariam abrogat: sed quia plerique Paraquariensem, Indorum setientium, nihil planè tributi loco solvendo erant; ita rem temperavit, ut singulis annis menstruum Indorum servitium, vice tributi, Hispanis concederer: reliquis verò mensibus Indos ita liberos esse voluit, ut qui corum operâ uti vellent, mercede conducerent: legesque alias condidit quæ Barbaris ac Hispanis utiles. Quas ferè omnes Rex Catholicus (nisi quod bimetre servitium pro mensuro Hispanis esse concederit) æternæ esse iussit. Neverò imposterum Ethnici vexationis metu à capessenda Fide absterretur, Societati Paranam, Guaicurorum regnum, & Guairaniam cù lege assignavit, ut Barbæ, ab ea ad oppida reduciti, in commendam, ut vocant, privatis hominibus nullo modo traderentur: & Socii sumptibus Regiis alerentur. Atque ut tanta res perpetuam vim haberet, Regis Catholici litteræ, proprio motu & affectu in nostrum Ordinem scriptæ, leætæ sunt, quibus Societas ad Barbaros Christianæ Religioni conciliandos maximè probabatur, & Regi pecunia ali jubebatur. Illud hinc notâ dignum, quod cùm Alfarus nostris Sociis Indorum curam in novis oppidis gerentibus, gesturisque, eam pecunia summarum anniutum ex arario dari juberet, quæ Indorum in Peruvia Parochis numerari solet, interfecserit Didacus Torres, aiens, quattuor hujus summarum partem hominibus Religiosis moderatè, & non laute, viventibus sufficituram. Quæ res quantum valeat ad diminuendam tritam illam, de Societatis habendi cupidine, vulgi opinionem, benevolus Lector dispiciet. Post Alfaris discessum, in Assumptionis urbe turbatum est, civium Primoribus ejus decretis ægræ se accommodantibus, odiumque in Societatem derivantibus: & res eò procepsit, ut Socii omnes cum Rectore, injuriam plebis declinantes, ad suburbanam villam se substraxerint. Per trimestre spatiū tenuit vexatio, donec vir potens benè magnam Indorum sibi commendatorum turbam Prætori filteret, sanctè affirmans ad institutas passuram se potius adigi, quam ut Indorum servitio personali abuteretur. Dicto adhibuit constantiam: nam manumissos imposterum ut filios aluit, catenus corum operâ utens, quatenus leges Regiæ permitterent. Valuit factum ad molliendos plerorumque civium animos, paulatim fœse rationi inclinantum, eoque Societatem magis æstimantium, quò utiliora suafisser. Quamquam nunquam defuere ab hac radice infestantium foreuli, tam Societati ob religiosam tolerantiam gloriosi, quam vexatoribus ob inconsiderationem noxii.

DIDACUS Torres, ordinatis Barbaricarum expeditionum per Paraquariam instituendarum rebus, ad Tucumanæ metropolim, ubi multorum mortalium

conatu Societatis restitutio urgebatur, Francisci Alfari litteris evocatus, te consultat. Nam Marchio Montium-Clarorum, Peruviz Prorex, Alfonsum Riberam Praetorem acri epistola reprehendet, quod suz praefectus tempore Societatis homines, Divinis Regisque rebus promovendis adeo utiles, ab ea urbe abiit permisisset, monebatque ut eorum restitutione imprudens factum corrigeret. Præterea Franciscum Alfaram invigilare jussat in omnem occasionem Societatis ibidem restaurandæ. Eadem rem Senatus Chuquisacensis eidem Alfaro veribus amplissimis commendatar. Magistratus vero urbis, experimento eductus, quantum detrimentum Societatis absentia Republica accepisset, nullum non movicbat lapidem, quo damnum resarciret. Ludovicus Quiniones, Tucumaniz Praetor, & Alfonsum Ribera Exprator, temurgebut ardentissime. Sed ante omnes Episcopus lamentabatur, post Societas discessum Indos ferme omnes domi fortisque inexpiatos vivere, juventutem fræna licentie laxasse, feminas zœque ac viros corrutus mores resumpsiisse; nullum reperiiri, qui noctu moribundos juvare, Æthiopes curare, ad villas excurrere, Ethnicorum terras adire vellet. Proinde sine fine laetymabundus damnabat, in non retinenda Societate, dum abibat, conniventiam suam. Quæ præterea de ipsam Societatem, deinceps utilitate deprecata, quia supra modesti Scriptoris materiam sunt, & exaggerationem sapiunt, nihil est quod huic operi attexantur. Rogatus itaque Didacus Torres Provincialis ab tantis vitis, ut præteritæ injuriaz oblitus Socios postliminio afflictissime civitati restituere; ita se ex animi modestia gessit, ut beneficium potius accipere, quam dare videceret. Accepta sede, cum de alimento Episcopus ipse & Alfarus agerent, etenim adolescentium seminario, Societatiæ etiam tradito, pattim ex Cathedralis Ecclesiæ bonis; partim ex nonis partibus Regi debitibus (quod deinde Rex Catholice, in Societatem nostram semper beneficis, tatum habuit) bis mille aureorum censum attribuerunt. Sic Societas, per Paraquaram Tucumaniamque, laudem ac præmium constantiæ tulit, quæ nullis vexationibus adduci potuerat, ut personale servitium approbaret; in quo improbando maximè enituit Didaci Torres fortitudo, qui idcirco sep' ecclæstem vindictam populo terminatus fuerat, non vano eventu: nam sub idem tempus Cordubæ umbra hominis defuncti, servitio Indorum quondam abusi, flatomis involuta se visendam præbuit, filium iteratis clamoribus obtestans, ne ipse Indorum servitio abuteretur: præterea pestis miserum in modato grassata, & Indorum rebelliones oocienziæ sunt. Quibus malis territi quamplurimi, novis Alfari legibus interponere se non ausi, injusta servitia non tantum manumiserunt, sed etiam quidquid operæ Indorum multis retro annis acquisierant, in ipsos ex quo refudunt. Fuit qui Barbatos abs se vexatos in testamento zquareni filii, quindecim aureorum millibus eis attributis. Alter (ut alias taceam) sex millia aureorum, approbante filio hæredi non admodum divate, repeodit. Quibusdam vero adhuc dubitantibus, num standum esset recentibus Alfari decretis, ostensi sunt litteræ Joannis Menachi, Americanæ Sophiaz primipili, Petlini, Didaci Alvarez de Paz, & aliorum gravissimorum virorum novas leges doctissimis sententiis comprobantium. Exinde conscientias liberius expiatæ, templaque nostra adita sunt. Apud Barbaros Societatis zstellunge ita invaluit, ut ultrò undequaque ad se poliendoz dicondosque ipsi nos accirent. Sic iocrementa terum nostrarum facta sunt, unde detrimenta timabantur. Deo per res adversas prosperitatem faciente. Porro Joannes Romerus è portu Boni-aëris evocatus, restitutæ sedi seminario que præfectus, præteritas urbis offenditæ novis beneficiis Christiano more vindicavit.

TANTO promovendæ rei Christianæ obice uteumque amolito, Antonius Ruizis Montoia è Paraquana in Guairanæ subisdium mittitur: cujas vita primordia lubet statum evolvere, ut prima tanti viri gesta mediis, & media ultimis, cum pli lectoris voluptate, continuata serie cohærent. Antonium Ruizum Montoiam, Didaci Ruiz Montoiz scriptoris celebrissimi sanguine propinquum, unicum opulentæ domus hæredem, Lima Americanarum urbium domina novo Orbis feliciter produxit. Ejus Pater Christophorus Montoia, è Bætica patrio solo in Indiam

manie metropoli Societatis sedes restituitur.

Prorex Parvus restitutio facit.

Ex Senatus Chuquisaca confo.

Nicetus Episcopus Tucumanus.

Didaci Torreto meditatio.

Indorum servitio abutitæ punientur.

Baptizantur.

Alfari leges confirmantur.

CAPUT
XL
De Antonio Ruiz vita primordiis

Lima nascitur.

Bene educatur.

Cordis illu-
strator.

Mariam ob-
seruat.

Corpus exfoli-
git.

Più medita-
tur.

De vita fla-
tu desiderat.

Litteris dat
operam.

Litteris va-
lidentur.

Nobilitatum
agit.

Et si fuerit.

Cancro &
extus mul-
tatur.

CAPUT
XII
Antonii
Ruissi vita
& Stimulio.

navigans, Comitis Villarii, Péruvij Proregis, favore diu soruit: à quo variis munis promotus, Republicam sèpè cum laude tractavit. Noster Antonius admodum puer è fecundissima cloaca, in quam non sine vite pericolo inciderat, summa celeritate eductus, omen accepit se aliquando in canum vitorum omnium protapsum, Divinâ gratiâ ereptum iri. Quinquennis amictâ matre pædagogo traditus indolem eujuslibet rei capacem ostendit. Cordatis viris idè admirationi erat, quod sexennis puer non tantum litteras appellaret, sed etiam acutissimis reponsis intricatas questiones zquè promptè ac gratiosè enodaret. Sublato jam pare, novenni oborta animo lux est, abditas Cœli merces timorisque Divini precium clarissimè degens: ex qualice primos erga Virginem MARIAM atores, & corpusculi afflanti desiderium ita hauisit, ut in tuncula state Dei & Reginæ Cœlorum favorem demeritus, statutis diebus, Divi Hieronymi exemplo, grandem lapidem sepiùs in pectus adigeret, & latera cinctu aspero impressis artè acumibus urget: quin & mente Deum orare, nullo in terris magistro, id èratis puer exultis didicisse putatus est. Gustatâ piarum Meditationum ambrosiâ totus exiliens, ac inter suavissimos sensus se ipse non capiens; gaudio exundante, in lacrymas teneriorum affectuum colliquebat. Inter hæc exercitia grandior fadus, Franciscanorum Ordinem cogitans, sensit intus ab ea mente se abstrahi: quare ad Eremiculam se conferens, socium se solitarizvit obtulit. Sedis, immetutum consilium improbans, author fuit, ut se Societatis Patribus litteris Latinis erudiendum traderet: datum acceptumque consilium est: tanto tutoris, filii fuz cum nuptiis definantis, moere, ut paulò post contabuerit. Tutore mortuo mutavit mores, & vix primis labris libata latinitatis studia fastidiens, rchis scholis, sensim sine sensu pietate exutâ, licentiae fræna laxavit. Decimo-septimo ætatis anno adoptari à prædive homine hæredem querente noluit, ne iterum alterius imperio subderetur. Licentiam ab jocularibus vitiis occepit: noctu urbem cum tenebriónibus percurtere, Vespertino nem agere, ex una parte turbas moliri; ex altera, circuitoibus ad tumultum ledâdum accurrentibus offendiculo deturbandis, plateis funes paulò supra solum extantes prætendere; lapidibus artificiosè suspensus è longinquo civium januas totâ nocte everberare, & id genus lucifugatum ludibria derelictæ pietatis documenta fuere. Invaleſcentibus vitiis, in aliena domo nocte interceptus, acceptis tribus vulneribus, vix cum vita evasit: obducti cicatricibus denud se nebulaibus adjungens, obviam habuit aliquot eives in se conjuratos, quos ipse lauciatus præ se agens ad fugam quidem compulit, sed postmodum periculi magnitudinem atrox vulpus ostendit: valetudine iterum recuperatâ, ab hoste alterum vulnus accepit: vix curatum invadit alter ob suspicionem falsam attrectatæ conjugis. Sed invatore grandi plaga multato, & mancipio ejus in fugam compulso, disertimini se exemir. Ob has & alias ejusmodi intemperies carcere, vineulis, exilio, lèpide multatus, semper amicorum & florentis ætatis favore liber evasit. Vix tamen evitavit disserimen inopinæ aggressionis. Civis honestissimus Æthiopem mancipium Magistratui ob pertinaciam castigandum tradiderat, qui acetitate flagrorum proritatus juraverat, se quemcumque primò obviū è carcere habuisset inactaturum. Eduetus Æthiops occurrit in nostrum Antonium, indubie ferendum, nisi ex opposito vidisset alterum hominem ad portam templi in genua provolutum, quo secundum in modum trucidato, ferox particida suspenditum, præ servitute ab se optatum, sibi activit. Tantis periculis nihil cautor factus, cum sua & aliorum pernicie in dies pejora machinabatur: quz ego singula exequenter, nisi elogio brevissimo adolescentiæ sua tempora ipse descripsiſſet, cum se Æthioco profaniorem, vanitatum omnium mancipium, & Veneris venerabundum cultorem appellavit. Ut solutiæ fræna omni lieentia laxaret, trienio integro à Sacramentali criminum Confessione abstinevit,

SED, quamvis sic ageret, nullo die prætermittebat Sacro adesse, & quantum fieri potuit, in facello Virgini dicato, cui se impensè quotidie commendabar. Iiid tempus exciperes, totus erat in corpore illoceborosè curando. Inter voluptates tamen de momente quidem temporis vacuus fuit ab verme conscientiam ubique

rodente,

rodente, & inter diverticula parasitorumque greges tormento intolerabili animam torquente. Auxere vehementer hos angores, noctu offendisse in cadavera amicorum suorum ab turpium amorum corrivalibus sedè interemptorum, dictante tunc animo, sibi eadem imminere corporis & animæ pericula, qui iisdem vestigis insisteret: sed nihil ita tortit mentem, quam cum per visum spectavir Christum Dominum ex sublimi in aëre locofulmen in se vibrantem, & jam ferire volentem: immutato tamen adhuc ad hæc Antonio, & præter turbulentiam mentis nihil inde reportante, ideoquæ è cœno vitorum non se extricante. Ad excutiendos hos terrores, cum Peruvia Protege transegit, ut ad Chilenum regnum honoratus miles, suis stipendiis scrivitus, per biennium mitteretur. Sed accepto jam diplomate, amicorum suarum, militiz curâ desertâ, ex adverso, lauitiarum comparandarum ergo, Panamam navigare decernit. Commeatum jam investitus, amico-fideli monenti, ne ante deposita peccata se pelagi periculis committeret, paruit quidem, sed cum Sacerdos noster ad extricandos conscientiz ejus nodos in sequentem diem peccatorum absolutionem differre veller, bellus paenitens ita excanduit, ut è conspectu se protipiens juraret totâ vitâ ab Exhomologesi se abstinentur. Verum, ô Deimiserentis factum singulare! dum abit, audir, nullo mortalium adstante, vocem necio cuius per aërem ferti, bis inclamantis, Antoni redi. Antoni redi, & te absolventer. Articulatum sonum sequuta vox Dei idem intus suadentis, cui obtemperans reperit altdrum è nostris Sacerdotibus sc̄f ad ejus curam benignissime offertem: apud quem totius vitæ noxis summo cum dolore positis, Divi Ignatii exercitii se reformatum tradidit. Quartiduo in exercitiis exacto extra se positus, animo abductus fuit in regionem longinquam innumeris Indis resertam, quos hinc homines Dæmonibus simillimi vexabant, inde Angeli in candidâ & pellucidâ veste à vexatione eximebant; tautò utrumque studio, ut finalis judicii speciem aliquam referret. Inter hæc vidit ex alto venientem ad se Chistum Dominium, applicantemque lateris vulnus ejus oti: è quo latere hausto vapore suavissimo, sensu te fragrantissimo odore perfundi. Cognovit insuper eam regionem abs se visum, Paraquarium esse; Angelos verò illos in ueste pollicidâ, missionarios de Societate, quibus juvandis cœlitus ipse destinabatur. Peractis exercitiis, in alium planè hominem mutatus, litteris latinis informantibus sub Josephi Ariagæ Rectoris curâ in convictorum Limensem concessit. Ubi non integro anno Grammaticæ ac Poëticæ classes; Rhetoricæ verò curriculum septimestri contentione absolvit. De vitâ in Seminario institutâ omnia dixero, si afferuero, eodem conatu virtutum se exercitationibus tradidisse, quo paulò antè profanis voluptatibus mancipaverat. Adeò utob assiduum precandi studium, macerandi corporis curam, alijs serviendi proponerentem, Sanctus adolescens à contubernalibus dicebatur. E Seminario, necio quâ de causâ, semel egresso, puer in plateis, nullo monente, se ad ejus genua venerabundus advolvit, accepto ab adstantibus omnime, quod aliquando fururus iis similis esset, quibus ob vitæ Sanctitatem veneratio debebarunt. Rheticâ imburus, anno hujus seculi sexto Societatem Limæ ingressus, spem de se excitaram egregiis factis confirmavit. In tyrocinio præter alios favores, bis cum Regina Carolorum, le ipsi spectandam præbente, eorū mutasse, & semel è latere Chilis vaporem suavissimum haulistic creditus est. Hieronyma à Sancto Francisco, sanctitatis famâ Limæ inclita, indicavit confessario suo, Antonium Ruifum cœlitus Paraquaria deflinari: sequuto eventu, dum Didaco Torres pro fundandâ novâ Provinciâ inter alios Socios adhuc tyro traditus est. Corduba Tucumanorum, ante Sacerdotium, inter studia litterarum, Christum juvenili specie super aram consipexit candidam partnam sibi ostendentem; ex cujus aspectu sensit fervens desiderium se omni bus postponendi. Factus Sacerdos, dum se parat ad primum sacrificium, vidit Virginem MARIAM mirabil modo sibi adstantem, & velestes Sacerdotales sibi concinnantem. Non diu post in odeo Franciscanorum divina passus, tanto Indos juvandi desiderio exarsit, ut ex affectu vehementi peccatum quam plusculos dies ei doluerit. Ex quatuor solidis hotis, orationi mentali quotidie impendi solitus, unam tribuebat considerationi infortuniorum ab Sodalibus suis Lime & alibi incur-

Vermon et
fornicata
sta.Offensio tem
perante.Procuriam co
gnatur.Pace certifici
confirmatur.

Reipublica.

Ad iudicium
curia voca
tur.studia refusa
runtur.Invenimus q
pato se ad
age.Societatem
ingreditur.Paraquaria
de cœtu
definatur.Officium con
fessione re
curritur.

forum, quibus cogitationibus mitum in modum ad gratias Divino Numini agendas incalcecebat. Ab Christo multa ad mores religiosè formandos didicit. Dubitanus quid præsentim agendo Divina Majestati maxime placet, audivit Christi vocem affirmantis, nullo alio modo efficaciōti singulatē favores auctoraturū : quām si suz religionis legibus, & Majorum imperiis, tanquam rectā amissi, omnes vite suz actiones dirigeret, & se præsentem quovis in loco haberet. Afferenti, ultimum præsentim monitum difficultatum factu videri iis, qui ex officio studiis & variis occupationibus animut oppignoratum habent, respondit Christus, data ab se consilia facilimè observaturū, si cor vacuum, & nulli, præterquam sibi, ohnoxiū haberet. Interardentis animi preccs, cūm postulasset à Deo, ut gustandi facultate sublatā, nihil deliciosum in comiendo deinceps sentiret, repulsa à Christo passus est, jussusque non saporis in sumendo cibo, sed necessitatē servire; suam enim vocem illam esse: *Non alligabis es bovi trituranti.* In hebdomada Sancta, longissimā preicatione defatigatus, cūni se super scandū ad reficiendas defecūtissimas vires tantisper in Sacratio profstavisset, ab dæmonibus se sensit opprimi, divinā tantum ope servandum. Virginis MARIAE favores planè singulares expertus est, quos fusè explicatos reperies in ejus vita ab Francisco Xarque composita. Rebus agendis matutinus, è Paraquaria in Guairanam, difficultatē anni tempestate, missis, Apostolicis laboribus se statim tradidit.

CAPUT

XII.
Guairanam
Socii' rem
Christianum
egregiā
promovet.

Tribus
cum suo pa-
go conve-
ntur.

Parvissim.

Divinitatis
usurpat
familiari-
us.

Guairanam
Socii rem-
bundantur.

CAPUT

XII.
In Guair-
anam inter
varias tor-
bas res
Christianam
promove-
tur.

JOSEPHUS Cataldinus Guairanicæ Missioni Præfests, Simone Macetā Sōcio ad curam oppidorum abs se constructorum relicto, cum Antonio Ruisio Paranae, Pirapi, & aliorum fluviorum pagos iterum sollicitatum ivit, non sine operæ pietio: nam, præter multos Barbaros ex his pagis ad novā oppida reductos, Tambicui insignis magus, dudum Patribus refragatus tandem manus dedit, crematoque pago, cui ipse moderabatur, populares suos Ethnicos ad Sancti Ignatii oppidum non tantum traduxit, sed etiam nescio quos Barbaros, in mortem utriusque Socii intentos, authoritate suā repressit: felix si constantiam adhibuissest. Verū levissima de causa ad vomitum rediens, & solitis veteratorum artibus, pestem manu faciens, dum subdolè gentiles suos ab Patrum curā moribus avitis irretiendos subtrahere tentat, & Corporis Christi supplicationi adesse parvi pendit, Simone Macetā celestium vindictam prænunciante, in sylvis à prædonibus trucidatus iram Divinammeruit. Oblistebat Evangelio in aliis pagis nescio quis Divinitatis phantastica usurpat, fingens se vite plantatum ac fertilitatis authorem: prohibensque ne Sacerdotibus nostris fides daretur: in quem Maracana Casiqui, zelo incensus, incisi Cataldino ac Ruisio, insurgens, experiar, inquit, num vite ruz Dominus sis; simulque sycophantam vinciri jubens, lapide ad collum alligato in profundem per satellites protrudit suffocatque. Perspectis passim pagorum ruinis in hac expeditione, cognovēre Socii, quanto Btasile & Guairaniz Indorum abactores promovendo Evangelio obstaculo essent. Nec dubitavit Ruisius pronunciare, illos iis Dæmonibus similes, quos per visum Limæ Indis insultantes conspicerat: Cataldum verò & Macetam Angelos veloces genti convulsæ & dilaceratæ defensioni ac tutelæ cœlūs destinatos. Cui ego (nam uterque mihi hotissimus fuit) multotum iudicio firmarum calculum non hésitanter addo.

IN his rebus dum sunt, Martinus Xaverins Uttasum in subsidium Guairanicæ Sociorum opportunè admodum venit. Nam eo appulso, Josephus Cataldinus ex teris Præpositus Laurctanum oppidum Simoni Macetæ & Antonio Ruisio regendum præficiendumque tradere, ipse verò cū Xaverio in Ignariano persistens, in totius Guairanam salutem intendere potuit. Utrumque verò oppidum patribus incrementis surrexere. Numerus Carechumenorum Neophytorumque pñcē equalis, labores in docendis non dissimiles, rerum omnium penuria, magorum infidilis, prædonum vexationes, & extera pericula planè paria, artes ex remotissimis pagis ac latebris Barbaros reducendi planè etiam geminx, idemque successus. Præter longinquas excusiones, singulis hebdomadis ex utroque oppido ad alia duo excur-

rebant, magno semper numero in Christianorum album relato. Fructum magnitudinem ex eo conjicies, quod exiguo plani temporis spatio supra bis mille & quadringtones Ethnios salutaribus aquis Socii tinixerint, & quadringtones Barbaros illegitimo aut multiplici concubinatu implicitos legitimo vinculo copulaverint. Hunc rerum cursum Aticaiæ, Lauretani oppidi dux, dum retardare tentat, incitat magis: is, legitimâ uxore sepositâ, pellicum gregem adeò numerosum albat, ut octo ei proles uno eodemque anno natae, pauloq[ue] post baptismum felicius de-nat[ur]a sint: pro Sacerdote se venditans in talari veste & paludamento plumis variegato, ceteroq[ue] magorum choragio, nefandis proflus ceremonijs apud plebeculam autoritatem captabat, conflabaturque in nostros Sacerdotes conspirationem. Nec per occultos cuniculos res agebatur, ausus namq[ue] fuit palam ad Simonem Maçetam & Antonium Ruisum adire, vociferans, se neutiquam permisurum ut sacrificiuli advenientes suis moribus se interponerent: liberet haçenus pellicibus se olos, ususq[ue] imposterum pro libitu: dictis minas addidit, & trecentis juvenibus armatis comitatus, rectâ ad Maracana oppidum perrexit, quem ad conjurationem sollicitans, his fermè verbis usus est. Vide, inquit, b. Maracana, que nostra condito futura sit, ni opprimamus eos, qui nos oppressum venere. Quis ferat Guairania Frierores ad unam vetulam adiungi, & avium jus, tibi mihiq[ue] in prestantissimas pueras debitum, induitius externi moribus, admisi. Exere, ô Maracana, pristinos animos, & quanti facias pristinam libertatem, quid tu fama, quid mihi tribuas ostende. Perdamus hos sacrificios, Matrimonios & humani maris expertes, antequam me & te perditum es. Contrà Maracana, quanvis adhuc sub fornice pellices alet, oculorum nieta armari suos jubens, arguit rebellem, monetq[ue], si ultra perteat, eum sc pro hoste habiturum ac simul arma expedit involaturus in hominem, ni pedem exulueret. Interim Socii, conscientiis mutuò expiatis, mortem lenti pro optimâ causa præstolabantur, cum Aticaiæ, dimisso comitatu, solus & inertmis ad eorum pedes provolutis, de genibus veniam facti postulat. Sed nec ipse constantiam tenuit: nam licet pellicibus depulsi uxorem legitimam domum reduxerit, mansit tamen altâ mente repositus primaria pellicis, industriâ Patum in alias terras transpotpat, amor, ad quam fugâ profectus, terum omnium inops, spretâ insuper apud populares suos Ducus dignitate, exilio se ipse multans, in remotissimis sylvis ab omnibus desertus in factida mulierculæ brachis intexit. Exemplo novo docens, quantis damnis una libido mortales implicant. Inter has turbas magna fiebant Barbarorum ad nostra oppida accessiones, latronibus infrementibus, & matrem suis latrociniis subtrahi quentibus, omnemq[ue] lapidem moventibus, quo novas reductiones (sic oppida Societatis operâ ex redutiis Indis constructa appellantur) distibarent. Aufisque sunt duorum pagorum Indos, nostris oppidis destinatos, contra quām Anthonius Agnacetus ab Francisco Alfaro Visitatore Regio delegatus jusserat, abigere: uno & octoginta capitibus dura servitute ad ovile Christi, Sociorum operâ, tantummodo tradidit. Præterea alijsycophantz famam longè latèque sparserunt, aientes, Socios Jesu in Guairania otiosos esse, eo fine, uiciis per Majores suos revocatis, sine obstatulo Indorum deprædationi pro libitu vacarent: & eò cuniculi processerant, ut Rektor Assumptionis de iis tetrahendis consilium jam cœperaret. Quibus malis avertendis, Antonius Ruisus ab Josepho Cataldino ad Assumptionis urbem missus, relatis Sociorum Apostolicis facinoribus, technas adversariorum facilè dissolvit. In longissimo vero istinete dum per desertans inter Paranam & Parauarium terræ intercapединem nudis pedibus viam facit, ex humicubatione sub dio, tempore maximè pluvio, contractis crurum nervis eò adactus est, ut ultra progredi desperaret, n̄ Divus Ignatius imploratus opem tulisset, cuius speciem somniânsne an vigilans vidit, clatâ voce monentis, ut iter continuaret: inter quæ verba compertis se contractione æ acerbitate doloris ita perfundit, ut itineris socios imposterum præverteret. In Guairaniam postlimiò redux, Cataldinum ac Socios felicis negotiorum succelsus relatione exhilaravit.

sue mille &
quadringtones
Barbaros.etiamq[ue] dona
persuasio.

confusio.

Interventio.

Maracana
fidei.Sociorum
præstolamAticaiæ per-
mutatio.Iterata per-
versio.

huius infelix.

Præstolam
Indo,

Et Socii.

Ab Divo
Ignatius Rasi
fame famacut.

CAPUT

XV.
Paranenses
primam
adventur.

1611.

Rochi Gon-
salvi mag-
nanimus.

Paranenses
immaturi.

Paulatim
manuficiis.

CAPUT
XVI.
Guaicureni
utrumque
cicerantur

Puerilis atu-
informator.

Novi Latio-
num super-
ficieas cele-
brisas com-
pactas. 1

IN altero verò Divi Ignatii oppido, inter Paraquarium & Paranam sito, in mediis Barbarorum tumultibus, Marcelli Lorençanæ operâ novella gens de- fera impietate mores Christianos, suscepto Baptismo, etiam induere satagebat: jamque fermè convenerant trecentæ familiæ, quas auxit Rochus Gonsalvius, Lorençana in eo oppido per semestre spatiū socius, & postmodum successor, cuius præcipue industria Sancti Ignatii oppidum contra Paranensem insultus defensum est. Is idem, pacatis utrumque rebus, pauculis Neophytis comitatus, eò se contulit, ubi Iecuïus fluvius Paranz committitur: stupentibus Barbaris, & identidem sciscitannibus, cur solus & inertis solum in sua terras Hispanis adhuc imperiis obtrudere audetet? quibus ille eretâ fronte gravis: *Non ignore*, inquit, *ô Paranenses*, quanquam vobis nomen rebellando fecisti: *verum tempus aliquando venit*, quo fueri Christi iugno superba colla subdatis. *Crux, quam manu gerò, quoniam ens potensior, quoniam ens terribilior, vos domabis*; hæc fretus ad vos solus venio, rogans, ut me ejus Mysteria, que mundi Reges profreavit, premensem, benignè audieris. Mirum dictu! assensore Barbari, & auditis Fidei nostræ elementis, Rochum Gonsalvium per vicinos pagos circumduxere, unde ad fluvios in Paranam se exonerantes delatus, cädere plane audaciæ populis undequaqué ex littoralibus sylvis sese effundentibus verbum Dei annunciat. Cùm oculis perspiciter, pagos ferme omnes in utroque littore bella, famem, & continuas transmigrations, magna ex parte desertos, ab ruinis occasione sumptâ, pletisque persuadere conabatur, ut obstinatione depositâ, feritatem tandem & bella, rauitorum malorum causas, etiam deponerent. Tabacambiom, torius Paranz præcipuum Casiquium, donis & dicendi vi libi utrumque amicum fecir. Sed quia immatuos Evangelio plororumque animos perspiciebat, confectis in itu & teditu centum leucis, eò unde venerat ad Lorençanam rediit: quocum collatis consiliis decretum, gentem nondum maturam beneficis pedentem conciliandam esse, antequam de ejus réductione ad Fidem ageretur. Marcello Lorençanâ ad regendum Assumptionis Collegium digresso, Rochus Gonsalvius Divi Ignatii oppidum ordinavit, Cathecuménos instruxit, Ethnicos è latebris eruost eduxit, pestis infestis domi forisque impiger adfuit, materiam solidam ad constiendum templum advehi curavit: sed præcipue ad Paranenses extendebat operam, quos crebris nunciis ad Fidem sollicitabat. Ad se ventitantes donis onerabat. Coram ipsis ab Ignatianis Neophyris ludos, convivia, venaciones, spectacula, & alia hilaria institui solebat, ne nimis asperitatis ostentatio Christianas leges horrificaret: quibus artibus maturescerant ad Fidem: pauculi Baptismo suscepto in oppido remansere: ab reliquis obtentum, nec ruptâ pace vellent rebellare. Sie Paranz sub suave Christi jugum mittendo paulatim præludebatur, mihi seu scribenti, seu Socios juvant, aliquando materiam sufficeret.

ROCHO Gonsalvio in spem Paranensis Provinciz domandæ evocato, Petrus Romerus, postea martyris, operi apud Guaicureos continuando suffecit, difficultà in palzstra Apostolicæ exercitationis rudimentum magnâ famâ posuit. Prima ejus & Antonii Morantz cura fuit, in privatis publicisque congressibus bonorum malorumque fineth, & quâ viâ ad utrumque tenditur, edocendi, puerilemque zetatem moribus Christianis infortandi. Sperabant enim pueros nondum vitiorum usu depravatos facilis disciplinam percepturos, constantius conservaturos, & parentibus ad pravitatem deponendam futuros illicium. Sed hanc spem Barbari passim eludebant: nam apud Socios aliquantis per commorati, ex innata inconstancia, prout lubebat, ad sua latibula cum prolibus dilabebantur, & pristinas futias redintegrantes latrociniis vicinos populos vexatum ibant, captivos proximis dividentes, & totas noctes suas victorias religionesque celebrantes, ostendentesque, pravitate morum nihil minus velle, quam suave Christi jugum subire. Relatum tamen aliquod operi premium ex multis infantibus, & nonnullis adultis in mortis articulo baptizatis: reliqui in impietate persistebant: de quorum religionibus inquirens Romerus, reperit lunam & plaustrum Bootis inter numina habere, alia sacra ignorare. Igitur ubi novilunium gestulationibus clamoribus

quc

que superstitionis ab Barbaris adorari perspexit, ad conciliandam maiestatem Sacerdotali ueste induitus, & manu Crucem præfetens, acriter arguere sacrilegos ausus, efficit ut omnes flexo-genu pro Luna Crucem adorarent, & mensis proximè sequentis novilunium facere omitterent. Sed bona principia inconstantia mox corrumpebant, & aliquantulum spem frustrabant perversitate animi. Anno integro in his rebus posito, rumor apud Hispanos invaluit, Guaicuræ de mandatis Sociis consilia agitare: quo circa multi revocando censebant: sed Romenus frequentibus litteris à Majoribus suis postulabat, ne se periculo subtraherent. Julit tamen Prætor, post unius anni frustra impenitum laborem, tantisper loco cedere, ne Guaicuræ, occisis Patribus, desperata venia negotium urbi rebellando facerent.

Sacerdos-
tibus &
Catholiquo-
ne nalle,

Dum hæc in Parauaria geruntur, Ludovicus Valdivia ex Hispania, quod libertatis Indorum afferendæ ergo, ante quinquennium navigaverat, cum subiunctis Sociis redire nunciatur: quod nuncium vario partium affectu acceptum, magnis motibus multorum animos concusserit. Res è fonte petenda est. Reges Catholici in Chileno regno, multis Diplomatibus, vexari Indos & nimis ieritissimis gravari, sapè inhibuerant. Verum cùm ob intervallo locorum, & mali obstinationem, incassum reciderent optimorum Regum mandata, Peruvia Prætor Comes Montium-Clarorum, cognito quòd nec apud Indos amicos, nec apud hostes, per Chilenum regnum Fides Christiana propagari posset, nū ea servitia abolerentur: Ludovicum Valdiviam, qui cum rebellibus Chilenis fide publicâ egerat, in Hispaniam amandaverat, ut rursum & solidè extremæ calamitati supraemæ potestas intercederet. Alia causa mittendi fuit, ut bellum, quod Hispanus cum Chilenis rebellibus atrox & diuturnum gerebat, tandem finiret, dareturque locus ferociissimæ genti ad Christi partes traducendæ. In quas res Philippus Tertius, Rex Catholicus, pacis artibus clarissimus, & suopre ingenio ad sublevandos Indos propensissimus, litritis Ptoregis præventus, Ludovicum Valdiviam in Hispaniam & aulam appulsum monuerat, ut liberè diceret. Is regio favore usus, datis Regi gratiis, quòd severas leges in Indorum vexatores sanxisset, novas querelarum causas explicans, in hunc termè modum fertur differuisse. *Si, inquit, ô REX, vera voluntas nascere, Chilense bellum, iuxta servitia Barbarie imposta, repugnantibus progenitoribus Thui, magna ex parte fecere: baltemus eorumdem servitiorum metu, fine spe exasperata gentis aliquid per vim domanda, cum intolerabilis imperii tui & Christianæ Religionis detrimento, bellum continuatur, continuabiturque, nū vexari desinuntur si, qui vexatione prætexunt rebellantur.* Singulis annis ex arario tuo trecenta aurorum millia in Chilensis beli sumptus computantur, & baltemus per sexaginta annos nihil efficiunt, nisi ut lugeremus præcipias Hispanorum colonias suique deque eversas, datissimæ aurifodinae crepat, florē Hispana nobilitatis deceptum, Lōiolam Prætorem Regum (ut alias ejusdem dignitatis raciam) in ultima rebellione fadè trucidatum, clarissimum stirpium feminas puellæ, in servitatem & scortæ abullas, Hispanos ad pauculas urbes & castella redactos. Sed hac alii narrabant fuisse, ego pro infinito meo animarum jacturam lugeo, nec ferre possum tot matronas prebellas, Christianas inter Barbaros ritibus profanæ effusæ: tot millia hostium sim pte salutis esse Indos amicos firmè omnes ob vexationem pertinaciter Eadem Christianam respuerere. Ad reprimendos ferorum hominum animos nihil ad id tempus juvit aut Peruvia argentum, aut Hispania ferrum. Frustra Prætotes selectissimi, domi militariæ exercitissimi, vires & industrias exercere: per tot annos armis offendisse exasperatos nihil profuit. Igitur in tantorum malorum remedium non aurum, non milites, non auxilia postulo. *Quod reliquum est, ô REX, Clemenciam Tuam, quæ arrigae Orbi affulges, appello, supplex, pero, ut videas, utrumq; Reipublica bono sit, beneficiis ultrè oblatas, obstinatam gentem ad Tuam obsequium afficeret, alleluiaq; Christianis mortibus imbure. Si periculum obtendarit, en casus meum, & Sociorum meorum, cuiusvis discrimini pro pace regni nobilissimi. & amplificando imperio tuo, & pro animarum salute devovos. Placuit Regi Oratio: quare habito Senatus-consulito decretum ex mente Valdiviz, ut bellum Chilenum ex parte Hispanorum ad metam defensionem re-*

CAPUT
XVII.
Delegatio
Ludovici
Valdiviz ad
Regem Ca-
tholicum.

Region Ca-
tholicae
in Indis
pietas.

Philippus Ter-
tius.

Oratio Val-
divia.

Belli Chilensi
causa.

Clemencia
Regi impli-
cata.

duceretur; si ultra hostes offenderent, bellum bello repellent. In injusta servitiae severè animadverteretur. Duodecim de Societate Patres per Hispanorum praesidia in rebellium finibus, sumptibus Regis, alerentur, qui amicos indigenas in officio continerent, prohiberentque fieri injurias, & hostes ad partes Christi Regis quæ allicerent. Difficilis erat haec provincia, exigebatque hominem magnanimum quæ ac prudentem. Quamobrem Rex, cum magna virtutis specimen ex pannis Valdiviaz dictis & fama cepisset, cum huic negotio proficiendum censuit; quod ut majori autoritate administraret, Episcopum Chilensem creati volebat, quo ob instituti nostri rationes, & Ludovici Valdiviaz modestiam, non impetrato, cum saltem per Chilense regnum Regionum negotiorum, ad sublevandam Indorum vexationem, Visitatorem, ut vocant, & pacis arbitrum, Episcopatusque administratorem, suffragante per litteras Claudio Aquavivæ, ampla cum potestate constituit. Seicte ranti vero Regi, quis vir regendo Chilensi regno cætempestate idoneus videbatur, Valdivia respondit, Alfonsum Ribera Prætorum suz restitui posse, quod in eo homine belli artes, agendi dexteritas, & oblectans difficultatibus animus eminenter. Datum acceptumque consilium est, & Ludovicus Valdivia, cum auxiliariorum Sociorum manipulo, sumptibus Regis, in Americanam renavigavit. In Peruviam appulsus; Proregem, prout in mandatis habebat, de Senatus-consulto docet; cui cùm non repugnaret, celeri navigatione ad Chilense regnum, quod Didacus Torres & Alfonso Ribera Prætor se conuicerant, tevehitur.

CAPUT

XVII.
Ludovicus
Valdivia
finimmo
populos re
belles Regi
Catholico
conciliat.

Valdivia
subsidarios
diffugerat.

ad rebellias
præga.

Cum in col
legiatur.

Ad pacem
meinam.

MAGNUM etat Ludovici Valdiviaz apud Chilenos nomen, tum ob propriam vittutem, rum vel maxime quod obstacula Indorum saluti opposita omni opere amovere contendere. Sed ob eam rem, tam libi infensos Indorum vexatores, quam amicos Barbaros experiebatur. Ubi ergo fama percebuit ad Conceptionis portum appulisse, Indorum Domini non ignari corum, quæ ab Rego Catholicæ, eo admittente, decreta fuerant, variis modis obstruere. Sed ille rumores ante salutem Indorum habere, leve atque mansus, accepta à Didaco Torres per litteras Vicariæ potestate, advectionis Socios circa rebellium fines in Hispanorum praesidiis constituit, & communicatis cum Alfonso Ribera Prætore consiliis, adventus sui, & retum abs se in Hispania gestarum, famam apud hostes per captivos, ad id dimis-
fos, longè latèque spargit. Quibus rebus cognitis, illiò Cataramaz vallis incolæ rebelles nuncios ad eum misere, postulantes, ut, si vera essent quæ nunciabantur, velle ipse cum gentis Primoribus de pace colloqui. Non abnuit Valdivia, nulli non periculo, pro bono gentis, caput suum expondere promptus. Datâ utrimque fide, ex Ataucana arce (ubi interim Venerabile Sacramentum pro sua incolumitate & felici rerum successo exponi voluit) ad hostium confessum ppteroper. Quinquaginta Ullmeni (sic gentis Primores vocant) ex Ataucana, Tucapelana, & Purena valle montibusque nivolis, omnino convenerant, & aderant militiæ Duce cum armatis cohortibus. Ad quos longam de Regis Catholicæ clementia, & laboribus abs se suscepimus, habui Orationem, cuius summa haec est. In Chilensi Regno, inquit, soli animarum saluti intentus, nullorum corporibus bellum maxime, panis confessus, nibil satius habens, quam si unius Dei cultus omnium cordibus insinuaretur. Cum verò multis huic rei obstante viderem, nullum lapidem non movi, quo obstacula amovere. Bis in Peruviam, scilicet in Hispaniam vestram animarum justitia condolens, præteriorum injuriarum oblitus, totum in eo esse, ut utrimque iniustis bello etiam cum aliquo autoritatis sua diffendio finis imponatur. Id ut etiam velitus, per vestras armatas cohortes in hoc hostile solum solus & inertius rogatum venio, spondens, Regis Catholicæ nomine, si pax places, neminem externis servitorum. Finita Oratione, cùm per interpretem legi jussisset Regis litteras, & exposuisset pacis commoda, bellique mala, necnon ingentia quæ ex verbi Dei auditione ac Christianis preceptis bona percipiuntur; atque adeò suam Societatisque operam, ad eos in Fide instruendos, & ab vexationibus defendendos, multis verbis obtulisset, ita omnium animi commoti sun, ut plerique cum lacrymis ejus dexteram oscularentur, affirmantes, si belli causa præscindententur, Regis

Catholici imperata facturos. Interim Didacus Torres Provincialis Horatium Bechiu & Martinum Arandam, linguis peritos, è regni metropoli, ubi constituerat, ad Concepcionis urbem Ludovico Valdivia miserat, eorum opera ad hostes conciliando pro opportunitate usurò.

FINITIMIS conciliaitis, lobuit eorum animos tentare, qui terræ interiora habitant. Chileni rebelles in varias distracti factiones tot duces habent, quot regiones ad quos Alfonius Ribera Prator & Ludovicus Valdivia nuncios mittentes, à plerique pacis responsum recipiebant. Inter hos, qui se pacis conditionibus non inclinabant, dum luges arbitrantur, præcipui erant Aina villa & Aganamon, neconon Utablam, maximarum factiorum duces. Hic Liecurzis, illi Putenis imperitabant. Aganamon tamen, datâ utrimque fide, cum Valdivia, Bechio & Aranda collocutus, visis Regis Catholici diplomatis, ita permotus est, ut ad reliquæ gentis conciliando animos ultrò ad temora popularium suorum oppida te contuletur: apud quos dum serio pacis negotium urget, occasione absentia Hispana mulier, captiva Aganamoni pelle, cum duabus prolibus, & Barbaræ dux ejusdem etiam concubine, suo utentes jure, ad Hispanorum castrum confugientes, magnos motus excitavere. Nam ubi Barbaro fuga pellicum suarum innotuit, & frustra eas, quod Cluifiana essent; ab Hispanis reposceret, negantibus Sociis id fieri posse, dissimulato furore, nihilominus in pacis negotio in speciem persistens, vindictam dolose machinabatur. Interim dum hæc cum Putenis geruntur, Ludovicus Valdivia Utablame Liecurzorum duci filium, apud Hispanos dudum captivum, libertate donatum dono misit, rogans ut secum & cum Prætore Regio veller colloqu. Beneficium æstimavit Barbarus, venique cum sexaginta factionis suis Casiquis ad castrum Paicavim, ubi eos præstolabatur regni Prætor; & Valdivia cùm Sociis. Præcedebant quindecim gentis Sacerdotes in talari veste tamum cinnamoni manu, & capite pilosæ algæ marinæ, pro suo more in signum pacis, redimitos gestantes. Simul ac Barbari ad Hispanorum arcis venerè, sic ex abrupto Utablam, septuaginta annorum senex, Ludovicum Valdiviam in limine obvium breviter alloquatus fertur. *Non, inquit, armorum patrum; sicut Hispanorum vires, ad pacisendum me edigunt, qui ab iniuncta estate militia Præfetti, sex-decim omnino Chileni regni Prætores sibi invicem subsequentes, jam inde ab Villagrano, non tantum fatigavi, sed etiam insignibus cladibus affeci. Sed tuum me beneficium, & Pater magne, restituto filio, & Regis Catholici elemosia, ultrò bonas conditions offerteptis, ad pacem trahit.* Hæc ferocieni, quam urbano similior cùm dixisset, ad Prætorem introduxitur. Prætor, ne ostentatione vitium exactaret Barbaros, in adventu Utablame vetuit tormenta explodi, & fede sequansi se Barbaro, postulat quibus conditionibus veller pacem fieri: cùm respondisset, placere sibi casas, quas Valdivia scriptas à Rege atrulerat, dummodò Sancti Hieronymi castrum, quod in finibus Hispani construxerant, destrueretur, & Aganamoni due saltem fugitiva restituerentur, Societasque suarum animarum curam suscipieret: illico Prætor per interpres pronunciari jubet, placere etiam sibi, postquam cæteræ factiores in pacis conditiones consenserint, S. Hieronymi castrum destrui: Aganamoni filiam Ethnicam restitui posse, pellices & filiam Christianas reddi non posse. Denique cùm Valdivia assenseret, se Sociosque omnes totius genus salutis lubentissime impensatos, Utablam, Liecurzorum & Putenorum, quorum duici aderant, nomine, tamum cinnamoni in signum pacis Prætori offerre, vicissimque alterum à Prætore & pretiosa dona recipit. Sic intermutuos amplexus & acclamaciones solemni formâ, ipso Concepcionis Virginis M A R I A dic, in arce Paicavi, admittente Ludovico Valdiviâ, pax Liecurzorum inter & Hispanos promulgata est.

PA C E Sancita, Utablam volebat Iesu Socios ad interiora regni stari secum peregere, ut reliquias rebellium factiones iisdem conditionibus Regi Catholico concilarent. Sed clam in secreto consilio præclarè ab nostris disceptatum est, num id conducibile foret. Diffusores exaggerabant Barbarorum ferocitatem, &

CAPUT

XIX.

Ludovicus Valdivia in
tantes po
puli et
Prætor pa
cifici etRebellium
duces.Aganamoni
et Utablam.Tunc pellens
fugientem.Utablam de
parte condic
tionibus a
Gloria venit.Utablam
superiora.Alfonsi Ri
bera Præ
toris modisPax condi
tionis.Pax condi
tionis.

CAPUT

XX.

De mittendis
Sociis delibera
tione.Diffusorum
ratiōnēs.

ipso Utablamz pertinax in Hispanos odium, adeò notable, ut medio seculo de uxorum & filiorum suorum captivorum redemptione, cum nostris duabus agere noluerit, ne comitserium cum Hispanis quoquo modo habere videtur. Addebat, præcipitacione spem optimam corrumpi posse. Non statim fidendum Barbaris, sed fidem eorum tempore probandam. Agamanonis negotium nondum mararum esse. Nondum finitos omnes paci assentisse. Cataraianorum aliquot, post Valdiviaz colloquium, ad interiores populos confugisse, sparsissime famam, quod dolosè Hispani pacem vellet. Denique, in tantâ Sociorum J s v paucitate, è Republica bono non videri, si vihi selectissimi tanto discriminis explicerentur. Contrà, Valdivia, aceritus pacis conciliator, quamvis periculum esse non disseretur, Socios statim mittendos arbitrabatur, aiens, ad Cataraianorum confessum se sine comitatu & damno ivisse: Utablamem ultrò sine armis ad armatum colloquium venisse, beneficium manumissi filii estimasse, pacem cum suz factionis primoribus palam jurasse, Societatem J s u petuisse, securitatem sponte dissiisse; si nimia scrupulositate pericula rerum humanarum perpendantur, nusquam heroicis facinoribus locum fore. Id deum Jesuisticum esse, discriminibus caput offere, dum salus hominum, aut insignis Dei gloria ageretur. Nobilissimas matronas & pueras dudum captivas, in media Barbarie, supplicis Societati rendere manus, ut erexitur turpissimum mortali libidini, restituantur parrix, matitis, parentibus, & avitæ Religionis templis. Barbaris confidentiam ostendatam esse, ne ipso etiam diffidere incipientes corrumpant optima principia. Ad eos sc, ut nuper ad Cataraianos, lubenter iurum, ni offici sui negotiis desineretur. Denique à Didaco Torres Arandam & Bechium, nuper ad se missos, ut in rebellium fines delati Regem Catholicum insigni aliquo beneficio demerentur, & Evangelii viam aut sermono, aut fuso sanguine sternent. Hze Valdivia, cui Prætor, laudatâ Societate, quod tanto periculo se objectum iret, assensit.

Valdivia
contra difi-
ciles.

Valdivia
affinitas Fra-
tier.

CAPUT
XXI.
Martinus A-
rida, Horatio
Bechius
& Didacus
Montalva-
no • magis-
tari.

Valdivia se-
cundis valedi-
cis.

Ei Proter.

Socii à Lie-
curauit rei-
ponitur.

Ab Aga-
manone ocu-
dimentur.

CAPUT
XXII.
Martinus A-
randae vita.

DE C R E T A missione, dici vix potest, quantis lætitias exilient Horatius Bechius & Martinus Aranda, tantæ fortis compotes: quare ille, litteris ad Didacum Torres missis, immensas gratias dedit, quod se potissimum tantæ eti exhibuisset. Dum ambo è regni metropoli abirent Sociis valedicentes, se amplius invicem non revisuros, prælagiendo, dilectis verbis afferuere. Nonà Decembri, peracto Sacrificio, uterque cum Didaco Montalvanolai, nuperrimè in Societatem assumpto, Utablamz traductus ducenti. Abeuntes Ludovicus Valdivia montu, ut se egredio facinore Societati commendarent. Prætor cum cohortibus Regis & frequenti nobilitate diu extra castrum honoris ergo prosequutus, non prius redit, quam omnium oculis se subduxissent. Iabant per abrupta montium & anfractuosa viarum, donec ad Utablamz oppidum venirent: ibi eos statim convenere è Purenis mulu Casiqui, tantæ ostentatione benevolentia, ut pacis generale negotium planè confectum puraretur. Altera die litteras ad Valdiviam dedere, quibus ex animi sententia fluere oupia nunciabant, seque tam tuos esse, quam si Toleti forent: & aliis litteris monabant, missos jam esse nuncios ad singulas Barbarorum factiones, ut ad eundem generale colloquium gentis Primores convenirent: spemque proximam esse firmandas pacis. Sed quinto postquam à Prætore discesserant die, Agamanon cum numero perdulium equitatû Liceuram inventus, nequicquam cum suis municipibus relutante Utablamz, occisus aliquot Illoenispaci saventibus, ferociter exprobans pellicum suarum detentionem, in Socios nihil reluctance involar, opprimitque. Omnibus capita primum clavis contusa sunt, mox variè machazis & lanceis savitum in corpora. Sic gloriosi pugiles, quod negarent pellices Barbaro reddi posse, debitam pretiose morti coronam decimâ quartâ Decembri anno millesimo sexcentesimo duodecimo adepti sunt.

MARTINUM Arandam, Villaricab rebellibus destrutæ, in Chileno re-
gno natum, commendabat tanguinis nobilitas, quæ proximè Ludovicum Valdiviam attingebat. Is in patria diu honoratus miles turmæ equitum præfetus

arma tulerat, donec extra partiam novaz Coloniz ductor Riobambensem Praefaturam à Peruviz Prorege acciperet. In qua administranda egregio facinore se Regi probavit, tumultuoso homine novas res machinante, & Provinciam ad defensionem sollicitante, comprehensis atque ad Proregem transmisso. Præterea immortaliatem nominis, tradito Riobambensis nobilissimo stemmate, consequitus est. Rem memorabilem non pigebit enarrare. Convenerant cum Martino Aranda Praefecto frequentes cives in templum facienti Sacerdoti adstituti, qui cum pro more Venerabile CHRISTI CORBUS populo adorandum genu flexus sublevasset (horreo dicere) hæreticus homo, nescio unde emeritus, instigante in Christum odio, ex abrupto in Sacerdotem involar, Hostiam Sacro-sanctam rapit, in partes disperguntur. Horruere quotquot cum Praefecto cives aderant enormitate intentati facinoris, & ensim quām consilium, in repentina casu, promere promptiores, strictis gladiis in ipsa Ara monstrum hominis perfodiunt, donec constaret expirasse. Quia in re illud memorabile contigit, quod ex innomitis pœnè vulneribus, quamdiu cadavet in templo remansit, ne gutta quidem sanguinis profluxerit. Sed mox extractum quā data porta ita ebulliit, ut quot erant vulnera, tot crux scaturigines viderentur: nolente nempe Cœlo id templum effusione sanguinis inter profana haberi, tuus Aram Riobambenses cives Hispana proflus pietate expiaverant. Ponte ad æternam tanti facti memoriam Martinus Aranda Praefectus statuit, ut nrbs nova deinceps pro stemmate, Hierothecz CORPORIS CHRISTI etiagim, & infra illam cadaver hæretici hominis multis ensibus perfossum haberet. Quod stemma Marchio Canientis Petuvia Prorex æternam pia urbi esse voluit. Publico huic facinoti addam felicem Arandæ dexteritatem, quem cum equalibus equestri cursu certantem effratus equus ex insperato in eam partem rapuit, ubi campus in ingentem hiatum apertus præcipitum ostentabat, proclamabatur ab omnibus de fessori vita: sed is incitatum equi impeium ingenti falso hiatum prævettentis imperterritus sustinuit, quoque domito incolunem se spectatoribus fecit; eo majoti plausu, quo hominem pluribus handibus propè funeraverat. Si famam spœctares, nullus in Peruvia equitum velitationibus Arandæ præstantior erat. Quare Proregi charus, per felices vulgi admurmurations gradum sibi faciebat ad ampliores honores: cum se à Deo ad animi curam, suscepit ex vago concubitu prole, graviter neglegtam, rei Sahi sensit, vocem Divinam sequutus, Prorege ægeritatem annuente, Societati se macipavit. Tyronem ipse Protex honoris ergò invisi: à quo didicit eum longè felicius equitare, quem gratia Dei pottat, quām qui phalerato equo vestus honorum præcipita fœtatur. Expletó tyrocinio, inter rerum externarum coadjutores mereri ambiens repulit passus est. Triginea triu manorum vir, Julius Latinicatus studere, ita se præstuit, ut majorē laudem inter pueros, quām in gesto olim Magistratus, mereretur. Sacerdotio ornatus, eum Michaële Urreaad Chunchos, montanos Petuviz lodos, crudelitate insignes, destinatus, trucidato à Barbaris sōcio, per difficillima itinera zgrē in tutum se recepit. Evirato periculo, ob peritiam Chilenz lingue in patriam amandatus, talcum inter Hispanos & Indos se præbuit, qualēm triumphi avidum decebat. Cū ei aliquando Mandibulæ pars malè affecta resecanda foret, inter crucias ita duravit animo, ut ne quiritatum quidem éderet, orisve hilaritatē mutaret. Quā tolerantiā prælūsis toleraræ pro Christo morti dicere, nisi illustriora Martyni imitamenta edidisset, dum homo prætervidus & vehemens, nativo ira igne violenter repreſſo, ita atsum motus compoſuit, ut Religiosa homini indecoros impetus impoſterū nullos proderet. Præter has virtutes in Martino eminuerunt sui castigandi studium, magna cum Deo familiaritas, de omnibus benè merendi desiderium, & singularis Indos juvandi cupido. Quibus dotibus gradum spiritualis coadjutoris in Societate, & in Cœlo inter heroës amplissimum locum est adeptus. Alegambe fusè describit nostri Martini ad Chunchos frustram expeditiōhem, & ut in pervertit nationis adeundz conatu ab cornitibus, viarum asperitate & portentosâ fluminum trajectione deterritis, desertus fuerit. Ut in iu & reditu Zupimarit, rapidissimum flumen, octogesies incredibili labore vado transmisserit. Ut ab torrente raptus, ad scopulos allisus, & alia vitz pericula ab viperis, rem-

Ejus mœtria.
Praefatura.
-
Riobambensis
stemma origo.

Arandæ
sequitur
descensione.

Tyronianum
Religiosum.

Stolidi.

ad Chunc-
hos ex-
dato.

Attagami-
muus.

Celiva vir-
sus.

pestatis, solitudine, fame, & morbo adierit. Quæ omnia non parum faciunt ad Apostolici viti commendationem.

CAPUT

XXII.
De Horatio
Bechus &
Didaco
Montalvano
quædam
memorabiliis.

*Horatio Bechus & Didaco
profugio.*

*Cum Alexandro Septimo Pontifici
affinitate.*

*Montalvani
famam.*

Affinitatem.

*Cadavera
rebus amissorum
de Araucanis.*

CAPUT
XXIV.
Quædam
Societas
sedes stabili-
tur sumptibus
Regni.

*Ludovicus
Valdivia
Baptistam
probatus.*

*Conceptionis
fides.*

*Nomina
baptizan-
torum.*

*Araucana
judea.*

*Levo ca-
strum.*

HORATIUM Bechium nobilem Serenensem, Episcopi germanum fratrem, Hornabant Virginitas totâ vitâ conservata, erga Virginum Reginam amor, zelus animarum, procandi studium, necnon scientia multiplex, prudentiaque adeò singularis, ut summis provinciæ mugeribus etiam tum juvens omnium votis destinaretur. Magnâ contentione ab Didaco Torres Provinciali missionem ad Araucanos flagitavit, ne vocationi Divina obniti videretur: in Italia namque adhuc versanti cœlitus injecta martyrii spes, adeò certa, nt vix de futuro eventu dubitat. Anno hujus seculi quarto ex Europâ cum Didaco Torres in Peruviam navigavit, Litteris lacris Limæ non sine laude informatus, cum codem per Tucumaniam ad Chilense regnum immenso circuitu ductus, tanta quanta narravimus; inter amicos Indos & rebelles patravit, usque dum, fuso Sanguine, spem cœlitis daream firmaret. Nostrum Horatium non ita ptidem illustravit imago Alexandro Septimo Pont. Maximo cum eleganti carmine eo præsertim nomine dicata; quod utriusque familie motuâ affinitate illigatæ dicantur. Tantis Heroibus additus est Didacus Montalvanus, Mexici in nova Hispania Hispano genere natus, ex Chilensi milite, post annum in humilibus culinæ, cellæ penituz, & Sacrarii servitius periclitationem, Iesu Socius factus, sexto tyrocini die rara felicitate triumphum meritus est. Dum in exercitu Regio stipendia faceret hoc solemne habuit, quod numquam adduci potuerit, nt Quadragessimali tempore carnes, eò loci & temporis Regiis militibus legitime concessas, esitaret, pane subcinericio, nullo alio pulmento addito, contentus. Tria cadavera occisorum Sociorum in summis cœliibus per triiduum nec muscz, nec aves carnivore attigere, donee Valdivia admittente ad Levo Hispanorum castrum transferrentur. Bicanio post ad Conceptionis urbem deportata, nostro in Templo, ad principis aræ latus, cedrina Lipsianotheca intus & foris aureo panno inducta, honotificè deposita sunt. Sic novellæ Provinciæ fundamenta Sanguine consecrata fuere, & Socii, exemplo animati, ubique grandia heroicæ virtutis vestigia impressæ.

CEDE peractâ, pacis negotium disturbatur est: nam plerisque factiones, quamvis innocentes, verecundiâ ab alienati, ultiōis metu iterum pro hosti- bus se gessere. Catacaianorum octo millia in amicitia perfriserent. Hispani contrâ bello vindicatum ire avebant Sociorum neces: sed Valdivia restitit, volens adhuc servari decretum Regis de non offendendis hostibus, in quorum finibus quatuor Societatis sedes Vicaria ab Provinciali potestate acceptâ stabilivit: nam Rex Catholicus in singularum sedium levamentum mille ducatos annuatim numerati jussérat, & Sociorum, partim ex Hispaniâ, partim è Peruvia ad vectitorum manipulus præstò aderat: ex quibus Sociis sequentibus temporibus eminere Rodericus Valquius, Peruviæ non ita pridem Provincialis, Galpar Sobrinus Quiteni Provincialatu perfunditus, Vincentius Modolellus Chilensis Vice-provincialis, Augustinus Villaza divinis illustrationibus maximè clarus. Prima sedes, cui deinde, aucto Sociorum numero, Collegii iure concessa sunt, in Conceptionis maritimâ utbe posita est. Unde egressi per vices quinque Socii, circumiacentes regiones, Indorum vici frequentes, æquali fructu ac labore iustabant. Ludovicus Valdivia trecentos, Socii alii sexcentos, ex pervicacissima gente anno hujus seculi decimo-tertio baptizavere. Apud Araucanos temporaria fedes in perpetuam etiam mutata est, in qua singulis Dominicis diebus viginti triginta Barbari Baptismum suscipiebant, plerisque cum festivissimo arcis apparatu, bombardarum explosione, & templi spectabilissimo ornato, ut nempe feroci homines Sacramentum à se suscepimus magis estimarent, & Ethnici popularium suorum honore allechi in eamdem fortē filiorum Dei adoptari amarent. Atx Hispanorum altera est, quam Levo vocant: huic arcī unus ex Araucanis Sociis perpetuò aderat, Praetoris rogatu, deficiente alio Sacerdoce, aliquot Indorum millibus aequæ Hispanis militibus operam navaturus: præterea

idem Socii ad Sancte Marie insulam adnavigabant, terrâ mariquâ d'emonibus festissimi. Tertia sedes in Bonae-spei arce, hinc hostium suibus, & inde obversa Cataraianis, posita fuit: hos præsertim Socii frequentibus excusioibus per ordinarias Societatis operas excolebant, non tamē sine militum comitatu, nam Peruviz Prorex veterat ne Socii, nimio animatum ardori velificantes, se se periculosis locis incômitati iugenerent. Ibat pro more Hispanorum manipulo cinctus Modolellus Socius impiger ad opus Evangelii, cum drepente hostium phalanges se se ex propinquo ostentant. Sola salus in fugâ fuit, pauci milites facile exaserunt; sed Modolellus non optimus eques, in equo male ephippiato, longo post conites intervallo, in potestatem hostium prenè venerat, quando ei calix, quem ad usum ara portatilis secum serebat, ex manibus elabitur. Quid ageret? exilit, calcem, ne præda profanis sit, rapit: rufum insilt in equum, & laxatis habenis calcaria admovet, tantâ vi, ut momento temporis, à precipite equo raptus potius quam vetus, comites trans fluvium, ubi periculum ob nostri equitatûs vicinitatem jam nullum erat, assequutus sit. Verum quis referat sigillarim hostiles incursum, aliavse in mediâ Barbarie ac militum licentiâ à Sociis toleratas molestias, quas lubenter sufferebant, ut animas Ethnieorum quamplurimas è Dæmonum servitute ereptum itenr. Chiloënses quartam sedem accepere stabilem in principe insulâ fundatam, unde Socii deinceps cymbâ vesti, & subiude suis manibus remigantes, ad viginti-quinque pagos ejusdem insulæ, & triginta-quinque alias circumiacentes insulas, deferebantur, Catechesi, Baptismo, Confessionum auditione, vagantium hinc inde hominum aggregatio, fructus uberrimos colligentes.

His quatuor sedibus constitutis, Ludovicus Valdivia pro Rege Catholicó regnum Chilense inspiciens, decem Indorum millia (ut Allegambe scribit) ab nimis servitis in libertatem afferuit. Vexatores Indorum, legibus & potestate à Rege traditâ, coëtcui. Per frequentes nuncios rebelles iterum ad pacem sollicitavit. Captivos redemit. Nihil denique non tentavit, quo regnum profligassimum pristino splendori redderet. Quæ res, cum ei summum amorem conciliare debuissent, multorum paravere invidiam. Tumbatum ubique est ab servitii personali propagnatibus, adeò ut vexationes non tantum in Ludovicum Valdiviam, sed in Didacum Torres, universaque Chilenem Societatem redundarent. Aiebant ab Societatis nimia religiositate manasse servitorum abrogationem si ea regno pelleretur, facilè Regem Catholicum abrogationis decretum rescissurum. Hæc cives. Milites verò spargebant in vulgus, bello mancipia parati, bello regnum detescere: si bellum finiretur, trecentis ducatorum milibus è Peruviz æratio singulis annis jussi Regis Catholicæ in Chilensis militia stipendia mitti solitus, regnum caritatum. Præterea Prætor, in militia Belgica innutritus, non apptobabat offensivum bellum prohiberi, quod fortè iniquam putaret esse peccantium conditionem, ubi Izdi possit, non Izdere. Et quamvis Ludovicus Valdivia, Societatis suique purgandi ergo, multa adscriri, demonstraretque non posse non probari Regis Catholicæ consilium, post tot annorum bellum, direptionem tot urbium, necesse tot populorum, & exhaustum æratum, blanda remedia expetientis: tamen apud præoccupatos cupiditate animos non audiebat. Inter has turbas, privata res Societatem commisitum regni Primotibus, causam dante discolo Societatis nostræ Sacerdote, Theologiz professore, qui, quod ex ordine submovendus esset, & Societati Chilensi expediret extra Provinciam portari, antequam è Societate dimitteretur, in Peruviam jussus, est navigare. Is antequam è portu solveret, fasciculum litteratum, quem Socius navigationis à Provinciali tradidimus habebat, dolo subreptum referat, diploma expulsionis suæ capit, & quamvis coram Provinciali jurasset; nñ in Peruviam navigaret, se è Societate dimissum non fore, tamen pro legitime dimisso se gerit. Contrà Societas reclamat, & hominem apostatarum legibus postulat. Sed intercessit Episcopus, defensionem fugitivo adpromittens. Senatus Regius in partes trahitur. Senatores jure dimissum pronunciant. Nihil apud alienatos valuerit nostra iura, nihil Peruviz Proregis litteræ, jubentis inquietum hominem regno facessere,

Bona-spei
dominatio.Abstolâ
persecutione.Chiloënsis
domus.
C A P U T
XXV.
Societas pri-
vatum per-
bileque
reveratur.

 Valdivia de-
cimo milia in
libertatem
redirebat.
calomia.

 Defensio fa-
ficiendum in-
tercessum a
perat.

 Ab Episcopo
de senatu
defensione.

nihil Dominicanorum, Mercenariorum; & Academiz Limensis authorias, arbitrantium fautores Ecclesiasticis poenis subjici, donec lite Romanâ Societatis Præpositus Generalis pronunciaret, Emmanuel Fonsecam / sic turbulentus homo voeabatur / verè apolaram fuisse, & juberet votis paenitentia solrium è Societatis albo abradi. Quid verò per tres integrros annos, quibusvis peperit, nostris suffrendum fuerit, modestius nobis erit tacete, quam propalatione tot injuriatum vitos ceteroquin bonos, levissimi hominis similitudinē deceptos, dedecore aliquo nominatim afficere. Abalienatis ab Societate regni capitibus gens mediis insimique subfelliis fonda criminis Ludovico Valdivia auctoritate affingere; eo fine, ut absterreretur ab Indorum defensione: sed juridicè explosa in authores suos veritatem infamia. Fasciculum litterarum Regi Catholico inscriptum dolo ab Societatis hominibus subreptum fuisse fama cum invaliditer, tabellarius, mendacis falso author tandem inventus, egregii criminis notâ Societatem liberavit. Nonnemo ancillam suam vexabar, ut Societatis quedam hominem impudicitiaz secum perpetrata accusaret: sed illa nullis pretiis, nec atroci flagellatione adduci potuit, ut tantum scelus innocentij yito affinget. Nihil denique ab otiosis hominibus tentatum non est: ita ut Chilena vexatio cum Caſaraugustana & Siliczi temporibus conserteretur. Sed Valdivia adhibebat constantiam, otiosorum hominum probris, calumniis, & comminationibus imperterritam: qui cùm videret inveteratissimum malum efficaciō & perpetuo remedio indigere, Gasparem Sobrinum, Socium rebus agendis idoneum, in Hispaniam cum legitimis abs le inspecti regni instrumentis amandat. Quibus examinitatis favit Rex pro se, pro justitia, pro bono Religionis decertanti: favit Senatus Regius, favit Peruviae Prorex: omnes denique cordati viri Ludovicum Valdiviam, virum summis in America parem, pro re bene & fortius gesta meritis laudibus affectare. Sed deinde repullulantia Hydræ capita alios Hereules fatigavere.

CAPUT

XXVI.

Didacus

Tortes

Tucumanensis

Fusquamque

Indorum

Procuratio

Sancti Epis-

copi liber-

atorum

Seminarium

Cordobense.

Franciscus

de Valle ca-

lumnarum

pastorum

Ex libitorum

Jeanus Da-

ru zonis.

Didae

Holguinus

nimis frus-

tuum regi-

madae.

Didacus Tortes, Chilenos montes rursum prætergressus, in Tucumania mitiora tempora reperit: nam, admittente Joanne Romero, Franciscus Saufedus Ecclesie Elterensis Thesaurarius, & postea Ecelesiæ Chilensis Episcopus; Sancti Michaelis domini agros, pecuniam, & mancipia, viginti aureorum milibus estimata, dono dedit. Præterea Episcopus Tucumanensis Ferdinandus Trexus spem fecit Elterensis Collègii fundandi. Cordubæ verò Seminarium nobilium adolescentium majori aviditate quam successu, ejusdem Episcopi procuratione, institutum Societati traditum, aliquanquā usū fuit: quamquam, paulò post mortuo Episcopo, deficientibus subsidiis, statim non tulerit. In portu Booi-acris, quoad Äthiopum, Indorum ac Hispanorum euram, prosperè cedebant omnia. In Sanctæ Fidei urbe Franciscum à Valle Societatis sedi præfectum, impigre laborantem, nescio quis quadrupliciter revelati penitentium secreti, & corrupti mulieris, palam infimulavit. Sed instituta per Franciscum Truxillum Provincialis Socium facti inquisitione, utrumque scelus temerariè innocentissimo homini imputarum fuisse, ipiomet syeophanta dicto scriptoque calumniam retractante, compertum est. Falsitatis reum duecentis plagiis Ferdinandus Arias Prætor indubie castigasset, ni Sane, tolerare injurias, quam vindicare doctiores, intercessissent. Calumnia, ut sit, legitime depulsa, nihil reliquæ ritæ. A postolicorum virorum in morem traductæ, splendoris officit. Eo ad procurationem Indorum translato, Joannes Darius Sanctæ Fidei domus curam suscepit, aedc plausibili successu, ut cùm è pulpito ronferet, universa civitas, & circum omnis vicinia, suggestu in forum transportato, quod multititudinem templum non eaperet, avidissime concurret. Fervori Concionatoris respondebat multiplex ex omni hominum genere fructus, certatim scilicet confessionis tribunal, abjuratis publicis peccatisque vitiis, offerentium. Nec animarum fructus in Paraquaria metropoli sine inquietudine percipiebatur, Dæmone utilissimos quoisque reipublicæ Christianæ viros ubique perturbante. Delegaverat suas vices Sanctæ Inquisitionis Commissarius Didae Holguino, Assumptionis Collègii Rectori, homini severo, ac in rebus ad fidem integritatem spectantibus diligenter nescio: ex qua severitate occasionem artipientes nonduli cives Societati

suboffensi,

suboffensi, exaggeratis rebus, Commissarium pertinovere, ut Limam Holguinum ire compellere, immoderationis, ut aiebant, in delegati officii administratione apud primarios Inquisitores rationem redditurum. Septingentis leucis Lima abest ab Assumptionis urbe, & iam Didacus Holguinus medium iher confecerat; cum ab Inquisitoribus Limensibus, de ejus integritate per citatos tabellarios edocetis, litteras accipit, quibus monobatur, ne ultrò pergeret; satis enim amplissimo Senatu ejus innocentiam & malevolorum hominum temeritatem esse perspectam. Procedente verò tempore re cognitā, Summum in Hispania Inquisitionis Tribunal non tantum cum immoderationis absolvit, sed magna cum potestate Commissarium suum, vexatore ejus reprehensō, per Paraquariam delegavit. Didacus Torres è Tucumanā in Paraquariam profectus, novum Divi Ignatii oppidum inter Paranam & Paraguariū a b Societate fundatum promunere inspiciens, laudavit omnipotentem Deum, qui de lapidibus fideles Abraham filios effecera. Nec poruit se continere, quia palium unicum, quod habebat, tentorium, mantilia, & reliqua longissimorum itinerum instrumenta in partes discissa, novis hominibus manu nudioribus; Socius verò rerum omnium egentibus jumentum, quo vehi solebat, inclusa sua, ac extera vestimenta conferret. Præterea Rocho Gonsalvio Iconem Beatae Virginis manu pietate dono dedit, jubens, ut eam in sociam expeditionum Apostolicarum assumeret, quam lubuit populorum debellatricem appellare, non vano nomine. Nam commode accidit ut duo Casiquiē Parantum venirent, qui ab Provinciali follicitati ad Fidem, cum initio resisterent, ab iis falso impetratum, ut vellent ante iconem Virginis MARIE genibus flexis cum cetera plebe coeleste lumen pro se implorate. Mirum diu: sequenti die ambo Casiqui diversis ex dominibus, non communicatis consilis, ad Provinciale redeentes, Christianos velle se esse, & cum suis popularibus in eam spem oppidum condere (quod & postea fecere) testati sunt. Idecirco ritè Iconi Virginis MARIE nomen Debellatrix assertum est, quā in perpetuam comitem aliquāptā, Rochus Goncalvius insignes victorias à Parantibus Urvalensibusque, uti demonstrabimus, cum claritate nominis reportayit.

PROVINCIALIS EX eo oppido abiens Petrum Romerum in spem Guacurzös rursum adeundi secum abducit, cum quo adverso Paraquario naviganti Guacurzorum Dux obviam processit, spondens se suosique, si Societas restituueretur, imperata fideliter facturos. Laudato Barbari Duci consilio, Didacus Torres ad Guacurzorum lietus applicar, pelletoisque munieribus Barbaros alloquens, affirmat, se eā le Sacerdotes concessiurum, si à trucidatione abstinere vellent, & se sinecur in oppidum coactos verā Religionē institui. Mox urbem Assumptionis petens, sacram supellec̄tīlē, resquie varias ad conciliandam largitionibus gentes mille & trecentis aureis eoēmpitas, Petru Romero & Antonio Morantē tradit, monitosque ut Provincia, gloriōsis periculis obnoxiam, magnis animis adirent, abs se sub finem anni amanda. Ipse verò evocato è Guairania Josepho Cataldino, quauor Societatis vota coram se professuro, cum eodem magnis itineribus Cordubam Provincialia Comitia coacturus contendit. Petrus Romerū cum socio Guacurzis redditus, constrūta casā, & aedē sacrā refectā, primos labores resumens, quanto numero potui Barbaros in unum reduxit. Quibus interjecto tempore pro more dilapsis, ardente maximē Sole, & surumā aqua potabilis inopia, eō perrexit, ubi Guacurzorum Dux cum frequenti multitudine vivebat. Ibi à Duci matre evicit, ut se sequeretur, & non procul aedē facrā abs se constrūta habitaret: quæ non abundens & Christianis imbuta præceptis effectit, ut nurus eodem secum concederet & mox alii atque alii exemplum leequiti, plerosque tandem eō perpulere, ut se cum duce Sociis adjungerent, sinerentque simul doceri. Derrestansibus verò adolescentibus pueritiam jam egressis inter pueros & feminas sedere, attributum est Catecheseos tempus diversum, ne superbo pudore ab doctrinā retraherentur. Neque animis solum, sed etiam corporibus cerebant opem: quare contenti talari velte ex vili gossipio, aquaz potu, cibaru simplici, & reticulo pro lecto pensili, pecuniam fermē omnem, ab Rege Catholico pro vita subsidio utriq; numerari jussam,

Laudatio.

Didacter.
res liberale
tates.Virgo Maria
Zelma &
laetaria.Ethiopiam
debellatrix.CAPUT
XXV
Gesuari
carolin
ter.Didace
Torres Guai
curz adi.

Largi deus.

Guacurz
attaque
conquerer.

in coemendis fermannis, aliisque rebus ad devincendos largitare Barbaros, insinuabant. Si quid cupediarum aliunde mitteretur, in pueris & gressisque largiebantur, & à multis multa corrogabant, ut semper susppereret quod darent, rati, ex mente Didaci Torres, dona apud Barbaros, mortalium egentissimos, miraculorum vicem subire debere. Si Guairazi, quod frequentissimum erat, mutarent loca, ipse Romerus (Morantia ad Sarcinas relido) difficillimis Itineribus ad eos itabat, nec unquam fere sine opera pretio; nam mulios adultos & zatis homines infantesque morti proximos his in excursionibus Christo luceri fecir. At in oppido quoiquot graviter & grotare contingebat, summa ope ambo Socii adnibebantur, ut qui reliquo vix tempore ferarum more vixissent, sicut in morte ad Fidem Christi animum adjicerent. Satis constat his attribus terocissimam Guairazorum gentem non raniū diu urchumque in officio fuisse retentam, sed etiam Niapurotum & Bazarum barbatissimorum hominum quadruplitorum pelleatos, ut de Divinis rebus Socios verba facientes audire vellent.

CAPUT
XXVIII.
Guairazis
pumis ab
Romeru
addecentur.

Guairazis
pumis ab
Romeru
addecentur.

Fatu Romeru
paragone.

Guairazis
pumis ab
Romeru
addecentur.

CAPUT
XXIX.
Martinus
Xaverius
Urtatum in
Guairanis
mortis &
laudatur.

Invenientia
Guairanis
appudamus.

IN eodem terrarum tractu Guairaziorum Dux (nam Guairazorum gens; ut supra demonstravimus, sub duobus capitis bipartita est) five vicinorum simulatione, five religionis estimatione, Socios apud Guairazos degentes rogatum venit, ut coram terras suas inspicteret, locumque ad condendum oppidum designaret. Latus hoc nuncio Romerus, confidentius quam securius Barbaro se tradidit duendum: porro in omni peregrinatione perpetuus is apud eam gentem mos inolevit, ut non tanum uxores & filios, sed etiam supellesticm, arma, domis pharaciles, omnia denique, de copiae nihil tolleret, secum portent. His impedimentis impliciti vix militare Italicum triduo cundo confidit: nam ubi tantillum processerint, creditis in caularum speciem storeis, cibum querunt; nec ante ex uno in alium locum abeunt, quam totum venatione piseatione exhaulerint. Sic intolerabilis rado Romerus cum Guairaziorum gente, unico scrvulo & Jingoz interprete comitatus, Barbarorum cibo contentus, per infestas aculeatas culicibus paludes, per obnoxia tyribus loca, per spincta, arundineta, & ambages, quadraginta diesibus vix septem leucarum spatiis, si recte iret, confeterat, cùm littetas ab Assumptionis Collegii Rectore accipit, quibus perfectis, Barbarorum Duci significat, nisi citatis itinibus cum expedito comitatu pergerent, re infecta, è Majorum voluntate, eò unde discesserat se redditum. Ergo, rehabet populatum suorum multitudine, Dux duplicitate itinera, Romerumque persicas tertias celeriter circumductum, designato oppidi loco, ad Guairazos reduxit. Quamvis verò res ad exitum non perducta sit, non parvata tamen Romeri laus fuit, contempta morte, infida genti pro Christi causa se tradentis. Verum ne incalsum omnis à Romero suscepimus labor caderet, infans in itinere ante mortem Sacramento expiatus est, & beneficia annus cum morte colluctans, diu anima medelam respuens, tandem Christiana fieri voluit, feliciterque in ultimo agone obtinuit. Sed jam gestit calamus Guairaniam, Apostolicis operibus claram, revisete.

JOSEPHO Cataldino ad Comitia Provincialia profecto, trestantum Socil, Antonius scilicet Ruisius, Simon Maçeta, & Martinus Xaverius Urtatum in Guairanis permaneserat: pauci admodum pro multiplicitate rerum agendarum: nam Maracana, numerosi pagi Dominus, dio Sociis relatus, Divino tetro percitus, combusto suo pago, se tandem cum suis popularibus Ignatianis Neophyti adjunxit; cujus exemplo confluente undique Ethnici ad Sociorum oppida, adeo jam numero & splendida, ut Antonius Ruisius scriberet, novalia hac cum Peruviae veteribus conferti posse. In continuo motu erant Socii, five in oppidis Ethnicos Neophytiisque edocerent, five ad loca remota, Barbaros reducendi ergo, excursionem, five denique quo fervor animi, peste miserum in modum grassante, singulos distraheret. Sie tcs Guairanis, soli Sociorum pauciante laborantis se habebant, cùm Aeterno Numini ex hac pacificate Martinum Xaverium Urtatum Sacerdotem, juvenem veteranis parem, ad Cœlestes sedes evocare lubuit. Id ante maturitatem

annorum merebantur spreti nobilissimis familiis honores, innocens vita, & salutis animarum cupido. Pompeiopoli in Navarra natus is fuerat, clarissimis Ursaffunz domus, Xaverianam sanguine attingentis, heres & dominus. Adolescens amplius trium millium ducatorum census anni hereditate dimissa, oblitus licet matre, & magnas honorum spes obtinente, Societatem J. & S. amplexus est. Ambienti unam ex Indicis Provinciis, nequicquam reclamantibus in aula Madritana viris primoribus, necnon medicis valetudinem ejus causantibus, Paraquaria obtigit. Lingua Indicis peritiam adeptus, egregiam Neophytis & Cathechumenis in Guairania navavit operam. Sequebantur in his laboribus posito, peccatis grossis nostrum Xavertium agri ministrantem prostravit. Prostrato & morbis afflictissimo, in hoc Orbis angulo linearema ab decumbendum, pharmaca, cibus idoneus, & omnia zrorum subfida defuere; ne panis quidem frustulum repertum, quod appetitu præberetur; farina linea olla, & id genus edibili insulsi ac insipidi pro ultimis cupediis fuere: & tamen violentia necis avidus querebatur in lectulo se molliter mori. Paulò ante mortem idcirco subtrahens se ostendit, quod tamdiu, ob intervalla locorum (nam ducentis & amplius leuis ab Assumptionis Collegio, & quingentis à Tucumanis metropoli, in media Barbarie aberat) Sociorum suffragiis earitatus esset. Sed cum solitus est Ruius, spondens quinquagies se pro ejus anima sacrificatum: viciisque à mortiente petiit, ut in Coelum admissus, pro le Virginis pedibus osculo impacto, annoris Marianis argumentum flagitaret. Mirum dictu nona post ejus mortem hora sensit Ruius celestem quamdam urbem, fulminis instar transcuntem, menti suæ objici, sequoro ex ejus aspectu in Cœlorum Reginam tenetimmo sensu: quem sensum ne amitteret, catenam ferream cuspidibus horridam, haud rudi talium instrumentorum faber, sibi statim confecit, tamdiuque gestavit, donec in morbum incidentis, eo tormento copulatum vexare à Majoribus prohiberetur. Præter genus mortis, Martinus noster multa habuit cum Magno Xavertio paria. Nam virginitatem, & animam à lethali culpa tota vita intactam, conservavit. Obedientiam adeo integrum professus est, ut moriens auctor sit afferre, nihil se à Majorum iussibus transversum fecisse. Iulius in Guairaniam proficiens, agnata virtutis exemplo, ne libellos quidem, quibus pietatem alcere assuecerat, secum fette voluit. Per paludes atque abruptos lopulos pedibus nudis longissima itinera conlœvit. Servulum aquam ubi febricitanti clam offerentem repulit, aicens se ne guttam quidem injussu Majorum libaturum. Diu post mortem spectandum se præbuit, quasi Indos Cœcchesum docebat: diecres voluisse redire è Coelo ad juvandam Sociorum paucitatem, aut nondum satiatum Apostolicis laboribus. Casu quo per visum civitatem celestem ingredi jamjam putanti, Martinus Xaverius, Sole splendoris, ab ingressu severè arcuit, docens eam tantum civitate donari, qui integrè peccata confiteretur; simulque indicavit homini inexpiatas ex obliuione noxias optimo successu. Joæpho Cataldino, ut suprà narratum, opportunus è Cœlo auxiliator adfuit, territo invasore. Antonio Ruius ob solitudinem & cetera vita incommoda moestus, in ueste splendida & celestiali apparuit, jubens, ne despenderet animo, sed cogitaret talium qualem oculis perciperet gloriam, constanter in vinea Domini laborantes manere. Idem eundem spectavit, fracto in speciem Cœlo, inter illustres splendores gloriose sedentem, cum hac voce: *Martinus Ursaffus ob labores è gloriâ dignus inventus est.* Hæc de Paraquariis nostris Xavero, laudatissimo juvene, anno xatis vigesimo-sexto exiit, satis esse arbitror, ut inter principia Provinciis nostris decora computetur. Nec abs re Petrus Gusmannus in Franciæ Xavertii vita præludio Navarræ Heribodus addidit, & Joannes Rho varix suæ virtutum historiæ decorè admodum inscruit.

MARTINO Xavertio morte sublato, Simoni Maçeta, & Antonio Ruius immensæ Provinciæ incubuit onus, adeo ponderosum, ut miraculum fuerit uiurum non succubuisse. Indorum abactores, occasione solitudinis usi, omnino lapidem moverunt, quo uno iterum è duobus è Provincia dejecto, alter penitus sub onere fatisceret, tandemque Indis à Societate reductis pro libitu abuterentur. Perversa consilia juvit Canonicus Paraquariensis, pro Sede Episcopali vacante

Martinus Xaverius patruus.

Parvulus,

Necgatia,

Laboris,

Maris,

Virginitas,

Obedientia,

Pietatis,

Apparicio.

CAPUT

XXX.

Socia in
Guairanis
imes adver-
sera rem
Christianas
promovet.

Pietatis Co-
munitati Seculari
advertisatur.

*Annonimus
Ruisius ad
urbem res-
ponsabili.*

*Maracana
à Maracana
defecta.*

*Maracana
et ejus ad-
socios res-
ponsabili.*

*Et Cenoni-
ci.*

*Annonimus
Ruisius ab
calumniis
liberatus.*

*Simulacra
Casquii
particulae.*

*Ex baptiza-
tor.*

1614.

*CAPUT
XXXL
Guaramba-
ræ expedi-
tio in Is-
lam, pro
gr. illis, &
Ea.*

*Defectus Sa-
cerdotum.*

*Vincentius
Griffius ad
alium ordi-
nem trâ-
fieri.*

Guairaniz inspecto, & ab Inquisitionis Commissario delegatus, Societati maximè infensus. Qui ubi in Provinciam venit, communicato cum Indorum vexatoribus consilio, sparrit famam se expellendæ Societatis ergò in Guairaniam cum porestate venisse: & ut Neophyros à Sociis alienaret; adeò multa in hos confinxir, ut illi à suorum Magistrorum cura abhorrentes, templum nostrum domumque ingredi plerique jam renuerent. Sed quod palmarie fuit, idem ipse Antonius Ruisius Sanctæ Inquisitionis Commissario rationem redditurum ad Assumptionis urbem ire compulit, occasione inde arteptâ, quod Inquisitorum fasciculus litterarum Ruisio commissus (quem bonâ fide, non acceptâ cautione, reddiderat) nulquam appareret. Absente Ruisio in unum Simonem Maçetam incubuit novorūm oppidorum cura, necnon malevolorum perfidia, in id maximè intenta, ut destructa Laurentana & Sancti Ignatii coloniis, aliò ad servitia transferret. In eum finem Simonem Maçetam indignis planè modis adverterat vexare. Atque ut videtas Barbarorum inconstantiam, ipse Maracana, Sociorum haec tenus adstipulator, ab Canónico illo sollicitatus de Societate expellenda, accersendisque aliis Sacerdotibus, & deferendis opidis, consilia cum duobus aliis Casquii agitans, magnam populatrum partem in suam sententiam traxit. Quare cognitâ, Simon Maçeta, instinctu planè Divino, advocatâ Neophytorum concione in hac verba protulit. Filios, inquit, mei, quies Christo genui, non me laetent malevolorum machinationes: sed sic existimationem velim, conspirationis autores brevi morituras: hic sublati optat pax frumentorum. Hoc dicto se iubduxit: postridie verò quām hæc dixerat, Maracana, & duo conjuratores Casquii, in morbum incidere, atque inter quadratum à peccatis absolti obiere: quos Simon Maçeta ad terrorem cætrorum, continuatis tumulis, addito vindictæ Divinæ monumento, sepelivit. Canonicus interjecto tempore in Assumptionis urbe vi perz morbi extinctus, functâ morte documento fuit, longasse Dei manus, miseros à malevolorum injuriis severè vindicantis. Multos menses tenuit hæc vexatio, donec è Paraquaria metropoli Ruisius rediens, Sanctæ Inquisitionis Commissarii litteras, tam suz innocentiz, quām Canonici temeritatis testes, promeret. Deinde memorarut factum Casquii numero pellicata & simulatione infamis, qui quasi è demonis servitio se eripere veller, sex pellices, spectante populo, ad Socios adduxit, rogans ut eas iusto cum aliis matrimonio copularent. Triginta tamen alias, Ananiâ pejor, occuluerat: quare non diu post in morbum inoidens, morte corporis, Sacramentis ante expiatius, simulationem luit. Æger in ultimo agone inquietissimè agens, interrogatus à Sacerdote nostro, num Christianus foret? Respondit dudum sibi nomen assumpisse, cum die Dominico, pro more, in Hilpanor ut templo plebem aquâ lustrali Sacerdos aspergeret, Baptismum alium nescisse, & hunc sibi sufficeret putavisse. Errorem ddoctus, à Ruisio baptizatus placidè expiravit.

GUARAMBARÆUM oppidum, nongentis familiis partim Christianis, partim Ethniciis, tum temporis constans, adverso Paraquario flumen quinquainginta leucisab Assumptionis urbe distat, nullâ re memorable, nisi quod morbido in loco situm esset. Eò iter erat per paludes nudatis fermè corporibus transmittendas, aut per Paiaguarum ferocissimorum Barbarorum fines; utrobique iretur, magna erant vitæ petuæ & labores subeundi. Decimo' circiter à Guarambaris lapide, Pituuenies & Nieguarzi duo oppida trecentarum familiarum conflaverant. Sed omnes hi servitio personali obnoxii fuerant, timebaturque, ne, recrudescente male, si Societas servitio obsisteret, lites religiose quieti obversæ orientur. Quare eò Socios mittere Provincialis diu recusarat. Cedendum tamen tandem fuerat ante biennium authoritati Francisci Alfari, norcine Regis id exigentis, & miseri Indorum à quindecim annis, Sacerdotum defectu, se sine Sacramentis vivere & mori querentium. Præterea spes erat per eam regionem ad Itatinensem Provinciam, Sociati destinatam, & ejus postea laboribus clarissimam, penetrandi. Illuc igitur delaci Vincentius Griffius, & Baltazar Senia, cum altero Socio, Ethnicos maximè volentes in his tribus oppidis baptizavere: tum Neophytorum curze se totos tradidere. Non diu post Vincentius Griffius ex eo loco in alium translatus est, qui post egregiè

Inter Indos naveam ope tam, quod iracundiam non fatis frenaret, interjecto tempore alterius Ordinis Institutum, Societatis permisso, amplexus est. In hoc etiam laudandus, quod tota vita, Societatis estimator, pristino gradu non sine lacrymis ac tenterimo sensu ubique se indignum predicaret. Ideo bonam mortem Cordubæ Tucumanorum in senectute fortitus est. Vincentio Griffio successit Didacus Boroa, & Baltazaris Seniæ morte preocci sublato Joannes Salas, quorum laborum magnitudinem inde conjicies, quod lesquianno quingenta supra mille capita Sacramentis expiata in his oppidis peccatis absumpscrit. Sed quâvis peste gravior imminebat misericordia capitibus quorundam vexatio, adeò pertinax, ut, quamvis Senatus Regius & Archiepiscopus juberent leges Regias, quoad servitia, fervari, non defenserit qui his refragarentur. Cumque Societas negaret posse se connovere Indorum iniuriis, iussu Majorum stationem, contiguis litibus obnoxiam, biennio postquam iniverat, deferuit.

Populi.
Societatum
personale.

PRIDE quâm abirent, Baltazaris Seniæ ossa secum ad Assumptionis Collegium transportanda Socii clam effodere tentantes, ab Indis prohibiti sunt, misericordiam suam inconsolabiliter deplorantibus: *An non, aiebant, sati miseri sumus vesti, ô Patres, difcessu, ut etiam relatis nos carissimi animalium nostrarum parentis exursum privare? quoniam spem tandem habebimus, si defunctorum agnè ac virorum per fugio carere cogatur?* dichis addidere gestus planè lamentabiles, adeò ut doloris portio redundaret in Socios, amatissimo sicut filiorum, quos in Christo genuerant, infelicitatem prosequentes. Post Sociorum dilectionem Guarambarazi, vexationis metu. oppido suo deferto, sc̄ nemoribus, pristino more, reddidere; & in fugâ factum edidere memorabile. Nam Baltazaris Seniæ Sanctitatem estimantes, ossa ejus effusa, arcâque inclusa, secum asportavere, singulis noctibus ex cera sylvestri cereos, venerationis ergo, circa lypanthothecam incidentes, donec rursum circutari ad Assumptionis urbem ossa deferrent, ubi uterque Magistratus solenni pompa præclaro planè viro parentavit. Id debebatur ejus integrati, jam ante initam Societatem adeò notabili, ut ipse, memor anteaet in pueritâ virtutum, tanquam ceſſatorum se in Religione accusare, soleretque conscientiarum suarum moderatoribus affirmare, felicem se fore, si quæcpi vivere inter religiosos, ac inter laiculas olim vixerat. Nihil tamen eo singi poterat ad institutum nostrum accommodatus, sive corporis modestiam, verborum pacitatem, prudentiamque, sive ceteras animi virtutes spectares. Dum adhuc viceret, Guarambarorum Duci & ejus uxori in somnis apparuisse, ac utrumque invitasse, ut se aptari sinerent ad primam Venerabilis Sacramenti sumptionem, litteris ad Provincialem datis Didacus Boroa author est. In ultimo morbo, in summâ terum omnium inopia, ne buccella quidem panis reperta, quæ appetenti daretur, adeò ut Xaverianam mortem aliquousisque adumbrans potatus sit.

CAPUT
XXXII
De Boroa
et Seniæ.
Cedularum
spem q̄dma
zum i.

Et honoraria-
tum.

Baltazaris
Seniæ vita-
rii.

ANNO currentis seculi decimo-quarto, comitiis Provincialibus Cordubæ celebratis, plurimum suffragiis electus est Joannes Viana, qui Madritum apud Regem Catholicum, & Romam apud Societatis Generalem res Provincias & subfidiarios Socios procuratum iret. Sub finem ejusdem anni, Claudii Aquaviz Generalis litteræ aperte sunt, quibus Petrus Oniatus Parauariz Provincialis designabatur. In quâ Provincia fundandâ supra septennum Didacus Torres æquali successu ac labore posuit. Cujus si res gestas, itinera, terræ molem consideres, longè plurimum annorum opus affirmabis. Provinciam iniens, quatuordecim tantum Socios in uno Collegio, attributis domiciliis, per Chilense regnum, Tucumaniam & Parauariam sparsos reperit. Successori unum supra centum in novemdecim stationibus reliquit. Quis credat tantillo tempore, tantillis copioliis tres amplissimas Provincias, octingenitis & quinquaginta leuis in longum protensa (nam id intervallum inter Chiloëensem sedem & Guaíranæ ultimum oppidum intercedit) & utrumque mare, Atlanticum scilicet & Pacificum, quâdam quasi domorum serie connecti posuisse. Chiloëenses, ultimi fermè terrarum populi, per-

CAPUT
XXXIII.
De fedibus
novæ Para-
quariensis
Provinciae.

Juanus Via-
na procura-
tor.

Provincia
magistrandi.

petuo domicilio infessi sunt. In Arancanorum rebellium finibus tres sedes posita. in Chilensi regni metropoli, præter Collegium, Seminarium etiam conditum est. Mendoçina fides ad radices Chulenorum montium ideò constructa, ut Chilense regnum cum Tucumania neferetur. In Tucumania Corduba Collegium, Tyrocinium, & Seminarium feliciter surgit bant. Portus Boni-aëris ad excipiendos ab Europâ venientes Socios opportunissimâ fide occupatus. Stabilità verò in Sancte Fidei urbe domo, Paraquaria Tucumaniz commissa est. Collegium Assumptionis Socios versus Saranam, & apud Guairazos Guairaniosque, in quatuor sedibus degentes, sub tutelâ habebat. Sic immensam terrarum molem, mediz Europæ propè parem, exiguo numero opportunis intervallis distributo, Didacus Torres comprehendit, paucitatcm Sociorum industria & magnitudine animi compensans. Hec de locis summatis.

CAPUT

XXXIV.

De prima
Paraquaria
Provincia
SociaOpimus sa-
rutor.Per advenia
res promota.Sociorum
ardor.

Et tyronum.

Selectiora So-
ciorum ad
Misiones.

Socii illigati

CAPUT

XXXV.

De nova
Provincia
benedictio-
ribus.

Quis jam sigillatim reserat ex his sedibus ad remota vicinaque loca ordinarias excursiones? Præcipuas attigimus: de reliquis, n̄e paria passim narrremus, & brevitati studeamus, satis erit dixisse, in tribus amplissimis Præfecturis studio pari per frequentes Indorum & Æthiopum baptismos, Neophytorum expiationes, Hilpanorum exhomologes, amicitiarum redintegrations, vitioum publicorum amoltionem, & consuetz vitz Jesuiticæ munera, magnam messem ubique suisse collectam. Dubium est, per prosperâ magis, quam per adversa, rem Christianam Socii promoverint: nam vexatio ex servitio personali orta peperit nobis amplissimas Provincias, & novas sedes ad promulgandam Legem Divinam ab Rege Catholico, ac Regis Prætibus, & Senatoribus Societati assignatas. Quamvis verò plerique Socii, ut in rerum initis fieri solet, si pauculos veteranos excipias, juvenes effent, cupiebant tamen omnes defactum ætatis virtutum maturitate supplicare. & quæcumque res sanguinem, pericula, egestatem, iniurias, vexationes pro Christi gloria ac animatum salutē promittere videbatur, impavidè effundebantur. Tyrones in eam spem se exercabant, & agri post tyrocinium ad studia cogebantur, avenes per simulationem in arenam citè descendere, ne materiam totam (ut est timida spes) sibi veterani præteriperent. Expoliebantur tamen, & accuratiùs, quod solidiores virtutes opere inter Indos exigunt. Operosè admodum Didacus Torres ad Clau- dium Aquaviram scribebat, monens, ne quamvis virtutem putarent Provinciales Europæ docendis Indis idoneam esse, sed selectissimos mitterent. Ex subsidiariis ab Europâ adveniis non quis temerè ad opus Evangelii inter Indos disseminandi eligebantur, nec estimabantur operari ex floribus desideriorum, sed ex sollicitate virtutum: solebatque Didacus Torres ad defactum faciendum indicere Sociis osiliiana supplicia, & Deum in Venerabili Sacramento palam exposito diu multumque confulere. Nec fefellerit Deus vota supplicantis: nam ex ejus defactu prodidere multi præcellentles Missionarii, Rochus Gonsalvius, Martinus Aranda, Horatius Bechius, Petrus Rometus, palmam cruentz mortis pro Christo obitx consequiti: Melchior Vanegas, Antonius Ruisius, Marcellus Lorençana, Xaverius Ut- ratum, Didacus Boroa, Josephus Cataldinus, Simon Mageta, Darius Morellius, & alii sanctitatis famâ inter illustres nostræ Societatis Heroës locum amplissimum meriti. Nec exempla defuere, ut sit, ab tanto gradu, adeoque ab Societate, deficentium, quod animi virium parvitatem cum operis Evangelici magnitudine non comparantes, ab primo animi fervore torpuissent. Paucorum casu reliqui exigitabantur ad conservandum vigorem: unde factum, ut per totam Americanam & Europam, longè lateque vulgaretur fama Paraquariensem Sociorum, quos supremæ etiam potestates, & viri præcellentles, beneficiis & favoribus animabant ad constantiam. Ordinar ab summo capitulo.

Patus Quintus Pontifex Maximus Episcopum Chilensem, nostris rebus non satis amicum, brevi diplomate monuit, ut Societatem amaret; quidquid in eam beneficij contulisset, illud se tanquam sibi præstatum agnitorum. Philip- pus Tertius Rex Catholicus pro transportandis ex Europâ subsidiariis Socii sepè &

liberalitatem viaticum navimque concessit. Idem jussit Socios Jesu in Missionibus Parauariensis suis sumptibus ali. Ejus jussu in oppidis Guairaniz & Chilensi regni, ex Indorum reductione constructis, Sociis annua pecuniarum subsidia attributa sunt. In Sancti Jacobi Tucumaniz metropoli domum nostram, & consistorium Societati tradidit, liberali & anno censu juvit. Insuper quidquid vini in amplissima Provincia ab omnibus Societatis hominibus in Sacrificiis, quidquid olei in Ecclesiis nostris pro Venerabili Sacramento cohonestando, quidquid pharmacorum in omnibus dominibus nostris pro curandis infirmis insumeretur, illud totum Philippus Tertius Rex Catholicus, Regia planè pietate, ex suo etiam exario dari voluit. Cujus autoritate & auspiciis Senatus Regius Indicus Madriti degens, missis amplissimis Diplomatibus, nobis favebat, & retum Sacratum profanarumque Praefecti ubique in Parauaria manum Societati commodabant. Inter quos cminuere Ferdinandus Arias, fluminis Argentei Praetor, & Ferdinandus Trecus, Tucumaniz Episcopus, fratres uterini, non magis nobilitate & gestis Magistratibus, quam propriâ virtute illustres. Illum bello optimum exornabat prudentia civilis, adeo singularis, ut ob eam unam inter praecipuos Amerie & Australis Heroes, rationum Indicarum Senatores, Hispali in aula sua, pingi aliquando userint. Ejus praecipue autoritate & risu Collegium Assumptionis, & Boni-aëris domus, surrexere. Sedem in Sanctæ Fidei urbe, suis maximè sumptibus, & tantum non manibus, nobis erexit. Guairaniam, Guairaeorum regionem, Paranensem Provinciam, necnon Indos adverso Parauario hinc inde diffusos, Societatis curz primu tradidit. Quidquid arduum occurebat, & in speciem insuperabile, in Barbarorum feritate domanda, illud Jesu Sociis, tanquam sclebris, ut aiebat, Christianz militiz athletis, commendabat. Nec tantæ estimatione & amori cessit ejus frater Ferdinandus Trecus, Episcopus, in Franciscana olim familia apud Peruanos primos honores meritus, adeo in Societatem propensus, ut pristinæ professionis immixtus, totum se ad nostram consuetudinem & familiaritatem adhenseret: nihilque præterinitteret, quod ad eam illustrandam ac augendam pertinere existimat. Nostrâ domo, mensâ & moribus, ubi salvâ dignitate poterat, uebatur. Collegio Cordubensi, & Este-rensii domui, bis mille aureos annuarium dum viveres numerari jussit. Præterea utriusque domus fundatorem se fore scripto profesus est, si ex Episcopatus sui redditibus eam summam pétuniarum, que duorum Collegiorum rationibus sufficeret, aliquando consequi posset. Ejus praecipue operâ duo nobilium adolescentium seminaria in Tucumania Societati tradita sunt. Matrem suam, nobilissimam matronam, minus splendidè vivere maluit, quam Societatem egere. Quin sepiùs genium suum defraudabat, ut plus haberet quod in Societatem conferrer. Supellestile domos nostras instruxit. Socios omnes authitatem defendit. Honorarium litteris Regi & Senati Regio amplissime & spè res nostras commendavit. Denique lethali morbo in opere charitatis correptus, anno hujus seculi decimo-quarto mortiens, Societatem ex ase hæredem scripsit. Corpus suum, quamvis Cordubæ Franciscani Patres nobile Monasterium haberent, in nostro templo sepeliti voluit. Ejus Mater Domina Anna Sanabria, cognito filium suum Episcopum omnia bona sua & spes omnes in Societatem contulisse, per litteras ei gratias egit, laudavitque, quod non carnē & languinem respexisset: nonagenaria obiit, non minus virtutibus, quam nobilissimis proibus, illustris. Tantis viris addendi mihi sunt Franciscus Saufedus, postea Chilensis Episcopus, in Sancti Michaëlis domum profulse liberalitatis; & Prator ille Parauariensis, cuius factum quam nomen mihi notius est, qui ad Regem Catholicum scribens monuit, ne milites ex Europa ad propagandum suum inter Indos imperium transmiserent: ad id enim sufficeret Jesu Socios, quavis armaturâ fortiores. Nec hoc loco tacendus Franciscus Alfarus, Senator & Inspector Regius, vel ob id maximè, quod leges Indis utiles, profligatis nimis servitiis, sanxerit: nostrosque aut Province Indorum admotos, aut in urbibus degentes, omni ope juverit. Rebus jam constitutis, dubitati potuit, quo potissimum nomine nova Provincia, tres praefecturas Regias amplexa, vocaretur: Chilensis titulum regni & Collegii antiquitatem, Tucumanibus Collegii Cordu-

Praefectus Quatuor
tus.Philippus
Tertius.Senatus Re-
gionis.Prætor.
Ferdinandus
Arias.Ferdinandus
Trecus.Domus Sana-
bris.Franciscus
Saufedus.Franciscus
Alfarus.De numero
Provincia
Parauaria.

bensis principatum, Paraquatiensibus denique causam fundandæ Provincie obtenditibus. Sed usus dissidium æqualia jura prætendentium dissolvit, inquiturque, ut Provincia Paraquaria nuncuparetur. Sed si meum judicium requiritur, Mariana Provincia dici debuit, quæ sub Maris patrocinio nata, tantillo tempore in eam spem & magnitudinem, quam vidimus, crevit. Nulla domus in Hispanorum urbibus posita est, quæ Lauretanæ Virginis facello ab origine lussula non fuerit. Socii ad Chiloënses, Araucanos, Calchaquinos, Paraquatienses, Guairanios, Guaicuruzos, & alios populos, Virginis præfertim auspiciis viam sibi straverunt. Hanc populorum debellaricem amemus, hanc colamus, si parta tueri, & ulteriores victorias adipisci velunus.

De Lauretanæ Virginis patrocinio.

HISTORIÆ
PROVINCIAE PARAQUARIÆ
SOCIETATIS JESU
LIBER QUINTUS.

PETRUS Oniatus, Theologicis voluminibus Romæ non ita pridem in lucem editis, orbi utriusque jam notus, postquam in Peruvia Provinciali à Secretis fuisse, & Apostolicis ad Indos excursionibus, necnon tyronibus Lima instruendis diu vacasset, Didaco Torres successurus, cum aliquot adolescentibus ex Limensi Sancti Martini convictorio in Societatem assumptis, & Domingo Gonsalvio Sacerdote, ad Chilenum regnum Provinciz suz partem navigans, anno millesimo sextcentesimo decimo-quinto, mense Februario, feliciter appulit. Inde Cordubam delatus, pro officio statim inquisivit, num quæ res præter Societatis institutum in novam Provinciam irepulserent: factoque prudenti examine, reperit præclaris ingenii adolescentes, præcisâ spe summi gradus in Societate adipiscendi, ante legitimum studiorum curriculum præmaturè rebus agendis & Indorum culturae fuisse destinatos. Tertium probationis annum à plerisque omissum. Rationum & expensarum libros in plerisque domibus nullos esse. Omnim sedium bona velut communis sine discretione haberi. Quas res, quamvis monito Generali suo facilitas aliquâ ex parte constaret, tamen nonnulli eius incitatius quam prudentius apud novum Provincialem exaggerabant, satis gnatum longè aliud esse fundare Provinciam, quā jam stabilitam administrare. Igitur is multis rationibus decepsorem suum excusans, aiebat, ut hominibus, sic etiam Provincie suas esse atares: prima fundationis tempora conferri posse cum puerilibus annis, in quibus frustra requiras omnimodam morum compositionem. Divum Ignatium in Societate fundanda multa præstissee, quæ jam stabilitas rebus fieri prohibuisset. Quis nesciat, ab eis tyrones Collegiis, & recentilissimos homines Provinciis ipsis præpositos, & ante finita studia multos magnis rebus fuisse admotos, quos nunquam admovisser, si maturorum hominum copia sufficeret. Quare Didacum Torres omni notâ liberum, & insuper laudatum, quod Societatem per immensam propè terrarum molem inimitabili celeritate atque ingenti fructu sparsisset, ex designatione Præpositi Generalis Cordubensis Collegii Rectorem renunciat. Sub id tempus Joannes Romerus Collegio Chilensi: Ludovicus Valdivia, sedibus apud Araucanos & Chiloënses positis: Joannes Darius Esterensibus sociis: Ludovicus Leiva portui Boni-aëris: Marcellus Lorençana Assumptionis Collegio: Catalinus Guairanæ rebus: Petrus Remerus Guairuris: Rochus Gonçalvius in novo Divi Ignatii oppido Neophytis moderabantur. Quos omnes ad munus suum præstandum Provincialis animans, monebar, ut primorum Sociorum, qui per Australes has Provincias Fidem propagaverant, memores, constantiam adhiberent. Nondum exhaustam esse materiam Apostolicorum facinorum, sed indicatam. Occupatas quidem sedibus magni nominis regiones, sed non pervagatas: si antiquâ fortitudine pugnaretur, innumeros Indos ad Fidem reduci posse: præpararent itaque animos virtutibus, sine quibus indubie spes tanquam evanescerent. Denique singulos obtestabatur, ne adeò laxa sub decessore suo principia præpostera ignaviâ sub se corrumperent. Verum calcatibus non opus erat plerisque ad opus Evangelicum incitatissimis.

CAPUT
I
Petrus O.
nisi Pro-
vinciam
im.

1615.

Allud eff
fundare,
aliquid regere
Provinciam.

Petri Oniati
exhortatio.

CAPUT
I.
Num Sogis
tar expedie
t-les apud
Indos pu
nere.

Parvorum
demorum
incunabula.

Parvorum
demorum
apud Indos
incunabula.

SED à multis disceptabatur de commodissimo modo tot Ethnicorum nationes juvandi; & præsentim nūm ē re Societatis videtur, sedes inter Indos à Collegiis maximē femotas, ubi duo tantum trés Socii sine recurso ad Collegia, Parochorum more, degerent, ponere. Qui dissuadebant, non vitē peticulā, non solitudinis zrumas ac tædia, vel si quz sunt Apostolicorum laborum imitamenta, obiectabant; sed verebantur, ne per desuetudinem domesticz disciplinz, Religiosa vita solveretur. In magnis domibus unos aliis exemplo esse, ne le relaxent. Rectorum ac Syndicorum oculis castigatione neque paternā refractari animos ad pristinam libertatem suope proclives: impunitate atque inobseruantia dissolvi. Si calor ille spiritus subinde refrigericeret, per usitatos exercitorum receptus in Collegiis refici solere. In id invigilate terum spiritualium Praefectos, ne negotiorum mole pragravari subditorum animos simant. Labefactaro per nimias evaginations atque itamodicas rerum externarum tractationes animo, facilem esse lapsū, ubi præfettū non defunt pecandi illicia, in summa Barbarorum libertate nuditatēque, ultrō se & coītinuō obtrudentia. Si quid humani continget, Societatem plus dedecoris ex pancorum lapsū, quām ex multorum recte factis, verz laudis percepturam. Peruanos Patres non sine Proregis offensione obrutus ultrō, ut vocant, Indorum doctrinas, in suam curam recipere noluisse, quōd earum administratio non satis cum Institutu nostro quadrarer. His si addas calumnias vexationesque, ex defensione Indorum; nostræ curæ commisorum, necessariò oritur, videri omnino consuetaneum, ut Societas excursionibus ex Collegiis fieri solitis contenta, eas sedes non admitteret. Contra alijs prætendebant multorum annorum experimentum, addentes satis superque animorum periculis præcautum iri, si ad eas sedes impostetur mitterentur viri in virtutum palæstra diu multūmque exercitati. Si pietatis eptor & ad pristinā relabentium casus timeretur, nihil prohiberi quominus ad Collegia subinde Socii retraherentur: inibi attritas animi vires refici, & novum calorem per usitata exercitia concipi posse. Ceterū longo usū constat, eos ab Superis præcipuā curā haberi, qui relictis patriā, parentibus, ac ceteris mundi illecebitis, voluntario exilio inter Barbaros & Antropophagos, nullā humani commodi cupiditate, se multarent. Si quis (ut fr.) caderet, non ideō infamia notā Societatem universam notatum iri: Judam in emplo esse, lapsū suo nihil de reliquorum Apostolorum honore detrahentem. Porro, satis compertum esse, excusiones Sociorum è Collegiis ibi utiles, ubi ordinarii animarum pastores non defunt; at apud populos Sacerdotum ope perpetuō destitutus, ferē inutilis videri: nam Barbari non r̄grē Baptismum recipiunt, sed mores Christianorum nulli conservant, nisi qui continuā Sacerdotorum curā ac sermonibus ad constantiam animantur. Reliqua post Baptismū Sacramenta, & verbum Dei, cibos esse animorum, quibus in Christo nati Neophyti in vita sustentantur: dene hos cibos, & in via deficient. Hac ratione motum Pium Quintum Pontificem Maximum olim congruentissimē censuisse, modum adhibendum esse euulgandis Baptismis eo loci, ubi Sacerdotes deessent, per quos baptizati in Religionē continerentur. Prudenter Peruanos Patres se subtraxisse plerisque Indorum parceris regendis, quōd in Peruvia exterritorum Sacerdotum idoniorum copia suppetaret: at in his provinciis, aut sedes cum Indorum cura ab Societate admittendas esse, aut Barbarorum salutem ob Sacerdotum aliorum defectum pœnitū negligandam. Contra contumeliarum & litium timorem remedium videri, si sedulō consideraretur, neminem ignavis atque desidiis bus obstrepere. Christianæ Religionis generosos propagatores his obnoxios fuisse, semperque futuros. Societatem advertis haec tenus crevississe, & impostorum tantum gloriz acquisitaram, quantum obtrectionum patientiā sibi comparaverit. Ceterū Regi Catholico & Senatui Regio Societatis defensionem contra quadruplatores cordi fore, quam ipse Rex ultrō pro augenda Dei gloria obtrectorum telis objiceret. Quōd ad alia pericula attinet, meminissent binos aut etiam singulos ab Ignatio fundatore nostro in diversissimas partes missos sine detrimento Societatis: quz nunquam in eam magnitudinem crevisset, si nimiā scrupulositate discrimina omnia peripendiſer. Longe periculosius in Anglia, Batavia, Scotia nostres homines inter Hæreticos in ueste profanā & domibus exterritorum degere, & tamen ab Prä-

posuisse Generalibus eò mitti Socios, ubi Collegia nulla, nec domus frequentes esse possunt. Divum Xaverium Orientem penè totum pauculis Sociis occupasse. Josephum Anchietam multas sedes, in quibus duo tréve Socii tanum morarentur, in Brasilia posuisse. Idem factitium ab Oviedo Patriarcha in Africa. Quis tantorum vitorum vestigiis pedem figere reculeret? Denique Claudiu[m] Aqua vivam non ignorasse harum regionum conditionem, Hispanorum urbibus magnorum Collegiorum capacibus carentium, & tamen eis iura Provincie concessissimis, quod existimaret eam Orbis partem Societati præternittendam minimè esse; sed per extraordinaria subdiajuvari debere. Huic parti suffraganus Didacus Torres, acerimus earum sedium inceptor, narrabar Sociorum inter Indos degentium virtutes, ob quas tantum sibi nomen præz Collegiorum incolis fecerant, ut plerique cum præcipuis Societas nostra Heroibus conferri possent. Igitur decretum, ut sedes inter Indos posse non tantum retinerentur; sed etiam, quantum commodè fieri posset, multiplicarentur.

DUM sic sub umbra decertatur, Rochus Gonfalius, glorioso pulvere decorus, Paranaensem Provinciam Christo subigere, constructione novorum oppidorum, fatigebat; quem antequam sequar, lubet Paranz conditionem describere, ut loca, ubi tot Apostolici viri certaturi sunt, magis in perficuo sint. Parana fluvius quingentas omnino leucas, ut suo loco dictum est, conficit, antequam per octoginta leucarum ostium intret in Oceanum. Non immeritò Paranz nomen sortitus, qui fœtum ubique maris majestatem granditatemque præferat. Unde Josepho Acosta & alii non assentior, arbitrantibus Maranionem inter Americæ flumina principatum tenere, cum ipse Acosta assenserat Maranionis ostium triginta tanum leucis patre. Ceterum Parana vi occultâ, non secus ac Silaris fluvius, ligna in lapides vertit: unde quandoque videre est lignorum frusta, qua parte aquâ merguntur, lapidescere: columnam lapideam ex hujusmodi metamorphosi aut naturæ ludicro Ferdinandus Arias Prætor in atrio suo exerxerat. Præterea ingentes ubique piscium figuræ alit. Ruiu[m]s bove maiores versus Guianiam se videlicet narrat. Sæpè videre est lupos marinos turmatim natantes, capita ad humanos sibilo: quasi ex condicio erigentes, & mox ludibundè submergentes. Capibara, amphibium animal, porco non absimile, frequenter à præternavigantibus cum voluptate occiditur. Avium & ferarum in utroque littore, sive sylvis vestito, sive in campos aperto, magna vis cernitur: perdicum ubique & plu[n]tarorum circumvolant greges; sed horum species peregina protius est, qui triplo Asiatici maiores, varietatem plumarum adeò spectabilem ostentant, ut eos olim indigenæ ob pulchritudinem pro Diis colerent: hi tamen Pictati, formandis humanis vocibus incepti, foliæ variegatione sunt commendabiles. Ursorum ea species notabilis est, quam formicarios ab ordinario formicarum esu appellant: caput habent oblongum; rostrum verò porci ore duplo longius acutiusque, ex quo cuspidatam linguam quasi è vagina exerentes in ipsos formicarum tumulos ingerunt, identidemque cum ingenti formicarum lingue adhærentium præda retrahunt. Formicæ auricularis digiti summitate grandiores ab indigenis & Hispanis igne tostæ, inter ciborum delicias reputantur. Nulla olim magna oppida ad Paranam visebantur: pagatim vicatimque degebarunt. Utrumque litus, qua longè patet, variz nationes habitant, tam moribus (si Guaranos excipias) & feritate conformes, quam linguarum diversitate notabiles: inter quos memorabiles mihi videntur hi, qui nescio quo terra genere igne macerat, pisciumque pinguedine intinxæ, visitant: ut nihil miteris, sive Cœlo parum cogitent, quibus terra tantum sapir. Partem Paranz Oceano obverlam, per ducentarum ab ostio leucarum spatium, flumen Argenteum Hispani vocavere, variabitibus appellationis causis: nam uni sic appellatum voluit à Gavoti argento (uti suo loco noravi) alii verò, quod primi coloni è navibus indigenas in ripis conspicerint albis conchiliis, argenti splendore ex longinquò referentibus, indutros. Nec desuit, qui sic vocari vellet, quod lacus & flumina, ad quorum ripas in Charquensi Peruvia regione versatilibus machinis expurgatur argentum, in Paranam longo post tractu cum scoriis argenti in-

CAPUT
III
Paranaensis
Provincia
descriptio.

Parana ma-
gnitudine.

Parana ligna
in lapides
vertit.

Piscaci pro
Domi cultu.

Ursi formi-
carum.

Argenteum
flumen na-
minis origo.

*Argentum quod
in terra.*

*Paranensis
firmitas.*

*De primo
Paranensis
oppido.*

CAPUT
IV.

Rochus Gon-
salvius infe-
riorem Pa-
rensis Pro-
vincie par-
tem explo-
ratus.

*Appuppen pa-
pae.*

fetti multa frusta devolant, adeò notabili quantitate, ut metallorum estimatores autum, ab eo tempore, quo Potosinus mons excavatur, usque ad annum hujus seculi undecimum, quadraginta argenti millions à Tarapacæ ac Pilcomai confluensibus abreptos fuisse: Hidragiri verò, ad facturam argenti adliberi soliti, rantium pondus, quantum sufficit ad ita inficiendum eorum fluminum aquas, ut per ingens deinde spatium nullum pescem gignant aut conservent: vomicâ illâ, ut poëticè semel loquar, liquoris zterni lubricitatem suâ, animantia omnia examinante. Sed ex hac cauâ vanum est Argentei fluminis nomen querere, cùm anquam Potosinus mons Hispanis innoveretur, sic appellatum fuisse cerrum sit. Quidquid sit de nominis origine. Parana, quâ fluvius Argenteus usque ad Paraquarii le miscentis ostium vocatur, grandibus navibus permeabilis, tres Hispanorum urbes habet, quibus littorales Indi utcumque in officio continentur. Verius originem pari fermè ducatarum leucarum intervallo Guiraniam, Hispano etiam aliquo que parentem, & alias reras alluit. Eaverò Paranz pars, quæ inter Guiraniam & flumen Argenteum media est, Paraquarioque per centum fermè leucas obvertitur, adhuc telustans, bellò se atteti, quâm externum jugum subire, malebat. Ferdinandi Ariz Pratoris fortissimi & aliorum Ducum copias, magno Europorum numero atque auxiliatuum delectu, compositas, eluerant. Sancti Joannis Hispanorum oppidum, in concursu Paranz & Paraquarii positum, continuis excursionibus fatigatum, penè oppresserant. Ignatianos Neophyros iteraris invasionibus territaverant: militum præsidio opus erat Tucumania in Paraquariam euntibus, & inde redeuntibus contra Paranensem insultus, itinera omnia caedibus & latrociniis infestant. Sed super omnes infesti erant Religionis Christianæ transfugæ, Europorum scritiis exacerbari, Paranz accolas in heros suos sine fine proritantes; adeò ut variis concurrentibus causis, Paranensem nomen ex quæ Hispanis ac Indis amicis terrorie esset. Ad eos nullus haecvens Sacerdos penetrar, nisi quod Rochus Gonçalvius eò ante biennium Cruce tantum armatus iverat, Marcello Lorençana mirrente, unde dubitarum, uter eorum Apostolus Paranensem dici debuerit: nam primus licet per ruperit Rochus Gonçalvius, Lorençana tamen expeditioni legitime præcerat, & lundarione primi oppidi, quindecim à flumine leuis positi, viam straverat. Præterea primus Paranensis aliquot ad colloquium allegetat baptizaveraque. Ergo in ex quali jure durus arbiter non sedebat, beneuti palmam eripiam, facilis utrique concedere. Quamquam non negatim pleraque deberi (uti videbimus) Rocho Gonçalvio, diuturnitate laborum, periculorum contemptu, tractandorum Indorum peritiae, animi magnitudine, Paranensis Provinciaz, & ulteriorum regionum viatoriam adpro.

ROCHUS Gonçalvius, Sancti Ignatii ab Lorençana fundato oppido præpositorus, nullum non lapidem moverat ad perstringendam Paranensem pervicaciam, quorum aliquor multiplicare beneficiorum sibi conciliarios sacro Fonte infuderat; per quos, cognito ptaienti Paranz statu, in spem venerat rei benè gerendiz. Igitur Cruce, & MARIE Virginis Ethnicorum debellatrixis icone, armatus, assumptis ex Divi Ignati municipio secum aliquor Neophytis, incunæ anno se dat in viam. Ibat per scabrosa & invia loca retrefti itinere, donec scapham ex unicâ arboce concavam naftus, ad Appuppen paludem Paranæ influenter, quam primi expugnatores Paraquariz ab Sancta Anna nuncupavere, se confesseret. Circa eam paludem incolebant Ethnici non pauci, quos eloquentia ad partes Christi ira pellexit, ut statim oppidi arcam designari sibi postularint. Verum, quod eos Franciscani Patres prius olim ad fidem follicitasse, litium occasionem præcavens, ad Hispanorum urbem in Paranz & Paraquarii concurso fitam perrexit. Ubi cum Franciscanorum Præside ita convenerit, ut si intra sex menses ab suo Provinciali Sacerdos aliquis non mittetur, Societati jus esset Appuppen paludis accolas in oppidum reducendi, templumque condendi. Nam Gonçalvius hanc paludem, Paraquarii ostionon longe semotam, quasi gradum ad reliquum Paranam Christo subjugandum, aut si res male succederet, in receptaculum designaverat. Rebus

sic constitutis, animos Paranensium. & loca fundandis oppidis opportuna, eoram exploratutus, reclamantibus licet Hispanis, certum aditum vitæ dictimen ascendi- bus, è portu Divi Joannis solvit, & adverso Paranâ navigans, confluentum rivorum ostis ac littoribus lustratis, teperit Ethnicorum plurimos bellorum diurnitate, & calamitatum multiplicitate fatigatos, legi Christianæ minimè refragavutos, si Societas oppida conderet. Confectis adverso flumine quadraginta leucis, in duarum insularum angustiis multi Barbæ pictis ad conciliandam corporibus majestatem ferocitatemque, clavæ & arcubus armati Gonsalvum, in cuius neem ex condicione conjutaverant, ex improviso circumdant: quotum Dux pro Deo se venditans ad eum conversus, Quia, inquit, audacia tua est? et sine armis & sine comitatu te sugere, quod tot Hispanorum cohortes jam inde ab avorum nostrorum temporibus penetrare fructuè canata sunt? Europaorm nullus hactenus nostra litora calcavus, nisi us mallo resurit. Quia tua spes est? Aut quod tanta temeritatis primum expectas: quid per tanta quaria disserimus? nam si novam Religionem & novum Deum annunciare te jaegas, injuriam nibi facias, terrarum aquarumq; quas vides, potentissimo conditori. Hæc cùm Dux intollerabili superbia debilaterat, circumstantes Barbari addidere vultuum barrituumque ferocitatem. Contra Rochus, obfimato in omnem casum animo, imploratoque Purificatæ Virginis, cui dies sacer etat, auxilio, leni & prudenti orationis exordio cùm Barbari Ducis phantasticæ divinitatis titulo elusus, vetamque divinitatem uni Deo assertuisset, nullo fetocitaris ostentamento destitutum se abincepto fortiter pronunciat. Non, inquit, tam uolus sum, ut pedem metu retrahere velim: cui morteni pro Christo oppetere lucrum est, clavas & sagittas ceteraq; necu instrumenta riles. Ceterum hoc scitote: si nocturus venissem, arma & comitatum adhibuisssem: sed verbum Dei annunciarum veni, & hac mea spes est, nullumq; pia temeritatis primum expedito, quam ut vos in oppida reductos barbariem dedoceam, & regni caelitus heredes per Baptismum efficiam. Hæc intrepidò vulnus cùm dixisset, multaque addidisse in Christianæ legis commendationem, aspirante Numine, ita eloquentiâ, quâ multum pöllebar, permovit Barbaros, ut sensim sine seculu mitigata ferociitate plerique in spem Baptismi obtinendi se illi adjungerent, & reliqui blandis verbis liberum transiit pteberent. Defunctus hoc peticulo Gonsalvius, auctus aliquantulo comitum numero, sensit solito alacrius concitariisque ab remigibus navigulum suum agi, cuius neleius, ad Indorum pagum citissime pervenit, ubi plorabarur infans animam jam vix reciprocans, qui rapta ante mottem baptizatus, ad Ccelos, popularium suorum orator futurus, evolavit. In alto pago eadem felicitate aleti infantil saluti fuit. Paulò antequam hæc contingenter, in lepeliendo barbaro advena eluxit Neophyti Gonsalvi comitis pietas, suâ sponte unicâ ueste se exuentis, ne cadaver nudum tecta mandaretur. Inter has res, per relutantes ubique Barbaros, fidem Christianam & humanitatem respuentes, & ni retrocederet minas intentantes, confectis jam adverso flumine quinquaginta leucis, Itapuanum locum in littore eminentem evalit. Hunc locum insidebant quatuor Casiqui cum non contempnenda clientum manu, qui postquam diu restituerent, tandem se Rocho Gonsalvio permisere, spondentes novum oppidum eò loci constructuros, si Societas stabilem sedem promitteret. In quam spem solemnì pompâ ingentis Crucis cretione Parane possestionem adiens, ditieillimo itinere quâm celestîm pœnit Assumptionis urbem eo fine petuit, ut eum Pataquariz Proptatœ, & Marcello Lotencanâ Collegii Reckore, de subsidiis ad occupandam pro Regum Rege Christo & Rege Catholico tantam Provinciam, eoram agitatet. Vix abierat cùm Paraneenses, adversi fluminis aceolæ, nescio quo apostata incentore, Itapuanis Casiquiis, quod Rochum receperissent, infensi, bellum parant, vi armata nuper erectam Crucem deturbarum veniunt: fecissentque scelus, nî vim ostentantes Itapuanis, adhuc Ethnici, circa eandem Crucem congregati, perfidos repulissent: qui licet numero pauciores, occutas Crucis vires expetti, ita dimicarunt, ut nullo ex suis desiderio ad turpem fugam ac latebras hostes adegerint. Jacto per id facinus Religionis Christianæ fundamento, invicem se animantes. Fidem Gonsalvius datam constanter servate dectevetunt. Intertim Rochus Gonsalvius ad Assumptionis urbem appul-

Paranensis
foras.Barbari Pa-
ranaensis re-
tro.Rochi Gon-
salvi mo-
gnanatur.Infoniam
diversum la-
prosum.Neophyti
paras.Itapuanum
Gonsalvius
advenit.Itapuanum
fus.

fus, ubi pericula abs se aditæ, numerositatem Barbarorum, flumini amplitudinem, oppidorum condendorum spem, Utvaicensis Provinciæ audeundæ opportunitatem, sylvatum & camporum vastitatem civibus narravit, variis omnium animo^s affectibus imbuivit. Plerique in cœlum Societatem evchebant, tantis periculis quanta descripsimus, filios suos objectantem. Relpublicæ Primotes urgebant continuacionem expeditionis, Religioni Christianæ, Regi Catholico, & toti l'araquariz, adjaçetibusque Provinciis, utilissimæ: admirabanturque, quomodo unus vir eò penetrasset, quò nulla aruatorum vis per integrum fermè ſeculum pertrumpere potuifet.

CAPUT V.

Rochus Gonsalvus Ha-
puanum
oppidum
fundat.

Franciscus
Gonsalvus
Proprietor
diploma.

Itapuanus de-
ſerpens.

Itapuanum
oppidum
adfectum.

Missa officia-
tum.

Sacrificium Bra-
panoram.

DIDACO Marino Negronio, Pataquariz & fluminis Argentei Prætore, Religionis Christianæ adeoque Societatis rebus promovendis viro plane idoneo, morte sublato, inretim dum Rex de succellore provideret, Franciscus Gonsalvius à Sancta Cruce, Patris Rochi Gonsalvii germanus frater, Pataquariz Proprietorem agebat: qui decorum familiæ fuz rarus, si Paranaensis provincia, toties Hispanorum armis frustra tentata, fuz maximè præfectorum tempore ad Catholici Regis obsequium per germanum suum reduceretur, communicato cum eo, & Marcello Lorençana Rectore, consilio, diploma fecit, quo Societati pro potestate permittebat, quotquot oppida veller ad Paranam & Utvaicam condere, Magistratus creare, templum fundare. Addidit Lorençana Rector sacra rei instrumenta ferramentaque, necnon ceteras res erigendis de novo oppidis idoneas, monitumque Gonsalvium, ut se præclaris facinoribus commendaret, abe se dimisit. His rebus instructus, per eadem discrimina, & nova verborum opprobria in itinere à Barbaris jactata, ipso Incarnati Verbi pervigilio Itapuanum rursum tenuit. Itapua locus est à Paraquari ostio & Guairaniz finibus, pari circiter utrimque sexaginta leucatum intervallo, ad Parana Australis littus emiens. Paludem in fluvium feso exonerantem pro portu habet. In vicinia Indorum fatis ad justum oppidum conflandum computabat. Itapuanus Casiqui, defensâ Cruce nobiles, Gonsalvio reduci domum ex palea & luto barbarico more confeclam concessere: cuius domus parte in usum Sacelli adaptata, Rochus per se & per emissarios Indos vicinitatem omnem excutiens, brevi effecit, ut non contempnenda manus se Itapuanis adjunctum veniret. Adulto jam anno, bini Socii e Guarabaræa expeditione reduces Paranaensis rebus augendis destinati advenere: ex his Joannes Salas in Sancti Ignatii oppido cum Francicu à valle ibi curante remansit. Didacus vero Boroa Itapuanum, ubi quadrimestri spatio Gonsalvius solus jam perfliterat, per eadem discrimina evasit. Læti uterque mutuo: consortio novi oppidi ateam designant, templum multitudinis capax atque domum fabricant, casas Barbarorum erigunt, plura exemplo quam verbis imperant. Lutum & paleam advehunt, ligna findunt, aptantque ædificis, tantâ rerum omnium inopiam, ut inter delicias nescio quod carduorum genus agreste & insipidum, farinamque ligneam, computarent. Defectu idonei cibi, cum ex quibusdam herbis campestribus, à Psittacis tantrum edi solitis, pulmentum sibi facerent, gens nova Gonsalvium & Boroam simplici joco Psittacos appellabant. Templo ad culmen perducto, solemani ritu & supplicatione, non sine Barbarorum tripudiis, Virginis icon, quam tanquam populorum expugnatricem secum Rochus vehebat, in templum & atrum illata est. Exinde Paranensis provincia sub Cœlorum Reginæ patrocinio sterit: novaque colonia Annunciariz Virgini ritè dicata sub tanti nominis auspiciis haec tenus feliciter perseverat. Notatu dignum est, quod postquam Sacro-sanctum Missæ Sacrificium in æde fieri coepit, dæmones antea infestissimi Itapuanos spectris territare desierint. Eorundem infernali hostium industria vulgatum est, Gonsalvium & Boroam Sacerdotess non esse, sed sub ficto vestitu terras exploratum venisse, ut gentem novâ religione incestatam Hispanis proderent: eisdem Imaginibus Sanctorum ac scriptis libris pestem facere. Quibus rebus divulgaris, plerique Barbarorum ab iis abhorruere, donec sensim inanes ioeptias dedocti. Sociorum consortio assuererent. Verum ne nimis mirum usum in recensendis sub ea initia Barbarorum protter vitibus, magorum odio, vicinorum populorum inquietudine, pestium strage, satis ad commendandam Sociorum virruteum fecisse me arbitror, si dixero nullam calamitatem

Apostolicis viris defuisse: adeò ut miraculo proximum videatur, inter tot adversari in regione corruptissima constantiam teoere potuisse. Satis constat supra sex capitum milia cō loci usque ad id tempus à Societatis hominibus baptizata fuisse. In Divi Ignatii colonia idem etat operiorum vigor: pedentim tamen res procedebat quoad Baptismos, ducentis circiter capitibus singulis annis in his retupi primordiis Christianorum albo inscriptis.

RЕbus apud Itapuanos uteumque stabilitis, relicto ibi, qui erant eorum generer, Didaco Boroa, Rochus Gonsalvius Augusto mense ad Appupen pacudem ab Sancta Anna dictam, Barbaris nondum baptizatis, ducendum se tradidit. Triginta leuis secundo flumine palus distabat, pergendumque erat per littora utrimque ferociissimis hominibus intesta, quos confidentius, quam securius ex itinere passum ad partes Christi follicitans, tandem cō quod tendebat iocolumis pervenit. Maximā propensione animorum Appuppenz paludis accolae venientemcepere, rati nullum sibi contra vexatores potentius auxilium obvenire posse, quam si Societas sedcm stabilem ibi poneret. Itaque cū octo menses ostfluxissent, & nullus ē Franciscanā familiā Sacerdos advenisset, Appuppenneus multiplici fedulitate extempore templum domumque Gonsalvio adflicant, sparsam multitudinem cogunt, segmentem non uni ab aliis sejuncti, sed continuatim faciunt, denique tem adeò strenue urgent, ut ante quadrimestre spatium sexenta capita in novo oppido computarentur. Constitutis uteumque rebus, Rochus Gonsalvius cum Ferdinandio Ariā in Paraquaria & fluminis Argentei Praetorem rufsum electo, de Paranz statu actus ad Assumptionis urbem mensis Novembri contendit. Prætot nuper sororem suam cum Rochi Gonsalvii germano fratte in matrimonium collocatā, & affectu in Societatem jam satis clarus erat: quare omnia proclivia in eo reperit, nisi quod fama suz velificans voluerit ad nova Paranz oppida statim pergere. Disuadebat fortiter Gonsalvius, afferens adhuc esse immaturos Barbarorum animos; posse præcipitatione magnas res corrumpi: nomen Hispanorum ob præterita bella apud Paranenses esse odibile: Societatem apud novos homines fore suspicolas, si statim Hispanos quovis prætextu introduceret: desisteret itaque ab i'cepto, & tantisper differret gloriæ segetem, quam sine periculo aliquando meteteret: interim authoritate Societatem juvaret, hanc esse upicam de religione Christiana & Rege Catholicō benē metendi viam. Hzc Roehus: sed Prætor pulchritus sibi fore ratus, si præsentem aditi Paranz alias præpareret Prætoribus gloriæ occasionem, Rocho Gonsalvio (cujus in comitatu sibi tuta omnia confidebat) ad præparandos Paranensium animos præcedere iuso, eum quinquaginta Hispanis multisibz se dat in viam. Ubi Paranz littus attigit, in exornata navigiola ab Gonsalvio honorificè exceptus fluvium traesinist. In obvctsā Itapuano oppido insula Didacus Boroa ingentem Crucem erigi curarat, quam ut à longè confexere Hispani, festi cymbarum circumductione, & repetita sclopotorum explosione, aliisque venerationis ac latriz ostentamentis, militariter adoravere: leti quod eo in loco Crux triumpharet, in quo communes hostes tamdiu regnabant. In Itapuanum oppidum inductus Prætor, ubi ad exornatum templum venit, ad comites suos conversus, Gratias, inquit, Omnipotenti Deo flexo omnes populi agamus, quod unius virtutis Crucis hodie ea loca calcemus, que nec preciū per tot annos ensis, nec Hispanorum robur debellare valuerunt. Deinde Gonsalvio & Boroa gratias altis, quod per eos tanta res peracta esset, promittens se honorarias litteras in Societatis commendationem ad Regem Catholicum daturum, Itapuanorum primoribus in oppidi duces ritè constitutis, Barbaros moouit; ut Sacerdotes suos (quorum ipse manus demissio capite ad exemplum osculatus est) vellent reverenter habere. Secundum id, quia rumor increbuerat, ob ejus adventum, adversi fluminis accolae inquietè agere, & jam ex propinquo sese hostiles cymbæ ostentarent, eo quo venerat die, metum necessitate abeundi celans, quam ecclerimè ex Itapuano portu solvit. Navigantibus trecentis circiter Barbari clavā & lagitis armati in fluminis præcipito occurruunt; qui indebī vim Prætori intulissent, ni Gonsalvius autoritate ducem eorum repeellsent.

C A P U T
V L
Rochus Gō-
saliuſ con-
ſtructum
ab fe San-
cta Anna
oppidum
Franciscanis
concedit.

Sancta Anna
oppidum cō-
cedit.

Prætorum
Aratu Prætor
Parauam
vales infor-
ma-

Rochus Gō-
saliuſ dif-
fundere co-
natur.

Prætor in
spicere per-
git.

Prætor
Cruce trium-
phus.

Societatis
commendationem.

Prætorū pa-
rata.

Sacerdotum
et Cruci-
permarum.

Appenni-
ni Franc-
orum tra-
dentes.

CAPUT
VII.
De Guar-
anum mo-
ribus.

Guarani Is-
tymne habi-
tants.

Belligantes

Barbari.

Eruam de-
mum.

Matrimonia

Majestatis.

Funera.

Is erat Tabacambius, qui à Prætore rogatus, ut vellet Regis Catholici nomine Ducalem baculum acceptare, quo Paranenium Dux dignoscetur: superbè respondit, se satis haecenus omnium Ducem fuisse sine baculo, deincepsque futurum. Ex quo congressu intellexere Hispani milites, quod potentior occulta Sacerdotum & Crucis reverentia quam armorum confidentia sit. Defuneti periculo, non diu post ad Appupen paludem pervenire. Ibi iterum Prætor laudavit Gonfalium, quod tantillo tempore templum oppidumque eo loci construxisset, & gentem barbaram mansuefecisset. In his rebus dum sunt, Franciscani Patres, Prætoris & aliorum autoritate interposita, postulaverunt, ut Appuppenensem cura, quos ad Fidem olim sollicitaverant, sibi traderetur: aientes, eos ad vicinam coloniam abs se construam, incolatum paucitatem laborantem, traduci, & ex utraque gente justum oppidum conflari posse. Rochus rem decoram se facturum arbitratus, si urbanè & sine lite præclarissimo Ordini, quod postulabat, concederet; præsertim cum non deessent alibi alii Barbari, in quibus reducendis Societas fructuosis operant collocaret, & sedem fixam in medio Paranensis provinciæ jam haberet, sexenta illa capita abs se rediusta, ad Franciscanorum curam pro potestate traduxit. Sic Paranensis Provinclæ, haecenus rebellis & fetox, franco accepto, regimini se subiicie tandem utrumque ceperit. In qua penitus domanda quid Societas egerit, suis temporibus tradam. Porro quia Paranales & Gualraniz populi, necnon multæ aliae Ethnicorum regiones, Societatis laboribus destinatae, è Guaranæ gente sunt, lubet de Guaranorum moribus aliqua simul tradere, ut rerum scribendarum compendio & ordini consulam.

TERRA illa, que inter Maranionem, sive fluvium Amazonum, vel si mavis Aurelianum & Paranam, immenso plusquam mille leuarum tractu abs se divaricatos, interjacet, medianum pœnè Americæ Australis partem constituit. Quam terram omnem Guarani non tantum incolunt, sed extra hos limites pervagati, quidquid spatiis inter Paraquarium & Paranam ad Peruvia fines excurrit, latissime occupant. Porro passim reperiunt est in eo spacio alias nationes, lingua & moribus ab Guarani discrepantes, quos ipsi ex innata superbia mancipia appellant. Cum eis interneceinum eternumque bellum gerunt. Bello captos solemniter saginant, devorantque. In his epulis ad bellicos facinoris monumentum, nomina nova sibi afflumunt. Exiguos pagos passim habitant, quibus præsunt Casiqii hereditariæ nobilitate aut eloquentia populari insignes. Si bellum ingruit, ducem fortitudinis famâ præstantem sibi præficiunt. In bello præponentes electos, servare ordines, occasiones prævidere, diem & locum eligere, tempestivitat uti, eibos curare, omnino negligunt. Fortuitam plerumque pugnam incunis, repentinâ irâ validi; si impetus differatur, recordiam induunt. Clavam & sagittam præliando adhibent. Corpora nuda ante pugnam terris coloribus horrificant. Nec clementiorum nec regularum apud illos usus est: paleæ, luto & informi materiâ domos rotundas aut oblongas ædificant, tantâ pletumque magnitudine, ut una domus pagum conficiat. Matrimonia libera sunt: quoiquaque freminas alere & adipisci potens est, tot conjuges aut pellentes numerat. Caliqui præsertim jus sibi in præstantissimas pagi sui puellas usurpant, quas non ægrè clientibus aut hospitibus minuendas tradunt. Nuribus passim abutuntur: Dimittere uxores, & vicissim ab uxoribus dimitti, nemini admodum prohibeunt. Quemque mortalium hospitali irecre teste nefas habentur. Hospites fletu & prolixâ laude Majorum excipiunt: fictum risu & convivio terminant. Perbrevi veste ex plumis aut conchiliis contextâ verenda regunt, cætera nudi. Triticum turcicum, & cucurbitatum, necon fabarum radicemque varia genera seruant. Carnibus venatione capris peccinè crudis vesuntur. Si quis inter illos, præsertim nobilis Jacob natus, à vita discesserit, diei vix potest quanto ejulato feminæ omnia loca compleant: buccis inflatis voces interrealari silentio horribiles emitunt, ex altis locis subinde se precipitant, crines lacerant, frontem ferunt, mortua corpora vertant, amplexantur, alloquuntur, latera intendoir, palmas dilatant; ollis prægrandibus cadavera imponunt: & autumnantes animas simul cum corporibus sepeliri, parellis concavis ora mortuorum cooperiunt, ne nempe animæ suffocentur: ut scias ab

codem magistro doctas, qui terram levem catorum suorum cadaveribus precabantur. Nullum omnino Deum colunt, superstitionibus tantum & Ariolotum veterorumque insaniis dediti sunt. Ariolandi varia ars pro varietate terrarum: prænem tamen omnes in eo convenient, ut magos dæmonum familiaritate nobiles præceteris reverentur. Magieꝝ artis p̄ficiam ad ipsi volentes severissimis jejuniis & afflictionibus se maſtent oportet: in quibus peragendis, illoti, nudi, & soli in locis obicitus remotisque agunt: nihil nisi piperis quoddam genus & triticum turicum igne tostum ad cibum adhibent; crinibus impexis atque turbidis horrere, unguis prolixè deformes habent, arque alias foedities affectant, aliusque rigoribus corpus atterrunt, donec viribus zequi jam ac sensibus ex inedia destituti dæmonem invocatum videant. Horum officium est, per imperceptibilem osillum, capillorum, carbonumque jaculationem, corporibus nocere: quæ res inchantmentibus depravat, ubi mortalium membris sese indiderint, maciem atque adeo mortem perspè creant, nisi, qui pestem manu fecere, cauam ex affectis partibus demandant. Aliud verò magorum genus reperire est, ab noxa abstinentium, & soli dæmonum familiaritate se jaſtantium, fingentiumque, fēmotas & secretas res, ab Stygiis inspiratoribus cognitas, sciscitantibus posse se revelare. Quibusdam in regionibus, si mulier maga & incantatrix esse velit, castitatem præferat necesse est: si parit, veneratioem apud omnes amittit. Nunquam sine strepitu & horrore perniciabili dæmon his magis se videndum præbet. Sunt & arioli pro medicis se habentes: horum munus est multa loqui, plura fingere, & nihil plerumque efficere: affecta morbo corpora sugunt, & ac si morborum causas exsuxerint, ex ore putridum quid evomere simulant. Ad insaniam somniis & auguriis dedita Gens est. Tačtu bubonis pigros se reddi autumāt, quod ea avis nec multum volet, nec nidum apud eos faciat. Si spicam miliū gemelam comederit mulier, gemellos se paritum credit. Puellam primum menstruum patientem mitis modis exercet: mulieri lacertosæ excedenda traditur: à carnis eius abstinere cogit, donec abrafi etines aurem pertingant: ei nefas viros apicere: si plittacos videre contingat, loquacem fore imposternam existimant: domum verttere, accelerato passu sine diverticulis aquatum ire, triticum pilo terere, ne momento quidem oriari, omnia denique frugi matrisfamilias munia obire jubetur: (quam exectionem Joannes Rho inter varias suas virtutes numeravit) talem denique reliquā vitâ futuram poellam purant, qualis circa primi menstrui tempora fuerit. Feminæ gravidae prænem ab omnibus se abstinent. Ne proles in flaris naribus nascatur, alcum carnes non comedunt: si exiles aves edent, arbitrantur exigui corporis scatom nascitum. Ab eorum animalium eū arcentur, quorum qualitates sua proli nocturas phantasticè verentur. Prægnantibus uxoribus virorum haꝝ sunt leges: seras ne occidito: sagittas & clavas, aliæ instrumentorum manubria ne facito: post partum ab carnis eius quindecim diebus abstinet: arcum laxato: decipulas avibus ne tendito: domi stertens & jejunus, donec proles umbilicum solverit, maneto: si quid contra feceris, magnum malum timeo: Cùm infans recenter natus infirmatur, cognati cognataeque ab eorum ciborum eius se privant, qui infantī damnum, si comedenter, allatū creduntur. Natis prolibus nomina imponunt de scutib⁹ virtutibusque corporum accommoda: si fulcus fuerit, corvum; si raucum fletum edar, rānam nuncupant. Sexta similia omittit, ne fastidium pariam. Ceterū gentem hanc cointentantas ineptias, & tantam barbariem, ad Fidem Christianam capeſſendam retinendamque, necnon ad ſtreas mechanicas, aliquantulumque politiam, si non deficit cultura, p̄t alii Americæ Barbaris idoneam esse compertum est.

JA M verò in utroque Guairaniz oppido Socii varias Reipublieꝝ Christianæ utilitaires adferabant, quamplurimis Guaraniis è dæmonum servitute in Christi libertatem assertis. Josephus Cataldieus auctor non semel Barbarorum abactores per longissima itinera inseQUI, multis è vinculis autoritate, & intentaris coelestium mortaliumque minis, extorsit. Præterea multi aliunde Ethnici Sociorum industria ad Ignatianum Lauretanumque oppida traducti suntr. Magnitudinem laborum inde cognoscet, quod non integro anno pestis in utroque oppido sexcenta circiter capita

Prefiguntur.

Arborum imperiamenta.

Mæſtia.

Medicis.

Inportionis mīti.

Puerorum exercitatio- na.

Grauidarum & parturientium dolorum.

Matronarum vanas eder- sentur.

Ex parte- tione.

Infantium mortuorum.

CAPUT VIII.
De vanis
Guairanis
etibus.

mille quadragesima & sesquicentum Barbaras ex ducuntur, aliquantum superceduntur.

A iudice di-
cuntur mo-
nitos.

Regina Ca-
lerorum Bar-
bararum vî-
fisit.

In templo fo-
rastinum fuisse.

Dominum ne-
stidem circu-
lit.

In alium am-
anadver-
sus.

Prudentia Bar-
bara dicitur,

Fatigata dies
excede.

Domi*nus Ignatius*
reliquia.

CAPUT IX.

Gesta apud
Guairaeos

Guairaeos
erant
etiam bapti-
smatis.

Regina Ca-
lerorum & Re-
gis Barbaris
profusa.

Pater Ro-
merus fana-
tus.

Lingua peri-
tra indigenum
et alijs acci-
pa.

Sacramentis expiata messuerit: nulla oppidorum diminutione, in mortuorum locum succedentibus mille quadringentis ac septemdecim Barbaris, ex nemoribus ad oppida reductis, & in Cathecumenum album per Socios refatis. Octoginta suprà octingenta capita sacro fonte abluta, & nongenra ac septemdecim paria legirimo Matrimonio copulata sunt. Nunc ad singularia devolvor. Antonio Ruisio divina meditanti audita per aërem nescio cuius vox est, imperans, ut quendam Matrimonio jungere. Finirà prece, Casiquius, pellicatus infamis, se ei stiterit, affirmans noctem integrum insomnem duxisse, quod vox et incognita identiter monitus fuisset de coniugio Christiano titu incundo: nec dubitatum, vocem ab utroque auditam celestem fuisse. Sed longè illud est mirabilius. Barbaras mulieris gravi in morbo se visendam præbuit Cœlorum Regina, preciosissimâ veste, & capillamento Solis instar radiante, conspicuum: cuius hæc vox fuit: *Nec turberis, inquit, o Atelier, quod ad te in infernitatem recreandam venerim, singulis enim Sabbathi in hujus oppidi templo me presentem sisso.* His dictis videri desit. Affirmavit Barbara illa mulier, se alias eandem Virginem spectasse domum nostram benevolentissimè circumcurrentem, memorando prorsus in Guairaeos Socios tantæ Reginæ favore: quorum Sociorum diligentia præcipua gentis virtus ita profligata sunt, ut integro anno in utroque oppido unus tantum ebrietatis succubus repertus sit; quem Neophytorum primores acer- rimis flagris multatum diuturno carcere maceratur: optando Septemtrionalibus quibusdam in regionibus remedio. Obviam etiam itum est venditionibus puellarum, ab Europæis emi solitarum. Virginculam unam Hispanus ab Neophyto emere volens, spopondit eam se clam Societas Paribus habituram: cui Indus, & clam Deo, inquit, etiam habere poteris? Duobus Neophytis totidec in navigiola ex una arbore concava Dominico die fabricantibus prædicterunt populares, alvérfo Deo consecratis cymbis non usuros: nec vana fuit prædictio, nam antequam usi esse posse, confratres cymbæ sunt. Semendie festo terreni mandarum, reliquis circem agri fertilitatem facientibus, exsiccari contigit. Infans morti proximum Baptismo vale- tudinem repentinam recepit. Puellus pro mortuo ab omnibus habitus, contactu Divi Ignatii Reliquiarum, aur revixit, aut ex deplorato morbo convaluit. His portentis Divo Ignatio, festis diebus, & Sacramentis cultus conciliatus est.

A PVD Guairaeos non eadem erat baptismonum felicitas, falsò estimantibus Barbaris, primum Christianorum Sacramentum quem infantibus ac adultis esse lethale: qui error inde præcipue oriebatur, quod videnter plerosque (nam nulli, ob gentis virtus, nisi in mortis articulo baprizabantur) suscepto baptismō exspirare: sed ne ea serperet heres, commode factum, ut mulier adulta, multi que infantes morti proximi, baptismi aquas quem corporibus ac animis salutares experitentur. Aliud tanto malo remedium fuit, tabellam Christi inter brachia Matris ab Regum Triade adorati historiæ insignem, solemni pompa in ædem novi oppidi, ab Tribus Regibus nuncupati, intulisse: exinde enim observatum plerisque Barbaros, saltē in mordis agone, minus ab baptismō abhorruisse. Cœlorum Reginæ, nec non Regibus, gentium patronis, Christianorum titulum estimationem novis hominibus, ut pœ creditum est, insinuantibus. Sed & Petro Romero, Barbarorum doctori opimo, Christi Mater voluit esse salutaris. Is per fluidum secundumque carcinoma putrem materiem egerebat, adeo pertinaci malo, ut brevi vitæ omnino profligatas, & ad munus suum obeundum prorsus ineptas, senserit: nulli supperebant medici, pharmaca nulla: optabat tamen ipse in operarum pauci- tate rei Christianæ promovendæ operam suam dintusculè collocare, quam rem ferid ab Superis postulans, folium arbusti temerè repertum ulceri applicuit, sensitque genè subito in cicatricem coivisse. Idem Guairaeorum lingua, difficilis planè & implexa (nam ea gens turbinatum in gutture plerumque loquitur) mysteria nostra explicanti dubium subrepit, num fideleriter lingua Guairæa catechesim explana- ret, ab quâ animi perplexitate ur eximeretur Deum impensè rogabat. Nec frustra fuere preces: nam eo tempore, quo sacrificabat, ei cogitationi intentus; alter pro eo indicium sinceræ explicationis cœlitus accepisse creditus est. Insignis Romerianæ

caritatis partus fuit venefica mulier ex Frontonibus orta, & apud Guairazos captiva, quæ in ancipiiti morbo suz gentis veteratoris præstigijs se curandam tradiderat. Sed quamvis sic agenti quotidie per servulum lautiusculam paropliudem submittebat Romerut, quæ assiduate beneficiandi permovit, ut deseruo venefico homine, agnatisque artibus, Baptismum ab suo benefactore peteret. Verum volentem eam baptizare turmatim circumstant Barbari, postulantes ne id officii præstaret mulierum pessime, & venena spargere assuetæ: nam si eam pro instituto suo in sacrâ æde sepeliret, fore ut in tygridem converfa omnia circum se vexaret, perderetque. Satius esse in loca vasta remotaque mortuz cadavcr effeire, ne post mortem quam in vita foget nocentior. Hec illi: quippe Guairuze in eâ sunt hæresi, ut malorum hominum animos putent in feras, eò terribiliores, quod in vita peiores fuere, commigrare. Sed Romerut ridiculam transmigrationem deditos docuit eam esse baptisimi vim, si ritè percipiat, ut fodi filiorum mortalium animas sole ipso pulchriores reddat, & ad coelos æternâ donandos beatitudine transmittat.

IN Chileni regni metropoli, ac ejus ditione, Guarporum aliquot de novo ab Societate JESU-CHRISTO transcripti sunt. Nec indiligenteriis Socii Mendocæ degentes, in Barbariem signa Christi intulere, magno tempore Dæmonum de honestamento. Sed præcipua vis agendi per Chileni regnum in uno Ludovicico Valdivia vigebat, Socios terra marique in hostium finibus laborantes exemplo atque verbis animante. Eo admittente multi ex Araucanis, Zumbellaniis, Catarañis, ac aliis populis, abjurato bello pacem cum Hispano Rege sanxerunt, vario numero ex his nationibus ad partes Christi etiam translati. Melchior Vanegas, Chiloënsi missione Præfetus, iussu ac nomine Peruvia Proregis, insperit tringinta & quinque insulas archipelagi Chiloënsis, ut sincerè Indorum indemnitatæ caveretur: defedatu remigum ipse cum Socio periculofo in mari scaphâ vestus, aliquando remigavit; præter Neophytorum omnium per rot insulas sparsorum Exhomologem, trecenta & octoginta capitâ salutaribus aquis, Socio idem officium præstante, immersit. Octo mensibus eo in munere politis, ad Proregem, rationes procuratiōnēs sua darutus, magno cum Indorum levaramento navigavit. Inde redux, in Insulis suis labores apostolicè continuavit. Eo absente, è terra continentis rebellēs Osorniani, & aliarum factiōnum populi, legatione ad Chiloënsēm Præfectum adornata, Christianum Sacerdotem postulatum venire: spondentes le Ludovici Valdivia conditionibus ab Rege impetratis accommodaturos, & Legem Christi capellituros, si milites ab vexatione cessarent. Præfecti iussu, fide publicâ, Didacus Castaneda, exterrimus Sacerdos, eò delatus, interiores rebellium factiōnes Regis Catholici amicitiz cupidissimas reperit: quingenia capita in Osornianis ruinis sacro fonte tinxit; aliis in locis vario numero quamplurimis Ethnicis idem beneficium impertivit. Sed tantis spebus promovendis obstatbat quotundam horum avatrices, salutem tot mortalium privatim commodis contra Regis Catholici & Senatus integrerim lancita pertinaciter postponentium, atque Ludovici Valdivia acerrimi pacis conciliatoris famam ne fandis prorsus criminationibus infectantum: immoto ad hanc Valdiviâ, & quadruplicatorum tela, tolerantiz Christianæ clypeo, fortiter retundente.

CORDUBÆ Tucumanorum, fundatio Monasterii Dominicanarum Virginum Provinciæ nostræ capitibus fastidiosum negotium facessivit. Rerum variorum temporum maximè ceteram luber simul evolvere. Leonora Texeda, matrona æquæ dives ac nobilis, à dæmoniæ diu sollicitata, utlaqueo vitam finiret, nullis remediis ab importuno monitore sele satis extricare potuerat; donec monita ab Joanne Dario, Sacerdote nostro, ut se Divæ Catharinæ Scenensi committeret, otium mentis sibi reddi sentieret, & in grati animi testimonium se suaque omnia erigendo Dominicanarum asceterio lubens volensque dedicaret. Gratum planè Superis votum: sed multa diu oblitore destinato operi: nam nullum adhuc erat in Tucumanâ Parauariâque sacratum Virginum monasterium, ad cuius normam nova domus

Venerabile
ad fidem
adducit.

Ridicula a.
minariorum
transmigratio
ne explosio
nem.

CAPUT
X.
De Chilensi
Regni ro
bus.

Ludovici
Valdivia
missione Chri
sti & Regi
conciatio.

Melchior Va
negas chi
lotesque inju
rit.
Romag.
Tremens &
obligata
cum Socie
daperit.

In Provincia
navigat.

Didacus Ca
staneda quo
grana capita
facto sunt
ablati.

Ex mera
aliza.

Calomelia in
Valdiviam.

CAPUT
XL.
Monasterii
Monialium
Provincie
capitibus fa
ctum negoti
um.

1616.
Leonora Te
xeda votum.

Monasterii
fundatric.

Religiosa vo-
rum.

De voto
nuptiarum or-
tum ducimus.

Pontificis va-
lor ageretur.

CAPUT
XII.
Diploma &
sententia
Pauli V.

conformaretur : & veteres Moniales è Peruvia Chilenoque regno, aliatum institutrices, venire tenuebant. Præterea in his terrarum ultimis, Regula, ut vocant, Divæ Catharinæ Senensis nusquam repetiebatur. Quibus non obstantibus, cùm Domina Leonora opus quoquomodo fieri urgeret, quod se votis adstringi prosteretur; habito super ea te gravium virorum consilio, Didacus Torres Episcopo Tucumanensi author fuit, Virginibus cum Domina Leonora, Dominicanatum velum ac vestem suscepimus, Sanctæ Theresiæ Regulam additis demptisque, spectata loci conditio, pauculis ordinationibus, tradendi : & defectu veterum Monialium ipsam Leonoram, prudentissimam feminam, novo suo Monasterio præficiendi. Rebus in hunc modum authoritate Episcopi ordinatis, tyrannio persto, multæ Virgines, præcunte solenni ritu fundatrice, religiosa vota emiserant, & plerique virtutum specimina exhibere summa fide & pace pergebant: donec Ferdinandus Mexia Dominus Leonoræ consobrinus, Sancti Dominici Religiosus planè gravis, Româ, quò negotiorum ergo iverat, rediret. Is sanguinis & Religiosæ professionis privilegio consobrinam lèpè alloquens, dum ultrò citrōque de statu novi Monasteriū, se abiente creti, agitant, brevi Domina Leonora in eam mentem adducta est, ut de validitate votorum nupet emissorum vacillaret. Concussis eâ vacillatione plerumque Monialium animis, de novandis rebus palam actum est; nonnullis è frigidioribus in spem deferrendi Monasterii erexit: & quia non dubitabatur, Didacum Torres, defuncto Episcopo, consilium suum auctoritate, quâ multum pollebat, defensurum; Ferdinandus Mexia alios Religiosos & Sacerdotes in partes traxit: simulque omnes carum rerum capita, quibus in erigendo novo Monasterio peccatum fuerat, expli- cant, aientes, Chymericum videri Diva Theresia Regulam servandam traxi Monialibus in Dominicanorum habitu Diva Catharina Institutum proficeri volensibus: & invalida fuisse vota concepta sub Sancta Theresia Regula, demptione & additione legum corrupta, & alia hujusmodi. Ex quibus conficiebant, nec Dominam Leonoram, nec ejus socias, Religiosas esse, & posse, defertophantastico instituto, ad nupicias pro libitu convolare. Episcopum verò & Didacum Torres, chymetrici Monasterii machinatores, astrebant censuras Ecclesiasticas incurrisse in Beguinios fulminatas, qui prolibitu novas religiones fabricabant, detruncabantque. Denique eò res deducta est, ut dicta capita in ipso Monialium monasterio thesibus propulsis defensuros se, scholastico modo, publicarint. Quare vulgata, Petrus Oniatus Provincialis, inter primos hujus saeculi Theologiz Moralis scriptores computandus, instar multorum unus, ægerrimè ferens Didacum Torres, duarum Provinciarum pro Societate fundatorem, pro uno Virguncularum Alcectero traduci, non dissimulandum ratus, ad conductum disputationis locum se contulit, & sigillatae objecta revolvens, demonstravit: Vestem Sancti Dominici, ex voto Domine Leonora suscepit, nihil officere potuisse valori Religionis sub Regula Diva Theresia iurata: cùm accidentali illa mutatio nihil avinceret statu Religiosi substantiam, per se sub quavis vesti satis stans, & naturam conservantis, secundum triatum illud adagium: Vestis non facit Monachum. Atulio minus, ob additionem dempti pér mœve pascarum legum non substantiam, confisi posse novum id institutum esse; cùm cereum sit, parvissimum illius, Regula integratissima nihil admodum demptum fuisse: & proinde ejus machinatores minimè obnoxios esse censuris contrà Beguinios in Clementina contorti. Quinimmo, licet concederetur novum illud institutum fuisse, non idcirco concludi posse ejus autores Clementina patris, in solis Beguinios lati, obnoxios fore, cùm Suarini & Tolemi, Theologica palestra decora, Clementina patris in Beguinios contortas expedit demonstrent in aliis non posse detorqueri. Denique nullum argumentum ab adversariis allatum fuit, quod Provincialis Oniatus, disputer aceritus, coram indicatis Doctorum locis æquè promptè ac doctè non infirmaret.

VERUM quia non dubitabatur, in novi Monasterii fundatione ob ineptitudinem locorum, personarum idonearum absentiam, & regularum defectum, multa contra jus communio factitata fuisse, & sacre Virgines cuperent scrupulos omnes sibi demti; Pontifex Maximus per litteras supplices de re tota edoctus,

pleraque

pleraque Oniati Provincialis asserta, Frederico Cardinale Bortomæo admitemte, diplomate confirmavit: quod hic appendere non pigebit, ut ab fastidioso negotio semel me expediā. *Ad perpetuum rei memoriam.* Sanè pro parte dilectorum in Christo filiarum Monialium monasterii Sancte Catharinae de Senia nuncupati, civitatis Cordubensis, in Indis Occidentalis, nobis nuper expositorum fuit, quod alias monasterio prædicto, per Ordinationem loci Apostolice authoritate creto, pro felice illius regimine & directione infra scripta statuta, juxta regulam Beatae Therese, aliquantulum tamen immutatas, edita fuerant, tenoris subsequentia. (hoc loco de verbo ad verbum Regula ab Episcopo tradita referebatur) Cum autem, sicut eadem expositio subjungebat, Moniales prefatae professionem, servatis aliæ servandis, emiserint; à nonnullis vero dubitatum fuit, an statuta, necnon professio illorum vigore facta, sint valida. Nobis proprieà Moniales prefatae humiliter supplicari fecerunt, quasenam in præmissis opportune providere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur hujusmodi supplicationibus inclinati de Venerabili Fratrum nostrorum Sancte Romana Ecclesia negotio Regularium Prepositorum consilio, statuta prefata Apostolicae autoritate presentium approbamus. Et confirmamus, illiusq; inviolabilitas Apostolicae firmatio robor adjectum, ac omnes ac singulos tam juris quam facti defelctu, si qui defuper quomodo libet inter venerint, supplemus: decurrentes statuta predicta, ac professiones hujusmodi, juxta illorum formam factas, validas. In futurum autem superscriptum ritum habitum Monialibus concedenda, à Regula Sancti Dominici sumptum, servari debere, ac irritum & innane si seculu super his è quoquam, quævis autoritate scienter vel ignoranter, contigerit atentans. Non obstantibus constitutionibus, &c. Hoc Pauli Quinti Diplomate accepto, Didaco Torres authentis, & pax Monialibus profectis stetit: sed si vera volumus fateri, sicut Divi Ignatio unum Ronz Monialium monasterium plus olim faciebat molestiz, quam totius Societatis regimen: sic altera dominus Monialium majorem inquietudinem, quam immensæ Provinciæ loca omnia, Petto Oniato & ejus decessori conciverunt. Nec dubium fuit, longè consultius utique futurum, si se ab hac negotiatione abstinuissent.

Didacum Torre
s à calce
ma vendicatu
tur.

CAPUT
XII.
Prator Pa
rarequar ab
armorum
conflio &
vocatur.

Ferdinandi
Arta præce
mptum.

Rochus Gon
salvius au
thoritatem
interponit.

PETRUS Oniatus Provincialis, ordinaris Tucumanæ rebus, ad Assumptionis Urbem navigans, è Paranensi expeditione Rochum Gonsalvium & Didacum Boroam evocavit, cum utroque de propaganda per Paranam Fide, & de modo Urvaicensis Provinciæ subjugandæ, consultatus. Auditis vero eorum sententiis, in magnam spem venit Christianum imperium per utramque regionem Apostolico marte dilatari posse. Tantz spei utecumque officiebat Ferdinandi Ariz Prætoris intempestiva magnanimitas, volentes Urvaicenses populos haftenus intactos, armata manu adire: & jam fecerat decretum, quo jubebat Hispanorum plerosque huic militiæ nomen dare: quam rem Socii, missionibus destinati, zegerrimè ferebant, affirmantes ostentatione armorum Paranenses, per quornam ditionem cundum erat, turbatum iri: Urvaicenses vero semel armis exacerbatos, difficilè postea Legem Christianam recepturos. Cùm nihilominus Prætor in opinione persisteret, Provincialis iussu Rochus Gonsalvius, affinitatis titulo ab Prætoris offensione latus tutus, liberè & modestè rogat, ne bellum, Reipublicæ Christianæ nocivum inceptaret: meminisset Regis Catholici litterarum sibi primùm Prætori missarum, & aliorum Regionorum Diplomatū severè prohibentium, ne quovis prætextu, armorum vi in Ethnicorum terras Evangelium induceretur: inconcuso ad hæc Prætore ad bellum glotiam omnia referente, & speciosum communis boni pallium destinatæ expeditioni prætentente. Sed tota vis ad dissipanda Prætoris consilia in Hispanis civibus fuit, Paranensis bellū diuīnū infelicitate, & Urvaicensis expeditionis magnitudine, deterritis, ideoque odibili militiæ nomen dare renuentibus.

HOC metu discullo, Rochus Gonsalvius ad Paranam rediens, Tabacanum, ducentorum circiter Indorum Dominum, sed longè latèque Barbaris authoritate moderantem, quæna Prætori ferocientem nuper vidimus, adit; rogat que ut novi oppidi, quod fundare decreverat, ducem acceptaro ducali baculo constitui se sinat. Sed Barbarus ferociter refragatus vociferatur, se fatis Paranen-

CAPUT
XIV.
Iugoslani
oppidi ins
de.

Tabacanum
Gonfalonie
refugit.

plures novæ
colonias dant
nomina.

Tamboaitus
partibus ac-
cedit.

Iaguapuani
excoluntur.

CAPUT

XV.

In S. Ignatii
oppido tur-
batur.

Maracanaima
peninsula

Arapizan-
dovi des-
erto.

Joannis Salas
periodum.

Vitale confi-
lium.

Joannis Salas
oratio.

Arapizan-
dovi fami-
lians.

Barbari in
Didacum
Boroam
fuerant.

Joannem Sa-
las alpa-
serunt.

Utrisque
calumnae.
iur.

suum omoium ducem esse, quām ut uo oppido potestate suam coēreens, bacūlum aut virgam limitatæ digulatis ab advenā accipere indiget. Dilatātaque in aliam tempestatem Barbari devinciendi curā, Gonſalvius adlocut̄ emicentem, quem indigenz Iaguapuam nuncupant, adnavigat, exculsaque circum omoi vi- cinitate, imperat à oon paucis Ethniciis; ut fedem in eo loco figant. Multitudi- nem auxit Tamboaitus, Inſulz Iaguapuano littori obversis Caliquius, quorum Inſulanorum exemplo variis ex nemoribus Barbari confluentes, crecta folenni ritu Cruce, Gonſalvio delineatore, oppidum construxere. Distat Iaguapua ab Itapuano oppido leuis circiter quatuor, ab Ignatiano duodecim, in quibus oppi- dis Socii fedem fixam habebant: & quia nullus Sacerdos supperebat Iaguapu remansurus. Socii per vices ex utroque oppido novellam gentem omni Chriſtia- norum Officiorum genere exequrum ibant: magno ſemper in Neophytorum Catechumenorumque catalogum numero relato.

His qualibuscumque proſperitatibus intercessit Arapizanduvius, Ignatiani op- pidi dux, neſcio quā occasione ab Patribus abalienatus, qui aſſumptā ſecum male contentorum hominum catervā, ad Paranaſes Ethnicoſ, coofilia ac vires cum Tabacambio collarurus, importuno admodum tempore transſugit. Ad littus Parana peninsula jaceſ, quam hinc fluvius, inde fringens palus exiguo planè aditu efficit, Maracanaima indigenz vocant; rebellibus opportunum receptaculum. Hac ſe peninsulā Tabacambiuſ ac Arapizanduviuſ includentes, novis Parana op- pidis terrori erant, verebanturque Socii, ne utriusque auſhoritatē ſequi pleri- que Neophyti deſer:ā fide dilaberentur. Igitur antequam firmarent conſilia, Joa- nes Salas ex Sancti Ignatii oppido ex impromptu eō delatus reperit Neophytoſ zqñē ac Ethnicoſ ferocitatem potius, quām prenititudinem præſeruent. Igitur mor- tem in singula momenta p̄tſtolans, portatili altari erecto (nam tetrocedere non tu- tum erat) defiſcentibus humanis coofiliais, Deum ſacrificio in ſubſidium vo- re contendit: & jam audaciores de eo maſtando agitabant, cum intercessit verula, magnis vocibus parricidium prohibens, aiensque, ſi ſeculū patrarent, Hispanos omnes undeque in vindictam Sacerdotis indubie ad volaturos, & uoū necen- ſi in totius Parana permicem verum iri. Valuit mulieris vox ad reprimendos utcum- que Barbaros: quare Joannes Salas, ſacrificio peracto, uti erat Deo plenus, Ara- pizanduvium inter merum & audaciam vacillanteſ hac oratione percellit. *Te, in- quid, o Arapizanduvi, primus omnium, adiutor olim Ferdinando Ariā Prasore, fidei Chri- ſtiane viam Paranaſibus populuſ aperuſſi. Tu primus Socios evocasti: evocatos objecſa corporis non ſemel contra rebellium furorem defendisti: tua auſhoritate Divi Ignatii oppi- dum ſurverat: nomen tuum longe latèque volat. Noli, amabo, tot decora perinacē- rate turpis transſugii corrumpere. Si citò rēſipſcas, non tantum pŕiſtimum gradum & amicitiam recuperabiliſ, ſed etiam inter preciūs merita computabitim celerem peniten- tiam. Elude, amabo, diuini artes, tot uenementa per invidiam dichoneſſare volentiſ.* His dictis allata munuſcula extorti, & compellati nominatim transſugarum Pri- moribus, unumquemque rogar ne ſe perditum eant. Mirum dictu! Arapizandu- vius rubore perfus, certis oculis clientes ſuos rēſipiens, pauci verbis poſtularū ſeſti veniā, Tabacambio deferto, eum omnibus Neophytiſ Sacerdoti ad oppidum ſe reducendum tradens, Socios ingenti metu perculſos pari gaudio affecit. Non diu pōst, in eodem oppido, ferocios Indos clavā ac fecuti armatos in Didacum Boroam iuſultantes, jam jamque opprimere paratos, Joannes Salas oſteotatione fortitudinis repreſſit. Aliās, alter Barbarus eundem in eas anguſtias redegit, ut de ejus vita actum putaretur. Ipiſum verò Joanneſ Salas ferocienſ Barbarus, quōd filiam ad audiendam Catecheſim adigere vellet, adeo vehemēter in facie percuſſit, ut ex impaſtā alſpā compluſculos dies febricitaffit ſe mihi hęc ſcribenti optimus ſenex non ſemel narraverit. Sed longe acerbior fuit quovis necis obeunda periculo ſama conſta utriusque in teſtitatem ſparla, inde orta, quōd Didacus Boroa, vir Sanctus, eo tempore quo ludi publici celebrauitur, in meretricis confeſſione excipiendā diutius immorans, tedium creatſet Neophyto, quem interim in templo p̄ſidentem

sibi adesse voluerat, qui frustratione spectaculorum impatiens in forum egressus, obviis fodalibus calumniosè affirmavit, se adfuisse in templo Didaco Boroë cum meretrice forniciant: altero addente, Joannep Salas eodem crimine implicatum est. Octo integris mensibus, inicio utroque Socio, incredibili detimento, ab Neophyto credita res est, donec, accopo indicio, sycophanta, publico in conventu retractata calumniâ, diffamationem legiūm expungenter. Interea Socii, Catechumenis, quotquot erant in oppido, baptizatis, latebras infidelium nondum reductorum tum per se, tum per Neophytorum fidelissimos non sine multiplici fructu excusum ibant; et in Barbarorum emolumentum propensiores, quod pluribus injuriis afficiebantur. Sic tolerantia artibus pedetentim ferociissimos homines ad rectam formam ita fixerat, ut postmodum Ignatianæ colonizæ municipes alias oppidis in probitatis exemplum proponi merentur.

IN Guairanâ Josephus Cataldinus, pro more prævettore sagens prædonum servituti Indorum inhumanum consilia, præstansissimos Neophyto expeditionis Apostolicæ Socios ex utroque oppido sub id tempus selegit, monuitque ne animos ut olim belli ac sanguinis humani siti imbutos secum adserentes certamen enim se cogitare, in quo glorijsius esset cadere, quam credere: martyres secum esse posse, si, resistendi animo deposito, in opere Evangelii maluerentur. In animo suo esse omnes Piropoënses ad Christum adducere. His verbis animati se dant in viam. Inter eundum sensit Cataldinus, nescio quâ dissidentiæ umbrâ animum obdurari, cœpitque dubitare, num prosperum exitum expeditio habitura esset: inter quos animi fluctuantis timores has voces confidentiae conciliatrices audiebantur per aëra: *Noli timere, fili mi: Nec dubitavit eà voce Iē ab Virgine MARIA confirmari, quam paulò ante precibus fatigaverat, rogans ne incassum à se suscepere abiret labor. Tantis auspiciis, post menstruum indagacionem, præcursoris in numerolam Barbarorum manus incident, qui more genitæ arma coucientes, lunatis arcubus advenas ad prælium ferociter provocavere.* Sed Neophyti, prout iussi erant, arcus & sagittas deponentes, colloquium postulavere: quo impetrato nuda pectora & inermes manus ostentantes: *Mors, inquit, nobis pignus pressus sum erit, si, pro annunciate vobis Christo aeterni Dei Filio, non repugnando malemerur.* Avisos mortis feliciter sub adverso Sacerdotium dedicatum. Et ut vos eosdem dedecatis, Magistrum sacra doctrina nobiscum adducimus. His verbis, certius, uti certum est, definitus Aveneira, Piropoënsium facilè princeps, popularibus suis compresilis, yoslit Sacerdotem tibi sibi, qui ad eos ductus, opportuno de divinis rebus sermonem ita libi ploroque devinxit, ut Aveneira pagum suum & operam ad fundandum oppidum offerret: quod antequam se conferret, veterator magus, de Cataldini nece cogitare ausus, crelesti portento elius est. Is numerosâ particidatur manu contractâ, noctu quiescentem oppressurus. Sacro capiti jam imminebat, cum sensit se fuosque ab incognito Sacerdote in veste Jesuiticâ reprisus: quo spectaculo perterriti Barbari, re infecti, in fugam se dederunt. Nec in dubio fuit quis coniuratos fugaverit: nam eadem nocte Cataldinus in somnis vidit speciem Martini Xaverii Socii sui, non ita pridem demortui, parricidas minaciter terrentis, sequitur à morte tutantis. Mane facta, cogita præstigiatoris fugâ, fides somno habita est. Evitato periculo, per intacta omnibus retro seculis nemora ac rupes, Ethnicis (nam Neophyto ad oppida remiserat) se tradit ducentum. Post quintum itineris diem veste & carne lacr., in designatio ab Aveneira loco novi oppidi fundamenta jactis, Crucem erigit, ædiculam sacram & casam ex arboreum ramis extemporaliter excitat: in quâ decem solidos menses in manufaciendâ barbaris, inexplicabili mentis & corporis patientiâ, perduravit. Radices pro omni cibatu, aqua pro potu, pro omni confabulatori inculta Barbarorum frequentia erat. Ex circumiacentibus sylvis quotidie tygium leonumque rugitus audiebantur, viperæ passim occurrabant, Barbari solemnis uulnibus noctes terrificabant, calor in tamali casa sub Zona tortida, & inter spississimas sylvas aëre minimè eventilato, poenè intolerabilis. Ita ut quas res nihil ægrius Cataldino fuit, quam per tot menses nullum Sacerdotem,

Cataldinus
expungatur.Utriusque
sue labo-
res.CAPUT
XVLJosephus
Cataldinus
in utrius
fundamen-
ta pacit in
Guairanâ.
Neophyto
comitari
amat.Et ipso emi-
tis anima-
tur.Neophyto
resu religio-
moderato.Agnitio
dat manu.Cataldinus
confitit ap-
proposita
maris hâ-
batur.Martini Xa-
verio appa-
ruerat.Oppidi in-
venit.Cataldinus
pancerat.

Cataldinus
Celestius
dicitur afe-
fus.

Sepulchri
redicatur.

CAPUT
XVII
Marcellus
Lorençana
Guairanensis
Socios in-
spicit.

Paisaguarum
In fiducia ele-
dimur.

Piropoënsis
transmigra-
tio.

Mille Cinque
divulgantibus
parvulus.

calumnias
expedita.

Spirituosa
Guairanensis
Religio-

domini
Rufi confi-
tior.

Sedentem
vita affer-
ta.

nullum de Societate Socium videte. Quanquam scripto assertur; tantis sc̄ loci exaltis immisces exundasse deliciis, ut siu vix comp̄s p̄ nimia mentis hilaritate tuto corpore subtilare cogeretur, mirabondusque exclamaret: O IESV! o Bone IESV! qui fieri potest, ut ego unius tanâ Celestium illecebrarum temp̄late non obruas! Intertim creverat numerus Catechumenorum ad septingentos, & spes erat longe major, cum Visitator è Paraguaria in Guairaniam appulisse nunciatur.

MARCELLUM Lorençanam Assumptionis Collegii Rectorem pro se Guairaniz Socios inspecturum Petrus Oniatus Provincialis misit, ne dum ipse ad extremas immensas Provincias partes sc̄ extenderet, corporis interiora, cœu vitalia, spiritu privarentur. Eò iturus, adverso primum Paraquario per Paisaguarum hastenus indomitorum fines navigationem octecipit, qui ut eognoveret de ejus consilio norā & opportuna latrocini loca occupavere. Sed Deus elusit positas infidias: nam qnamvis Marcellus in conspectum venierit, nunquam eum assequi poteris: fatentiibus prædonibus se insolitâ vi detentos, ne in Sacerdotem involate possent. Secutius fuit iter, quo è Paraquario ad Paranam, è Parana ad Paranapanzum transmittitur: in quo itinere Indorum pagos, omni Sacrorum ope destitutos, solitis Societatis officiis procuravit; donec collectâ ubique animarum messe, feliciter tandem Lauretum appellerer. Aberat Cataldinus, cæterorum superior, in sylvis Piropoënsibus novum oppidum conflans, qui auditio Lorençanam venisse cum Catechumenorum recenter reductorum primoribus, quā celerrimè advolat: post mutua urbanitatis ac caritatis officia, statim inter utrumque disceptarum, quo in loco Piropoënsibus illis nuperimè deductis nova sedes poneretur. Re multum ultiro citrèque agitatâ, Lorençana pronunciavit, eam non proculab veteribus oppidiis ponendam esse: igitur septingenti illi Catechumeni ad proxima Laureto littora transmigrantes, ante finem anni magna ex parte Christo per Baptismum nomen dedere. Præter hos, mille & quadringenta capita hoc fermè anno Laureti, & in Divi Ignatii oppido, Christianis accessere. Et tamen malevoli homines, litteris per Provinciam missis, famam sparserant, Socios Jesu in Guairania inutiles esse: quam calumniam adeò artificiosè fucaverant, ut de iis revocandis ageretur: nimisrum calumniatores irritaverat maiuscula integritas Sociorum, verantium Indos vexari, & ad iniqua servitia pellicansimè adigi. Præstigiatores & Magi operam suam ad id eommobadant: incassum tamen sygizantes, & malevolorum hominum malitia, cecidere innocentia Sociorum, quasi scuto, inanes iustus eludente. Marcellus Lorençana perspectis Guairaniz rebus, in Cœlum extollebat singulorum Sociorum virtutem, inter tot curas, inque tanta soliditudine & operarum paucitate, Collegiorum mores strictè observavit. Unum fuit quod Visitatoris censurâ indiguit, nimis scilicet in curandis corporibus incuria: quā in re nobile factum sub id tempus ab Ruisio patratum competimus. Dæmon, injecto peregrino Veneris igne, corpus ejus adeò vehementer inflamarat, ut adhibitis frustula domestici incendiis ordinariis sopimentiis, ad insurata auxilia configiendum fuerit. Formicas quadruplo Europæ maiores Paraquaria gignit (Iohannes Rho id idem Ruisii factum memorans, squillis comparat) mortuicula rum acrimonia pñè intolerabiles; ergo quā innumerum earum feruebat agmen, nudarum corpus abjiciens se tradit laniandum, donec tota cœte cruentus viscer affligeret: & quia formicæ forcipibus suis mollia ventris pñè disrupterant visceribus imminentes, diu Ruisius tutbellis, seu scrupulis, mentem vexari sensit, quasi inconsideratè nimi s mortis periculo se expoluisset. Quamquam illâ se cogitatione defendit, quod utrūm sapimus, sic Calitatis gemma quovis auro pretiosior, adito qualicumque discrimine propugnari possit. Addo ego Franciscum Alissium in spineto, Bernardum in lacu gelido, & Ruisium in formicino tumulo aliquod periculum adire potuisse, sine detrimento conscientiæ, insolito ardore mentis divinitus ad heroem facinus impulsus ab culpâ eos defendant: dandum enim aliquid est heroës virtuti. Præterea ipse Ruisius, Cataldinus & Maçeta, in ordinariis actionibus humas necessestis oblii, immodicis afflictionibus supra modum se divexantes, spem non dabant talcm vivendi normam diu sine noxa corporum usurpari posse,

Nullus eorum linctaminibus ad dormiendum utebatur, noctium magnâ parte in templo posita, taliquam aut super rete pensile, aut stratum ex canis contextum, nullo vestium additamento, somnum gustando transiebant. Præter id, ex officio singulis incumbebat Dominicis diebus verba ad populum facere, quotidie Catechesum bis cogere, eruditos Sacris undis ablucere, pñententes Exhortationes expiare, conjugium ineuntibus adesse, moribundos ad luctam ungere, mortuos sepulturæ mandare, domi curare, fermentem facere, gossipium pro vestientis hominibus, manu nacionibus, serere, ariolos præstigias dedocere, vexationes prohibere, eos paternè castigare, domos ædificare, templo ornare, peste gravante ad vicina temoraque loca excurrere, & alia sexcenta in novis Indorum reductionibus usurpatæ facilitare. Quibus si addas quotidianum precum pensum, religiosaque exercitationes, nemo inficias ibit tribus Sociis in totoDEM oppidis tantum laboris incubuisse, quantum iusto Collegio occupando satis foret. Et tamen si agentes querebatur materiam laborum, quantam avebat, sibi decessò exercenda pro Deo patientiz. Nihilominus exoptabant supplementum Sociorum, tum ne soli in singulis oppidis vivere cogerentur; tum vel maximè, ut majoribus copiis denonij bello indiso, novis coloniis constructis, quamplurimos Ethnicos ad Christi partes traducerent. Ad id Lorençana operam & consilium apud Provinciale spondens, cò quo venerat itinere, confectis in iu & reditu quadringentis & quinquaginta leuis, ingenti de Guairaniz Sociorum laboribus atque sanctitate famâ ubique sparsâ, Assumptionis urbem postliminiò tenuit.

Labores.

Loca.

CAPUT
XVII
De Guai-
curorum re-
bus

Guaicuror-
um persi-
cacio.

Petri Romeri
confessio.

Pestis occi-
sse severo.

Infusio non
sive pericolo
dopulata.

Romeri pra-
dictum fallitur.

Pestis itera-
ta gravissima.

A PUD Guaireros, nullam dum Barbari spem faciebant percutiandi oppidi, moresque efferos corrugandi; sed trucidationes, divagationesque coniunctantes, per intervalla tanrum modò, non tam Religionis, quam sui commodi ergo, Petru Romero & Antonio Moranz se permiscebant. Quamobrem multi arbitrabantur deserendos esse, & utrumque Socium cò transferendum, ubi eximias animi vites majori cum fructu exercent. Constanst tamen Romeri scientia fuit, consumaciam Barbarorum Christianâ perseverantia frangendam arbitrantis: cuius constantiam in natione pñava inter indicibiles labores, magno animo, per rot annos perdurantis, Petrus Oniatus, litteris Praeposito Generali datis, summis laudibus extulit. Has res gravis, sed utilis, procella exceptit: nam pestis gravata multis Guairorum capitibus se pavit, zetum aliquin perituri, nisi celum levissit. Igitur multi adulz zatis homines, etiam benefici sagaeque, in ancipiit morbo animarum salutem adepti creduntur. Sed infantium ut copia maior, sic salus securior: quos omnes, etiam parentibus invitisi, Socii sacris undis lustravere. Illud eminet. Agebat animam infans inter suos primatis filia, nec adduci poterat homo Barbarus, ut veller eam Christianam mori. Sed Romerus, quasi aliud agens, moribundam dissimulanter baptizat, & ad Barbarum convertitus: *Filia, inquit, sua Sacramento expiata aeternum cum Christo regnabit, quare tu mortua ab maledictione eorum absfue.* Cui Barbarus: *Ego vero, inquit, metabo quamplurimos.* Et iam negotium ad vim vergebat, cum Barbarorum turba solito more cadaver infantis demortui inconditis ululatibus & gestulationibus prosequi coepit, que res Barbarum hominem exacerbavit magis in Rometum: cui in his angustiis constituto nullum presentius remedium oblarum est, quam si ex Divi Pauli consilio, fieret cum scientibus: ergo Barbarorum ulularus simulans, supraqe infantis cadaver se jactans, amarissime lamentabatur, tanquam si amicissimum caput amississet. Mirum diu! ea comploratio adeo commovit Barbarum, ut filiam ritu Christiano sepelendam Romero permitteret, spondens se nullius nece carissimæ filii manibus litaturum. Sed ejus assecle promulgis Domini sui nonstetere, & clanculum occisam annam dissimulanter intulissent in infantis sepulchrum, ni Romerus idadvertens, contemptu iterum mortis periculo, profanum cadaver removeri jussisset. Non diu post evicit ab codem Barbaro, ne uxorem panis ante mortem facis initaram amici maledictione veller prosequi. Interjecto tempore, recrudecere iterum peste, una se ferre omnes Guairatzi, deferto oppido, ad remota loca fugâ se receperunt. Sed quia plerique luem jam contagione conceperant, in

itinere

Non fuit utilitas.

*Romerus ve-
ratam hu-
morum bapti-
los.*

*Palabudos
redempti.*

*Ex alijs
baptizat.*

*Socii multo
parviorum &
agrum.*

CAPUT

XIX

De Joannis
Viana pro-
curatione.

1617.

*Marius Pi-
tulius sub-
fida Socie-
tatis impe-
rat.*

*Deletus fa-
cilius.*

*Joannes Via-
na faciada
na accepit.*

*Et ab Sum-
mo Pontifice
bonis ap-
precentibus
Patris suus
ingredi re-
miserit.*

itinere tabescentes, per vastos campos aut paludes (prout singulos morbi vis deje-
cerat) omni ope destituti miserrimè animam efflabant : quos inséquens Petrus
Romerus ibat pauculis Indis comitatus, si fortè nonnullos Christo lucrificaret.
Satis constar, aliquot Ethniciis in desertis locis pánè exaoimatis saluti fuisse, quos per bajulos domum revertos, ritèque de Fide Christiana eductos, sacris undis ante
mortem abluit. Quin ipse, defactu bajulorum, anum edentulum, ipso factore put-
tidiorem, humeris suis ex remoto loco, ecce opimam prædam, ovans in oppidum
intulit : nullumque non movit lapidem, quo eam Christianam faceret : sed mulier in
malu iovetata, pertinaciter reculato anima remedio, xquè duraturam sibi penam
ac Romero gloriam accersivit : qui in omnes beneficiendi occasiones intentus diu
nostruque, non interrupit indagine, per arundinetas & asperos terræ hiatus, per
fæxeta & vepretæ discurrentes, plurimos omnis geoeris homines in ipsa morte Christo
per Baptismum genuit : irato clementer Deo, debiles & claudos ad cœlestes epulas
intrare compellente. Vi pestis remissa, Romerus quâ per se, quâ per ahos, tum
præmis, tum propositis mortalium Superiorumque minis, iterum palabudos ad
oppidum revocavit : in summa pervicacissimum hominum pertinacia hâc se co-
gitatione cōsolans, quod vitæ omnes conatumque pro singulorum salutे cum Socio
impenderet. Ex adverso Barbari, pro solita inconstantiæ, valetudine abutentes, ad
injusta bella mox dilabebantur : belloque captos promancipiis distraherent, solitis
modis vexabant : sed, quæ Dei misericordia est, nonnullis variarum nationum
captivis ipsa corporum servitus libertatem filiorum Dei, admittente Romero, pe-
petit : Cælo summa Guaicurætum sceleræ in aliorum salutem vertente. Si ad
oppidum redibant Barbari, ululatum terroribus, ebictatum tumultibus, supersticio-
rum stentore vociferationibus Novilunia sua facientes, intolerabili aurium
tormento integras noctes horrificabant. Præterea rugientes tyrides non semel
in Sociorum cælam ingressæ, enormesque viperæ ipter domesticæ istrumenta re-
pertæ, necnon angues ex ipsis culminis paleis caput ererentes, ut sexcenta alia ta-
ceant, quotidiana formidini erant. Inter quos terrores insigni patieotia perdurans
Romerus ad Socios scribebat, plutis sc suam Provinciam estimare, quâ alias re-
giones Neophytorum numerositate celebriores, & ab Provinciali contendebat ;
ne se cupitisimus pro Christo ærumnis subtraheret. Nec dispat erat Aoronii Mo-
raote sensus, nihil non publicè privatimque experientis, quo mortalium ferociissi-
mos aliquando cicuraret.

DUM sic ubique laborant Socii, faustus nuncius de Joannis Viana procuratoris cum subsidiariorum manipulo ad portum Boni-aëris appulsi, mirum quantum tanti subsidii sūtientissimam Provinciam exhilaravit : de quorum Sociorum delectu & navigatione, hæc fermè reperi. Postquam Joannes Viana Romam
attigit, & mortuo iam Claudio Aquavivæ lepmæ congregationi interfuit, Mutius
Vitellescus, novus Generalis, suavisissimus ejus moribus delectatus, in Paraquarie
auxilium plerique Provinciarum praefidibus subsidiarios Socios imperat, & ipse
exemplo præzicos pro Romanâ Jolephum Oregium, Cardinalis Oregil germanum
fratrem, designat. Inter alios triginta-septem variarum nationum sodales, futuris
temporibus eminuerunt Alfonsus Aragooa Neapolitanus, Claudius Ruierius Bur-
gundus, Hieronymus Gratianus Italus, Didacus Alfarus pro defensione Indorum
occisus, Alfonsus Rodrigues & Joannes Caftilius Hispani pro fide interfeciti, Dida-
cus Salazarus Boeticus, & Joanoes Vasæus Gallobelga, necnon Petrus Bolquierus
Flandro belga & alii, qui omnes terræ marique Ulisponem confuxere. Sed
Joannes Viana, feliciter Roma expedita procurationis sua oegotis, dono acccpitis
multorum Divorum reliquiæ, & à Præposito Generali eâ Cruce, in cuius amplexu
olim Divus Ignatius dicem suum obierat, atque ejusdem Divi chirographo donatus,
benè precente Summo Pontifice, iter suum relegens, Mediolani ab Federico Bo-
romæ Cardinali in gratiam Didaci Torres multis musteribus oneratus est. Per
Navarram iter agens, ab Magistrato Vianensis urbis Patriziæ, per honestissimos
nuncios obviam missis enixè rogatus, ut flexo tantisper itinere cognatis ac civibus

suis frumentum se sineret, Divi Xaverii popularis sui exemplo nusquam adduci potuit ut id faceret. Urgentibus nuncis & nomine publico (pondentibus, nepotem ejus in carcere de capite periclitante in illius gratiam solutum iti, si partiam suam tantisper praesentia suā honorare velles; constanter respondit, satir Deo curz futurum de suo nepote; si innocens foret; si reus, nolle se penam deprecari, sed malle hie cum quām alibi plectri. Quo dicto, partiam ne aspectu quidem dignarus, cum hac voce: *Sicut mortuos sepelire mortuos*, heroicē sc̄ ab invitantibus extraheris. Iter prosequens, ex altissimo ponte in subjectam foissam laxis asperam præcipitatus, invocato Divi Ignatii, cuius Chirographum ferebat, auxilio, in aliam partem dilapo equo moliter cadens, subiecto scopulo illeſus adhæsit: Sociis ad auxiliandum concurrentibus, & ad miraculum mox stupentibus, nihil aliud subridens dixit, quām quod lædi non posset, quem adē molle pulvinar (Divi Ignati hypianothecam intelligens) exceperat. Ex his casibus dubium ortum, utrum plus patrocinio Ignatii, quām Xaverii imitatione Viana clarerit. Madriti navim & commeatum ab Rege Philippo Tertio, in tales sumptus Regi & Catholicè propefissimo, pro se & Sociis impetravit. Socios vatis ex Europæ partibus Ullisponem appulios benignissimè amplexus, navi consensā, trimestri navigatione Atricæ oram & Brasiliam præterrecessus, nemine desiderato, subdilatorum catervam in portum Boni-aëris salvam & incolumem mense Februario inexit. Eo tamen in itinere ea miracula non evenere, quæ in mortibus Societatis illustribus descripta reperiuntur. Cui rei lubet tantisper ignorari. Narrat Alegambe, eo temporis illultre prodigium, & posteriaris memoriā dignum, decima-nona Novembbris, durante maris malaciā, accidisse, spectatoribus multis Sociis in Paraquariam cum Vianā navigantibus, & omnium homine ac suffragatione ab Mario Falconio Socio Neapolitano litteris in patriam missis Anno 1617. ipsi Calendis Martiis in portu Boni-aëris descriptum fuisse. Quas Falconii litteras non pigebit ex ipso Alegambe transcribere, & postea ad histōrias venturis trutinam exigere. Sic ic̄ habent. Die Sabbathi, inquit, 29. November sub noctem ventus versus in Ortum est, qui per noctem omnini posuit, secutus, malacia est usq[ue] ad pomeridianum Dominici. O malacia! b[ea]tissima malacia! Non quālis solet, qua parit stedium navigantium, siquidem iis in undis confundit, qua molle sepulchrum fuere illi unde quadrangula Martyribus, quem credi non sensam dulcedinis perceperis? Spectabamus undas, qua in hanc usque diem apparent sinistra specioso sanguine, crystallis pulchriores, splendidores gemmis pretiosis videbantur ea gutta, qua ex aqua manu basiliū stillabant, nobiliores Orientalib[us] margaritis, qua si uno Sole irradiantur, illustranturq[ue], ha fulgent Solibus unde quadrangula. Aque nobis nectar dulciores, quo degustantes, suavissimas percipiebamus. Cum igitur constituerimus, animis pra dulcedine suprā ipsas aquas liquentem, & vix non liquentibus, mille se nobis species exhibuerunt in undis, qua attoniti spectabamus. Nam videre videtur Santos illos sancti, jam plenis manus rebus, stillantesq[ue] de peccatis sanguinem, jam discorsare carnis: cum ecce ventus exsurgens aquas turbavit, nostra gaudia diluit. Hactenus Epistola: quam Alegambe ita explicat, ac si revera Falconius & ejus loci spectasset undastinctas adhuc specioso sanguine, & degustando eisdem nectare dulciores reperiissent: eoque processit, ut crediderit, ab iisdem Sociis vim in undis laniente iteratam representationem. Nos nec sideo damus, nec derrahimus huic narrationi adductæ ab Alegambe, extractæque ex epistola Falconii, redolente pium affectum erga Servos Dei, qui pertentes in Brasiliam, disseminandi verbi Dei ergo, in mari ab Hæreticis perempti fuere: de his judicabunt illi, penes quos est judicandi authoritas à Summo Pontifice concessa. Ho[n]otatu dignū, quod Viana, in qua veste ante trienium è portu solverat in Europam, ne subducili quidem mutari, eodem regressus fuerit, ram sui corporis negligens, quām procurandis aliis ex Catholici Regis liberalitate intentus. Quingentos rauçummodò aureos pro longissimi itineris viatico ex America cùm exulisset, redux in Provinciam multa ad templorum ornatum & Sociorum levamentum intulit, quamplurimis in Europa mortalibus ad juvandos hujus Provinciez Apostolicos homines ultrò open conferentibus. Ex his rebus, ne aciculâ quidem libi reservatâ, Provinciali omnia

Ab Dico
Ignatio fit.
vener.

Ab Regis con-
stitutum.
parat.

Feliciter ap-
petita.

Ejus pauper-
iae commissio
natur.

Friderici
Borromæi
liberalitas.

tradidit: quæ quamvis grata fuere, longè tamen solidius gaudium fuit è conspectu selectissimorum Sociorum, qui antequam in varias partes spargerentur, visum est omnibus Frederici Borromæi, Cardinalis & Archiepiscopi Mediolanensis, dona, quantâ posset grati animi significatione, in templum nostrum induci debere. Dona fuere lypsotheca elegans Divi Caroli viseeribus insignis: ejusdem statua manu principis sculptoris elaborata, & aliquot tabulæ Italicas penicilis ad miraculum depictæ: præterea viginti calices auro illusi, & alia multa, cum litteris ad Didacum Torres significantibus ea à se mitti, ut Fidei propagationem, erga Virginem MARIAM pietatem (nam etiam bis mille rofaria miserat) & confanguinei Divi cultum, quoquomodo posset promoveret. Ea omnia è templo Dominicanorum educta, solemnis rotius nebis & Prætoris concursu, inter hilaria ostamenta, in domum nostram inducta sunt. Finita pompæ, oratio latina, ab Petro Hortensio Zabellonio Socio Neapolitano in honorem Divi Caroli habita, multum admirabilitatis habuit. Secundum hæc, litteræ Regis Catolicæ, semper benefici, aperæ sunt, jubentis Socios omnes sumptibus suis ex Europa missos, ubi portum Boni-aëris attigissent, ad urbes aut Indorum oppida, aut quod demùm à Provinciali suo destinarentur. pecuniâ Regiâ transportari, terrâ matique tanti Regis benevolentiâ nos prosequente.

CAPUT

XX

De Colle-
giorum &
sedium in
Hispanorū
urbibus fla-
tu.

Tydonium
separatum.

Concessione
diffusa.

Multa sedes
in collegia
organizantur.

Ejusdem
urbis.

Societatem
recipie.

Chilena Val-
lia excurre-
tur.

Ludovicum
Faldonam
renatur.

CAPUT

XXI

Didaci Go-
dofiles Hol-
guinenses.
Carra-
Mama.

IGITUR Provincialis, ex Regis liberalitate Sociis aliquot commenatus instructis, ad Indorum regiones & aliò missis, ipse reliquos per desertam centum & viginti leucarum planitiem litteris & virtutibus informandos Cordubam duxit. Ubi, quia Generalis Præpositus significaret velle se tyrocinium ab Collegio se Jungi: Seminarium Divi Xavetii convictoribus, defectu alimentorum, alio dilapsi, in Novitiorum domum commutatum est. Præterea novæ Provinciae hoc accessit splendoris, quod sedibus Conceptionis & Mendoçinæ in Chileno regno, Sancti Michaëlis in Tucumania; necnon Sancti Fidei, & Portus Boni-aëris, accepta à Generali Præposito potestate, Petrus Oniatus Collegiorum jura concessit. Sic novella Provincia novem Collegia jam computans, sedium ornamento, Sociorum numero, operum multiplicitate pedenterim inerescet, circumspiciebatque Provincialis quæ parte, sive inter Hispanos, sive inter Indos amplificari posset. Nec diu fuit cùm se optima utrobique obtulit occasio, Esteccenibus Hispanis, & Calechaquinis Indis Societas sedes admittentibus. Esteceum, modica Hispanorum urbs, è Peruvia ad flumen Argenteum & Paraquariam per Tucumaniam pergentibus, magnas ad fert utilitates, crevissetque supra cæteras Tucumanæ civitates, ni insalubritas aëris in humido & calido solo parum eventilitato ejus incrementis obstatuerit. In hujus urbis ditione Indi zegnè ac Hispani exiguum aut nullum animarum subsidium habebant. Eò igitur missi Franciscus Gomelius & Joannes Darius, civibus per Apostolica exercitia devinctis, eò consilium Provincialis promovetum, ut Magistratus, recessu quod de non admittendo alio Religiosorum Ordine fecerat decreto, oblatis pecuniarum & agitorum levamentis, Societatem ultrò flagitaret. Didacus Torres jussu Provincialis impositis quinque Sociis hanc sedem legitimè admissit, & postea magna ope juvit. In Chilensi regni metropoli multa ad augendam pietatem domi factitata, fortis verò valles Sancti Martini Quillotensis, Puenquensis, Picoensis, & Mellipillana, solito more per emissarios nostros lustrataz sunt: & cùm adeò præclarè agerent, nuncquam tamen quadruplatores obstrepare desinebant, in unum præcipue Ludovicum Valdiviam, Austrahbus sedibus moderantem, irritati: quasi verò summum scelus esset Indos indefensos, authoritate, eloquentia, sanctitatem vita protegere. Ciboloënsia & Araucana horum temporum monumenta aut periæte, aut paria cum præcedentibus annis fuere.

MENDOCINAM sedem, sesquimense postquam eò cum Rectoris potestate venerat Didacus Gonzales Holguinus, Didaci Torres Provincie fundatoris primus socius, morte suâ funestavit. Oppidum Caçeres in Hispania cum mundo dedit. Sacrarum litterarum studia, persilia linguarum Indicarum, virtutes exumiz, aliquot Collegiorum cum laude regimen, & concionandi munus, clarum in Peruvia

fecit.

fecit. Ubi postquam Indorum fatigem varijs in regionibus utiliter procurasset, iub devexam zetatem in Paraguarium delatus, multa ardua, suis locis denarrata, fortiter tulit. In Assumptionis urbe Sancte Inquisitionis Commissarii vices agens, multorum odia severitate in se concivit; adeo ut Sacerdos exterritus de eo mactando agitaris; & illato jam in agrotantis cubiculum clam gladio patrasset scelus, nō Cœlum mentem subiit avertisset. Alii fodiissimis calumnias innocentissimi hominis famam aspersere. Hinc fortè ortum, ut Alegambe scripsiter, cum nullā mortali labe per totos sex & quadraginta Religionis annos conscientiam maculasse, grande officiū bene administrati testimonium, & ad explodendas calumnias opportunum. Ternas contemplationi horas quotidie impendebat. Multa commentatus est prædo digna, Grammaticam lexiconque lingua Quichoz, toti Peruviæ communis, typis mandavit. Virginitatem ad usque vitæ extremum servavit, donec acutissimis doloribus extinctus, ad tantarum virtutum palmam evolaret. Cadaver diu manxit tractabile, vultus decorus & adhuc spiranti similis, in liceis præterita integritatis. Ex Mendocina sede ad vicina remotaque Barbarorum loca, collectâ ubique ingenti animarum messe, excusum est: numerum à Societate baptizatorum maximum fuisse inde colligi potest, quod nullus in Cuiocenzi Provincia Sacerdos, præter nostros Socios, linguam regionis calceret. Nec minotem Calchaquini præbuere laborum legetem.

CALCHAQUINA vallis ab Austro ad Aquilonem tringita leucis exiguae latitudine in longum extensa, utrinque ferè altissimâ montium Chileni regni & Peruviæ finibus obversorum serie clauditur: utroque sui angulo hinc Saltam, inde Londinum, modicas Tucumanas urbes, respicit. Calchaquinos Ingis Peruviæ Regibus olim paruisse docent multa viæ gentis monumenta: perseverante adhuc in indigenarum animis erga Ingaram nomen veneratione. Divitum metallorum fodinas tam certum in ea valle latere, quam incertus carum locus est: Barbaris, solissons metu, autum & argentum irritamenta malorum hucusque occultantibus: Noctu aliquando animal videri aient immensum splendorem è capite vibrans, estque multorum opinio cum splendore Carbunculum esse: sed haecne hujusmodi animal nec capi, nec occidi ullâ arte poruir, quod hominum manus ac oculos offuscata repente in mediis tenebris irridacione eludat. Hujus vallis indigenæ ab ipso Hispanorum in Tucumaniam ingressu, semper fermè rebelles, tantâ pertinacia fuosque tutavere, ut aliquando ipaz feminæ ritionibus ardentibus admatos cessantes aut fugientes maritos ad repugnandum incitasse, & cum vires rabiesque deficerent, ex summis montium cacuminibus, ne in manus hostium venirent, præcipites se dedisse, aut per confitios gladios mortem provocasse vise sint. Hanc gemem Alfonsus Barrena olim pacificaverat, quam pacem, ruptis sive pœderibus, pro libitu interruperant, aut palam rebellares, aut sub dolosâ pace damnosâ. Inter quæ qualiscumque pacis intervalla, primi Socii, & novissimè Joannes Darius & Horatius Morellus, difficultibus potius quam utilibus excursionibus rem Christianam promovere contenderant. Verùm quoniam per temporarias has excusiones nihil admodum proficeretur, & crederetur continuazione doctrinæ pervicaces animos aliquando pervictum iri, aut faltem genti rebellare affuerat strenuum fore: hoc anno, postquam Didacus Torres pro sustentandis Sociis sexcentos aureos annubis à Peruviæ Ptolege imprestasset, in hac valle duas sedes stabiles Societas ponere constituit. Ad quas ponendas Christophorus Torres & Antonius Macerius Hispani, & toridem Itali, Horatius nempe Morellius & Joannes-Baptista Sampson, acceptâ ab Tucumanis Episcopo & Prætore Regio novellam Rempublicam ordinandi, tempora condendi, & oppida construendi, amplissimâ potestate, missi sunt. Nec Calchaquini Societatem admittere renuebant, non tam Religionis cauæ, quam quod præteritis bellis diminuti, non admodum se jam viribus Hispanis superioribus existimarent, & prærendi sibi pulchrum retrahendi se à bello pallium gauderent: Quare adventantibus Sociis genris primores ex condito' occurrerent, operam & indulxiam ad fabricandas zdes, partitis officiis, hilariter offserentes; statimq[ue] postquam Socios per finitimos pagos citcamduxere, commido in loco sacram Ædem,

Sororij.

Integritas.

Lingua per-
fusa.Sociedad
reco-
noscida
excur-
siones.CAPUT
XXII.Calchaqui-
na vallis ab
Societate
duabus fo-
dibus occu-
parur.Calchaqui-
na vallis
qualitas.Calchaqui-
na vallis
pertinacia.Calchaqui-
na vallis in
Europeis
edibus.Regis Cambi-
lari literatis
de Societate
in valle
magis.Calchaqui-
na vallis
præ-

Prima fides
Divo Carolo
dedicatur.

Seconda Vir-
gem Mariae.

CAPUT
XXIII
De Calca-
norum
mortibus.

De origine
Judæorum fa-
tigia.

Crucis fa-
vordata.

Debaucha-
tiones.

Funera.

Violentiarum
mortuum fa-
tigium.

Error circa
alteram vs-
tam.

adjectis ex palea & luto cubiculis, multiplici sedulitate exercere. Sedes hæc Divō Carolo Boromeo in gratiam Frederici Cardinalis dicata est. Interjecto tempore, duobus Sociis eò loci relictis, Christophorus Torres, expeditionis præses, cum altero Socio ad vallis interiora penetrans, sedem aliam pari Barbarorum approbatione eretam Virgini MARIAE consecravit. Ex quibus sedibus contiouo motu omnia vallis loca iustratum cuotes, Religionem nostram propagare omni ope conabantur sed exiguo planè fructu, Fidei propagationi Barbarorum motibus pervicaciter obstantibus: quos mores simul & fæmel narrare non erit ab opere meo alienum.

CALCHAQUINOS ab Judæis originem ducere, inde prima orta suspicio est, quod sub primum Hispaniorum ingressum ab noo paucis Davidis & Salomonis nomina usurpari in hac valle repertum sit: & assertent geotis antiquissimi, majoris suos olim circumcidì solere. Defunctorum frarum semen sulcitare: vestis ad terram fluxa, & ad sinum cingulo collecta, aliquo Judaici monis indicium haber. Suspicionem hanc auget quorundam opinio apud Josephum A costam & alios authores Americanorum originem ad Judæos referentium. Gens omnis, nr Judæi, ad infaniam superstitionibus dedita est. Arbores plumis ornata pallium adorat, adeò ut in illam jaëtari possit quod olim in Sinagogam, sub omni arbore frondosâ prosternebaris mulier. Solem pro primario Numinis, pro secundariis Diis ronitrum & fulgor colit. Acervis lapidum, Majorum suorum monumeotis (ut ex cœtiā Judæos agnoscas) suis est honor. Magos pro medicis ac sacerdotibus venerationibus insignes venerantur. Hi in semitis facellis degunt, Dæmonem consultantes, aut abs se consultati fingentes. Hujusmodi Sacerdotum officium est, alios nefandis profus executionibus initiare. Apud initiatos plerumque publicas debacchationes exercent: quarum debacchationum tanta est fetocitas & turpitudo, quantum metuas ab profligatissimis mortalibus ebrietate quotidiana ac furore corruptis. Ubi vino incaluere, in mutuam pteritorum. iοuriarum viodictam in sece tumultuosè involant, capita invicem arcibus ferientes. Io his bacchanalibus præliis declinare iactum, aut manu avertire, perpetuo dedecori est: vuloera vero accepisse, sanguinem largè fudit, faciem deformari, inter primaria decora computant. Calecione jam debacchatione, Sacerdos multa verba deblaterat cervz calvam sagittis hirsutam Soli consecrat, agris fertilitatem deprecans: excrandam mox calyam alteri tradit, quā acceptā, debacchationis sequentis induperator constituitur. Sic per orbem geotis primores, tessera accepta, totam vitam inter futibunda bilaria trafigunt. In sacrificiis à Mago animalium sanguine expinguntur. Sed nusquam alibi insaniunt magis, quam in funeribus. Ad moribundi domum coocurrent consanguuci omnes ac amici, diu noctuque morbi tempore compotitarunt: ægroti hominis stratum iοouemeris sagittis solo infixis circumdant, ne mors scilicet, sagittatum metu, accedere audeat. Recenter mortuum quantâ possunt vocum contentioe lamentantur. Circa cadaver sedi impositum, omnis generis cibos & vinum depositant, focos excitant, thuris loco nescio quas frondes concremant. Ad commoveodam commiseratioem viti feminæque supellestilem defuncti multitudini ostentant; alii inter insanas choreas ac saltitationes ori cadavent, quasi comedunt, cibos admoventibus, & frustra admouos pro mortuo deglumentibus. Oftidu io his & alii insani translatio cadaver sepelunt, canes, arma, equos & defuncti exterrit supellestilem, variisque vestes ab amicis oblatis, io eamdem cum eo fossam conjicentes. Subinde domum mortualem, oे scilicet mors eò iterum redeat, concremant. Anno integro in luctu posito, anniversarium iisdem crimoois celebrant. Pro ueste lugubri corpus nigore inficiunt. Ne quid in his omnibus peccetur, magistrum ceremoniarum adhibent. Nullum morte naturali, sed omnes violenter mori autumantr, ex quâ hæresi mutuis suspicionibus perpetuò livesnot aut præliaotur: Dæmones, ut bella seminet, verè aut mendaciter mortium authores per Magos quandoque divulgate. Animas suorum post mortem existimant in stellas converti, eò splendidiiores, quid in vita fuere aut gradu aut facinoribus insigniores. Festis diebus plumis versicoloribus lecoronant.

Capillos ad cingulum usque promissos vittisque discriminatos miliebriter innodant. Brachia cubito tenuis argentea zneavé laminā ad usum sagittandi, & ad aliquod corporis ornamentum, vestiunt. Gepuis primores orbe argenteo zneōve diademati inserto frontem cingunt. Pueri usū veneris interdicuntur, donec ab veteratioribus incendo protus ntu emancipentur. Virgines pīdīs vestibus utuntur, quas prostrato pudore in simplices vertunt. Calchaquinorum factiones coniuiis fermè bellis cīc conficiunt. Nihil potius fieriis ad pacem inter utramque armatorum partem inducendam, Barbarissimis mortalium sexu, à quo lac ac almoniam sumpctunt, omnia facile cunctendentibus. Triginta milia Indigenarum in pagis oppidò plurimis incolentibus sub id tempus e'le perhibebantur: quamquam de hoc numero disconvenire reperio etiam illos, qui gentem excolere. Sed in hoc convenienti omnes, quod Calchaquini tam facile Christianorum fidem appobent, quām postea nullā causā excentur. Ex his, qui olim baptisnum suscepserant, nullus Christianorum more vivebat. Promiscue cum Ethniciis avitos titus omnes sine discrimine usurpabant. Quare Socii communi consilio decrevere, nullum imposterum ex hac gente baptizandum, nisi in mortis articulo, aut multorum annorum experimento probatum. Infantes libertiū factis undis immergebantur. Quia igitur proficisci prius erant Barbarorum inveratae consuetudines, quām Christianaz leges induci possent, Partes nulli laboti parcebant. Spreto mortis pericolo ubique idola disturbabant. In perversis sepeliendi ritus acti sermoni invechebantur, & si quid bujusmodi erga baptizata corpora Christiani agere vellent, ne id fieret fortiter prohibebant. Præterea magnam vim adhibebant in amovendā plerorumque opinione, arbitrantium se nullā in re peccare, & proinde nullā Exhomologē indigere. Cum verò in regione perversā fructus non respondebat optri, hac se Socii cogitatione solabantur, quod frequentibus morientium puerorum & subinde adulorum baptismis numerum Cœlestium augerent, obstaculoque essent ne palam gens in Hispanos rebellaret, aut bella domestica exerceret. Ceterū quām Apostolica esset hæc expeditio, inde colligi potest, quod bini in singulis sedibus Socii, barbaro cibo contenti, nullo per aliquot annos Europæorum consortio, solā cœlestium reruto suavitate palcerentur. Singulis sedibus, præter annuam stipem, campanz & ornamenti sacra. Regis Catholici beneficentiā, transmissa sunt: tanto Rege Barbarorum miserrimos ad ultimos usque Orbis angulos liberaliter prosequente.

PETRUS Oniatus Provincialis, dudum utraque Paranae littora, usque ad Guairanę fines, iustrii jussit, tum ut certò sciretur, quot mortales, quot loca fundandis oppidis apta essent; tum vel maximè ut Ethnicon animi explorarentur. Multotum dierum itinere distat Guairanę præcipitum ab Itapeano oppido: id verò tetræ & fiuminis intervallum Europæorum nulli haec tenus patuerat, indigenis & numerosis Apostatis, qui eò è Paraquaria confluxerant, pertinaciter repugnantibus. Rocho Gonçalvio eò ire volenti restitute Itapuanii Neophyti, ob mulitudinem periculorum auxilium denegantes. *Quid tam alcer, inquietant, ad carnisnam nos destinat?* *Quo te clausi oculi precipitatum ire via?* Eò te ducant, qui mortem tuam amant: sed nos, qui te diligimus, obfirme manu ad remigandum, navigium ad navigandum, viaticum communemq; denegabimur. Majorum pervertitatis. Apostatarum perfidia, universa genia in Hispanum uenem odium. Et tui amor, nos tibi obsequiosas esse non finis: ipotredensis ritu verti non debet isti, qui ideò non obedirent, ut cum servent, cui dñs obediunt. Contrà Rochus, se neutiquam metu mortis, quam pro Christo percepset, ab incepto deslirum affictans, ex longinquis locis centrum Neophytorum, Franciscanis Patribus subditos, spon pætrii ad expeditiōnem invitat: qui ubi advenire, ab Itapuanis absterriti, nullo modo deinde adduci potuere, ut cum Rocho ire vellent. Id etiam aliis detrectantibus, re pñm deploratā, Didaco Boroā incentore Arapizanduvius, Ignatianorum Dux apud Paranenses autoritate pollens, cum duodecim affecis ex improviso Itapuanum ingreditur, clarā voce edicens, se pro propagando Dei Evangelio cuivis disctimini

Præf.

Pueri.

Promissio pœ-
cificatrix.Numerositas
gentis.Adulatorius
pauperum.Infonies ha-
bitatrices
non sine de-
betu.Socerum
gratia.Expeditio-
ardua.
CAPUT
XXIV.
Rochus Ge-
ñalvius Su-
periorum
Paranae pa-
tem prius
explorat.Ex ire Ita-
panum re-
tinent.Non finit.
causa.
 Ignatianus &
Itapuanus
Neophytes
Gonçalvius
expeditio-

Principia.

Tabacambii regis.

Et ejus ne-

Arapizan-

Apollonie

Apostata ab

Quaraci-

Gonsalvius

CAPUT

Ah Rocho

caput objectum. Ejus exemplo totidem Itapuanis se Rocho Gonsalvio adjungunt, qui animorum ardore usus exiguo hoc comitatu navigiolum ascendit. Secundo die quam descenderat, comites ingenti metu perturbati sunt. De qua te Rochus Gonsalvius ad Franciscum à Valle Itapuz relatum scribens, Post emensas, inquit, decem leucas metus ita invasis comites meos, ut de reditu cogent: nam Ethnici in utroque luctore barritibus, buccinis & ignibus, de adventu meo se in vicem monent: nec satius scio quid hac terriculamenta resident. Sed si Deus pro nobis, quia contra nos? Sicut fuerit voluntas in Celo, sic fiat. Deus nobis aderit: tu noi precibus adjuva. Intec hos tumultus ad Tabacambii pagum pervenere. Is vicinos populos convocarat atmaratque ad Rochi Gonsalvii confilia captanda, qui ut cognovit cum ultra pergere velle, superbâ voce monet ut retrocedat. Cui Gonsalvius solitâ magnanimitate: Non, inquit, huc veni ut pedem cuns dedecore retraham: ibo quid me Deum per meos Majores ire jaber, meq; nulla discriminâ, nulli metu, nulla rabies impedient, quominus ego legatus Summi Dei ministerium meum implam. Loquentem interturbavit Tabacambii nepos, ariolandi arte famosus, prohibens ultrâ tendere. Cum igitur vis timeretur, Arapizanduyius, impetranti quâm roganti similiot, autoritatemi interponens, impetrat ne Sacerdotem nulli nocivum, omnibus beneficum, retrocedere cogerent. Sic dissipata nubes est, quæ progredienti luci Exangelicæ seie ostendebat: & Rochus ultâ perexit, exploravitque utrumque Parânz litus, occurrentibus passim præfertissimis vitæ discriminibus; donec eò petveniret, quod quamplutimi Barbari clavæ & acutinstruicti, pœcis pto more Barbaricæ militiæ corporibus, convenerant, ducibus tribus Apostatis, quo utrum impiissimus Rochum de Divinis rebus loqui inceptantem mortoganter interturbans: Tace, inquit, o Sacerdos, & ne obrndas nolensibus centies olim mibi recantata deliria. Apage doctrinæ tua naniæ, veterana sum vulpes, id est, laquei tuis minimè opportunâ: technat Parum Societas IESU calce, quorun manu effylas omnes, antra, fluvios excutere, ne obstruione Divinorum Mysteriorum deceptio populis imponat, Hispanisq; in servitium tradant. His dictis ad iuos conversus: Si, inquit, ergastula, egfestatem, filterund vestrorum servitium, transmigrationem, & omnes calamitatis amatis, hunc Sacrificulam audite: & me, si exuta libertas placet, sequimini. Pluta dictum Rochus Gonsalvius vultu ad maiestatem compposito, ut erat tractandorum Indorum peritus, his sermè verbis interpellat. O turpus, inquit, & infamia apostata, quid deblateras? Abrennaciato olim demoni rursum te mancipasti, ne recollum flagis mancipium dicerevis & eses. Deserter Christi Fide hinc te Ethnicon corrupela immisceristi, ut te & illos perdas. Que tua pbranesis est, qualiacumque satellitum tuorum armæ Crucis, quam manu gesto, omnium domitrici, & te turpulum tenetribus mibi Summi Dei Sacerdos & legato velle opponere? Demitte fastam, o bestia, meq; iussu Pontifice Maximi, & Regis Catholici longè latèque per utrumque Orbem imperantia nomine, verba salutis nunciantem patienter audi. Non ego vobis tales Deos, quales vestri obtrudant veterates, sed unum Deum omnium rerum Creatorem, Trinum in Personis, unum in essentia, necon IESVM-CHRISTVM de Virgine natum, & pro salute nostra passum, predico. Inde cum summa eloquentia reliqua nostra Fidei Mysteria explicuisse, ita Apostata æquè ac Ethnici sermonis granditate permoti sunt, ut se longè tractabiliores, quam antea, Rocho permetterent. Sed quia Quaraciupcius Ethnorumdux obloqui deinde ceptiasset, Gonsalvius crudis hominibus te armatis non satis fidens, secundo flumine inter amicorum gratulations (quod putarent necem non evasurum) & occurrentia iterum pericula, duplicatâ celeritate telegit. Quz petcula à me sigillatim hoc loco explicata sunt: nam si bellicarum rerum scriprotes militum audaciam in explorandis hostium viribus fusè explicitent, cut ego pro amplificando Regis Regum dominio Heroum in adeundis discriminibus fortitudinem malignâ brevitatem corruptam?

GONSALVIUS post mensem Itapuanum tedux, Franciscum à Valle Socium suum, qui ter & trices pro felici successu sacrificaturum se spopondet, de omnium incolumente anxiu ingenti luctu affectit. Neophyti vero Ignatiani-

& Itapuanus

& Itapuani, quod pro Evangelio vitam suam obtulissent, apud omnes fortitudinis Christianæ gloriam adepti sunt, præteritum Arapizanduvius, qui hoc facinore præteriti anni inconstantiam abunde oblitus erat. Hujus expeditionis fructus fuit qui sperabatur, nimirum terra & animorum exploratio, ex qua cognitum, plerisque adversi Paranae accolos, Evangelio adhuc immatuos, paulatim beneficiis devinciendos esse, antequam ad oppida reduci possent. Vix redux Rochus Gonfalvius, ut est audax & irrequia caritas, cum paucis comitibus secundo Parana ad Ethniciorum pagos superius delatus, effectis ut multi Ethnici Jaguapuan, Religionis capessendis & incolendi ergo, se conseruent. Hispanos intemperie arma Parantibus ostentantes autoritate compescuit. Ferdinandum Ariam Praetorem affinitatis jure monuit, ne vellet bello irritare, quos una Crux Christo sine fanguine aliquando debellatura erat. Areapan & Tabacambium spe fundandorum oppidorum (uti in eorum terris factum est) aluit. Marcellum Lorençanam, Parana pro Provinciali insipientem, ostensâ vicinarum Provinciarum Christo subjugandarum spe, exultantem exceperit. Claudium Ruierium Burgundum, alteram Paranaensis Provincie columnam futurum, Didaco Boroz Barbaricâ lingua informandum tradidit. Sed continuus & præcipius labor eius fuit in stabiliendo Itapuano & Jaguapuan oppidis, ut ex his quasi præsidis bellum dæmoni latissimum inficeret.

IN Guairanâ notabilis etiam fuit Josephi Cataldini ad Tucutenses Barbaros expeditio. Hi ab actionis metu, patriis fontibus desertis, novos pagos in abditissimis locis construxerant, eò adiri difficultioribus, quod contra prædones omnes sylvarum aditus meticulosius obsecerant. Nec inanis erat eorum metus: nam Indorum abactores de iis ad servitia abigendis agitabant, quos ut præverteret Cataldinus, motu suo præmissis Neophytorum fideliissimis, animus Tucutensem explotaturis, non dubitavit eò per intricas sylvas cum pauculis Indis penetrare. Quindecim diebus cum vepretis eludatus, in gentis excubitorum incidit, quo sibi conciliato, ad pagum ducentis Barbarorum familiis constante peruenit: quos ob novitatem homispicum tumultuantes adeò apposita oratione repressit, ut nisi obstat Casiqui absentes, ex quo omnis vicinitas penderet, authoritas, se illicè Patri tradarent. Quare intellecchia, Cataldinus tricubitalem Crucem, pro scipione ab nostris operariis gestari solitam, misit, rogans ut accepto eo benevolentia pignore ad se venire ne gravaretur. Venit Casiquius, cuius auctoritate allestiti, frenidente licet præstigiatore, nongenti Barbari Cataldino se adjunxerunt. Nec difficile futurum erat eò loci multitudinem tantam cogere, quanta sufficeret ad justum oppidum conflandum, si Sacerdotum copia suspetisset. Verum, considerato præsentium rerum statu, fatis habuit si nongenta ea capita in tutum reciperet. Sed dæmon tanto vulnere exacerbatus, ejus necem veteratoris uader, qui corruptâ jam multitudine indubie scelus patrasset, ni eventilata perfidia ad Caraldini aures pervenisset, dedisseque locum Barbarorum animos sibi reconciliandi: qui ne iterum dæmonis artibus per præstigiatores corrumperentur, transmigrationem acceleravit. In difficilissimo itinere dum verarentur, numerosa prædonum Brasilienium turba Guairaniam infestabat, à quibus ne quid Tucutenses patarentur, Tygris iostiens prædonum ducis calvam pelle nudavit, reliquis latronibus ad fugam eo tempore coactis, quo Cataldinus novellam Tucutensem turbam in oppidum inducebat: Deo scilicet pro Christianæ Legis candidatus ferarum tabiem in hostes animauit.

ram pars
Ex p.
curritur.

Rochus Gon-
falvius & de-
mum rena-
tus.

Claudi
Ruierum ad-
ministratio.

CAPUT
XXVI.
Expeditio
ad Tucu-
tensem in
Guairanâ

Crucis effi-
cacia.

Cataldi Cef-
quus non
edictator.

Nongenti
Barbari Ca-
valdino ad-
barent.

Pterator in-
seruabat.

Transmigrationis
falsa re-
ducatur.

Prædonum
duce exfolia-
tur.

HISTORIÆ
PROVINCIÆ PARAQUARIAE
SOCIETATIS JESU
LIBER SEXTUS.

CAPUT
I.
Tocum-
nium in Re-
gionibus
varia per So-
cioles patrata
arrantur.

16.8.

Joannes Viana
Reverendus.

Blasius Gutie-
res herosca
fascinor.

Soli ador-
emur.

Festis dñi
reuelare ca-
ffigatur.

CAPUT
II.
De Chil-
enorum So-
ciorum re-
bus.
Per Valles
Caucaes et
Cordilleras
transversas
transversas
Chili-
engis. R. de
dis partus.

N^o millesimo sexcentesimo decimo-octavo, Didacus Torres è Peruvia, quo stipis contrahend^r ergò iverat, redux, octo aureorum millibus Collegium Cordubense, Eustecensem sedem, & Socios inter Indos versantes, majori affectu quam ope juvit. Mox deposito Cordubensi Rectoratu, post duos dequadraginta regiminis annos, impetrato ab Preposito Generali otio ita froui cœpit, ut non desineret omnibus esse utilis. Pro eo Joannes Viana ex expeditione Barbaricā, in quā multos mortales per Baptismū & alia Sacra menta curaverat, revocatus; Collegio Cordubensi Prepositus est. Ubi Blasius Gutieres, valetudinarii Praefectus, renovato Divi Catharinæ Senensis & Divi Xaverii exemplo, cū ob intollerabilem regitorem collega abhorserent ab uno è nostris aposthemate deformato, vim sibi faciens, applicato ore fluidam saniem largissimè suxit, prompto heroici facinoris præmio: nam, Sociis factum admirantibus affirmavit, liquorem illum melle dulciorē sibi visum fuisse. Is idem, præteriti facinoris dulcore inescatus, ex putrido domestici Aethiopis carcinomate, tentatis aliis fructu remedis, pus labris expressit. Sed Sacerdotes nostri, quaquā latè patet Cordubensis ditio, putrida conscientiatum ulcera exsultum frequenter ibant: eō majori fructu. quō animorum salus corporum integratitati præstat. In Calchaquinā valle nihilo lentius petelit gentis morbos Socii perfanare contendebant: & quamvis Batbari phreneticorum in morem manum medicorum refugiebant, tamen non pauci sacro Fonte inveneri se finentes animarum remedium admisere. Socii Euhnicorum pagos adeuntes novam zdem Soli dicatam, turpe phanaticatum debacchationum receptaculum, firmatis priùs animis, face injectā concremarunt; tantā Barbarorum indignatione; ut zgrē eorum furorem evaserint. In Eustecensi urbe cotribales duo Europæ mulierem quandam deperibant, qui summo mane die Dominico sibi invicem occurrantes, unus altetum ad audiendum Sacrum, alter verò ad villam suam, maſtandæ Tygridis ergò, quam cognoverat in casses incidisse, ex adverso protrahere conatur: neutro alteri cedente, ambo in diversa latr, ad destinatum opus processere: sed qui ad maſtandam Tygridem iverat, temerè se in casses ingerens, à fera adhuc vivi laterratus, turpitudinis & contempti Sancti poenas dedit: salvo interim ob auditam Missam corrivali. Muliercula, auditu calu, meretricias attes ad pedes Sacerdotis nostri abjuratarum venit. In Cucuensiagro ab uno è Sociis docente & quinquaginta capita Baptismo expiata sunt. Aliorum Collegiorum excusores idem beneficium præstitere, hoc & sequenti anno sparsis per amplissimas regiones Barbaris.

IN Cuioënsi Provincia Andreas Agricola Germanus, recens ex Europa advehtus, & Christophorus Deodatus, egregia dabant vitz Apostolicæ documenta, per cursis magnâ felicitate Ucoënsi, Cauruanâ & Gliacoranâ vallibus, multis Barbaris in his locis ad Christum de novo adduictis. Atque, ut tantorum laborum fructus diuturniores essent, efficit sedula Senatus Regii Chilensis pietas, diplomate privantis dominio Indorum eos, qui è sedibus paternis Cuioënsis Provincie indigenas trans montes ad regnū interiora servitum educerent: cuius diplomatici authores cū

Socii circumferrentur, idcōquē nimis in Indos indulgentiā insimularentur, contumeliz propriez, quam alienz injuriz patientiores, salutem Indorum & Senatū amplissimi decreta ante rumorem habuere. Apud Araucanos non dispar erat Sociorum sedulitas in pervincendis pervaecissimis hominibus. Numerus animarum dæmoni exoptarum exinde colligi potest, quod unus ē nostris ad Ludovicum Valdiviam scribens, sibi fatigata membra iteratā Baptismorum collatione fuīsc̄ asseruerit. In insulis hoc anno non plura centum & quinquaginta capitibus Christianorum albo addita esse reperio. In regni metropoli tolerantia certabatur, malevolentissimis hominibus libellos turpissimos contra Socios, & præsternit Ludovicum Valdiviam, acerrimum Diplomatū Regiorum, adeo libertatis Iridorum, defensorem, ubique spargentibus. Quos libellos nescio quis Religiosus, animo malevolo, Regio Senatus in Hispania præsentando extulit; sed calumnia suā se enotmitate consecere, inquit authores vertit infamia: pro Societatis innocentia Chilensi Episcopo fortiter declamante, & quadruplicatores, prout metebantur, exigitante. Inter has turbas ibidem celebris fuit Alfonsi Ovalle ad Societatem vocatio. Is avitam nobilitatem, paternaque diuitias, moribus longè superans, Societatis adipiscendæ Candidatum apud Provincialem diu se professus fuerat. Cujus ambitum parentes ut interturbarent, nostris scholis amotum, coetancorum confortio primum implicant, adhuc reluctanti opulentissimum connubium obtendunt: blanditiās, minas, honores, Luutitias, terrores, pretiosas vestes, & cetera falsi amoris tentamenta adhibent; aditu Collégii nostri, adeoque Sociorum colloquio, prohibent. Sed quis vocant Deo satis firma obstacula ponat? Sancti Jacobi urbe, ipsum Conceptionis Immaculatae diem ludorum ostentamentis celebrante, jussus est noster Alfonsus in equo phalacrato de elegantissimā veste compita perambulare. Simul ibat in eodem apparatu frater natu minor, tacitus & secretus ejus custos, qui cum totam pñē civitatem pomposè circuissent, Alfonsus dissimularet inflexi habenas ad Collégii nostri januas, ubi ex equo desiliens, fratrem in linine obluctantem, & jussi parentum obtrudentem, tes suas habere iussim ad patrem amandat, aiēns nihil inconsulto abs se fieri; sed diu vocanti Deo tandem manus clare. Nec mora Societatis veste, quam per seiquianum infinitis precibus petitam à Provinciali impetravit, induitur. Pupugit id actiter utrumque parentem, spem domūs in optimā indolis adolescentem inclinantes. Ergo furibundus pater, frustrā tentato Collégii nostri aditu, Senatum rogat, ut veller filium, Societatis artibus deceptum, ad immaturi consilii experimentum apud Franciscanos tantisper deponi. Annuente Senatu, in veste Societatis, fide publicā interpositā, Franciscanis traditur. Lacrymæ maternæ prima tentamenta fucrē: quibus spretis, propinqui, atisci, urbis primores, atque adē Religiosi ipsi successere, amplissimæ domūs optima quoque, Reipublice partem quamcumque zetas ferret, & summas spes ostentantes: immoto ad hæc Alfonso, & præ imitatione Christi omnia fastidiente. Euctis machinamentis omnibus, post sex certaminis à Senatu decretos dies, Senator Regius fortitudinem adolescentis omnium ore deprædictam coram exploratus, ab Collégis mittitur, quem cum ipse nullis rationibus labefactare potuisse, pro potestate Collégio Societatis restitui jussit. Quo in certamine præclarum fuit, noluisse tyronem per sex omnino dies, ne ad quicquid quidem noctu capiendam, Societatis vestem ponere, nedq; dolori dormienti subreptæ altera supponeretur: nec Francisanorum triclinium adire voluisse, ne vel levi signo ostenderet ad aliud Institutum, quād quod semel artipnerat, animum inclinasse. Et stetit Alfonso totā vitā constantia, integrā semper famā in Societate magnis munieribus perfuncto, donec anno hujus saeculi quinquagesimo-quarto, Romā redux, unde subsidiarios Socios pro vice-provincia Chilensi Procurator advectum iverat, Limæ ē vita decederet. Tyronis decantatæ fortitudini addam Baltazaris Pliegi, veterani Socii, heroicum facinus, qui cum in Sacello domestico Saeris operans Eucharistā Indo homini pro viatico ministrasset, & Hostiam nauseabundus ager adhuc integrum cum Stomachi sordibus rejecisset, occasionem egregii facinoris ultrò invadens, Deo ut erat plenus, rejectum cum vomica Corpus Christi sic nausea soebuit: præsenti ē Cœlo mercede; nam exinde factum, ut

Baptismorum
numerofaciens.Calumniæ in
societatem.Epiphagou
Chilensis Se-
cuarii fa-
ciat.Alfonsi
Ovalle ve-
cchia.In Spina.
sum mafrof.
fus.

Proletaria.

Confutatio.

Baltazaris
Pliegi horri-
tum faciens

*Divinitus
elphantum.*

Divina libans cœlestibus deliciis exundaret, & eximii verbâ Divini Praconis famâ apud Hispanos æquæ ac Indos grandi fructu inclareſceret.

*CAPUT
III.
De rebus in
Guairanâ
gentia.*

*Joannes Vaſzus
Musica
peritissimus.*

*Didac Salazari
musico &
in
genio
magno.*

Oſtendit.

*Decantato-
rum ma-
leficia.*

*Socia ab ma-
leficio im-
munit.*

*Iniquitas ario-
lii cogita-
tum.*

EADEM tempeſtate lurida lues Guairaniam infestabat. Sed quavis luc pesti- lentior erat hinc Mammalucorum, inde Villaricanorum furor, ſervitū Indorum fine fine infidicium: ad quos eludendos Antonius Ruiſius per aduersi Parana- panæ littorales ſylvas excurrens, quamplurimos partim Ethnicos, partim tranſ fugas, ad cauſas Christi reduxit. Dum hæc aguntur Joannes Vaſzus Gallobelga, & Didac Salazarius Boticus, nuper adveſti ex Europa Sacerdotes, Guairaniam feliciter tenuere. Vaſzus Musica peritissimus ingenti fructu Neophytes statim canere docuit. Salazarius in libaretum miffionum Apostolicarum cum Antonio Ruiſio ad aliquot tranſ fugas & Piropoënsis gentis reliquias diuturno & difficulti itinere ire jussus, magnum retulit operæ pretium, trecentis capitibus ē dæmonum ser- vitute Christo aſſertis, & Lauretum poltnodum translatis: adeò diligenti ſacrorum venatorum indagine, ut nullus Piropoënsium Ethnicorum deinde ſuperfuerit, qui non Neophyti noſtri ſe adjunctum venerit. In utroque Guairaniam oppido tem- plum ex ſolidâ materia & imbricatum conditum eſt: in Lauretanī dedicatione. ſpe- ctantibus Neophyti noctu ſhilaria facientibus, è veteri templo celeſti ſpecie pro- diere pueræ tres fulgorem ſpargentes, quæ poſtquam aliquamdiu ſui admirationem Barbaris concitatavere, eò unde venerant redcantes, videri defiere; utrum Angeli locorum genii, an defunctorum manes, dæmonumve ludibria fuerint, haec enus incomptum. Antonius Ruiſius hæc ſpectacula cœlitū oſtenſa ad conciliandam novi templi venerationem non futileſ talium rerum approbator estimavit. Inter reducotos nuper Barbaros reperti plures ſunt arioli, incantata oſta ſub Neophytorum ſtratis, cum certa pletumque corporum pernicie, ſepelientes. Deteſti incanta- tionibus, in multiplicis malis authores, & tot mortuum patratores animadverſum eſt, cognitumque inter ſupplicia, ad Socios maſtandos incantata oſſicula ſub iipſis Exhomologeterū in templo etiam fuſſe poſta, nullo tamen ſequoto danno: dæ- monē in tales viros nullam ſe vim habere facente. Ex punitione otta ariolorum emendatio, & sincera ad partes Christi tranſiſio. Sed famolum ejusmodi vetera- toris delitium lubet explicatiuſ proponere. Is ex Ocēani Brasiſci littoribus, uno ſervulo & muliercula comitatus, diuiditis quaquā transibat incepiti, Lautetum, Cataldini ſedem, ubi appulit, ſtati in littore plebeculam congregat, aſſumpto que arioli uifitato ex plumis paludamento, & agitato ex capreæ calva crepitaculo, pha- natice faltitans proclamat fe verum necis, ſeminum, ac mellis dominum eſſe: ſuſ potestati omnia ſubjici: ſuſſlatu ſuo omnia perdere, rufumque creare poſſe: ſe trinum in personis eſſe, unumque Deum: nam, inquietabat, comitem meum (ſer- vulum ſcilicet) ſplendore vultuſ mei aliquid genui, & ex ambobus nobis puella hæc processit, quam æquali amore prosequimur, ejus corpore alternati abutentes. Monſtrum id hominis terroſi noveſe genti ſuir, quam ut potentiū concuteret, ingentia minarum portenta ſtentoreā voce deblatans, vociferabatur ſe omnia mortibus corrupturum: quin & in conſpectu Cataldini nefandus hospes inſanire non definies, repetitæ crepitaculi agitatione, ſaltuque iterato, infundit triadis pro- bra impudentiſſimè propalat auiſus eſt, aens ſuo flatu, ſi quid in ſe auderent, Neo- phytes cum ſuis Sacerdotibus perditurum. Sed Cataldinus, iuſtā ita percitus, ad- ſtantes jubet in hominem involare, mox liſtotibus traditus exquisitiſſimis flagris bellus Deus excipitur; qui poſt aliquot plagas, quamvis vociferaretur ſe Deum non eſſe, ſe nihil ab hominione tenebrione differre, proclamaretque omnem ſuam divinitatem evanuiffe, & ſe nihil halitu ſuo poſſe: tamen non ante deſitum eſt, quam lacertoſi Neophyti, inter puerorum cachiinos, centum plagaſ numerato impegiſſent. Duobus ſequentibus diebus iterum publicè in eum fuligineau- madverſum eſt, ut tertio trinum ſe Deum eſſe ritè abjuraret. Vexatio intellectum dedit: nam muliercula & ſervulo ejus Laureti detentis, ipſe ad tempus extra Pro- ynciam relegatus eſt, unde completo exilii tempore redux, Christianis moribus affuevit: fututus Divinæ Clementiz argumentum, mortalium perdiſſimis the-

fauro suos aperire amantis. Interim peltis notabili Sociorum curâ Guairaniz opida divexabat, cujus metu quamplurimi Neophyti Cathecumenique, rati in dispalatos contagiosum malum ex viturum minùs, manipulatum ad iusas sylvas diffubabant, remedium animatum corporum saluti postponentes. Ethnici, ad quos non pauci transfugerant, occasione utentes, petuis adere conabanturis, qui apud nostros remanerant, ut, oppidis deserteris. Se è gravibus malis ad antiquam libertatem tandem exticarcenr: quin etiam intentatis minus nihil optare ardentius se significabant, quâm si in aliquo Sacerdotum nostrorum cranio compitiorare possent. Antonium Ruisum, & veteres ferè omnes Neophyti, vis mali prostraverat, adeò terribilis, ut jam integrî decesserint, qui cadavera sepelirent. Sic tertii oppidi fundamento, dissipatis plerisque incolis, subversa sunt. Ubi Ruisus convalus, peste utcumque dissipata, Socii tum per se, tunc per Neophytorum fidelissimos, in omnem partem se versavere, quorum diligentia ex remotissimis sylvis palabundi plenique eruti, rursum se oppidanis adjunctum venere. Illud singulare: naviigolo, quo numerosi transfugæ ad oppida revehabantur, submersi, infans adhuc lactens tamdiu aquis supernaturavit, donec è periculo ab adnatastibus eruptus, melioribus aquis immergetur. Postquam omnes Neophyti ad oppida ex dispersione revocati sunt, ad refaciendas peltis ruinas. Ethnicos reducendo, Sociorum animi crediti sunt: satisque constat campestriu Guairaniz populorum hâc tempestate benè magnam turbam nostris oppidis, datâ Christo fide, le adjunxit. Præterea Salazarius ex magni Paranz littoribus sylvestrem gentem magno numero & labore reduxit ad oppidum. Emissarii verò Neophyti perpetui erant in indagandis Barbaris: qui nemora inter Paranam & Huibauim erubabantur, incidere in homines supra communem Guairaniz gentis conditionem feroce: plerique, insertis tribus quinqueve prominentibus lapillis, utrumque labrum sibi deformabant; casis scipis humilios habitabant; pro omni cibo daçtilis & palmarum meditullio, modicâque ferarum venatione ac radicibus vivitabant; ferri desecatum supplebant acutis lapidibus aut ossibus oblongo ligno insertis. Nullum nomen, quo Dcūm significant, habebant: tonitruum pro omni Numine venerabantur. Horum hominum septuaginta tria capita Apostolici venatores una excursione ad oppidum traxerunt: sed quod cibis sponte natis & in umbra natutam assuefecerunt, intra annum omnes, si quatuor excipiās, admisso prius Baptismo, fatis concessere. Alii excusiōes alios Ethnicos vario numero Cathecumenis adjunxerunt. Sub id tempus aliquot Brasilez orz coloni, Indorum abactores, ad nova Guairaniz oppida venere, narrantes se ad Maranionem fluvium per immensa infinito pâne terratum tractu penetrasse, reperiisseque per eos populos traditam à Majoribus Sancti Thomæ memoriam adhuc vigente: multa etiam de varietate nationum, in America Medierraneis hactenus incognitarum: de fluminum terrarumque conditionibus, ac curiosis rebus addebat, quas recensere nec meatum partium est, nec authores tales sunt, ut calamus, veritati dicatum, iis accommodare debeant. Hoc maximè anno ex quinque sagittariorū millibus, quos Cataldinus & Maçeta ad Pirapi, Parapanze, & aliorum fluminum littorales latebras censuerant, nulli restabant fernè baptizandi: omnibus (si manipulos à pêdonibus abactos excipias) ad duo oppida variis excursionibus per Societatem feliciter reducuntur. Atque tum demum Proponsum & Parapanecensium accepta à Majoribus traditio de Sancti Thomæ Apostoli per Guairanam prædicatione, & ejusdem de Societatis laboribus prædictione, inter res credibiles habita est; quam rem simul narrandam ad id tempus rejeci.

JOSEPHO Cataldino & Simoni Macete Parahapanei fluminis accolias ad oppida primùm reducentibus, Maracana inter suos potens, & plures alii Ethnici narrare, traditum à majoribus accepisse se, Sanctum Thomam (quem Zume Brasili zqè ac Guarani propriâ dialecto vocant) per Guairanam iter olim habuisse, prædictissimum popularibus suis, futurum aliquando, ut gens omnis per viros Cucum manibus præferentes ad duo oppida reduceretur: quod factum fuisset Laur-

1619.
Pelle No-
phytus diffe-
rat.

Oppidum inua-
diatur.

Puer portan-
tis feruntur
ad bapti-
mum.

Sylophrisis
dominica
merit.

De Sancti
Thome me-
moris.

CAPUT
IV.
De D. Tho-
mas Apo-
stoli me-
moribus.

Ajed para
napanec
colas Sancti
Thome me-
moris regis.

Et apud Paraquaria.

IItem apud Brasiliæ.

Sanctus Thomæ Di-
vi Thomas.

Sanctus Thomæ in Para-
quaria me-
moria.

Item in Pe-
ruvia.

De Carabu-
censi Cruci-
ss.

tani & Divi Ignatii incola oppidorum constructione contendebant. Septennio post, idem Caraldinus Prapoënsibus Evangelium annuncians, & alii postmodum Socii, variis in Guiranis regionibus eamdem Divi Thomæ memoriam predicatione vigore repererunt: fidem adstruit traditæ à tot populis memoriz pars epistolæ Emanuëlis Nobregz, Brasilia Visitatoris, Anno millesimo quingentesimo quinquagesimo-secondo, in hunc planè modum. *Habent, inquit, incole, hoc est Brasiliæ, Sancti Thomæ notitiam, quem Tume nuncupant, cumq; hæc iter fecisse à Majoribus accepterint, & Apostolica vestigia adhuc tertiæ propæ quædam fluviū affirmant; quod ut certius cognoscerem, ipse abii, & propriis oculis inspexi quatuor pedum & digitorum satis altæ impressa vestigia, qua nonnunquam aqua excrescentia cooperit: ferunt autem ea relicta, dum Divus Thomas prosequentes, ipsum configere valentes, fugeret, flumenq; divisum fuisse, per cuius medium ad ulteriore ripam sicco pede prosequitur, in Indiam abiit. Pari modo narrant, sagittas, quibus ipsum petebant, in sagittarios reflexas, sylvasq; per quas gradiebatur, cedentes viam præabusse: illum quoque pollicitam fuisse, se aliquando has regiones revisurum.* Hæc Nobrega. Nec absolorat Orlandinus in historia Societatis. E Brasiliæ in Guiraniam euntibus spectabilis adhuc semita visitur, quam ab Sancto Thomâ ideo incola vocant, quod per eam Apostolus iter fecisse credatur: qua semita quovis anni tempore eundem statum conservat, modicè in ea crescentibus herbis, ab adjacenti campo multum herbescenti prorsus dissimilibus, præbetque speciem viz artificiosè ductæ: quam Socii nostri Guiraniam excolentes peripe non sine stupefactione peripexisse te testantur. Preterea iuxta Paraquaria metropolim rupes utcumque cuspidata, sed in modicam planitatem desinens cernuntur, in cujus summitate vestigia pedum humanorum faxo impressæ adhuc manent, affrumentibus constanter indigenis, ex eo loco Apostolum Thomam multitudini undeque ad eum audiendum confluenti solitum fuisse legem divinam tradere: & addunq; Mandioce, ex quâ farinam suam ligneam conficiunt, plantandæ rationem ab eodem accepisse. Laurentius Gradus, Episcopus Paraquariensis, & postmodum insulæ Cusquensi donatus, vestigia ejusdem Apostoli, & Fransiscus Alfarus Senator Regius, per Misquensem Provinciam reperiisse se afferunt. Peruviani vestem inconspicilem incognitæ materiæ inter deflagranns montis cineres inventam; par calciorum (teste Didaco Alvates de Paz) fragrantissimi odoris; vestigia lapidi etiam impressæ cum litteris exorcis; semiram per arundinetum Titiacæ paludis adhuc spectabilem ostentant: summis virtis arbitrantibus ea omnia, ob perseverantem inter Indos memoriam, ad Sandum Thomam Apostolum (quem Tume vocant) referri debete. Tomibius Archiepiscopus Limensis, sandranis famâ inclitus, saxum illud, cui vestigia humana impressæ sunt, facello claudi curavit: & ante Hispanorum adventum Colla Tupa, Guarcaris Ingæ pueritæ moderator, eumdem lapidem adorari ab suis olim justicerat. In Cachenæ regione viluntur adhuc rupes igne tostæ, constante famâ, quod ignis è celo missus has olim concremaris, in vindictam intentatæ mortis cuidam homini legem divinam annuncianti, quem hominem Colla, Peruviæ alteri populi, eò veneratione habuerunt, ut Creatoris filium appellarent. Sed nihil ita ad rectameam facit, quam Crux Carabucensis totâ Peruviâ celebris. Carabucum Neophytorum pagus est, ad lacum Titiacam, sub quo lacu, indicio ab Indis accepero, Sarmientus loci parochus, post diuturnam fissionem Crucem reperit, tantam celebitatem brevi tempore consequitam, quantum illi patrata miracula pepererunt: inter quæ illud mirandum maximè, quod non secus ac primaria Crux, particulariam scissam, nihil suæ magnitudinis desperdat, tantum irerum portentosè crescens, quantum ad foventam mortalium pieratem minuturum partium abscessione decreverit. Constat opinio est, Crucem hanc Carabuci ab Divo Thomâ Apostolo olim fuisse errectam, trecentibus dæmonibus, aientibusque, nulla se deinceps responsa datus, donec de medio rolleretur: idcirco Indi in adjacentem lacum eam precipitare: quod dum si più fecissent, & semper aquis supernatans emerget, nulloque igne absumi posset, tandem altissimæ defossam sub ipso lacu Titiacâ, immenso superjecto terz pondere, obtuerunt. Signa adhuc existant intentatæ combustionis. Cæterum, quia nulla, nec in Peruviâ,

nec

nec in adjacentibus Provinciis, reperitur materia similis ei, ex quâ Crux Catabencensis facta est, conjectat Antonius Ruisius è Brasiliâ, ubi ejusmodi speciei visuntur arbores (& videlicet se assertit) per Guairaniam Paraquariamque ab Apostolo fuisse transportatam. Quod si quis pondus objiciat via tribus equis portable, etiam si dem negabit Osorio, allerent in Malepuz, Cambaiz oppido, ubi sepulchrum Apostoli cernitur, lignum adhuc ostendit ab Divo Thoma illuc miraculosè adveatum, cuius ligni ea est vaftitas, ut ne boum quidem copiosa multitudo. (aut plera elephantum juga, ut Mendoça ait) loco id movere queat. Quidquid sit, noster Didacus Torres Catabencensis Crucis particulas auto incutatas Clementi Octavo, & aliquot Purpuratis Patribus, cum obtulisset, non sine estimatione rei mirabilis receperas fuisse, in authenticis schedis traditum reperio. Quod si quis addubitet quo tandem modo in Americam Apostolus navigatit, legat epistolam Asiaticam Nearchi, demonstrantis, id sine miraculo fieri potuisse. Non me laet quâ multa de Sancti Thomae itineribus inter apocrypha recentantur. Nam ut longè certissimum est, in omnem terram exivisse sonum Apostolorum, sic quâ singuli iverint non sequitur notum. Ideo quæ jam scripti, narrare potius quâ afflere malui, ne silendo, communis gravissimorum hominum estimatione refragari, & conjecturas pro compertis rebus venditando, veritatem temere exponere videar. Nunc trito viâ incedamus.

Hoc anno primâ Neophytis in Guiana Corpus Christi communicatum est. Nam ut semel hoc dicam, non statim Barbaris ad fidem conversis Eucharistia conceditur: tum ob fidei imbecilitatem, tum ob Indorum diminutum caput: tum denique, ut, crescenti tanti cibi desiderio reverentiâque, majori cum utilitate percipiatur. Itaque per totam provinciam Provincialis Oniatus staterat, ut octavo tantum aut septimo ab novorum oppidorum fundatione anno delectus Neophytorum haberetur, quibus coelestis elca tribueretur. Postquam igitur increbuit ad id feligendos esse aliquos, mirum quantis precibus syngrapham, electionis tesseram, ambirent. Cum vero cognovissent Doctriñ Christianæ peritos, & non alios, summum illud beneficium consequenturos; quotidie omnes per multis hebdomas ad templum venitabant, aut sui experimentum daturi, aut quod sibi deesset ab Sociis perceptui. Gentis primores verecundia proiecta erat, cum ægræ se ad audiendam catechesim accommodarent, jam amote coelestis cibi pueris immixta ferula se submittebant, in officinis, in domibus, in agris, in compitis diu noctuque personabant voces doctrinam Christianam addiscientium, nihilque molestius terentium, quâ quando minus capaces ab Sacerdotibus repellebantur. Honestæ mulier ab Sacerdote nostro, cui cognita non erat, repullam passa, ita ob frustratum coelestis cibi desiderium indoluit, ut viribus repente defecta è templo prius pedem efferre non posuerit, quâm examinata, ac eibz coelesti donata, pristinum spiritum sibi reddi sentiret. Sed longe illud est mirabilius. Convenierant ad templum inter Neophytes Sacerdoti Communionis candidatos duz mulieres, tam corpore sibi invicem similes, quâm animo dispares: nam una, sortilegiis ad insamam olim dedita, famosum sibi nomen apud populares fecerat, alteta modestissimis motibus inter coetaneas præluebat virtutum omnium exemplo. Hæc igitur è turba assurgens modestè postulat à Patre ut examinetur: Sacerdos noster, vultus similitudine deceptus, autumans eam esse magam, elata voce monet, cibum Angelorum non dati canibus ad vomitum redire prouis: escam vitæ non dari feminis mortem manu facere assuetis, nisi diuturnâ patientia Fidei Christianæ se probassent. Hoc dicto, juber ad experimentum de geniculis, præmissâ publicè professione Fidei, præteritos errores detestari. Optima mulier nihil morata in medium prodiens, imperata facit: sed mos qualis esset deprehensio, interrogatus ab Sacerdote, erroris penitente, quo animo indebitam castigationem suscepisset: cui illa respondit, durum quidem sibi illud accidisse, sed Divinæ escæ desiderio obloquitam se non fuisse, quod putasset iis testamentis opus esse ad discernendos eorum animos, qui Angelotū Panem ambient:

*De Divinitate
ma minoribus.*

CAPUT
V.
De prima
Neophyto-
rum com-
muniione.

*Tardè com-
muniens Ne-
phytus con-
cederat.*

*Imperat ab
sacerdoz des-
deratur.*

*Clementissi-
desiderio
mulier deli-
quens pati-
tur.*

*Barbara
mulier ad
communi-
onem expri-
muntum
singulare.*

Communi-
cationis ex-
hortatione ca-
rissimorum

quo ne privaretur, quamcumque verborum acerbitate sibi subeundam duxisse. Ex recenter communicantibus reperti, qui biduum ante Communionem jejuni perfisterint, ne guttâ quidem aquaz degulstâ. Multi diu ante & post Communionem ab usu conjugum se abstraxere, quod putiū Cœlestis Sponsi amplexibus fruerentur. Pridie Communionis immoderata se flagellatione cœtuuntare, penderosus per oppidum Cruces bapulare, inediâ corpus macerare, totum ferè diem in templo perleverare, minutissimas conscientiarum noxas apud Sacerdotes iterat deponere, plororumque exercitium fuit. Plures percepto hoc Divino Annulo corporum salutem consequi sunt. Fuere ex sequiori sexu non paucz, quæ ad turpes amores se sollicitantibus responderent, execrandum esse, corpus Christi Corpore sanctificatum fecundare. Profligatissimæ virtutis adolescentis nullis penitentiis monitis, nullo metu haec tenus coerceri potuerat, quin quavis datâ occasione libidini fruza laxaret: sed in remedium animæ, Corpore Christi infimis precibus impetrato, adeò se fortem contra blanda vita sentit, ut deinceps, ne leviter quidem, præteritarum spurcitiarum vestigiis pede impresso, omnium ore pro castissimo deprædicaretur.

CAPUT

VI.
Egregia
Neophyti
victus de-
fensiver-

Medus fi-
fendens Deo

His attexat in altero genere pietatis Piraui Neophyti mores. Is, ante admissionem fidem, unicâ uxore contentus, cum cädem, post baptismum, matrimonio ritè confirmato, vitam agebat, supra conditionem Barbarorum planè commendabilem. De Divinis rebus, & præfertim amore Christi, adeò subtiliter loquebatur, ut Sacerdotes suos in admirationem raperet: à quibus percundatus quomodo visam transfigeret, hæc fermè respondit. *Vbi, inquit, mane expurgior, mente & sculus in Calum versis, simplici actu Fidet, in memoriam revoco Deum ubique adesse, adeoque etiam in anima mea versari, ex cuius præsentie consideratione sensio mirabilibus intus celebris cor meum liquefcere: mox, peracta cum familiâ soliti precepcionibus, domesticos meos manes, ne Christi pro nobis nati, atque in Crucem passi, obliviscantur. Ante Sacrum, renovatâ præsentie Divina recordatione, easdem mentis delicias experior: sequuntâ præferent ex his cogitationibus Redemptori estimacione, & ad speciem, ut spero, Dei amorem eleccione.* Nec dissimiliter me ante agriculturam, aut quodvis aliud opus, gero: quo sit, ut, cum præsentem Deum semper miseri habeam, non andeam quidquam tanta Majestatu sculus indignum perpetrare. Ex hoc colloquio Antonius Rutilus fassus est. cedocum se fuisse modum reprehendandi sibi Deum; quem modum reliquis variis imaginationibus, quibus solebat mentem antea torquere, deinceps suavissime usurpavit: memorabilis Dei homines gubernantis exemplo, virum illustrationibus divinis alluetissimum per simplicem & idiotam Neophyton docere amantis. De quo insuper illud scriptum reperio, quod Socios in reducendis Barbaris, & reducendis in officio continentis, ita juverit, ut novella Respublica novo homini multum se debere fateatur.

CAFUT

VII.
Ludovicus
Valdivia
multa facit
memoriam
digna.

Alfonsi Ro-
bera mors.

Ludovicus
Valdivia
multa à ser-
vitate libe-
rat.

Spaniardis mil-
lia cum sa-
cra.

IN Chileno regno Alfonso Ribera Prætot, qui aut imperi torius regni invidiz, aut, ut erat homo militaris, non satis perpenitus belli, & nimiorum servitorum Indis impostorum damnis, ab torrente se rapi sens, ipsum Ludovicum Valdiviam, necessaria auxilia ad avertendum multiplex malum ex Regis Catholici placito postulanten, toto ferè quinque annio deseruerat, hoc anno Sacramentis curatus, non sine sensu pietatis, satis concessit. Eo morte sublato, interim dum successor creatur, potestate inspectoris Regii ab Rege traditâ usus Ludovicus Valdivia, promulgato iterum Philippi Tertii, in Indorum levamen propenitenti, Decreto, quamplurimos Chilenos in libertatem assaseruit: mox spaci Christianæ promovendæ erectus, contra difficultates eluctans, Sociis Arauci & in Bonz- spaci oppido degentibus in communicationem laborum assumptis, omnes circuvi Biovium flumen Indorum pagos lustrat, sollicitatique ad Fidem, tanto successu, ut trimestri spatio quatuor Araucanorum millia ipse cum Sociis Baptismo tinxit: grande additamentum Christianarum partium, si quæ Fidem servare ac capeliere voluissent. Sed gens, superstitionibus ac immodicis vitiis dedita, tam facile baptizari se sivit,

quam

quām postea ægrē se moribus Christianorum accommodavit; longēque plus laboris intruge excolenda, quām in seminanda, ponendum fuit. Præcipius obex bonorum mortum polygamia erat, & verus consuetudo Chilenorum, conjuges quanto maximo possunt numero ementium, renuentiumque eas deserere, quas magno pretio comparaverint. Præterea libertatis amittendz suspicio, si feritatis ostentatione deposita, manutudinem Christianam præferant: dæmonum furor, & id genus similia, ne Fidem conservare aut capeſſerent, magno obstaculo erant: continuis ramen excursionibus omni ope contendebant Socii, ne quis Christo consecrarent, dæmonis servitio se denū mariciparent, quorum improbo labore fructus perceptus est, pro conditione locorum non usquequaque pœnitendus.

ARCHIPELAGI Chiloënsis insulas gnaviter excolebant, Melchiote Vanegā preposito, terni Socii. Ad eas insulas semel in anno navis una miliibus stipendiū latura, ab Chileno Prætore mittebatur, subvebebatq[ue] etiā Sociis, liberalitate Regis Catholici extrema mundi attingentis, aliquantulam annōnam: extra quā tempora nullum cum Apostolicis his viris litterarum alteriusvb[re] rei commercium intercedebat, nisi quod post binos terpōs annos mutatis vicibus ad Conceptionis Collegium, confeſſiarum suarum rationem reddituri, renavigarent. In his insulis ad octoginta Aedicas, totidem in vicis littoralibus abs se constructas, continuatā fermē per totum annum navigatione se conferentes, sex octōve dies in singulis commorati, Barbarorum saluti indefessā operā intendebarant. Et verò tam grata Insulanis præfētia Sociorum erat, ut cùm ex uno pago, insulāve, ad aliam propeſarent, lamentabiliter Indi se defeli quererentur, citum regreſsum lacrymis, gestibus, voce poſſulantes. Famā de eorum adventu per quamcumque Insulam delatā, prodibant catervatim Barbari ex antris & sylvestribus locis, infantes suos Baptismo, & se Exhomologis, offerentes. Si qui vexationum metu prodiſe non audebant, aur morbis detinebantur, per abrupta montium & sylvarum invia ab Sociis in dagabantur, nullis laboribus parcentibus, quād aliquo animarum lucro ditescerent: & verò ingens tetulere: nam perpetuis terrā mariisque excursionibus effecere, ut rari jam adultæ zratis homines in omnibus Chiloënsibus insulis reperirentur, qui non Baptismum admisiſſent: conſtatq[ue] ex Provincialis ad Generalem Praepositum litteris: à primo Societatis in eas insulas ingressu, per Socios novem circiter capitum millia fuili baptizata. Tantis laboribus fructibusque non contenti, ultima terra pveradentes, ad Chunorum Huillorumque rēttas penetrare ausi sunt: quam expeditionem, quia egregium Apostolicz fortitudinis exemplar habet, retracto ad præterita tempora tantisper stylo, non illibenter simul expediam.

CUM Didacus Tortes Provincialis Melchiorem Vanegā, & Joannem-Baptistam Ferruſinum ad Chiloënsis Insulas primū amandaret, utriq[ue] in mandatis dederat, ut in Chunorum & Huillorum, freto Magellanico adjacentium, mores diligenter inquirerent, & si quā ſpes affulgeret eō facem Evangelicā tradīcendi, ſpeciatim ad ſe perſcriberent: quotum utrōrumque votis Delco, Chunorum facile princeps, ſatisfecit. Is commercii ergō è patria ad Chiloënsis insulas ventitare ſolitus, aliquando repererat inter Hilpanorum commercia gemmam Evangelicam: & Petri nomen in Baptismo conſequutus, nihil optrabat ardentius, quām ut filius idem beneficium adipiſſeretur: ejus rei gratiā ad Socios, Chiloënsium insularum inspectione occupatos, veniens, multipli utrumque gaudio perfudit. Trahebat ſecum in quinque navigiolis, præter familiam, numerosum comitatum, & Chiloënsis linguis peritum, quo ulis interprete, poſt mutuā gratulationis officia, hęc ferme de Chunorum & Huillorum moribus Delco ab Sociis interrogatus narravit. Ab Chiloënsi, inquit, Archipelago diſtar tridui itinere Guatana, prima Chunorum insula: eō itur per mare continua fermē tempeſtate camonatum, exiguo quadam insularum, noſitam mari ac ventorum, quotidiano uſu adeptorum, periculo; ſed ſe externi adnavigens, ob ſyrēs & vada, certum adiutor naufragij discrimin. Ceterum gens omnī partim in continentē Americe ora, partim in insula prop̄ innumeris, non procul ab littore

habitas,

Religione
præmierata
unquidam.

C A P U T
VIII.
Chiloënsis
Indole ex-
colantur.

Oſſigina
ſocia ab-
ſentia.

C A P U T
IX.
De Chun-
e & Huill-
orum mo-
ribus.

Chonuras
nâm.

Pouas.

Poficias.

Huillorum
regn.

Damon.

Barbarus.

CAPUT
X.
Melchior
Vanegas &
Matthæus
Stephanus
navigant.

Epiſtola.

habitatis, adeò parvo numero, ut nulla insularum, si Guatanam excipiatis, plures tribus quatuorve familiis alat: solum omne Insicum, petrosum, sylvestre, nullam ferme sementem recipit: arbores, si viorem spelles, Chiloënsibus arboribus longè tristiores sunt: pistris atque mari rejeclamentis indigena vilitant, ope mulierum seſe in profundum mari submergentium, & longo post tempore cum ingenti piscium prada, in canistris è collo pendentibus, emergentum: aqua dulcis inopia maximè laborant: pro potu ex lapis marino oleum exprimunt, prater quem liquorem nullius vini est potionis delicias norunt: eo olio largiter cibis, & venire immoderata pescum ingurgitatione difſento, evomito, debacchationes suas cum ebriorum gestulationibus celebri aut, nempe agnatis gentibus, chrisatum solemnia inter praecipua hilaria babentibus, redere videantur: quangum in Guatana insula, patria mea, triticum tuncrum, ex quo vinum conficitur, non male jam preuenit. Indigenarum plurimi capillo rufi, ora colore bleaftri, & ingenio mitis sunt. In remotoribus insulis canes aliuns villosos jubatos, è quorum tono crine vestes vogificant adeò bréves, ut prater humeros ac pectus nihil reliqui corporis contegant: virilitatem algamarinâ, seu ingentibus foliis in marinatis, & Sole duratis, velant. Hec ferme Delco. Sed Huillorum ad Magellanicum fructum vergentium conditio longè miserabilior, & indeo asperior est: sub quinquagesimo ferme latitudinis Australis gradu, in frigidissima regione, toto corpore nudi incedunt: plicatiles ex arborum coetibus calas in conum erigunt: nihil coeli comedunt: pro omni cibo pisces crudos & ostrea devorant: pelle pænè nigri, crinc adeò alpero erectoque, ut fetis quam humanis capillis similiores sint. Gens numero modica est, nec aliam paucitatis suę rationem reddunt, quam quod partim conditione loci, partim hostium suorum incursionibus minuantur: nam Huillos Chunis tanquam feras venantur, & pro mampiis aut apud se habent, aut ad Chiloënses in ilulas transportatos vendunt, donantive pro libitu: aliquantulum in servitute quam in patria feliciores. Stilos pro vocibus edunt. Antequam transportati Chiloënses linguam didicerint, nulli aliuius sunt, quam ut aves ab feminibus, tanquam terricula, arceant, æquè terri ac terræ idonei. Interpretis auxilio Joannes Baptista Ferruinus decem Dei mandata & solemnies Christianorum preces, ac formulam detestandi peccata biduano labore in linguam Chunam adeò feliciter vertit, ut Barbari vix se per stupore caperent. Delco pro filio Baptisatum summis precibus flagitabat, diffiri tamen debuit, quod non satis capacem nostrorum Mysteriorum tantillo tempore se ostenderet, & maris tempestivitas ad redditum suum Chunos urget. qui varia munificulis donati, lamentabili vultu geluque, & quā poterant vocis contentione, ut secum ad insulas suas Patres ite vellent frustra precantes, seſe ab mutuo aspecto ingenti cam utrorumque dolore abstraxerunt: hoc uno aliquoſque se confundant, quod Melchior Vanegas promitteret se in omnem occasionem procurandæ eorum salutis intenturum.

SE sequenti decennio non alii ex his nationibus fructus perceptus est, quam qui ex Chunorum Huillorumque ad Chiloënses Insulas adnavigatione, post longa temporum intervalla, offerebatur; donec hoc, de quo scribimus agno, idem Melchior Vanegas, Australium Insularum diututus & planè Apostolicus doctoꝝ, ejusque Socius Matthæus Stephanus, sp̄tis ingentibus discriminibus, incognito mari se committentes, mirabili apud posteros exemplo ad Chunis adnavigare decernerent. In transfiguratione, horrelcente mari, cyma quā vehebantur pænè submersa est: emersere tamen, post varia pelagi ludibria, ad Guatanam insulam, ubi Delco, cognito eorum adventu, exemplo ab Chiloënsibus sumpto, Sacellum ad usum Sacrorum adificaverat, popularesque fuos quanto maximo numero potuerat, congregata, eo fine, ut baptizati in album filiorum Dei referrentur. Inde ad continentem & adjacentes insulas eodem periculo delati, plerosque doctrinæ Christianæ fidientissimos reperere: non pluribus tamē ducentis ac duodecim capitibus salutares aquas infudere, quod diutius abesse ab statione, cui-eos imperia Majorum affixerant, non possent: ostendebant tamen quā verbis, quā gestibus, nisi obedientiæ funibus retraherentur, libenter is inter Chunos tota vitare-

mansuros

mansuros. Quamquam id affectuose magis exoptabant, quam quod sedem in exteriorum loco poni posse sperarent: satis namque apparebat eas terræ cœlique asperitates cuius extero homini fore intolerabiles. Igitur cum in tot scopolos distracta gens esset, ut nec ad doctrinam audiendam coire, nec ab doctoribus adiri possit, latus habuere Socii, si negotio eorum Divino Numini commendato, adventantes subinde ad Chiloëensem sedem Chunos Huillosque omni ope juvarent. In schedis tamen memorialibus reperio, Chiloënses Socios alias eriam ad eisdem ihsulas renavigasse: ut scias Apoltohcorum hominum desideria, nisi aditis Mundi finibus; terminari non posse.

AD Paranam, superiori anno, Itapuanos Jaguapuanosque Neophytes, fama dispergatos, incredibili labore Rochus Gonçalvius & Franciscus à Valle ad oppida redixerant, cum lues, ex immundarum rērum eis & corrupto aëre orta, pernosque cum ipso Francisco à Valle prostravit: tum decum omne onus utriusque oppidi in unum Rochum incubuit, indubie granditati laborum succubiturum, nisi ingentibus animi corporisque viribus praeditus fuisset. Tantis laboribus accessit perversitas magorum, spargentium in vulgus Baptismo corpora mactari. Reperta mulier est, quæ filium ex rabie iteratis aquarum infusionibus obtueret, quæ baptis- mi aquas tanquam perniciosa labem eluendo emacularet. Altera mulier, ne infantem suum baptismō, ut aiebat, perdītū iret, in Rochum ingentem fustem contorxit, indubie percussura, ni iictus in vanum abiisset. Barbarus homo cādem de causā in eundem ferociter involavit, prostravisseque grandi vulnere inficto, ni verula impetum retardasset. Ethnici pene omnes, tanquam phrenetici, medium suum & unicum animæ remedium oderant, ab domorum suarum ingressu magno conamine arcentes, & ne vi ipse irrumperet, ad sylvas & obvia latibula feusquæ infantes recipientes. Non desistebat tamen ab opere Apostolico Gonçalvius, & more parentum, filios phreneticos se laniate volentes, non deserentium, spectis vitz pīculis, quæ datā portā se ingerens, dicendi vi baptismi utilitatem asserere contendebar. Circuibat ipse solus oppidum, ad prædia curritabat, fugitivorum receptacula, tum per se, tum per Neophytorum fideliissimos excutiebat; mirabiliter celeritate ad Jaguapuanos eadem præstutus excurrebat; tanto successu, ut omnes moribundi si viginti adulteriatus homines contra baptismum animatum obstinantes excipias & expiatæ obierint. At ubi Franciscus à Valle conyaliuit, ipso Rochus, secundo flumine navigans, omnia litora ac insulas Parana per sexaginta leucas excutiens, pluribus mortalibus lue afflatis salutares aquas infudit. Eadem vis mali, adversi fluminis Ethnici corripiens, stragem corporum fecit: demissi præfertim Ariolorum Magorumque Religioni infestorum capitibus: diceret amotis obstaculis ferociissimos quoque Barbarorum à peste densissos fuisse, ut via planior (sicuti videbita) Evangelio sterneretur. Ad eos juvandos excurri non potuit ob Sociorum penuriam: unicus tantum ex tanto numero repertus fuit, qui æternæ mortis metu, deficiente navigio, ubi se peste tactum sensit, ligno inequitans secundo flumine se labi sivit, donec in ea patre sisteretur, unde ab Itapuanis cerni posset, à quibus ad ripam extraeetus, & ad oppidum deducetus, Baptismo à Gonçalvio impetrato, non diu post, ut spes est, ad gloriam evolavit. Adulto jam anno Thomas Urvenia, Petrus Bosqueirus, & Petrus Romerus, Sacerdotes, in sublium Paranaensem venere. Petrus vero Onjatus Provincialis averso Parana navigans, nova oppida pro munere primū insipixit; & è Paranaensem Sociorum consilio decrevit, ledem Societatis ponendam eis in Jaguapuano oppido, & Urvacensem Provinciam, haec tenus intratam, quovis spreco periculo, adeundam esse. Se cunctum hæc, Socios in hunc modum dispersit: Itapuanu oppido Didacum Bo-roam Sociis Paranaensis & Urvacensis moderaturum, & Petrum Bosquierum Flandro-belgam; Ignatianu Claudiu Ruictum Burgundum & Franciscum à Valle Boeticum; Jaguapugno Petrum Romerum Hispanensem, & Thomam Urveniam Cantabrum; Urvacensi vero expeditioni Rochum Gonçalvium, unicum multis parem, præfecit. Regresso Provinciali, Petri Romeri primus labor fuit, cum

CAPUT
XI.
Ad Paranam
rei gesta
marantur.

Mulier bap-
tizatarum fi-
lium aqua
obireta.

Rochi Cen-
satus per-
cutia.

Laborer.

Aristerum
mores.

Socii per Pa-
ranam di-
ffunduntur.

Interior Pa-
rana pars
excubitorum.

Rocco Gonsalvio, ad Urvacensem Provinciam destinato, littorales Paranz pagos invisere, tum ut commendatione veteris magistri apud eos inclaret; tum vel maximè ut notitiam populorum Christo aggregandorum coram caperet. Quibus feliciter peractis, faulta omnia sibi invicem precati, post emissam uteque trium votorum publicam professionem, Rochus in Urvacensem Provinciam, Romerus Jaguapuam versus iter atripiuit.

CAPUT
XII.
Jaguapus
lēde Societatis
occupatur.

Maraca-
naim se re-
ducuntur.

Palafites ho-
menta ad fi-
deris folia-
tentur.

Esguia Ap-
rura.

Paranenses
Infoliam con-
vertantur.

Socii marcha-
nica tradi-
tione

JAGUAPUA, oppidi designatio potius, quam oppidum, quadringentia non amplius capita, reliquis peste sublati, numerabat. Ceterum spes erat futurum, ut incresceret reducitus ex vicinis remotisque locis quamplurimis mortalibus, Paranz insulas ac littora sparsum incolentes. Postquam ergo Jaguapanis, qui secundum omnes Ethnicci erant, Socii persuasere, ut, pellibus & falso religionibus relicti, ad Fidem Christianam se inclinarent, eorum plerosque salutaribus undis abluerunt, atque ut commodiis Sacris nostris aderent, Aedem multitudinis capacem crexere. Compositisque utcumque ad urbanitatem Barbarorum animis, Petrus Romerus, Thomā Utveniā ad sarcinas telicto, ad vicinos temoresque populos Christo lucrandos animum advertit. Non procul ab novello oppido Maracanais, Barbarorum pagus non infrequens, aberat: quorum nonnulli aliorum, Sociorum suau, Jaguapanis se aggrevaverunt: reliqui in impietate persistebant. Horum non paucarū nescio quo transfluga dementati, majoris libertatis spe, secundo flumine longissime transfugabant: quos, speris peticulis, statim sequutus Romerus, auctoritate è fugae retractos, confeditz centrum circiter leuis, Jaguapanis & Christi partibus feliciter adjunxit. Ab ea expeditione redux, Maracanaim tepevens, adeò acriter in rem suam intendit, ut plerisque antea in impietate pertinacibus se se qui suaserit. Repugnabant ducenta circiter Ethnicorum capita, qui ut se impervios facerent, paluodis locis abruptisque faxis abdiderant, quos per paludes umbilico tenus aquis immerfus, & per abrupta rependo, sacer venator indagans, tandem omnes beneficiendi arte pellexit, ut Religionis ergo Jaguapuam se conferrent. Destructo penitus pago, non eo procul ad Paranz conelgam paludem se convertit. Narrabant indigenz sub primum Hilpanorum adventum hujus paludis littora scaturisse innumeris Indis, sed plerisque partim insalubritate crassi acris absumpsis, ad paucitatem redacti erant: eò delatus Romerus spopondit supersticibus, si se sequi vellent, magnas animalium corporumque utilitates percepturos, & manifestis Dei ubique praesentis beneficiis in hac mortali vita potitos. Cui Aperera, hujus paludis Casquiu, jocanti quam serioso similius: Si, inquir, Deus ubique praesens est, hic aqua ac alibi nobis aderit, ut habemus adfuit vita commoda liberaliter largiendo. Cumque subintulisset Romerus multa de necessitate doctrinæ, & de bonorum malorumque finibus, cädem à Barbaro verborum futilitate illusus, irrito incepto regreditur: hoc uno latus, quod semen verbi Divini jecisset, fructum in tempore suo daturum. Nec spes rei fecellit eventus, alià occasione omnibus hujus paludis accolis per Paranenses Socios ad partes Christi feliciter translatis. In medio Paranz insula jacet, circuitu octodecim leucas complectens: ea in alta promontoria, rupibus præcessis cincta, a surgir, undique inaccessa, nisi quā per frequentes periculofosque aquarum vortices paulatim se deemitit: olim Paranenium contra vim Hilpanorum receptaculum munimentaque fuisse perhibebatur, unde ejus accolz, præter innatam indolis ferociam, bellicos animos adhuc conservabant. Eò etiam Romerus, contempto discrimine, cimbulâ vectus iter atripiuit. In decursu aquarum vortice interceptus, vix larum unguem ab naufragio, ope Principum A postolorum ab eo invocatorum evitato, abfuit. Ad insulam appulsus, Aratiz Casquio & centum capitibus persuasit, ut se, Religionis Christianæ capessendæ ergo, Jaguapanis adjungarent. Denique eventilatis Paranz littoralibus latebris, aucto jam oppido, ipse & socius ad urbanitatē novis hominibus imponēdam animum adiecere. Quod ut præstarēt, ab nullo opificio quantumvis vili abhorrebant: textoriam, fabrilem, rusticam artem instituentes. Sed animalium cura lögè major erat, quā factū, ut reduciti omnes Ethnici egregiè instructi, variis tēporibus ad sacrum fontē accesserint: nec defuit patientiæ materia. Nescio quis Neophytus,

supinā prorsus negligentiā, non sine publica nota Festis diebus Sacrificiō adesse reuebat, quem benevolē admonitum quādam die Romerū ē doīno eductū ante se abigens, in templū compellebat intrare: quā te proritus illius Casiquius; ad Romerū pēgit, malēque verbi habitū alapā publicē percutit. Enimverò ille Christianz patientia & doctrinā memor, in genua pro voluto percutienti alteram maxillam p̄t̄ebuit, afferens se felicissimum fote, si pro Dei causa multa talia patet. Valuit apud percuſoem ostentatio Christianz virtutis, qui vicissim humi prostratus, veniam repentinī sacrilegiūque furoris petens, à benigno Patre facilē impetravit. Sed jam Rochū Gonſalvū ad Urvaicensem Provinciam Apostolicis messoribus ingentem segetem aliquando p̄bbituram (in qua ego ab viginti annis in novis Barbarorum Reduebonib⁹, quanvis tanto munere indigneſſimus, verſor) inſequi lubet.

Petrus Ro-
merus alapā
percutienti.

URVAICA prime magnitudinis fluvius, exiguo fonte ē Brasiliæ montibus ortus, diu sine fama modicas aquas evolvit; donec, haultis utrinque torrentibus, & inclitis amnibus aquo alveo, Paraquario par, aut etiam major, paulo ſopra Boni-aēris porrum intat in flumen Argenteum, à quo, tanquam in emulationis pecuniam, nomine & alveo spoliatus, violenter in Oceanum abripitur. Nam ubi Brasiliam, directo in Mediterranea tantisper cursu, defert, flexo deinceps itinere, Patanz seu fluminī Argenteo perpetuō parallelo, haud multū impar maiestate, graditur: quomūnū magnatum navium ubique capax sit, axis ac scopulus per intervalla p̄peditur; fed ubi hyemalem elevionem à peregrinis aquis ac imbris accepit, syrtes & ingentia faxa geminata ripam p̄tergressus, niſi quā eminentissimis littoribus coēceretur, adinfar maris aquas suas inflatas haberet. Per ducentas ab origine leucas, concatenatis rupibus ac sylvis arctatus, magno fragore prolabitur, donec scabroſis obſtaculis, crebita eluſtatione ſeſe expediens, per campos placidiūs provolvatur. Sylvæ ſimiarum, tygiū, pītacorum, atque aliarum volucrum altices, nihil fermē à Paranenfib⁹ differunt. In campis olim ſtruthiones, leones, ac variz capraruſ cervorumq; species tantū viſebantur: fed jam quaquā latè patet ingens utrimque tellus herbescit in pascua, per qua boum equorumq; greges incredibili numero vagantur: diceres quadupedes ſuccellere bipedibus olim numerosimè hos campos habitantibus, fed nunc pro immensitate terrarum admodum infrequentibus. Ab Urvaica fluvio Urvaicensis Provincia nuncupata, tam latè in longum, quām ipse fluvius protendit. Ab origine, partim Brasiliam, partim Oceanum Atlanticum, ab Occidente Patanam, ab Aufro Goitaniam, ab Meridie Boni-aēris oſtium recipiens, variis regiones ac Barbatorum linguis compleſtitur: inter quas Guaronorū natio, ut numero, ſic aptitudine ad politicos Christianosque mores recipiendos, longè aliis antecellit. Hanc Provinciam, ſicut ego comperi, pri- muſ omnium Europæorum Ramon, Sebastiān Gavotī Americæ Australis pro Ca- rolo Cæſare exploratori missu, anno præteriti ſeculi vigeſimo-ſexto renatavit, qui libienciam navim per Urvaicæ oſtium inducens, factō p̄xilio, à Charuis ferociſſimis populis cum plerique eomitibus inhospitaliter trucidatus est. Postmodum, anno præteriti ſeculi quinquageſimo-ſeptimo, ab Martino Itala Prætore centum & viginti Hispani eo fine miſſi ſunt, ut urbem non procul ab Urvaicæ oſtio fundarent. Sed primo fundationis anno Barbari tot eos incursionibus fatigavere, ut ſedem deferrere coacti fuerint. In Paraquariam renagantibus res accidit funefiſſima: nam dum ē navi ſub meridiem præfuti multi excederent, derēpente p̄trupta ripa, ubi mentis ſtrayerant, dehincens ſubliensque, prandentes ſecum in flumen ttaxit, tanto aquarum tumultu, ut una ē navibus ſusque deque everſa non prius quieverit, quām ſummitate malū profundum fluminis pertingeret; nullo ē prandentibus emerſo. Emergens verò navi forminam per centum aquarum ulnas in profundum latam relatamque longo p̄t̄ tempore incolorem ſtitit. Anno deinde currentis ſeculi cincidero decimo Ferdinandus Arias Prætor cum aliquot Hispanoruſ cohortibus ad Urvaicam quidem penetravit, ſed Barbaroruſ multitudinis famā deterritus, re inſectā, ſine gloria pedem retraxit: undequaque enim tetrore latè diffuso ſe ſepierant

CAPUT
XII.
Urvaicensis
Provincia
descriptio
& inventio.

Urvaica flu-
vium.

De primis
Urvaicæ re-
pertoriis.

Hoffmanni ur-
bem ſitum.

Sedimenta-

Barbari, ad eò ut Hispani tam desperarent armis Urvaicenses aliquando subjugari posse, quām cuperent latissimas regiones glebā fertilitate, pascuorum bonitate, fluminum commoditate famosas occupare. Nimirū tantæ Provincie superande decus inclytæ Crucis debebatur, quā unā armatus Rochus Gonsalvius, cui gentilo nomen à Sancta Cruce, fōtus ausus fuit sternere viam ad indomitas haec tenus gentes Christo Domino & Regi Catholico subjugandas. Initia sic se se habuere.

CAPUT

XIV.
Rochus Gō
salvius Ur
vaicensis
Provinciam
primum adi-

De vita pe-
riplastar.

Zivijan.

Cruces ad
Urvaica in-
tra erig.

CAPUT
XV.
Rochus Gō
salvius Con-
ceptionis
oppidum
condit.

Barbaros
redacti.

Undequeque
superiori.

DUM Rochus Gonsalvius & Didacus Boroa ad Paranam Christi imperium propagarent, Urvaicenses aliquot, novæ religionis famâ allecti, commercii specie aliquoties ad Itapuanum, novum Neophytorum oppidum, venturare, quos Socii omni officiorum genere sibi conciliarat: ideoque in spem venerant fidem Christianam in eorum terras traduci possunt. Sed diu obstiterat paucorum Socrorum, donec Petrus Omatus, audis per Paranam operis, Rochum Gonsalvium tanto muneri destinaret. Is implorato ritè Numine, & delecto paucorum Neophytorum habito, è Paranā discedens, per invia tamdiu loca procellit, quoque ad Aracutaim rivum in Urvaicam influentem perveniret: ibi cum praefolabantur ab exploratoribus præmoniti frequentes Barbari, pro more gentis nudatis corporibus, clavā & arcubus armati, imperiosè jubentes, ne ultra pergeret, nīse in certam perniciem præcipitare veller. Sed Gonsalvius, suz vitz prodigus, intrepida voce significat se porrò perrectum: non decere legis Divinæ præconem metu retrocedere. Deinde magnificè explicatis Religionis nostra mysteriis, eò rem deduxit, ut Barbari refrinato furore ad suos pagos se recipientes, ultra minas, nihil attentarent. Dilapsis Urvaicensibus ingens metus invait Neophyto, Rochi comites, per facta omnia contestantes, ut pedem, dum integrum esset, referret, antequam conspiratio Barbarorum coalesceret. Sed vir Apostolicus, dimissis omnibus, qui secum è Paranā venerant, præter duos pueros sacrificantis ministros, cuivis periculo se devoventes, in nemusculo permortare ausus est. Sequenti die altare portatile erexit, Deum summis votis deprecans, ut pretium sui languinis Urvaicensibus, pro quibus vitam offerebat, vellet esse propitium. Valuit deprecatio: nam ex viciniā Quaracipucutius, nqbilis Casiquius, operam suam non diu post oblatum veniens, spopondit contra populates suos tutelam & auxilium. Mox, eo admisente, variis ex locis ad colloquium concurrentes Casiqui decrevere, audiendum esse Gonsalvium, qui ad frequentem multitudinem adventus sui causas explicans, eò negotium permovit, ut Nieza, Urvaicensem Casiquierum potentissimum, eum ad suum pagum invitaret. Ab eo pago duabus leucis Urvaica distabat, quō in Niezz comitatu se confetens, collecta Barbarorum multitudine, ex ingenti ligno Crucem in littore erexit, quam ipse ritè adorans primus docuit Urvaicenes populos superba colla suavi Christi jugo demittere: nam ubi Christi mysterio explicato, posito reverenter pileolo, de geniculis osculum sacro ligno fixit, adstantes Ethnicitorum etiam corpore provoluti se Crucis assecas professi sunt.

ADITA tanti fluminis pro Regum Rege Christo & Rege Catholico possessione, Gonsalvius ad fundationem primi oppidi animum advertit. Ibitur aqua locus est ab Urvaicā unā leucā distans; ad quem locum cùm concurrissent frequentes Casiqui, extemporalis templo exstructo, ipso Conceptionis Immaculatae die, ad aram fecit, destinavitque primam hanc sedem Concepti fine maculā Virginis: sicuti autem primum Paranā oppidum ab Angelo salutata consecratur, professus utriusque fluminis victoriā uni huic deberi debellatrici populorum, in honorem filii sui ubique intentissima. Tantz Virginis auspiciis, & Gonsalvii ad vicinos Ethnicorum pagos idenidem excurrentis industria, confluxere frequentes undique Barbari, novi oppidi incolas se profientes. Quibus in excolendis Rocho elaboranti nuncium adseritur, Crucem in Urvaicā littore erētam ab Barbaris trans fluvium incolentibus fuisse concremaram; eosdem, ob receptum Gonsalvium Niezz Casiquo infestos, ad-invadendum novum oppidum in procinctu esse. Ex alia parte nunciatum etiam est, adversi fluminis accolas eadem de causā armamo-

liri: intrepido ad hæc Niezz Casquio, & pro tuendo Gonfaldvio affectas ac amicos ad arma animante. Sed Rochus Gonfaldvius, gnarus Niezz vires impares esse tumultuantibus, pro incolumitate gregis sui caput suum vile habens, Urvacam ausus transmittere, eò se contulit, ubi princeps Ariolus Crucis incendiarius, & tumultum incitor, habitabat quo donis & eloquentia utcumque conciliato, id factem obtinuit, ne vellet rebellare. Mox ad adversi fluminis accoljas bellum jam moventes sine comitatu properans, reperit metu panico attonitos ad suis se latibula recepisse. Quare domum rediens, tonum se impostorum contulit ad augendum ornandumque novum oppidum, futurum (uti videbimus) Urvacensem provinciaz caput. In quā subigendā Societas nostra tantam laudem coniequata est, quantam ipsi peperere tot barbarorum milia ad fidem adducta, tot oppida ab Societate fundata, tot Martym adorem, tot regiones adit, tot tumultuantium dæmonum & corum affectuum insestationes tolerat, tot virotum Apostolorum heroicæ factæ amplissimam materiam mihi & scribenti, & inter tot eximios viros imponentissime adhuc verant, ptebitura. Quamquam per septem fermè annos circa fines non admodum prosperris eventibus luctatum est, quod Paranenses Ethnici secretis nunciis suspiciones per Urvacenses populos latè sparsissent, alferentes Rochum Gonfaldvium, & ejus affectas, Hispanorum esse emissarios, Religionis specie Indorum servitii infraeatores.

Diferentia
bus se oppo-
nit.

Urvacense
Provincia

CAPUT
XVI
De Gabriele
Perlino.

Episcopatus
C. Prætorum
derivatione
Didaci Gom-
gora facultate.

1616.

Melonius
Tutor.

Perlino im-
prudens fa-
ctum.

Perlino ca-
sugator.

EODIUM Anno, Paraquariensis & fluminis Argentei Provinciaz, quæ haecen sunt, Paraná fluvio utrorumque juridictiones ex æquo fermè dirimente. Paraquaria pro Episcopo Thomam Torres è scholâ Lovaniensi, pro Prætore Emmanuele Frias: flumen Argenteum pro Prætore Didacum Gongoram, pro Episcopo Carrancam accepere. In portu Boni-aëris graviter statim discordatum est, Rector Collegii Gabriele Perlino, dum distractas rupis offenditionibus partes reunire satagit, iildem se, ut sit, implicante. Totam rem brevitatem expediam. Didacus Gongora Navarrus, Sancti Jacobi Eques, in fluminis Argentei Prætorem designatus, dum Ullissipone navigationem adornat, Lusitanorum iuatu, merces, quas fucato nomine alii mercatores pro le renderent, in navim suam inferri siverat: quæ res quamvis Regis legibus prohibita sit, tamen ob Magistratum dissimulationem, cum à plebisque, ad levando longæ navigationis sumptus usurpati soleat, nemioi admodum haecen fraudi fuerat. Sed indicio ejus rei ab Senatu Regio Madriti accepto, Praes quendam Melonium i o novum Prætorem inquisitum, cum Judicis potestate, ad portum Boni-aëris amandat: qui ut ad portum appulit, reperit urbem novo Prætori faventissimam, & undequaque investigantem, num qua porta aperiri posset ad Melonium de portu ejciendum. In his rebus dum sunt, novus Judex Collegii nostri Socios palam offendit, quæ occasione ab Prætoris fautoribus arreptæ, omni modo Gabrieli Perlino persuadere conantur, ut judice conservatore creato causam suam & Societatis decus tueti velit, privato scilicet Societatis defensione pallio publicum odium contigentes. Rector homo candidus, non satis examinato politicorum hominum consilio, nec expectato sui Proviocialis (quod facere debuerat) consensu, ptecipitanter nimis Judicem Conservatorem in ipsum Melonium creat. Qui judex, ab iisdem Prætoris fautoribus instigatus, latè sententiæ Melonium multum reludatorem, ob injuriam Societati factam, in Europam tenavigare coegerit. Quæ re cognitâ Senatus Regius, authoritatis sua vindex, omnem invidiam in Rectorem Collegii derivans, acerbis litteris ab Præposito Generali Societatis postulat, ut in Gabrielem Perlimum, prout merebarur, animadverteretur. Non abnuit Vitellescus, talium rerum in suis osor, & Perlimum domi religiosis penitus castigatum, quatuor vocorum professionis gradus, ipse alias ob eminentes dotes debiti, & cuiusvis dignitatis obtinenda spe in perpetuum privat. Quæ animadversio Senatus Regius Societati placatus, ad castigandos eos, qui se dolos huius negotio immiscueran, curam advertebat, Senatorem Regium è Peturia cum potestate ad Portum Boni-aëris destinat, multiplaci severitate in læsæ Se-

Perlinus ergo
qua virtus.

natos autoritatis reos animadvertisens. Fama est multas ad octoginta millia aurorum ascendisse. Adeò sepè totam summam perdimus, dum partem nimis sagaciter tueri satagimus. Ceterum Gabrielem Perlinus, probatissime virtutis vir, religiosè admisus pñna, Peruanam Provinciam, unde venerat, repentes, Limano in Collegio omni virtutum exercitio usque ad extremam senectam floruit. Äthiopibus docendis, ægris invilendis, Carechesibus oecundis, corpori macerando, Deum per preces vocando, se totum impendens. Fratres habuit Franciscum Petlinum in Societate nostra ajos regendi & concionandi arte diu conspicuum: necnon Joannem Perlinum in præcipuis utriusque Orbis Academiis notissimum: & tamen noster Gabriel nihil tantis viris' alio genere virtutum inferior fuit: nam quod ei dempsit unius facti inconsideratio, abunde compensavit hominis constanza, verecundiam non ante salutem ponentis: sed magno animo errari pecnam, quasi novum ad virtutem incitamentum, admittentis. Atque, ut sit, optimi viri commissaio domi fortisque ejus virtutis estimationem intendit: ut scias errores nostros ad bonam famam posse conducere, si iis, proculatis quasi gradibus, ad virtutis apicem erigamur.

CAPUT

XVII.
Variorum
Collegiorū
res summa-
tim narran-
tut.

Difformis
estatis

Sepultur.

Affilia-
tus illuc-
ta perdi-
ceretur.

Temporū de-
cessus.

Distinguenda
naturā.

In eodem portu & Sanctæ Fidei urbe perniciose discordia serpebant, eò perniciōri malo, quò à capite derivabāntur: sed tandem cives plerique, Societate arbitrā, invicem dedēre manus, indices composite litis. In Assumptionis urbe non nihil etiam inter Episcopum & Collegii nostri Rectorem discordatum est. Societas inveniat nonnemo Ecclesiastico Beneficio insignitus, quod Beneficium statim Episcopus in aliud transfluerat, reclamante licet pro tyrone suo Marcello Lorençanā, Collegii Rectore, & Summorum Ponificum decreta super eā re coram exponente. Exceduit ad inopinatam reclamationem Episcopus, & pugno in subiectum pluteum cum indignatione impatio, fractis impetu vitris ocularibus, Lorençanam domo suā expellit, qui Episcopo reverenter salutato nihil aliud addidit, niā se facile aliam portare repertum, quā in ejus domum & gratiam tegredere reiur: & mox Collegium repetens crystallina conspicilla, elegantia planè, & in his terrarum ultimis estimatisimma, per unum è nostris ad Præfulem destinat, rogans ut huius pro fractis ut dignatur. Valuit factum ad redintegrandum amicitiam: Præfule, abstersā tanisper caligine, charitatis crystallo ad peripciendam negoti veritatem utente. Quamquam non diu post, ut videbimus, periculose caligans rediit ad ingenium. Melioribus oculorum juvamentis ulū ille est, qui in Assumptionis Collegi templo, unico Sancto-Sanctæ Eucharistie, ad venerationem expositus, aspectu, ita ineiectato malo ulū turpidinis mores correxit, ut deiaceps esset virtutum omnium priorotypon. In Comitiis Provincialibus Cordubæ celebrait, plurimorum votis Franciscus Vasquius Truxilius, Procurator Provincialis, ad subsidiarios Socios ab Europa advehendos designatus est: nam nuper advectos Collegiorum & oppidorum fundationes exhauserant, & spes præteritis rebus major augeri numerum operarum necessariò exigebat. Esteci magno concusso, Tucumaniz Episcopo solemnī ritu operante, templi nostri Encænia celebrata sunt. Nostrī excursores miltos omnis zetatis mortales Sacro Fonte tinxere. Estecensi in ditione res accidit memorabilis. Hispanus homo, Veneris puppus, nullā arte, nullā nostrorum industria, nullis coelitus immisis terroribus ab publico pellicato extricabilis, cùm in agro nescio quid ageret, ab tygride è sylvâ profilente, ex circulo Indorum, quibus circumseptus erat, unguibus per pedem extractus, vix adstantium ope, laniato iam corpore, cum vita evasit. Quā in re notandum mihi venit, eam esse tygridis naturam, ut in viliora specie animalia, reliftis nobilioribus, semper involet: quare si eques eane comitatus in eam offenderit, canis primū, tum equus, eques denique, nū fugiat, discerpetur. Hotinum etiam præstantis selectum habet: quo circa, ē Indus, Äthiops, & Europæus unā tygridi occurrant: Indus primū, tum Äthiops, Europæus denique invadetur. Quin & in Hispanos quosdam gradus insitā natura distinguit; quamobrem inter mixti sanguinis Ibridas, & merè Hispanos, eos ordine sibi deligit, qui plus Indicis sanguinis habuerit: notabili fāne natura morta-

lium nobilitatem puritatemque estimantis, exemplo. Quam naturae conditionem hæc vice oblitera tygris, è medio Indotum Hispanum illum, corrupto per lasciviam sanguine, relictis aliis Indis, sibi laniandum atripiuit: volente Cœlo, insolito eventu nos docere, eos quavis generosi sanguinis prerogativa privari, qui infra equum & mulum, quibus non est iutellectus, spurea libidine se demittunt. Inquirenti vero mihi de hujusmodi tygridis in viliora specie animalia involantis naturæ causa, arrisit eorum opinio, qui allerunty tygrides assuetas craslo animalium eruge, olfactu distinguere & eligere in diversis prædarum generibus sanguinem crassitatem, & ab ordinaria esca minus abhorrentem.

IN Calchaquina valle clarum fuit Christophori Torres facinus, qui in pacificationem duarum factionum intendens, pñè mortem repetit intentatam à Casiquio, qui bellum causam præbuerat; nec alter se vindicavit, quam positis genibus fetite volenti peccus nudare: quæ fortitudinis ostentatio valuit ad reprimendam futibundi hominis rabiem, & tollendari dissidiorum occasionem. Nec hic tacenda Joannis Sampsonis, ejus socii, generositas, qui quamvis timidez esset naturæ, sequutus impetum animi à Deo agitati, equum, quo vehebatur, hinc inde tantæ fortitudinis ostentatione impulit in Indos, hostiliter amicorum Barbarorum pagum invadentes, ut nimbus sagittarum circum se volantium riserit; & hostes oppido immimentos metu perterrefactos ad fugam novus Sampson adegerit. In primo occursu occidit Chuchagalanorum Casiquius: teliqua res inter ipsam & metum stetit, fatenibus numerosissimis hostibus, se unius hominis virtute detentos, ne omnes novi pagi incolas occidione occiderent. Inter has turbas quatuor Socii in duabus sedibus, quamvis quotidiana essent pericula, & tumultuantum hominum pñè continui furores, tantæ animi tranquillitate vivebant, quamnam contemptus mortis, perpetua cum Deo familiaritas, & laborum Apostolicorum sitis, ipsis paribant. Ob soli duritatem exigua planæ animarum leges metebatur: aliquot tamen infantium & adulorum manipuli, dæmoni erepti, Christo consecrati sunt.

CAPUT
XVIII.
De Calcha-
quina So-
ciis.

Christophori
Torres per-
cularem.

Joannis
Sampsonis
generosam
fattam.

Sociorum
virtutem.

GUAICURÆORUM curam habebant Antonius Moranta & Josephus Oregius, qui quantum apud crudelissimam gêrem promovere Religionem nitebantur, tantum tenitebatur repullulans in Barbaris feritas, libido, & belluine libertatis amor: itaque pauci admodum ad castra Christi confugere. Josepho tamen Oregio adhuc Guairanorum dux, etiam in paganissimo Societas amore clarus, Baptismo ante mortem suscepit, fatis concessit; cui ejus populares avito ritu hoc ferme modo parentavere. Dum Josephus Oregius cadaver ex Christianorum instituto inferret sepulchro, aliorum Barbâri inconditis ululatibus omnia compleentes, ducis sui insignia, vestes, arcum, redimicula, ceteram denique supellecilem minutum disceptram spargebant in æta. Uni ex loris copiosum sanguinem sibi eliciebant, alii pharanticæ corporum jaætatione ferocem luætum testabantur: equos, canes venaticos, psittacos, quos in usu ac deliciis dux habuerat, superstitione ritu ad unum omnes mactantes: & indubie foetinam ejusque filium in aliâ vitâ, uti opinantur, duci suo servituros, crudeliter trucidatos intulissent sepulchro, ni nefandas victimas Oregius autoritate mactari prohibuisset. Defuncto Martino Duce, res ad ejus filium Didacum Franciscum, nostris Sacris initiatum, devoluta fuit, sub quo affulxit aliquantula spes Religionis propagandæ: sed spes frustravit ferocitas Guairanorum, avis moribus egregios Sociorum labores pestinaciter eludentium; quare subsequentibus annis pauci admodum adulti expiri le permisere.

CAPUT
XIX.
Genitio-
rum dux
baptizatus.

Barbari pa-
ratitum.

AT Guairanis res, ob Guairanorum meliotem indolem, procedebat ex voto: magnæ semper baptizatorū numero, & virtutum incremèto. Sexaginta Ethnici, unâ Neophytorum excursione, è sylvis eruti, eodem anno, quo ad oppidum reduceti sunt, ad unum omnes peste afflati, post suscepta sacra obiere. Prædonum armata phalanx, è Brasiliæ finibus effusa, Neophytes nostros vexare coepit, & Sociis ostentatione virtutis coercita est. In Divi Ignatii oppidum per vim ingredi-

CAPUT
XX.
Gesta So-
ciorum apud
Guairanis.

Syphaxas
homines ha-
paxas.

volentibus

*Prædones
excusati.*

*Obligatio
et sexagesima
duo Ethnici
reducuntur.*

*Mobili et tra-
centis baptiza-
tum.*

*Iuris alii
magno na-
mora.*

*Ducimeta fa-
milia reduc-
tela.*

*Conceptionis
Immaculata
tempore de-
dicatur.*

CAPUT
XXI.
Ludovicus
Valdivia s.a.
Europam
renovavit.

*Ab Regi lau-
datur.*

*Senatoris
dignitatis
possum.*

Eius patria.

Domi.

*Linguarum
Indorum pro-
prietas.*

Scars.

volentibus occurrit Antonius Ruisius, bombardas in se directas ridens, atque afflentibus se mori posse, sed oves suas lupis rapacibus prodere non posse. Quod dicto prædones perterruit. Inter hæc turbamenta, Josephus Cataldinus, more suo, syllvas immenses prætergrediens, è campus octingentes & sexaginta duos Ethnici ingenti labore reduceens, partim ad Sancti Ignatii oppidum, partim Lauretum, post catechesim baptizandos, clusæ prædorum indagine feliciter intulit: præter quos mille trecenta & sexdecim capita, partim adulorum, partim infantium, in iisdem coloniis facta latice infusa sunt. Ad Paranam, sub curâ sex Sociorum tria Neophytorum nostrorum oppida magnis accessionibus increaserunt. Itapuzi ductus mos, ut recenter baptizati coronatis flore capitibus ad aram Virginis Sospitairie suæ gratias astuti eum pompi procederent. Paranenses Ethnici, adversi fluminis accolte, animos Urvaicensium secretis nunciis depravantes, magno obstaculo Religioni Christianæ erant. Rochus tamen Gonfalius inter adversa eò usque rem ipse solus permovit, ut lemeletri spatio ducentas familias in Catechumenotum Neophytorum album intulerit. Sed ubi Alfonsum Aragonam Neapolitanum, virum summis parentum, Socium natus est, unde quaque se effundens, tantam brevi multitudinem coegerit, ut de ampliori templi condendo ipsi cogitandum fuerit. Confectum templum, ipso Conceptionis Immaculatae revertente die, Paranensem Neophytorum & Sociorum concursu, quanta portu celebritate dedicatum est: misericordia Provincialis & Tucumania Divæ Tuteletis imaginem, Ludovici Bergeri è Belgio ante triennium adiecti penicillo elaborata: cuius fama latè pervagata allexit Urvaicenses Ethnicos, ut celebritatem eorum spectare vellent: unde tactum, ut multi sua nomina Catechumenorum albo traderent.

P E r Chilenum regnum quadruplatotes in Ludovicum Valdiviam, eo solo nomine, quodq; innocentes Indos acriter defenderet, tot famosos libellos spargere, & famam Jesu adeò turpiter inquinare pergebant, ut Ordinis nostri Primores virum de Christiana Rep. opinionem meritum invidis subtrahendum, & in Europam revocandum censuerint. Madritum appulso Rex Catholicus pro re benè gesta gratias egit, legesque ab eo conditas in Indorum emolummentum æternas esse lanicivit. Insuper tentari voluit, num quâ viâ posset in Senatorum Regiorum numerum homo intelligentissimus adscisci: sed Valdivia, recusato ante Episcopatu, longè efficacius senatoriorum dignitati, à statu suo maximè aliena, se subtrahens, reliet aulâ Vallisfoletum concessit. De quo uno civi Granata uis, magnorum virorum patens, gloriari posset, si Franciscum Suarium, Gasparem Sanchez, & alios præstantes homines, inter suis decora non computaret. Jure ambigas, quo in genere noster Ludovicus excelluerit: nam Theologiam Limæ summa cum laude docuit. Sociis Chilenibus præpositus, fundatione & regime Collegiorum, aliarumque sedi.m, prudenter artibus inter paucos eminuit. Eloquentia adeò singulare fuisse pessibet, ut Senatoribus Regis & Regi Catholico admirationi fuerit, atque Historiam suæ Provincie & virotum illustrium elegantissime conscriperit. Si enodandarum conscientiarum artem spectares, facile inter Asceticos Magistros non ultimum locum illi concederes: quz omnia ornamenta postposuit uni animarum zelo, quo ineensus, tribus Indorum linguis, quas callebat, Lexica, Grammaticam, Catechismos, & methodos peccata confitendi, typis mandavit: & insuper tanta quanta sparsum narravimus pro Chilensem Barbarorum patrocinio per tot annos patravit. Nec hocutio summo viro sycophantaru invidia, quz, ut sit, non minus quam toti animi corporisque decora celebritatem ejus nominis intendit. In Hispania sexennio Vallisoleti Theologica studia moderatus est, & exinde in domo professa conscientiis regendis scribendisque libris se tradidit, donec sexagesimo-tercio post initiam Societatem anno, & hujus saeculi quadragesimo-quarto, integrâ famâ fatis concederet. In Onientesi Collegio in ultima senectute votum vorvit Domino de repetenda India, si per Superiores & vires licet.

SE MOTO Ludovico Valdiviâ, non ideò cessavere vexationes, quibus Socii, Provincialis hortamento, non cedentes, eo tempore, quo repululantibus ob defensionem Indorum in Societatem odis, & compita calumniis in nostrum nomen personabat, nostri operati in templis, in carceribus, ruti domique, contra vitia vocem suam exercebant, nunquam sine opera pietro: quin & amulorum aceritam, nullius, nisi Societas, opera in componendis conscientias utebantur, fatentes aut libimetipis auri servitoriumque cupidine fascinum fecisse, aut ab torrente rapi se fuisse, Societate inter probra & odia integrum decus conservante: ut scias nec gemmam in luto, nec virtutem in contumeliarum inquinamentis, pretium splendoremque deperdere. Collegium Conceptionis ornavit morte sua Stephanos à Madrito, coadjutor temporalis, in agro Burgensi eliminatus, omnium ordinum venerationem ob Sanctitatis opinionem promeritus, inde ortam, quod externos homines nunquam nisi de Divinis rebus alloqueretur, Barbaros lubenter Catechesi informatet, & vacua ab officiis domesticis temporis spatia Venerabilis Sacramento de genibus adorando assiduus tererer. Statim ac nolâ domestica funus ejus indicatum est, omnia urbis templa lugubriter etiam insouere. Dominicani, Mercenarii, Franciscani, & princeps Ecclesia, separato officio, deinde simul omnes cum plebe funus ejus cohonestarunt. Chilenis regni Prætor, belli Duces, & cætera nobilitas, cadaveri efferendo succollavere, tantâ offici præstigi zimulatione, ne cùm cæteri sibi invicem honoris ergo succederent, ipse Prætor ferrerum non antè alteri tradidit, quām ad medium templi aream deponeret. Fabrilem is artem exercuerat: adeò nihil humilis officii cum deprimit, quicunq; egregia virtus è grege allevat. Sub id tempus, ab ejusdem Collcgii Sociis, grassante pele, & aliis occasionibus, octingenta & amplius capita Sacramento baptimali expiata sunt. In Araucana sedc quingentos adulitos, & numetum infantium ampliorem, Socii Sactis undis immersere. Quot Bonz Spei sedis operari ad ovile Christi hoc anno adduxerint, non distinetè repetio: quamquam ex vicinatum sediū ejusdem conditionis melle facilis conjectura est.

IN TEREM per Tucumaniam vigebat Æthiopum cura, motore Didaco Torres, in ejus genti levamentum à mulius retro annis incisatissimo. Intendit eam curam ora sub id tempus de Baptismorum Angolæ Æthiopibus collatorum valore controversia: unis censembris recenter adiecta ex Africa mancipia sub conditione baptizanda esse; aliis negantibus. Qui nihil circa Æthiopum ejusmodi Baptismos innovandum censebant, in hunc fermè modum ratiocinabantur. Non esse temere revocandum in dubium, quod Sacrorum Antisites in Africana ora Regi Catholico subiecta, circa Sacraenta operarentur. Si scrupuli de ea re injiciantur, simplices Æthiopes per totam Americam, spectata popularium suorum iteratâ lotione, hisquam quieturos, usque dum etiam relavarentur. Pro remedio ratissimi mali tendi certos laqueos innumeræ multitudini. Non negati fieri posse, ut subinde defectus suboriantur circa horum hominum Baptismum, sed plerisque non versari circa valorem. Quis neget intet hereticos Sacrorum depravatores, multa Baptisfrata præve administrari; & tamen raro sollicitari hereticos ad Fidem converlos, ut se denud initiari finant. Per tot retro annos nihil de Æthiopum Baptismo ab quoquam dubitatum fuisse, proinde novitatem quovis religiositas pallo testam suspicitionibus obnoxiam fore. Hæc dissimilares: adversus quos alii aiebant, Africana ora Antisites nihil detraictum iri, si defectus, quos ipsi maximopere emendare cuperent, nec possent, quavis in Orbis parte corrigerentur. Scrupulositatem non esse vocandam, salutem cor mortalium periclitantem in tuto ponere. Æthiopes semel examinatos facile quieturos. Perperam autem adduci hereticorum exemplum raro Baptismorum valori incommodantium: & ubi errarent, errores exhibita cautione etiam corrigendos. Quod vero de novitate ab adversariis opponebatur, non admodum urgere, cum certum sit, sagacitate quorundam mortalium quotidie oriri dubia circa multas res, quæ variantibus circumstantiis diversum à pristino statum accipiunt. Hæc erant utrimque controversia robora. Quando vero & quo-

CAPUT
XXII.
Chiles et
Sociorum
venerationis
& laboris.

Sacerdotum
ingressus.

Stephanus à
Madrido
mortuus.

Virtus.

Fama.

Officiorum
baptismi,
item qua-
gredi.

Et forsan
testidim ad.

CAPUT
XXIII.
De Æthio-
pum baptis-
mo.

1614.
Controver-
tuntur Ba-
ptismi.

Pars affir-
mativa.

Pars negat.

Origo con-
stitutio.

Alfonso San-
dovallio foun-
der.

Huius accedit
Archiepiscopo
pus Hispano-
tano:

Et viri pla-
ndi praefta-
tor:

Ex Mexicani
necnon No-
vogranaten-
fis:

Ex Hieronymo
Bogadu-

Tucumania
necnon per-
tra Boni-
aerae socii

Mulri
Æthiopis
baptizan-
tor.

Didaci Tor-
res in Æthiopis
necnon officia-

modò in re præsenti dubitatum sit, ad originem tecurrendo, non erit in fructuosum evolvete. Anno hujus seculi quinto, dum Didacus Torres Quinterem Provinciam pro Societate fundaret, perspiceretque multa quotannis Æthiopum millia ex Africa in Americanam per novum Cartagenz portum invehi, eorum cutam Alfonso Sandovallio, Socio impigro (qui deinde de restauranda Æthiopum salute utilem librum à se scriptum ipsi Didaco Torres dedicavit) commendavit. Is crebita percunctatione ab Africanis mercatoribus, quomodo Æthiopibus Baptismus Loande ferretur, & insuper multorum annorum usu, cùm coram ipse perspexisset, quām Mysteriorum nostrorum inīciū plerique appellerent, id in animum induxit suum, optimè se facturum, si scripto libello, Hispalitanò Archiepiscopo significaret, vi-deri sibi plororumque Æthiopum ex Africa in Europam atque Americanam transvectorum Baptismata, defectu Catecheseos invalida esse; ac proinde non admittendos ad ulteriora Sacraenta, donec dubii adhibitā cautione denud baptizantur. Placuit Illusterrimo Præsuli Castro & Quiniones libellus Sandovallii, ad quem examinandum ejus autoritate ex Societate nostra ac aliis Ordinibus viri præstantes designati in sententiam Sandovallii concessere. Ex quōrum consilio Archiepiscopus Diploma fecit, per Dioceſum suam mandans advenſtos Æthiopes, nemine dempto, prudenti virorum examini subjici, & dubios, conditione interposita, Sacro Fonte immetti. Tanti Præsulis exemplum mox sequiti Mexicanis & Novogranatenis regni Annistites, Æthiopum examinatores in portibus maritimis constituerē. Quarum terum fama cùm sub id tempus in Tucumaniam volasset, quod ingenti conatu Didacus Torres id examen ubique inducere contendebat, factum, ut ipse in offensionem contrariorum incurret, judicium præteritis disputationibus oppigneratum zgrè, ut sit, deponere volentium. In his rebus dum sunt, litteræ Hieronymi Bogadi, Collegii Angolani Societatis Rectoris, quem Didacus Torres super ea re consultaverat, ex Atria adfertuntur, quas ex Hispano Latinè verbas lubet hic appendere. *Pater Didac Torres, Reverentia vestra bēnē agis, dom de Baptismo Æthiopum ex Africa in alias terras transportatorum addubitas: nam mea opinio est, non esse baptizatos, & saltē conditione interjectā rebaptizandos esse, quid nullā fermè pramissā Catechesi Baptismum suscipiant. Prēdicti enim quāmē portu salvant, turmasq; fissuntur Vicario, à quo interrogat famul omnes, nam Christiani velint fieri, addito paucula verbi, prīusquam qualem Fidem recipiant intelligere possint, accepit Christianis nominibus (si Superior placet) baptizantur. De hac supina incuria sapè ego, in conspectu Episcops, Vicaries Generales monui, exiguo planè frustis; nam quoniam recensere monisti suo diligenter fungantur officio, mox tamen in pristinam negligientiam revoluti, indebito modo miserrimos homines procurant. Episcopos vero abunde se conscientia sua satisfacti esse existimat, si Vicaries, incurie accusatos, aliquā penā multavererit. Hæc Bogadus.* Leatis his litteris controverti negotium desitum est: & Sociorum omnium animi in eandem sententiam pedibus manibusq; concedentes, in omnem partem se versavere, quod afflictissime genti confulerent. Didacus Torres, exiguo planè tempore, mille fermè Æthiopes, non frustra sed cautè, reclavit; viginti quinque millia per se instruxit. Episcopos Boni-aëris ac Tucumanis ad constituentes Æthiopum examinatores animavit. Eius hortatu aliquot Socii impigri, devoratæ Æthiopum lingua, se totos ius curandis tradidere. In comperto est, Perri Helgueti & Lopii Castillii operā, plurimorum millionum Baptismos in seculo fuisse positos. In portu Boni-aëris, concurrentibus subinde multis navibus, ex Africana ora mancipia distrahenda advehentibus, in idipsum numero fructu invigilabatur. Cordubæ peste gravisante, ex septingentis Æthiopibus morte sublatis, media pars, adhibitā cautione, denud baptizari debuit: nec dubitabar id bonum deberi Didaco Torres, à pluribus retro annis in salutem Æthiopicæ gentis incitissimo. Nam primus omnium ab Rege Catholicō impetravit, ut in Americæ urbibus speciales Æthiopum Parochiez instituerentur. Cartagenz Episcopo author fuit mancipia in quatuor Ecclesiæ dividendi. Synodo Chuquisaccensi suscit, ut decreterum faceret de examinandis Æthiopum Baptismis. In ejus epistolis præclaras clausulas invenio, quibus Socios ad id munere incitabat, ne pigeret fermentum

jaceret

iacere in terram nigrā, eam enim ptae alii videri fertisiotem. Joannem Guardiam rogarat, magni faceret fuscas conchas, è quibus candidissimas margaritas erueret. Porrò celebri ostento Didacum Torres ad eam curam animatū olim fuisse, ab Joanne Salas, probatissimè rei spectatore, didici. Olim è Panameni tractu in Peruviam nōst̄r Didacus navigans anoribundum Aethiopem, adhibitā cautione, baptizarat; eo mortuo & in mare cum pondere, ut soler, dejecto, significavit adstanribus cupere se maximè rescire statum defuncti Aethiopis: mirum dicitur aliquot horis postquam depresso eser cadaver, quanvis prospero vento veheretur, circa navim verso in Cœlum vultu, cum duabus avibus nive candidioribus corpori impositis, apparuit: nemine ex vectotibus dubitate, eo spectaculo desiderio Didaci. Torres fuisse factum; & fausti coloris aves, versosque cadaveris in Cœlum oculos, relatu non frustra Aethiopis felicitatem designasse.

Dum sic ferueret Aethiopum cura, nihilo frigidius Indi procurabantur. Apud Cuioënses Andreas Agricola & Christopborus Deodatus subcensitas Mendoçinæ urbi valles, & Montanas regiones, excursionibus continuatis excolentes, magnam Ethnicorum catervam baptizavere. Apud Araucanos, præter ordinarias ex locis vicinis animarum prædas, Vincentius Modolellus, & ejus socius, populos longè remotos, hostium incursionibus & itinerum asperitatibus infestos, iustantes, oculo pagorum incolas, partim Ethnicos, partim Neophytes, Sacramentis expiavere. & in Insula Sanctæ Matris quinquaginta Christianos fecere. Conceptionis urbis Magistratus tres Barbatos bello captos furca adjudicarar: duo è tribus, admittente Rodericio Vasquio, paulò antequam vitam finirent, baptismum admisere; tertius, pertinaciter recusato animæ remedio, è scalâ etiam protritus est: Sed, b̄ Dei, ad zternam gloriam mortalium indignissimum praedestinantis opus singulare i prostrus, abrupto fune benè licet crasso, in terram roto pondere procumbit: artonitusque proclamat velle se fieri Christianum i noille se zternis deliciis privari: baptismum magno affectu postulat: quo post professionem fidei impetrato, in furcam rufum actus, cum spe salutis zternæ vitam finivit. Captivi etiam ali, admissio baptismi, in libertatem filiorum Dei asserti sunt. Sed ad Chiloënses nigho, inopinatum Pradæ Vallisoletani funus cohonestatus, vel ob id mihi posteritati commendandi, quodd eximias corporis & anuni dores, extra mortaliū omnium oculos, terrarum ultima perēs, absconsuū venerit. Duodequadriginta ztaris annos computabat, ex quibus duodecim in religione posuerat, eā virtutis opinione, ut paulò antequam fatis concederet, petlatz Romā sive litteræ, quibus ad summum Societatis gradum admittebatur: quem licet morte præventus non assequutus sit, speramus tamen non defraudatum præmio caritatis, quā bonus Pastor posuit animam pro oīibus suis. Ibat ille, pro more, Insulas Chiloënses adnavigans, cùm discentiæ tenetra caperit: pergebat tamen profligatis viribus Barbaros omni ope curare, tantâ sui incuria, ut iub arbore sedens, perlante aurâ frigidissimâ, totum pñne diem in excipiendis Neophytorum confessionibus perdutarit, donec eum vires in eo opere penitus deficerent. Igitur celesti navigatione ad Hispanorum oppidulum revectus, tentatis nequicquam remedios, è vivis elatus est, tanto omnium morte, ut ob lachrymas & singultus vix justa Ecclesiastica persolvi potuerint. Hæc lamenta debebantur viro ad instituti nostri atque Apostolicæ virtutis rationes apprimè facto. Singulis diebus è ramali casâ, aut cymbâ in proximam se sylvam summo mane recipiens, acerbâ flagellatione corpusculum excipiebat, qua calorem mentis excitari sibi asserebat. Hæc quasi velitatione præmissa, aciem contra dæmones explicabat. Quæ verò spolia ipse & Socii retulerint, suis temporibus narratum est. In Sanctæ Fidci & Boni-aëris urbibus, eatumque ditionibus, aliquot Ethnicos ad Cbrili castra transisse reperio.

PETRUS Romerus ad Paranam laborans, Patrum Franciscanorum invitatu, ad duo oppida ab iis in mediterraneis fundata inspicienda iteratò perrexit, obi uberem planè fructum expiaris omnibus Neophytis, & quampluribus Ethnicis

CAPUT
XXIV.
De Chileni
Regni re-
bus.

Actri apud
Chilenenses
baptizan-
tes.

Apud Arau-
canos vīla
pagi poyle-
lic prema-
runtur.

Mirabilis
fugiti⁹ ho-
mīū con-
versus.

Pradæ zeci
mortuæ.

Famam.
Virtutes.

CAPUT
XXV.
De rebus
Parmensi-
bus.

Petrum Bo-
norum plures
Baptizat.

Virginia si-
chiamensis
migracionis.

CAPUT
XXVI.
Exploratio
Urvacis
flum di-
sturbatur.

1622.

Baptismo initiatis, & percepit. In medio ad ea oppida itinere lapis visebatur, Ethnicorum superstitionibus famosus, quo ille disturbato, impictatis loco, pietate sufficiens, spredo periculo, Crucem erexit. Itapuz Didacus Boroa sylvestria mapalia excutens, in moribundam mulierem incidit, quam maritus minis terrabat, ne Christianis se adjungeret; sed Didacus Boroa, intrepidis verbis castigaro perfido conjugi, scemnam induxit, ut volens lubensque Baptismum peteret; quo inscepto versus celos animam efflavit. In tribus Paranz oppidis Socii nullum periculum subterfugientes, multaque prudenter tolerantes, numerum celestium, Ethnicos Neophytoisque magno numero expiando, peste gravante auxere. Itapuz, tanta Sichemienis Virginis iucundus, mulier ob transversum partum laborans liberatur. Sub finem anni Petrus Oniatus, Provincialis Patanz, Sociis promunere inspectis, decrevit Urvaicam flumen usque ad portum Boni-aëris per centum & quinquaginta leucas ab Rocho Gonsalvio, quamprimum fieri tutò posset, explorandum, & secundi oppidi fundamenta ad ipsum Urvaicam littus jacienta, & ad Paranam quarti oppidi fundationem adverso flumine omni ope ab Didaco Boroa tentandam esse.

IGITUR digresso Provinciali Rochus Gonsalvius, Urvaicam littora usque ad portum Boni-aëris lustratus, habito Neophytorum dele&tū, se dat in viam: quā re cognitā, Urvaicenies Ethnici suspicentes, Rochum Gonsalvium ad portum Boni-aëris tendere velle, ut in explotatajam ab se terram Hispanos invaret (duce eo qui sub Urvaicensis expeditionis initium Crucem ad Urvaicam littus eretam deturbaverat concremaratque) armati, & cymbis impositi, magno tumultu progrediuntur: quam rem odorati Rochus Gonsalvius & eius comites, periculorum certi, nec ignem excitare, nec in propatulo procedere fatis audebant. Inter quos timores cum intemperatā nocte sub littoralibus sylvis ad quietem se compondere, audiunt secundo fluviae magno fremitu descendente furiosorum hominum cymbas, distinctis vocibus Rochum ad necem definiantum. Unicum remedium in silentio ac tenebris fuit: quarum beneficio inobservatus Gonsalvius, postquam tumultuantes ab profluvio rapti longè jam aberant, eō, unde venerat, retrocedens, quantā celeritate potuit Conceptionis oppidum repeti: ubi habito Sociorum consilio, iter injunctum in aliud tempus datum est.

CAPUT
XXVII.
Rochus Gô-
salvius op-
pidum ad
Urvacam
fracta fon-
dare temuit.

Barbarorum
venanda mo-
deru.

Apostolica
venanda.

Festu.

eriditum
per seipsum.

EA re disturbata, ad secundum oppidum fundandum Rochus Gonsalvius animum adjectit: quod ut minimo virte discrimine faceret, generalem, ut vocant, venationem, ad quam campestres Urvaicam populi undeque invitantur, per suos Neophytes instituti procuravit. Potro eis modi venationis generalis hæc fermè est ratio. Indi venatores ingentem campum magno planè numero in orbem obfident: deinde ex condito, diminuto & qualiter orbe, ad centrum, quo se struthiones, capreæ, aliaque fetæ, hominum sese circumgentium meru, recipiunt, arctando properant, & in angustias redactas hilari sublato clamore maclant, atque in solemnes epulas decoctas comedunt. Ad solemnum hanc recreationem solent Indi se longè latèque invitare. Rochus verò Gonsalvius, egregius venator animarum, Neophyti suis se immiscens, præ se tulit desiderium eismodi venationem coram spectandi; sed reverè sub hac venationis specie occultabat consilium per se lustrandi loca fundandis oppidis opportuna, seseque in familiaritatem Ethnicorum insinuandi. Quod utrumque licet praefliterit, tamen quia imminutri adhuc erant & acerbiplerorumque animi, in præsentiarum novi oppidi constructio attenuari non potuit. Addit, quoddè venatione redux, pestem in Conceptionis oppido repert, quā dispalati Neophyti Catechumenique, novam laborum materiam ipsi & socio, irrequieti sylvas & campos, ne quis in expiatiss obiret, indagantibus, præbuere. Pestem famas exceptit adeò lurida, ut plerique iterum, defectissimis licet viribus, sese ad remota loca effunderent, obvia quæque & noxia devorantes. Atrioli, occasione abusi, spargebant in vulgus, ob receptam Fidem Christianam hæc mala-coelitus immitti: & Parancenses Ethnici per secretos calumniarum cuni-

culos

culos Sociorum autoritatem omni ope elevabant: Inconcuſis ad huc Gonſalvio & Aragonā, prē Divini auxiliū ſpe omnia dianum terriculamenta poliſponcentibus, & fedato utroque malo reducendis denuō Indis, atque oppido reformando, egregiam operam navantibus.

FELICIOS ad Parana; peste etiam graſſante, res agebatur: nam p̄t̄et quād vetera oppida in ſupplementum morte ſublitorum novis Catechumenorum accessionibus refarcirentur, quartum oppidum apud Inianenses ab Societate fundatum eſt. Porò Inianenses ab Itapuanis quindecim leuis adverſo flumine diſtraeti, magnā per multos annos contensione ab Rocho Gonſalvio ac Didaco Boroā, ut ſe ipū Itapuanus adjungerent, ſollicitati, partim feritate animorum, partim pattiſe defidenio, morem gerere recularant: ſed hāc tempeſtate ita ſe Fidei Christianæ inclinaverant, ut ultrò pterent Sacerdotes: ad quos Didacus Boroā & Petrus Romerius proſecti, omnium fetuē animos in ſe propensos habuerent. Paucis igitur renitentibus, novo oppido fundando ſtatim iuſudatum eſt, quod ad Iniam rivum, Parana influenter, latiſt auspicis poſitum. Chriſtique Corporis nomine inſignitum, haſtenū felicitē perdurat. Didaco Boroā ad veterum oppidorum regimen poſt quindecim dies regreſſo, Petrus Romerius in nova ſtatione poſtituit, unus magnitudine animi plurimorum munia complectens: baptizare infantes, pueros inſtituere, adultos informare, ariolos praefugias dedocere, agros inviſiere, politicum Christianumque vivendi modum inducere, diu multum agere, noctu prolaꝝ orare, edificationi inſiſtere, parū comedere, multum ſudare, liberaliter ſua largici, concatenatedi boni Patis labores erant. Stabilito utcumque oppido, in diversa remotaque loca expeditiones ſuſcipiens, multos ad oppidum, atque adeò ad Christi Fidei, traduxit. Ibar per ericeta, per padiues, per iſpissifima nemora, nullo tempeſtatum diſcrimine, venatorum more animas indagans, ut quamplurimis Christianæ veritatis telo tranſfigeret. Peste graſſante ad Tibiapum, Pirapum, Caſiparum flumina, per inundatas terras Ethniconum humeris delatuſ, pluribus per Baptiſtum ſalutis fuīr. Denique ita animosè rem uſit, ut breviſimo tempore novum Corporis Christi oppidum, ubi ego olim ferè per annum opclam meam contuli, quadringentas familias, in Catechumenorum album-relatas, numeravit, & haſtenū ibi Societas ſuprà quinque mille capita baptizariſt.

AT in Guairanā Josephus Cataldinus novum oppidum fundare tentans, non minùs, quād ſi fundauerit, ſolo conatu inclinaruit. Rem breviter expediari. Ad iylvas Laureto proximas, fagitarum materiam efferendi ergò, ē remotis locis venerant campestres Indi, Ibitirambetam, Brailix obverſam regionem incolentes, ē qua regione aliquor Erbincii Lauretanis ſe Neophyris, religionis ergò adjunzabant, narrabantque innumerā pñē Barbarorum multitudine campos patrios ſcatere. Occatione igitur arreptā Cataldinus, ubi cognovit Ibitirambetanos advenas in arundinetis non procul abesse, milis Neophytorum honeftiſtimis, eos invitad oppidum, omnique officiorum genere devincēs rogar, num ſe ad ſuas tertas, Fidei Christianæ propagandæ ergò, ducere velint. Cui Nambahaius, advenarum p̄cipiūs, & inter ſuos potens, in hunc fermè ſenſum respondit: *Per me, inquit, non ſabit, è Pater, quin tuus uita fuit ſat: ſed ſetas velim id ſine tuis & mei capiſt pericula fieri non poſſe: non me reliqui Caſiquis in panam introducti Sacerdotis, & te in eodium noverum rerum maſtibunt. Si ualis tuus capiſt jaſtura eſt, unde quod ambiſt.* Cataldinus, re Deo commendata, periculi non rēnuens, & necis, ſi accideret, pro Christo appetens, aliumpis ſecum Didaco Salazario, Socio intrepido, & aliquor Neophyti, Nambahaius ſe tradit duendum. Integromente adverſio Tibaxiā flumine ob crebra p̄cipitia in ſtinere poſito, ubi proxima Ibitirambetæ loca attigunt. Nambahaius per nota viarum diverſicula, antequā popularibus factum ſuum innotesceret, periculo ſe ſubduxit. Sed Cataldinus uit̄a progredi temerarium ratus, conſulto priuō Deo, juvenes duos eo fine ſecum adverſos, ē ſuo comitatu ante ſe cum muneribus mittit, rogaturos ab Ibitirambetanis Caſiquis, ut ad

CAPUT
XXVII.
Caſiparum
Chitirambet
pidi funda
tio.

De caſipar
populis.

Propter Eze
ra labores.

Ecclesiſticas.

Quadrin
ta fama in
redudatur.

CAPUT
XXIX.
Josephus
Cataldinus
fruſtra Ibi
tirambet
nos ad op
pidum re
ducere con
tendit.

De Campi
fruſtra Gua
rania popu
lis.

Cataldi
ni megacum
tus.

Douglas
Neophytorum
diffarunt.

Philippi
Pipiri
con-
tinuerat.

Fuicudo.

Mors.

CAPUT
XXX.
De Francisco
Vasquio
Truxillio
procuratio-
ne.

Socii sub-
diaria.

Benevoli
exemplarum.

Regia catho-
lica iheraulti-
ana.

Academia-
trivulcia.

Pauli P. de
Paraquaria
Socia dictam
bemuricata.

sc audiendum venire non renuerent. Delegati juvenes Ibitirambetanis noti erant, spesque afulserat, eorum operâ, gentis primores alii posse ad colloquium. Sed ubi ad primum pagum pervenere, Candizus vir ferox, pagi Caliquius, auditio nuncio, multa in religionem Christianam deblaters, negat se ad Sacerdotes perrectum; nec his contentus utrumque juvenem verborum lenociniis primùm, tum intenratâ morte, pellicere tentavit, ut apud sc remanerent si id facerent, utriusq[ue] ambas filias, quas speciosas ac nubiles habebat, adpromittens; et si renuerente, certam mortem non evitatuos interminant. Major natu ex adolescentibus, quamvis matrimonio iam conjunctus, mortis metu & fredo amore dementatus, statim persuaderi se linens, in amplexum designatæ puellæ ruit, professus se, deseris Sacerdotibus Christianis, apud Erhincos remaneturum. Sed Philippus Pipirus, quem honoris causâ nomino, socii turpe transfugium execranti, affirmat se ritu Christiano conjugatum nullâ ferocitate, nullo mortis metu, nullius alterius puellæ venustate nobilitatè adductum iri, ut fidem Christo & conjugi suz nuper datam violer. Ergo, inquit Candizus, morieris, & despœta filia mea, imperiis, violati, panas lnes. Cui Pipirus: Mori, inquit, possum, sed Christiana Religionis leges infringere non possum. In hac dicentem affirmantemque, si pro ea caula moreretur, se æternum Deo fruiturum, Candizus & ejus ascelæ insurgunt, fustibusque crudeliter trucidatum, pro more gentis in frusta lècant, & magno apparatu paricidali convivio adapatum devorant. Interim Cataldimus & Salazarius morta safigati, suscipiatid quod erat, ex consilio Neophytorum, cù unde venerant secundo flumine celestissime redire. Paucis post diebus, ex Ibitirambetanis advenis serie paricidii cognitâ, in Dei laudem latè excusum est, quod novum hominem veteribus Heroibus dignatus fuisset immiscere. Ceterum tanta Pipiri castitatis ante adeptam gloriam necem apud omnes estimatio erat, ut Villaricani, audito quendam Neophyti pro castitate conservanda occisum fuisse, nec scirent quis esset, affirmant non alium potuisse esse, quam Pipirum, quod ipse oculis demissis aipeatum mulierum constantissimè devitare solebat.

INTER hac Franciscus Vasquius Truxillius, procurator ex Europâ redux, duos & viginti subsidiarios Socios in portum Boni aëris feliciter invexit. Petrus Onias Provincialis obviis ubiis è navibus eductos omnibus hilaritatis Religiose ostentamētis in Collegium induxit: ubi eos plurifariam exhilaravere sexdecim Neophyti adolescentes, ab Joanne Vafzo Gallobelgâ musicam edoçji, & ab Antonio Ruisio quadringentiarum leucatum itinere ad portum è Guairaniâ adducti: qui vocum ac instrumentorum dexteritate ita se probavere, ut omnium admirationem meruerint. Ludovicus Gongora Pratœ, & Caranca Episcopus, advenas honorifice hilatiterque etiam exceperit. Peractis gratulationis officiis, Regis Catholicæ recentes litteræ expromptæ sunt, de novo jubentis è suo æratio in nostrorum Neophytorum oppidis Socios omnes ali, & recentes suis sumptibus advestos, ad loca, quo eos Provincialis destinasset, Regiæ pecunia transportari. Toti Provinciæ magnum ornamenti addidere ejusdem Regis Catholicæ litteræ, & Diploma Gregorii Decimi Quinti, quibus scholarum nostrarum auditoribus litterarios Magistrorum ac Doctorum gradus adipiscendi jus concedebarunt. Cui juri cùm reluctarentur in Tucumania quidam Religiosi, nescio quas litteras antiquatas expromentes, Senatus Chuquifacensis autoritatem legitimis tabulis pro Societate interpolosu. Igitur Collegium Cordubense apud Tucumanos, & Sancti Jacobi apud Chilenos, in Academias erecta sunt. Sed & aliud à Pontifice Romano huic Province decus additum est: nam dum Franciscus Vafquius Pontificiam benedictionem de genibus efflagraret à Paulo Quinto Pontifice Maximo, Paraquariae Societatis operarios defignante, hanc vocem audire meruit: *Vos esis decus Societas universa.* Quam vocem tam parvitati nostræ indebitam, quam Pontificis benevolentie declaratricem, Vafquius quâ potuit vultus & verborum demissione cecepit. Ex recente advestis Sociis Petrus Spinosa, & Gaspar Osorio, fuso inter Indos sanguine clavre, Franciscus Diastanus flexo per Tucumaniam itinere, religiose recusato

Philosophiam docendi manere, in Guairanæ sublidium properavit; quod antea quam perveniret, integri ferrè pagi incolas à Paiaguis trucidatos, in libameptum Apostolicorum laborum, scelivit. Reliqui, prout lese in decursu offarent, à me nominabuntur.

Sus finem anni, litteris Murii Vitellesci Generalis cognitum est, Nicolaum Durandum Mastrillum, Petro Oniato in Peruviam revocato, sufficuum esse. In cujus octennali prefectoria quinque domicilia in Indorum terris de novo posita sunt, & rotidem sedes in Hispanotum urbibus olim erexit, iura Collegiorum accepere, & nuperim Estercentie Collegium conditum est. Adeò ut jam Provincia universum undecim Collegia, convictoria duo, tyrocinium unum, & tredecim apud Neophytes sedes, censeret. Oniatus, cum solummodo unum supra centum Socios ab decessore suo gubernandos suscepisset, centum & nonaginta quatuor, duplicato ferrè numero, reliquit. Pleraque Collegia tripartitas quadripartitavæ Sodalitates computabat, in quibus electi Hispani, Æthiopes, Indi, ac Scholarum nostrorum auditores, discretis temporibus ad Virginis amorem & Virtutum exercitatioem informabantur. Cordubensis Academia florebat selectu Magistrorum & discipulorum solertia; nec deerant inter studia intercalares ad Indos missiones, & Æthiopum Catecheses, quibus juvenes nostri Apostolicis expeditionibus initianabantur. In exteris Tucumanæ Collegiis seruebat domi forisque opus Apostolicum, magno tempore animarum proventu. In Calchaquina valle duz sedes nuper posuit nutabant, ob Calchaquinorum pertinax in Europæos odium, & quoruendam in Indigenas nimiam dominationem, quibus accedebat gentis pervicacia, inolitos ritus obstinate retinenter. In Chilensi regni metropoli perseverabat Rectorem agere Joannes Romærus, adeò integrâ famâ, ut inter innumeras calumnias, domesticis ac externis venerabilem se præbens, ingentem per se suosq[ue] colligeret messem animatum. Cuiocense Collegium, per regionem ducentis leucis variâ latitudine in longum potensiam, Christophoro Deodato & Andreâ Agricolâ Germano excusitoribus, opima de diabolo spolia, multis Ethnicis baptizatis, identidem reportabat. In Araucana valle eadem erat, quæ à me saepius descripta Sociorum solertia, & indigenatum perversitas & colligebatur tamen ex spinoso petrofoque agro aliquantula seges, eò gravior, quo copiosioribus parta sudoribus. Socii Chiloënses, Melchiore Vanegâ duce, pergebant inclarescere, continuâ navigatione octoginta Sacellain totidem vici per insulas sparsis iofspicientes. Sub finepi Oniati Prefectoria, Joannes Pastor Marcello Lorençanz, Assumptionis Collegio & subcensiis Neophytorum oppidis haecenüs præposito, ad regimen Collegij Cordubensis evocato, successit: cujus hortamentis non segniter responderant Socii latissimè disparati. Vacillabat tamen, ob mobilitatem & ferocitatem gentis, sedes apud Guairuzos posita, quamvis eam fulcirent Apostolicis machinamentis Antonius Moranta & Jolephus Oregius. In Guairania reliquis Sociis regendis Josepho Cataldino sufficetus est Antonius Ruisius, qui aucto Sociorum numero, ex Oniati præscripto, in occasionem novorum oppidorum fundandorum intendebat. Octo iobi Soci erant, Antonius Ruisius Peruanus, Josephus Cataldinus in agro Romano natus, Simon Maçeta Neapolitanus, Joannes Valsus Tornacensis Gallo-belga, Didacus Salazarius & Franciscus Ortega Boenici, Franciscus Diafanus in Insulis Fortunaris, & Christopherus Mendoza in Peruvia montibus orti, tam animis uniti, quam nationibus disperas. Ad Paranam & Urvaicam pari fete numero & disparate nationum rem Christianam promovebant Didacus Boro Castellanus, Rochus Gonsalvius Paragueois, Claudius Rufer Burgundus, Thomas Urvenia Castellanus, Alfonius Aragona Neapolitanus, Francicus à Valle Lusitanus, Petrus Romerus Hispali natus, quibus accessit Ludovicus Bergerus è Gallo-belgica advectus, piogendi & ad modulos canendi artie peritus, qui unanimes per egregia facta, reducendis ad oppida Barbaris, Christianum Hispanicumque dilatabant imperium. Atque ut hoc temel dicam, conducibile videtur Evangeliu prædicando adhiberi, sine discretione nationum, quos Deus ipse elegerit, cum ipse disertè pronunciet: *Non vos me elegistis,*

CAPUT
XXXI
Provincia
flavia.
Sedes.

Sodalitatu.

Atlesia.

Sacra.

Pariorem
Balitemum
Securam
conservare.

Urbaic.

sed

sed ego elegi vos, ut easis, & fructum adferas: nec nostrum sit alligare spiritum Domini. Super hæc usū compertum est, eam nationum mixturam, ut in exercitibus, sic in expeditionibus Apostolicis ad simulationem mulcū prodesse. Para-nenses Socii, Didaco Boroā præcipuo motore, Acaraïenses & Iguaçuanos Ethnics proximam conversionis spem ostentantes, ad fundationem novorum oppidorum solleitabant. Roehus Gonsalvius & Alfonsus Aragona minori spe, pari tamen conatu, Urvaicensibus pertinaciter reluctantibus insistebat: sed spem dispartem æquilibus parè successibus coequatam brevi videbimus. Ceterum Provincialis Petrus Oniatus Collegiorum mores, & studiorum leges, ad Institutū nostri normam reduxit, & pro Neophytorum oppidis utiles ordinationes condidit; adeò ut fama fuerit, multorum approbationibus celebrata, Didacum Torres Provinciam fundasse, & Petrum Oniatum ordinasse,

Petri Oniati
clandestina.

HISTORIÆ
PROVINCIÆ PARAQUARIÆ
SOCIETATIS JESU
LIBER SEPTIMUS.

ICOLAUS Durandus Mastrillus Italus, gestis magistratibus, si quis alias, per Americam illustris, Collegii Limensis tum Rector, è Peruvia solvens sub initium anni, Chilenum regnum Provincie suæ partem felici navigatione attigit: cuius præfecturæ initia faustæ infaustæque res consignarunt. Ordinar ab Petri Marini, itato Numini debitas inconstantiz penas luentis, infelicissimo exitu. Is ideo Societati olim in Bœticâ nomen dederat, quod in humen ex equo lapsus vobisset, si aquis, quibus absorbebatur, liberaretur, se religionem professorum. Post aliquot religionis annos in Hispaniâ exactos, in Paraquariam navigans, ita se gestis, ut ex Societatis albo expungi mœruerit. In Petuviam delatas, laxatis genio habenis, labefactata jam famâ, dum negotiorum ergo iter habet, equi vitio in rivulum præceps, quamvis trium palmorum aquas vix evolveret, suffocatus interiit. Nemine non advertente, ideo aquis periisse, quod religionem, quam ob evitatum Divino auxilio submersionem voti teus inierat, beneficii immemor turpiter deseruisset. Gabriël Perlinus, antequam Peruviam reperieret, per Cordubensem ditionem excurrens, quadringenta adulteræ gentis, partim Indorum, partim Æthiopum capita salubri lavacro abluit. Præterea multi senes ab his olim baptizati, qui lingue Indianæ expertes, nihil aliud ab initiandis exigebant, quam ut profiterentur se velle fieri Christianos, adhibitæ catechesi & caurione, denuò factis undis variis locis per nostros excusores immersi sunt. Salta, Hispaniorum urbs modica; Societatis Collegium accepit. Hanc urbem Ferdinandus Lermus Tucumanus Prætor anno præteriti seculi octogesimo-secundo, non longè à Petuviz finibus, in ipso fermè Calchaquinæ vallis ostio, ad reprimendam Barbarorum pervicaciam, feliciter construxit. Causa fundandæ sedis fuit, quod inde Calchaquinis subvenienti posse crederetur, & multæ nations Barbaræ, circum urbem incolentes, Apostolicorum hominum operam exigenter. Urbis Magistratus ad templum & domum condendum necessaria subministravit. Nicolaus Durandus Provincialis in Calchaquinam vallem peneitans, perspecti Barbarorum & locorum conditione, duas sedes, ante sexennium positas, idèo descreendas esse censuit, quod quatuor Socii planè egregii assercent, neminem è ferociissima gente ex animo Fidem suscepisse: & quererentur Hispani, Societatis reverentiæ, se cohiberi, ne perfidam & indomitam gentem, prout merebarat, sub jugum mitterent: cui rationi quamvis Provincialis non satis acquiesceret, prævidens si vi cum bellicissima natione ageretur, futurum ut ingens damnum toti Tucumania crearetur: tamen Sociis inde retractis, satis miserrima genti inpræficiariam consultum putavit, si ea è Salteni vicina sede Sociorum excursionibus excoleretur.

MENS Februario-felici fato Cotdubæ è vivis sublatius est Joannes Viana, Provincia nostra non infima gloria. Viana Navarræ oppidum ipsi patria fuit, vel ideò mihi designanda, quod Xaverii popularis sui exemplo (uti supra narratum est) eam Româ redux religiosissime despiciens, adire noluerit. E Castellana Provincia, ubi Societatem inverat, ad Bœticam, è Bœtica in Peruviam, è Peruvia jam Sacerdos ante triginta annos ad Tucumanæ missiones transitus, Quichoam,

CAPUT

I Initio Provinclards Nicolai illæzandi varietate rerum configura-tur.

1613.

Petri Marini emerito socii configura-ta.

Ramondus-
ti baptizatus.

Salvius
Collegio in-
tra.

Calchaquinæ
sedis de-
retracta.

CAPUT

II
De vita &
morti Joani-
ni Viana.

Ejus parva.

parviorum
Inguarum
personæ.

Præsum.

Mariam.

Fundat
pompæ.

CAPUT
III.
Ignatius &
Xaverius re-
center inter
Sanctos ro-
lati celeb-
tur, & alii
rei narran-
tar.

Urvicentis
Barbarorum
Indi.

Urvicentis
Episcopos.

Societas mi-
nutor.

Lullanam, Kakanam & Tonocotanam Indorum linguis addidicit, quatum beneficio aliquot millia Barbarorum per Baptismum variis in locis Christianis addidit. Uterò efficax esset Divini Numinis ad convertendas animas instrumentum, erga Majores obedientiam, corporis & animi puritatem, internam externamque modestiam, carnis afflictandæ studium, mansuetudinem, precandi affluitatem, & ceteras virtutes Apostolicis viris conducibiles magno niſu consecrabatur. Murius Vitelius, perspecto cotam viri candore, columbam suam vocitavit. Non semel siccissimo tempore, & Sole omnia adurente, pluviam prebus à Deo impetrasse creditus est. Animarum justus æstimator dicere solitabat, labores omnes à se tot Barbarorum in regionibus per rot annos toleratos, cum uniusanimè lucro comparatos, nullos pñne sibi videri. In Sancti Michaëlis Tucumaniz urbe, puerorum Congregatione institutâ, adeò Marianum amorem renætæ ztati instillavit, ut exemplo permoti urbis primiores, & ipse provinciz Prætor, in album Sodalium cum pueris referti volucrare. Reſtoratum Cordubensem paulò ante mortem tanto affectu successori tradidit, quanto ad coelestem patriam anhelabat. Hydropisi lethali lecto affixus, ubi audit nuncium de relato inter Sanctos Divo Ignatio, dñtineri non potuit, quin cum reliquis collegis gratias aiturus ad templum se conferret, exclamans : *Cloudi ambulant, furdì audiunt.* Monitus ut ab novo indigete, cuius olim auxilio à periculoſo casu liberatus fuerat, fôspitatem flagitaret, cum hac voce abnuit : *Non tentabo Dominum meum.* Si qui hic ea, quæ in procuratione Romana egit, & quæ alibi à me de eo narrata sunt, attexere velint, abundè ſufficient, ut inter Provinciaz nostraz viros illuftres referratur. Funus ejus prosequuti ſunt Religiosi omnes & cives, tanto concurſu, quantum innocens ejus vita, Hispanis zquæ ac Indis per totam Provinciam utilissima, mercebatur.

ADULTO jam anno, ubi authenticò Romani Pontificis Diplomatæ cognitum est, Ignarium Loiolam, & Franciscum Xaverium, superiori anno inter Sanctos fuſile relatōs, Australes ha regiones, quod multa ſibi Ignatii ope cœlitus conceſſa profiterentur, & Xaverii exemplo Socios ad animarum luctum incitatissimos exercerentur, ludos instituere apparatissimos. In Hispanotum urbibus et Indorum pagi domi forisque nullis ſumptibus parciunt, & omnes ingenieum vires pietatisque industrie exrompta ſunt, quod ſe novis Indigetibus gratos præberent. Super omnes tamen rei novitate in Assumptionis urbe placuere Urvicentes aliquot pueri, nuper Christum profelli: illuc ab Rocho Gonſalvio duci, qui inter festivissimos urbis apparatus in duas turmas divisi, partim Barbarorum, partim Christianorum amictu, pugnam ad præcriptum fidium levissimâ saltatione reprætentavere. Barbari varietate plumarum insignes, clavæ & arcu, Christiani oblongâ Crucē pugnabant. Dispar utrorumque saltandi modus eodem musicorum instrumentorum concentu regebatur. Nunc videre erant agmina ſacerdentes, nunc implicantes, nunc impetu utrimque factio ſele quali punctum impertentes: ſep̄c arcane gemina serie fecabant, deinde ac ſi certim ferire vellent, in distinctos quinque antagonifas choream teſteſtebant. Postquam diuſic bellatum est, & victoria ſtetit pro Christianis, hi Barbaros mutato modulorum tenore captivos præ ſe agentes Episcopatus Gubernatori primū, tum Paraquariz Prætori, tanquam Ecclesiaz & Regi Catholico, devictos ſittere. Vieti verò ſtratis humi corporibus hilariter, ut voluntarios caprivos decebat, non intermisſa ſaltriori gesticulatione obſequium utriue profelli, ex abrupto ad Aram novorum Indigetum ſe proprienteſ, Deo Optimo Maximo gratias egere, quod per Ignatii Socios & Xaverii imitatores Eccleſia Christianæ & Regi Catholico ſubjici ſe contigilſer. Secundū id, Quaraciputius Casiquius, & viginti-tres alii Catechumeni Urvicenses, ab Rocho Gonſalvio ad celebritatē etiam adduoti, Emmanuēle Fries Prætore ſpondente, ab Collegiū Reſtoſe folemiſſimo apparatu, inter ciuim hilatia, Sacro Fonte iuſtratiſunt. Aloifius Gonſaga latiū ab Gregorio XV. aris additus, magnā etiam populoſum aggratularione ubique celebratus est. At dum ſic diu ferbuſſent omnia Divorum & Societatis laudibus, quæ in temperamentum nimis proſperitatis, Paraquariensis Episcopus,

juris Indianorum non satis callens, ex Patronatus Regii in Indiis Occidentalibus iure contortè explicato, litis occasione arreptâ, pacem perturbavit. Ex qua lite octis inter eum & Praetorem Regium Societatemque controvertiss, partito zelo illum anathemate ferit, & nos scholis in Assumptionis urbe spoliatos scripto dictoqne, & misis ad Regem Catholicum in amibus querelis, adeò graviter offendit, ut Collegii Rector veritus, ne tantè dignitatis authoritas officeret animarum salutis, ex Instituto nostri rationibus procurandz, coactus sit item ad Senatum Regium deferre: quo post variis successus tandem factum, ut legitimo judice maclunz in Societatem ab Episcopo contortæ in authorem suum verterent: qui deinde palinodiam canens, alteris litteris querelas in nos ad Regem missas expunxit, & magnâ Nicolai Mastrilli Provincialis curâ, redintegratâ amicitia, procuravit absens scholas in Assumptionis urbe nobis restitu.

IN Chileno regno Rex Catholicus pergebat alere Socios, apud Chiloënses & Araucanos in vinea Domini egregie laborantes. Ex qua Regis liberalitate occasione sumptu, nonnulli Religiovi conati sunt res nostras invertere, spondentes se, Barbaris Araucanis & Hispanis militibus per Sacra menta curandis, Sacerdotes ex suo Ordine sine pecunia Regia alituros, si Societas inde abiret. Praetor censuram apud Regem veritus, n̄ ærari publici rationibus intenderet, approbato eorum consilio, non diu distulit, quin pecunias ab Rege imperatas Societati solvi prohiberet. Quæ res ubi per Regulum exercitum & Praefidia militum Indorumque pogus divulgata est, nemine disceptu negarunt omnes, alio laeti, quæm quod hancen suxerant, nutritri velle; assuevisse se Societas moribus, proinde si ad eam alendam pecunia Regia subtraheretur, cum eā se potius stipendia sua partituros, quæm utilissimis magistris priuari se sinearent. Denique eō res devoluta est, ut Praetor, damnata præcipiti deliberatione, negatam stipem iterum ex ærario dari juberet, ne exercitus Regii & Indorum offensionem incurret. Deinde Praetor, privato in Societatem affectu, Collegio Conceptionis, cui sublunt Araucani, Boni Speci & Chiloënses Socii, amplissimos campos, cum boum equarumque armentis, attribuit, ut viri Apostolici, posita terum ad sustentandam vitam curâ, totos se animarum lucris impenderent. Et revera id praestabant, Joanne Romero Rectore, tum in Conceptione urbe, tum terrâ mariique excurrentes Socii, ex Indorum pagis & insulis, necnon Hispanorum militum limitaneis prædiis, Baptismi & aliorum Sacramentorum collatione, ingenti fructu relato. Sub id tempus è maritima Chiloëntium Insulatum expeditione, ubi quatuordecim annos perdutarat, Melchior Vanegas revocatus est. De quo (quia ob futuram rerum novationem nisi aliis mihi dicendum occurret) hæc pauca accipe.

MELOCHIOR EM Vanegan, unum è Provinciæ nostra fundatoribus, & archipelagi Chiloënsis clarum diuturnumque fidus, Chilesis regni metropolis ipso Virginis sine macula conceptæ die, anno præteriti sexanti septuagesimo-secundo, noyo orbi auspicato edidit. Is utrumque parentem è Toletorum Granatenis urbis stirpe quarto consanguinitatis gradu le attingentes habuit. Mater ejus insigni pietate matrona fuit. Pater verò militari præficitur insignitus, ita virtutem coluit inter arma, ut apud omnes sanctitatis fama collecta, in Societatem nostram paulò ante mortem adscisci meruerit. Nec Melchior noster acceptam à progenitoribus nobilitatem & domestica virtutum exempla per socordiam obcuratæ passus est: quippe cā virtute primam pueritiam, mox deinceps adolescentiam exercuisse traditur, ut antiquis Anachoretis cā ztatulâ vulgo compararetur. In horro paterno casam sibi fabricari impetrarat, ubi fræna pietati, Eremitatum ad instar, laxa-ter. Humicubare, crebrâ flagellatione corporculum castigare, inediâ vites macerare, multum orare, puellarem sexum tantum non odire, dicacitatis & cupediarum hostem ex professo se præbere, prima fuere virtutum ejus incunabula. Solebant perficitæ frontis adolescentes in aprico loco extra urbem lascivit: in quos, deficientibus aliis remedii, Melchior Vanegas, inita ad pius bellum cum

CAPUT
IV.De variis-
terbus per
Chilenum
regnum
genua.Barbari &
militis Se-
cundatum
affidant.CAPUT
V.De vita &
moribus
Melchioris
Vanegae.Eius patria.
Parens.

Educatio.

Pueritiae spe-
ra.

*Religiosis
tyrannorum.**Obedientia.**Virginitas.**spuria
honestas.**A parochi-
bus fuga.***CAPUT**

VI.

Per Chiloënes in-
fusas gressu-
narratur.*Augustini
Villaza &
Gastaru
Fernandu
Labora.**obligatio*

probis adolescentibus Societate, ferocissimos molosos undique conquistos eduxit, tantâ felicitate, ut lasciviens cohortes, metu canum jamjam involantium, fugam capessiverit. Utbis Episcopus Modelinus, summopere Melchioris familiaritate delectatus, afferebat eum aceriz vitæ peritiam tantulâ in ætate assequutum fuisse. Annunagens duodevigesimum in Petuviam navigans, Limæ Societati emancipatus, virtutum & litterarum exercitio inter paucos eminuit. Jam Sacerdos, anno hujus seculi seprimo in patriam renavigans, nullam non virtutem Apostolitis viris necessariam exceluit. Obedientiaz, quam scitè Climacus sepulturam voluntatis & quandam mortem nuncupat, ita se tradidit, ut quâvis in re ab Majorum nutibus, tanquam ab Christi imperiis, penderet. Ne minimam quidem Religionis nostræ legem à quoquamo infringere visus est. Castitatem hominis fatis laudavero, si post Eusebium Nierembergium, eius encomiam, afferuero, eum cum gratia baptisimali, quantum conjectari potuit, obiissi: & tamen peccata sua ita defiebat, ac si nocentissimam vitam egisset. Castrensi in urbe aucta est India puella, fruges è nostro hotto furandi ergo, scalas parieti admovere, quam ut conpexit noster Melchior, è domo se protiens tamdiu ediris clamoribus fugit, donec cives re vulgarâ ad laudandum castissimum Nicetam concurrenter. Dum circa holtium fines ingruente nocte iter cum socio haberet, & moneterat ut ad muniam neptis honestissima matronz domum, non longè semotam, vitandi periculi ergo, pernoctatum iter, nullo modo ad id adduci potuit, minus sibi ab hostibus timens, quam à carne & sanguine. Periculosa tempestivare navigans, cum pñne de salute omnium conelamatum esset, & ipse navis gubernator gubernaculi curam deponere vellet, post fusas ad Deum preeces, imperiosa voce jussit vela laxari, spondens ventorum prosperitatem, qui non diu post præter omnium spem placidissimè aspiravere: nemine non fatente omnium incolumentatem Melchiori deberi. Multa prædictissæ fertur, certo eventu confirmata. Poma ab eo cupita, extra tempestivitatē coeliis accepisse, & accepta Deo intacta refecrato, non levis author narrat. Mulas instituit ad varios Barbaros in continentis terra expeditiones, ingenti fructu, donec Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo-primo nonâ Junii efficeretur. Funeri efferendo succollavere viri primati Episcopus verò, cum Clero, & utroque Magistratu, religionisque Ordinibus, flebiliter parentavit. Periti pictores effigiem mortui, quaravis maximè vellente, pingere nequivere: quod ab nonnullis ad miraculum relatum est. Quid verò tantus vit Chunorum Apostolus & Chiloënius diuturnus docttor in continentis postea fecerit, alii pro instituto narrabant.

Pro Melchiore Vanegâ ad Atchipelagum Chiloëniem missus est Augustinus Villaza, in Boeticâ ad rusticos, & in Chilensi regno ad Araucanos (à quibus in captivitatem abactus fuit) Apostolicis expeditionibus clarus: cuius viri tanta fuis animaz puritas, ut sibi Christus & Maria sacram facienti, gratias pro beneficiis agenti, in cubiculo preces fundenti, se spectandoz præbuerint. Ubi is longâ navigatione defunctus ad insulas Chiloënes appulit, compositis Hispanorum conscientiis, cum Gaspare Fernando compactam è tribus afferibus cymbam ascendens, octoginta pagdum inspectionem occepit. E quinque mensibus, quibus haec inspectio peracta est, trimestre integrum, nunquam intermitteente hyemali brumâ, in madida veste ambo transegerunt. Toto eo tempore ladicibus nive aut pruinâ madefactis se se involebant. Madori accedebat frigus adeò acre, ut ipsa animalia rigore exanimarentur, & mare ipsum, zisu inquietissimum, gelo constringeretur. Remis per congelatas aquas viam sibi aperiebant. Singulis noctibus in littore sub tentorio, nive & brumâ indurato, lectulum sibi ex arborum ramis super madidam humum sternebant, subter fluentibus subinde adventiarum aquarum torrentibus, & intolerabili frigore corpora constringentibus. Præter pulmentum ex radicibus confectum, nihil pro cibo nisi subcineticas ex farina placentulas, & pro poeu multis in locis putrem aquam, adhibebant. Ha erant Augustini Villaza acerimo stomachi dolore vexari, cupediz, adeò ut ob defectum humanoru' subsidiorum putarit vi mali è vita sibi abeundum: & alias, quod frigore obriguerit, pro deplorato habitus

Perioda

Ad Chaves
navigatio.CAPUT
VII
Jarosii ex-
plorantur.Tarijanae
mox.Petri Romeri
genitrix.Jarosius
victor.CAPUT
VIII
Guacuris
explanatur.Guacuris
Provincie-
bus sonori.

est. Intet tot labores vegetum animum, & Barbaris Christo lucrandis semper intentum, uterque conservabant: ter tempestate pene perierunt: e tribus navi- goliis, eo quo vehebantur tantum incolumi, duo cum vectoribus in eorum oculis submersa sunt. Actum agerem, si labores in investigandis per has insulas Barbaris exanthlatos, si rupium arduitatem, si paludosa loca, si sylvarum asperitatem, quibus incedendunt erat, rurum hic scriberem. Sed solario Sociis erant numerose animis legitimis expiationibus per tot molestias Christo asserit. Indus nunquam alias de peccatis confessus pro mortuo habitus, tactu Iconis Immaculatae Virginis, Gaspare subministrante, sibi tantisper redditus est. dum antequam vere moretetur peccata expiat. Augustinum Villazam animarum causas ad Chunos etiam navi- gasse, in Nicolai Durandi Provincialis ad Prepositum Generalem litteris invenio: nec dubium quin magno Apostolicorum laborum proventu.

SUPERIORI Anno, Argentei fluminis Praetor à Petro Onato Provinciali impetrarat, ut Petrus Romerus, tractandorum Indorum peritus, à Paraneoli missione ducentarum leucarum itinere ad portum Boni-aëris evocaretur, adverso Urvaicā navigaturus, exploratusque Urvaicensium animos, & si quidem Jarosii jugum admittere vellent, oppidum novum in ipso fluminis ostio condituras. Post hujus expeditionis arduitatem inde congetabitis, quod quamvis Urvaicz ostium ab portu Boni-aëris non longè absit, nullus eò penetrare aulus fuisse. Obstante variarum languarum & morum Indi atrumque littus indistentes, & ferocitate negato- que commercio contra externos homines se tutantes. Inter eos eminebant Jarosii & Charuz, avitarum consuetudinum tetracili, perpetuò palabundi, sementis regiminiisque impatientes, quorum tanta barbaries est, ut in singulorum parentum morte digiti nodum sibi abequant, unde plerosque videlicet volà tenus mancos. Ante Hispanorum adventum struthionum, lagopodum, cervorumque venatione, & pescatione visitabant. Nunc multiplicatis boum equorumque gregibus, per latifissimos campos equirando vagantur, bovinā femicrudā vescuntur, fundā plerunque utuntur, adeò certa lethaliisque jaculatione, ut aveni volantem perspè excipiant, vastaque quoruncunque animalium corpora prostrant. Libi Petrus Romerus adulto jam anno ad portum Boni-aëris appulit summa Praetoris & civium aggratu- latione, unico Hispano & pauculis Indis remigibus comitantibus, se dat in viam. Quaquā ibant occurrerant ferocii homines, corporibus unctis, casarie ultra hu- meros promissa, membris crebrā punctione deformatis, & vocum truculentia for- midabiles: qui cùm sollicitarentur ad humanitatem veramque Religionem capi- sedam, obstinatè omnes negabant, prater avitos mores, alia sacra se percepturos. Non desistit ramen vir planè Apostolicus ab inceptione, donec Guaranorum primos viros, centum ab Urvaica osbo leucis semotos, attingeret, cupiebatque quād maximè ad eam partem Urvaicensis Provincei penetrare, ubi Rochus Gonsalvius ante quadtercium Conceptionis oppidum fundaverat; sed obstatere Barbari, Ro- meri remigibus, ni retrocederent, necem intentantes: quare quia nullum ex tot populis Evangelio maturum inveniret, ad portum Boni-aëris, Provinciali suo & Praetori Regio abs se perspecta explanaturus, redit.

IN eo portu Petrus Rometus, Nieolaum Durandum novum Provinciale offen- dit, cuius missu ad Guacureos, ducentarum leucarum itinere, adverso Argen- teo Paraquarioque flumine, postliminio redit. Guacuris redditus, pristinae in eā gente domandā attes cum Alfonso Rodericio, & aliquamdiu cum Josepho Oregio, strenè renovavit: quamquam fructus non respondit immensis laboribus, feroci- tate gentis egregios Sociorum conatus pertinaciter eludente. Tribus menibus postquam eò venerat, Guacurorum Dux, & ejus mater, magno Barbarorum comitatu, Provinciale Assumptionis Collegium insipientem convenere, rogan- tes ne suum popularibus suis conspectum denegaret. Invitandi vero modus is tuit. Praebat scemina cantu modulato desideria gentis explicans, multisque verbis si- gnificans, quād gratum & utileforet, si tantus Pater misericordia genti se filteret.

ab Provinciali conditores postulant.

Et' diman-

Guaicurorū
rum mortu.

Inferia.

Superficie.

Provinci-

laborum.

CAPUT

I X.

De Parana-

lis sociorum

Jaguapani

appellatione de-

finitus.

Sociorum

excursionis.

Didaco Boros

laborum.

Materiam

aucter.

Finito prolixo cantu, simul omnes, tum gestibus, tum confusis vocibus, eamdem rem urgentes, Provincialem per pulere, ut transmisso Paraquario eō se conferret, ubi circa Sociorum laculum frequentes Guaicurzi floreas lass plicantes in forma oppidi explieuerant. Provincialis, cognita gentis conditione, ita cum Duce pepigit, ut si apud se Socios Jesu perseverare vellent, in oppido pedem ficerent, & ab inustis bellis abstinerent: indecentissimum enim videti, ut qui se Societati ab tot annis instituendos tradidissent, nihil de antiqua feritate remitterent. Admissis ihsuspecie conditionibus, dona singuli de Provincialis manu accepere, qui quamvis stabilitatem sponderent, exigua omnino affirmantibus fides habita est: quod multorum annorum usu satis competut esset, diu uno in loco perseverare nolle; stimulante eos bellii aviditate, adeo genti innata, ut singulis pñc annis mutatis sedibus hostem querant. Ex bello reduces petemotum hostium crania ad uxores suas ovando referunt. Quæ crania scemina festis diebus ornatissima cum luculentâ popularium commendatione hostibus quasi rursum insultant̄ in medium profertur. Quin cum ipsis elementis certare quandoque Guaicurais furor est. Dum tempestas ingruit, & omnia tonitruorum, ventorumq; tectoribus repellent, simil omnes sub stœris suis agminantur tanquam ad prælium prodeuentes clavis in aëra vibrant; sagittas, quæ folgetrōrum splendor crebrescit, frequenter emittunt: deficientibus armis lapides, supellestrem, & quidquid obvium est, contra venos ejaculantur: arbitrantes eā fortitudinis ostentationē dæmones, quos tempestarum authores existimant, abs se reptimi, ne damnum inferant. Suas etiam festivitates non sine præliorum imagine faciunt. Nec alia inter eos major Hilariorum crebitas est, quam cùm Septentriones in hoc hemiphereo apparere cœperint: tum enim nullā habitā conditionum zatim ratione pugni se mutuō sensentes insani vociferationibus æta complent, futuram anni prosperitatem sterilitatemq; majori minori debacchionum furore meientes. Igitur Provincialis, quamvis ferè nulla convertebant spes astulgeret, tamen ultimi experimenti ergo, & quia Assumptionis arbs id exigebat, Socios apud Guaicurazos reliquit, eo tempore retrahendos, quo omnino de gentis stabilitate desperaretur. Triennio sequenti Petrus Rometus, Alfonsus Rodericus & Josephus Oregius in hoc spinero elaborantes, exiguos planè paucorum infantium, & aliquot adulorum, paulò ante mortem baptizatorum, manipulos in horreum sacerdotum intulere. Reliqui impetratum spinis suffocari le fivere. Quare pervicacissimæ huic genti, nisi cùm excuso pedum pulvere deseretur, vix calamum imposterum meum accommodabo.

AD Paranam pestis integro fernè oppido se pavit. Jaguapanum id fuit, ubi Socū benè magnam Barbarorum multitudinem Christo per ostium frequentaverunt: gentis reliquæ partim Itapuan, partim aliò transmigravere. Nec minus in alias Neophytorum nostrorum colonias fera lues seviit. Quæ sordiditati Socii, frequentibus ad Ethnicorum terras excursionibus, mortuorum numerū novis accessionibus supplere satagerunt; eminenti in hac hominum venatione Didaco Boros, adeo in animarum prædam intento, ut sui ineutius, dissimulatâ febri, stupefactis frigore artibus, gelidissimos torrentes umbilico tenuis transvadarer. Contradicis rigore nervis cum palustri luto luctabatur, & nudis pedibus arenosa sylvestriaque loca peragrans, ad rupium apices eritebatur: quorum laborum fructus ordinari etant, decem aur viginti Ethnicorum familias ex uno nemore, totidem ex alio, aur ex littoralibus spelæis rupiumq; receptaculis etatas, ad oppida plenumque cum vita periculo reducere. Sub id tempus illustre fortitudinis specimen dedit Itapuana virago. Ex utrinque parentis oculis, & rantum non fini, efficta tygris decennem puellum eripuerat, dorloq; impositum in proximam sylvam scriberat ad vorandum: puelli genitor subito casu attonitus aufugit; sed mater sumulante teneriori amore, periculi immemor, in feram involat, creptamq; ex unguibus prolem ad maritum reportat: tygride nihil omnino contra tantam fortitudinem hincete ausa, & marito ministris in sevritatibus, quam in uxore, inesse tota vitâ fatente. Q uod quamvis mirabile sit, tamen memorabiliora Sociorum Paranensium Urvaiceniumq; facinora

existimo, quotidie ex infernali bestia unguibus numerosas animas, spredo quovis mortis discrimine, eripientium. At jam Guairaniz Socios non inferiora sectantes inspectum camus.

ANTONII Ruisi, Guairaniz Sociis pro Josepho Cataldino moderantibus, prefecturaz principium insignivit novaz gentis in Cœlorum Reginam amor singularis. Advixerat is è portu Boni-aëris Statuam Virginis Lauretanæ, Hispani sculptoris opus eximium, induxeratq; Lauretanum in oppidum, tanræ Neophytorum aggratulatione, ut abunde compensatam stragem, quam pestis in itinere fecerat, pergebatq; in oppido facere, hic unâ hospite afferent. Fama ad Divi Ignatii coloniam de speciositate Statuz Marianæ perlata, quamvis pestis graffaretur, plures Neophytes accivit, ut oculos tantæ Reginz aspectu paſcerent, aientes, quodvis mortis peticulum spernendum esse, præ illecebris occultâ quâdam virtute ab clementissima Principe in spectantium animos instillatis. Sed ne contagiosa iues Ignatianum oppidum eâ occasione corripet, visum est Patribus cò tantiūpet transſerendam esse. Quod ut decentius fieret, Ignatiani Neophyti viam duaram leucarum per intactas lylvas, quâ pompa ducenda erat, aperuere. & omnes, nemine dempto, antequam ad spectandam Imaginem prodirent, se stiter Sacerdotibus; Confessione conscientias suas expiari postulantes: aiebant enim indecorum esse, animo inquinato puritatis Mattem alpicere. Id idem cùm plerique Lauretanorum, antequam in suum oppidum Statuam invehierent, fecissent, non dubitatum eam incitem calitus utriusque injectam esse, ut existimarent MARIA favores ab iis sperari posse, qui se prius cum ejus Filio reconciliassent. Certè id commodi oclitano Virginis hospitio Ignatiani Impetravere, ut ab iue liberarentur.

RESTITUTA loco suo Virginis statu, quinque è nostris Sacerdotibus Laurentum ad juvândos peste afflitos convenere. In quos sic officia distributa sunt, ut duo conscientias agrorum Sacramentis diu noctuque procurarent; totidem seftione venarum & aliis remedis corporibus mederentur. Joanni verò Valsio templi cura & sepeliendorum cadaverum concessa est. Sexaginta corpora uno die aliquando sepulta sunt: cùm vis mali. multissimè aget, viginti tringintâ terra mandabantur. In eo opere Joannem Valsum peltilens aura afflavit, fultulitque. Tornacum Gallo-belgica urbs, vetus Nervorum sedes, ei patria tuit: præter aliarum artium studia, Musicam ita coluir, ut in Alberti Austriaci & Isabellæ Clarez Eugeniz odzum adscitus, eorum favorem meruerit. Canonitic & alio Beneficio donatus, cùm ampliora ab tantis Principibus iperare posset, jam Sacerdos, Societati Iesu nomen date maluit. Sed quod pater ejus, tenuis fortunæ homo, negaret se sine filio subsidio vitam sustentare posse, è tyrocinio dimissus, annuo censi parenti impetrato, Religioni nostræ se iterum consecravit. In Belgio per pagos concionabundus frequenter excurrens, Indicis missionibus prælusu. Unam è transmarinis provinciis ambienti, quamvis speciosior offerretur, Pataquaria ob laborum Apostolicorum famam placuit. E portu Boni-aëris in Guairaniam missus, Laureti sexennium perfidit, ubi Ethnici baptizandis & Neophytis poliendis egregiam planè operam navavit. Sed precipua ejus gloria fuit, artem Musicam Neophytes cœruleis & incomperito est, ab ejus schola, in nova Neophytorum oppida, Societas opera per varias Paraquieras Provincias constructa, usum Musice artis, & instrumentorum symphoniacorum, cum ingenti Divini cultus augmento fuisse derivatum. Quidam ejus virtutes, hæc ex Antonii Ruisi, qui sexennio ei prefuit, authographo accipe. *Quidam*, inquit, *Angelica puritati, quam proficiebatur, officere poterat, Iohannes Valsus care pejne & angue oderat: quo odio id asequitur est, ut per sex annos integros in media & parè uada barbarie ne levem quidem contra Castizarem incuriam Exhortologij expiandam exhibuerit, nec unquam in somnio illud se senserit.* Quotidie ante sumnum juxta lectulum Angelo suo Custodi sedem collebatur, quâ honoris exhibitione, & vario celestium Genitorum cultu, agnatum Angelicæ puritatem impetrasse creditus est. In summis torrida Zona caloribus, quamvis febricitaret, nunquam, nisi monita Superiore,

CAPUT
X.
De Lauretanæ Virginis amore.

Neophytes erga Virginem amorem.

Expansi ad virginalem Virginem procedunt.

CAPUT
XI.
De vita &
morte Joannis
Valesi.

Patio.

Joannis Valesi patrum.

Arde magna pars.

Parvum
transire.

Laboris apertus.

Mors integræ.

Erga Virginem Cupidinem devotus.

Religiosas.

Pamphletaria.

Mensis ari-
dae furor
volvitur.Benedic
torum.

CAPUT

XI.

Aped ibel-
rimbetano
Quinque
populos S.
et Duxa
e., et fedem
confundens.Ibitirambeta
monia.Ibitirambeta
Incuriam
cruelitatem.

quam ori admovit: dicere solitus quodvis potius tormentum toleratum se, quam ministrum religiosarum legum apicem volens infringere. Dicla folla aquevit: nam nullum instituti nostri regulam ab quoquam in Guairania omisisse visus est. Venient generali, dandi regulas & recipiendi; sibi fieri constanter recusavit; compendia illa ventrum generalium inter meritorum dispensia reponens. Dicere auditus est, si jubetur, se suā Cruce & precum breviario tantum armatum, per sylvas & loca sola sine viatico aliisve instrumentis ad fundanda nova oppida profecturum: quid in animum induxisse suum, obedient & ex Divina Providentia prudens nihil deesse posse. Nunquam Exhomalogeterium adixit, quin lucem eclestem à Patre luminum pro paenitentibus peteret. Quotidie antequam in lectulo ad quiescendum se componet, aperte cubilium jauat, ad quatuor appidi argulos quater Cruce dulciō Denim impensē rogabat, ne permitteret ab quoquam quidquam contra Divinam legem committi. Capidiarum tam abstinentem semper fuit, cum aderant, quam non cupiens, cum aberant. Frequenter sibi à Majoribus suis veniam fieri postulabat, ut remota cultrū super nudos afferes quiescere liceret: si repulsa patiebatur, bilatero ieffondebat, malte in lanteamibus Majorum voluntate, quam suā super nudum humum noctem transfigere: ut ipsi illud exprobaretur. Vinnum tuum mixtum est aqua. Adèc astimabat Indeas missiam, ut dicere soleres, sortem suam cum quatuor dignitate non communaturum. Tantum vir totu sexiūno, quo in Guairania sub Christi vexillo meruit, ne unā quidem vice sensit amictum coelestium exrum consolatiōnum pabulo refici, quibus frequenter solent Apostolici viri inser meados labores ubertim recreari: sed inter orandum immenso semper pāne tadia & tristitia obnubebatur, adèc ut assereret multosties, sibi videri ad rimos trahi, cum pulsus campana ad orationem dabatur: nullo tamen die omisit ad Meditacionem se preparare, nullam toto eo tempore Exercitiorum Divi Ignatii, ut vocant, aeditianem neglexit. Et cum audiens Sociorum animos frequenter celestis immisis delicia posse, suo se humiliatio pallio involvunt, submissō expite usurpabit illud: Gaudem bene nati. Sed quanvis careret palpabilibus illis eleboris, tamen eclestis immissione tristitia velo & tadiorū nebula involvata sapientie recipiebat, quibus ad confitentia agendum & bibendum calicem Domini eruditibatur. Pendebant Socii ab ore dicensis, dum de rebus Divinis disceret. Christi actionibus annue suas actiones signifikavit, ut ha ab illa pretium sumerent, uicebas: quod exercitium in nullo opere per totum sexenium pratermisit. Sed longè illud mirabilem est. Integrè anni errata Sacramentalis Confessione expansi, cum nibil certa noxa exhiberet, ne in irritum Sacramentalis absolutione caderet, jussus est ab Sacerdote de mendaciorum præterita vita confiteri. Cas ille ingenio candore respondit, tota vita ne semel quidem fuisse mentitur. Certe si omnis homo mendax, ut revera est, quidni hunc hominem, in aula educatum, Angelum dicimus? Paulo ante mortem ab Provinciali imperatrat ad Tauboba regionem, omnium quotquot eam tempore erant periculisissimam, mox ad quam dum se accingit, in Calos, ut speramus, quadragesimo secundo etatis anna evocatus est. Octave post anno, pilius quadratus. Religiosus insigne, cum quo sepultus fuerat, dum ossa ejus alio transferenda effuderentur, integrè omnino in sepulchro repertus est: credimusq; illud præter morem evenisse, quod ipse iterat Societatem ingrediens ostendisset, quam sacerdē eam amaret.

PAPEL antequam Valzus moreretur, Antonius Ruisius, Josephus Cataldinus & Didacus Salazarius ad Ibitirambetanam regionem Christo subjugandam se accinxerunt. Guairania enī omnis in campestrem & sylvestrem divisa est. Sylvestrem ab multis annis Societas excoluerat. Ad campestrem verò hactenus penetrare non posuerat, ob feritatem gentis, hospites crudeliter devorantis, & fines suos contra externam vim pertinaciter bello totantis. Ibitirambeta mons est sylvosus in confinio utriusque Guairaniz, ab incolis sic dictus, quid ex longinquō spectantibus capitū humani, ē mento lapidem pro barbulā exercentis, speciem referat. Circa eum montem multi Ethnicorum pagi viilebantur, ē quibus simul juncti palmarerat numerofissimum oppidum conflati, & ad campestres populos gradum fieri posse. Superiori anno hujus montis accolz Pipirium, ab José pho Cataldino legitum, crudeliter mactaverant, & sylvestrium Indorum quamplurimos, variis occa-

Gonibus

sionibus interceptos assatosque, solemnibus conviviis devoraverant. Præcipuum enim genit is oblectamentum antropophagia est. Ubi ergo superatis summa difficultate Tibaxivæ fluminis præcipitiis & scopolis, circa eorum fines Socii exsensionem fecere, Neophyti Sociorum comites ingens timor contipuit, præsertim quod Taitétuus, inter Ibitirambetanos crudelitatem famosus, paulò ante occurrerens. Ruius affirmasset, si ad popularés suos progredi auderet, ab multis hostiliter exceptum iri. Non defuerat tamen, qui, Pipiri exemplo, de Sociorum adventu ad Antropophagos nuncium perfere vellent. Sed Ruius & Cataldinus glorioli periculi palam nemini concedere volentes, relieto ad curam cymbarum Didaco Salazario, jussoque si maestarentur, secundo flumine fugere, cum pauculis Neophytis amore Christi vitam serpentibus terrestre iter attripiunt. Diu omnes, locorum imperiti, in incertum per sylvas littorales erravere, donec incident in hominem piæ dæmoni quam Indi similiorem, qui Angeli vices subiens, in se recepit Socios in pagum suum inducere, dummodò sineretur prius ad populares suos ire, ut eorum animos ad hospites benevolè recipiendos inclinaret: depuncians magnum vitæ discrimen adituros, si se prænuncio uterentur. Sed Socii, periculum improvisi adventus tentare, quam consultandi Barbaris locum dare, tutiū arbitrii, Barbarum præzire iussum ponè subsequuntur: & eodem die primum Ibitirambetanorum pagum audacter subeunt: cuius pagi incolæ, quamvis ab crudelitate abstinuerint, tamen dissidentiam ostentantes negarunt, Socios apud se retinere velle, ne, iis receptis, Indorum abactores subsequerentur. In eo rerum statu, alterius pagi Casiquis, auxilium Ruius ad promitterens, spem fecit rei benè gerendæ: quo circera, evocato è portu Salazario, Socii futuri oppidi aream designant, templum fabricant, & concurrentibus è vicinis locis multis mortalibus, tempore publicam instituant. Qua in re versantibus trepidum nuncium adfertur de variatum factionum confititione, & præsertim eorum, qui superiori anno Pipirium trucidaverant: unam omnium vocem esse, advenas de medio tollendos, ne grande malum toti Provinciae advehherent: probaturos se tandem, num carnis Sacerdotalis fapor ab aliorum hominum pulpa differret. Et jam non raro miliar Barbarorum copiæ aberant, cum Ruius ad Cataldinium, templi fabricæ occuparum, accurrens, Divi Ignatii Martyris verbis cum appellans: *Hodie, inquit, dentibus leonum molar, vita hic dies, è pater, nobis ultimus erit.* Cui Cataldinus, ab opere incepto non defens, tanquam si periculum nihil ad se pertineret, summa animi pace respondit: *Sicut fueris voluntas in Calo, sic fiat:* quam aquarimilitatem Casiquis advena miratus, proprio gradu ad hostes se confert, conventisque eorum ducibus Cataldini trepidum dictum refert. Quo auditio, hostes panico metu attoniti se in fugam peritipuerunt. Interrogati verò cur exercitus integer ab pauculis advenis & inermibus fugeret, unanimiter respondere, grande sibi malum timuisse ob Cataldini dictum mortem serpentis, & aliorum Sociorum fugere renuentium virtutem. Hac nebulâ eventilata, serenitas tanta subsequuta est, ut oppidum pacificè edificari, & Divo Xaverio solenniter consecrati potuerit. Ad quod habitandum non tantum vicinorum populorum incolæ, sed etiam ipsi metu, qui arma sumperant, remotique populi tantâ numerositate concurrent, ut sesquimile reductorum familias aliquando censit sîc. In hoc oppido Josephus Cataldinus ab Ruius relictus ostendit quantus esset, dum in perversissima & ab omni consortio remotissima regione, per annum integrum solus perseverare ausus, nec solitudinem, nec instantia quotidie pericula, nec omnium rerum inopiam, vel verbulo questus sit. Sed Ruius & Salazarius difficiliorem hâc ad Taiaobæ terras expeditionem suscipientes, grande deus nostræ Religioni peperere.

DE Taiaobæ terris hæc ferimè reperi. Huibius, Guataniz fluvios sub Capricorno, Parana se immiseens, triginta ab ostio leuis Villarieam, Hispanorum urbeculam, & non longè procul oœco Indorum oppida ei subeensita, alluit. Suprà hæc oppida flumen ex alto delabens ultrà navigate volentes objecto præcipiti prohibet. Quod præcipitum Taiaoba confederatique Casiquis pro munitione

Aventus
Ruius &
Josephus
Cataldinus
mortuus con-
seruantur.

Ab Ibitiram-
betana res-
punctione.
Oppidum
constandit.

Ad mortuus
queruntur.

Peritipu-
satione
laborantur.

Millequin-
gena & fami-
lia reducam-
tur.

CAPUT
XII.
In Taiaoba
territorium
aditu Anto-
niu Ruii
comites fe-
ptem ma-
stantur.
Taiaoba pa-
tria.

spineta repens, tamdiu facie luto & sanguine fædatâ processit, donec ad proxima fluvii loca pervaderet: ibi dum ex longinquo remos agitari audit, creditit ex adverso se ab particidis peti: igitur, renovatâ Martyrii spe, cù se contulit, unde strepitus retingantim audiebatur; ad quos cùm pervenisset, reperit esse seniculos deos ex amico pago cùd de causa illuc progressos, quod Ruisum pericitati cognovissent, & suâ ope indigere. Nec dubitatom celestium impulsu factum fuisse: nam duarum horarum spatio duo hi seniculi, aduerso flumine, tantum iter confecerant, quantum lacer-
tos remiges integro die vix percurtissent. Eorum cymbâ vectus secundo flumine ad Villaricæ pagos & Salazarium pervenit. Interim particidæ, rebus quas Ruisus secum attulerat, & Sacrificii portatilis instrumento, inter se divisis, nefandas opulas, assatis devoratisque Neophytorum cadavibus, instituere, unâ re incesti, quod nec Sacerdotis carnes vorare, nec ex coronato crano triumphalis cunivii vinum libare licuisset. Defunctus periculo Ruisus Didacum Salazarium in Villaricæ Neophytorum oppidis, Sacerdote destitutis, eo præsentim fine pericerare jussit, ut captatis occasionibus Tiaobæ populorum animos beneficiorum continuatione Societati conciliare conaretur. Quamquam per Iesuianum omnis diligentia frustra fuit, Antropophagis pervicaciter amicitiam respuitibus, & in Salazarü necem non semel intentus.

Ruistus per eadem discriminâ reflectens iter, Divi Xaverii novum oppidum grandi Caecumenotum numero Jolephi Cataldini industria æuctum repetit. Mox continuato labore veteres Neophytorum colonias revisens, cognovit multa præter ordinem contigisse: nam Indorum turbam extra oppidum itet habentem tonitruorum tempestas cùm exceperit. & in eam Barbari duo recenter reducti lasciva verba petulanter fuissent projaaculari, fulmine cinerari documento fuere, quâ non impunè instrumenta minantis Dei rideantur. Casiquis potens, Religions Christianæ tædio, numetosam Neophytorum catervam ex oppido eductam, dum ad Erhnicum terras secum traducit, transfugii pñas invenit: nam Ethnici imbejli turbâ in servitum redactâ, transfugas omnes virilis atatis hostiliter trucidarunt. Alter Indus, libertatis antiquæ desiderio, ex oppido etiam fugiens, & in fugâ afferens postquam è Patrum conlottio se eripuisset, videri sibi ex infenso abiisse, fulmine tactus meritas procacitatis pœnas huit. Laureti ctus templo superposita eo die fulmine desagravit, quo cognitum est, fecutum ex vago concubitu conceprum, ab mulierculâ fuisse suffocatum. Quibus rebus nunciatis, transfugii horrort, & Religionis castitatisque amor, omnium animos utilitet occupavit.

Rioca, Hispanorum urbs, circa id tempus Societatis sedem accepit. Hanc urbem ante triginta circiter annos Joannes Ramires Velascus, Tucumaniz Prætor, ideo fundaverat, ur aliquot Indorum millia in amicitiam recepta in officio contineret, optaratque ad novæ coloniz stabilitatem, assignato fundo & agro, Societatis domum in eâ erigere. Sed tamdiu, ob defectum Sociorum, negotium dilatum est, donec auctis rebus Joannes Quinones, Tucumaniz item Prætor, agrum octodecim autcorum millibus æstimatum cum duodecim mancipiis testamento legaret: & urbs alia pecuniarum levamenta offerret: quibus sublidiis excepta sedes brevi jus Collegii, non sine magno civium & latè sparsorum Indorum emolumento, indepta est. Societate arbitra, Tucumaniz Prætor & Episcopus, notabili Reipublica gaudio, muruas dederat manus, indices redintegrata pacis ab utroque violatæ. Cordubæ Societatis tyro, honestissimus in Hispaniâ ortus parentibus, dum janitorem agit, fasciculum litterarum sibi ex Europâ transmisum inconfuso Rectore clam, præterquam nostræ leges imperant, teleravit, cognovitque ex fororis epistolâ ad amplam hæreditatem se vocari: Quâ re diu occultata, tandem dæmoni suadenti acquiescens, deserta Societate, promisso constantibus religiosis æternò præmio caduca bona antehabuit. Hæc domi: foris verè Divina clementia præter ordinem, nelio quem Europæ sanguinis hominem in fide vacillantem juvit. Dubitabat is, num verè Corpus Christi in hostiâ consecrata esset.

Prædicta mi-
patur.

Cerbera re-
ctiora de-
sororiantur.

Dilecti Sa-
lariori con-
fessantur.

C A P U T
XII.
De ceteris
rebus per
Guaraniam
gredi.

Tamerni in-
riores con-
trahantur.

Transfuga
macularuntur.

C A P U T
XIV.
Riocensis
Collegii
initia & ge-
fitia per Tu-
cumaniæ
inveniuntur.

162+

Religiosa lo-
gu infra dicta
Sobrius animo
deserit.

In fide dubia-
tans conser-
marit.

*Lacaria
mortis repa-
ratrix puni-
tor.*

CAPUT
XV.
De expedi-
tione ad
Cuiocensem
& morte
Dominici
Gonçales.

*Differentias
expedientium.*

*Cuiocensem
mortem.*

*Damon po-
taver & de-
clamauer.*

*Dominici
Gonçales
mortis.*

*Pontis li-
guarum.*

Cum hoc dubio sacrificanti assistens, eo ipso tempore, quo consecrata hostia populo adoranda elevari solet, quamvis cætera, quæ circa altare & in templo erant, apertis oculis clare videret, Sacerdotem tamen & hostiam nusquam perspicere potuit. Sequenti die ad templum rursum rediens, id idem cum sibi contigisset, cœlitus cognovit indignum se eorum mysteriorum esse, de quibus addubitanus debitam Deo fidem Impie negabat. Abjurato nre dubio, & expunctis vitæ noxis, hostiam imposterum, ut alii, cernente meruit. In Esterensi regione Iuda mulier, quamvis innumere peccandi occasionses sele obtulissent, ab gravi noxa per sexdecim omnino annos abstinuisse se Sacerdoti nostro affirmavit, quod ante id tempus turpis amans luxuriaz secum vacans repentina fato in iuis brachii exspirasset.

SOCII Mendoçæ degentes, frequentibus expeditionibus Cuiocensem, latissimam Provinciam, majori labore quam Baptisatorum numero excolebant. Ratio horum paucitatis erat, quod gens servitorum metu efferrata latebras in ipsius lacuum arundinetis, & vastissimorum camporum hiatibus, aut montium spezis quærent, adeò ut sacri venatores benè secum aëtum putarent, si septem octō metrum spatio, varia loca non interrupto labore ierutantes, centum Barbaros è latibris hinc inde erutos Christo per Baptismum aggregarent. Dominicus Gonçales, Mendoçini Collegii Rector, non contentus subditos suos emulisse, ipse etiam centum & quinquaginta leucaturum excursione multos Barbarorum pagos omni ope juvit: de quoruin moribus hæc formè ad Provincialiem rescripsit. *tudi, inquir, ad quos excurre, se invicem variis ex pagi invitantes, solemnes perspècte debaccharationes exercent. Vidi ego loca surialium compunctionum, qua pagi & convivit Dominus, pro numerostate concurvarum, in propinato spherali formâ, paleis per iusta intervalla in aditus scelus, circundat. Eo loci variânnis, tres quatuorve dies continuos, saltando ibibendog, infamnes transfiguntur. Omulteres ab his clausis, ercentur, nisi cum virum adverso vulnus & clavis oculis maritū subministrant: si per incuriam vires in area debacchantes aspercent, morte puniuntur: Adeò inexorabilis lege, ut nec maritū uxori, nec pater filia vitam condonet. Nec altam superstitionis crudelitatis causam redditum, quam quid experimento compreserit se afferant, aliquot ex debacchantibus solere statim mori, & subinde ab demoni palem occidi, si in areâ a mulieribus consipientur. Hæc tripudia invocatus damno assilunt. Porro advocanda infernali bestia hæc est modus. Seniculus eboris circumdatu tamdiu tympanum pulsas, donec spetabilis hominis, canis, cui vulpis figurâ, edito ingenti clamore se fistat. Prefsens damon compositare non abnuit. Mox bellus orator, multo ad circumstantem concionem diblatans, oblatos à parentibus filios aspergi unguibus, elicio sanguine, sibi initiat. Extra id tempus proles suas, demoni dedicari volentes, designatis sensibus fistunt, qui iniuriantur enim impatiens unguibus tamdiu lanians, & capita esse acuto cerebrans, donec longè eruententur: fluentem sanguinem manibus exceptum in aera spargunt; hic ceremonia consecrari autemantur. Sic excruciatos ab adiutorum consortio semotis jejunis macerant: quæ inedia fortis fieri mentiantur. Solem, Lunam, Phosforum, gens omnis idèo colit, quod incolumis arem & indemnitatem ab ipsis speret. Hæc & longè plura Dominicanus, Gonçales. Qui ex reperitis ad eas gentes multorum mensium excursionibus, cùm magnam Apolloici virti famam colligeret, immaturo fato status anno trigésimo-nono sublatus est. Tenarife, una ex insulis fortunatis, ei patria fuit. Anno bujus seculi quarto Gadibus à Didaco Torres in Societatem admisus, cum eodem in Peruviam, & decennio post cum Petro Oniato Provinciali, è Limano Collegio ad Chilenum regnum navigavit. Qui choam, Chilensem & Guarpanam linguas infatigabili labore devoravit. Perspecta Cuiocensem Barbarorum miseriâ, voto se aditinxit (si per Majores finaretur) totam vitam iis ad Fidem reducendis docendisve impensurum. Prandio contentus, quotidie ferè ab cena abstinuit. Singulis diebus bis tere corpusculum suum tantum non crudeliter flagris excipiebat. Aperum cilicium, ne quis insidiante voluntati patret aditus, magnæ corporis parti ad pœnilem nunquam deponebat. Civis Mendoçini frequentissimo concursu ejus funus prosequuti, tanquam Sancti hominis*

exviis, teculas ab eo tritas sibi distribui postulavere. Per exteras Chileni regni ditiones, præter ordinarias Collegiorum industrias, & excusorum nostrorum labores, codem planè fructu, quo precedentibus annis, nihil admodum memorabile contingit.

PA R A N E S I B U S Sociis populi superioris fluvii littorâ incolentes augendz rei Christiane amplam materiam præbue. Ad eos populos ante septennium mirabilis audaciâ primus omnium Rochus Gonsalvius penetrarat. Interjecto vero tempore, Didacus Botoa eò aliquoties cursum ire ausus, vix apertam frequentium ariolotum vim evaserat: peditentim tamen, quorundam Casiquorum animis multiplicitate beneficiorum demulsi, res ad eum statum reducta est, ut crederetur novum oppidum fundari posse. Igitur Didacus Boroa, & Claudio Ruiët, cum selecto Neophytorum manipulo, Mensi Martio se dant in viam. Triginta leucis Acaraï, in Parana se exonerantis, ostium distar ab Corporis Christi oppido, unde discesserant. Circa cum fluvium incolebant frequentes Casiqui, quorum unus lubens volensque in suo agro locum fundando oppido designavit, cuius rei fama longè latèque perlata pleroque regionis Casiquios ad colloquium petravit, ex quo sic diuinum, ut multi Legi Christiane conciliati crederentur. Quare Sociæ Edem Sacram extemporalis opere exstruunt, & nascens oppidum Virginis MARIE Natali solemniter consecrant, omnem deinceps curam adhibentes, ut circumiacentes populos ad id incolumendum allicerent. Post biensem spatiū Didaeo Boroa ad ceterorum Sociorum regimen pro munere reverso, novi oppidi onus in unum Claudiū Ruiëtrium incubuit; miraculoque non caruit, hominem febri debilitatum, earum retum, quas novarum coloniarum fundationes requirunt, stabilimento operam dare potuisse. Omnibus Indis morbo simul prostratis, præter unum Neophytorum Sacrifici administratus, nullum adjutorem habebat: quo etiam febri correpro, quamvis ipse febribet; per se aquatum lignatumque ibat, & omnibus zgris æger ipse aderat. Sed ubi cum reliqua gente convaluit, assumptis secum aliquor Casiquis, aduerso Paranâ navigans, Ethnicos ad Fidem Christi dandam sollicitatum perrexit. Primis diebus doorum pagorum incolæ, oblatis Baptismo infantibus, ei se tradidere. Sed Quaracipucurius apostata, in eis suos potens, præcipue petebarat, qui cognito Ruiëtrium adventare, frequentes Casiquios ad pagum suum convocabat, eo fine, ut eum trucidaret: quâ te non deterritus Ruiëtrius, apostamat armatorum manibus circumseptum minantemque fortiter adiens, composto ad majestatem vultu (nam sic cum hujsmodi superbia monstrosus agendum est) & sermonis granditate assumptâ, fastum hominis pro Sacerdote se venditantis moltum deridens, ita perfirxit, ut prominis, & destinata nece, viatico Ruiëtrium prosequeretur, & interjecto tempore Neophytorum accederet. Ad quem hâc vice tepeimendum multum valuit Ararepæ adhuc Catechumeni, & aliorum comitum pro tuendo Ruiëtrio mori se velle testantium, intrepida fortitudo, quibuscum conciliatis prius plerisque adversi Patanæ Casiquis, ad oppidum rediit, ingenti Catechomenorum gaudio, quod eum occisum fama vulgaverat. Non du pôst, reliquo ad sarcinas Thomâ Urveniâ, qui ad eum juvandum venerat, codem fermè comitatu fructuque, secundi fluminis accolias invitatum ivit. Reductis jam plurimis, cùm gens ex innata desidia domos suas in oppido fabricare renueret, tygris singulis noctibus per oppidum perambulans, id attulit commodi, ut Indi mirabili celeritate oppidum perficerent, quo se testis & parieribus contra ferre tabiem defendenter. Perfecto oppido, infesta tygris quasi officio suo perfunda, Divi Georgii ferarum dominoris ab Ruiëtrio invocati die, in casles incidit. Indorum turba, ad patrios fontes ex oppido transfugiens, ab occurrente tygridi, unum ex omni numero discerpente, territa, postliminiò ad Christi ovile redit. Tygris alia Indum cum sua familia, Religionis Christiane capessendz ergò, ad oppidum euntem, in fugam compulsi sed non ejus uxorem, ausam in feram securum intenrare, & prehensâ caudâ velle sistere, ex quo conamine fortis mulieris ei nomen adhazit. Præter tygridum continuam pñè infestationem, illud ad Sociorum patientiam exercendam addebat, quod cynipes pñè innumerî, in humili & calido

CAPUT
XVI.
Acaraïs
oppidum
ab Societe
t adiutori.

Acaraïs
fluvium.

Oppidum
Nativitati
Virginis fa
tratur.

Claudi
Ruiëtrio mor
bus & Labo
riti.

Paranam.

Guerifatu.

Eliminacion
redictio.

Tygris
infestatio.

Et cynipes.

21. Ario-
lum.

solo aculeolis suis diu noctuque fodicanter, nullà quiete datà pertinacissimè eos infestarent. Præterea arioli quibusvis feris & cyniphibus mollestiores iis erant, adeò ut Ruienius scriberet, inter hos populos durare, sine specialissimo Dei favore, prorsus fore intolerabile: sed Deus Optimus Maximus inexplicabilibus deliciis eorum animos imbuebat, qui se volentes lubentesque in media Barbarie gloriose strunnis consecrant. Indicibili Sociorum diligentia pederentim à plerisque Casquis, infra & supra oppidum incolentibus, obtinuerunt, ut se perducerent: quamquam nunquam deerant, qui demonis clientes se professi Evangelio resisterent.

CAPUT

XVII.
Obstaculū
Evangelii
predicationis
ab Ur-
vaniis amo-
verter.

Conspicuum
ejusdem aut
140.

1615.

Jagapinio
caput.

DU M hæc aguntur, Nicolaus Durandus Mastrillus Provincialis alia Paranae oppida inspiciebat, qui quamvis ad novum Acaraicnse oppidum non ascenderit: ausus tamen terrestri itinere ad Urvaicenses penetrare, reperit Conceptiōnis oppidum, ob Paracensium Ethnicorum secretas machinaciones, & pestem singulis annis grassantem, suspicioneque Barbarorum, mutare: voluntuē coram, advocatis in consilium frequentibus Sociis, disceptati, num oppidum ab quinquennio incepsum, & paucitate laborans, continuandum deserendum esse. Re ultiō cirroque agitatā, prævaluit Rochi Gonſalvii, & Alfonsi Aragonz, qui ibi curabant, sententia, lenticitium, constantiā, & remotione obstaculorum, contradicēt, in mens Provinciæ spem evertere conantem, obnintum esse. Aiebant enim, circa Paranz initia per sexennium integrum contra Barbarorum perfidiam, pestis galloationem, dæmonum furorem, Socios oblitosios fuisse: longè diutius Cataldinum & Magetam in duobus Guairaniz oppidis se continuisse: iperandum etiam esse, si non tetrocodcretur, fore ut aliquando grande constantia premium, devictis Urvaicensibus, reportaretur. Cui sententia subscribens Provincialis, Rocho Gonſalvio in mandatis dat, ut omni adhibito conatu obstacula amoveat. Et profecto statim ingens amotum est, capto Jagapinio Parancensi Casiquio, jāndiu secretis machinationibus Sociorum labores iunctio nisu evertere conato. Persuaserat is Urvajensis Ethnicis, ut non longè procul ab eo loco, ubi Rochus Gonſalvius Conceptionis oppidum fundaverat, aliud magis construerent, è quo conjuncti viribus bellum Neophyti inferrent, prohiberentque religionem Christianam ultra propagari: sed acceptis tanti mali indicis, Parancenses Neophyti sibi manu Jagapinu pagum invadunt: quo capto, & in exilium transportato, dupli emolumento novella Urvaicæ & Parane oppida cumulata sunt. Nam Jagapinius ad partes Christi cum omnibus afflatis traxit, & deinceps per Urvajensem Provinciam victoria triumphantis Fidei Christianæ arma, fundatis multis oppidis (uti suis locis narrabimus) Gonſalvio duce Socii circumvulerunt. Inter has turbas centum & quinquaginta quaor in eo oppido Christianis additi sunt.

CAPUT
XVIII.
D. Joannem
Quaracium
Actus me-
ritus &
mortis.

Itatinens
legacionis
morta ergo-
rum.

Itatinensis
discipul.

AD Paranan quamvis novæ veteresque Neophytorum coloniz frequentibus Ethnicorum accessionibus Sociorum industria increscerent, spesque esset totum fluyum sub Christi jugum brevi missum iti; tamen nec hic dæmon quiescebat, qui ad cludendos Sociorum cooatus, Joannem Quaracium, magum perveris facinoribus famosissimum, in Paraoam induxit, totum sine dubio corruptum, ni in antagonistas cludendis stygis artibus exercitatissimos incidisset. Is magus in Guairania olim natus Bapſitino se tingio fine permiserat, ut dissimilatio nocere. E patria in variis lemotasque terras peregrinatus, spacio ubique superstitionum veneno, quo scumque poterat ab Christi cultu averttere conabatur. In Assumptionis urbe, ob nota scelera. Iudicis sententia furce adjudicatus, imputudenti oſcio cuius hominis favore morti crepus, ad Sanctæ Fidei urbem in exilium transportatus est. Unde aduersio Paranæ fugiens, Itatinensi Neophytorum oppido, Franciscanis Patribus subiecto, clam se intulit. Er ut erat vafer, ab Itatinensibus impetravit, ut se quam occulissimè haberent. In his latebris, maleficiis sermonibus plororumque animis sibi devinctis, ab credula gente facile obtinuit, ut frequentissimi ad se audiendum noctu concurrenter. Porro nocturni doctoris hæc erant dogmata. Caverent ab Christianis & Religiosis Sacerdotibus, quos scirent ad Indorum perniciem esse

consecratos.

consecratos. Eos ad Exhomologesim cogere initatos, ut scientia peccatorum abutentur. Exorcisatum salem, in Baptismis adhiberi solitum, certum venenum esse, quo citius ocyus infantium & adulorum corpora mactarentur. Oleum & Christma fœderibus tantummodo creandis interfervit. Malitiosè pluralitatem utrum ab Christianis Sacrificulis prohiberi, ne scilicet Indi, multiplicata prole prevalentes, Hispanis negotium facefuerint. Proinde se, pro potestate, quā valebat, omnibus præcipere, ne imposterum una contenti uxore viverent; sed quacunque adipisci possent, domi alerent. *Vivite, aiebat, & bibite antiquo rito, inter ebrios & ebrietatum bilaria, Majorum nostrorum memoriam celebrantes. Diuersum imagines ne colite, sed me unum pro vestro Nominis habetote. Si secus facias, in basones & ranae transformatos Parana devorandas vos tradam.* Minacibus & sacrilegis dictis laetiva facta addebat: nam septem pellicibus in ordinarium libidinem afflumptis, quacunque alias optabat, pro libitu diminuebat. Igitur exemplo & verbo nocens, brevissimo tempore Itatinenses pervertit, ut alius populus, quam antea erat, crederetur. Nam pro obsequio Sacerdotibus debito, nihil nisi protet virates audabantur. Sacramentorum frequentationi successerant avita vita, adeo jam publica, ut palam totius oppidi rebellio timeretur. Joannes Gamarra Franciscanus, vit lingua Barbarica & tractandorum Indorum peritisimus, Itatinibus tum praerat, qui in causas subitæ mutationis inquirent, cum nihil diu extorquere potuisset, tandem hoc fermè modo indicium à puerō accepit: nam dum puerulum in paucis gratiis ad se ventitantem, ut sit, interrogasset, num se amaret, respondit puer, *Te quidem, ô Pater, amo, sed in oppido occidere vobis auctor Joannes Quaracius, quem super te diligo.* Notum erat Quaraci nomen: quare, hoc indicio accepto, non dubitavit inde malum procedere. Sed dum ferventius, quam decebat, in eo negotio se gerit, Quaracius clam fugiens, adverso Paranā in Maracanaim, perfidotum hominum olim receptaculum, cum pellicibus se intulit: exinde aliquoties prorumpens, sparso ubique veneno, noistros Neophytes inficiebat: navigabatque usque ad superiora Paranæ loca, Ethnicorum pagos, ne se ad Fidem reducerent, solitis artibus avertens. Rochus Gonsalvius animadversa etiam Neophytorum nostrorum mutatione, & serpentis malis causa penitus ignarus, ubi Gamarra litteras de Quaraci fuga recepit, afflumpiā fidelissimum Neophytorum catervā, summa celeritate ad Maracanaim se confert; quod antequam perveniret, notis se veterator arundinetorum latebris absconderat, nullā arte errundus, nisi cum una è pellicibus, adnitente Gonsalvio, prodidisset. Repertum Neophyti vinculis onerant, & per Itatinense oppidum circumductum ad Assumptionis urbem, secundo Paranā, adversaque Pataquario, deducunt, ubi scientiā Magistratus laqueo vitam finiens, ingenti periculo totum Paranam Urvaicamque liberavit.

Pugia.

Capitum.

Lugae vel.
tam fuit.CAPUT
XIX.
De Thoma
Fildi vita &
morte.Thomas Fil-
dus Josephus
Anchieta, sive
commentator.Ab Invenientia
Capitum.FILIAE,
FUGITIVAS
fuerunt.

ASUMPTIONIS urbs funus nobis offert Thome Filii, ideo non omittendi, quod unus è tribus primis Sociis fuit, qui Societatem in Paraquariam invexere. Limoricum Hyberniæ urbem pro patria, pro parte medicum Catholicum haboit. Adolescentis vitandæ heresios, & studiorum ergo, in Belgium, inde Romanum concessit, ubi ab Everardo Mercuriano in Societatem admissus ita se gessit, ut adhuc tyro primo ambitu Brasiliam Provinciam indeptus sit. Româ pedes stipem flagitando Ullisiponem pertexit. In Brasiliâ, Josephi Anchietæ itinerum comes & miraculorum admirator fuit: ab quo in Tucumaniam navigare jussus, in Argentini fluminis orlio ab hareticis Anglis captus parés cum sociis infestations, suo tempore à me relatæ, perperus est. Hic addam, piratas illos Anglos, & aliquot Hybernos, econ nomine in Filium nostrum procatores fuisse, quod dicerent eum ob professiōnem Jētūticam, & propagandæ Catholicæ Romanæque Fidei studium, popularium suorum dederunt esse, parumque absuit quin ob id mactaretur. Divinæ ope servatus, in Tucumaniam primum, tum in Paraquariam se conferens, baptizatis multis Barbarorum milibus, ea patravit, quæ distinctorum suis temporibus denarravi. Virtutes eius fuere Virginitas adeo integra, ut anime sua moderatoribus ingenio condote in ultima senectute dicere solet, tam se purum esse, quam fuisse cum è ventre

marris

Animi de-
missionem
causa.

Et abfum-
ptuam.

Dives Ignat-
ius multo
salutari.

CAPUT
XX.
Apud Tuca-
tienis in
Guairani
Sancti Jose-
phi oppidū
condidit.

Divi Ra-
phaëli atra-
ctionem singu-
lare.

Divina fe-
milia redi-
cuntur.

Quindecim
etiam certior
pagi con-
ducantur.

Simon Ma-
cta pro compa-
datur.

CAPUT
XXI.
De Irinete
ab Antonio
Ruisius per-
te, & D. Xa-
verio e. d. r.
nos augme-
to

matis effunderetur; zelusque animarum, religiose discipline amor, & precandi studium. Animi verò demissionem per hoc maximè ostendit, quod Provinciales de eo in media Barbarie versante ad altiorum gradum promovendo oblieti, ne verbulo quidem questus sit, donec post quadraginta Societatis annos tria solemnia vora profliteri jubaretur. Poma, uvas & reliqua hortorum refrigeria, ceteraque gula illecebras, usque ad octogesimum etatis annum, quem lethalem habuit, gustare constauerit renuit: quod quam in torrido hoe climate laboriosum sit, ut olim Pldius noster experimento, sic jam ex præmio abunde in Cœlis cognoscit. Ibidem multæ mulieres, implorata Divi Ignatii ope, ab periculoso partu liberatae, & agri à noxiis rebus indemnes permantere: quibus portentis crevit apud omnes ordines erga Divum Ignatium veneratio, adeo jam publica, ut Episcopatus gubernator, nequicquam reclamante Ecclesiæ Cathedralis provifore, anathematæ intentato jussit ultimum Julii diem in ejus honorem festum esse.

NICOLAO Durando Provinciali, in eadem urbe Collegium insipienti, Antonius Ruisius Provincie lux rationem redditurus occurrit, & Petro Spinosâ Socio, ab Barbaris postea trucidato, auctus, Guairiam repetit: quod; ante quam, confectis in itu & reditu trecentis leucis, appelleret, lubuit per intacta nemora sylvestres Indos indagatum ire. Sed, Socio adhuc his laboribus inassueto, post unius diei cum senticetis elationem, erus adeo acerbè doluit, ut ultra progredi, & iter ad reliqua navigia tegeret posse desperaret. Verum Ruisius, invocato Divo Raphaële viatorum duce, exultus compendiosæ viae indicium accipere meritus, cum socio crure laborante una horâ iter unius diei confecit. In Guairiam redux, Tucutienes populos cum Simone Maçeta subjugare aggressus, omnia in proclivi habuit. Tucutienes populi erant inter vetera Guairanæ oppida, & novam Divi Xaverii coloniam, medii. Ex qua gente nongenta citciter capita Cataldinus Laurentum traducta ante septennium Christians addiderat. Cum ergo magnum emolumen speraret, si vetera oppida cum Divi Xaverii colonia, novâ inter Tucutienes colonia construâ, conuecti posset, omnem conatum, ut id fieret, Antonius Ruisius adhibuit: nam praterquamquod intolerabile & tortum per Tibaxivan, vadis & scopulis impeditissimum flumen, quodante ibatur, iter esset, non tutumerat indomitos populos à tergo relinquere. Præparatis itaque rebus omnibus ad fundationem novi oppidi necessariis, Antonius Ruisius & Simon Maçeta se dant in viam: ibant per intactas haestenæ sylvas sine iniuria indicio: donec Tucutiemum Cafiqui filius obviam ultrò occurreret, quo duce reliquam viae sine via permensi, id etiam incommodi percepérunt, ut Neophyti, Sociorum comites, meru infiduciam concepto, suspicentur ab Cafiquio misum filium, ut ad se perductos patres trucidaret. Sed posterius die suspiciones evanuere, Cafiquio obviam etiam progrezzo, pagumque suum ad construendum destinatum oppidum ultrò offertente. Gratior fuit Cafiqui voluntas quam locus, qui quod in profunda valle esset, aer etiam respirationi deficiebat. Bonâ igitur ejus venia commodiori in loco oppidi fundamenta posita sunt. Nec diu fuit, cum ducentæ circiter familias ex circumiacentibus sylvis foundationæ nomen dedere. Oppidum templumque Divo Josepho, omni circum-Barbarie plaudente, & frenidente dæmonie, consecratum est. Cui postmodum accessere sex vicorum incolæ, & quindecim alii pagi spem fecere eò se aggregant iri. Simon Maçeta, solus eo in oppido rehæsus, ea patravit toleravitque, quæ in uoxis coloniarum fundationibus patrari tolerarique solent. Nec admiratione caruit, hominem unum in media barbarie tot hominibus ciecurandis, erudiendis, Sacramento initianidis, fabricandis domibus, templo erigendo, atque hujusmodi sexcentis rebus, fabis & radicibus pro omni cibo contentum, corpus variè vexantem, siue valetudinis detrimento insistere potuisse.

EX novo Divi Josephi oppido Ruisius ad Divi Xaverii coloniam viam aperite per se conatus, ob montium arduitatem, sylvarum densitatem, & sylvestrium Barbarorum ferociam, inextricabilibus pñè se difficultatibus implicuit. Post aliquot

dies

dies ob aquaz defecatum ab Sacrificii confectione, & ab omni potu, per triduum ei abstinentum fuit: donee lignum quoddam ad modum funium flexibile reperierit, quod hūsum suppeditavit aquam ad litim restinguendam, sed non ut ad Sacrificium adhiberi posset. Pro qmni cibo tenera arborum folia fuerit. Post diuturnam cum senticetis eluctationem, cruentatis curibus, ad fluvium pervenire, aquam pro Sacrificio ministrarūrum. Sed deficiente ibi omnino viz̄ indice, Ruisius, more suo, magnā confidētiā se in brachia Providentiaz Divinaz conjectit: narrabatq̄e polita, tantam sensisse mentis luctitiam cū solius Dei auxilio suffultum se cogitat̄, ut p̄z gaudio subliberit. In eo rerum statu Indus, Ruisili cōmes, fortē cornēam buccinam inflavit, ad cuius sonitum altera in adverso littore resonuit, eorum scālicet, qui ex Divi Xaverii colonia in Ruisili occursum veniebant, quo occursu tantus sp̄uor bonum Parrem corripuit, ut cohibere se non posuerint, quin ob perspectissimam Dei Optimi Maximi providentiam exclamaret: *Exi è me Domine, quia homo peccator sum.* Cumulatum est eis gaudium, cū inter Indos ob viam venientes Caliquium vidit ad partes Christi traductum, qui omnem olim conatum posuerat, ut feia casies suos allectum devoraret. Ruisius in Divi Xaverii oppidum inductus, Christophorū Mendoçā, & Franciscū Diaſtaniū illic nup̄t ad ventio Tibaxivā advenit, veritos ne Antropophagis cibis factus fuisset, ingenti gaudio afficit. Creverat id oppidum multis famulis: quare ipso Dīi Ignati die Sanctissimum Eucharistiae Sacramentum in novo templo solemni ritu collocavit, ut Deus Optimus Maximus ibi in solo reisideret, ubi dāmon per tot rēt̄a s̄cula tyrannidcm exerceret; & carnem suam summo generis humani amore aliquando comedendam daret iis, qui summo odio os̄ta hominum rodere alseverant. Pro Christophoro Mendoça Franciscū Diaſtanum hujus oppidi pr̄sidentem constituit, quem anno sequenti magno incremento novellara Rēpublica augentem, tāme laborantem, & atiolorum demonumque insidiis perturbum re visebūt: nam nunc sequi lubet Ruisium & Mendoçām novam dāmoni plagam, fundato alreto oppido, intercē meditantes.

NE Taitiacenses, in Nivatinguiensi Guairanæ regionē campestribus obversā, positi, Christo nomen darent, dudum oblitūrā Suruba; magnaz authoritatis Caliquius, tam avitorum morum tenax, quam Christiani nominis arque J esu Sociorum hostis. Is, sparsolatē metu, populares suos, Religionis nostraz avidos, ab Ruisili familiaritate ideō arcebat, quod oppidum in suis terris fundari pertinaciter renueret. Sed tantum promovend̄ rei Christianaz obstaculum hoc maximē modo amotum est. Ivetat Suruba, magna Caliquiorum noltro nomini infensorum & clientūm catervā comitatus, ad magni Taitaobz terras „herbam Paraquariensem gentis delicias collecturus. In comitatu ibat Pindovius, vir inter suos potens, qui anno superiori coactā Antropophagorum manu Ruisilio nefandis epulis destinato insidiis struxerat, & postea furore in humanitatērē vēlō ip̄summet Ruisium, nequicquam Surubā relūstante, oppidi fundandi ergō ad suas terras vehementer allicerē exoptabat. Magnus Taitaoba, dissimulato quod cum advenis gerebat odio, liberum quidem transiit per suos fines dedit, sed ab herbz collectione redeuntes ex insidiis invadens, Surubam ceterosque ejus comites omnes occidione occisis in foveam conjectit genialiter devorantes. Unus Pindovius, clypeo & ense feroz, per confertam lagitariorum manus pertumpens, cum tribus fidalibus evasit. Surubā sublato, Pindovius in patriam redux, considerans ad quanteam humanitatem ac pacem ex tāta atrocitate tumultuq̄e, Societatis operā, Ibitrambetani, fundato Sancti Xaverii oppido, devenissent, & non decesse sibi hostes, quibus obfite non posset, nūlile Christianis adjungeret, tres factionis iūz Caliquios ad Ruisium suo nomine rogaturos foundationem oppidi amandat: sed Divi Xaverii incolz rem subdorati, iuncios asperis verbis incēpit ab privato Ruisili colloquio prohibēt, uno ore proclamantes, Pindovii eas artes esse, secretis legatiōribus Socios ad se attrahere volentis, ut allectos folto more dentibus comminueret. Ruisius tamen, amotis arbitris, homines à Pindovio missos ad se accitos his fermē

Divina Proprietas et
rationes ef-
ficiuntur.

CAPUT
XXI.
Apud Taiti-
aciens in
Guairanā
Incarname-
nis oppidi
fundatur.

Taioba dif-
fimulatur.

Suruba cum
fus occidi-
tur.

Pindovius
elabescit.

Socii p̄dit.

gratias.

zaligquingrata familiaduca-

CAPUT
XXII.
Socii variis in Guaraniis loci de vita penitentiantur.

Christophorus Mendoça ad m. 170 defun-

3. acutus non datur

verbis compellavit. *Andissia, inquit, & Nuncii, quibus suspicionebus gens vestra laboret.* Sed sic haberote, eris me vivum Pindovium mansurus sis, me tanto amore popularum vestrorum teneri, ut magis vestra salutem mihi cordi futura sit, quam vita voluptati. *Triduo me tantum operimini, & sancte promette, fore ut, ipso quoque mortuus periculo, vobiscum proficisci car.* His auditis Pindoviani gratias Ruisius eo maximè nomine agentes, quod plures suis postulatis, quam invidiosis suspicionebus tribueret, promiserunt, nihil le in excipiendis conservandisque Sociis fore indiligenteres, quam Ibirirambetani fuerant. Triduo exacto, Antonius Ruisius & Christophorus Mendoça se dant in viam. Quarto itineris die Pindovii sedem tenuerunt ab quo per arcus triumphales ex ramulis crederos, inter tympanorum buccinatumque undeque rebuantur sonum, & numerosos concurrentis populi turbas, in faciem ab eodem edificatum induiti, datis Deo Optimo gratis, adstantes opportuna oratione aliquanti sunt. Finito sermone, Pindovius exquisitus verbis ippondit operam suam ad numerosum oppidum confundendum. Eedes, quas ipse Socii tradidit incendas, palis & vallo erant circum circa muniti, ob Calquii euojedano insolentiam, qui ipsius Pindovii matrem bello captam devoraverat, vicissimque Pindovius plurimos illius familiæ dentibus contriverat: & paulò ante Sociorum adventum sursum hostis pueros tres Pindovianæ factionis epilis destinatos afflarent, Indasque aliquis jaculis & fustibus maestaverat, quarum corpora Pindovies cum hostibus eripuerunt, donumque reportarunt, factum ut inter cadavera Indam jaculis transfixam, & ob concretum sanguinem omnibus membris jam intumescerent, sed adhuc spirantem, Ruisius inveniret: cui salutis aquam, Maria nomine imposito, aspergit: contigitque Virginis ope, ut post triduum pristinis viribus restituta ad locum edificando oppido destinatum per leucam integrum graderetur. Campus erat ob praeterfluentem amnem, & pinorum abundantiam, accommodatissimus. Quo in campo, ipso Divi Lautentii pervigilio, Crucis credidit, & sacrificio peracto, multorum Divorum & mysteriorum nominibus in urnam iactis, cum fortibus missis Incarnationis nomen eductum fuisset, novum oppidum eo nomine indigentibus placuit. Quod oppidum domibus & templo auctum, Incarnati Verbi ope ira crevit, ut sequimille familias in Carechumenorum Neophytorumque album relatas computatuit.

CHristophoro Mendoçâ in Incarnationis oppido relicto, Ruisius ad Caterz Guairaniz curam se contulit. Quo absente campestres populi contra Pindovium, ob receptos Socios, arma molientur, Christophorus Mendoçam morti & novum oppidum excidio designant: conflatis copiis subornatum adolescentem ad explorandas Rindovii vires mittunt: qui ab nostris captus tortusque, eam diu popularium suorum consilia se scire negaverunt, tandem hoc maximè modo detrecta sunt. Christophorus Mendoça vincitum juvenem apud se retinuerat, & sumpro precum Breviario ad Diuinum pensum per solvendum se accinxerat, quod ut vidit adolescentem (nam novi homines putant, per litteras & libros arcana quævis Europæis hominibus manifestata) existimans per librum se detectum iri, attinato similis in hæc verba prorupit. *O Pater, quia se, non me iterum terqueris permittas, tibi totam rem aperiam, nihil enim te latere poset, qui libros, secretorum omnium indices, habet.* Tum nefarium hostium machinationem detegens, ait, eos incredibili Sacredotum carnes vorandi cupiditate flagrare, decrevisseque, oppressis omnibus incolis, novum oppidum visitare. Detectis insidiis, Pindovius armatos populares suos quantâ potest celestacate in hostes ducit: qui, quia explorator præfinito die non redierat, fraudem veriti, intra suos se fines receperant. Dissipato belli metu exploratorem illum Christianis additum ad hostes remittere voluit, cum munitionibus: sed hic nec pree nec precio ad id adduci portuit, quod asserret fore, ut de suis carnibus, ob revelatione bellii apparatus, epulas instruerent. Ferocientes tamen hos hostes non diu erit cum, admitti Jesu Societate, ad oppida reductos, aliquousque manuefcere videbimus. In eodem oppido alias alia de causa tumultuarum etiam est. Antonius Ruisius potestatem fecerat Taiaciensibus, ob superantem multitu-

dinem, transmigrandi ad Ibitirambetanos: multi hac facultate usi viā se jam de-
derant: quo cognito, Taitienses numero sc̄ diminui renuentes transmigratores
adoruntur, vinculisque Inječis ad oppidum retrahunt: unum violentiū teluctan-
tem occidunt. Contrà Xaveriani, ut invidiam antagonistis parerent, spargunt in
vulgus, ab Incarnationis oppidanis Christophorum Mendoçam interfecit. Ex
quibus tebus utrimque re crudeliter simulatae avitæ, in apertum bellum eru-
pturæ, n̄i Sociorum opportuā prudentiā sospitæ fuissent. Sed longè perni-
ciosior erat in Divi Xaverii oppido in quibusdam repullulans carnes humanas vo-
randi cupidio. Septemdecim omnino homines exiguō tempore per infidias inter-
ceptos clam comedenter: & Francisci Diaſtani carnibus p̄fserit inhiare dice-
bantur, quem captopt̄ Neophytorum fidelissimi, eo licet inſcio, noctu diuque
dispositis circa domum excubiis custodiebant, dovece carnivori illi hoc maximè
modo detecti sunt. Antropophagus nescio quis, puerum elam captum securi-
percuſſerat, & pomeridianis epulis destinatum alio divertens in villa ſuā pro mortuo
reliquerat: sed puer graviter fauciatus, pedibus manibusque repens, redierat ad
matrem ſuam, quz filium humeris impositum ad oppidum cùm tulisset, primores
permovit, ut in homicidam inquirerent: quem cognitum raptrumque Xaveriani
Neophyti flagiti indubie ad mórem usque laniassent, n̄i Franciscus Diaſtanius
intercessiſſet. Valuit animadversio ad terrendos teliquos, & in humanitatis officio
retinendos. Carnivorotum lanienz ibidem ſuccedit fames adeò freda, ut paſſim
corpora exanimarentur, & Diaſtanius benē ſecum aëtum putaret, cùm unicam ſpi-
cam tritici turcici & ſylvestres herbas in singulorum dicrum dimenſum nācīſe ēre tut.
Intetum Didacus Salazarius per ſequi annum mirabiliter patientiā in pagis Villarissæ
ſubcenſitis perseverat, opnem lapidem movens, quo Societati ad magni Talaobze
terras adiutum aperiret, exiguō aut nullo ſuccetu, Talaobanis in pertinaciā perſi-
ſtentibus, & in Salazarii necem non ſemel intentis: quem etiam Casiqius ex
amicis pagis de medio rollere voluit, qud filium ſuum errantem corriputiſſet.
Igitur ex eā ſtatione revocatus Lauretano oppido Præfectus eſt. Inter hac peri-
cula verſabuntur Guairania Socii, eo maximè nomine Societati commendandi,
qud inter Antropophagos in novis oppidis, triginta quadragintæ leuis abs ſe
invicem diſſiſt, ſoli renderentes adeò ſuorum commodorum immemores, ut Catal-
dinus gaudio ſubſiliter, quoties etiam maximè necessaria ſibi decile ſentiret. & alii
eo avidiſſimè irtrumperet, ubi ſanguinis fundendi, aut laborum tolerandorum ſpes
major aſſulgeret. Sc̄ribebat tamen frequenter Ruiſius ad Provincialem, ut Socios
quanto numero poſſet ad ſe mitteret, ne paucalis immenso oneri ſuccumbentibus,
reliqu Provinciaz Christo donanda ſpes p̄ſcindetur.

Sus finem hujus anni Nicolaus Durandus Mastrillus Provincialis magnam mo-
vebat machinam , partitionem scilicet Provinciarum , mole sua jam laborantis , &
unius Provincialis curam excedentis . Causa vero , quia ad eam dividendam impel-
lebant , haec praeferunt erant . Quod haec tenus Paraguariz Provincialis nullus Guia-
raniam & Chiloënses insulas inspicere per se potuerunt & maxima detimenta inde
otirentur , quod Chilenum regnum ab Tucumania continuata montium serie ita di-
vulum sit , ut per sex menses , abrupto etiam litteratum commercio , ob immensam frig-
oraditum non possit . Adde , quod spes proxima esset per Paranam , Urvaicam &
Guairaniam condendorum novorum oppidorum , quae nec regere , nec acceperare
Provincialis posset in tot regionum , nongentis leuis protemarum , curam distra-
ctus . Has causas ad se perscripsit cum Assistentibus suis Mutius Vitellescus Gene-
ralis proponeret , in id plenique consensere , ut Chilenum regnum , ab Paraquai-
nensis Provincialis imperio exceptum , in novam Vice-provincialiam erigeretur :
narrantque unum ex Assistantibus , atcumque partitioni relutantem , ea maximè
ratione in ceterorum sententiam consenserint , quod Intellexisset semel et integro
singulis annis Chiloënsium Sociorum coniunctionem cum Tucumanis Patribus ob-
limitaneorum montium conditionem nullum esse posse : & setunt dixisse viam co-
rum montium delineatione , quod Deus sic disjunctit , homo non conjungat .

Talantifind
d. Abitur-
beratung
Gesellschaft.

*Antroropophâ-
gerous exu-
dation.*

*Francisci
D'au^rani
perlin*n*m.*

*Didare Sa-
lazano many
illustrator.*

Gnathoceras
Serrii Lam-
daumer.

CAPUT
XXIV.
Chilensis-
gnum ab
Prussia
apellatur.

Constituents

In Vice-pro-
vostum eri-
gitur.

Statuta novæ
Vice-provinciæ
Catholicae.

Pj. 12. 20.
lana.

CAPUT
XXV.

Joanni Ro-
meri vita
instia, Rela-
gionis tyro-
ciniū, na-
vigatio, &
prout in Pe-
travil labo-
rera.

ofitentia.

Demon Re-
marchio tam-
pus.

Fugitiva.

Porro Chilensis Vice-provinciz, legitimo diplomare per Mutium Vitelleseum Generalem ab Tucumanâ Paraquariâque abstractæ, hic status erat. In Sancti Jacobi urbe, totius regni principe, Collegium Academiz jure ornatum, viginti & octo Socios numerabat. In eadem urbe convictus nobilium adolescentium Societatis curæ fuberat. Ad tyrones verò instituendos Cartetus vir dives decimo-octavo ab urbe lapide commodum agrum cum adjectis ædibus nuperimè Societati dono dederat. Praeterea, Concepcionis urbs, Prætoris sedes, Collegio fruebatur, cui subcenfita erant Chiloënsis, Araucana, & Bonz Speci sedes, sive Regia suscentarunt. Denique, eis montes Mendoçinum Collegium Cuiocénibus Christo dominis non segnaret invigilabat. Praeterea quas sedes, ipsæ erat, si cum Araucanis par fieret, futurum ut in restaurandis urbibus, fundatis Collegijs, Chilensis Vice-provincia jus Provincez aliquando indipisci posset. Ceterum nova Vice-provincia non Paraquariz, sed Peruanæ Provinciez idem subcenfita est, quod subsidia Sociotum ab hac, quam ab illâ, ampliora sperare posset, & quod maritimo itinere inter utramque longè facilitiora commercia essent. Quia subjectione hactenus decus suum conservavit, sive spectaculo facinora tertiæ matique patrata, sive numerum virorum litteris, virtute, & gubernandi arte insignitum; sive denique patientiam Sociorum terræ motibus, maris clivione, rebellium infusibus, pervicacia Barbarorum, & alii insectationibus exercitam. Quæ omnia non decet, qui speciali volumine describat: nam mihi res Paraquariz Provinciez; & ci subcenfitarum regionum, tantum scribenti, ab illis fermè mihi ablinendum erit. Porro nova Vice-provinciz era Joanni Romero commissa est: qui, quia ante fundationem Provinciez per quatuordecim annos, & postmodum multis Collegis præfuit, & in totius Provinciez Præpositum paulò ante mortem designatus est, antequam è mei calamis iuste eximat, necessariò mihi debirà laude mætandus est.

JOANNES Romerus, Marçenæ in Boeticâ honestissimus patentibus natus, dum iuri Canonicæ Olsunz dat operam, per cæmeterium noctu iter habens, Sacerdotis defuncti sibi ante notissimi unsbram, è clericali velto flammam & ignem cum lamentabilis voce evotementem, bis conspexit. E quo spectaculo examinatus diu humi jacuit, donec utcumque sibi redditus domum rediret. Ex ingenti verò timore ad extrema deducetus, ubi convaluit, amplis spébus valere jussit, de religioso in Societate Jesu statu incundo cogitare coepit. Cunætabundum Millanus Garcia, insignis nostri Ordinis concionator, verba hæc Canticorum, *Vulnerisq; cor meum;* explicans, impulit ut anno zetatis vigescimo-primo, & præteriti siccus octogelimo, in Societatem ingrediceretur. Primo statim tyrocinii die, demonem antagonistam habuit, molestissimè suadentem, omirteret copta, nunquam ad exitum perduenda; magis eam inuisteret viam, quâ incedere tot adolescentes etate florentes videret: intolerabile esse totâ vitâ sub alieni imperii jugo sudare: & castos mores usque ad mortem proteclare. Utteretur divitiae cœlirùs datis, & generosum animum, quibusvis honoribus parem, ultrò adscitus paupertatis sordibus ne deprimeret. Romerus in lectulo iacebar, dum mentem-his suggestionum telis feriti sensit: & non ignarus quo authore fuggererentur, ne iterum negotium faceretur, violento contra rancrum hostem usurus remedio, cœlitulo se protipit, sancte vocens, quantum in se esset, Societatem nullo casu si deficereturum. Hoc telo prostratus hostis, molestus esse deluit, ne leviter quidem fortissimum pugilem reliquâ virâ de religione deserendâ tentare ausus. Tantum prodest semel heroico facinore se hosti rimeandum præbere. Exinde, singulis diebus, numerato, quingentis Deo præsentem se sisibat, rectâ amissi omnes virtutis articulos commerciens. Aspera in amore, delicia in odio habebat. Post tyrocinium, nec studiorum labor, nec concionum frēquentia, nec domesticorum exercitorum usus, ad admittendam quantumvis minimam laxitatem cum infestare potuerunt. Mexicanæ Provinciez Societatis Procurator, eoram perspectâ ejus virtute, ad id inclinare conarus est, ut Mexicanam Provinciam ambiceret: cui ille respondit, se quidem Indianarum desiderio reneri, sed locum & tempus eò navigandi, à Majoribus se præstolaturum.

Millanus Garcia creditus est constitutus cognovisse Joannem Romerum, non Mexicanum, sed Peruviam Provinciam à Deo destinatum esse: quod cum ei significasset, Iubens volensque miseri Majorum, cum Ferdinandino Mendoçā Societatis nostrae Sacerdote, Marchionis Caetiensis Peruviae Proregis fratre, in Australem Americam navigavit. In Itinere, Proregis amorem sibi inde conciliavit, quod vectores ferventissimis concionibus & alioquin ad pia officia prænē affidens animaret. Lime adeò laudabili fama coкционatus est, ut Tortibios Archiepiscopus nondum Sacerdotem audire voluerit, auditaque ejus concioe Societati se magis benevolum, quam antea ob subottam item fuerat, ostendisse fertur.

ANNO sesquimillesimo nonagesimo-tercio in Tucumaniam Paraquariamq[ue] missus, Sociis in utrâque regione degentibus, per quatuordecim annos ante fundationem Provincie integrâ laude præfuit. Tucumania Prætorem ad eum proponit in se habnit, ut jubet eis gratia è suo penu quidquid Socii postularerit sine computu ministrati. Episcopus Tucumanensis, dignitatis suæ oblitus, Romerum infimis & somnis gratissimum taotium no[n] venerabatur. In fundacionibus clomorum per Tucumaniam Paraquariamq[ue] omnia proclivia expertus est. Varias Barbarorum nationes, devoratis eorum idiomatibus, & per mensis difficultatis itineribus, adirisque sp[ec]ie inter rebelles & alios populos discriminibus, æquali fructu ac labore excoluit. Aono hujus seculi octavo pro Paraquaria Provincia nuper fundata procurator Romam missus, ab Rege Catholico impetravit renovari diploma, quo Socii omnes inter Indos degentes sumptibus Regis ali jubebantur. Ullipone cum selecta subiectorum manipulo oavim æget consensut, cum moneretur à medicis & Lusitanis Paribus, o[ste] se ancipiti periculo committeret, sed vicibus suis alteri traditis valetudinem in Europâ curaret; respondit, mihius damo[re]l fote mortem suam, quām si ansam præberet aliis Indianorum procuratoribus, quāvis arreptâ occasione, in Europâ remanendi; & se pro emolumento suæ Provincie labenter cuivis periculo vitam suam expositurum. Ad portum Boni-aëris feliciter appulsius, novæ sedi inibi positz, & sequenti anno Collegio Esterensi: interjecto verò tempore Collegio Sancti Jacobi in Chileno regno præesse iussus, ubique singularis prudentiæ specimina dedit. Ludovico Valdivia in Europam revocato, ad Concepcionis orbem translatus, Collegium & sedes ei subsecens text. Donec novæ Vice-provincie gubernandæ onus subiret. Quo in munere triennio exacto, ad regendam Proviociam Paraquariensem accersitus, senium & valetudinem exulsans, quiete impetrata, ad imminentem mortem piè obcundam se comparavit.

SI mnoia obita & virtutes spectes, non ultimum illi inter illustres Societatis heroës locum assignabis. Io concionibus non speciosa sed nervosa secebans. Hieronymus Florentia, Madridi auditâ ejus concione, pronunciavit Joannem Romerum normam esse posse bonorum coкционatorum. Io Assumptionis urbe, & alibi, de Divinis rebus differens, ob profusissimas lacrymas sibi & auditoris obortas, concionem abtrumpere coactus est; adeò perseverante fructu, ut viri feminizque è templo egredi urben gemitus implerent. Multa præter ordinem, impetrasse, fusis ad Deum precibus, creditus est. Ignem è viciniis campis agro imminentem oratione stitit. In immensi centom leucarum solitudine ab Sociis devians, implorato Soperorum auxilio, repente in viam reductus est. Juvenem in ultimo agone coscientiam suam expiare pertinaciter renuentem, prolatis his verbis. *Sanctus Deus, Sanctus Fortis, Sanctus Immortalis miserere ei.* Flexit ad preuentiam. Didacus Ullio in Calloanâ Peruviae arce præfectumagens, auditis Joannis Romeri facinoribus, quamvis quiogentis leuis absellet, sensit desiderium conscientiam suam apud eum deponendi: non vano sensu: nam non diu post Præturam Chilensem eo tempore adeptus, quo Concepcionis Collegium ipse regebat, io ultimo morbo adjutorem expiatoremque habuit. Animum plororumque Hispanorum in Sancti Jacobi urbe, ob servitii personalis oegotium ab Societate averios,

CAPUT
XXVI.
Ejusdem gesta
in venatio-
cis & pro-
curatione
Romana.

Multas eas-
teriores in
genus offert.

Provincialis
Indica auctor.

CAPUT
XXVII.
Reliquæ
Joannis Ro-
meri exer-
citiones
& virtutes.

François
Gronovius.

Oratione per
renuntiavit
adsum.

Adulterati
littere adsum-

Romeri mori-

Gloria.

Zona.

Prompta fu-
matoria.

prudentissimè reconciliavir. Pleraque Chilensis regni lites auctoritate suâ componebat: adeò ut Senator Regius non dubitaret alterare, Ordinem amplissimum mortuo Romero duplò occupatiorem furum, quād dum viveret. Et Tucumania in Chilenum regnum' persens, pro viatico longissimi itineris ab Cordubensi probatissimā matronā pauxillum olei, stipis nomine, cūm accepisset, nec aliquid illa sibi in fībili vaseculo retinuerat, post pauculos dies penum reviles, reperit vas illud non tantum optime oleo plenum, sed etiam profusè in circumfusam humrum redundasse. Nec hile stetit prodigium, nam renovato Elisei pro Sareptā miraculo, hoc oleum triennio integro in qualecumque domesticos usus & cœlētis moys efundens nunquam defecit. Exacto verò tricennio, cūm illa vaseculo jam exhaustum alio oleo implesset, in honorem Divi Antonii Paduani consumendo, per quinque sequentes annos perpetuato portento ad alendam Divi lampadem suffecit. In Chilensis regni urbe principe Hispana Matrona Joanni Romero maritum commendarat, Culci in Peruvia negotis vacantem, pro quo aliquoties se ad aram faciūrū promiserat. Interim maritus Cuscoensi in urbe pellice inescans nihil de revisendā uxore & liberis cogitabat. Sed dum adulterio in obserato cubiculo vacat, se illi Romerus, quamvis tot centenis leucis abesset, vigilanti sentientique stitit: quo viso, adulteri sensu animum impelli ad patrios lares revisendos, & pellez cognitā re, abjuratis prioris vita's fidibus, post tñndum sacro velo suscepso Monasterio se inclusit. Eidea homini in patriam revertenti rursum se spectandum præbuit, iterum revisende uxoris desiderium ingerens: ad quam cūm incolumis & melior pervenisset, effigiem Joannis Romeri jam vitā funsti sibi pingi curavir, quem privato cultu beneficii memor totā vitā coluit. In agro Cordubensi calvaria hominis defuncti igne involuta, solcbar in viatorum equos involare, & propè scelorum aliquandois assidens immenso terrore afficere: nec cœslavit malum, donec Romerus legitimis exorcismis juberet ab infestatione portentum abstinere. Eodem remedio lemures ab honestis matronz penū fugavit. Joannes à Costa, Choti in Estremo F. Ecclesiæ Praefectus, Societatis nostræ rerum non satis aequus estimotor, authentico scripto affirmavit, abs se in templo conspectum Joannem Romerum, vultu splendido, & præter morem deceoro, radios vibrantem. Honesta mulier bis acutissimo lateris dolore, & semel peccoris arctitudine, invocato in auxilium Romero liberata est. Paulò antequam is moreretur, scemina celestibus favoribus inclita terribiles canum baubatus audiens, didicit ab Angelis eas esse demonum voces, gloriz cuiusdam Socii J. S. V non diu post in celis coronandi, invidentium. Dominicà Palmatum Romerus afferuit te ultra Pascha non victurum, sequito eventu: nam ipso Paschatis die animam efflavit. Moriens unum è Senatoribus Regis monuit, ne res suas compone re differret; brevi enim è vita abiturum: præfigio habita fides est, Senator illo post trimestre elato. Cum morte colluctantem Senatores Regii & frequens nobilitas invicerunt, rogantes ut sui in celis memor esse vellet. Mediā post mortem horā, Sacedotali in ueste, probatissime matrona se spectandum præbuit, dubitantique num Purgatoriis flammis cremaretur, afferuit te celestibus deliciis inservium: quo dicto, spectante illā, gloriosus ad celos evolavit. Cadaver vibicibus deformatur erat, nam etiam senex cilicis, flagris, & alijs penis in se leviebat, adeò rigide, ut aliquando dicente auditus sit, pro indulgentiâ corporis in alterā vitā nullas se poenas daturum. Religiosus primi subcelli è Dominicanis Ordine palam ascruit, Romero mortuo non tantum Societatis in Chileno regno, sed etiam omnium Religionum columnam cecidiisse. Alter non dubitavir affirmare, cā se in opinione esse, ut putaret nullum alium hominem utiliorē eo aliquando ad regnum Chilense venisse. Vulgarà ejus morte, templorum omnium era lugubriter insonuere. Senatores omnes corpori efferrendo functā in ueste fuscavere. Episcopus pro eo solemiter ad aram facere adoratus, obortis lachrymis & singultibus cantum prosequi non potuit, intercessi & submissā voce reliquum Sacrificium absolvire coactus. Ungues, vestimenta, & ceteras ejus exuvias, pū homines privato honore prosequuti sunt. Corpore procerō, & vultu feverissimo, nec admodum decoto fuit. In doméstico regimine rigorē poujus, quād blanditiā adhibebat.

Sed ut stylum retraham, Joanne Romero Chilensi Vice-provincie regendz
admodum, Nicolaus Durandus Mastrilis ad reliquam Provinciam, Parauaria,
Tucumaniz & Argentei fluminis præfecturas complectentem ordinandam, ani-
mum adverit. Et quia, Sociis terè omnibus in Chileno regno natis ad patriam re-
mis, labotabatur Sociorum penuria, de supplemento procurando agi cœptum est.
Sub initium igitur anni hujus fœcū viginti-sexti, Comitis Provincialibus Gaspar
Sobrinus Romam iterum Procurator eligitur, qui è portu Boni-aëris solvens, Australis
Brasiliz vada coecasque cautes innoxie prætervectus, indubie in Piraticas Hollandi-
torum naves inciditer, ni co die, quo Pernambucum plenis velis ingrediebarat,
vehementior ventus numetosus hostium naves è portu ostio in alium vela vertere
coegeret. E Brasilia in Lusitaniam navigans, non procul Ullisippone, sedat tempe-
state pacè pœtit. Quæ tempestas, Emmanueli Cabreræ, nobilissimo & florentissimo
juveni, Cordubæ in Tucumania nato, salutem fuit: nam deplorata fermè corporum
salute votum concepit, si periculo eximeretur; Religionem professum. Voto
addidit constantiam, donatis Cordubensi Collegio quindecim autoreum millibus,
in Aragonica Provincia in Societatem cooptatus. Dispar fuit Antochii Rodrigues
conditio, in Hispaniam idèo navigare iussi, quod indignum se etiæ Religioso pre-
busset; qui ubi in Europam appulit, à Societate quiderammissus est, sed solitus Re-
ligione in Americam ad suas neptias postliminiò renavigavit. Quo exitu, inexplo-
ratus mibi est. Ab solitus Comitis Didacus Altarus Sacerdos, in sublídium Pará-
nenibus Sociis, & Paulus Bernavidius Guairaniis destinatis sunt. Pro Didaco Boroa
in Assumptionis Collegii Rectorem asumpto Rochus Gonsalvius Paranenibus &
Urvaçenibus Socius præfæc̄tus jussus est. Sed antequam Didacus Boroa Rectorarum
adiret, infinitis precibas à Provinciali petiit, ut sibi facultas fieret Iguacuanos Paranae
conterminos populos, sèpè à se cum vita periculo aditos, ad oppidum & Fidem
Christi sollicirandi: ad quod præstandum imperrato aliquot mensum spatio, in-
structis rebus ad novam fundationem facientiam utilibus, terrestri fluvianihque iti-
nere è Cordubensi urbe Itapuam optato se operi accincturos magnâ celeritate con-
tendit.

IGUAZU, quod magnum flumen sonat, pati fermè intervallo ab Itapuano oppido
& Guaiatuz finibus distans, vigelimo circiter quarto altitudinis Australis gradu
in Parana magno mortuore influit. Ne navibus permeabile sit, impedit quarto
ab ipsius ostio lapide præterpta rupes, totum interfecans, & ex alto tanquam evolvens
aquarem molens, ut mutum se leuis audiat, & ex aquæ
cadentis impetu formetur nubes ex ipso Parana perpetuo spectabilis. Hoc præ-
cipuum Iguazuani pro munimine haec tenus habuerant, extero nomini infenos animos
conservantes. Gens omnis ab cætera Guaraniorum conditione nihil differt.
Formæ ante Sociorum adventum nuda incedebant. Hostium carnes devorare
illis in deliciis erat. Nullus haec tenus ad eos Hispanus penetrarat: nec spes erat qd
vi armorum pertumpi posse. Ante triennium Didacus Boroa, parvo Neophytorum
comitatu ad eos Religionem inducere conatus, ab armatis Barbaris retrocedere co-
actus fuerat. Biennio post, idem præcipuum prætervectus, postquam aliquot Catí-
quios sibi conciliasset, ab Tampa Iguazuorum potentissimo repulsi, exigua spe
gentis aliquando domande Parana repetierat. Sed ut erat difficultatibus obli-
cantis animi, tandem hoc anno, asumpto in socium Claudio Ruierio, expeditio-
nem majori quam antea apparatu suscepit. Cognito utriusque consilio Iguazuani
in sollemnì convivio, pro more gentis, in commune consultate, an essent nova legis
propagatores ad colloquium admittendi. Ut verò res majori celebritate concurtu-
que agitaretur, adolescentem quendam captivum horrendis ceremoniis interfec̄tum
coquimque epulis adhibent. Inter quas excrationes, quod mireris, togatis suffragiis
omnes ad nimus consenserunt admittendum esse Didacum Boroam, quod ab eo
tempore, quo cum repulerant, Deum aduersum inagrorum vastatione & corporum
strage experti fuissent: plerique; præfertim cotum qui authores expulsiōis fuerant,
pele sublatis. Ubi ergo cognovere ex Acatiensi portu Didacum Boroam solvisse,

CAPUT
XXVIII.
De comitatu
Provinciali
bus & Gas-
paris Sobri-
ni in Euro-
pam navi-
gatione.

Gaspard Sobri-
nius Pro-
fessor.

Emmanuelli
Cabreræ ad
Societatem
cooptatus.

Antonio
Rodrigues
ad Societatem
cooptatus.

CAPUT
XXIX.
Iguazuani
oppidi fun-
dacio.

Præcipuum
Iguazuani
oppidi.

Iguazuani
oppidi.

Didacum Boroa
in Parana.

Societas ab
Iguazuani
oppidi.

Taupe com
aliu capi
quili redi
citur.

Dysgyn
Arctodus com
suntur.

Sorii pericli
suntur.

Oppido no
men Maria
scapris re
ducatur.

Paravera
cum ducen
tu familiæ
ad partes
accedit.

Ostia mille
& sexcenti
ducenti ex
Iguazuana
baptizati.

CAPUT
XXX
Apud Pirat
inianens et
Urvacan
Santi Ni
colai opp
erium ad
eum.

Roche Cam
faleans dom
pericula per
fugatur.

cymbas ad præcipitum mittunt, quo superato, in primo pago benevolentissimè ex-
cipiunt. Sequentibus diebus ipse Taupá, & alii Casiquis, magnâ propensione ani-
motum sese traditum venère. Volentibus verò plenisque in suo pago oppidum
construi, Didacus Boros & Claudius Ruerius, non habita ratione privatorum com-
modorum, locum novæ coloniz omnibus opportunum elegere. Quo desigato,
Crux ingens erecta est: Antropophagis hominibus salutis nostra tropheum, fren-
dente dæmone, demiso poplite adorantibus. Delineatis domorum areis, frequen-
tes undique populi, alleæti Sociorum comitate liberalitateque, destructis suis pagis,
ad incolendum venère: quod ut averteret insignis magus, cui dæmones variâ, modò
Angelorum, modò tygium specie se fistere solebant, tetricis coloribus depictus, in
Sociorum conspectum ie dar, hortendis vocibus intimans, ne ultra se majorum fuo-
ribus moribus interponeret. Sed Divinâ ope Sociorumque dexteritate ferocia hu-
jus monstri ita emolliata est, ut superstitionibus damnatis se ipse eum suis inter primos
teduxerit, quamplurimis mortalibus exemplo suo ac hottatibus ad idem faciondum
abimatis. In his'etiam initis dæmon nefcio quem Barbarum induxit ad Socios de
medio tollendos, cassò successu: nam alter Indus, cognito nefario conatu, partici-
dam teperissit. Barbata mulier, Matrem Dei se singens, miras excitavit turbas: sed
haec ope Reginæ Cœlorum facili negotio fuere compotis. Dissoluta etiam alia
dæmonis machina, per suos asceclas opus incepit perturbare volentis: quos asce-
clas, seu stygia instrumenta, in suum usum Deus convertit, ex infestissimis hostibus
fideles Sociorum adjutores efficiens. Nomen novæ coloniz MARTÆ Majoris
indictum est, ut sub tutela tantæ Virginis, Iguazuani, non minus quam Parancenses,
Urvacenses & Guairanii, dæmoni renuentes, JESU M colerent. Quadrimestri
elapso Paravera Casiquis, admittente Taupá, ducentas fermæ familiæ novo oppido
adjunxit: quo ad partes traducto, neminem prodit Christianam Legem profeti.
Virginis Assumptæ die initium adulorum Baptismis datum, centum & quadraginta
è Sacro Fonte emersis. Paucis post diebus circiter quingenti pueri, & pauculis gran-
dioris ætatis homines, iisdem aquis eluti sunt, quos sequuti, variis temporibus,
Iguazuani ferè omnes, adeò copioso numero, ut in hoc oppido (in quo ego per
biennium degi) haec tenus osties mille & sexcenti ab Sociis baptizati sint. Sed Deum
Immortalem, quam difficilia fuere principia! Quinque mensibus integris anto-
quam templum & domus conderetur, uterque Socius sub stœra omnibus etiæ injuri-
is duravere. Sub stœra Sacrum faciebant, Catechesim cogebant, Baptismos
conferebant, vicitabantque adeò tenuiter, ut insipidas radices inter primarias de-
licias computarent. Nam Iguazuana regio, cum sit omnino sylvestris, pecori aleando
non sufficit, & flumen, quod præcipitio atteritur, piscibus caret: limacibus & pauculis
terrestribus gens omnis vescitur.

NE c. infeliores etant ad Urvacam Rochi Gonçalvi progressiones, geminis
planè laboribus Chititi imperium propagantis. Septennio integro in Concep-
tionis oppido abs se fundato detentus, ob pertinaciam & suspiciones Barbarorum
ulta Urvacam pedem figere nequererat: sed plerisque obstatulis superiori anno
amotis; secum assumptis aliquot Neophytis, transmisso Urvaciā, cō petrexit, ubi
Piratinus tivus ej commisceret. Duabus inde leucis, ad ipsius Pirainii litus loco
idoneo ad fundationem reperto, circumiacentes populos ad colloquium vocat,
quibus conciliatis, ipso Inventionis Christi Crucis die, erecto communis salutis tro-
phæo, Sacrificioque pœnæ, loci possessionem init, ac novum oppidum, Nicolai
Durandi Provincialis respectu, Divi Nicolai nomine insignivit. In his initis duobus
periculis perfunditus fuit. Nam per syervas noctu iter faciens, tempestate fecissi-
mâ obortâ, in ungues duarum tygridum sese præcipitatum ibat; quas nullo modo
evitasset, ni per malignam benignam fulgetrotum lucem conspectus, locum fugæ
dedisset. Majus adhuc adiit discrimen ab Barbaro clavam in mapale ejus jamjam
inferte, scelusque patrastro, nlc celum parricide conatum eventilasset. Rocho
Gonçalvio reliquarum reductionum curâ dilatæto, succedit in novi oppidi regimine
Alfonso Aragona Piratinibus gratissimus, eius indutus, primo trimestri, Divi

Nicolaï oppidum octoginta supra ducentas familiās, & interjecto tempore, quingen-
tas numeravit. In vicinia verò reperta multitudo sufficiens ad aliud oppidum con-
flandum: constarque ex authenticis libris, per Socios septies mille & cīcēter tre-
centos fuisse hactenūs in Piratinensi colonia ablutos.

DUX hęc gerentur, Ludovicus Cespedes, Argentei fluminis Prætor, ratus
se magnam Regis Catholici gratiam initurum, & familię decus additurum,
si suz Prefectutz tempore Urvaicensis Provincia oppidis occuparetur, omnem co-
natum ad apriendum iter ex portu Boni-aëris ad ipsum Conceptionis oppidum ab
ipso Rocho Gonsalvio fundatum adhibebat. Nam cùm desperaret or gentes armis
debellari posse, sibi persuaserat unicum esse modum tanq; rei perficiendę, si nempe
Jesu Societas ad eam expeditionem continuandam Regiis subsidis animaretur.
Hoc animo, littoralibus Urvaicz populis ad portum vergentibus premio sibi con-
ciliatis, Ferdinandum Salam, Hispanum hominem, linguz Guaitanicę & tractan-
dorum Indotum utcumque peritum, partim impetio, partim ipse impellir, ut audere
veller tamdiu adverso Urvaicā navigare, donec litteras suas Rocho Gonsalvio cen-
tum & quinquaginta lencis in novo Conceptionis oppido distanti, trāderet.
Ferdinandus Salas iussa capessens, per varia percula id iter emensus, Rocho Gon-
salvio Prætoris litteras dat, significantes grande eum Deo, Regique Catholico ob-
sequium præstitum, si Urvaicā explorato ad portum Boni-aëris descendere, ut
consilia de optimo modo Urvaicensis Provincz demandz simul communicarent.
Gonsalvius, gratiis Deo actis, quod rei cupissimę perficiendę ex inopinato mo-
odus offerretur, assumptis secum Conceptionis oppidanorum audacissimis, & ipso
Didaco Niezā eorum Duce, cum Ferdinando Salia se dat in viam. Aliquantulum
jam progressus, quadringentis Ethniciis ad bellum pergentibus persuasit, ut omisso
bello ad suas necessitudines redirent. In eorum comitatu infantem unum morti
proximum baptizavit. Quaquā ibat ad spectandum cum se se effundebant littora-
les populi, varietate linguarum & motum feritate insignes: quos ipse quā gestibns,
quā voce ad Christo nomen dandum invitabat. Vigesimo quinto ab dilectissu die
portum Boni-aëris tenuit, summā Prætoris aggratulatione, qui cognito Urvaicensi
Neophytorum primores cum Gonsalvio venisse, è Republica bono fore duxit,
si ad insituandam novis hominibus Hispani nominis & Regis Catholici veneratio-
nem, eos solemni pompā recipeteret. Igitur destinato die, ipse cum frequenti no-
bilitate equestrię apparatu prodit. Sequebatur ejus filius natu major, turme
equitum ductor, & alter filius pedestri militiæ præfector, armilustrium exercentes:
majoribus interim torneatis bellicis tremendiz castro reboantibus. Eā pompa
novi homines, inaudito alijs strepitu attoniti, in prætorium primū, tum ad Episcopi
palatium de dueti sunt: cuius manum de osculatus ipse Prætor cumque de geni-
bus aliquantdui alloquens, novos homines docuit, qnā veneratione Sacerdotum Anti-
stites colendi essent. Secundū id, Didacus Nieza solemni formulā, popularium
suorum nomine, professus est, se snosq;nc sincerā fide Regi Catholico ejusque Præ-
toribus obtemperaturos; curaturumque ne quis Regi impetis interponere se au-
deret: unum rogare, ne servire privatis hominibus cogerentur, nec ab aliis quam
ab Societatis Sacerdotibus regi sinerentur. Admissis conditionibus, Prætor pro
Rege Catholico, Urvaicensis Provincz obsequio acceptato, Didacum Niezam
popularium suorum ducem constituit: sagoqué suo ac variis rebus donatus monet,
ut quam fidem verbis Regi Catholico dederat, factis confirmaret, Sociisque Jz &
in primis obtemperaret. Id idem cùm Episcopus amplis verbis commendasset,
utriusque curię ad ornandum Rochum Gonsalvium convertebantur. Episcopus Sociis
in Urvaicensi vinea laborantibus laboraturis amplissimam facultatem conferen-
dorum Sacerdotum, controversiarum dissolvendarum, eorumque tractandorum, quę
ipse posset, concessit. Prætor verò, instruto diplomare, potestatem fecit Rocho
Gonsalvio & Sociis, per Urvaicensem Provinciam populos cogendi, oppida con-
dandi, eaque omnia præstandi, quę Sacerdotibus Apostolicis ad Ethnicos profici-
scientibus Rex Catholicus, tanquam Legatus Pontificis & Patronus Ecclesiastarum

CAPUT
XXXI.
Rocho Gō-
salvio infe-
riorem Ur-
vaicā præ-
tem explo-
rat.

Jesu Societas
Coffiderat
explo-
rationem ur-
gu.

Rocho Gō-
salvio exp-
ugnat.

Bellum sap-
primit.

"

Urvaicensis
comitatu.

A Prætro
recipiunt.

Eiam Nieza
Cafegu.

Nieza Regi
Catholico
se habebit.

Episcopus Co-
Prætor de-
ci latrū
Urvaicensi
expeditionē
proficiunt.

Occidentalis indix generalis, concedere solet & potest. Atque ut hæc omnia vim ex iure ordine haberent, Joannes-Baptista Ferruhinus Collegii Rector, Provincialis potestate instructus, concessa coram testibus acceptavit. Præterea Prætor ex publico strario campanas, instrumenta Sacrorum, & alia Sociorum levamenta magno ære coencta Rocho tradidit. Et quia cognorat præter duo oppida ad Urvaicam fundata, alia statim fundari posse, si copia Sociorum sufficeret, ab Rectori Collegii impetravit Michaelm Ampuerum, noslæz Societas Sacerdotem, cum Gonsalvio mitti, litterasque ad Regem Catholicum cum egregia Societas commendatione exaravit, postulans sumptibus Regis tringita Iesu Socios ad Urvaicensis Provincie culturam transmitti: quæ litteræ Madritum delatæ magnus pondus habuere ad subsidiarios Socios impestandos, quos Gaspar Sobrinus Procurator biennio post in Parauarium invexit. Didacus Vega, dives Lusitanus, ad sacras vestes & Altarium velamenta in novis oppidis confiencia multa gratis obtulit, spondonitque ad conciliandos Ethnicorum animos, ferramenta se ex Europa procuratum: quod magno novarum Ecclesiastum etmolamento abundè præstít. Decem diebus tantis tebus perfectis, Rochus Gonsalvius, Socio auctus, eò unde venerat per eadem pericula senavigavit: exploratisque iterum Urvaicæ littoribus, reperit per centum ab portu Boni-aëris leucas spem exigua fundandorum oppidorum esse, quod accola ex his populis essent, qui pro libitu totâ vitâ vagantes lumentem facete, & pedem uno in loco figente, recusarent. Post id spatium, Japeiyenses animavit ad oppidum condendum. Viginti ab eò loco leucis Jaguaraitenses ad id præstantum pellexit. Quod quando & quomodo factum sit, brevi natrabimus. His perachs, reiumplo itinere, tandem in columnis ad Conceptionis oppidum, læta faustæ negotiationis narratione Socios exhilaraturus, pervenit.

Didaci Vega
liberalitas.

Japeiyensis
& Jagua-
raitenses
populi con-
sumant.

CAPUT
XXXV.
Nicolaus
Durandus
Provincialis
in Guairan-
iam pene-
trat.

Parana ap-
pata influit.

Præcipiti
Guairanici
deceptio.

Hoc Urvaicensis Provincie statu, Nicolaus Durandus, abdicata Chileni regni curâ, de inspicienda per se Guairania, quam nullus haec tenus Provincialis lustraverat, seriò accepit. Duo esse poterant in Guiraniam itinera: unum à multis jam tertio annis usurpatum, quo nempe adverso flumine Argenteo Parauarioque, & dcinde terrestri viâ ibatur; sed illud erat valde circumflexum, & penè quingentiarum leucarum, obsidebatneque à Paiguis, Barbarorum crudelissimis, ac multipli viatorum trucidatione infamibus. Alterum iter esse poterat longè brevius, continuatâ scilicet navigatione per Paranam: quod iter ante fundata ab Sociis oppida, ob metum Ethnicorum, & præcipitum ingens totum Paranam circa Guairanæ fines intersecans, nondum tentatum fuerat. Sed jam plenisque rebellibus ad oppida reductis, Provincialis per hoc iter pergit se posse speravit. Antonius itaque Ruisius, cognitâ Provincialis voluntate, novi itineris exploratores unum post alium mittit, quorum ultimus in Tucumaniam penetrans Provinceiam docnit, exiguo periculo Guairaniam, non interrupta per Paranam navigatione, adiri posse. Igitur Provincialis è Cordubensi urbe illâc se dat in viam. Superatis sexaginta leucis Sanctæ Fidei Collegium inspexit, unde solvens fluvialiti itinere, centum & quinquaginta leucis feliciter consecutis, Itapanum oppidum, & quindecim aliis emensis, Corporis Christi reductionem tenuit. Trigesimo inde lapide ad recentissimam MARIE Majoris coloniam, bis mille capitibus constantem, pervenit. Ibi eum convenit Rochus Gonsalvius, ex quo cum cognovisset quid cum fluminis Argentei Prætore & in exploratione Urvaicæ esset, immenso gaudio cumulatus est. Continuatâ navigatione in'Acaraeni oppido reperit Antonium Ruisium, Guairanica missione præfectum, cum centum Neophytis gratulandi & deducendi ergo ob viam totidem leucis progressu: in cuius comitatu versus Guairanæ præcipitum, quadraginta circiter leucis distans, iter attipuit: præcipitum appropinquans defluentis aquaz vim experiri ceperit, navigiolo, quo vehebatur, magna ex parte confracto, & altero, quo Martinus Marinus & Mendiola Sacedores nostri in Guairanæ subsidium euntes portabantur, vectoribus incolnibus, ad rupem alliso. Igitur terrestre iter omnes artipiunt. Antonius Ruisius in præruptis præcipiti locis pontes straverat, viamque per sylvarum via aperuerat: sçpè tamen extemporalis

extemporalis labore ligna incomposita de tuge in tuper ordinabantur, supra quæ
gradientes summum vitæ periculum, si caduco pede in profundissimos torrentium
hiatus laberentur, adibant. Narrab Provincialis post transitum, perspecto clarius
periculo, ut qualecumque temeritatis crimen, Sacramentali Confessione audaciam
suam expiasse. Præcipitum hoc multatum fabularum, quibus non immorot, argu-
mentum fuit. Certum est multis vi aquarum delabentium in scopulos actos vitam
armisile: nec scio utrum in eo genere in orbe terrarum mirabilius quid existat. Pro-
fectò nihil est in America, quod sui vel timorem, vel famam majorem exciter. Nam paulò supè præcipiti Parana fluvis duas leucas latus, ita se paulatim stringit, ut jactu
lapidis utrumque litus committi posse videatur: ubi se sic strinxit, vehementissimo
impetu ex altissima crepidine duodecim leucarum descensu se præcipitar, declivi
alveo horribiles rupium figuræ complectens, à quibus aquæ passim reverberantur in
eximiam altitudinem resiliunt. Multis in locis ob immenorum laxorum occursum
alveus interpolatur. At ubi dispensatæ aquæ rurum coeunt, stupendos vortices
efficiunt. Alibi etiam desilientes undæ, in ipsas tuper impetu factæ, per occultos
meatus aspectui se subdueunt, diuque abditæ, penetratis rupibus, inferiori parte
rurum erumpentes, tanquæ ex ingentibus scaturiginibus magno fragore resiliunt.
Denique tanta est aquarum illo alvei decursu se præcipitantium violentia, ut toto illo
duodecem leucarum declivi spatio, continens spuma fertugine colotis cernatur,
quæ Solis radiis tepercussa inuentum aciem suo fulgore perstringit. Aquarum de-
labentium & ad faxa collidentium murmur, quatuor facile leucarum intervallo per-
cipitur. Juxta præcipitii radices aqua in æquore solo videtur velle conquietere, &
quæ æquore facto stagni posuæ quam præcipiti fluminis speciem præbere. Sed
maligna malacia est, nam singulis pœnæ horis, occultis causis, drepentè ex imo in-
gens murmur exoritur, aquæ ad mulorum cubitorum altitudinem resilientibus,
perpetuoqæ docentibus non fidendum fucata paci, ingentes subinde motus cum
multorum pernicie exitapti. Pisces illie enotriæ magnitudinis cernuntur: Anto-
nius Ruisus bovi æqualem vidisse se medio corpore fluminis innatantem asserit. Ab
hujusmodi pisce Indum fuisse devoratum, ac postea integrum in littus ejectum, pro-
re competra narrant. Sex omoind dies incredibili membrorum defatigazione in
montis ascensu posuere: nam quamvis via, si rectâ duceret, duodecim tantum leu-
carum sit, tamen ob varios flexus pœnæ duplicanda est. Præterea incedendum per
littus axis asperum & præruptum, lacubus, torrentibus, nemoribus, & ardentibus
arenis inter polarum. Nec alia Orbis plaga ardore Solis magis æstuaret, nisi per in-
tervalla occurrentes sylvæ umbram præberent: quamquam inter sylyas ipsa arborum
densitas, eventilari acrem non sinecū, viatorum corpora immensum fatigant. Ubi
pernoctandum erat, Indi tugurium exstructæ, arborum frondibus ordinatim
compositis, teclis ac parietum vicem obeuntibus, quæ radicibus, funium loco, inter
se nœxx, pluviz arcendæ sufficiebant.

SUPERATO præcipitio, Petrus Spinola Socius sexaginta & amplius leucis ná-
vigiola ex interiori Guaraníâ advehens, Provinciali tempori occurrit, & ascen-
su fatigatum cum Sociis, lautâ ex regionis fructibus exstructâ lupa litorale gramen
mensa, recreavit; adeò ut hic occursus in summitate præcipiti speciem quandam
referset eorum, qui ad arduum vittutum apicem magno nisu concidentes, dulces
exanthemati laboris fructus percipiunt. Duabus à præcipitio leucis urbis Regalis pri-
mores, honoris ergo, Provinciali obviam processere, ideo ejus adventum majori
plaustu celebrantes, quod hactenus nullus Episcopus, nullus Prætor, nec Provincialis
in Guaraniam aliquando venisset. Ab iis in templum, & mox in adornatam do-
mum deductus, inter alia propensæ voluntatis indicia, postulavere, ut Societas
Collegium ibi constitueretur. Sed, quod exiguo essent numero, negato Colle-
gio, spopondit Provincialis designatum se Socios, qui frequenter urbem excole-
rent, & curaturum se, ut Indi nostræ curæ subiecti, ex Regis Catholicæ præcepto,
designatis temporibus accurate ad bimestria servitia mitterentur: extra ea tempora
non permisurum gentem misericordiam & indefensam iustis oneribus vexari.

Malina
malosa.CAPUT
XXXIIIL
Nicolau
Durandas
Guaraníâ
teatrat.Udo Regalis
Societas do-
minus pœnæ.Non impo-
tron.

Provincialia
Inuicibilis ad
Lauretanum
excipere,

Et ab igna-
tiorum.

Divi Xaverii
oppidum.
Bacat.

Villarieanum
febris 5000-
cau cincu-
dit.

Societas alia
oppida exca-
sat.

Tale oppida
fundari pa-
det.

Dona per pa-
pera.

CAPUT
XXXIV.
Nicolae
Dardus
Paranam
inspectio-

carinatis
arribas ar-
gant.

Guaicurao
de Grandes
procuratis.

Inde rufum fluminis se committens, post aliquot dierum navigationem Laurretum, eni Didacus Salazarus præterat, attigir. Lauretani Neophyti, honoris & gratulationis ergo, acerri dexteritate navale certamen inter se iniere, aperte intetim multarum vocum, fidium ac tibiarum symphoniam, toto flumine cymbis cooperito personante. In templum inductus, reperit ingeniosis inventis exornatissimum, adeò ut affirmaret, pro solo illo aspectu omnes viz labores ac pericula rufum obiro non detrectaturum. In Sancti Ignatii oppido, cui Josephus Cataldinus moderabatur, omnem conatum Neophyti adhibuere per simulacionem, quo Provincialem majori apparatu exciperent: qui ita utraque coloniæ tot Christianarum virtutum specimen perspexit in hominibus olim Antropophagorum moribus fedatis, ut assenseret, plerosque Neophytes in Societas rycoinio formatos sibi videri. Lustratis his oppidis, Paranâ ad levam relitto, per Tabaxivam navigationem continuavit, qui, quia admodum vadofus est, quindecim dierum spatio vix triginta leuis confectis Divi Xaverii sedem, in quâ mille & quingentas familias Franciscus Diastanus, tanto oneri par solus, regebat, agre tenor. Ex hoc municipio Christophorum Turrianum solum suum, terrestri & difficili aliquot dierum itinere, Villaricam misit, quod cuperet in eâ urbe fedem Societas restituiri, partim ad refrænandam quorumdam Villarieanorum nimiam in Indos dominationem, partim ad juvandos Barbaros urbi subcensitos, sine Pastore sacrâ omnino destitutos. Res successit è votu: nam postquam Turrianis obvios pagos Sacramentis procurasset, proclives civium animos habuit. Hujc sedi Josephus Cataldinus præceps jussus cum I'culo Bennavidio, operæ pretium non contemnendum retulit. Interim volebat Provincialis ex Divi Xaverii oppido ad recentissimas Sancti Josephi, & Incarnationis redições se conferre: sed Socii suasere, ne se abruptis nimium itineribus implicaret: satis itaque habuit, inde Christophorum Mendoçam & Simonem Maçetam, conscientiaris suarum tationem promote Societati redditus, enim utiusque oppidi primoribus, quos ipse Provincialis baptizavir, evocare. Secundum id, itinere per Tabaxivam telesto, non sine multarum rerum jauctâ naufragium fecit. Quaquâ transibat, Indis insulâ, cultros, hamos, sciculas, acus, giana vitrea, largè distribuebat, adeò ut in Guairaniez Indis donandis bis mille nummos insumpserit; non inutili liberalitate: nam longè latèque de magni (ut vocant) Paris muneribus fama sparâ tam alliebat Ethnicos ad Societas doctrinam optandas, quam confirmabat Neophytes in amote Sociorum, se suaque in singulorum utilitates profudentium. Abiens, Antonio Ruijio in mandatis dedit, ne quamprimum fieri posset. tria alia oppida apud Indianenses & in Taisobz & Coronatorum regione ex reductis Indis condenseruntur. Iò decessu præcipiti Guairaniez ingentem rupem, quam per antiphrasim pauperem appellant, inspectum ivit. Rupes hæc vario colore & fulgore ita micante est, ut solistradii in eam incidentes non fecus ac è speculo reflectantur: quo sit, ut metallum aliquod prædivis, ita tota aurea ab vulgo estimetur; sed falsè nam merum lâxum esse conit, atenâ versicoloribus à vento agitatâ adeò levigatum; teriumque, ut vitrum ex longinquâ spectantibus appareat. Triginta Hispanorum cymbas in eâ tupe indagâ olim petiisse fama est.

INFERA præcipitum, Ruijio valedics Provincialis, Paranensem ratibus ad iter remeniendum exceptus est. Acaciense oppidum prætervectus, per interpretem verbis aceribus incolas perfrixiit, quod inter eos tot adhuc incantatores atque malefici reperiuntur. Interminatusque est, nî saperent, Socios alio transferendos. Valuit aerimonia ad perfringendam plerorumque duritiam, voratoribus quamplurimis magicas artes detestantibus, & Christianis moribus affuecentibus. Ex iri- nere Didacum Boroam ab Iguazuano oppido ad tegimen Assumptionis Collegii tandem mittendum revocavit. In Iapuanio municipio Petrum Rometum & Alfonsum Rodericumè Guaicurorum missione recenter appulios offendit. Nam in Sociorum paucitate, & messis multiplicitate, Guaicuros nullam spem conversionis ostentantes deserendos, & Sacerdotum par planè egregium florenti- bus rebus admovendum esse, dudum censebant ii, qui majori Dei gloriæ veli-

siances, ægerimè ferebant Apostolicos homines pverificassime genit' demanda pñne inutiliter occupari. Sie Guairacorum sedes decimo-sesto postquam surrexerat anno, ab Societate deserpta est. Itapuz Alfonsum Rojericum Provincialis reliquit. Petrum vero Römerum Urvaicensi missione destinavit, utrumque cgregio Martyrio prælustrum. Itapani vehementer apud Provinciam institere, ut in templo suo Venerabile Sacramentum tandem collocaret, & ab electis recipi sineret: utrèque re imperata, evocatis ex aliis oppidis cantoribus, supplicatio solemnis instituta est, tanto plausu ornataque, ut cultissimis Europæis in his locis spectatoribus admirationis materia nequitum deesset.

Venerabilis
Sacramen-
tum Itapani
collocat.

CAPUT
XXXV.
Inter exili-
tas turbas
duo illi Ur-
vaciens op-
pidis ab So-
cietate ex-
stiterunt.

Iudicari Ce-
rebro Pra-
cera immu-
nitas confi-
lians.

Habemus me-
mori oppida
proscriptar.

Praesumptio
de Urva-
censi par-
kari refutatur.

Ferdinandus
Saia de vñ
la presidia
tur.

Et Parva.

Provincialia
Inventaria regi-
strata.

INTEA has Guairanæ & Paranz qualecumque prosperitares, Urvaicensis Provincia, psepecta Argentei fluminis Prætoris aviditate, perturbabatur. Miserat is nuperim è portu Boni-aëris Ferdinandus Saia, Petrus Bavum, & Paivam, Hispanos homines, in novis oppidis ab Societate fundatis, fundandisive, Praefekuram, sive ut aiunt correcturam, nomine Regis exercituros. Rochus Gonçalvius quamvis reveretur iunctui consiliu damna, tamen non ausus refragari Prætorie mandato, Ferdinandum Saia Præfecti Regit officio in Conceptionis oppido fungi sivit. Paivam ad Jaguaraienses, & Petrum Bravuram Japeivientes, Urvaicz populos, qui ab Societate reduci ad oppida petierant, eadem de causa amandat. Sed non diu fuit, cùm præcox consilium in apertum erupit malum: nam quamvis Sociorum respectu & hortamentis Ncophyti extermos Praefectos aliquandiu tolerarint, tamen statim apparuit diuturnum esse non posse, quod invitissime fiebat. Re enim cognitâ, Itapani; Paranz populi, misso certo homine, Ibitiraquanis bellum interminantur, ni externi Praefecti jugum abs se excutiant. Ethoies vero adversa Urvaicz litora incolentes, adunatis viribus, Ibitiraquonotum turbam invadunt, spoliariosque, indicto bello, cum verborum probris ad suos remittunt. Accessit his rebus immoderata Ferdinandi Saia dominatio, novellam gentem inassueti imperis minitque exacerbantis, & auti adolescentem affinitatibus potenter, quod sua justa leniùs excqueretur, publicè alapá percutere. Igitur Ibitiraquani probrorum impatiens, jam vcrò recenti Saia factò, & insuper suspicione ejus libidinis irritati, arma tumultuosè capiunt, domum nostram oblitient, hominem ad necem postulant: partallentque scelus, n̄ Didacus Alfarius, objectu corporis & authoritatem, tumultuantes utcumque compescuerit. Exinde Ferdinandus Saia, domo nostrâ egredi non ausus, imperio suapte abstinuit. Paulò antequam id fieret, Rochus Gonçalvius ad Jaguaraienses praefectus, tantam Barbarorum multitudinem in eum locum reduxerat, quanta sufficeret ad justum oppidum confundam: quod oppidum adificati ceptum, Prætoris postulatu Divo Xavero dedicaverat, promiscratque propediem Sacrdotem se procuratum. Eo loci, Gonçalvio abiiente, Paiva novellam gentem importunis etiam minis territans, eò tem adduxerat, usq; Potiava potens Caſiquius de eo maſtando agitarit, fecissetque scelus, n̄ Tabaca novi oppidi dux ferociembre repressiflet. Potiava tamen, eventilato copilio, vinclis metu traxit secum circiter millo capitibus, deferto oppido, ad antiqua laibula transfigit; Paivâ intertem ob conceptum metum nemoribus se absidente. Quibus rebus nunciatis, Provincialis Maſtrillus cum Rocho Gonçalvio, Didaco Boroa, Petro Romero, ac aliis Sociis, ad Urvaicam ite accelerat. Conceptionis oppidum ingredientem incolarum primores tumultuosè magis quam suppliciter uno ore postulant, interponcerat authoritatem, n̄ nascentem Ecclesiam destrui maller, quam conter vari; eam esse Urvaicentum mentem, Fidem propagati non posse, si alii quam Societatis homines adhiberentur. Si ab Societate regantur, quavis Prætorum Regionum mandataron ægræ capessitatos. His cùm addidissent alias queclarum causas, Provincialis, consiliu capiendi & Divini implorandi ergo, in sequentem diem responsum rejicit. Cujus summa fuit, non in sua potestare esse Hispanos Praefectos ab Prætore Regio missos expellere, fed missuram se ea de causa unum à Sociis cum litteris suis ad Prætorem, à quo non dubitaret tumultuantis Provinciae causas sublatum iri. Placuit Ibitiraquanis responsum Provincialis, qui statim

Petrus Vi-
gilius reso-
rget.

Sancti Xa-
verii oppidū
apud Jape-
vienenses
fundatur.

Et Regum
apud Jape-
vienenses.

Vox natio-
nis ad Pudor
sollicitans:

Præfatio
ab Francisco
Ricardo.

CAPUT
XXXVI.
De rebus a-
pud Jape-
vienenses fa-
ctis.

Barbara pa-
rentav. Barbari in
Petrum Re-
monstrans con-
futatur.

Taiaci Re-
gionis proga-
unda erat.

Michaëleq[ui] Ampuerum secundo Urvaicā ad portum Boni-aēris amandans, non tantum amotionem præfectorum, sed etiam nova pecuniariam subsidia, ad alendos per Urvaicā Socios, à Prætorc impetravit. His rebus perfectis, Provincialis per Piratiniente Divi Nicolai oppidum iter circumflextens, ad Jaguaratienses præfectus, novo Divi Xaverii oppido regendo Michaëlem Ampuerum, dum ē portu rediret, præfecit. Deinde ad Japevienenses descendens, perspecta Barbarorum & locorum conditione, oppidum jam cœptum perfici curavit, & Tribus Sancti Regibus dicatum, Petro Romero regendum tradidit: magno planè campestrium Indorum emolumento: nam præterquam quod haecēns, Societatis operā, in hac reductione suptā quatuor capiū Guairaniez gentis millia baptizata sunt, Jarosi, Mbauquz, Charuz, Guenoz, & alii feritate & infigere populū, haecēns indomiti, non sine aliquo animorum lucro, ad Fidem Christo dandam sollicitati sunt. Et dum hæc scribo nusquam aliās major spes affulsi carum gentium convertendarū, Francisco Ricardo Gallo-belgā in Evangelium illud opus intentissimo, & ad congregandam geniem novi oppidi fundamenta sub nomine Divi Andrez jaciente. His rebus confectis, Provincialis per Urvaicā & Paranz oppida ad Assumptionis urbem, & inde per immensa spatiā in Tucumaniam, iter reflexit, constatique in unica provinciā inspe-
ctione, ante separationem Chileni regni, bis mille leucas ab ipso fuisse contēctas.

POst discessum Provincialis Petrus Romerus ex novo Regum oppido excurrens, multos infantes, peste graffante, in Ethnicorum terris Sacro Fonte expiavit. Charuanum unum fortuio casu animam agentem baptizavit, in cuius inferius, spectante Romero & nequicquam reluctante, consanguinei omnes sibi digitinodum unum crudeli protus parentatione præsiderunt. Defuncti pater, dolore intabim actus, nescio quem veneficum, qualis in filium veneno graffatus esset, pugione bis transfodit: vulnerarum & auxilium petentem Romerus contra futibundum hominem, tulum jam collineantem, intrepidā autoritatē non tantum tutatus est, sed etiam præstigiis riē ejutatis baptismali, Sacramento Christianū militiz adstrinxit, alligatisque vulneribus, & quē corpori ac animæ medelam fecit. Tantisdamnis irritatus demon, tingens frendensque vicinos Japevienibus populos instigat in novorum Christianorum perniciem: & jam collatis capitibus de mactando Romero confilia conferebant, cum unus ē convocatis, qui ejus liberalitatem nonita pridem in novo oppido degustarat, male se facturos pronunciavit, si in Sacerdotem advenarū, proutissimz largitatis virum, aut ejus discipulos innocentiam professos, arma sumerent: quā ratione dñonis furor frustatus est. Deinde memoratur factum Taiaci adolescentis, qui postquam in Regum oppido à Provinciali vestem acu pistam planè elegantem dono accepisset, accedit ut Ethnici ē longinquis locis Japevienenses trivilexerunt, quos utile ad Christi partes peliceret, detraictam sibi vestem advenarum præcipuo donat, cum commendatione Societatis sua liberaliter largientis, nec aliena præter animas appetentis, monens ut vestem, Provincialis donum, in hujus rei fidem ad populates suos reportaret, sollicitaretque ad Christianam legem recipiendam. Equidem, meo iudicio, nemo alias pro Christo planius se exxit: eō memorabiliori exemplo, quō in Barbato & serēnudo.

HISTORIAE
PROVINCIAE PARAQUARIAE
SOCIETATIS JESU
LIBER OCTAVIUS.

ORDUBAE tantisper commorantem Nicolaum Durandum Provincialem excipit cura viaticum procurandi Didaco Torres, in Peruviam, unde à viginti annis ad fundandam Paraquariensem Provinciam venerat, postmodum revertenti. Causa hujus consilii fuit vegetus boni senis & fere octogenari animus, arctari se Cordubensis infrequenti tractu zagrō ferentis, optantisque in numero sicutibus arbibus idem circa Äthiopum baptis̄morum examina prestare, quod per Tucumaniam æquali laude ac fructu perfecerat. Pauci admodum discellum ejus approbabant, quod ea in ætate rebus agendis inidoneus videtur: & Provincia tota reclamaret, sui patris & fundatori tenium omnibus officiis prosequi, atque ossa defuncti ad incitamentum posterorum in suo meditullio conservare desiderans. Perstet tamen ille in opinione, dandumque fuit illud bono seni, si manus opere, tamen auctoritate in Peruvia muleum praeflito. Qui, quia non amplius in provinciam rediit, non abs re erit, si ea, quæ ad ejus reliquam vitam pertinent, litteris configaverit: ne quid posteritas de tanto homine, de hac provinciâ meritisimo, in meo opere jure mentio requiratur. Cordubæ difcedens, in Peruano itinere ducentos Äthiopes per varia loca conquitos, conditione adhibita, facto Fonte denudò lavit: Sociis per Tucumaniam sparsis ad idem praefundum animatis. Estecenses cives discordantes auctoritate reuniti. Emenio ducentarum leucarum spatio, Potosium attigit, urbem argenti fodinis per totum Orbem celeberrimam: cui argento eruendo quinquaginta circiter Indorum millia partitis vicibus insudans Europæ sanguinis hominum circiter sex millia, totidem Äthiopum capita computantur. Hos curandos praestitum sibi suscipiens Didacus noster, singulorum Baptismos per se aut per alios examinavit: nec aliarum rerum negligens sufficietes pecunias ad fundandam in natali Divi Xaverii solo Societatis dohnum assignari procuravit: & ut idem institores Cantabri in Divi Loiolæ patria praefarent, omnibus modis contendit. Inter quæ & alia negotia, ob asperitatem Potosini aëris, æger factus, Chuquisacam, duodecimo inde lapide, atroxnam salubremque urbem, ex voluntate Majorum concessit: quæ urbs cum sit Senatu Regio & Archiepiscopalè sede insignis, & eō concurrant litimi ergo à Tucumanis, Paraquaria & fluminis Argenteri præfecturis frequentes adveniæ, & è portu Boni-aëris numotos Äthiopum manipuli, per Peruviam distrahendi, conformem suo genio materiem abunde reperit. Ab Archiepiscopo & ab Synodo Provinciali obtinuit decretum fieri de examinandis Äthiopum baptis̄mis, & de pueris etiam cum baptis̄mi testimonio expositis, ob errores suborbi solitos, ad normam consilii Mediolanensis, adhibita cautione, denudò baptizandis. Eā viritate per totam Peruviam excurrit, si per vires licuisset, ad juvandos Äthiopes, quorum mille & quingenta capita ejus ope in Chiquiacaensi ditione uno anno, appositâ conditione, facro Fonte relata sunt. Äthiopicæ lingue artes, præcepta & rudimenta Fidei Christianæ, eo admittente, typis mandata sunt: & Socios aliquot Äthiopico idiomatici addiscende à Præposito Generali destinari imperavit. Authoritate suâ Paraquaria Indos ab Mamalucis vexatos, obtentis ab Senatu auxiliaribus aliquot diplomatis, sep̄iùs juvit. Chirguanarum nationi Christo subjugandæ Sociorum & pecuniarum iubida collegit,

CAPUT
I.
Didaco Tor-
res vita po-
blacionis.

1617.

Äthiopum
sob condicione
in baptis̄mum.

Tucumanis.

Urbis Cha-
quicaca.

Äthiopum
cura.

Milie Äthiopum
genitæ sub oī-
cione he-
reñearum.

Chiriqua-
rum cura.

creditumque est, eo apud Superos intercessore, prædivitem hominem divinis motum fuisse, ut vellet missionem hanc præsenti argento, & postmodum quingenitorum aureorum censu juvare. Turcam hominem, nullis antea machinis domabilem, primo congreffu ita de ticit, ut se ei baptizandum statim traduceret. Hispanam mulierem jam maritatum, & homines duos vitam regularem in speciem profeclos, Baptismi expertes, secreto baptizavit. Vir honestus ob fugam uxoris recessissimus divinitus monitus fuit, ut ad Didacum Torres acceptum præter ordinem indicium referret; optimo successu: nam Didacus, usurpatore ad se vocaro, autoritate inreposita, foemina restitut curavir. Alius Confessionem Sacramentalem præcep tempore omittere volens, audiit dærepente vocem monentem, ut ad Didacum Torres ea exequienda clam præmonitum pergeret. Franciscum Diafanum pro Paraquaria Romam Procuratorem iturum, prædixisse, ex litteris ejus collectum est. Quarternas diebus singulis horas, & quandoque noctes integras, Divinorum meditationi tribuebat. Venerabile Sacramentum exquisitissimum modis colebat. Sacerdotale munus omnibus dignitatibus anteponeret. Virgini Matri addicissimus erat, in cuius honorem Sacellum domesticum Chuquisacæ ad privatam pietatem alendam construxit, in quo quādiu potuit optimus senex quotidie Sacrum faciebat. Nervosam Concionibus, non curiola lectabatur. Ne nostri juvenes assueferentiamatulus Concionum compositoribus, omnes è bibliotheca eruros vendidit. Sanctorum Patrum operibus ad usum expositis. Inter eos labores palmaris semper ei erat Æthiopum juvandorum cura. Vulgarè per Peruviam & Europam octogenarii senis erga misericordiam genrem sollicitudine, multi præstantes viri, Inter quos Federicus Cardinalis Boromæus, Archiepiscopus Limensis, & ali Peruviz Episcopi, nécnon Societatis Generalis, Apostolicum ministerium post tot gestos Magistratus, & fundationem dotorum Provincearum, amplissimis verbis ei gratulatisunt. Tribus postremis vita annis paralyti leæto affixus, ne gravis esset alii, accelerati sibi mortem ab pio Numine instanter postulavit. Votis compos, octogesimo-octavo etatis anno, ab initia Societas sexagesimo-octavo, ab emissa professione quatuor Votorum quinquagesimo, vir, si regendi peritiam, si ardua quæque negotia ad exitum perducendi industria, si multiplicitatem operum, & varietatem virtutum species, cum paucis Societatis nostræ Heroibus comparandus, placidissime fatis concessit. Favore in Clementis Octavi, quotundam Cardinalium, Regis Catholicæ, Hùpaniz Magnatum, Societatis Generalium, & plerorumq; Peruviz Präfulum promeritus, coronatum usus est ad Majorem Dei Gloriam promovendam, & miserorum iubilavandam calamitatem. Cadaver funebriter elatum cohonestavere Senatus Regios, Magistratus Civilis & Ecclesiasticus, Ordines omnes, & urbs rora, debitis lacrymis omnium patrum præfuentes. Eo mortuo Collégium Chuquisacense, Societatis firmissimam columham cecidisse, pro monumento scripsit: & ego perfunctus officio stylum ad Urvaicam retraho, ubi Rochum Gonsalvum, Ibicuensem regionem magno animo ad Christi partes sollicitantem, videbimus.

CAPUT

I.

Rochus Gó
Silvius ad
Ibicuensem
oppidi fun-
damenta
jactit.

Oratio me-
tua.

IBCURTUS fluvius centum ab portu Boni-aëris leucus, in opposito Japeivensis litorre, Urvaicam influit. Intererat autem propagationis Evangelicæ hujus fluminis accolas ad fidem Christo dandum pellicere, ut his domiris alcensus fieret ad eos populos cicurandos, qui inter Urvaicam & mare Atlanticum variis in regionibus latissimè habitant. Eo fine Rochus Gonsalvius, manifesto vita dilectioni caput objiciens, per Ibicuensem scapham vesus, exiguo remigum numero tamdiu navigavit, donec superatis quadraginta leucis ad Tabacæ potentis Casiqui terras appelleret: à quo bencovile exceptus longè facilitiora rei gerenda initia, quam existimaverat, invenerit. Nam Tabaca, auditio Christi Evangelio, in se recepit rancam Æthnicorum multitudinem eōgere, quanta sufficeret ad justum oppidum condendum. Ad quod bonis auspiciis inchoandum, derubatā ingenti arbore, Crux fabricata est: cui erigendæ non sufficientibus viris, magnâ alacritate Barbaræ mulieres infantesque manus admovēre. Secundum id, Sacello extemporaliter constructo, designatisque dormitorum arcis, & baptizatis infantibus, Rochus Gonsalvius surgens oppidum Purifi-

cata Virgini solemni titu dedicavit: & Sacerdotem de Societate propediem se missum promittens, ad Urvaicam, quò cum officiū sui negotia evocabant, celerimè renavigavit.

DIGRESSO Gonsalvio, interioris terræ incolz, conuratione facta, armis sumunt, & arbitrii cum in Tabacæ pago adhuc esse, ad necem ei inferendam, demolendaque novi oppidi initia, magno numero accurrunt: primo impetu Crucem dejiciunt, sacram & eadem combatunt, pernicem novæ legis fautoribus interminantur, hostiliter omnia evereant. Secundus impetus fuit in Japevienes conjurare. Quarum rerum famâ ad Petrum Romerum & deinde ad Rochum Gonfaliuum delatâ, universam brevi pervalet turbavitque Urvaicam. Gonfalius non cunctandum ratus, ad Regum oppidum revertitur, afflumtoque Petro Romero, disiudentibus licet Japevienisibus, certam mortem adiri uno ore clamantibus, adverso Ibicuio navigat. Viginileucus progrezzo ab exploratoribus nuncium adseritur, indubie peritum si ultra tendet. Nihilominus ne summa rei pericitaretur, consulito prius Deo, & Petro Romero ad Regum oppidum remissò, unum se viçimam pro omnibus offert, ad locum diructi oppidi cum pauculis remigibus progreditur. Ibi ab Tabacæ & vicinis Casiquis cognovit, absentibus ipsis tem' fulic perfectam: &, quamvis adfuissent, nequaquam se tantz hostium multitudini resistere potuisse. Hie non stetit generosi hominis pia temeritas, sed vocatis ad se interioris terræ aliquot Casiquis, quâ authoritate, quâ præmissi, ab iis multum licet reluctantibus tandem impetrat, ut ad Tapensem regionem, Societatis laboribus postea clavisimam, tei resituendz ergo, leduerent. Eò delatus, dum explorat omnia, & animos Barbarorum ad condendum oppidum sollicitat, nunciant ultiotes populos ad eum maſtandum magnis viribus advolare: quorum primum insultum Casiqui amici utcumque quidem repreſerunt, sed eum majoribus copiis urgerentur, & jam res in deplorato esier, Gonfalius in subito periculo vites ingeni exerent gran- dem librum, & ferram, quam ad usum fabricandorum Crucis lecum feret, promis: quarum retum aspectu pavidi hostium explatores, ad suos revertentes nunciavere, Rochum Gonfaliuum ferreum instrumentum dentatum ferratumque secum adferre, quo siebat innumeros homines nullo negotio detruncari posse: & cum compactis foliis colloqui, indubie sufficientem vim habentibus ad integras exercitus delendos. Hoc auditio Barbari ob suspicionem, quam de libris habent, & ferre incognitam vim, timore perculi in fugam fese effundunt. Rochus verò Gonfalius exploratà terrâ, nondum maturam gentem deserens, dilatâ in aliud tempus expeditio, citatis itineribus Urvaicam reperit.

NON plutes menses abierte, cum se resarcientz expeditionis occasio obtulit: nam Rochus Gonfalius, paulò post Piratinensium Duce indicante, cognovit supra Piratinum fluvium locum Caalapaminium dictum aptissimum eis ad condendum oppidum, & circumiacentes populos non agric fidem capellituros, si sollicitantur. In quam spem Gonfalius Petrum Romerum ad se vocat, quocum Caalapaminensium fines ingressus, obvios quidem habuit ducentos cinciter Barbaros, armatâ manu ni retrocederet minitantes: sed hi ipsi Sociuram industria ad partes ita tali consilia destinata promoventes, authores popularibus suis fuge Fidei Christianæ capessendz. Quare sub ejusdem Purificate Virginis auspiciis novum oppidum Gonfalius fundavit, traditumque Petri Romeri curz in tantam brevi crevij frequentiam, ut ter mille capita primo anno censita sint, & haſtenus ibidem Societatis opere supra septem millia Barbarorum facro Fontelota fuisse ex authenticis codicibus constet.

IN Iguazuana regione novella gens miserum in modum fame afflickabatur, Sociis in Sanctæ Matiz Majoris oppido ad extrema tedačis, & incolarum pletisque ad antiqua latibula perculpis: è quibus Claudius Ruiérius magno labore quadringentos ad oppidum postliminiò reduxit. Ex his, qui se reduci statim non passi sunt,

CAPUT

III.

Barbari op-
pedi frag-
tia opus di-
flubant.Barbarorum
fuerunt.Gonfalius
andax fad-
der.Ejusdem pia
temeritas.Ingeniūsum
factum.

CAPUT

IV.

Caſipami-
nicaſis co-
lonia indi-
cator sub
nomine
Cinca-
na.Ter mille ca-
pita redi-
ctantur.

CAPUT

V.

Geffa apud
Iguazuana.

*Centum &
quinq[ue] sa-
tra mille ba-
tacum.*

CAPUT
V.
Michael So-
tomasor
montus.

*Eius famili-
as.*

Famul.

CAPUT
VII.
Exempla
virtutum
in Assump-
cionis urbe
exhibita.

*Turpitudines
litterar.*

*Immoderata
fratia con-
gratioris
fatuata.*

*Christi ima-
ges ab adul-
terio se ab-
frondie.*

*Barbara
malorum con-
sumens.*

tygis puellam unam laniavit: vulgaria lanienâ Ruetius. Divo Carolo in auxilium vocato, laqueum ferre struxit, adeò prosperè, ut illa magno iudorum planu feso cùdem nocte irretierit: quâ recognitâ, reliqui fugitiui ad oppidum rediere, Socios ut tygium interfectorum impostorum celebrantes. Iguazuani Catechumeni, repululante feritate, excursione factâ in antiquos hostes suos, aliquorum predam egabant, quorum partem in vindictam p[ro]ximorum bellorum trucidavabant, reliquis ad carnificinam destinatis: fecillentique Anuropogham, ni Ruetius magno animo, coronâ populi inspectante, multiplicis particidii patratores vincitos ante se trahi iussisset, caligatosque ad solvendos captivos compulisset. Tamen inter recrudescentis ferocia reliquias multi Christianam manuuetudinem amplexi sunt: nam centum & quinque supra mille Iguazuani hoc anno salutares aquas, infinitibus Sociis, admisere. In reliquis Paranz oppidis aliquot centena capita primo Sacramento expiata sunt, & Neophyti solidotis virtutis exempla frequentabant. In Divi Ignatii colonia sextâ feria plenique pueri in Christi tormentorum memoriam etiam ad sanguinem usque corpuscula sua leuticâ verberabant. Die Passioni Dominicæ facto puer ab Sacerdote nostro interrogatus, cur præter morem vultu paleore lusus & lacrymantibus oculis incederet, respondit, ob poenas Domini sui in memoriam revocatas, cum vulnus se induisse.

IN Assumptionis urbe mortalibus vinculis solitus est Michael Sotomajor, nobilis in Bætica natalibus ortus, quem in tyrocinio versantem ejus Magister Alfonso Rodrigues, Asceticis libris clarus, Sanctum fore predixerat. De quo cùm, ob intercitis moebum, ab Societate dimittendo ageretur, seniores pronunciaverent, optimū juvenem non sanitatis, quam profligatae habebat, sed Sanctitatis nomine retinendum. In Paraquariam delatus, sive Rector, sive subditus foret, ea edidit modestiz, integratiss, sinceras caritatis, paupertatis religiosz, & omnimodz pietatis argumenta, ut pañim ab externis hominibus homo Sanctus vocaretur. Vitâ defunctus Religiosz familiz, & Principis Ecclesie Sacerdotes, suâ sponte publico apparatu cohonctatum venere, Ordinum primoris cadaveri effigiendo humeros subjicentibus: plebe vero non sine lacrymis reculas, quas in usu habuerat, ardenter efflagitare. Tenerim d[omi]n[u]s vixit affiebat erga Christi infantiam, creditumque est eis eum sensum pietatis in Natalibus Infantis. Ja su diem suum obiisse.

IBIDEM adhuc h[ab]ilitâ Divi Ignatii imagine, Marronis partus maturati, & uberum dolores depulsi, atque adeò visus mulieri est restitutus: eodemque amuleto (si modò hoc anno ea contigunt) convalus repente mulier, quam currus rota protriverat. Matrona, certior facta de turpitudine ab germano fratre domi sua perpetrata, tantam indignationem concepit, ut lectione peccati infame stratum jofferit flammis tradi. Pucilla lascivo adolescenti adeò fortiter testit, ut vietrix è certamine excellerit, icuncula Virginis M A R I A, quam appensam, habebat, in conflicitu tantum confractâ: cupus trista cùm ad aliquod pietatis solatium pixide conclusifc, postridie imaginem integratissimam per miraculum penitus restitutam reperit. Vir suspensam habens è collo Christi effigiem in formam involarat, admissoque flagitio Crucifixum suum (funicolo è quo pendebat omnino illæso, atque ut antea erat, adstricto,) sibi deesse advertit, quem Crucifixum dum facti paenitens & portento asternitus requirit, in cubiculi angulo, quô præ turpitudinis odio Bonus Jesus se receperat, inventus. Europæ sanguinis homo blandis verborum lenociniis Indam demulcebat, per Dcum obtestans, ut suscepit inimicis morem gereret: quo Dei nomine audito Barbaræ mulier coetiu[m] exardescens, sacrilegum contenta voce ita compellavit. *N[on] tu, inquit, Christianus non es, qui Deum impudicitia perpetrando me distorem confisius:* totque lascivum hominem verborum probris, audientibus aliis, onerare petravit, ut ille confusionem, hac victoriæ, adstantes admirationem repperat.

IN Guairania, ex praescripto Provincialis, Socii augete numerum oppidorum satagebant. Simon Maçeta, Divi Josephi coloniz curâ alteri traditâ, in Inianenses primus movit. Inianenses populi sunt inter Incarnationis oppidum & magni Taiaobæ terras, quatuor dierum intervallo, medi. Ex ea gente aliquot Casiqui ad Christophorum Mendoçam, apud Nivatinguienses curauit, venabant, legis Christianæ candidatos se propositentes. In quorum comitatu Simon Maçeta, iubente Antonio Ruisio, instructus tebus ad fundandum novum oppidum idoneis, per scupulos & rupes adeò altas abruptasque iret habuit, ut necesse fuerit cum flexibus ramis loco funium e sublimissimis locis in profundissimos hiatus demisste. Superatis viæ difficultatibus, locum futuræ coloniz elegit; ad quin incolendam ex variis pagis, hortatu Casiquiorum, multi populi statim confluxere, longèque plures concurrerent, nî Guitavera, Casiquius potens, Antropophagorum atque incantatorum pessimus, injecto metu vicinos ditioni suæ populos retardasset; omnem præterim conarum adhibens, quo Maçeram in casles iusos pertractum partim ipse comederes, partim ejus suras, quas Antropophagi maxime in deliciâ habent, pellicibus suis devorandas traderet: spargebatque in vulgus, ad suspicionem ingenetandam, Simonem Maçeram prodromum esse servitutis, quam hi aliquando servitent, qui se novis religionibus initiari petmitterent. Sed de hoc hominis monstro pluta infecti. Simonis tamen Maçetz constantia octingenta omnino familiæ Cathucumenorum albo inscripta sunt, ad quos reducendos non parum juvere sub terra auditii horrendi clamores, & tetarum species nunquam visi, quarum terum asperitu audituque Indi (iis credendum est) narrabant le compulso ad oppidum: quod ab Simone Maçeta Divo Paulo ritè consecratum, id augmentum acceperit, ut quater mille capita in eo censita sint. Sub initia fundationis, fame grassante, palmarum meditulliis, fragi, & cœlummodi sylvarum rculis, Maçeta sostenetabat, cui longè gravior quavis fame erat solitudo, inter Barbaros invicem se comedere assuetos, futere nondum dedecetos, & suspicionibus depravatos. Evicit tamen, ne quis reductorum Baptismum renueret: quare aliquot centena capita statim sacro Fonte immersa sunt. Sed longè major Religioni Christianæ accessio facta est, magno Taiaobâ ad partes Christi traducto: res sic fœc habuit.

MAGNUS Taiaoba (in ejus terris Antonium Ruisium Antropophagorum dentes fugâ vix evallis, amissis septem comitibus, suprà demonstravimus) Societas famâ uticumque emolitus, binos è filiis in clementia vestre cum Maëndio Casiquio, ad Sancti Xaverii oppidum sub id tempus misit, explosaturos, num vera essent, quæ de Sociorum moribus circumferabantur. Hi complusculos dies in oppido clam commotati, tandem Francisco Diastanio ad libitaram betapos cutanti, eorum servulo indicium dante, innotuere: qui cù occasione in magnam speciem veniens Taiaobam devinciri posse, utrumque adolescentem & Maëndium honocifcis tirulis appellatos palam interrogat, quo animo venissent: canidè repondentes lead explorandum Neophytorum nostrorum & Sacerdotum Christianorum mores ventitasse. Rotum percunatur: qui sibi nova Religio placuisse? uno ore asterrentes summopere placuisse, authoresque se Magno Taiaobæ futuros Christianam Religionem in patriam recipiendi, eleganti ueste donatos ad suos remittit. De quare Antonius Ruisius per literas ab Francisco Diastanio monitus, occasionem Fidei propagandi arrepturus, magnis itineribus ad Divi Xaverti municipium properat. Promulgata expeditione, Neophyti magno numero comites fœc obtulere. Sed delectu paucorum habito, magno animo se dat in viam. Magnus Taiaoba, explorato ejus adventu, quantâ potuit pompa extra territori sui fines obviam progressus, multa ubique erexit latitiz ostentamenta: qui simul ac in conspectum venit, in amplexum ruens. *Ex, inquit, è Pater, en me in filium recipias, & quid me agere oporteat, docet.* Ejus vero uxori, pari benevolentie significatione, tres filios panè infantes obtulit, quos Ruisius magno animi affectu amplexatus, mirum quantum utrumque parentem sibi devinxerit. Nam Barbari nihil magis estimant, quam si conspexerint ab externis hominibus proles suas diligi. Intet mutua gratu-

CAPUT VIII.
Sancti Pauli
oppidum in
Guairaniâ
conatur.

trahere
difficiliter.

Guairana
fervida.

Olonga
familia re-
ducuntur.

CAPUT
IX.
In Taiaobæ
terru novi
oppidi tem-
plum con-
stituerunt.

Taiaoba fœ-
deratus
mores explo-
ravit.

Taiaoba re-
tinet Rui-
sim recipiat.

O. B. G. vi.
gines Taaobæ
filii bapti-
zantes.

CAPUT
X.
Taaobani
oppida funda-
menta bella con-
stituuntur.

Incantatores
bellum ma-
seruunt.

Taaoba &
Paraquaria
Baptizan-
tes.

Taaoba
victor.

Aeterni
Rufi figura.

Huster fu-
gantur.

CAPUT
XI.
Antropo-
phagorum
cerimoniae
in quaesi-
tione capi-
torum.

lationis officia per arcus triumphales, per strepitibus festo sono undique buccinatotibus, in Taaobæ ditionem inductus, nihil potius habuit, quam locum fundando oppido diligere, quo non procul Huibao flumine reperio. Crucem trecentorum Indorum operâ erigit, templi fundamenta jacit, oppidi areas distribuit, virgas dignitarum insignia Regis Catholici nomine dividit, Taaobam in Ducem constituit, eus filium natu maximum Militia preficir, alias Casiquios variis titulis honorat, viginti & octo Taaobæ filios infantilis ætatis ex variis uxoribus suscepitos facio Fone abluit, adulæ ætatis homines spe pascit futurum, ut cum rudimenta legis Christianæ percepissent, filiorum Dei albo interiberentur.

SED interim dæmon furens frendensque, vindictam machinatur, decer-
nitque in Incantatorum concilio Antonium Ruisum quoquo modo de me-
dio esse tollendum, ejusque receptores pro hostibus habendos. Talia authore, ea-
pro belli confusio, Incantatores quamplurimi vicinos remotosque populos ad arma
contocant, factaque coniuratione in Taaobam magno strepitu movent, omnibus
denunciantes, ne quis infestas Ruisio manus admoveat: dæmon enim predixerat
vivum in manus ventutum, solemni epulo postea macrandum. Magnus Taaoba,
quamvis Piraquastia, Maëndius, & alii potentes Casiquis sese adjunctum ei venerant,
tamen hostibus longè numero inferior erat. Igitur ipse & filius, necnon Maëndius
alterque Casiquius, magnitudine petiuli estimata, intempesta nocte Ruisum
adeunt, Baptismum ante imminentem prælium sibi conferri postulantes, promitten-
tesque se pro Christi lege morituros, si votis potirentur. Approbatu consilio, eos
Ruisus, pro temporis angustiis nostris Mysteriis instructos, sacro Fontelavat. Ante
Solis ortum hostes quadri partito agmine Taaobæ copias adoruntur. Primo con-
flicto ex hostibus plures, ex nostris duo ecclidere: multi utrimque (inter quos
Taaobæ filius) vulnera acceperunt. In ipsa pugna Neophytus Ruisi comes & Sacri-
ficantis minister, dum Beate Virginis effigiem, ab veteratore vi raptam dentibus-
que & unguibus disceptam, è sacrilegorum manibus liberare studer, ab hostibus
raptus gloriosam captivitatem, & paulò post mortem, in causa Virginis indeptus est.
Interim ingruente hostium numero Ruisus per densissima nemora, non modò ve-
simentorum, sed cutis miserabile strage, cum paucis in tutum se receptum ibat:
amnes frequenter cundo redeundoq; eâ solâ ratione transmittebat, ne uno & certo
relieto vestigio cum hostes assequerentur. Arborum foliis igne tostis, fungis, her-
barumque radicibus vescebatur, adeò nullâ allorum ciborum desideratione, ut ei
ea folia citra omnem imaginationis fallaciam haleculz igne tostz videtur. Per
hæc incommoda in amicum pagum devenit, ubi magno Taaobæ fuge comiti mul-
tum de successu lacrymanti in mandatis dar, ut cum Piraquaria Casiquio in designato
coloniz loco perseverarent, donec restituendæ rei spes affulgeret. Villaricani, re-
cognitæ, in vindictam, armatis quingentis Neophytis, Ruisio & Salzario ne da-
minu sub specie belli interrent combatibus, in perduelles vadunt. Post primum
hostium incursum quatuor ex nostris occisis, Villaricani contra vim ingruentis mul-
titudinis palis se cingere coacti sunt. Quo in loco prælio instaurato indubie
ad unum omnes peritient, ni Ruisum audirent monentem, sinecrite hostes sagittas
suas omnes evibrare, his exhaustis indubie fugituros. Id autem suadet, quod
morem Barbaricæ militiæ esse sciret mortuæ emissis sagittis uti: Igitur nostri contra
tela fatis tuti postquam omnes hostium sagittas in manibus habuere, facile inertes
contempserunt. Hostibus hoc stratagemate ad fugam compulsi, Villaricani etiam
ad sua se receperunt, è quotum servitute Ruisus unius pagi incolas autoritate exemptos Baptismo lustravit.

EA in expeditione res accidit memorabilis: nam cum nostri milites fugatis ho-
stibus ollam carnium ad castra retulissent, Ruisus arbitratus carnem esse ve-
naticam, urgente fame, ex ea gustavit. Sed in ollæ fundo capite & manibus hu-
manis repertis immante quantum exhortuit, præsertim quando constitit carnem
sui æditiu esse, nuper captivi & ad celebrandum præteritæ victoriae convivium fo-

lemnibus

Rerum aditio
mori.

lemnibus ceremoniis destinati: de quarum ceremoniarum rita, quia sēpē in hac historiā barbarieā occurunt, hēc pauca accipe. Guairaniz Antropophagi captivū bellō caput in suum pagum deducebant, omni deliciarum cupediarumque genero cum prosequentes: eo fine, ut saginatus alios etiam sūl catne saginaret. Saginæ tempore nefas erat quidquam quod appeteret ei denegare. In pervigilio mactationis pagi municipes, convocatis citemquaque populis, pompa instituebant. Precedebant magno numero armati viri bino ordine scemineque, puella una plenis & velamentis ornataissima in media pompa eleganti in patrofide clavam, crudelitatis instrumentum, & altera eodem ornatu coronam destinatæ victimæ imponendam præferebant. Lacertosæ mulieres captivū medio corpore vinctum, foliis brachii lapides & ligna in circumstantes pro libitu ejaculantem, laxis funibus ducebant. Si continget ab captivo aliquem feriri, immensis clamoribus & plauſibus ejus fortitudinem dexteritatemque plebs omnis celebrabat. Finis pervigiliū pompa reliquam noctem inter insanos strepitū, choreas & ebrieratum furores transigebant: captevo prælettim cibis & vino sese ingurgitante. Facto manc, eodem quo pridie ordine ad necis locum ducebatur, ubi recipitit præteritæ diei ineptis à potente aliquo Casquo captivus coronā redimitus elegantissimèque ornatus clavā feriebatur. Prostratum adstantes omnes persecutabant, nova nomina, abolitis veteribus, sibi assumentis: quin & ipsi infantes ope matrum accepitis etiam nominibus adhuc palpitarem manibus verberare cogebantur. Postquam constabat exspirasse, omnis multitudo in cachinnos intemperanter soluta, institutis choreis, particidali convivio præludebant: cadavet disceptum & in ollis costum devorabant: aliquot frusta ad vicinos pagos mittebant, ut iis gustatis nova etiam nomina sibi surserent. Ejusmodi crudelitas inter glorioſas mortes ab Barbaris repurabatur, unde rari admodum captivi, quamvis facilè possebant, è vinculis fugiebant. Eo ergò ritu Barberi mactaverant Antonii Ruisiū zedituum, qui immenso dolore corruptus, è Taiaobz terris pedem rursum referens, interim dum alia gentis domande consilia suppeterent ad insipiendi relquia Guaitaniz oppida, ducto secum Didaco Salazario, se contulit.

CAPUT
XII.
Archangelorum op-
padum in
Taobz ter-
re fuisse.

obligato
amus.

Ruisius res
Dio comit.
dat.

ab demoni
infestatur.

IN SPECTIS promunere oppidis, Antonius Ruisius tantis oblicibus nihil fractus, sed gloriosorum discriminum spe animosior, ed prompeiùs ad Taiaobz terras occupandas conarum intendit, quod obstinatissimè à demonibus aditum obferari cernebat. Cognito igitur Taiaobam & Piraguatiam, adunatis sibi aliis Casiquiis, ad restauranda destruēti oppidi fundamenta, vimique hostium propulsandam, animum serio adiecisse, ad pagum eorum finibus conterminum se confert: quibus ad se venientibus significavit, in animo sibi esse eorum terris oppidi fundationem iteratò tentare. Sed contra erant omnes amici Indi, obtestantes ne caput suum ceterissimo discrimini objiceret: sicò rediret, procul dubio Antropophagis escam futurum: id enim demonis oraculo fuisse decretum. Quin & ipsi Socii per Guairaniam sparvi, prout tem constitutam inrellexerant, vehementer ab progrediendi consilio eum per litteras avocare nitebantur. Nec defuere aliquor Villaricani id idem junctis precibus non sine lachrymis efflagitantes, afferentesque, se certò ab Indis comperrisse, fore ut citra dubitationem ab Barbaris devofaretur. Quidous omnibus respondit. De ore commendatæ, facturam se quod ad "majorem illius gloriam promovendam fore intelligeret. Interim remisso in patriam Nicoloa Taiaobā, iusloque numerosiorem gentem ad propulsandos hostes cogere, ipse ad Divina auxilia procuranda omnes animi vires adhibuit: quod ut ritè faceret, per septem hebdomadas ad honorem septem Angelorum principum, in secessu exercitii spiritualibus, septem quotidie horis in oratione mentali positis, vacavit, vovens, si res prosperè succederet, primum quod in Taiaobz terris oppidum fundaret, ille Archangelis se dedicaturum. Exercitorum tempore longum foret dicere, quot & quantis intus pugnis, fortis timoribus, quo angusti animi, modò diffidentis, modò variantis, perturbationibus conflitatus fuerit: demonie eorum tumultuum incentore, ad augendos terrores se ipsum etiam visendum præbente. Sed Ruisius in proposito

persistens sensit se contra adversa omnia confirmari, & insuper celesti ostento penitus
 ad audendum impelli: nam inter caliginosæ hesitationis & ærumnosi cujusdam tædil
 tenebras, claro Divinæ lucis radio drepente oborto, visus per somnium sibi est,
 cum duobus aliis è Societate in immensa planicie verlati, ac certe ingens alcum
 atque jumentorum armentum miro fulgore micantium inclinaris caputibus ad se
 ventitare, Sociisque ex hoc aspectu latuam exultantibus imperasse, uti armentum
 cingerent, & ad templum quoddam splendidissimumagerent: quod dum fecerint,
 omnia jumenta, nullo fugâ elapo, templo inclusa fuisse. Sub id tempus centum
 circiter Indi hostiles factionis facile omnium ferociissimi, qui septem Neophytes
 Ruisi comites comedenter, ulro se ei traditum venerè: nunc satumque est Casiquios
 septem, Evangelicas propagationis hostes infestissimos, in sylvis fustibus contusos
 occubuisse, & ex vulgo non paucos e iudeis satiræ homines ibidem trucidatos; nullo
 tamen tot necum auctore reperto. Amotis ope Divinâ tantis obstatum, Ruisius
 evoluo Exercitorum spiritualium spatio statuens vel gloriose mortis præmium, vel
 de dæmone victoriam hac vice reportare, quamvis Socii iterum scriberent, ut pe-
 dem, dum integrum esset, reserret, vili instructus viatio & Arâ portatili, vix se
 commisit. Aliquot dies progresus Taiaobam & Piraquatiam obvios habuit, quibus
 septem Archangelorum effigiem, Ludovici Bergeti pectoris opus, palam gestandam
 tradidit: ipse amiculolineo & stolâ ornatus pompam sequutus, ab Angeloru Regina
 auxilium efficax sibi erò promittens, ad designatum oppido locum pervenit. Quo
 in loco paucissimos Indos repertis, properaqueo Taisobanz & Piraquadiane fa-
 tionis homines, cognitâ multorum populorum iretata conspiratione, deterterentur.
 Novus igitur timor Ruisii animum subiit, ad quem propulsandum inexpugnabili
 pœcum elypto se muniens, per novem dies continuaq[ue] pietate in illius Mysterii
 memoriam, quo Beatissima Virgo Incarnatum Verbum rosidem mensibus in utero
 gestavit, Divinam opem imploravit. Quo tempore unâ cædemque nocte iteratis
 vicibus dæmoni, venatici canis speciem præferens, qualis invadere vellit, minas
 intentavit. Sed ab Ruisio abactus, sub scannum, in quo sedebat, se conjectit, ma-
 gno quidem Dci servo horrore concusso, sed ei consideratione erecto, quod mi-
 nistrorum dæmonis vis fracta videretur, quandoquidem per se pugnaret. Duabus
 sequentibus diebus rursum dæmon minas intentavit, fractioribus tamen semper vi-
 tribus. Sed Guiravera, dæmonis pertinacissimus affectu, audio Ruisii adventu hor-
 rendum infreniens, vociferabatur eum hac vice dentes suos non evasurum, convo-
 eatisque ad arma factionis suæ Casiquis sic de nece patranda dissenserit, ut ciad unum
 omnes assenserint. Verum hujus monstri consilia hæc maximè ratione dissipata
 sunt. Advenerat inter convocatos Aratundio, qui alia in aggressione copiis Ruisio
 mactando destinatis præfuerat, quem Guiravera ob obortam suspicionem sui manu
 interfecit reliqois Casiquis comedendum apposuit: interempti comitibus ad
 instruendas suis carnibus epulas etiam designatis. Cheacabic verò Casiquis, qui
 olim Ruisii furas pellicibus suis promiserat, sagittâ transfixus etiam interierit. Quibus
 casibus, ortis dissidiis, hostium vires distractæ sunt: & Taiaobæ factio tanto numero
 aucta est, ut ex octoginta hujus regionis Casiqui sexaginta Religioni Christianæ cum
 Taiaoba faverent. Itaque Numinis ubique faventis auxiliis, Ruisius locu[m] extrudiendi
 templi designat, conditum oppidum septem Archangelis consecrat, novellamque
 rempublicam ordinat. Idem eâ tempestate insigne Castitatis exemplum exhibuit.
 Nam cum corpus quieti tradens, conractis à trigore cruris nervis, vehementer
 laborare cœpisset, nec acri morbo mederi aliter posset, nisi fricari se aliena manu
 permitteret, & voto pridem adstrinxisset neminem tangendi, neque permittendi
 ut à quoquam ipse tangenterit, periculum doloremque contempserit. Animus ra-
 men in varias partes distractus encipitem cum reddebat, hinc necessitate, illino
 voto identidem mentem exagitante. Totam serè noctem in hoc cogitationum æstu
 insomnem traduxit. Tandem inviolato voti proposito, vita etiam discrimen potius
 adeundum duxit, quād vatum infringeret: quo renovato ad somnum se utcumque
 compofuit. Sub primam quietem dæmon atro vultu, ac si lucreti veller, eum à lo-
 rno excitat, maledictum appellans, quod iam ferreus esset, ut se molliri tantisper

officiorum.

objacela
memoriarum.orationis
vix.Dæmoni vis-
cutorum.Guiravera
infamia.Conjurato-
rum confusa
digatur vix.Taiaoba fa-
tis auguraturRuisiana
Cælestis
exemplarum.

non permisisset. Sed Ruisius vixit, contumelias oneratum abs se abegit. Fama
seviente, novello in oppido solis herbis & palmarum meditullio vivitabat, quæ ejus
palato adeo sapiebant, ut extra hyperbole res de se insipide aqua rosaceæ asperse
ipsum vise sint: Deo scilicet in his desertis deheiosum manna rursum ministrante.
Quingentos ipse suâ manu ex hac gente facto Fonte lavit, antequam oppidum nu-
merosissimum Petro Spinolæ, Socio impigerimo, regendum tradens, ad campe-
stem expeditionem se accingeret.

Quingenti
biquadrantes

CAMPESTRES Indi novam materiam gloriose Apostolicorum virotum labo-
ribus sub id tempus ostentavere: qui idem sic vocantur, quod campos supra
Incarnationis oppidum latissime protenos habent. Quamquam & Coronatos,
& Capillatos idcirco etiam vocari reperio, quod viri stemmataque promissam ad hu-
meros comam Monachorum adinstar orbiculatim in vertice radant. Ab eo tem-
pore, quo Christianæ Religionis odio Incarnationis oppidum, Christophoro Men-
doça ad necem destinato, tentarant, humano iudicio plantæ obleptus ad eos aditus
videbatur, qui si tandem coepit patefcere. Tupici, Brasiliæ populi, de quorum
ferocia in Societatis historia Orlandinus meminir, in Sancti Xaverii agrum magno
numero erumpentes, aliquot Neophyros in servitatem abegerant, qui Sociorum
industriæ vincula exempti fuerant. Alijs Tropicorum turma aliquor Incarnationis
oppidanos captivos etiam fecerat, quos Christophorus Mendoça cum Pindovio &
Neophytorum manu insecurus liberaverat. Et insuper certior factus ab iisdem
latronibus Coronatorum pagum, multis in levitatem abactis, direptum fuisse, latro-
nes ex improviso adortus, prædâ & captivis spoliatis, acerrimeque increpitos, in
Brasiliam redire coegerat. Coronatos verò hoc beneficio donisque conciliatos,
eà conditione in patriam retricerat, ut ad se populares suos religionis ergo (quod &
fecer) redirent. Haud ita multò post, decim Coronatorum Casiqui, Taiaobz
exemplo permoti, nuncio ad Socios misso, vehementer flagitavere Christianæ do-
ctrinæ magistros. Quibus rebus cognitis, Antonius Ruisius è Taiaobz terris ad
Incarnationis oppidum properans, assumptio in Socium Franciscum Diafanio, ad
Coronatos iter capessivit. Ibant ambo per paludosâ loca abruptaque cum exiguo
triginta Neophytorum comitatu: & jam oculum processerant, cum obvios ha-
buerent aliquot Coronatos, nunciantes Guabairum, potentem Casiquium, auditio
Sociorum adventu, in partes traxisse quamplurimos pagos, factaque eonspiratione
insidias in propinquu nemore struxisse, si ultra pergerent, indubie cum comitatu
perituros: se ex convocatis quidem fuisse, sed memoris beneficiorum ab Sociis
acceptorum, secretâ semitâ ad id nunciandum venisse. Ruisius & Diafanus,
gratus habiti, cum Pindovio consultraverent, num tutum esset ultrâire: quo respondente,
tantillo comitum numero nullo modo id tentari posse, torto irinere, unde
venetani redeuntes, expeditionem in aliud tempus distulere, quam sequenti anno
feliciori aliquantulum successu, eisdem viâ Dœ dante prosequar. Nunc ad vetera
Guairanæ oppida tantisper divertor.

CAPUT
XIL
Expedicio
ad Campe-
stres popu-
los fructu-
tus.Coronati po-
puli.Tropicorum
fornicatis.Guabairas
Socie refugit.Socie se re-
trahunt.CAPUT
XIV.
De reliquis
Guairanæ
ribus.Marene Ma-
renus mori-
tar.

Et bandas.

Canius &
argus fa-
milia mala-
guar.Jaballeria ca-
fusa.

LAURETI præcoci fato Marcus Marinus, Religionis initio anno decimo, ter-
tis vigesimo-sexto, sublatus est: de quo multa paucis complectar, si ex Nicolo-
lai Durandi ad Generalem litteris Joanni Berchmanno, notissime virtutis juveni, in
omnibus fuisse valde similem asseruero. Nemo fuit, qui vel renoissimam labecu-
lam in ejus moribus, aut in legum nostrarum observantiâ oculitiam adnotaret.
Externi hominis compoſitio internam animi constitucionem ac puritatem manife-
stabar, quâ assequutus est, ut omniū in se oculis atque animos converteret.
Sylvicola duo ad Socios per Lauretanos Neophytes adduci, & ad suos remissi,
centum & viginti populatum familiæ paulò post secum reduxere, qui omnes, ne-
mine dempro, solecito Baptismo Christum professi sunt. Inda mulier participandis
Divinis mysteriis afflcta, ad flagitium ab Indo follicitata, ubi ei in mentem venit,
schedulam communicaturis dari solitam, penesse esse, fortiter resistens, velamen-
to corporis in impudici manibus relicto, nuda ab eo profigit. E contra procax
famina

Neophyti
commentaria.

femina Indum verborum lenociniis multo tempore de casto proposito deturbare conata, ab provocato, justâ irâ incenso, flagris castra, ad maritum remissa est. Divus Ignatius mulieres partibus in lucem edendis exuta ordinem invocans scep̄ juvit. Alius imago Virginis MARIE applicata ad recuperandas corporis vires desperitas ptofuit.

CAPUT

XV.

De Chaque-
ni expeditione.

1628.

Suum.

Tunc.

superficie
pote-
n-
tia.Gaffar O-
rma Chaqu-
nen pro-
viam adit.Incolas alii-
ca.idioma
dicit.oppida fun-
danda de-
figunt.

ANNUS hujus seculi octavus supra vigesimum clarus fuit expeditione Apostoli ex Tucumania ad Chaqueñes Indos instituta. Chaqueñis vero Provinciæ nomine venit quidquid terrarum Paraquariz, Tucumaniz, Fluminis Argentei, Sanctæ Crucis in Montanis Episcopatus, necnon Chaqueñis Archiepiscopatus, immenso pte circuitu ambient. Eam secant Peruviz montibus orta fluminis, longo pte traxi aut in ingentes lacus, aut in Paraquarium fluviumque Argenteum influentia. Sub primum Hispanorum adventum multi è Tucumania Peruviaque mortales, novi imperii metu, eò se retraxere, cujus rei fidem faciunt populi Amatram linguam, Peruvianis vernacula, adhuc usurantes. Notiores nationes sunt Taimviz, centum ostoginta & octo pagos olim incolentes, Tcuiz, Mata-guaiz, Agoiz, Tobz, Molobiz, Zapitilagz, Churumatz, Tonocotz, Abipones, & variaz indorum factiones, diversitate linguarum quam moribus dissimiliores. Nulla inter hos populos suprema potestas est, Casiquis Barbarorum more dominatim vicatimque sublunt. Ex eagenti singuli pro-patrono & virtute protectore unum pescem sibi superstitione eligunt, quem ita tota rità colunt, ut potius fame mori, quam ejus specie pescem gustare mavelint. Perpetuas inter se & cum finitimis populis exercent pte, externis non tam fortitudine quam crudelitate terribiles. Per eos populos aliquot Paraquariz Prætores in Peruviam iter aperire conati sunt: sed quod Barbari multis Hispanos variis vicibus crudeliter trucidassent, pcream partem è Paraquaria in Peruviam ire desitum est: donec hoc, de quo scribimus, anno Martinus Ledesma, Tucumaniz Prætor, in spem venit per Cucuensem, ultimam Provinciæ suæ urbem, Peruvia conterminam, domitè Chaqueñi regione, frustratos conatus restaurari posse. Quare, condutæ milium cohorte, ad Nicolaum Durandum Provincialem litteras dat, enix postulans, ut Evangelii prædicandi ergo aliquot Sacerdotum sibi copiam faceret. Verum quia Provincialis non ignorabat in aditu novarum terrarum milites insolenter agere, ne Societatem Barbaris odiosam faceret, respondit tum se Socios missurum, cum aliqua spes pedem in Chaqueñi regione ligendi affulgeret. At postquam cognovit Prætorem cum Hispanis cohortibus in Chaqueñem Provinciam penetrasse, ibique constucto castello fundamenta urbis ecclise, ubi Lopus fluvius pinguisimas Indisque frequentissimas terras alluit, illicò Galparem Ostorium, Socium maximè idoneum, eò mittit cum mandatis, ut Indorum & Hispanorum salutem daret operam. Is ubi tertio pte mense ad designatum urbi locum pervenit, ut erat aspecto & moribus amabilis, omnium amicitiam sibi conciliavit. Complures igitur illicò Casiqui variarum factiorum ad eum commearunt, quibulum transfigit, ut tribus in regionibus ligna ad tandem nova oppida fundanda, Paranensem adinstar, excederentur. Numerum quinquaginta millionum superare dicabantur hi, quorum linguam reddebat sibi familiarem. Mataguai idiomatis triginta millia ferebantur. Tobarum, Mocoviarum atque Zapitalgarum, numerofissimorum nationum, idiomata non negligebat, tum quod multi ex his populis magnâ aviditate in Christianorum numerum adscribi postularent, tum quod per eorum terras pervadi posse ad ulteriores provincias numero quamplurimas speraretur. Churumatarum linguam, sic forte dictam, quod Chu Chu sepius recurrat, etiam tertiare conabar. Martino Ledesma Prætore ad fundandam aliam urbem in Solotani fluminis litore ultrâ progresso, noster Ostorius, novi oppidi ad reducendos Barbaros aream designaturus, apud Tobias remansit: unde ad Provincialem scribens, aiebat, tria Indorum oppida in Tobarum, Mocoviorum & Zapitalgarum terris fundari posse, si Sociorum copia sufficeret. Addebat, Indos in interioribus regionibus adeò proceros esse, ut vix eorum capita clara manu attingeret. Primo statim anno Hispani scmentem facientes inventere glebam

Europæarum frugum omnium capacem, &c. quod maximè avebant, argenti atque auræ fodinas Barbari occultare dicebantur. Quamquam non defuere, qui faciba hæc initia, ob solitam novorum colonorum habendi cupidinem, infelici exitu terminatum iri veterentur.

DU M hæc agerentur, Gaspar Sobrinus per Europam procurabat auxiliares Socios, quos non difficilè fuit ab Philippo Quarto Rege Catholico, ad Christi imperium dilatandum intentissimo, impetrare. Præsertim cùm ejus Majestati superetimè per literas fluminis Argentei Prætor eo nomine Societatem Iesu commendasset, quod latissimas undique provincias Christo & Hispano nomini domisset: & supererent aliz ad Utricam regiones, quibus subjiciendis excolandisque Societatis homines aptissimi viderentur. Designato ab Mutio Vitellefo Generali exiguarum copiarum supplemento, Gaspar Sobrinus, Urbano Octavo benè apprecente, magnis itineribus Ullisiponem contendit. Quod cùm eriam convenient ex variis Europæ provinciis quadraginta-duo Socii, decimo-quinto calendas Martias, Patribus Ullisiponibus, honoris ergò, non sine pia emulationis indicio ad navem usque comitantibus, solvèrè. Ibant bini, nullo nationum discrimine (nam Italos, Belgas, Burgundios, Lusitanos, Hispanos caritas unos efficerat) ibant, inquam, bini, antequam solverent, per urbem Regiam, frequenti sanè populo ex plateis & editoribus domum partibus generosos Athletas despiciente, admiranteque quantâ alacritate Oceani procellis, & fures ferret, Barbarorum telis se dicatumarent. In navi, distributis ritè temporibus, omnia peragebantur, seu species privara Religiosorum pensa, seu cæteras in nautarum utilitatem impensa operas; adeò ut assiduitate evictum sit, ne quis nautarum uestorūmve vel leve juramentum, vel nudum salaxique verbum, totâ navigatiohe excidere sibi patetetur. Tantum valet continuum ad virtutem incitamentum, præstrium ubi multorum exemplis fuerit corroboratum. Ita felicissimo curso ad Januariensem Brasiliæ portum appulere: urbis Præfet cum cætera nobilitate, & Collegi nostri Sociis, benebole & magnificè Religiosos hospites excipientibus. Ibi refectis ostiido corporibus, se turium mari committentes, Divino Spiritu optimis votis aspirante, Boni-aëris portum pridie Calendas Maias insolita celeritate tenuere. In portu præstolabatur venruros Provincialis Durandus, cujus iusl ducentis & ampliis leucis secundo flumine descenderant aliquor Neophyti, Musici periti, subsidiarios advenas, pro quorum incolumente oches millies Paraquarienses Socii Sacrificia immolaverant, canfu, saltationibus & aliis gratulationis officiis hilariter excepturi.

JA M quindecim dies mutuæ Patrum aggratulations tenuerant, cùm ex imposito armata navis lembo comitata in urbis conspectum se dat: quæ, quod nihil aliud ageret, quam altitudinem latitudinemque fluminis bolide tentare, hostilis ea credita est. Quapropter Prætor Regiusarma cives capessere, & in omnem nutum præsto adsebet: veritus ne quemadmodum Hollandi precipuam Brasiliæ urbem, præmisâ itidem exploratoriâ navi, cæterisque post subsequentibus, nuper interceperant, ita non absimili stratagema Boni-aëris portum invadere vellente. Triduo tamen postquam in conspectum venit, nullo tum præter metum illato danno, in altum vela vertit. Dies pauculi effluxerant, cùm undecim circiter à porto leucis sub arca lignea multæ schedia, ab ipsi piratis importata, in ipso littore inventa sunt, quæ probebant prava gentis vitulentum animum. Octo etant libelli hispanicè conscripti, typis Hollandicis excusi, cum hæc inscriptione: *Inflita Peruana vita falsa, &c.* Libitorum synopis hæc erat: *Obedientiam Romano Pontifici abjurato: Regi Catholico legitimum in Indias Occidentales jus demegato: qui rebellaverit, omnis summa sperato: Iudi & Episcopos, mastixia, si Regis iugum excusserint, liberate & alijs premiis donantur.* Quæ omnia adeò illecebrosè doloseque explabantur, ut verendum fuerit, si in plebeculz manus devenissent, eorum animos, qui Religionem corporis utilitatibus postponunt, labefactatum iri. Ita homines Regi perduelles, seipso corrupsi non contenti, leonina feritate & tulpinis dolis

CAPUT
XVI.
De proce-
rationis Ga-
spinis So-
berni.

Philippi IV.
pro mangi-
comia.

Ullisiponem II.
Socii bene
appreciata.

Iacobum
Barozzum.

In Brasiliam
appulit.

Et ad portu
Boni-aëris.

CAPUT
XVII.
De fidelis-
mentis So-
ciorum pe-
nitencia.

Piratarum
notitia.

Dolus dera-
ctus.

SOCIÆ servati.

Optimorum Regum dominis inhiant, ut quamplurimos secum perditum eant, & quæ animorum ac corporum piratz. Cum verò disceperetur de remedio perniciosorum libellorum, & ceterent nonnulli eorum exemplaria per Americam spargenda esse, ad hostium infidias detegendas, sententia Societatis prævaluuit afferentis ignibus aut tenebris libellos hos esse adjudicandos, ue incautis pestem aliquam afflatent, aut rebellionis causa essent. Pro servata Sociorum navi aucte Deo gratiz sunt: argumentis enim verotimilibus postea deprehensum, piratas ex ipsa Europa eo fini venisse, ut Jesuitis in ostio fluminis Argentei infidarentur. Sed Deo Optimo protegente factum, ut dum nauta inter le disceparent, an navis ad statioinem, quâ se piratz occultavent, appellerent, ventita faverint, ut necessario ultâ progrediendum fuerit. Sic evitatus infidius subfidiati Socii partim ad Hispanorum urbes, parum ad Barbaras nationes amandati sunt.

CAPUT

XVIII.

De Gaspari

Sobrino.

Paratus.

Educaçao.

Inseria.

Medofia.

Pictar.

Tolerancia.

Eam.

CAPUT

XIX.

Caaróenes
& liveness
Religioñis
utrumque
conciliatur.Caaróenes
sylva.Nivaria
fluv.Nivaria
mores.

AT Gaspar Sobrinus, procuratione functus, Chileni regni Vice-provincialis designatus, cum sex Sociis Europæis secum advectis in provinciam suam condit, quo factum, ut Paraquaria utilissimo viro, & à me nomine laude dimitendo, impostorū careret: nam post Chilena Vice-province gubernationem ad Limani Collegi, & subinde Quiteneti provincie regimen, evocatus, deinceps Limæ consenir. Ejus Majores olim inter Regem Aragoniz & nonnullos Primates Regni candidatos arbitri fuere. Pater verò, anno præteriti ſculi nouageño-quinto, nobilitatis deputationem, præcipuum Aragoniz Magistratum obtinuit, & subinde totius Regni rebus recte componendis præpositus eit. A quo noster Gaspar pro pædagogo domestico Petrum Paulagam, Archiepiscopum postea Cælaraugustanum, accepit. Post initam Societatem, septemdecim leucarum millia navigando, & terreftri itinere decem millia cum emerſum fuisse, author est Bartholomæus Tafur, Collegii Limani Rector. Quiteneti provinciam regens, Beati Borgiæ urbis parochiam indeptus, ad expeditionem Maranionis magno cum Religionis Christianæ emolumento viam stravit. Dimidionem ab gubernandi onere poſtulanti respondit Vitellescops Generalis, Societatis regimen effe unicam ad patientiam viam. Quotidie tribus horis rerum Divinarum contemplationi infistebat. Quoties carnis motus fœle ptodebant, toties per medium horam eruentè ſe flagellabat. Per ſexdecim omnino annos vester diurnam ad ſomnum caprandum nunquam posuit. Diebus Sabbathinis amorem erga Deum trecentis vicibus renovabat. Ad penitentis & mōdesti animi conservationem imaginariam ſibi casam infrà dannatos omnes conſtruixerat. In Quitenetio ortas in visitatione province difficultates religiōſiſimè toleravit. Mutus Vitellescus Generalis ad cum confortatoriam Epistolam in hæc fermè verba ſcripſit: *Gaspar Sobrino mallo animo, nam relitudinem mentis & prudenciam negotiorum administrationem in te uno ſemper observari, observariuntq; quos tuem industria Rome in procuratione Paraquariensi, & in aula Regi Catholici, in rebus Chilensis regni coram perſpicerunt. Virobiique te geſſis ſicut decet ſincerum Societatis maris noſtra ſilium, pro quo, præter approbationem meam, ſpero ampliifimam in Cœlo mercedem tibi non defuſuram. Sed hæc multo pôſt evenere.*

INTEREA Rochus Gonſalvius, alias Urvaiæ terra adiens, materiam novis Sociis, quorum aduentus fama percreuerat, adornare ſaragebat. Primus labore fui penetratæ ad Caaróenes ſylvas, quod cognovifer earum incolas ad Fidem eaſeſtendam, vicinorum exemplo, & Petri Romeri hortatu, urchunque effe inclinatos. Has ſylvas incolebant ſexaginta Caſiquii, quorum plerisque persuauit, ut in ſpem oppidi conſtruci non procul uni ab aliis ſementem facerent, promittentesque Christianæ legis doctorem de Societate propediem conceſſorum, ad liviſſeſer per Piratinensem agrum iter circumflexit. Iviſus, torrenti ſimilior quā ſluvio, ubi modicis anfractibus ab origine diſceſſit, reſto deinde fermè alveo in Urviaeam paulò ſuprà Ibitraquano ſe exonerat. In utraque ejus ripa & adjacentibus campis ſylvæ viſontur, quas quingenta circiter familiarū cum ſuis Caſiquiis incolebant. Eminebat inter omnes Niezuviuit, qui beneficil arte & loquacitate

efficerat.

efficerat, ut vicini populi se tanquam ducem sequerentur: vir ferox & subdolus, solertissimè hospitibus blandiebatur, ut quamplurimos sibi obnoxios haberet. Ad id hominis monstrum ex Divi Xaverii oppido & alius locis, licentiâ vivendi allecti, transfugient quamplurimi Indi, Neophytorum nostrorum rebus infensi, quos omnes Niezuvius circum se habebat alebatque, ab omnibus exigens cultum sibi, tanquam Deo, exhiberi. Factum denique factumque illi etat ingenium ad omnem fraudem insolentiamque. Is hujusmodi homo magnum impedimentum Neophytorum rebus allaturus erat, si in maleficio persistet: quapropter Gonsalvius conceptum olim illius adeundi consilium maturans, nihil monstri ferocitatem, nec transfugarum larronumque infidus veritus, iter periculoso suscepit. Niezuvioque ex improviso se sistens tantum potuit dicendi vi, ut tantus hostis primo statim conatus debellatus putaretur. Quem ut sibi devinocet magis, ad Divi Nicolai proximum oppidum secum duxit, procuravitque ut magno apparatu in templum induceretur. Quâ honoris exhibitione ita Societas & Religioni Christiane conciliatum se ostendit, ut ad suos rediens templum domumque venturis Sacerdotibus exercerit, feceritque ut multi circum Caſiqui in suam sententiam venirent.

*Nieruvius
descenderat.*

CAPUT

XX.

*Apud Uri-
fini. Ro-
chus Gon-
salvius Af-
fumptions
oppidum
condit.*

*Joannis Ca-
ſillii op-
eris praeficer.*

*Quadrin-
ta familia
reducuntur.*

CAPUT

XXI.

*Apud Ca-
ſoencici San-
ctorum o-
mnium co-
lonus fan-
deratur*

*Santidamum
Soc.*

DIFFICILIS erat hæc Provincia, exigebatque hominem magnanimum & quæ
de prudenti: verebantur enim Socii, ne Niezuvius, nullo ferme negotio ad
res Christianas inclinatus, demonis artibus postliminiò ad suas ineptias rediret,
corrumperetque optima principia: quippe compertum erat, nullum illo in totâ
Urvacensi ditione beneficiis & demonis consilio fuisse magis deditum: nullum
illo licentiū divinitatem affectasse: nullum numerosiorem concubinarum gregem,
eiam quando tempulum domumque Sociis condebar, domi aere. Quamobrem
cùm Rochus Gonsalvius magnæ virtutis specimen ex Joannis Castillii dictis factisque
cepisset, eum secum ad Niezuvii terras ducit, ipsoque Virginis Assumptionis die invi-
lente oppidum & templum Virginis itidem in colum Assumptionis dedicat. Magistra-
tum creat, primores munieribus conciliat, Joannem denique Castillium oppido pre-
futurum antequam discederet his ferme verbis animat. Cepisse, inquit, Provanciam
tuo nomini pacem, b. Castilli, & in ea administranda heros facinore se commenda.
Magno antagonista te Denuo juvenem & corpore infirmum commutus, ut ante oculos ha-
beas, non tuus viribus, sed Divini prægundamus. Iam periculorum magnitudine, jam va-
cationis tua sorte, jam demum insidiis dignos animos cape, & IE SVM decem passando
sequere. Ad hæc Castillius cùm ostenderet JESV comite se nullum periculum
formidare, ab amplexy Gonsalvii divellitur, telinquiturque solus velut ovis inter
lupos. Nec deficit optimo patri statim initio-tolerandi materia, de qua te sic ferme
ad Didacum Boroam scriptit. Dicis vix posse, inquit, quanta virtus in excolandis
Barbaris requiratur. Quadrinventa jam ferorum hominum familia convenire, quarum
aligni sentire constantiam meam capere, sed Deo juvante nullo ferocitatis ostentamento
adducere, ut à repte tramite deflebam. Utinam quod abunde est virtus in Rocho Gon-
salvate, mihi isidem sufficeret, non ius regendum impar non fore. Hæc Castillius. Sed Ro-
chus Gonsalvius ad Tabatum fluvium Urvaciz itidem influecetem vocatus, reperit
ad eius ripas aliud oppidum (uti deinde factum est) construi posse: quo circa Tabati-
vensibus promisit instructorum de Societate missurum, cùm Socii suppeterent.

TANTAS res agenti nuncium adferunt, decem de Societate Sacerdotes recens
ex Europa advectionis adverto Paranâ navigare, nec procul absesse. Hoc oppor-
tuno auxilio Iztus, Itapuam celetimè properat, quod, eodem ferme temporis mo-
mento, ipse & novi hospites convenere: quos omnes incredibili jucunditate am-
plexus, variis ludorum spectaculis ab Neophytis aliquamdiu, gratulationis remi-
fashionisque ergo, recreari voluit: deinde monitos quemadmodum cum Indis se gete-
rent, unos in Parauariz metropolim, alteros in Guairaniam, quod arhandabantur,
dimisit. Franciscum Clavicum & Antonium Palermum abs le fata culturos Urvai-
cam ire jussit. Adrianus Knudius loco Alfonsi Rodericii in Caaroënius Sacerdo-
tem destinati Itapuz relictus est: quo post varia & difficilia itinera in locu allumpto,

*Caaroënsis
regione de-
jergua.*

Gonsalvius per livisenses Caasapaminensique iter circumflectens, tandem pridie Calendas Novembbris Caaroënsium regionem atrigit. Hac regio ab Urvaia ad Mediterranea tendentibus, emensis decem circiter leucis, occurrit, nuper alii ex cultis terris nulla in re dissimilis, nisi quodd aliquanto populosior videtur; nec admodum præter vicinos populos celebraretur, nisi tui facinore, & deinde facinoris expiatione, se fecisset memorabilem. Insignis cuncta erat, eur ea cirtius, quam alias regiones, Christo subiecta putareatur: nam Caaroënses Caasapaminensibus, hi livisensibus, livisenses verò Piratinensibus contermini sunt: & Ibitiriquani solo Urvaia à Piratinensium agro sejunguntur, sperabaturque fore, ut hi populi, apud quos Socii oppida fundaverant, velut serie concatesati suā, se vicinitate contra hostes defendenter, & faciem ascensum præberent ad eas terras adeundas, quæ inter Urvaicam & mare Atlanticum interjacent. Ergo postridie quam ad Caaroënses fylas Gonsalvius & Rodericus appulissent, & frequentes Casiqui ex condito cum Guarabao ad designatum oppido locum cohaerent, crecta solemni ritu Cruce, Caaroënsis oppidum templique aream debitiss ceremoniis Sanctis omnibus, iphis Calendis Novembribus, consecrant, Magistratum constituant, infantes primo Sacramento expiant, adultos nostris Mysteriis imbunt, domum templumque construere incipiunt, denique rem insigni dæmonis invidiâ dignam magno conatu urgente.

*CAPUT
- XXII
Barbari in
necem So-
ciorum ob-
spurant.*

*Potirava
candida.*

gratus.

*Niezuvius
angustus.*

SE D dæmon tot sibi illatis damnis frendens furensque, & ab regione tot retro siueulis abs se infessa exulare tenuens, omnes machinas movet ad se tutandum, hostesque suos deturbando: quod ut assequeretur, commodis favoribus usus est. Ex Sancti Xaverti Neophytorum nostrorum oppido transfugerat Potirava, vita ad quidvis audendum temerarius, in avita superstitione penitax, Niezuvio in multis similibus, nisi quod tum Sociorum odio flagraret magis, Alfonso Aragonis præcipue infensus, in eius necis occasionem jam ab anno intentus erat. Is clam Niezuvium adit, caprataque barbato exordio benevolentia, sic hominem, suopre ingenio ad quamvis atrocitatem fatis inclinatum, in Socios omnes exasperat. *Fides*, inquit, à Niezuvio, qua conditio vita tua futura sit, ni tempestudo libertatem te vindices: nani postquam populares tui in uniuersitate Sacerdotium concesserint, ita vilesces, ut vix latuus anguem à vulgi conditione abesse videar: renuente Sacerdote adveniū uero impossum jussa tua capesset, ab illius tu mutu pendebis seu turpis clientulus. Nam verò quis fatis feras concubinarum tuarum gregem ab tuo sinu, Sacerdotis iussu, acelli, ut eas qualibet hominculis, una tantum tibi relatare vetulâ, in opprobrium potentia tua, pro arbitriu suo dividat, si que rerum machinatorem vobis plebecula exquet. Exere ergo pristinâ conditione novos animos, & dum res adhuc integrâ est, opprimamus pauculos, ne pauci multos nos opprimant. Panorum conjuratione res maxime peragi posse: Patribus enim de medio sublata, iterum adstrigetur tua potentia authoritas, & concubinarum grege, quena Christiana leges reliquere imperans, tuum tibi & palam frui licet. Placuit superbo & spurco homini Potirava oratio. Igitur conjuratione conceptâ, Niezuvius significat velle se Sacerdotum sanguine suam in iis admittendis levitatem expiare: quod consilium fortuito calu maturatum est. Nam eum adolescentis Indus apud Joannem Castilium, domi nostrâ educatus vicina oppido loca temeriter petambulans in Niezuvii scotorum latibulum incidisset, hominem eventilaris spurciis diutius se abuti non posse existimatam exacerbavit magis; qui statim assumpto capitio redimiculo, & Ariolorum usitato è plurimis paludamento, popularium suorum concionem vocat, ad quam ex abrupto quasi phanaticus sic vociferatus fertur. Ergo, inquit, mihi rerum mirandarum patratori famosissimo, servitus deinceps servienda est? Ergo ego ab natu paucerculù ad-vena impossibilem pendebo? & avitum me in mulierum pulcherrimas mihi admittetur? nam ita, si mea clava adjurvet. In animo est tanto male obviare ire, ne continuo sine remedio spe invalefacat. Caput malam amputandum est, ut catena membra decidant. Rochus ille Gonsalvius, qui dicendi vi gentilium uelrorum animos quoquid lobes trahit, de medio primam tollendus est, deinde reliqua opprimendi. Hoc menti mea ineluctabilis fuit sententia, cui nisi essentia, terra relatare ad celos evolabo,

elementa

elementa omnia Inter se committam, procellas commovebo, corporum & segetum pestes
acerbam, tygres & seras in vestram ruinam armabo, mala demique omnia creabo.
Cum sic partim à lubentibus, partim à timentibus, eliciuerit consensum, Cuniaraquam Casquium ex omni multitudine sevocat, & coniurationis promovenda
ergo ad Caaroënses amandat, cum mandatis, ut simulatione maximâ Caarupe &
Caabure Casquios, parrandis sceleribus apes audeat, referatque coniurationis cau-
sus, & suo nomine imperet, ut Rocho, Gonsalvio & Alfonso Rodericio de medio
seblatis, pergent ad Petrum Romerum trucidandum: se interim intenturum in
mortem Joannis Cástili & Sociorum Piratinensium. Addas ab Ibitiraquans &
Paranensisibus ex condicô Socios omnes esse mastrandos. Cuniaraqua ad Caaroëns-
ses pergens cum his mandatis, ita totam rem præstirat, ut Caarupe & Caabure con-
iuracionem statim approbarint, opem Niezuvio spondentes: adeò non difficulter
scelerati in bonorum ruinam conspirant.

*Caaroënses
foliariuntur*

INTRAM Rochus Gonsalvius coniurations ignarus, decimâ-quintâ Novem-
bris summo mane ad Petrum Romerum rescripsit, Caaroënsium res feliciter
promoveri; & si suppterent ferramenta ad alliciendos muneribus populos, quin-
genitas familias in album referri posse. Hoc scripto Sacrum peregebat, ritèque
gratis aëris omnes Indos adesse julerat, ut ex ingentis ligni summitate campanam,
doctrine Christianæ & sacrorum Ministeriorum tempora designaturam, appen-
derent, appenfamque erigerent. Sed Caarupe in opportunitatem particidii in-
tentus Barbaros ab le subornatos, tanquam ad Gonsalvii iussa capessenda pergere ut,
secum clavis armatos ite jubet, & dissimulanter omnia agere, donec Marangoz
tortori abs se designato nutu particidium imperaret. Jam omnes convenerant, &
Rochus Gonsalvius Catne & Sanguine Christi saginatus optima hostia futurus, operi
accinctus, ad obligandam fune campanz lingulam se inclinavet, cum Caarupe,
invitatus opportunitate inferendi vulneris, oculorum nichil Marangoz scelus man-
dat, qui clavam falso capitatum in caput Parris optimi toto nisu vibrat, & uno iuctu
cerebrum è cratia extundit, exanimatque: diffractum caput alter repetitâ clavz
impulsione penitus conterit. Mox omnes inconditis clamoribus æra, lymphati-
corum in morem, complent: diceres fateri velle immensis ululatibus dignum facinus
se edidisse. Exciverant hi clamores Alfonsum Rodericum, in non remota cella
quotidianz precis pensum persolventem, & jam parabat ipse pedem è cubiculo
efferte, de novitate percontaturus, dum ostium particide obdident: Primus insilic
Aregnatus, insignis veneficus, idemque Divinitatis phantasticz usurpator, Caar-
upe germani fratri jussu, qui subito brachiduum amplexu Rodericum ligans,
mandat, ut feriatur. Nec mora sicarii clavas rotant, vibrantque. Sed Rodericus,
quamquam inter tutbam & ictus piè anhelans, Volebat ibi victimam cadere, ubi Sacri-
ficium offerre confueverat: verùm erupcentem, nitentemque ad templum per-
gere, sicarii ultà progredi non passi, alteris clavz rotationibus prosteruunt, donec
constatet etiam expirasse.

CAPUT
XXIII
Rochus Gó-
salvius &
Alfonso
Rodericus
mastrandantes.

*Rochus Gó-
salvius mortuus.*

*Et Alfonsi
Rodericus.*

UT RQDE extincto longus clamor dissonusque editus est, unus de facinore
exultantibus, alteris (nam non omnes conspirabant) tristissimum ejulatum in
commiserationis confessionem tollentibus. Particidæ, nondum satiato furore, ca-
daveribus insultant, Roderici corpus lumbis tenus truncant, crus evellunt, vestibus
detracis, iteratis vulneribus utriusque membra deformant, denique circum tem-
plum ignominiosâ circuitione protracta, igne in ipsum templum injectâ, flammis
tradunt, Sacta omnia profanant, aram in frusta minuant, calicem perfringunt, te-
timoniarum codicem minutim concidunt, intemerata Virginis effigiem, quam
Rochus Gonsalvius expugnatricem populorum vocitare & ad nova oppida fundan-
da secum portare solebat, dilacerant, Christi Crucis affixi icones duas tefixas in
ignem mittunt. Felices in eo generosi Athletz, quod eorum manibus morerentur,
qui JESV & MARIAE que ac sibi essent intensi. Misso post hæc de utriusque
nece ad Niezuvium nuncio, Barbaři omnes ad particidale couvivium dilabuntur.

CAPUT
XXIV.
Gens post
utriusque
accusa-

*Parranda
cadaveria
deformant.*

*Sacra pro-
phanant.*

*Campione
num maciat.*

*adolescentis
fornicata.*

*Seconda
transfiguratio.*

*CAPUT
XXV.
Rochi Gon-
salvi cor-
peros eius
loquuntur.*

*Rochorum
erga infra
diles amar.*

Ubi cùm se quisque de scelere jactaret, & tandem avitarum superstitionum compositionumq; & luxuriarum importunum castigatorem perisse exultanter vociferaretur: auctor est senex, Guarobaii Sociorum amantissimi tum absentis sacer, quamvis nondum Baptismo iniciatus, insolentes argueret, & exprobare particidas atrocitatem, qui hospites omnibus utiles, nullis nocivos & inermes, non habita hospitalitatis & beneficiorum ratione, crudeliter trucidasset. *Quia insania, inquit, haec est de summo scelere triumphare,* & si rem bellissimam fecisset, immenser exultare. Simul hoc dixit, simul particidæ, factum suum sceleris nomine sugillati non ferentes, in optimum senem irruunt, & tanquam in sacrilegi particidii appendicem maestane dilaniantque. Quid obstat, quin Anomonus hunc senem ad auferre nuncupemus? quem verosimile est quodam entheo spiritu, aut haustâ divinitutâflammâ impulsum, ut castigaret verbis feclestatos, & mortem admitteret, quz eum Baptismi cruentî stolâ decorum Patribus suis in Cœlum assumptis adjungeret. Stimulante, adhuc odio, particidæ adolescentes duos, Rochi Gonsalvii in Sactis ministros, rapiunt, deliberantque an in utrumque violenter agerent. Ex quo consilio sic discesserunt, ut eorum prævaluerit opinio, qui asserter popularibus suis esse reddendos, ne in se Patanenses exactabarent. Unus ex his adolescentibus auctor est in vinculis particidas recenti adhuc furore calentes acriter objurgare, minarique servitutem. Alter facri Olei vasculum è manibus sacrilegorum eripuit: adeò nihil timet legitimo & pio dolorc instigatus animus. Ambo ad suostremissi magno adjumento fucte particidii seriem sedulò indagantibus.

**CAPUT
XXVI.**
*Rochi Gon-
salvi cor-
peros eius
loquuntur.*

BARBARI sequenti die, edormitâ crapulâ nihilo temperantiores, ad particidii cadaveribus mitiorcm fuisse reperiuntur quam volebant. Interim accidit res mira dicta: quippe Rochi Gonsalvii cor ex ipso cadavore gravi & articulatâ oratione in hunc modum carnifices perstrinxerunt. *Occidisti, inquit, me usq; vivantem: occidisti corpus meum, & ossa mea confregisti, non spiritum, qui jam inter Beatos regnas.* Ob id magne vos manent calamitates, nam filii mei (Neophyti intelligebat) injuriam Dei Matris Imagini illas am ulturi convulsabunt. Unanimis hoc affectuete auriri & oculati testes captivi, quodrum aliqui addidere alias voces ex eodem corde fuisse auditae, quz dicent, scilicet illis denudò ad futurum operique laturum: adeò nihil vindictæ spirant Martyres in suos occisores, etiam post mortem benevoli. Prodigii raritas non mansuefecit, sed exasperavit obstinatos. Quare Caarupe Marangoz tortoti rursum mandat, ut Rocho peccus aperiat, scruteturque unde unde voces emittat. Is discesso pectori cor cùm eripuerit: *Ito ille, inquit, prestigiator loquitur,* continuatoque furore sagittam, ferro cuspidatam, in illud collimat, transfadigitque: reliqui ignem sopitum resuscitant, in quem lacerata corpora iteratè projiciunt immaniter exultantes.

**CAPUT
XXVII.**
*Sociorum
occisorum
cadaverare-
cupatur.*

DUM hæc aguntur unus ex adolescentibus Parancibus, quos ad suos particidæ remiserant, ex itinere ad Caasapaminenses delatus, Petrum Romerum de carorum Sociorum nece docet: quo auditio nuncio Caasapaminenses, pro more gentis, horribili primùm silento, deinde inter calaribus ejulatibus intertemperante in luctum effusi sunt; donec incalcenti dolore & in iram jam vergente, ab Romero vindictam sibi permitti postularent. Rometus vindictam quidem dissuaserit, sed rem sibi gratam Christianoque nomini decoram facturos significavit, si ad recuperanda occidorum Sociorum corpora pergere audenter. Nec mora Mbacaba, vir inter suos nobilis ducentos circiter homines ex omni multitudine selectos armari jubet: ad quos, *Eamus, inquit, & cum vita nostra pericula corrum cadavera dedecori subducamus, qui mortem non timuere, ut animos nostros excolerent: eorum exurias ab particidii vindictemus, qui nos à demonum servitute vindicatum venire.* Monenti vero Romero, ne cadavrum factore ab pio munere deterret se permitterent, unanimis respondere, genuinos filios non abhortere ab carissimorum parentum fratribus cadaveribus: quo dicto militum more iter attipientes, eodem quo discesserant dic, ad

neos locum, parrocois ad rura dilapidis, vacuum devenient, tamenque, antequam ab rusticatione redirent, ex sopito jam incendio semiustulatae Sociorum corpora educunt, atque eo quo venerantur ordine, frendentibus ne quicquam particidis, aliisque infrequentibus, opimas spolia reportant. Romeris, evaporato necumque dolore, laudavit reduces, qui fidem in vindicandis sanctis exuvitis heroico facinore rei Christianae se probaverant. Cum vero allata cadavera sigillatim exploraret, reperit inter seministrata truncataque membra cor Rochi Gonfalvii sagittam transfixum nihil igne iesum: ut sentires nihil nostrum ignem in cor caribibus ardoribus ignium posuisse. Mox rudi pro tempore utrumque cadavet lipsanothecæ illatum est, donec cultus componeretur.

*Cer Confal.
tui ab igne
ille sum fer-
matus.*

NON diu post Caatupe particida, trecentorum hominum instructus acie, repentinus Caafapaminiensibus adebat; Petrum Rometum, quem ob cœlibem vitam per ludibrium verulum vocitabat, de medio sublaturus. Municipes pro more rusticorum iverant, solique aderant juvenes decem, qui seniulo quodam duce arcubus & sagitis instructi contra confertam hostium aciem progredi ausi, adeò fortiter se gesierunt, ut illorum impetum detinuerint, acuerintque, donec, concurrentibus iam ex rusticatione Caafapaminiensibus, in fugam omnes, non sine furorum clade, nullo ex nostris desiderato, vetterentur. Cui rel magnum motuenum attulit ipse Romeris, qui pro tuendo gregi determinata morte in equo cum duobus aliis Neophytis equitibus prodiens, ita terruit particidas, ut fortitudinis miraculo attoniti frendentes furentesque, quod à retula (ut aiebant) & pauculis adolescentibus reprimenterunt, tentare secundum impetum non ausi sunt. Sed frendeant ringanturque amaro opprobrio particidit, nulquam tamen efficient, quin juvenes illi Caafapaminienses per omniam ora volent, qui vix ex barbarie in Carachamenorum Neophytorumque album relati, pro incolumitate advenas magistri contra populares & amicos suos, contra confertam multitudinem pauculi certo se mortis periculo exponentes armaverunt pugnaueruntque, & ostenderunt Deum per pueros posse quod olim per locutas.

CAPUT
XXVII.
**Petrus Ro-
merus ad
ne è qua-
ritus.**

*Caafapa-
miciensium
Municipes
Stabiles
tum for-
matus.*

*Barbaroz-
remans.*

PAULUS antequam hæc gerentur, hoc est, postridie quam Rochus Gonfalius & Alfonius Rodericius occisi sunt, Niezuvius, de eorum nece nuncio accepto, ferociter exultans, plumarum amiculæ & reliquo horrendorum titutum ornamento se vestiens, eodemque cultu unam è concubinis ornari & se sequi jubens, popularium concionem vocat. Nox erat cum frequentissimi convenere. Quare tenebrarum & multitudinis opportunitate usus, omni circum igne extinto, postquam horrendum nescio quid in gutture turbinasset, identidemque inani ex cucurbita crepitaculum agitassem, & dia lymphaticas vociferationes intercalari silentio distinxisset; tandem horrore omnibus concussis, his ferrè verbis Joannem Castillium de medio tollendum pronunciat. *Adeste tyrides, adeste, & in authorem* approbavit mei unguis dentesq; acuis, cur pigritias? Eriam vos fascinavit advenas? etiam vos rebellatus? Vestram fidem appello quosquot adeste, & viri, quam si obstinata denegatis, statutum nubilem ad astra revolare, & omnia elementa in vos armare, perdereq; pertinaces. Ita & opprimit Sacrificium advenam, pueros incantationibus affectos abluuentem, iuxta matutum in seminarum præstantissimas impudenter denegantem. Approbatu furore, Potifava, & Quarabius Niezuvii ficer, delebūt particidarum habiro, sceleris patrandi tempus & locum indicunt, dissimilanterque, ne preda elabatur, omnia agi imperante. Fo tempore commodum particidis accidit, ut nonnulli Erhni ci religioni Christianæ nomen daturi ad oppidum venirent, quibus secum assumptris, ubi illuxit, Joannem Castillium domi Deum orantem adeunt, dolose postulantes, ut religionis candidatos in album telatos velut pro more munusculo aliquo donare. Castillius advenas benevolè admissos in catalogum refert, largèque donar; quibus rebus intentum, siveque incautum, particide à ergo invadunt, laceratos fortiter ligant, colaphis & fuste cedunt, contumelias onerant, satum appellant, è pede raptatum prosternunt. Tum ille, si, inquit, ob ea manuscula, qua impertior,

XXVIII.
**Johannes Ca-
stillus tra-
cidatur.**

*Niezuvii
dilectus
tu.*

*Parroca-
rum fama-
lia.*

*Joannis Ca-
stilli appelle-
tur.*

*in me satis, omnia mea habetote, & me in mancipio vestrum servate. Ad huc
Barbati: Non te, inquit, nec tua, sed exiit tuum, Sociorumq; per Parana &
Frugica littera sparsorum querimus: persibunt, peribunt omnes nova superstitione anti-
sites: jam Gonsalvus & Rodericus parnas insigniter dedere, se sublato, per gemas ad
tricidandum Aragonam. Castilius auditio Alfonsi Aragona nomine, postulat ad
eum conferti, ut coram & in ejus consortio maletetur. Cum non impetraret, &
jamjam moriendum esse tumultuosè clamaretur: Non moriar, inquit ille, sed
animus meus post tormenta aeternam vivet. Sic loquacem oblongo fune vinciunt.
& pene nudatum extra oppidum per spineta & torrentium laxera, per asperos terræ
hiatus, inter amaros jocos infanosque clamores protrahunt. In itinere aperte faciem
ense feriunt, corpus sagittâ transladunt, oculos & alias corporis partes telorum eu-
spidibus pungunt, per intervalla Tucandâ Niezuvii servulo venitèm fortissimi
athleta clavâ immaniter pulsante. Tandem multâ fanie & obvio loto deformati
caput lapidibus obruunt, donec constaret etiam obusse. Sacrum cadaver inter
nova verbera & debacchationes, ut tygribus noctu esca fieret, in sylvas patricide
rapiunt: domumque, quasi re bellè gestâ, Niezuvio perpetrati facinoris seriem
narraturi redeunt.*

200.

CAPUT

XXIX.

Gris post
Janin Ca-
Rolin nec
ab Nucu-
vio.

Niezuvio
Infantes re-
baptizat.

Templo
restitut.

CAPUT
XXX.
Parricida
ad occidi-
don Pirati-
niensis So-
cioe conve-
lant.

Parricida
fuerunt.

Sicca f. gres
egunior.

Tellum & fa-
bia ab igne
perturbata è
furoriam.

*NIEZUVIO iteratâ carnificinâ latet, occisi Castiliis Sacerdotibus vestibus,
tanquam speciosz victoriz spoliis, se induens, simulque assumpto veterato-
rize superstitione amiculo, multitudine adesse iohâ, vociferatur: non esse jam cur
agrorum vastationem veterentur: jam totò posse majorum more quotquot vellet
uxores dueere: occiso Sacrificio, Divinitatis autoritatem libi rursum assertam
esse. His dictis, ad contemptionem Baptismi baptizatos pueros jubet ad se adferri,
& tanquam exauthoratos de sacro gradu deponere posset, calidâ aquâ eorum capita
lavat, sanctum Christum eluit, ne exorcisati falsis mysteriis remaneat, linguas fabulo-
sticanc, conchâ aspetâ abradit; neficiis primi Sacramenti characterem deleri non
posse. Mox velut exauthoratos alii rieibus initiat: expunctis Christianis nominibus
vetere restitut: fingit nefcio quem humorem clandestino artificio è corpore suo
dimanare, quo ad denuò (si Superis placet) baptizandos resuscitandoque utitur:
infantium matribus mimo præstigiatori, non sine tripudio, applaudentibus. Secun-
dum id, templo prius combusto, ceteraque supellecâ direptâ, Niezuvius popula-
ribus suis ad reliquorum necem animatis, in proximè sequentem diem ad Alfonsum
Aragonam & Franciscum Clavicu, apud Piratinenses curantes, occidentos pro-
fectionem indicit.*

*EN jam eò pervaserat fama conjurationis, & Socii Piratinenses ad ritè admis-
tendam pto Christi causa mortem incerto Sacrificio piusque animi affectibus
se dispulerant. Indi verò quamvis numero pauci (nam multitudo ad rusticationem
defluxerat) pro propulsando ab instrutoribus suis mortis periculo consilia conse-
rebant. Quibus in rebus dum sunt, ab vigilibus nunciatur non procul abesse Nie-
zuvianæ factioñi perduelles, inconditis clamoribus & piëtis ad conciliandam for-
midinem corporibus extrema omnia minitantes. Patribes lubebat in ipso templi
vestibulo a mortem, multis votis expeditam, piè præstolari, ni oblitissent Neophyti
Piratinenses, gloriolam Patrum suorum necem libi doctrinâ imposteriorum canturis
damno fore contestantes. Non vos, inquietabant, ad Martyrii palmam differendum
sollicitaremus, nisi certò sciremus cum nostra pernicie fore conjundam. Similis his dictis
ad proxima sylvz latebras abripiuntur magis, quam abeunt. Interim perduelles
circa trecenti, pauculis Neophyti Piratinensiess ne quicquam relutantibus,
Divi Nicolai oppido potiuntur: Aragonam & Clavicu ad mortem querunt: in
eorum templum & domum turmatim invehuntur: omnia indagant: in parietes &
testa saeviunt: ardente maximè Sole sub meridiem, mense Novembri, hoc est æstivo
hic tempore, in templi culmen aridâ palea concreta ignem injiciunt: cum non
arderent paleæ, Joannis Castillii librorum folia, quibus cristarum in vicem orna-
bantur, ex capitibus suis detrahunt, inflammataque applicant paleis: sed nihil*

seciū

secus palez , non concepto igne præter naturam , Deo vim flammæ interdicente , illæ perieverant . Insolentia miraculi non placavit peritos , qui perversis interpretamentis rem miram elevantes , etiam quād antea ferocius instuēre : actumque dero erat , nī è villis evocati Piratinenses quamplurimi pugnam redintegrasse ; in qua sexdecim ex hostibus cecidere , plures vulnera accepere , reliqui fugere , nullo ioris , præter pauca & levia vulnera , accepto damno .

*Parricida
figuratur.*

INTEREA Alfonſus Aragona & Francifcus Clavicus , magnâ rerum inopiam , ad Conceptionis Ibitiraquonorum oppidum , coacti fugiebant , quod jam volaverat fama Niezuvianz crudelitatis , & Didacus Alfarus convocaverat ad coniunctandum oppidi primores : quotum Dux Nicolaus Nienguitus : Nullum proderit , inquit , è patri , præter ciuitate arma consilium , ciò prævertenda sunt hostium machinations & ne nos in consilio capienda cunctis abundos oppriment . Evidem de me meis , affectio sic axillari velim , uxores caseratq; necessitudines non prius revisuras , quam hostibus repressis , carorum magistrorum uicem copiose parricidarum sanguine expiaverimus . Nec plura effatus , ducentos è popularibus suis armari & se sequi juberet , beneque animatos ad tutandos Provinciæ fines , in Pitatinensem agrum deducit , latissime factarum putans , si nominis sui autoritate hostem remoraretur , donec longinquiora auxilia convenienter . Interim , auditio ab ceteris Sociis per reliqua oppida de Rochi Gonfaliu & Roderici necesse auicio , inter mortuissimos Indorum ejulatus ubique trepidatum est . Augebat metum sparsus ab hoste ruinæ de reliquorum oppidorum in omnium Sociorum necem conipitatione . Singuli de absentium Sociorum periculo magis , quād de proprio , angebantur , verentes ne gravius aliquot malum inopinatis exureret . At ubi cogitum est Joanni Caſtilio illatam etiam esse necem , & ab Niezuvio ad bellum Societatem follicitari Ethnicos mari Athlantic obversos , ut reliquias res Neophytorum labefactaret , aucta in immensum per cuncta oppida trepidatio est . Quare novi nunci in Hispanorum urbes atque Indorum pagos longè latèque dimili sunt , qui nostrorum militum paucitatem , & hostium numerositatem , periculique magnitudinem praedicarent : & quanta esset celerandi necessitas , atque quantum Socus omnibus immineret disctimen , si se interiores populi Niezuvio conjungerent , demonstrarent . Interim milium manipulus ad Caſapaminiennes transmittitur , qui Petrum Romerum , hosti maximè vicinum , periculo subdecerent . Sed Caſapaminiensium primores ejus discessum prohibuerunt , affirmando se eo carere non posse , nisi vellent Neophytes omnes , Catechumenosque , ad latebras suas , pastore destitutos , postluminio redire . Si temanceret , denudò facturos objectu corporum , ne aliquid grave ei accideret . Cedendum petentibus fuit , ne quid in bene meritos peccaretur . Inter has res , exploratores tres in manus venière : factoque examine repertum , eos parricidiu participes fuisse , & animo hostili venisse , ut nempe Quaracipucutum , inter Ibitiraquanos primæ authoritatis Caſiquum , ad Niezuvu partes confanguinitatis titulo pertraherent . Aderat tum inter milites Quaracipucutius , qui interrogatus ab Didaco Alfaro , quid cum talibus cognatis suis agendum vellit , respondit in eorum acta ritè inquirendum , & si nocentes essent , nullam sūz cognitionis habendam esse rationem : nullum enim fī vera Religionis hostem inter affines suos imposturum computaturum . Quare Didacus Alfarus ab exploratorum præcipuo arma deponi in experimentum jubet : sed ille ferociter resistens , pede retracto , sagittam arcui aptavit , in Alfarum collimatorus , nisi ab circumstantibus repressus , vinculis oneratus fuisset . Octingenti jam milites convenierant , quibus copiis Niezuvium adhuc imparatum , & lividenses in campum progressos , laccissere placuit . Iviscusi in oppido duos tanèum ex hostibus reperire : ab quibus Antonius Bernal , Societas nostra adjutor , eō se duci voluit , ubi Joannes Caſtilius occubuerat . Quōd cùm pervenisset , Neophytus ex ejus comitibus unus repentinā itā incensus , exprobato captivis illis parricidio . clavam elevans , en ait , per acerbam ironiam , en clavam & aliud de Societate Religiosum , feri fiaudes : sed ante , hoc habe . Simul hoc dixit , in pectus & caput captivi clavam iteratò impingit : & actum erat de homine , nī Antonius nosker ex equo de-

*CAPUT
XXXL
In scies
cavigua-
tur.*

*Ibitiraqua-
nonum fide-
liam.*

*Sociorum
repulsa.*

*Auxilia po-
blata.*

*Exploratores
capti.*

*Didaci Al-
farus person-
alem.*

*Neophytes in
parricidas
magistras.*

Cadaver
receptaculum.

Nivisfera
victoriam.

CAPUT
XXXII.
De Carron
fibis vindi-
ctis sumit.

Emmanuēl
Capralis au-
xilia adpre-
parat.

De ceteris
auxiliis.

Carronibus
superioribus.

Societas
moderatur.

Parricida
tafigatis.

siliens, represso ferociente, tertium iustum divertit. Mox pie veneratus Castillii ex vias, quod sündon dectet, talari se ueste exuens, lacrum pignus semiustulatum cā involvit, & ad Piratinensem oppidum reportat. Sequentim ac nostrarū cohortes in conspectum hostium venēt, a quibus cū Niezuvium & teos sibi tradi per internuncios postulassent, si pacem malcent quā bellum, nullum præter tela respondit accepere. Quarē tanto impetu invecti sunt, ut momento fermè temporis, fuis fugarisque hostibus, victoriā cum multorum clade obtinuerint. Ex nostris tres taorū desiderati, triginta estra periculum vulnerati. Niezuvius primus ante pugnam fugiens, rite ex arborum ramis confectā, cum paucis comitibus, Urvacā transīstio, eoque per varia loca profugus latuit, donec post aliquot annos in latronum manus incidens, furoris sui poenas luctet: etiam in miseria sua diu formidabilis, quod eius conditio ignoratur. Imbellis multitudo omnis sine spe restaurandi oppidi victoribus cessit. Niezuvii villas, quas cum concubinis numero pares habebat, flamma absumpit.

POSTQUAM justè irz utrumque litatum est, Nienguitus in Piratinensem agrum vītores reducens, reperit nova convenisse auxilia: nam Emmanuēl Capralis Alpoinus, nobilis Lusitanus, Hispanorum manipulum suis sumptibus publicā autoritate ex Sancti Joannis urbe octoginta leuci distante conducterat, & ex Indorum oppidis Divi Francisci familiæ subiectus Frater Gregorius Oluna, vir ap̄peimē pius, ducentos Neophyros & totidem Joannes Gamatra, vit immortalitate dignos, in Sociorum tutelam miserat. Ex remortioribus verò Neophytorum nostrorum coloniis Atapisanduviis, & alii Casiqui, non contempnēdam manum adduxerant. Ad quas res conficiendas non parvum momentum attulercat Didaci Boroz Assumptionis Rectoris authoritas, qui frustra tentatis Paraquatiensem Hispanorum ap̄mis, ipse per se accensita auxilia contraxerat, & magnis itineribus, consilio conferendi ergo (nam vices Provincialis absentis gerebat) Piratinensisibus se adjunctum venerat. Vigesimo Decembri Emmanuēl Capralis, reliquorum Dux, copias omnes ad Caalapaminensem, ubi Petrus Romerus periclitabatur, certimē deducit. Nec sine providentia Numinis celeritas fuit: nam altero quām venerat die, Caarōēnses parricidae numero quingenti, nihil nostrarum copiarum confici, in Caalapaminensem agrum descenderant, & jam infolentes imminentib[us] oppido, cū nostra cohortes ex improviso eductæ, tanto perduellibus, ad conspectum præsertim Hispanorum equitum, terrori fuere, ut post primum incursum, secundum insultum non tulerint, ad proxima nemora tumultuose se recipientes: quibus hinc Capralis Alpoinus, hinc Nienguius magnam cladem intulere. Multis fugā dilapsis, quinquaginta captivi in potestatem venēt, inter quos Caabure & Caarupe, necnon alii insignes parricidae. Altero mane militari ordine progressi, Caarōēni oppido potiri sunt. Ibi statim de supplicio reorum actum. Multitudine cenfēbat in omnes animadvertisendum: pars tanior pronunciabat rebellionis capita foliūmodò effigie amputanda. Societas sententia mirissima erat, nolentis suās injurias sanguine aut nimium justè ulciſci. Sed Capralis Alpoinus ita rem rotam moderatus est, ut omnibus aliiquid concessibile videtur: nam latā in parricidas omnes capitū sententiā, duodecim tantum ex omni numero de legit, qui, quid alii mererentur, ultimo supplicio ostenderent. Caabure & Caarupe, conjutorum primi, laqueo vitam finire. Marangoa, Rochi Gonſalvii interfector, eo quo scelus patraverat loco, ē furca suspensus est. Potirava, conjutoris author, postquam aliquandiu cum Araguira Joannis Castillii interfector fugisset, ab ipsi met Ethnicis ambo traditi sunt: de quibus etiam postea sumptuum supplicium. Unus Caabure inter blasphemias ineptias, non admisitā Fide Christiā, expiravit: reliqui primo Sacramento expiatā piè mortem admisere. Atque hi ad unum omnes cum reliquis captiuis assertuere, causas illatae patribus necis nullas fuisse, quām quod Christianam religionem odissent, & suas antiquitates amarent. Marangoa moriens affirmavit, Rochum Gonſalvium verè post mortem loquutum fuisse, utpote cuius os, cū cor loqueretur, contitutum convulsumque à corpore efficit.

erit. Sic non frustra cecidit loquacis cordis raticinium, afferentis, Caaroenis ubi parratorem facinus acerbas res manere, & pollicentis osoribus suis iteratum auxilium. Humanis judiciis Divina subiectam: neque enim casu factum esse arbitror, ut omnibus & solis Sociorum interfectoribus, antea ianis, postquam capri sunt, fecerit & maleolentes pustulæ in manibus nascerentur. Saè Marangoz manus ita imputuerunt, ut sibi ipse horreri esset. Cujus rei juratus iestes ex tabulis publicis proferre possem. Atque hæc omnia documento esse possunt, quām non lento gradu nobilia scelera prosequatur Divina Nemesis. Nemo ex Neophytis repertus est, qui pro cognatis suis perduellibus judicem oraret, aut mallet condonari magis, quam puniri.

CASTIGATIS Caaroenibus, Didacus Boroa factas Sociorum exuvias, secundum ritus & honoris ergo, ad Conceptionis oppidum transportari curavit: quia rum oneri, per aliquor dierum irer, milites ex bello reduces, & nobiles Casiquii se invicem succedentes, succollavere: donec Ibitiraquanorum oppido proximus feso obviam effunderet multitudo, & utrimque pompa, ovationi quām funeri propior, ordinaretur. Præcedebant cum signis victores, post se captivos revictos trahentes. Subsequebantur Ibitiraquanorum distincti ordines: primus erat puerorum vario plausi & frenmiti acclamantium: his succeedebant mulieres iussæ contingē lachrymas, ne incestis signis memoriam tantæ felicitatis fodarent. Inde gradiebatur virorum agmen, quos excipiebant gentis primores, & quotquot variam musicam excolebant. Feretorum latera claudebant nostri Sacerdotes, qui ex multis oppidis confluerant. Plebs arcubus triumphalibus vias ornaverat, & per justa intervalla festos ignes intenderat, aliaque latitudine ostamenta exhibuerat. Inter hanc pompam sacra cadavera in Conceptionis templum inducta honoriæ pegmati imposita sunt: Postquam pompe tumultus subsedit Didacus Boroa pro suggestu luculentâ oratione eos laudavit, quibus sepulturæ honos habebatur. Victores appellavit, & in morte felices, qui inter ipsam virtutem defuncti sanguine suo gloriari acriteritati consecrarent. Eos dixit Deo caros, & Superis patres, futurosque olim in terris venerabiles, necnon apud supremum Numen Americanorum patronos. Conversus deinde ad Hispanos milites, natales operæ gratias egit, monens Deum quidem & bonam famam viris gloriosis optimum præmium esse: sed Societati præterea curæ fore, ut beneficium in non ingratos homines collatum fuisse cognoscerent. Denique in immensum exrulit Neophytorum Catechumenorumque virtutem, pro religione contra gentiles suos & necessitudines adeò fortiter pugnantem. Mox tñt compositis sub aræ caderibus, & auxiliatibus copiis dimissis, pompa soluta est. Nec uno in loco honor Heroibus habitus est. Nam in Assumptionis urbe cives & uterque Magistratus, mixtis mæroris & latitudine signis, splendidè parentarunt, Rochi Gonzalvii germano fratre Canonico, Ambrosio & Augustini hymnum in gratiarum actionem festivè admodùm insonante. Idem præstitere nostri & Franciscanae familiæ alumni, summopere aentes, ut sibi reliquiarum aliquid mittere retur, quas ubique summi viri venerati sunt. Ante eas Paraquariensis Episcopus in genua pro volutus sanctè afferuit. si quidem eà autoritate earere, quā opus est ad Heroës Divorum albo inscribendos, sed neminem sibi obstitutum, quin privatim eos coleret. Mutius Vitellescus Generalis cor Rochi sagittâ transfixum, ex ipsa Paraquaria dono missum, in cubiculum suum inter lacram supellestilem, non sine commendatione, insrulit. Academia Cordubensis Gymnasticis encomiis: Nierembergii panegyri Hispanicâ Latinâque: Ioninus carmine: Ferrufinus Provincialis synopsi Regi Catholicio inscripti: Alegambe inter illustres mortes eleganti elogio: denique Didacus Boroa, eiusdem Provinciae Pzepositus, longè & accuratâ justi voluminis historiâ nostros Heroës celebrarunt. Mearum verò partium hic est breviter, quo quisque loco natus sit, & quibus moribus vixerit, posteritati commendare.

CAPUT
XXXIII.
Exuvie occiditorum Sociorum in tumulū recipiente, & honorantur.

Honor fa-
mularum.

PANEGYRIS.

Hispani lan-
datis.

Neophyti.
Catechumeni-
aque.

Socii obliqua-
mentarii.

CAPUT
XXXIV.
Rochus Gon-
salvius vita
et
virtutes.

Paratus.
virginitas.
officia.

Gonfalonius
septem appi-
da fundat.

Gonfalonius
virtutes.

CAPUT
XXXV.
Alfonso Ro-
dericus vita.

Innocentia.
Digna Christi
amor pati-
tum amar.

CAPUT
XXXVI.
De Joannis
Castillii
mortibus.

Castilla.

ROCHUS Goncalvius, ut ex authenticis tabulis constat, in Assumptionis urbe nobilibus parentibus ortus, pueritiam pietatis officii exercevit: adeo in tenebrae aetate gravis, ut solo aspectu ab levitate coetaneos coerceret. Adolescentiam disciplinas labundè exequam innoxie transegit. Primum ad aras facienti palmam plebs obtulit in conservaz virginitatis symbolum, quam Neomysta ex animi modestia gestare renuit. Jam Sacerdoti duorum oppidorum extra patriam eura demandata est, Patria subinde restitutus, popularium suorum Ecclesiæ regendz admotus, summz integratit famam adeptus est: quæ permotus Paraquariz episcopus, ei suas vices absens demandavit. Verum dum se ultrò peti ab honoribus videt, quadragenario major Societatem Iesu, ubi sciret integris repagulis aqürum dignitatibus esse interdictum, ambivit & obtinuit. Adhuc tyroni Guairurorum Provincia obtigit, quam cum majori labore quam successu administrasset, domandis Parancensibus Praefectus est: apud quos conditis Jaguapnand & Itapuano oppidis, ad Urvaicam translatus, barbarem gentem patientia ac fortitudine ita domuit, ut apud Ibitiraquanos, Piratinenses, Jaguaraitenes, Japeivenses, Caafapaminienses, livisenses & Caaroenses oppidis fundatis multa milia Ethnicorum ad Christi partes traduxerit. Tandem ob Christi imperium dilatatum, Heroum putpuram adeptus, anno etatis sexagesimo in coelesti capitolio triumphum meruit. Vir planè in omni parte vita sua mirabilis, inde placidæ & gravi, ita ut ejus facilitas nihil demererit autoritati, nec innata gravitas ab alloquo mortales abstrecteret. In suscipiendo pro Christo laboribus piè temerarius; in ferendis planè ferreus. Non tantum copiarum, sed etiam necessarii cibi & somni, plusquam decebat perpetuò laborantem abstineens. Orandi studium ardentissimum cum opere extero ita conjunxit, ut alteri dumtaxat, non utique studuisse videretur. Urvaicensi & Parancensi missione iterato & diu praessejussus, exemplo potius quam voce moderabatur. Obedientia tenax erat, etiam cum dispendio propriæ estimacionis. Altitudinem animi per haec maximè ostendit, quod quamvis magnas res pro Dei gloria amplesteretur, nihil tamen atrogans, nihil superbum præterferret. Laetèa planè fuit Guaranicz lingue eloquentia: pro suggeritu, quando res ferebar, acrimoniam adhibebat. His virtutibus posteritati & Cœlo & commendavit Rochus Goncalvius trium votorum solemniter in Societate professus, cuius infinita amplificande Dei gloria euplide, & laborum insatiabilis fama, necnon demissio animi magnitudini par, ita se in omnium opinionem insinuavit, ut passim ab domesticis externisque Sanctus appellaretur.

AT Alfonso Rodericus, Zamoræ in Castella honestis progenitoribus natus educatusque, Societati nomen Villagarciez dedit. Non dum post maximè volenti Paraquaria Provincia obvenit. Confesso studiorum curieulo Guairuris primùm domandis, deinde Paraquariensis, Urvaicensisque ad Fidem & humanitatem convertendis, sedulam operam navavit, donec trigesimo-tertio etatis anno occumeret. Prater alias animi virtutes sic integratam coluit, ut, teste Joanne Ferrufino Provinciali, semel acceptam in primo Sacramento innocentia stolam nullius gravis peccati labe inficerit. Christo vero pro nobis passo sic afficiebatur, ut cùm ab eodem Ferrufinus percunctaretur, quid esset cur adeò juvenis propè executire? candidè responderit, cam se pati oculorum detectionem ob quotidianas lacrymas, quas sibi Christi patientis meditatio eliceret.

JOANNES Castillius vultu & moribus amabilis, Belmontanæ in urbe Toletani regni, dñis parentibus, benè omniato Crucis amarobus die, decima-quarta Septembri, anno millesimo quingentesimo nonagesimo-sexto, natus, Latinas literas sub Didaco Berosa, postea Paraquariz Provinciali, in patria didicit. Adolescentis insidiante pudori mulierculam arrepto fuste fugavit. Alios blandi scilicet verbis se appellantes, tanquam pudori noxios, verborum & oris asperitate sepè arcuit. Compluti philosophiz dans operam, anno 1614, vigesima-tertia Martii, in Societatem cooptatus est. Madriti Religionis tyrocinium notus Eusebio Nierem-

bergio (quem postea Hispanico Latinoque sermone laudatorem habuit) feliciter poluit. Gelidissimis noctibus procul ab loculo vestis seponeret, ut postridie per algorem queritare cogeretur. Nihil de se magnificè loqui audieris est. Omnum amores castissimè oris venustate & urbanitate ad se alliciebat. Spretis parentum lacrymis, in Paraquariam navigans, triennio integro in Chilensis regni metropoli (in quo regno ejus patrum exercitus Regii instrutor erat) latitudinem docuit. Inde in Tucumanum revertens, Aethiopiam sibi blandicietem fortiter abegit. Percurso quadriennali Theologie curriculo, & ceteris religionis nostræ experimentis feliciter peractis, ad Urvicenses milles in plenitudine atatis, Christi die Veneris, & hora tercia, triumphum meruit. Niembergius narrat, dum abs se Madrito discederet, in Indiam navigaturus, præsensisse nescio quos animi motus suggestentis venerationem erga Caſſiliū: & exinde nunquam dubitasse, quin magnæ rei amabilissimus juvenis coelitus desinaretur.

Papuanus
contingens.

Sed jam totis temis vehisque vertor in Guairaniam, ubi Antonius Ruisius & Franciscus Diaſtanius, ab superioris anni expeditione reduces, Gualachorum regionem aggredi, inopinatam dæmoni cladem intulere. Regio Gualachorum, quos & Guanianas vocant, inter Taiaobæ terras & Urvicenses Iguaſuanosque populos media, ad usque mare versùs Brasielia latissimè excurrit. Gens omnis, ut lingua, sic moribus ab Guaraniis differt, cum quibus pñè continua prælia gerit. Numerosior longè foret, ni domesticis le belligerationibus attereretur. Ubi enim hydromelle in circularibus compotitionibus incaluerint, obleſtamento in furorem verso, obvris quibique instrumentis in lele insurgunt, adeo ferocius, ut multi aut foeda vulnera accipiant, aut animam cum erapula & sanguine evomant. Quæ festivitates cum saepius occurrant, necesse est gentem ornarem numero minui. Mortes augent frequentes magi, venena spargere & incantationibus mactare assueri. Crebrum ipsis est cum dæmonie commercium. Venatione potius quam agriculturâ se sustentant. Exiguos pagos non longè abs se invicem semper eos incolunt. Nullus ad eos haecenùs Religionis Christianæ ergo iticavera: venticabant tamen finitimi ad ferrifodinas, quas pauci Hispani non longè ab Piquirio Paranz influente exercebant. Igitur cum Gualachi famè percipiant magnum Taiaobam, cum quo bellum gesserint, abutatà feritate, Religioni Christianæ nomen dedidit, ad Ruisium iteratò nuncium misere, significantes aliquot pagorum municipes vitæ Societatem, fundato magno oppido, amplecti velle. Ruisius in Incarnationis colonia cum Francisco Diaſtano verſabatur, cum id nuncii acceperit quo in socium assumpto, Villaricam duſſeillimò itinere periret. Inde ad Gualachos duo itinera erant: unum, quo per ferrifodinas quinque diuum intervallo ibatur. Alterum, quo adverso Huiusmodo per Taiaobæ & campeſtrium Indorum perpetuo belligerantium terras eitecumflebat: illo Ruisius, hoc Diaſtanius ingenti cum periculo processit: nam per eas terras atioli infestissimas nullus haecenùs penetrari: primusque, favente Numinе, feliciter eō pertulit Diaſtanius. Cui campeſtrium Gualachorum fines ipgressio, sexto itineris per foliudinem die, majora pericula se ostentavere: duabus Antropophagorum cohortibus, & non post multò majoribus copiis occurfantibus, à quorum furore atque aliis discriminis speciali semper Numinis favore le extricans, ad Gualachotum regionis patrem peste infectam pervenit. Ubi ingentem infantium numerum, & interpreti usus, quamplurimos adultos nostris Mysteriis prius imbutos Sacris Lindis abluit. Antonius verò Ruisius recto, ut dixi, itinete tendens, quinto postquam Villaricam discellit diē, Gualachorum ēnes ingressus, graffante peste multis in locis, pluribus etiam capitibus salutares Aquas intudit. His rebus occupato, Chiquitorum trans flumen Piquitum incolentum nuncii occurrunt, unum de Societate Iesu Fidei Christianæ magistrum & oppidi metatorem sibi concedi postulantes: quos spe alios domum remisit, spondens le eō Sacerdotem missurum, dum sufficiens Iodi ad confundandum iultum oppidum concurriscent. Octo mensibus in peste infectis baptizandis positis, Ruisius & Diaſtanius tandem ad locum concurrerunt fundando oppidum opportunum: quem locum insidebat Cohe-

CAPUT
XXXVII.
Gualachi
eacoluntur,
& apud eos
Concep-
tio-
nis oppidū
fundatur.

De Gualachi
colonis me-
ritum.

Gualachi
Societas expe-
rat.

Potes gra-
fantes bapti-
zantur.

Chiquiti
Christianæ
legi docto-
res expe-
rat.

*Conceptionis
oppidum
fundatur.*

*Der aper-
tum.*

*Franciscus
Diasianus
labora.*

*CAPUT
XXXVIII
Guitavera
ad Christi
Eidem ful-
bucatur.*

*Dæmon dolo
fou caputur.*

Casiquius, quinque filiorum pater, quorum singuli singulis pagis moderabantur. Præterea multiali circuvi viculi novæ fundationi accedere optabant. Igitur magno Barbarorum concursum, erectâ solemnî ritu Crucis, oppidi fundamēta jacta sunt, quod Conceptus sine labo Virginis solemniter consecrare placuit. Sub hac initia Curitus, Gualachorum potentissimus, magni nomen apud populares & Hispanos adeprus, Ruius invitatu cum centum affectis Socios convenit, spondens se aut in suis terris oppidum fundaturum, aur si juberetur, ad Conceptionis oppidanos adjuncturum. Primum placuit: itaque in patriam cum spe dimisus est: stupentibus Hispanis, simplex Sociotum verbum potenter fuisse, quam arma sua, quibus desperaverant magnum Curitum aliquando subjugari posse. Post ejus discessum, quod ad Taiaobæ regionem circumflexum esset iter per Indorum belligerorum rerras, Antonius Ruius indicibili labore per intactas sylvas novam viam aperuit, quadriduo deinceps permeabilem. At Franciscus Diastanus novo Conceptionis oppido præpositus, Gualachorum linguam ad præcepta artis primus rediçens, & liminaria doctrinæ Christianæ documenta scripto explicans, futuris temporibus eam Domini vineam exculturis magnam utilitatem attulit. Præterea artes meehanicæ, & præsertim fabriæ, quarum notitiam ingenii dexteritate per se indeptus fuerat, exercens, gentem novam ferramentorum æquè egentem ac epidam sibi maximè conciliavit. Exstrucendo templo, quantâ potuī pompâ in sepulchrum intulit infantis corpusculum, paulò ante mortem abs se singulari Dei providentiâ in una excursione baptizatum: valutique pompæ ostentatione ad permulcendos Barbaros, ut veillent deinceps infantes suos sacro Fonti lobenter exhibere. Farendum tamen est, ex hac gente, ob ebrietatum & furibundorum rituum inverrationem, non admodum numerosos animorum fructus fuisse perceptos.

Vbi Antonius Ruius ad Taiaobæ terras aperito abs se itinere pervasis, ad Guitavera novis foundationibus obnitem, & nova oppida deltruere coñantem, Christi partibus conciliandum, animum adjectit. In quo superando cauit vis adhibenda, ut in ornancementum virtutis permisus videretur, volente JESU Socios suos valido iterum hosti opponere, ut quasi concatenata una alteri triumphorum materia succederet. Nam Guitavera, Antropophagorum ac Ariolotum in Guairania facilè princeps, ob carnishumanæ aviditatem, ab longinquis viciniisque populis tanquam hominum exterminator habitus, Christiani sanguinis præteritum ficiens, omnem posuerat operam, ut Simon Maçeta, ad quem quamplurimos fuz factionis Ethnies Religionis Christianæ ergo transfugisse intellexerat, in casles illasque suas incidenteret. Insuper Casiquis omnibus, potestatis metu aut ariolandis maleficio sibi adhærentibus, denunciarat, neminem sibi suavius blanditurum eo, qui Ruium laqueis suis irretisset, aslumque suo palato obrutissiset. Huic fævitæ individuæ erat superbia, quâ se turpis helluo tum Sacerdotem magnum, tum Guairanæ totius Ducem appellabat: eoque vefaniz devenerat, nt ferocie fuz vires non alio, quian ad avertendos ab Religione Christianæ populorum animos, asserta sibi phantasticæ Divinitate; usurpandas putaret. Ægerimè ferebant Socii id hominis monstrum rebus vesteribus conservandis & novis stabiliendis obstaculo esse. Idecèrè èd omnes curas dñpum circumulerant ad investigandum, num quâ via infestissimo hosti adeundo mitigandoque pareret. Sed ex variis experimentis ita didicerant, ut nullâ humanâ ope homo dæmonis familiaritate (ut ferebatur) infamis Christianis rebus conciliari posse crederetur: præter spem tamen dæmon suis artibus captus est. Nam cùm ex Ariolorum cadaveribus oracula sua tanquam ex triponde promeret, renovatæ Pythagoræ μανιμέντων, dixisse fettur, Quaraciti, olim ante mortem pro Deo habiti, animam in Antonius Ruii corpus demigrasse, omnemque Divinitatem suam in eum transtulisse: quâ re pervulgatâ, Ruius Deus esse & Quaraciti rediviva imago Ethnicorum omnium ore ferebatur. Quæ res præter dæmonis consilium haud minus emolumenti dñpist Ethnicorum rebus, quâ adjectit rei Christianæ, plurimorum animis eâ occasione ab superstitione averris; dæmonis dolo in favorem novæ legis cedente. Quippe Guitavera studio incensus

videndi Ruisii, seu, ut ipse aiebat, tedi vivi Quaracitii, post annos ultrò citròque millos, cum ducentis Indis militanter instructis, magno apparatu se dat in viam. Ubi Divi Pauli apud Inianenses oppido proximus fuit, certum hominem destinat ad Ruisum & Maçetam colloquii conditiones explicaturum. Non expectato ratiōne responso, ex improviso oppidum ingens, stentore plausum voce suiplius mendax præco vociferatus, to iuxta conditionis oblitum præter morem in præsentiarum terram calcare voluisse, ut exterritorum Sacerdotum aspectu frucretur. Hzc & similia deblatetans Ruisum & Maçetam in suo offendit, ab quibus honestè sedentibus pūsus est in humili scanno sedere. Sed ille intolerabilis fatus, qualem nec mīni in scēnis aliorum solent, allecīs suis imperat, detrahant ubi vestes, scānumque & subpedale sternant: mox ipse considens, & de feritate superciliosaque aliquantū remittens, solito gentis more Socios salutares qui vicissim salutēs precati, cūm plura de his bonis, quæ Christus nobis acquiuit, addere vellent, ob Barbari inquietudinem, colloquio in opportuniore tempestivitatem dilato, ab invicem discesserunt. Sed Socii, nullā arte magis conciliari Barbarorum animos, quām epulis, experti, duos boves māctant, capitāisque lauto convivio, ceu diserto exordio, benevolentia, sic deinde Ruisus Guiraveram præditionis metu oratione tuti timenter alloquens, reliquum Orationis pertexitur. Frustrā, inquit, b. Guiravera, infidiles eorum times, qui nihil magis, quām pro angenda Dei gloria mortem appetere appetunt: vides quām simplicitate nos tueamur & inertis inter armas tuos satellites munimē suspicaces, de lante excipiendū illi agimus, qui nihil satis habuisse dicuntur, quām nos scis laqueis irretire, devorareq. In animarum lucro intrensi nullorum corporibus battenti noxiis fūimus, nihil satis habentes, quām si unius Dei cultus omnium cordibus insinueretur. Hic spe frei pericula ridemus. Ceterum non te decipiat, o Guiravera, vani nominis umbras: nam ego & in mortales sumus, nihil nisi de mendaci oraculo technis usurpo, nec tibi, quām vānd jactas, Divinitatem attribuo. Ego & tu pulvis erimus & pulvere olim facti: hac nostra origo est, idemq. finis. Ergo, opūlvis, detracuisse, & tandem disce, quantum vilis terra porto ab omnium Conditore differat. Quid te factus de crebro Orbe, quis hactenū iste te gesseris, ac si ad Orbū pestile natura esse videreris? non hominum creator es, sed destructor: non dignitatem arbitris, sed utripe vidiōrum mancipium: non humani generis lexitas, sed vorago, semel adhuc erubens hominum corpora & aliis subiungit: non rerum conditoris, sed ventosum demonis sternutamentum. Ceterum sic habeo, eam esse Dei elementum, qua semper parata sit suarum legum violatoribus, si supplices fiant, scelerata condonare. Homo Deum reverere, nī aeternū vindictam sentire marceret: modo in patriam revertere, ponē te sequemur. Ad hanc Barbarus, multū de superbia remittens, ita de se credi volebat, ac si dicta animo imbibisset: sed fatis apparebat simulacra omnia agere, temporique servire. Plutes ex Casiquiis, qui cum eo vencrant, fastum hominis carpentes, nihil se magis velle, quām Religionem Christianam capescere, ostendebant, clam afferentes, si Socii in partiam suam venirent, pletoque Guiraverz allecīs, deserto eo, nomen Christo daturos. Ruisus porrò haud dubius populi studia Ariolorum & præcipuorum Casiquiorum autoritatē regi, preindo illā inclinata omnia in proclivi sote, Guiraveram aliquo officio sibi devin- ciendum existimans, illi vitgam, qualem Magistratus ferre solent, Regi Catholicī nomine tribuit, & ab quadringentis Neophytis armatis, honoris ergo, per oppidum deduci curavit: quibus officiis conciliatum le rebus Christianis utcumque ostendit. Post Guiraverz discessum, de deducenda ad ejus terras colonia, spredo quovis periculo, à Patribus agitaram est. Qua in re versanti Ruisio littere redduntur, quibus monebatur Incarnarionis oppidum ab Mamalucis latronibus infestari: quare Guiraverz negotio dilato, sumptuā celeritate ad propulsandam injuriam ipsi abeun- dum fuit.

ALiquo t Māmalucorum cohortes (de quibus suo tempore distinetius dicam) Tibaxivam fluvium, quā Sancti Xaverii oppidum proximè alluit, transmis- tant, nec longè ab Neophytorum nostrorum coloniis castra metati, Guiraniam totam non inani metu repleverant. Nam præterquam quod immensam Barbaro-

Guiravera
cum Sociis
collegamus.

Annona Roi-
fi irata.

Guiravera
utcumque
conciliatur.

CAPUT
XXXIX:
Māmaluc
rum adven-
tus.

*Neophyti et
capitales.*

*Christophorus
Mendoça
duo valvulae
accipit.*

rum, qui nondum nostris Sacris nomen dederant, sed ad ea capessenda præcincti erant, populationem fecerant, aliquot Neophyti Incarnationis oppidanis in captivitatem abegerant; qua de re Christophorus Mendoça religiose conquestus, nihil aliud quam dipteris retulerat. At ubi advenerit Ruiius, urbanitatem apud latrones frustra esse arbitratus, Neophytis suaderet, ut se suasque necessitudines tueantur. Nec mota mille Neophyti ad Mamalucos cum armis pergunt, quod antequam pervenirent Josephus Domenecus & Christophorus Mendoça, Ruius iussu, castra latronum exiguo comitatu adeunt. Sed jam proximis latrones confertim insurgunt, felopeta explodunt, Indum unum è Sociorum comitibus occidunt, Christophorum Mendoçam binā in corporis parte sagittā ferunt; qui gloriose pecticulō factus audaciōt, comite Josepho Domeneco, per reluatantes Mamalucos castra ingreditur, ducem latronum objurgat, captivos reponit; negantibus denunciat totius Guaraniz Neophyti armorum jure usuros. Nec plura efficiunt, captivos solvit, eductosque ad Ruium magnacum laude reducit. Interim latrones, acie in Neophyti nostros versā, pratio decertare velle videbantur, Ruius contempno, qui Dei & Catholici Regis nominibus interpositis summopere flagitabat, ne bellum quam pacem mallerent. Tandem tamen motis castis ab Neophytorum nostrorum oppidis tantisper recessere; Ethnicorum captivitate se contentos fore, & ab Neophyti nostri vexandis abstenturos in speciem ostendentes. Quamquam Socii sub hac herba anguem latere, magnum mox vulnus Guaraniz inflictorum non obscuris indicis (& quod dolendum est) non inani eveunt, verebantur.

CAPUT XXX.

*Sanctorum
Michaëlis
& Antonii
oppida con-
ducuntur.*

*Duo capiū
milia redi-
lla.*

*Taif. Van-
fuerki Man-
filla primi
laboris.*

*Sancti Mi-
chaëlis oppi-
da adi-
cauntur.*

*Sei milia &
quingentis
principia.*

*CAPUT
XXXI.*
*Sancti Thomae
oppida fundi-
to.*

INTE Rhas rueras Justus Vanfuerkius, Joannes Augustinus Contreras, Silverius Pastor & Ignatius Martines, nuper ex Europa adveniti Sacerdotes, in Guaraniam Novembri mense appulere, quibus statim & agendi, & patiens luculenta materia non defuit. Nam Coronati Campestres Indi, ad quos ante fœsiuannem Antonius Ruius & Franciscus Diastanus frumenta penetrare contenderant, primoribus gentis ad Christophorum Mendoçam in Incarnationis oppido degentem missis, Sacerdotes sibi dari & oppida fundari postulavere. Quod longe ardentius optaverē, cum rumor increbuit, eos tantum in captivitatem ab Mamalucis abigendos, qui se Socias IESV erudiendos non tradidissent. Quare Antonius Ruius, assumptio in socium Christophoro Mendoçā, ad eos progreßus, omnia in proclivi habuit. Ibituruna mons est asperimus, triduo distans ab Incarnationis oppido, cuius montis incolz jussi vicos suos hinc inde sparios diruere, & oppidum designato in loco construere, imperata promptis animis fecerē. Interim Christophorus Mendoça ad Ibianguiches, mari obversos populos, spe apud eos fundandi oppidi missus, cum infrequentes, & Mamalucorum metu hinc inde dispalatos reperiſſer, centum Ethnicorum familias secum adductas novis Sancti Michaëlis oppidanis aggregavit, adeo ut in nova colonia duo iam mille capita censerentur quibus Justus Vanfuerkius Manfilla, linguz Indicæ nondum peritus, ex scriptis tabulis nostra Fidei rudimenta indefessus explicabat; quā assiduitate factum, ut brevi balbutire & tertiale verba definens, Christianæ doctrinæ precepta prodignitate tradere cœperit. Isæc septem getmanis fratribus, plerisque ad magnanimitatis, unus fuit, qui singulari exemplio Societari nomen in Flandro-belgica Provincia dederē. Jaetus Sancti Michaëlis oppidi fundamentis, Antonius Ruius, Pataguirusuvio, insigni Casiquio, admidente, unius diei itinere ultra progressus, aliud oppidum ex reductione Barbarorum inchoavit, Divoque Antonio, Monachorum Principi, conferatum, Petro Molz, Apostolico planè viro, regendum tradidit: quod tot Barbari confluxerē, ut primo bimestri duobus capitum millibus & quingentis novella res publica steterit.

NEC infelius res gesta est ad Taiaobz terras: nam cum Franciscus Diastanus, Ruius iussu, ex Conceptionis Gualachorum oppido ad Archangelorum coloniam tantisper administrstrandam venisset, aliquot Casiquii Guraveranz factionis cum convenere, oppidum sibi construi tanto conatu postulantes, ut eis mos geri debuerit. Inter Archangelorum & Sancti Paula oppida æquali fermè intervallo

locus erat eminens, quod Divi Thomæ cœmeterium Barbari ex Majorum traditione ideo appellant, quod olim Divus ille Indorum Apostolus, per eas terras transiens, magnam multitudinem post Baptisum ibi sepelire diceretur. Qui locus, quis magnas opportunitates habebar, & circumvallatus esset multis. Ethnorum pagis, ad fundandum oppidum ab Diafanio, cœlestâ Cruce, designatus est: & ut miris Dei opera, ultrò tradidere suanomina ii, qui Ruisum sibi ad necem quæsierant, & inter Antropophagos crudelissimi babebantur. Præter quadragesimam familias (spontaneè se statim novæ fundationi devote) totidem alias per sylvas & arduas rupes excursione facta, idem Diafanus reduxit, construuntque oppidum Divo Thomæ jute bono consecravit. Inter has progressionum felicitates peltis pleraque Guairaniz nova oppida vastans, Socii laborandi materiam propè infinitam præbuit. Sed longè major eorum animos afflictabat sollicitudo reputantium, quod tandem vergerent tot latronum cohortes, verentimque, ne, excusso omni metu, spretaque Sacerdotum reverentiâ, & jam libato Sacro Sanguine, palam Neophytis nostris bellum indicente auderent. Augebat suspicione novus Parauariz Prætor, ex Europa per Brasilium eo, quo latrones ventitare itinere solebant, reçens in Guairaniam invectus, qui quia Societas rebus insensu erat, lugubrem historiæ materiam præbiturus timebatur.

N portu Boni-aëris naufragata concordia, & ejus loco emergens discordia, Republicæ capita periculosè inter se commisit. Prætor Huminis Argentei honestissimum vitum Commissioni Sanctæ Inquisitionis & Bullæ Cruciatæ præpositorum in vincula magno cum dedecore trahi jusserat; Episcopus vero, prætenso jure Ecclesiastico ob personæ munia, ad se causam pertinere aiebat: cum non imperaret, imperatâ Cleticis suis invasione, vi perfracto carcete, è vinculis hominem educit. Prætot armari cives, tormenta onerati, tympana pulsati, & omnia ad vim parari jubet. Episcopus contà lugubri campanatum fono urbem Sacris interdit, Prætorum fulmine Ecclesiastico terit: urbe factionibus discinditur: & nihil proprius etat, quam ut periret, nisi Societas Episcopum & Prætorem utcumque conciliasset: qui tumultu utrinque sedato, & armorum penitamusque Ecclesiasticalium nimiris amotis, lite ad Senatum Regium delata, ius luum deinceps legitime & inter fori claustra procurâunt. Sub finem anni, Mutui Vitellesci Generals littet aperte sunt, quibus primo loco Joannes Rometus, ero Nicolao Durando Mastrillo in Peruviam revocato, Parauariz Provincialis designabatur. Sed quia deponitam statim excusabat, secundæ litteræ referantur, Francisco Valquio Tuxilio Provincialatum in casu mortis demandantes. Cujus res antequam scribere aggradiat, pro instituto meo, Nicolaum Durandum Mastrillum, Provinciae nostræ utilissimum virum, debito obsequio prosequi lubet.

NICOLA O Durando Mastrillo patria fuit Nola, Neopolitani regni utbs inclita, Nobilitatem è Mastrillorum stirpe non sine Hispanianguinis mixtione hausit. Carolum & Gregorium Mastrillos, Societatis nostræ viros, planè illustres patruos, Marcellum vero Xaverium Mastrillum nostri xvi Hetoem clavisimum nepotem habuit. Centurionis gradum pñè puer adeptus est, ut nempè pluta ornamenta pro Christo sperneret. Neapoli Societatis tyrocinii & studiorum philosophicorum cuticulo erenio, Apostolicum laborum fuit, in Peruviam navigavit. Sacerdotio insignitus, ob adeptam linguæ Quichoz peritiam, pet Guamaneg traditum ad Ethnicorum terras obedientiæ alis delatus, multa pro augenda Dei gloria & din pertulit. Arequipam missus, ad Condestiuos Barbaric insignes populos excursione facta, memorabili illâ cinerum pluvia pñè obtutus fuit. Inde redux Julide Restorem egit: ubi Aimarram linguam discentes gentes illas barbaras, uti Alegarne refert, Apostolico spiritu excoluit. Deinde non interrupe labore Quitenus & Chuquifacensis Collegiorum Rectorfuit, donec Alvates de Paz, Peruviaz Provincialis, cum in Socium asumet: quo in munere sexennio posito, anno hujus saeculi decimo-octavo Procurator Romanam missus, ira se Mutio Vitellesco probavit, ut

Sancti Thomæ cœmeterium.

Franciscus Diafanus oppidum fundat.

Othomipes famula re-dimensionat.

Pofia.

Belli merum.

CAPUT XXXII
In Boni-aëris porta turbatur.

Discordia inter Prætorem & Episcopum oritur.

Ab Societas retrangufo separatur.

CAPUT XXXIII.
De Niclae Durendo Mastrillo Provinciali.

Eius patruos.

Parauariz.

Navigatione.

Mistimer.

Officia.

Statu Pro-
vinciarum.

Avia Duran-
di officia.

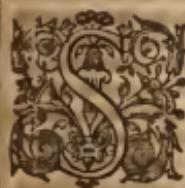
Priuina.

Mores.

eum summis muneribus admovendum (nisi ipse religiosè restituisse) in Europâ re-
tinere voluerit. Post procriptionem Romanam, & aliquamdiu gestum Limensis
Collegii rectoratum, legitimis Generalis litteris Paraquariz Provincialis dictus, ea
fecit quæ haec tenus scriptum. Provinciam capessens, viginti-quinque dotnos re-
gendas accepit, & quamvis is sedium numerus, abscisso Chulensi regno, & Calcha-
quiniâ valle de serrâ, necnon Jaguapuano apud Paranenses, Regum apud Guacu-
nos, Iivilensi & Caaroensi apud Urvaicenes oppidis destrutis, ad quindecim re-
dotus fuerit, ramen succeloci tuo unam supra viginti sedes apud Indos, & decem
apud Hispanos reliquit. Primos ipse Provincialium aperto novo itinere in Gui-
taniam penetravit. Post gubernatam Paraquariam bis Provinciaz Peruanaz, &
semel Collegio Limensi prefuit: clarissima quoivis in magistratu excellentis pru-
dentiz specimina dedit. Eius magnificentia Lima, Quito & Chuquisaca, templo
sua Europeis molibus invidenda debent. Demissi animi modestiam cum maximè
prodidit, cum post gesta tot munera Æthiopum curz se totum tradidit. In ad-
versis fortitudo, in admovendis rerum gerendatum obstatulis magnanimitas, &
ne singulas appellem virtutes, omnes in eo fuere gestis munieribus pares. Dida-
cus Boroa, audiens me, asseruit, in eâ opinione se esse, ne existimaret, nullum vi-
rum ex Europa in Americanam clarioribus dotibus praedictum navigasse. Limz, anno
hujus seculi quinquagesimo tertio, xatis octogesimo-septimo, initâ Societatis
sexagesimo-octavo, totius Peruvie locu, cuius ipse amorem & reverentiam planè
singularem promeritus fuerat, piè uti vixerat, fatis concessit.

HISTORIÆ
PROVINCIÆ PARAQUARIAE
SOCIETATIS JESU
LIBER NONUS.

Us initiom Anni millesimi sexcentesimi vigesimi -honi
Franciscus Vasquius Truxilius Provincie regimen accepit,
quo incentore Apostolicae expeditiones ubique feliciter
continuantæ sunt. Cordubâ ipsius Theologie magistri,
Sabbathinis diebus, ad Indorum suburbanos vicos, æquali
laborum ac animarum collectâ melle, sapientia exerrebant,
unde summo mandâ diebus Luna ad scholas suas redibant, his
excuriunculis majorum expeditionum desideria mitigantes.

Alli ex instituto missionibus destinati solito more & emolumento ad remota loca
ivere. Esterensis Collegii excursores, quinque fermè mensum spatio, littora flu-
minum Salsi & Dulcis excuentes, septem Indorum milia Exhomologesi à multis
nunquam aliâ usurpatâ expiavere: multos Baptizaveré, superfluias consuetudines
aboleveré, Idola cremavere, Tonocotibus, Diaguitis, Sanovironibus ad se
adventantes per interpres nostra mystera explicavere. Reperti, qui confessionis
ergò à locis duodecimo lapide remotis ad Socios accurrerent. Inda mulier medi-
tandis Christi laboribus clarissima, quoties domo exiret, reculas suas inobscetas suo
Crucifixo commendare solitabat, optimo successu, & nunquam fallente tali custode.
In Salteni urbe tractuque graffata pectis multis Hispanorum & Indorum corpori-
busse pavit: Sociis nostris, aëmias urorumque ut ex onguibus dæmonum eripe-
rent, domi forisque invigilantibus. Aliquot Esterenses Indz, ne lascivis juvenibus
illictum essent, deformitatem corporum ab Deo ferventibus precibus postulavere.
Riogz peste etiam omnia vastante notabilis fuit Hispani hominis malis artibus dite-
scens, & luxuriaz econo perpetuæ se voluntatis, exitus i qui in periculo morbo
cum absolvi à peccatis, pellice domi ad pulvinar suum retentâ, veller, nec id ab
Sociis nostris impetraret, alium Religiosum evocavit, à quo illegitimè absoluimus
Viaricum postulavit, quo accepto, audiit coepere ex ejus ventre. voces porcorum
adeò horrendè grunientem, ut nemo dubitaret margaritas ante porcum projectas
fuisse. In portu Boni-aëris lascivus homo in ipso Veneris actu deliquium animi
passus, per quindecim dies ardentib febitur: à qua liber ad vomitorum rediens,
in ipsa turpitudine repentina fato fedam animam exhalavit. In Sancta Fidei civi-
tate Socii, domi forisque, Æthiopibus, Indis atque Hispanis, utilitatem non con-
temnendam atulere. Uno ad Indos transfugas, in Insula contra Dominos suos
violenter se tutantes, non sine fructu excurrere etiamp auro. Indus homo Christiano
ritu ab viginti annis bonâ fide Matrimonio copulatus ita abhorrebat ab Sacris, ut
toto eo tempore induci non potuerit ad templi ingressum: examinata horribus
causâ, repertum est eum non fuisse baptizatum, sed olim ab Hispano homine no-
men Christianum sine initiali Sacramento accepisse: eo baptizato horror evanuit.

IN Chaquenisi Provincia Gaspar Oſotius majori laborum Apostolicorum famâ,
I quām proventu, perseverabat: quippe toto felquinno, prater pauculos infantes,
duodecim solummodò adultos Christo adscriptis: ceteris in immensa regione ob-
metum servitutis & iodolis seriociam à Fide averfis. Ex Tobarum oppido ad Ethni-
corum terras delatus, magno omnium plausu exceptus quidem est: sed temporis
progressa, cum gentis primores animadverterent, eo præiente, cibretati & avitis

CAPUT
I.
In Texum-
nia & Boni-
aëris regio-
nibus gelta
narratur.

1659.
Magistris
dabuntur
et curantur.

Et Esterensi
socia.

Puma indi-
gena furba
riffiana re-
putatur.

Et Lascivi
bestiæ.

CAPUT
II.
De expedi-
tione Gaspa-
ri Oſotius ad
Chaqueſea.
Oſotius brac-
ab Tobarum
expulſus.

de suffici-
enti transi-
tior.

affiliatio
exortum
dolere.

CAPUT
III.
Alfonso
Aragon
& Didacus
Vallaurus
moriuntur.

Vallaurus
moritur ab
demonis no-
natur.

Alfonso Ara-
gona patria.

Laudatio.

Ramilitas.

Virginitas.

De ejus vir-
tutibus Ni-
colaus Duran-
di judicavit.

vitiis vacari non posse, de eo expellendo agitavete. Accessit huic malo interiorum populorum perversitas, arma ideo minitantur, quod Christianus Sacerdos sese tam ex propinquio ostenderet. Utroque periculo Divinâ ope evitato, aliud supervenit ex oborta tempestate aedò fœda, ut Osorius grandine sub tentorio plenè obtrutus, omnino cecutuerit. Redium fuit ipso malo acerbissimum: nam Indi ex eis oculis per totum fermè diem enatas squamas intolerabili dolore dempserunt. Quibus demptis usum quidem visus receperunt, sed curationis ergo ad Hispanorum castrum redire debuit. Interjecko tempore ad eisdem Etnicos iterum non sine spe perrexit sed oberto bello expeditio hæc in aliud tempus dilata est.

ANNO ineunte in Assumptionis urbe è vivis sublatus est Didacus Vallaurus, Rioce in Hispania natus, ante & post initam Societatem piis exercitis addidicatus: hoc nomine mihi præ ceteris commandandus, quod per quindecim annos Sociis in Patanz & Urvicæ oppidis degentibus, materno planè affectu ex rebus Collegii succurrerit: poste affectis assiduis ministrarit: Socios in Assumptionis urbe commorantes infatigabili labore sustentat: omnes boni Coadjutoris partes impleverit. Motiens intento in præsentem dæmonem digito ita exhortoit, ut defeculissimus licet vitibus, se tanquam viperam, astante & horrente Josepho Oregio, in lectulo contorquet. Horrore depulso cum his verbis, *In Domino confido*, placidissime exspiravit. Meni Junio fatis etiam concessit Alfonsus Aragona Neapolitanus, qui intet confienda tyrocinii Religiosi & studiorum stadia, cam collegit Sanctitatis famam, ut palam Beato Alfonso Gonzagæ ob mortuam similitudinem, authore Alegambe, coniecretur. Per Collegium Neapolitanum sermo increbuerat Vincentium Catafam, postea Generalem, & Alfonsum Aragonam pari gradu ascendere ad culmen perfectionis. Quamvis Neapolis linguam Hebraicam publicè professus fuisset, non renuit tamen pauculis pueris Assumptionis in urbe Latinæ lingue rudimenta biennio integro tradere. Ad Urvicenses Indos Christo doctinados translatus, in novo Conceptionis oppido septem fermè annis incredibili laborum tolerantia perduravit: donec Sancti Nicolai coloniz fundandæ regendæque præficeretur. Biennio ibi posito, multis Barbaris ad Eidem conversis, ex ulcere in ore nato tabescens, ad Assumptionis urbem curationis ergo delatus, magno omnium dolore Anno staturi quadragesimo-quarto ad Carlos, uti speramus, meliore sui parte, Virginitatis palmæ decorus, evolavit. Post ejus mortem littera Mutiæ Vitelleci aperte lunt, quibus Assumptionis Collegii Rector designabatur. Defuncto Pataquariz Proepiscopus, utetque Magistratus, Prætor, & cives parentarunt. Ne singulas virti virtutes appellem, omnes in eo fuere aedò singulares, nt Nicolaus Ducandus Paraquariz & Peruvia Provincialis, cuius rei afferéderat, post peragratam Italiam, Hispaniam, & Australem Americam plenè totam, in publico conventu afferuerit, nulum haec tenus Religiosum hominem se cognovisse, in quo majora elucerent eximiae virtutis specifina, quæ in Alfonso Aragona. Erga MARIAM Virginem & ejus Filium amorem tenerimum, continuato cum iis per multas horas singulis diebus colloquio, sovebat. Erga Indos profusissime erat liberalitatis. Tam periculorum Apostolicorum amatorem, quando non aderant, quam, quando aderant, contemptorem se præbebat. Ne latum quidem nnguem ab Martyrii gloria, uti demonstratum est, abfuit. Rochi Gonçalvii necem præscivisse non levis conjectura est: nam paulò antequam cum Alfonso Rodericio mactaretur, utrumque hospitem in Sancti Nicolai oppido religiosâ cœniâ excipiens, in triclinio supra amborum capita hæc verba digitalibus littens inscribi curavit: *Basti, qui ad cœnam Agni vocati sunt*. Multa scripsit utilia his, qui Guaranam nationem excolunt. In eademia urbe statua Virginis incomparabilis formæ, eminentis in Hispania sculptoris opus, in Sacelli nostri domestici folio magna pompa & rotis urbis concurru collocata, hoc anno cepit clientū suorum & Sodalium patrocinio clarescere.

ROCHO Gonçalvio cruentâ morte sublato, Paranensibus & Urvaicibus Sociis, Petrus Roserus, eandem aliquando palmam adepturus, cuius oner par, suffecit est. Urvaicensis verò Provincia recenti tumultu concussa, & sanguine calens, in motu adhuc erat; torquebatque multorum animos superstes Niezuvius, & timebatur, ne, redintegratis alibi viribus iram reaccenderet, eò periefoliùs, quò recens victoria confidentiores Nophyros reddebar. Igmar Ibitianus, qui Neophyti, convocatis undique auxiliariis copiis, classem centum cymbaram adorans, eoque provehunc adverso Urvaicā, ubi Niezuvius res novas moliti putabatur. Circum omnia litora investigata, & per audacissimos quoque sylva excusa, donec inquietum animal plus centum leucis fugisse compertum est. Reditum meditantibus exploratores nunciant, in nemore procul abs se visos seniculos duos decrepitos proflus zetatis, morti jam proximos; ad eos tamen ob hostium suspicionem sine periculo penetrari non posse. Didacus Alfarus, qui classi aderat; nihil, iñit, in causa Dei pericula moror. Quo dicto, exscensione facta, per nethorum spissitudinem, accepto vize duce, iter capessit; repertos senes raptiū instruiti instructos riu Catholico abluit, & abluti in Cœlum, ut spes est, transportati sunt. Sic non frustra bellum tentatum fuit: nam Niezuvius longè fugiens Urvaicam urcumque metu liberavit, & dæmon bino vulnere accepto debilitatns est, ostenditque Deus aliò vergere sua & mortalium consilia, dum tanto apparatu è dæmonum servitate seniculos hos eripit.

CAPUT
IV.
In Niezu-
vium mo-
verur.

Felix des-
tritus senes
Baptizantur.

ETIAM in Iguasana regione aliquid turbatum est. Omnibus Sancte Maria Majoris oppidanis Ethnicis hâc tempestate indictum fuerat, ut unâ ex pellicibus in uxorem assumptâ, ceteras domo pellerent, si Catechumenorum albo inscribi vellent. Plerique, quibus coelitus major indita virtus, dictis paruere. Ceteri, verentes ne ad id vi adigerentur, fugâ elapsi, adverso fluvio, & deinde per spissa nemora fugientes, in semotis locis semente facta pagum avito more confracture, legi Christianæ nuncium temmittentes. Vulgata fugâ, Claudiu Ruierius, fidelissimos in specim Neophyros ad transfugas mittit, nunciatiuros nulli fugam fore dedecori, si cito tiderent. Sed nuncii imaginaria libertate allechi, munitâ repente voluntate, ipsi sicut ad quos mitrebantur, perniciosiores fuere: nam transfugis, ut in perfidia remanerent, & reliquis, ut oppidum desercent, authores se fore clam profitebantur: timebaturque ne malo exemplo alios Neophyros alicerent, totumque Paranam qualiter turbarent. Habilo super ea re Sociorum consulo, & Numine per Sacrificia conciliatio, Claudio Ruierius & Vincentius Badia, ne pars sincera per dilationem traheretur, acceleratione usi, difficillimo itinere cum fida Neophytorum manu eò pertexere: cùmque ad utrorumque transfugarum locum eo tempore pervenissent, quo viri omnes venatum lignatumque ierant; Casiquorum, quos secum ducebant, operâ, domibus injectus ignis, & multitudo imbellis ad oppidum abigi cepta est. Sub noctem transfuge ex venatione reduces, conspectu incendio, id quod erat suspicari, uxorum & pignorum suorum desiderio, Sociis se ultrò traditum venere: qui dissimulatione potius, quam verborum castigatione utendum rati, collaudato redeundi confilio, in diemnonem plerisque culpam teculere, assertentes nihil illo astutius ad pervertendos eorum animos, qui se ab sua tyrannide subtrahere vellent: caverent impostorum male monentem audire. Oppido restituti ingentem toti Parane iactitiam peperere, eò etiam uberiorem, quò ipi constantiores fuere. Nam non diu post omnes Christum professi, desertis pellicibus, legitimo matrimonio copulari, insignem de dæmonie victoriā reportarunt: cuius victoriz grande additamentum fuit, ex Iguashanis hoc anno quadringentos & quadraginta quinque baptizasse. Frendeat dæmon, & sciat se minorem Maria Majore, & calcadum, ubicunque sedem elegerit Cœlorum Regina.

CAPUT
V.
In Iguas-
na colonia
urbante.

Catechumeni-
turam fugi-
entem.

ab fuga re-
mota.

IN Acaraïensi Nativitatis Beate Virginis oppido etiam vietus triumphatusque dæmon fuit: nam prater multos Ethnicos Christo assertos, veneficus ille venerationis pudendus perdoctus, qui ante aliquot annos Claudiu Ruierium transfor-

CAPUT
VI.
De ceteris
Paranis re-
bus.

In signis ma-
gno conser-
vatur.

Oportundam
Barbarorum
apropice-
grediata.

Corporis
Chorbi op-
pilacionem
transfigra-
ta.

CAPUT
VII.
Carroëns
oppidi re-
fusurio
urgete.
Caaroëns
poneretur.

Parricidum.

Franciscus
Vasquius
Caaroëns
adit.

Aequitatem.

dere destinatar, & Sociorum doctrinam multipliciter sugillans populares siros ab Fide Christianâ averterat, post falsorum anguitorum instrumenta omnia & atro-landi deliramenta igni tradita, cum quinquaginta aliis sacro Fonte expiatiss est. Ad Paranam, peste summa infirmaque capita demortente, animorum constantia sterit. Abacatus in Divi Ignatii oppido Casiquius nobilis morti proximus, cognito uxorem suam de morbo filii minus pie conqueri, & morbi causam in venefici incantationes referre: *Aspice, inquit, has nugas, & tandem ab conjugi moriente disce, à Deo positos esse terminos vita nostra, quos praterire nec in nostra, nec in malo dolorum sit potestate.* In Corporis Christi coloniâ Duxem de morte filiorum Petrus Alvarates noster solatus, id habuit responsi. *De morte, inquit, filiorum fabditorumq; meorum, non est quod doleam, nam si Deo est placitum, cur etiam mihi non placeat?* Cui addidit alter, magni nominis Casiquius. *Hodie, inquit, genitorem meum morientem sine lacrymis vidis, indigenum raus corporis mei parentem lugere, qui tui, & Pater, anima mea parentis usi optatissimo fruor: lugerem fand, si te aliquando privaveris non dannum anime: non corporis Christianorum lacrymus dignum esse rcor.* Atque hæc omnis, licet communis videantur, tamen si ab ore eorum proficiscantur, qui feratum instar paulò ante in antris viicitabant, sapientissimorum apophregmatum laudem merentur. Ceterum tam finceret filiorum carissimorum sensus Petrum Alvarum permovit, ut quoquomodo posset, pesti singulis annis grassanti remedium quereret, & quia vapores fluviales radis orientis Solis impuls, facta quotidie gravi nebulâ, & soli humectationes, oppidanos male afficiebant, oppidum transtulit, ubi salubritas ecclie folique per totum annum æqualis futura credebatur.

DEINDE ad resarcendum damnum, à partibus Niczuvianis illatum, omnium Sociorum animi cōversi sunt. Cujus rei primam occasionem præbuit ipsum Caaroënsium particidarum penitentia, quam Tambataus captivus ad eos remissus non admodum ægrè extorierat. Iu eujus tei fidem frustum calieis, quo nuper Gonsalvius, ab iis trucidatus, in Sacris usus fuerat, ad Socios parcieide remiserant, rogantes, ut ad restaurandam rem venire non pigerer. Quibus cognitis Petrus Romerus & Didacus Alfarus eò professionem adotnavere: obluctantibus licet Neophythis, ascertentibus certum aditi neeis periculum. *Quarnitia, inquietabunt, & Pater?* Num scis miseris summo repentinâ Gonsalvi parentis nostræ & carissimarum sacerdotum ejus judiciorum an arbitratum nostrum novis funeribus angere amatis? Ut per ea suæminis vix sufficiat, & vos in dampnum nostrum prodigere pergitis? Servate vos nobis, ne incerta dum queritis, certa & proxima perdatis. Ebrullit adhuc in parricidis Caaroënsibus furor, & cruentæ eleva recenti sanguine adhuc calens. Si vos corpora vestra non amatissimæ, saltem animas nostras amate. Sed Socii in opinione perfidientes, ad Caaroënsites iter moliti, cùm eos non sicut penitentes reperissent, frenidente nequicquam dæmone, Crucem ex eo ligno, quod ari campano sustentando ante mortem Gonsalvius destinatar, erigunt; et reclamique omnibus adorandam proponunt, & specificatæ restaurandi oppidi ineolum regrediuntur. Paulò postquam hæc gesta sunt, Provincialis Vasquius è Tucumania ad Iustrando Urvaicæ & Paranz Socios recens advectus, non sine aliquo apparatu, ad conciliandam sibi autoritatem, eò etiam ire voluit. Adventanti Caaroënsium primores cum conferta multitudine, positis armis, ocurreré: quorum nomine Guarobaus, qui in fide Patrum perficerat, sic alloquutus fettur. *Arma autem tuos pedes, & moque Pater, depositimus, imperate quæcumque falluti, dummodo facinus perpetrat pana non sit Societas IESU præsidio & doctrinæ carere.* Id omnes populares mei exoptant, mej; patrem innocentem utinam, ut vensem facilis nocentes imperent. His dictis, flentes ad genua Provincialis provolvuntur, Romero interpretoantes, ne se quamvis nocentes deserat. Mulieres & pueri condonati crimen conjugibus parentibusque suis gestu lamentabili postulabant. Provincialis Vasquius commiseratione motus, miteris illacrymans, codern interprete ulius: *Iam pridem, infit, spes animum subiit Gonsalvorum in Caris fore vestre memorem, qui nihil in terris satine habuit, quam contempta morte vobis prodeſſe. gaudeo hanc à Deo mentem injectam, qua vos admonueret Pater de Societate à vobis andicendos*

audiendos esse non illos ariolos, qui pravis religionibus captas mentes, veluti furialibus stimulis, ad omne scelusagerent. Perseveraret forsitan malum, si Niezuvianus praeeristi malis fons adesset, quo absente satia apparet, vos fronde deceptos non malitia conjurasse. Animos itaque & corpora erigit, arma posceare resumite, & in sinum amplexumq[ue] meum omnes reunite. Has veluti parentis voces cum audirent, manare plerique gaudio lacrymaz. adeo ut confundenderent etiam interpretem. Altero mane Provincialis incruento Sacrificio placare Superos eo ipso loco studuit, quo Gonsalvius Rodericusque superiori anno cruento litaverant. Sacrificio peracto, trincta & quinque pueros sacro Fonte expiatos Christianorum albo, Nienguiro Ibitiraquananorum duce sponso, inscripti. Et Niezuvianus clavis captivos, quos secum adduxerat, manus mittens, popularibus testituit. Casiquis vestes acu pietas, aliis alia munuscula distribuit, constitutoque in omnium ducem Regis Catholiei nomine Guarobaio, spoudens Gonsalvi successorem quantocius venturum, per Calapaminenses & Piritinenses, ubi multos adulitos baptizavit, iter reflectens ad Urvaicam pervenit.

In gratiam
recipit.

NON diu post Josephus Otegius, Oregii Cardinalis frater, vir antiquis virtutis, ad Caaroëns regendos instruendosque, Provincialis iussu, magnis itineribus è Parauariz metropoli venit, qui alacritrianimo purperatis Sociis succedit, quam ejus frater ab Urbano Octavo, cui Oregiorum familia cara erat, ad Cardinalatus apicem evectus fuerit. Inter hujus anni preciuos proventus computatur, sexcentas Caaroënsium familias congregatas, necnon quadringentos & tres adulitos, infantes vero centum & septuaginta-novem baptizatos fuisse. Porro, ut semel & squal videtas utilitatem denarrata restorationis, constat ex authenticis libris, Societatem supra novem mille capita sacro Fonte immersisse in Caaroënsi oppido; quod tribus Japoniz Martyribus nostris ea cautione exhibita lactatum est, ut si aliquando ab Pontifice Maximo Sanctorum albo Gonsalvum & Socium adscribi contingeret, in illorum vicem tutelamque loci succederent. Nec ea spes in vano est: nam, Didaco Boroa motore, Paraquatiensium sacrorum praefecti ad Urbanum Octavum Pontificem Maximum amplissimum litteris postularunt, ut sibi ritè in motu & vitam Heroum nostrorum inquirere licet, quod deinde publicus honos, si mereri decrevisset, affereretur: & ut idem Philippus Quartus Rex Catholicus per Legarum apud eundem Pontificem exigeret, alteris litteris efflagitatum est. Quod ea res valitura putaret ad Martyrum imitatores animandos, ad Neophytes in fide confirmandos, ad Barbaros alliciendos, ad Americae praesidium, ad Hispanorum famam, & Majorem Dei gloria.

CAPUT
VIII.
Caaroëns
oppidum
restauratur.

Ex Josephus
Oregio pre-
fector.

Baptizata-
rum numer-
us.

Rochi Gon-
salvi solum
naturae
feliciterantur.

POST restauratos Caaroëns Tuca, potens Casiquius, novam rei benè getentem materiam dedit. Is, quā Tabatius fluvius sese in Urvaicam, septimo ab Ibitiraquananorum coloniā lapide, Orientem versus exonerat, autoritate pollebat. Et aliquando ejus clientes ab Rocho Gonsalvio Sacerdotes de Societate, ad oppidum fundandum, coram petierant. De qua re iterum rogatus Didacus Boroa, eō properans, tuguriolo, quod sibi domus & templum fore, exstructo, munitiundini undique confluentis nostra mysteria explicarat, oppidi futuri sedem elegerat, dominorum arcas divilerat, spem denique perpetuandæ rei fecerat. Quod dum urgeret, Barbari è vicinis montibus erumpentes, toto nudi corpore, & ad ostentationem ferocia depicti, advolant, nescio quid minaciter deblatantes. Periculo res plena fuit: nam inter hos Barbaros Joannis Castillii necis complices frequentes aderant, & Tuca aberat. Didacus tamen Boroa, his terriculamentis dudum affuetus, ferocientes munusculis donatos, unde venerant, dimisit. Et quamvis effera tygris tuguriolum ejus ingressa, servulum tantum, non eo praesente, lethaliter vulnerasset, & alia pericula non deciserent: tamen tantam multitudinem collegerat, quanta ad oppidum inchoandum sufficere vidererat. Cui rei peragenda magnum momentum attulerat Mariana, Quaracipucutii Ibitiraquananorum Casiqui conjux, Christianis nuper initia mysteriis, quæ sexum oblitera, verbi Dei præco effecta, per proximos saltus sylvasque cum conjugé curvantur, dicendi vi efficerat, ut plurimam

CAPUT
IX.
Divi Fran-
cisci Xavi-
eri oppidi
ad Urvaicam
fundatio-

Zabonius
floruit.

Didaci Ba-
ros persua-
dam.

Mariana
Nephyleta
prædicatrix.

muliectes

Franciscus
Tasquius in-
famus ba-
pizat.

Acaraguai-
ensis Sacra-
mentum peccati

Cibi omis-
tione agmina-

Multo depe-
zata.

CAPUT
X.
JESU · Ma-
riana colo-
nia in Gui-
raveria finge.

1630.

Simon Ma-
cetia oppido
prefectus.

Guitaver-
ea n. n. n.

Mageta con-
fluentus agit.

Guitaver-
ea corpore
corru-
erunt,

Ex ejus zo-
mate.

mulières barbaræ cum viris è latebris ad Boroam audiendum profiserent. Deo infirma eligente, ut fortia dæmonum agmina confunderet. Didaco Boroa inde regreso, interjecto tempore, Provincialis Valsquius in destinato oppidi loco quadringentas Barbarorum familias inveniens, sub erecta Crucie aliquot infantibus baptizatis, novum oppidum Josephi Ordoniesi curz demandavit, ideo Divo Xaverio consecratum, quod sub idem tempus Jaguaitienses paucitare laborantes, oppido suo destruto, alio concessissent. In ea colonia haec tenus Societas supra sexies mille capita baptizavit. Post fundationem hujus oppidi, Acaraguaienses, aduersi Urvaicæ populi, Provinciali occurserunt, Socios etiam sibi concedi postulantes: discessi tamen eorum desideria oportuit: nam pauci Socii in tor parres distracti tantis operis non sufficiebant. Sic novi oppidi apud Urvaicensis erectione, & alterius restaurazione, atque tertii spe, præteriti anni clades utcumque compulsa est. In Conceptionis oppido hoc anno, Christi Corpus Neophytis dari ceptum. Adoleseens optimæ indolis interrogatus à Patre, cur cibum Angelorum sibi concedi non peteret? Respondit id haec tenus non se ausum fuisse, quod maritatem Divinæ mentis congruenter nondum induisset: Nam ego, inquit, adhuc labenter cum coarctari in plenissimo ludo, & curiosus sum rerum inutilium indagator. Eo in oppido ducenti & duo adulci, præter centum & sexaginta tres infantes, Christianis accedere. Apud Piratinienies, centrum & octoginta propecez eratis, & ducenta octoginta sex puerorum capita tota sunt. Apud Caalapamienies universum quingenti & viginti octo, apud Igualianos, præter centrum & viginti tres infantes, trecenti & viginti duo homines, in novo Divi Xaverii oppido trecenti circiter infantes & quinque adulti, apud ceteras Paranzæ colonias vario numero salutares aquas receperunt.

IN Guirania, mitigato utcumque Guiraveræ, visum est Patribus è majori Dei gloriâ fore, si petieulo se exponerent, tenearentque in eis terris novi foundationem oppidi. Eo fine Antonius Ruiius & Simon Maçeta, obfirmata conera mortis merum animo, ad eis terras perrexerunt; à quo primum non inhumaniter excepti, malrotum Casiquiorum adstipulante favore, futuri oppidi sedem eligunt, quam JESV & MARIA ipsi calendaris Januarii dedicant; tantâ concurrentium undique popolorum approbatione, ut satis appareret omnium animos ad veram legem capiendam cœlitus esse commotos. Subinde Ruiius, reliquo inibi Simonne Maçeta, qui oppidum condideret regereturque, alio se contulit. Maçeta vero, dæmoni & Guitaveræ par antagonistæ, adeò strenue resurgent, ut numeroßima gens suavi Christi jugo superba colla facile demitteret. Inter hæc confluentum undique popolorum studia, Guiraveræ ab suis se cultoribus deserit non ferens, aliquot Casiquios cohabitatus ad Maçetam pergit, & imperanti similior, quam petenti, albam illam & talarem vestem, quæ in Sacrificiis ornabatur, sibi dari postular; addens verba in Divam Virginem & JESV Socios consumelâ & contemptu piena. Guitaveræ comires Simoni Maçeta authores erant, ut vexationem ferociissimi hominis parvo redimeret: sed Maçeta longo usue xpertus Barbaros nimia connivenientia ad alia sceleria audaces fieri, superbireque erecto in Deum animo, spernens ferocientis minas, ad Guiraveram conversus: Fallere, inquit, à Barbare, si putas me rens sanctam tibi turpissimo cani, humanorum corporum ossa rodere affuso, confessurum. Fallere si autem porcum, mille spurcissius inquinatum, margarites projecturum me existimare: me vivo in lato non valitatibus has sacra vestis: nec impetrabis aliquando, ut mortis metu prodam, que mihi summi Dei Sacerdotis commissa sunt. Proinde bene facess. & res inas sibi habe: nam nullo ferocie ostentamento adducat, ut Calorum Regina contemptori, & Sociorum JESV derisori, neconon demonis ministello, Divinitatis usurpatori, aliqd. quod veri Dei cultui officiat, volens concedam. Simul hoc dixit, simul arculam, quæ vestes saeræ includebantur, ambabus ulnis amplexus, mottem, si res ferret, præstolabatur. Sed minum dictu: Guiraveræ dicentes magnanimitate attonitus pallere primùm, deinde toto corpore contremiscere, circumspicere, turbari, clavam humi deponere, denique toto corpore corrue. Cæteri Guitaveræ comites generolatatem ejus admirari, ad contemptum mortis stupere, etiam corrue, & totius

corporis

corporis motu satis ostendere. Maçetz orationi vim insulsu humanam majorem. Postquam muros & tanquam fulmine aliquo consternatos, humique prostratos, vidit, mutato stylo placide & benignè pauca verba adiicit, monens se, non hostili animo, sed ob res sacras tutandas sevet itatis personam assumpsisse: ceterum præterita omittere, se tum, si vellet, benignitatem suam omnes experturos. Interim ad rumentum facti Guitaveræ amita, & alii Casquii, Maçetz se sistentes bono animo esse jubent, auxilium tutelamque contra unum spondentes. Hoe tumultu sedato, aliquantula pax successit, quæ, ut brevissima foret, inconstititia Guitaveræ fecit. Solebat is ab multis genus abeptus tanto imperio in furias agi, ut toto corpore spumaret, oculis scintillaret, crinibus horreficeret, donec turtis concubinarum grecorum crebra palpatione corporis, & veborum illecebris, furentem muliebrolumque Herculem muluisse. Igitur semel, nullare lassitudinis, inter furendum mediâ nocte ex abrupto in forum prolixiens, oppidanos omnes à somno excitans, & vociferatus se Deum esse, addidit hominem in oppido esse, quem propediem devoraret. His à Maçeta cognitis, domesticis Sacramento expiatis, Martyrii palmam manu tangere, & Cœlum vertice jam ferire, sibi videbatur, cum ea spes deponit elusa est fiducia aliorum Casquiorum, Guitaveræ furorem in iecto incu reprimendum.

*Magneta collis
fornicata ad
missa.*

*Guitaveræ
furor.*

*Maçete per-
cussionis.*

PER hæc lucida intervalla res Christiana promovebatur; quippe non integro bimestri ad Iesu-Marianum oppidum sacris Nominibus, tanquam Magnete, allelecta numerosissimæ Ethnicorum familiæ confuxere: & quia quinquaginta potentes Casquii nomen dederant, sperabat Maçeta supra bis mille Agitatio in Cathechumenorum album referri posse. Quibus si addidisset imbellem multitudinem triplo numerosiorem, faciliè conjiciebat, Cœlorum Principes suum oppidum præ alias voluisse esse eximium. Instructori suo deumnum è luto & levi palea, templumque, Cathechumeni construxere, cui quantum ornamenti defuit, tantum superfluit pie-tatis. Sed præsertim in vivis Christi templis aptandis ornandisque Simonis Maçetz infudabat industria. Unus Guitavera Ixrioribus successibus obserat, qui Apemon-dum Casquium ad partes Christi transisse dolens, omnem lapidem movit, quo ad se perverteret. Hominem itaque adiens, non magis dolore, quam diabolo illuminante, moneret, dum integrates esset, patriz simus prosperarent. Si diutius peregrinatum Sacerdotem patenterent, profectò se brevi populatibus suis ludibrii futuros. Si secuti conjurare veller, uno Maçetam sublatu, omnium perniciem profligatum iri. Conflatæ conjuratione ambo, quinquaginta faciliibus secum assumpsis, ad stranguandum Maçetam se conferunt: patrassentque scelus, n̄ Barbatu duo, fide & amore erga Socios insignes, ex indicis rem suspicati, expeditis armis viz compendio usi, in auxilium properassent: qui in limine parcididas alloquentes: Per nostra, ihu quiunt, corpora earissimi Patis viscera petenda sunt. Valuit ad terrendos perduelles (ui est timida semper perfidia) fortitudinis ostentatio: nam ut eventilatum consilium videre, vindictæ metu, te infectâ, dissimulanter domos suas repetiere. Franciscus Diastanus in Sancti Thomæ oppido, & Petrus Spinosa in Aethangeli-rum colonia versantes, cognito Maçetz periculo, coniacta Neophytorum manu ad eum liberandum perrexisse, & Guitaveram præterita excusat volentem acti oratione intentatisque minis perstringere. Quibus rebus Guitavera pectoritius, supplici gestu veniam preceps est. Pro supplice intercessi Maçeta, ostendens magnam se habere spem, & beneficis suis, & vicinorum autoritate, finem injurias facturum. E re publicæ tamen bono visum est, ad diminuendam ejus potestatem, alterum oppidi Ducecum, quasi collegam, addere: profuitque aliquam diu consilium: nam collegam rectè factis æquare contendit. Sed diu virtutis pallio virtutum nor-teges. Metu amoto, ad antiquas artes devolutus Guitavera, nunc se Maçeta cum sagittis in signum belli cruentatis, nunc ense aut eultro manu prælato, alijs cum telis, in symbolum funeris facinoris nigore infectis, ostentabat: & quamvis ab minacibus verbis abstineret, tamen internas fistulas rigata frons, flagrantes oculi, os torvum, & severus risus, mentiri non poterant. Solebat, cum maximè futere vellere, tres laminas è collo ante pedes suspendere: si paulo minus furiis agitati

*CAPUT
XI.
In Jezu U-
Mariano
oppido va-
riæ turbatu-*

*Numerus
T. E. U. Ma-
rianorum.*

*Apemon-dum
& Guitave-
ra conjuncta*

*Conjura-
tio repul-
sum.*

*Guitavera
repulsum.*

*Intrum fa-
tu.*

Mapa Mar
tyn desider
eum repre
mit.

Guitarre
Baptizator.

CAPUT
XII.
De Munda
lavorum
origine.
moribus &
Sociis.

Braffia de
scripta.

cuperer; duas ratiū adhibebat & unam, si solito tantū more debacehari libaret. Harum laminarū alterā fuisse orbem illū argenteum, quem Sacerdotes patenam vocant, non sine indicis fuisse se suspicatum, mihi olim ipse Simon Maçeta narravit: qui inter hæc terricula menta ita se gerebat, ut nec mōrtem timere, nec ferocientem irritare velle ostenderet. Aliquando contigit, Guitarera maximè furente, ut nihil proprius esset, quād ut pro Fide maectaretur: obtinuisse tamenque indubie Martyri palmarum, nisi evitato prudenter periculo, his cogitationibus incitatissimum Martyri desiderium repressisset. At si name mortis, inquietabat, quid de sot Barbarorū militib[us], quid de eorum animis nondum Fide constitutis fieri? absit, absit, ô Deus, ut tot carissimorum filiorum jaellorū leueam unam, quamvis aeternam, etiam. Tu de mea gloria aliunde providebis; mihi certum est coronam, lacrām & purpuras majori tua gloria posponere. Pro fratribus meis anathema imbens fiam, & permittam ut delectat nomen meum de libro Martyrum; ut tot anima scribantur in libro vita. Aeserte Deus, hoc meum sit sacrificium, nolle sacrificari, ut suis ari tot Barbarorum anima se se sacrificent. Odignam cedro vocem: dignam aeternitate: te, o generose Athleta, non Martorem tantum, sed plausum Martyrem Cœlum agnolcas: nam audi Chryostomum. Ponamus quempiam Martyrium approbare & crevari: alium verò ad adiunctionem proximi Martyriam differre, nec differre modo, sed etiam absque Martyrio decedere. Verè igitur post hanc peregrinationem in ejus erit: non enim multius in hoc loco rationibus epus est, cum Beatus Paulus magnā voce sententiam jam pronosteret, dicens: Cupio dissolvī & esse cum Christo, melius mihi autem, in carne adhuc permanere propter vos. Hac Chryostomus: cuius sententia Divus Thomas suffragatur. Hæc constantia Simonis Maçetz, contusa tandem Guitarera atrocitas est, qui cum se Baptismo expiati vello ostenderet, & dubitaretur, quo potissimum nomine indigetandus esset, injectis in urnam plurimorum Divorum nominibus, forte dubium dirimere placuit: & quod mireris, tribus continua vicibus educta scheda nomen Sancti Pauli retulit, ut nemini jam dubium videtur, alterum Saulum Guitarera fuisse, & Paulum, si voluisset, esse potuisse. Sed proli dolor! Paulus esse noluit: nam post variam fortunam, in antropophagiā, ut fertur, relapsus, ab latronibus trucidatos interit: tamen, eo baptizato, ex tot antropophagis neminem puduit Christi partes sequi & qui osia humana ad cuspidandas lagittas acuere solebant, nunc crucibus, quas collo appendenter, faciendi insisterebant. Atque hic est Guitarera, tot annorum Labor, tot periculorum occasio, tot hominum belluo, tot Neophytorum pavor, & Sociorum Jesu, per Guiraniam sparorum, coronarum fabricator: documentum posteritati futurus, quantà animi fortitudine, quantà virtute opus sit ad exclamandum in hac batbarie: Saule, Saule, quid me persequeris?

AUGEATUR in dies res Christiana, spes erat futurom, ut Guirania tota ad partes veri Dei transiret, cum dæmon, hostium suorum prosperis rebus irriterat, vires undique colligit: & quā per se, quā per Mamalucos, afflēcas suos, novarum coloniarum ab Societate Iesu in Guaitania constructarum ruinam machinatur, extitiali planè successu. Res ipsa hortata videtur (quoniam per Mamalucos res peracta est) de eorum ortu, patria, moribus & Sociis explanare, ut quibus artibus florentissimam Provinciam labefactarint, & spem omnem aliquando restituendæ resciderint, aliasque terras depopulati fuerint, planius deinde edisseram. Brasilia, novi Orbis Provincia, Aequatorem ab Septentrione pro termino habet, ad Austrum ibi esse desinit, ubi fluminis Argentes præfectura fines terminantur. Ferè tota littoralis est, & vix extrema sui parte ad Mediterranea aliquosque excurrit. Hanc terram Lusitanie Reges diversis temporibus colonis occuparont, & Joannes Tertius in præfectorias, operat Alfonsi Solis Prætoris, divisit: qui post se tam Provinciam oppidum Sancti Vincenti, quinque & viginti circiter lups Aequatorem gradibus, ex loco construxit, castroque & turri munivit, ubi exiguis maris sinus duabus insulis, quasi totidem propugnaculis, obvallatur. In Insularum una, aliud oppidum omnibus Sandis dedicatum edificavit: ut unum alteri præsidio foret. Ex his duobus oppidis aliquot in Mediterranea coloniz ductæ sunt, quarum una

Piratininga nuncupatur. Hanc, biennio ante Divi Ignatii mortem, primus Brasiliæ Provincialis Emmanuel Nobrega ideò ab Divo Paulo nominavit, quod ipso Divi Pauli sacro die Piratiingam ingressus fuit. Quamvis verò Socii omnes, fundato inibi Collegio, cum laude desudarint, Josephus tamen Ancheta, miris rebus patratis, & innocentia vita longè alius autecelluit; & Europæ coloni diu avitum decus conservavere: donec, ob detestum suum inimicorum Europæarum, mixtum Barbaris genere, insignis ille Lusitanorum sanguis corrumpi cœpisset. Quæ generis mixtio, ubi interiecto tempore plures cœtrupis, & optimis patribus succulere dissimiles filii, & nepotes vitiōsiores; egregia illa Lusitanorum virtus Barbæ sanguinis iterata mixtione suffocata perit, & magnanimi illi Brasiliæ fundatores in Piratiniganos præsentim nepotes nihil nisi gentilium nomina transcripsere. Hanc progeniem Lusitani suo nomine dedignant (ut Orlandinus in historia Societatis notat) barbaro vocabulo Mamalucos appellant; ut, qui toto celo sibi dissimiles sunt, dispar etiam nomen sortiantur. Accessere huic generis & motum conditioni personæ socii, qui eò aliunde licentia & naturâ loci allecè frequenter aliquando confluxere. Nam Piratiniga, si agri fertilitatem & situm consideres, sceleratè & delicate vivere volentibus æquæ tutelam ac materiam præberet. Quindecim leucis distat ab Oceano, paulò supra eum gradum, quo zona temperata Tropicæ committitur. Unde media inter utramque temperie gaudens, in pleraque vita commoda utilis est, adeò ut non tantum sibi ipsi, verum etiam reliquæ Brasiliæ ob nimios calores humoremque luxurianti, frumenti & peccoris, neenon aliarum rerum abundantiam sufficiat. Saccari ferax est, nec auri fudinis prope & procul repertis careret. Ex Occani portibus eò ire volentibus, per abrupta montium cacumina unicum & difficile iter est, adeò angustum, ut per paucis houines multitudinem ab aditu facile arcere possint. Atque hæc agri felicitas, & natura loci, omni vi impervia, plurimos mortales, quos scelerum conscientia, appetentiæ torqueat, ex Brasiliæ & Europa alicet. Variatum itaque nationum & ratiōrum hominum, invento sua indolē opportuno loco, cum Mamalucis amicitia & connubiosis federati, longè alter quam egregii illi Lusitani Brasiliacarum coloniarum prisci ductores, Indorum res tractavere. Primum & palmarum futuris experimentum, sicut ego compéri, in Tupinaquiro fuit. Tupinaquiorum gens in utroque littore Atiembii fluminis, ex promontorio frigido originem sumentis, & longo post tractu per Guaitaniam in Paranam se exonerant, fermè vivebat. Triginta lagittiorum millia in trecentis pagi, censita olim fuisse perturbabantur; totam tamen eam gentem sexennali bello ita consecrare, ut nullum fermè, præter pagorum ruinas, tantæ multitudinis vestigium supersit. Confecto Tupinaquiorum bello, Tupiguarum utraque Jeticai fluvii littora incolentium fines anno præteriti seculi octogesimo-nono, circumlato priùs per circumiacentes Provincias terrore, aggressi, ingentem populationem per septeunium fecere, quam exceptit quinquennalis Paraubabæ it Amazonum fluminis capita se se exonerantis vastatio. Philippus Rex Catholicus detestatus ab actiorum ferocitatem, renovatis Caroli Quinti & Regum Lusitanorum legibus, in favorem Indorum latis, diploma scripsit, quo verahabar Barbaros qualicumque prætextu fieri captivos. In id invigilabant Brasiliæ Magistratus, & Praetores, adeoque ipsius Piratiniganæ urbis Praetori. Sed Mamaluci, pessundatis novis & antiquis iuriis, etiam quād ante ferociis perniciei Indorum institere. Ne tamen palam Regis legibus refragari videtur, speciosas & Regi utiles causas imposterum præsiderent: pulchro pallio suam fiduciam occultantes. Quasi ergo ad aurifodinas in Mediterraneanis regionibus repertas ire vellet, sibi ex Piratinigano, neenon Sancti Vincentii & Sanctorum omnium agro, catervatim effusi, Indorum innumeram multitudinem, dolo vel vi abductam, pro mancipiis distraxere. Et quod ridiculum in tam defendo negotio videri potest, è patria ad sua latrociniâ discessi (in quibus excursionibus tres quatuorve annos electo duce ponunt) Sacramentis in speciem se expiant. Sacerdotes sui genii & conditionis quandoque secum ducent. Imaginem Virginis MARIE in Divi Pauli suburiis piè cultam (nam Pitatiniganorum multi pietatem colunt) venerabundi adeuant, suppliciter po-

Emmanuel
Nobrega na-
men Prosa-
nus a nobis.

Mamalu-
cianum nomen
origo.

S. Pauli op-
pidum.

Tropicæ oppi.

Dapiga.

Parauabæ
fluvium.

Mamalu-
cianum
familia-
m.

Pella pietas.

Dona facie-
res.CAPUT
XIII.
Occiso
Guairaniz
depopula-
tione.Mamalucu-
rum eque-Endoleus
effidet ro-
maji d. agit.CAPUT
XIV.
Mamaluci
oppidum
Diri Anto-
nii depopu-
lantur.Occiso pro-
xima depo-
pularum.Petrus Mola
ap' omnes ba-
puit.

stulantes, ut sibi incolumibus ire & redire per summa pericula licet. Sunt qui Virginez statuz pedem quo jam ob nimiam (si Superis placet) latronum pietatem carer, scalpunt, pulvicolum ex abrasione seu amuletum asportantes: quasi verò Cœlorum Regina perfidos lospitari, & latrocinia adjuvare amaret: & quod bilam moveat, mortalium pessimi latrocinia sua expeditiones Apostolicas appellant, eo fine Barbaros è latebris à se erui dictitantes, ut ad humanitatem legemque Christianam adducant. Possem, si vellem (nam monumenta è Brasilia allata apud me sunt) qui, quando, quibus artibus, & quā crudelitate, multas regiones depopulati fuerint, explanatiūs referte: possem latronum capita, populos ab ipsis deletos, diminutos, nominatim appellare. Sed brevius absolvam, si dixero, quidquid ab fluvio Maranione usque ad trigesimalū latitudinis Australis gradum continentis est, continuū corum excursionibus, factis ubique depopulationibus, patuisse. Restabat Guairaniz pars, necnon regiones aliae, JESY Sociorum Paraquariensium labebus claræ, quas quomodo aut penitus vastarint, aut labefactarint, narratione in multis annos producendā, scribere aggredior. Unum tamen monuerim, hæc me de Malacorum origine & moribus, corumque asseclis præmonere voluisse, ne quis, quod turpissime prosapiaz proptimum est, Lusitanorum nationi, de te Christiana benè meritiz, imprudens adscribat.

LUDOVICUS Cespedes, vir sanguine clarus, anno supetiori ex Hispania in Brasiliam appulerat, in Paraquarium, cujus prætorum ab Rege Catholico impetratarat, traefturus. Duo è Brasilia in Paraquarium ituera sunt. Unum terræ, alterum mari. Illud, quo terræ itur, ne quid molestia Indis inficeratur, regiis legibus clausum est. Placuit tamen novo Prætori iter terrestre, ex indulto, ut aiebat, Regis arriperet. Piratinagam itaque profectus eo tempore viæ se dedit, quo nongenti omnino Mamaluci, & bis mille & ducenti Tupici (sunt hi Indi Mamalucorum amici ferocitate insignes) in Guairaniam ad faciendam depopulationem se adorabant. Dux ordinum, dictus Antonius Raposo, præterans cohortibus aliis Indorum abactionibus infames. Malâ igitur tempestitate Prætor Piratinagam exiens, per aliquot dies terrestri itinerè progressus, reliquam deinde viam in Guairaniam fluvio confecit. Laureti admittente Antonio Russo magnifice exceperus, pro honore acerba dicta rependit: habitoque de præcavendis Mamalucis consilio, nihil fatis firmi constituit. Et quavis non potuit non laudare Sociorum labores, nusquam adduci potuit, ut contra prædones auxilia prævidet, imparem se eorum viribus testatus: sed constat remisiè aliquando eo in negotio se gessisse, ideoque ab Senatu Regio interjecto tempore cum multatum fuisse. Interē temporis, Mamalucorum cohortes Ethnicorum terras non longè procul ab Neophytorum nostrorum oppidis depopulabantur: nihil quidem in Neophyios ab Societate reductos intentantes: sed Socii non imprudenter suspicabantur, sub cinere doloso latere hostilem ignem, qui mox magnum excitabat incendium: nam nulli non obvium erat, occasionem invasionsis ab prædonibus quazi.

TANTE incendit occasio Tataurana Casiquius fuit: innocenter tamen. Is pridem Simoni Alvaro Mamaluco præda cesserat. Sed deinde, eluso injusto Domino, in pristinam libertatem cum suis se afferens, ad Sancti Antonii fugi contenderat: quā te cognitā Simon Alvarus, unius Mamalucorum cohortis ductor, ab Petro Mola Antonianz coloniz directore, Tatauranae reposic: qui cùm respondisset, Tatauranae naturā liberum esse, nec sibi lubitum contra naturæ leges eum denudò vinculis induere, qui se iuste & feliciter illis expedierat, irritavit latronem, qui statim communicato cum Antonio Raposo Mamalucorum duece consilio, totius Sancti Antonii coloniz perniciem in vindictam machinans, cohortem suum arma expedire jubet. Contrā Petrus Mola, invasionis certus, aut metuens, quorū erant in oppido infantes Baptismo expiat: quo in opere quamvis verba incretaniū necessaria ad confectionem Sacramenti proferret, sciprem omnino horas ob numeri magnitudinem posuit: tantā defatigatione brachiorum, ut fulcro sustentari ei de-

bueret. Altero die Mamalucorum numerosa cohors, Simone Alvaro duce, oppidum aggreditur; diripiit, sacra profanaque miscet, obluctantes oberuntur, ingentis primores vincula injici, imbellem turbam abigit, Petrum Molam supellecstile spoliat: qui in omnem parrem se vertebat, quā parabat latrones ad committerationem indeicti posse. Per Superos obtestabatur Indorum innocentiam, furibundis supplex fiebat, audacissimos obsecrabit, alios objurgabat; sed ubi vidit in ipsu templi lacro finu nihil turum esse, & apud perditos homines nihil pietatem valere, desperata corporum salute, ad animorum integratatem libertatemq. procurandam, vires omnes convertit. Igitur hinc inde curritans, captivos interrogat, num crederent quae de Deo Trino & Uno ipsos docuerat? affirmantes, aquā, quā in vaseulo circumferebat, ritu Catholico abluit: alios aliter juvat, omnes lacrymans solauer, singulos amplectitur. *Filioli mei, inquietabat, quos in Christo genui, nesciam vos omnes in finu meo servare possem.* Sic nudis cruentatisque crebro ostendiculo pedibus, & brachiis frequentatione Baptismorum defatigatissimis, filios in Christo genitos alloquebat, cūm nescio quis ex Mamalucorum cohortis nebulo, ne tanta pietas aliquor Indos ab captivitate retardaret, Patrem optimum occidere destinat: & de eo actum erat, nisi collineantem latronum alter ab propolio divertisset. De audacia facti regum hominem Petrus Mola fortiter redarguit, indignam cōelo manum, qua tanquam facinus attentaret, docens. Risit latro, & inviro etiam Dō se post mortem cōculos petiturum vociferans, felicitatem post suscepsum Baptismum nulli negat, ne ab ipso quidem Deo posse, si in Christum credar, ex hareris coru placitis asservit. Bis mille & quingenta circiter Indoruī capita in hac invasione prædonibus cessisse dicuntur; reliquo sine gregi Pastore, tantam astutram absque spe recuperationis gemitente, & ante oculos iuos, filios suos, quos in Christo generat, cēu pecora, abignisferè lamentante. Et mutuus erat captivorum dolor, anxiè circumspicientium, num quae à vinculis effugii pareret porta: quā repertā ausi sunt aliqui ad Petrum Molam transfugere. His accessere nonnulli, qui sese laceriarum beneficio à prædonum furore exemerant, quos benevolè exceptos qd Incarnationis oppidum dum dederunt, ferè mortem reperit: nam plerique mutata voluntate tumultuaci cœpere, Patrem Molam per fidem arguentes, & cum latronibus colludere affirmantes: & jam expeditis armis vim parabant, cūm Petrus Mola tumultuant compellans, Societas in totam gentem beneficia commemorat, Christophorum Mendoçam nuper à Mamalucis vulneratum, & ab iisdem fibi intentaram pridie necem, aliaque depradicat. Valuit earum rerum commemorationis in præsentiatum, & quorundam Neophytorum fidelitas, ad compescendum repentinum tumultum. Sed mox casu auctum periculum est: nam Ethnicon ingens multitudo, pridiane depopulationis nescia, ad Sancti Antonii coloniam Christo nomen datura venitans, ut vacuam mortalibus, & humanis cadaveribus foedam vidit, excanduit: atque tumultum omnes dispersi populatum suorum, ut aiebant, ultores Societas homines, cēu proditores, ad necem quererant. Sed jam Petrus Mola evaserat, Silverii Pastoris ex Incarnationis oppido obviam progressi & subsidium adherentis ope, sine quo ob defectissimas vires in via indubie penitus.

FAMA invasionis ad Sancti Michaëlis coloniam perlata Christophorum Mendoçam & Justum Vanfurkium ibi curantes per puluis, ut imminens malum quo modo possent, avertetent. Et quia remanete in oppido intratum erat, oppidanis omesbus suadere conantur, ut secum ad Incarnationis coloniam fugiant: inibi viribus junctis resisti prædonibus posse. Multi dicti Parrum audientes, Vanfurkio se ducendos tradidere: quibus obviam progressi Socii & Neophyti ex Incarnationis oppido, Vanfurkium cum cornitatu pñē jam deficientem abundē recrrearunt. His in turum receptis, Vanfurkius ad Sancti Michaëlis iter relegens, reliquæ genti sua sit, metu imminentis hostis se sylvis abderet. Ipse cum duobus adolescentibus in vacuo oppido remansit, ingenti cum vita discrimine, nam plerisque invaserat præteratum suspicionum virus, & ferebantur aliquor Barbari Vanfurkii solitudini infidiani, ad quem defendendum cūm aliquor Incarnationis Neophyti processissent, in manus

Larvibus
supplex fit.

periculum
vita adit.

Et mille &
quinquaginta
capta ab
genuis.

Itineratio
Mola per-
colonia.

Socii ad m-
eum que-
rentur.

CAPUT
XV.
Divi Mi-
chaelis up-
pidi depo-
pulatio.

Parricidi
persecutione.

Mamalucorum incidentes, ne quicquam eos reponentes Yansurkio, vinculis onerari, in servitutem abacti sunt. Paulò post Antonius Vicudus, dux alterius Mamalucorum cohortis, Antonianæ depopulationis inadvertiæ motus, nullæ re lacestissus, Sandi Michaelis coloniam ingreditur; quam ut ianam vidit, frendit, & vicinatem circum omnem per quatuor in circuitum leucas explorans, quotquot in ea regione remansisse compertis, captivos fecit. Destructis his duobus oppidis, Caivenium, numerosissimæ gentis Socios IESV desiderantis, conversioni opera dari non potuit.

CAPUT

XVI.

JESU-Mariae colo-
nia de-
vastatio.

JESU-Ma-
rianum
fugientem.

Curuba occi-
ditur.

Maçeta peri-
cutor.

Neophytus
mutilator.

CAPUT

XVII.

Gens post
depopula-
tionem na-
ratur.

Aliquis ca-
perit mihi-
municat.

INTEREA temporis innumeræ trepidantium turmæ ad Iesu-Marianam coloniam confluebant, sanctissimorum nominum oppido, & Simonis Maçeta virtute, quasi asylo, libertatem suam tutatus. Frusta tamen; nam nec sacra nomina, nec optimi viri virtus in veneratione perfidis fuere. Emmanuel Moratus, turmæ Mamalucorum praefectus, cognitâ Iesu-Marianorum multitudine, sumptis ex aliis latronum cohortibus auxiliariibus copiis, & duobus Tropicorum subsidiariorum milibus, mense Martio jam adulto armatum se Iesu-Marianis ostendit. Primores gentis exploraturi, num palam hostili animo tot cohortes venirent, extra oppidum paululum progressi, catenis statim onerati sunt. Simon Maçeta ubi tem hostiliter agi videt, ad reprimendum quoquo modo posset Sacrorum reverentiâ furem, Cruce manu prætensâ, initiatâ ueste indutus latrones adit; quem contemptui habentes, Indotum decepit, vix alutâ & centone testum, satumque appellavere. Citeundabant Patrem optimum nuper in Christo renati filii, & amorem quâ lacrymus, quâ verbis exprimebant: quos inter Curuba, Casiqui potens, filiali confidentiâ apud eum de violentiâ sibi illata conqueritus, ab insigni prædone scelopi glande transfoditur. Infierunt Simon Maçeta, & homicidam severis verbis popugit, qui innocentis sanguinis libamento ferox, exerto acinace, Sacelotij necem intentat. Maçeta verò pulchrit mortis avidus peccus illicè denudat, & inclinat caput, seu punctum transfodere, seu casum obtruncare vellet, paratus. Neurum aulus est factilegus, minoremque suam ferocitatem Patri magnanimè fassus, ferrum recedit: quamquam in aliis schedis teperio ab prædone acinacis ictu vibratum fuisse, & ope Divinâ in vanum abiisse. Quam rem in medio relinquo. Volutabatur intertem in suo sanguine Cutuba, Christianorum Sacrorum adhuc candatus, qui antequam expitaret primo militia Sacramento iniciatus, vix tyro in Cœli capitolum triumphum duxit. Prædonum intertem furore omnia miscebantur. Guiravera cum ceteris oppidi primoribus catenatus ignobiles manibus post terga revinctis, ceu pecora, abacti, sacrâque profanata sunt. Neophytus necem fugiens in ipso amplexu Simonis Maçetz ingenti ipsius disertamine bombardâ ab prædone transfoditus: qui cum audiret inferni penas ob tantum scelus sibi intentari, respondit, ob mala opera Fide Christi munium ab ipso Deo celesti gloriâ privari non posse: quod quam falsum sit, plumbis glandibus aliâ occasione ante penitentiam interfectus, abundè nunc cognoscit. Eius cadaver post mortem in sepulchro non repertum, ansum dedit existimandi ab damnibus cum anima sublatum fuisse.

COGNITO Maçetz periculo, ad eum liberandum ex Archangelorum colonia Pettus Spinosa cum aliquot Indorum centuriis noctu accurrens, scopulo allius sibi pœnè cervices frexit: quo caso tribus horis examinatus agerimè deinde convaluit. Trecenti Neophyti ex Sancti Thomas oppido, Franciso Diaftanio comitate, suppetatis etiam latuti eò sicuti pertenere: nam prædam abegerant latrones, plus tèquo in re pessima solliciti. Nec aliud propterorum auxiliorum lucrum fuit, quam aliquot captivos ex ultimis turmis è vinculis fugientes excipisse. Diaftanios Simonis Maçetz orbitati (nam ex tot capiribus duo tantum adolescentes supererant) diu illachiymatus, horruit ad contemptum destructi oppidi, trucidatorum cadavetibus strati: inter quæ passim occurrerant corpora puellarum, ideo occisorum, quod suo pudori confulere voluerint. Humatis de-

cent corporibus , exercitati latronum inhumanitatem , ad Sancti Thomae ambo redeunt : nam Diafanus coram Simone Maçeta solemniter quatuor vora profiteri ipso Incarnationis Dominie die iussus fuerat . Ciborum vero in tanta celebritate varietas haec fuit . Formæ ligneæ dimensionum unom , pesciculi tres & aquæ limpidissimæ , laetitiamarumque quantum sat ; apud prudentes rerum estimatores Sociorum parsumonie magnum argumentum : nam si tales geniales epulæ , quales domum quodlibetanum mensarum fuerent delicias , facilis conjectatio est . Hos pisces Diafanus in ducentiarum lencarum viaticum pro Maçeta se posuit : consilium enim ei dederat latrones eò usque sequendi , quod assequeretur , prædam exoratur , aut jure in Brasilia fatore Magistratum extorturus :

François
Diafanus
profili.

CATO vice consilio Simon Maçeta , destructorum oppidum pro absente Ruius prefectus , & Justus Vansurkius , suis ovibus spoliati , deliberata priùs pro Indorum iure tuendo morte fortis , per intenam solitudinem latrones inlequisuntur , & paulò post assequuntur . Mamaloci , inturmas ut ante divisi , ingentem captivorum turbam præ se agebant ; ne cui daretur effugii locus , ferreis torquibus oblongâ catenâ continuatis Casiquios infestabant , reliquos vindictis passim manibus incedere cogebant . Maçeta primo occursu ut catenatos vidit Indos , ab se in Christo genitos , affectu paterno & Numine instigante . Quid , inquit , agis , o anime ? injice pedem tuam in compedes illorum , & in torques illorum collum tuum , & ne sceleris vanalis erum . Quo dicto per tententes Mamalucos præcepit & oblinctans filios revictos amplectiuit . ipsaque catena se implicans , Sacerdos supplex fit prædonibus : Aut me , aut simili rapte , aut filios , quos in Christo genui , solvite ; non sunt iniq[ue] præcep[er]t Patri liberatorem innocentium filiorum postulamus , quos ut à demoniis servitate eximeremus , in filios me semper habitarum spopondi . Nihil in eū nasa est , nisi noxampatetis benè momenti credidisse . Risit prædo bonum Parrem , & phanaticum , qui talia & diceret & faceret , affectuit . Non destitit tamen Maçeta eò usque supplex , quod uno è latronibus emollito , aliquot filios in Christo carissimos redemerit . Hoc successu latrus ad aliam latronum cohortem se confert idem tentaturus : inter quos , ut filios carissimos vinculis onustos , viribusque defectissimos vidit , commota sunt ipsius visera , & blandè alloquitus ; magnos catenatum nexus collo tursum sibi injecti , sequi in his moriturum affirmat , priusquam à caris pignoribus separari se permittat .

Quocumque vobis casus traxerit , inquietabat , me comitem habebitis : nec famem , dum voras eritis , nec fringendum vos fitierit . nec mortem , dum vos moriemini , formidabo : carena & servitus inter catenatos filios mihi dulcissime . Sed præsterrit vincula Guitavera amplexus : Volo , clamabat , corone meæ fabricatori beneficior effe , volo nunc implere novum præceptum Domini , jubenter intimus diligere . Prædones nihil tantum virtute mitiotes effecti illorum exagitare , ab carorum amplexibus avellere , exerris pugionibus mortem iis minitari , qui plus à Patre amari videbantur ; sed Maçeta , inter cara pignora & pugiones medios , imminentes ridebat mutaciones , & suorum miseriā deslebar , donec crudelitas tanitatem pierate vieta . Ocio captivos in constantia spolium ei concederet : quos inter Guitavera & ejus uxor heroiez virtutis præmium fuere : tantum potest aliquando etiam apud ferociissimos homines pietas , si constantia non destitutarur . Si pīus postea haec arte alios in libertatem asserere tentavit , irrito tamen deinceps conatus , nam quamvis nondum benè fit smata crudelitas Vinci subinde se finit , ubi tamen induxit , nec flecti vult , & se vinei passim pudet . Ne igitur commiserationis latrones preliteret , Indos è vinculis creptis cum arz porratis bajulis in Guairaniam Soci retulisse . Soli deinde tribus comitibus , sylvestribus baccis vicitantes , lattones per intenam tetrarum spatia sequebantur , presenti non sensili civitate vitæ differimine . Pedentem ibant Mamaluci , ne acceleratione captivi in via omnes deficerent : siebat tamen sapientia , ut motbo fameque deferti , aut ipsa senectute pueritiae imbecilles , omnino fastiscerent : quos Maçeta & Vansurkius Sacramento initiali aut Exhomologesi expiatos , cum morte mox luctaturos , omni humanæ ope destitutos , in media solitudine feris expositos , quod alii idem beneficium præstare possent , post se descrebant .

CAPUT
XVIII.
Simon Maçeta & Ju-
sus Vansurkius la-
trones utri
a Brasiliam
insequun-
tua.

Maçeta pie-
tati.

Carina.

Peregrinatio.

Itineris tra-
ta.

Vidisses in ipsa multitudine adolescentes matribus suis, matres filiis, filios patribus, uxores maritum onustos: & passim maritus uxori filiolum horneris gestanti succollabat. Si quis fugam intentaret, vi tetractus crudeliter vapulabat: nec cuiquam impunè licitum erat apud patrem matremve, præ infirmitate in via deficientes, remaneare: sed quo quicquid loco satificebat, eodem solus cogebatur mori. Ab amplexu morientis filii mater paterque avellebanitur, & ne soror fratri morienti oculos clauderet, violenter prohibebantur. Matribus mortuis, proles defecuti lactis, aut petibat, aut zgrè sustentabatur: ejusmodi infantem Socii longo post multitudinem intervallo repertum, petus baptizatum humeri suis ad caltra Mamalucorum retulere, cui, nequie quam renientibus laronibus, nutricem iovenarent. Superatis tandem etruncissimæ & longissimæ via laboribus Piratinagam delati, luculentæ & amicæ ab Collegiis Paulopolitanis Sociis excepti sunt. Et quia in ipsa predonum patriæ remedium desperabant, terrâ mariquæ ad Januariensem portum petrextæ: ubi quid egerint, quid ab Brasiliæ Prætore, quid ab Senatu, quid ab alius impetrarint, quomodo inde redierint, cum res hujus anni reliquias evolverim, dieete in animo est. Mamaluci Piratinagam, nono ab discessu mense, cum quindécim captivorum millibus reuelati prædam inter se diviserunt, uno ore satentes, nullib[us] se felicioris & numerosius prædatos fuisse.

CAPUT

XIX.

Per totam
Guiraniam
res turbantur.

Societas in-
fidelium
adducatur.

et purgat.

Cuiusvera
infidelium
difficiat.

PORRÒ Guirania recenti clade concussa miserè jastrabatur, & pravis consiliis suspicionibusque collidebatur: nam Neophytorum Catechumenorumq[ue] quād plurimi existimabant, eo fine ab Societate in colonias se redigi, quod facilius Mamalucis tradentur, passim aenientes non esse fidem adhibendam iis, qui toties assertuerant, Mamalucos iilis tantum infestos fore, qui Christo nomen & Hispano Regi non dedidissent: plus æquò se esse expertos, utriusque esse noxiros: & si præterita perpendantur, plus periculi inesse in oppido coactus, quād hinc inde per sylvas dispersis: post adventum Patrum plures uho die, quād multis teatò annis, Mamalucorum armis perire. Quid, inquietabant, hos Patres sequimus? non satè mortuum, num satè vinculorum viadum? quid nos filii lacrymus decipio finimus? Patres se dicunt, ut benevolentia specie deceptos nostris nos hostibus tradant. Patribus crebrum cum Mamalucis consilium est, idemq[ue] uterunque finis: nos & patriam magno metu liberabimus, si domésticum hostem perdamus. Auxit iuficionem fama, quād cerebarunt, multos sylvestres Æthnicos insignem cladem Mamalucis intulisse. Igitur rionulli captabant facinoris pattandi occasiones. Socii contrà, sui purgandi cauas in vulgo ubique spargentes, vetera & recentia Societatis in gentem universam beneficia referabant: siebantque, jus Indorum etiam cum astutioris & bonorum jastruta contra malevolos constanter defensum. Villaricanis autores fuisse, ne Guiraniam populis graves esse vellent. Multas leges ab Rege Catholico in Indorum favorem, adiuvante Societate, latas esse & promulgatas. In perniciem suam cœcos omnes ruituros, ni Sociorum consilio regerentur. Indignum esse malè suspicari de iis, quos vidulissent, spretæ corporum salute, per totteatò annos suis animis corporibusque fuisse utiles. Præterea singuli sua metita recensiebant, Ruius, Cataldinus, Diaftanius, Salazarius, Mendoça, Spinosa, Bennavidius, Mola, spretam spipiùs abs se mortem ob Indorum salutem, diu noctuque ad omnium nutum semper se patatos fuisse: nullas itinerum difficultates tubet fugile, nullum laborem tenuisse. Sed ad hæc Barbari, impetu magis quād ratione regibiles, ferociam potius quād confidentiam ostentabant, rationum acervum novum dolum interpretantes. Periculum itaque in portis erat, cūm Guiravera è captivitate Simonis Maçetæ beneficio redux repentinus advenit, qui ut traductam iuficionibus Societatis famam cognovit, excedens: Quid, inquit, à populares mei, IESU Socios Guiraniam servatores per nefas falsis opinionibus opprimitis? Simon Adapeta, ne me nomenque excutes, illis se se induit, tandem prædonibus supplices minaxq[ue], donec libertas me nobis restituatur. Comite Van-sürkio libertatem nostram procuratura, caurruq[ue], ne qnd hostes in nos deinceps andeant, in Brasiliam proficiuntur. Plus profuit tecens & palpabile exemplum, quād rationum pondus, & Guiravera per Guiraniam dissertabundus excutrens iuficionum

maculæ

maculas utcumque abstulerit. Sed Villaricæ res turbidæ erant, nam nonnulli cives, conatus temerario, ausi sibi vindicare eos fuerant, qui ex Sancti Antonii oppido è Mamalucorum manibus evaserant. Cui rei, ne novarum suspicionum motivum esset, obninetum Patres censire. Sed tamen inter has turbas maximè deplorandum fuit, quod Prætor Guiraniam, Provinciæ fuit præcipuam partem, in tanta calamitate necessario subsidio destituerit.

Post discessum Prætoris, Franciscus Diaftanius apud Nivatinguienses pro negotio divertens, ingens malum toti Incarnationis oppido magno æterz Guiraniz bono detexit. Rem breviter exequar. Incarnationis oppidi quondam Antropophagi, Christophori Mendoçæ industria ita mores mutarunt, ut felquimille familiæ recenter reducta nihil à veteribus Neophytis differre viderentur. Verum inter turbamenta surgentis belli, dæmon quorumdam ariolorum animos sollicitans eò rem deduxit, ut ab ingressu templi abhorterent, sermones de rebus Divinis audire nollet, Ethnicos, & infantes, ne baptizarentur, abscondenter, Cruces evertente, &c., quod ante in deliciis erat, Sociorum aspectum fugerent: denique apud plerosque omnia pietatis officia ita frigebant, ut omnium iudicio aliis populus, quam paulò antè fuerat, & ad antiquam feritatem rediisse, videretur. Dolebat Diaftanius latissimum Evangelii agnum, tot sudoribus exultum, ex feracissimo squalidum ac sterilem factum; cumque causam diu frustra indagasset, ab adolescenti domi educato præter spem totam rem cognovit. Is enim oarravit ariolorum id opus esse, quibus dæmoœ monitore Cruces omnes ludibrio essent: maximam partem Incarnationis incolarum eorum præstigiis dementataæ: duo fana ab iis in montium summitatibus constructa, quæ confluente omnis ztatis & conditionis viri sceminzque: in utroque tandem ex ariolorum olim mortuorum cadaveribus dæmones otæula, qualia solent, reddere: iis colendis Sacrificiis ex utroque sexu creatos: ipsos oppidi ztatiœ, & Christianæ carechesi præfertos, maleficio esse infectos, & alios inficere: nihil ibi sacrilegii. nihil in Christum injuriz prætermitti. Hanc summam inter initiaros religionem esse, viros velut mente capti cum jactatione phanatica corporis vaticinia experte: sceminas crinibus passis perpetuum ignem in dæmonis honorem sovete. Nefas esse ossa ariolorum, quæ carnem denudo induisse mehtiebantur, manu contingere. Diebus Dominicis & festis eò tantummodo concurri, eo fine, ut Christianæ conciones & laica destituerentur. Peraðum indicium Diaftanius ad Ruisum & alios Socios retulit, quos ingens timor cepit, ne ea principia magnum malum æterz Guiraniz importarent. Decrerum itaque est, ut hinc Antonius Ruius & Christophorus Mendoça, illinc Franciscus Diaftanius & Josephus Domenecus, quanto poscent silentio, ad fana comburenda, castigandoque mali authores, pergerent. Rebus sic ordinatis, intempesta nocte, confeſto Sacrificio, indicibus & selectis Neophytis comirati, per tenebrosa loea iter atripiunt. Diaftanius & Domenecus sub ortum Solis ad unum è fanis opinione celeris delati, reperire omnia cum indicis quadrare: nam illud amplum erat, & intus arioli cadaver in secreta templi parte, lecto è duabus columnis pensili impostum, multis sindonibus involutum, & versicoloribus plutinis ornatum, summâ ceremoniâ ac religione celebatur. Foris zdiculæ plutimæ, quibus promiscuè sua jejunia & debacchationes iruati celebrabant: è templi tholo pendebant inouera dæmoni anathemata, qui vicissim suos cultores vanis meridaciorum delitiis ad infaniam usque dementabat. Cum vero Franciscus Diaftanius exquireret, ecquis solerent dæmones ex his ossibus effutire; comperit nihil illis magis in ore esse, quam bonum nomen Societatis infamare; crebro assenti, Iesu Socios Indorum ruinam per speciem pietatis quætere; eisdem pestem manu facere. Cavendum ab sale exorcifato, cui præsentissimum venenum ineflet: fugienda tanquam à peste Societatis templo, sua verò frequentanda: Iesu Socios Deos quidem esse, sed sui e comparatione multò minores, sibi quæ lubidios. Diaftanius & Domenecus debitum soli Deo cultum pterido ariolorum cadaveri non ferentes, Divino zelo incensi lactilegum stratum suis manibus deturbant; turpia anathemata & ornamenta refugunt: prætensis facibus inane

CAPUT
XX.
Loquacia
Ariolorum
offa vene-
rationis sub-
ducatur.

Incarnationis
apud ari-
lorum.

Bodiliorum
perverſio-
ne.

Famam ari-
lorum.

Cremator.

Alij sacerdotum inflammati.

Incarnationis oppidum resquitatum.

Expiatori.

delubrum, & circumiacentes ædicas, nullo obstante, concremant; ovantes denique domum redeunt. At Antonius Ruius & Christopherus Mendoça per varios anfractus & montium juga evadentes, ubi cognovere loquacia vechici ossa alio transpotari, bajulos sub meridiem consequuti sunt: quorundam plerique fugâ elapsi feretrum deseruere, duobus tanquam ferociam ostentantibus, & mortem utriusque Socio minirantibus, vincula injecta sunt. Furiosâ ossium custos per devium nemus etiam elapsa, eò fugit, quod sedulò indagantibus accessus non patuit. Collectis ossibus, ambo Socii, incenso cum hospitiolis templo, oppidum reperentes, in ariolorum manus incidissent, ni utrumque Diazstanius, auxiliari fidoriis Neophytorum manipulo ob viam ducto, ptericu exemit. Sequenti luce solemniter sacrificium est Individuz Trinitati, cuius Festum commode in cum die m incidebat. Ante Sacrificium Cataldinus, plebe adesse Iesu, ex ingenii volumine (nam magna Barbaris librorum admiratio est) idololatriz damnata tam diserte explicat, ut tota concio facti penitentem se statim ostenderet. Ruius è pulpite verbis acribus exprobavit Barbaris, quod tñum ariolorum Antropophagorum putrida cadavera, præ Individua Trinitate coluisse. Herreto, inquietabat, quicunque praefigiatam demonum votum Dei Verbo Incarnato, cui hoc oppidum consecratum est, præsulj, & lymphaticas mentis agitations pra fuscis Divini Spiritus motibus habens: usum refutat, ut qua monstra clam colistis, ludibrio palam habeatis. Secundum hæc Diazstanius ex eminentiori peggare in foro ossa ariolorum exprompta contemptum in terram proiecit: ad que proterenda pedibus tanto animorum ardore concursum est, quantum sufficere videbatur ad expiadum scelus. Inter hæc intercessit res parva dictu. Mus è calvæ arioli, cœu uido, proflit, quo viso omnium cachinni clari, quod nempe dæmon, mure timidior, loco cederet. Deinde cremaidis ossibus exstructa pira est, mareriam ministrantibus, quoque in oppido erant, mortalibus. Sic publico apparatu, trium cadaverum combustionē, offensæ Triadis iræ litatum est, & nocentes dolore Sacramentoque expiati sunt. Læsis hoc successu Pattiibus nunciatum est, in ædica oppido contermina arioli recens mortui cadaver etiam assertari, cui templum non pauci facere destinabant; quam ædem eadem face Mendoça concrematum ivit.

CAPUT

XXI.

Insignis veterior ex-
plodatus.

Resquitatum.

CAPUT

XXII.

Sandi Petri
oppidum apud Gu-la: hos funda-
tur, &
apud eosq[ue] egregie la-
borantur.Sacerdos ut-
ram tempora-
bus bapti-
zari.Didaci Sal-
azarum pacem-

Dicitur tis mortuis, cum vivis cettamen fuit. Homo erat corpore supra modum deformi, collo obstipio, pede valgo, ventre protenso, dorso gibbosio, capite enormi: Æsopum alterum diceres: hoc hominis monstrum, in altissimo monte sedem habens, ira coluerant plurimi, ut si faveret, felices se fore: si adversaretur, omnibus rebus cariuros autumarent. Sed haec arte devicta hominis dementia est. Captum namque Socii puerorum ludibrio palam exponunt, qui misellum dieteris onerantes, dæmonis sputum, vivum cadaver, sterquilinium ambulans, bufonum principem, inflatam aranearum appellavere; successu tam prospeto, ut cum ejus pri-stini cultores cernerent ab pueris impunè vellicari, proculeari, & luto stercoreque deturpari, errores depulerint, seque doluerint, puduerintque, ramdiu ab hoc turpiculo munitione decipi. Quin & Zagarius (sic enim vocabatur) vexatione intellectum dante sapuit, & Christianus fieri voluit: deincepsque catechistam egit, donec vitam optimo fine concluderet. His tenebris depulsi, Socii ad restauranda damna, ab Mamalucis illata, vires & industrias converterunt.

JUSSU Antonii Ruii Josephus Catalinus ad Gualachos profectus, quinque ab Conceptionis Immaculatae colonia dierum itinere, ibi novum oppidum posuit, ubi magna Gualachorum multitudo variis in locis habitabar. Apud quam gentem, ob mortum ferociam, longe major laborum quam animalium fructus pectipiebatur: constantia tamen evictum, ut ex utriusque oppidi factione sexenta capita, suscepit Baptismo, æternam salutem posuimus, quam perniciem suam amarent. Arque illud fuit decimum tertium oppidum in Guarania ex Barbarorum reduktione ab Societate fundatum. In Conceptionis colonia Didacus Salazarius inenarrabili profus patientia solus perseverabat. Post aliquot menses ex Taiaobe-

terris

terris ad eum hostiz consecrandz ob defectum frumenti mittebantur, quas, quia paucæ erant, in multas particulas dividebat, ut in singulotum dierum Sacrificia sufficerent. Cibos ad eum aliunde missos Gualachi rapiebant: per integrum annum tres tantum casci ad ejus manus petvenere; etiam ditipendi, nū Barbari casetum ignati, etiam candidam existimassent. Igitur radicibus & vilissimis cibis optimus Pater vitam sustentabat, narrante eum viperarum earnes aliquando comedisse. Quoquomodo poterat, ebriola gentis solempnia coereebat, aususque non semel est, iptero discrimine, brachiorum nisu lymphaticos, ne se mutuo conficerent, prosternere, & instrumenta obtinetatum frangere. Notabile fuit in his Gualachorum symposiis dictum: nam cum dæmon adesse solitus ab compotitoribus interrogaretur, quid è celo in hostiam Sacerdotis nostri sacrificantis sub medium missa adveniret respondit, Filium Dei: addens eodice, quia Nativitas Virginis celebtabatur, Vitinem Mariam è ecclio etiam descendisse, geniali die filium honestatarum. Quod dictum quamvis patris mendacū sit, multum conferre potest ad tanti Sacramenti venerationem.

SU a anni millefimi sexcentesimi ttigesimali finem, & principium sequentis, Tucumania Calchaquino bello afflictati cœpit: quæ poterat pace frui, si de sua tutela querula non fuisset. Hispani in conterminis Calchaquinæ vallis urbibus ante aliquot annos ideò se Societati offensos ostenderant, quod hanc vallem duabus sedibus occupasset, dictitantes se Sociorum reverentia detineri, quominus gentem indomitam subjugarent. Societas verò, quamvis Calchaquinorum pericacia contundendz frustra diu laborasset, autem tamē non iniuriam Christianæ & publicæ tei operam se ponere, eo solo nomine, quod Calchaquinorum infantes expiatet, & autoritate sua quasi muto bellicosissimam gentem ab Tucumania depopulatione continet. Sed accedentibus aliis rationibus, vallis, uti supta demonstratum est, nobis deserenda fuit. Quā desertā, Saltenses & Riocenses cives, confidentius, quācum infidis & exacerbatis hominibus pat erat, se getentes, non fecus ac antē in eorum confiniis agros excolebant: & ausus est Urbina, vir potens, in ipso vallis orio amplam villam in castri speciem construere. Sed amotā Societate, fractis velut repagulis, veteri odio stimulanter, Barbarorum exundans futor foras erupit, vicina primū corripiens, & deinde longinqua pervadens. Coniunctione cum finitimus facta, Urbina villam vi capiunt, quo cum domesticis & uxore trucidato, ejus filias, selectissimas virgines, polte à Saltensis vi redemptas, abigunt: villas Hispanorum destruunt. Conjurati Andalgales, Famentini, Andacolæ, Capaianes, & aliz Barbarorum nationes advolant. Indi apud Hispanos educati per fraudem dominos maſtant, vi viam ad vallem, libertatis recuperandæ ergo, sibi faciunt. Tucumania Prætor Albornosius, Cardinalis Albotonoli frater natu major, Barbaros, antequam vires jungetent, incompositos adorſus, vicit quidem, & in vallis fauibus castrum construxit: sed hostes adunari præsidarios Hispanos extra vallem progreslos cum eorum duce trucidant, potissimum castro, Londonum urbem, oecisis quamplurimis, destruunt, Riocam obsident, totam Tucumaniam belli metu concutiunt. Inter quæ turbamenta Salente Collegium, combustis segeibus, & pecoribus abaſtis, nutavit: Riocense eò redactum est, ut Venerabile Sacramentum ex deserta domo educi debuerit. Nec unius anni vexatio fuit; sed ultra decennium bellum productum est, non ante finem habitutum, quācum Societas valli restituuerat. Intetim Calchaquinensium tebello validè incommodavit Apostolicis excursionibus & urbanis utilitatibus. Quamquam in authenticis codicibus repetio, hoc anno per varialuca non sine aliquo fructu excursionis fuisse:

IN Paranensi regione ex Acaraenii oppido ad Caaguas Christo lucrando suscepta expeditio est. Caaguaram gens est longè modica, & incultissima Indorum omnium. Ii inter Paranam & Urvaicam in fylvi sparsim habitant, unde illis nomen adhaſit; nam Caaguas sylvanum sonat. Propterea lingua gens utitur, haud sicut ad cognoscendum facilis; nam dum voces edunt, sibilare, & masticulatos stopos in

Indi.

M A R I A
Virgo V Sa-
cramentum
enimq[ue].

CAPUT
XXIII.
De Calcha-
quinorum
rebellione.

1630.

Societas dia-
Calchaqui-
na: in officio
continuit.

Coniunctio
Barbarorum.

Albornosius
Calchaqui-
na: uincit.

Calchaquini
bellum re-
discrepant.

CAPUT
XXIV.
De Cas-
guaram
morbis.

*Casuarinae
cibus.*

Aglutin.

Praeia.

Feminae.

Bella.

CAPUT

XXV.
De expedi-
tione ad
Casuarin.

*Expeditionis
diffinitate.*

guttare turbinare potius, quam loqui videntur. Tenuissimas casas ex arborum ramis confeatas, unas ab aliis longè semotas habent; nec pènè major quam ipsi feris eborum providentia est, adeò, neque agriculturam, neque commercia exercent. Sagittæ pescantur, venanturque: maximam partem vermis, viperis, muribus, formicis, parabili fanè & passim obvio ciborum genere, & aliis animaleculis vivunt: nec abhortent ab esu tygrina carnis. Alces, quas Hispani magnas bestias vocant, luçando maçant, comeduntque. Simias per arbores adropendo ira sequuntur, ac si similes essent: quarum simiarum natura ea est, ut fugientes de arbore in arborem proles suas circumfendant: ex alto lapsa Casuarinæ excipiunt, devorantque. Mel sylvestre illis in deliciis est. Hydromellis poru ita incalcent, ut illo se contrafrigora tueantur. Huic genti perpetua cum tygribus conflictatio est, nec aliam paucitatis suæ rationem reddunt, quam quòd continuus ferarum insultibus diminuantur. Rabiem pro virtute habent, exteriores animi dotes ignorant. Multi usque ad potentium corpore deformes sunt, tam simius similes, quam hominibus, praesertim si nates spectes, quas simias jure optimo dixeris. Dorso gibboso & plerisque collo obstito sunt: non defunt tamen inter eos formâ præstantes, præsertim mulieres, quæ in umbra natræ & educatæ, corporis colorem Europæis non admodum absimilem conservant. Utrique sexui tenuissimus rationis natus est, quam eborum genere, & quotidiana feritate, necnon libertate & vita depravata, ut ab ipsis ferarum moribus non muletum absint. Urticis mulieres à cingulo ad genua se vestiunt, quas urticæ lini ad instar maceratas, digitisque pexas, reticulatum nestant. Viri nullas vestes, præter pelles, habent, quarum propter parvitudinem omnes ferè corporis partes sunt aperte. Quamvis nudi incedant, ita toto corpore obocluerunt, ut pet vepretæ & spineta sine formidine, viperatum ad instar, repant. Si qui bello capiuntur, difficiilius quam ipsæ feræ cicurantur: nam plerunque vineulæ ferrea mordent, maniacorum in morem toto corpore spumantes: quin assuectæ ad allorum consortium, & mansueti, vix ipsi parvuli excepti possunt. Si ita vineulis diu relinquentur, quâdam impotentiâ animi, seu animalia, quæ extra elementum suum educantur nequeunt, paucos post dies, non admisis cibis, moriuntur. Aliud genus Casuarinæ est bellicosum, quotum bella tam ignobilia sunt, ut propria sint ferarum insultibus, quam hominum certaminibus. Hi viatores in suis terris incaute dormientes ex spissitudine nemorum aggrediuntur, maçantque; non tam vindicant se, aut aliarum rerum cupidine, quam carne hostiæ vescenti, aut ferocitatem satiandi libidine: quam inhumanitatem liberali appellatione bellum vocant. Vinci se adeò dolent, ut quamvis subinde ab hostibus veniam accipient, neque cibum sumant, neque vulnera curari patientur. Ex utraque gente Guairanæ Socii variis tempotibus aliquot manipulos è sylvis eruerant, sed ferè omnes, statim ac oppido includebantur, more plantarum, quæ in umbra natræ Solem non fetunt, statim morebantur. Acaraenies etiam Socii aliquot ejusmodi homines variis artibus æquali animarum utilitate ac corporum pernicie reduxerant, optabantque modum invenire, quo mortalium misericordis animatum saluti, minimo corporum damno, consulerent.

CAPTO itaque eorum terras adeundi consilio, Petrus Alvarus, aliquot Neophytis comitantibus, ex Acaraia iter attipiens, transmissio Paranâ, lylvas densissimas, nullique præterquam tygribus pervias, per Piracabim ingreditur: quâ parte, per sylvarum densitatem sibi viam aperiens, tantâ corporis contentione obluctationeque processit, ut inter vespeta disceptâ veste eutem largè eruentarit. Vix teccus flumina collo tenus, paludesque pluvio maximè coelo transmittebat; eoque loci dormiebat, ubi frequenta tygium vestigia, & ferme ab feris hominum cadavera viscebantur. Semel in tetriculo pensili dormiens easu arbotis pâne obrutus est. Inter hæc peticula, egregius animarum venator ferorum hominum spelea ingessus, per interpretem effecit, ut octodecim capita non admodum invite se tradenter. Narrabant, pridie quam Alvarus venisset, duos è suis à tygribus discriptos, & mulieres tres viperatum mortu[m] periisse. Petru Alvaro de vicinis populis icisci-

tanti

tanti respondere Batbari, non ita pridem Ibagobium quendam Christianum apostolatum ad se venisse, multisque Caaguatum persuasile, ut se sequerentur. & eduxisse, quod non facilis esset, quam ipsi sylvicolis accessus: quapropter Alvarus, quia vites zgrē sylvestribus baccis herbisque sustentatae cum deficerant, qualicumque praedā latus, per eadem pericula & labores vestigia relegit. Pedibus fermè ibat nudis, frequenter amnes vado aut natatione transmeabat: ex algoris & famis injuria passum genua subsidebant: continuo spinotorum occursum fatigabatur: lubricitate aut asperitate viz, fallente vestigia toto pondere, faticens corruerat. Quæ ille omnia non quo solum, sed intento in Deum superabat animos, quippe tanta de inventa præda illi voluptas erat, ut cum se largè cruentaret, aut ad laxa vegetaque offendaret pedes, & alia incommoda occurserent, gaudio exilite videretur. Aegrò superatis viz difficultatibus, viginti & uno diebus in itinere exactis, demum defeculmis viribus Dei benignitare, salvo & incolumi comitatu Acaraiam rediit. Et quia compererat Caaguatum plerosque ex partiis tenebris abductos, ceu pisces extra elementa statim emori, nequam sibi cunctandum duxit, quis tentaret, quæ facilitate legis Christianæ documenta addiscerent. Quos quoniam repente ad retinendum ineptos, & ad benè intelligendum obrulos, menor Divinitus Clementia, volentis homines & jumenta salvati, raptim, num crederent Christi mysteria, ab singulis inquirit: cum assentirentur, volentes Baptismo initiari, quo suscepimus paulò post omnes, nemine dempto, moriuntur. Quod ut perspexit Alvarus, editavero gavisus est, manipulum suum per summos labores ex melius relatum dignum fuisse, qui in Aeterni Patris horreum transferretur: in tantillo numero eti cogitatione consolans, gloriosum esse pro Christo non solum multa agere, sed pauca agendo multa pati. Sepiùs deinde manipulatum ejusmodi homines eodem ferè successu subsequentibus annis reducti sunt. Per reliquum Paranares quiete erant, & si demeres metum ab Prætore Paraquatiz, rempublicam in consulto administrante illatum, secundo cursu omnia fluebant. Ethnicis non admodum invitè in fidem tutelamque Christi transeuntibus, & Neophytis factorum estimationem, quam superioribus annis majorem, præ se fetenibus: universum circiter quingenti ex Paranaensibus, & ex Igualuanis ducenti & viginti octo adulti, & totidem fere parvuli Baptismi gratiam meruere.

Sed longè copiosior messis ad Urvacanum fuit: nam apud Ibitiraquanos centum & quadraginta adulti, necnon centum & quinque infantes: apud Piratinenses triplicato termè numero: apud Caapaminienses præter ducentos & nonaginta & unom infantes, quadrangenti & septuaginta quinque proventæ etatis homines: in Divi Xaverii oppido octingenti & sexaginta tres, ex quo fermè inter adultos & parvulos numero: In Caaroensi agro supra quadrangentos & octoginta duos pueros, quadrangenti & septuaginta less rationis ols prædicti, vii itemque Baptismate in libertatem filiorum Dei ex demonis servitute ascerti sunt. Præter tantam messim novum oppidum constructum est, & duorum aliorum fundamenta jacta sunt. Acaragua fluvius est septem supra Divi Xaverii coloniam leuis in Urvaicam sese exonerans. Ejus accolis Provincialis Vasquius Sacerdotem de Societate promiserat, cuius spe domos suas hinc inde sparsas ita contraxerant, ut urbanitatem ambire, & Christiana lege astringere se serio velle demonstrarent. Societas vero magni interesse arbitrabatur hanc stationem occupare, tum ut gradus esset ad superioris Urvaica populos subiugandos, tum ne Niezuvius eo loci se ingerens rursum Neophytorum res turbaret. Eò igitur Petrus Romerus se conferens cum temporis trecentas & quinquaginta familias jam convenisse, & totidem alias facilè conventuras, Crucem erigit, Magistratum constituit, infantes baptizat, quorum unus primo adita sedis die ad Superos evolavit. Christophorus Altamitanus, Barbarice lingue peritisimus, ex Provincialis destinatione his populis præesse iussus, per duodecim continuos annos adeò prosperè rem Christianam uruit, ut haftenus in eo oppido, Assumptæ Virginis consecrato, per Socios initia sacris quater mille & ducenta capita censeantur. Ibidem ego Guaitanicam lingua tertiare didici,

Pettus Al-
varus al-
iquæ Caagu-
atum redi-
ctus.

Baptizat.

Istora ad
eas missio-
nes.

CAPUT
XXVI.
Ad Urva-
canum Affem-
pate Virg-
inis oppidū
construi-
tur.

Neophy-
tis num-
erus.

Acraga-
num

Trescenta &
quinquagin-
ta famulas
redactas.

Acaragu-
anum Ba-
ptizatorum
Numerus.

cujus qualemcumque peritiam adeptus, magno Dei beneficio, potui per Paranæ & Urvaicæ oppida jam ab viginti annis opellam meam, quamvis tantâ exercitatione indignissimus, conferre.

CAPUT
XXVII.
Ibapitus
debellatur.

Igai fluvius

Ibapirus
conqueritur
nem conficit.

Hoplyes
campanula-
taria.

Ibapirus
concurrit.

Bellum re-
paratur.

Bellum pro-
fugatur.

Petri Romeri
prudentia con-
siliuum.

Bellum capi.

IN Mediterraneanis Urvaicæ populis ad Austrum vergentibus, idem planè in pennis nostris Sacerdoribus motus Ethnicorum erat. Eminebant tamen Caapienses Apicabij, & Caalapaguacuenses Mbocarâ, utroque numerosè gentis domino, motoribus. Ut id sacerent, permotus se aiebant Societatis continentia integritatemque, quæ uni animarum lucro intenta nullorum corporibus noxia esset. Sed eam temper se & per nuncios urgentibus, Ibapitus homo atrox intercessit. Is apud Igai fluminis accolas Ethnicos ad mare vergentes, ariolandi arte famam sequutus, armata primum familiâ, vicinos populos ad se vocat, palam edicens, Niezuvium bello se velle vindicare; & Caalapaguacuenses Caapiensesque, ne exemplo noceant, opprimere. Factâ conjuratione, tumultuose arma fumunt, & in primum ferocitatis specimen Cunumipita, rebellionis inventor, Caapienses duos casu obvios obtruncat. Cæteri, Ibapirus duce, in Caalapaguacuenses motent, hostiliter omnia infestantes. Quâ re vulgatâ, pro incolumitate eorum, qui Fidem ambiebant, & ne Josephus Oregius solus & indefensus apud Caaroënses opprimeretur, Ibitiraquani, Tabativientes, Piratinenses, Caalapaminenses, Acaruanî, Caaroënses Neophyti catechumenique copias in hostem educunt, repertumque perturbant, & aliquot occisis ad fugam compellunt. Mox fugientes insequuti, biduo post assequuntur. Sed hostes per nota vada Igai fluminis transmisere, antequam decerni acie posset. Ubi Ibapirus, convocatis auxiliis bellum reparans, latissimè per campos ignes longè plures, quâm genti suâ sufficerent, ad incutendum timorem instrui jubet: & illâ le veste induens, quâ olim Rochus Gonçalvius in Sacrificiis uti solebat, & frustum sacri calicis apud sibi habens, non minorem quâm ille phantasticus Niezuvius ostentabat superbiam. Sed verborum etiam insolentia par, vanam Deitatem affectans, vociferabatur omnes eos se perditum, qui Patribus adhærent. His rebus percussum Neophyti indubie fugam capebivissent, ni Alfonsus Quanara, ignominia impotens, sumul ut popularibus suis Ecclesiasticarum rerum reverentiam, Romero monitore, insinuaret: *Quare sum, inquit, arma sumpta, & Milites? & in quæ sponte vestra venisti? si irarum paci in ea, quam viseris, sacra ueste Ibapirum prophani exultantem errant? & si viro illo calice, in quo toties Gon-salvia faciente effervescit Christi sanguis, frigeris, quo demum incisamento aliquando calebitis?* Simul hoc dixit, ipse cum audacioribus & ipso Romero, frigidâ hinc tempestate, collo tenuis, quâ vadari poterat, in flumen se precipitar; tum alii exemplum sequuti, unâ omnes in adversum littus evadentes, Ibapiti ades aggredirentur, diripiuntque. Mox duplicato itinere operam dant, ne hostes elabantur: quos assiquati profligant. Ibapirus tantâ contentione fugit, ut omnium spes eluerit. Inter spolia conopœum altaris Rochi Gonçalvii, & pars calicis redempta fuit. Inter viatos moribundum infantem Romerus baptizavit: & apud Neophytes viatores ferocitatem avito more præferentes, de Christiana caritate multa locutus, captivos omnes redemptos baptizavit. Ducibus vero demonstrantibus necesse esse aliquot suspendio plectere, ut vicinitati timor incuteretur, fuisit, ut cadaver occisi hostis ex patenti ardore suspederetur: illud enim quæ valitum ad ingenerandum hostibus metum, ac si in vivos animadverteretur: sic militari prudentia & clementia Christianæ abunde consultum iri. Quo suspenso, Romerus ad Socios scripsit, abs se post partam viicotiam rebellium unum funestæ arbori adjudicatum, suoque suffragio, quamvis Sacerdos esset, fuisse suspensem. Cumque omnes, quibus nota mississimi viri prudentia erat, anxios redderet, ut jocosæ ænigmatis solutionem audiæ, risum non tenuere, & ingeniosi stratagematis author clementissimæ crudelitatis laudem meruit. Cunumipita bellum inventor, Ibapiri filius, & quatuor ejus pellices, præter numerosam turbam, abacti, in captivitatâ libertatem filiorum Dei adepti sunt. Atque utinam Ibapitus post facinus perpetratum statim sapuerit, non jam lugetemus conditionem miserrimi hominis, qui postquam vagus & extorris

aliquos

aliquot annis supervixisset, nescio quā tactus pœnitentiā ad Neophytorum oppidum eger defera voluit, ad quod tamen morte præventus non pervenit, verendumque est, ne Deus in ipsius interitu riserit, qui vocantem tamdiu audire tenuerat.

TANTA rē pœnitentiā, Romerus, nondum dimissis copiis, animum contulit ad inchoandam apud Caapaguaquenſes ſedem. Eō itaque investitus, Mbocaratā Casiquo rogante, Crucem erigit, futuri oppidi aream designat. Magistratum conſtituit, inque perpetuum fidelitatis pactum Casiquierum infantes Baptismo expiat. Et quia Apicabia tantam Barbarotum Ibpitianarum partium, & aliunde collectorum turbam contraxet, ut alteri oppido faciendo lais ſuperque eſſe videretur, annuente Rometo etiam Caapienſes oppidi fundamenta jecere: ad quod stabilidum interfecto tempore pergens Romerus, centum & ſeptuaginta infantes ſacris undis ablit. Quo factum, ut diemon fraude p̄cipiuſ melioribus artibus caperetur, ex eoq̄e fieret Christianz rei accelio, unde diminutionem intentabat. Ea tamen oppida nondum inter Societatis ſedes nuncupo, ſequenti anno id factus, cū Sacerdotes noſtros eō deducemus. Apud Caaroenſes aliquid turbarum eſt. Acceptus ex vano rumor vulgaverat, eos Jofephō Oregio mortem machinati, & Niezuvii vestigis pedem imprimere velle: quod ubi Caafapaminenſibus nunciatum eſt, raptum deleſtu habitu expeditiſſima cohorte fiduſſimorum Neophytorum eō ſe contulit, qui, re ad rigidiſſimum examen deductā, cū nullum conjuratiunis indicium inveniſſent, & nullus reperiretur, qui male affectam conſcientiam aliquo affectu metuē proderet, ſuspicionis Caaroenſes absoluti ſunt: & Caafapaminenſes, utpote qui mox proprio ad defendendum Oregium accurrifſent, insignem laudem meruere. Hoc anno ad proinovendas Caaroenſium res Franciſcus Ximenius Oregio additus eſt.

CAPUT
XXVIII.
Ad Urval-
cam duorū
oppidorum
fundame-
ta jacun-
tare.

Infanteſ ſu-
bita.

Praecepit tur-
barū numerū.

SIMO N Maçeta & Justus Vansurkius Manſilla, qui anno ſuperiori ē Guairania in Brasiliā ab actos in Christo filios recuperandi ergo ſequiti fuerant, in Januariensi Brasiſi portu apud Australis plaga judicem de trium oppidorum depopulatione per Mamanucos factā cū retulifent, & ut patria ſuꝝ capiui refituerentur, crierorūmque Guairaniz oppidorum indemnitate caveretur, iure poſtulaffent, ab iudice reſponſum acceperē, id negotii ad ſe non attinere, ſed ſui tantum officii eſſe capitales res ad totius Brasiſi Praetorem referre, a quo penderet iudicium. - Quapropter ē Januarieni portu in comitatu Provincialis Societatis Iuſu Baiam Omnim Sanctorum, Brasiſi Praetoris ſedem, navigarunt. Apud quem legitime conquiſti tandem diploma impetravere, quo capiui Sociis reddi jubebantur, & iudex creari, qui eos ab Mamanucis extortum iret. Sed id fuit ſpecioſum magis quā efficax remedium: nec id latebat Praetorem: ſuis enim apparebar, crudelijſimum vulnus longe quā par erat mitius traçari, & latrones non jute ſed vi adigendos eſſe. Verum quia ſub id tempus Brasiſi immunebant Hollandi, non conueniens quibusdam viſum eſt turbare domi, ne diſtractis ad caſtigandos Australis Brasiſi latrones viribus, Septentrionalis pars debilita latera extero hosti nudaret. Quamquā non defunt, qui putent ob nimiam in eo negotio remiſſionem, caſtigatam fuſſe Brasiſi, intercepto ſub id fermē tempus ab Hollandis nobili portu. Nam in comperto eſt, Guairaniz captivos, mancipiorum inſtar, per totam fermē Brasiſi ab Mamanucis diſtractos, & nonnullos utbiunr primores injuſta empione commaculatos fuſſe. quo pluribus mali communicatione involutis remedium deſpetaretur. Quidquid ſit Didacus Vega, nobilis Lufitanus, rem itaſi ab aliquibus, non remedium quæti videns, exiſtimavit pro ſuo in mortalium miseriſſimos affectu, negotium ad Regem Catholicum deferti oportere, & Simoni Maçetę taniam pecuniz ſummam, quanta ad tanti itineris & confiendi negotii ſumptus ſufficeret, obtulit. Sed quia nunciabantur Mamanuci ad eæterne Guairaniz pertuiciem ſe turſum accingere, gratiis Didaco Vegz aſtis, Socii de redditu cogiavere. In Januariensi portu non pluribus duodecim recuperatis Piratiniganam revertentes, hoc etiam ad inſigne caritatis exemplum addidere, ut quadriennem puellum humeris

CAPUT
XXIX.
Simoni Ma-
ceta in Bra-
ſiſi Ultra
procurat
Capeverde
liberat m.

Praecepit Com-
missarii Sanctorum
naturam.

Didaci Vega
pro libera-
tate.

scii offi-

ciorum.

In Guair-

anam relo-

vare.

CAPUT

XXX.
Iesu-Ma-
rianum op-
pidum ut-
cumque refluens-
ter.Nicolas
Enatus pro-
mone.Et Simonis
Magistri.CAPUT
XXXI.
In Guaire-
na multa
fuit me-
mores di-
gna.Procurat ca-
figata.Lima sumi-
tus.

tamdiu gestarent, quoadusque ad littoralis crepidinis apicem duarum leucarum itinere ē portu Sancti Vincentii evadere. Libi Piratinagam attigēte, factō ru-

moltū, Mamaluci Socios ab ingressu Collegii vi arcuere, & in alteram domum deductos tamdiu detinueret, donec Collegii Rector eos ē custodia infimis precibus eximeret. Postquam verò Judex à Didaco Ludovico Oliverā, Brasiliæ Prætore, designatus advénit, vix mortem ab nescio quo nebulae sclopeto intentatam evasit. Auditæ quorumdam prædonum voces sunt, asserentium, se potius suum Baptisma abjuraturatos, quām permitterent Prætoris diploma servari. Igitur Judex, despetato remedio, eō, unde venerat, rediit. Socii vero opprobriis afflati onerati, exiguo captivorum numero ex tot millibus impetrato, Piratinaganī Collegii Patribus viaticum largè ministrantibus, secundo Aniembio ad Paranam, ē Parana ad Parapananxi fluminis oppida post unius anni terrā marique labores, factō etiam ibi, ubi Jolephus Ancheta olim submersus fuerat, ad Aniembi scopulos naufragio, salvis corporibus navigavere.

INTERIM Guairaniz Socii præteriti anni cladem novis operis facere satagentes, circum omnia nemora executiebant, eo consilio, ut qui Mamalucorum metu fugerant, denuò reducerentur. Antonius Ruisus ad Sanctorum Michaelis & Antonii ruinas, necon ad Caávensem regionem exuerrit, aliquantulum Ethnicorum tutbam Religioni Christianæ conciliavit. Sed ipes eo tempore restaurandæ rei potissimum in Guiravera erat, qui posteaquā nescio quā proditoris suspicione apud Socios se purgasset, luculentiter ab Ruisio venia donatus, & in partiam remissus, tantam mox coegit turbam, quanta sufficerit ad reficiendam antiquo in loco Iesu-Marianorum oppidum. Ad quod reædificandum missus Ignatius Enatus Lotharingus, vir plane probus, egregiè opus promovit, donec Simon Mageta ē Brasilia redux, post nunciatam ubique Mamalucorum pertinaciam, ad Huibai præcipiti proxima loca eo fine transferte Iesu-Marianum oppidum iuberetur, ut remotiores ab prædonum excursionibus essent. Ibi igitur oppido & templo xdi- fatis, magnam adultz gentis & puetilis ætatis multititudinem Christianis addidit.

EX Guairania reliqua multa præter motem nunciata sunt. Ad Parapananum Fluvium juvenem quedam, Angeli custodis, humana specie visendum se præbennis, monitis surdas autes præbuit, & dæmoni familiaritatem plas illo æstis- masse, idcirco sanum & vegetum, noctuque meretriculam quæritantem, drepentè diem suum obiisse. Juvenem Festis diebus audiendi Sacri negligentem à dæmonicæ tygridis specie exterritum, denique in negligentiæ perinacem a vera tygride, adstantibus & incolumibus amicis, discriptum, summo tamen Dei beneficio seclera Pœnitentiaz Sacramento ante mortem eluisse. Item feminam visu horridam, ulnis infantulum gefitatem, soroti post mortem felse ostendit, & assertuisse se furti, contumeliaz, & prolecidii damnatam, ignibus æternis ardere: in ejus fidem ferramentum furto quandam ablatum, igne inferno calens, sororis dextræ admovisse, impacto simul criminum horrore. Ex Ibitirambeta etiam nunciabant, juvenem incestuosis cum matre & filia amoribus implicatum, setò facti pœnitentiam optasse. A tygride adulterum, inacta adulteria, dilaniatum, & puellam festa diei negligentem, & alteram parentibus recte monentibus pervaicarem, codem fati perire. Villariez, sub Hispani hominis, lenonis officio diu functi, mortem, auditum catenarum & vineorum stridorem, ignemque visum per totam domum, oronibus adstantibus spectantibusque, vi invisiibili dissipari (quæ terticulamenta etiam post mortem audita sunt) tanto ad portentum visendum concurrentium hominum pavore, ut auctoritate publica domus destruenda fuit. Narrabant etiam pervaicis hominis in Indorum defensores maledicentiam, fredo in ore carcinomatæ cœlitus punitur. Horum prodigiorum ergo per totam Guairaniam diu & piè trepidatum est, Sacra diligentiæ adita, castitia & justitia majori in pretio habitz, & frequentius conscientiaz lustratz sunt. Præter quos pœnitentiaz fructus ingens numerus Barbarorum hoc anno Baptismum suscepit.

GUAIRANIA itaque se iretum erigebat, sperabantque Socii novis incertis superioris anni cladem brevi refarcitum iri, cum trepidum nuncium adfertur, ab Mamatucotum cohorte Divi Pauli oppidum destrutum, & incolas omnes in levitatem abactos fuisse. Huic oppido præterat Joannes Suarius, qui latronum ducem domum nostram iam ingressum alloquiens infinitis precibus rogat, ne veller gentem novam in contemptum Christianæ fidei vexati. Plura dicere parantem, directo in ejus pectus sclopeto, interpellat latro, indubie explosurus, nō Suarius pectus utraque manu nudans constanti voce dixisset, ne difficeret explode: re: nihil enim se avere magis, quam vitam pro oibis suis pōnere. Quā fortitudinis ostentatione exanimatus prædicto sclopeturum dimittit. Hoc primo periculo defunctus, amote ovium stimulante, è Tupicorum manibus aliquot capti vos eripit, quos ne denouo abigerent, genibus ante latrones positis obtestabatur, ut se soā potius supelleēt, quam carissimis in Christo filiis spoliarent. Sed nihil profecit apud latrones tanta pietas, omnibus iteratā crudelitate abactis. Dum hęc domi getuntur, in oppido ceteri prædones tantā inhumanitate furebant, ut nullus ferme tuerit, qui inter vulneta & mortes vincula non induerit. Facta populatione, hominum urbanissimi simul omnes quasi valedictori ad Patrem venerę, pto omni solatio ironicē rogantes, ne se merore conficeret, candem enim fortunam omnia Guairaniz oppida passa esse. Quo auditio Suarius, nequicquam reluctantibus & identidem cum-prudentibus Mamatucis, statim ad Incarnationis oppidum properate voluit. In itinere cum ante oculos suos concaveatos filios in Christo carissimos, & alios invasionis ignaros, ex villis ad oppidum venientes, de novo abigi videt, dolore pene obtutus est: qui dolor in immensum crevit, quando tantisper ad oppidum rediens, ut aliquibus saluti foret, ē sinu suo abstractas gentis reliquias abigi ab latronibus conspexit. Igitur unico adolescentē & puerulo comitatus (nam non plures ex tanto numero lattones ei petmiserant) oppidum omnino defecit. Iter etat scabtosum, & hyemis tempestate pluvia maximè lievibat: quare vitibus ex merore, inedia, & defatigatione paulatim deficientibus, eò reductus est, ut sibi iamjam moriendum putaret, nō ex Incarnationis oppido aliquot bajuli cum commeatu advenissent: eo enim jam volaverat fama depopulationis, quā auditiā plenique Neophyti Mamatucorum metu defecito oppido, partim ad Sancti Xaverii coloniam, partim ad Huibaum confugere. Multi, admittentibus Socis aliò transmigravēt. Suarius refectis utcumque viribus ad Divi Pauli ruinas rediens, aliquot Indos hinc inde sparlos terraxit, exiguum ingenis matoris solatum. Sic oppidum unum prædonum futore, & aletum solā trepidatione, sine spe restauracionis delata sunt. Antonius Ruisius, dum hęc gerebantur, inter Gualachos versabatur, qui ad subveniendum miseris accurrens, nihil in afflictissimis rebus consilii invenerit, quam si gentem ex utriusque oppidi destructione requiri & versus Villaricam, ubi Sancti Thomaz semita visitat, ad construendum denuo oppidum deduci juberet. Sed id fuit novis se miseriis miserere, nam alii Indotum abactores, prædicti intenti, quotquot potuere abductos, aut suis servitiis addixere, aut in Paraquarianam immenso pene tractu abegere. De quā re per Joannem Suarium & Didacum Ranconierum postremo per se Villaricam conquestus Antonius Ruisius, cum nihil proficeret, & imminenter alia ab Mamatucis pericula, Franciscum Diaftanum in Paraquarianam amaridat, Prætorem de totā re eductum & fulcimenta tuentes Provincias postulaturum.

CAPUT
XXXI.
Sancti Pauli
oppidum
devalutatur,
& Incarnationis
colonias defici-
tur.

Joannus
Suarius ma-
gnum malum

Araucana.

Incarnationis
oppidi
defecit.

CAPUT
XXXII.
Socii in
Guairana
& aliis pa-
riē vacan-
tibus.

Paraquaria
Prætore in-
cursa.

SED Prætor, andito Francisco Diaftano, de invasione Mamatucorum, oppido rum direptione, & totius Guairanæ periculo dissetente, Neophytorum miseras tam ita cuncte accepit, quam non convitia debuisset; & inter alia, Diaftano respondens, ait, seire se ex Villaricanorum litteris futilles esse Sociorum metus, Societatem in immensem omnia augere, quo se in invidam traheret aliorum. Sed Francisco Diaftanus, ne dissimulatio tantæ rei Societati aliquando fraudi esset, supplici libello ex formâ juris concepto, per scribam publicum à Prætore postulat tebas Guairanæ provideri. Quibus postulationibus cum Prætor non responderet, nec

sperarent itæ successoram oppressæ innocentia estimationem, Diastanus circumflexo per Patanam itinere ad Provinciam, consili ergò, quæ celerimè posuit, navigavit. Eodem planè tempore, nec absimili de causa, Petrus Romerus Didacum Alfarum eððers navigare iussit, quod idem Prator, diffuso in multas partes malo, lege cavisset, ne quis impostetur injussu suo per Param in Guairaniam pergeret, sed qui eð ire veller per Paraquarium, ducentarum & quinquaginta leucarum circuitu, iter circumfleceret: & quamvis Societas Pratori expoluisset eam legem reipublicæ noxiæ, utpote quæ bello afflictis subsidia tempestivè ministeri non fineret, tamen nihil impetrarat ab homine consili sui tenace: qui insuper id addiderat molestia, ut vulgaret, vi effeñurum se, ut Neophyti nostri privatis hominibus servirent. Franciscus Valquius Provincialis, afflictarum Provinciarum statum cùm cognovisset, immenso propè dolori succubuit. Auxiñ dolore, è Guairania supveniens Paulus Bennavidius ab Ruiño missus, ut nunciaret quorundam mortalium insolentiam, Neophyti illos, qui è Mamalucorum vinculis se exemerant, pro mancipiis distrahentium, aut in duram servitatem redigentium. Adeò ut miserrima gens inter incudem & malleum posita penitus conceretur. Ob eas res Provincialis, imperatis per Collegia precibus & Sacrificiis, Franciscum Diastanum ad Senatum Regium in Peruviam mittit. Ipse verò aduerso Paraná in Guairaniam, Socios solatus, & alias calamites oculis perspecturus, navigat.

CAPUT
XXXIV.
Societas per
Tucumaniam egre-
giæ laborat.

1631.

ANNO millesimo sexcentesimo trigesimo primo, è Cordubensi Collegio excutentes Socii, multis Æthiopibus, adhibitâ conditione, Baptismum denuò contulère. Joannes Cereçeda & Antonius Maçetus per quinque menses continuos Quimilpæ rupes, & Catamaranam vallem apostolicè persagrantes, exanthlatis multis laboribus Quichuano & Calchaquinensi idiomate usi, præter alia opera, ducentos Barbaros, de quorum Baptismi valore dubitabatur, sacris undis, cautiè tamen, submersere. Ratio in plenique dubitandi erat, quod Hispanus homo, qui defectu Sacerdotis in eo tractu baptizabat, corrupta formâ uti solereret, & multi adulæ ætatis homines ignorantem, quid olim cùm baptizareneur, suscepient. Gaspar Ostorius, è Chaquensi expeditione redux, Cucuiseniem regionem insigniter excoluit. Et, ne singulorum Collegiorum excursores appellem, omnes studio pari, solitis Apostolicorum virorum armis, inter Calchaquini belli Tucumaniam pñè totam concutientis tumultus, & pestis plerisque in locis latè grassantis metum, magnas ubique clades dæmoni inferebant.

CAPUT
XXXV.
Apud Ca-
piens &
Caapaga-
uquenses
oppida con-
dantur.

Oppidum Di-
versorum Petri
& Pauli.

Colonia Bi-
te Cardi.

CAPUT
XXXVL
Tapense pro-
vincia pri-
mò adiuta.

SE VIS Apostolicarum progressionum, in Urvaicensi Provincia præsentim, vigebat. Petrus Romerus, acceptis aliquot Sociorum subsidis, ad Caaspas-quaquenses rediens, Vincentium Badiam lingue peritum eis præfecit, tanto Barbarorum plausu, ut ad Socios excipiendos viam per intactum unius leuce nemus, deturbatis arboribus, complanaretur. Hoc oppidum Divis A postolorum Principibus Petro & Paulo dicatum, ante finem anni sexcentas familias, Catechumenorum albo inscriptas, computabat, è quibus, præter infantium magnum multitudinem, nonaginta adulæ ætatis homines hoc anno baptizari meruerunt: ceteris, donec sufficienter erudirentur, in aliud tempus dilatit. Non die post Petrus Mola è Guairania veniens occasionem dedit ponendz apud Caapienses sedis. Apicabia sexcentas & quinquaginta familias commodo in loco congregarunt, & plerique Barbari tanta ob auctum Societatis Sacerdotem præbuerunt lexitæ signa, nemo ut dubire posset cœlitus eis permotus. Id oppidum, quarto ab Caapaguquensis lapide positum, Divo Catolo Boromao, Didaci Torres adhuc superstitionis postulatu, in gratiam Frederici Boromæi Cardinalis, hujus Provinciaz benefactoris, ritè consecratum est.

PAULÒ antequam hæc fierent Andreas, Rua ex Japevensi oppido, jussu Ro-meri, aduerso Ibiçquito navigans, ad Tapensem Provinciam penetrare ausus,

trium

trium vicorum incolas invitavit, ut se ad Trium Regum coloniam, paucitare labo-
rante, sequerentur. Sed ferè omnes repugnavere, aentes, si Socii in suis terris
oppidum fundare vellent, neminem refragaturum, Christoque omnes uomen
daturos. Quare cum gentis primores ostenderent ex suis & vicinorum Casiquio-
rum aseccis numerosissimum oppidum confici posse, & insuper suam operam ad id
offerenti Andreas Rua in eam spem, peste grassante, ducentos & quinquaginta
infantes sacro Fonte expiavit. At Petrus Romerus, terrestri itinere ad aliam ejus-
dem Provincie partem delatus, longè maturiora rei bene gerende invitamenta
reperit, ultrò ipū obviam per viginti leucas progressis quibusdam Casiquiis, Socios
Iesu ad fundandum oppidum invitabitibus: cum quibus iter moliens, in Guaimicæ
potentis Casiquii terris ducentos circiter sagittarios, præter imbellem multitudi-
nem, censuit, una voce promittentes Christo se adhæsuros, si Sacerdos concederet.
Cujus obtinendi desiderium satis ostenderunt, viam amplam dejectis arbo-
ribus, & stratis extemporaneis pontibus, complanantes, quod commodiūs & hone-
stius Romerum in suas terras inducerent. Qui inde ad Jabiëi Casiquii pagum per-
gens, ducentas & quinquaginta familias Barbarorū computavit idem flagitantium:
quoniam & aliorum Casiquiorum votis Romerus faciens satis, in Guaimicæ pago
futuri oppidi aream delineavit. In qua postquam sub Cruce, solito ritu exæcta,
undecim suprà ducentos infantes Christianos fecisset, sanctè promisit se de Sacer-
dote eis, quamprimum posset, provisurum. Interjecto tempore, sed eodem anno,
ad alteram ejusdem Provincie partem, Igassuminis fontibus obversam .excurrens,
benè magnam Ethnicorum multitudinem Tupaminio & Quarao Casiquiis ob-
noxiam in tribus pagis reperit, qui, quod se monstrarent legis Christianæ cupidos,
baptizatis quibusdam intantibus, spe aluit, fore ut (quod factum est) concessio
Sacerdote, ad oppidum reducerentur. Porro hæc oppidorum initia inter Societas
sedes nondum compiuto; id facturus brevi, quando Socii ex professo eò inducetur,
& per Tapensem Provinciam viætricia arma, pulso dænone, circumferre incipient.
Hæc interim in prægustum prælibare volui, ut sua quæque res suo temporis tri-
buatur.

Diversi &
quæque
ta infantes
baptizan-
tur.

Item diversi
& audierunt.

CAPUT
XXXVII.
Socii Ursu-
censes pede
afflitti opti-
tulantur.

Potes effla-
tri persuasi
modus.

Potest
Japui ca-
ritas.

A蒲 Caasapaminienses septingenta Neophytorum capita: apud Tabati-
vienses quingenta; apud Ibitiraquanos trecenta; apud Caaroënses totidem,
& alibi vario numero, pestis demessuit, ingenti Sociorum labore. Porro quia sepiùs
occurrunt ejusmodi pestes in novis Neophytotum oppidis, ut semel ante oculos
ponam lue afflatis juvandi modum, sciendum est, hunc esse morem Iesu Sociis
novas colonias constructibus, Indos, ne fame perirent, ad antiquos pagos, cibo-
rum causâ, frequenter remittendi, donec satis sementis in novorum oppidorum
vicinia habeant, & ob id sepe fieri, ut quare quintové lapide ab novo oppido ab-
sint, teneanturque Sacerdotes nostri, peste grassante, quod Cathecumenorum,
Neophytorumque necessitas postulat, per juga montium, per intacta nemora, per
paludes, per obvia flumina reperdo, equitando, advolando, noctu diuque, pre-
senti plerunque ab tygribus, viperis & ab ariolorum infidis periculo, excurere.
Contingit aliquando, unum hominem uno tempore in tot partes distrahi, ut in am-
biguo sit, an ad puerum sine Sacramento morientem, an ad decrepitum senem,
eodem se ante mortem muniri postulantem, an ad expiandum in ultimo agone
certantem Neophyton se duei finant: sortiisque sepe committenda æterna plurimorum salus. Cui incommodo ingeniosa Sociorum industria utcumque cavit,
Neophytorum quorumdam deleitu, quibus perpetuò incumbit, pagos, villas,
mapalia & antra invisiere, inquirereque, num sint. qui Sacerdotum nostrorum operâ
egeant. Eorumdem est Sociorum exemplo venam secare, pharmaca miscere, ægros
ad oppidum reportare, & quando necessitas postulat. Baptismi Sacramento initiare.
Quo in officio apud Caaroënses Vincentius Japuius, Casiquius olim inter Rochi
Gonsalvii necis complices unus, ita se probavit, ut commendationem mereatur.
Unus enim ipse pestis infectos ubique conquirens, ad oppidum reportabat, cibos
egenis procurabat, morientibus aderat, si alicubi superstitionis antiquæ reliquias

esse suspicabatur, Sociis manifestabat, verbis castigabat, ignaros eruditiebat, denique pietatis officia omnia impliebat. Factumque semel est, ut cum conjugem pesto afflatam, quam humeris ex remoto loco Sacramentorum ergo defecabat, in itinere amississet, nihil tamen ejus morte deterritus, aliis & alius lue contactis, ne inexpiat perirent, succollaverit: quo in munere morbo lethali tactus ad oppidum delarus est. Ubi unica morientis cuta fuit, Josephum Oregium & Franciscum Ximenium ibi carentes de suorum popularium periculo monere; qua in animarum cura animz suz non incurius, cum innocentia baptismal ad Carolos, ut spes est, evolavit. Huic in officio successit Matcelius Maendius Casiquius, cui in more erat Sociis motibundos per spissitudinem nemorum noctu indagantibus, non face sed fasce accenso prælucere, tanto in his officiis mortis contemptu, ut paucis post diebus peste & ipse contactus, ad ultimum luctam ab Otegio inungi postularit. Cui Oregius, Te inungam, inquit, ô Marcella, & si verè credis, per illam Sanctam Unionem corpore & animo valebis. Credo, subintulit ager. Ergo valebis, addidit Oregius, fides tua te salvum fecit: nec dictu ab facto ablusi, Maendio pristinæ sanitati & officio feliciter restituto. Quo facto, estimatio Extrema-unctionis, contra Ariolos, feralem esse divulgantes, asserta est. Tabaca Casiquius, succollante cum eo matre, genitorem suum Baptismi ergo per sex leucas ad oppidum detulit; eo officio promeritus, ut pater, mater & ipse Baptismi gratiam coulequerentur. Catechumenus alter Matri morienti, Christianorum factorum desiderio, ex remoto maximè loco humeros supposuit, cui in itinere vix jam animam trahenti, calu ab Superis disposito, Josephus Oregius circum omnia nemora amore pazard excutiens occurrit, & eam lacrimis aquis expiatam ad celos transmisit. Nobile par conjugum famam etiam meretur: qui filiam agram, adulterè quam infanti propiorem, huineris per quatuor leucas advehit, eo consilio Christiana doctrinā in itinere instruxerē, ut instructam Sacerdos statim baptizaret, minusque de salute aeternā pericitatetur. Valuit industria: nam inter brachia parentum felix puella tum vivere desit, cum iam elinguis in conspectum Socii delata, ritè lota incepit esse Christiana. Quarum terum exercitatione tantum verà laudis Caaroënses mereti videntur, quantum sufficit ad delendam maculam sacrilego particidio contractam. Numerus peste sublatum abundè compensatus est excursionibus Apostolicis, & Baptismorum multitudine: nam apud Caaroënses noncenta & duo capita; apud Tabatienses septingenta & quinquaginta duo cum ipso oppidi duce; apud Acaraguaienses quadringenta & quadraginta quinque capita, magna pars adulorum hominum, primo Sacramento expiaia sunt. In Ibitiraquorum oppido centum & quadraginta septem adulti, præter centum & sexaginta sex infantes; ex Caasapaminensibus septingenti & sexaginta sex adulti, præter trecentos & quinquaginta quinque infantes; ex Pitatinensibus quingenti circiter omnis statis, & calibi multi, ab Sociis ritè loti sunt. In Assumptionis Neophytorum oppido templum & doenus Sociorum hoc anno acri, tanto novorum hominum dolore, ut luctum publicum pro infortunio more barbarico institerint, veriti in primis ne Socii ob incendium se deserenter. Sed Altamitanus, delinitis eotum animis, promissa sedis perpetuitate, ad reedificandum templum domumque ita animavit, ut multi, quod edificium ad culmen citius perducetetur, ex suimer domibus materiali dettinxerint. Apud Ibitiraquanos templum imbricatum & affabre factum hoc anno Virgini Immaculata eo fine solemnissimo apparatu dedicatum est, ut Neophyti Ecclesiasticarum rerum estimatio insinuaretur, & Ethnicis ad celebritatem ex remotissimis locis concurrentibus persuaderetur, ne se in viva Sancti Spiritus templo consecrari renuerent, optimo in utisque successu.

CAPUT

XXXVIII.
Apud Igua-
zuanae-
nascentia.Baptismi
magister.

In Iguazuana Mariæ Majoris colonia, in qua ducenti & quadraginta novem hoc anno Christo accellere, adolescentulum unum captivum ex Caiguarum gente Claudio Ruieruseo fine redemit, ut lingua Guarani peritiam adeptus, Sociorum apud populares suos interpres esset. Nec res utilitate caruit: nam cum Caiguz animadvertisserint Iguazuanos, antiquos hostes suos, jam Christianos, vix amplius violentos esse, quorumdam animos subiit desiderium ad vicina Divz Mariæ Maj-

Marcella
Maendius
vigesima.Extrema-
Unctionis
viii.Expositio
de
federacione.Numerus
baptizato-
rum.

ris oppido loca progrediendi : eoque processere , ut eorum Casquis cum aliquot allecdis non zgrē se ad oppidum duci siverit. Ad quos visendos , non fecus ac ad Africana monstra in Europa itur , concursum est. Socii ad cicerorando feros homines Divi Xaverii lypsanotheculam eis ostentavere , creditumque est plus mutum piatumque Xaverium & ejus reliquias potuisse , quam vivam ceterorum Patrum virtutem. Exinde enim per interpretem feri homines sermonem Sociorum avide ampiebant . & positis suspicionibus cibos appositos non illibenter admittebant , nostrorumque vestes & calceos attoniti attrahabant , autumantes eos calceatos pectoratosque olim fuisse natos : adeo præter sylvas suas sylricolz illi nihil noverant. Lepidum fuit , ad zris campani tactum ceu ad tonitruum , stupidos cernere , audireque sciscitantes , qui tantilla moles adeò sonore loqueretur ? Lepidius fuit , feros homines , tygrium barritibus tantum assuetos , ad musicæ oumeros sponte suâ subtilentes videre , & Neophytes nostros ad symphoniacos modulos saltitanies ultro imitari , deinceps , facta aliqua redeundi spe , suas sylvas feri homines repetiere. Quamvis Socii nullam unquam occasionem omiserint de ea natione benè merendi ; tamq; rari admodum haec tenus Christo nomen dedere.

Caaigna si-
tumque cœ-
rata.

Hoc anno Episcopus Parauariensis Parauenses Neophytes inspectum venit. Venientem Petrus Romerus & Socii per vias arcubus triumphalibus conspicuas in ornata novorum oppidorum templo , inter vocum & instrumentorum militorum concentum , Infula & Pontificali veste insignem invexere : stupeoribus hinc novis hominibus ad Praefulū majestatem : inde verò Praefule approbante Societatis labores , quæ tam pulchro additamente Christianum imperium auxilserunt. Multa millia Neophytorum altero post Baptismum Sacramento ad spiritualem pugnam pro officio confirmavit , abiensque litteras honorarias concipit , quibus Regi Catholico significabat , videlicet nostrorum Neophytorum oppida , ab Societate ad Parauanum constructa , quæ non iam saperent barbariem , sed humanitatem benè cultorum hominum. In Acaraensi Nativitatis Virginæ oppido , Josephi Anchuetæ reliquiæ duobus adolescentibus , uni sumpto veeno , & alteri viperæ mortuæ , ad extrema deductis , salutares fuere. Ibidem imago Beatæ Virginis & Divorum Josephi & Ignatii portentosè sudavete , stupentibus ad isolitam rem Petro Alvaro & Antonio Palermo oppidi curatoribus , & triste nescio quid omnianibus , præsertim cum nunciatum est alteram Virginis iconem sub id tempus Piratinizingz in Brasilia etiam sudasse. Auxit omnis metum Emmanuel Correa , vir nobilis , è Brasilia nuper advenetus , nuncians multas Mamalucorum & Tupicorum cohortes in totius Guairaniæ perniciem arma moliri immoto ad hæc Parauariz Praetore , & nihil de incita remitte ote. Itaque horret animus in Guairaniam proficiendi , & rerum dicendarum calamitas ab solito officio calamum absterret. Poco pergendum est.

CAPUT
XXXIX.
De reliquo
Paraua-
rebus.

Confirmandus
Neophyti.

Josephi An-
chuetæ Rati-
gina.

Sudor per-
tus.

FRANCISCUS Vasquius Provincialis , inspectis Parapensisibus oppidis , per famosum illud præcipitum , eodem quo ejus decestor labore , in Guairaniam penetravit. Nam quamvis Paraquariz Praetor illac iter habere vetererat , tamen recentioribus litteris Senatus Chuquisacensis Regius , abrogata lege , edixerat è bono publico non sibi videri , si communes compendiariæque via interdicerentur. Igitur postquam Provincialis primam Guairaniæ Hispanorum urbeculam attigit , citato amplissimi ordinis edicto , magistratum de fracta Praetoris lege conquerentem , postulanteque , oe illac rediret , facile compescuit. Villarica aduerso Parana & Huibaio delatus , trepidum nuncium accepit de Divi Xaverii oppido ab Mamalucis obseclo. Quo accepto nuncio , animatis ad auxiliandum Villanicans . quantâ potuit remorum contentioœ , via compæodia usus , in Sociorum subfidium properavit. In Divi Xaverii oppido aderat Sylverius Pastor initio invasionis , qui cognito ab Mamalucis suis Neophytes è temotioribus villis in servitatem abigi , extraoppidum progressus latrones adiens , spretis ferreis fistulis in suum pectus directis , tantum gestu , voce , minis , lacrymis potuit , ut aliquot captivos sibi reddi impetrarit. Sed

CAPUT
XL.
Sandorum
Xaretu &
Judepsis re-
sidentium
depopula-
tio.

Franciscus
Vasquius
Provincialis
adit.

Mamaluci
oppido Divi
Xaverii ad-
vadant.

breve fuit solarium , hostibus sequenti die in villas oppido proximas effusis , & populationem solitâ crudelitate facientibus . Quibus iterum obviam factus , conspecto Mamaloco acinacem iretâ levitatem in Neophyrum , quem vulneraverat , vibrante , ausus est in parricidâ brachium involare , vociferans , malle se , quam carissimum in Christo filium , feriri . Sed Mamaluci fictâ urbanitate eum cingentes , & per sarcasmum , ne nimium irasceretur , obserantes , occasionem dedere Neophytis suis procul id spectantibus existimandi , Parrem suum à Mamalucis circumventum occisumque fuisse . Quaz fama , quamvis falsa , plurimis saluti fuit ; trecensis omnino Xaverianorum capitibus , ne Pastore destituti præda lupi fierent , citatissimâ fugâ ad verera Guairanæ oppida elapsis : quorum non paucis è fuga retractis vincula prædones injecere , alii alibi eandem fortunam expertis . Trecentos Sylverius Pastor hinc inde conquistatos ab scrutitiae conservavit , & octodecum à prædonibus recuperavit , quos omnes Joanni Suario , in auxilium recens appulso , in turum recipiendos tradidit . Mamalucis interim , more suo , munitione è palis factâ extra oppidum captivos includentibus , aut magnis carenarum nexibus iuertos , ne elabentur , arctantibus . Antonius Ruisius ubi ad Divi Xaverii portum , dissipata jam gente , appulit immenso dolore dirigit . Christophorus Mendoça eò , etiam invasionis helcius , appellens , manipulum Ethnicorum abs se recens è sylvia reductum , re cognitâ , continuato labore , ad vetera oppida extra præsentis periculi aleam , quam potuit celeritate , deduxit . Eo in terum statu Villaricani advenire , qui in Mamalucos investi , uno è suis occiso , & altero vulnerato , pedem referentes , nunquam deinde adduci potuerunt à Provinciali , qui cum ipsis venerat , ut secundum imperium ad captivos liberandos tentarent . Igitur postquam Pindovius , Nivatinguiensis coloniz destructæ dux , tractâ in partes numerosâ federatorum multitudine , prædonibus se tradidit , templum oppidumque Divi Xaverii destructum est , tanto Sociorum omnium dolore , quanto superioribus annis ad reducendos ferocissimos antropophagos labore constructum fuerat . Id oppidum mille & quingentas familias aliquando computarat , ex quo numero vix quingenta capita è prædonum furore crepta , secundo Tibaxiâ , ad vetera oppida Provincialis remisit . Non hic stetit invasionis lues : nam Sancti Josephi colonia . Inter Sancti Xaverii & Sancti Ignatii oppida media , sola trepidatione destruta est , ejus incolis Mamalucorum mero fugâ dilapsis , aut in eorum manus prolapsis . Et quia tor oppidorum destrutorum reliquæ veretibus coloniis oneri esse poterant , Provincialis non procul Laureto , ut mutuâ se vicinitate defenderent , novum oppidum , ad quod incolendum concurrent omnes ii , qui prædonum furem evaluerant , specioso magis & prudenti , quam profuturo consilio , construi jussit .

CAPUT

XLI.

De destru-
tione Taiaobanæ
factionis
oppidae
signis.Tristitia
factionis fla-
mme.Nuncius de
Mamalucis.Pars emer-
re sistendum
legi sum.

His rebus ordinariis , Provincialis Vasquius cum Antonio Ruisio & aliis Sociis ad juvanda Taiaobanæ factionis oppida celerrimè contendit : nam rumor increbuerat , non ex vano acceptus , sub numerosissimis signis Mamalucos & Tupicos , in reliquo Guairanæ petriacem conjuratos , adventare . Circa Taiaobæ terras tria oppida Societas crexerat , quorum unum Archangelis dicatum , suprà mille familias censebat . In Sancti Thomæ oppido contingentes familiæ se aggregaverant , & Simon Maçeta in reædificata Jesu Mariana colonia tantam Barbarorum multitudinem Guiraveranz factionis denuò reduxerat , ut vix à pîmo splendore differe videatur . Huc dum appulit Provincialis , & coram vidit ferocem ruper Antropophagorum gentem , ita jam ad honestam piamque vitam proclivem , ut quotidie neminem aur Catechesi adesse , aur religiose festos dies celebrare , aut utilia animis corporibusque monita audire pigeret . non potuit non laudare dixeram Excelsi , qui ex lapidibus his fecerat tot filios Abraham . Socios verò , Divinæ bonitatis instrumenta ; amplexus horabarunt , ut quo pede cœpissent , porrò pergerent . In his rebus versanti rursus nunciant exploratores , Mamalucorum cohortes non procul abesse . Quare Provincialis , adhibitis quotquot potuir in consultationem Sociis , à singulis percunctatur , quid in re trepidatione sistendum putarent ? Fletique responderunt , duos esse modos Taiaobæ populos juvandi : ú nempe ad resistendum hostibus animarentur , aut ad

tutiora

tutiora loca ducerentur. Qui taliendum existimabant, movebantur praesertim numero Neophytorum Catechumenorumque, quos Ethnici ipsi juvarent, si in auxilium pro communis causa vocarentur. Addebat, transmigratione indubie praecondi ipsum juvandi tot Ethnicorum milia, Societatis curze se tradere volentium. At qui transmigrationem suadebant, praefati nihil se magis in votis habete, quam pro ovibus suis vitam ponere, non metum mortis allegabant, sed cognitum Mamanucorum Tupicorumque futorem, quotum pauci immensam Barbarorum multitudinem aut in servitatem redegerant, aut foedè trucidabant. Indos copote nudos sagitis atundineis urti, quarum propter bicubitalem longitudinem levitatemque ipsorum fratre & incertus est iactus, sicutique non raro, ut volantes sagitas per contemptum latrones manu avertant, aut thotacibus, gossipio farris, indernes excipiant. Mamanucos vero ensibus & bombardis armatos, et acuti belli peritiae nihil admundum ab Europeis differre. Nec dubium esse, quin setius ocyus totam gentem abiogerent. Satiis itaque videri, quo scumque possent, in tutum fugâ retrahere, quam inermes armatis, expeditisque hominibus, exponere, & tandem post multorum stragem cæterorum omnium jacturam facere. Huic patti assentiens Provincialis decrevit, recensita tria oppida quamprimum ad proxima præcipitio Guairanæ loca, eo fine esse transfertenda, ut & longinquitate le tuentur, &, si res ferret, superato præcipitio, ad Patanz colonias descendenter. Quâ râ Sociis commendauâ, flexo per Lautetanum oppidum in tene, inexplicabilis morte obrutus, secundo Paranâ, remenso iterum præcipitio, ad teliquz Provinciaz res ordinandas properavit.

Vix Provincialis abierat, cum nunciatum est, hostem infesta omnia præ se agere. Quare maturatum transmigrationis consilium est. Ludovico Emoto commissa cura fuit, supellestilem sacrata domesticamque destruendorum oppidatum secundo flumine in tutum recipendi, qui sexagesimo ab discessu die ad conditum locum tenui & homines sibi commissos æquali labore ac felicitate, nullo amissio, depositi. Petrus Spinola, Didacus Salazarius, Didacus Rançonierius, Nicolaus Enartius, Ignatius Martines, quoque potuere barbaros præ se agentes, periculo etipere contendebant. Simon Maçeta J. & su-Marianos in tutum recipiens, dum ad transfugium manipulum diversit, oratus, ut secum vellent transmigrare, non tantam repulsa tulerit, sed etiam duobus comitibus spoliatus, sine comitatu ad suam turbam tedito coactus est. Christophorus Mendoça destruendorum exta Tajaobæ regionem & Sancti Thomæ oppidorum teliquias, ne perirent, abigebat. Ibant omnes per sylvas & immensam solitudinem nullo fermè commecatu, & quia plerique aut fame cruciabantur, aut itinertum difficultatibus impates erant, revoante eos amore partiz, pâsim ab incepto itinere redibant; ingenti Sociorum etiati oves suas in luporum fauces sponte suâ se se præcipitare dolentium. Unam ex his turmis Christophorus Mendoça ab redditu revocate tentans, pñè mortem repetit, quam elevato jam ferro intulisset fetox Indus, ni circumstantes Neophyti imminentem jam à tergo iustum avertissent. Aliqui Gualachorum furem excepti, aut foedè trucidati, aut antiquo mote servitui reservari sunt. Nec deerant Indorum abatores miserorum libertati insidiantes. Ubique mortor, ubique timor, ubique mortes in itinere fatigentium cernebantur, inter quos labores tandem sioguli Sôciis suas turmas post octo dies ad conditum locum deduxere. Triduo postquam eos eduxerant Mamanuci, Tajaobæ regionem ingressi, prædam quantam nunquam alia fecerant, invenente: ultro se dedentibus populis, & vincula, metu mortis, induentibus. His, qui transmigrationis Incepit peregrini, Socios deseruerant, eandem fortunam expetiti. At Mamanuci tantâ populatione non contenti, cognito per Gualachorum terras Neophytorum turmas ab Sociis abductas esse, turmatim eos insequuntur.

IN Gualachorum regione Societas duo oppida fundaverat, unum sub nomine Conceptionis Didaci Salazarii cutæ demandatum; alterum Sancti Petri, ad quod Didacus Rançonierius æger & Simon Maçeta recens appulerant. In hoc ex im-

Parte trans-
migrationis
grandioris.

Provincialis
transmigrationis
affinitas.

CAPUT XLII.

Tria oppi-
da Tajaobæ
regionis
S. Thomæ
Migrant

Socii trans-
migrationis
parvioris.

Ploranti fa-
gunt.

Mamanuci
regione ad-
vallata.

CAPUT
XLIII.
Due colo-
nie in Gua-
lachorum
regione po-

Ita ab Mamalucis de-
seruntur.

Gualachis
Mamaluci
non appa-
reant.

Gualachiis
Didaci
Salazaris
infliguntur.

proviso turma Mamalucorum nullo Sacerdotum tespctu irrumpebat, susque de que omnia habuit. Gualachos, ob ferociam indolis, non sequeruntur Mamaluci pro servitius appetunt ac Guaranos: quare iis omisso omnem conaturum in id intenderunt, ut fugientes cum Sociis Taiaobæ populos assequerentur. Sic oppidum Divi Petri destruetum est, incolis ad sua latibula dilapsis, & Sociis comitatu Guaranorum spoliatis ad Piquirium sese etiam recipientibus. Conceptionis oppidum non clementius habitum, quod delati Mamaluci, Didaci Salazarii ibi curantiis suau, ab Gualachorum furore se tutantes, abactis tantum duabus primæ nocte mulieribus, ab vexanda gente abstinuerunt. Post discessum Mamalucorum, Gualachi ob abactis mulieres furore perciti, templum nostrum armati ingrediuntur, tumultuosè ab Salazarii tum sacrificante postulantibus, ut abreptas ab Mamalucis feminas aur reddi curaret, aur sequale iis pretium daret; id damnum ab ipso emanasse, quod fugientes Taiaobanos per suum oppidum fugam capessere voluisse, & bellum diffusuisse: eoque reum & damni debitorem esse. Hac inconditis clamoribus cum dicerent, sagittâ & lanceâ in ejus pectus directis, necem ferociter minabantur, patrassentisque scelus, ni unus ex illis, Salazarii beneficis præoccupatus, populares suos utcumque coerecuisse. Diripiue tamen sacras vestes, & domesticam supellecstilem, indumentaque exteriora. At cum ageretur de calice etiam rapiendo, eum utraque manu prehensans, exprobata prius ingratâ animi labo, magnâ voce testatur mortem se potius subiturum, quam Divini erytoris scyphum prophani matibus contaminari sineret. Simil hoc dixit, cum duobus adolescentibus Sacrificii administris, deserro oppido, per nemora fugam capessit, eoque se tandem retraxit, quod Socii cum Neophytis fugientes condixerant.

CAPUT
XLIV.
Transmi-
grantium
calamitatis
describun-
ter.

Ante Rui-
si fidelitudo.

POST QUAM tot capitæ ex tot oppidis destrutis in unum fermè locum convenire, deficiente cibo, & cibi proximâ spe, miseritatem fuit rum Indorum, tum Sociorum conditio, herbis & sylvestribus baccis, aut fluvii rejectamentis ægeritatem se sustentantium. Nullus fermè ex tot fugitivis erat, qui non propriam miseritatem desieret; nam unus genitorem, alter matrem, altera maritum, maritus uxorem, pater filios, hic fratrem, frater sororem, ab latronibus abactos lamentabantur, & singulorum dolor in Socios, tanquam in patres, redundabat: qui inter se de conservandis his populorum reliquis consultantes, in id consenserunt, ut sementem e loci facerent, dum aliud juvandæ gentis consilium suppereret. Quamquam satis liquebat, nec in eo, nec in altero Guairanæ loco stabilem sedem figi posse, quod Mamalucis nihil jam impervium esset. Interim Ruisius, qui abeuntem Provincialem usque ad præcipitum deduxerat, Socios eo in loco revisens, immensum quantulum singulorum calamitatibus condoluit. Quod dum facit, iteratum nuncium adseritur, ab Mamalucis ad Huibaum Villaricæ sub censitos pagos infestari, & novas prædonum centurias ex omni Brasilia Australi, ingenti prædicta conceptâ spe, in reliquorum Guairanæ oppidorum & Hispanorum urbecularum perticem confipatas adventare. Quamobrem Ruisius cum Simone Maçeta, & Petro Spinosa, ad vetera Laureti & Sancti Ignatii oppida, quænta potuit celeritate, navigat. Augebat metum Didaci Salazarii epistola, afferentis in Conceptionis oppido ab Mamaluco, quen olim beneficis affectat, se cognovisse, post deprædaram Taiaobæ regionem, prædonibus in animo esse, vetera Neophytorum oppida invadere: quod prævidens Provincialis, ante discessum imperatâ magno numero cymbas fabricari, uti ad transmigrandum futuras, si hostis immineret. Igitur postquam Villaricani juridicè postulati, fassi sunt, defendenda Guairanæ se esse impares, & undequaque hostes ingruere nuiciabantur, Lauretanis & Ignatianis transmigrationem Antonius Ruisius indixit.

CAPUT
XLV.
De transmi-
gratione
Lauretani
& S. Ignati
oppidorum
agitor.

HÆ duæ colonizæ, ante viginti annos constructæ, industriâ Sociorum ea incrementa accepertant, ut cum benè fundatis in his regionibus Hispanorum oppidis comparari possent. Tempa in eis, suprà reliqua, quæ in Tucumania Paraguaiaque visuntur, sumptuosa, ornataque erant. Joannes Valtzus, Gallo-belga,

in utroque

in utroque Musicorum odia instruxerat, nihil admodum ab Europaeis differentia. Nec satis jam distingueres Neophytorum mores à politiis dudumque cultis populis. Boum, & aliorum animalium domesticorum greges, Sociorum immenso labore per ducentas leucas advecti, aliquo proventu ali cœperant. Incolæ gossipii & cæteræ fementis satis habebant, quo se non tantum decenter vestirent: sed etiam quo multa in Hispanorum levamenta mitterent. Quæ omnia Neophyti non patim retar-darunt videbantur ab transmigrationis consilio, consideraturos rerum omnium abundantiz brevi immensas miseras cum perpetuo exilio succeluras. Ocurrebat plerisque iter centum & triginta leucarum, per summa pericula metiendum, antequam eò pervenirent, quò duci jubebantur. Nec satis sibi persuadebant insantes, mulieres, ægros & senes, commeatu mox carituros, cum vitâ ad tam remota loca per immanc precipitum & solitudinem pervenire posse. Ex aliâ tamen parte urgebant hostes, præter corporum durissimam servitutem animarum perni-ciem plerisque allaturi. In medio tantorum malorum deprehensi, ut erant longo doctrinæ ulo instructi, uno omnes ote Ruiuso & Sociis, quocumque vellent, se ituros sponderent fidem per eos à Deo accepisse, per eoldem in eâ soverise velle: si fame aut fatigatione mori suos viderent, eâ se cogitatione solaturos, quod pro conservandâ religione morti se suosque certo periculo exposuerint: Deo curz futurum suz pietatis præmium. Non esse iis deflendam ciborum penuriam, qui saturitatem corporum, animarum cibo ab Sacerdotibus suis ministrando posthaberent. Se itaque non tantum volentes, sed alactes, quocumque ducerentur, ituros.

ANTONIUS Ruius præsenti animotum alacritate utendum ratus, convasa-tionem imperat. Videlicet concionatorum sugesta, exhomologeteria, baptisteria, & alia templorum ornamenta, prolixâ industriâ ab Sociis elaborata, momento temporis deturbari, Divorum signa arcis includi, quidquid commodè potuit ratibus, quas balsas hic vocamus, imponi. Illato commeatu, postquam Divæ Virginis icon miraculis clara, & elegantissimum pueri Iesu signum impossum est, nemo sicut, qui non se exulem lubent futurum cum talibus comitibus profitcretur. Igitur majori alacritate quâ exules solent concidentes, secundo Paranapanzo, patriam nunquam aliâ visuri deserunt. Lenite admodum navigabant, ne quas rates post se hostibus relinquerent. Emenio Paranapanzo, per Paranam deinceps remigantes, nequicquâm reluctantibus urbis Regalis civibus non admodum infelicer ad proxima magno præcipitio loca pervenire. Ubi eos in oppo-sito littore præstolabantur Indi, illi omnes, quos ex destructione aliorum oppidorum confluisse narravimus. Ex Lauretano oppido nongentas familias: ex Sancti Ignati octingentas transmigrasse, Simon Maçeta testis ocularis affirmat, præter quem numerum quadringentæ familiz Lauretanis & muliz alia se adjunxerant. Quot ex aliis oppidis ad præcipitum pervenerint, non facile dixerim, Sociis, qui transmi-grationi interfuerunt, infinitè de numero variantibus. Illud securius assertero, immenso dolore Socios omnes pñne obrutos fuisse, considerantes, quot Neophy-torum millia ex tredecim coloniis prædz Mamalucis cessissent, aut se antiquis lati-bulis occultassent. Præter quam jaætura lamentabantur tot Ethnicorum millia in Guaíranâ abs se deseriri, sine spe illos adjuvandi, aut dissipatos Neophyti Care-chumenosque recuperandi.

POST QUAM dolori utique indultum est, Soci egere de transmittendo præ-cipitio, quo deinde, secundo Paranâ, tot capitum millia ad destinatum locum septuaginta adhuc leucis distante transportarentur, ne Mamaluci has populorum reliquias sibi etiam vindicarent. Nam triduo postquam Lauretani & Ignatiani navigare cœperant, nunciatum fuerat, prædonum cohortes vacua oppida ingressos tremuisse, & ob delusos conatus suos ulteriore petniciem suisse interminatos. Sed non satis apparebat, quibus navigiis post præcipitiæ descensum tanta multitudo exciperetur: vix enīa sperabatur, ex tanto numero navigiorum aliquot naufra-

*Hoc non app-
derunt, si a-
tau.*

C A P U T
X L V I .
*Lauretani
& Ignatiani
transmi-
grant.*

*Nonnulli
transmigrati
erunt.*

C A P U T
X L V I I .
*De cosci-
bus à tra-
migratio-
ne consiliis ca-
piuntur.*

*Tristitia
symiæ defi-
nitæ.*

*Ignatius
Martines
submergi-
tus.*

C A P U T
XLVIII.
Societas ad
Itatinensem
Provinciam
Christo
subjugan-
dam invi-
tatur.

*Primi Itati-
nensis Pro-
vincia ex-
ploratorum.*

gium evasura , si à profluente rapi , & ex summitate præcipitii in ejus hiatum labi sinerentur . Quia tamen omnia tentamenta adhibenda erant , pzn̄ omnes cymbas onere levatas solutasque fluvio commisere : qua ubi ex alto præcipitio cadentes voraginibus & scopulis exceptæ sunt , in minutissimas partes diffusaæ momento temporis disparuere . Altera spes erat , si nempe ex Paranensibus Neophytorum nostrorum oppidis navigia ad præcipitii radices adducerentur : sed magna ex parte ea spes etiam fefellit , Sociorum Paranenium coriphais ad provincialia comitia Cordubam evocatis . Quare valiturum utcumque consilium fuit , exsensione ex præcipitio tertetri itinere factâ , in planis locis novorum navigiorum fabricationi intendere . Ad quod præstandum , Ignatius Martines cum aliis Sociis in unum locum evocatus , naufragio facto , sub flumine diutissimè fuit , & cum jam suffocatus crederetur , repertus tandem ab Indis in profundo fluminis : unde eductus affirmavit , nihil se molestiz aut timoris sub aquis sensisse , nec aliam cogitationem admisiisse , quam quod speraret brevi aliquâ ope se educendum . Ubi plerique convenere , ad præcipitii descensum se adornavere , cui rei intentos (nam annus ad finem vergit) tantisper relinquam , eisdem , dum tempori obsecundavero , postlimiò revisurus .

EO in loco Antonius Ruisius litteras accepit ab Xeresii Hispanorum urbeculz magistratu , infimis precibus postulante , ut ad se multis retro annis Sacerdote omnino desstitutos , aliquot Socios mittere vellet , Hispanis Sacra menta ministriatu , & circumiacentibus Ethnicotum regionibus profuturos . Non neglecta postulatio est , tum quod optarent Guairanæ Socii , ovibus suis spoliati , novas oves Christo querere ; tum quod Provincialis abiens significarat , Itatinensem provinciam , Xeresii ditioni conterminam , omnino adeundam esse . Eò igitur Antonius Ruisius , antequam ad comitia properaret , Didacum Rançonienum , & non multò post Justum Vanfurki Mansillam Belgas , tantæ expeditioni pares , cum mandatis mittit , ut exploratam regionis conditionem ad se rescriberent . Ivēre Socii difficulti longoq[ue] aliquot hebdomadarum itinere , & quæ Dei benignitas est , reperere Apostolicis cultoribus congruentem materiam , pro destrueta Guairania successuram . Vanfurki enim rediens Sociis nunciavit , in Itatinensi provincia magnam januam Evangelio esse apertam ; & Rançonierius , scriptis litteris , annuebat Sociis , ut in partem novorum laborum venirent . Ex omnibus Paribus Ignatius Martines Italus , & Nicolaus Enarius Lotharingus electi , & ex adiecta supellecili campanæ & alia factorum instrumenta ad fundanda nova templo oppidaque attributa sunt . Quibus auctus subsidiis Vanfurki , expeditiōnē p[ro]fectus , adverso Paranæ & Miniaio iter relegens , cuatis remis se Didaco Rançonierio rursum adjunctum ivit . Quid selectissimi viti ea in regione fecerint , in loco non omittam enarrare .

HISTORIÆ
PROVINCIÆ PARAQUARIÆ
SOCIETATIS JESU
LIBER DECIMUS.

DENUITE Anno currentis sœculi trigesimo-secondo, cōmuni-tis provincialibus Cordubæ habitis; Joannes Baptista Fer-ruinus Italus, afflitz Provincie auxilia ab Rege Catholico & Mutio Vitelleio Generali postulatus, plurimorum suffragis eligitur. Corduba luxit Philippum Guevaram Siman-çen in Hispaniâ natum, utilem admodum rerum externarum administrum, præter ceterorum virtutum exercitum, singulari-Is diebus aliquâ pii animi significatione ab Deo flagitare solitum felicem vitæ exitum. quâ affiditatem evicit, ut mortem non tantum intrepidus, sed etiam alacer exciperet, & instare nunciantem suavissime amplectetur. Tucumania eâ tempestate biello Calchaquinensi, fame, illuvie & peste, non sine Apostolicarum excursionum detimento afflictabatur. Non obstantibus tamen tot impedimentis, Joannes Cereçeda, & Joannes Dias Ocania, per Cordubensem tra-ctum excurrentes, non paucis mortalibus Baptismum contulere. In remotissimis locis reperentes homines adeò facrorum nostrorum tudes, ut affirmarent, se non quam Sacrofânctæ Missæ Sacrificio adfunse: &, quod miteris, multi decrepiti ætatis senes per pluriños annos innocentiam conservârunt, qui, per cunctantibus Patribus: quomodo tamdiu sine facrorum subditiis, & in summa libertate, peccata vitaissent? respondebant, se ad eam zatem nequam perventuros fuisse, si iram Divinam peccatis provocassent. Idem Joannes Cereçeda alibi translatus, & Didacus Barrios, fluminis Salis accolás bimestri spatio lustrantes, Exhomologesi, Baptismotum col-latione, pellicum demptione, magnam utilitatem attulere. Estencensis civitas multis repentinis mortibus, peste & terra moto afflictissima fuit, tertia pars urbis subita concussione subversa, omnium animis terrore confernatis, præsertim cum in acre auditæ sunt prælantium voces: è nostro Collegio Venerabile Sacramentum, ne ruinâ obrueretur, in forum eductum, ab civibus fôspitatem flagitantibus, pñè totâ nocte accensis facibus frequentatum est: qui, in etu-discuso. cœlestè rursum Numen irritaveré: urbe in partes discisâ, & jamjam sumptis armis in seditionem abiturâ, nî nostri intercesserent partium capitibus industriâ pacatis. In urbe Sancti Michaëlis germani fratres in mutuam ruentes perniciem, directore sodalitatis Marianæ admittente, dexteræ sibi dedere testes pacificatrum voluntatum, mutq; sibi pedes osculantes; cum tamen jam hinc ab anno nec provinciæ Prætor, nec ali⁹ præstantes viri eos reconciliare potuerint. Inda mulier, post approbatum in animo perpetrandæ luxuriaz desiderium, caligantibus oculis nunquam potuit vultum im- aginis. Virginæ in templo nostro patenter cernere, quem tamen muraâ voluntate videre meruit. Rioca urbs serò luxit, non obtemperasse nostris Concionatoribus, in Indorum gravamina pro suggesto declamantibus, dum se ab Calchaquinis rebellionem continuantibus deformatam vidit.

HIERONYMUS Cabrera, nobilis, eques, moturus in hostem, Socios expeditio-nis comites habere voluit: qui, ne Societatis nomen apud Indos odiosum facerent, diu repugnaveré: sed tandem Ducis authoritati cedendum fuit, affimanti sine uno latem è nostris, cui plus fideret, quam armatis copiis, ad bellum non iturum. Franciscus Hurtadus, Socius impiger, cum eo profectus,

CAPUT
I.
Per Tu-
cumaniam
genita con-
geruntur.

4632.
Philippe Cas-
vara mort.

Per Corduba
traillitus ex-
currentur.

Tucumania
longam vi-
tam para-

Estatum ter-
ra mortuus con-
curritur.

Socii effacen-
ses pacificati.

Luxuria de-
siderium ca-
ligantem ca-
flagitare.

Rioca urbs
ab Calcha-
quinis inva-
detur.

CAPUT
II.
Inter bellii
rumultus
Socii multa
agent mem-
orata dis-
gna.

Franciscus
Hurtadus
misericordia
concessus.

Iudas paci-
ficatus.

Barbari Sa-
cramentum
affirmatum.

Et inter in-
viam sanguis
fusorum.

Joannis Ba-
ppista et Iose-
phus mors.

Patria.

Estudium
Calchaquini
adversarii.

Apostolica
Petrus Hort-
ensius & An-
dræ Valera
encorollarum.

Æthiopis
baptizan-
torum.

CAPUT
TIT.
Marcellus
Lorençana
moritur &
laudatur.

Eius nobili-
tatu.
studia.

non parvam domitatum gentium laudem meruit. Primo impetu cum Guandacolibus, Capatañis, & Famatinas vallis incolis, Hispani Cabreræ Duce feliciter pugnaveré: post pugnam hostes, comperto, Francicum Hurtadum, qui superiori anno ad eas gentes Apoliticè excurrerat, in comitatu esse, missis nuncis enī ab eo postularunt, ut pacis arbiter esse vellet. Acceptatā procuratione, factiōnum primores Hispanorum Duci se stitēre, pacis conditiones, ex sententia fermè Francisci Hurtadi ad Indorum levamentum compositas, accipientes. Satis constat omnes pagos Famatinz vallis ad Regis Catholici obsequium eo modo fuissi reductos. Nobile fuit hostium erga instructores quodam luo benevolentia testimonium, qui destructis omnibus circumquaque Hispanorum villis, & abactis pecoribus, Societatis jus intactum reliqueré, dictitantes, ali dignos esse eos, qui animis plurimam utilitatem, & corporibus nullam noxiam, adferrent. Rupta pace, Capatañi, Guandacoles, & Calchaquini, isto simul foderē, in id conspirarunt, ut quidquid esset Hispani sanguinis, nullo sacrorum respectu perderent, adeò inviolabili exercitatione, ut suæ nationis foeminas ex solo nomine trucidarent, quod ab Hispanis constituta ex externo sanguinem admisissent. At cum de Societate ageretur, communī partium consensu lancitum, eam esse conservandam, & etiam tempore belli ad curam animalium suarum invitandam, quod longo experimento didicissent foemini suis non insidiari. Domitā iterum gente, in Famatinz vallis meditullio arx exstructa est, in qua Franciscus Hurtadus utilem planè Hispanis, & civitatis Indis, opem navavit; donec Riocam, Joannis-Baptista Sampsonis funus curaturus, revocaretur. Nam postquam Londinum destrūctum est, Hispani & Indi Londinenses, furoi hostiam superstites, Riocam magno numero concedentes, famem, & ex fame pestem in modicam urbem, & tot alendis impariem, invexerant, magna mortaliū strage; quibus inserviens noster Sampson, haustā luc, anno etatis quadragesimo quinto, vivere desierat. Barlota, Nepotiani regni oppidum, eam mundo genuit. Imperatā missione Indie, Calchaquinis demandis impositis, adito sepe inter sagittas, & Barbarorum debacchationes vitz periculo, per aliquot annos perduravit. Animi dores, Apostolicis laboribus pares, & mortem vitz non absimilem, habuit. Nullus ante ipsū lingua Calchaquinae artem utilius scriptus, aut melius calluit. Saltensis Collegii Socios, utiliter excurrexisse affuetos, Calchaquinenſe bellum domidū continuū; plerique Indorum amicorum pagis, & Hispanorum villis usque ad Chileni regni terminos deletis. Postquam vito aliquantulz induciz concessi sunt, Petrus Hortensius, & Andreas Valera, osto residua Batbarorum municipia adeuntes, exiguum planè fructum collegerunt, viginti tantum capitibus baptizatis, octodecim pellicatibus in legitima matrimonia conversis, & aliquot aliis alteri expiatis. Ulteriori emolumento obſtēre gentis mores, avitā ferditate & bellotum inquinamentis eosque depravati, ut totos fermè dies aut vino maderent, aut totum Eumenidum agmen furendo representarent. E Peruvia ad refrēnandos Calchaquinos missi Hispanorum cohortes, materiam præbuerē Saltensis Socii frequent ad castra, & utiliter, excurrendi. Hic appendam, præcipuum Boni-æris Collegii gloriam stetis in baptizandis Æthiopibus, ex Africā apportatis, & componendis Reipublicæ capitibus, ob habendi cupidinem, & honoris tuendi nimiam sollicitudinem, sepe discordantibus.

IN Assumptionis urbe morte sublatus est Marcellus Lorençana, ab Nierembergio jure merito illustribus Societatis Heroibus adscriptus. Hunc Legioutibz, cognominis regni caput, orbi produxit. Progenitores habuit Joannem Rodericum Lorençanam, equitem generosum, & Matiam Portiam, seu Ponç de Leon, pari cum marito natalium splendore, morumque ac vita honestate, inclytam. Sed neque Marcellus noster derivatam à parentibus nobilitatem degeneri socordiā obscuravit: quippe à virtute primos etatis annos in patria, & mox adolescentiam in Academia Complutensi, transegit, ut dignissimus habitus sit, qui in Societatem Jesu adserberetur. Sub Joanne Peralta, viro Affectuz artis peritissimo, Religionis tyrocinio posito, Philosophiam Ludovico Palmaz, & Theologiam Compluti Franciso Suario

Doctoribus,

Dochotibus . didicit. Humanis Divinisque scientiis sub tantis virtutis excultus , cum quacumque Religiosi honoris gradum in Europa luce ascendere posset , admitemic Diodato Zunigā , Peruviz Procuratore , in Indiam ab Claudio Aquaviva Generali mitti meruit. Circa annum præteriti seculi nonagesimum secundum Limam appulsus , religiosè reculato Theologiz docendz in Quiteni tegno munere , maluit in Paraguariam , septingentiarum leucarū itinere , ad Barbaros etiudios concedere. Ante fundationem Provinciaz post Alfonsum Barcenam , Assumptionis urbis sedi magnō Hispanorum & Indorum emolumento praefuit. Sedem in Collegium versam , nullus alius eo diutius gubernavit. Porro quas molestias in diuturno regimine tolerari ; quam utiliter ad longinquā loca excurrexit ; quæ in fundando primo Paranae oppido penuila adierit ; quid in Guairatia & Tucumania pro augenda Dei gloria factitari , Nierembergius in viris illustribus , Didacus Boroa Provincialis speciali libro , & ego sparsum in hoc opere suo quoque tempore tradidimus. Hicatexam , quæ antis alligati de tanto homine non potueret. In Hispania adhuc versanti demandata ipsi fuerat Dux Feriz , in domo nostra Complurensi subinde diversantibz , cura : ab quo interrogatus de parentibus & patria , respondit , matrem suam esse Societatem , nec alium parentem agnoscere , eandemque patriam suam esse : multum applaudente modesto juveni Duke , virtutem ex contemptu mundi estimare solito. E Pontia Legionensi nobilissima familia fuisse ortum , hujus Provinciaz Socium solummodo cognovere ; cum , eo mortuo , authentiz litterz id testantes aperte sunt. Ab Claudio Aquaviva in Chilenis regni Collegii primarii Rectorem designatus . labores intet Paraquaticenses Indos continuante præceptavit , & obtinuit. Gravem morbum ex eo aliquando contraxit , quod intellectus brevi se Provinciale futurum : nec ante convalevit , quam cognovit negotium fuisse disturbatum. Sciscitatus ab Paraquatis Prætore , quid de legibus pro servitio Indorum abs se lati seutiret , constanter respondit iustas esse , & ni eas rescederet . zternas penas irato Deo daturam. Per quadraginta & novem Religionis annos in summis etiam Paraquatis caloribus extra statuta coenæ & praedii tempora , nisi ter per modum medicinæ , nunquam bibit. Nec acerum , nec salern , nec alias gustus illecebras , ordinario cibo aliquando adhibuit. Herniz , stomachi , & capitis doloribus afflictissimus , vix aliquo die lebulo decubuit , aut ab faciendo abstinuit. Commissarii sanctæ Inquisitionis onus perdiu sustinuit , infraicto semper contra malevolos animo. Si quas molestias ab occultis aut palam Societati infestis patet retur , Religiose tolerantiz palljolo se involvens , ostendebat nihil fibi magis cordi esse , quæ benē agere , & inno center multa pati. In fundatione primi ad Paranam oppidi , dæmon apud suos Ariolos verba faciens , nihil inculcabat magis , quam ut Lorençanam averfarentur : & vice versa Lorençina demonem ita exagitabat , ut eo ex antiqua possessione pulso , Paranum primis tandem Christo afferuerit. Per viginti annos in Assumptionis urbe nunquam fermè panem gustavit. Lintamina ad decumbendum nisi senex & æger non admisit. Gossipinā veste malo tintæ utebatur , quo in habitu Episcopi , Prætore , & Magistratus , cum summopere venetabantur , tacitum censorem pertimescentes. Numius fuisse in conservanda castitate dici posset , nisi experimento constaret hujus virtutis integritudinem remediiorum insolentiæ conservari. Fuit , qui sponsam eâ se lege ducturum diceret , dummodo ipsa prius sponderet se tantummodo apud Lorençanam castissimum Sacerdotem peccata deposituram. Post tot annos in Paraquatis metropoli exactos , nullam matronatum aut Virginum , quarum plerisque aures confitentibus dabat , de facie noverat. Nunquam penitentes fœminas ad se venientes filiarum nomine appellabat , aut Hispanas mulieres Paraquariensi idiomate alloquebatur , quod utrumque familiarem neficio quam blanditatem saperet. Paraquaticenses Barbaros Angelicæ calitate potissim , quam eloquentiæ , convertit ad fidem ; admirantibus Barbaris , hominem carne vestitum , inter nuda passim corpora , ac si cadaver esset , nihil vivi hominis praefere. Observantiam erga Majores per hoc maximè ostendit , quod iussus ab Stephano Paës Visitatore Assumptionis domum deferere , quamvis spes ex proximo affulgeret , multas Provincias Ethnicorum ad Christi fidem adducendi , & Assumptionis urbs Visitatoris confilio totis vitibus re-

Nierembergius.

Nobilitatio
completa.Barbarorum
mœv.Intrepiditas
dilectorum.

Aldiminius.

Paranensis.

Panportum.

Capitulum.

Oblatione.

*Charitas &
benevolia.*

*In Deum si-
dura.*

CAPUT
IV.

*Franciscus à
Valle mort.*

*Egregius
sofi adole-
scens fac-
tus.*

*Silvius Du-
ctu famuli
caritatis.*

*Franciscus à
Valle vocato
ad societatem.*

*Levia fusa
confugata.*

*Ab Rocho
Gonsalvus
laudatur.*

*Morales mi-
serabilis ex-
istens.*

CAPUT
V.
*Gensini
transmigra-
tionem coen-
suant.*

pugnaret, quoque adduci potuerit; ut tantisper iusta dissimularet: sed falce in messe reliktā iu Tucumaniam statim concesserit. Caritatem ejus & animi demissio- nem satis commendavero, si dixero Petrum Oniatum, Paraquaria Provinciale, scripto testatum fuisse, nullum se nec in Hispania, nec in Peruvia, aut caritate excellentiorē, aut animi demissione præstantiore ipso Lorençanā cognovisse. Cordubæ Rectorem agens ex exhausto dolio & pro vacuo detelicto mel promere jussit, eo successu, ut ordinatis numerosi Collegij usiōis sufficeret, donē aliud dolium è Paraquaria mitteretur: quo in penum illato, vetus fluere desit. Multas res priusquam evenirent, cœlitū nosſe creditus est. Guairaniz oppida, multò antequam deſtruerentur ab Manalucis, aliquando deſtructum iri pronunciavit.

POST Lorençanam elatus ibidem est Franciscus à Valle, cuius non parva laus fuit in Evangelio per Paranam promulgando. Is tenuibus admodum parentibus in Lusitanā natus, olim ab Duci Sidoniæ economo hero suo iussus amatorias litteras pellici deferre, maluit opulent servitio depelli & egere, quam lenonem agere. Quod factum tanti estimavit unus è Ducis famulito, ut aulâ expulsum, quotidiano dimensu inter cum partito, tandem operam litteris navantem aluerit, quoque in scholasticorum convictum eisdem commendatione famuli admittetur, & interjecto tempore San. Lucaris Verramedani parchiz, favote Ducis, cum sexcentorum aut eorum censu præficeretur. Taditâ alteri sua Ecclesiæ curâ, Jurisprudentiz operam datus, Salmanticam concedens, anno ætatis trigesimo-quarto Societatem IESU ambivit, & primo ambito obtinuit. Nartabat ipse, cum in tyrocinio Villagarciano degeret, quod mens nostræ mediocritati nondum assuisset, adeo se fame vexari solitus fuisse, ut subinde panem è penū iſſufsetaretur, clam comedendum; sed, ut fit, clandestinâ illâ cunctione longè le cruciatum magis, quam si famem tolerasset; conscientiâ facti, quarvis in levi materiâ, ejus animum crudeliter lancinante: nec utique malo ptiis inventum temedium, quam Rectoti se patefacceret. Post tyrocinium, septem annis per varia Castellæ loca utiliter excurrit. Montano Collegio in Hispania primùm; tum Aquavivæ Generalis iussu septem Sociis in Paraquarium navigaturis præfuit. Sedem Boni-aëris ipse primus stabilivit, rexitque. Templum nostrum in Sanctæ Fidei urbe ejus maximè opetâ surexit. Inde post explosum illum, quam suprà terulimus calumniam, ad Paranam translatus, multos Barbaros summo labore ad Fidem convertit. Rochus Gonsalvius scripto affirmavit, Franciseum à Valle socium suum inter genuinos Societatis filios, operarios inconfosibiles, gloria Divinæ zelatores, & insignes missiōnarios amplissimum locum mereti. Post exultam per aliquot annos Paranensem vineam, ob calculi dolores ad Assumptionis Collegium revocarus, nihil de solitis laboribus temisit, adeo ut ex continuatione audiendarum confessionum aliquoties ad extrema deductus fuerit. Piè mortuus in tantâ merotis exhibitione luxit universa civitas, quantâ vivum prosequuta fuerat. Longè disparem exitum habuit nescio quis Morales, qui è Societate expulsius, cum le ex levitate animi pro divinatore apud plebeculam venditaret, in Peruvia secundissimè trucidatus fertur. Senatus Placentia Regius, accepis è Paraquaria Guairanicæ depopulationis relationibus, ad Regem Catholicum litteras scripsit, quibus præterita damna, & ulteriora pericula sero lamentabatur. Sed catastrophen calamitosæ tragedie inspectum camus, & ultimam tandem manum profligatis Guairaniz rebus commodemus.

UT tot illa capitum millia, è prædonum manibus post tot oppidorum depopulationem erepta, è præcipio Guairanico descenderent, & transmigrationem continuarent, Antonius Ruisius partitæ in agmina multititudini præfecit Socios consilio, ope, imperio, & ubi opus foret, Sacramentorum subsidiis adjuturos. Singuli commeatu & reculis suis onusti procedebant: passim torrentes occurserant, ad quos transmittendos, deturbatis arboribus, extempore pontes eterendi erant. Jam scopolorum arduitas, jam arenola loca Solis vapore adulta, jam invia nemora pergeatibus obstatabant: quare non tantum ægri & senes, sed etiam mulieres prolibus

onustæ,

onustæ, & integri sub onere fatiscebant: quocumque quisque in loco viribus deficiebat, ab reliquis ferè de cerebatur: quorum corporibus Socii cùm temeritatem adferre non possent, animas ultimis adjumentis procurabant. Satis constar bene magnam multitudinem in ea præcipiti crepidine, à me superiùs descripta, periisse. Quæ crepido, si rectè iretur, quatuordecim leucas solummodo in longum protenditur, sed quid ob insuperabilita passim obstacula, viarum anfractus queruntur, duplicanda terè est itineris longitudo. Octiduo in descensu posito, postquam ad plana loca plenarie pervenire, scaphatum fabricationi insudatum est: quæ quia ab Indis ex cavatis arboribus fieri solent, & circa radices præcipiti proceræ ligna non reperiebantur, scaphas nullius frè oneris capaces facere coacti sunt. Parancenses Socii aliquor ejusmodi navigioles cibis onerata ad excipiendam gentem magno labore, & factos spè naufragio, usque ad ipsum fermè præcipitum promovere, quæ ob superantem multitudinem exiguo planè subsilio fuere. Igitur universa gens in quatuor agmina divisa est. Primum agmen terrestrì itinere Paranz littus legere. Petro Spinosa ductore, jussum est. Duo alia per mediterraneas utrimque lylvas versus A caraienses & Iguazuianum oppidum, sub Joannis Augustini Contrerz, & Joannis Suarii cuta, processere. Ultimum agmen ipse Ruisius cum ceteris Sociis secundo flumine devehebat. Cui cùm non sufficerent navigia ad transportandam totam multitudinem, Simon Maçeta cum reliqua gente in ipsis præcipiti radicibus præstolari jussus est, dum navigia ex A caraiensi portu redirent, & alia itineris levamenta quererentur. Interim trimestri spatio arborum sylvestrium frugibus ibi se sustentavit. In altero verò littore quadrimestri integro Didacus Salazarius, sexcentorum capitum custos, summà terum inopiā, inter scopulos permanxit, donec Andreas Gallegus ex Iguazuano oppido itineris continuandi subsilia adserret. Sive verò terræ, sive fluvio ieretur, utrobiisque funera passim cernebantur, unis fame, alteris lassitudine, alius multiplici calamitate in via desipientibus; quos Socii aut iam mortuos sepeliebant, aut morientes Sacramenis priùs curatos deferere cogebantur, quò ceteris idem officium præstare possent. Qui fluvio vehebantur, ob parvitatem navigiorum & fluctuum magnitudinem, passim cum reculis mergebantur. Multi ex canis quinquaginta pedes longis & cruce humano crassioribus simpl alligatis rates confecerant, quibus se committentes passim naufragabantur. Elha eatum ratium in oculis Patrum multitudinem omnem in flumen effudit, narrationis beneficio, salvis quidem omnibus, præter unam mulierem, quæ amore prolium mergi cum illis maluit, quām, deposito onere, cum aliis emergere. In profundo fluminis dudum hæc fuerat, nec usquam affulget ab spes liberandi, cùm Antonii Ruisii animo occurrit, benè se facturam si Lauretanam iconem in loculo eductam pro matre & prolibus submersis imploraret. Vix orare ceperat, quando vertex mulieris procul in flumine apparuit, ad quam India adnatantes, capillitoraptam, & ad littus attractam, atque ut ante gemellos filios in rūsum effusos utrāque ulnā amplexantem Virgini solitatri ciolum in columem stitente; nemine non affirmante, miraculo id factum fuile. Fluminis vorago alteram ratem absorbens, salvis adulteri gentis capitibus, undecim infantibus se pavit.

PE. tot pericula transportatos Iguazuani & A caraienses Neophyti omni ope primi omnium juvere. Nec facilè dixerim, quantâ caritate Parancenses Socii Neophyti tot advenarum millia exceperint; scipios pro aliis alienis ad ultimam calamitatem redigentes. Antequam de recondendis oppidis ageretur, universa gens per Urvaiz & Paranz columnas sparsa est. Quæ coloniz ob anni sterilitatem, quia vix suis municipibus alienis sufficerent, consequens fuit innumeris fe misericordia miseriae. In competo est, Sancti Ignatii ad Paraquarium oppidanos, duas ex tribus annoz partibus advenis stipis nomine distribuille. Itapuanos ter mille boves in iisdem juvandis fermè conlumpfisse; Corporis Christi incolas mactato etiam numeroso boum armento, mortalium miseritimos pavile: quos statim pestis & inedia multis in locis consumpsit. In A caraiensi oppido (quod primum tot advenarum millia appulere) exiguo planè tempore sexcenti omnino sepulti sunt. Superstites,

Principi
defensionis
diffaracta.

Scapha fa-
briquantur.

Transmigra-
tione in ag-
mina dis-
cursum.

Mortuorum.

Naufragia-
tur.

Lauretanam
Virginem ex-
portacione
accidit.

CAPUT
VI.
Transmi-
gratores ab
Urvaiz &
libus & Pa-
raneribus
libera mar
exiguntur.

Multe mo-
runtur.

Petri Alva-
ri famus.

Tygrides fa-
vunt.

Degli defun-
torum mu-
morum.

CAPUT
VII.
Transmi-
gratores
oppidis re-
adūcunt.

Jacobinus
forus.

Regu Carbo-
les nōcē-
fina

De Guara-
na relata

Guairania
oppida ab
Societate ob-
finita.

Guairana
Sociorum
laboro.

Iheron Ma-
malucorum
depopulata.

consumptio circa oppidum omni cibatu, per sylvas & longinqua loca sparsa, vitam venando protelare contendebant; quos dum paſſim in nemoribus monentes investigat Petrus Alvarus, ad expiandas eorum animas vites corporis ita proſligavit, ut ob inediam & laboris excelsum oſſibus vix hærens attonito ſimilis videretur: eoque redactus eft, ut veteres calceos, lenta coctione mollitos, jamjam devoratus eſſet, niſi aliquantulam annonam alii Socii ſubmifſerent. Solatiu[m] fuit in extrema illa calamitate, neminem fine Sacramentis obiisse. Iguazuani mille & quingentoſ ē Guairania hospites, accerſit etiam ſibi fame, quadrimestri ſpatio gians aluere. Ex his quingentoſ peſtis mox abſumpſit. Tygrides in Sancta Mariz Majoris oppido eadaveribus humanis inefcatz virginis Neophytoſ breviſimo tempore devorare, notabili Justitiz Divinaz documento, nam ſedulò obſervatum eft, ſolos devoratoſ eos fuiffe, qui ob perditam vitam itam Divinam merebantur. Urvaiencſes, ad quos pars advenarum tranſiſſa eft, profuſiſimaz liberalitatis argumenta dedere, quā non obſtant, quamplurimoſ peſtis & inedia etiam abſumpſit: multa pauciſ complectar, ſi dixer, ex tredecim Guairanaz oppidorum reliqui, poſt primum tranſiſtrationis annum, viꝫ ſuperfuſiſe quatuor millia, ceteris omnibus aut in itinere defunctis, aut fugā elapſis, aut poſt adventum variis in locis peste & fame conſumptis. Ceterū hoc uno plerique omnes (ſi tranſugas excipias) felices fuere, quod infati- gabilis Sociorum labore expiati decesserint.

POST QUA M mortalitas utcumque ceſſavit, Antonius Ruiſus, ſuperſtitibus undique evocatis, ad reedificanda oppida animoſ advertit. Jabebuiriſ ſluviuſ eft, Itapuan inter & Corporis Chriſti coloniam, pari fermè uitriñque intervallo mediū. Ad ejuſtipas, non procul ab Parana, in quem inſluſt, retentis veteribus Laureti & Divi Ignatii appellationibus, duo oppidorum fundamenta jaſta ſunt: in quibus fabricandis, ne fame operarii petirent, ea pecunia, quam Rex Catholicus Socius annuatim numerari jubet, & diuenitā deſtructorum oppidorum ſupelleſtiale, decem boum millia coēmpta ſunt: quibus & aliis ſubſidiis famem utcumque tolerare, & translaritaz illaz coloniaz aliquid priſtinaz elatiitudinis, iteratā Sociorum induſtriaz, ſub Magnaz Matris & Divi Ignatii tutela, pedetentim indepx fuere. Atque hæc redacte ſunt Guairanaz noſtra reliquaz, in qua excolenda per tres & viginti annos nullis parentes laboribus, ita ſe ſelectiſſimi Socii exercuerant, ut famam viroſ Apostolicorum meruerint. Praet̄ Villaricanam ſedem etiam deſertam, tredecim oppida fundaverant, innumeram Barbarorum multitudinem Christianis humanisque moribus informantes: tanto labore, & omnium terum inopiā, ut toto eo tempore radicibus fermè, farinā lignēa, oleribusque, illis viſitandū fuerit. Satis conſtat, ne ſemel quidem à quoquam in Indorum oppidi panem guſtaſum fuiffe: vinum vix conficiendis Sacrificiis ſuffiſcere: interulas vefteſ & externaz, lineā defiſiente, ſingulis ex golſipio fuiffe: corium induratum, aut rete penſile pro cubili plerisque habuiffe. Quibus ſi addas quotidiana, eaque pedeſtria, per invias ſylvas, ſordiſſimas paludes & apertoſ montes itinera, nec non locorum ſolitudinem, Indorum barbariem, frequenta ab Ariolis, latronibus, Antropophagi, viperis atque tygribus pericula, quantum unicuique ſtramineas & luteas calas ferē incolementibus zrumnarum ſufferendum fuerit, facilis conjeſtatio eſt. Caſaldinus tamen & Maçeta ſcripto testati ſunt, nullam Sociorum auditam eſſe vocem, vel de tenuitare ciborum, vel de alteris zrumnis per rantium tempus conquerentium: nam omnes nobilissimo opere iſiſtentes ita de le credi volebant, ac ſi nihil magis appeterent, quam terrenis deliciis carere, & multum pro Chriſto pati. Sic Guairania gloriōſe caput extollebat, ſperabaturque fore, ut tota quanta erat, reduc̄tis etiam Gualachis, ad partes Chriſti tranſiens, Hispanum imperium pulchro additamente ornaret, cū Mamalucoſum turbo, eo maximē, quo diximus modo, ſuſque deque cuncta evertit, ſpem omnem refiſcendens ejus repenteſd. Nam poſt depopulata oppida, Societatis opera conſtructa, iidem latrones Villarica ſubcenſitoſ pagos, & ipſam Villaricam, Guairanique, Hispanorum urbeculas, nullā Episcopi Paraquarienſis, qui ad auxiliandum venerat, reverentiā deſtruxere. Villani-

canis

canis partim ad Paraquarii littus translatis, partim ad Mamalucos dilapsis. Guarianz Socii reliqui, Petro Romero, Urvaenium & Parangenium oppidorum præposito, impostrū parere jussi sunt: quos brevi viætricia signa per novam Ethnorum Provinciam circumferentes. Deo dante, videbimus.

PUBLICAE calamitati lubet attexcere Antonii Ruisii tolerantie religiose im-
tamenta, cui præter immensum dolorem ex tot carissimorum filiorum abs se
in Christo genitorum pectorum medullitùs conceptum, hoc insuper additum est, ut
nonnulli Socii magnitudine arummarum, recenter in Paranensi oppida innectarum,
oppressi, causam in eum refundenter, alienies precipiti consilio transmigratum
fuisse. Potuisse resili Mamatucis, & oppida Guairanæ conservari, si suos ad de-
fensionem potius, quam ad fugam, animassem. Quatuordecim Societatis sedes,
unius hominis timiditate destrutas, sine spe tot Ethnics in Guairana relatos ad
Fidem reducendi. In comperto esse, vices plures fuisse Neophytes Catechumenosque,
quam Mamatucos: singulos armatos ab virginis inermibus facile opprimi
posse. Non tantum Guairaniam eo istu deturbat, sed Paranz etiam oppida sub
ruina nutare. Accescesseris his verborum telis aeuleat: ipsius Provincialis sagittæ,
non satis approbantis, quod tanta res se in consulo patrata fuisse: id autem atebat,
immemor rerum abs se in Guairana ordinatarum, ubi scripto dictoque (si hostiles
ingruerent) transmigrationem oppidorum injunxit: ad quam faciendam cymbas
fabricati pullerat. Deo autem permittente factum, ut illius oblivisceretur, quod
magis inclaretur tolerantia Ruisii, qui obfirmato contra dicta animo, iela acerba
excipere maluit, quam, cum facile posset, retorquere. Super hæc, eodem tem-
pore accusatus fuit, quod litteras Provincialis, ad alium Socium directas, admisso
grandi piaculo, & tantum ab Majoribus expiando, referasset: nec colore carebat
accusatio, nam auditis facti circumstantiis, nullus non veram esse affirmasset: quarè
ipse Provincialis Ruisio scripsit, ut ab tanti criminis intamia se purgaret, ni poenam
subire maller: qui tamen ad id nullo modo adduci potuit, quod euperet heroico
silentio Christum imicari. Cum igitur non se excusat, Provincialis tanquam tanti
criminiis reum gravissimis penitus multavit: immoto ad hæc Ruisio, & infamiam
taciti devorante; donec constitit, non ab eo, sed ab alio, cuiusque Provincialis resolandi
suis litteras potestatem fecerat, fuisse apertas. Quæ te vulgata, Ruisius magnam
laudem apud omnes consequutus est. Portò ut videoes herosca illa facinora non
parvi constare, ob colluctationem naturæ respuentis infamiam, in gravem morbum
incidentis, sanguinem omnino fibi corruptit. Valetudini redditus, dum super vires
laborat, repentina casu herniosus fit, aded notabilis tumore, ut intestina omnia
diffluente videantur. Accescessit perniciose malo aliud ab invidia demonis additum-
mentum, qui spectabilis formâ visendum se præbens, Ruisium in altera hernie
parte baculo magnâ vi percussit, ruptis etiam viscerum retinaculis: ab quo tamen
utroque malo ab Suprema Virgine, obfirmatis miraculo cicatricibus, remedium
acepsisse creditus fuit. Stabilitis duobus oppidis Ruisius praesesse jussus est. sub-
jeatus tamen Petri Romeri imperio. Relqui vero Guairanæ Soeni, partim
cum Ruisio remansere, partim ad alia oppida regenda, aut de novo fundanda, ad-
hibiti sunt. Nam sub idem tempus Tapenensis Provincia ab Societate occupari ceperat,
parem aut etiam majorem, quam in Guairana sperati posset, materiam præbuit.

POST QUAM Petrus Romerus Guairaniz advenis utcumque providit, auctus novis Sociis, de propagando Christi imperio longè ultra Urvaicæ fines per Tapensem Provinciam serio egit. Quâ in re Dei Optimi Maximi providentiam considerabis, post rot oppidorum depopulationem, & Sociorum fugam, novam Provinciam Evangelio opportunam aperientis, & pro delstructa Guairana substituentis. Porro Tapensis Provinciaz nomine venit montium series centum cieenter leucarum longitudine ab Occidente in Orientem protensa, qui montes utroque suo extremo angulo ostiudio ab Urvaica flumine, & duplo magis ab Atlantico mari, distant. Valles iis subiecta latissimè prata exhibent, alendis pecoribus maximè

Ar amphibius annularis.

Arca sonaria.

Eçapis arboreo Sole pietatis.

Tapenfumus mortis.

*Prima serica
Dellora.*

*CAPUT X.
Oppid. San. Et Michaëlinum satis.*

Christophorus Mendoça & Petrus Romerius et præstantes.

*4-8 infantes baptizati.
Adiuvi 270.*

opportuna. Solum, cuiusvis seminis capax, fontium scaturigimbus & rivis irrigatur. Amphibium animal non raro in palustribus locis, ad mare vergentibus, visitat, ovi simillimum, nisi quod unguis & dentes tygrinos habeat: tantu autem ferociatis esse fertur, ut neque leouibus parcat, neque ab aliis feras indigenæ sibi magistris meant, quam ab his ovibus, gregatim ex aquis se in campos effundere, & stragare facere solitis. Nec aliud ab eorum feritate refugium est, quam si homines summa celeritate proceras arbores ascenderint: quamquam nec illud spē sufficit, ovibus illis arbores ipsas eradicantibus, aut tamdiu prælam circumdantibus, donec mctu aut inediâ exanimata ex arboribus decidat. Si quandoque ejusmodi teras (quod rarum est) Barbari maestent, carum pellibus se vestiunt, unde Guaranî vestem Ao, ex nomine animalis, aut animal ex vestis voce appellant. In pellibus ovium hæc animalia veniunt, intus autem sunt lupitrapaces. Celebratur avis albi coloris, ex exiguo maximè corpore vocem emunt campanz soniru non absonam, quam idœo indigenæ Guitapum, seu avem sonantem vocant. Sylvæ palmas gignunt humillimas, juncis Indicis non absimiles, ex quarum cortice arcuum funes conficiunt, tenuitate & fortitudine sericis filis præstantiores. Saxa pellucida passim certuntr, indubie politi apta, si Europæorum industria accederer. Arbor Eçapis nomine, quæ etiam alibi reperitur, orto Sole, copiosum imbre pluir, quem nre torem putes, siccæ circumaliz arbores edocent. Apè dices, hanc arborem nos monere, prosperatis Sole ridente homines flere debere. Mores & lingua Tapenfum nihil ab exteri Guaranis differunt, nisi quod inde mansuetior, & vitius minùs inquinata videatur: compertumque longo experimento fuit, nullam gentem Christianis moribus capessendis aut retinendis apriorem in Australi hæc America fuisse repetam. Avit libertatis amans exterrum nomen oderat, nec facilè vi armatum ab Europæis domari potuisset, nisi Crux, omnibus mortalibus salutaris, vires suas interposuisset. More Guaranorum exiguos pagos, aut montium dottis impositos, aut sylvis abditos, prout fontium rivorumque commoditas est, habitat: inter quos pagos Tape, unde provincia nomen sumpsit, incolarum numero præcellebat. Eò primus penetrat ante mortem Rochus Gonçalvius, sed quod gens immatura adhuc esset, pedem non sine discrimine retraxerat. Anno vero superiori, hinc Andreas Rua adverso Ibicuito, & illinc Petrus Romerus terrestri itinere, provinciam adorsi, reperierat, commercio cum nostris Neophyris habito, multis Religionis Christianæ avidos esse, præsertim Guaimicam, Jabiéum, Cuniambum, Araçáum, & alios Caliquios summo studio veræ Legis Doctores sibi concedi flagitantes: quorum votis tandem hoc anno satisfieri potuit, quod Guairanis destrucere Socii præter linguæ & tractandorum Indorum peritiam, animos dæmoni infensos attulissent, avertentisque illata datona sacrite.

PETRUS Romerus delectu Sociorum habito, Ludovico Ernoto Gallo-belgâ, & Paulo Bennavidio Lusitano, secundo Urvaicâ, adversoque Ibicuito præmissis, ipse terrestri itinere cum Christophoro Mendoça & Emmanuele Bertot ad Tapenfum provinciam magnis animis properat. Adventantem Romerum & Socios Guaimica & federati Caliqui honorifice exceptos, in templum abs se fabricatum domumque induxere. His regendis Christophorus Mendoça, & interfecto tempore Paulus Bennavidius, impoliti sunt: quorum maximè industria ante finem anni septingentis & quinquaginta familiz coauere. Quadringtoni & septuaginta octo infantes, adulii vero ducenti & septuaginta, in Christianorum album relati sunt: dilatis post sufficientem Catechesim multis mortalibus. Hoc oppidum Divo Michaeli dicatum, pietate in Deum & amore erga Societatem præstante, inter decora sua computat Christophorus Mendoçam primum doctorem habuisse, & Petrum Romerum metatorem oppidi sui, ambos pro Christo gloriosè aliquando trucidatos: & haecenus Societas, eo in oppido ad Urvaicam postmodum translato, oīties mille & quadringenta capita Christiano fonte immergit.

INTE hæc Ludovicus Etnotus & Paulus Bennavidius ad alterum Tapenit Provinciæ locum pervenerant, fundando alteri oppido designatum. à quibus cùm Araçäus & Caarupa aliquæ Caliquii cognovissent Romeri adventum, obviâ progressi noctu cum exceptum ivere, in signum lætitiae excitatis ubique rot ignibus, ut latis appareret, ex filiis tenebrarum velle se transfigurari in filios lucis. Et qui ante quadriennium Rochum Gonsalvium ad necem quæuerant, nunc è lupis oves facti pastoris vocibus obtemperantes, superba colla Christi iugo submittunt. Extemporali opere constructo templo, casas suas in formam oppidi construxerant, ostensuri, quæ non gravatè reliqua Sociorum mandata capessent. Divo Thomæ consecratum oppidum Ludovicu Etnoto & Emmanueli Berton regendum Romerus tradidit, quorum infatigabili operâ primo trimestri milie & ducentu familias convenere, è quibus ante finem anni septingenti & quinquaginta infantes, præter centum & sexaginta adulæ etatis homines, peste afflati baptizatum consecuti sunt. Exterorum desideria idem postulantum, quoadusque Christianis præceptis informarentur in sequentem annum discere necesse fuit. Quot hujus gentis milia Societas baptizaverit, commodiūs aho loco recensebo.

BINUO aberat Divi Thomæ colonia ab Divi Michaëlis oppido: medio verò urrimque spatio multi sparsim Barbari intacti erant, qui suâ sponte in unum locum Iraquiam vocatum convenientes, sedes in oppidi formam. & domum templumque Societatis usibus accommodata construxere, certos homines ad Romanum allegantes, postulaturos, ne se præ aliis genibus contemneret: velle enim se fieri Christianos, & dæmoni renunciare. Romerus rei novitate attonitus prorupit in laudes Dei, barbarissimos homines per fæse moventis & suaviter sub sua legi jugum mittentis. Eò itaque profectus in faustum ponendæ sedis umen trecentum & quinquaginta familiarum concursu, plaudente celo, Crucem erigit; baptizatique quibusdam infantibus, ne quid de fundatione dubitarent, surgens oppidum Divo Joephō consecrat, Sacerdotem se brevi daturum ad promittens. Non præcul eo loco, in alto montis iugo (Araicam, vocant) vicinorum allecti exemplo multi Ethnici in unum locum coalescentes, etiam templum domumque nostris usibus adaptata edificavere; efficaci, ut arbitrabantur, Sacerdotis è Societate impetrandi ratione. Eò etiam delatus Romerus sexcentis circiter familiis promisit, le propediem Sacerdotem concessurum. In quam ipem erectâ Cruce, & sacro Fonte Jotis infantibus, novellam rempublicam designato Magistratu ordinavit. Hæc colonia postmodum Nativitatis Marianæ nomen sortita est. Post hæc Petrus Romerus ad Ibitirunam sylvam alteri sedi destinatam, quod superiori anno ipse excuterat, Petrum Molam amittit, cum mandatis, ut circumiacentes populos spe alat Sacerdotis obtinendi, si constanter agrent. Quâ spe lati Barbatî erectâ Cruce, & designato oppidi futuri loco, infantes suos grandi numero baptizimo obtulere. Interiecto tempore Franciscus Ximenius, Adrianus Knudius, Philippus Viverus, ad eos reportato aliquo animarum fructu etiam itinavere. Sed lati apparerat, gentem ab aliis semoram solidè juvari non posse, nisi stabiles sedes figeretur; nam præterquam quid Evangelica legis semina absentibus Sociis dæmon per Ariolos dissiparet, multi fame grassante fine Sacramentorum adminiculis miseritè moriebantur. Non poruit tamen ante proximè sequentem annum hic locus, sanctæ Theræs turelæ destinatus, insideri: quare ejus rebus, uti & inchoatorum Sancti Josephi & Nativitatis Beata Virginis oppidorum, enucleatè describendis in id tempus discro, quo ab Societate positis sedibus occupabuntur.

URVAICENSIS Provincia novem Neophytorum nostrorum colonias computabat. Eminebat inter omnes, ut prærogativâ etatis, sic virtutum imitamentis, Conceptionis oppidum sub turâ Claudiu Ruferii & Francisci Molinz. Hic campanas fundere, ferramenta facere, & quidquid usus Sociorum & lñdorum postulabat, suo marte ex æte fabricare magno remplorū & populorum emolumento didicit. Hie Socii centum & quinquaginta octo capita hoc anno Christianis addidere.

CAPUT XI.

Sæc. Trinitate oppidi constitutæ.

Iacobus & Rómulo regnus denuo.

Ludovicus Etnoto & Emmanuel Berton eis praefec-
tor.

Miles & do-
cens familiæ reduc-
tur.

Sæpè nu-
gante capta
baptizan-
tur.

CAPUT XII.

Aliis loca fundanda oppidum desig-
natur.

ad Itaqus-
nam.

ad Araic-
am.

ad Itaqus-
nam.

CAPUT XIII.

De Urval-
cenium
Sociorum labores.

Frasinus
Arca me-
chanica se
applicat.

Sancti Caroli oppido turpissimus Ariolus, & insignis maga repentino fato periisse. Prætereà multi incantatores, propagationi Fidei infesti, turpes animas exhalavere: nemine dubitanter id fuisse factum, ut planum Evangelio iter foret. Magus colloqui cum demone assuerus, Fidem Christianam professus, magno postmodum adjumento fuit popularibus suis ab eo olim corruptis, uno scilicet homine vulnus & auxilium ferente. Adulso jam anno, Philippus Viverus Flandro-belga Petro Molz socius additus est, grandi Caafapaguaquensem emolumento; nam uno ad sarcinas remanente, per vices ad proxima remotaque loca excurrebant: ab utroque domi forisque trecenti Ethnici salutari lavacro abluti sunt. Andreas Rua Japevienes, ne fame coacti latè per campos vagabundi dispalarentur, terram arare docuit, & armentum boum collegit: quatum rerum fama allesti Ethnici Sociis, Religionis ergo, se traditum venere.

Petri Molz
et Philippo
Vivero ex-
cavatorum.

Hæc summatio de singulis Urvaicæ oppidis: sed quis jam paucis verbis complecti possit, quæ universum Socii, grallante peste, & fame, & aliis de causis toleraveré. Excedebat vires singulorum aut binorum Sociorum in quoque oppido & regione curantium numerus ægrotorum; nec fieri poterat, ut omnibus adcessent. In comperto fuisse, magnitudine laborum Petrum Molam pñè examinatum fuisse. In nova Assumptionis colonia omnibus incolis peste afflatis, Christophorus Altamianus sine Socio etiam æger in reticulo ad ægros se, aut ægros ad se transferti curabar: infirmâ voce manuque baptismum & exhortologem impertiens. Pestem sequuta famæ, quod Guarania advenas sustentasset. Inter hæc aduersa in nova oppida multæ pietatis exercitationes utiliter inductæ sunt: nam diebus Christi patientis memoriz consecratis institutâ supplicatione, scuticâ se verbetare, rosarium Marianum quotidie in templo percurtere, ægros invisere, & alia ejusmodi plurimorum jam Neophytorum exercitium erat. Sole fruges adurente, cùm intellexissent, Caapiensies solecæ vetetes Christianos castigaris voluntariè corporibus pluviam ab Deo impetrare, turmatim arreptis flagellis in se lœviere; adçò feliciter, ut cælum ex sereno repente nubilum pluviam largiter effuderit. Non defuerunt tamen repullulantis impatiens exempla. Caapiensium Dux ægertimè ferens pellicem abs se abstrahi, Ariolorum somnia deblaterans, explosa Christi doctrinæ, lepius Petrum Molam de medio tollere tentavit: qui contemptâ morte constanter Christianam præferebat, eò veteratorem adduxit, ut abjurata perversitate sincerè fidem caperet, & in expiationem præterita temeritatis ad longinquæ locæ ptofectus, multos Ethnios Christianæ religioni initiando ad oppidum reducere. Multis in locis turbarum etiam est occasione pellicum, quarum turbarum causas luber simul & breviter evolvere.

CAPUT
XIV.
Sociorum
Urvalenses-
sium labo-
ræ.

Pestis gra-
fante.

Petri Molz
ad suorum
quæsus.

GUARANÆ gentis primores solebant tot pellices alere, quot eotum libido & authoritas à popularibus suis impetrabant: nee aliud erat maius capescendæ religionis nostræ impedimentum, quam cùm monerentur unicâ uxore Christianos ex lege Divina contenus esse debere. Accessit huic obstaculo nimia quorundam Sociorum religiositas, ejusmodi homines ad primam uxorem adigere volentium. Alii dempto scrupulo, religionem Christianam ineuntibus, quamcumque vellent, ex pellicibus pro uxori permittebant. Ob earum opinionum diversitatem, inde natam, quod Doctores scholastici de ea re inter se dissentiant, ad summum Legum interpretem recursum est, & Joannes Lugo, postmodum Cardinalis, rem totam his verbis Urbano VIII. Pontifici maximo exposuit. *Sanctissime Pater, in Provincia & regno Paragaria, in India Occidentali, maxima difficultas subiicitur in conversione infidelium ad fidem nostram, quando aliqui ex ministerio volunt illos cogere ad recipiendum, & remedium primum conjugem, quem in infidelitate habuerunt: gens quippe ex iniuria barbarie passim conjuges (si vero conjuges dicendi sunt) dimittunt, non aliter quam nostri famulæ vel famulus: & hoc solum quia conjux informatur, ne cognoscere cibos posset, aut vestes confundere, vel dominus curam habere, vel quis jam senserit. Imò frequenter non unum solum uxorem accipiunt, sed simul cum eis omnes ejus filias vel sorores, si quas habent:*

CAPUT
XV.
De Guara-
na genti
institu-
tione.

Varia opus-
cula.

Joannes Lu-
go ad Pateri-
cum report.

Ex quibusc postea donat amicis aliquam, vel famulo in gratiam obsequi, qnam postea repetit, si famulus discedat. Altera sola loci mutatio causa est deferendis conjugem, ne eam secum ferat. Itaque plerique putant non esse saltem communis ir apud illos verum matrimonium, sed concubinatum: atque ideo permittunt, quod conjugem baptizatum acipiunt, quando ad fidem conversuntur. Alii tamen scrupulam habent, & cogunt eos ad repetendum primum conjugem, ex quo magna incommoda sequuntur. Primo, quod multis hoc terrore Baptismum aversantur. Secundo, quod menteuntur, dicentes se nullum alium conjugem habuisse, & mala fide cum alio constrahunt. Tertio, quod singuli se repescere primam uxorem, sed revera altam habent, nec de prima curant. Quartio, quod frequenter difficultatum est primum agnoscere, quia vix recordantur in tanta multitudine, qua fuerit prima, & illa inventa spores rursum inquirere, an illa prius habuisset viros; & rursum de iis viris, an prius alias habuissent uxores. His accedit, quod frequenter in iis conjugiis non utantur signo aliquo externo speciali, diverso ab eo, quo concubinato ad beddomadum, vel mensem acceptum; quare sapientia non invenitur signum externum expressum consensu ad Matrimonium requiri. Inde atenies eorum praxis & consuetudine, multi pi & decti viri putant communiter, non fieri apud ipsos verum contractum Matrimonii. Ceterum ad tollendos scrupulos & dubia, & ad hoc gravissimum impedimentum afferendum illius genti conversionis ad Fidem, à Sanctitate Vestra humiliter petitur, ut quandoquidem juxta doctrinam virorum doctrinam Sedes Apostolica ex gravi causa possit aliquando Matrimonium infidelium dissolvere, prout Sanctissima Vestra declaravit in Breve suo expedito die vigesima Octobris Anno 1626, & rursum in alio similiter decimæ septimæ Septembri anno 1627, his verbis: Nos attendeamus hujusmodi infidelium Matrimonia non ita censeri, quin necessitate suadente dissolvi possint, &c. Et quidem in hoc gravissima causa sunt, immo necessitas ad conversionem illorum infidelium, dignissima Sanctitas Vestra ex benignitate Apostolica concedere Provinciali Societatis IESV facultatem, ut ipse, & ii ex Societate, quibus ipse conversionem genitam demandaverit, & communicandum censuerit, possit occurrente casu, & facto examine, & manente dubio de valore prius Matrimonii in infidelitate facti, vel magnâ difficultate inveniendi veritatem, vel magnâ difficultate repetendi primum conjugem iam dimissum, possit, in quem, ad conversionem facilorem reddendam, vel ad conversionem manutinentem in Fide & obedientia legum Ecclesiasticarum, dispensare cum ejusmodi conversis, ut possint post Baptismum contrahere verum Matrimonium in facie Ecclesie. Hoc enim modo Sanctitas Vestra infidelibus illis adhuc ad Ecclesiam patefacies, quem damon oclaudere conatur. Prout de Vestra Sanctitatis benignitate sperare juber, quam Deus &c. Urbanus Octavus indicto sapientum virorum super ea re consulto, pronunciavit, non videti sibi speciali iuâ dispensatione opus esse, ubi doctorum sententia utrumque probabiles intercederent: sequerentur opinione pro conditione locorum, ac hominum Barbaris favorabiliores, salvâ interim utriusque partis autoritate, sincerer doctis hominibus sentiendi libertatem. Constanus igitur Sociorum plororumque in his terris degentium opinio praxi confirmata fuit, horum Barbarorum Matrimonia ob rationes supra relatas nulla esse, & posse Barbaros ad Fidem conversos quamcumque baptizatas, rejectis aliis, in conjugem sumere. Quamquam eam semper adhibuere cautlam, quam rei gravitas postulabat.

CAPUT
XVI.
Itineraria
Provincia
describitur,
suum.

DUM hæc ad Urvaicam geruntur, Itatinensis provincia, alterum Guairanis destruet solatium, magnis animis occupabatur. Res in eâ ab Societate gestæ magis in comperto erunt, si retrofacto tantisper ad præterita stylo, occasio nem expeditionis, & locorum hominumque conditionem explanavero. Parana & Paraquarium præ magna magnitudinis flumina, uti in loco narravi, trecentis ab origine leuis per immena terrarum spatia profluunt, antequam junctis alveis in unum concurrant. Terra intercapedinem inter utrumque fluvium jacenter longa altissimorum montium series dicitur, è quibus montibus fluvii & torrentes osti hinc orientem versus in Paranam, inde in Paraquarium evolvuntur; hoc notabilis discrimine, quod aquæ in Paranam profluentes altis terris delatae, originis limpidatatem servent, montibus, unde oriuntur, continuato velut dorso non ante se ab-

rumpentibus, quām Paranæ littora pederentim declives attingant. At ex adversa parte monstrum crepidines, ex abrupto se demittentes, aquas suas in humile & paludosum solum effundunt, quæ tructo lino, Paraquarium perpetuò inficiunt, & extra alveos stagnantes multis in locis cum ipso Paraquario æquor efficiunt, unde non defuntr, qui hyemalē hanc inundationem cum Niliaca cōparant. In hac humili parte Itatinensis Provincia tortida Zona & temperatæ extrema complectens, ab decimo nono latitudinis Australis gradu supra vigesimum secundum excurrit. Indorum pagos Assumptionis urbi subcensiros ab Austro pro finibus habet, ab Septentrione Butore fluio terminar. Porro Itatinenses hincuā & moribus laud admodum ab Paratenibus Urvaensibusque populis differunt, in hoc etiam pates, quod circa suos fines aliarum linguarum factiunculas habeant, cum quibus inter necinum bellum olim gerebant. Vires gestatione ingenris ligni (uri Lipsius de Chilensis narrat) probabant, quod qui citius ad metam currendo devixerant, aut premio poriebantur, aut honore. Feminae striatum punctionibus luteo colore infectis, corpus suum deformant potius, quām pingunt. Propinquorum funera ex aliis locis præcipitatione corporum, & subinde de letali casu, prosequebantur. Pilæ Itatinenses subtilitoriz ex arborum gummosa materia confectæ in utroque Orbe ab Iusoribus celebrantur, & rostæ ad curandam discentiam adhibentur. Cens omnis pro tanta vastitate terrarum, & nationum varietate, non admodum numerosa est; conditione loci humidi calidique morbos & raritatem faciente. Sperabatur tamen, Itatinensi Provinciæ domità, hinc ultrâ Paraquarium usque ad Peruviam, inde ad tetras ad Maranionem vergentes, Indorum numerositas famosas, fatem Evangelicam profiteri posse. Quapropter Franciscus Vasquius Truxillius Provincialis superiori anno, Antonio Ruiu in Guairana adhuc versanti, mandaverat, ut ad explorandam eam tegionem se conferret. Sed is transmigratione occupatus Jacobum Rançonierum proscmiscerat, qui Xerelium in Itatinensem finibus Hispanorum oppidum delatus, post expiarios incolas, Ethnicorum terras exploraturus adiit.

JACOBUS Rançonier in suam regionem primùm venient Itatinenses Barbati suspitionem magis, quām favorem ostentavere. Cautæ suspitionum etiam, quod Lusitanus Sacerdos, Acosta nomine, Religionis specie Itatinensem plurimos ad oppidum reducitos in Brasiliam, servitius eorum abusutus, abgere rentatas; fecisserique Impiam abominationem, nî Barbati, explorato dolo, eum crudeliter rruedidissent; verebanturque, nî Rançonierius, alter Acosta foret. Auxit formidinem impreudens hominis Europæ dictum, jocōne an serio? aliquot Itatinensis in itinere obviis affirmantis, quotquot Rançonierum admisiissent, Hispanis deinceps cerviutus. Accessit his causis Ariolorum petidia, in vulgus spargentum Sacerdotem advenam eo fine venisse, ut in construendis abs se templis congregatam multitudinem concremaret. His ob causas multi de maestando Rançonierio capita conferebant. Qui vetò mitissimè agebant, sumptis armis, quali jam bellum cum Hispanis conflatum esset, propalabant Rançonierio presente, pacem servari non posse: eum servitius & calamitatum prodromum esse. Et quatuor Rançonierius multis verbis ostendere conaretur, se nec mali machinatorem, nec libertatis insidiatorem, tam non credebar: donec Cœlum in auxilium venire, evidentibus penitus incredulos castigans: nam Casiquius postquam multa in Parrem & Religionem Christianam deblaterat, turpi carcinomate in gutture deformatus, putrem animam exhalavit. Alter explosa Rançonierii autoritatré ac doctrinâ, fatis se idoneum esse, quām ut alio doctore ad docendos populates suos indigeret, vociferans, fulmine exanimatus, ne latum quidem ungues ab morte absulit. Agrum cupulam Barbati pauculas spicas tritici turcici Rançonierio omnium rerum egenitate recusantis, locustæ penitus vastavere. Indis ipsis advertentibus in vindictam spreti Sacerdotis ea supplicia cœlitus fusile immissa. Magnum etiam pondus habuit ad inclinandos protertos animos renovata Patri Baltazaris Senie memoria, qui disertis verbis ante viginti annos adhuc vivens Itatinensisibus se revisentibus prædixerat futurum, ut olim aler de Societate ex Orientali parte gentem omnem in oppida reducturus venire.

Jesuprum &
Colia.

Tome.

Indigena-
tum suorum.Pila tran-
sversa.

CAPUT
XVII.
Jacobus Ran-
çonierius primus Ita-
tinensis Provin-
cialis explorat

Mali res-
ponsa.

Rançonierius ad meum dignitatem.

Ejus vege-
tates culti
growing.

testimoniis
animi con-
mutantur.

conponuntur
per regnum
deducuntur.

subtiliori
scicè venient.

CAPUT
XVIII.
Societas in
Itatinensi
regione
quatuor op-
pula fundat.

Primum
Indi e Ista-
tina poca-
tur.

Secundum
Angelini.

Tertium
Verbo Iusta-
batur.

Quartum
Ranconierius
Provincialis
oppidum
dissolutum.

Nianduabu-
sui summo
stadio.

His rebus, & præsertim Divino favore, Itatinensium animi ita immutati sunt, ut, suspicionibus positis, & odio in amorem verso, non tantum liberam prædicare Evangelii potestatem facerent, sed certam Ranconierium ad suos pagos invita- rent; qui animorum propensione usus, totam regionem exploratum ivit. Fuere, qui venientem ex Letizie excessu palmis elatum, in sua municipiola inducerent. Fame tamen grallante, more Barbarorum, palmarum medullis, in farinam contritis, se sustentabat, & subinde locustatum comeditione, adhibita Divi Joannis-Baptistæ memoriam, cenam & prandium conficiebat. In his rebus versanti, Justus Vanlurkius Socius accessit, quo ad Antonium Ruisum pro Sociorum subfilio, & impetranda fundandorum oppidorum potestate, in Guairaniam temissio, labores continuans, omnium animos Sanctoritate vitæ, dicendi vi, & aliis Apostolicis artibus sibi conciliavit. At ubi Vanlurkius cum Ignatio Martines, & Nicolao Enartio, ampli facultate ad res gerendas instruatus, rediit, simul omnes fundationi novorum oppidum insudavere.

In expeditione Itatinensi id usū venit, quod in magnis exercitibus factitari solet ex variarum nationum delectu plerumque compositis; nam ad conflandum contra dixmonem manipulum non numero, sed fortitudine formidabilem, concutere Didacus Ranconietius è Burgundiâ oriundus, sed in Belgio natus: Justus Vanlurkius Brabantus, Ignatius Martines Neapolitanus, & Nicolaus Enartius Lotharingius, virtute omnes illustrissimi, qui ubi consilia contulere, primi statim apud Itatinenses oppidi fundamenta jecere, communibus votis Divo Josepho concreterat. Nicolaus Enartius huic præcesse iustus, ducentas familias in album statim retulit, cujus præcipius labor fuit in distinguendis aliquor Barbaris, nescio quâ occasione Baptiūm consequutis, sed lege avitâ viventibus, quibus refactis, ad Ethnices catechesi instruendos deinceps operam felicissimè contulit. Secundum oppidum paucorum dierum intervallo in Tataguacuvii terris sub tutela Angelorum positum est, in quo administrando eluxit Ignatius Martines industria, brevissimo tempore ducentas etiam familias seducentis, & politicis Christianisque moribus informantis. In condendo templo ingerens lignum contignationi destinatum è manibus fabrorum clapsim, Indum casu ita obtriverat, ut penitus examinatis crederetur. Ignatius Martines, ne fides novorum hominum hoc infortunio vacillaret, animata fide opem Dci imploravit, non frustra: nam ubi sacris vestibus induitus, Evangelium titè pronunciavit, Indus pro mortuo habitus ita statim in pedes surrexit, ut sequenti die fabricationi operam dare potuerit. Tertium oppidum Incarnato Verbo dedicatum, non procul ab Guarambae eorum Societatis olim labotibus clarorum finibus, Justus Vanlurkius, quingētas familias pedentem in catalogo relatuti, curze cessit. Huic oppido vicinus pagus subcenitus erat, cuius Dux Vanlurkius conveniens monuit, ne aliis rebus quam docendis popularibus suis intenderet, se enim vita subsidia omnia copiosè ministraturum. Quartum oppidum Didacus Ranconietius, ex designatione Provincialis Itatinensi milioni præpositus, in Niandubusuvii tertis fundavit, rexitque, qui Niandubusuvius non tantum se pro statinenium omnium Domino venditabat, sed ex tua patria fines imaginariae potestatem extendens, prætendebat omnes Indos usque ad Assumptionis urbem suo subdi imperio debere. In competitto erat ab Itatinensibus populis pñne adorari. Hispani summo studio ab hinc retro multis annis ejus conspectum ambiverant, irritio tamen semper conatu: nam ut eos eluderet, alterum Indum supponebat, qui se Niandubusuvium simularer. Eadem fictione usus Ranconierius per personatum hominem in ditionem suam recepit, indicito popularibus suis silentio, ne quis le advene Sacerdoti prodere. donec quæ motes conditionemque explorasset; interim ipse quasi unus de plebe, tradito alteri in speciem ornatu & comitatu suo, in oppido verbabatur. Quadrimestri spacio in exploratione posito, cognito, Ranconierium Indorum rebus faventissimum esse, & ab eo uno contra vexatores suos patrocinium impetrari posse, deposita perlonâ tansiem se prodidit, favorem imposterum adpronuntiatus. Igitur Ranconierius omnia in proclivi habuit, plerique Niandubusuvii assecis sanam doctrinam

admittentibus. Hoc oppidum, Divorum Petri & Pauli nominibus insignitum, tertio à Paraquario lapide positum est.

IN adversa novi oppidi parte, ad Parasquarii littus, Paaguaruim natio ab primo Hispanorum in has terras adventu, continuā crudelitate cædibus infestam omnem vicinitatem haec tenus habuerat; adeò atrocī famā, ut Guacureis sumillimi videntur. Ad eos variis temporibus transfugerant aliquot Neophyti; pravitate animi aut nimirū servitiis exacerbati, à quibus Paaguæ didicerant Sociorum nostrorum conditionem, salvâ corporum liberrate, animarum soluti tantummodo inhibant, ob quam rem ad Rançonierum frequentes convenere, affirmantes se etiam sedem fixam ponere velle. Dictis addidere facta, storeas suas, approbante Rançoniero, pro more gentis non procul ab Apostolorum coloniâ extemporalī opere in formam oppidi erigentes. Sed ex innata indole factis non addidere constantiato, trans Paraquarium ad sua latibula paulò post dilapsi. At in quatuor novis sedibus degentes singuli Socii studio pari baptizandis infantibus & adultis erudiendis insudabant, è tua quique statione per roram regionem animarum lucrandarum ergo excurrentes. Nec negligebantur Hispani Xeresiani, quibus Nicolaus Enartius Quadragesimali tempore adeò gravam operam navavit, ut oppidi primores litreis ad Senatum & Episcopum Paraquariensem datis enixè postularint; interponerent autoritatem suam ad impetrandam Societatis sedem. Præterea Guati, Gualachi, & variorum idiomatum populi, non procul aberant, panem Evangelicæ doctrinæ, ut apparebat, receperunt, si essent, qui frangerent. Extra Provinciam vero in terris ad Aurelianum vergentibus Pygmæi corporum parvitate insignes: Amazones, sic nuncupatae, quod tota vita belligerantes, singulis annis exiguo planè tempore ex viciniis populis ad concipiendum viros adsciscere dicantur, & aliae gentes adeò numerozæ, ut Rançonierus ad maiores suos scribens, multa simul oppida in interioribus regionibus, cum suppetteret Socii, fundari posse assertaret. Denique si praesentem terum statum & ipem futurum considerares, una Itatinensis provincia cum adjacentibus regionibus ad oblititudinem calamitosæ Guairanæ memoriam sufficere videbatur. Sed iteratus turbo, praesentium retum statu everso, & spibus magnâ ex parte elutis, alteram Guairansam in Itatineus provinciâ ferè nobis figutavit. Adeò vetum est, accedentes ad Dei servitutem præparati debere ad tentationem.

SINGULI Socii in his quatuor sedibus degentes, solatii & Confessionis sacramentalis ergo, solebant se invicem invisiere: & quia oclido aberant Ignatius Martines & Didacus Rançonierius, inter utrumque oppidum designaverant pagum Jerein dictum, quod ex condito subinde concurrent. Ibi dum quadam die simul agerent, Christi Crucis affixi imago altriarum imposita copiosè sudare cœperit, quo sudore reverenter pannis excepto, dubius num ex celo tum temporis nubilo id evenisser, an ad prodigium referre deberent, taciti ominosè rei præstolabanerunt eventum. Nec plures dies abierte, cum se portenti causa prodidit, nuncio de Mamalucocum in Itatinensem Provinciam adventu paulò post accepto. Hi post destructam Guairaniam tuerantur, cum numerozâ Tropicorum cohorte, eo, quo Socii itinere, ad proxima Xeresiolos penetrarant, iniusteque cum aliquot prædonibus fecerent, de modo nova oppida statim vastandi egerant: quod ut minimo suo incommodo facerent, certos homines ad Sancti Josephi coloniam, absente Nicolao Enartio, destinant, dolose significatorios, se non maleficis aut populationis ergo venisse, sed ut injurias ab interioris terra Indis Rançoniero illatas vindicarent: posse scilicet, si Iesu Sociis doctribus suis item acceptissimam facete vellent, arma jugere. Dux oppidi prædonibus fidem innocentem adhibens, populares suos ad vindictam animarum armari jubet, & nullâ interpositâ morâ ad castra Mamalucorum perducit: quod cum petverissent, detectâ fraude vincula armis commutatae ad unum omnes iussi sunt, imbelli turbâ defensoribus destituta, ex oppido ad castro facile etiam transtatâ. Nicolaus Enartius redux, oppidum vacuum ubi ingressus est,

CAPUT
XX.
De Itati-
norum,
Sociorum
habitu-
& alteriori-
bus speciebus.

Paraqua-
rem facili-
convenientem.

Xeresiani se-
cundum Societati
expansione.

De Graues.

Pygmæi.

Ex Amaza-
nobus.

CAPUT
XX.
Sancti Jose-
phi colonia
destituta.

Sudis Chri-
sti omagi.

Mamalucor-
rum delini.

Depredatio.
Nicolai
Enartii
victoria.

& fraudis crudelitatisque monumenta vidit, non secus ac lezna, amissis catulis, infremens ad Mamalucorum stationem citatissimo gradu pergit, perque sacra omnia postulat, ne se carissimis in Christo filiis privarent. Sed eastra ingredi volentem dux latronum violenter prehendi, & ab designato satellite trucidari jubet. Ad quas minas egregius Christi pugil, in hac verba protupit. *Lubenter inquit, pro ovibus meis animam meamponas, interim pacu Dominum rego, ne intentatum scelus vobis condonet.* Latrones hae sermonis blanditate nihil mitigari, variis modis vexatum è castris ejiciunt, vestes dilacerant, probrosis verbis onerant: inter quas injurias Nicolaus Deo, ut exultum est, plenus, Mamaluceo supra ceteros ferocienti prædixit, in tanti sacrilegiū peccatum patriam eum non revisitum. Vaticinio addita fides; sacrilegio homine ab Barbaris in itinere feede trucidato.

Præfigimus.

CAPUT

XXI.

Angelorum
colonie de-
populatio.Ignatii Mart-
ines mortu-
contumplati-Episcopum ab
Mamaluce
averio.

CAPUT

XXII.

Divorum
Petri & Pa-
li oppidum
Mamaluci
deffusum.Ranconierii
septuaginta.

Fortinatio.

Vulnus par-
tentum & fane-
sum.

ALTERA Mamalucorum cohors Angelorum coloniam invasit, quam tamen magnâ ex parte vacuan reperere: nam Ignatius Martines de prædonum adventu certior factus, pleioque incolas proximis sylvis abdi curaverat, quamquam non pauca capita, nequicquam reclamante optimo pastore, quem latronum dux, si resisteret, vinciri mandaverat, celsere. Et ausus est atrox Mamalucus gladium in ejus guttur vibrare, parricidium facturus, ni pater collo & pectori nudatus, pendente ictum invitans, sicarium fortitudinis admiratione repressisset. A baetam prædam latrones castris suis inclusèt, quod se Ignatius Martines filios suos in Christo carissimos liberandi desiderio inflammatus cum contulisset, triduo violenter detentus est, ne gentis reliquis per nemora sparsis consilium aut auxilium adserret. Interim spicis tritici turcici humi temere repertis contentus, cibis ab pedonibus oblatis constanter abstinuit: testatus, omni quo posset modo, eorum latruncinia detestatum. Latrones novensem puetum Patri concessere, ceteros abegere.

EODEM tempore altera Mamalucorum phalanx Niandubusuvii terras depopulabatur, quorum colonos, absente Ranconierio, sic decepsisse ferunt. Gentis primoribus ad colloquium pellestis edixere, primùm non se hostili animo venisse, sed ut dispersos latè Barbatos, constructo maximo oppido, religionis Christianæ ergò, reducerent, si operam suam conferre vellent, amicè convicturos. Hoc dolo decepti hostibus se traditum turmatim venere. Sed in deditos Mamaluci ferociter involant, primores vinculis onerant, Niandubusuvium custodiz tradunt, hostiliter omnia agunt, mox ad alios dolos rursum dilapsi primoribus gentis significant, nnam esse viam ab dura se servitute liberandi, si nempe populos sibi subditos suo loco tradant: quos ubi evocarant, non dimisssis Casiquis, eadem profidia & immanitate captivabant. Didaco Ranconierio, auditâ invatione, ad opem ferendam properanti, quingenti circiter Indi Niandubusuvianæ factionis occurrerunt, pro ipso Niandubuluvio & aliis Casiquis prædonibus tradendi: quo cognito mirum quantum bonus pastor excanduit, mukis verbis dolos & ferociam latronum inculans, tantumque eloquentia vi potuit, ut omnes ad justam defensionem animaret. Sed antequam vires jungete possent, Mamaluci impares aggressi, solitis artibus damnum plenisque intulere. Septuaginta tantum armati, qui le Ranconierio in Apostolorum deserto oppido adjunxit, trigesinta Mamalucorum & septuaginta Tropicorum impetu, reptiles utrorumque rabie, fortiter sustinuerunt. In hoc confliktu Catechumenorum uni, quinque acceptis vulneribus, cranium fractum est, adeò deformiter, ut cerebrum per plagas erumperet, & sequenti die veribus scateret: hunc desperatâ salute corporis Ranconierius facis undis abluit, & Divo Xaverio, cuius felix agebarur, Angeloque Custodi commendatum, ut alis succurreret, solum deseruit. Ad quem post oīdiuum revertens sanum & vegetum reperit, tantâ admiratione, ut assertuerit nihil se totâ vitâ vidisse mirabilius: nec ab quoquam dubitatum, patentissimo miraculo Divi Xaverii & Angeli Custodis ope fuisse sanatum.

DESTRUCTIS his oppidis, Socii in omnem partem se verterebant, quod dispersis aut capitis Indis opitularentur. Ranconietius adibat Mamalucos, ante quos identidem peccus denudabat, rogans, ut se potius maestarent, quam filii suis in Christo carissimis nocerent: irrito tamen conamine, ferocissimis hominibus contra omnem pieratis sensum obdutatis: qui veriti, ne Gualachi, Paiguaz, & Hispani, in Itatinenium vindictam conjurarent, abactis circiter mille capitibus, primis ahorum oppidorum deputatoribus citato passu se adiustum ivere. Antequam ex Itatinenium finibus simul omnes abirent, Nicolaus Enattius ad eos ire ausus, importunis precibus Niandubusfumum redemit: præterea abeuntium vestigia inse quutus, è vinculis fugientes consilio & ope adjuvans, plurimis saluti fuit: intet quos S. Josephi ducem recepit, quem cum è fuga prædones terrahere tentarent, expetti sunt, quantum libertatis cupido fottitudine animata posset: nam unus contramultos se defendit, donec in tutum se recipere. Mamalucorum odio aliquot Tupici ad Enartium transfugere quidem, sed Itatinenses proditionem suscipi, omnes ad unum trucidare. Mamaluci abeuntes testati sunt, nullam se Barbarorum nationem Itatinensibus fottiotem invenisse: & itinerum difficultates perculaque exagerantes, se nunquam ad eos populationis ergo redditus affirmavere: Nautiam scilicet more, tempestate durante mare detestantium, & ad centies abjurataam navigationem tedeuntium. In transmissione fluminis Itatinensis Caliqui simul omnes longè catenâ inferti, obortâ repente tempestate, facto naufragio petiere. Reliqui captivi, deficiente commate, ad eum viperarum & fædorum animalium cum Mamalucis adaecti sunt. Quas res Didacus Ranconietius ad Socios serbens in hac verba protrumpit. *Pudent, inquit, me esse desiderio in opere animarum, dum latrones à Brasiliâ per immensam trecentarum leucarum solitudinem, per sylos & scapulas, nullo sermone commeat, in perperum mortis meum venire non renunt, ut corpora capti vivent. Quid in die ultimi iudicis reffondere potero, ni, excusa vescordia, tantum saltum pro in crando animis Christi sanguine redemptiis aucta fuero, quantum latrones pro perdendis corporibus prestant.* His cogitationibus animatus, post discessum Mamalucotum Ignatius Martines ad Assumptionis utrum auxilium ab Paraquatio Prætote, & confitum ab Collegii Rectore, flagitaturum amisit. Et mox ipse rem restitutate satagens, per afflictam Provinciam excurrit, adito szpè vitæ periculo. Nam Itatinenses suspicionibus depravati altè imbiberant animo dicta Mamalucorum, auctorū assertere, ab Sociis Iesu ad regionem depopulandam se fuisse vocatos. Ex hac origine ita abalienati sunt plerorumque animi, ut turba Indorum ad occidendum Ranconierum imperium fecerit: nec defuere, qui lunatis jam arcubus & sagittis, in ejus peccus directis, in hac verba proterperint. *Tz, inquietabant, prodromus latronum fusi, tu eas in nostras terras induxisti, quâ via vos ē Guarania, tâ illi ad nos venire: dictus addidere terociam, vocatis ad eum maestandum tribus Indorum turmis, à quibus tamen, Deo protegente, liber evasit. In Angelorum oppido teperit sacra prophanata, ipsiusmet Indis Itatinensibus, concepto ex suspicionibus in Socios odio, authoribus. In Sancti Josephi coloniâ, omnia valtata circum se perspiciens anus solitudinis impatiens, laqueo sibi gulam frexit. Passim Indorum pagi fumabant, municipibus ad latibula dilapsi, aut hinc inde phanaticorum more effusis: & quia Mamaluci, qui abierant, spaterant famam, alteram suorum turmam ad Paraquariz pagos destruendos profectam fuisse; quòd vertent, nec Socii, nec Indi fatus apud se constituebant, pauplatim tamen, juvante Deo, suspiciones evanescere, & tes denuo, uti sequenti anno videbimus, utcumque restaurata est. Illud notatum dignum, quod in competito deinde fuit, sudorem illum è Crucifixi imagine eo temporis momento fluxisse, quo Mamaluci & alii prædones, collatis capitibus, depopulationem decrevere. Bono scilicet Iesu Sociorum suorum laboribus hic & alibi compatierte. Minus luctuosa viâ est hac Itatinensis depopulario, quamvis maxima, quod omnium lachrymas Guairaniz valstatio etanmigratioque exhausisset.*

CAPUT
XXIII.
Gesta post
devaluatio-
nem oppi-
dorum in
Instrumenti
præmilia.

Ranconietius
pro sociis
invenit per-
secutus.

Niandubus-
fumus in re-
stitutor.

Itatinensium
fotitudo cō-
tinuatur.

Caliqui
fotitudo ex-
istatur.

Ranconieti-
us inno-
marum.

Pericula.

omnes.

CAPUT

XXIV.
De rebus in
Tucumania
gestis.

1633.
Didaci Ri-
bervi mors.

Andreas
Jordanus
mors.

Saltense Col-
legium ola-
vione de-
fensor.

CORDUBA Tucumanotum fatis concessit Didacus Ribeirus Lusitanus Saccerdos, ante undecim annos in Societatem cooptatus, religiosâ vitâ, animi demissione, morum candore, & aliis virtutibus præ ceteris (nam quis singulos laudet) memorandus. Boni-aëris Collegium luxit Andream Jordanum, in regno Neapolitano Zitivolz natum: hunc portum tres & viginti annos continuato labore religiosè adjuvit. Mortiens dæmone instigante animi dissidenis, & pñè de Dei bonitate desperantis, motus adeò turbulentos sensit, ut pñè de eterna ejus salute conclamatum videretur. Quos motus exceptit lux caelestis menii ejus adeò suauiter & pacenter immisit, vix ut dubitaretur post tenebras visurum lucem eternam. Saltense Collegium templumque fluminis exundatio penitus dari: Socii in lechis ad quietem le comploierunt, quando eluvionem sensere, quorum prima cura fuit Venerabile Sacramentum in tutum recipiendi: quo peracto, supra culmen templi corpora tutaturi concendere, unde ruine metu in subiectas arbores se demittentes, ægrè mortem evasere: vix enim transfluerant, cum templum exundatione disturbatum, & paulò post domus, lavâ supellecstile, everita est. Socii liberalitate & benevolentia magistratus translati in aliam domum, ejus partem in formam zedis sacræ adaptavere. Executiones per Tucumaniam fructu & labore alias relato factas, non est cur sigillatum singulis annis cum tridio referat.

CAPUT

XXV.
Joannis Da-
rii ortus, e-
ducatio, &
officia.

Patria.
Sindica litera-
rum.

Dilectionis.
Procuratio ad
Religionem.

IN Esterensi Tucumaniz urbe principe valde flebilis fuit mors Joannis Darii, inter prima hujus Provinciz decora numerandi, & jure merito Societatis heretibus ab Nierembergio additi. Natus is Altvilz Neapolitani regni, in primaria planè domo. Parentum curà pueritiam adolescentiamque pietate & studio litterarum, partim Neapoli, partim Salerni excoluit; ubi supremum in utroque jure Doctotis gradum indeptus, juri dicendo se addixit; sed quòd clientem suum è liquidissimo jure dolosus judex deturbasset, averfatus periculosæ artis technas Sodalitio Virginis MARIAE, sub Petro Antonio Spinello Neapoli, tum Societati IESU Romæ, anno ætatis vigesimo-quinto se emancipavit. Exacto Religionis tyrocinio, subministrum in domo professa, tum successivè in seminariis Græcorum, Germanorum, & Nobilium, ministrum egit. Inde clarefcere viri virtus, expetique pro altioribus ministeriis ceperit. Sed Darius sensit se ab Summo Numinis pro ambienda India sollicitari: nam cum JESUM suum in Eucharistia adoraret, rogans ut se dirigetur per vias rectas, indicaretque, num verè ad Indos vocatetur, audit loquiem intus JESUM in hunc planè sensum: O, Dari, si in Indias navigas, multæ te manent crux. Quà voce auditâ, sensit se Crucis desiderio totum inflammari. Quare nihil de oraculo dubitans, ad Claudium Aquaviam Generalem pergit, à quo subsidiariis Sociis in Peruviam navigaturis (nam Procurator Peruanus in itinere obierat) præficitur. Ab euntri Clemens Octavus benè appreciatus, nominatiq; Indorum animas ei commendavit: quæ vox Summi Pontificis totâ vitâ ipsi valuit ad renovandum in Indicis laboribus fervorem; aiens, non torpere debere in eo munere, quod Supremum Numen, per suum in terris Vicarium, commendaverat. In Indica navigatione à Confessionibus fuit Cusquensi Episcopo, afferere solito, nullum se hominem aliquando reperiisse cordi suo magis conformem. Julide in Peruvia per annum comnoratus Aimarram linguam didicit, exercuitque, donec ab Joanne Sebastiano Provinciali, cui carus fuit, in Tucumaniam sub finem præteriti sæculi mitteretur. Cordubensem domum, Provincie deinde caput, primus rexit. Calchaquinam vallem, positâ fede, primus occupavit. Sancti Michaëlis, Estecensis & Riocensis Collegiorum fundamenta jecit. Reliquam vitam aliis sedibus regendis, Apostolicis excursionibus, & ceteris nostræ Religionis exercitationibus utilissime posuit. Exempla virtutum, quibus omnes vitæ periodos aspergit, pauca ex multis divisim tradam.

CAPUT

XXVI.
De quibus-
dam Jean-
nus Darii
virtutibus.

PER quadraginta annos nullâ nocte supra tres horas dormivit, residuum temporis orationi tribuebat. Ad arcendum somnum pto cœnulâ carnem nunquam gustavit. Ab serotino domesticorum colloquio perpetuò abstinuit, quò diutius cum Superis conversaretur. Christi pro nobis passi doloribus, Virginis

MARIAE prærogativis, Angeli Custodis favoribus, D. Ignatii, & aliorum Sanctorum virtutibus contemplandis, singulorum dierum intervallo distinxerat, haustam inde celestem lucem ad dirigendas ex Dei voluntate exercitationes utiliter reflectens. Aiebat, cogitationes illustrationesque divinitus immisas perpetua incubatione favendas, ne impreoles evaderent, comparatione sumptu ab gallinis, pullos suos non excludentibus, si interrupta incubatione ova tefrigescere lanant. Id idem explicabat exemplo eorum, qui mansos cibos diu concoquunt, & aliorum, qui digestioni necessaria tempora præverentes, insalubres escas identidem deglutint: ascerbarat enim, non tam multiplicatatem ciborum, quam eorumdem ruminatorem esse salubrem. Quadragesimali aut Jubilæorum tempore, dum alii Socii ob concussum penitentium, aut frequentiam habendarum concionum, tempora exercitorum spiritualium decurant, ipse è contra de somno aliud decerpens aliquanto plu orationi vacabat, alimenta pro penitentibus & auditotibus ab summo Nutrimente petens: aiebat enim nutricem, quod plures lactas infantes, eò abundantiori cibo indigete, ne tenuitate vietū lac deficiat. Quomodo, inquietabat, eructabit cor meum verbum bonum, si ex mensa Dei parcè comedam? Si quis de prolixitate in faciendo Sacro conquereretur, hāc termē ratione compecebat. Si, inquietabat, tu me mediatorum inter te & Prætorem in gravi negotio constituisse, profecto non querereris, quod prolīxè rem tuam agerem, cur ergo querulus es, duthapud Deum idem facio? Si quid audiret frivoli ab nostris, aut alius narrati, cum hac voce imponebat silentium: Frater mi, quid hoc ad salutem? Amore Dei inflamatus ex qualibet re celestis pabuli buccellam exceptpebat. Dum lavabat manus, animi puritatem desiderabat: si fluentes rivos cerneret, se existimulans exclamabat: Ah, cur eodem impetu anima mea non currit ad Dominum! Potofinum montem aliquando cernens, & tot mortalium curas in eo evicerando intentas: O stultæ, inquietabat, & inanæ hominum cure, Christum, in quo sunt omnes thesauri sapientia & scientia Dei, perituras glebae, infinitis propè laboribus & periculis acquirendæ postponentium! Conscientiarum suarum moderatoribus narrare solebat immissiones celestes menti sue illatas, comparari posse cum copiosa pluvia agros inebriante, unde spontaneæ lacrymæ, & lacrimalium ad instar in eternum vibratæ precatiunculæ. Labellum repleverat illustrationibus Divinis, quas in Exhomologeterii cœlitis exceperebat. Ad fovendum amorem Divinum corpus suum, tanquam hostem, affligebat. Per quadraginta annos hinc amibus ad cubandum nunquam est usus. Brevisimum somnum super asserem nudum carpebat: flagellationem, & asperum cilicium, nullodie omisit. Romæ tribus in sedibus ministrumagens, noctu diuque ad infimas usque servulorum fortes devolebatur. Hispani tempus navigationis præstolans, ea dedit in tricembus, angportibus, & nosocomiis, ferventis operari exempla, ut Socios omnes farigerat, & domus professe Præpositus egerit de eo retinendo. Spondens, si annueret, tem se cum Generali transacturum. In Indiis præter Aimaram linguam, Quichoam etiam & Kakensem calluit, incredibili Indorum emolumento. Per toram Tucumaniam pauperum pater ferebatur, mancipium Indorum se ubique profitebatur. Quamdiu Rectorem egit, nulli unquam stipem negavit. Privato, ex Majorum facultate, nunquam ipsi defuit, quod daret. Saccos aut corbes in cubiculo patenti habebat, quos locupletiores cives panibus, aut alius rebus replebant, ipsius manibus distribuendis. Si quandoque contingerebant saccos suos, aut corbes vacuari, suam Crucem portarilem his imponebat, fidenter dicens, Crucem cibos allaturam: nec unquam confidientia inanis fuit, nam mox aderant, qui vacuos farcirent. In summa annoz caritate, cum ditissimos cives fames etiam afflacteret, & Joannes-Darius omnis generis homines ex suis corribus & faccis aleret, numquam tamen evacuati sunt. Ex omni Tucumania, & Petuvia ipsa, pecuniaz largiendz subnittebantur ab divitibus hominibus, eleemosynas sua tanti viri magnibus sanctificari volentibus. Dicere solitabat, ei nihil deesse posse quod daret, qui liberalis esset, & Deo fideret. Quando post exactum confessionibus audiendis integrum diem nihil domi suppetere, quod ori admoveret, Patrem suum celestem compellabat his verbis. Pater mi, hodie tibi servivi, tuatum partium nunc est,

Sanctæ ecclesie.

Vixit illa
fratrum..animi pia
fons & expre-
sio
ne.Corporis af-
ficiatio.Linguam
Javanum.

Eleemosyna

In Domini
laudes fili-
e.

blum tuum nutritur; & mox infallibiliter experiebatur paternam Deimanum, cibis cœlitis permotis necessaria submittentibus. Deficere omni cibo, ad excipiendos numerosos hospites, ad Patrem cœlestem filiali confidentia conversus, illicò expersus est benevolum; nam tot scula sub vesperam adeum nulla sunt, ut in plurcs dies sustentandis lauè hospitibus sufficerint. Deficiente etiam fermè domi oleo, noluit scbo lampadem ad cohonestandum Venerabile Sacramentum ali: non inutili honoris exhibitione, nam postridie civis dives duo grandia olei vala in plurimos meos subscitura submisit. Diu noctuque ægris aderat mirabili caritate, vestes, supelleætum, & omnia libi detrahens, ne quid curvis decesset. Obvios quoque interrogabat, num aliqua in re suâ operâ indigerent: si affirment, ob oblatam benefacidi occasioocm gaudio exilire videbatur. Denique in Socios, externos, peregrinos, Indos, Hispanos, nosocomia, & carceres, tot & tanta consultit, ut inter primis nota eleemosynarios, approbante Cœlo, computandus videatur. Tucumaniz Prætor frigidissimâ tempestate Collegium Sancti Jacobi summo manu ingressus, immutato vultu Darium convénit, quem sic affatus fertur: *Fidem somnis temere non habeo, ô Pater, narrabo tamen tibi hodiernum somnium meum. Iñis sum, inquit, mihi videre scalam pede terram, summitate calum attingentem, & hinc impositos omnis generis pauperes, quæ te, ô Pater, per scalam ad Calum de manu in manum evehebant: cum vero etiam è ascendere vellens, tertio repulsam passus sum, cum hac voce. Si vis Darium ascendentem sequi, invitare ejus in pauperes beneficentiam, quo dillo exergesfallus ad te venio, sancte premissens, omnia mea in tua potestate futura.* Hæc Prætor, qui ne verba dare videtur, grandem in præsentiarum pecuniz summam, & deinceps usque ad mortem multa, & siccè, Joanni Dario doavit pauperibus distribuenda.

CAPUT

XXVII.

De ceteris
ejusdem a-
ctis & ra-
tionibus.Compartio-
nibus mis-
tris.Extempora-
ria cronic-
ae.Prætor con-
cussionis.

NOSTER Darius peccata acriter, peccatores blandè, in concionibus & pri-
vatis congressibus tractabat: aiebat, compari infirmis, præcipuum esse infi-
nitatis antidotum. Quorū cā compatiendi arte è visco vitiorum extraxerit: quot
inimicitias compescuerit: quot in Societate vacillantes confirmarit, non est facile
numerare. Multoties mutatā drepente præmeditatā concionis materiā, aliam
Deo plenus arripiebat. Exempli vice esto. Tucumaniz Prætorem, in urbe Sancti
Michaëlis templum nostrum æstate ingredientem, audierat de calore conqueren-
tem, & ad numerosum comitatum voce altâ dicentem, O quam hujus urbis cli-
ma calidum est. Darius, inde arreptâ occasione pro concionis themate verba
Prætoris sumens, quam non calidum esset Sancti Michaëlis clima, si conferretur
cum infesti togo, adeò ferventer demonstravit, ut Prætor post concionem ei se-
sistens expiari conscientiam suam statim voluerit, & benè grandem pecunia vim pau-
peribus et rogandam tribuerit: aliis auditoribus salubriter etiam compunctus. Tucu-
maniz Episcopo, & Prætore, necnon primoribus urbis, Kalendis Januariorum ad tem-
plum nostrum pro cohonestando Festo confucotibus, quod molta ossa mortuorum
ad pulpitum pergens offendisset, omnis Jesu nominis laude, tantâ vi mortis ma-
teriam tractavit, ut omnibus lacrymas elicuerit. Post supplicationem hebdomadæ
Sanctæ, concionem de Christo passo jamjam habiturus, quod inter auditores Cle-
ricum eo die fericas caligas immodestè ostentantem vidisset, mutato consilio, pro
Passione Domini inveçuvam Orationem in eum Sacerdotem habuit: adeò nullius
offensione, ut omnes tanquam oraculum, & de Cœlo lapsum hominem, audirent.
In Sanctæ Fidei urbe, templo auditores non capiente, pulpitum concionantis in
agrum siccè transferri debuit, tantâ motione animorum, ut plerique post concionem
pollens, obtusoris lingua, & Hispanum idioma adeò deformiter tertians, vix ut se
explicaret. Quam tem admirans prudentialissimus vir è Dominicana familia, pro
publica concione non dubitavit astaret, Darium ex illis viris esse, quibus pro elo-
quentia innocentia virtus, castimonia pro luxuriaz antidoto, & ceteræ virtutes pro
reliquorum vitiorum alexipharmaco erant. Animi demissionem multis indicu-
prodidit: quamvis enim utriusque juris doctor esset, & Episcopi, Prætores, Sena-

tus Regius, & summi quique viri, consilia ejus maximè probarent: tamen spiritualium coadjutorum gradu contentissimus vixit. Solebat se comparare puello nobili à matre summa curâ mane compto, & nitidis vestibus ornato, quas vestes petulans puer de die luto & pulvete sordaret. *Pater meus*, inquebat, *quotidie in matutina celestissima rerum meditatione, Sacrificio, exhortatione, & gratiarum actione, saé gratiâ, tamquam preciosâ & nitidâ ueste, me ornas, quam ego velut petulans puer pulvere & luto imperfectionum mearum quotidiè commaculo:* quare tanquam à puer exigebat abs se delictorum penas. Invidus dæmon tantis virtutibus Sèpè noctu cum ipso congressus fertur, inflictis etiam plagiis. In vindictam perditissimi hominis ab Dario ad bonam vitam conversi futens frendensque nares, factò grandi vulnere, ita desformavit, ut medicus assereret eum de vita periclitari. Nec unquam defuere sycophantz, innocentissimi viri famam vellicantes: immoto semper nostro Dacio, & Cruces, quas Dominus disertis verbis, si in Indias navigaret, ipsi promiserat, amanter amplexante. Inter has Cruces computande sunt tot regiones Barbarorum ab ipso aditæ, tot itinerum difficultates superatae, tanto tempore inter Calchaquinos in frequenti mortis periculo perdurasce, toties peste grassante ægris juvandis se totum tradidisse, in summis caloribus extra tempora ordinaria nonquam aquam gustasse, & euimodi sexcenta. Fertur multa prædictissæ, priusquam contingenter. Archidiaconus Cathedralis Ecclesiz dicto scriptoque juratus affirmavit, sororis suæ partum, & eventu omnia parentis, sibi narrata fuisse ab Dario absente, antequam humanitas ea cognoscere posset. Europæo homini, Indorum vexatori immodico, & profligatisimæ vitzæ, remedium animæ pertinaciter renuenti, prænunciavit fore, ut aliquando sentirent irati Dei manum. Dicto exhibita fides est, homine illo sine confessione peccatorum miserabili morte sublato. Uni è nostris imminentes molestias, & letiæm vitez imposterum traducendæ: alii denique aliud prædictix, eventu nulla in re fallente. Mortis etiam sue tempus præcivisse, ex quibusdam indiciis suspicio fuit. Morbum lethalem contraxit ex morbo, inde concepto, quod grave delictum externi hominis impeditio non potuisset, & quod in loco patenti ferventer concionans, caput ipsi doluisse a Sole. Post suscepta piæ Sacra menta, segrotantis deliramenta fuisse, Sacerdotes nostros in eatechesi irradenda, & ritè sacramentaliter absolvendis poenitentibus, imitari: satis ut appareret, quid lateret in corde. Promulgatæ ejus morte, luctus talis per totam urbem institutos est, qualis fuissest, si unaquaque domus dominum suum amisiisset. Provincialis ad Præpositum Generalem scribens, tantam fuisse ob Darii mortem Esterensis urbis turbationem asserit, quanta futura potaretur, si mandi exitium nunciareret: Indis præcipue in ejulatum effusis. Tota civitas fuisse cohonestavit. Tucumaniz Prætor, & Ecclesiz Cathedralis Decanus, cadaver extulere; nemo fuit, qui Sanctissimum virum obiisse, intet parentandum multis verbis non testaretur.

IN Parauariz metropoli, Reip. capita intempestivis negotiationibus rapidum Evangelii cursum retardaron. Prætor enim Paranensem Casiquium Neophyrum nulla alia de causa cum ejus affectis in vincula concrecerat, quam quod cymbas ex una arbore concavas paulò, quam imperatar, minores ad se advenexisset: & adlitterat vexationi acerba verba, minitans se ad nova Paranz oppida manu armata prosectoriū effectumque, ut Neophyti omnes Paranenses, vi lubasti, Hilpanis pro mancipiis essent. Quæ res ita irritavit novos homines, iugi adhuc impatientes, ut nisi Sociorum authoritate fisterentur, timendum fuerit, ne quid novarent. Sed eosdem Episcopus longè exacerbavit magis, qui oblitus laudatæ abs se Societatis tot tamquam, quanta oculis perspexisset, pro Dei causa molitus, privatis emolumentis velificans, in animum induxit suum, Ecclesie suæ provenitus longè majores fore, si novotum Paranz oppidorum cura Societati demeretur, & clericis aliis, in quos restrictum jus non haberet, commendaretur. Id ut assequeretur, prætensis in speciem causis, quasi Neophyti sub Societatis cura Quartas partes & Decimas non solverent, Socios omnes Paranenses facris interdixerat. Et jam parabant Prætor & Episcopus graviora, nî Petrus Rotmerus Sociorum præfector, falce in melle

Utrique con-
silium au-
tem.

Conciliarii con-
firmatio.

CAPUT
XXIX.
Acasienenses & Iguaçuanos transmigra-
gnati.

Petri Romeri vigilans.

Acasienenses oppidum suum dofe-
runt.

Iguasuanos trans-
migrantes.

relictâ, utique obstisisset. Qui citatissimo ad Assumptionis urbem centum leucatum itinere ex Urvaiçâ delatus, Prætorem primum convenerit, compositissimis verbis togans, ne novos homines contra Regis Catholici menem terretet nimis imperii, néve vexationibus pacatos irritaret. Barbaros paulatim & leniter domandos esse, sic dominos, leges & imperia capessituros. In quam rem multis ultro citroque agitatis, tandem per pulit Prætorem, ut in suam utcumque sententiam concederet. Cum Episcopo, pertinaciū negotium suum urgente, fortius agendum fuit. Igitur diplomatis Regum Catholicorum & Pontificum in Societatis favorem exprompsit evidenter demonstratum est, eò jus Episcopi non extendi, ut posset ob eas causas religiosos homines sacris interdicere. In his rebus dum sunt, Provincialis Vasquius-adveniens longè majus pondus habuit ad dissolvendas Episcopi machinas, eò iterum oblique collineantis, ut amotâ Societate externos Sacerdotes in Neophytorum Paranensium oppida, cum certâ Evangelicâ propagationis pernicië, induceret. Ad quod evetendum exprompsit non unas Regis Catholicî litteras, disertis verbis imperantis, ne quis temerario aucto vellet Societatem ab curâ Neophytorum, quovis prætextu, se inconsulto subtrahere, aut quomodocumque vexare. Cui rei cum autoritatem suam Prætor jam benevolus interposuisset, Episcopus tandem dedit manus; & Petri Romeri ad Paranam revertentis vestigia pitemens, iterum nova oppida invisi, Neophytoque confirmavit.

Has vexationes exceptis belli metus, & transmigratio duorum oppidorum. Invrat iussi Majorum Pater Joannes Augustinus Contreras, adverio Paranâ reliquias & supellecilem destruxit Guairaniz adiecturus. Sed cuncti, & famosum præcipitum prætervestro, aliquor Mamaluci occurserant, operose scilicentes de Igualiano & Acasieni Neophytorum nostrorum oppidis ad Paranam sitis, narrantesque tis Mamalucorum cohortes cum Itatinensi præda non procul abesse. Quæ res suspicionem movit novæ invasionis. Quare Joannes Augustinus, unde venerat rediens, quâm citissime potuit Iguaçuanos & Acasienenses per se, per litteras vero Petrum Romerum, de periculo monet; qui exempli nunciis per Paranae & Urvaiçâ oppida missis, Socios, quanto numero portit, ad se vocat. Postquam frequentes convenerunt, conceptis verbis vero firmatis, pro tuendo gregem capita sua cuivis mortis periculo consecrantes, ad arma Neophytes animant. Inter quos excelluit ardor Romeri, pro se summa discrimina ambientis, & authoritate præoccupantis. Interim Acasienenses, incubesciente prædonum famâ, oppidum suum desertentes concremantisque, Itapuanis, & Corporis Christi oppidanis, aliquor diorum itinere se adjundum venere, ubi depositâ spe patriam repetendi, haec tenus perseverauit. Quapropter ad Iguaçuanos periculo eximendos Petrus Romerus prorami & animum convertit. Satis constabat illud oppidum confectavi non posse, nî alio transseretur: nam præterquam quod triginta leucarum intervallo distractum erat ab aliis Neophytorum coloniis, facilis erat, seu fluvio, seu terrâ, à Guaitania defensus. Capio igitur transmigrationis consilio, de loco agi ceptum est. Campus erat ad Urvaiçam Conceptionis, & Divi Xaverii colonias inter medius, fundando oppido opportunus, sed circumflexum erat iter, & quinquaginta leucarum, verebanturque Patres, ne quemadmodum maxima pars Guairaniz Neophytorum in transmigratione perierant, id Iguaçuanis ob eisdem causas succederet: quam formidinem dissipavit potentior metus ab hostibus, & ratio distans, satius esse partem, quâm totum, peticillari. Adde quod Romerus rem faciliorem reddidit, imperato per oppida reliqua commeatu, & contractis undique navigatorum auxiliis, frequentibusque Sociis transmigrationi adesse iussis. Siebis mille & ducenta Iguaçuanorum capita sine gravi incommodo translata sunt, & constituto in Urvaiçâ littore oppido, reservato Mariz Majotis titulo, inter Urvaienses computari cœpere. Ne transmigrarent, dæmon Angeli lucis & Reginæ Cœlorum specie adolescentulo aliquorū fe spectandum præbuit, promittens, si in partia remanerent, suo patrocinio à Mamalucis & aliis periculis futuros indemnes; eoque res processerat, ut à multis

credetur.

crederetur : sed indicio hujus rei accepero, dæmonis fallacia, Sociorum vigilantia, dissipata est. Multi, ut sit, transmigrationi restiterunt, antiquis sylvis se abdentes, quos Soci & fideles Neophyti repetitis excursionibus è fuga terraxerunt. Præterea interfecto tempore crevit oppidum (in quo ego per biennium vixi) novis accessionibus Barbaroru[m] grandi Christianæ tui incremento.

TRADUCTIS Igualuanis, decem oppida ab Societate constructa in Urvaicensi regione censebantur, de quorum tebus hac pauca accipe. In Conceptionis oppido in memoriam paten[ti]us Christi introductus publicæ flagellacionis ulus magnam admirationem habuit: nam viri puerique adeò se acerbè cruentavere, ut modus adhibendus fuerit rigori, et magis commendando, quod ea gens suis corporibus indulgentissima sit, & ante suceptam Fidem etiam pro castigandis pueris nomen flagitorum penitus ignoraret. Sed Fides semel imbuti ardebat plerorumque animi pro admisso delictis in le levissime animadvententium, & alia virtutum exercitia Europæ Christianis usitata usurpatum. In eo oppido duocora & quatuor capita Christianis accessere. Sed loquè plures in Piratiniensi colonia, quorum incole Neophyti Ethnici summa cura conquisiros Sociis baptizandos tradidere. In Japicivieni oppido, publico apparatu, & remotorum populorum concurrio, Venerabile Sacramentum primò expositum est. Purificare Virginis colonia fortuito igne magna ex parte flagravit: ne flamma templum involveret, stulta Regine Colorum opposita est. oprimo successu. Numerus Caafapaminiensium hoc anno ad partes Christi traductorum quingentos & viginti superat. In Sancti Francisci Xavieri oppido trecenti oonaginta & unus, magna ex parte adulti, salutaribus aquis immersi fuor. Ex Caafuarum gente viginti quatuor capira se ultrò Socii tradidere. Transfugorum manipulus ad ovile Christi postlimio etiam reductus est. Hoc oppidum in commodiorem locum translatum, sub rante patrone haecenüs feliciter, aucto numero, perennat. Socii in Assumpta Virginis Neophytorum colonia præter quadringtones & octo adulos, octoginta-novem infantes baptizaverè. Imaginem portentoſo sudore apud Acaratesenses commendabilēn è Parana huc translatam magnā pompa in templum invexere. Neophytus à popularibus suis monitus, ne Sacrum die festo omittente vellet, post spretam monitionem repentina faro interiit. Alterum Sacti etiam audiendi die festo negligenter fulgur interemit. Nonnemo sub initium Quadragesimæ sacros Cineres spernens, eo ipso tempore, quo Neophyti eiuscibus ritè aspergebantur, à prædoniis feedè trucidatus est. In Caarocensi Sanctorum Japonicorum Martyrum oppido, sub cura Iosephi Oregui & Petri Spinosa quingenti & octoginta duo Christiano ritu abluti, & quadraginta paria Matrimonii vinculo adstricta sunt: in Quadragesima subinde nro die trecenti numerati, qui se aspecta flagellatione exciperent: pueris vix infantiæ egressis patientes suos exemplo animantibus. In Præcipum Apostolorum apud Caafapaguænes, Adriano Koudio ministro, quadringtones adulosi, & ducentos infantes, Christianorum also inscriptis fuisse constat. Nec minores fuere progesius apud Caapienses, Petri Molæ infatigabili labore rem Christianam promovente. Sancti Caroli oppidi Patroni imago, Ludovicj Bergeri penicillo depicta, magno Caapiensium plauio, non sine pompa, in templo collocara est. Ex hoc compendio virti cordati conjicent magnos Sociorum Urvaicensium labores, diu noctuque animarum prædictæ invigilantium, & latebras omoes ac sylvas excutientium, quo certatim, quanto maximo numero posseor, Christi gregem augerent.

PO R.º quamvis tanta, quanta narravimus, ad Urvaicam gerebantur, longè tamen notabiliora fuere Tapensis Province incremena. In Sancti Michaelis oppido Christophorus Mendoça, & Paulus Bennavidius octingentos & quadraginta-quatuor magno labore abs se reducos in omerum filiorum Dei cooptavere. In Sancti Thomæ colonia nongenta adultæ etatis capita, præter sexcentos infantes, ab Ludovico Ernoto & Emmanuele Bertot Christiano ritu lata sunt; loquè pluribus in utroque oppido in Candiarorum catalogum relatis. Ibidem Indum quinque

CAPUT
XXX.
De Urvi-
cenis
colibus.

Urvi-
cenis
colibus
ca-
figatis.

Quatuor &
decimacor-
poribus.

Hoc virginis
super quo-
genitos.

Hoc 391.

Circa
quingenti.

Sancti
ca-
figatis.

Et cinqua-
centorum.

Et septu-
aginta.

Hoc fer-
tili.

Et socium
fermè aliis.

CAPUT
XXXI.
Sociorum
Michæli-
& Thomæ
oppidorum
incremena.

84. Epi-
zeti
Indum quinque
corporibus.

pellicibus elam implicitum, coquæ Baptismi renuentem, taurus ex improviso ferè discerpsit, tantum vitæ telinquens, quantum sufficit ad detestandam præteriram pervicaciam, Baptismumque admittendum. Fornicatum diu se reduci recusantem, & populates suos, ne Christianis accederent, remorantem, fulgur cum prole cineravit. Duo oppidi duces sacro Fonte immersi, grande momentum attulere ad vicinos remotosque populos alliciendos. Unus ex illis Araçaius, antequam primo Sacramento initiatetur, longam habuit ad circumstantes Orationem de futilitate Atoiolorum, adeò plausibilibus rationibus, ut Sacerdotes nostros sui llandatores, & multos è popularibus imitatores, habuerit. Is ipse terram latè exploraturus, multorum dietum itinere usque ad mare pergens, repertus aliquot Mamalueos, turpi hominum negotiacione oram illam infestantes, è quorum cohorte nescio quis Europæus ad Socios scribere ausus, ne se suis populationibus interponerent, omnibus injecit metum futuræ invasionis. Inda mulier statim post Baptismum infimis precibus impetratum, sylvam ingrediens, fera credita ab marito & fratribus suis, minori corporis damno, quam animæ emolumento, telis transfixa interiit. Ethnicus cardiaco morbo laborans in igneriæ vestitudinis excussus, adeò deformatus est, ut vilcera paterent, & carbo similior quam homini videretur: tardiu tamen super-vixit, donec unus è Sociis accurrrens, paulò ante mortem Sacramento cum expiareret.

CAPUT

XXII.

Sancti Joha-ni oppidū fundatur.

Tribus & quinque agri-
ta familia
radicantur.Catholico-
ni mori-

Pauli fiducia.

Seni imp-
erata.viii. Bapti-
smi.CAPUT
XXXIII.
Novitatis
Virginis
colonia a-

INTE R Sancti Thomæ & Divi Michaëlis oppida, unius fermè diei utrumque itinere, Itaquatia, locus montosis sylvis obsitus visebatur, cojus incolæ Ethnici nullum lapidem non movebant, quo unumde Societate inopetrarent. Petrus Romanus spes eorum aliena, promiseras fore, ut voti compotes herent, dum Provincialis è Paraquariz metropoli veniret. Hac promissione non contenti, cognito, Provinciale ad Paranam peruenisse, gentis primores ad eum destinant, rogaturos, ne se cupitissimè refrustrare vellet. Sed Provincialis de eorum desiderio præmonitus, Jolephum Cataldinum, Guiranæ oppidorum primum fundatorem, eo fine abs se jam amiserat, ut apud eos oppidi fundamenta jaceret, Divi Josephi nomen sortituri. Cui Itaquatiani occurrentes, remitto Provincialis aedundi consilio, mirum quantum exhilarari sunt. Cataldinus ubi ad designatum locum venit, templo domoq[ue] ad nostris usus adaptatis, oppidi fundamenta adeò feliciter jecit, ut primo statim tempore trecentis & quinquaginta familias reduc[t]as Religionis Christianæ sicutientissimas censuerit. Singulis diebus ad signum campanæ citatissimo cursu ad templum advolabunt, stimulante eos desiderio catecheseos perdiscendæ, sine quâ Baptismum frustra peti non ignorarent. Puer eo fine ad templum dum properat, offendiculo in terram toto corpore delaplus, antequam Baptismum percipere posset, exanimatus obiit: non desperandum tamen aliqui praetulerere, ob Baptismi desiderium animæ salutem fusisse consequuntur. Puerus æger Atoiolum male affectas partes superstitione sugere parantem, spernis parentum iussis, abs se generosè repulit, & quia ad dormientem veterator redierat, suspirante, adeò puer excanduit, ut è domo paternâ se proripiens, ad Cataldignum multum lachrymans, ejulansque venerit, qui innocentia pueru prædictum est corporis sanitatem consequeretur. Cataldinus sylvas & latebras pro more exutiens ad indagandos Barbaros, unum reperit in deportanâ ætate nullius gravis actualis noxæ reum, adeò ut seni illi, quem Josephus Anehieta nihil contra legem naturalem peccasse compererat, compararet. Is post susceptum Baptismum, ut spes est, ad ecclios evolavit. Ex Itaquatianis Cataldinus hoc anno non plures oſtoginæ & tribus adultis, præter centum & nonaginta-novem infantes, in album Christianorum retulit: ex teris pro more dilatis. Societas vero ex ea gente hastenus circiter quinque mille & oſtingentos Christianos fecit.

EONDUM fermè tempore & modo aliud oppidum positum est in alto monte, Ararica dicto, cuius hæc origo fuisse traditur. Cuniambum. Mboipei insig-nis Caſiqui germanum fratrem, Franciscens Ximenius apud Caaroënes degens,

& inter-

& interfecto tempore, Petrus Rometus beneficio concilaverant: qui in patriam rediens, popularibus suis Societati convocandæ author fuerat. Ad quam impetrando, templum dominiq[ue] suo martyre superiori anno ædificaverant, & frequentibus nunciis ad Socios missis doctorem veræ legis exigebant potius. quam postulabant: eoque processere, ut de uno è duobus Sociis in Sancti Michaelis oppido degentibus clam rapiendo, incenso religionis Christianæ desiderio, collatis capitibus jocōne an serio agitatant. Cognitis eorum votis, Provincialis Vasquius Petrus Alvarus eò mittit eum potestate oppidum fundandi, Nativitatique Beatz Virginis consecrandi. Primitus Alvare labor fuit nongenta & viginti-septem, magnâ ex parte pueris ætatis, capita baptizare: secundus, adultos catecheli informare: tertius, vicinala loca ad augendum oppidum excutere, tanto successu, ut primo anno novella res publica octingentis catechumenorum familiis stetetit. Postò ex Araticanis, apud quos ego alio translatos magnâ animi laetitia triennium degi, haecenbus Societas novies mille & octingentos circiter sacro Fonte immersit.

Nec hie stetit servor Sociorum, nam sub id tempus trans Igai fluvium, setiem Tapensium montium secantem, penetravit, procurante Itapaivo, potente earum terrarum casiquio, qui Petrum Romerum & Christophorum Mendoza in S. Michaelis oppido conveniens affirmavit, si Igai transmittere secum vellent, oppidi fundandi materiam oportunitatemque ceperit. Ambo è iter moliti, longè pluta quā Barbarus promiserat invenirent: nam quadringentæ familias, desertis pagis, in unum locum concurserant, tantam propensionem animorum ostentantes, quantam ab dudum culis populis exigere posset. Ibi igitur Crux Iohanni ritu etecka, infantes baptizati, & in Tutearem furentis oppidi Sancta Anna electa est. Cujs oppidi curam suscepit Ignatius Martines, io Guairania & Itatieneo provincia multa cum laude ante veritas, qui ante finem anni octingentas familias, magno labore abs se reducendas, computavit. Ex quo numero quot futuri temporibus Christo accelerarent, Societate admidente, quamvis authentici libri perierint, facta cum aliis oppidis comparatione, facilis conjectatio est. Quamquam noo omiserim adnotare septem millia & septingentos ab non-neonine fuisse numeratos. Ex hoc loco Christophorus Mendoza ad Ethnicorum vicum delatus, adolescentes duos captivos, funestis maculationi post sagenam destinatos, feliciter redemit.

Dum hæc in unis Tapensium montium crepidinibus gerebantur, duo alia oppida in obversa corundem montium parte confiebantur, de quorum origine, situ, & progressu, hæc pauca accipe. Cirea Igai flumiois capita campi latissimè excurrunt, magnis nemotibus per intervalla distincti. Inter quæ nemota nominatissima erant Ibitiruna, Ibitirabebo, & Mondeca, à pinetis abundantissima, quarum arborum altitudo, dum ad matutinatem pervenire, ecclum & viginti pedum esse proditur. Tanta vetù est eorum rectitudine, ut tornata ponūs, quā sine cultu natæ, videantur. Dum adhuc crescunt, per æqualcs intercapodines ramos in modum coronatum circumveniuntur, qui suā sponte paulatim incidentes, reservatis tantum vestigis, nodos relinquunt, adeò duros, ut atque levigati ossibus politis, quā ligno similliores esse videantur. Hujus regionis incolæ prægrandibus pinis magnam anni partem vescuntur, quorum sapor haud admodum ab Europeis juglandibus differt. Repetitum etiam Paraquariensis herba, Indorum delicia, & aptorum caprearumque ingens copia, ita ut accedente modicâ agriculturâ, indigenæ cibus apud se natæ non zgræ se sustentent. Ad has sylvas Tapensis Provinciæ appondiees ante biennium Petrus Romerus cum aliquas sp[ecies] gentem ad oppidum Sancti Caroli biduo inde distans reducendi exequiterat, sed inde, quod zgræ se à patra, terum abundantissima, abduci indigenæ sinerentur, de novo oppido condendo serio agitatum est. Superiori itaque anno cum easpe in Quarazæ potentiis Casiquii tertis Ibitirunz objectis Petrus Mola, iussu Romerti, Crucem etekerat: exinde Quarazæ, & Tupaminus Casiquius Mondecaëolis sylva incola, omnem adhi-

pod Araticanis posse.
Araticanis
raro Religio
ne ab Indis
primita?

Petrus Al-
vare in
progr.

tafatur in
pazar.

CAPUT
XXXIV.
Sancta An-
na oppidi
fundatio.

Ignatius
Martines
in progr.

Ostingentes
familias re-
ducenda.

7700 ba-
ptizatis.

CAPUT
XXXV.
Oppidi San-
cta Therese
totius.

Pinorum
descripsi.

Zamgranum
Petrus Ro-
merus pri-
mæ adit.

Diximus Pe-
trum Mola.

Franciscus
Ximenius &
alii.

bebant operam, quò unum de Societate impetrarent: utriusque verò Casiquis votum implevit Franciscus Ximenius, eò misius cum potestate oppidum inchoandi. Venientem cum Hieronymo Porcello Quaratzus eleganti proflus Oratione exceptis, cujus argumentum fuit, numerate corporis sui partes, & assertere tantam in singulas diffusam fuisse lætitiam, quantam verbis explicare non posset. Designato oppidi loco multi Barbari ad condendum templum domosque incredibili alacritate convolavere, adeò ut nec frigore, nec pruinosâ tempestate, ab opere se abstrahi permittent. Gens hæc à pueris mento sibi oblongos lapides pro barbula inseriti quem motem dum Socii arguunt, aientes indecorum esse, his additamentis deformare corpora, quz Deus fecisset: effecit, ut pueri omnes evulsihos lapides in ignem projicerent, veriti, ne mos barbarus Religioni Christianæ obstaculo esset. Mulieres certatim suos infantes Baptismo offerebant, non ignorar ab Sociis non deferendos, quos Christo genuissent. Jačis his fundamentis, utrique Socio ad curam Urväcentum oppidorum, unde venerant, redeundum fuit, donec hoc, de quo scribimus, anno Franciscus Ximenius eò denuò mitteretur, cum mandatis incepitum oppidum in commodiorem viciniorumque locum transferendi, quod statim præstuit, designato in Tupaminis terris oppidi loco, ad quod ædificandum incolendumque Quaratzus cum affeclis (quamvis zḡe patios mores desereret) & circumiacentes populi frequentissimi convenere. Hoc oppidum Argentei fluminis Prætoris postulatu Sanctæ Theresiaz dicatum, Franciscus Ximenius Augusto mensie regendum suscepit, qui Joanne Salas adjutore in tantam auxit magnitudinem, ut primo fundationis anno octingentas familias numerarit. Infantes Christi charactere in Baptismo insigni sunt, proœctæ ztatis hominibus solito more dilatis.

CAPUT
XXXV.
Socii Joachimi oppi-
da missa

Barbarorum
ad Regnum
propaganda

Joannes
Suarius &
propterea

CAPUT
XXXVI.
Franciscus
Ximenes
Provincialis
Indorum
oppida la-
tiss.

DUM hæc agitarentur, Petrus Romerus ad designatum Sanctæ Theresiaz oppidum, superatis Tapensis provinciæ montibus, eo fine perrexit, ut venturo propediem Provinciali viam ejus seniis accommodata invenire. Montes jam prætergessi Caruiai, potens Casiquis, cum aliquot affeclis occurrit, aiens se etiam teneri desiderio Religionis Christianæ, & oppidi fundandi, nec defore ex circumiacentibus locis colonos, si Sacerdos concederetur. Romerus benignissime hominem amplexatus, latè excutit in laudes misericordis Dei, per seipso barbarem gentem moventis, ut æternæ salutis adjumenta quererent. Postò perspecta loci & hominum conditione, non potuit non annuere Barbarorum postulatis. Nam præterquam quòd summopere desideraret, tot animas damnorum erexit Christo affterere, intererat Tapensis Provinciæ hunc locum occupari, quo Sanctæ Theresiaz oppidum cum aliis coloniis, in akeramontium crepidine eteclis, quodam quasi vinculo connechteretur. Eleto itaque loco, Cruceto solemniter erigit, infantes in perpetuanda sedis tesseram baptizat, surgens verò oppidum Divo Joachimo consecratum, interim dum Sacerdotem accersit, Franciscus Ximenio commendat: qui eò post ex pinetis delatus, magno vicinorum populorum concursu, extemporalis opere ædem facram extruxit: in qua extrendit cum petrosum solum erigendis palamenti obfisteret, barbara virago, incensa desiderio Religionis, operarios magnâ voce animabat, aiens laboris præmium fore veræ legis doctorem, & cumeo Cœlum impretrare. Postmodum Joannes Suarius, hujus oppidi primus institutor, domum & templum multitudinis capax condidit. Barbaros verò tanto numero collegit, quantum justo oppido fatus foret. Dum ad hujus coloniæ fundationem solà Cruce & precum Breviario armatus pergeret, interrogatus à Sociis, quibus instrumentis templi molem erigeret, & quibus præmis gentem novam alliceret, respondit, Evangelii semen secum ferre, nec alia re indigere.

INTERIM Provincialis è Paraquaria metropoli veniens, Patanam & Urväcam Socios inspiciendo prætervectus, ad Sancti Caroli oppidum pervenit: unde Sanctæ Theresiaz novam coloniam petens, crusibz ex gravi caſu laſir, quare reliquum iter humeris Indorum delatus perfecit. Ab Sanctæ Theresiaz oppido, Sancti Joachimi colonia octavo lapide distans visebatur: inde transmissimontibus, reductos

in altera

in altera montium parte populos lustrans, cognovit Ethnicos alios Religionis Christianae & fundandi oppidi desiderio teneti, quos ipse ales, & Santos Cosmam & Damianum in eorum Tutelates designans, per Viperarum flumen ad Ibiticum descendit. In itinere obvios habuit aliquot Barbaros horum fluminum accolas, oppidum sibi erigi & Sacerdotem concedi postulantes: sed quia oppida multiplicati veterabat raritas Sociorum, Barbaris suavit, ut se Japetivensibus Neophytis, quod pedentem fecere, adjungerent. Quaquà transibat, Indos largè donabat, ita ut ex tot Catechumenorum Neophytorumque millibus nullus indonatus abierit. Mox reflexo per Urvaicam & Paranam itinere, ad Sancte Fidei urbem contendit. Post eius diuinum in Tapenium montium ultimo pñne angulo, Societas aliud oppidum sub finem anni condidit sacris Iesu & MARIAE nominibus dedicatum. Locus, in quo positum est, Ibiticarain vocabatur, quò tot coloni concurserunt, ut primo fundationis anno quatuor mille capita censita sint, sub cura Petri Molz, ob bonitatem indolis, & tractandorum Indorum peritiam, memorabilis. Infantes pro more statim baptizati, templum pro instruendis adulis ædificatum. Sic non toto bennio in Tapensi Provincia osto oppida ab Societate constructa, & loca alia aliis construendis designata. Guairaniz jaeturam, æquali ferme annuarum præsentis lucro, & majori ipse, compensarunt.

*Santos
Cosma &
Damiano
oppida de-
signata.*

*TEST. Ma-
ritimus op-
pidum con-
ditum.*

*Quatuor mil-
la capita re-
ducuntur.*

*CAPUT
XXXVIII.
Apud Itatin-
ensem duo
oppida re-
ducantur.*

*Rex Catho-
licus tradid
faver.*

AT in Itatinensem Provinciam ducentis leucis ab Tapensi distantem, post superioris anni populationem à Mamalucis fastam, Paraquarie Prætor duas Hispanorum cohortes in subsidium miserat: quæ, quòd ubactis jam indi serò venient, & milites Indorum servitiis inharent, majori detimento, quam emolumento, fuere: nam ad Assumptionis urbem reduces, quòd liberius miserorum operis abuterentur, Prætori insinuavere, bene se facturum, si Itatinensem euram clericis, non religiosis, traderet. Et jam Prætor præpostero confilio assensurus erat, ni Franciscus Vasquius Provincialis intercessisset, grande reipublicæ damnum prænuncians, si Apostolicis progressibus se interponeret. Igitur Didacus Rançonierius, qui ad urbem Assumptionis venerat, cum ampli potestate oppida condendi, ad foos Itatinenses cum Justo Vanfurio & Nicolao Enatio opera Apostolica continuaturus rediit. Quorum hoc anno labor fuit, ex dispersis latronum meo populis, & reductione aliorum Barbarorum, duo oppida erigere: primum ad Tepotium flumen positum, Justi Vanfurii curæ traditum est: aliud centesimo ab Assumptionis urbe lapide non procul Paraquario, Didac: Rançonietii & Nicolai Enartii industria surtexit: quorum difficultates in recolligendis Barbaris, infame tolerandæ, in ædificandis templis, & domibus, quia omnibus missionatis nostris communes sunt, diceret superfldeo. Evangelicis profectibus mirum quantum offecerit Viti in dignitate politi imprudens dictum, qui Itatiensi Casiquio ad se venienti, jocone, an serio? cum assertuisset Itatinenses omnes Hispanis aliquando servituros, ab nostris tanquam scrivitiorum prodromis absterruit. Quamquam pedentem obstatu illud amotum est, impetratis ab Rege Catholicó litteris, quibus Neophyti nostros per Evangelium reductos ab servitus privatorum eximens, sibi immediatè tributarios faciebat. Rançonierii oppido non patrum incommodavit rumor ab ipsis Pataguis temere sparsus, ubique assertibus, Hispanos Paraquarienses, in Pataguis & Itatinenses infelta arma moliri. Quæ res ita perturbavat Indos nostræ curæ subditos, ut quadringenti, duce Niandubusuvio seniore, transmissio Paraquario, ad montes latissime protensos, & nostris excursoribus eâ occasione destinatos, transfugerent, quorum plerique ad ovile Christi Pastorum suorum fideli operæ sequenti anno rediere.

SUS finem anni Provincialis Vasquius Româ litteras recepit, quibus alteri Provinciez præfecturam tradere iubebatur. Hanc ipse quinquennio administravit vario rerum successu, nam sub ipso undecim Guairaniz oppida destruta: ad Paranam Acaraensis sedes expuncta, Iguaúana metu belli traducta, Urvaicensis & Paranensis Neophyti repetitâ luce diminuti, Chaquensis provincia bis fructu-

*CAPUT
XXXIX.
Statu Pe-
ninsulari iub
Fran. & O
Vasquio
Provincia-
li.*

Nunis in-
felicis exiisse.

De Franciscis
Vasquio Truxilio
patribus.

Amatis.

ritualibus.

tentata, & oppida Itatinensis pñè in origine oppresa sunt. Inter prospera verò numerantur, ad Urvaicam Caatoense oppidum restituisse, ibidem Caafaguauensem, Caapiensem, Sandi Xaverii & Assumptionis colonias instituisse, Tapialem provinciam osto omnino oppidis, & Itatinensem duobus occupasse; necnon ad alias regiones viam Evangelio stravisse. Inter eos, quos ab Societate expulsi, notabilis fuit exitus cuiusdam Nunis, in Paraquaria tenuibus parentibus nati, qui inter externarum rerum coadjutores adscitus, aliquando religiosè vixit, donec ab instituto defestens, votis solitus, suas res sibi habere iussus fuerit. Postea in Peruvia degens, cum nescio cujus militis bona omnia ales lusu lucratus fuisset, & ab milite rogaretur, ut saltem ensim, quo etiam cum spoliaverat, sibi restituaret, nec impetrasset, miles facti indignitate exacerbatus, dissimilatè tantisper injuriā, dormitem pugione eò usque confudit, donec extruderet animam; unde factum, utidem gladius esset instrumentum supplicii, qui fuerat particidii irritamentum. Atque hæc sunt selectæ res (nam quis communes & usū tritas in Commentariis referat?) quæ sub Francisco Vasquio Truxillio contigē: cujus patria fuit Truxillum, celebre in Hispania oppidum. Parentes habuit nobiles. In Indias pñè puer cum consanguineo Plateni Canonico navigavit. Lime in convictu Sancti Martini educatus, Societatem admodum juvenis ambivit, & reclamante licet affine Canonico, tandem obtinuit. Post decursa feliciter studia Sacerdos factus, in Chilense regnum amandatus est, in cuius metropoli diu Collegii Rectorē egit. Inde duorum Provincialium socius, Romanam Procuratōr milles, & in aliquot Collegiis Rector fuit, donec Provinciæ præfecturam capiebat; quā defunctus Collegium Cordubense iterum rexit, reliquam æratem usque ad annum vitæ octagesimum, & hujus scæculi quinquagesimum secundum privatum, sed utiliter, tradidit. Virtutes tot & tantæ in eo excelluerunt, quot & quantas gesta munera requirebant. Nunquam per sexaginta Religionis annos cubiculum suum est ingrediens, quin corpore, animo & voce Reginam Cœlorum in auxilium vocaret. In omnibus Collegiis & plerisque Indorum oppidis aur renovari, aut de novo institui Sodalitia parthenia procuravit: successori suo Collegia novem in Hispanorum urbibus; in Indotum verò oppidis ab Societate fundatis, viginti-quinque sedes reliquit.

HISTORIÆ
PROVINCIÆ PARAQUARIAE
SOCIETATIS JESU
LIBER UNDECIMUS.

Pro Conceptionis Virginis sacro die, Provincie præfecturam auspicio inuit Didacus Boros, ingenti famâ sanctitatis, inde ortâ, quod supra communem modum austernitatem proficeretur, & Indorum enolumento se totum traderet. Ipse olim Calchaquinos iu Tucumanâ, Guarambarzeos in Paraquaria, magnâ ope juverat: Inianenses ad Paranam, Iguassuinosque construâcione oppidis incluserat: ad Urvaicam Sancti Xaverii colonie fundamenta jecerat, & utriusque fluvii missionibus diu cum laude præfuerat. Ante verò partitionem Provincie iu Chileni regno non inutilem operam navarat. Cordubæ & iu Assumptionis urbe Rectorem agens, Quichoanz & Guaranz lingue beneficio Indorum salutem incredibili zelo procurarat. Consentaneum igitur erat, ut qui singulas Provincie partes Apostolicis expeditionibus adjuverat, universæ simili virtutum splendore illustrandæ præficeretur. Quamvis verò omnes de tali Præside sibi gratularentur, præ ceteris tamen Indorum missionibus occupati animi laetiam ostentabant, sperantes ministerium suum ab tanto capite vigorem hausturum. Nec eos fefellit opinio, nam prima eis cura fuit, Indorum quaquâ latè patent immenſe proprie-
tates, fide Christianâ imbucere, aut imbutas aliis adjumentis procurare. Eius auspiciis Petrus Martines & Andreas Valera excursionem quadrigmestrem, hinc quadraginta leucis ad fluminis Dulcis, inde sexaginta ad Salsi littora extenderunt, anuliplices demonis technas variis in locis utiliter dissolventes. Multi negatâ immortalitate animarum, Atheistarum more, omnibus se vitiis conspurcantes, alli solemnum debacchionum materiam nefandis ritibus dæmoni consecrantes: alteri eodem inebuo, aut Arioctorum operâ abutentes, pessima documenta dedocti. iisdem aduentibus sapuere. Ter mille exhomologesi, multi Baptismo expiati sunt. Iuxta mulier, quo se ab spurco amatore liberaret, pendens JESU-CHRISTI Crucifixi signum objecit, interrogans pro quo Deus in eâ Cruce mortuus fuisset? respondent, pro se, eaſta virago reprobravit: pudeat ergo te, tanto amori scelus velle reponere. Ægra mulier per viſum spectavit eœlestem Jerusalēm auto undique fulgentem, sed quod ignoraret Christianorum rudimentorum preces, ab eis civitatis ingressu repulsa, ad arctam semitam deducta est, ubi eam aculeati crabrones ferè lacinavâre: ne pejora ei contingenter, invocata JESU & MARYÆ nomina fecere. Sancti Michaëlis Collegium nou sine religioz pacis inquietudine civibus concordiam peperit. In hujus urbis agro periculöiores turbæ Societati laudis materiam dedere. Jueumanitam, Indorum pagum, Chilemino hostium ferociissimo dace, quadringenti Calchaquini invaserant, & cæde incolarum factâ, crematis ædibus, temploque, cum prædai fuos se fines receperant. Qua de re moniti Ignatius Loiola, nostri Ordinis Sacerdos, & alter Socius, nequicquam relutantibus Hispanis, cerum aditi vitz peticulum voeferantibus, ad cineratum pagum se contulere, ubi vulneratos omnes expiavere, cadavera ritè sepeliere, & demum indemnes domum redire. E exteris Tucumanis Collegiis, hostibus obversis, excursus ab Sociis non potuit. Didacus tamen Boros Provincialis, offici necessitate in toto Tocumanis utilitatem versâ, afflita bello Collegia lustrans, ingenti fructu varias adiit Indorum regiones, iuſtratâque quadrungentarum leuarum itinere Tucumania, ad Para-

CAPUT
I.
Didaci Bo-
ros Præ-
fectura mi-
litrum, & So-
ciorum per
Tucumanum
gredi
narratur.

1634
Didaci Bo-
ros
commenda-
tio.

Exercitus ad
fluminis Sal-
sos & Dul-
cis.

Iusta multa-
ria caputa.

Ignatius
d'Avila
brigata
capitata.

Indiaca
Ignatius Loi-
la.

Didaci Bo-
ros
fructus la-
boris.

nensis Neophytorum oppida citatissimè se contulit, Sociorum multiplices labores eoram inspecturus, & Chiriguanaatum expeditionem exornaturus.

CAPUT

II.
Expedicio
ad Chiri-
guana.

Chiriguana-
rum expe-

Territoria.

Promovens.

Conversio-
nerum pte.

Dilectio-

CHIRIGUANARUM natio est longè fetocissima, de quorundam origine hæc paucæ accipere. Postquam Paraquanienses Indi, ante adventum Hispanorum, Alexium Garciam (de quo suprà palam factum est) è Peruviz finibus reducem erudeliter trucidarunt, seu vindictæ metu, seu prædandi licentiâ, cum Paranensibus confederati, parrio loco deserto, eò transmigrare voluere, quod Alexio duce paulo ante perrexerant. Condiçio transmigrationis tempore, Paranenses facto itinere per Pilcomai fluminis proxima loca, ad eos montes, qui Tariensi Hispanorum oppido contermini sunt, pervenire : Paraquaniæ verò alia viâ progressi, post immenſa terrarum spatiis, confedere nbi Sancti Laurentii oppidum non procul ab Guapai littore situm visitur. Communicatis deinde consilis, in summitatibus montium pagos suos construentes, continuis excursionibus vicina longinquaque loca tantâ pertinaciâ depopulati sunt; ut fama sit, ab Chiriguana, nescio unde eam appellationem sortiti, centum millia Indorum non integro sacculo aut occisa, aut in servitatem abacta fuisse. Primis transmigrationis soz temporibus, his soleme erat captivorum corporibus vesci : deinde vero commercio clam cum Europæis instituto, ab eis humanz carnis abstinentes, populos eo fine captivabant, ut mancipiorum loco dividerent: ita tamen ea commercia exercebant, ut non desinarent, oblatâ occasione, ipsis Hispanis esse malefici; cum quibus multa præha misericordia: & eò progressa res est eorum audaciâ, ut publice & impunè Franciscum Toletum, Peruviz Protagent, armis lassiverint, haçtenisque non desinant Tariam, Patmaïam, Pilaïam, Tominam, Muçam, Peruviz oppida, universam denique Sanctæ Crucis in Montanis, & Tucumania Paraquatæque fines, infestare. Adeò ut nulla natio in mediterraneis Americæ Australis regionibus, Chiriguana lucrè cupidine instigari, & continuo prædandi usu exercitatis, aut Hispanis temibiles, aut aliarum nationum Indis nocentior, competitatur. Quod mireris, quater mille capita solutummodò olim transmigrasse fama est: sed postmodum captiuis ad suos mores conformatis, & progenie factâ, numero austi, extra montes suos dilatati, longè latèque cum suo nomine tertorem sparsetur. Ad hanc gentem Christo donandam nulla atq[ue] haçtenus profuerat: frustra et media omnia Peruviz Episcopi tentaverant: frustra Emmanuel Ortega, vir planè Apostolicus, ante triginta annos face Evangelicâ tenebras gentis dissipare conatus fuerat: frustra Martius Del Campo, concivis & propinquus meus, necnon ali Collegii Sanctæ Crucis in Montanis Socii, desideria in domundis feris hominibus intenderant; adeò ut tanquam desperatae salutis ab multis retro annis fermè deserenterentur. Donec hæc, de qua scribimus tempestate, Francisco Diastanio, in Chuquiacensi urbe res Paraquaria apud Senatum Regium procuranti, ocurrerent aliquot Chiriguanz, significantes non agè populares suos Fidem Christianam capessituros, si Societatis Sacerdotes, Guaranz lingua periti, ad eos irent. Quâ re cognitâ, Didaci Torres Paraquariz Ex-provincialis, in eadem urbe versantis, auspicis (qui ab Gusmano homine prædictive magnam pecunia summam, & annum quingentorum aureorum censem, pro ea missione impetrarat) Franciscus Diastanus cum alio Sacerdote animos gentis tentatus, in Chiriguana ruris ire aitus est. Ex qua expeditione id relatum est, ut Didacus Torres ad Præpositum Generalem scriberet, videnti sibi è re Christiana futurum, si duo Socii, in Paraquariensis missionibus exercitati, in Peruviam miserentur, ex professo Chiriguanaatum saluti operam navaturi. Igitur postquam accessit Generalis, voluntas, & Nicolai Durandi Mastrilli Peruviz Provincialis, necnon Scenatus Regii, idem agitantium, litteræ redditæ sunt, Didaeus Boroa Provincialis nihil sarius habuit, quam ut ad Paranam se conferret, Socios tantæ expeditioni idoneos electurus. Inter ambientes Petrus Alvares magnis per Paranam, Urvacam & Tapensem regionem laboribus perfusus, necnon Ignatius Martinez, in Guarania, Itatinensi & Tapensi provinciis clarissimus, electi sunt: qui è Tapen-sibus oppidis viam sexcentarum leucarum molientes, eo quo discellerant anno,

Chiriguana-

Chiriguanae fines ingressi, majori labore, quam fructu (uti Peruviz Annales narrabunt) per aliquot annos infudavere.

PAULÒ antequam Socios ad Chiriguanae dimitteret, Didaeus Boroa Provincialis Collegium Assumptionis inspectum iverat; unde rediens Paranenium, Urvaicenium, Tapensiumque oppidorum lustrationem, continuato itinere, pro munere occepit. Quem ego, annotatis singulorum locorum hujus anni rebus, sequi lubet. ut ex itinere qualitate, laborumque multiplicitate, quam Apostolica sit Paraquariensis Provincialis dignitas, semel appateat. Triginta leuis dicitur ab Assumptionis urbe primum Paranz oppidum. Unde, emensis viginti leuis, Provincialis Itapuam delatus, ab Neophytes, quorum plerosque ipse Christo aliquando genuerat, variâ hilaritate exceptus est. Itapani, quod plerique infantes nescio quâ autâ afflati morerentur, ab Divo Ignatio quâzivere mali remedium, non irrito successu nam postquam spopondere, Sanctissimi Pairis festum quantâ possent pietate se celebraturos, observatum est deinceps ratiore mori." Ibidem mulier in limine domûs interrogata ab prætereunte Socio, num infantem sibum, quem sion gestabat, initiales doctrinæ Christianæ preces edoceret, respondit, se ab ipso infante doceri: miratus Pater responsum insolentiam, ab latente pñne puer petit ut folias preces reciteret, quod cum nihil hesitans fecisset, laudavit Dominum, qui linguas infantium facit esse disertas. Decimo-quinto lapide super Itapuam coloniam Corporis Christi oppidum visitur, ante duodecim annos ab ipso Didaco Boroa fundatum, quem incolæ venientem, ut primum animarum suarum parentem, omni officiorum genere exceperé. Inter Itapuam & Corporis Christi colonias, Guairanæ reliquæ in duobus oppidis novo. Provincialis noui pervam commiserationem peperere, consideranti ad qualem paucitatem redacta esset numerosa provincie multitudine: de quibus pluta dicte non lubet, ne recentem ingentis vulneris dolorem, nondum obductâ cicatrice, impacto ungue renovem.

CAPUT
III.
Didaco Bo-
ra Paranæ.
lustrat.

Infantia his-
toria.

IN SPECTO Paranæ, sexdecim leucarum itinere, ad primum Urvaicæ oppidum, Conceptionis Immaculæ nomine insignitum, transmisit. Ubi duobus Sociis fide dignis spectantibus, Divorum Ignatii & Xaverii pietatibus abunde sudavere: non sine funestorum eventuum metu, animis similia prodigia in ominosam calamitatem detorquere solitis. Nec aberant humana indicia, Mamalucis ad Oceanum, quâ Tapensem Provinciam spectat, sese ostentantibus. Tertio inde lapide ad Urvaicæ litus Iguausani recente translati, Provinciale, qui primos gentis ad Fidem & oppidum ante novennium reduxerat, hilariter receperé. Post ejus discessum aliquid hinc turbatum est, tribus Neophytorum turmis ad patrias sylvas fugâ se recipientibus, quos tandem omnes incredibili Sociorum diligentia repertos, ad Christi caulas postliminio adegeré. Ex hac statione Provincialis adverto Urvaicæ Divi Xaverii oppidum petens, in exigua quatuor leucarum navigatione naufragium fecit: navigationis comites vi tempestatis abstracti, quod ab torrente violenter abreptus fuisset, periisse putarunt, ideoque pro ejus anima sacrificatum est. Sequenti verò die nuncius de ejus incolumente acceptus, Socios multipliciter exhilaravit, praesertim cum comprehendit indubie peritum, nî Iguausani de naufragio moniti, per fluictus irato mari similes eratando, cum cum cerro periculo eripebant ivissent; ejus nempe corpus servantes, qui suas animas è demonomi servitute eripuerat. In Sancti Xaverii oppido, cuius ipse etiam Provincialis fundamenta jecerat; bis milie redditorum capita reperit. Inde integro die navigans, Acanguam, seu ad Assumptionis novam coloniam se contulit, quo in loco hoc anno trecenti & quadraginta-duo adulteriæ Barbari, & nonaginta septem infantes, Christianorum ritu abluti sunt. Inter quos memorabile factum tuit unus, octo pellices Christophoro Altamirano ibi curarii sistentis, & in has voces prorumpentis. Ex his omnibus pellicibus prolem feci, ideoq; omnes mihi eata sunt, sed longè carior est Deus à te nobis annuntiatus, cuius amore antiquissima batum mulierum pro uxore mihi retenta, easterat manu mitto, totidem popularibus meis, quos tibi sisso, legitimo matrimonio jungendas: quid

CAPUT
IV.
Didaco Bo-
ra Urvi-
cam inspi-
rit.

Sudor por-
traessimus.

Tribus Igua-
suani.

Provincialia
naufragium.

Quadrangula
e regnata
novebam
hanc.

Acangua-
m eis dux-
comisso.

jam obstat quis baptizer? Applaudenti Altamirano, & indubie post sex dies proximo festo, magnâ celebritate baptizandum affirmanti, forti voce respondit: se nolle tanto tempore sub dæmonis jugo gemere, sed velle in libertatem filiorum Dei statim afferi: quare illicò baptizarus est. Idem paulò post in Iethalem morbum incideos, Altamiranum de luce mortis periculo sollicitum subtersternèque sic consolatus fuit. *Efset, inquit, quod doleres, si Ethnicius morerer: jam cum heres regni Dei per Baptismum effectus sum, est multum, quod mihi promissum regnum speranti gratuleret.* Ex hac colonia reflexo sexdecim leucarum itinere, Piratinense Sancti Nicolai oppidum Provincialis petiri: in cuius oppidi condendo templo hoc notabile accidit, quod matres non contenta terram per se baaculari, laetentibus infantibus, quos brachii portabant, corbes fecerit eo fine, ut Deus Optimus Maximus pro suo cultu labrantes benigno vultu respiceret. Porro ex Piratinianis hoc anno centrum & leptuginta circiter capita Christianis accessere. Josephus Domenecus Purificator Virginis oppidum, ab Pitatinibus unius diei intervallo distans, regebat, dum Provincialis advenit, à quo inductus utos supplicabundè circumferendi Venerabile Sacramentum: quod ut decentissime in summa rerum inopia fieret, Neophyti mille & quingentos arcus ex frondosis arboribus floribusque exerunt. Ex eadem materia in quatuor fori angulis dispositis altaribus, ex quibus genus omne ferarum & domesticorum animalium suspendere, magnâ adveniarum, tum Neophytorum, tum Ethnicorum admiratione, ex his celebratibus Mysteria nostra estimare discentium. Josephus Oregius & Petrus Spinola, in Caaroëni Martyrum Japoniæ oppido, partim adulorum, partim innocentium, mille & septuaginta duo capita sacris undis immersere. Tambabæus, oppidi dux, centum Barbaros, magna ex parte Ethnicios, ex latibulis reduxit. Josephus Oregius, peste grassante, longe excurrens, plurimam utilitatem omni hominum generi, Sacramentorum collatione, attulit. In Apostolorum Petri & Pauli colonia Adtianus Knudius sex supra quingentos, partim infantes, partim adultos, Christianos fecit. Idem Indæ mulieri post partum secundas rumpere impotenti, coquæ de vita pericitanti, author fuit, ut se Divo Ignatio committeret, non irritâ pietate: nam statim & secundas rupit, & post secundas secundum partum effudit. In Sancti Caroli sede non minorem Socii collegere messiem animatum, quibus invidens humani generis hostis, tygridis aslumpiâ formâ, quantum in se fuit, Catechumenum deterruit ab susceptione Baptismi: Indam vero eadem de causa, turpissimi hominis figuram induens, impacto lapiis in ejus caput fuste, pene exanimavit: frustrato utrobique conatu, nam uteque Baptismi gratiam meruere.

CAPUT V

Didacus Barros Cimontanus Tapenæ Provincie oppida adit.

Oligonata familia re-didit.

Quingenti & quinquaginta baptizata.

Inchoata 15. Gravissima calamitas.

Quingenti rursum.

IN SPECTIS his tribus Urvaicæ ultimis oppidis, uno fermè die abs se distractis, triduanum iter moliens Provincialis, ad Sanctæ Theræsis coloniam, cis ipsos montes sitam, contractâ ex laboribus valetudine, pervenit. In Sanctæ Theræsis curabant Franciscus Ximenius & Joannes Salas, quorum maximè opera ex octingentis familias jam deducit, trecenti ferrim adulti homines, & sexcenti quinquaginta infantes, ceteris pro more in aliud tempus dilatis, in numerum filiorum Dei relati sunt. Postquam Provincialis utcumque convaluit, octavo ab Sanctæ Theræsis colonia lapide, oppidum ab Visitatione Virginis dictum, nuperinvè inchoatum, iustros, reperit convenisse complures Barbaros, Fidei Christianæ desiderio incensos: sed quod copia Sociorum non sufficeret, eos Patribus in Sanctæ Theræsis & Sancti Joachimi oppidis commorantibus commendavit. In Sancti Joachimi colonia Joannes Suarius Barbaros ad Fidem traductum ibat, quorum hoc anno circiter quingenti Baptismum suscepere. Locus ipse erat montibus asperimus, & ingentibus axis oblitus, inter quæ laxa, fragosissimâque nemora, habitabant indigenæ, unde pedentem summis laboribus educundi erant, antequam sociabilem vitam edocerentur. Fructus corum laborum amplissimi: quorum palmaris fuit, hominem jam sepultum baptizasse. Solent Socii, grassante peste, per emissarios Neophytorum indagare, num qui in villis & nemoribus ægri Sacerdotis operâ indigant. Unus ex his Suario retulerat Catechumenum unum sine Sacramentis in

remoto

Parbaros
miserorum
putas.

Venerabile
Sacramen-
tum à Par-
baro salut.

3000 de se-
præcepta-
dos capta
baptizata.

Item quin-
gentos.

Et fidei alia
remissa.

Sedulius hæ-
poterum.

Imperium

CAPUT
VI.

Didacus Bo-
ros ad Ta-
peram Pro-
vinciam Colo-
niae trans-
lata pos-
tum pergit.

Mille fami-
liae reditula.

Barbara
muler in
Sandapilz
baptizata.

Bis mille &
mengona
capita ha-
buerunt.

Sandi Chro-
mophore con-
lecta milita.

Quater milia
& facienti
reditum.

remoto nemore defunctum fuisse. Hoc audito exceduit Pater, quod ante ejus mortem non se monuisset; & instinctu, ut putatum est, divino, incepit irati animi signa, ad mortuum illum scire etatam vocem profert: cui emissarius, frustra ibis, ô Pater, nam non tantum mortuum, sed etiam sepultum reperies. Ivittamen Suarus ad designatum locum, quod cum pervenisset, quasi exploratus num vocem aliquam perciperet, sepulchro arem admoveret. Mirum dictu! ex ipso sepulchro levissimum quiritatum audit, quasi homini deficentibus jam planè viribus tenuissime suspirans. Quarè Suarus per se, & per alios, superpositos lapides amovens (nam in ea regione, quod solum potosum sit, humana cadavera injectis lapidibus sepeluntur) avidissime percunatur, num vivat? Respondentem se adhinc vivere, interrogat: num approbaris Fidei Christianæ Mysteris, delictorum suorum penitens, hærestegni Dei per Baptismum effici velit? Affirmanti Baptismum confit: quo accepto vivere desinens, ad Cœlos, ut spes est, evolavit: tanto optimi Partis gaudio, quantum nullis verbis nemo queat exprimere. Difficilis erat ex Sandi Joachimi ad Iesu-Marianum oppidum, trans ipsos Tapenses montes positum, via, quam ut perviam faceret Christophorus Arenas, per intacta nemora, deturabis arboribus, & impervia faxera, pedentem totu' nisu' colluctatione quæ corporis incendens, inter faxa ingentem thesaurum invenerit, infante scilicet in ramulis solitariaque casa cum morte colluctantem: quâ baptizatâ, iter prosequutus, ad Divi Joachimi coloniam pervenit, ubi aliquandiu Joannem Suarium, defecitu' Socii immenso prope labori succumbentem, peste grassante, juvit. Uno eorum in oppido remanente, per vices omnia circum loca exploratum ibant, Baptismum moribundis conferentes. Aternum utique perituri, ni Deus Optimus Maximus utriusque Socio vires laboribus pares sufficeret.

EX Sandi Joachimi coloniâ transmissis Tapensibus montibus, post bidui iter, Iesu-Marianum oppidum, superiori anno incepit, Provincialis renuit; Petri Molz & Christophori Arenæ laboribus charissimum. Mille Barbarorum familias in album retulerant, cum pestis coloniam hanc invadens, plerosque novos incolas dispalavit, ad quos indagandoz juvandoz Petrus Mola profectus, primo statim die febricitare cœpit: quo morbo non obstante iter continuans, sub dio & humi in madidâ vele cubans (nam aliquoties in obvios fluvios lapus fuerat) æger ipse salutem aternam infusis salutaribus aquis plurimis mortalibus peperit. In alterâ viginti-quatuor dierum excursione Christophorus Arenas per easdem fermè zunnas quotidie magnum ægrotorum numerum collato Baptismo ad cœlos transmisit. Barbaris mulierem ad sepulchrum efferentibus occurrentis, Deo plenus, Sandapilz admotâ aure, & excepto tenuissimo sibilo, jussit eam evolvi, interrogataque, num nostris mysteriis credens baptizari vellet, respondit id maximè se velle: recepto igitur Baptismo, verè vivere in fertis desit, &c., ut spes est, in celis cœpit. Ethnici eam ab Christophoro Arenâ vita redditam fusile credidere, sed ego sine gravi examine, miraculorum haud temerarius assertor, tem in medio relinquo: nam cum mos sit inter hos Barbaros, populares suos, antequam animam exhalent, pro mortuis defere, & quandoque effire, quamvis multorum Sociorum mores ab talibus signis patrandis non abhorreant, haud autem tamen ejusmodi éventu pro miraculis venditare. Miraculum certè fuit in tantâ temporum iniquitate, ab duobus Sociis domi forisqne mille & trecentos infantes, necnon mille & sexcentos adulteræ etatis homines, sacro ritu fuisse lotos. Secundo ab Iesu-Marianâ coloniâ lapide locus erat novo oppido destinatus, ad quem aliquor centenz familiæ concurrerant, unum de Societate sibi concedi summis votis postulantes. Ad id procurandum Caraichure Ethnicus ab popularibus suis ad Provincialem missus, quinquaginta leucis obviâ procedens, non destitutus causam suam agere, donec tandem Provincialis motus constantiæ hominis, evocato Augustino Contreras, fundamenta novi oppidi jaceret, sub Divi Christophoritutè fututi, & tantam prospectatatem sub ipsis initii habituri, quantam nulla fermè alia colonia habuerat. Nam sequiennali spatio novæ fundationi quatuor mille & sexcenta capita nomen de-

dère. Catachuræ primus populatum Baptisatum meruit, cæteris in sequentes menses dilatis. Trans Igām etiam feliciter surgebat Sancte Annae colonia, oīn gentis familiis conspicua, quas Ignatio Martinio ad Chiriguanas profecto Emmanuel Bertot magnis augmentis rexit, quæ augmenta ad hunc & sequentes annos pertinentia sigillata non recenseo, quod authenticæ codices nuper conflagravit, constat tamen ab ejus origine haec tenus ex eis gente per Societatis homines quinque mille & quingenta capita per primum Sacramentum Christo asserta fuisse. Graflante peste Emmanuel Bertot ad agros per bajulos ferebatur, infirmâ manu baptisatum & alia Sacra menta conferens; nam solus numerosum oppidum procurabat, nec aliunde sperare poterat auxiliarem Socium, quod ferme singuli in singulis oppidis versantes multiplicitate operum pœnæ obruerentur. Quid facitis, Europæ Academicæ, bibliothecas diu noctuque evoluentes, operam & oleum perdendo, dum nos tantam operarum inopiam quotidiè lugemus?

CAPUT

VII.

Diducus Bo-
rosa oppida
Tapenæ
Provincie
eis Igūm
posita per-
spicere.

Attila & fu-
pragmæ &
fengagmæ
næsem rad-
læti.

Item formæ
fengagmæ.

Item mille
& unaginta
quatuor.

Item quadri-
prungenti &
fengagmæ
Et fengagmæ
& fengagmæ
fengam.

Item mille
ducenti &
quadraginta
nove.

Item fe-
pragmæ &
quadraginta.

EX Sancte Annae statione Provincialis Igām transmittens, Ararianam Nationati Beatz Virginis dicatam coloniam, eodem die tenuit, cui regendz Petro Alvates in Peruviam profecto successerat Paulus Bennavidius: unde jure merito Arariacani dicere possunt: Petrus & Paulus legem tuam docuerunt nos, Domine. Quorum utriusque maximè operâ ducenti & sexaginta-novem supra mille infantes, & quingenti ferme adulti, longè pluribus in Catechumenorum-album relatis, Baptisatum suscipientes, hoc anno Christianis nominibus insigniti sunt. Paucis miliaribus Araria abest Divorum Cosmae & Damiani oppidum, hujus anni partus, sed præcedent ab Vasquio Provinciali conceptus. Mensis Januario in eunc, honc locum occupavit Adrianus Formosus Neapolitanus, qui mille familiæ Ethnicorum ex viciniis nemoribus mirabiliter felicitate reduxit, ex quibus non genros atque duodecim ex omni zate baptizavit. Is ad villam evocarus motibunda mulieri Baptisatum collatus, in has voces erupit. O, si equus in oppido esset, quo vestus periclitanti quam citissimum auxilium conferre possem! quo dicto, domo egressus, occurrit duobus adolescentibus, e quum ex alio oppido advehentibus: quo concinno, præcipiti curliu ad egran volavit, animam jam vix reciprocantem: quæ baptizari, in laudes misericordiæ Dei multis verbis excutri; non enim dubium erat, sine Baptismate eam mulierem emigraturam, ni copia equi suppetisset. Inde non longè aberat Sancti Michaëlis colonia, ubi Christophorus Mendoza & Michael Gomez præter jam baptizatos, baptizandosve mille & nonaginta-quatuor adulti, neconon quadrigenitos & septuaginta-duos infantes, sacro Fonte immersere. In vicinâ Sancti Josephi sede Josephus Cataldinus quadrigenitos ferme propeitez zatis homines, & ducentos sexaginta-septem infantes, tolos ipse Christianos fecit. Ibidem puer septennis patrem suum pellicis amorphis obnoxium non defilebat monete, ut se pessimis vinculis extricaret: sed homo fetox ab pueru se objurgari non patiens, ita & indignatione correptus, ut se ab importuno monitore extineret, non sentel pro cibo venenosam radicem obtulit. Sed puer, sepofito veneno, patrem non defilebat rogare, ne viam perditionis capesceret. Constantia in teneilla zate præmium fuit de parente triumphasse, qui tandem innocentem ceusori dans manus, pellicem alteri Indo nuptui tradidit. Sancti Thomæ oppidum Ludovicus Ermotius pergebat regere, operâ Emmanuelis Bertotii subinde adjutus, magno animarum proventu: nam hoc anno mille & ducenti & quadraginta-novem adulti, præter septingentos & undecim infantes, baptizati sunt, & supererant longè plures Ethnici Catechumenique, idem sibi beneficium conferri postulantes. Felix hic fuit adolescentis exitus, amore patitorum monum ab aspectu Sociorum nostrorum fugientibus, diligentissimeque intendentris, ne in Christianæ Catecheses casies aliquando incideret. Is lignum ingens super terram elatum elçâ suppositâ ita libraverat, ut si que fera subitus incederet, deturbato levi retipaculo, eo cadente, opprimetur. Interjecto verò tempore, ad locum infidiatum inadvertenter rediens, ligui casu ita ipse obrutus est, ut reliquo corpore contrito, solùm caput & manus extarent: quarum nisu suffosâ humo, ab superposito pondere se

utcumque extricans, animæ remedium per Baptismum sepeido, petunt venie & obunus.

DIOACUS BOROA PROVINCIALIS, in Inspectione Paranz, Urvacce, & Tapensis Provincie, præter benè magnum infantium numerum, octingentos ferè adulos suā manu primo Sacramento initiauit. Nam Socii in singulis oppidis, si quos haberent Catechesi informatos, lubenti volentique in aliquod onerosè dignitatis solatum bapicaudos offercebant. E Tapensi Provincia per Japetense Urvacce ultimam oppidum iter circumflectens, ad portum Boni-aëris navigavir, unde Francicum Diastanium, quadriennali prociatione apud Senatores Regios pro Indorum defensione ante occupatum, ad Tapensem Provinciam amandavit, in Iesu Mariano oppido contra Mamalucos invigilaturum: nam rumor increbuerat, non ex vano sumpus, eos in Neophytes nostros Tapenses arma moliri. Petrus Romanus, retum gestarum ab Sociis suz cura subditis seriem scribens, tredecim millia & octingenta in numerum filiorum Dei, hoc, de quo scribimus anno, per Baptismum fuisse relata asserti. Qui numerus ferè nullus erat, si conferretur cum Catechumenis aut Ethnici ad mare vergentibus, infirmitam materiem praabitur, si copia Sociorum sufficeret: sed Socii magna ex parte singuli in singulis oppidi praetinentibus laboribus vix, aut ne vix quidem, pates erant: uestum ad longinquiora extendi porerant. Nam in his rerum initiis, singulis incumbebat areas domorum novis incolis assignare, remplum & privatas aedes pro se exstructe, leges politicas stabilire, per se vel per alios ad oppida Ethnicos invitare, venientes excipere, graffante peste per latibula sparsos agros inquirere, in oppido visitantibus omni officiorum genere adesse, Catechesim facere, Sacra menta ministrare, dolentes solari, Ariolorum technas evolvere, infirmorum corporibus mederi, venam secare, pharmaca mittere, ulceræ tractare, agrum exercere, hortulum compонere: quibus si addas Sacerdotale pensum, vix spatium sumendi cibi carpeudive somni suppeterat. His accedebat ciborum insolentia, panis, vini, & rerum penè omnium inopia, gentis novæ fastidiosi mores, atque intolerabilis penè solitudine: nam cum barbarissimis hominibus conversari, tormentum potius quam solarium est. Er quia centum & quinquaginta leucis urbes Hispanorum, ubi necessarie res ad vestrum emebantur, distabant, infinitis prope incommodis Apostolici viti impliebantur, quo in opere unus hoc anno morte cruenta sublatus est.

DUO GUARANIZ oppida post transmigrationem maximè laborabant vestimentorum penuria, idèò quòd campi & sylvæ Paranz adiacentes goffisio alienando non fatis idonei essent, vapore fluviali ante matutitatem florem corruptente. Cui malo mederi volens Antonius Ruisius, centum & quinquaginta leucatum itinere ad Sanctæ Fidei urbem Petrum Spinofam cum selecto Neophytorum manipulo miserrat, ovium greges per immensam solitudinem adveniaturum, & jam penè diuum iter confecerat, cum res accidit lugubris. Paucis ante diebus aliquot Hispani viatores Guapalachibus vagabuolis Barbaris damnum intolerant, qui in vindictam intenti, simulac ex campis non procul ab Paranz littore fumum, viatorum vestigium, conspexerat, rati Hispanos esse, interpellata nocte ad eum locum, ubi cum suis Petrus Spinofa sub dio, ut sit, pernoctabat, summo silentio veniuit, & primo statim impetu quinque Neophytes ejus comites jugulant. Secundus impetus fuit in ipsum Spinofam, tumultu exprefsum, petentemque, quid rerum ageretur: cuius vocem ut audiere Barbari, opinantes eum unum ex Hispanis esse, quos neci destinarerant, magno tumultu usdavere, nudatumq[ue] verberibus affecere, donec putarent exstirpare. Sed is post tot verbena utcumque sibi redditus, suavitè invocans IESUM & MARIAM, provocavit iteratum particidarum sororem, tumultuosè vociferantium, frustra ab IESU & MARIA cum auxiliu petere: inter quas impietas voces penitus opprimit. Brachio ojos avulso, reliquum cadaver tygribus escam futurum hinc inde distinxerit. Ut illuxit, & Sacerdotem abs se occisum perspexere, ferunt penitusse facti: nam ad necem solummodo quætere-

CAPUT
VIII.
De reliquo
Millionario
rum' rebus.

Provinciae
affligentes
Oppressor.

Sociorum
multiplicata
labora.

Sociorum
multiplicata
labora.

CAPUT
IX.
Petri Spinofa
Barbaris truci-
datus.

Quinque ejus
comites mu-
dantur.

diebantur Hispanos illos, qui pridiè co loci pernoctabant. Non deest, qui assert, ab parcidis non ignoratum, antequam necem patrarent, cum fuisse Sacerdotem. Dilapsi prædonibus, avulsi brachii manus, digitis in formam Crucis decuslati, inventa fertur.

CAPUT
X.
Post Spinola
in vita.

Prædictio.

Spinosa Ma-
tria putat.

Fratres.

Labor.

Affiliando
corpus uer-
dum.

Virginitas.

SUNT, qui nostrum Spinolam Martyrem appellant, cā ratione adducti, quod sicarii Ethnici & Apostoli, implorantem IESU & MARIAE nomina ludibrio habentes, parcidium perfecissent. Scior in Madriceo College inter Societatis Martyres aliquando fuisse depictum, sed longe securiori via in compendio Societatis Martyrum incessit Alegambe, dubitans an Fidei causā mortem obierit; sed corrigendus in volumine mortuum illustrium, dum ejus mortem ad annum hujus sieculi trigesimum-septimum referat. Quidquid sit de causa mortis, germanus ejus frater, noſtræ Societatis Sacerdos, olim eum ab Barbaris trucidandum predixit: qui in Peruvia degens exquisitis litteris parentes suos monuit, ne ullam curam omitterent in educando fraterculo suo, futurum enim, ut Societate inita, ē in Indiam sequetur, & ab Barbaris trucidaretur. Fidem adstruxit prædictioni eventus. Quin & Spinola noster, jam Societatis scholasticus, in Æde sacra ferventer Deo se cōmendans, viſus sibi est à Barbaro in terram prosterni, raptari, cædi, atque ad se ut redit, humi jacere le competit: ita lassato affectoque crudore, ac si revera vettera excipisset. Hoc Cordubæ in Hispaniâ contigisse tradit Alegambe. Mater ejus, selectissima matrona, sic eum adhuc panē infans alloqua fecit. *O fili, te prius videam mortuum, quam letali culpā fædatum: vide, ē fili, ne aliquando pudoris florem turpitudine commisceres. Si matrem tu amantissimam ingenti gaudio afficerem vnu, promitte ex nunc nunquam te castitatem violaturum.* Hzc cū profusis lacrymis mater pronunciasset, ita commota sunt pueruli viscera, ut coram ea sancte promitteret, perpetuam se castitatem servaturum. Hzc mater quatuor filios habuit, Societati nultræ omnes mancipatos, quorum unus Augustinus nomine, ab Nierembergio inter illustris Societatis Heroës amplissimè celebratur. Præclaris vero quaternois facta, Apostolicis digna operari, eleganti carmine ab laureato poëta Alfonso Bonilla decantata, non parvam claritudinem accepere. Noster Petrus posito Religionis tyrocinio, Cordubæ in Bœtica operam litteris dedit. Hispali Sacerdotio iniciatus, in Paraquarianam navigavit. Cordubæ Tucumanorum perfecto studiorum & ceterarum probationum curriculo, in Guaitaniam missus, post exculos Niueatinguienses Barbaros, ferociissimam Taiaobæ antropophagorum gentem ad oppidum & mansuetudinem Christianam mirabiliter tolerantiæ reduxit. Nullum subterfugiebat laborem aut periculum, ubi de Indorum salute agebar. In transmigratione Guairaniz miserrimæ gentile levamenta quærens, in solitudine morbo oppressus animam exhalasset, ni Ruissus accurrens, scellæ ejus venâ, respirandi meatus reserasset. Ad Urvaicam naufragium passus, sub aqua periculosis submersus fuit, adeò nullâ impatiens animi significatione, ut etiam iuam fortem risu eleverat. In Guairania Simoni Maçeræ de vita penitentia ob Mamalucorum furorem succurrerunt, per viam scabriam incedens, pñè sibi cervices fregit. Immodicus erat in corpore afflītandø. Quodam in Collegio ab Rectori impetrārat, ut aliena manu flagello exciperetur. In Taiaobæ oppido ex ira se nudum suspendebat: quo in statu ab læcerolo Neophyto scuticâ verberari le curabar, quod diu quotidie præstuit, donec ab Superiori, rei consicio, prohiberetur. Ibidem nihil edulii ad pulmentum, ex tritico turcico sine sale confectum, adhibebat. Nunquam auditus est de conditi ciborum conqueri, oblatis cum gratiarum actione parce vescobatur. Vilissimo contentus viatico magna & difficultima iutera pro animalium salute conficit. Nunquam otiosus, semper operosus erat. Si quid otii nancisebatur, ad foventam animi demissionem paupertatemque suis aut Sociorum suendis interpolandis vestibus insumebat. Virginitatem tota vitâ conservatam solebat ipse, post Deum, ad suz parentis curam referre. Venerabile Sacramentum præcipuo cultu venetabatur. Afflictum vero erga MARIAM Virginem per hoc maximè ostendit, quod dum in Hispaniâ ageret, & de Immaculatae Dei Matris Conceptionis

honore

honore ageretur, ipse jam cum integratis afferendz votum conceperit, & Octavam ejus, ut vocant, tñre celebrandz solemnitatis conscriplerit. Eo die, quo defunctus est, uni è Sociis, in Itatinensi ditione ducentis leucis distante, visendum fe
prabuit, gloriæ & cœlesti lumine circumspectum, cum hac voce. *Mane eam Deo,*
frater, non ego ad Carlos evolo. Socius ostento expergesfactus, narravit domesticis,
quid sibi conigisset, notatoque die & horæ, obiectatum in id temporis incidisse,
quo à Barbaris trucidatus est. In eadem Itatinensi provincia pergebant Socii re-
tormate nuper ædificata duo oppida, spem per litteras Provinciali dantes, si copia
Sociorum non decesserit, fore ut alia duo construerentur. Sed res inter spei can-
cellos stetit.

Apparita.

ANNO 'hujus seculi trigesimo - quinto, in Tucumanæ metropoli convictorum Cathedralis Ecclesiæ Collegum sub cura Societatis esse desit. Canoni collatis secretò capiibus ad Regem Catholicum scripserant, convictores in eo Collegio Ecclesiæ Cathedrali pñne inutiles esse: nusquam nisi diebus festis chorda inservire, & alia hujusmodi. Quibus Rex Catholicus responderat, si Societas statutis Collegiorum ejusmodi Ecclesiarum se accommodare veller, posse retinere convictus administrationem: id enim videti è Reip. bono. Sed Societas, introspecto novi Episcopi animo, multa præter Tridentini concilii statuta, & nostris motibus, necnon juventutis rectæ educationi obversantia, exigentis, dimissis convictoribus, iuri suo cedens à multis se extricavit incommodis. Magistratus Ecclesiasticus non diu post facti penitentes, & urbis primores, apud Episcopum intercessere, scripto dictoque affirmantes, renunciationem hanc non fore è Reip. bono. Et Episcopus damnavit suam præcipitationem in admittendâ cessione. Immobili ad hæc Societate, ex hujus convictus administratione lites oriri solitas abhorrente. Ferè sub id tempus Esterense Collegium dissoluimus est: eo quod El tecum, urbem modicam, pessis pñne continua vastat, & bona Sociorum, deficientibus fetitius, perirent.

1635.

OB recens rescriptum Prepositi Generalis, jubentis omnes Tucumanæ Indo-
rum pagos semel saltem in anno ab nostris aditi, ex plerisque Collegiis Apo-
stolici excusiores magnam fecere animarum mellem. Ipse Provincialis præparat
exemplo, qui è portu Boni-aëris per planitiam centum & viginti leucarum iter
molitus, vagabundorum Indorum turmas ad capessendam fidem humanitatemque
Guarano idiomare, majori conatu, quam fructu animavit, plerorumque anis
avotum suotum moribus pernicialiter imbutis. Ernicius in desertis his locis ei-
stam Crucem lapidare ausus, vociferans perniciosem aëris siccitatem ab eo, qui è
Cruce pependerat, fuisse procuratam, Divinam Nemesis statim sensit, nam blas-
phemiam enormis grando statim exceptit, & sacrilegum vociferatorem paulò post
taurus discerpit. Didaçus Boroa cum tribus Sociis Sacerdotibus pagos omnes Indorum
inter Cotubanam & Tucumanæ metropolim ex itinere expiavit, & con-
tinuato labore, Saneti Michaelis, Salensem & Riocensem tractum emensus, non
contemnendos per immensa terrarum sparia manipulos animarum collegit. Inda
mulier simplici, sed nullo modo imitandâ pietate, cognito, sacerdotem lasciviz
deditum ad aras facere, tanto horrore concussa est, ut ab sacrificii inspectione, de-
ficiente altero sacerdote, toto semestri abstineret maluerit, quam id monstris spectare,
Puritatis scilicet dominum impuris manibus attrectari. Veneris puppus, qua-
tuordecim annos fortes conscientiz occultans, desperata animæ salute, suspen-
dio vitam corporis abrumptere decreverat: sed laqueum bis collo aptantem vox
per aërem delata absterruit, monens ab lethali vivendi fatidio liberum fore, si
exhortologem sincerè perageret: quæ peracta, fecissimis moribus abjoratis,
totum se virtutibus tradidit.

CAPUT
XL
Convictus
Esterensis
& Ecclesiæ
Collegium
dissolun-
tur.

1635.

CAPUT
XII.
Didaçus
Boroa utilitas
Provinciae
partem le-
git.

Eminens
discipulus
cognitus.

Zamoria
horror.

CAPUT
XIII.
Gesta per
Provincie
Collegia
narratur.

IN Esterensi civitate senex, Venetis mancipium, contracta ex nimia libidine
I lethali ægritudine, in mortis articulo dubium reliquit, num delirans peccata sua

Sacerdoti

Coffinum conseruata.

Ignatii Loio la mors.

Miracula.

Calumnia explosa.

CAPUT XIV.
Imago Beatae Virginis in Sancto Fidei Collegio portentosa clausa incepit.

Sanctarum venerationis respectus.

Affectione Virginea sancta salutaria.

Sacerdoti explicuissest: nam confessione peracta, magnis vocibus meretriculæ suæ nomen identidem usurpans, animam exhalavit & eo temporis momento pellitici domus, quamvis firma, in terram corruit: nemine non advertente, cœlestè portentum id fuisse. Imputus Sacerdos honestissimæ matronæ diu & frustra pudorem sollicitans, tandem à perverso consilio se abstinuit, quod in eam involans reperissest altero cilicio pñne toto corpore vestitam: quibus armis tutò defenditur pudor. Sancti Michaëlis urbem in flore ætatis funestavit Ignatius Loiola, Societas nostra Sacerdos, Divi Ignatii pronepos, Cordubæ Tucumanorum nobili viro Guiposcenii natus, qui post initato Societatem tantis virtutibus floruit, quantis opus erat ad sustentandam clarissimi stemmatis opinionem. Obedientiam imprimis coluit, secundum quam, animi demissionem exercebat, adeò non sicut, ut post traditas Philosophiz artes ab Majoribus imperstrari, Grammaticam pauculus puerulus explicare. Dicendi vi, quæ multum pollebat, & facilitate indolis, sibi omnis generis homines conciliabat: adeò ut inter utilissimos hujus Provinciæ Sacredotes noster Ignatius celebaretur. Saltenses Socii, Collegio superiori anno eluvione everso, in privata domo munia sua diu exercuēt, donec domo iteratâ inundatione etiam subversa, ad suburbanam villam se reciperent. Ubi operam suam afflissimis civibus, tenuissimo cibo contenti (nam hostis & ignis fortuitus Collegii prædia vastaverat) conferebant. Inter hæc infortunia Petrus Herrea ad Pullares excurrens exiguum planè fructum colligit, bello ut corporibus, sic animi, utilitatem adferre non permittente. In portu Boni-aëris præcipuus Sociorum labor, promore, fuit Angelanos Æthiopes post catechesim salutarius aquis frequenter expiassæ reliqua excretia cum communibz Collegiorum munis paria fuere. Assumptionis Collegii Patres aliquot Ethnicos, ad proxima urbi loca è patria sylvis Mamaluorum metu se recipientes, baptizavere. Efferenata lingue homo ausus est in publicis congressibus iteratò assertere, Confessionis sacramentalis secretum ab uno è nostris Sacerdotibus fuisse violatum. In quam rem ab utroque Magistratu inquisitione facta, cum falsum esse, ipsomet sycophantæ retractante, pateres, & jam nihil proprius esset, quæ ut impostor plecteretur, repentina faro sine expiatione exspiravit: celestem vindictam sequuta tempestas horrida multas urbis partes, concusis ædibus, deformavit; quæ tempestatem usque adhuc imposteris nomine plebs solet nuncupare. Interim omnia publicè turbabantur, Assumptionis civibus & ipso Prætore Indotum servitiis inhiantibus, eoque Societati, misericordia asylo, offensis.

IN templo Collegii Sanctæ Fidei Imago Beatæ Virginis portentosè sudavit, spectante magnâ ut bis parte, cum Ecclesiæ primaria Vicano & ipso Rectore sudorem gossipio certatim & reverenter excipientibus: ne verò tantum portentum inter res dubias reponeretur, ipse Vicarius, adhibitis numerosis testibus, rem testaram juridicis tabulis reliquit: addens sudorem illum gossipio exceptum multis fuisse salutarem. Nam Joannes Ortis, Proprietor frater, solo attactu gossippi sudore illo madefacti ab pertinaci motbo repente convaluit. Petrus Botellos ob auris tremorem dolorem à medicis depositus, applicato codem gossipio, statim à periculo exemptus est. Maria Encinas, honesta matrona, ulceræ palmaribz ad quinquennio in stomacho laborans, postidiè quæ Vicarius intinctum sudori gossipium ulcri applicuit, diuturnum malum in cicatricem coiit. Hæc Vicarius. Mulier, quæ absente marito, ex vetio concubitu geminam prolem pepererat, infamizque metu occiderat, aspectu ejusdem Virginis tantam præteritæ ritus detestationem sensit, ut mox dimisso adultero, & facta exhomologesi, vitam omnino sanctam occépere. Non-nemo diuturno pellicatu infamis, monitus ab uno è Sociis, non posse à peccatis absolvri, ni pellicem domo abigeret, ad monitorem suum conversus. *N*isi*, inquit, me absoluas, nonquam alias me sissem Sacerdoti, sed permittam animam meam ab demonibus rapi.* Hoc auditio, Sacerdos blando sermone benevolentiam hominis captans impetravit, ut uno saltu aspectu portentosam Virginis effigiem dignareret. Quæ conspecta, ita drepentè mutatus est, ut lacrymis suisfusus ad Sacerdotem rediens, peccati occasionem domo se expullitum adpromitteret.

Eo retum ordine tē ad Paranam prospicere gerebantur. Sodalitia parthenia in novis oppidis instituta vigebant, & Neophytorum pieras tempore solidata nihil fermè ab veteranorū Christianorum morsibus differebat. In Irapuanō, oppido multæ feminæ tutatæ sunt pudorem, sollicitatoribus rosarium è collo pendulum objicientes, aut afferentes indignari rem esse, Partheniam Sodalem, Corporē Christi paci solitam, turpiter fœdari; sponsas Christi & mancipia Virginis sine macula esse decere. Femina ab turpi amatore interrogata, num sola esset in cubiculo? Respondit solam esse non posse, quam Deus semper comitaretur; & insuper addidit, maſtati se posse, Deo teste, peccare non velle. Mulier post suscep-
tum in Brasilia Baptismum, auditio, in nostris Guaranitā oppidis ante transmigra-
tionem Societatis Neophytorū ſép̄ communicare Corpori Christi: quod in patria
tantæ rei occasionem non haberet, in eóla desiderio facra Mysteria participandi,
cum marito multorum mensium itinere Lauterum se contulerat, unde ad Paranam
cum aliis transmigrans, adeò præclara pietatis specimen dedit, ut meruerit man-
cipiis Parthenis accenseri, inter quæ diu perseveravit omni virtutum genere florere,
donec mortibus lethaliſ tam opprimeret. Pro mortua habita, cùm de ea ſepelienda
ageretur, ex improviso in hæc verba pitorupit. *Non fallimini, inquit, vos, qui me
vit à funeris defletis, nam verè mortem obis, defuncti q̄, inferna loca, & in his multis
è nos, Angelo indicante, vidi: inde ad celestem aulam deducta plures m̄bi gratulantes
hebui, quod Sodalis Virginis aliquando nomen deſiſem, & cognovi Sodaltum ſortem
Celeſtibus eſe accepſimam. Pergite, & Sodales, aiebar, quo pede capiſtie, & ne de-
generate ab proposito Superis gratiſimo.* His dictis multa addidit de æternis inferiorum
penis, & celeſtiorum gaudis, animato ad constantiam filio, in lata loca, ut ipſes
est, post quotum diem, uti reviviscens predixerat, evolavit. In ceteris Parana
oppidis certabant Socii atdore pari Baptismorum, & cætotorum Sacramentorum
collatione, necnon verbi Dei ſeminatio, magno cum animarum fructu viocam
Domini excoleſ.

AD Urvaicam multa ciuitam memoratu dignaſunt gesta. In Tabativenſi Sancti
Xaverii oppido non parvas turbas excivit Chemonbeus, veterator impius,
qui Ariolorum quorundam vocatu, è terris mati vicinis accitus, magnam gaſtiendi
vi apud plebeyculam ſibi conciliavit authoritatem: tantumque potuit, ut conſpira-
tioem de maſtando Francisco Cefpedes, Socio optimo, confilari. Domum amplam
aliquot Xaveriani extra oppidum veteratōi edificarent, in qua inter compo-
titiones & choreas de modo patranti parricidii agebatur; placueratque conju-
tatoribus ipso Paschalis pervaſilio, poſt curarum Chrifti funus, parricidium facere,
patrarentque ſcelus, ni adolescenti domi educatus conſilium eventilafset; quo co-
goito, ab fidis Neophytiſ optimus Pater ad Urvaicam ſaxeam speluncam paulò antea
deductus eſt, quam Chemonbeus cum armatis comitibus in noſtrum domum ir-
rumperet. Interim verò dum elapsam prædam nequicquam indagat, moniti Mariz
Majoris incolz, magno numero auxilia adproperavere, quorum fedulâ indagatione
Chemonbeus & conjuratores alii in manus venire, in exilium transportandi. Ante-
quam capteretur, adolescentem, conſilii ſui eventilatorem, mulis verberibus
afficerant. Franciscus Cefpedes, è larebitis eductus, perseveravit Divi Xaverii
opidum curare, adeò inter adverſa proſperit, ut ſuprā ter mille capita Christianorum
albo inſcripta ab coloniæ prima origine computaret. A caraguianorum Neophy-
torum quingentia capita peſtis demeffit, quorum locum ſubiere è ſylvis erat nu-
meroſe Ethnicorum cohortes, non diu poſt Christo conſcribendæ. Lues Pirati-
nenses etiam affixit, quam ut averterent, quadringenti homines, ponderofas crucis
humerali baſiſtantes, piam ſupplicationem inſtituerent. Sanctorum Apostolorum
colonia hoc anno numeroſitate Baptismorum floruit: nec paucior ſeges in Sancti
Caroli agro colligebatur, ſacris melloribz in horrea Æterni Patris numeroſos
manipulos ſootiuñ inferentibus. Satis conſtar leptingentis & viginti-quinque
omnis generis & ætatis homines ab Caaroenibz Sociis ſuife hoc anno baptizatos.
Ex hac gente ſeda lues quinquaginta-duo ſuprā oītingenta capita deturbavit, in-

CAPUT
XV.
De partici-
lambis Pa-
ranae rebu-
ta.

*Encharidibz
defidemur.*

*Parthenia
ſodalitatu
commeſ-
to.*

CAPUT
XVI
So. "Urval-
cenſis multi-
ta faciunt
memoratu
digna.

*Chemonbeus
conjurato-
rem confi-
derat.*

*Franciscus
Cefpedes po-
nitatis ſab-
dicatur.*

*Leptingenti
Ætigena-
tum ſu-
pina.*

credibili Hieronymi Porcelli labore, Sacra menta post debitam carechesim diu noctuque moribundis magno fructu confententis. Ibidem bimula puella, conspecto coram matris sue adulterio, in hæc verba prorupit. *Neg suam, è Mater, turpidem videre alias cogar, Deum rego, ut me vitia privatam ad Carolos evem, ubi Superos fatigabo, ne damonem iterum male momentem audias.* His dictis, paulò post puella, nullâ ante ægritudine tentata, in morbum lethalem incidente, ad innocentium patrum evolavit. Neophytus festi diebus sacrificanti adesse negligens, illud etiam addidit, ut facio *Quadragefimæ tempore in competâ nocte carnem voraret, sacrilego joco dictans, non esse cur sibi à Deo noctu dormieat et timeret: mirum dictu sequenti festo die, post Sacrorum solemnia ab eo omissa, & voratas carnes eo tempore vetitas, repentinâ morte, sine expiatione, duplicitis sceleris team animam evomuit: venter recenter defuncti horrendè intumuit, nemo ut dubitaret, insulato mortis genete in eum cœlitus fuisse animadversum.* Adolescens, auditis pro conacione his verbis, *Si oculus tuus scandalizat te, &c.* ne turpi objecto anima candorem fedaret, adeò deformiter oculos laceravit, ut morbum periculofum ex ulceribus contraxerit. Ex Japetensi Trium Regum oppido octoginta circiter Neophyti, boves nullo certo domino per amplissimos campos vagantes pro more collectum progressi, incidere in ferociissimos homines, cum quibus prælio facto, medium suorum partem amicere. Cladis solarium fuit, quod omnes, expiatis animis, ad eam expeditionem processissent. Pestis longè plures absumpit, adeò ut exiguo planè tempore tertia incolarum paix desiderata sit. Sed postmodum novis Barbarorum accessionibus oppidum crevit.

CAPUT

XVII.
Ad Tebi-
quarium uti-
litez excor-
riute.

Molti trans-
migrantur
propter.

Dominus de-
quinqüaginta
ta infantes
suri abducen-
tur.

NARRATIS, quæ ad Urvaçam gesta sunt, rerum capitibus. ad Tapensem Provinciam magnis successibus insignem me accingo. Didacus Boroa Provincialis, in Tucumaniam abiens, mandaverat nationes Ethnicorum ad mare vertentes excurri, rum ut fundandorum novorum oppidorum opportunitates explorarentur, rum vel maximè, ut ad constituta jam oppida, quanto maximè numero fieri posset, Barbari invitarentur. Tertia causa erat, ut contractâ cum his populis amicitia, Mamalucis in Tapensem provinciam clauderetur aditus: nam multa indicia apparebant novæ invasionis. Primus è Sanctæ Theresia oppido prodidit Franciscus Ximenius, exigua, sed fidâ Neophytorum manu comitatus, id præsentim in oculis habens, ut quâmplutimos Barbaros ad Visitationis inchoartam coloniam, & adhuc Sacerdore carentem, reduceret. Quinto ab discessu die Caçiparum fluvium renuit, per quem biduo navigans Mbocatiroim alterum fluvium biduanâ navigatione attigit, donec in Tebiquarum famosum flumen dilaberetur. Horum fluviorum littorales sylvas, saltus, scopulos indagans, reperit multos mortales desiderio Christianæ religionis incensos. Ubique magnâ Barbarorum occurrantium, & de pago in pagum deducentium, hilaritate excipiebar. Subinde triginta remigantium scaphæ ei occurrebant, armatas arcubus & clavis manus inter festas acclamations, echo è littoralibus scopulis repercussus, hilariter ostentantum. Plerolumque vox erat: erigeret Cruces, designaret dormitorum areas, ordinaret oppida, omnes in eis potestate futuros, dummodò non cogerentur, patriâ desertâ, aliò concedere. Non defuerunt tamen, qui divinitus permoti, transmigrationem profitterentur: mille & quingenta capita ad novum Visitationis oppidum, trecenta ad Sanctæ Theresia migratura, se Ximenio permisere: ex quibus ducentos & quinquaginta infantes facio Fonic statim abluit, ex adultis agrotantibus multis Christians tecit. De infante baptizando dum agitur, eius pater furens frendensque omnî conatu oblitabatur. Cui Ximenius munieribus delimito aferuit, Baptismi aquam filionon fore lethalem, sed in æternum saluatorem. Age, inquit Barbarus, bapiiza eum: quod si quid mali ex hac ablutione filio meo contigerit, tuo capiti male erit. Ximenius, quia res urgebat, iætis minis, cum abluit, ablutiisque statim ad promissam salutem evolavit: Barbaronihil contra hiscere auro. Idem solebas occur-santibus passim Barbaris, munuscula largiri: sed cum navigii unius vectores, aliud agens, indonatos præteriisset, proram iuber drepente couverte, denuoque con-

ventos, excusatā præteritā obliuione, singulos donar; quod dum facit, conspicit in navigii conœvo nescio quid coniectum ramis sedulò asservari, suspicatusque quod erat, fœminam & infantem cum morte colluctantes reperit: statim ergo infantem jamjam moriturum abluit: fœminam verò fotam nostris mysteriis informavit. Ex hac virginis quinque dierum expeditione cognovit Ximenius aliquot oppida ad Tebiquarim de novo posse fundari, si copia Sociorum sufficeret. Ad suum oppidum redux, cognito, Ethnicoes circumquaque incolentes annonā laborare, ingentes ipse sementes fecit, eo fine, ut inediā corporum premente, ad se frequentes accurserent, panem animarum cā occasione peritū. Nec eum rēfelli opinio, numerosis turmis ad eum perpetuò undique confluentibus. Subidem tempus ibidem graffata pestis supra nongentos mortales absumpt. Ex omni verò etate mille & triginta-quatuor capitibus initialis Sacramenti aquaz infusa sunt.

*Primitus ex-
peditione.*

CAPUT

XVIII.

De variis
rebus per
Tapensem
Provinciam
patritia.

*Ultima ex-
curssio.*

*Multas sepul-
tra baptiza-
tor.*

*Sed apri-
x.*

*Irenis milie
erectis &
allegoria-
tis.*

*Tygrides ad
marinis Del-
fassum.*

*sepulchri
& amphithe-
atreum
Clermont
doris.*

*Ei forsan ali-
ceterum.*

*CAPUT
XX.
Christopho-
rus Mendos-
ca captivis
in liberta-
tem afferit.*

JOANNES Suarius per scopulos, immittissima loca, ex Sancti Joachimi oppido etiam cō ire ausus, fame & fatigatio non semel fatiscens, numerosam Ethnico- rum turmam ad oppidum reduxit: è quibus centum ægros in ipsa excursione sa- cro Fonte ablutos ad celos, ut spes est, statim transmisit. Alio in expeditione sexaginta ægris baptizatis, multos alios fecum traxit suo tempore initiantos: ipse & Christophorus Arenas, per vices, uno domi remanente, nunquam sine prædā animarum excuterebant: unde factum, ut Sancti Joachimi oppidum ex parvis principiis jam ferè alias colonias numerositate incolarum æquaret. Hoc etiam anno Joannes Suarius non nescius Barbaricottum morum, quos supra retuli, sepulchro fœminæ recenter sepoltæ aure admotæ, cùm per lapidum congeitorum foros te- nuem halitum percepisset, tantam amotis lapidibus diligenter adhibuit, ut ab volente expellerit in sepulchro Baptismi desiderium, quem post sufficientem catechesim ante mortem felicissima mulier admiratur. Sanctorum Cosimè & Damiani se- des, superiori anno erecta, ducentas supradilectas familias censebat, ex quo numero hoc anno, præter bene magnam infantium multitudinem, octingenta & octoginta- quinque adulsa capita digna reperta sunt, quibus Adrianus Formosus saeras undas infunderet. In Sancti Michaelis oppido fructus hujus anni fuit, duodecim supra sexcentos omnis ætatis homines baptizati. In Sancti Thomæ colonia sexcenti nonaginta-duo adulsi, & quadrigeniti nonaginta & unus infantes, Christo per Ba- ptismum accessere. Hujus oppidi incolas afflixere tyrides, cā vicissitudine suc- cessuum, ut satis appareret immislas ab Divinâ Justitiâ: nam postquam novendiale sacrificium, invocatâ Reginâ Cœlorum, promisiisque scelerum emendatione, in- flaturum est, fera disparuere. Sed veteratoribus ad abjuratas artes redeunibus, redire etiam tyrides, solitam rabiem exercentes: quæ iriduano supplicio peracto tursum quidem evanuere: at ubi tertio redreducere vita, dentes etiam cō avidius exeruere, quò Divina Nemesis iterum irritantior erat: nec ante cessit plaga, quām seriam constantemq; in abjuratis vitis exercitationem adhiberent. Illud in hoc Dei flagello notabile fuit, quod tyrides nullum diçerpserint, nisi aur atioliandæ arte famosum, aut in avitâ superstitione pertinacem. Adeo, quod fera nulla, adhi- bita licet summa curâ, & fabricatis ubique casib; capi potuerit: ut feras constaret eas feras immislas à Deo fuisse, tamdiu iżvitur, quamdiu novi homines puniendi materiam præbuerint. In Araricensi Nanvitatissimis Virginez oppido trecentos nona- ginta-duo propeætæ ætatis homines, & trecentos triginta-tres infantes, Paulus Ben- navidius salutariibus aquis immersit. De Baptismis in Sanctæ Annæ coloniâ factis, quia codices periære, idem esto fetè judicium. Adeò ut per Tapensem Provin- ciam, si Baptizatos in Iesu-Mariano & Sancti Christophori oppidis, de quibus in- fra dicam, recentreas, hic annus inter fertilissimos numerari possit.

IN TERRA tantam felicitatem multa præter morem contigerunt gigiendas formi- dini obnoxia: & Socii omnia, in id quod maximè metuebant, in Mamalucorum sollicitæ invasiones, non incepit retrorsebant, samque prænunciis tumores de latro- num consiliis per plearaque Neophytorum nostrorum oppida perceperebuerant: quos

ut ante verteret Petrus Romerus , in Paraquariam negotiorum ergo abitatus , Christophorus Mendoçam J esu-Mariano oppido (quod in finibus Tapensis provincie erat) præficerat , cum mandatis , ut streeuè in omnes hostium cunatus iacentens , quâ per se , quâ per alias , pericula præveniret ; & ne viro authoritas decesset , voluit ceteros Tapensis provincie Socios , in rebus ad defensionem pertinentibus , se absente , ei subjici . Igitur Christophorus Mendoça , ubi ad J esu-Marianum oppidum pervenit , quidquid ad defensionem conducere arbitratus est , fedulò ordinavit . Has res agentes exploratores nunciant , ab prædonibus bellis causas queri , quas evolvere non erit inutile . Solebant Mamaluci bi hunc multis retro annis , ex Australibus Brasiliz oppidis mari littora radenses , in celocibus eò usque adusavigare , donec in ea parte se sisterent , ubi magnum flumen ab Sancto Spiritu dictum , è Tapensis provincie fluvio originem sumens , in Oceanum se exoneret . Per quod flumen paululum progressi cum littoralibus Indis commercia sua exercebant , ferramenta , vestes , & id genus plurima pro captiis Barbaris commutantes . Indi adverbiis mercibus infestati , populares iusque subinde illarà vi dividendebant , aut facta in Medierraneis regionibus populatione materiam ditandi quærebant : passimque hi Mamalucorum amici , aut confidentes dicebantur ; qui hoc , de quo agimus , tempore eò progressi sunt , ut multos ex pagis J esu-Mariano Neophytorum nostrorum oppido subcensitis abigere ausi fuerint . Quz res per eos , qui lugù è vinculis saltem sibi quæsierant , divulgata , Tapensem Indorum animos ingenti timore , & Patres nostros gravissimè curà perturbavit , praesertim cùm non ignoraretur , Mamalucos zgerimè laturos , materiam meteconiorum suorum per Societatem sibi substrahiri ; & potius consilia belli capiros , quād passuros servitorum spe se deturbari . Igitur quasi classico dato , omnium animi ad repugnandum erediti sunt : sed in primis J esu-Marianorum , qui récenti iniuriæ affecti , sumptis armis , magno numero in eam se partem contulere , per quam popubres sui in captivitatem abigi dicebantur . Quos comitatii Christophorus Mendoça & Petrus Mola , non diu post iniquos abactores assequuti sunt ; captosque , asperiti prius iubertatem captiis , ad Paranam , ne quid tale deinceps auderent , alegavere . Valuit factum ad ipsos abactores Christo lucrando , & conciliando uideisque Ethnicos , qui perspicientes ipsis Patribus curam inesse defendendorum Indorum , summis votis ambebant in suis terris nova oppida ab Societate condi , aut ad jam fundata commigare : fatisque constar , eà occasione multis in oppidis quamplurimos in libertatem filiorum Dei suiles afflitos .

CAPUT
XX.
Christophorus Mendoçam variarum regionum populos sollicitans ad fidem.

Paraquaria adiutor.

Caaguazu regia.

SED præcipua Soclorum cura erat , populos mari obversos ad Fidem sollicitandi , conciliandi que , ne decepsi ab Mamalucis , adunatis viribus , Tapensi provincie perniciem adserrent . Verum quavis luminam in ea re Christophorus Mendoça misis nuncius posuisset , pluresque Barbaros obnoxios donis sibi fecisset , multi tamen in impietate persistebant . Inter quos Jaguacaporius , ab circumjacentibus populis pro Nominis habitus , fretus affinitatibus , ahus fuerat de mastrandis Patribus fermōnem ferere . Quare quia non admodum prosperè per nuncios res agebatur , Christophorus Mendoça ad Tebiquatum fluvium , Ethnicos in partes pellecturus , multorum dierum itinere perrexit , populisque dieundi vi persuaderet conatus est , ne crederetur Mamalucis . Domum redux ad Caaguarum expeditiōnem se accinxit : rimebatur enim , ne per eorum terras hostes iter artiperent . Porro Caagua populoa regio est , inter Tapensem Provinciam & mare Atlanticum media , haec tenui intacula & impervia Europæis , destinata tamen nostris laboribus , quando operæ suppetarent . In quem hinc Casguz ad Tapensem Provinciam venientes , ab nostris Sociis benevolè recipiebantur , largiterque donabantur . Fortè sub id tempus quamplurimi ad J esu - Marianum oppidum commercii ergo convenerant , ab quibus Christophorus Mendoça non zgre impetravit , ut se incommunicauit ad suam patriam ducerent . Capto itineris consilio , numerosos Neophytorum turbam felicitati sui forarum , si aliquid vide pararetur . Eo comitatu se darin viam : post aliquot dierum iter , Ibiaënsium fines , ubi Jaguacaporius incolebar ,

ingressus

Imperii Ma-
maliucorum
commercia.

Multo Bar-
bari reu-
ercentur.

ingressus, plerosque in speciem benevolos habuit: non spondebant, dum ex Caaguës rediret, frequentissimos ex sua gente mortales ei adfuturos, & verba aeternæ uitæ audituros. Cum hæc spe Christophorus Mendoza ad Caaguës iret molitus, feliciter omnia peregit: nam Caaguë de Mamalucorum moribus, & de legibus Christianis, differentem pronis auribus audiēre.

SE interī dum Caaguarum pagoh contionalibus Christophorus Mendoza percurrit, Ibiaënses corrupti de eo mactando confusa capiebant. Aucter perpetrandi sceleris Tâlubalus fuit, vir subdolus, & Christianæ Religioni inferens. Is Societatem ab Tapensis Provincia aditum arceré conatus olim fuerat, & qui pro Deo le venditans Catechumenos corrumpere pergebat, domi nostre in Sancti Michaelis oppido, admittente Christophoro Mendoza, unius diei carere molitus fuerat. Interjecto verò tempore ad Ethnicos transfugiens, omnem consunni adhibebat, ne Religio Christiana propagaretur. Audito itaque, Itteriores populos ab Christophoro Mendozâ ad fidem Christianam sollicitari, Ibiaënsium prittores adit, multiplici verbositate persuadens, ne vellent auctoritate morum permisum intra viscera recipere. *Maleamus, inquiebat, populorum illam corruptorem, uxorum pluralitatem veterem, & nos usq[ue]rīm conditōribus diligemus: et per eum sublati, reliqui Sacerdotes metu mortis alio dilabentur, & populares nostri pristinis mortibus resūmentur, nosq[ue] ab novarum religionis male liberabimur.* Non difficile fuit apud ariolos confiare conjurationem, qui ad Jaguacapotuum nuncios mittenes, rogavere, ut partibus accederet. Condito die factionum primores, tractâ secum armatorum multitudine, infidias opportuno in loco collocant, quas ut derexere Christophori comites, plerique ad latibula dilapsi sunt pauci, ab multitudine oppressi, dimicabant. Pater verò ascenso equo (nam paulò ante ad prandendum exscenderat) hostes hinc inde curstando territare contendebat. Sed prima eius cuta erat, ne quis catechumenus in prælio sine Baptismo moreretur, quod dum agitar, & aquam ad unum è suis comitibus graviter vulneratum baptizandum, omni nisi prohibentibus hostibus, procurare contendit, cursu paludoſo in loco cum equo int̄m̄s̄it, ubi ab parricidis circumventus multa vulnera accepit: donec ex equo decipitus p̄nē obraeretur. Cadentis cura fuit, comites magnâ voce monete, ut se in tutum r̄ciperent. Parricidarum unus auriculam ejus abscissam in furoris monumentum tepeſtavit, aliū nodato eo, Crucifixi iconem collo appennam in minttas partes non sine probrüs verbis fregere. Catari Mendozam mortuum arbitrai, ob pluviam tempestarem ad proxima nemora sele recipentes, in leuentem diem cretariionem corporis, & ventris solemni sectionem distulere. Dilapsis parricidis, Pater, quamvis lethaliſ confosius, adhuc anhelans, alio rependo se contulit, magnâ admiratione parricidarum, fequenti mane ad locum cædis venientium qui ubi vespigia sequitur eum adhuc spirantem reperire, sele ad iterandam crudelitatem accinxere, exprobrantes Christianorum Deum nullius potentiz esse, à quo non redimi posset. Sed Pater blasphemos redargens, multis verbis ostendebat, idēc ab summo Numinis se non defendi, ut præmium toleraræ crudelitatis in Cœlis glorioſus r̄ciperet. His multa de sui adventus causis addere, & Christum prædicare pergenti. Barbari denees executione, os macharæ ferunt, multaque verbera ingerunt. Cum verò nec sic moreretur, rati superstitiosè in plano loco non posse effiri animam, è campo ligno, tanquam paalangz, impoſitum, ad proximam sylvam deferunt, & quia Christum annunciate non cessabat, & afficeret se lubenter mori, & animam suam per diface- rati corporis rimas ad præmium aeternum evolaturam, labium cum nasibus præſcindunt, venerem aperiunt, viscera rimantur, lingua per mentum extrahont, edictum cor lagittis transfodiunt, inter quæ supplicia placidis oculis Cœlum respiciens, vigiliam̄-lætā Aprilis animam exhalavit. Patratâ nece, scari ad parricidale convivium dilapsi, duos adolescentes, nostri Christophori in fieris & dome- sticis tebus administratos, crudeliter trucidatos, solemni Antropophagorum rite de voravere. Refert Antonius Ruisius Christophotum Mendozam famhariter secum aliquando conversantem sibi dixisse, optare se breve Maryrium, ne diuturno mortis

CAPUT
XXI.
Christopho-
rus Mendoz-
a ab Ibiaensi-
bus macta-
tur.

Talibane-
us anchor ne-
cru.

Infida.

Parricida-
rum fave.

Christophor-
us Mendoz-
a mortis.

crudelis intuitu nimium percelleretur. Verum quando robur animi, quo Martyres tormenta subeunt, non humanæ facultatis, sed divinæ gratia opus est, longam & variam Christophoro mortem voluit Deus obtingere, quo Dei adjuvantis virtus magis eluceferet.

CAPUT

XXII.

Supplicium
de occisiō-
bus sumi-
tut.

*Neophyti
dolor.*

Bijou vallis.

*Error Ja-
cobi Da-
miani.*

*Taibahus
trajectus.*

*Christophori
cadaver se-
pultur.*

*Juratum
præsum.*

CAPUT
XXII.

*Serua vita
Christopho-
ni Mendo-
ça.*

*Christopho-
ri Mendo-
ça deponit
memoria.*

Ubi Mendoç mors per Tapensis Neophytorum oppida nunciata est, Neophyti omnes catechumenique in vindictam exarsere. Iesus Mariani, non exceptato ex aliis oppidis auxilio, arreptis armis statim in campum prodierunt, nisi eos Petrus Mola, protestatus se vindictam nolle, detinueret: sed non diu post ex Iesu Mariano & aliis oppidis mille & quadringenti milites simili concurrentes aretri non potuere, quin factio agmine ad corpus recuperandum pergerent. Emenabat inter omnes ardor Sancti Michaelis oppidanorum, quos noster Christophorus ad fidem primus reduxerat. Ibiaenium fines ingressis occurserunt hostes, infestis armis ultra progrederi verantes, & occisi Mendoç vestis partem per ludibrium ostentantes: adeoque insolentes se gessere, ut ad pugnam nostros Neophyti adegerint. In primo congressu Neophyti, ab hostibus quasi coronata circumdati, multa vulnera accepere, donec dextitate situm mutantes, hostes penè viatores ipsi cingerent, quorum multos trucidantes gloriofam victorian reportavere. Nullus è nostris in conflixi desideratus est: vulnerati postmodum convalevere. Perperam vero Jacobus Damianus, in sua synopsi, id ad prodigium referat, his utens verbis. (*Ut sagittas membris infixas Iesu quisque educebat manus, simul ha sequebantur sine sensu doloris, sine plaga vestigo*) nihil enim ejusmodi portentis contigit: ut mihi inter Iesu Marianos Neophyti, dum hæc scribo, verlanti & sedulè indaganti in competitum est. Suspicer autem Damianum inde foisse deceptum, quod huius Historie partem ex Gallica relatione facta, ab eo, qui authographum Hispanicum contortè traduxerat, excepserit. Ex hostibus penè cuncti, qui violentias manus Christophori intulerant, miserabilitate perire. Incentor conjurationis Taibahus, in ipso loco, in quo noster Athleta exsistebat, ab Guatimica, Michalitarum Duce, clavâ percussus, documentum fuit, quām non potens sui sit ira, amore atque desiderio paternæ caritatis inflammata. Cadavere ad Iesu Mariana coloniam translato, Socii ex viciniis oppidis confluentes, majori luctu, quām pompâ, optimo viro parentavere. Interim Sancti Josephi coloni eadem ita ob amissum patrem perciti, per devia loca in terras particidarum investi, præter spem frequentissimus etiam hostibus occurrere, cum quibus prælio facto, magnum captivorum numerum abegere: quorum trecenti ad oppidum rediuti, Neophytorum numerum postmodum surxere. Nec Sancti Thomæ incolæ, quamvis maximè temoti, quietere, omnibus Neophytis in tantis sceleris authores ita inflammatis. Postquam tumultus utcumque subedit, Socii quemque ac Indi in laudes Christophori Mendoç ad mitigandum dolorem effusi, magnam metitorum segetem reperere: quam ego more meo in fasciculum colligam.

CHRISTOPHORUS Mendoç in Sanctæ Crucis, urbe Provinciæ cognominis capite, inter montes Peruviæ, quæ Paraquariam respiciunt, generosæ stirpe natus, avum & parrem hujus regionis prætores habuit. Sed paternam nobilitatem virtutum exercitio commendabiliorum facete volens, contempta avitæ præfectute adipiscendæ spe, sub vexillo summi Imperatoris in Societate Iesu, admodum juvenis, stipendia metuit. Posito tyrocinio, & studiorum curriculo compendiariâ viâ emeno, in arenam productus, tanta, quanta superioribus annis natra vimus, in Guatania & Tapensi Provinciæ præstis. Antequara tantis periculis objiceretur, in Allumptionis urbe studiis vacans, ostendit quam timendum fururus esset damoni: nam cum Religiosis viti ex alio Ordine ab damnis polessi ei cura demandata fuisse, observatum ab plerisque, ad unius Christophori nutum damnoniacum facile circumagni, & quieticeret; ceterorum vero imperia viresque tumultuosè cludere: dicores præfensiissimæ palmaris viri potestatem. In Guatania, quatuor oppidorum, auctoritate Antonio Ruiuso, fundamenta jecit. Pro defensione Indorum sagittâ ibidem bis

transfixus, fuso sanguine ostendit, quam sincerè hominum miserrimos amaret. In transmigratione Guairanis vix mortem evalit, intentatam ab Indo, arma in ejus caput jamjam vibrato, nō comites iustum averissent. In Tapensis provincia Sancti Michaelis oppidum fundavit, & si vera volumus narrare, multæ alia colonia eus operâ coaerent: nam ut erat lingua Guaranie, quam cum lacte imbiberat, & trahandorum Indorum peritisimus, atque insuper fuerant pro Christo animarum zelo arderet, aut per se, aut missis quaquaversum nuociis, Ethnicos ad colligionem alliciebat, allecotosque eloquentia vi atque beneficiorum multiplicitate rebus Christianis conciliabat. Satis constat, Sancti Christophori & Sanctorum Cosmæ & Damiani oppida ejus industria magna ex parte surrexit. Nam quamvis auspicis & autoritatem Petri Romeri nova colonia duecebantur, tamen nemo dubitabat, Christophorum prodromi officio fungi solitum fraisse, asperas vias complanando, quod innumeri Ethnici Christi partibus accederent. Labores in his functionibus exanthatos nec facile stylo quis describat, aut in compendium redigit. Satis dixero, si nostrum Mendoçam exercitanissimis in Apostolico ministerio viris comparavero. In domando corpore fuit aperimus i procurandis aiorum levamentis diligentissimus i observandis Collegiorum legibus, etiam minurissimis, quando solus apud Indos degebat, exactissimus i orphanorum & pauperum Indorum curam adeo cordi habebat, ut etiam dormiens de iis juvandis sonnaret. Nocte quādam dormienti objecta est nudi pauperis species, quem ut juvaret, somnians stram vestem ad cubieuli jangam proiecit, quo in loco expergefactus eam mane reperit. Familiarissimi in oratione cum Deo colloquebatur. Si ab Deo recederet, tora cogitatione in refrigerandis animabus, lustrali igne detentis, quibus omnia opera sua dicaverat, ferebatur.

*Amoris ad
oppida re-
ducunt.*

*Sancti Chri-
stopheri op-
pidum em-
pluit.*

CAPUT
XXV.
*Anoli pœt
facili multa
horum &
infans
fragem re-
primuntur.*

*Duces fa-
miliae.*

Saltatores.

CHRISTOPHORO Mendoç cruentâ morte sublato, variæ calamitates Tapensem Provinciam oppresseré: quoniam prima fuit Ariolorum crudelitas, multorum præsertim infantium baptizatorum corpora devorantium, & petnicem novis oppidis corumque doctribus minitantium. Origo mali sumpsit ab Ibiaënisibus parricidis, qui non satis castigati, & multitudine adhuc ferociæ, in spem venerant Christianam religionem i Tapensi regione per vim penitus eliminari posse. Duces factionis fuere Casiqui tres, veteratior artis petrissimi, qui dæmonis instinctu in magnis ædibus concessionem cogentes, infantes nefando ritu baptizabant. Sacerdotum nostrorum ceremonias delusione usurpabant, & avitos mores non sine Christianorum contemptu, magno oppidorum plausu commendabant. Ad famam novæ rei septingenti circiter Indi ex variis partibus concurrerent, inter quos eminebat enorim corporis mole Ariolus, pro Deo se venditans, & Stentoreo boata obique vociferans, Solem & planetas suo subjici imperio, effecturumque se in invasione Tapensis Provinciæ, ut Neophyti tempore prælii tenebris obtulerentur, Ethnici interim in clara luce pugnantibus. Alter ejusdem fatigæ homo, in tygridem transformaturum se cum certa Neophytorum petnicie spondebat. Tertium ejusmodi monstrum, Antropophagorum, quos secum trahebat, dux erat. Sed ne singulos appellem, duodecim omnino Arioli in eorum numero in nostram permicem conjuravere. In primum ferocitatis experimentum, divisis turmis, se per circumiacentes viculos effudere, nullo discrimine obvios quoque, etiam Ethnicos, devorantes. Sed postmodum mutato consilio, ne Ethnici non conjurati nostris se adjungerent, decreveræ eos tantum devorandos, qui ab Ariolis ritu novo baptizari se non sinerent. Atque ut hæc fama pervaderet universos per Tapensis Provinciæ fines, prodromos suos (Saltatores eos appellant) emiserunt; quorum officium erat saltationibus, ineptisque gesticulationibus plebeculam allicere, allecotosque decipere. Ejusmodi ergo monstra cum se in pagos & villas J̄ssu-Mariano oppido subeensitos insinuassent, magnam Neophytorum Catechumenorumque mulitudinem ita corruptere, ut jam in oppido solito sentiretur: Sociis causam mali eò permiciose iorem, quod magis occultam, ignorantibus. Eo in rerum flatu Franciscus Diazianus, ex Peruana procuratione redux, ab Provinciali è porta Boni aëris idèò

Poderium fa-
tuum.Catechumeni
baptizatur.

Præsum.

Vellaria fra-
mula.Societas de-
finita.CAPUT
XXV.
Ob dele-
tionem In-
dorum So-
cietas verba-judi filia
Cruce de-
muni.

in Tapensem provinciam missus fuerat, quod nuncium è Brasilia mari allatum fuisse de perversis Mamalucorum consiliis. Is Christophoro Mendoçæ in Iesu-Mariani oppidi cura suffectus, postquam petniciam solitudinem animadvertis, conciliatis quorundam animis, in id maximè intendit, ut indicium serpentis mali acciperet. Quo accepto, non destitit, donec duo insignes Arioli, qui non procul oppido multitudinem eorrumpabant, in manus venirent: quibus ludibrio expositis, aliquor fidi Neophyti, autoritate pollentes, cum armatis manipulis eò se contulèt, ubi nefandi saltatores pestem faciebant. Sed capti eorum quamplurimis, trepidum noncium allatum est, Chemomebum insignem Ariolum cum septingentis conjuratis non procul abesse: multos infantes Christianos in circumiacentibus villis ab iis fuisse devoratos. Neophyti quamplurimos Iesu-Mariani oppidi nefandæ factio[n]e secreto favere. Auxit metum hostis vicinitas, & difficultas contrahendorum auxiliorum. Deo tamen per preces conciliato, fidi homines, in eas partes, unde subsidia sperabantur, certimè transmissi sunt. Interim nostros juvare adventizæ aquæ, hostem eò usque ab insultu arcentes, donec auxilia properarent. Postquam quingenti circiter milites convenere, Catechumeni ab Francisco Diaftanio baptizatis, nullâ datâ morâ, subitario ponte strato, fluvium transmittentes, in unam hostium turmam imperum fecerunt tantâ generositate felicitateque, ut nullo è nostris desiderato, multos hostes occiderint. Secundo impetu in alteram eorum cohortem delati, integræ viætiam reportavæt. Septem Arioli in prælio cecidit, tres vincula induerunt, duo fugere, captivi plurimi, evocata latebris imbelli turbâ, postmodum Catechumenorum numerum auxeræ. Res fœda visuerat, passim in locis, ubi hostes pernoctabant, conspicere mutilata semitostaque infantium & Indorum corpora, aut reliquias nefandarum epularum, aut Antropophagis destinata fercula. Inter quæ corpora, ubi Neophytorum Dux fratris sui semiastatum cadaver reperit, infremuit, sumulque luctu exilii, quod tam hœda monstra de medio sublata fuisse. Primarius viætoria fructus fuit, vicinitatem omnem Christianis partibus conciliasse, adeo notabilis numero, ut non diu post, censu facto, bis mille supera ducentas in Iesu-Mariano oppido, & extra oppidum octingentas familias, Socii in album retulerint: quamquam ex tanta multitudine certum est non omnes convenisse. Cum verò ini- retur numeros infantium oecisorum, aut ab Antropophagis devoratorum, conjectatione facta ex superstitionibus, repertum est, trecentos circiter, præter adulitos, lanienæ ceßisse: quo omnes satis constat Fidei Christianæ odio oecisso fuisse, nam conjurati id præcipue intendebant, ut Christianos mores cum Patribus nostris eliminarent, & in conventiculis suis signillatim Petrum Molam & Antonium Bernal è nostris igni destinabant, jaçitabantque Arioli se eorum oculos, sanquinem sorbilia ova, sorbituros. Forma, quam emulæ veteratores usurpabant ad rebaptizandos Neophyros, hæc erat. Egote abluo, ut Baptismum Christianorum eluam.

TANTA peste amotâ, cum alio malo certatum est. Martinus Ledesma Para-quariæ Prætor, novis Paranz oppidis ex Senatus Plenarii mandato iustitatis, in camopinione (instigantibus præsertim Assumptionis urbis civibus) venerat, ut existimat et duo Guairanæ oppida ad proxima Assumptionis urbis loca trâserri, & cætetas Paranz colonias cum Guairanæ reliquiis Assumptionis civibus servire debere: quod ut evinceret, si pius explosam recantabat cantilenam: Paranenses nempe Assumptionis civium armis subjugatos, & Guairanæ populos jam olim privatorum hominū serviis fuisse obnoxios. Quibus rebus repugnabat Societas, affirmans Paranenses solâ Cruce Christo & Regi Catholico fuisse dominos, eaque conditione jugum accepisse, ne privatis hominibus aliquando servirent sed uni Regi Catholico vedi-gales essent. Verum quia lis trahebatur, & ad Senatum Regium delata erat, Franciscus Diaftanius, è Iesu-Mariano oppido ab Provinciali revocatus, in Peruviam cum legitimis instrumentis concepsit. Interim Petrus Romerus, Antonius Ruius, Claudio Roſerius, & alii antiqui Patres, ad Assumptionis urbem Prætorem sequuti, juramento affirmavæt, ab Societatis hominibus solâ Cruce atmati Paranenses Indos Christo Regique Catholico fuisse subjugatos. Quod cum interposito etiam jure-

jurando

jurando è Franciscana familia Sacerdotes integerim, & viri alii omni exceptione majoribus, asseruerunt, accidente præteritum Senatus decretu, deferuit calumnia, nunquam fatis extioguenda, quod identidem recalcet in plerotumque civium animis servitiorum amor, adeo cœsus, ut evidenter jura aut non videar, aut videar se, magnâ cum Reipublicz perturbatione; dissimulet. Quod ad Guairaniz oppidorum reliquias attinet, levius tractabatur, cum constaret de eorum præsenti miseria. Etiam Argentei fluminis Prætor Stephanus Avila, privatim Societati offensus, Neophytis nostris facessivis negotiis: nam litteris Regi Catholico inscriptis persuadere conatus est, fundari debere urbem in Urvaicæ littore ad coëcendos, ut aiebat, populos ab Societate reductos: quod quām nocivum Apostolicis progressiōibus foret, ex p̄t̄narratis fatis perspicuum esse arbitror. Sed Prætoris litteræ nullum pondus apud Senatum Regum in Hispania habuere: nam ab Didaco Boronissimo earum antidoto, fides habita est viro integerimo, rem Christianam & Regis Catholici obsequium sincere & non ex privata utilitate procuranti.

UT RUSQUE Prætoris molestias utcumque dispunxit adventus novorum Sociorum ex Europâ in portum Boni-aëris advectorum: ad quos trahendos, ante quinquennium, ex eodem portu solverat Joannes Baptista Ferrufinus, qui ab Rege Catholico facile impletarata navigationis expensas, & ab Mutio Vitelleio Generali fieri delectum per Hispaniam & Italiam. Sed ubi delecti Socii Ulißipponem convenire, difficile fuit navim repetire, quod clavis adorneretur in Brasiliæ subsidium, & acchitalis naves omnes pro transporando milite Regio locavisset. Unde factum, ut Socii ferū solverent, quām destinaverant; non sine providentiâ Numinis, et dilatione utens ad juvandos ipsos classiis & milites yeftoresque in Gaulis Indiæ Orientalis, necnon remiges in tricembus Regis animalium subsidio deftissimos. Impetrato navigio vela jam facientes, in piraticam Maurorum incidere, exiguo periculo, quod in comitatu armatarum navium navigarent. Secundo curu ulque ad gradum circiter vigesimum Australis altitudinis proiecti, variis postmodum tempestatisibus agitati, ex ipso Argentei fluminis pñec ostio Brasiliam versus vela vertere, & ibi hyemare coacti sunt. Rector Collegii Januatiensis, cognito, Socios in portu Omnim Sanctorum exscendisse, navigiolum cum copioso cibario mittit, mandatque sedis nostra Omnim Sanctorum Præfeto, suis expensis alat carissimos hospites, donec tempus novæ navigationis appeteret: nec segnius præstitum, quām imperatum Patribus Omnim Sanctorum & Piratinianis, ad quos ex parte diverterant, omni officiorum genere viros Apostolicis laboribus destinatos, religiosissimâ caritate excipientibus. Januario mense ad portum Boni-aëris appulso Paraquariensi Provincia benevolentissime exceptit: refectique, in varia parts, viginti numero, terra fluvioque lunt missi. At Joannes-Baptista Ferrufinus in Chilense regnum abiit, ex designatione Generalis Vice-provincialatus officio functus, nec inde nisi post decennium ad regendam hanc Provinciam reditus. Hoc anno è Tucumania missi duo Socii ad loca Peruanæ ditioni subiecta Tanicam versus excurrentes, inter alia superstitionis demonis roachinamenta, hoc notabile commentum repertere. Nonnulli Sacerdotes triginta Missas ab Divo Bernardo nuncupatas, non interruptum totidem diebus, præmissis Psalmis penitentia libus, jejuniis & flagellationibus, faciebant, & pro hac multiplici, si Superis placet, pietate, exigebant quingentos florenos, eamque summanam per solvenib⁹ promittebant, tuto eos fore ab hostibus, & morte repentina, postque accepta lethalia vulnera, sine penitentia non morituros, nec aliquando adjudicandos æternis ignibus; sed Christum, Reginam Cœlorum, multosque Angelos, & Cœlo venturos ad eorum animas in beatitudinis sedes transportandas: id olim promissum ab Summo Pontifice Divo Bernardo. Socii has demonis technas evolentes, plebeculz indemniatati consuluerunt, quo eum unus ad Chiriguanas, ubi Ignatius Martines versabatur, per fragosissimos scopulos penetravit. Cordubensem traetum, & cetera Tucumanæ loca, Socii majori labore, quām fructu, excolebant: bello Calchaquenſi, & peste, flores ante frugem demetentibus.

Senatum Regum Societatis favere.

1636.

CAPUT
XXVI.
De procura-
tione Joa-
nni Baptista
Ferrufini.

Claſſarii
adjici.

Januariensi
Collegii Re-
ctoris car-
itas:

Ex Brasilia-
rense Socie-
tatis.

Joannes-Bap-
tista Fer-
rufinus Prae-
fectoris.

Socie-
tatis ab-
garnia.

CAPUT

XXVII.

Itatinensis
Socii varii
affluerunt,Ab Assum-
pcionis exula-
bant.Fare Socie-
tatis venientem.Calomia
explosa.Mores Neo-
phytorum & per-
gumentorum.

Pestis.

CAPUT

XXVIII.

De vita &
morte Di-
daci Ran-
çonieris.Rançonieri
parte.

Navigatio.

Studia.

Encyclopias.

IN Itatinensi regione pergebant elabotare iudem, qui oppida fundaverant, Didacus Rançonierius, Justus Vansurkius, & Nicolaus Enarius, subsidia Sociorum sine fine ab Provinciali postulantes, ut coloniarum numerum, seductis vicinis nationibus, augerent. Sed frustra erant eorum vota, quia supplementum ex Europa nuperim ad vestrum Collegia & fundata alibi oppida exhauserant. Igicet quod reliquum erat, dabant operam, ut quanto numero possent, Christianæ militiae candidatos constructis jam coloniis aggregarent. Quorum progressibus non parum oblistebant Assumptionis urbis Magistratus civilis & ecclesiasticus, adutatis consiliis contendentes, ad cives derivare Neophytorum servitia. Et quoniam non ignorabant Societatem ejusmodi postulationibus ex Regis Catholici induito refragaturam, id excogitavere, ut induit externis Sacerdotibus, Socios inde abducerent: & jam parochos elegerant, indubio in ea oppida inducendos, ni Senatus Regius Chuquifacensis, admidente Francisco Diafanio, intetcessisset: seveto editio mandans, ne Societatis labores iniempostivis vexationibus contra Regis voluntatem interturbarent. Quo in negotio illud singulare evenit: nam cum viri primarii ubi fuissent falsis testibus ad calumniam fingendam contra Apostolicos viros, & instrumenta intentatae calumniae in Peruviam ad Senatum Chuquifacensem misserint, unus ex his primoribus, conscientia urgente, secreto libello ad eundem Senatum missio, se retractavit, affirmans, potentis viri autoritate eò se deducendum fuisse, ut litteris ab Iycophantis contra Societatem confititis syngrapham adderet. Quā reclamacione cognitā, Senatus calumnias, non sine authorum de honestamento, exploxit, Sociusque jūs lartum testū conservavit. Non potuit tamen evitari damnum ex pravis malevolorum consiliis enatum, quorum fama ubi ad Itatinenses Neophytes pervenire, multi ad Ethnicos servitiorum metu transiere; ipsis Paaguis terrorē augmentibus, falsoque rumorē spargentibus, visis esse numerosas cymbas cum armatis cohortibus & catenarum nexibus ad Neophytes subjugandos, & in captivitatem abigendos. His calamitatibus accessit pestis, zque Ethnicorum ac Neophytorum pagis infesta, quos dum per paludes, sylvas, anera, & scabrosa loca, Socii indagant, multis mortalibus Exhomologesi, & Baptismo expiatiss, gloriofam sanè laborum messem retulere.

MITIGATO pestis furore, Didacus Rançonierius & Nicolaus Enarius zgnoreare coepunt, ignota de causa: quamquam suspicio fuit utrius ab necio quo Barbaro lento venenum fuisse infinitum. Primus sublatius est Didacus Rançonierius, Itatinensis missionis praefectus fundatorque, qui in Flandobelgica anno seculari nobili Centurione-Burgundo natus, postquam Trajecti ad Mosam adolescentiam honestis attribus excultam pī transfigisset, undevigesimo sexto anno Societatem Jesu Mechlinie inuit, tantā genitoris offenditione, ut deinceps ab aspectu filii abstinere statuerit. Posito tyrocinio, philosophicis Scientiis imbutus, pet aliquot annos litteras humaniores non sine laude docuit, donec in Indiam cum Gaspare Sobrino navigaret. In navigatione, adhuc linguis Hispanicis imperitus, ad vectores & nautas utiliter admodum singulis proprie diebus doctrinam Christianam explicavit: adeò nullus offendiope, ut omnes magis estimarent malè tertia eius verba, quam aliorum culti idiomaticis modulos. Cordubæ Tucumanorum, impatiens quadrennalis Theologiz curriculi, summis precibus ab Majoribus postulavit, ut decurso studiorum spatio, quamprimum se ad Indorum curam amandarent: quod ut impetraret, ad controversias totius Scholasticae Theologiz sententias problematicè defendendas, ante primitum tempus, se obtulit, præstitoque tantā ingenii estimatione, quantam ferē nullus ante eum haëtenuis in Cordubensi Academia consequurus fuerai. In Guairaniam missus, Neophytes Catechumenosque omni ope juvit. Gualachos, vagabundos homines, trimestri integro, nullo commoneato instructus, inediā pñē confectus, sub dio & humi cubans, intet quotidiana mortis pericula, per paludosa & sylvestria loca, nudis pedibus sequebitur, nihil omisit, quod profuturum existimat ad perversem gentem Christo lucrandam. Villaricanos aliquos, Indorum libertati insidiantes, magno animo compescuit. In transmigratione

Guaianiz multa cum Sociis passus , grande de se specimen dedit . Itatinensi expeditioni præpositus primo anno quatuor oppidorum fundamenta fecit : quorum tribus in origine ab Mamalucis destrutis , non despondens animo , dispersam gentem , adfiscatis aliis oppidis , tum per se , tum per Socios , iterum reduxit . Ter intentatam à Barbaris necem curleffi ope evasit . Pro defendendis Neophyris suis , Mamalucorum sclopetis nudatum peccus multoties obtulit . Sepè biduum sine cibo transegit . Nunquam culictrā , nunquam cupediis , perspè cilicinā veste , plerumque corio indurato pro lecto , pro quoque omni cibo sylvestribus radicibus utebarut . Ultra Itatinensem provinciam excurrere destinari , Guanianarum idioma oreumque dicit . In diuturnā expeditione , fame grislante , tostis locustis se sustentavit . Si quandoque numerus conversorum ad fidem suis votis non respondebat , hac te cogitatione consolabatur , quod Angeli custodes unius animalium curam per multos annos lubenter suscipiant ; hinc siebat , ut æquā pauorum ac mortorum saluti , datā occasione , se totum impenderet . Singulorum Apostolorum & Evangelistarum festus dies præveniebat octiduo ieiunio , ad impersandū spiritū Apostolicum . Præter flatas preces , cum Deo magnam noctis partem familiarissimè colloquebatur . Sacrificans , aut alter Deum orans , perspè suavissimis lacrymis perfundebatur . Nunquam negotium inconsulto Deo occéperat . In rebus magni momenti , regulis electionis ab Divo Ignatio traditis utebatur . Singularissimo in Christi humanitatem amore ferebatur , in cuius anima veneracionem ex concepto voto decies - sexties externe aur interna caritatis actus quotidie renovabat . In memoriam Sacratissimi Corporis Christi sexies etiam decies voluntariā pœnā se multabat . At voto ut fructuosē Reginam Cœlorum eoleret , voto se adstrinxerat pari numero interius , aut exteriū , humilis animi parvitatem profendi . Singulas vitæ humanae actiones ejaculatoriā prece ad Deum dirigebat . Religionis vota obserbavit rigidissimè . Aliis præpositus autoritate utebatur , ad diligenda pro se domus deterioria . Semel ab uno è subditis coram laudatus , ita excanduit , ut abs se hominem facessere , & extra cubiculum suum abire , jussit . Tam sibi rigidus , quam alios blandus erat , præteritum Indis , quos ut amantissima mater omni ope sublevabat . In aggritudine enixē postulabat à Domino , ut intenderet morbi dolores , ad compensandam intensiōē mali lenititudinem : identidemque usurpabat has voces . Quid hoc , quodcumque est , quod patior , si conferatur cum Martyrum tormentio ? angē dolores , ô Deus , & si tua sit voluntas , aeterni sis hi dolores mei . Mortiens ab corpore suo venuano petiit , quod id inclementer nimis tractasset . Inter hos pietatis affectus in humili Indorum pagō , ad quem diverterat , animam placidissimè exhalavit . Cadaver in facello tamuli , vix trium personarum capace , magno Barbarorum luctu sepulturum est . Nostrum Rançonierum supra communem modum luxit universa Provincia , testata in eo amissum hominem Indi utilissimum , Apostolicarumque virtutum verè prototypum . Franciscus Vasquius Provincialis , auditā ejus morte , afferuit Didaco Rançoniero , si diutius vixisset , non tantum potuisse totius Provinciæ , sed etiam universæ Societatis regimen tutò committi cum non parvā Flandro - belgicæ laude tales viros abs se ex instituti nostri rationibus amandantis , & augendæ gloriæ divinæ conversionique Barbarorum generosè pieque consecrantis . Elato Rançoniero , Justus Vansutkius cum Nicolao Enartio ex gravi morbo utcumque convalescente , collato consilio , ad Paraquariz metropolim centum leucarum itinere properavit , subfida Sociorum & rerum ad continuandam expeditionem idonearum at Collegii Rectorē postulatus . Frustra tamen : nam pelias per urbem & suburbana loca serpens , pauculos Collegii Socios occupatissimos habebat . Ad Itatinenses suos redeunti nuncium in itinere allarum est , de morte Nicolai Enartii , & Mamalucorum adventu , quarum rerum (quoniam ad initium sequentis anni spectant) datatā narratione , aliò tantisper me confero , novis calamitatibus narrandis lugubrem stylum accommodaturus .

A NNO jam adulto , Antonius Ruisius Guaianiz diuturnā præfecturā & magnis virtutibus clarus . pro Petro Romero Sociorum in Parancenzi , Urvacensi

Itatinensis
Fragmata.

Graecia.

India.

Excellē
paucis.Proportio
amor.

Paracene.

Asia.

Datu.

Flandrobol.
gica Provin-
cia Luso.CAPUT
XXIX.
Antoni
Ruisius
Præ-

fectura ini-
 tium adver-
 sa rebus in-
 signis.
 Romerius Pra-
 fectoria flas-
 sum.
 pofitum.
 Fames.
 Sudore pof-
 tentissimum.
 Numerus
 baptizato-
 rum.
 & Tapensi, provinciis elaborantium, praefectus designatur. Quam praefeturam per septem annos & aliquor menses ipse Romerus raro apud eum proveniens administravit, ut cum decem solummodo oppida patim ad Paranam, partim ad Urvaicam, regenda post necem Rochi Gonçalvii deceloris sui accepisset, viginti-
 quinque (ut omittam duo alia designata) successori suo tradidet: spesque factis longè major erat, ni eam pestis, & bellum turbó, evertissent. Nam ex locis mari Atlantico obversis adiecta lues, Paranam, Urvaicam, & Tapensem regionem miserum in modum afflicavit. Damna in singula oppida ex lue allata sigillatim non recensibeo, satis feciile ratus, si dixerim, Sociorum in agri juvandis labores, Indorumque calamitates, fermè fuisse ubique æquales, & fidem prope humanam excessisse: nam singulis aut binis Sacerdotibus nostris incumbebar onus, agrorum corpora & animos curandi, adeò magno numero, ut in Iesu-Mariana coloniâ mille & quingenta, apud Caaroenes oīdingenta & quinquaginta Barbarorum capita, ut alios taceam, post fulsceptum Baptismum paucorum mensum spatio sepulta fuisse constet. Eodem populos ex peste nata fames postmodum infestavit. Sed majus malum timebatur à Maramucis, dum in Sociorum labores intentis, & novo potente pronunciatis. Nam in Sancti Michaelis oppido imago Christi post flagellationem vestes querentis, copiose bis sudavit, attentis ad similia signa Sociorum animis, non semel provinciarum vastationem denunciata. Inter has calamitatem solatio fuit, prater bene magnum Infantum numerum, septingentos & quinquaginta-tres adulos: ex Theretianis centum & quinquaginta novem supra mille proiectæ etatis capiæ: ex Sanctorum Colomæ & Damiani incolis sexcentos & nonaginta novem, prater pueros: ex Araricanis sexcentos & quinquaginta-quatuor: ex Caaroenibus mille & sexaginta-quatuor: ex Sancti Josephi inquilinis quingentos & quinquaginta-septem baptizasse. Quibus si addas numerum baptizatorum in opidis trans Igalm positis, pecnon in ferme Sancti Joachimi coloniâ, & in Urvalcensibus Parancenibusque sedibus, nemo dubitat hunc annum fuisse Cœlitibus gratissimum.

CAPUT
XXX.
Iesu-Ma-
rianum op-
petuum ab
Maramucis
destruitur.

Maramucis
et arrebat.
Namyma
Immaculata
Virgo se-
latura.

prolixie
multo.
Barbara
mulier pa-
gnat.

Neophyti
grecocatolic.

DE FUNCTUS praefeturā Romerus, Iesu-Mariano oppido, quod in finibus Tapensis Provinciis erat, praeficeret: in quo oppido, utpore hostium incurionibus obnoxio, ex Prætoris Regii præscripto, admitemente Didaco Boro à Provinciali, extemporali opere munitionem Neophyti extrahere coepérant. Quā in re dum fuit, Maramuci cum mille & quingentis Tupiqis, contractaque per vim in itinere numerosa Ethnieorum manu, oppidum repente invadunt: irrumpentibus obstitite fortiter quadringenti Indi, ceteris pro more gentis ad quotidiam rusticationem venationemque dilapsis. In prima oppugnatione res mira accidit, nam Antonio Bernal, Societas nostra adjutori, inter Neophyros pugnanti, glans plumbea digiti partem cum abstulisset, continuato impetu in lacrum numismata Conceptæ fine macula Virginis pectori appensum incidit, nullo ilato damno, nisi quod numisma sui vestigium cuti ejus impresserit. In ardore pugnæ Joannes Cardenas, alter Societas adjutor, explosione bombardarum bina vulnera accepit. Petrus Mola in capite latus est. Petrus Romerus omnium telis impetratus, ubique versabatur, oppressus succurrebat, vulneratis Sociis aderat, expeditos animabat, vi ab ingressu hostes arcebat, unus multa officia obibat. Quā verò parte Maramuci ferocius insistebant, Maria, Barbara mulier (adhuc superbit) memorabilis prorsus apud posteros exemplo, virili ueste sexum mentira, prætensam hastam in hostes non muliebriter vibrans, ferocientem Tupicum occidit, diuque præliando (uti ab ejus ore didici) instantes manipulos atrectit, & populates suos ad repugnandum confirmavit. Sed hostes nomine & armis potiores, injecto in templum, ubi imbellis multitudo versabatur, igne, certis conditionibus loco tandem positi sunt. Inde diros contra pacta rabiem exercentes, nullo sexū & etatis discrimine, in cremato oppido multos mactavere: nequicquam reclamantibus Sociis, carissimos in Christo filios omni ope servare contendentibus. Romerus pro Iesu-Marianorum Duxis uxore captiva, & aliquot aliis, cum latronibus de petio pepigit; sed, prater ad-

leiscentem onus, nullum alium recuperavit, capravis ipsis & representata mercede ipsius. Capti oppido, prædones per circumiacentes villas effusi, quoscumque potuerunt in servitutem abegere; satisque constat, ex numerosissima colonia vix quartam partem fugâ salutem quæsivisse. Ex hostiis in pugna, præter vulneratos, quinquaginta quinque cecidere. Finito prælio, distinxitato vulnerum suorum dolore, Socii laicos ex utraque parte adjutum ivere, moribundos Sacramento expiantes, mortuosque sepelientes. Quia in te memorabile est, quod de captiuis duobus domî nostrâ educatis narratur, qui piis verbotum affectibus, pro ut fieri ab Societate hominibus viderant, moribundos ad ultimam luctam juvare viu sunt: stupentibus ad tantam pietatem hostibus, & adolescentularum formosissimas, ut eos ab Patrum amore averterent, offerentes: quibus constater repudiatis, se castè piéque ab suis Sacerdotibus edicatos, ab talibus ipurciis abhorrente respondebant: raro prorius in novis hominibus in captivitate, & zate juvenili, libidinis temperamento, pietatisque exemplo. Ab hostiis quatriduo Socii detenti sunt, ne ad alia Neophytorum oppida pertigentes consilia sua præverterent. Sic Iesu-Marianum oppidum ante triennium fundatum, in quo hæc tenus Socii sex mille & quinquaginta-septem Barbaros baptizaverant, longeque plures in album Candidatorum retulerant, destrunctum est. Cuius reliquiasq; translatae in guttæ recordationem usque adhuc florentissimæ quandam coloniz, omnium animalis, & præsternit meo (nam Iesu-Marianorum per aliquot annos curam getti, gerisque) representant.

*Secundum
quæ optu-
lantur.*

*Durum
adversari-
um portas.*

Cæsara.

*Numerus
recollegit.*

CAPIT
XXXI.
**Sæc Chri-
stophoron co-
lonie de-
tructio.**

*Augustinus
Contra fili-
us mundi.*

CAPUT
XXII.
**Sæc An-
ne mœ-
oppidum
sum de-
fendit.**

*Neophyti in-
feliciter pa-
gant.*

*Anomali Risi-
fi cura.*

DUABUS Ieucis aberat Sancti Christophori oppidum ab Iesu-Mariano, numerositate etiam famosum: nam quamvis non integrum biennium ab eius fundatione non intercessisset, tamen in eo Societas bis mille & trecenta capita sacro Fonte immerserat, restabanique totidem catechumeni & infantes suo tempore immerserat: ad quos cum perverserit fama invasionis, Augustinus Contreras, qui ibi solus custabat, multitudinem quanam maximam portuit, ad Sanctæ Annæ oppidum deducit. Vix in tuto erant, quando Mamaluci desertam coloniam invadunt, quam ut inanem vident, illico vicinitatem circum omniem explorante, villas depopulantur, è latebris eductis vincula implicant, more suo omnia hostilitätē infestantes. Augustinus Contreras ad summum oppidum redire adest, latrones adit, obsecratque, ne velint filios in Christo abs se genitos, cœu peorsa, abigere: sed, præter diæteria, & dnos adolescentes inimis precibus imperratos, nihil recuperavit: Mamalucis ad Iesu-Mariani ruinas cum præda violenter se recipientibus.

INTERIM Romerus mille & sexcentos Neophyros, partim ex Iesu-Marianis fugâ dilapsis, partim ex Sanctæ Annæ & Sancti Christophori aliisque oppidis rapui collectos, quo perditas res recuperandi desiderium, aut amittendi metus stimulabat, ad Sancti Christophori oppidum concurritur i quod etiam quatriduo, postquam eò venerat, centum & viginti Mamaluci, bellis robur, cum mille & quingeniis Turpicis advalvare: qui prælio inito, latrociniandi usu & armorum genero feraces, quamvis in primo conficit tetrocessissent, nostris tandem Neophyris, inæqualibus armis pugnantibus, potiores fueru. Igitur eorum multis in captivitatem abactis, Romerus eò unde venerat, ad Sanctæ Annæ cum genitis reliquis, retrogradit. Sanctæ Annæ oppidum supra tē mille capita esse habebat, florebatque omni generi virtutum sub Iosephi Oregii curâ, qui nongenta capita, pecte paulò ante invasionem grassante, Sacramentis procurata sepelierat, suppleveratque vitâ fūntis novis accessionibus Barbarorum, magno numero ei se excolendos tradidit. Id oppidum trans Igatim etiam positus patet prædonum injuriis, si suo loco remaneret: quare de eo retrahendo agitur est. In his rebus dum sunt, Antonius Risiis Sociorum Præfōns eō advolat, vecarishque in consilium vicinorum oppidorum Sociis, & Neophytorum primoribus, de summa rei deliberat. Sententia plurimorum fuit, Iesu-Marianorum & Sancti Christophorit reliquias cum Sanctæ Annæ municipiis eis Igatim ad Nativitatis oppidum traducendas esse, ut fluvio, & aliatum coloniarum proximitate, numeroque se tuerentur. Postquam id magno

tumulu factum est, cymbæ omnes ad portum unum sub tecto tumulo in formam castelli extemporaliter extructo, eo fine retractæ sunt, ut & Neophyti ab hostibus fugientes accommodè Igāim transmittentur, & ipsis prædonibus transcurrenti commoditas subtrahoretur. Præterea vatis in locis fluvius, quā vadari poterat, milite firmatus est: & trans ipsum Igāim infidiz in adjacentibus nemoribus collocaz sunt, unde in palantes latrones ex improviso effusi armati Neophyti, hostium non paucos, indemnes ipsi, intrfecerent.

CAPUT

XXXIII.
Gesta post
devaluationem
oppidorum na-
tuarum.

Fama cala-
morum
augustarum.

Caspientes.
Caaroeni-
que trans-
sgregari.

ab Parau-
nibus re-
pulsus.

Auxilia qua-
runtur.

Didacus Bo-
ros laetissi-
mum apparet.

Ad Regem
feruntur.

Littera mi-
raculosa fer-
untur.

Numerus
abituum
ab Mama-
lucis.

IN TERRA ubique trepidabantur, Iesus Marianis fugientibus, famam calamitatis ubique spargentibus, & in immensum augentibus: narrabant enim delecta esse cuncta Tapenæ provinciæ oppida, hostes Urvaicenses immixtæ, plerosque Patrum de medio crudeliter sublatos. Auxit metum Antonius Ruius, cui ferebant cœlitis revelatione fuisse, de novo fundata ad Urvaicam oppida aliquando ab Mamalucorum furore loco motum iri: & ipse, auditio, hostem per Tapensem regionem grassari, autoritate usus præcepérat Sociis Urvaicensibus, ut igne oppidis injecto, gentem omnem versus Paranam in tutum recipienterent. Quod mandatum statim artipientes Caasapaminenses, templo suo domibusque concremati, effusæ fugæ (quamvis hostis quadraginta leuis abscesseret) ad Paranam se contulerent. Hos leui qui Caaroenes, parvam etiam solum, incenso oppido, deseruerent. Etiam Caspienes, Caasapaguauensesque fugere incepérant, cum Didaci Boros Provincialis mandata perieruntur, jubentis, ne se quis loco moveret, antequam ipse coram rem totam peripexisset. Accepérat in invasionis nuncium in itinere ex Assumptionis urbe ad Paranam veniens, quod dum pervenire, mille & quingentis Caasapaminensium capitibus ad desertam concrematamque patriam redire renueniibus occidit, quos omnes Itapanis commendavit. Paululum progressus obviâ habuit Caaroenes, quos ad reliquias Paranz colonias remisit, donec maturè de redibundis tñtiori in loco oppidis consultaretur. His rebus intento trepidum nuncium adfertur, Joephum Oregium fugitivos Neophytes comitantem in desertis locis errore viz perditum fuisse. Triduum hac fama anxios tenuit, quoadusque nunciatum est comparuisse. Ex itinere, Provincialia à Paraquariz Prætote auxilia polvillans, pro reponso accepit, ab ipsis Mamalucis Itatinensibus ex adversa parte etiam vexari, nec è Republica bono videri, si copiæ paucorum civium in tot loca distraherentur. Prætoris Argentei fluvii filius, militz Hispanus præpositus, alias res cauſatus, & Civitas Sancti Joannis, auxilia etiam denegaveré. Didacus Boros externorum subfidiiorum spe dejectus, mirabiliter celeritate ad Tapensem provinciam properat, dispalatos hinc inde Neophytes in unum cogit, fortissimumque Barbarorum ex variis oppidis habeti delectum imperat: quotum in comitatutans Igāim ire ausus est, eo fuc, ut saltus metu incepto prædonum audacia infringenteret. Sed elapsis eundo præda hostibus, in destrutis oppidis nihil nisi cadavers virorum feminarumq; crudelitate oppressorum, & in Iesus Mariani templi ruinis altare fidei conspurcium reperit. Humatis corporibus, invasionis seriem exquisitis litteris ad Regem Catholicum rescriptit. Quæ litteræ, ducentis ab Lusitania lencis summa perfidia in mare projectæ, miraculo ad littus Ultissonense postmodùm repertæ, Regiique traditæ sunt: cum æquali Sociorum laude, & prædonum infamia. Secundâ id, destrutorum oppidorum incolas in Caaroenem, Caasapaminensemque agrum cum Sacerdotibus transmiserit, ibi tamdiu in desertis vilis nutriendos, donec commoditas restituenda rei appareret. In hac de populatione viginti-quinque millia partim Neophytorum, Carechumenorumque ab Sociis reductorum, partim Ethnicorum eorumdem curse destinatorum, ab Mamalucis in Brasiliam abacta fuisse (ut mortuos in itinere taceam) fatis constat. Sic Tapensis provinciæ Socii spem promovendæ rei ultra Igāim amisere, & metum alterius jačuz altè concepere, non diu pōst ad novos lucretus calamum meum citatorz.

HISTORIAE
PROVINCIÆ PARAQUARIÆ
SOCIETATIS JESU
LIBER DUODECIMUS.

ESTIS Cordubam infestare pergens, utilissimorum Sociorum capita demessiuit. Januario mense Cesar Gratianus, Bovini in Appuliâ natus, pricipuum Collegii Academicorum ornamentum & deliciae, ad plotes transiit. Hunc Inigus Guevara, Bovini Dux, Societati pepererat, qui optumz ipsi clientem Societatis Provinciali commendare infra dignitatem suam non est arbitratus. Tyrocinio & Philolophiz encrucio Neapoli feliciter emenso, post Constantinopolitanam expeditionem frustra ambiram, in Paraquariam mitti meruit. Cordubæ Tucumanorum litteris divinis excultus, triennio Aristotelis artes, decennio Theologiam, summa cum laude docuit. Quamquam nemini dubium erat, eum violenter Magistrali cathedra affixum: adeò dissimilare non poterat inflammatissima desideria Apostolicarum missionum ad Indos. Sed Provinciæ Moderatores hominem litteratissimum, & virtutum Religiosissimum exemplar, constanter in Academiâ detinebant, exemplo, voce, industria, juvenibus nostris maximè profuturum. Frustrata magnarum missionum via compensabat brevibus ad suburbanos Indorum pagos excursionibus & urbicis laboribus: peste grallante omnibus aderat, Indos, Ethiopiaes, & Hispanos juvans, quo in opere lethali contracto morbo, magno omnium doloreclaros est. Nec minor tacta fuit in Blasio Gutieres, disparis conditionis homine. Castellanus is erat, & zrate grandior in Americam navigans, Torribii, Limensis Arcisepiscopi servitio se addixerat: quo morte sublato, Alfonso Riberz Prætori adhaerens, ad Chilense regnum se contulerat, in cuius regni metropoli Divi Ignatii exercitiis exculus, in Societatem nostram admissus est. Cordubæ per viginti annos, summa omnium approbatione, valetudinarii cutam exercevit. Vir omnium virtutum, egregiâ præsertim caritate inflammabatur. Domesticis sequè ac exteris aderat, ad infusa quæque & sordida officia devolvebatur, è quibus sordibus tantum sibi claritudinem conciliavit, ut pro sancto ab omnibus celebraretur. Sancti Xaverii amarus, apostolathem pus non semel (ut supra narratum est) ore expressit. Indum hominem, ipsa spurcie fœdiorem, & ex ulcete tantam mephystum exhalantem, ut è cubiculo alterum Socium fœtore intolerabili pœnè exanimatum extruderet, non tantum ipse sustinuit, sed etiam emplastrum turpi sanie conspercarum, nullâ stomachi commotione, ori admovit. Religiosum hominem è Divi Dominici familiâ fœdo morbo laborantem curans, contagione ægritudinem ipsi contraxir, adeò terram, ut per plures deinceps annos ferme semper ulcerosus carcinomatibus ejus corpus, ingenti cum dolore, fœdaretur. Nec tamen desistebat ab ordinatis operis, quoad lue affectis serviens, ex afflictio corporis domicilio meliore sui parte eluctaretur.

ADULTO jam anno, comitiis Provincialibus Cordubæ habitis, Franciscus Diafanus in Procuratorem eligitur. Episcopus Tucumanensis, Melchior Maldonatus, ad Provincialem & Parres congregatos datis litteris, diœcesis suæ statum multis verbis deplorans, rogavie, vellent in le suscipere curam Indorum Tucumanensium omni ope destitutorum. Ad quod præstandum, amplissimâ potestate instruxit Sacerdotes omnes ab ipso Provinciali eligendos. Præterea alteras litteras

CAPUT
I.
De Cesaris
Gratianis &
Blasii Gutier
tibus vie
runtibus.

1637.

Cesar Gra
tianus Com
punctione
sumam mi
fionem au
bit.

Et ad Indes
mitti.

Blasius Gut
ieres in
american
navigat.

Potundim
rii curam
excessit.

Potere ex
primit.

CAPUT
II.
Cordubæ
comita
Provin
cia celebra
tur.

Littera Epis-
copi Tucum-
anensis.

Tucumania
status.

Chaqueñis
magis docer-
muntur.

CAPUT

III

De reliqui.
Antonius
Ruisius vita

Ruisius in
Brasiliam
migrat.

Et in Euro-
pam.

Ab D. Ipus
in Januaria.

Apud Regem
rem Indorum
agit.

planè honorificas, Regi Catholico inscriptas, & ab Francisco Diaftanio Madritum defendendas, misit, quatum compendium hic attexcere non pigebit. *Philippe Rex Catholice, Regia Tua Majestas, missis ad decessorem meum litteru petitis, ut ad Te diffluide perscriberetur, quantâ Tucumanensi Diocesis idoneorum Religiosorum inopâ labores, ne è cognitâ de remedio provideatur. Cui mandato non difficulter satisfaciem, quod è quatuor Tucumania partibus, tres ipse per me lustraverim. Tucumania tota quadringentas leucas complexa, octo Hispanorum eppida, & aliquot terrarum tractus multis Neophytorum millibus frequentes, habet: quarum Neophytorum magna pars, deficiensibus Sacerdotibus, nuncio Christiana Religionis remissâ, ad avos mores redit. Aliae etiam terra amplectitius multis Ethnicorum millibus constanter. Quod ad Neophytorum pacatos attingit, octo omnino regiones sunt Sacerdotibus carentes, sine spé aliquando habendi: nam cum singulis Hispanorum urbibus singulis famâ tantum Sacerdotes praesint, quanta sit reliquorum locorum incuria, facilis conjectatio est. Omnibus adeo ipse unus non possum: unde sit, ut multorum anima, Christi Sanguine redempta, Tibi & mibi, ô Rex Catholice, commissa, ad inferos demergantur. Nonnulli quidem Sacerdotes aliquot in locis praesint Neophytis, sed magnam partem ad tantum munus inidenti. Alterum Religiosorum virorum Ordines ob paucitatem vix sibi & choro pro insestitio suo sufficiant. Quare in his regionibus unica IESV Societas est, in quam, Tuam, ô Rex, meamq; conscientiam exoneremus. In campero est, IESV Socios diu nocturno, in salutem Hispanorum atque Indorum in urbibus invigilare, nuper vero à Patribus Corduba congregatis Majestatis Tua nomine interposito postulavi, ut feliciter Socii idonei ad Chaqueñensem provinciam non armis ferre, sed gladio verbi Divini iterum tentandam: simulq; emittantur ex urbibus excusores, qui pagos Indorum, villas Hispanorum, majori numero rau, quam urbes incidentium, sacris desitutorum adeant. Quamvis vero Provincialis verestr, ne ob id eadem Socii patiantur, que in Paraquaria; nibilominus pondes ex omnibus Collegiis emissendos Socios, totam Tucumaniam pervagantes. Quod nequaquam praestare poterant, nisi evacuerentur Collegia. Quocirca Majestatem Tuam per Sanguinem Christi supplex rogo, ut quadraginta Socios Procreatores in Hispaniam propediem navigantes, pro mea Diocesi concedas, quos ego sumptibus meis ad vocarem, si Episcopatus mei census sufficiat officaret. Hec Episcopus Maldonatus. Ibidem Comitii Provincialibus decreta Chaquensis expeditio: & Antonius Ruisius, Guatianiz & Tapensis provinciæ depopulationis spectator, in Hispaniam eo fine navigatus est, ut Francisco Diaftanio Romanâ procuratione occupato, apud Regem Catholicum, Scenatumque Regium, afflcta Paraquaria statim, Mamalucorum ferociam, peticulumque ulceriois danni referret: quo, quia imposturam carituti sumus, lubet reliqua ad eius vitam spectantia captiim enarrare, ne tanto homini, de nostra Paraquaria meritisimo, injutius videar, & simul rebus instituto meo fervientibus consulam.*

ANTONIUS Ruisius cum Francisco Diaftanio è portu Boni aëris solvens, felici navigatione Januariençm Brasiliæ portum paulò pôst tenuit. Semestri spatio ibi commoratus, ausus est, non sine Divinonatu, in Mamalucos coloniarum nostrarum destructores, corupique fautores, pro concione invertere, optimo successu: aliquot mortalibus ad restituendos captivos ratione vi permotis. Ibidem authentica instrumenta, Mamalucorum invasiones damnantia, ab Brasiliæ Magistris accipit, magno usu futura apud Regem Catholicum, Indoru jus curaturo. In Lusitaniam navaigas, classarios inter se dissidentes, & tantum non armis dissidium dirimentes, autoritate compescuit. Ulißippone Madritum pergens, in morbum periculorum incidit, à quo Divi Ignatii ope convaluisse creditus est. Madriti Philippum Quartum Regem Catholicum, solitum compati Indoru calamitatibus, tacentissimum habuit: quilesto querclarum, quas adferbat, contra Mamalucos libello, ex Senatibus Regis Castellanæ & Lusitanæ coronæ delectum integrumorum virorum habeti voluit, apud quos Ruisius, scic invasionum telata, de remedius tantorum malorum ageret. Porro postulatorum summa hæc fermè fuit. Juberet Rex legem, anno hujus seculi undecimo Ulißippone latam, quâ prohibebantur

prohibebantur Indi inanticipa fieri, servari. Peteretur ab Pontifice maximo confirmari diplomata Pauli III. & Clementis VIII. idem prohibentia. Veller Rex harum legom infraactores ab Inquisitoribus caulfatum Fidei coerceti, & captivos Indos partiz sua restitui; Mamalucos verò tantum malorum reos castigari: aliaque complura Ruisius addidit, quæ pleraque Rex longissimo prudentissimoque comprobavit. diplomate, indubie lectoribus non sine tanti Regis laude placituro, & hic ad longum describeretur. Summam tantum eius accipe. Quia, inquit Rex, *Guaranius appida Societas IESV opere construita, ab aliis fermè triginta capitum milibus, Mamaluci destruxere, & continuato furore Tapensem Provinciam infestare, Urvaica imminente, inciperint, captivos contra ius gentium, & sanctitatem Regia, pro merciis vendentes, habentes. Nos enormia facta debitis panu vindicare & imposteriorum coercere volentes, Sanctimus eis excusione Mamalucorum iniquas esse, & Divinum Regius legibus planè contrarias, nec exerceri posse potuisse, sine Christiane Religionis dedecore. Quapropter ejusmodi delictorum punitionem ad Inquisitorum Fidei tribunal pertinere declarantes, Mandamus, Indos omnes ab Mamalucis obelios libertate rursum donari; reos pro Lege Majestatis perduellibus habitos, bonis omnibus & capite multari. Aliaque decrevit Rege Catholico dignissima. Praterea impetravit Ruisius, Indos omnes Societatis labore per Paranam, Guaraniam, Urvaicam, Tapensemque Provincias reditos, ab privatorum hominum servituis liberos, Regi Catholico fieri vestigales; & denovo ad fidem convertos, ante vigilissimum suscepit Baptismi annum, Regi tributum pendere, non debere. Madriti vocabularium, artem & Catechesum, lingua Guaranica, ab se composita, magno emolumento excudi mandavit. Femeninam Deo sacram, ab tribus dæmonum legionibus iacebam, legitimis precibus pristino statui restituit. Hominem primarium Atheismi tenebris offuscatum, avitæ Religionis splendori redditum, ad Christianè mortem obeundam disposuit. In aula Regis, principum favorem promeritus, quidquid voluit, facile ad finem perduxit. Confessi negotiis Uliſſipponi contendens, in American soluturus, triste nuncium accepit de iterata Mamalucorum invasione, Januariensi tumultu, Paulopolitanorum Patrum expulsione, Neophytorumque nostrorum depopulatione, à me suo loco narrandis. Quocirca Madritum repetens; ab Rege Catholico novas litteras impetravit; quibus urgenter remedia Prætoribus Regis, Magistratusque, ad defendendos Neophyti nos tristes imperabantur: atque his instructus, Hilpali solvens, in Peruviam navigavit. Limam appulsius, Proregis favorem adeptus, fecit; ut pleraque Regis Catholici sancta, ad Magistratus locales delara, pro conditione temporum vim haberent: Lime detentus, ad lites contra Societatem Paraguaiensem exortas, componentas, per aliquot annos magno adjumento fuit. In Tucumaniam redux, à Provinciali per litteras rogatus, ut Limam negotiorum ergo repeteret, confessi in itu & redditu mille leucis, iter relégit, ibique impostorū Parauariæ res apud Proreges & alios Magistratus procuravit: donec anno hujus seculi quinquagesimo-secondo, zatatis septuagesimo, magnâ Sanctitatis famâ, moretetur. Defuncto efferendo Prorex Peruviz, & Senatores Regi succollavere. Ne defuncte post eis mortem portenta, pii hominis Sanctitatem testantia. Perrus Ultracus, ex Mercenariorum Ordine vir praestans, & alter non nemo, recens defuncti animam in Cœlum, non sine gloria volantem, peripexisse se testati sunt.*

PERSÆP ab Christo ad dirigendas vitz actiones documenta accepit. Multa de statu Beatorum, Dci attributis, & aliis Mysteriis, non sine Divini amoris incremento, didicit. Regis Colorum tantum non familiaris fuit: adeò spē agrotanti, merenti, aliqua agenti, ab dæmonibus afflito, perplexo, ardua meditanti, sanitate; solatium, praesidium, consilium, & magnos animos contulit. Sanctum Ignatium bis medicum, & semel censorem, expertus est: nam dum æger, nudato cruce, parum modestè decumberet, & Christus eum inviens, praesenti Divo Ignatio, dixit. Hic, inquit, de tua Societate est, ô Ignati. Respondit Ignatius: si de mea Societate est, eur non modestius cubat? quo dicto ostentum evanuit. Si quis sigillatim Divinas illustrationes, si ostenta ecclœstia, si monita ejus spiritualia,

Philippi IV.
diplomatica
saturna.

Ruisius voca-
ta ab Rege
impetrata.

Guaranius
seriatu.

Femenina
ab dæmoni
liberata.

In Ameri-
cam redi-
viges.

Moritur.

CAPUT
IV.
De Antonii
Ruisius vi-
tibus &
quibusdam
memorabi-
libus.

Ruisius ab
Ordo d'Ursis
repre-
bendatur.

si quoties intus loquentem Deum modo quodam mirabiliter audierit, si eōscientiarum nebulas ab eo serenatas, si stupendos orationis effectus, & alia hujusmodi referte velit, fiuem dicendi non faciet: quod quia ab instituta brevitate aberrat, lectorum ad Franciscum Xaque, tanti viri elegantissimum copiosissimumque Panigyrismam, remitto. Illud non omiserim, tantam estimationem apud omnes otdives nostrum Antonium consequutum fuisse, ut eum Rex Catholicus plus vicies clementer ad colloquium admiserit. In aula Regis Catholicorum, & Peruviae Proregis, Principum virorum & omnium ordinum favores indeptus est. Episcopum Culquensem, luculentem laudatorem habuit, dicere solitum, Ruisi sanctitatem non inter ordinarias reponendas esse. Episcopus Guamangensis, ut ad dicessem suam utilissimum hominem pertraheret, quadrungentorum autem censum pro adornanda ad Ethnicos missione obtulit. Paraquariae denique Societas tantum se ei debere fateatur, quantum ex ejus fama, virutibus, factis heroicis, laboribus Apostolicis, foundatione tot oppidorum, laudis consequuta est. Atque hi celestium mortaliumque favores, non suprà hominis virtutes erant: nam in eo eminebat erga Deum & homines amor singularis, quo non tantum possideri, sed diu nocteque inflammari videbatur. Hic amor expressit libellum, quem illicem amoris vocat, magnorum in America virorum autoritate comprobatum. Hoc eodem actus amoris stimulo magnarum rerum conatus, sproto quovis labore & periculo, ad exitum perduxit. Eo in Guairana pteſidente, decem Neophytorum coloniz constructæ sunt. Privatus ipse aliis confundiens utilem operam navavit. Aliò traductas commodioribus in locis reedificavit. Nullum non movit lapidem, quo cultum templorum, numerum Neophytorum, miserorum commoda, & Sociorum in tantis calamitatibus solatia augeret. Limz cùm didicisset, dona sibi cœlitis non data fuisse, ad aulicos & principes mundanos procurando, se totum Indotum servitio dedicavit. Quoad per studium Divinæ gloriae salutis aliena licebat, hominum consuerodinem fugitans, cum Deo in Divinis colloquiis diurnorum nocturnumque tempus terebat. Aliquoties Angelum Custodem præsentem sensit, monentem ut se ad oiam Deum accingeret. Gossipinâ veste male tintâ & simplici indutus ibat. Cœlitus didicit, paupertatis perfectorum hominum eminentiam in eo confistere, ut quis sensualibus deliciis, etiam licitis, corpus & animus privet: igitur quamvis supernè immisias illecebras admittebar, ne Deo inurbanas videretur, tamen inter perfectæ paupertatis gradus reponebat, velle carere spiritualibus illis oblectamentis. Castitatem planè Angelicam coluit, adeò ut etiam somnians, ope Divinâ adjutus, de spurco dæmonie viator evaderet. Mulierem sibi clam insidianteem innocentem revulsa, Angeli monitu cognitis ejus insidiis, abs se asperis verbis repulit. Ad pullemogram evocatus, nonquam adduci potuit, ut suprà ulcus precando manus imponeat, quod coelitus didicisset sub herba illa pietatis latere flygium anguem. Huc referri potest facinus illud heroicum, à me suprà relatum, quo ad tetundenos carnis motus morsicandum le formicis præbuit. Exercitiis Divi Ignatii reformare se volens, unum duosque panes inferebat: quos, nullo alio adhibito cibo, non consumebat. Sed hæc ad futura tempora magis pertinent. Igitur stylum teatra.

CAPUT
V.
Sancti Joachimi oppo-
dū defun-
ctus.

Pericula sa-
cerdotum.

Pro Antonio Ruisio in Eutopam amandato, Didacus Alfarus, vitæ ztate florent & animo vegetus, pro ut difficilimæ provinciæ status postulabat, Sociis Paranesibus, Urvacensisibus, Tapensisque præficitur. In quibus regionibus multæ res adversæ contingere: quarum otdine prima fuit Sancti Joachimi in Tapensi Provinciæ coloniz defensio: de quâ ad Urvacam transportandâ, úrpote latrociniis maximè obnoxia, dum Socii agitant, multiplicibus difficultatibus se impli- cuere, Barbaris transmigrationem exactantibus, sur aliò, quâ quod destinabantur, diffidentibus, & non unis in necem Sociorum intentis: eoque tandem redulta res est, ut cremari oppidum consultò debuerit, quod subtrahit vivendi commodi- tate, Neophyti seriò ad transmigrandum adsercent animum. Multi, Christo- phoro Arenâ admittente, ad Caalapaguenses & alios populos transiérunt. Alii, de-

Regis Catolicis favorum
meritorum.

Eius in Dell
amoris.

Paupertas.

Cœlium.

ducentibus Joanne Suatio, Francisco Ximenio, & Petro Romero, Theresianis se adjunxerat. Supervenientibus vero novis tumultibus, coalecere alibi oppidum non potuit, adeoque tertio fundationis anno esse desit: municipibus ad varias partes magnâ ex parte translatis, aut ad latibula dilapsis, aut denique ab hostibus abactis. Scacentas Barbarorum familias in eo oppido Societas in album retulerat, ex quo numero magna pars cicurata Christu jam per Baptizatum nomen dederat.

SE longè major clades accepta est ex novâ depopulatione Mamalucorum, Divz Theresia sedem crudeliter invadentium. Id oppidum quatuor capicum milibus tum constabat. Verum longè plures mortales pele sublatos e loci Socii reduxerant. Nam quadriennio non integro quater mille quingenta & quadragesita-quinque capita baptizaverant: confiuebantque adhuc undique Religionis ergo Ethnici, & spes proxima erat, præter Visitationis inchoatam coloniam, alia oppida ad Tebiuarum & alios fluvios ponendi: cum ducenti & sexaginta Mamaluci, numerosis Tupicorum aliorumque Indorum skipati copribus, sub finem anni, ex improviso in oppidum irrumpentes, res summo labore partas ipesque amplissimas distractavere: Theresiani numero, armis, & viribus impares, latronibus sine prælio magnâ ex parte se tradidere. Pauci fugâ salutem quæsivere: traditis vincula, passim injiciebantur: reliqui, ne rebellare auderent, metu & continuato labore ab latronibus coerciebantur: Francisco Ximenio & Joanne Salas, oppidi fundatoribus, filios Christo ab se genitos nequicquam redimere contendentibus. Ipso Nativitatibus Domini festo die prædones, templum cum cereis accensis, quasi hominum piissimos ad sacra audienda progressos, Franciscus Ximenius pro concione arguere ausus, præter diuersa nil retulit. Solebat Joannes Salas mihi narrare, rantium se ex iacturâ carorum filiorum dolorem concepisse, ut ne buccellam quidem cibi, consritis morte fauibus, deglutire posset. Duobus ex tanto numero adolescentibus Sacrificiis administratis ægre impetratis, Socii desperata reliquorum salute, amissâ aut defolsâ supellestile, per immenam lepuuginta leucarum solitudinem ad Urvaicam profecti, passim incertiam redintegravere, occursu quorundam Theresianorum lugâ elaplorum, quos Ximenius summâ curâ coactos, & ad Paranam deductos, post variis casus Itapuanis adjunxit: ubi Christiani pro fuis caritate excepti, autâ urbanitate, piè admodum haecceus perseverant. In hujus oppidi destructione illud accidit singulare, quod superiore anno ibidem decimâ-octâvâ Decembris imago Beatae Virginis, oculo, quo Brasiliam respiciebat, ubertim fleverit: cumque sequenti anno, eodem die & mense recurrente, Theresiani à prædonibus Brasilis oppressi fuerint, nemini dubium fuit, eas lacrymas optimæ Matri, fuisse velut compatiens corum calamitibus, qui per fidem nuper in Filii sui filios adoprati fuerant. Interea Visitationis inchoatum oppidum Theresianis subcensum, folâ trepidatione dissolutum est: & cetera Tapensis Provinciez eamdem fortunam formidantes, aut fugam, aut bellum adorabant.

SANCTA Annæ oppidani trans Igaiam positi, auditio alteram Mamalucorum phalangem bauc procul abesse, non expectato Patrum consilio, dispalati, quâmetus amôrve libertatis impellebat, effundebantur. Passimque reliquorum oppidorum incolz Jesu Socios, doctores suos, proditionis insimulabant, palam dicilantes, eo fine ab iis oppida magna construi, ut specie Religionis in unum coactos Marthalucis traderent. Hac tamen, inquietabant, nos & Majorum nostri patrios fontes bibimus, ab Europaeorum metu per tot retro annos securi. Post adventum vero Patrum nihil nisi vineula, exilia, mortes, concatenata bella, transmigrationes, & busjusmodi sexenta audimus. Augebat suspicione malevolentia Mamalucorum, qui ut nos in invidiam traharent. Neophyti nostris asserebant, se cum Patribus colludere: eadem esse sua & Societatis consilia, in id intenta, ut reductos populos sibi proderent. Passim itaque Neophyti diffidentiam ostendebant magis, quam amorem: adeò ut Guairaniam in Tapensi Provinciâ adumbratam jure diceret. Non uno in loco de maestandis Doctoribus suis Tapenses agitavere. Augustinus

CAPUT
VI.
Sicut Theresiæ colonia ab Mamalucis status.

Numerus
baptizatum.

Mamalucorum typus
etrus.

Offensionem.

Visitationis
oppidi va-
fissimæ.

CAPUT
VII.
Per Tapen-
sem Provin-
ciam vane
turbatur.

Tori prodi-
ciones infor-
midabantur.

ad mortu-
dinem defi-
nientur.

*Augustinus
Contreras pa-
reculatus.*

*Americanus
tum perver-
sum confi-
xum.*

*Josephus Ca-
taldis vae-
noscum esca-
sus.*

*Ex Petrus
Romero.*

*CAPUT
VIII.
Gesta spud
Urvalcen-
sis narra-
tur.*

*Caasapami-
niensis &
Caapiensis
ad Parauanum
appellata
adscripta.*

*Baptizato-
rum numer-
bus.*

*CAPUT
IX.
Nicolaus
Enartius
miseratur &
huidatur.*

*Nicolaus
Enartius pa-
tria.*

Contreras in Sancte Annæ oppido, à feroci Casiquio, his suspicionibus depravato, intentalam mortem vix evasit. Didacus Alfarus Tapensis oppida pro munere inspiciens, & Neophyti ad vertendum solum metu novæ depopulationis animans, à plerisque amicè quidem auditus est; sed Atarieani, amore patriz farium consilium detectantes, stolidè responderunt, Mamalucis tradituros se potius, quam ad Urvalcensia transmigrent. Dicto addidere pervicaciam, multis ad latibula dilapsis, ausisque altate portatile, & Saetifici conchiendi instrumenta omnia, quibus Didacus Alfarus in desertis locis utebatur, per insidas furibundè diripere, direptaque saerilegè inter se dividere. Alia de causa Jolephom Cataldinum Sancti Josephi coloniz Dux tantum non oppressit. Is jam Christianus pro pellice sovebat mulierem, quæ legis Divinæ amore pereita, & turpitudinem exosa, Cataldino adiutente, alteri Neophyti legitimè desparsa est, ranta cum indignatione spurci Dicis, ut freniens frendensque, trahit in partes numerosâ clientum manu, ostentatis armis Cataldino minari necem ausus fuerit. Quam ille sic sprevis, ut flexis genibus nudaret pectus, vulnus excepturus potius, quam à proposito delisteret. Et quia idem Petro Romero, eodem ferte successu, minax etiam fuerat, opera Sociorum fidorumque Neophytorum in exilium deportatus, tandem resipuit. Sed in plerisque locis punire delicta non audebant Patres, ne exacerbatos omnino perderent. Omnia itaque turbulenta erant, depopulationis metu, & suspicionum veneno plororumque animis aut corruptis, aut abalienatis.

NE c quietis sidem de causis in Urvalcensis Provincie finibus agebatur. Caasapaminenses, qui metu belli concussi ad Parauana concesserant, deposita partis reperendz spe, tertio ab Itapuano oppido lapide, ad littus Parana templo & ædibus Itapuanotum ope ædificatis, novam sedem, tenetio Purificationis Virginæ titulo, posuere. Caaroënes eadem de causâ, Lauretanis & Ignatianis Neophyti auxiliantibus, eodem in littore, novi etiam oppidi fundamenta jecere. Caalapaguaqueñes, Caapiensesque, continuatis tumultibus magna ex parte disparati, & à Mamalucis dimitti, negotio Patribus facessivere: quorum precipua cura erat in continentis foventisque dæstructorum oppidorum in prima depopulatione reliquis, plororumque animis amore patræ, & exilio servitusque metu in diversa tractis, trahentibusve. Inter has tamen turbas multi Barbari ad partes Chnsti accedebant, constatque ex authenticis libris in Pitatinensi oppido ducentos & octodecim; in Sancti Xaverii colonia duos supra ducentos; apud Ibitiraquanos centum & septuaginta; apud Mbororenses centum & quinque; apud Igualuanos centum & quinquaginta; ex Caaroënisibus octingentos & viginti-octo; ex Ataricanis quingentos & leptuaginta-octo; in Sancti Michaelis colonia trecentos & octoginta-quatuor; in Sancti Josephi templo trecentos & septuaginta; ex Theresianis leptingentos & nonaginta; ex Itapuanis centum & quindecim; ex Caasapaminensibus nonaginta-novem; ex Sociorum Coimbræ & Damiani incolis plures admodum, & ex aliis oppidis, præsertim ex transmigrantibus, ingenti numero ab Sociis suis baptizatos.

HIc etiam annus Itatinensi provincie maximè luctuosus fuit, tum ob Mamalucorum invasiones, oppida ab Societate facta etiam infestantum; tum ob elatum Nicolaum Enartium, hominem Apostolicis functionibus apudissimum. Is solus, ut in superioris anni rebus narratum est, post mortem Didaci Rangonieri, apud Itatinenses centum ab Assumptionis urbe leucis abjunctione, è gravi morbo convalescens remanserat, inque cum viribus defectum incubuerat duarum coloniarum onus, adeò ponderolum; ut sub illo fatiscens, antequam è Paraquaria rediret Justus Vanfurkius, linea Sacerdotis & Sacramentorum subsidiis occubuerit. Ceterum est nullū illo melius in hac provincia Xaverianam mortem adumbrasse. Ob quam mortem, & singulare planè virtutes, commendationem apud posteros amplissimam mereret: sed more meo tanci hominis laudes ad pauca capita restringam. Nicolaus Enartius Tulli in Lotharingianobilissimis parentibus natus, ubi primam pueri-

tiari liberalibus litteris imbuiri, equestribus disciplinis informandum totum se tradidit: donec scolaris aula strepitum fastidiens, sensu se intus sollicitari ad statum Religiosum capessendum. Ignorans vero quem ex Ordinibus præligeret, implorata Reginæ Celorum ope, cognovit eam esse Deivoluntarem, ut se Societati Iesu manciparet: quan pro quinquennium ambiens, semper repulsam tulit a Provinciali, verente, ne eius parentes Religioni nostra negotium facerent. Elapso quinquennio, Provincialis tantu constantia instingendæ impar, nequicquam reclamantibus parentibus, & omnem lapidem ad everberandum filium moventibus, in Societatem admisit. Mater eius ex metore per plures dies ab omni cibo abstinuit. Innotoro ad hæc Nicolao, viinas & illecebras patris, matrisque artes, prudenti suffugio cludente. Infimis precibus in ordinem coadjutorum terum exterinarum adseribi postulans, jussus est inter scholasticos mereri. Nondum expleto Theologiz curriculo, Indorum desiderio inflamatus, quietere non potuit, donec missionem ab Vitellesco Generali impetraret. Impetratam cum interturbate Francie Societatis Iesu Provinciæ primores conseruantur, hominem nobilitate, virtute & ingenio florentem, ægræ abs se allegari ferentes, eadem constantia; quæ obstacula Religionis amoverat, perviebat. Ex itinere Carolum Lotharingum, Burdigalenis dominus præpositum, revisens, bona documenta Indicæ expeditionis ab antiquo hero accepit. Per Galliam, Hispaniam, & Lusitaniam multa præclaræ virtutis vestigia inipressit. Animi demissione, caritate, & modestâ hilaritate, omnium animos sibi devinebant. In navigatione & in portu Boni aëris ægrotum curam ita gesit, ut omnium singularem commendationem adipisceretur. Appulsa enjè lataria postulavit ad Indos mitri. Nondum expleto quadriennali Theologiz cursu, quatuor votorum professionis aliquando obtinendæ juri nuncium remittere voluit. Quo non impetrato, in Assumptionis urbe completis doctrinæ & virtutum experimentis, tandem in Guairaniam missus est. Devoratis Barbaricæ linguis difficultibus, utilissimam operam inter novos homines navavit. In Taitaobe Antropophagorum regione elaborans, novellus tyro veteranorum Sociorum gloriam factis adsequavit. In famosâ illa Guairanæ transmigratione tale de se specimen dedit, ut ad fundandam Itatinensem Provinciam mitti meruerit. In eâ Provincia oppidum Divo Josepho sacrum statim condidit, rexitque, donec à Mamalucis destrueretur: ab quorum injuriis, spredo non semel vita periculo, quoquo potuit Indos conservavit. Conservatos, readificato alibi oppido, cum aliis Barbaris iterum reduxit. Quot ipse Ethnico suâ manu baptizaverit, quoties ex antris & nemoribus sylvestres homines erutum iverit, quot pagos peste infectos adietit, non est facile sigillatum enartare. In Iratinensi regione quadriennio exacto, morbum adeo deformem contraxit, ut rupto interno aposthemate per immensum ulcus viscera apparent. Nullus Sacerdos motienti aderat, summâ tamen animi pace mortem except. Mortientem inviserunt aliquot Parague Etnici, Barbarorum ferociissimi, quos misseratos ejus inopiam, pro ultimis cupidis rostis viperæ frustum, usussem gentis eibum, ei obtulisse feront: quo reculato, se ad excipiendam mortem composuit. Die lethali in hæc verba prorupit. *Hec lux, inquit, mihi ultima erit, nam id ab Deo Optimo Maximo impetravi: mox Crucem amplexatus, pios animi affectus continuavit, donec sub vesperam expiraret.* Lectus mortualis nuda humus fuit, pauculis paleis concreta. Funus curavere, sine Sacro, Neophyti, in facello è luto & arundinibus confecto, vixque trium corporum capace. Solebat ipse Socius narrare, Societas ingressum, & navigationem ad Indos. sine affectu humano se suscepisse, & sperare utramque tem Superis fuisse grata: quod ad reliquas vita fuz actiones attineret, vereti se, ne infraclusos forent, quod nimirum inter agendum afflueret animi delicia; ærema præmia forsitan frustraturi. In dura serpi cubabar humo. Sepæ lineum indussum in regione calidissima subtrahebat: ne vero vanam gloriam inde capesseret, collare linteum thoraci assuebat. Carnem vix unquam inter Indos citabar. Panem per sexennum ne oculis quidem libavit: si quid cupediarum aliunde mitteretur, sinebar potius corrupti, quam eas attingeret. Castitatem Angelicam inter Indos manu nudiores asperâ teste, verberatione, inediâ, & con-

Ad Religio-
nem maria-

Navigatione.

Studia.

Opera dyp-
tistica.In cultura
maris me-
pia.

Pictura.

tinuâ prece , conservabat . Per Paçanam navigans lodice suâ zgrum Neophyton aliquando involvir , reliquo & diurno itinere in diurna veste somnum ipse capiens . Nihil eo pauperius , nihil Majornm iuslis obtemperantius fingi poterat . Solitabat se offerte ad despiciatissima quæque munia obeunda . Qualemque animi gravitatem lato ore dissimulabat , ab nullo mali remedium querens , quam ab Summo Numine in Venerabilî Sacramento delitescente . Sublato Enatio , unus Justus Vansurkius diu Itarinensis provincie curam gessit , donec Vincentius Badia , vir strenuus , ei opitulatum iret .

CAPUT

X.

De rebus
Cordubensi
Societatis
Sociorum.

1638.

Neophytes
conversio.Stephani et
Barbari
conuersio.Francisci
Puebla
mors.Ex Gabriele
Brittonis.

CAPUT

XL

Vane ex-
curiositas
per Tucu-
maniam
facta.Barbara
graue mor-
bos.

E Cordubensi Collegio emissi Socii , bimestri spatio percursis ducentis leuis , ditionem omnem Cordubensem Riocensibus & Esterensibus obversam excoluere , quamplurimis mortalibus omni ope destitutis per Baptismum & exhomologism dæmoni erexit . Inter quos notabilis fuit Barbari hominis , turpissimis sceleribus sacrilegiisque deturpati , ad meliorem vitam conversio : cui Christus formianti se spectandum præbuit , & quod sua & Sacerdotum consilia tamdius previsser , post auditas acusationes tradidit dæmonibus puniendum . Cumque nihil propius esset , quam ut æternum periret , ope & imploratu Angeli Custodis aliorumque Angelorum , post accepta ab infernalibus larvis multa verbera , in spem corrigendi vitam , sibi redditus est . Ne vero inane formium pntaretur , expergefactus diu sensit acceptum plagarum dolorem : quo permorsus , uno è Sacerdotibus nostris evocato , in Dei gratiam per Sacramentum rediit . Eadem in excursione repertus centrenarius Indus , qui nec ante , nec post Baptismum , actualē noxam , quæ quidem animæ lethalis esset , commiserat . Cordubæ Tucumanorum denatus est Franciscus Puebla , in agro Cordubensi quondam in Hispania natus . Ulisppone pro Rege Catholico militiam olim exercuerat , & ad Chilense regnum translatus , Centurionis dignitate donatus , diu cum laude arma tractaverat : donec recusato in aliis Religiorum Ordinibus , quem offerebant , Sacerdotis gradu , nobiliorem militiam ambiens , Societati Jesu coadjutoris sorte contentus nomen daret . Expleto tyrocinio , per plures deinde annos litteras formare pueros docuit : his exercitiis tantam adeptus Dei familiaritatem , & virtutum copiam , ut inter eximis Religiositatis viros computari mereatur . Alterum fonus fuit Gabriel Britto , Villarica in Guairania ante viginti-sex annos natus , de quo , præter illustres virtutes , illud singulare narratur , quod cum Sacerdotium , litteris utcumque exenitus , adire in Societate posset , post aliquot Religionis annos infirmis precibus inter coadjutores temporales metiri impetravit .

E Rioensi Collegio ad Indos Pasipamæ vallis incolas , proximè clapsis annis rebelles , sed jam Hispanorum virtute domitos , fructuosè excursum est . Inde Socii gradum feceré ad excolendos septem Barbarorum pagos , Londinensi nuper reædificatis urbi subcensitos ; collectaque non contempnendâ animatum mese , ad barbarissimam nationem penetravere , nullo planè proventu : nam gens quotidianâ ebrietate ac superstitionibus ad insaniam corrupta , Janis consiliis nullum locum dare voluit . Solent hi homines (ut etiam antiqua Roma in hac Barbarie præficas ipsas agnoscat) conducere Indas mortuorum fuorum laudatrices . Defunctorum oculos non claudunt , sed aperiunt , persuasi mortuos indigere oculis apertis , ne aberrent in via , quâ ad alteram terram deliciis affluentem pergant . Eodem ducti errore , electissimam eorum supclœstitem , & ciborum affarum , propè cadaver collocant , ornatumque vestibus non sepelunt ; sed super terram eminenti in sarcophago componunt . Recentí ferarum sanguine ad fecunditatem impetrandam nacentes fruges superstitionis alpergunt . Atiolorum squali autumnani se statim morituros , si nostros Sacerdos audierint : quare ab iis , tanquam à præsenti veneno , cùm aborreant , non mirandum est nostros Patres eò delatos nullum fructum percepisse . Sancti Michaelis Socii peste afflatis , spatio vita periculo , salubriter aitûre & ad remota loca excurrentes , magnam utilitatem percepere . Solito more , Esterensis Collegii sacri pescatores ex fluminibus Salso & Dulci multos homines , jacto Sacra-

mentorum reticulo, eduxere. Totam denique Tucumaniam labore & fructu termè parti è Collegiis emissi Sacerdotes nostri, Tucumanensis Episcopi votis obsecundantes, & ab ipso facultate amplissimâ instruti, lustravere. Quamquam ceteris antecellebar zelus Gasparis Olorii, clarissimo Martyrio, utrū videbimus, prudentis: qui ad Chaqueniem provinciam gradum facturus, Ocloias hoc anno oppido feliciter inclusit.

OCLOIARUM gens in Peruvia & Tucumanis finibus Cucuensis Hispano-
rum oppidi ditione clauditur. Eos olim Franciscani Patres, Episcopi nulli,
ad Fidem sollicitarunt, & alterius Ordinis Religiosus eorum aliquot cursim baptizaverat: sed jam à multis retro annis Ethnici aequè ac Neophyti, demoni mancipati, antiquo more sparsam sine Sacris & Sacerdotibus vivebant, dolebantque omnes miserrime gentis fortens. Ochoa in primis potens Cantaber, cui Ocloias commendati erant, remedium postulabat ab Gaspare Olorio, in spem Chaquensis Provinciæ intentu: constabat enim per Ocloiarum fines Chaquenses adiri posse. Captio expeditionis consilio, Olorius ipse & Ignatius Medina è Cucuensi urbe egressi, per abrupta montium iter facientes, tandem ad Ocloias penetravere. De quorum conditio[n]e facta indagine, reperire pacata indolis homines esse, Ariolorumque osores, & solo Christianorum Sacerdotum defecitu avitis erroribus implicitos: nec dubium videri, si nostrorum Mysteriorum magistros nancierentur, partibus Chititi omnes adhuc furos. In Sicaienâ primo regionis pago, gentis primoribus conciliatis, multos salutaribus undis expiavere. In aliis locis centum infantes, & adultæ gentis quamplurimos, Christianos fecere. Exinde Olorius ad Guisparas, & Medina ad Guarantes delati, propensos Barbarorum animos habuere. Inde per Homoguacatum terres non sine utilitate regressi, Medina profligata nimis laboribus valetudinem resecturus. Saltam delatus est: sed Olorius, curatis per Quadragesimam Cucuensisibus, Ocloias cum António Ripari Societatis Sacerdote repetens, omnem industriam in id intendit, ut gentem per viculos sparsam in unum lacum, commodiùs tradendis Catecheseos ergò, reduceret. Re divulgata, finitimi Caíquii, transmigrationem professi, undecimo ab Cucuensi urbe lapide sedem ponere cœpere, quibus pedenterim inreiores populi Sociorum invitatu accedentes, constracto templo, zedes suas in formam oppidi, magnâ Hispanorum approbatione, exere. Sic sexcenti Ocloiæ, suscepto Baptismo, magnâ Socinrum cutâ Christianum jugum subiære: quos interjecto tempore Olorius Ignatius Medina, pristinæ valitudini restituto, ex Majnruis præscripto, regendos instruendosque cunctumendavit.

MENSE Januarin trépidum nuncium allatum est, Mamalucorum Topicumque numeroſas cohortes per Caamum & Caagum, Ethnicorum terras Societatis laboribus destinatas, iter habere: iis in animo esse, abbatis Ethnicis, bipartito Urvaicenses, Tapenseisque colonias aggredi, & gradu facto totum Parana corrumpere. Igitur ad arma clamatum est: Didaco Alfaro, Sociorum omnium praefecto, ad justam defensionem omnium oppidorum populos animante. Ex singulis coloniis delectu habitu, ad Apostolorum Urvaicæ coloniam, quod hostis tendere videbatur, conditum est: cuius coloniz incolz, concepto medullaris metu, ad sylvestria latibula, desertâ imbelli turbâ, confugere. Quare cognitâ, aliorum Neophytrum auxiliariorum turma, suis viribus diffisi, inordinatim retrocessere. Interim imminiebat hostis imbelli Apostolicorum turba, cum Theresianis reliquiis in fugam effusæ, quam indubie abegisset, n̄ Didaci Alfari diligentia ad arietam fluminis partem transportata, qualecumque tutelam reperiser. Hac prædâ frustrati hostes, in Apostolorum & Sancti Caroli oppida vicinasque villas delati, Caapiensum, Caasapaguaquensemque quamplurimis vincula injecere, duabus coloniis unâ depopulatione cum grandi animarum jaætura vastatis. In Sancti Caroli oppido Societas septem circiter annarum spatio bis mille septingentos & triginta lepem adultos, necnon mille & sexcentos infantes: in Apostolorum verò colonia pari-

CAPUT
XII.
Apud Oclo-
ias oppidum
conditum.

Ocloiarum
conditum.

CAPUT
XIII.
Dei Caroli
& SS. Apo-
stolorum
Petri & Pou-
li oppidi à
Mamalucis
destrun-
tua.

Nomina
baptizato-
rum.

temporis

temporis spacio quinques mille octingentos & quadraginta-quinque adultæ infantilisque ætatis mortales, uti ex authenticis libris constat, summo labore ritè lotos, Christianis nominibus insigniverat. Sed ex tot mortalibus vix tercia pars ad alia oppida rursum reducta, adhuc tristissimæ calamitatis memoriam, mihi, inter eorum aliquos, dum hæc scribo, viventi, jugiter renovat.

CAPUT

XIV.

Poll. itera
ti pugnam
Neophyti
oppida de-
serunt.

Neophyti fa-
briæ pug-
nanti.

Mamaluc-
tum dolam.

CAPUT

XV.

Vad. forse
nd puga-
tar. & Dni
Nicolai op-
pidum cù
Ureniam
tetrahanus.

VASTATIS his oppidis, in Caatoënsim Caafapaminiensemque agrum vis latronum inebuit. Utriusque regionis incoleæ in altera depopulatione ad Parana transmigraverant: in quorum locum, redificari necumque oppidis. Tapensium coloniarum reliquæ succederant, ad quas tutandas mille & quingenti Neophyti cum armis ex variis locis evocati, Caaroënsi in agro hostibus se opposueré. Prælio facto, multis ex utraque parte vulneratis, & aliquot occisis, antequam debellarentur, nonnulli Neophyti terrore instigante fugientes, tanquam si victoria ab Mamalucis staret, more gentis, in signum deditioñis Caaroënsi oppidum incendente. Igne conspecto, & incendiis causâ cognitâ, consternati pueri feminæque amplissimam commiserationis materiam præbueré. Pacata plebe, Socii ad locum redintegrata pugna pergentes, spredo mortis periculo, vulneratis opea rulere. Miserabilis ubique rerum facies erat, seu moribundorum clamores, seu latronum rabiem spectares. Neuti parti victoria stetit: utrisque post prælium ad sua se recipientibus. Sequenti die imbellis turba è Caaroënsibus ruinis & imminenti periculo.educta, ad Caafapaguacuensem coloniam sexto lapide distantem. Sociorum curâ, transducta est: quem in locum milites nostri se retrabentes, de summa rei dum consultant, aliquor è Parana Neophytorum centuriz in auxilium advenero, admodum opportune: nam mox hostis ordinatâ acie se ostentavit. Ad pugnam descensuros Neophyti militari dignitate inter suos eminens, compotis verbis populares alloquens, monuit, ne certamen inirent avito more, sed Christianorum ritu. Pondus verba habuere: nam ubi ipse in genua se provolvit milites nostri exemplum sequuti, nomen Dei magnâ voce invocaberé. Neophyti omnes ante prælium expiati, Cacechumeni salutaribus aquis abluti, & multi cereis, piacularium Agnorum signis, tanquam saceris jamuletis, donati sunt. Mille & quingenti è nostris pugnam occcepere, tanto ardore, ut momento temporis militaria signa distipuerint, & luculentâ præda potiti, hostes retrocedere coactos, ad proximum nemus abegerint. Qui ad solitos dolos devoluti, ubi se palamenti munivere, noctu, ut credenter fugile, ignibus extinctis, summum silentium tenuere. Quâ specie decepti Neophyti, ad prædandum in eorum munitionem ire ausi, incaute temeritatis penam luerunt: nam hostes ex improviso explosis bombardis, uno è præcipuis occiso, & aliquot vulneratis, ceteros fugavere: qui inopinato metu consternati, periuaderi dicinde non potuere, ut hosti resistenter. Sed effusæ fugæ, plerique non ante constitere, quam ad Piratinensem agrum pervenirent. Reliqui, Didaco Alfaio adiungente, cœdem concessere. Sic hostes, summo Sociorum dolore, Caafapaminiensi & Caaroënsi regione potiti sunt: ubi haec tenus Societas suprà novem millia Barbarorum ad humanitatem Fidemque reduxerat. In hoc felices, quod plerique ad Paranam (uri suprà planum factum est) redificatis oppidis, antiquum Religionis decus tutionibus in locis adhuc conservent.

EX quinque oppidis Urvalencis Provinciæ trans ipsum Urvalcam positis, unum Piratinense stabar. Ex quo oppido, utpote hostibus exposito, Didacus Alfarus cù ipsius flumen imbellem turbam admodum opportuno tempore retraxit: nam non plures dies intercesserant, cùm exploratores nunciavere, Mamalucos ultiori præda inteneos, inter Caafapaminiensem & Caaroënsi agrum adhuc versari. Plerique Neophytorum, post nuperimum confictum, rati hostes in Brasiliam abiisse, posita belli curâ, oppida sua repetierant; quos revocare difficile erat: raptim tamen armati circiter mille Barbæ primis Mamalucorum impetuibus se opposueré, donec auxilia contraherentur: quinque horas pugna tenuit, & quarto fernè danno, octoginta ex utraque parte vulneratis, pauculisque desideratis,

Ditempto, primo prælio, hostes viam, quā nostris incedendum erat, cuspibus stravere, indubie nocturis, nō dolum excubiz eventilatiscent. Deinde ad alias infidias devoluti, comptam ornataamque mulierem, tanquam rubicinem emiseré, le-nociniis exoraturam Neophytorum nostrorum primores, ut armis positis se Mamalucis traderent. Sed explosæ etiam sunt mulieres insidiæ, non sine militari Neophytorum joco, holibus dueem fūminam exprobrantium. Paulò antequām hæc gererentur, Gabriël Chemombeus, præstigiator ille famosus, tractis secum aliquot Neophytis, ad Mamalucos transfugerat, optabatque novos Dominos insigni facinore sibi devincire: in quam rem intentus, conscius hostibus, ausus est proditor, quasi facti pœnitens, ad nostros redire: sed cum clam ad defectionem Neophytorum nostrorum primores sollicaret, vincula induere jussus, iteratæ perfidiæ pœnas luit, & aliquando resipuit. Eventilatis dolis, ad vim iterum hostes processeræ, ordinatisque copiis dextrum cornu Neophytorum, cui Nicolaus Nienguirus, bello & pace bonus, præterat, ferociter invaseræ: quibus facile nostri poterant, adunatis viribus, resistere, nō novi hominis, in sinistro cornu copias ducentis, malevolentia intercessisset. Is Nienguiro, quod se ad pellicem abigendam adcegisset, offensus, cognito adversum cornu periclitari, auxilium, ut fertur, submittere renuit, cum hæc voce. *Videamus, inquit, num Nienguirus tam bonus sit Mamaluci resistere, quam pellices abigere.* Quā proditione peracta, Nienguirus viribus impāt, paulatim retrocedens, victoriæ latronibus concedere coactus est: & nostri, effusâ fugâ, nō priùs constitente, quam Urvaicam transmittenterent. Hostes Divi Nicolai opido positi, trans fluvium non aut, in Casapaminiensem agrum captivos abegere. Sic Pirateniensis colonia insigni templo, & Neophytorum numero conspicua, ubi haftenùs aliquot capitum millia Societas ad Fidem reduxerat, cis ipsum Urvaicam, paulò infra Divi Xavæzii oppidum retracta, novas ædes templique reedificare coacta est.

His peractis, Parancensium & Urvaicensium primores, junctis consiliis, & vi-ribus, tantas, quantas haftenùs nunquam copias, ad ipsum Urvaicam con-traxeræ, eo fine, ut aut prædam recuperarent, aut holibus, si Urvaicam perva-derent, resisterent. Ttransmissio fluvio, ubi ad Piratienile desertum oppidum prima cohortes pervenire, in ipso templo litteras ab Mamalucis exaratas repetere, plena virulentis in Socios nostros opprobriis. Quibus spretis Neophyti, cognito, hostes Brasiliam repetere, duplicatis itineribus, non ante quicvère, quām in eorum conspectum venirent. Primi dæbus vario éventu præliatum est, sed semper ma-jori hostiū, quām nostrotum damno. Mamaluci ad nostros terrendos, occi-sum in bello Neophytam brachiis truncum, patenti in loco suspendere. Nostri è contra Mamalucum cädem infamia affecere. Cujus in vestibus reperta scheda fuerat, his fermè verbis inscripta. *Qui me gestabit, nec ab hostiis occidesur, nec ab iudicibus ad mortem condemnabitur, nec inexpiatus mori poteris; morientij, aderit Regina Celorum.* Sed ut fallentis dæmonis fôrē promissa, sic eventus ab authore non abertavit. In hoc rerum cardine mille & quingenti Neophyti, Perto Romero comitante, in auxilium ad properantes, tam hostium conatus infregere, quām nostros animavère: qui ubi tantisper curavère corpora, tanto impetu, cum aliis Neophytis, in Mamalucos fugam respectantes iovedi sunt, ut momento temporis magnum damnum intulerint; debellatumque fuisse, nō hostes munimentis ex palatione ante factis se sepissent. Unde eos Neophyti, subtrahit aliquamdiu com-moditate, & novis segmentis ereditis, ad prælium eduxeræ: quod utrimque æquali vulneratorum occisorumque numero, sed majori nostrorum consternatione com-missum est. His in rebus dum sunt, undecim Hispanorum, ducenris leucis è portu Boni atris à Prezore missorum, advento. hostes penitus animos despondere: nam ubi eorum operæ quatæ mille & quingenti Neophyti ordinatam in aciem explicati sunt, tantus horror latronibus incussus est, ut, desperatæ victoriæ, fugâque, ad infimas preces dilapsi, conditiones pacis sibi dari postulârint. Imperato colloquio, Didacus Alfarus, asperis verbis castigata præterita crudelitate, ex præscripto Boni-

Gabriël che-mombeus transfuga.

Divi Nicolai approum de-feruntur.

CAPUT
XVI.
Mamaluci
ab Neophy-tis fugatus.

Tepidissimum
auditas.

Ex Hispano-ram.

Mamalucis
dimicatio-
natur.

Sociorum la-
bore com-
mendatur.

Neophyti si-
deantur.

CAPUT
XVII.
Tapensis
Provincia
transmigra-
tione in-
tusum.

Decem oppi-
da Tapensis.

ss. Cofusa
et Damiani
incolae trans-
migrantes.

Christophori
Arenæ ad-
ferventes.

Christophori
Arenæ le-
bentes.

aëris Episcopi, anathema in eos contortit, jussosque jurare nec se, nec alios factionis suæ homines, ad Neophytorum oppida infestanda aliquando venturos, non sine Neophytorum indignatione, admicente totis viribus Hispano ductore, impunitos dimisit. Fugatis tautis hostibus, Didacus Alfarus latissimè excurrit in landes Sociorum, diu noctisque pro incolumitate gregis sibi commissi cruenta mortis periculo lesi exponentium, vulneratorum animos & corpora curantium, cibos sibi & vestes pro nutrientis vestiendiisque hominum miserrimi detrahentium. Quz quisque sigillatim hanc re fecerit, ne singulos appelleat, speramus pro dignitate scripta esse in libro vita. Dimisilis copiis, alia Mamalucorum cohortes trans Igalm destrutorum oppidorum reliquias praedabundæ colligebant, imminebantisque aliis coloniis, indubit eorum furor obnoxii, ni Provincialis, recens è Tucumania adveniens, per Paranam & Urvalcam nova Neophytorum contrahere jussisset auxilia, quorum fortitudine repellet hostibus, utcumque Tapensis res restitura est. Juvit Neophyti Ethnici Casiqui fidelitas, qui à Mamalucis capti, ausus est pro dolo, quali ad nos seducendos pergere veller, imperatâ veniâ, ad nos venire. Cujus indicio, Tupicotum cohors sub Duce Mamaloco oppressa est. Sed quamvis tesi se habeat, satis apparebat Tapensis oppida, sexaginta circiter leuis ab Uruacensisibus levigata, libidini Mamalucorum patere, ni de efficaci remedio provideretur. Cui rei consulandæ Provincialis Sociorum conventum indixit: è quo consilio sic discelsum, ut non ambigretur, Tapenses omnes perituros, si suo loco remanerent.

TRANSMIGRATIONE sanctitâ, Didacus Boroa Provincialis votum rovit Dominum, nihil eorum se omissurum, quz ad transportandam gentem conducere existimaret: & Socii omnem eandem rem intenti, industria, vires & consilium conferebant. Cum verò de loco, quò tot oppida transvehentur, ageretur, visum est Pattibus inter Urvalcam & Paranam situanda esse. Hi enim fluvii in eâ patte, in quâ plerisque Neophytorum coloniz sitzunt, exiguo quatuordecim leucarum intervallo divaricantur, sperabantque Socii vicinitate, & tantis fluminibus, quasi ingentibus fossis nemoribusque intercepta oppida facilius ab latronum infiltribus defendi posse. Porro in Tapensi Provincia, ut supra demonstratum est, Societas decem oppida fundaverat, è quibus, quatuor pñè bello sublati, sex adhuc magna ex parte supererant, quz simil transportare non erat facile, tenentibus Neophytorum Catechumenorumque quartaplurimis, patrum solum, etiam cum libertatis amittendz metu, certo longinquaque exilio prferentibus. Pedentim tamen res difficultima ad exitum deducta est. Initium transmigrationis sumptum ab aliquot Sanctorum Coifaz & Damiani colonorum centuriis, quos reluctantes impulsi nunciunt de vicinitate Mamalucorum, & authoritas Provincialis, Sociorumque, multis verbis demonstrantium, omnes indubiè perituros, ni fana & præsencia consilia caperentur. Injeclio itaque in partas zdesigne, inflammatoque oppido, ne spes reperendz patriz aliquando reviviseret, comitantibus aliquot Sociis, hilariter viam occcepere. Sed in trajectu Tapensem montium, labore deterriti, plerique alio dilapsi fuissent, nì egregia Christophori Arenæ industria intercessisset. Is faciliori semitâ montes transmisserat, cum cognovit Indos, quos ducebat, alii etiamtibus progressos, inter inaccessas faxorum asperitates hæsisce, obfirmato animo ultrâ non progrediendi, & more Majorum in vicinis sylvis sementem faciendi: ad quos pergera ausus, pñè animam exhalavit: nam identidem transvadandi erant umbilico tenus torrentes, & imperandæ annos arboribus spinosisque impediriſſime tupium crepidines: accedebat tempestas pluviosa tonitrus fulgetrisque formidabilis; necon solitudo inter paſſim occurrentia ferarum spelæa horribilis; & super has res sollicitudo metusque amittendigregis, urgente Christi caritate pñè intolerabilis. Noctu suspenderat è duabus arboribus lechulum pensilem, ad aliquam quietem capiendam: sed ventus unam ex arboribus eradicationem, in ipsum derubavit, indubie perituron, ni, protegente Lælo, latus cadentis arboris inter duos ramos hominem excepisset. Pauculi comites tot difficultatibus exacerbati,

Parrem , tanquam malorum suorum causam , fugillantes , acerbis minacibusque verbis identidem proscindebanr , indubie in violentum factum prorupturi , ni Celum exacerbaros utcumque mitigasset . Optabat Christophorus , pñè jam exanimatus , mori ; sed mox recurrente ergatot animas Christi sanguine redemptas amore , majoribus etiam cruciatibus se offerens , ex eis qualibuscumque viribus , ad quæ sita latibula penetravit : non sine magno animarum iuero i nam plures infantes , adultosque in ultima ægreditudine baptizatos , ad Cœlos transmisit . Transfugis vero omnibus dicendi vi perfusis , ut se sequerentur . Ubi ad plana venire , cum inedia ad feedas & cicas adigente certandum fuit . Transmissio vero Urvaicā , sycophantatum ludibriis dementati , ulti progrederi pertinaciter tenuere , palam objectantes , se è patria à Patribus Societatis eo fine educi . ut Hispanis pro mancipiis traderentur . Nihil diu profuere Sociorum obsecrationes , donec in sycophantias animadverteretur . Per tantos labores tandem ad alterum Patanæ littus , inter Laureranam & Putificaz Virginis colonias , deducti , vicinorum populorum operâ constructo templo , retenuto Sanctorum Cosmæ & Damiani titulo , oppidum reedificavere : ad quod incolendum deserti oppidi reliquiz , Adriano Formoso & Joanne Safatello duotoribus , per easdem fermè difficultates educta sunt . Ex hoc oppido , præter nonaginta quinque pueros , duecenti & duo adulti , Christo per Baptismum , hoc anno , accedisse .

SE longè difficilior fuit Ararianorum , seu Nativitatis Virginea oppidanorum , transmigratio . Hi superioribus mensibus , partim rebellaverant , partim lartronum periculis se subtilantes , transmissio Urvaicā , medio inter Mariz Majoris & Divi Xaverii colonias intervallo , novas sedes posuerant . Qui rebellaverant , sylvis patris se tutantes , ferociter Sæciorum confiliis reluctabantur , donec transmigratione sanctitatem , tutelam diffidentes , Provinciali se susterent , præterit diffidentiam venientem postulant . Quà non zgrè impetrata , cò deducuntur , ubi eorum populares seminetem fecerant . Eo in loco novum oppidum (cui ego aliquando per triennium opellam meam contuli) sub nomine Principum Apostolorum fundatum est . Porrò ex Ararianis hoc anno quadringentos & quinque , magna ex parte adulitos , Societas Christianis addidit . Eadem fermè fuit Divz Annæ incolarum fortuna , nam quodd trans Igam positi essent , adventu Mamalucotum hinc iude dípersi , oppidum suum partim deseruerant , partim avitis sylvis se abdiderant . Ad hos Augustinus Contreras missus , quingenta fermè capita colligit , qua aliis juncta , tantum numerum consecrare , quantus sufficit ad justum oppidum reedificandum ; quod ad Urvaicæ primùm , deinde ad Patanæ littus positum , haetenus feliciter perseverat . Itaquatiani Sancti Josephi incolæ etiam quàm alii ferocius telustri sunt . Tandem tamen , admittentibus Petro Romero & Josepho Cataldino , ab iis impetrarum , ut vellent transmigrare : quibus ad novam sedem ponendam inter Corporis Christi & Sancti Caroli colonias sylvæ Paranenses designantur sunt . Nec parva felicitas fuit inter turbas , præter nonaginta-novem infantes , sexaginta & junum superè ducentos adulitos , potuisse facto Fonte lavari . Dum haec aguntur , Sancti Thomæ incolæ (apud quos , dum hæc molior , dego) inflammato oppido , partim terræ , partim secundo ibicuito , & adverso Urvaicā , duotoribus præfictum Ludovicu Ernorio & Emmanuelu Bertotio , adipsum Urvaicam , decimo-quarto infrâ Conceptionis oppidum lapide , constructis ædibus , feliciter quàm alii confederare : nam quamvis sub initium transmigrationis auxilia vicinarum coloniarum eis defuerint , tamen procedente tempore , ob vastitatem adjacentium camporum pecori alendo & feminibus jacendis idoneorum , multas commoditates præ his perceperè : adeòur , etiam dum haec scribo , post tot rerum & temporum adversitates , quater mille capita compuerentur . Ex hac gente , hoc de quo scribimus anno , quadringenta & octoginta capita Christi partibus addita sunt . Sancti Michaelis colonus Didacus Botoa Provincialis è patriis fedibus , cum aliarum coloniarum reliquis , ad Urvaicam transmigraturos , in quibus ter mille & quadringenta capita censabantur , eduxit , & aliquousque deduxit : donec , transmissis montibus , ad plana perveniret . Inde enim ad præcedentes turmas juvandas , duplicitis itineribus progressus , more Ducis , omnibus confilio , incita-

CAPUT
XVIII.
Transmis-
sio in-
tra-
colonias.

Arariani
transmigrati.
Oppidum
fundatum.
Ex Sanctis
Anna et
Carlo.

Ita in tra-
guianis.

Ex Sancti
Thomæ in-
colæ.

Nomina colo-
niarum Dicitu-
rachæsis.

meneo &c, ubi opus erat, induitā qualicunq[ue] severtatis personā, adfuit. Sancti Michaëlis incolz, paulò suprā Conceptionis Immaculatae coloniam, sedem novam fixere, quorum hoc anno ducenti & nonaginta-quinque adulti, & octoginta-novem infantes, loti sunt. Ex Theresianis Itapuam translatis septingenti & nonaginta capita, ut aliorum oppidorum proventum sileam, Christiana facta sunt.

CAPUT
XIX.
Transmi-
grationis
difficultates
describi-
tur.

Oppida re-
adficantur.

Trecenta fa-
milia rede-
muntur.

Reliquiae
transmigra-
torum appi-
decimamini-
tio.

Caro cap-
tuendi.

Quid poterit in itinere sexaginta septuaginta ve leucarum, per sterilem solitudinem, in deducendis rot mortalibus omnium rerum elegantissimis, Socii toletaverint, quia in omnibus ferè paria sunt, sigillatum enarrare supercedeo. Nullum videre erat Socios ipsos infantibus succollare, qualemque ciborum cupidas sibi demere, filios, quos in Christo generant, omnibus officiis procurare. Satis constat, his adjumentis duodecim circiter capitum milia sine gravi domno, desideratis in via pauculis, partim ad Paranam, partim ad Urvaicam concessisse. Quod ubi pervenire Socii; longè majori labore oppida redificavere, quam olim in Tapenu Provincia construxerant. Præterea ad lementem tot mortalibus faciendam, de novo deturbat sylvæ, semina ingenti difficultate conquista, boves magnis expensis coempti, templo & ædificia constructa, aliaque præfita sunt, quæ reformandis coloniis opportuna videbantur. Post transmigrationem Augustinus Contreras, trans Igaim delatus, in destructorum oppidorum ruinis circiter trecentas familias, partim Ethnicorum, partim Neophytorum, collegit, non sine capitio periculo: nam eujusdam Neophyti temeritate, quasi clam cum Mamalucis colluderet, apud primores gentis fufpicioſus redditus fuit. Sed Contreras sycophantæ calumnijs explodens, rursus congregata gentem, priditionis metu dissipatam, prosperè conciliavit, reduxiisque. Interim Provincialis animum adjectis ad eorum populorum reliquias componendas, qui ante sesquiannum Mamalucorum furorem evitantes, in Caaroensi & Caafapaminiensi tractu constituerant: itaque rem ordinavit, ut Iesu-Marianorum partem Ibitiraquani adjungeret, aletac vero partem cum Sancti Christophori, Sancti Caroli, & Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, residuis capitibus, trans Urvaicam, paulò super Sancti Michaëlis oppidum collocaret: ubi ædibus & templo constructi, sub nomine Sanctorum Martyrum Japoniz (apud quos ego, quamvis tantâ exercitatione indignissimus, per multos annos elaboravi) haecenüs feliciter persistunt.

CAPUT
XX.
Neophytis
Europa
arma con-
ceduntur.

INTER hæc Didacus Boroa Provincialis, ab Paranz & Urvaiez Casquis rogarunt, ut veller imposterum consulere tot miserorum capitib[us], furor hostium expositissimis, nisi bombardæ ferreæ concederentur: Nam quomodo, inquietabant, nos audi contra armatos ferrarij, aut soffulta vestimenta gerentes, prælabimur? quomodo nos arundinis sagitijs, quorum ferè innatis illius est, tuebimur; si hostes ex longinquæ sclopetis, ignem plumbumq[ue] vomentibus, nos invadunt? dentur nobis aquila arma, & promemus animos hostibus parer: ostendemurj, tantam nobis inesse vim ad defendendum uxores filijsq[ue] nostris, quanta Mamalucis ad mancipia conq[ue]renda cupiditas inest. Hæc Barbari. Scd longè graviores causis movebant Provincialem, ut veller conquerire indefensæ genti æqualia Mamalucis arma: nam lati apparebat nusquam hostes quietiores, donec ombrem Americam Australem Indis evacuassent, timendumque erat, nil obuiam irerur, ne, rupræ aliquando inter Lusitanos & Hispanos pace, in Peruviam ipsam infesta arma inferrent. Quare cum ex Hispaniæ magnorum virorum, Regias partes agentium, litteras receperisset, quibus monobatnr, remedio miserrima gentis & futuris rebus prævideret; omnem deinceps modum adhibuit, quo sclopeti impetraret. Quamvis igitur Prætores Regii civilésque Magistratus obtenderent, nullis adhuc Indis ob periculum rebellionis in Americâ concessum fuisse bombardarum usum, tamen perpenitus rerum momentis, tandem in sententiam Provincialis pedibus manibusque euntes eas concessere. Quam facultatem Senatus Chuquisacensis Regius, & admittente Antonio Ruiño, amplissimo diplomate Rex Catholicus, magno Americae Australis bono adprobavit. Igitur statim coempti confessaque bombardæ; cæ lege Neophytis permisæ sunt, ut ur-

Gente bello iis utearentur; pacis verò tempore, tumultum vitandorum erat, sub ierà sevarentur: & haec multa commoda tempore belli percepit esse reperto: certumque est, latrones non ita ut ante fuisse grallatos. Atque, ut sua cuique laus constet, nemini dubium fuit, Didaci Borox Provincialis zelo, authoritati, consilio, laboribusque, Tapenium & Urvaicenum libertatem magnâ ex parte deberi, sine quo Indi nec transmigrationi assentissent, nec arma ad eos imposterum defendendos impetrata fuissent.

POstquam Provincialis abit, & exploratores nunciavere, Mamalucos cura prædâ in Brasiliam revertisse, Didacus Alifatus delecto fidissimorum Neophyrum habito, aliquor Socios ad destrutorum trans Urvaicam oppidorum ruinas, Tapensemque Provinciam, destinavit, indagatores omnia fugitivorum receptacula, dispersaque Iuporum metu oves ad ovile Christi postulonimè redacturos. Primi movere Franciscus Ximenius & Philippus Viverus. Hic in Caçapaguaõensia, Caapietisque regione persistens, bis vix mortem evitavit, intentatam ab Indis, suspicione corruptis: quos noster Philippus reconciliatos cum aliis mortalibus Christi partibus addidit. Ximenius ad Sancte Theresie destructum oppidum cum Antonio Bernal coadjutore ausus progrederi, qualitercumque animarum messem invenerit: nam vetulos verulasque, pro inutilibus ab Mamalueis derelictos, latribus eduxit, factaque vicinorum nemorum indagine, aliquot capita, tanquam post copiosam messem pauculas spicas, magno animi gaudio collegit, & ad Philippum Viverum tediens, utriusque regionis legemet, trecentis animarum manipulis constantem, ad Itapuanum oppidum ambo reduxere. In hac expeditione notabilis fuit Emmanuels Neophyti, Sociorum comitis, caritas, qui sèpè per plura millaria agros in humeros sublatis boni Pastoris exemplo portavit.. Temestri elapsi idem excusores eodem se conferentes, nuncio de Mamalucorum regressu accepto, ultra Cataroëensem regionem progrederi non potuerunt: unde sexaginta capita à latibolis etiù ad Christi caugas retraxeré. Interfecto tempore Franciscus Ximenius, Petrus Mola, & Gaspar Serquiera, vetius Tapenses montes delati, confectis in itu & ceditu centum circaret leuis, cum prædâ octoginta Barbatotum redire.

SU id tempus memoratur etiam Antonii Palermi ad superioris Parane sylvestris populos expeditio, ad quos non facilis erat aditus, quod longissimo tractu, intactis sylvis, ingentibus axis, & præcipitiis tutarentur. Postquam tamen Palermus octoginta citiceris Neophyti comitatus, post octiduanam navigationem, ad proxima Mondai in Parana se exonerantis loca cymbas applicuit, omnem deinceps curam ad superandum præcepit, viamque per spississimum nemus sternendam, adhibuit: quo in opere octo diebus positis, indagationi ludorum deinceps ipse insudavit. Post septimum indagationis diem, indicio latibolorum accepto, primo conarunt duo tantum Barbari in manus venire, qui statim Neophyti sponte dñe, si eis viz duces sequentur, fore usquefrequentes homines repertirent: quod dum nostri incaute pergunt, illorum unus, lethaliter ex insidiis confosus, interiit. Interni cæteros Ethnicorum pagos fama de Palermi consilio pervadens, plerosque ad fugam perpulit: adeò ut ex magno numero centum solummodo & quinquaginta capitæ se Antonio Palermo tradiderint, è quibus statim ipse quinquaginta-septem infantes factis aquis immersit, cui tantilla præda pñè lethalis fuit. Nam repente ora tempestas Parana adde stœde perturbavit, ut plerique autumarent, omnibus pereundum esse. Barbari Ethnici, corporibus salvandis intenti, in postremis animarum curam stolidè ponebant, & quia defectu Catechelos Baptismo non idonei erant, Palermus, spredo propriez vite periculo, altâ voce pronunciabat nostræ Fidei Mysteria; nec audiebatur à Barbaris, metu mortis pñè examinatis. Cum verò Palermi navigiolum jamjam submergendum, crescentibus fluctibus, crederetur, Indi duo, & puer unus metu submersionis, ut sit, cum ita brachis illigarent, ut omnem modum scelē liberandi subtraherent: quo in periculo dum versatur, eximia

Universi orbis
diffusionem ac-
tivitatem,

CAPUT

XXI.

Post trans-
migratio-
nem fugi-
torum re-
cepimus
indagatorum.

Thomasi Pe-
lerinorum.

Bonum fuga-
torum.

Ei obligatorum.

CAPUT

XXII.

Expeditio
ad sylve-
stres Para-
ne popu-
los.

Expeditio
difficultas.

Neophytes
mutilatus.

Antonius
Palermus
pianus et san-
ctus baptizatus.

Nomina fuga-
torum.

fortitudine Neophyti cymbam per fluens mari similes , navigio pñne submerso admovebæt ; in quam descendens Palermus , ad littus applicuit , cæteris natazione , aut aliis adminiculis , è naufragio sese eripientibus . In littore Ethnica mulier , viperæ mortuæ lethaliter fauia , nostris Mysteriis imbota . ad Carlos , ut spes est , post fuscatum Baptismum , evolavit . Reliquos ad oppidum Christianis monibus & Sacramentis instruendos Palermus reduxit .

CAPUT
XXIII.
Itatinenses
varii cal-
matio-
bus afflantur.

Mamalucis
pannatur.

Trofia Van-
furkis peri-
cula.

CAPUT
XXIV.
Socii per
Tucumaniam fu-
erunt ex-
currens.
1639.

Quindecim
Ethnicorum
cafa ad Pe-
drem folia-
tissimum.

CAPUT
XXV.
Ocloiarum
oppidum
traditor
Franciscanis.

A蒲蒲 Itatinenses etiam cuncta turbabantur , Mamalucis , ceu amphibia ani-
malia solent , fluvios terrasque omnes infestantibus . Duo oppida in ea re-
gione ab Societate posita , propter concatenate mala , suis temporibus denatratæ ,
diu nuraventur quibus accessit hac tempestate novus bellum metus ab prædonibus
illatus , ausis iterum , prætergrefo Parana , ad proxima Paraquaria loca sese effun-
dere . Et jam abegerant Neophytorum nostrorum manipulos , indubie parcum eum
cæteris fortunam experturos , ni Sociorum vigilans cura eorum conatus infregisset ,
& Cœlum manifestis pennis animadvertisset in larrones , quorum plurimos fulmina
eineravære , morbi exanimavære , fluorina hausære , tyrides devoravære : adeò ut
per paucitatis malis superstites , prædicta spoliati , Brasiliam reviserint . Dum Pater
Justus Vanfurkis , ab Vincenzo Badia Socio optimo in subsidium missis adjutis ,
unum è duobus oppidis in meliorem locum transference contendit , pñne mortem
invénit , intentatam ab Casiquio minaci vulu in eum arma moliente . Defensio
Vanfurkii fuit , nudatum peccus ferire volenti opponere : quæ constantia ferocientis
impetus retrusus est . Igitur ambo Socii utrumque oppidum utcumque reformavære .
Sed , si vera volumus noscere , bellum metus , pestis , indeles Barbarorum , aëris incle-
mentia , famæs , & aliorum series malorum , omnia tursum mox deformavære , ali-
quam stabilitatem habitura , cùm sequenti anno auxiliares Socii eò penetrabunt .

AB Cordubensis Sociis ad fluvios , quos Primi , Secundi , Tertiæ & Quarti
nomine , ab situ nuncupant , solitæ utilitate excusum est . His in locis reperti
multi Neophyti , dæmonum spectris vexari . Unus inter alios , dæmons succubo
utens , narravit Sacerdoti nostro , per viginti nefandæ turpitudinis annos , nihil se
ab infami Adonide , multa licet promittente , præter vilem ex lana togam accepisse .
Facta exhomologè , ad partes liberalioris Domini transiit . Idem Socius deferris
in locis reperit quindecim Ethnicorum casas , ex corio confectas , apud quos Christi
imaginem manu prætendens , de genibus adeò potenter verba fecit , ut omnes , adora-
to Deo , baptizari postularint : infants sacro Fonte loti sunt : sed adultæ gentis
capita in conflantibz experimentum diffiri debuerunt . Alio in tractu apud Hispanos
graviter dissidentes concionans , ad impetrandum pluviam , siccissimis agris omnino
necessariam , supplicationem instituit : quæ peracta , ad auditores convertitus , signi-
ficavit non videri sibi Cœlum votis obsecundaturum , nō odiadeponerent : odia pos-
itis , indubie postulata concessurum . Mirum diu ! postquam frequentes coram
Concionatore dextræ & oscula , in signum redintegratæ amicitiaz , sibi præbuere ,
sequenti nocte cœlum largiter pluit .

GASPARI Oſotius , authritate Episcopi , ad Chaquensem expeditionem viam
sibi sternere volens , Ocloiarum oppidum ab se constructum , ex Majorum
præscripto Ignatio Medinæ regendum tradiderat , perrexissetque in perficiendo
opere Societas , ni ex inopinato Franciscani Patres reclamassent , dicitantes , ab So-
cieta Jesu in messem suam falceri immitti : id autem dicebant , quod præteritis
temporibus Ocloias ad Fidem primi sollicitassent , coquæ jus ad eos regendos præ-
tendarent . Prætor & Episcopus Tucumanensis re cognitæ , ab Franciscanis postu-
lavære , ne le intempestivæ interponerent Sociorum Jesu consilii ; differtent tan-
tisper , importunam interpellationem Chaquensem eupintissimæ expeditioni forrè no-
cituram ; rebus in novâ Provincia stabilitis suum cuique jus ex æquo & bono man-
satum . Verum cùm tantorum virorum postulatis Franciscani Patres retragaren-
tur , & litem ad Senatum Regium Archiepiscopumque referrent , Didacus Boroa-

Provincialis, pacis amans, Ocloias Societatis operā ad oppidum reductos, incredibili Barbarorum dolore, zgerimè se ab Sociorum curis expedientium, Franciscanus concessit.

IN TERRAM Gaspar Osorius, & Antonius Riparius non ita pridem ex Italiâ ad vectus Societatis Sacerdos, Sebastiano Alarcanio Paraguariensi adolescentē Religionis nostra candidato comitante, per Ocloias in Chaqueñam Provinciam aditu frustra tentato, ad Cucuilensem urbem venerant, unde novo Provincialis mandato, & reculis ad conciliando Bartharos instructi, iter sine viaz duce aliorū tentavere. Ibant ferè pedites pet sylvas & invia faxeta, adeò difficulter, ut annosse arbores & spineta paſſim deturbanda forent, quod progredi posset. Ex itinere Ripario in sylvis, tygridum & ferorum hominum insulibus obnoxios, relicto, Osorius Cucuilensem urbem via ducem quæſiturus repetit, quo reperto, atens internā quādā vi impulsum, ne vellat tantisper differe expeditionem, reclamantibus Hispanis, rutiū sedat in viam: & ipse Riparius obviis quibusque affirmabat se ad Martyrium properare. Ambo quotidie summo mane in altari porrati faciebant: In itinere occurſantes Indos Catechesi informabant, datis munificis, quotquot poterant, ſibi conciliabant, quorum aliqui ē Palomorum gente. & ex alia natione, quos Hispani Labradillos, ſeu Pintadillos vocant, eis adhæſerē. Et quia viaticum post aliquor dietum iter deficere cœperat, Osorius Sebastianum Alarconium ad Cucuilensem urbem in comitatu Labradillorum remisit, qui, instigante dñe mōne, ſecundo ab diſceſſu die, in Religionis odiū, Alarconium ſedē trucidarunt, devo- ratisque, ut fertur, ejus carnis, crano in crudelitatis trophazum aſſumpto, ad locum, ubi Osorius Ripariusque pernoctabant, iterandi particidi ergo, diſſimu- lanter redire.

CAPUT
XXVI.
Gaspar Oſo-
rius & An-
tonius Ri-
parius ad
Chaqueñam
Pro-
vinciam
pergunt.

Sebastiano
Alarconum
ab Barbari-
nallus.

NOꝝ defuit qui de périculo necis utruoquē admoniceret, maluere tamen eam religiosè p̄zestolari, quām fugere. Veniant, inquietant, & pro verbo Dei ſideliter predicato necis nobis rependant, futuram ad beatitudinem viam. Intempeſta nocte, particidae ſarcinas, ſupra quas Socii ſomnum capiebant, & altare portatile, violenter diripiunt, quo ſigno inferendz necis accepto, reliquum noctis inter preces & confirmandoſ mutuò animos piè tranſegēte. Sequenti mane ambos nomina JESU invocantes adorantur Barbari, & primo impetu Osorium clavā proſterunt, ſecondo Riparium, & detruncata utriusque capita in viatoris ſymbolum pro more gentis jaſtabundē effertur. Sunt qui aſſerunt, idē ab devorandis cadaveribus Antropophagos abſtinuisse, quod aliud religioſe inediæ uia nimiū ma- era forent. Dilapsis patricidis, Indi Parrum comites, deſectū instrumentorum, non homavere corpora, ſed ſati habuere contra ferarum & avium rapinas; ſuperpoſitis arborum ramis, tumulasse. Mox Saltam, Hispanorum urbem, redeuntes, ſeriem patricidiū civibus narravēt: tum verò habita fides eſt amborum diſtri, ante diſceſſum obviis quibusque affirmantium, ſe ad Martyrium pergere. Saltenses ci- vies utrique patentavere, majori luſtu, quām pompa, quam addidir in Tucumaniz Metropoli Melchior Maldonatus Episcopus, ſolemni ritu iusta perfolvens, & per totam diocesim idem fieri p̄cipiens. Sacer Panegyrista ē Franciscanorum Ordine ampliſſimis titulis utrumque commendavit. Hieronymus Delgadillus, Theologiz Magiſter, Ordinis Prædicatorum, coram ipſo Episcopo pro conceione Martyres appellaſſit. Episcopus ipſe in ſeriem illatæ necis riū inquiri iuſſit, ſatisque conſtat ambos ab Barbaris trucidatos, quòd Sacerdotes, & Christianz legis doctores eſſent. Franciſcus Guichius, Indus, affirmavit, ab duobus Palomis ſe didicisse, Gasparem Osorium, ſacerdotali amiſti & ſplendore celeſti circumdatum, quotidie Barbaris in patricidiū loco ſe oſtentare, & decemcito et alterius faſtioni Indos ad viſendum oſtentum ed ire aulos animam exhalafſe: patricidas verò omnes intra breue tempus ſacrilegum ſccluſ morte lufiſe. Sed ejusmodi titulos & portenta ſeveriori examini teliquo, nam mei muneriſ eſt fideliter accepta, juxta authotum fidem, narrare, non aſſerere, quando ob levitatem teſtium non ſatis probantur.

CAPUT
XXVII.
Gaspar Oſo-
rius & An-
tonius Ri-
parius tra-
cidantur.

Indos utrius-
que patricida
trucidantur.

Episcopum.

CAPUT
XXVIII.
De Gaspare
Oserio me-
morabilia.

Spiritu religio-
sa viraera.

Afflitti corporis flu-
dum.

Fervor.

Zelus am-
matus.

CAPUT
XXIX.
Antonii Ri-
parii vita.

Zococencia.

Pietas.

Erga Oliu-
Xaverium
affiliata.

GASPARI OSORIUS VALDERAVANUS, quatuor vota rite professus, nobilis sanguine Villavega in Castella veteri natus, admodum juvenis Societatem iniit. Religiosarum virtutum amans, castitatem planè Angelicam coluit. Rebus in arduis obediens assuetus, id assequitus est, ut usque ad mortem obediens fieret. Etiam dum Collegiotum Rectorum ageret, gossipinâ veste prodibat in publicum. Diu usus est galecto male interpolato, & supremâ parte alutâ concocto. Viha quæque munia obire, inter primas delicias reponebat. Brevem lompuum, nunquam nisi supra stratum ex cannabis contextum, aut corium Sole daturum, capiebat. Cervicali lapideo etiam æger uti repertus est. Flagellis cuspidatis spicè in corpusculum usque ad sanguinis profusionem sivebatur. Multoties inter arduos vias Apostolicæ labores cilicinam vestem induebat. In per vigiliis Beate Virginis, pane & aquâ contentus, ab eætatis obsoniis abstinebat. Ex quo iudicata cum Deo familiaritate famam concipiebat, quas in publicis privatisque colloquiis, magno fervore & animarum utilitate, ipargebat; adeo ut aliquando via gravis Dominicani Ordinis, audiâ ejus concione, ob fervidum dicendi modum, cum altâ voce Apostolum appellârit. Sanctitatis famam apud omnes collegerat, inde natam, quod sui non negligens, omnium salutem intenissimè procuraret. Rioz Rectoris officio fungens, factâ ad vallem fertilens excusione, plures mortales Baptismi, & aliorum Sacramentorum collatione, magno labore, ex damnis unguibus erupit. Primus ipse Chaquensem provinciam ante aliquot annos tentavit, & iterumque eam aggressus, non desistit, donec tertio conatu, illustris mortis palmarum adipiscetur. Novum idioma, pro lubi- genda Christi imperio Tobarum natione, didicit. Tonocotanâ lingua, quantum sufficiebat ad instruendam gentem, utebatur. Quiscoam percalluit. Octoiarum sermonem ad lexicon tedeget. Quamvis de nulla te ardentiùs cum familiaribus ageret, quam de procuranda animarum salute; tamen ubi sermo incidebat de ad- cunda Chaquensi provincia, torus igneus erat, & quandoqne, quasi sui impos, ex abrupto cotam Sociis subinde subtiliens, in has voces prouincebat. Sic sic, inquirebat, Chaquenses mei telis aliquid me impetrant, sic clavâ percussent, sic membra dis- serpent. Inter quas voces, & particidarum imitamenta, gloriose palmarum adipiscendit velut cettus, cœlestibus liquefcentis deliciis. Cœchum vertice ferre sibi videbatur. His desideriis incensus ex Hispania venit, hac vota per tot annos variis in munitione fovi, donec ætatis quadragesimo-primo, Religionis vigesimo-septimo, optatis potiretur,

ANTONIUM vero Ripatum Casalmuranum in Cremonensi agro non ignabile oppidum feliciter genuit. A püs & honestis parentibus liberaliter educatus, suorum popularium amores ideo promeritus est, quod nullus aliquando temperus sit, qui vel minimam noxam in eo annotaret. Nusquam eo præsente coztanei aut sunt procax falaxque verbum effutte. In Societatem receptus, tantam adeptus est innocentis animi famam, ut passim de eo, quod olim de Divo Bonaventura, dictaretur, nempe talem videri, qualis esset, si Adam in eo non peccasset. Tyrocinio religiosè expleto, humaniores litteras partim Mediolani, partim Savonæ quadriennio docuit, discipulorum quam plurimos Religiosis ordinibus adscripsit. Mediolani sacrarum litterarum studio vacans, subministrum egit. Ad Corfuciam insulam ideo mitti cupiebat, quod plerosque Socios ab hac insula infalubritas aëris absterret. Paraquariam Provinciam adeptus, quavis datâ occasione, Martyrii desiderium extromebat: eo omnia religiosæ vias momenta, Corporis afflictiones, & Divorum Tuteriarum suffragia, refecetebat. Animæ suæ curatibus affirmare solebat, nihil se frustra ab amantissimo Magne Virgilio sponso aliando flagitasse: pronumque est credere, tanti Patrooi meritis glorioz mortis occasionem cum impetrasse: certè propalabat, Divo Josepho adnitente, Chaquensem provinciam ecclitùs sibi fuisse assertam. Matcello Mastillo, ad Orientem navigaturo, ideo charus in Europa fuit, quod Franciscum Xaverium singulari affectu coleret. In navigatione Indica ejusdem Divi Iaphanotheca in mare immersa, magno vectus stupore, periculosa tempestatem sedasse credita est, in cuius

beneficii

beneficii memoriam voto concepto, benefici Divi pervagilium sacrâ inediâ deinceps celebravit. Sextis feris recurrentibus, Christi paenitentis memor, pane & aquâ contentus, ab ceteris cibis constanter abstinuit. Quoties Chaquentem provinciam nominari audiebat, aut labores pro animarum salute exanthlados animo revolvebat, mens ejus insolitus deliciis perfundebatur, quas dissimulare impotens, in familiari congressu, magnâ verborum sinceritate, Sociis explicabat. Osorio & Ripario interfecit, multi Socii eandem provinciam ambierunt, tum demum per viam futuram, cum celum aspiraverit.

SALTENSE Collegium Rectorem suum Joannem Cerecedam luxit, Apostolicis excursionibus, Alcoeticis institutis, Religiosis viri utibus, Tyronum diuturno magisterio, & morum innocentia, in primis commendandum. Mortui pedes venerabundi cives osculati, ejus reculas, tanquam viri Sancti, ab nostris enixe postulavere. Sed longè adhuc majori Sanctitatis famâ ibidem elatus est Gonsalvius iuste, rerum externarum adjutor, ab Nierembergio inter illustres Societatis heroës jure meritissimo relatus. Olim è Gallegia, patria sua, in Americam navigans, per plures, deinceps annos in Chilenis regno pro Rege Catholico militavit, nihil militis habens præter arma & generositatem, cetera Religioso viro persimilis. Quantum permilitæ leges licebat, sacris mysteriis, religiosis colloquis, & concionibus aderat. Quadragesimo circiter ætatis anno è militia Regia in Societatem nostram transcriptus, religiose vitæ periodos omnes per viginti circuer annos constantissime percurrit. Veste & calceis ad sui despicientiam utebatur vilissimis, maleque farris. Nec mensam, nec cubile, nec sedile unquam habuit. Super obvia ligna subdio, aut alibi, levissimum somnum carpebat. Nusquam adduci potuit, ut Sociis in triclinio assideret. Amotis mensis, ciborum reliquis stans, tanquam vilissimum mancipium, vescebatur. Ruti degens, quamvis corpus diuturnâ solfione fatigaret, præter panem & poma nihil edebat. Sed quod panè fidem excedit, per octodecim continuos annos ab omni potu in mensa & extra mensam abstinuit, ad eò consilanti proposito, ut ne guttam quidem aquæ, ardente maxime in regione calidissima Sole, nec fanus, nec ageradnisi esset. Ne iuuenium quidem sorbebat, contentus melonum aliquotius pomorum cortices, aut alias amotarum membrarum quisquillas, rodere. In castigando corpore vehementissimus fuit. Ingenti ulceri, ad forsan carcinomatous subinde latere renascenti, non aliquid remedium adhibebat, quam candentis ferri, aut ferventis tegulæ, admotionem. Cum vero per id ulcus costa putredine corrupta eminens perniciens minaretur, quasi nihil hæc pars corporis ad se pertineret, ferro rescindi inexperti mancipii manu jussit; perficuisseque exceptam carnificinam, si fortuitus unus è nostris superveniens, certum vitæ periculum avertisset. Quidquid ab exercitiis manualibus nanciscebatur otii, exorando Deo, aut piorum libertorum lectioni, flexis genibus, tribuebat. Aliquando caelestis gloriæ species ei objecta est cum indicibili animi gaudio, inde orto, quod interim vocem audierit, afferentem eum è gloriâ æternum potitorum. Conscientiarum fuarum curatori triduo ante mortem fanè affirmavit, per multos dies visibili specie Christum, ejusque matrem, corporeis oculis coram spectasse. Nec hæc ostenta abludebant ab ejus vita, castitate, animi demissione, charitate, & ceteris virtutibus ornatisimia: adeò ut hæc provincia inier precipua sua decota Gonsalvium nostrum numeret. Ex Saltensi urbe solito fructu excursionum est. Cucuensis urbs, ab Emissariis Sociis exculta, honoratis litteris Provinciali gratias agens, oblatâ grandi pecuniâ, foundationem Collegii enixe postulavit: sed in presentiarum abunde urbi, non admodum populosor, consultum iti visum est, si temporariis excursionibus adjuvaretur.

INTRAM Paraneses Urvaicensisque Socii, partim recondendis oppidis, partim explorandis latronum consiliis, operam dabant. Et quia parum fidebant Neophytes, plerumque vanis metibus obnoxios, aut non fatis constantibus, Didacus Alfatus sic curas parsitus est, ut bini Socii trans Urvaicam mutatis vicibus delatani, quid hostile appareret, explorarent; & si quos errabundos Indos per campos

CAPUT

XXX.

Joannis Cerecedam & Gonsalvii Iuste virutes.

Gonsalvi Iuste patrum.

Militia.

Affinitas.

Confidatio per officia, etiam animis ab omni potu abstinentem.

Corpus affiliale.

Caedae favore recipi.

curulisq[ue] urbis Societas in fidem potuit.

Non impetrata.

CAPUT

XXXI.

Didacus Alfarus ab Malacca missus.

Socii exploratores.

Diversus a-
de defensione
facinus in-
volvunt.

Regis Cache-
los preunda-
vura.

Zollus pa-
ratus.

Didaci alfa-
ri mori.

Mamalucis
vacantes.

Captivis sum-

tudi in liber-
tatem con-
ducantur.

CAPUT
XXXII.
Didaci Al-
fari vita.

studia.

submissio.

& sylvas reperirent, ad oppida terrahecent. Quo in munere Antonio Palermo & Philippo Vivero versantibus, Neophyti duo adolescentes, eorum comites, reuerè progrelli, in Mamalucorum infidis incideter à quibus vinculis onerati, inter captivos tamdiu genuere, quoque facinus ederent planè heroicum. Quippe exeat misera servitatis conditionem, collatis inter se capitibus, nocte omnibus somno sepultis, manus post tecta revinctasigni adnoverunt, tamdiu earum adustionem tolerantes, donec vincula, igne eremata, solverantur: quibus solutis, nocte silente, per nota viarum diversicula fugiendo, quatuordecim leuis emensis, Patribus se tedentes, magno auxilio fuere ad cognoscenda latronum consilia. Paulib antequam haec gererentur, Paraquariensis Prætor Petrus Lugo litteras ab Rege Catholico reciperat, significantes, eam demum mentem cito suam, ut totis viribus in defensionem Barbarorum ab Societate reductorum, & ab Mamalucis vexatorum, incumberet: commodumque acciderat, ut ipse Prætor cum quadraginta Hispanis Paranaensia Neophytorum nostrorum oppida inspiceret. Igitur Prætor, admittente Didaco Alfaro, tractis ad bellam Hispanis comitibus suis, quatuor Neophytorum nostrorum milia contrahit, quibuscum quantia maximâ potuit coleritato in Calapaminiensem agrum, ubi hostes degebant, proficiuntur. Eum sequebantur Didacus Alfarus, & aliquot Socii, pro more bellarios animariori, mortinente adjuturi: sperabantque omnes hostem facilissimo negotio debellari posse, cum res accedit funestissima. Postquam enim Didacus Alfarus, omnium præfectus, subditos Socios, ne se temerè periculo exponerent, monuissest, & Neophyti in aliquor velitationibus ad justam defensionem animasset, ipse extra castra tanquam explorabundus paululum progressus, ab Mamaluco, in infidis collocato, glande plumbeâ transverberatus, interiit. Cognita eis morte, Neophyti dilaro luctu ita perciti, in hostem totum impetum effudere, non ante placabilem, quam omnes profligarent. Hoc prælio Mamaluci Tupiçiqne complures in manus venete. Prætor Mamalocos ad se rraetos, acrique sermone castigatos; interim dum de pena tantorum scelerum deliberaretur, Neophytis tradidit custodiendos. Captivi omnes Indi hoc modo fuero felices, quod è dura corporum servitute in libertatem filiorum Dei asserti, & ad oppida reduci, parem cum victoribus, suscepto Baptismo, conditionem adepti sunt. Cadayer Alfari, succollantibus Indorum primoribus, non interrupto quatri-duani itineris labore, ad Conceptionis Urvaicæ oppidum delatum, solemi pompa, non sine heroici facinoris laude, ab Sociis sepultum est. Ceterum multum connilic ejus mors ad diluendas quorundam Neophytorum suspiciones, in id adhuc intentorum, ut exitimarent se ad oppida e fine cogi, ut Mamalucis traderentur. Prætor captos Mamalucos ad Assumptionis urbem, octogesimo lapide distante, duxit. In hoc non laudandus, quod deinde indulgentissime cum hominum facinorosissimis egerit. Nec defuere qui putarunt, ob lentitudinem morbo correptum, ejusque domum fulminatam fuisse: qui quamvis latrones ad Argentei fluminis Prætorem, ut castigarentur, remiserit; factum tamen est, quorundam mortalium favore, ut flagitosissimi homines impunè in partiam dilaberentur.

PO R R D noster Didacus, Pare Francisco Alfaro in Panamensi Chuquisacen-sique Senatoribus, & in Madritensi Rationum aulâ Senator amplissimo natus, postquam Limæ primis litteris estimatus, in Europam navigans, antequam Societati nomen daret, liberalibus disciplinis Salmantica vacavit. Quarto Religiosi anno, Apostolicorum laborum avidus, procurante Joanne Vianâ in Paraquariam faultis velis venit. Cordubæ Tucumanorum sacris studiis dans operam, disposito ab Superis casis refrigescens, in se jovandorum Indorum desiderium renovavit; nam fluvium transmittens, cœcurientibus dercepit ex vertigine oculis, ob aquarum rapiditatem ex equo lapsus, cùm omnino submersus fuisset, nihilque proprius esset, quam ut suffocaretur, operâ Indi comitis sui ad littus extractus est: dominum relatis, resumpto tantisper spiritu, in liberatorem oculos conciens, haec verba protulit. *Quia, inquit, per indum hunc meum Deum me à prefessissimâ corpori morte liberavit, sanctè promisso, quantum per majores meos licuerit, me etiam Indorum salutem*

impedit.

impensum. Voto addidit constantiam, nam post suscepsum Sacredotium, postquam Collegii Cordubensis ministrum egisset, & maximè idoneus esset Philo-
phus Theologizè tradendæ, summis tanten precibus missiones ad Indos Urva-
cenes impetravit: apud quos cò usque utiliter perficit, donec ab Limenibus
Fidei Inquisitoribus per Paraquariam Inquisitionis commissarius legitimis tabulis
renunciaretur. Quà occasione ad regendum Assumptionis Collegium dimisus,
corpo non animo ab suis Indis avulsius, quantum salvâ conscientiâ potuit, in
eos ex bonis sui Collegii contulit. Rectoratu perfunctus, laetlymarum vi ab Ma-
joribus suis extortis iteratam ad Indos missionem apud quos dum versatur, Urva-
cenisbus Paranensisbusque Sociis præfectus, bonus p'actor animam suam quadra-
geimo etatis anno pro omnibus suis posuit. Indi cadaver ejus in Concceptionis oppi-
dum non sine lucte ostentamentis, quasi adeptâ gloriose mortis coronâ decorum,
induxere. Multi dubitavere, num cauâ mortis sufficeret ad Martyrii palmam
ei afferendam. Didacus Boroa Provincialis, singulari elucubratione citatis Do-
ctorum placitis, Martyrem verè fuisse autumavit. Josephus Ocegius ad suum Pro-
vincialem consularioriam Epistolam scribens, ait, minimè dubium sibi videti Didac-
eum Alfaram intet Martyres reponendum. Alegambe in Catalogo Societatis Mart-
yrum recensens, asserit viros sapientissimos censiois nequaquam defuisse causam
Martyrii: tutè tamen agit, dum judicium sedi Apostolicæ & Christi Vicario reha-
quit. Cui ego libens subscrivo, præsertim cum mearum partium sit rem fidicet
narrare, non controversia definire. Liberiū afferam, Didacum nostrum virum
fuisse virtutum omnium, in quo nec prudentiam ad alios gubernandos, nec magni-
tudinem ad res arduas aggrediendam; nec Apostolici hominiq' dotes, jure quis
posset desiderare. Commissarius sancte Inquisitionis factus, summâ integritate res
Fidei tractavit. Peste gracilante, diu noctuque nullo mortis metu Indis adfoit.
Barbarorum idiomate admodum tunc loquebatur. Ad insinuandam incolis ho-
minibus pietatem suis manibus altaria concinnabat, templorum fabricis insistebat,
& ab nullius operis vilitate abhorrebat. Immaculati Virginis Conceptus prærogati-
vam ex suâ parre tueri sollicitus, noctem aliquando egit p' vigilem in describen-
di cubitalibus litteris compluris cā Epigraphie: *MARIA sine peccato originali
Concepta.* Quam Epigraphen singulorum Sociorum fons affixit, ut eorumdem
animis erga id mysterium pium affectum altè infigeret. Duobus ante mortem
mensibus in familiati colloquio Sociis asseruit, videri sibi se aliquando crudeliter
ab Mamalucis macandu, quod auditio eorum nomine vi quâdam occultâ ad In-
dorum defensionem impelli se sentiret. Pridiè quâd macaretur, ad Religiosum
amicum scribens, *Vado, inquit, in hostes glande plumbæ mortiurna.*

COGNITO partidio, Didacus Boroa Provincialis quâ potuit celeritate ad
Neophytorum oppida convolans, Didaco Alfaro in præfecturâ Sociorum
Claudium Ruietium, unis Mutii Vitellesci litteris designatum, & postea novis
mandatis confirmatum, suffecit. De quo homine hæc pauca prælibare lubet.
Is in Burgundia comitatû honestis parentibus natus, in Italiam, adultâ jam etate,
se contulit. Neapoli studiis excultus, quamvis ad magna natus esset, inter rerum
domesticarum adjutores cooptari ambivit. Cùm altiore gradum postulare ju-
beretur, Sacerdos factus, dato priùs modesti, & fervidi ingenii specimine, inter
Scholasticos Socios cum aliquot selectis adolescentibus, quos ipse Societati no-
stræ fuerfecerat, jam tricennis adlectus est. Antequâm in Societatem ingre-
deretur, Neapoli inter Marianos sodales merens, non recusavit per placas con-
cionem lzpè advocate: apud quam moribus, & famâ virtutum eloquentior, quâm
verbis, utiliter dicebat. In Calabriam adhuc tyro missus, blandâ simpliciique, &
non ad pompam circumductâ oratione, frequentissimos mortales ad virtutem ani-
mavit. Sacramento multos expiavit: Sodalitium, quod adhuc cum ejus memo-
riâ perdurat, erexit. Tyrocinio ritè perfuncto, anno 1617 Paraquaria Provincia
ritè deccta est, in qua se torum Indorum commodis, animarumque saluti queren-
dæ, ita devovit, ut laboribus nullis difficultatibusque pepercent. Ad Paranam

officia.

Nec benefi-
commenda-
tio.

Piramus.

CAPUT
XXXII.
Claudii
Ruietius
Alfarri suc-
cessor Neo-
phyton ad
Caracas
domandas
motu.

Eiusmodi com-
mendatio.

missus, quoties per montium viarumque prærupta properarit, quā epina spolia dæmoni detraxerit, quo animo per loca invia, per impeditissima nemora, per immensas paludes, per occurrentia passim scelerum spelea, per rupes, per mille discrimina, exiguo & pœnè nullo viatico, eucurretit: quod annis, pane, vino, & caro pœnè deficientibus, vitam radicibus, & leguminibus sustentant, nihil aliud tot laboribus querens, quā ut Indus converteretur ad Dominum, paucis futibere difficile foret: & speramus pro dignitate scripta esse in libro vite. Acaratense & Iguazunum oppida, ex reductione Indorum constructa, magna ex parte ei debentur. Transfugis, adito præsenti mortis peticulo, postinunio ad Christi caulas reduxit, Caiguarum gentem rebus Christianis utcumque conciliavit. Guairanis transmigratores magnâ ope juvit, & multa alia præstis sparsim in hoc opere denarrata. Quæ opera condiebat excellenti planè virtutum delectu. Nam ita opus, & actionem extenam, cum ardentissimo ocandi studio semper coniungebat, ut acri dampnatur, non utrique simul, studuisse videretur. De genibus diurnum Sacerdotum penum in templo quotidianè persolvebat. Tribus horis integris mane ante Sacrum piis commendationibus & affectibus animum paciebat. Nullo die flagellationem acerrimam omittebat. Reliquum tempus in variis, studiosas, compositasque Divos colendi præxes ita diviserat, ut ne momentum quidem à pietate vacuum elabi sineret. Inter quæ exercita mirabatur identidem, quæ homines vesaniæ capti, tantæ Cælitum illecebras, quas ipse sentiebat, fluxis amarent deliciis posthabere, & fastiditis æternis voluptibus, mente inanite pacete. Nec debeat Religiosissimo homini aliae virtutes, difficillimis temporibus opportune. Statim ac regimini admotus est, ordinandis oppidis, & adornandis novis expeditionibus, operam navavit. Eius missu Petrus Romeros selectam quadringentorum Neophytorum manum, Argentei fluminis Prætore postulante, ad Caracararum paludem, centum circiter leuci distante, comitatus, egregie se Republicæ commendavit. Hanc paludem quadraginta leuci longam Caracarz, Capelaci, & Menepes, ferocissimi homines, partim Ethnici & sylvestres, partim in Sancte Annæ oppido educati, sed jam olim discordiarum furoribus agitati, deserterè Fide & urbanitate rebellando insidebant, unde in viatores involantes, quæ terræ, quæ fluvio, prædam per incognitos meatus inter cannatum opacitatem & labyrintheos secessus abigebant: nec ita prædeum eruptione facta, templum Sanctæ Luciz cremaverant; eoque se retraxerant Pettii Spidosz, Societatis nostræ Sacerdotis, maestores. Denique diuturnâ impunitate insolentes omnia audebant. Nec facilis erat ad eos accessus, quippe palus unico ostio, ericetis & uliginose obstruens, cum Parana continuatur: paludis vero interiora insulis natatibus, ut in Belgio ad Audomarum, discriminantur; in quæ excedere ut periculoso advenis, sic indigenis securum perfugium est. Percepere tamen omnia ab Romero animati nostri Neophyti, reluctantesque Barbaros ex uliginosis locis eruentes, aliquor eorum trucidatis, vi additionem plures cœgère, captivis omnibus Joanni Garaio Hispanorum Duci traditis, à quo Neophyti nostri magnâ laude maestri sunt. Hac victoriâ factum, ut Sanctæ Luciz oppidum utcumque restauraretur, viatores tutè per Paranam pavigarent, & Hispanorum Indorumque municipia securitatem consequerentur. Dimissis copiis, Romerus centum & quinquaginta leucarum itinere ad portum Boni-aëris, Prætori Regio patrata narratur, & alia negotia expediturus, petrexit.

CAPUT
XXXIV.
Gesta in Assumptionis urbe nar-
ratur.

Pertinacia
Gomesia ex-
trauit.

CIRCA ea tempora, Assumptionis urbis civium pietas in Colorum Reginam florebat, quam excitarat statua ejus perelegans in Partheniorum sacello decenter collocata, quæ quoties è loculo elata per urbem solemnè pompa circumferebatur, omnium animos & oculos penitus rapiebat: durante in plures dies sensu pietatis, & optimâ Matre in Clientes suos beneficia spargeente. Exemplum esto. Catharinæ Gomesia brachium viperæ morsu contractum, nequicquam adhibitis remedii, omnino obstupuerat, & malum nullâ arte medicabile per viginti-quinque annos duraverat: adeò pertinaci dolore, ut quoties occurserent tempestatum vicissitudines optima mulier acerbissimus cruciatus afflictaretur; donec eo die, quo

Caracara-
rum palus.

Incola na-
turalis.

Caracara
venerabilis.

instituta supplicatione Virginis sterna è facello efferebatur, auditio tympanorum euangelicorumque sonitu, in spem venire recuperandæ sanacis, si se ei commendaret. Nec spem fecellit evenus: nam postquam rosarium, comædua Venerabilis Status consecratum, uti opaverat, accepit, brachioque admovit, repente dissolutis necvis, & mox confirmatis, pristinas vites recepit, non sine aggratulatione torius urbis, admiraculum, legitimis tabulis autoritatèque contestatum, stuporis. Infanti recens nato ita cruribus pedes adhucerebant, ut avelli nullà arte possent, sed oleum ante Statusm Virginis in pensili lampade ardens penitus & subito avelit. Idem antidotum profuit mulieris fluido irremediabilique ueleri perlanando. Magdalona Figueras, nobilis matrona, & Joannes Fernandes, peste ad extrema deduci, ubi potentioso olio uncti sunt, sanitatem conceperé. Adolescens feroci ex equo casu pñne examinatus, invocata ejusdem Virginis ope, conceptioque congregationis Parchemus incendiz desiderio, præter spem convalescit. Infans pro mortuo habitus, implorato pro eo tanta Principis favore, supra spem etiam deropente resumpit animum: & alii alia beneficia extra natura ordinem consequuti erubuntur. Imago Divi Ignatii pueru lethaler agrotanti, & Indz mulieri animam vix iam eociprocanti, salutis fuit. Domos duas totidem demones lemuresve infestissimas habebant, nec aliud gemino malo remedium reperiret, quam imploratio nostri fundatoris. Ibidem magnam admirationem habuit supplicatio ab pueris inflita in memoriam Christi patientis. Ibant plerique longo ordine talari veste induti, cucullatiique, una manu crucis, altera rostris præferentes, per posta verò intervalla terretis imposta erant pueri Iesu statu Paisionis Domini instrumenta ad vivum repræsentantes, omnibus cibis in gemitum effusissimis.

Trifolia

Eridanus

Supplicatio
pauperum

CAPUT
XXXV.
Didacus Bo-
ros Itatien-
sis regio-
nem lustrat.

Itineraria diffi-
cilitate.

INTERBA temporis Didacus Boros Provincialis ad Itatiensem Provinciam Sociorum paucitate laborantem pervenerat, quam paucitatem suppleverat tribus eò misis Sociis, quorum adiumento duæ colonie restaurare sunt: ad quam rem multum contulit præfentia Provincialis, authotitate gentis primores donaque allientis, & ad indagationem coram animantis. Inde in Patagoniam rediens, Parapum fluvium, ripas suas latè prætergressum, cratæ ex caninis contextæ, non sine periculo transmisit: nam quamvis haec cannae cruribus humanis crassiores sint, & reticulatum colligatae non' facile mergantur, quia tamen ob vitiditatem graves erant, ubi pondus excepero, in fluvium primùm depresso, & mox ab profluvio violenter traxæ, Provincialiem in aquas toto fermè corpore submersum randiu rapuere, quounque ab næanti peritis ad aliud littus impelleretur. Altero die alium fluvium longè magno discrimine transvir. His in regionibus in usu est, bovinum corium flexibili ligno marginatum in concavitatem formare, cui impositi viatores ab circumstantibus Indis sustentantur, donec ex una ripa in aliam transferantur. Provincialis unū potum se committens, ubi ad medium fluminis pervenit, accendentibus pluribus, quam par erat, natatoribus, marginem contingere officii ergo a ventibus, officio parvè perniciem verso, submeritus est. Cucuensem fluvium exundantem in cymba, ex corticibus arborum compaginata, transmisit. Nec majora fuere pericula ab aquis, quam à Paiguis, hominum ferociissimis, eas terras latrociniò & crudelitate perpetuè infestantibus, aut ab ihu mensis paludibus, per quas nudatis fermè corporibus viatores non interrupto quadraginta leucarum tractu iter faciunt. Per haec pericula, ducentis circiter in itu & redditu confectis levibus, Assumptionis urbem postliminiò tenuit. Quæ sigillatim volui semel narrare, ut ex eius itineratione evanatas quotidie Socii, eas terras pervadentes, patiantur difficultates, conjectatio far.

PROVINCIALIS Boros secundo Parana delatus, Tucumanie Collegia magno nostrorum & Indorum bono inspexit. Inde per portum Boni-aëns adverso Urvaiça, emense sexcentarum leucarum spatio, ad Neophytorum nostrorum oppida iter reflexir, ordinatisque urchinque rebus, ad novas expeditiones Sociorum animos inflammavit. Primum prodiere, cum mille selectis Neophytis, Paulus Benn-

CAPUT
XXXVI.
Per Tapa-
sum regio-
nem excur-
situr.

1640.

vidius, Augustinus Concreras, Petrus Mola, & Michael Gomes, eo fine ad Tapensem Provinciam missi, ut latebras omnes excurrent, & Indos transmigrationis servitutis metu absconditos cruerent. Sed post aliquor dierum iter, cogniti per exploratores, non procul abesse Mamalucos, cù, unde venerant, retrocedere sunt coacti. Dilapsis latronibus, iudicem Pares, cum pari fermè comitatu iter repetentes, morbis & tempestibus afflictati, summa Tapensium montium cacumina peradentes, ad Igain pervenire: quo tranivadato, ab Casiquio, se ultrò Patribus eum suis clienibus dende, multorum latibula cognovere: & indubie magnam hominum prædam fecerint, ni Barbaros corrupserit alter Casiquius, veteratoris nequitiz peritissimus, qui pro Deo se venditas, excrando baptismo prestigioris artis candidatos initiarbat, asserebatque abs se sic teccatos initiatosve, æquè rutos fore ab Mamalucorum latrociniis, ac Sociorum Jesu excursionibus. Atque ut quamplurimos sibi obnoxios faceret, virgas dignitatis indices, pro ut à Patribus nostris fieri viderat, popularibus suis concedebat. In id monstrum, numerosa clientum manu comitatum, Neophyti nostri ausi procedere, quod hostiliter exciperentur, armis expeditis, adeò animosè involavere, ut trecenta capita è dæmonis servitute erupta Cliristo asseruerint. In Iesu-Mariaria ruinis trecenta etiam capita, & alibi alia, in sortem filiorum Dei transiérunt. In reditu per Caalapagusq[ue]nsem agrum iter habentes, fœminam solitis Antropophagorum convitis delinaram, & quinquaginta nefandorum convivatorum famulas, magnâ felicitate abegere, meliori convivio inter Dei filios aliquando paseendas. Hac excursione milie & ducenta capita dæmoni erupta, ad Neophytorum oppida transtata, Christianis Sacramentis expiata sunt.

Pateretur sa-
cra se appa-
rebit.

Festinatur.

Mille & du-
centorum capita
reducuntur.

CAPUT
XXXVII.
Expedicio
ad Urva-
ca.

Josephi Da-
meni peri-
culum.

Adulsi Bar-
bari redu-
ctus.

Crassi.

CAPUT
XXXVIII.
Exploratio
Urva-
ca pars super-
ius.

Gerafio Pa-
pistoforo.

JOSEPHUS Domenecus, cum numero lo Neophytorum delectu, latebras omnes liviensis fluvii excutiens, plures ad Fidei lucem ex perditionis tenebris eduxit: non tamen sine notabili labore & peticulo. Primo conatu quadraginta Barbari, partim fugitiivi, partim Ethnici, in manus venire: quos dum Domenecus excipere vult, p[ro]p[ter]e Vita jacturam fecit. Is magnæ proceritatis arbores deturbatas, in modum cymbarum, ad usum transmittendi fluvii, cavari jusserat. Sed cavata illa ligna, ob viritudinem & nimiam crassitudinem oneris impatientia, ubi ad medium fluminis pervenire, depresso primū, & mox à profunde rapta, vēctores omnes summo periculo expoluere. Domenecum toto corpore aquis jam immersum, submersione metu vestibus prehensum, aliquot infantes amplectebantur, quorum uno eo in periculo baptizato, Neophyti circumnatando rudes illas cymbas sublevare volentes, addito pondere magis submergebant. Tandem tamen per milie integrum sic abrepti, summo labore ad alterum littus appellare: ubi excusis littoralibus sylvis, multorum dierum indagine, grandi, sed incerto, animarum ad oppida reductarum numero salutu fuere. Inde Domenecus capita liviensis fluvii petens, ad fines eorum Indorum pervenit, quos idē Ceratos vocant, quod capita sylvestri cerā ita liniant, ut capillitum non appareat. Eodem tempore cum Didaco Suauro Franciscus Ximenius ad Pineta excurrit. Exiam Sancti Josephi, incolæ multis populatium ad caulas Christi è Tapensi provincia feliciter reduxeré. Sed supra narratis excursionibus longè famosior fuit Urvaicensis missio.

URVAICAE inferioris partis accolas hæc[t]enū Socii oppidis incluserant; sed intacta erat pars superior, ab Acaraguā oppido ad centum leucas latissime excurrens: narrabantque in cā regione ex reductione Barbarorum multa de novo oppida construi posse. Ventitabant hi commercii ergo ad Neophytorum nostrorum colonias, quā occasione Socii utentes, omni officiorum genere divineire sibi contendebant, quos Christo lucrari lumenoperè avebant. Verū per multos annos frustra ceciderant omnia, perversitate gentis, & dæmonum invidiā, optimis votis sese opponente. Magnum obstaculum etiam erat Niezuvius, Rochi Gonzalvii & Sociorum intercessor, qui cō olim fugiens, gensem omnem corrupserat: Qualiscumque tamen spes hoc anno aſſulſit rei benē gerendæ, occasione discordia-

remitter eos populos octarum, quorun una factio, ab hostibus suis sibi timens, per nuncios auxilium ab Acaruanis Neophytis nostris petitum cum misisset, ab Sociis benevolè excepti, non sine spe auxiliorum dimissi sunt. Adetat Provincialis, dum hac gereretur: qui in omnem aditum dilatandi Christiani imperii intentus, deinde Sociorum & Neophytorum habitu, summa celeritate expeditionem adorari jussit. Potissima accelerandz rei causa erat timor, ne Mamaluci his populis devictis per campam (uti deinde fecere) Neophytes nostros invaderent. Volebat iple Provincialis edire, sed Patres dissuaserent, aentes non videri è totius Provinciz bono, si tanto se desetimini exponeret. Quia verò difficillima expeditio hominem peritum exigebat, Claudio Ruiérius, comitantibus quatuor Sociis, eòmissus est, cum mandatis, ut perspecto terum statu, reliquis in ea regione aliquot Sociis, novorum oppidorum fundamenta saceret. Iter fuit adverto flumine Ingenibz axis impeditissimum: prætereà viatici parentas, pluviosa tempestas, & adventitia aqua, non parum Sociorum desideria retardavere. Pervicere tamen omnia obstacula, donec ad primos Ethnicorum vios pervenirent: quorum facilè princeps erat Mburua, tantz authoritatis Casiquins, ut Mamaluci ejus terras non alio quam regni nomine designate olim solerent. Mburuz filius Tataëndius, cognito & non approbato Sociorum adventu, cum numerosa Ethnicorum armatorum manu obviam factus, hostilem animum statim expromens, imperat, ut retrocederent. Quo non impetrato, percitus furore, adverso flumine renavigans, populares suos quanto numero potuit, ad excipiendos hostiliter Neophyros, in aliquum auxilium vocaros, armari jubet: adventuralesque tantà procacitate exceptit, ut palam jaçitaret violentas se manus injecturum Patribus & Neophytis, nil revertentur. Comites verò ejus vociferabantur, vinum jam confectum esse, quo corum funera solemni convivio celebrarent. Quibus verbis irritati Neophyti, arma expedites, tanto Imperu in pervicaces involaveré, ut pleroque, non sine sanguine, ad fugam compulerint. Ttēcenti tantum in manus venere, qui ad oppida nostra & Fidem Christi traducti, aliquod solatum infeliei expeditionis fecere. Nec felicius res acta est in Calchaquinensi bello.

SI NISTRAM adversi Paranz ripam Calehaquini insident, in tygium & leonum præliis innutriti, vicinis zquè Indorum populis ac Hispanis infestis, terrorem longè laeque ferociè, quam numero, formidabiliores spargebant. Sed præsterrim Sanctæ Fidei Hispanorum urbi infensi erant, in quorum villas & pecora quotidiè grafabantur, post rapinas, trucidationes, ac incendia, nullo, quam fetocitatis iure, quidquid lubebar, ab civibus exigentes: adeò ut non tam vexata quam oppresa civitas videretur. Ad hos domundos, Boni-aëris Prætor quantum potuit Hispanorum acimorumque Indorum manum cum contraxisset, sexcentos etiam Neophyros ex novis Societatis oppidis in subsidium ad se mitti postulavit. Nam superiori anno expugnata Catacararum palus, Neophytorum nostrorum ope spem fecerat, Calchaquinos rebelles per coludem vinci posse. Petrus Romerus & Alfonsus Arias, Socii impigri, jussu mayorum milites comitati, ardua que que in itu & reditu per plusquam trecentarum leucarum iter perpessi sunt. Tanto subsidiò Ixetus Prætor, explicatas copias in hostium fines invexit. Verùm ipse Belgici belli quam Barbari peritior, opportuni consili. negligens, omnia ad legitimè militiz rigidam normam exigebat: existimabarque fore, ut Barbari ordinatam in aciem proderint, pugnarentque. Sed hi, exploratis nostris vitibus, more suo, atundinetis inaccessibilibus le passim tutantes, nostros milites fame & morā fatigavere. Prætorisque militiz artes barbaris moribus elusere. Inter has moras tamen trecenta circiter capita hostium in manus Neophytorum nostrorum venere, quorum plerique Prætoti tradiri, qualecumque rei malè gestæ solamen artulere. Nec nostro Romero optima præda defuit. Orabat ipse, pro more, intempesta nocte Deum sub die genibus flexis, quem cum eadem horâ tribus noctibus continxis pesset miles Hispanus, qui animam totis triginta annis nullo Sacramento expiari curaverat, sensit se moveri ad meliorem frugem: quare noctis beneficio usus, immenso doloris tensu extensis

Claudius
Ruiérius ex-
peditionis
professor.

Mburua.
Tataëndius
filius.

Tremunt re-
sistantia.

C A P U T
XXXIX.
De Calcha-
quinois
bello-

Calchaqui-
norum mors.

Prætoris ar-
res bellicae
clausa.

Tremunt re-
sistantia.

Hispani ho-
mem esse
versus.

signis expresso, præteritæ viræ scleeta confessione eluit. Dimisit copias, iterum Romeris ad Boni-aëris postum perrexit, nnde postmodum tediens, arma multa pro defensione Neopbytorum ab Magistratibus impedita, ad nova Urvaicæ & Patanæ oppida destinavit:

CAPUT

XL
De residuis
rebus ad
Paranam
& Urvaicæ
cam gefis.
Venerum.

Impetrar co-
figatur.

Adolescens
Salvatoris
baptizatur.

Parthenius
Sodalitas pa-
tronum.

CAPUT

XLI.
De proce-
ssione
Francisci
Dianiani.

Diplomata
Pontificia.

Ex Domo.

AD Paranam & Urvaicam, magnâ Sociorum curâ, transmigratorum colonias reedificabant, in quorum templo, solemnî pompa, Provincialis Venerabile Sacramentum intulit. In Divi Ignatii ad Paraquarium oppido Petrus Bosquerus & Philippus Viverus, quôd suo officio fungentes impudicos aliorum mores castigant, in nonnullorum offensionem incurrit: qui collatis capitibus de uteisque macchando consilia agitantes, primùm auti sunt Philippo Viveto cum cibo venenum præbere, à cuius cibi maxima parte nauseabundus abstinenſ, mottem, sed non morbum, evitavit. Bosquiero verò in ipso Sacrosanctæ Missæ Sacrificio toxicum cum vino daçum est, indubie lethale futurum, n̄ optimus Pater, cooperator nosi liquoris turbido colore, colari jussisset. Indicio utriusque maleficij accepto, in reos delictum fasos paternè animadversum est. Mulier, libertatis avitæ cupida, binos Neopbytos, lenociniis seductos, è Sanctæ Annæ novo oppido in patriam secum abducens, in itinere ab fetis discepta interiit. Eadem penâ multratus, in altero Divi Ignatii ad Paranam oppido, puer Missæ Sacrificio festo die adesse renuens. Ex Sancti Josephi incolis unus Dominico die servilis et in agro laborans, viperæ mortu, post expiatum scelus, animam exhalavit. Adolescens xger Sacerdoti nostro ad se accessito narravit, à fædissimis dæmonibns per somniu in soveam, ignes evomente, protractum fuisse, & cum nihil proprius esset, quâm ut in eam proiruderetur, ab formosissimo juvenc fuisse libertatum, atente, Dei misericordiâ id beneficium collarum fuisse, ne zternum petiret. Interrogatus à Patre, num sibi conscientis esset lethalis culpa: cum negando respondisset, diligenter facta præteritæ viræ indagine, repertum est, cum non fuisse baptizatum, quod putavisse aspercionem aquæ benedictæ, ante solemne Sanctum diebus Dominicis usurpari solitam, ad Baptismum sibi sufficiisse: baptizatus animi quietem, morum compositionem, & corporis valetudinem recepit. Parthenius Sodalis, inter Conceptionis oppidanos Christianis moribus diu excellens, propriarum dcinde virtutum estimator nimius, eò superbiz devénit, ut ab Sodalito expelli debuerit: quo præsidio destitutus, projecto, quod ante ostendare solebat, rosario, nemus ingrediens, laqueo, ut ex indiciis creditum est, sibi gulam frègit. Provincialis post inspectionem utriusque fluvii, comparans Baptismos à Patribus turbatissimis temporibus factos, reperit sex mille & quadragesim mortales ab Paranisibus Sociis, & ab Urvaicensibus quinques mille & ducentos, sacro Fonte fuisse immeritos. Ordinatis denique rebus, anno ad finem vergente, ad portum Boni-aëris renavigavit, Franciscum Diafanium, è procreatione Romana reducem, tandem excepturus. Cujus ego Procuratoris rationes, pro colophone rerum sub Didaco Boro gestarum, non illibent expendam.

FRANCISCUS Diafanus, expeditis Madriti plerisque negotiis, nbi Romanis appulit, facile ab Mutio Vitellecio Generali delectum Sociorum per Provincias fieri impetravit: Romana, Neapolitana, Mediolanensis, Sardica, Flandrobælgica, Gallobælgica, Hispanicæ plerisque selectissimos concessere. Urbanus Octavus, aliquot Diplomata ei tradi voluit, quorum uno potestatem faciebat Indis, Æthiopibus, Iberidisque, in his terris degentibus, ab Septuaginta, ut vocant, usque ad octavam diem post festum Corporis Christi, farisaciendi Ecclesiastico præcepto, jubenti Christianos omnes in fæsto Paschatis communicare. Altero exagitabat abactores Indorum, vetans, ne quis quovis prætestu auderet aut Ethnicos, aut Neophytorum in servitutem abigere, transgressoribus anathemate percuti. Corpus Divi Epimachi Martyris, codem Pontifice concedente, accepit. Qui Pontifex, memor privata olim cum Josepho Oregio amicizie, non putavit ab Suprema in terris Potestate alienum, sacra dona; non sine testificatione voluntatis sua, nominatum ei

transmittere.

transmittere. Cardinalis Oregius idem officium getmano suo amantissimo libertatiter etiam præstitit. Secundum id, benè appreccante Pontifice, Diastanus in Hispaniam cum Italib[us] Patribus tenavigans, Madriti ab Rege Catholico facultatem conducenli navim & viaticum, pro triginta Sociis secum in Parauariam transmisuris, accepit. Idem Rex, Regiæ plani pietate, decretum ab suo Iudicio Senatu fieri voluit, quo Mamalucos populationem Indorum facere prohibebat, jubebatque latrocino aut bello captos patriz, libertatiique restitui, & popularionis iustiz reos damnari. Tanto Regis favore intructus, convocatis ex Hispanie provinciis designatis Sociis planè optimis, Ulisipponem flexo per Beericam itinere, contendit: quod dudum jam appulerant sex Belgæ cum eo navigaturi. Hi è Dunkercano portu solventes, in Angliam mutato habitu transiuerant, narrabantque p[ro]p[ter]e se ab hæreticis pro Jesu[is] fuisse agitos, quod assueti Religiosis motibus ægrè prophanorum hominum gestus fingerent. Auxit periculum datum indicium ab adolescenti extero, & Anglia pro Societate Præpositi Provincialis in Socios hospites munifica benevolentia. Is inter alia religiosa dona, Doroverniam Patribus transmissa, theca argentea atque eburnea Hostias consecratae includi iusserat, communicatoque Summi Pontificis privilegio, facultatem iis fecerat, Venerabile Christi Corpus secum portandi; & in Hispanica navigatione id clam hæreticis sumendi. Summum id donum secum ferebat Antonius Vanfutkius Flandobelga, in quem antequām è scapha in navim ascenderet; nocte intempesta involavere Dorovernici portū custodes, aut pro talibus se fingentes, pretensiisque regni consuetudine violenter reculas ejus omnes exploravere. Quorum audacior unus argenteam thecam, Venerabile Christi Corpus continentem, è secreto loculo diripiuit. Navim concenderat Joannes Meneles, nobilis Lusitanus, Maderæ Insule quondam Prætor, Paribus notus; à quibus cùm cognovisset Sacrosanctum Christi Corpus in manibus hæretici hominis verfar, p[ro]p[ter]e excandescens, numerolam familiam suam, & Lusitanos vectores omnes armati jussit. Valuit ostentatio fortitudinis ad terrendos bellos illos venatores, è quibus Antonius noster, non indicarā re, obseruatam thecam recipiens, regularum aliam cursum incurius navim concendit & cum Sociis, Augusto mense, Ulisipponem e[st] die tenuit, quo Nuncius Apostolicus tegiam hanc urbem facris interdixerat. Interdicti tempore, interim dum navis apparatur, ab Ullisipponibus Patribus omni officiorum genere excepti, uilem operam tum civibus, tum remigibus consulere. Franciscus Diastanus & Socii in p[ro]v[er]gilio Purificatz Virginis, quam in navigationis patronam elegerant, in alium vela vertentur. Octavo ab diescessu die, nocte intempesta, in Insulam, promensorio Viridi objectam, indubie impeditissent, n[on] nauta vigil, favente Virgine, periculum antevertisset: quo disculfo, plerique Socii ignota de causa ægrotavere, è quibus Joannes So[er] Gallobelga, & Antonius Vanfutkius Flandobelga, Sacerdotes, fati concessere. Ille Malbodii natus, eminentis ingenii titulo in Societatem cooptatus, egregiæ pietatis specimen dato, Provinciam Indicam impetrarat, & Ullisippone quantus futurus c[on]dit, si in Indianum appelleteret, notabili eventu ostenderat: res sic lese habuit. Joannes Meneles, nobilis ille Maderæ Prætor, ex Anglia navigans, cum nostro So[er] amicitiam continxerat, solebatque, postquam Lusitaniam tenuit, è Collegio Ullisippone in villam suburbanam, solatii ergo, eum evocare. In ea villa versabatur etiam Centurio non infirmæ notæ, cui quodam die in vicinum agrum egrelio, Joannis So[er]ii, Ullisippone tum degensis, species objecta est, piis gestibus ad pietatem animantis. Mirum dictu! ubi ea species evanuit, tales sensit Centurio interni doloris sensus, ut ob præteritæ virtutis delicta torus in lachrymas abiret. Cognitæ causæ, Joannes Meneles, ejusque mater, & numerosa familia, sensere etiam desiderium peccata apud So[er]ium deponendi, qui non diu post casu forruito e[st] delatus, non tantum Centurionem, sed etiam universitatem ejus clientelam familiariumque ab totius virtutis delictio expiavit. Ullisippone quædam folia miraculum Virginis Foiensis, & fortulas colende MARIA, continentia typis mandavit. Causa accelerata mortis fuit Antimonium, liberalius, quam par etat, pro

Regis Catholico
decreta.

Portu.

Belgarum
Sociorum
navigatione.

Periculum.

Consecrata
thecla in mo-
nasterio hereti-
corum deposita.Et recipien-
tur.Ullisippone
statim Socie-
tatis CAPTIVUS.Joannis So[er]
mori morte.

q[uod]ammodo,

Antonius verò
Vanfurkius Antuerpiensis,

remedio languidæ ægritudinis, ab inexpertâ manu ei infusum. Antonius verò Vanfurkius Antuerpiensis, unus è septem germanis fratribus, qui Mechliniz Societati nomen dedere, omnium Sociorum lacrymas prometuit, inde expressis, quod plerorumque opinio esset, neminem eo, ex toto Francisci Diaftanii Sociis, excellentioribus dotibus fuisse præditum. Modestæ oris gravitas, loquendi suavitatis, in consulendo prudentia, in agendo-hilaris efficacitas, & delicata pietatis affectus, omnium amores conciliabant. Bruxellis humaniores litteras & Rhetoricas per plures annos docuerat. Lovaniæ quadriennalem Theologiz cursum cum laude perfecserat. In patria summis viris par futurus, si non latèr in angulo novi Orbis, quām in Belgij luce clare maluisset. In ultimo agone interrogatus num ægræ moreretur, antequam Iustum Vanfurkium germanum fratrem, in proxima Paraquaria laborantem, conspiceret; respondit se non unius amore fratri, eum tot in Europa desereret, in Americanam navigasse, libenterque abstinentrum se totâ vitâ ab ejus conspectu in semota provinciæ parte, dummodò iis functionibus apud Indos occuparetur, quarum causâ venerat. Ipso Refurgentis Christi die corpus in mare projectum, communem lastitiam ingenti morte turbavit. Inter hæc funeta plerique Socii morbo languebant, & maris tempestas adèò increverat, ut senes nautæ afferent se iratus mare nunquam vidisse. Undarum furor navim versus promontorium Bone-Spei, ab Argentei fluminis ostio immenso intervallo, quamvis in eodem latitudinis gradu, abstractum impulsis & mox variante cursu ad idem ostium repulit. Sed quia non remittebas vis tempestatis, depositâ spe ante hyemem Boni-aëris portum tenendi, quod reliquum fuit, in Brasiliam vela sunt versa.

CAPUT

XLI
De turbis
Januarien-
sis.Pontificis
diploma pro-
mulgatum.Mamaluci
tumultus
rebus.Omnibus
comprobatur.

IN Januariensem portum defectissimis vitibus appulsos Socios Petrus Mora, pro Generali Societatis J s s in Brasiliæ inspecto, Josephus Acosta Collegii Rector, religiosâ planè caritate, & Emmanuel Sa, regionis Prætor, magnifice protiuscepere. Postquam deferbuere mutua urbanitatis officia, Franciscus Diaftanus, muneri suo intentus, de Pontificio diplomate contra Indorum abactores iniquosque terentores promulgando agens, quamvis omnia ordine fecerit, magnis se intricavit difficultatibus. Nam postquam id in templo nostro præconis voce publicatum est, Mamaluci, quorum multi Januariensem agrum incolunt, & eorum fautores, adèò vehementer exacerbati sum, ut Socii de vitâ periclitati fuerint: tumultuosi enim homines, adunatis consiliis, Collegii nostri distractis foribus, in arcam pitemùm irrumpentes, advenas probrolis nominibus appellatos ad mortem designavéte. Diaftanio præsertim diplomatici authori infesti: patrassagioque forsan multiplex scelus, ni Prætor in templum tumultuantem turbam artificiose inducens, reverentiâ loci flagrantes animos utcumque compescuisse. Sequenti die, aduentente eodem Prætore, senatoris Regi, viri patricii, & militis præfetti, necnon religiosum hominum scelerissimi, apud Carmelitanos convenientes, postquam Petrus Mora & Franciscus Diaftanus denonitavere diploma Pontificium, ex legum formâ, cum facultate Nuncii Apostolici in Lusitaniâ degensis, atque Januariensis administratoris Ecclesiastici fuisse promulgatum; quarovis non ignorarent appellacionem fote inutilem, tamen tumultuosa vitandum causâ authores ipsiusse fuere, de diplomatice Urbani VIII, ad ipsiusmet diplomaticis anthore nominatim extinxendum, appellandi. Quorum sententiaz non ægræ annuentibus adversatum partium primoribus, sic in præsentiarum ab consilio discessum, ut arbitrarentur, prudentia Petri Mota & Francisci Diaftanii difficillimum periculofissimumque negotium, qualemcumque exitum fortitum fuisse. Nec dubitatorum, eam mense Patisbus injectam esse, ut vellent tempori se accommodare: postea enim certis authoribus cognitum est, quosdam Mamaluicos in mortem Morz & Diaftanii, adeoque ipsius Prætoris, conjurasse, si in promulgandi diplomatici sententia perfringissent. Sic lis utrimque ad suprema tribunalia in Europam transmissa est, numquam decidenda: Mamaluicis in Indorum perniciem sacra propriaque juta pertinaci perfidia detidentibus.

DUM hæc in portu Januariensi agebantur, longè atrociora in Sanctorum oppido patabantur, Ferdinandus Rodrigues loci Vicarius ex prescripto Petri Albornosii, Ecclesiastici per Januariensem tractum administratoris, eadem Diplomatæ in principe templo promulgata: nemine audente contra hiscere, donec, inquieto quodam homine incentore, conspiratio in Vicarium confaretur. Quā confitata, cùm nonnemo improbat Diplomate Pontificie coram appellasset ad fiscum Regium, ab eodem Vicario anathemate percussus, signum tumultus altercationis dedit. Conspiratores ergo, frustra implorato urbici Præfecti patrocinio in Vicatione facto impetu, ensibus in ejus pectus directis, incurrunt, protrusum interminatâ morte violenter proculcant, itam, quantum verbis exprimer non possum, Inter templum & altare evomunt: immuto ad hæc Vicario, minas & enses pro assertendo Pontificis iure fortiter spernente. Cùm verò furibundi homines appellasse, & appellacionem ab Vicario acceptati vellent; respondit, quantum in se esset, & iura permetterent, non illibenter admittere. Postulantis diploma Pontificium sibi tradi, ad Societatis domus præsidem remisit. Qui Præses, ad reprimendum tumultum, Sacerdotalibus vestibus induitus, in porticum subtegulanum prodiens, Christi corpore utrâque manu prætenso, gravi oratione adventantes monuit, ne vellent sibi perniciem & æternum dedecus creare; extremisque obsecrationibus postulavit, ut honore habito Æterni Patris Filio, ejus in retris Vicarii decretis, pro nr decebar, obtemperarent: ad quas votes seditionis homines partim in genua provoluti, partim in pedes irreverenter effetti, confusis vociferationibus proclamarunt, præsentem Deum in Venerabili Sacramento se guidem adorare, sed ferre non posse bonis suis, ab eo, utpote Pontifici decreti defensore, per nefas privari. Inter quas deblaterationes auditæ vox est dicentis, exploderent sclopeton, & binâ glande transfoderent Sacerdorem. Reliqui tradi sibi Diploma tumultuose flagitarunt, quo impretrato, & frustra peccata ab Vicario censurarum absolutione, ad aliorum Religiosorum domos unanimiter concurrerunt, ubi ab rerum ignarisi opinatum est tumultuantur non incurritisse in pœnas Diplomaticis, quod Pontifex Urbanus expressissi, Diploma publicari velle, si legitimu[m] impedimentum non intercederet; faris verò causa esse, in communal offensione, ne publicaretur: sed reverâ pallium obtendebant pravis consilis, quæ etiam palliata satis sese exercerant. Portò tumultuantes nihil crebrius in ore habebant, quām Societatem ex oppido exigendam, ne Indorum libertati favens, ad incitas redigerentur. In Piratiniana verò Divi Pauli urbe, præcipua Mamalucorum fœde, longè acerbior turbó Societatem involvit; nam præterquam quod paria hic ac in Sanctorum oppido factara sunt, illud etiam accessit vexationis, ut Socii è Collegio, atque ad eum ex urbe, expulsi, in exilium transportarentur: æquali Mamalucorum opprobrio, ac Sociorum laude, quorum aliqui in Januariensem portum delati, seriem expulsionis cum omnium indignatione narravere.

CETERUM ut sua culque laus in hoc negotio tribuatur, mihi commendanda videtur Prætoris Januariensis fortitudo, qui nihil moratus primum tumultum quantum furorem, statim initio virgis publicè excipi jussit cum hominem, qui insolentiis coram Venerabili Sacramento in Januariensis Collegii templo se gesserat. Nancierum verò facto navis apparatu expusionem Parum è Collegio Paulopolitanu[m] nunciantem, quasi faustum nuncium adferret, torqueri mandavir. In Sanctorum oppido, domus nostra præpositus juridicè expostulatus, ut vellet promittere se nullum Pontificis mandatum injussu Magistratus civilis imposteriorum promulgatum, respondit se & Socios, etiam cum mortis periculo, Pontificis Rotani jussis obtemperaturos. Partes Paulopolitani Collegii exilium maluere. quām tantillum à veritate deflectere. Nec infirmam laudem meruēt ut raccam Franciscum Diastanum, Petrus Mora, Josephus Acosta & Januarienses Socii, frequentesque cives, pro assertendo Pontificis Diplomate, & Indorum defensione, capita sua cuivis periculo, Lusitanâ prorsus magnanimitate, objectantes. Sed in primis nominandi mihi erant Urbanus Octavus Decretiauthor, & Philippus Quartus Rcx Catholicus,

CAPUT
XLI.
In Sancto
rum & Divi
Pauli oppi-
dia perni-
ciose suc-
cubant.

Dominius
magister.
Vicarii om-
nia.

Venerabile
Sacramen-
tum cuon-
tum inno-
cuerit
objectionem.

E Pauli Panis
oppido Socie-
tatis P.E.U.
expulsior de
Mamalucu[m].

CAPUT
XLIV.
Indorum
defensiones
comme-
dantur.
Incommuni-
sa fortitu-
do.

Et Sancto
rum domus
præfida.

Et aliorum
laus.

Urbanus Octa-
vus.

Ex Philippo
Quarri.

Mamalucis
rum perzi-
mata.

Januarien-
sium docu-
rum libera-
tias.

CAPUT
XLV
Francisci
Diasianus &
subdilutio-
rum Socio-
rum appa-
rea.

Sociorum
dilectione.

Secundum
Sociorum
præsens fa-
ctum.

Didaci Bo-
toea commu-
nata.

necnon Senatus Regius, qui tantam pestem Regis planè & non unis litteris ad Praetores Indiatum missis, averttere ab Indis omni ope contenderunt. Prodigia sicutque Rex optimus perniciösum malum, punitis Mamalucis, n̄i tupta Lusitanos inter & Hispanos pax, tanū Regis pia consilia prævertisset. Sub finem anni quadragecimi, coniuratione facta, Mamaluci, Pontificis Maximi & Regis Catholici Decreta contemnentes, copias in Neophytes nostros motus collegere. Quā te cognitā, Franciscus Diastanus dulcemē ē Januariensi portu adproperavit. In cujus portu Collegio tres & triginta Socios religiosissimā prorsus liberalitate, per lepitem mensis, Iosephus Acosta Rektor Siculus sumptibus suis aluit: qui rogatus, ut vellet rationem expensarum inire, ut aliquando Paraquariensis provincia fatisficeret, respondit, sex millia aurorum in Socios advenas expensa esse, & ne uom quidem obolum in metcedem velle; à Deo scilicet Optimo Maximolongè potiora, quām à paupertate nostra, sibi jure merito promittens.

FRANCISCUS Diastanus & Socii ē Januariensi urbe solventes, vigesimo ab recessu die portum Boni-aëris, sub finem Novembris, feliciter tenuēte: ubi eos, solito mōte, Provincialis, non sine Neophytorum, ducentis leucis ad id evocatorum, triplidis, religiose exceptis: hoc maximē læsus, quod cognovisset in tanta nationum varietate: (nam ē Sardinia, Burgundia, Germania, Gallobelgica, Flandrobelgica, & ex variis Italia Hispaniisque provinciis, hic manipulus collectus erat) in longa navigatione hyemationeque ne minimum quidem nationale verbum ab quoquam usurparum fuisse: & reverā plerique tales erant, quales missiones Apostolicæ exigunt: nam si ingenium & virtutes specie, nullus scholasticorum ex tanto numero fuit, qui non ad quatuor votorum professionem suo tempore admissus sit: magna Europæarum provinciarum laude, selectissimos Socios ad opus Evangelii abs te amandaniū. Quanquam unus & alter, ut sit, non defuere, qui ceterorum gloriolis laboribus manum admovere renuentes, sensere Divinam Nemesisim. Nam Gregorius Figueroa, præcellentis adolescentis ingeni, ob solitos mores ab Societate dimisus, paulò post in rixa ab Ibtida in Petuvia pugione confosus interierit: & Joannes Baptista Elecaldee Societatis catalogo etiam expunctus, decem diebus postquam in clientelam prædictis hominis popularis sui non absque spe divitiarum armatus est, fatig concessus. Meliorem finem sortiti sunt immaturā morte sublati Joannes Ignatius Balsama Castellanus, Juris prudentiae consultissimus, si prudentiam, sanctitatem, & doctrinam specie, cum paucis comparandis: & Dominicus Martines, Beneventi in Italia natus, præfervidi homo ingenii, & omnia ad animarum lucra referentis. Necnon Jodocus Pacman Helvetus, non minus solidissimā in vita virtute, quām morte in Aethiopibus peste afflatis juvandis contracta, laudabilis. Ceteri vero pergunt in opere Apostolico spartam suam exornare, meliori calamo, quām meo, materiali aliquando præbituri. Qui antequam Cordubam transportarentur, novus Provincialis in Provinciam venit, cuius res priusquam scribere aggregari, hoc de Didaco Botoea ejus decessore dictum velim: cum scilicet diu deinde superstitem tancam fuisse laudem in hac Provinciā adeptum, quantam (si fundatorem excipias) nemo ante illum in omni genere virtutum consequitus fuerat. Nec dubium videtur inter illustres Societatis nostre heroës locum aliquando substitutum. Assiduo fermè, & nullo die interupto, inter sacrificandum lachrymarum dono cœlestis prædictus fuit: ad carnis motus reprimens, formicatum mortibus se objicit fodiendum: & tantam in corpore domando severitatem adhibuit, ut modum excedere putatus sit. Truxilli in Hispaniā natens, patentes fortuitus est nobilis, qui è severitate in pueri, & mox deinceps adolescentis, mores invigilavere, ut jam senex Didacus noster dicere soleret: Moniales in claustris non arcius observari, quām in pueritiae adolescentiāq; à pīs parentibus fuisse custoditus. Frequentavit tamen optimos Magistros in scholis publicis, quarum scholarum, & templorum viis ipsi tantum conciliis, ab easteris diverticulis constantes prohibebatur, ne corruptainventus lectissimo virtutum omnium flosculo malignum vitiorum halitum afflaret. Latinitate

laudabi-

laude abiliter instructus, ad studia Aristotelicę professionis gradum fecit; donec anno hujus ſeculi quinto in Societatem cooptatus, Ludovico Palmæ, exercitatisimo aſeticz vita magistro, jam vicenſis instruendus traderetur. Ex cuius disciplinā talis prodidit, ut jure Palmarem tanu Magiftri tyronem appellaverit. Et revera magnus fuit, ſive mortuorum levitatem, ſive Apostolicz viuꝝ ardorem, ſive prudenteriam conſideres: litteras humaniores Belmontranā in urbe publicè docens, Joannem Castillium, poſtea in Paraquariensi Provinciā clarissimā aecce defunctū, inter discipulos habuit. Cūm juuenis ſummis in Hispaniā muneribus deſignaretur, anno hujus ſeculi decimo in Paraquariam, multis votis ambitam, navigare maluit. Rebus agendis idoneus, in primā ad Diaguitas expeditione adeo egregium Apostolici animi ſpecimen dedit, ut eum Joannes Darius Xaverium abbreviatum appellariet. Quz tantus vir per varias regiones ante Provincialatum facit, ſuis locis tradidi. Defunctus Provincialatu, per quadriennium Cordubensem Rectoratum gemit, & interječto tempore, Assumptionis Collegio præpofitus, religioſiſtim in pauperes et Indos liberalitatis exempla dedit. Posito Rectoratu, in memorabili illo Paraquatiensi Collegii infortunio, ex urbe Assumptionis abire compulſus, die in Europæ homini villa, meliora tempora operiens, perſtit: donec postliminiō cum aliis reſtitutus, & ad missiones Parana Urvacæque progreſſus, in emerita ſeneceitate, rurſum Sociis, ad utrumque flumen elaborantibus, preeſte jubetur. Deficientibus pagè viribus, apud Iguazuanoſ, abs ſe quodam reducōs, aliquamdiu privatam vitam duxit, ſed non otioſam: nam bonus ſenex affiduc excipiendis Neophytorum confessionibus, aut zgris, ſede portatili vētus, inviſendis, aut concionibus habendis, aut Socios per litteras animandis, aut defendantis Indis occupabatur. Sic occupatum morbus Iethalis in Sancti Michaëlis ad Urvacam oppidu inter pias animi affectiones intercepit. Plura ſcripſit de gestis claronum Sociorum Paraquariensi Provincie, quz mihi historiam ſenbenti magno adjumento fuere, quam accſilebo, ejus prælertim, & Francisci Diaſtanii auſthoritate & benevolentia permotum me fuſſic, ut ſtylum ſcribendz Paraquariensi accommodarem.

HISTORIÆ
PROVINCIÆ PARAQUARIAE
SOCIETATIS JESU
LIBER· DECIMUS-TERTIUS.

CAPUT

L
Franciscus
Luperius
fatuus fuit
Provincie
impius.

1641.

Subsidiorum
cordubensis
deditur.provincia
dormit.Misiones
modicas.Collegiorum
excoisatio-
nes.

CAPUT

II.
Socii per
Tucumania
egregie la-
borant.Confites de-
fensio.

CONCEPTIS Præpositi Generalis litteris, Franciscus Luperius Curbanus, Lima: Theologiam profitens, ad regimen Provincie Paraquariae capessendum Peruviam Tucumaniamque prætergressus, ubi ad portum Boni-aëris appulit, Didaci Borox decessoris sui, Francisci Diastanii, & sublidiariorum ex Europa Sociorum aspectu, ab septingentiarum leucarum itineris fastidio luculenter est recreatus. Er quia multe Oceanus aquæ non extinxerant in novis advenis caritatis ignem, sed auxerant, primus ejus labor fuit, in sedulis aliquorum flammis, qui studiis nuncium remittente volentes, præproperè meditabantur animalium incendium, cum quibus partem itineris per desertam centum & amplius leucarum planitem remensus, per campos speciem Collegii exhibuit. Vtcebantur enim lex & tringita Socii magnis curibus, quos habebant noctu pro cubiculis, diu verò tentoria, pro templo trichinique figebantur. Noctu progrediebantur Solis æstum devitantes, nihilque seciūs, quam in utribus solet: per stata temporum intervalla, ad religiosas exercitationes nolâ portatim tenebantur: Collegium rotatilē diceret. Auspicatos fuit Cordubensis tantorum hospitum adventus, pace Praefulem inter & Prætorem non sine operâ Provincialis fanciatâ, qui advenis in suas classes distributis, de statu Provinciae inquirens, hæc fermè reperit. Provinciam occupabant centum & octoginta circiter Socii. Octona Collegia apud Hispanos, & apud Indos duæ supra viginti sedes numerabantur. Quod ad operarios attinebar, omnes instituti sui memores nihil reputabant propriâ probitate pretiosius, & infra propriam probitatem nihil habebant carius, quam aliis prodece. Missiones ad remota loca ex singulis Collegiis hoc fermè modo instituebantur. Duo Patres uno curru vehabantur, quo & pro domo utebantur, & necessaria ad viatum Sacrificiumque faciendum circumferebant. Dum ad pagum viliam pervenerant, convocatis incolis, sub erecto tentorio Sacris tradendis, & seminando Dei verbo, vacabant. In Collegiorum nostrorum templis Sacramentorum frequentissimus erat usus. Sacra conciones utiles habebantur, Virginis Marris fidelitas augebantur, Urbibus & pagis miseris in modum infestis alacriter & promptè subveniebatur. Indorum ubique & Æthiopum cura præcipue Sociis incumbebat: nullis ad id praestandum nominatis designatis: omnibus, etiam gravissimis Patribus, pro se gloriosum periculum depositcentibus. Omnium in nos, ob zelationem utilitatis, magna propensi, & sicuti tenebras nostro nomini obducere invidi conarentur: illicò cognitæ probitatis radiis dissipabantur. Sed interim dum novus Provincialis in notam aditum provincie incumbit, Socii ubique pro more magna moliti pergebant.

Bis Cordubensis ditio ab excusoribus exculta est, non sine notabilium rerum successu. Eminentia feligam. Muherem ad fluminis ripam linctas vestes abluerem perfictæ frontis nebulo deperit, & quia hanc vincere illecebris nequit, vim inferre non dubitavit. Sed virago, repulsâ vi, hostem prostravit: qui à muliere se vinci dignatus, exerto cultro humerum ejus percussit. Cultro verò illa è cruentis turpibusque manibus excusso, celeri fugâ victoriz fecu-

ritarem quartens, spolium pedoris sponso tandido & tuberculudo oblitorum venit. Impotente noxiisque verecundiā sacrilegè celaverat jamdiu Sacerdotes nefanda quedam facinorū vit' impius, nec in animum inducebat se illa posse aliquando detegere. Cùmque ideo bona, quorum Christi beneficio hæredes sumus, adipisci deinceps, presentibus tantum inhibebat. Cotonabat se defloratarum virginum veneris tosis, & nullum matronarum pratum, quod non lubricè pertransiret, relinquebat. Et si quandoque sibi refisi sentiret, quomodo libidine destinata frueretur, demone pro senone utebarat; cui, pro lenocinii metecede, animam nefarii despondebat. Hoc hominis monstrum una vice raroq' alloquitus ē Patribus unus, reperit, cœlitus immis' cogitatione, velle respicere: audiebat itaque reum sceleru sua explicantem, tanto cum animi dolore, ut illi non dubitaret spem venie etiam facere, & exemplis ostendere talia subinde permitti à Deo Optimo Maximo, ut patefaciat divitias bonitatis suz. In Sancti Michaëlis urbe multi Aethiopes sub conditione teloci sunt: quorum unus interrogatus à nostris, num intellexisset quid secum factum fuisset, cùm Angolæ baptizaretur, respondit se nequaquam intelligere potuisse, quod alia quam Angolanâ lingua Sacerdotes uterentur: & sic non frustra denud lotus est Aethiops. Currus, quo ē nostris unus vehebatur, in spinctum sylvestre impiegis, in quo Indum animam vir' jam trahentem cùm repe-
trasset, horruens solitus est spe portundæ beatitudinis, ad quam indubio invitat videbatur hoc non fortuito, sed à Superioris disposito easo. Agnoscens æger Cecili beneficium, animam confessione purgavit, quam sub noctem ejusdem diei felicissimè benefactori suo reddidit. Eandem urbem, vicinaque loca infestabat infamis præstigiator, cui nos etat in obviis pagis museolo stramineo se includere, ē quo quotquot eò loci aderant, suo quemque nomine, quamvis nullum nosset, com-
pellebat, dictans se à Deo misum, ut solatio mœstisfaret, & dubiis consilio. Men-
ticebatur se grandinum & pluviz patrem. Suâque ope triticum maturescete, per se morbos creari, curatique. Quibus erratis ut irreriter simplices animos, in speciem fana quædam monita intermixebat: amandum nempe esse Deum, preces fundendas, & hujusmodi similia: quam pietatem, si Superioris placet, potitione terminabat. Postremò amuleta mortifera contra morbos grandinemque distribuebat, omnibus auditoribus severè injungens, ne Patribus ē Societate Jesu, qua abs se facta itaque fuerant, revelarent: alioquin peccam loquacitatis luituros. Nostrorum tamen operâ plurimi, his incantationibus illaqueati, seniori timore perculti, malum commercium abjurârunt, & peccata confessi, perniciose homini se subtraxerunt. Ex hoc Collegio excusum ad pagos fructuissimum, quod Idem factitum est ab aliis Collegiorum excusoribus, quarum excursionem nobilissimam fuerunt ad Cal-chaquinos Abiponesque.

SANCITA pace Inter Tucumanos Calchaquinosque, Philippus Albornosius Aegidius Cardinalis frater, Tucumanus Praefectus, ab Didaco Boroë Provinciali anno proximè elapso perierat, ut ad Calchaquinorum vallem Deo Regique Catholico conservandam Socii postdiminò mitterentur. Satis enim apparebat sine operâ Societas diuturnam pacem esse non posse. Approbato Prætoris consilio, Didaci Boroë jussu Ferdinandus Torreblanca, & Pertus Patricius, in Londinensem paludem illustratione degentes, per Diaguitas sanguine & lingua Calchaquinis affines, in designatam provinciam ingredi statim tentarunt. Frusta tamen: nam omnes aditus aut Diaguitarum offensione, aut iterum periculis, interclusi erant: coactique sunt ad urbem Sancti Michaëlis venire, unde Lupercl, novi Provincialis, jussu, liberali commendo instructi discedentes, Calchaquinam vallem per altissimos montes ingressi, à primoribus gentis grato præter spem animo excepti, omnia vallis loca petragravunt. Quo peracto, narraturi quid apud Calchaquinos viderant, queque spes affligeret dilatandi Christiani imperii impetrati, redierunt. Quos auditos Provincialis ad vallem remisit, cum mandatis ut alacres fundandis oppidis insisterent. Redentes excepere Calchaquini alacriter, in loco opportuno extemporali opere lacellum erigentes. Sed dæmon trophyzum in agro suo erigi

fir effrenata
domus.Aethiops
velut.Regi fortis
eo reperti fe-
lia mœsa.Præstigia-
tu articula-
tio.CAPUT
III.
Apud Cal-
chaquinos
Socii re-
stituitur.Socii ab Cal-
chaquinos re-
cipiuntur.Socii ex-
plorant.

non patiens, turbas excitavit, eò periculosores, quò dissimulatores. Nonnulli enim mortales, prætenlo religionis velo, sed zelo imprudenti, alià viâ in vallem peccitantes, severitate Indos ita exacerbarunt, ut parum ab seditione absuerint. Ii tamen mox eorum discessu sunt sedati. Aha tumultuum causa fuit, intempestiva & futilis quorumdam Riocenium expeditio, Calquii Diazuitarum facile principis oppidum sine mandato Regi præfecti invadentium. Quæ res ita commovit Calchaquinotum Diaquitis finitimarum Calquium, ut rumor increbuerit per totam vallem, pacem inter Hispanos rupram eis i ideoque arma expedienda. Socios JESU de medio tollendos, omnem aditum hostibus intercludendum. Socii quid in hoc periculo agerent dubii, Rectorem Saltem per noncum de novatum rerum conditione certum faciunt, à quo accepta redeundi potestate Ferdinandus Totreblanca, dissimulatione usus, statim è valle abiit. Petrus vero Parcicus, utriusque simul abitionem periculo non carere ratu, tantisper in statione manistr. At cùm discriminum fama percrebret, ostensione confidentiæ secutratam aliquantulum quætens, multos circum pagos solus obivit: aufusque est Cumbicham Calchaquinorum potentissimum arma jam parantem, non sine fructu, monere, ne velle paucorum hominum insolentiam communibus armis reprimere, & latrocinium bello vindicare. Sed cùm alia turbulentorum feditorumq[ue] ho-minum cogitata spargerentur in vulgus, dissimulante etiam è valle sc proripiæ, magnis itineribus Salam petuit. Re cognitâ, Didacus Boroa, vices Provincialis in Paraquaria absenti gerens, monet ut vallem citissime repeterent, ne interruptæ operæ dannum genu afferrent, & spem præcinderent perinacij Calchaquinorum aliquando debelandz. Non esse eur ad quemvis tumultus ventum timeretur. Satis sciri Barbarorum furorem tam facile sedari, quam concitari, levemque ad cùm evitandum declinationem sufficere: nullâ re ferociores & inamabiliores reddi impotentium hominum animos, quam ostensâ suspicione, diffidentiæ, & timoris umbrâ. His monitis cùm supervenienter nova Provincialis mandata, rursum le ad repetendam vallem accinxere: sed ambo Tucumania Prætoris decreto detenti sunt, ventris ne si à Calchaquinis occiderentur, eogeretur ipse in vindictam arma sumere, quæ satis occupanda forent Lusitanorum recenti rebellione. Verum paulò post impletâ ab novo Prætore potestate, & Ecclesiastici Illustrissimi Tucumanensis Episcopi induitis instructi, scelatis Barbarorum animis, iudicem Pates cum altero Socio in Calchaquinam vallem delati, non sine spe manionis perpetuandæ, sedem sub Divi Catolicauspius, eodem quo anteâ loco, restauravere.

CAPUT
IV.
Ex istmere
ad Abpo-
nes Mataran-
es exculpa-
tur.

Matarana-
rum mortes.

Premendi
modus.

Nec ignobilior fuit ad Abipones, nulli adhuc Sacerdoti pervios, per Mataranos expeditio. Hanc init Joannes Pastor, Esterentis Collegii Rector, cum alio Sacerdote, incensus desiderio imperii Christiani fines transigrediendi, novosque pervadendi: qui communicato cum Provinciali consilio, ex Tucumania metropoli egressus, iter habuit per deserta hominibus loca, usque dum ingrederebatur Mataranorum Indorum terras; quorum oppidum octoginta circiter leuis distabat unde discesserat. Matarana gens ebrietati dedita, circulares porationes quotidie institubat, aliis alios, partitis inter se diebus, in orbem invitabimus. Præter has quotidianas debacchationes, alias solemniores Maranai habebant, quas funerales vocabant, Majorum suorum impiis Manibus dedicatas, quotum mortis anno reverente die, ab hæredibus convivium instruebatur, cuius præcipuum oblectamen-tum temulentia erat. Convivæ simul ac longa ordine convenerant, struthionem convivatori offerebant, quæcum præstantissima puella capitæ impositum præferebar. Si contingere eodem die ab uno plurimorum mortuorum memoriam celebrari, pro illorum numero tot struthiones eodem ritu mactabant, exhibebantique. Eidem convivatori quisque pro se munusculum tenebatur offerte, pæsto interposito, ut aliis sua parentalia facientibus idem præstarent officium. Et ferè non alia inter eos sanguinolentiores infugebant lites, quam ab istius pauci fraktione: cuius adimplendi obligatio, non tantum ad præsentes, sed etiam ad eorum filios nepotesque hæreditariæ necessitate transibat. Peractis triuio funeralibus epulis, per horam

integrā sibi coactas lacrymas eliciebat, quibus succedebant cachinni, chorez, & debacchationes. Sed quod lacrymis dignum erat, gens iis motibus nomine Christiano gaudebat, referebatq[ue] parentum suorum doctrinam ad Alfonsum Barcenam & Petrum Agnascum, Socios verē Apostolicos. Sed jam Parochum habebant externum, nostris lacris initiatum, qui pueros liminaribus Christianz Religionis undis abluebat, & abliros mītrubat: qui dum fiebant grandiores, à recto veritatis tramite ad avita perditionis latissimā viam deflectebant. Tonocotanā lingū omnes utebantur: hanc commode callebat focius Joannis Pastoris, qui illos privatis publicisque adhortationibus aggressus, efficit, ut plures peccata confiterentur, quod proximum miraculo viūum eit.

ALiquo t[em]pore apud Mataranos commemorati Patres, iter suum ad Abipones, quorum fines sexaginta adhuc leuis aberant, prosequunt, comites habuēre Mataranorum Parochum, necnon præcipui nominis Catigios, Indosique plures: nam quaevis hos inter & Abipones veteres belli caue intercederent, sperabant tamen interposita Parum autoritate pacem lānciti posse. Vix oppido egris occurserunt in ipsilla nemora, ferarum spēlazi & tygrium vestigiis hotrida, aliaque id genus passim cruentam mortem minitania. Acoleatis arborum ramis facies identidem flagellabantur, & vestes lacerabantur. A qua penuria præcipue difficultis, nam siccis immodo calore & labore fauicibus nullus aliis potus præbebatur, quam pluvialis aqua, qua dudum in obvīis fossis imputruerat, potiusque erat nanum tormentum, quam oris refrigerium. Medio sinere easculio, hortidam humorū opacitatem, & aqua caritatem, exceperunt paludes, quas fluvii Rubri per quinque omnino leucas facit exundatio. Tantum aquarum transvadationis necessitate abterriti Matarani, eō unde venerant indubie rediſsent, ni Patres eos muneribus & rationibus ad constantiam animassent. Trajectis zgre paludibus, per planiores dein campos iter fuit, donec tandem duabus ab Abipone leuis tabernaculum fierent. Eo in loco spem felicis exspectationis rurum insorturbavit repentinus, sed non futilis comitum metus, qui cūt se numero paucis tine tubidiū ipē tam propē hostes multitudine sanguinolentiā terribiles cernerent, fugam, dum adhuc integrā eis, tanquam unicum remedium, respetabant. Eorum tamen animis contra metum rurum obſfirmatis, Joannes Pastor periculum in mora arbitratus, statim Socium cum duobus comitibus misit, exploraturum quā tutius Abiponiam ingredierentur. Paululūm progresso turma ducentorum equitum Abiponensem occūrit, ad quos, deliberatā morte fortis, iter direxit. Appropinquantes Abipones, sc̄e in duo cornua explicantes, notabili celantē cincxere. Nudi nudis equis infidebant, corpora proceri, lacertos lati, oculis mobilibus inconstantiam, & promissorum crinum negligenti cultu ferociam, præferentes. Simul ac oq[ue]nes oblongas sagittas collineārunt, sic illos ferme Tonocotanā Guaranaque lingū Pater est alloquutus. *Mens in vos amor effectus, o Abipones, ut tantū me itinerum armorumq[ue] pericula objicerem: mortem non timeo, quam tubens, ut aeternū vivam, appetam: tantum ergo, ne maximum bonum, cuius uobis sum nuncius, patiētendā incertidētione perdatū. Bellum ab inermi ne veremini, quarevis enim omnis passim in Crucis virtute, qua me confortas, & manum firmas, non tamen hoc tēlo veni laderē, sed sanare.* Barbatidiā benevolentia delinuti, atq[ue] sagittis in pacis lymbolum demissis, cetera arma, pro more gentis, in terrā jacint, Patrem venerabundi salutantes. Ei cognitio alium Patrem, azare & meritū gravem, retrovenire, turmā Dux illiēd filium cum familiis mittit. Adventantium primo in pago incolz variis ludis exceptunt. Feminae pro festiva clamoratione clamoribus utebantur, quos oris crebrā verbētatione distinguebant. Finis aggratulatione, coriūm pro tapete in loco parenti, honoris ergo, straverunt; pro sedibus, arbors truncos. Vices benevolentia repperdēunt Patres largitione hamorum; acieularum, scūcum, granorumque vitreorum, quz quibusvis metallis Abiponibus pretiosiora vīa sunt: tum ad mensam itum sedibus non absūmēl, cibosque præbuerunt, qui citō etiam famelicas famem dererent: ne jam oblatas elicas sperni zgre ferrent, vim libi inferebant Socii, nau-

CAPUT
V.
Expeditio
ad Abipo-
nes.

Pla diffon-
dens.

Sociorum
comites ab-
fuerū.

sp[iritu] & ty-
principi ab-
ponem ce-
sus.

tertiū bilari-
ter recipi-
tur.

Crucem nigrum.

conditiones elongantes.

Templum extemporale exponentes.

Sedili responsores.

CAPUT VI

De Abiponensium moribus.

Militia experimentum.

Abipones Magnates.

seam simulatione vincentes. Sequenti die Crucem, quasi aditum possessionis signum, ceterunt, & eo quo celebraverat Sacrum habitu Pater Rector, manu Crucem praeferebat, omnibus adorandam proposuit; Barbaris non ægræ ad venerabile signum genua flectentibus. Significanti vero se apud illos vellet manere, ut Divina Mysteria explicaret, annuit Caligula, gentis facile princeps, quocum ad ejus oppidum trans fluvium Rubrum ambo proœcti, communigenitus alacritate excepti sunt. Ubi cum adventus sui causam explicassent, idem Caligula omnium nomine promisit, non prohibiturum se quominus pueros suos Baptismo abluerent, templumve more Christianorum erigerent, dummodò adolescentes nos cogerentur manæ & vespe ad templum ventitate, ne hoc optio ad bellum incepti fierent. Sed facile persuasit Joannes Pastor, otium illud non futurum pueris inertie, Hispanorum exemplo, quorum filii, admodum bellicosi, sine fortitudinis jaatura sepius in die scholas & tempora frequentant. His acquiescens Caligula, petiit, ut latem pueri, atque & sagittæ armati, templum ingredi permetterentur, & ne flagellatione castigarentur. Utrumque non difficulter concilium. Tum postulavere omnes, ut si quis Caligiorum Fidem Christianam profiteri veller, licet ei in summis montibus cacuminibus, juxta monumenta suis Numinibus dicata, more Majorum sepeliri. Illud ob superstitionem scripsi posse negatum est. Finito concilio, sollemnè pompæ ex ingenti palma, frencente licei dæmone, Crux erecta est, & doctrina Christiana explanata, quam tantillo tempore adeo feliciter assequuti fuerunt nonnulli Barbari, ut Macaranorum Parochus, palmam Patribus præcipere volens, clam egerit de conferendo illis Baptismare. Quam rem subodoratus Pater Rector, cum unde venerat remisiit. In cujus absentiæ templum ex stramine & luto extemporalis opere excitavit i linguis Abiponensis dictionarium scribere incipit, pueros instruxit, & spectabatur fore, ut brevi magna multitudo converteretur ad Fidem, ni Provincialis iussu, ingenti cordis dolore, prædam, quam jam tñianæ tendere videbatur, non tamen sine merito & laude, relinqueret Iesus fuisse: nam tota Parauaria celebravit boni Pastoris animum, in ementa senectute labotissimam missionem aggredientis, & ex obedientia deferentis. Non eadem fuit ejus socii conditio, ideo mibi tacendi, quia constantiam in Societate non tenuit. Hujus autem gentis conversio operariorum inopiam dilata est, de cujus moribus, quos ex Joanne Pastore didici, pauca hic attexam.

UNIVERSIM Abipones statu plusquam mediocri, æquâ membrorum proportione insignes, lacerosi, vultuosique sunt. Inestate nudi incedunt, in hyeme corpora peñibus regunt. Clavam collo suspendunt, & pharetram humeris. Lazæ arcum, dextræ lanceam semper gerunt; coloribus in omnem formidinem, tygium ad instar, integrum corpus commaculant; eosque maximè spectabiles reputant, qui plures corporis partes crudeliter perfoderint, iisque variis struthionum plumas indiderint, quas naribus, labrisque, & auribus inferunt. ac si illis veleant volare. Barba genti dedecori est, ideo cum pubescunt lanuginem ecellunt. Calvitiem sibi tanquam ornamentum faciunt, jus nulli est nutriendæ exstincti, nisi illi, qui hostem in bello, vel in duello interficerent. Militia apud illos experimentum homicidium est; quod antequam quis patrabit, militaribus insignibus non donatur. Suos etiam magnates habent, & heroës, ad cujas dignitatis apicem per crudelissimos gradus ascendunt: qui enim heroës titulum ambit, suam tortitudinem immanissimorum tormentorum patientia aliis probet necesse est: furas, crura, brachia, linguam, & alias, quas honestius est silere, corporis partes, terebranti deinde aspero lapide omnium membrorum cutem lacerando abatadunt. Denique eadem carnificina quinque senioribus candidatum exercent, qui si vel tantillo gestu doloeis sensum ostenderet, in Magnum ordinem non admittitur. Si vero inter tormenta fortiter se gesserit, tum se suo in sanguine volans, in signum laxitatis, triumphanti similis, adeptæ dignitatis insignia recipit. Quod vetò securius cum honorem nanciscantur: à teneris unguiculis hujusmodi punctoribus abrasionibusque scie excent. Unde passim videre est pueros, adolescentes

tesque

tesque spinis aut aculeis linguaribz, labra, narcs, aures, & membra alia, transfigentes, doloremque coacto riu dissimilantes. Hac de viris. Feminaz infra sanum grossis rebibus se vestient, reliquum corpus velpingunt, vel in scris lapillis discriminant, pricipue ubera & faciem. Calviciem sibi etiam faciunt. Occipitum novacula lapideam aut arundineam abradunt. In morte Casiquiorum suorum sibi omnes trutano nomina, & tristissime diu noctuque ululant, per mensc' y integrum jejunant. Jejuniu apud Abipones lex hzo est: Pisces ne comedito, carnem quando & quantum lobet vorato. Binas proles tanquam educant, reliquas Atrei plusquam crudelitate trucidant: ratione prolecidii reddunt, nam cum Abipones bello Jatocinoque affueri nullam sedem fixam habent, ibique vivant, ubi storaes suas in formam oppidi erigunt, inde sic ut plures duabus prolibus, quarum unam circumsecrebat mater, aliam pater, ne in hostium manus deveniant, vivere non sinant: quod si una, vel utraque proles pedibus suis sic incedat, ut bellum sequi possit, antequam mater tertio quartove pariat, tunc plures duabus non illibenter aliunt. Multe annus lagz sunt, frequentissimumque exercent cum demone commercium. Haec Partes subinde invitabant, insitato alius gentibus gestu, manus supinas harpagonum in motem crebris contrahentes, rugoloquo riu faciem contorquentes, & nescio quid in gutture turbinantes, ore que sibilantes (nam sibilis sese etiam interloquantur Abipones.) Vix tamen ullus ex hac compellatione fructus sperabatur: inventatio enim, ut in corporibus, sic in animis, agerimur depellitur. Exemplo sit una, que morti proxima, cum à Joanne Pastore rogaretur, ut se Baptismo ablui permittet, aens, si lecys faceret in dubie peritiam, & à demone sternum cruciandam, respondit demone non esse sibi formidini, quemcum diu iam communicasset; Baptismum omnino abs se respusi, quod non ignorare venenum praestissimum esse: sic, te infecta, ab infasto tugurio bonus Pater expulsus est. Non tamen exterorum eadem conditio est, qui non facta benevolentiz significatione Socios exciperunt, & Esterensem urbem repetentibus, Caligula duce, per triginta leucas scie frequentissimi comites adjunxerunt, cibosque ex continua venatione obtulerunt, unanimi consensu multis verbis postulantes, ne diu abesse vellent. Abiponibus adiacent Guamales, alizque gentes Christiani nominis ignatz. Per Guamales brevissimum iter esse potest ad immensam Calchaquensem provinciam, quam Oforius & Riparius superioribus annis alia vi pervadentes, suo sanguine consecrarent.

TANTIS rebus Tucumaniz Sociis occupatis ad Urvaciam omnia turbabantur. Cum enim ingens bellum ab Mamanucis non tantum parari, sed etiam moriri, nunciatus fuisset, non dubitarum quin illo Urvacenses, Paranensesque Neophyti impetrendi essent. Ad arma itaque clamatum est, sed itaque sententia, utriusque fluminis vires quoquomodo esse jungendas, & coniuncti consensiū profigandum cā finibus hostem, ut una clade multa bella conficerentur. Ad id ex omnibus oppidis selecta sunt quatuor Indorum milia, quibusarma data pro opportunitate loci, alius fundā, alius arcu, avito gentis more succinctis. Trecentis capitibus sclopi concessi sunt. Vix convernerant ad Mbororecum oppidum, quod in Urvacensis provinciā finibus situm est, cum armis L. brizianoritu, & corpora militariter subiecti cutare. Exploratores enim nunc iuaverant hostes abesse tantum unius diei itinere, & trecentis omnino cymbis Acaraguaiam fluvium, qui se in Urvacam exonerat, occupasse: quadringentos in his Mamanucos, belli robur, Tupicos vero bis mille & leptingentos numerari. Accepto nuncio, dum pugna in semoto Urvacae fini ordinatur à nostris, hostis numero fidens, certaque spe ingentis populationis concepta, secundo fluvio in nos primus movit. In quem Ignatius Abiaru, Mbororeensem dux, quinque cymbas explorabundus educens, delibera tā morte & causā fretus, cū commode potuit, sic fertur hostes alloquutus.
Quo jure Christiani homines, sua salutis oblixi, ad alienam expugnandam ruerent?
 Num sati iuuenient crux bibissent? Num sufficeret bastemus tot viduas & orphanes fecissent? Si his non moverentur sacrilegi, saltum memississent se cum his bellum gerere,

Tritionem
Abipones-

Proletiorum.

Sagarm
permacula.Specularum
marinorum et
terrestrium.

CATO T.

VII.
Mamanuc
cum Nro.
phitis inspe
ciliens pe
gnant.Prima telli
ca.

qui illos jam iteratè profligassent; qui mortem vellent, quād infamē periculosa sunt, animis servitutem servire: suadet deffarent bellum confici posse: nam se experimento deditis, Mamalucos esse non tantum India, sed Regi Deoq; perduelles. Pro aru & scie, pro salute filiorum & conjugum ad mortem usque dimicantes, & Partes de Societate IESV institutores suos, quos ipsi nuperrimè ex patriis suis exegissent, obiecta corporum suratares. Sed hostes, verborum parei, ad pugnam omisso responso provocavere, quam nostri Neophyti non detrectavere. Initium pugnæ datum a spicata explosione majoris tormenti, cujus glande tres Mamalucorum cymbæ depresso sunt, eo tempore quo Socii & imbellis multitudo in littore Sanctorum nomina publico rito decurrentes, invocabant nomen Divi Xaverii: littorales sylvae echo repetevissæ reddebat Xaverii nomen, cuius auspicio educta tota classis feliciter pugnavit. Desperatè in fluvio victoriâ, hostilis potior pars exercitus descendit in arenam, ubi nihil infelicius pugnatum à nostris, qui hostem indubie profligassent, nisi nox prælium ditemisset. Alibi etiam ab altera ex exercitus parte reperiit vicibus præliatum est: sed ubique sine Neophytorum, & semper cum hostium jaetutâ. Sub noctem receptui canere visum est, tunc ut reficerentur corpora, tum vel maximè ne Neophyti victoriâ feroces prædandi libidine partam victoriam in tenebris temeritate corruperent. Eo die è Neophytis (ne victoria phantastica videretur) tres desiderati sunt. Vix illuxerat sequens dies, cum arma denuò capessunt: Mamalucos Tupicosque cingunt: incompositos ubique secuti, indubie paucis horis debellando, ni oborta tempestatis beneficio, se se hostes in adjacentes sylvas receperint. Capitis castris Neophyti fugientes insequuti, tandem sub noctem nemusculum ingressos assequuti sunt. Ibi obsecris creicebat magia rabies, quād audacia. Nostris verò per nemoris spissitudinem, per rupium ardua inviaque, Mamalucos indagantes, eorum rabiem fortitudine cœlitus datâ cludebant. Cominus ubique, duellantum more, manus conferebantur: nam euiniùs pugnare, locorum iniuriae prohibebantur. Prælium duabus horis post meridiem, iterata hostium fuga, distraxit quos insequi longâ dimicacione fatigatis victores nequivere. Ex nostris tres casi, quadraginta vulnerati. Ex hostibus magna multitudo, præterim Tupicotum, quorum plures certamini superstites, cauati Mamalucorum crudelitatem & dominationis insolentiam, ad nos transfugere.

CAPUT
VIII.
Post pugna
geda narratur.

Pugnantes
Mamaluci
affiliatur.

Ab Quale-
dam.

Partem.

HOSTES, populationis ad Urvalcam faciendæ spic dejetti, ubi ex fugâ utcumque coahescunt, communicato consilio, Indos Ethnicois divisis copiis aggreffi sunt: quibus nihil feciùs cessit latrocinium, quād bellum. Indi enim, Theresiani oppidi reliquiae, ad Tebiquarim fluvium, quō in superioribus depopulationibus con fugerant, uni Mamalucorum manipulo le tradentes, soluti vineulis, imparatos aggressi nocte, magnam cædem fecerūt: quā patratâ, se se citata omnes fugâ Paranensis Neophytis adjunctum venete. Eodem tempore alter latronum manipulus ab Ethniosis ad internectionem deletus, & ali decē nefariz depopulationis præstantissimi satellites, ab excursoribus cum suo decurione crudeliter occisi feruntur. Alia latronum turma fingers se ex Ignatii Abiari Mborore ensium dueis factio- ne esse, multis ad amicum nomen se dedentibus libertatem ademit. Eā formè arte usi sunt, qui ad Cauguanos captivandos perrexere: cūm enim sinxisserit in suo comitatu venire Partes de Societate, Christianæ legis doctores, mali Barbari Sociorum desiderio se eis tradidere: sed pars potior contra vim & dolum se defendit. Mamalucorum plutes ab Gnalachis, Barbarorum ferociissimis, inhumanissimè etiam habiti sunt: nam ubi in casses fuos inciderant, barbitio capillatioque avulso, polpam è brachiis & suris, quār velcebamur, detrahebant, corpora truncantes, & capita eislorum perticis infixa, ad terrorem culminibus turguriorum imponentes: Tupicorum plutimis eandem fortunam expertis. Nec portenta defuere in latronum decimatione cœlitus ostensa, nam multis in locis, ubi hostes extra metas aut præliati sunt, audiri dicuntur articulatæ voces, quasi se se invicem incepantum, & crimen in socios derivantium, quibus succedunt iesorum ululatus, armorum

fragor,

fragor, prælantium tumultus, & inconditi clamores, quales solent esse; quando post variis certamen confunduntur scies, & se se maruò proterunt. Ex Brasilia certò nunciatum est Mamalucos in fuga & pugna desideratos centum & viginti, Tupicos ferè omnes. Sic ostendit Xaverius (nam huic Divo victoria post Deum debetur) non tantum se Solem in Oriente oriri, sed & in Occidente feliciter occubere. Cordubæ pro victoria gratia Deo Optimo Maximo aitque sunt, publico apparatu.

Numerus
occisorum.

DIMISSIS copiis, cognito multis Ethnico Neophytoque, Mamalucorum metu hinc inde dispalatos, non difficulter ad oppidum le reduci passuros, si invaderent; nunciatumque esset plures ex illis Barbaris, quos ante prælimin Mamaluci captivaverant; ab iustis Dominis nostris coloniarum desiderio passim fugere; Mborocenses Neophyti, quæ terræ, quæ fluvio, manipulatis progressi, magnam hominum prædam varis per biennium integrum institutis excursionibus feceré. Quibus in excursionibus multa contigere memorau dignus: selebora narrabo. Aliquantulam captivorum hinc inde contractorum turbam Mamalucorum manipulus in Brasiliam dum abigeret, una captivarum decimprimum quartum ætaris annum nondum egressa, injectâ cœlirâ flamme, studio Christianæ professionis, nacla patrandi facinoris opportunitatem, navigiolum, quod in litore unicum erat, concidit, solitoque anchorario fune in medium alvi, dissimilat, quasi ludibunda, deduxit: quod dum pervenit, patentem fugam adorsa est. Id ut conspexere Mamaluci, aliquamdiu stetere, inopinata audaciâ attoniti: deinde admiratione in rabiem versâ, tela sibi omnes in perfugam collinant; à fronte, à tergo, à latere impetudinem. Sed audax puella, per volantes Tupicorum sagittas, & plumbeum Mamalucorum grandinem, palmulæ aquas, deficiente remo, flagellabat: alterum litrus tenere, & adeptum abradere, semper conata. Fremebant interim prædatores; & se à puella ludi, irritaque missilia volare indignabantur, nescii eam celesti elypeo protegi; neque enim aliunde crediderim conservatam tam imbellem fortitudinem. Cum eternarent incassum esse vires, inauditam confidentiam & inter tota tela securitatem admirari cœperunt. Illa vero animo reputans quid evenissem tot Mamalutorum captivis, & quid sibi sub tali domino expectandum, nam infra infame jugo & merciticum dedecus, nihil accedere posse neverat, fugam accelerabat, non magis tela, quam dolosas laudes contemnens. E Mamalucorum oculis à profluente tandem abrepta, quietiùs navigavit: donec post aliquot leucas, ingenti Dei beneficio, in excusores Mborocenses incurrit: à quibus benignè excepta, & ad oppidum deportata, post Catechesim interjecto tempore facris undi ab ipso Francisco Luperio Provinciali, oppida Neophyrorum inspiciente, abluta, Barbari nomen sortita est. Nupti paulò post data, spem fecit conjugium præclaræ ornandi virtute. Altera puella infidelis, undeviginti annos nata, in captivitate ad libidinem follicitata, fortiter repugnavit, aiebat: nolle se pudorem suum profertere, quod didicisset copulam non conjugalem illicitam esse. Cumque nihil proficeret, pli fallacia prædatorum manus sic effugit: cernens enim Mamalucos fame tanum non perire, si promisit, si se tanquam liberam dimitterent, quæsitorum in sylvis radices pellendæ fami opportunitissimas. Annuentibus Mamaloci, dolum in simplici barbaraque puella non verentibus, ad nemora intacta processit, ubi illi se latebris abdidit, unde nullâ deinde indagatione erui potuit: tandemque per viarum anfractus, & mille pericula, ad Mbororeum appulit, quo in oppido, rara proorsus felicitate, patrem suum matremque Fidem Christianam jam professos, inopinato concurso, pene abs se abalienatos reperit: quorum postmodum consilio veræ Religionis candidata baptismalem gratiam ambivit, & omnibus incolis aggrauantibus, obtinuit. Quatuor-decennis puella, triennis sororculz constans bajula, post varia viarum discamina è captivitate fugiens excusoribus nostris occurrat, qui utramque Baptismo initiandam ad Mborotum duxeré.

CAPUT
I. X.
Pueri duas
ab Mama-
lucorum
servitatem se
redimunt.

Pueri gra-
tia sua fog-
ra.

Baptismo.

Pueri puer
debet.

Felix cum
parvulus
terefactus.

CAPUT

X.

Multi ex eis
deinde capi-
vitare se li-
berant.

Felix paren-
tum occur-
serunt.

*Barbari Ma-
lier sceleris
inflammis fe-
races.*

*Trienni puer
à matre fer-
vatus.*

Habicator.

CENTUM & quindecim Ethnicorum capita Ignatius Abiaru ex communis dispersione unicâ in expeditione concurxerat, inter quos juvenis binarum sortorum, quas ab Mamalucis abductas, & traxis sui, quem ab iisdem occisum, non sine probabili conjecturâ rebaratur, jacturam inconclabiliter lamentabatur. Is ubi ad Mbororecum oppidum pervenit, inter eos qui ad novorum hominum spectaculum ventitabant, ad litus maiorem e futoribus ab aliis excusitibus alibi repertam invenit. Eodem planè die, supervenientibus aliis emissariis, inter redemptos fratrem repererunt, ingenti utinique letitiâ: vix ab hoc concurso tertia pars horae effuxerat, cum sorores nauiminores ex hostium ungubus creptam in aliâ turbâ ventitare cernunt. Quicquid fucru felicissimi quaternioris sensus, frustra est enartare. Primariz nobilissatis Indos, & uxor cum filiolâ, Gualachorum Mamalucorumque metu, Christianæ professionis desiderio, ad Mbororecenes consugere petoptantes, deficiente navigio, & frustra ad transmittendum Urvaicam tentato vado, imminentibus licet hostibus, trajectionem aggredi narratione ausi sunt. Mater filiolum humeris gestabar, Indus utrumque succollatione sublevabat, donec ad medium fluminis progressi, defecissimis viribus, sele à profunde rapi finerent, & indubie perirent, ni Deus verò religionis candidatos sanctioribus aquis refervasset. Cum enim jam prope essent ut interirent, cymba, unde advecta, rectâ ad perirentes descendit, quam ascendentis facili negotio aliud litus tenuerunt: ubi aliis quinque è popularibus suis ejusdem propositi repererunt: quibuscum ad Mbororecum navigando, quam quererant libertatem, colla ssavi Chtistii jugo submittentes, invenire. Casiqui cujusdam, Mamalucorum metu in abditis sylvis degentis, uxor temere sylvasingrella, in tygridem multâ fame & rabie timendam inciderat, &, ut sit, immensis clamoribus timorem testata, maritum ad fugam, injecto metu, aliquot instulerat, existimantem ab larronibus uxorem suam rapi. Inter ea ad litus Urvaicæ fugiendo progesa, inter urgentem feram & fluvium, tanquam inter sciam & carybdim, deprehensa, dubitabat quid conducibilis sibi forét, an ab tygride cruentam mortem, an ab præterfluento fluvio suaviorem praestolari. Sed dubium diremit insultans fera, cuius primo impetu levè declinatione evitato, consilio in necessitatem verso, mulier in Urvaicam ex alta crepidine precipitem se dedit, natandoque ad scopulosam fluminis inflamam pervenit; eo fermè temporis momento, quo illâc transibant nostri Mbororecenes, qui feminam admittentes, ad oppidum revixerunt: paucis quâm appulerat interjectis diebus, maritus Urvaicæ legens littora in aliam exploratorum turbam incidit, à quibus se non gravatae passus est eodem depositari. Mbororecum ingredienti prima omnium uxor, utriusque cum inexplicabili voluptatis sensu, occurrit. Ad Acaraquaicæ littus captivam Indam, fatigacione morboque pñè enectam, cum trienni filio, inter cetera fugæ impedimenta Mamaluici reliquerant, quæ paucis post diebus miserabili fato cœncessit. Quid faceret trienni puer in vasta solitudine sine domo, sine viâ, & solus? lacrymarerunt nullus aderat, qui consolaretur: matrem amplecteretur? sed qui mortua blandiretur? Dextellâ tamen os, oculosque matris identidem explorabat, delicias suas appellatas, & urgente fame ex emortuis ubebris lac, quod supererat, sugebat. Amore matris insanguine, nec ipso factore ab cadavere abigi poterat: deficiente lacte, ut est sagaz vivendi cupido, grana tritici Turci hinc inde temerè ipsa rependo collegit, & vix natis dentibus trivit, vitam uicunque sustentans. O Dei prædestinantis ad gloriam opus singulare! duobus ab obiu matris diebus contigit, ut turma Apostolicorum venatorum illâc iter haberet, qui dum sedulè prædant indagant, puctum reperere, putrido stentique matris cadaveri imposirunt, pñè jam emortuum: quo spectaculo nec lacrymas commiserationis, nec indignationis in tantæ crudelitas authores cuninè poterunt. Sepultâ matre, puellulum ad Mbororecenses Socios detulerunt, ab quorum uno sanctificationis lavacro ablutus, quanto post mense, coelestis civitatis jure à Deo donatus est. Nôs procul ab eodem Acaraquaicæ Indam iudem repetere, eut, quod ultra progreedi non posse, Mamalucorum crudelissimus crura ita cremaverat, ut ossa nuda apparerent. Hanc excursionum unus humeris delazam, Cœli vî, quam

sequenti

Sequenti die inlīt, indicatā, Sacerdos nōsler post catechesim Baptisēo inlītavit. Indus, inter suos primariūs, ejusque uxor, filium septemdecim annorum, & septen-
tem filiam, utriusque deliciās, petididerant, quos à Mamalucis abactos rebanuit: sed dum infortunium suum domi nostrae lamentantur, adolescentis cum litteris
aliunde venit: atque is era tristium parentum filius, qui ut patrem matremque
vidit, & vicissim parentes filium agnovere. in mutuos amplexus ruentes, calixtitiae
signa dedidit, ut ad infilias geluentium aggratulations accurrerent omnes ferè
Mbororei incolz, & advenz, inter quas filiola septennis reperta, quæ utrumque
parentem & fratrem hiantore, & expansis brachiois una omnes invitabat. Nihilo
seculis uterque parentes & frater uno concursu, quaquà potuere, puerulum amplexati
gratias Deo non ingrat solverunt; idem facientibus Sociis pro renovato Sancti Eu-
stachii exemplo. Felix etiam fuit duorum Indorum fortuna, qui à predonibus ad
pabulandum missi, eo usque progressi sunt, quod cymbam undequaque pertulam
offenderent, quæ tringifia leucas summā felicitate emensis, auspiciis & lusoribus
Mbororensibus, salutares aquas postulatum venire, & obtinuere. Juvenis, cor-
poris formā spectabilis, uxoris fortē, quam aut mortuam, aut caprīvam rebatur,
inconsolabiliter deplorabat: sed dum Mbororeum unā viā pergeret, aliā videt no-
rem ventirare, ex quo occurrit conjectari licet, quis fuerit amantissimorum conjugū sensus. Pluribus hujusmodi eventibus ad hunc annum pertinentibus, ne
familium rerum narratione fastidium parcum, scribere supersedeo, tatis fecisse ratus,
si dixerit Mbotoreum oppidum inopinatis affiniū confanguineorumq; occūtibus,
solemnibus plurimotum Baptismis, & crebris providentiz Divinaz favoribus, fuisse
festivum. Satis constat sexcenta capita, Mbororensium excusorum opera, aur
ē demonum antiquo domino, aut Mamalucorum captivitate, summo labore fuisse
redempta. Eò verò processit quorundam caritas, ut non dubitārint agros, hu-
meris impositos, viginti & triginta leucarum itinere, per scupulos & sylvas, ne ani-
marum remedio carerent, reportare. Portò plerosque suprà me recensitos, fūa
manu Franciscus Lupercius Provincialis rite abluit, dum pro munere Paranae & Ur-
valce Socios inspectum venit.

VENIENTI ad primum Paranz oppidum Provinciali, honoris ergo ex ple-
risque coloniis occurrēre ducentz Neophytorum cymbz, festivo apparatu
ludicram in fluvio pugnam instiuenes, aliis inierim in littore aut voce, aut varijs
Musicz artis instrumentis, adveniū ejus celebrantibus. In singula oppida per
rias frondos arcubus conspicuas, inter hilariorum ostentamenta inducebatur:
tautā gentis alacritate, propensionēque animorum, ut ubique Provincialis fibi
aggratularetur, quod contigisset oculis videre hoc opus dexterz Excelſi, quæ ex
lapidibus istis fulcītarat tot filios Abrahaz. Neminem ipse indonatum dimutebat,
grana vitrea, acus, aciculas, cultros, ferramenta, vestes acu pictas, & hujusmodi
res novis hominibus gratissimas dividens. Tempa ubique reperit niida, cultuque
conspicua. In plerisque oppidis infantes, & adulitz gentis homines quamplurimos,
Christianis undis abluit: Patribus id nitrō volent eupientique, in aliquot solamen
dignitatis, plerumque ab Apostolicis his functionibus abstinentē coacte, conceden-
tibus. Et quia præter Provincialatus officium iulius erat ab Mutio Vitelleſco Ge-
nerali Visitatorem, ut vocamus, agete, viginti novorum oppidorum ad Patanam
& Urvalcam positorum res opportunis ordinationibus stabilivit. Singulis oppidis
præterant bini Socii, distributum tempus in varias functiones, aliquoties à me
relatas, hahentes: summo manē, ubi per horam mente Deum oraverant, rem
sacram faciebant, adstantibus incolarum plerisque: peracto Sacrificio, gentis primo-
res Patribus se listebant: quid ruri agendum: quæ terræ portu colenda, nieten-
dāve: quò iter suscipiendum: cui rei invigilandum: utrum piscatio, venatio, vel
carnificina instituenda, exponebant: neque enim in his principiis quodlibet cui-
libet licebat, nisi etiam infiltratoribus sui haberet. Singulis annis Socii, ex Regis
Catholici induito, Magistratum, dignitatesque splendidi nominis eligebant, quibus
rebus paulatim gens nova ad politicam vitam totmabatur. Portò hi Neophyti,

prophetarum
parentum
occultarumSociorum re-
ceptarum.CAPUT
XL
Franciscus
Lupercius
Paranam &
Urvalcam
ludent.adserit
exponit.Sociorum
exercitatio-
nes ordinatae
summis fla-
mibus.Sociorum
officia.

oppido-

Josephi Cataldini vita.

oppidorum in speciem rectores, nihil novare, nihil punire, nihil ordinare, non expectato instrutorum suorum decreto poterant: dici tamen *vix* potest, quād adeptione umbratilis potestatis, & gestatione officialium virgarum, gloriarentur. Omitto repetere quantos labores Socii pertulerint, vel hostium occursi, vel ctitate ciborum, vel itinerum assiduitate, vel mortis periculis; in quibus omnibus fortiter ferendis alter alteri piē invidebat; alter alterum inflammabat operibus, quæ potenter attraxissent totius Provinciæ Socios in partem laborum, nūi obedientia restituerat fuisse. Ab Sociis omnibus ad Urvacam & Paranam ter milie & ducenta circiter capita hoc anno baptizata sunt. De quotum Sociorum moribus cùm inquireret Provincialis, repert Josephum Cataldinum, & Simonem Maçetam, inter omnes opinionē virtutis eminere, de quibus, in prælibamentum longioris historiæ, utrumque meritis debita, hec pauca accipe. Josephus Cataldinus anno præteriti seculi septuagesimo primo, Aprili mente, Fabiani in Italâ natus, Socossi in Baptismo, ob Virginis iconem vernacula lingua sic nunc upatam, & in patria piè cultam, nomen accepit. Quod nomen, Assumptâ Josephi appellatione, in Religionis ingressu mutavit. Invocatâ Virginis ope, ab hæmis, quan in matris alvo contraxerat, miraculosè liberatus fuisse, pī patentes credidere. Sub matris cura, in ipsa pueritia, tantarum virtutum specimenia dedit, ut *vix* tredecennis ab Collegiis Ecclesiæ Canoniciis ad sustinendam perionam vacans offici, cui dignitas annexa erat, electus fuerit, quod in tantula ætate integritam famam præstiterat: donec jam Subdiaconus, studiorum ergo, Romanum concederer. Ilbi post emensum Philosophiæ curriculum, in Theologiaz schola Mutum Vitellesscum audivit. Sacerdos factus, Laureti in Aede Virginis primum adatas fecit. Subinde à Bergomatisbus, Romz degentibus, Xenodochio, & templo suz nationis præpositus, imposito oneri pares humeros supposuit. Triglimo ætatis anno sensit se sollicitari ad ineundam Societatem. Votis poritus, adhuc tyro missionem Indicam ambivit, &, concedente Claudio Aquavivâ Generali, facile impetravit. Didaco Torres Peruviz Procuratori traditus, Hispâl Religionis votis Societati se obligavit. In navigatione utilissimam operam nautis, & vœtoribus navavit. Limani anno hujus seculi quarto appulsus, longinquis ad Indos excursionibus destinatus, emensâ Petuviâ Tucumaniaque septingentas omnino leucas terrestri fluviatilique itinere consecit, antequam ad Paraquarianam petveniret; ubi longè plura egit, quād quæ suis locis de illo narravit. Tantus erat eis in Deum amor, ut in vultu quoque amantis ardor effloresceret. Nunquam illum occasio præterlabebat bene merendi de proximo: quādvis is vibat, tantò erat in illum propensor. De tam demissè contemptuque sentiebat, ut se pro nihil, & detextorem nihil duceret. Obedientia illius argumenta multoties ex eo excepta sunt, dum semper volenti, semperque alaci, res maximè arduz imperabantur. De odio corporis, ejusque afflictione, satis dixero, si cum antiquis Anachoretis vitam sumillimam in Guairania duxisse affirmavero. In qua regione, per plusquam viginti annos, panemque oculis quidem libavit. Vino sc̄e semper abstinuit. Farinâ lignea, fabis, radicibus, & hujusmodi rebus, potuque aqua inter summos calores, quotidiana vigiliis, & humectationes, vitam sustentabat. Omitto cilicia, & flagella, quorum frequenter crepitum celare vicinos nequivat. Omitto cultum Venerabilis Sacramenti, MARIE, & Josephi, necnon erga alios Divos venerationem: ranti viti, per plures annos mihi norissimi, laudibus lausfecisse ratus, si cum cum illustribus Societatis nostrâ Heroibus in omni genere virtutum, & rerum inter Indos gestarum magnitudine, comparavero, & alteruero non abs re Antonio Ruisio Angeli Barbaros defendantis specie visum aliquando fuisse. Præscivisse eum mortis locum, & tempus, ab nonnullis, non vanis indicis, conjectatum est. Paulò ante mortem, Majorum imperio adactus, affirmavit, se Iepiūs corporeis oculis confixis Christi manum, cum parte brachii albâ & sacerdotali veste, submedium Sacrifici, è calice exertam, & ab ea manu inexplicabiles delicias cum benedictione sibi affusas fuisse. Tantus vir sub id fermè tempus Urvacensisibus, Paranensisibusque Socius præesse jussus, sanctissimis exemplis Apostolicum magistratū per plures deinceps annos honestavit.

De Simonis
Maçeta me-
morabilia.

Simoni Maçeta, individuo Cataldini socio, Castilentiun, Atriensis diuisionis non ignobile oppidum, patria fuit. Hestorem Herulem pū & honesti parentes in Lustrali fonte nominari volüte. Septenni, ob præcocius ingenii & pietatis matritatem, Corporis Christi communio concessa est, quam deinceps etiam in pueritia octavo quoque die usurpavit. Ea in statula multis horas ante Venerabile Sacramentum flexus inter preces ducebat. Præterea per dies singulos, sive Divina fierent, sive concioni opera datur, cum egregia quadam voluptate in templo perseverabat. Nec abusus eadolefcenzi mores ab pueritia exercitationibus: aded ut admirationi popularibus suis esset. Glande plumbea ex aberratione hominii in alterum bombardam explodentis crus transverbatur, quadrimestri spatio decubuit. Pro recuperata salute, Iesu & MARIA gratias acturus, Lautetum concessit; unde pietatis augendæ firmissimum propositum tenuit. Domum redux, assumptio in locum pio aliquo adolescenti, spadipiscendi Martyrium inflammatus, in Africam trahere voluit: & jam aliquousque processerat, prosequutusque fuisse iter, nisi immaturum consilium, pii cuiusdam Sacerdotis, apud quem peccata deponebat, monitu, in opportunitatem tempestivitatem distulisse. Ob immoderata exercititia pietatis mens ejus turbillis, seu scrupulis, diu vexata fuit: quam vexationem, adjuvante Numine, corporis afflictionibus redemit. Neapoli in Caroli Sangtii, Societatis nostræ Assistentis, sororis nobilissimæ matronæ domo honorarius cliens, diu tantâ opinione versatus est, ut inter litteraria studia omnium amorem venerationemque sibi conciliaret. Iosepus Cataldinus, qui ejus conscientia quadraginta-quatuor omnino annis præfuit, memoriam traditum reliquit, Maçeta juveniles annos, si usurpata jejunia, & corporis afflictandi studium spæctes, posse cum antiquorum Anachoretarum, & Divi Nicolai moribus, comparari. Subinde octo integros annos parcissimo pane & aquâ contentus, ab omni alio cibo immunitis transigit, ita ut, ne corpori labem faceret, ab nimiis rigoribus refranandus fuerit. Sacerdotio inauguratus, in Sodalitate Concepit sine Macula Virgini dedicata, diu cum eximia laude meruit; donec animum ad incundum religiosum statum inclinaret. Mutius Vitelleficus, Neapolitanus Provinciæ tum Moderator, in Societatem recepit: & ejus successor Antonius Spinellus, de Sanctis Simoni & Judæ sacro, in tyrocinium anno hujus seculi sexto amandavit. Primo initz Religionis die, ne quid antiquæ prophanitatis ei temanceret, positâ Herculis appellatione, Simonis noten, incitamentum ad indispendas Apostolicas virtutes futurum, accepit. Admissus in contubernium, finem non faciebat osculandi Religioꝝ domus parietes, & pavimentum tritum à Sociis, agnoscens in beneficio vocacionis infinitas bonitatis Divinæ misericordias; cui ne se minus gratum præbetet, conceptis privatim Religionis votis, se totum Dei nutibus & impetus, mediante Virginum Reginâ, consecravit. Quotidie statis precibus Sanctissimam Trinitatem honorabat. Tempora diei noctisque distinxerat in variis Sanctorum calendorum formulas. Singulis horis variato modo Cœlorum Reginam venerabatur. Anno uno in tyrocinio exacto, in libamentum Apostolicarum missiorum aliquot oppida Neapolitani regni cum alio Sacerdote tantâ famâ percurrit, ut Archiepiscopu Cardinalis Aquaviva continuationem missioris ab Neapolitano Provinciali postularet. In cupus missioris reiteratione Maçeta omnes Societatis artes insigni urbanorum & rusticorum emolumento extrompsit. Inde redux, Neapolitanus suburbia, multorum mensuris labore, utilissime excoluit. Autem in his exercitiis longinquarem ad Indos expeditionum desiderio, eâ se cogitatione retardari sentiebat, quod farina lignea & radices pro omni cibatu Missionariis Indicis esset: sed Deus, illustrata ejus mente, technas esse dixmonis ostendit. Secundo tyrocinii anno ab Claudio Aquaviva, in Paraquarium provinciam proprio motu eum & alios Socios designante, Roman evocatus, gratias Deo egit, quod ad cupitissimum munus amandaretur. Ex Italia Barcinonam navigans, ne latum quidem unguem, submersa jam navis parte, ab naufragio absfuit. Cum jam fermè de omnium vita conclamatum esset, Simon Maçeta, quamvis æger, è lectulo profiliens, feminam captivam & Ethnicam, inter vestores verlantem adiit, & explicato mortis æternæ, in Fidem Christianam amplectetur, præsentissimo periculo, ita

permovit, ut Christiana fiet voluerit. Quia post debitam catechesim baptizatis, tempestas quasi officio perfuncta quievit, & locum dedit vela explicandi. Barcino-
ne terrestri itinere Madritum, & Madrito Hispanum petiit, ubi navi consensu, Regis Catholici expensis, felicissimè Boni-aëris portum tenuit. In recessu tempore, Cordubam Tucumanorum concessit: unde, post concepta Societatis vota, ad Para-
quariz metropolim, lingue Indica perdiscendæ ergo, proficisci jussus est: donec in
Guairaniam tanta quanta narravimus per tot annos patratutus concederet. Ad Para-
nam translatus, post multos A postolicorum laborum annos apoplepticò morbo cor-
reptus, per quinque residuos virz annos lecto deinceps affixus est, incredibili pa-
tientia; nam toto eo tempore nec levissimum quiritatum emittebat, aut aliquod
fastidiosorum dolorum levamen optare; auditus est: noctes diesque in intervallo &
ferventissimis cum Deo colloquiis (nam verba ne testiare quidem poterat) trans-
iebat. Dum quotidiana ferme Corporis Christi sumptione reficiebatur, vultum
suavissimis lacrymis perfundebat, & mens ejus Divino æstu calefacta ignes internos
exterioris prudebat; adeò ut è corpore exilire velle videretur. Per quinquaginta
ferme annos in sylvestribus locis, & ab Hispanorum urbibus octoginta centumve
leuis diffitis, mirabilis constantia perdurans, Indorum saluti infudavit: adeò nullo
urbium desiderio, ut mihi olim assererit, voto se obligatum fuisse ad perseverandum
rotæ vitæ in media barbarie. Eum Antonius Rulfius tanquam Angelum vestre splen-
didam & lucenti, bella Domini inter Indos bellantem, per visum spectare meruit.
Aliquando Indos contra foribundum Europum, ensem in Barbaros librantem,
manuali Cruce defendit, donec largè carentaretur. Quoties filios abs se Christo
genitos, spretam morte, turatus fuerit, quoties in mediis lylvis pro corum salute ad
inusitatas hominibus escas adactus fuerit, quoties mortis peticulum adierit, sigillariis
enarrare infinitum foret. Totæ corporis & animi virginitatem planè Angelicam
conservavit. Per viginti annos ne fructum quidem panis gustavit. Constanter ab
vini potu abstinevit. Sals deficiente, din herbis & leguminibus aqua pura coctis
contentus fuit. In Indianensi coloforia tritico sub cinete cocto, nullo adhibito
alio condimento, se fastentavit. Non semel propheticò spiritu futura praedixit.
Ex ulceroso corpore odorem roseum aliquando exhalavit. Coram Josepho Catal-
dino, cum jam ex Apoplexia mutum invidente, & hortante ut pro beneficio missionis
Indicæ solemnem Sanctorum Ambrosii & Augustini hymnum corde faltem per-
curerer, vocem exeruit, & cum illo totum hymnum, non sine aliorum stupore,
articulatim pronunciasvir. Cum eodem alijs, Laudate Deum omnes gentes, &
rosarium, alternatum recitavat: præter quas voces per quinquennium nullas alias
edere auditus est. Vox omnium fuit, Simonem Magetam inter eos reputari posse,
quibus veneratio ob singulare virtutes & sanctitatis famam debetur. Indi ob ziti-
mationem hominis res ab eo concretares, & etiam pulvarem calceamentorum aqua
mixtum, morbis non semel optimo successu adhibuere.

CAPUT

XII.

Ex Cordu-
beni Colle-
giis willice
excaviter.
1642.De flosi
Quarti me-
lanchon que-
rundam me-
rime.

ANNO millesimo sexcentesimo quadragesimo-secondo, bini Socii ad Iustran-
dam Cordubensis ditionis patrem ex urbe emissi, magnum operæ pretium
reportavere. Multis in locis fiet per plures annos penitundines, & pellicatus in
legitimis nuptiis commutati sunt. Multi conscientia pacem totius virz expia-
tione quiescunt. Ferè omnes peccata duobus proxime elapsi annis commissa,
quod Sacerdotes defuissent, fassi sunt. Postquam ad fluvium Quartum penetrasvere,
alter è Patribus de genti moribus sic fermè ad unum ex amicis rescripsit. Indi,
inquit, Quarti fluminis accola, Pamparam, Guarporumq; Mendozinorum finibus objec-
tent. Avita Idolorum superstitionis tenaces, vniuersi suos adsciticiis coloribus deturpant
postis, quam pingunt; vridus præfertim viduaj. Res verè sacras excrancunt, limi-
nare nostræ Religionis preces, & decem Divina legis mandata, pectorum adinsulas
deproperant. Multi cum demone pacificantur. Radicibus incantatricibus in omni scelus
necessi, abutuntur. Singulis pagi præfeti Archimagi, cui incumbit agros invadere, è
quorum corporibus singulis se corruptum sanguinem sugere: & urid fecisse videatur, pu-
tridum quid ore prius altunde haerit, quod, ubi agris partes fugiendo percurrerit, eva-

mis, demptamq; sic morte causam menteas. Adonis & Veneris artibus dedita genit. Viri fæminas herbis plusquam Colchis ad putida inventa alliciunt. Fama præ-
acutus & digeratibus suis nates aliasve tenerores corporis partes pungunt, donec sibi copio-
sum sanguinem elicuerint. Quo in rusculo excepto, magisq; putrefactus afferre, extre-
mam totum corporis casuem quasi rubricetam insingunt, præsertim pueras: & hos purpurissos
tam potenter lenocinantur, ut corpore vittoriam ab effectantibus ferè semper reportent.
Cruelitas genti plusquam barbaræ est: sapientia vero ad singulare certamen provocant:
duelli leges hæc sunt. Pilam lapidem in angulos decisam oblongo fusi inferunt, dñi, rotans
Monomachos, tum pedem pedis conseruant, & caput nudum ambo demittunt, item alterna-
tum fronte excepturi, nisi alterwae primâ vibratione cadat. Quis pro se ferit, si timidor
debilior, reputatur: quamvis interdum unicâ rotatione antagonista prostratur.
Sic antequam primam percussione faciant, diu Gallinaceorum in morem immotu persi-
stunt. Vtiori incognitâ clamoribus applaudunt spectatores. Læsa si nullius curas,
infamia notam incurrit. Tunc etiam roboris experimentum faciunt: nam sagittam
per ventris extem adiungunt, & cœn fore acutæ, longo post intervallo educunt. Horum
hominum aliquot atate jam provectos, qui hæc scriptis, salutibus aquis abluit.
Matrimoniorum illégitimo ritu contractorum valori consuluit, præstigiosa instru-
menta pluribus admisit, combustisque, Socio interim altero in perditos mores ve-
hementer utiliterque declamante.

EX Esterensi Collegio facili pescatores retia sua projectum ivere in aquas flu-
minis Salsi, ad cuius ripas duodeviginti Indorum pagi numerantur: & inpleta
ibi piscibus naviculâ, ad flumen Dulce properarunt. Piscationis Apostoleze in ulti-
que flumine fructus fuit, quater mille à peccatis absolvisse (quorum quarta pars totâ
vitâ conceptum virus salubriter evanuit) Ducentos Baptismo abluos, aliquos sub
conditione relatos, centum paria matrimonio conjuncta fuisse. Ubi frequentes
conclaves habuit suni, multorum cum utilitate, præteritum pueræ Indæ Tucu-
manensis, quæ post auditum unum è nostris Patribus de castitatis bono publice
disserente, animo firmiter destinavit tantæ virtutis divinitas diligentia cautele, &
si opus foret vi defendere, quod nihil feci, quâm proposuit, præstitit: nam
ab nebulone violenter ad scelus sollicitata restitit, & se posuimus fidei laniari flagris,
quâm Virginitatis thesaurum sibi adimi, petrimus. Inde concionator nobilissi-
mam prædam è dæmonum fauibus eripuit. Nam cum argumentis evicisset, pa-
nem Angelotum esse prætentissimum antidotum contra Averni venenum, efficit
ut quidam perditissimæ ritus homo laudatum mediciam ferulissimo ulceri queret,
qui fasius per multis annos succubo dæmonie in quotidianam libidinem abu-
sum leuius, ideoque jam diu salutis spem deposuisse addidit, pro concione, illatio
in mentem Divinæ legi radio induxit, ut flagitare admissi ad mensam, quâ
non ægrè post expiatas animæ sordes impetrati, ne semel quidem deinceps ad tur-
pe hottendumque commercium Infernalem pappum tediisse.

IN Esterensi Collegii villâ Horatius Motellius vitam finivit Apostolicis labo-
ribus gloriosem. Consentaneo in Calabriâ olim nobilibus ortus parentibus,
Romæ adolescentes lauteâ utriusque iutis jam donandus, Societatem inuit.
Summam in eo lenitatem indolis, comitatemq; agendi, jucunda oris sua-
vitas & hilatitas perpetua condiebat, mirâ congruentium voluptare. Factum
fictumque erat ipsi ingenium ad omnem exercitationem virtutis: in primis voto
ad Apostolicarum missionum egregiam functionem. Septem annos integros apud
Calchaquinos, Indorum pertinacissimos, posuit, sumnam in corpulicum levit-
atem exercens, pannitrico turcico, tiguriolo luteo, & humicubatione contentus,
continuæ oratione intendebat, aut laboribus. Vix latum unguem eâ in regione
ab Martryo absuist. Alias item variis ex Collegiis expeditiones pro bono animarum
adorsus, iisdem virtutibus exornavit: gloriose necis & laborum avidissimus semper
fuit: atque adeò ad suos Calchaquinos perpetuò anhelabat. Placuit tamen Divina
bonitati hominem emetitum è villa Collegii, quam spiritualiter excolebat, ad cœ-

Duae Rituæ
modi.
CAPUT
XIII.
Esteren-
Sociorum
expeditio-
nes.Calabria pre-
pagaata.Eucherifia
vita.
CAPUT
XIV.
Motellius
Morellius
mormo &
laudator.
Horatio in-
dulus.
 Motellius.

Mot.

lestem Ierusalem placidè evocare. In ultimo agone rogatus num lubens moreretur: *Quidni, inquit, si mors est ad vitam aeternam via?* atque haec fuit ultima vox mortientis.

CAPUT

XV.

In aliis Col-
legiis res
gerdar
naturantur.Exercitus ad
Planos.Pericula ex-
igitur.Malius in
percussa ma-
nus.Liberatus
carinis re-
ponsa.Franciscus
Gonfalon
Pachono na-
tum.Pueri tam-
plum uide.Maria Vir-
go festum
dium uo-
da.

CAPUT

XVI.

Ludi Leu-
lantes cele-
brantur in
Hispaniis
urbibus.

Logiūm.

AB Riocensisibus Sociis ad Planos fructuosè excusum est. Planis in minimè planis, & toto fermè anno nivibus opertis locis habitant. Ad eos itur per ardua montium juga: extremam corporum egestatem patiuntur, vix eorum aliqui tuguria habent, sub diò, aut in antris paßim vivunt. Animatum indigentia periculosis illis, quā corporum est: nam antequam Didacus Borox ed Socios mitret, quinque integris annis Sacrorum subtilio caruerant. Ex incutoe hoc & vepribus horrente solo, multi latè legeris manipuli collosti sunt, adhibitè gnativer sacramentorum false. Ex excusoribus unus accerstrum miserat Indum hominem è ruguriolo aliquantum distante, ut cum Divinorum mysteriorum participem faceret: venit ille, sed nescio quā de causā, benè monenti relutans, ed unde venerat cum peccatorum pondere rediit, in redditu equus, quo vehebarut, ac si continuat ponderis impariens esset, insessorem excusir, quo casu miser sibi brachia & cura fregit, exemplo docturus periculosum esse contra Dei, per suos praecones vocantis, stimulos calcitrare. Gravior etiam fuit Indus mulieris casus, quæ possunt turpissimis libidinibus diu frēna laxasset, nec se lineret aut conscientię morificatione, aut celesti per verbi Divini praecones admonitione, ab efficiēti cursu fisti, tandem in ipsa peccati turpissima actione vitā detepentē privata est: sceleris conscientia ad meliora converso. In Collegio Boni-aëris Rector inquinxerat, ut toties quoties aliquid opis egeni flagitarent, illicè præberetur, nullique oleum, vinum & triticum denegaretur. Quam liberalitatem rependit Deus novis beneficiis: nam cùm ex continuis largitionibus oleum, vinum, & triticum deficeret expiaret, movit quorundam ciuium animos, ut tantum eorum rerum ad Collegium mitterent, quantum economias rationibus novisque largitionibus sufficeret. Quibus accessit donatio novem aureorum facta ab Francisco Gonfalone Pachono, paulò ante mottem in Societatem nostram recepto. In hoc portu, ut in universis hujus Provinciæ sedibus factitatur, solent Socii, maximè Jejunū tempore ingruente nocte, narratione aliciusus patheticæ historiz animos auditorum ad Det timorem & voluntariam castigationem aliūmve pium affectum excitare: eoi rei, curiositate magis, quām pietate ductus, cùm interfuerit vir primarius, vidissetque puerum sexennio minorem, & alterum septennio non majorem, humeros suos flagellis scarificasse, non pœnitit: ita pertinacius est, ut assereret se sine pudore ferre non posse, pueros sexcincos in innocentes humeros tam severè animadvertere, improbamque ipse cutem genitiliter curare: ex eoq[ue] ad severiora converti copir. Ibidem suspedio æquumissimæ vita, quam ducebat, finem querere desiliabat non-nemo, & jam resti collum innodiarat, quando detepentē è loco, in quo violentam mortem sibi machinabator, deturbatus, vidit ponē te Dei Matrem, cui quotidiè corollam ex rosario p[re]i inneb[eb]at, eoq[ue] spectaculo recreatus, à proposito cesavit, & conceptum crimen apud nos purgatum venit. Sed ab nimis seris lubet tantisper animam avertere, & spectaculo ludorum pro instauracione primi nostræ Societatis seculi institutorum tantisper accommodare.

IN exornando primo Societatis seculo Romani Socii toti mundo prizivere exemplo, Barberinorum munificentia & pietate. Europa sequenti anno Rotham imitata, & forsan alicubi ad invidiam Dominiz suz postletos excitavit p[ro]sternere ostentatione virtutis. Nos tandem, mundi no[n] noti incolæ, eadem sacra fecimus, non idè illegitima, quia centesimo-secondo anno post natam Societatem indicta. Nam ut eruditè annotant Chthonologistæ, Sem post diluvium, cùm genuit Arphaxad, centum annorum fuisse dicitur, & tamen constat ex computatione temporum centum & duorum annorum fuisse. Binarium nempè, ut ipsoe minutum, in tanto numero non curavit Moïses, & nos etiam tanto auctore filebimus,

atque

atque fine additamento binarii centenarium celebrasse dicemur, non quidem pari cum Roma maiestate, non tanto sumptu quanto Hispania, minori ingenuo & alacritate quam Gallia, jejunius quam Germania, minus eruditè quam Belgium; sed non minori pietate, non frigidiori voluntate, nec eorum dispari. Corduba, Provincie caput, octonos dies lucem Divo Ignatio facram subsequentes celebrando centenario elegit, civibus propensissimis animis operas & apparatum conferentibus. Solemnis supplicantum ordo per plateas Holocericis vestibus, arcubus triumphalibus, & altaribus opiparis exornatas, processit. Concio habita ab Illustrissimo Tucumaniensi Episcopo docta, & tota in laudem Societatis concinata. Ex arte vibrati ignes. Columna in concurvo quatuor platearum Divo Ignatio erecta, ex qua ipse canna missili ignem artificiosè in remotam hydram gigantremque ejaculabatur, pullularem harenum, & infidelitatem ab ipso victimam docebat. Interloquutores in scenam produxit. Feltis ignibus coronata surris: ludi equestres instiun. Nec infima laus ingeniorum fuit, Orationibus & Poëmatibus nostra Societatis laudes decantantium: que post seculum, integra dicta est: quia ut juventus aquila roties renovata, in senio incorrupta, quis purida membra semper tescuerat. Ideo in ore omnium maxima, quia professa est semper se esse minimam. Toti mundo nota, quia latere semper voluerat. Post infinita prælia victrix, quia bella Domini semper pugnaverat. Eò vegetor, quod proprii sanguinis prodiga magis. Eò docthor, quod liberalius doctrinam profuderat. Eò honoratior, quod constantius omnes honores respuerat. Hereticorum tetrot, quia amica veritatis. Barbarorum amoe, quia magistra humanitatis. Daemonum indum, quia prædictatrix animarum: & alia id genus Societatis singulares res complectentia. Collegium Boni æterni etiam supplicationem instituit, qualis illo loco nulla ante nec cultu frequentiave hominum, nec pietatis religionisque specie vila unquam est celebrior. Et quia Societas nostra à Christi Corporis veneratione sumptu incrementum, in hujus honorem ludi facti sunt, in quibus nihil ad apparatum desideratum est. Currus musici & triumphates per urbem ducti. Inter res ingeniosissima inventionis producetas, una oennem expectationem superavit. Pueri prime Litteraturæ candidati, per decades distributi, Gigantomachio dæmoni ludibundi insultabant, fractas ipsius vires ab Divo Ignatio & eius successoribus dictantes. Idem præstabant Indi & Aethiopes circum specie ferocissimum dæmonem saltirantes, & ope Societatis imbellem factum concinente. Nec alia Collegia officio suo defuere, quæque profane amorem erga Matrem suam ostendere conantia. Quin & ledes apud Indos posuit pro modulo seculum nostrum celebrarunt.

Corduba
præsis expon.
pla.

Societas
memoria.

Collegii Ba-
ni circa pia-
cenziam.

CAPUT
XVII.
Ab Indi-So-
cietatu pri-
mum secu-
lium etiam
excomatum.

In I. Xavieri
oppido.

Et aliis.

Hæc.

Dicit Francisci Xaverrii colonia ad Urvaçcam posita festivitatē dedit initium. Evocati ex omnibus Paranz & Urvaçez oppidis Socii, & oppidorum primores, variis hilitorum imitamentis excepti sunt. Profestum celebre fuit decantatis melodiæ vesperis; nox ignibus festivis claruit. Dies arcus triumphales, altaria extemporalia, multi generis choreas, & ludicras exercitationes ingeniosâ varietate vidit. Sacro-fancta Eucharistia diu sub umbellâ exposita patuit. Latini & Guarani declamatum planè eleganter. Pomeridiano tempore Mbotorcenses advena comicam liceniam dederunt, in quam Mamaluci consilia de depopularione faciendâ agitantes, acta pzilantes, ignominiosè cœsi, fugati, punitiq[ue] induicti sunt. Interjecto tempore altera ad Urvaçcam Societatem colonia, pro centenario nostro ornando, coram ipsis utriusque fluminis advenis multa exhibuit latitiz singulatim signa, inter quæ sexcentos omnino arcus, queales in triumphis fieri solent, excitavit, & ex hemicyclis res omnis generis in gratitudinis symbolum appendebunt. Ad Paranan: eadem fuit Neophytorum erga Societatem institutricem suam gratitudo, coram evocatis Paribus & Indis ex variis oppidis, armilustriam institutum est. Chorez à milibus habite, quorum singuli litteras singulas nomus Ignatii in cylope praferentes, præcogitarat felicitate anagrammaticè ejusdem titulos efficiebant. Post alia multâ, sub noctem pugna navalis præluculentibus innumeris facibus exhibita, celebritatemu nibi terminavit. Suam paulò post inchoavit

Incarnationis oppidum, ingeniosè sanè, & ad Indorum genium accomodatè. Ubi convenère adveni, drama statim datum, cuius argumentum celebrandi centenarii consilium fuit. Ex scena ad deambulationem itum, quæ spectacula præbuit non illaudata inventionis: nam ex improviso Polychronius Gygas, enormis magnitudinis, promissa barba, & cana cæsarie, centenarium repræsentans, centum secum pueros trahebat, variis coloribus pictos. multiplice dissimilitudine Societatis officia significantes, & in laudes Polychronii modularim subinde prorumpentes. Aliquantulum progressis, armentum centum boum, non sine symbolo, occurrerit. Deinde per eorum arcus triunphales, emblematis conspicuos, ad templum processum est; in cujus limine centum panes oblati sunt: ara princeps centum luminibus conspicua erat, & his omnibus praefixa Societatis centum encoria. Suprà templi valvastres statuz visebantur: media Societatem, collaterales Sapientiam. Pietatemque praefetebant, cum hac Epigraphe: *Centenaria Societas triumphat, Pietate ducit, Sapientia comite.* Inter cætera, Latina Oratio omnium plausum consequuta est, cujus synopsis hæc fuit. Sex Generales Societatis laudati, prærogativa ejusdem & insignia facinora explicata: spolia de heresi, infidelitate, & impietate reportata, ostensa; Christi in Societatem favores exhibiti. Ingens deinde currus triumphalis produktus, quem sex monstra ducebant. Curru insudebant Societatis Heroës. Triumpho applaudebant Pontifices, Cæsares, Reges, populi, & etiam Celites. Quatuor rotæ vota quoquo, autriga Generales, Societas veste candidâ puritatem intentionis ob quædam majorem Dei gloriam designans, in suprema curris parte cerebatur: cui obviam, tanquam sponzæ, processit Christus Matre comite. Finem drama impoñit felicitatis futuræ prognosticon. Hæc de ludis lati.

CAPUT
XVIII.
Conjugum
felix trans-
figuratum.

*Barbara fa-
mula pietatis.*

AD Urvaicam pergebant Mbororenses, Christophoro Altamirano adniten-
te, utilitatem facere, multis è fugâ retractis, aut ad oppidum ex paganismo
reductis. Inter alios multos non tacendus mihi est Mbororensis Indus, qui ad-
hortante Niezuvio, infidigi præstigiatore, & Rochi Gonsalvi necis machinatore, ab
Christianâ religione ad avitos ritus transfugerat, uxore & liberis ad Niezuvium se-
cum tractis. Niezuvius, ut perfugam indissolubiliter itetaret, multas pellices at-
tribuerat, quibus ne prohibitu abuteretur, fecerit Mamalocorum incursiones, Nie-
zuvianos alleclas continuò infestantes. Cumque propè esset, ut ab prædonibus
turpi deserto caperetur, sepiem vulneribus contulit, ex eorum manibus, se-
principuli, & fugâ ad nos possiminiò dircitâ, salutem animi corporisque invenit.
Tanta felicitatis præcipua causa post Decum uxori fuit, quæ toto quinquennio,
invito animo fugientem maritum comirata, nullo die omiserat globuloq; Marianos
orando percorrere, Superum Reginam flagitans, ne sc̄e, maritumque, sine Christiano
lubidinis ex hac vita migrare permitteret. Quod ut efficacius ab afflictorum
Marre impetrarer, spondebat le fidem maritalem servaturam; quod in tanta vivendi
licentia non caret heroicâ laude. Audita fuere ab Misericordia Marre pia mulieris
postulata, quæ ab Mamalucis toto anno investigata inveniri nulquam potuit; &
quamvis szépe sebicitaret, ferri semper tamen in periculis sentiebat coelitus sibi vires
augeti, quibus in abdita sylvarum profugeret, latronum cupidinem eludens. Tan-
dem post varios casus ad Mbororeum delata, & paulò post ultimus Sacramentis mu-
nita, non sine spe salutis animam exhalavit. Ante mortem Sociis affirmavit, ejus
Sancti notieni schedula inscriptum, quod antequam cum marito fugeret, in fortunam
menstruum promote Marianorum mancipiorum ex urna eduxerat, toto quinquen-
nio tanquam sacrum amuletum gestasse, & in quovis periculo deponuisse,
opemque ab Sancto petuisse, nunquam frustrato eventu. Sed aliud subiicio multò
memorabilius.

CAPUT
XIX.
Dux pueris
fugit è ca-
pivitane
elabecut.

PESEA prædonum phalanx maximè reluctantes puellas sorores, tredecen-
nem unam, alteram decennem, in servitutem trahebant. Illa, quod fugam
meditari videretur, flagris bis immaniter cæsa, colloque revincta, injustos dominos
sequi coacta est: donec centum à patria cucis, cùm jam retrogressi non posse cre-
deretur,

deretus, vinculis soluta; ad eas sylvestres querendas cum aliis captiuis, deficiente vlatice, ire permisso est. Puellæ hac specie libertatis iocescant, & insuper infante servitum detestataz, in timentem venit, benè se facturam, si de fugâ cogitaret. Uloca toroçula inter prædones relista conceptum fuge desiderium peiturbabat; dumque animo penitentes quid sibi conducibilius foret, an sui solius libertas, an sotoris in captivitate consortium; hanc videt ad pabulandum etiam emissam rectâ ad se ventitare, communicatorque consilio, ambae per ingentem inanemque centum leucatum soliditudinem, tygribus & feris panè tantum perviam, densis nemotibus per intervalla horridam, adolescenti uno utriusque nepote (qui se illis ita instigante Deo coniunctum venerat) comitante, fugam è vestigio artipuerunt. Noctu incedebant, nocturni horrois, quād diurni caloris patientiores. Ab trito itinere consulto deflestebant, ne prædones vestigia sua relegentes è fuga revocarent. Solent Guzachî, Indorum ferociissimi, per hæc deserta loca aut venahdo, aut latrocinando excurrere; quorum manus noctu silendo progredientes feliciter evadere. Post paucos dies radicibus ignoris & tenerioribus arborum foliis visitandum illis fuit. Post mensim integratum ad Urvalæam tandem viribus deseffissimi perveuere, in cujus littore cymbam reperire non multò magis quam trium capaces, ritus undeque agentem quibus pinguis limo obducis, sine remo & velo, sine gubernaculo & duce, ē secundo flumine labi permisere. Processerant aliquantulum, quando alteram cymbam longè videne adverso fluvio totis remis alcedere, cuius gubernator ambarum sororum parceret, qui paulò antequam hæc contingenter cum uxore & filiis ex eadem servitute Mbororeum transfugerat; & gratia baptismalis factus particeps alios jam, ut ejusdem boni eonfortes fierent, cum Apostolicis excusoribus per diversa loca repentinus animarum indagator investigabat. Puellæ cymbam hanc Mamalucutum esse arbitrantæ à fluminis curvo declinavere, & manibus pro palmulis utentes, patris manus, quem maximè quæritabant, in littorales syrias dilapidæ, evitavere: Mbororensibus, & ambarum patre, diu quæstâ prædâ frustratis, è unde venerant redire coactis. Sed fugientes puellæ in alterum ejusdem consilii excusorum manipulum paulò post incurvare, à quibus se non gravatè portari concedentes, eo temporis momento Mbororeum ingressæ sunt, quo earum pater ex utili licitaque piratica tédibat: qui ut filias & neporem vidit, agnouitque, ubertim primum flere, deinde carissimum terrionem expansis uinis ampliæ, tantâ teneritudine, tantaque scientis animi significatio, cepit, ut omnes incolas ad te novitatem acciverit: inter quos utrariumque puellarum mater accurrens, oculis suz felicitatis, ut coram se peripexit, quas sine dubitatione hostium prædam esse noverat, diu sibi credere noluit; donec palpans & oculos fricans, somniisque suspicionem deponens, supta quād dicti potest tenerimè filias ab se genitas amplexa est. Nec fratres minoti alacritate forores excepterint: omnibus simul insperatissimo occursu atroxit. Nostri Patres advenas ad templum doctrinæ & moribus Christianis imbutoz, non du post toleranti pompâ Baptismo initiativæ. Denique parentes in grati animi testimonium carissima pignora M A R T A Cœli Reginæ, afflictorum ayllo, concepsit piisque verbis dedicavere.

POTENS Urvalæ Casquis Religioni Christianæ, adeoque Societati inf eosius, amicitiam cum prædonibus ideo iniverat, ut utrique noceret: & èo processerat odium, ut aliquories perforarit navim, in qua navigabat, multis è popularibus suis per summam perfidiam prædoibus traditis. Mamaluci, in iustæ utilitatí velificantes, in incitamentum continuandæ perfidiz hominem inani potestatis titulo torius Urvalæ, circumfluentiumque fluminum dominatorem, tradito ducali baculo, suâ, hoc est nullâ, autoritate, acclamavere: qui umbratili dignitate ferox, per plures annos ingentibus damnis Neophytorum nostrorum finibus illatis, non parum rem Mamalucorum auxit. Donec tandem, exigui perfidiz pieti pertasus, turpi amicitia nunciū remittens, cum fidissimis satellitibus fugam capesseret: è qua retractum, pröditionisque suspicione insulmatum, & nequicquam antiqua servitia obrudentem, Mamaluci obtuocarunt: demonum more, qui obsequia

De jng. da.
liberante.Cymbam re-
perire.Ab patre suo
declinavit.Et ab marr
sua agno-
scatur.Reputa-
tur.CAPUT
XX.
Neophyto-
rum re-
torem cul-
gauit.Perfidia pro-
missionem.

Sycophanta
panis.

Bis mille &
septingenta
baptizan-
tor.

CAPUT
XXL
De Alfonso
Nieto de
Herera.
1643.

Precatio ejus
ad Regis-
num.

Herricos
fatuorum.

Casuum con-
pugnatum.

Lemures Di-
vi Ignati
epe aduersi.

sibi ab mortalibus praefixa acerbitate suppliciorum compenfant. Casiquis alter, protervâ calumniandi prutigine, & corporis enormissimâ mole famosus, jactantia, quâ etiam multum pollebat, Patres nostros ad necem, & præstantissimas Christianorum sciemas ad libidinem, destinare solebat, affirmans se non quieturum quodlibet Urvaicæ & Paranz colonias evertisset. In eius loquacitatis vindictam, Deo irato, tandem penas dedit: nam eo die, quo insolentissime in nos debachatus fuerat, Mamaluci uxorem eius crudeliter trucidarunt, & eodem tempore dum nefcio quid in sylvis agitat, crux sibi fregit. Ad inconditos larsi hominis clamores accurrerat Mbororœenes Indi, illâc iter facientes, qui indubie sumpissimè de notissimo sycophanta supplicium, nînus è Sociis, illâc quoque fortè permeans, vindices manus repressisset, docens malum bono à Christianis rependi debere. Jussit itaque hominem ad oppidum deferri, ubi cum Catechesi mansuetudine imbutus, ex lupo, Sacramentorum ope, ovis effectus est. Japeivenses exploratores aliquor familias, nomen Christo daturas, in oppidum suum induxerunt. Neophytus adolescentis Gualachum, ab tygide laceratum, in sylva Sacramentali aquâ legitimis verbis, quæ Lepius à Patribus dum saeristam ageret inaudierat, abluit: & pauculus alii ex eadem natione Fidem profidentes Baptismum meruerunt. Apud Parancenses & Urvaicenes, Socii hoc anno bis mille & septingenta circiter capita sacro Fonte immerseré.

CORDUBENSIS Collégii rem familiarem non paròm minuit infesti aeris intermixtæ, pecoribus æquæ ac hominibus infesta, sed auxit Alfonsi Nieto de Herrera, variis in republicâ functi muneribus, in Societatem nostram admisso, qui septuagenario duobus annis minor, quadraginta post uxoris mortem diebus, dominis viginti milibus duçatorum, frater noster effectus est. Magnum momentum attulit tam famo consilio ejus nepos & hætes, nuper ex Europa advectus, qui cogitabundus senem adorans, candidè aperuit, & institute navigationis pertulum, pro adeptione bonorum aedè incertorum, impostulum ad portum vela velle vertere, ad quem, æternorum spe, Iesu Societas invitaret. Ad hæc, lacrymis obortis, in amplexum nepotis bonus senex ruens, & se eadem consilia agitare professus, unanimi consensu Societatem nostram illicè ambierunt, & obtinuerunt. Quamquam altius ego arbitror petendam esse hujus vocationis originem. Nam ante annos plures, cum noster Alfonsus hoce stolidum in republicâ locum tenens, ab nobili viro temerari alapâ percussus, non sine verbosum injuria, suisser, & Magistratus percussorem in testum carcerem plectendum duci iussisser, nihilque proplus esset quam ut deformaretur: Alfonsus Nictus, post spectatam domini nostræ in Cruce pro hostibus suis orantis effigiem, ita permotus est, ut in genitus & lacrymas effusus, comitantibus pluribus civibus, ad carcerem convolaverit, ubi ad hostis pedes provolutus, traditis in ejus manus litis ornataz instrumentis, non ante deflita, quam ab magistrato indemnitate imperaret; palam professus, si quid multæ pecuniariz pro delicto reus soluere jubetur, se pro eo soluturum. Vix domum le recepérat, quando ad eum confluxerat gratulationis ergo Episcopus, & urbis primores, egregium factum prout merebatur in cœlum extollentes. Nec parecum fuit cœlum in cohonestando homine, & bonus Iesu creditus est ideo senem septuagenario proximum in Societatem suam vocasse, quod se heroicæ patientie imitatore habuisset: & optimus vir perseveravit partum inter Iesu Socios locum illustribus, virtutibus ulque ad mortem exornare. Antequam Societati Iesu se manciparet Divum Ignatium senserat beneficium. Infesti lemures susque deque domi ejus omnia habebant, lapidum iteratâ pæctatione molestissimi, quorum importunitatis iocoscè impatiens, è Divi Francisci familiâ Monachus, qui tum bono seni aderat consolator, inquietis geniis improperat parcitatem, identidem dicens, si lapides projiceret vellent, tales demum essent, quales Cholcalenli in Peruvia argentiодina, ducentas leucas distita, pareret. Nec mora, ingentem lapidem argenteis venis & cortice varium, vi magnâ ejaculantur, non sine omnium stupore: obid adhibitis sacro-sanctis Ecclesiæ imprecationibus, syngrapha tandem D. Ignatii

infestæ

infesta domus parieti affixa est, optimo eventu, nam sub noctem incendium malitiae lemurum domi excitatum civium diligentia sopitum est. Atque illud indicium fuit, perturbatores genios nusquam posthac auditos, majori igni cessisse. Alter civis codem remedio lemures ab sua domo ablegavit.

CORDUBA novis edificiis crevit domus. Sacellum privatis nostrorum usibus destinatum penicillo Belgico in eam elegantiam venit, quæ invidiam faciat Europæ: totum enim quantum est eleganti sacrarum imaginum serie vestitur, nisi quæ columnæ basibusque jaspidem aut varia marmora imitantibus, per justa intervalla distinguitur. Columnatum fibulatis subsunt sedilia, opere tornatili: testum coloribus & auto conspicuum modice fornicatum operis architectonicis sustentari videntur, arte optica oculos fallente. Altaris præcipua laus, cui insidet eminens ex ligno inaurato solium, decenter arcuatum, toreumaticis labribus in concham apertum. Eâ sede solemini civium supplicantum concursu, nec non Episcopi, Ecclesiasticorumque frequentia, apparatu magnifico donata est imago Virginis Immaculatae, peritissimi in Hispania sculptoris opus. Infra Virginis imaginem, in eleganti lypianotheca, corpus Sancti Epimachi Martyris, hue urbanii Octavi liberalitate nuper translatum, afferatur: infraquæ factum corpus opere continuato, loculo assabre factu, includitum. Crucis imagine Christi mortui nobilitatæ, quæ armatus in ultimo agone certavit Sanctus parens noster Ignatius, quæ Mutiæ Vitellesci Generalis in hanc Provinciam perpetuum erit monumentum. Altera imago Virginis sine macula Conceptæ, solemini item pompâ in tyrocinii facello collocata est, quæ ita caput sodalis partheni amores, ut coram illa castitatis florem Deo consecraret, quem ne tangenter alii amores constantissimè haec tenus prohibuit.

INTER hæc pompas Joannis Dias Ocanæ funus elatum est. Is magnâ olim parentum curâ educatus, octennis votum virginitatis, & paulò post Religionis aliquando ineundæ, singulari in Indiis exemplo, concepit. Religiosus factus vitam ad Sanctorum virorum mores conformavit; hereditatiis bonis festum Divorum Ignatii & Xaverii, in numerum Sanctorum nuper relatorum, opipare celebrari curavit; templum nostrum holosericis rapetibus totum quantum est vestitus, & multâ pretiosaque supellechie instruxit. Hierothecam Sanctissimo Sacramento affermando ex Hispaniâ magno sumptu advehit iussit: Collegium variis largitionibus juvit. In negotiosa occupationum multitudine tranquillum quiete cum Deo mentis otium semper habuit. Pauperes & indefensores contra potentiorum vim etiam cum periculo perdenda estimationis constanter defendit. Promisam virginitatem totâ vitâ conservavit, utili virum, maturum cœlo immaturè anno zatus & seculi hujus quadragesimo-tertio maligna plurius extulit. Collegii Cordubensis laeti excuiores inter res hoc anno gestas narrabant senes abs se repertos, qui à tempore, quo Tucumanorū ditionem: Hispani subjugavet, nulli Sacerdoti dehorta sua detexerant, divulgato Sociorum adventu ex antris prodibant, promissa barba, & casarie intonsa spectabilis, cæterà vermitibus scatentes, & rabe pænè confecti; foediores tamea animarum putredine in malis inveterati, jumenta potius, quam homines: sed homines & jumenta salvabis Domine. Socii, intepete nsi, belluini his hominibus ante ætæ virtutis peritæs nostra sacra contuleré: quibus magno solatio fuit occurruisse homini centenario, qui octoginta circiter annis in expiatus, defectu Sacerdotum, vixerat, nullo tamen admisso gravi crimine: nam suâ conjugi contentus, nullius thorum, nullius bona appetiverat, tapueratque: & interrogatus ab uno è Sociis utrum Deum esse novisset: affirmavit. Rursum, utrum Deum aliquâ prece invocaret, respondit, se non alio cultu Deum adorare, quam junctis manibus, & versu Cœlum protensis, identidem inclamando, Deus! Deus! Deus! nec aliam orandi formulam totâ vitâ aut se scivisse, aut usurpare: rogatus, ut id quod solebat, faceret, acquievit illuc: & manibus cancellatim junctis, oculisque in Cœlum directis, tantæ, ut apparebat, animi teneritudine Dei nomen iteravit, ut Patri lacrymas, sensumque pietatis, expresserit.

CAPUT
XXII.
De Collegiis
Cordubensis
rebus.

Sacerdotum de-
significatio.

Statua Im-
maculata
Virginis.

Corpus San-
cti Epimachi.

Cross Sancti
Ignaci.

Alteræ ima-
ge Brata Vir-
ginis Imma-
culatae.

CAPUT
XXIII.
De Joannis
Dias Oca-
na vita, &
de missio-
bus.

Puer Virgi-
natus vero-
sat.

Liberali-
tatem exercit.

Passiones de-
fendens.

Compani
Immaculata
virginis.

CAPUT

XXIV.
Iter fructu-
tum ad Cha-
quensem
Pr. ven-
cium.

*Postscriptum Præ-
dicti anno Olorum
moriuntur.*

*Ignatius Me-
dina in opus
intendit.*

*Mataguas
conciliatur.*

*Expositio
diffundatur.*

CAPUT
XXV.
Apud Cal-
chaquinos
multa sunt
memoratu-
digna.

*Pueri cor-
rumptuntur.*

*Christianis
ruris nomen
debet impre-
sua.*

*Sacrae mem-
oriam.*

Ultimba.

Cumbicha.

IN Collegio Sancti Michaëlis apud Tucumanos, reliquo tantum Sociis sui desiderio, nam cetera pauperissimus erat, fato præcoci ex mera caritate orto sublatus est Joannes Franciscus Olorum, prolapiâ nobilis, patriâ Navatrus, religione infusus, promissarum imprimis virtutum cultor, tam putus & albus, quam nomen gentilium. Animarum lucro indesinenter inhavit. Ingarum linguam calluit, Tonocotanam missionis Chaquensis candidatus discebat: nam Socii sub idem tempus in Chaquensem provinciam intenti, magno ardore ad Apostolicos labores aspirabant. Ad quam provinciam ex propinquo explorandam, Ignatius Medina, Provincialis misfu, Omaguacam contendit: unde Laurentium quendam Indum, rerum agendarum satis peritum, tentatum mislit Mataguarum animos, per quorum terras brevissimus erat in Chaquensem provinciam transitus. Postò Mataguas et quatuor oppida habitant, quibus præfunt. topidem Casiquii æquali fermè potestate. Eorum nobilissimo Laurentius munieribus Ignati Medinz nomine oblatis, explicatisque adventus sui causis, efficit, ut vicinorum Casiquiorum conventus habetur, in quo post varios utrimque jactos sermones, nemine relutante, decreterum est, non tantum Sociorum Jesu adventum æqui bonique consulendum, sed etiam procurandum; & ut id commodissime fieret, viz compendium quærendum esse, iterque Omaguacense communibus operis explanandum; rediret itaque Laurentius, & Ignatio Medinz referret, dona & postulata Mataguas fuisse acceptissima, & ipsius adventum fore longè gratioriem; expectaret tantummodo dum feso peregrinaz aquaz in alveum receperint, tum enim missurum se Omaguacam viarum duces, & commeatimi si Pater ferramenta secum adserret, rem grataam utilemque genti fakturum. Sparso in vulgus Casiquiorum decreto, tanto plebs omnis exsilit gaudio, ut quaquam incederet, gratulationis ergo, Laurentio occurrent. Anus, puerizque, hæ pudori conservando, illæ frigoti pellendo, ut Patres vestiaris ligationes procurarent, postulabant. Denique procliviæ omnia ad rem benè gerendam videbantur: sed ea res ultra spem non progreßa est; nam operariis ad hanc simyl & Calchaquinorum provinciam capessendam non sufficientibus, Provincialis adhibito seniortum Patrum consilio, revocato Ignatio Medinâ, decrevit Calchaquinorum missionem continuandam, & Chaquensem omitendam, quoisque Generalis Præpositus mitteret gentem novam in novam missam.

APU Calchaquinos dæmon Infensos Barbarorum animos in rem Christianam conservare fatigebat, incolarum senioribus, quorum natus apud juniores imperium est, generis humani hosti obstinate applaudentibus. Gens omnis, præter avitas superstitiones, nihil studiosè obit: pueri, qui ad speciem pii probioque sunt, ubi ptimùm se ad fuos ex nostra disciplina receperint, ne ambrâ quidem probitatis reservatâ, ad perverbos parentum suorum mores deflectunt: adeò verum est, cum bono bonus eris, & cum perverso perverteris. Magnates, ne linguam suam dicant Socii, omni ope contendunt. Dæmon sacra profanis miscetæ assuetus, ut Christianorum nomina infidelium prolibus recenter natis sine Sacramento imponeantur, efficiebat, ut cum adolevissent ignoraretur, utrum titu Christiano nomen accepissent. Quæ omnia quamvis spem videantur adimerre genti aliquando convetendæ, tamen Apostolici vizi confiderantes Fidic propagationem humana æstimatione perpendi non debere, & ferè nunquam sine ingenti labore constantiaque peragi: spe projectâ in eum, qui dat verbum Evangelizantibus virtute multa, lati & alacres per hæ deserta loca cuntes, mittere pergebant semina sua, fructum datura in tempore suo. Ferdinandus Torreblanca Hualfinam Calchaquinis vicinam vallem, & oppidula Saltensis dicti subdita lustrans, vix ullum reportavit operæ pretium, ob gentis perveritatem, inverecundis monibus & superstitioni pertinaciter inhærentis. Permisere tamen Barbari in suis terris Cruces erigi, facella excitari, Sacraque cotam se fieri. Petrus Patricius Ultimba potentissimi Casiqui terras adiens, non pauca benevolentia pignorarecepit: nam ipseq[ue] Ultimba iter facienti, honoris ergo, obstacula viarum amovit, uxoris & filiorum alloquin permisit, & in xdicula abs se antè condita, demptis crinum redimiculis, Sacra facienti interfuer,

Cumbicha,

Cumbicha, potens alter Caschius, cum comitatu Socios adiens, multa praeficit benevoli animi monumenta. Quamquam, si vera volumus noscere, vix in praesentiariis sperabatur alius fructus, quam qui ex infantium morientium Baptismo subinde percipiebatur. Ex Riocensi Collegio instituta missio ad Palustres Indos non omnino inutilis fuit: nam, præter bene magnum expiatotum numerum, Barbarorum manipulus sacris undis ablutus est.

In familiis da-
plicata.CAPUT
XXVIDe vita &
Morte Petri
Marques.

Ejus patria.

Præfagium
Matris.Imperatricis
ad regnum
memoriam.Petri Mar-
ques mem-
oria.

Barbari.

Pallium.

Apparatus.

AD Paranam eadem erat Sociorum industria, quæ superioribus annis in conservandis Neophytiis, & Ethniciis reducendis, quorum hoc anno benè magnus numerus, non satis distinxit mihi notus, immersus est. In Sancti Josephi oppido immatura mors Patrem Petrum Marques Gallo-belgam, Insulis natum, zate ac ingenio floreorem, rapuit. Ante initam Societatem, praefectum Ecclesiasticam, optimam sanè & honorificam, ab vito principe ultrò delatam, adire respuit. Expletis in Religione virtutum & studiorum experimentis, Græcas litteras & Rhetorica Atrebati cum laude docuit. A teneris unguiculis ad heroica facinora aspiravit. Martyrium incredibili cupiditate animi ambiens, sanguis ad Majores suos suo sanguine interdictas litteras dedit, quibus missionem Japonicam Indicamque flagitabat. Atque ut id ardentissime faceret, non parvum incitamentum addidit ejus matris lectulim matronæ præfagium; quæ in ultimo agone, ex rachementi deliquio ut sibi reddita est; ad filium tum Societatis tyronem se revisiensem converfa, Irhæc verba prorupta: *Lubenter, fili mi, morior, quia caritatis didicisti te constanter in Societate vieturum, & inter Anthropophages moriturum.* Quæ Matris extrema verba in id quod optabat benignus contorquens, semper sibi persuasum habuit, vitam Martynio inter Barbaros carnis humanæ voraces sibi esse finiendam: licet mater non cœtuantam, sed quamcumque mortem inter ejusmodi homines præfiguisse creditus est: cùm enim quotidianum scholz pensum memoriter agrè posset ante reddere, ut semel institutus apud Cœli Reginam memoriz fluxibilitatem posse sibi esse impeditum, ne in Societatem filii tanquam litteris in epistola adoptaretur, tantam deinceps memoriz felicitatem expertus est, ut, me teste, benè longam orationem, & unius hora poëma abs se compositum, uno altero die memoriz mandarer, & sine hesitatione recitaret. Nec tanti beneficij aliquando vixit immemor: nam nulla de re magis, quam de titulis & amoribus Marianis loquebatur, animoque eceolabat. Animi corporisque puritatem usque ad motem conservavit, adeò ut graviori culpæ animæ innocencia nuncquam maculae asseruerit is, qui ipsius confessionem de tota vita in ultimo agone audierat. Quando de amplificando Dei regno lequendi oœsatio offerebat, ea contentionē id præstabat, ut satis appareret in generoso pœtro heroscosignes includi, quibus foventis Sancti Francisci Xaverli memoriam, tanquam flammarum Apostolicarum escam, frequenter adhibebat. A magnis vitis in Belgio pro Sancto habebatur. Morbus lethalis lenta febris fuit, ex navigationis Indicæ incommodis medullitùs concepta, qui deinde adscivit biennalem disenteriam. Animam efflatus, non sine anxiæ animi significatione ait, quæ est ista mulier, quæ immiscet se nostris choris. Expelle illam, cùmque Socius baculum ac si mulierem vellet abigere præzendisser, addidit, benè habet: & veniam errorum à prætentibus petens expiravit. Paulò antè mortem, cognito inter quosdam Urvaïenses Paranesesque Socios convenisse, ut superstites duodecim Sacra pro primo morientibus ex pœto facerent, ut inter illos adlegeretur obtinuerat, latuusque tanto suffragiorum augmento, è vita discesserat. Confederati omnes pœto stetere: sed unus Christophorus Altamiranus, Botorzi oppidi prefectus, quod magnam cum moriente Patre pœti inæqualitatem conceperat, & quasi sibi non indigeret, pœta Sacrificia facere contempserat: non tamen impunè nam importunus exactior mox adfuit. Igitur Christophore sudores insoliti, & insomnia laboruntur, frigor in templo quali hominis pulpitum concutientis testique summitem evertentis auditur: altare deregitur, & interiechis diebus infectiora signa inquietudinis præbita, & plena repetitis vicibus, ne phantazis lufus vide-

retur, repetita sunt. Denique cùm bis in vesti Jesuitica noster Petrus viſendum se Christophero Altamirano præbusset, non ante quievit, quād duodecim Sacra ipse petegisset. Quinque hebdomadas tenuit infestatio, ut scias innocentissimis etiam opinione nolt̄ mortalibus, sap̄e non deesse, in altera vita quod plecatum. Didacus Boroa Exprovincialis existimabat idē lustralibus ignibus tamdiu castigatum, quōd nimium ferventer & minus ordinatè ante absoluta studia mitti ad Indos, exortā per importunitatem missione, voluerit. Ibidem etiam iocundam è queru Beatz Virginis Foiensis, à Petro Marques è Belgio allata, solemnī pompā collocarunt indigenz, cui ad eo piè afficiuntur, ut non raros favores impetrare metantur: certe quōd à peste generali his annis liberi fuerint, huic post Deum Virginis acceptum refertur, tam novo Orbi, quād Belgio salutati.

Virginia Foi-
ensi smag.

CAPUT
XXVII.
De rebus
Uraicen-
tibus.

Nicolaus
Nienguirus
lendatur.

Cultus Eu-
theria ca-
litis adjuta.

CAPUT
XXVIII.
Franciscus
Lupetius
Itatinensis
fuit.

Justus Van-
surtius fra-
ctus est
erat.

IN Conceptionis colonia imagines Christi Crucifixi, & Virginis sine macula Concepta, necnon Principum Apostolorum, & Sancte Theresiae sudarunt. Ad sinistri prælagi omen avertendum, octonis diebus Venerabile Sacramentum omnium adorazioni exhibuit, & pio apparatu aulice MARIA incurruntum Sacrificium oblatum est, quibus officiis devinatos putamus Cœlorum Principes: ab eo enim tempore nihil admodum sinistri nunciatum est. In eodem oppido motte sublatuſ est Nicolaus Nienguirus Casiquius, domi bellique clarus: cui Tapensis Provincia cum adjacentibus populis, & Urvaicæ vastæ regiones, primam veri Dei notitiam debere se fatentur. Ipse unus tumultuantes Caatoënies ob Rochi Gonſalvii cædem compescuit, facinoris authoribus, ne graviora attentarent, sedatis. In petulculosissimo cum Mamalucis prælio dexterum cornu duxit, & integrum servavit. Ad ceteras præclaris Ducas dotes accedebat comitas ranta, & flectendis quibusque ingenii dexteritas, nihil ut ejus imperio, tametsi de disciplina nihil remitteret, subditis posset esse optabilius. Ne præda Mamalucis fierent, transmigrationem Tapensis perfusi. Transmigrantes largitionibus, & omni officiorum genere, sibi devinxit. Leporem in colloquis, & non præmeditatos sales, honestos tamen, adhibebat; unde vulgo honestatis prototypus inter suos habebatur. Ad funus eius frequetandum ex vicinis oppidis confluxerat aliquot Socii, & gentis primib[us]. Encomiastes affirmavit Urvaicensis provinciæ subjectionem magna ex parte Nicoguilio deheri. In Sancti Thomæ oppido fame grassante, ut ostenderent Neophyti se nequaquam de Divina providentia diffidere, per vias, quibus sacra supplicatio di Corporis Christi procedebat, triticum, leguminæ, & quidquid residui habebant, spargebant, ut hac profusio Divinam liberalitatem provocaret, quæ ab humana nequaquam vinci se passa est: nam undeunde venerit, exinde annona cepit esse magis tolerabilis. Sparsum verò triticum sequentis anni abundantissimâ lege Superi reponerunt.

IN Itatinensi regione magna facta est leges animarum, sex generosissimis Sociis, duce Julio Vanfukio, in ea demetenda strenue occupatis. Provincialis Lupetius fluviatili itinere per Paiaguaroū fines cō ire ausus, magno adjumento fuit ad conservanda jam parta, & ulteriora quærenda. Unum ex duobus oppidis, Sancto Benedicto antè dicatum, in meliorem locum translatum, deinceps Divo Ignatio consecratum est. Alterum ab Virgine Foiensi nuncupabatur. Ad varia Ethnorum loca Vanfukiū præ datum per multos anfractus pergens, in remotissimis locis reperit pauculos mortales, qui ut Patrem cum comitibus conspexerat, rati exilis esse, quorum primum studium est captivare Indorum corpora, ex ejus conspectu præcipiti fugâ lese proriperunt. Horum unum, & deinde alterum assequutus Pater, docuit ī de eorum Societate esse, qui non corpora captivarent, ad animas donarent libertate. Quāt cognitā, Barbari in Ixitiam effusi, narravere Vanfukio, Alfonsum Barcenam olim ante quadraginta annos à se visum, & exinde Patres ex eadem Societate ab se optatum fuisse: nec distulerunt eum invitare ad condendum in suis terris oppidum, futurum affirmantes, ut ad famam Patriis de Societate JESU vicini populi labentissimis animis Christianæ legis jugo colla submittentent. Nec res inter

verba stetit, nam fama latius serpens ahos & alios Religionis Christiane cupidos alevit, in lignum sinecerz submissionis capillarium deponentes. Tanta in spe dum versatur Vansurkius, ad Provincialem, Itatinenses pro munere lustrantem, falso in messe relicita, properare coactus est. Post dilatatum Provincialis ad eodem rediens, invenit auctos numeru, & fundande coloniz, Religionisque capessendz avidissimos.

ITATINENSIMUM rebus attexam expeditionem ad Villaricanos iis adjacentes, Majorum iussu suscepitam. Octoginta leuca Villarica aberat ab Assumptionis urbe, unde Socii discesserant, in quo itinere perficendo pricipius labor fuit in lacu trium leucatum latitudinis superando: in cuius trajectu l'ares umbilico tenus innabunt aquis, pluvia reliquum corpus madidante. Ubi desertam Insulam tenuere, in medio lacum, duos dies madida in veste perstiterent, tygride crebris assultibus circuitibusq; novos advenas territantes. Aqua corruperat commecatum. Tellus nonnisi bufonibus, eulicibusque aculeatis, importunitissime fodicanibus, scarebat. Præterea aer pestilens & imber, omnia denique elementa consipiente videbantur ut nobilem egregiæ virtutis materiam præberent. Lacu transmisso, in fluvium incidere exundatione tumidum, nec ante tranabilem, quam peregrinæ aquæ subfuderent: quo non sine ingenti periculo transmisso, alios & alios reperire trajectu difficultissimos: per quos, Indis portatilem cymbalam natando succollandoque dirigenibus, Araciam oppidum præterverseti, Villaricam tandem peste infectam peruenire. Ubi depromptis Apostolicorum virotum instrumentis omnibus, diu no-
duque laborantes, multam utilitatem atulere. Urbe curata, longè lateque ad subeensitos pagos effulsi fructuum collegere amplius: donec Josephus Domenecus luc afflatus succumberet. In regno Valentia natus, à pueriâ tam factus erat ad pios sensus gignendos, ut quoties insignis pictor volebat pietatem alicujus Indigentis, aut Angeli pulchritudinem exprimere, non alio quam Josepho prototypo ute-
retur. Ante decimum-quartum ætatis annum in Societatem cooptatus, absolu-
to cursu Philosophico, in Parauariam navigavit, statimque institut apud Provin-
cialem, ut abs Theologicæ speculatione liber ad Indos mitteretur. Quo impe-
trato, in Guairaniæ primum, tum ad Urvaiacam, denique in transportando, regendo-
que Purificatz Virginis oppido ita se probavit, ut magnis muneribus capace-
re probaret. Quare Superiores, facilitatis sua penitentes, cum in Patre Domen-
eco percepissent ingenii vim & animi prudentiam cuivis ometi capacem, non semel
instituerunt ut se, quamvis grandevum, tantisper Theologicis speculationibus exer-
ceri permetteret, quo ad summa Societatis vota promoveri posset. Fructu tamen
nam animum ita intenderat in Indorum scopum, ut ab illo divertiri nullo modo po-
tuerit. In quibus juvandis ita constanter cucurrit, ut felicissimæ mortis palmarum
invenerit. De qua morte sic Sacerdos externus ad Assumptionis Rectorem rescripsit.
*Vitam, inquit, finivit P. Josephus Domenecu p' sancte j., Divi Pauli magnanimitatem in
agonie referens. Martem suam præagijs, & pio cum animi sensu præstolatus est. Sacra-
mentis à me munitu in tenerissimo amplexu Christi Crucis affixi, calum subinde suaviter
intusus. & IESVM nominans, animam exhalavit. Mortuus vivere videbatur, adeò
more nibus virum immutaverat propositi in vita tenacem. Multi recular ab eo contreditas
pietas ergo ambi vitæ. Hzc ille. Nec defuit, ut fertur, post mortem adeptus felici-
tatis indicium. Sed hæc res non satis constat. Michael Gomesius cum morbo
pestiferio diu colluctatus, mortem ter telo minitantes tandem clausit, refectisque
utcumque viribus, cù unde discesserat, grandibus meritis onustus rediit.*

CAPUT
XXIX.
Expedi-
ti Vilag-
canos.

Inventio diffi-
cilitatis.

Mors Jefe-
phi Domen-
ecii.

Ejus studia.

Mortuus.

HISTORIÆ
PRÓVINCIAE PARAQUARIAE
SOCIETATIS JESU
LIBER DECIMUS-QUARTUS.

CAPUT

L.
De consecra-
tione Epis-
copi Para-
quariensis
controver-
titur.

1644.

Cordubensis
Academia
traeas non
conferendū
sive literarū
appellatū.

Inde orta in
Bucareinam
Præficiis of-
ficio.

CAPUT
II
Societas re-
peri ad
Urvaciam
auri talis
accusatur.

Calenus
naturæ.

NTER has res annus millesimus sexcentesimus quadrage-
simus-quartus vertebatur, controversia de consecratione
Illustrissimi Domini Bernardini de Cardenas Episcopi Para-
quariensis memorabilis : cui in Peruvia versanti Philippi
Quarti Regis Catholici litteræ dudum allatae fuerant, qui-
bus ad Paraquariensis Ecclesiæ Insulam, si accederent di-
plomata Summi Pontificis, evehendus nunciabatur. Grata
fuerat electo Præfuli ea honoris exhibitiō : angebat tamen
hominem dilatio factorum diplomatum, quibus Summus Pontifex Regis voluntati
ratam habere solet, & extra ordinem concedere, ob Insularum in Indiis ra-
ritatem, ut electus præter motem ab uno tantrum Episcopo consecratur. Moris
ergo impatiens, consiliorum suorum vires in id intenderat, utrum scilicet iure ali-
quo sibi licet prævertete communem ordinem, & in tanto locorum intervallo
Summi Pontificis mentem interpretari. Qia de te ab eo rogata sententiam,
Academia nostra Cordubensis apud Tucumanos docto prudentique scriptio re-
sponderat, id nequitam ex sapientia vitorum placitis, aut sacrorum Conciliorum
Pontificumque decretis, aut Catholieorum usu liere. Sed curris ostentati ho-
noris non audiit prudenter consiliis habendas. Non exspectatis Itaque Summi Po-
nificis litteris, ab uno tantum Episcopo in Episcopum consecratus, ad Paraquaria
Ecclesiam se contulit, deditque locum ferventissimæ controversiæ, que ex par-
tium alli ignem expromens, per diversa loca scintillas sparsit utrique orbi spe-
ctabiles, & alteri calamo in multos annos calamitosæ historiæ materiam præbituras :
nam ego, ne veritatem inquinem aut offendam, creperi negotii primordia & ve-
xationum radices attingere fatis habui : ab eorum rerum narratione absilire
certus, que ex his radibus ortæ per subsequentia tempora sece pernicianter dif-
fuderunt. Quamquam non subterfugiam præcipias calumnias in medium addu-
cere, qua hæc occasione ortæ, temporis decursu ad liquidum tandem deduxæ sunt:
conducibile enim est universa simul, & sicut inter se cohærent, non observatis
temporibus conjungi, ut uno quasi intuitu perspecta eam omnium animis impi-
mant opinionem, quam metentur. Postquam ergo se prodiit novi Præfulis offi-
cio, Societatis olores, repertæ opportunitate, antiquatas calumnias renovare, &
novas non abuenti obtrudere cœperunt: quorum palmaris fuit auri Urvacensis
fabula, jam dudum explosa, & tursum eam tempestate per utrumque Orbem disse-
minata. Verum ut suo cuique auctori & figulo sua figura attribuam, ope-
re pretium est fabulæ rotam revolvere, & ad terminum unde prodiit re-
troagere.

MULTIS rerrò abhinc annis infimæ sortis homo Bonaventura Indus in portu
Bon-aëris partim arbitrio suo, partim in religioso conventu diu inter do-
mestica servitia educatus, ex animi inconstancia ad palabundos Ethnicos, & post
varios casus ad Japeivensem Urvaciz Neophytorum nostrorum coloniam se con-
tulit, unde simulatæ prius aliquandiu pietate, alterius conjugem ad libidinem rap-
tam abduxit. Sed è fuga retractus ad flagra, ne Neophytes exemplo corrumperet,
ad portum Boni-aëris postliminiò remissus est, ubi, nescio quo instigatore, tam

bellè

bellè peritè que de auro ab Societate Iesu in Urvaicā invento fabulam exornavit, ut etiam cordatis hominibus impofuerit. Narrabat enim constantissimè, se eruendo auro diu multumque ad Urvaicam insūdasse, tantamque vim coacervari, ut semimodius triduano tantum labore auri probati minutalibus impleti soleret. Addebat sibi, tam dulcē re inescato, venissē semel in mentem, ut magnum auri pondus abs se repertum clam ad præcognitam fugam & privata commoda leponeret. Verū talia meditantem ab conicio sodali apud Societatem Patres intentati furti insimulatum, flagris & exilio facinoris suspicitionem se luisse. Cūm hæc palam affirmarerit, situū & qualitates aurifodinatum tam scitè describebat, compositéque meniebatur, ut audientium animis plusquam veræ rei similitudinem imprimeret: & jam plus æquo credebarūt impostori, serpebatque latius pro vero signum: assentib⁹ p̄tassertim nonnullis religiosis hominibus id neutiquam in dubiis reponi debere. Cūm Societati visum est suū purgandi viam quærere; nam dissimulare & tacitē habere, id Neophytorum saluti, & suo decori perniciosum, existimabar. Legitimè ergo apud Judices conquesta, evicit, ut res diligenter exploraretur. Nec defuēte magistratus suis partibus: & tandem te diu multumque examinatā, nobilissimus vir Stephanus Avila, fluminis Argentei pro Rege Prætor, publicè pronunciauit, & ad Senatum Regium Madritum scriptis, famam quæ de Urvaicensi auro circumferebatur, ab otiosis hominibus, & in Societatem offensis, fictam propagatamque fuisse, proinde nullam fidem ei adhibendam. Sic signum authortate publicā aliquamdiu evanuit.

Calemmia
legitimi ex-
pungar.

DO N E C Interjecto tempore impostor idem aureum mendacium iterum viderat, & resarciret malè textam suę fabulę telam. Europæis advenis, auti plerumque avidis, ingerebat hanc auream offam: & auctor etiam est Hyacintho de Laris, Sancti Jacobi generoso Equiti, fluminis Argentei novo Prætori, eandem escam obtrudere. Crede, inquietebat, o Prætor, oculato testi, hisce oculis vidi aurifodinas, & duas arcas, quas in aurifodinarum præsidium Patres de Societate ad Urvaicam construxerunt, multo milite armisque instructas. Novus Prætor, quamvis non omnino assentiretut impostori, cupiebat tamen vera esse, quæ de auro narrabat nec apud se satis constituebat, utrum hæc res plus veritatis, quam signum haberet. In hoc inquiete ments æstu posito litteræ multæ ex Paraquaria adseruntur, quibus Pataquariz Episcopus affirmabat certis indicis competitum, aurifodinas ad Urvaicam esse. Enimvero exiliit gaudio impostor, videns adeò splendidè per illustrissimum Præsulem exornari mendacium suum: & res à Prætore Hyacintho de Laris inter credibiles habita est: qui in auri spem jani dudum versus, quam certimè potest ad id negotium se expedir. Quadragesima igitur militibus stipatus, assumpto in aucte, si Superis placet, fortunæ consortium viro nobili Martino Vera, aurifodinz in Peruvia Domino, necnon metallorum tentatore peritissimo, & Bonaventura auri indice se sequi iussò, adverso Paranā flumine (quod felix faustumque novo Jasoni) iter ducentarum leucarum attipit. Bonaventura causę suę diffidens in irinere evanuit. Ob eam fugam Prætor sƿe diminutus, perrexit tamen, & in oppida ab Societate construēta magnificè inductus, dissimulatā adventūs sui causā, nihil per quatuor quos sécum dñcebat interpres ab Indis clam inquirebat diligenter, quam ubi aurum fabricatur. Quā te cognitā, Franciscus Diastanus, Sociorum Paranensis Urvaicensiumque præfetus, supplicem libellum ex juris norma obtulit, quo postulabat, ne secretō tanū, sed publicè, de aurifodinis inquireret, & scriptis ad Episcopum, & Prætorem Paraquariensem litteris, per citatum tabellarium diem legitimè diceret, auri Urvaicensis, si qui essent, indicibus, aui palindram canerent: è re enim Societatis forte, si semel ad liquidum reduceretur calumnia, & criminis suspicione tanti restis autoritate liberaretur. Prætor laudato consilio, utrumque non illibenter præstiterit: & interim dum responsum præstolatur, è Parana ad Urvaicam se conferens mandat militibus, ut nullum lapidem non moveant ad eruendum è latebris autem: qui primus invenisset cohorti militum præficiendum, & veste splendida, necnon ducentis Philippis, abs se donandum spondet Non

CAPUT
III.
Iterum ite-
rarium in-
quierere in
seru Ur-
vaicensis.

Hyacintho
de Laris in
item suæ
aure reper-
randis.

Crucis sƿi-
neris inde-
cere.

Calumnia
author su-
e.

Iterum in au-
rum molag-
as.

defuēte

indagatoris
falsa ipsa ab
adoleſcenti
tulit trahen-
tur.

defuere partibus suis & tantiis spibus milites, tantumque fecere perscrutando, invigilando, indagando, ut fabam repererint: adolescentis namque in Mbororeo ad Urvicam oppido inventus, qui affirmaret se, cum puer esset, à patre suo dudum mortuo ad aurifodinas deductum, restisque scire locum, & eò perrecturum, si qui se sequi vellent. Enimvero exultare miles, qui primus tante rei indicium accepit, ad Prætorem pergere, Centurionis insignia postulare, promissa exigere, sibi, Prætori, Reip. & Regi Catholico de tanta fortuna gratulari. Sed Prætor, te examinata, titubare adolescentem reperit, & indicium firmitate carere: nam vix quinque annorum puer parentem amiserat, fierique non poterat, ut tantillæ etatulæ infans, præsertim Barbarus, quæ gleba, quis lapis auro scareret, discerneret. Tamen ne negligenter sibi & Societati aliquando fraudi esset, voluit ut eò ducetur adolescentis, quò se duci à patente suo olim affirmabat. Sed difficilissimo itinere Martinus Veta & sex milites eò missi, re multùm diligenterque exploratâ nihil ex immenso labore consequuti sunt, quam ut commilitonum in le distria, & lepides sales, provocarent. Quippe rudes adolescentes, quid aurum differtet à ferro, quid faxum ab adamante, nondum noverat, & pro auro cochlearum affatim, limacumque splendidas domos, infantizæ suæ crepundia, hominibus talium rerum non admodum avidis ostendit. Ex frustrata spe exarsere militum animi in nebulonem, unis patibulo affigendum, aliis auribus & nafo truncum, popularium ludibrio expöendum decernentibus. Vicit tamen Societas sententia, hanc ruditatem levi suppicio, ut cum pueris fieri solet, multandam affirmantis: expediebatque adolescentem vivere, ut, te exigente, temeritatis fuz amplissimus testis esse posier.

CAPUT

IV.

Calumniæ
author pal-
nōniū ca-
nū, & califi-
gacur.

Calumniæ
author pal-
nōniū ca-
nū.

Exarne-
tur.

Negat se in-
dicatum de-
dixisse.

Dum hæc agerentur, è Paraquaria, omnium expectatione citius, cursor cum litterarum fasciculo rediens, variâ spe omnium animos suspendit. Prætor, morte impatiens, traditas Paraquariensis Præfecti litteras referat, quibus asserebat de Urvicensi auro multa se ex fama audivisse, sed haec eōs nullum iacentum à se esse, qui id vidisse, aut certis indiciis comperisse, affirmaret. Exinde Paraquariensis Episcopi litterarum ceram explicans, in omnibus verbis hæsit: nam referebat initio se de Urvicensi auro certum quid indicaturum. Ubi vero ad eam partem litterarum descendit, in qua sperabat auri indicium daturum, reperiit amaram faciem: nempe qui quereret aurum, Societatem Iesu ex Parana & Urvica expelleret, nullam rem fore magis auream. Enimvero his pœleatris irâ exaruit Prætor, & offendis in nostrum Ordinem otiosorum hominum animos, credulitatemque suam incusans, & getrime ferebat tantum iter à se suscepsum pro re pulcherrimo Ordini indecora. Quamquam Societas gaudebat rem ad liquidum deduci, quamvis dubii nihiljam subesse videtur, tamenadhuc Prætorem angebat scrupulus de fuga Bonaventuræ, auri Urvicensi primo indice: & Societas, ut omni criminationis suspicione absolvetur, oprobri hominem in manus venire. In his rebus duri sunt, quis credat? nuncium adfertur, Bonaventuram ad Japeiensem Urvicam coloniam errabundum venisse, & in potestate esse: nec plures dies intercessere, cum eum vinculis oneratum stitè Prætor. Sed Prætor, ut liberè diceret, vincula demi jubet, benignèque hominem affatus: Age, inquit, ô Bonaventura, ut tu & mez fortunæ fabricator sis, Urvicensis aurum tamq[ue] & roties à te depraedatum indica: si id facis, omnia summa, etiam suprà tuam conditionem, à me expecta. Ille in Prætorem intentus, pernegat se aliquando de auro Urvicensi cuiquam quidquam loquutum. Jocari desine, inquit Prætor, in re seria: ad Urvicam stamus: dic quo loco sita sint arcæ milite & armis ad aurifodinarum præsidium ab Societate instructæ, quas mihi tu tam distinctè deliceasti, ac si Mediolanensis arcis munimenta omnia aliquando vidilles? Non jocor, inquit, ô Prætor, sed seriò affirmo, me nec de his arcibus quidquam scire, nec in mentem mihi aliquando venisse, ut dicarem aurum, aut auri umbram, ad Urvicam esse: de arcibus vero nec per somnum quidem cogitavi. Mentitis impostor, subintulit irâ plenus Prætor, tu mihi centies, tu aliis malibus aurum illud obtrusisti. Si quid tale dixerim, inquit nebulo, mea in ebrietate positi fuerūt delicia. Enimvero Prætor toro corpore excandescēs sycophantam vinciri,

equaleoque suspendi jubet, & acriter torqueri. Sed per summa tormenta nihil expessum aliud, quam quod verum affirmat, cum negaret se quid de phantastico Urvaicensi auro referre. Ergo, inquit Praetor, capite lues calumniam. Jamque destinabatur ad ultimum supplicium, quando Socii, Duci sui memores pro hostibus suis orantis, à Praetore postulant, ut mitius pleberetur. Non evasit tamen cruentam ducentorum verberum flagellationem, & extra provinciam perpetuum exilium. Atque hæc fuit aurez fabulæ catastrophe, quæ utrum plus detrimenti, quam veræ laudis, Societati attulerit, prudens Lector dispiciet.

Torquatur.

Coffigatur.

SED quamvis in America, eo maximè quo retuli modo, expunēta calumnia fuerit: in Europa tamen, quod cupitissimi auri fama volaverat, adhuc vigebat. Nonnulli enim Societatis osores, quod coram aui non sunt, litteris ad Senarum Regium datis, auri Urvaicensis ab Societate reperti indices se professi fuerant, arbitrii forsan calumniam ob intervalla locorum nusquam ad liquidum reductum iri. Sed secus, quam cogitaverant, accidit. Napi postquam Senatus Regii iussu, Garabitus Senator Regius repetit accusationem firmitate carere, delatores ipsos ultrò se mentitos fuisse fasios, partim grandi pecuniâ, partim exilio multavit. Sed quia Garabitus coram ad designata Urvaicensis loca non descendisset, & ideo male factam telam sycophantæ retexissent, rursumque Societatem de reperio ad Urvaicam auro apud Regem accusassent, tandem Senatus Regius cum severissimis mandatis Joannem Ulaquium Valverdum Senatorum Regium, auctum inspectoris Regii titulo, & Parauariensis Praetutum dignitate, fastidiolo negotio finem impositum è Peruvia mitti procuravit: qui evocatis ad se veteribus recentibusque auri Urvaicensis delatoribus, secumque cum selecta militum cohorte tractis, ad Urvaicam contendit: ubi examinatis omnium calumniatorum libellis, cum nihil de auro se resculle, & aur aliorum suau, aut suâ sponte mentitos scripto dictoque coram Senatore, legitimisque testibus professi fuissent, & nihil proprius esset, quam ut deformarentur: rursum Societas intercessit, rogans ut mitius in eos animadverteretur. Igitur Joannes Ulaquis post potestate lentiem tam auro Urvaicensi pronuncians, delatoribus grandi pecuniâ multatis, Societatis famam restituit. Quam sententiam Limaz typis impressam, & per utrumque Orbeum divulgatam, postquam ex authenticis instrumentis Rex Catholicus cognovit, laudatà Societate, quod proximis intercessis, suarum partium esse dixit, in hujusmodi quadruplatores severius animadvertere, ne pœnæ levitas bono publico fraudi esset. Sie Ulevaicensis auri fabula post vigesimum pœnæ ab origine annum æquali Societatis laude, ac impostorum infamia, ex utroque Orbe explosa est: simulque ruit in Socios non Hispanos contorta calumnia, adeò vehemens, ut parum abfuerit, quin omnes, cum insigni de honestamento, è Parauensis Urvaicensibus que missionibus in Europam postliminiò transportarentur.

CAPUT V.

Duo Sena-
res Regi
rus sum
mum in
auram in
quiseant.Garabitus
Senatur
pro
m aui de
latores.Joannes
Ulaquis
auri delato-
res ad Ur-
vaicam con-
ducunt.Conclu-
sione
mandata
grandi pecu-
niâ multatis.

CAPUT VI.

Criminatio
de modo
extra Ameri-
canum Ur-
vaicensi su-
ro exploda-
tur.Fama mera-
doz auri
fabulæ.

AD DIDERANT enim aurez fabulæ propagatores gravissimam criminationem: scilicet ab Patribus Societatis noui Hispaniis in Urvaicæ littore etiur auri, ad Brigantinum & Gallum, Hispani tum nominis hostes, transinitti, indeque fieri, ut Gallia tamdiu ferociter, & bellum in Catholicî Regis perniciem continuaret. Adumbra veri specie mendacium est: nam narrabat nonnemo, audivisse se cum in Belgio militare, & cingeret cum Regio milite Picardie urbem, hostilem exercitum ex dejectum & tristem derceptè exiliis gaudio, ut satis appareret inexpectato quadam subsidio ad novas spes exortuisse, cumque Hispani duces causam investigarent, ab exploratoribus compertum, tantam auri vim ex aula Gallica exercitu transmissam, quanta sufficeret ad stipenda militi liberaliter solvenda, & bellum novo nervo confirmandum. Cum verò ulterius inquireretur unde tanta vis auri Gallo supponeret: incertis authoribus per exercitum divulgatum, aurum illud Americanum esse, clam per priditionem ex Urvaica Gallo submissum. Sed subruto aurez fabulæ fundamento, suspeçtè etiam cecidi superposita transmissi per priditionem auri sycophantæ moles: adeò nullo Religiosissimorum virorum

*Encircum
nes Hispano-
rum lau-
der.*

*Antiquum
affirmatur.*

*Socii exter-
ni tributo fa-
vuntur.*

*Philippi IP.
Regna libe-
ratissima.*

*Sociorum
prudentia.*

*Philippi IP.
in Indias
dixer.*

*Eius Religio-
ne ampli-
canda fu-
deatur.*

dedeceore, ut eâ occasione potius excusum sit in singulorum laudes. Et profecto apud omnes constabat, quā sine probro jam inde à prima fundat⁹ Provinciæ origine usque adhuc, selectissimi exterrarum nationum homines religioni amplificanda operam suam navassent. Nec ignorabatur in hâc Australi plagi, plerasque Ethnicorum regiones per eos homines primum aditās & utilissimè adjutas, multaque oppida ex reductione Barbarorum pro augendo Catholici Regis dominio fundata fuisse: perq[ue] superstites, spreta Hispanorum urbium commoditatē, non contemnendo Christianæ Reipublicæ bone decessorum suorum vestigia premete, nihil satius habentes, quā si per bonam & malam famam, quamplurimas Ethnicorum animas Christi sanguine redemptas, idēq[ue] quovis auro pretiosiores, è dæmonum tyrannie in libertatem filiorum Dei, & Regis Catholici servitium soavissimum afferant: hoc nempe semper male habuit habebitq[ue] dæmonem, eos homines acerbissimè iacectati solitum, quos suis partibus infenſiores esse connovent.

*CAPUT
VIL
Calumnia
de impedi-
tis ab So-
cietate Re-
gis Catho-
licis ex-
pugnatur.*

AD quos exturbando, præter phantastic⁹ auti machinam, id etiam dæmon adhibuit, ut per factores suos spargeret in vulgo, & Magistratibus obtruderet, ab exterris hominibus instillari Neophytis affectum Regio zratio minus utilem; sed & illud fortiter everberatum est per Senatorem Regium Joannem Ullsquium Valverdium, qui post inspecta Regis nomine Paranz & Urvaicæ oppida, disertis verbis ad Regem Catholicum scripsit, ex omnibus Societatis Religiosis ad Paranam & Urvaicam elaborantibus nulos abs se repertos fuisse, qui propensiōribus animis de tributo ab Neophytis Regi persolvendo agerent: quamquam non omiserint dicere eam calumniam non in solos exterrinos, sed & in omnes Paranam & Urvaicæ: ut vocamus, Missionarios fuisse projaculatam. Nonnulli enim servitio Indorum inhiantes, Societatem Paraquariensem apud suptempos Magistratus absoluti in Neophyto dominii fine fine accusabant, exinde occasione sumptū, quod Neophyti per tot annos post suscep̄tam Fidem, nec Regi tributum solverent, nec Hispanis servirent. Sed illa eriminaio hominum erat Societatis integratitatem, & Regis Catholic⁹ Christianam planè prudentiam ignorantium, aut ignorare se simulantium: res enim, ut mox referam, sic se habeat. Qām multorum annorum experimento constet, Barbaros nullā re abstineri magis, quā si Europa p[er]s[ec]tū hominibus personali, ut vocant, servitio se noverint mancipandos, Societas communicato cum Magistratibus & Praefilibus consilio, cognito Barbarorum genio, caute admodū eorum terras invadunt, proposiratq[ue] solummodo Religionis & erga Hispanum Regem obsequiū eausa, à nulla re carent magis, quām ne Barbari in suspicionem veniant se aliquāndō privatim hominibus servituros; aliquantulim verò ciecuratis persuadent Socii, conducibile ipsi fore, si Hispanis mercede se conductanc, & aliquod tributum Regi Catholic⁹ solvant, eujus armis & autoritate ab hostiis suis defendantur, & eujus sumptibus verz legi Doctores ex Europa transportantur, alunturque. Quas prudentiæ leges Rex Catholicus approbans, illud etiam addidit, ut Neophyto omnes per decennium, ab uniuscujusque ad Fidem conversione computandum, amplissimo Diplomate ab quovis tributo liberarer. Et quia illud temporis spatium nondum satis expolit⁹ hominibus sufficere vixit est, aliud decennium ita induit⁹, ut Neophytorum nullus ante vigesimum conversionis annum tributum penderet cogatur: invulit enim Rex Catholicus zterno animarum lucro Chistigazas, quām zternum suum ære perituro, ditefecere; dignum ratus Catholic⁹ & Regio animo beneficiis Barbaros ad fidem Christianam alicere, non oneribus ab ea capessenda absterrete. Præterea Rex non ignorabat Paranenses Urvaicensesque Neophyto continuis insulib⁹ ab Mamalucis haētēnis vexatos, è patrio solo expulso, p[er]nosque in duram servitutem redactos fuisse; reliquos verò, militum more, ad propullandum hostem vivere, idēq[ue] prudenter haētēnis tributum non exigit ab eis, quibus aut auxilia, aut stipendia debebantur. Quæ prudentiæ placita p[er]fundantes Societatis calumniatores, in Neophyto nostros, quasi Reipublicæ inutiles, non cessabant perstrepere, & per speciem boni publici privata commoda,

& Indorum servitia querere. Sed tandem calumnia, & otiosorum hominum importuna cupiditas, utcumque quievit. Nam Neophyti omnes Paranaenses Urvaicensesque aliquantulum pacem adepti, post condita oppida, & templo erectora, expleto induiti Regii utroque decennio, post censum ab Regio Senatore factum, labenter Regi Catholico tributum se soluturos spondere.

Inde Ursula
emissa Para-
naensibus, tri-
duos fel-
latores.

Hujus calumniz additamentum fuit, persuadere voluisse Regi Catholico, Religiosos Societatis, xzari Regii expensis inutiliter ex Europâ in Parauariam transportari, aliisque. Hoc nempe etiam angit dæmonem, quod tot prestantes vii ex Academiarum Europæarum luce, & virtutum religiolarum palestris, rancquam generosissimi milites electi, ad se ex antiquâ possessione deturbandum, & ad præliandum bella Domini, veniant. Verum hujus calumniz fabricatori abundè mihi fatisfecisse hoc volumine videor, tot nationes Regi Catholico per Europæos Socios solâ Crucis armatos subditas; tot regiones sudoribus & sanguine consecrataas; tot hominum millia ad partes Christi translatâ enarrant. Sed Vivat Rex Catholicus, qui quamvis gravissimis bellis implicitus, in summâ xzari publici penitutia memor nominis sui, gloriofas expensas facit in mitiendis ex Europâ, nutritiisque his, sine quibus (abstî verbo invidia) pietas ex his Australibus Americæ regionibus exularet; tot millia Barbarorum aut adhuc gementer sub dæmonum jugo, aut dentibus rapacium luporum paterent. Attamen otiosi homines, infi- gante dæmons, ne quid inexpertum ad vexandos expellendosque Socios Parauarienses reclinerent, ausi sunt eo nomine apud summos Magistratus fugillare, quasi non sanam doctrinam, & hæresim spicentem, Neophyus insti- larent.

CAPUT
VIII.
De utilitate
Sociorum
Europæo-
rum.

Philippus
Quatuor Rex
Catholicus
landauer.

Cum verò probosissimæ accusationis causa indagaretur, nullam aliam dabant adversarii, quâm quod Societas in reddendis Guairanicè Dei & Dei Filii, necnon Dei Mæris nominibus, uteretur verbis à lingua Barbarorum depromptis in suâ ethymologia fidei significationis, præstigioribusque olim attributis. Sed non perfunditorie se ab his technis extricavit Societas, oppositique eorum verborum ab se usurpatorum, per integrum scilicet constantem usum, ab summis & expertissimis hominibus nunquam improbatum. Josephum Anchieram, virum parratis miraculis clarum, qui lingua Brasiliæ idioma ab Guairanicâ paucis dialectis tantum differentis, appnime calluit, eo modo quo Socii Parauarienses Deum & Dei Filium, necnon Dei Matrem Guairanicè nominant, Brasiliæ etiam appellare: Episcopos Parauariz omnes, viros clarissimos, Dominicanos, Mercenarios, & Franciscanos, qui in Parauariâ ante Societas adventum gloriofissimè in reducendis Indis insudarunt, iisdem, quibus postea Societas, verbis ulo fuisse. Sanctissimum vitum illum Ludovicum Bolaños, Americæ, Seraphicique Ordinis novum fidus, qui duarum Synodus Provincialium iussu Christianam doctrinam feliciter traduxit, revisitque, non alia adhibuisse verba in explicandis prædictis nominibus, quâm ea, que Societas usurpat. Quare cum Concilium Limense ab Summo Pontifice approbatum præceperit, ab cœchistis ea verba adhuberi in explicandâ doctrinâ Christianâ, quibus diceceſales Synodi utri præcepissent, conclusum est, aut eas Synodos, & Episcopos, & omnem retrò antiquitatem, clarissimosque Religiosorum Ordinum viros & Inquisidores Fidei Braihicæ traductionis censores, hæresis esse damnandos, vel Societatem absolvendam. Sic in calumnia authores vertit infamia.

CAPUT
IX.
Alia Skro-
phantia de
traductione
Cateche-
feso dilati-
tar.

Anthonius
Guanapana
Catechesis
traductionis.

Ne infeliciorem exitum habuit infamatio, quæ Parauarienses Socios apud summa tribunalia, & in publicis privatisque congregatis, tanquam schismatis traducebat: nam cum id idem fieret, quod Societas sententiam rogata respondisset Episcopo, sine litteris Apostolicis consecrato, nullum jus esse ad Episcopatum: accedente postea Summi Pontificis judicio id idem sententis; scilicet nullam jurisdictionem Episcopum sic consecratum habuisse determinantis, facile omni-

CAPUT
X.
Societas
de confe-
ratione fa-
ciliatis.

bus persuasum est, quām non schismatice, sed cum Summo Pontifice consenserens Paraquariensis Societas sententiam dixiſer. Verūm antequām h̄e calumnia ad liquidum deducerentur, quāz interīm turbamenta Episcopum Paraquariensem cum Societate commiserint, ut immatura historiæ, ad sua tempora lubentius remittam, quām intricatissimo labyrintho me involvam.

CAPUT

XI.

De Sociis
Cordubea
libris.

Johannes Pa-
stor Pre-
lator.

Petri Herre-
ra magis.

Franciscus
Corduba in-
qua sua.

Marcus An-
tonius De-
potarius vir-
tutus.

CAPUT

XII.

Res gelie-
per varia
loca car-
pere nar-
ratur.

Pium defol-
rium pra-
gantia.

Balazaris
Alegria in-
felix natus.

INTER quas tutbas Societas, more suo, per amplissimas regiones Apostolicis exercitationibus infudabat. Cordubæ habita Congregatio provincialis in Procuratorem Romanum irum elegit Joannem Pastorem, virum, in quem concurrebant agendi dexteritas, annorum & officiorum cum laude transactorum authortas. & ab antiquis ad Indos excursionibus, nuperimaque ad Abipones expeditione, claritudo. Petrus Herrera cum socio, Cordubæ per amplissimum tractum emissus, quater mille capita, magna ex parte Barbarorum Æthiopumque, hinc inde longo inter le intervallo dispalatorum, ex homologis expiavit: septem & le pruaginta capita Baptismo tinxit: vagabundam nationem Baptisnum postulantem spe alii postularis fruuntur, si se vellet ad fixum locum, fundato oppido, reducere; renuentem, ranquam adhuc Evangelio ineptam, Deo commendavit, qui novit maturum tempus unicuique negotio. Cordubense Collegium duos Sacerdotes exultit, disparibus mentis, posteritati transmitendos. Nam Franciscus Corduba Aragonensis, quatuor olim vota professus, in proœcta state sibi nimium ob qualemcumque concionandæ talentum tribuens, sensu pietatis pedentem exuro, externos homines in partem inquietorum consiliorum adsciscere lxp̄e aulæ, adeò gravem se æqualibus, majoribusque præbuit, ut domestico carcere includi debuerit: è quo fugā in Peruvians clausus, postquam aliquamdiu Chuquicac̄e Senatus Regii Præsidi, & nostris hominibus impoluisset, Cordubam postmodio retractus, diligenterius custoditus, tandem factorum penitentis iō carcere quietiori fato, quām vitâ, decessit. At Marcus Antonius Dejotarus, Salas in regno Neapolitano olim natus, quaror etiam vota professus, æquabili innoxia vita renore, magno Hispanorum Indorumque proventu, quorum linguam callebat, ab ipsa Provincia fundatione Societatem illustravit. Cordubæ Indorum Sodalitatem primus instituit. In Estereosi urbe Tueumanæ principe primus etiam eo vieti p̄fuit. Regimeo aliquot Collegiorum oblatum constanter & religiosè adire respuit. Graves calumnias ab hominibus, sua virtus carpi non ferentibus, in se proacularas, patientis silentio clypeo, inoccidentiæ manifestante Deo, indemnus exceptit. Quinque solidas horas mentalibus precibus quotidie impendebat: ex quo fonte virtutes omnes Religioio viro conducibiles acquisivit. Eius cadaver omnipotum Ordinum Prælati, & primorū urbis honorificè exultere, magno præsertim foeminarum luctu, diuturno conscientiatum suarum ditestori parentantium.

ECOLLEGIO Boni æris emissarii Socii aliquot baptizavere, avitum quo morem quibusdam Neo phytis superstitione usurpatum, parentum fuorum ossa circumferendi, dempsere: aliaque præstiteré ab Apostolicis hominibus factitari solita. India mulier prægnans, in ultimo agone ideò se illibente mori vociferatur, quod ante sex mensis concepra proles in sua alvo sine Baptismo obitura esset. Grata fuit Deo mulieris fides, & desiderium salvandæ prolis: nam ubi illa expiravit, inciso leviter cadavere, viva proles caput exertit, & post Baptisnum expirans, pro cunis & tumulo sollicita parentis alvum habuit. Esterenses Socii longè latèque excurrentes, præter alias expiationes, multis adultis infantilisque ætatis capitibus Baptisnum conculere: Riocensis Collegii excursionibus interim domi forisque egredi etiam elaborantibus. Ea in urbe res accidit memorabilis. Balazar Alegria juvenis Hispanus, Ibrida muliere in lascivos amores dudum abusus, nullis humanis Divinisque terroribus ab turpi confortio abstrahi se finebat, quinam postquam pelleceœlesti fulmine panè exanimata fuit, pergebat renuentem, & anteactæ vitæ fieri pœnitentem, blandiriis, minis, infictisque verberibus, identidem sollicitare; nec destitit, donec relutanrem in proximam sylvam raperet. Ubi exerto prius

pugnoe in has voces prorupit: *Ex hoc, inquit, loco nos ambo tandem damon abripit:* quo dicto, nudatam arboti alligavit, detractisque equi habenis forenum laniate coepit; sed vix sex plagas inflixerat, cum infelix Baltazar viribus repente destitutus, IESUM sceleris sui Judicem inclamans, animam exhalavit: cadaver statim à morte feedum in modum intumescens horrorti fuit: spectaculibus omnibus ad præteritæ virtutæ pœnitentiam feliciter permotis. In Sancti Michaëlis urbe, Æthiops pro Christiano habitus, in ultimo vita certamine ex homologesi apud unum è nostris ad se evocatum et expiari voluit, quæ confessione, ut arbitrabatur, legitime peracta, ab sensibus alienatus vidit sibi offerti speciem Regine cœlorum duobus Angelis comitatæ, splendore planè cœlesti, obviam quasi in placido itinere ultrò occurrentis, scilicet antisque quod demum pergeret. Æthiops candidè respondit, se ad cœlum pergere beatitudine donandum: sed Virgo negavit id fieri posse, quod nulli non baptizato cœlum pateret. Porro retrocedere tenuerunt blandè itenum compellat Virgo, spondens missurum se qui eum iterum accerset optato cœlo fructum, postquam ab IESU Socio Æthiopum instructore Baptismum percepisset, & mox comitibus imperavit, ut ad corpus redirentur. Æthiops sibi restitutus, factò diligenter examine, repertus est verè olim Baptismum non sucepisse. Igitur adhibita priùs catechesi, non frustra lotus, post duas horas moriens ad promissi loca, ut spes est, evolavit. Sacri animarum excusores, ex hac sedo ad Barbaricum terras delati, magorum technas ab Patrum doctrinâ Indigenas deterrentium, & avitis idololatriz ipurcitizque viris implicantium, multipliciter dissolvetunt. In Calchaquinâ valle aliqua affulsi: spes convertende gentis: igitur quantvis Socii ob præteritam tot annorum Calchaquinorum perviciaciam, ab baptizantibus abstinuerunt, tamen sub id tempus trecentos femè infantes sacro Fonte immersere: sperantes fore, ut adulorum pertinacia, adjuvante Deo, & Sociorum stabili fede, aliquando infingeretur. Bis tota vallis ab Ferdinandino Terreblanca & Particio, Sociis impigris, aliquo cum operæ pretio illustrata est. Pullares, Tagingastæ, & Gualfines, extra vallem etiam aditi, sedem Societatis postulavere: sed dilatè flagitantium votis Societas satis habuit interfecto tempore secundam sedem in valle Calchaquinâ ponere, ex qua eos populos solitis excursionibus procuraret.

AD Urvalcam Socii mille citciter & ducentis capitibus sacras aquas infudere. Nec longè minor fuit in Paranz oppidis Baptizatorum numerus, pergebantque Neophyti utrobique probatissimis facinoribus Christiani nominis ad eum decus conservare. Unum è multis (si modò ad hunc annum pertinet) feligant. In mulierem, facti epuli in primis avidam, rusticatum euntem, ausus lascivus juvenis involare, & representante loci secreto ad illicitam voluptatem compellate, repulsam tulit. Illa enim nec animi fortitudine, nec corporis viribus defecta; quamvis sinistrâ infantem gestaret; prætensâ in invalem dexterâ, clarâ voce determinatoque tuendâ castimoniaz aut subcundâ mortis proposito, clamat passuram se porius strangulari, aut sanguinem sibi hauriti, quam ut impuris tactibus suis viduitati labeculam inferri permetteret: horrendum esse & detestandum assertens corpus prostituere, quod superiori die (natu pridie communicaverat) Christi Corpori pervium fuisse; desisteret itaque suum hospitem laceſſere, & contra peccatum Deo plenum insurgere, succensamque stygio igne flammarum Eucharistici cibi reverentia reptimeret. Hac cum diceret, omni adhibita vi contra juvenem reluctabatur, qui ex frustratione effrenati impetus in rabiem actus, frenens frendensque celeri cursu primam sylvam petivit, & ex eastram plicatilem attipit, quem in laqueum adaptatum, in collum feminæ casti propoli tenaces injicit, & constanter affirmantem se nequaquam permisuram, ut peccatum Christi præsentia honoretum impudicis amplexibus violetur; strangulat: & infantem quem illa moriens arctissimè strinquebat, continuato furore, materno finu creptum, terraque allsum, ceu Herodis lanista enecat, mox utrumque corpus, ne scelus detegatur, codem in loco sepelit. Sed diu latente nunquam potuit ingens scelus, nec parvo pulvere tegi

*Æthiops de
fanciundo
Baptizatio
memor.*

*Reverati in
familes ba
ptizati.*

*Pullares fe
dere Societas
in pylorus.*

CAPUT
XII.
Malice vi
dus profer
vani califi
tare malitia
rum

*Infans reca
tur.*

fortitudinis gloria: dum moritur, otitur virtus, & scelus ex sepulchro suā se encomitatem prodit. Ex indicis igitur detectum façinus, Socios ad laudem pudoris heroicā morte propugnati, & ad pœnam crudelitatis impotenter perpetratax, excivit.

CAPUT
XIV.

Apud Itatinorum
coloniam in
Foënsi oppido
graviter tuba-
tur.

Dominicus
Adamus &
Christophorus
Arenas
sabatia ac-
cepunt.

Socii Iudiciorū
habetur.

Tybris mol-
les devoratur.

Nianduabu-
zuvium tam-
bus.

Itatinenses
conventan-
tes.

Ethnici re-
ducuntur.

Sper propa-
ganda hæc.

CAPUT
XV.

Petrus Ro-
merus ultra-

IN Foënsi Itatinorum coloniā graviter turbatum est, indigenis Patrum detrectare imperium, & tumultuari, Nianduabuzuvio duce, palam ausis. In quorum pervicaciam Socii invecti, præter vulgi diæteria & potentum minas, plaga etiam retulete. Nam Borobebeus, Nianduabuzuvii nepos, Dominicanum Munnoam, contumeliosis verbis prius ab nescio quo affectum, impacto fuste in facie, & alter Christophorum Atenas in capite vulnetavit. Vincentum verò Badiam, tumultuosa facinora exprobantem, Nianduabuzuvii ipse probrosis verbis perfrinxit, addens se mores ab majoribus suis derivatos ad posteros velle transmittere. Nantabagua, alter Nianduabuzuvii nepos, quod virgam dignitatis insigne in invetecundiz pœnam unus c. Socius sibi ademisset, barbarum in modum exsandescens, publicā in templo coniunctione perturbatā, populares suos ad defectionem sollicitans, Patrum doctrinam, utpote Majorum suorum moribus aduersam, detestatus, effectit, ut auditores omnes Concionatorem deficerent. Exinde iusta Parvum, labefactata authoritate, nullum apud plebem pondus habebant: summis zœquac infimis luctibrio etant: Sacris nullus honor habebatur, sacrilegis hominibus omnia profanantibus: servitium domesticum Patribus omne ademptum, caeventibus Caliquis, ne quis eriam Sacrum facientibus aderet. Interhas turbas, quasi in vindictam Sociorum, effectata tybris Neophytos undecim, Ethnicos tres, equos viginti, boves aliquot suffocavit: immotis ad hos terrores Tarcenibus, & nihil de sua ferocia remittentibus: donec Socii blanditias & minas frustra experti, severioribus remedijis arreptis, Nianduabuzuvium cum filio & binis nepotibus, è Foënsi oppido dissimulanter extractos, ad Japeivensem ultimam Utvaiæ coloniam, ducentis leucis distantem, ne facilis esset regressus, in exilium transpottari curarent. Amotis capitibus, alia rerum facies in Itatinis visiæ est. Templum ante semper vacuum magno concutu frequentati cœptum, catervatim ad catechesum, concioneam, & Sacrum audiendum, tantù promptitudine ventitabant, quanta sperari posset ab maximè piis hominibus. Certamen jam erat inter primotes, quis filios templi servitio devovet. Infames chocæ, metetrichi amores, uxorum pluralitates, & ritus Barbarorum aviti, penitus ablegati: in quorum locum succellerunt virtutis amot, obsequium erga institutores, æstimatio rerum sacratum, denique quæque optima: adeò nempe efficax est in uitamque partem capitum conditio, qualicæ in subiecta membra perniciose aut utiliter infallantium. Multi Ethnici moribus Nianduabuzuvii ante absterri, cognito illius exilio, reduci se ad oppidum permisæ. Satis constat circa id tempus in Foënsi oppido trecentis & quinquaginta adulteræ atatis capitibus, & tringita supra centum infantibus, salutares aquas insulas fuisse. In Sancti Ignatii colonia, ptxier magnum parvolorum numerum, sexaginta catechumeni Christo per Baptismum accesi, catens, pto more, defectu Catecheseos, in aliud tempus dilaris. Barbari variatum nationum turmatim ad Virginis Foënsis oppidum ventitantes, spem feceré novarum victoriarum. Sed super omnes exhilaravere Socios aliquor Ethnici, aliud Paraquarii fluminis littus hæc tenus à Christianis Sacerdotibus intactum habitantes, qui nunciatum venere ob Guairatorum vicinitatem bellis continuis obnoxiam, multis suorum popularium in animo esse, desertis patriæ sedibus, ad proxima Foënsi coloniæ loca transmigrare. Ptxeretæa Guairamina, Pataliquini Guitaporum facile principis nepos, ad Socios veniens, supra manuum & pedum artioulos, pto more gentis, enumeratis nationibus, quæ cis & trans flumen Paraquarium sunt, accepit vitorum Apostolicorum desideria Christiani imperii fines ultræ Paraquarium producendi.

HACTENUS Itatinenses Socii ob diminutum operarum numerum, Mamalucotum invasiones, Neophytorumque turbas, cis Paraquarium se conti-

nuerant.

nuerant. Sed jam pace domi uicumque sanctitatem, & aucto Sociorum numero, summoperè desiderabant trans Paraquarium faciem Evangelicam inferre: multorum enim relatu cognoverant, eam tertam, quæ inter Itatinos & Peruviam, ingenti centum & quinquaginta leucarum traçtu in longum variâ latitudine extenditur, frequentissimam esse Barbarorum pagis nondum Christianam legem professis: sperabantque, plura oppida in ea America parte fundari posse, si se èd Societas intromitteret. Potò difficultas erat hac Provincia, Aniolorum & Apostatarum face passum insella; exigebatque hominem expertum squalum ac magnanimum. Quamobrem Franciscus Lupercius Provincialis, cùm è praetextis facinoribus tantu' oneri parem Petrum Romanum cognovisset, per litteras eum monet, ut quamprimum capesceret Itatinensem provinciam, & trans Paraquarium fluvium produceret imperii Christiani fines. Is ex Assumptionis urbe, in qua Collegium Vicariæ potestate regebat, abiens, superatis feedissimis paludibus & ericetis, ubi provinciam suam tenuit, adhibitis in consilium Patribus, & Neophytorum primoribus, statim egit, num quid in præsentiarum obstatet, quin ultra Paraquarium fluvium Christianæ leges promulgarentur? Ex quo consilio sic discessum, ut omnes existimat, rem tot annis & tantis vòlis expeditam non ulta esse diffundendam. Quare Romanus, allum: püs in socios Justo Vaneturio, diu Itauenisi missione cum laude praefecto, & Mattheo Fernandio, Societatis candidato, necnon ex uiroque Neophytorum nostrorum oppido fidelissimis capitibns, anno millesimo sexcentesimo quadragesimo-quinto se dat in viam, transmissioque per Paraguaram, ferociissimorum hominum, fures Paraquario, duodecimelmo ab discessu die primos Barbarorum pagos ingressus, reperit plerosque Societatis famam praecoccupatos, ab Christiana lege non admodum abbottere: volebatque abundantioris mœlis desiderio ultra pergere; sed tum ab Sociis, tum ab incolis absterritus est, affirmantibus optima principia corruptum iti, si sc̄ precipitatet.

Ob id Romerus, ampliori spe dilatâ, in primis pagis hærens, apud Curupaim, magni nominis Caliquium; sedem fixit: quo cum convenienter è propinquis locis multi mortales, futuri oppidi aream designat, zdiçulam Divi Barbaræ, à Francisco Lupercio Provinciali in partonam novz provinciam designat, dedicat, ereatique solemni ritu Cruce, nostra Religionis initia apud frequentes Barbaros explicat. Qui quia ostenderent, superstitione relictâ, Patribus instruendes se veile tradere, omni ope apud Majores suos contendendum puravit, ne tantæ rei promovendæ auxilia opportuna decessent. Quapropter ad Franciscum Lupercium Provincialem litteras dat, postulans, ut quotquot possit Sacredotes, periculorum contemptores, laborum amatores, gloria Divinæ amplificanda cupidos, animatum Christo lucrandarum avidos, suum in subfidiis quamprimum mitteret, non defutatum magnis animis materiam: sperare enim se totam eam regionem; quæ inter Tucumaniam, Peruviam, & Paraquarium, immenso prope intervallo concluditur, deviatis ferociissimis nationibus; pulso dæmone, Christo posse subjugari. His peractis, comites Neophyti omnes, sex solummodo apud le retentis, ad vetera oppida remittit: Justum Vaneturium abs se cum mandatis amandat, ut ab Laureano Sobrino, Collegii Assumptionis Rectore, ducentis leucis, distante, instrumenta ad fundandum oppidum idonea instanter peteret. Interim verò dum sublida præstolatur, negotium suum apud Superos urgens, contributis precibus orabat, ne flygias tribus tante spe corgumperentur. Si ab oratione discederet, in id maxime intendebar, ut viçini, remotiisque populi, ad sequendas Christi partes adjicerent animum.

FORTE sub id tempus, Martio vel Apili mense, èd Joci aderat cum suo nepote ex remotis locis commercii ergò advena Ethanicus, quem Romerus disertè de mysteriis nostris edoçtum, liberaliterque donatum, multis verbis rogavit, ut Christi partibus populates suos conciliare vellet: si id faceret, summaria gratiam apud se iniurum. Guiraqueranus (id advenum nomen erat) roganti in speciem afficiens, summa dissimulatione, ita ab Romero discessit, ut lios ad

Paraquariū
faciem & va-
gelicam im-
pert.

1645.

Terra mag-
Paraqua-
rium.

Petrus Ro-
merus expe-
ditionis pra-
panus.

Ab his
terre re-
stituta.

CAPUT
XVII.
Petrus Ro-
merus Diu-
Barbaræ p-
pidi funda-
menta jac.

Sucessione
prost.

Vaneturio
in Paraqua-
riam aman-
dar.

CAPUT
XVIII.
Barbaræ in
necem Petri
Romeri &
Sociorum
conjurar.

Guaque-
raio predi-
car.

novum oppidum, atque adeò ad Fidem Christi, invitata vello videretur. Sed is, suoptè ingenio ferox & subdolus, in patriam tedium, nihil satius habuit, quām si populares suos in Christianz legis præconem acertrimè exacerbaret. Igitur quamvis plerique Societatis famâ allecūtī haud zgrē nuncium acciperent, tamen multi offensionem ostenderunt, præsentim hi, qui ē Foensi coloniā, deserta Fide, aut ex Peruvia finibus, majoris libertatis spe, ad Ethnicos transligerant: inter quos eminebat Mborosenius, apud Mamalucos quondam captivus, sed jam suga elapsus, concubinarum multiplicitate infamis, & ariolandi arte pro Deo se venditans, qui si oppida conderentur, phantastica divinitati suz timens, sic circumiacentes populos in Romerum exasperasse fertur. In confino, inquit, summa miseria felicitatisque versamus, ô Sodales: utramvis nova religio vel admissa, vel repulsa nobis concedet; in quam partem inclinabimur, declivis est via. Novæ religionis Sacerdotes, transfinis Paraquario, in viciniâ sedem jam fixere, quorum institutum est munulculis animos palabundorum alicere, allectos novis superstitionibus initiare, initiatos ad oppida reducere. Reductis verò severas leges imponunt, pluraliter uxorum vetantes, & gentis etiam primores ad unam vetulam adigentes. Vino se ingurgitare, trucidare, pervagari, lubidines facere, apud novæ legis Magistros omnino vetitum est. Sed ne verba vobis dare videar, animum adverte in Nianduabuzuvium, Itatinensium facile principem, irremediabilis exilio levissimam culpam cum suis affecis lucentem. Conferte, si lobet, eam miseriam cum nostra, & avorum nostrorum libertate, qua quidquid lubebat, impunitis licebat, & disturbante periculosa principia, ne tempore, & advenatum industria, sine remedio malum corroboreret. In exemplo finit tot Neophyti, ab Societatis hominibus quasi in dagine inclusi, qui quamvis jugum excutere jam vellent, minimè possent nam ubi nova religio animos mortalium fascinat, corpora miserabiliter servit simul illaqueant necesse est. Sed remedium in manibus versatur, mali scilicet caput amputandum, ne pullulet. Morte luat temeritatis penam advena Sacerdos, ut severitatis exemplo alii ab audacia absterrantur. Hanc orationem exceptit Guitaquerai proditoris debacchatio, atram irarum bilem & impietatis venenum in Societatem evomantis, Christianzque Religionis onera in immensum extollens, donec consipitatio conflaret.

CAPUT

XVIII.

Petrus Ro-
merus. Mat-
thias Fer-
randus &
G. valerius
Neophytus
macianus.

Questa.

Tucambius
Sciarorium
Dux.

CONFLATA conjuratione, Tucambius expeditionis dux, Guiraquerio prodiore in Socium assumpto, quadraginta siccarios armat, & ac si se suosque advenæ Sacerdoti Baptismi ergo traditum iret, dissimulans iter capessit. Romerus contrà, longe alia consilia volvens animo, cum summa cura excolebat Christianz Religionis candidatos. Quod ab ea re osti erat, Divinis meditationibus impendens, Superos precibus fatigabat, ne prospera principia dmonis odio disturbarentur. Hzc agitant res mira accidit: nam sacerdotalre pensem persolvere volenti vium Romero est, precum Breviarium sanguine madere. Quā te perficità ad Neophytos comites conversus: *Superi, inquit, de cruenta morte hoc prodigo fert nos admonens.* Cui subintulit Gonsalvus, ē Tarcenibus Neophytus unus: *Quid quid sit de aliis, ego sicut non tergiversaber, & vitam animamq. Christo labenter im- pendam.* Nec inane fuit p̄squam: nam nondiu post Tucambius, sicciorum dux, per dissimulationem, ne præda claberetur ē manibus, per certos homines Romero nunciat, se non procul oppido abesse, altero die cum numerosa suorum manu disciplinæ Christianz ergo cō perventurum. Non defuit, qui tunc Romerum de necis periculo moneret. Altero die summo mane, nescio quæ anus cursu multum anhelans iterato nunciavit, Barbaros ex remotis locis sicciorum more piros non procul abesse, si se suamque vitam amaret, fugè periculum præverteret. Contrà ille felicem se futurum aiebat, si suā morte Christi Fidem testari, & barbarum gentis impietatem sanguinē expugnare posset. Itaque quamvis vacuo ferè in oppido, plerisque ad rusticationem dilapsis, versaretur, adduci non potuit ut fugeret; quin Gonsalvum Neophytum arma ad reprimendam vim expedire meditantem repressit, monens non nocendi, sed beneficiendi ergo, periculis se insinuasse.

Mox , Christi exemplo , proditori & sicarii obviā factus , quā per se , quā per Matthæum Fernandium , sui adventū causas explicat , rogans , ne vocantem Deum repuerent , corrumperentque occasionem lese & dæmonum servitute in libertatem filiorum Dei afferendū . Denique largè pro more donatos , ad curanda corpora , interim dum Sacrum perageret , tantisper dimittit . Sed eo ad aram per gente , Tocambius ratus destinat⁹ oecis securitatem in præcipitatione esse , ferale voce totori dat signum invasionis , qui immanem clavam rotans , nostrum Heroēm , pię J̄sū & inclamantem , viciū in incréuenti Sacrificii vicem futuram , tribus iustis coarcto capite ferociter prosternit . In tortore indignatus nescio quis loci municeps Ethnicus Romeri auditor , in has voces erupit . Quia , inquit , te dementaverunt , ut crudelis esse velis advenia nulli halteris notio , & omnium saltem optant ? Cui subintulēt sicarii . Et te , & tuos in admissi Sacerdos⁹ pānam mactabimus i nam si Sacerdos⁹ quod vos habere placeat , ē nobis procul abesse labiam⁹ est . Inter hos tumultus Gonçalvius Neophytes , quem suprà pro Christo mortem optasse demonstravimus , & qui eodem die votum renovaverat , quasi ad prohibendam vim accurrens , sagittâ transfixus interierit . Quo occiso , cuneatim Matthæum Fernandium Romeri socium iovadunt , mactantque . Is Donatus erat , & in spem Societas obtinend⁹ , quam ei tres Provinciales in mortis articulo concessuros spoponderant , nostris hominibus adhærens catechesi tradend⁹ . Apſtolicis in expeditionibus per moltos annos Indis utilem admodum operam navārat , donec privilegio suo ult⁹ , in ipsa morte noster factus , Societatem nostram heroicā virtute illustraret . Interea Petrum Roerum fuso multo sanguine adhuc palpitante , & vix anima⁹ jam reciprocantem , Ethnica anus ex quadam animi pietate , quā immania vulnera hiabant , calidā aquā fovebat , si forte refocillatus respiraret ; sed sicarii formen pietatem amoventes , ceu tygrides , ad relīctam prædam prædeutor , disiecto veotre viscera remantur , liogum evellunt , digitos truncant , guttur absindunt , donec animam efflāsse constaret . Diceret dæmonem per ministros suos in viscera misericordiz , & in manum illam tot oppidorum fundatione claram , tot milium Barbarorum Baptismo laſſatam , necnon in guttur & lingua , organa prædicti Eyangeli⁹ , quasi membrorum ſibi infensorum delectu habitu rabiem exercere voluisse .

PA R A C I D I O additum sacrilegium : direpta sacra profanaque ſupelle⁹ , partidis in prædam cefſit ; qui antequām dilaberentur , præciosos Romeri digitos in ventris hiatum ex quadam ſuperftione immissere , autumantes id valete ad vindictam prohibendam . Sed quomodo ſe vindicaret is , qui ultro ſanguinem & vitam profuderat in opere caritatis , cuius meritis factum arbitramur , ut milites Hispani , à Praetore Paraquariensi immisi , adventitiis aquis præcluderentur , ne penam de partidis ſumeant . Inter tumultum , quinque ſuperftites Neophyti Romeri comites fugā elapsi , ad fuos incolumes omnes , niſi quod unus vulnus accepterat , rediēre , qui magno adjumento fuere , cauſas , & ſeriem partidii ſedul⁹ & riſe indagantibus : Quamquam Guiraquerius proditor non diſſimulaverat , ſacrae doctriñe odio , & avita ſuperftitionis retinend⁹ desiderio , graviterle ; fuosque , præſertim Mborosenium , advenz Sacerdotis adventum , & ulteriora promovende rei consilia , graviter tulisse . Quam rem ſic ſe habuiffe , ſex Sacerdores Itatinenſibus præfecti , ſeptium fidem ſequoti , ſcripto dictoque jurati affirmavere . Dilapsis fugā partidis , loci municipes , ex rufificatione reduces , mirum quantum , cognito multiplici ſcelere , indoluere . Compositis cadaveribus , viti , ſceninque , pro more gentis , juffis pet vices ululatibus , rorſumque intercalari & horribili ſilencio , funera prosequuti terræ mandavere , donec ſeptimo poſt mense ipſimet Ethnici , Petri Romeri & ſociorum oſſa , diſtinctis ilipanotieciſ locuſa , ſolati & hoooris ergo , ad Itatinenſes Patres tranſfertens ; qui auditā Romeri morte , cum ſuis Neophyti⁹ , mixto luctu & doloris ſenſo , inter lacrymas ſeptum campanarum & vocum ſonitum edidēre . Idem præſtiterat Paraquarienſes Socii , & cives , templaque omnia . Nec Tucumanenſes officio ſuo defuere , omnibus clarissimum Heroēm debitis encomiis prosequentiibus .

Romero
mactata.Cœrbum
m. ſ. de laſta.Confidit
prædator.Et Matthei
Fernandus.Pater Re
merit variis
Reputat.

Marit.

CAPUT
XIX.
G. du poſt
Petri Ro
men ſe
cem.Pindula di
ſparitione.Confidit
meritis impa
triar.Cedavre
compagnie
poſt.

CAPUT

XX

Petri Romerii vita & mortis causa

Parvus.

Studiorum.

ad religio-
num vocatio-In Paraqua-
riam appal-
fan.

Pisa.

Missione.

CAPUT

XXX

De Petri
Romeri
vita, mor-
tatione,
moralis-
tatione &
obedientiacoram agl-
ditiis

Affectionis

affectionis
corporis flu-
diuum.

PORRO Petrus Romerus, Hispalii in Boetica honesto loco natus, p̄nē infans cum parentibus in Occidentalem Indiam transiit. Ibi puer res mira accidit: nam in rapido flumine navigans, cūm abreptā aquz impetu cymbā conto ipse in profunde, auxiliis & natandi expers, adhæsisset, repente in ripam, nullo homine juvante, delatus est, Superis, ut p̄ic credendum est, pueri corpus ab submersione servantibus, qui tor animas ex zierno naufragio crepturus erat. Joanni Ladradz, Catthaginis in America Episcopo, pio castoq̄e ē Sancti Dominici familia viro, à parentibus traditus, ita intet ephœbos juventam transegit, ut nihil antiquius habere, quām optimi Præfus mores in se transformare. Apud nostros homines non magis latinitate, quām Religioꝝ vitæ desiderio imbutus, Societatem nostram ambivit, jam tum ostendens, speso Americano auro, animarum salutis se totum velle impendere. In eam spem Didaco Torres, primo Paraquariæ Provinciæ designato, in Quiteni tegno adhærens, ad celebrem Americæ isthmum navigavit, rursumque eum codem obverso in mari navim concidet, denique longissimo itinere probatus, in ipsa navigatione Societati se, mukorum mortalium bono, anno hujus ſæculi septimo, ztatis vigesimo-tercio, mancipavit. Tyroni Didacus Torres optionem dedit, ut si vellet, in Quiteni provincia rebus jato constitutis pacatisque frueretur; vel si in Paraguariam secum ite maller, sciret plus quām ſequimile leucatum intervallo, per infesta ferociſimis hominibus loca, per montes frigoribus & altitudine terribiles, per paludes torrentesque, eundum eſe; & dum eō per ventus eſet, ſummam rerum in opiam in infinita prope locorum valitatem fulminandam: Verūm hæc terticulamenta juvenis Christi Crucisque amatores invitārunt magis, quām retinuerunt: itaque nihil in deliberatione cunctatus, medias virtutis impauens, arduam provinciam, in qua herois eorum facinorum materia iuficeret, eligens, Lianam Petuviz metropolim contendit: unde in novam provinciam cum pumis fundatoribus per Chilense regnum amissus, Corduba Tucumanorum tytocinium continuatur, peragrata termè totâ Meridionali Americâ, conſtituit. Ibi primus Paraquarienſum Sociorū titè religiosa vota concepit, conſequoꝝ per compendium studiorum curriculo, cūm ſe Majoribus suis probasset, ſaceris initiatus, ad Guaicorzoꝝ amandatus, diſſicillima in palzistra Apostolicæ exercitationis rudimentum felicissimè poſuit: continuaviꝝque deinceps per totos fernè quatuor & trīginta annos varias Indorum provincias percurtere, tanto succelū, quanto opus fuit adadiſcendam vii planè Apostolici fantam.

QUAMVIS verò continui per tot annos labores, itinera, navigationes, ztumne, pericula, quibus Romeri vitæ partes omnes nexu quodam concatenatæ, halum culturæ mentis otium reliquise videantur; tamen ſi quis enucleatius perpendet potentiarum internarum ornam, ita ſe is perpoliendæ animæ dediſe putabitur, ac ſimilē egifſet exterius. Præcipuum mentis eulym ab orandi studio ſemper quæſivit. Quotidie intemperâ nocte è ſomno ſurgens tres quatuorve horas in Divinis colloquiis impendebat. Huic exercitio ſuccedebat Sacrificium: Sacrificio per alteram horam continuato, pro communicato ſibi Corpore & Sanguine Christi gratiarum actio. Porro diuturnum hoe orandi pensum ſibi imponitum, nulla defatigatio, itinera nulla, labores nulli interturbabant, ſatius ut appareret Divinam familiaritatem ei in ſummis deliciis eſſe, quam tanta constantia conſectaretur. A Divino colloquio recedenti, ſep̄ vel nolenti erumpabant ignita verba, ſenſum animi in ſalutem animarum plerumque intenti prodentia: unde faciliè quivis conſciebar, apud Superos ſuam & cæterorum cauſam penide agere. Profecto quām eſet hujus eloquentis peritus, qua Deus ipſe impugnat, teſtantur toti Barbaris imperiis ſalutis argumenta, adeo ut Rometo Deus ipſe identidem inſuſurasse videatur: *Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terras.* Corporis quoque afflantandi ſtudium in Romero fuit eximium. Saus conſtar per trīginta annos in rete penſili, aut buxi, ſine linteis, ſine culcitra, nocturnam in veste diutina quietem cepiſe, quam ſingulis noctibus quaror horis terminabat. Cupidarium oſor, cibi potionisque modum naturali neceſſitate finiebat: vini uſu

perpetuū

perpetuò sibi interdixit. Præter imperatam statis tēporibus ab Ecclesia esuritionem, multoties jejunium, nullo obsonio ad aquæ potum & panis eum adhibito, usurpabat. Quotidie severa verberatione in se animadvertebat. Szpè latera nuda laminis inter se concatenatis, quas aculei ferrati & munces asperabant, constringebat: totido sub celo, intollerabili pñè tormento, præseruit si corpus sanguineum vlividumque, quale Romeri est, nancisceretur. His artibus Virginitatem, quam p̄cibus à Deo assidue flagitabat, totâ vitâ integrâ conservavit. Addebat oculorum modestiam, membrorum compositionem, morum gravitatem, cum mulieribus severitatem, quibus munimentis vim & infidias dæmonis feliciter eludebat. Mulier effrons pudicitiam ejus periclitari ausa, repulsa cum dedecore passa est. Quâ victoria dæmon exacerbat, tufum teatavit ejus constantiam, sed Venetis telis impenetrabilem reperit. Jam de obedientia Apostolici viri promptum cuique erit, etiam silentem me, estimare, qui tot leucarum milia per tot regiones ementia, tot res pro salute animarum ab ipso præclarè factas iussu majorum, ad calculum reduxerit. Nemo deprehendisset imperata enervantem; nemo rerum iustiarum causas curiosè indagantem. Nec minus fiducia erat superioribus in imperando, quam Romero promptitudinis in obsequendo: ejus tei vel illud documentum est, quod tes arduas ei uni semper imponerent. Teflantur id Guaicurz ter aditi, Paranienses toties exulti, Jarosli tentati, Japévienies ad Fidem reducti, Caa-sapaminiennes & Urvalecentes baptizati, Tapensis Provincia tot oppidis aucta, Mamanuci fugati, tot oppida in tutiora loca transportata, Itatinenses compositi, Imperium denique Christianum ultra Paraquarium amnum productum. Num propter eventum res imperata habitura essent, nihil penî habebat: fuarum partium esse status iusta fideliter exequi, & exitum Deo permittere. Sociis admiratione attonitis, quod tantò nisu linguis Guaicurzorum perdiscendz nullâ fermè spe gentis aliquando convertendz insuleret, per litteras respondit, quamvis certò sciret suâ operâ Guaicurzorum neminem convertendum, tamen se lubentissime linguis eorum discendz reliquam vitam impensurum, eâ se cogitatione consolans, quod Deus exigat à nobis obedientiam & conatum, nouerum eventum.

Eius animi demissio in omni vita parte emuntit. Sub initia aditæ Societatis solertiſſimè cavit, necubi z̄lūmari ab Sociis ulla in re posset: quod ut assequeretur, occulta negligenter probra propalabat, exaggerabatque in triclinio. Domi ſi quid officii delipacatur esset, promptius, quam alii detrectavent, artipiebat. In itineribus famulorum vicem obiens jumenta componebat, onera deponebat, cibos curabat. Nec verò in facilibus tantum demissionem hanc exercuit, arduis ſele etiam per eam ingerente aulus est. Studiis Theologicis Cordubæ Tucumanorum non sine laude tum operam dabant, cum plures Barbarorum provinciæ Societati primum demandarentur. Laborabatur operarum penuria, quam ut suppleret Romerus, studiorum cœlum, atque adeò ſpem supremi gradus per quatuor solemnia vota in Societatem obtinendi, abrumpi ſibi ambivit. Quo factō, per omnem vitam humiliter de ſuo ingenio ſentiendi omnibus anſam præbuit. Quod quam arduum sit, clarus est, quam ut à me lucem expetet. E diverso, quam laudum ſuarum oſor contemptorū, tam patiens convictiorum & injuriarum, ſi quz per temporū iniquitatē contingenter, conſtanter fuit. Quemdam Praetorem in ſe fulminanter tacendo repreſſit. Boni-actis Gubernatorem, ob defensionē Indorum verbis & baculo minacem, eadem immobilitate retraenavit. Barbarorum nondum domitorum pervicaciam mirabilis animi trāquillitate manuefecit. Alapam ab furibundo homine ſibi impactam non aliter vindicavit, quam alteram maxillam præbendo: rupem verberati diceres. Jam verò de caritate ejus erga ptoximos, quis ſatis dicat? Annuentibus Majoribus voto ſe adſtrinxit, inter Indos totam vitam poſitum, & mancipi loco ſe illis futurum, ut quoſcumque poſter in libertatem filiorum Dei aſſeretur. Nec inter verba ſteteſe vota: factis melius amavir, quam verbiſ: nam, ceu ſervus empitiuſ foret, ſingulorū bozo inſerviebat: nihil tam vile, tam abjectum, probroſumve erat, quod non pro turpiſſimi capitib⁹ ſalute

Virginitas.

Obedientia.

metamorphoſia ſpirituſa.

C A P U T
XXII.
De careris
Petri Ro-
meri virtu-
tibus.

Dramatis
actione.

Patiencia.

Caritas.

Zelus ani-
marum.

lubens amplecteretur. Terram aracto proscindebar, ligna & aquam humeris com-
portabat, corporibus medebatur, armenta curabar, goliipium & aliarum rerum se-
mina terra mandabar: denique ad infima quæque descendebat, quando ea officia
corporum animatumque salus postulabat. Quoties ipse naufragum fecerit, non
est prouum numerare: adeò ut in proverbium abierit: Romerus naufragans. Quo-
ties ipse ab equis non bene dorhitis excusus non sine vulnere: quoties at dentissimo
sub Sole anhelus: quoties in fluminum transvadatione p̄cipio proximus, inter
paludes & arundineta impicitus: quoties à Barbaris, tygribus, viperis vita discri-
men adierit, dicere supersedeo, adeò ut temerarius fuisse videri posset, nisi reme-
ritatis opinionem egregiā in Deum fiduciā correxisset. Si de eo periculis subtra-
hendo cogitarent alii, ipse è contrario ne id fieret, omnem adhibebat industria:
quā de re insignes ipsius ad suos Provinciales reperio litterarum epilogos. Instar
multorum sit. Scias velim, mi Pater, nulla discriminibus me terreri, lubenterq; liber-
tate amissā captivum inter Graecuras Barbarorum vitam me vulturum, ut Barbaros
Christo lucrificiam: nam si IESVS meum pro ipsis mortuum est, quid ego humiliho-
muncio formidare debet? Hzc ille. Ubique vix fūz contemptor communis forti-
itudinis excessit modum: ubique eodem animi ardore perduravit. Inflammatur
sacro ardore peccus per colloquia & conciones mitè ostendit. Sub Quadragesimi
jejunii dies ultimos, ad confertam multitudinem de Christo spinis coronato verba
faciens, insolito igne corruptus, horrendem sentibus coronam capiti suo utrique
manu ita adpressit, ut se latgiter cruentaret, non sine eximio animorum sensu.
Portò ne recensitz virtutes merito suo carerent, erga Deum caritate illis pretium
dabat: caritatem denique palmati morte terminavit. Sublato Rorhero, suffectus
est in regimine Itatinensium Justus Vanfurkius, sub quo sequentibus temporibus
multa facilitata sunt aeterno monumentis dignissima.

CAPUT

XXII.
Joannes
Eugenius
Valcordo-
nius mori-
tur & lau-
datur.
In radice
narratur.

Societatem
ingreditur.

Iustus laudes
laborat.

Praesentiam
confervat.

Praeserum
primum agit.

Christum
fieriare ve-
deatur.

AD Paranam & Urvaicam Socii bis mille, & amplius capita sacris undis im-
metsēre. Itapuz vivete defuit Eugenius Valtodanus, Benedicti Valtodani
in supremo senatu leñatoris planè eximii nepos: à quo Protegi Peruviam petenti
in aulicum honorarium traditus, cùm nihil mediocre ab tanti heri benevolentia
sperare posset, spretis amplissimis spebus, in spem rerum æternarum Societati
nostræ se mancipavit. Quā re cognita, avunculus mirum quantum excanduit,
agerimè præsertim ferens, nepotem carissimum in ultimo coadjutorum gradu mi-
litare debere: & mox litteris ad Societatis Generalem datis postulat, ut imperet
cum fæderatio fætem honstari. Nec abnui Claudio Aquaviva. Sed Euge-
nius noster, gradu suo contentus, sacrum honorem non admisit. Posto Limæ
tyrocinio, in Tucumaniam missus, etiam ante fundatam Provinciam, primis Sociis
egregiam operam navavit, & perseveravit per quinquaginta fermè annos in his
Australibus regionibus, tot & tantis virtutibus innocentiam suam, quam nullo
peccato mortali totâ vitâ maculavit, ornate, ut virti graves cum illustribus nostris
Societatis coadjutoribus cum conferri posse censuerint. Sub dérexam zatatem
pascendis ovium gregibus ad vestiendum Neophytoz nostros manu nudiorēs præ-
positus, in eo officio usque annum zatatis octogesimum magnâ omnium zifica-
tione perficit. Certumque est, optimum senem plus verò laudis ac commendationis
in oviibus pascendis indeptum, quām si avunculi senatoris, & Peruviz Pro-
regis fulcimentis, ad qualcumque novi orbis divitias ac dignitates admotus fuisse:
& profectò pro contempnis terrenis honoribus celum habuit favorable: nam dum
antecinerales dies Sancti Michaëlis in Tucumania urbis cives solitis ineptiis per-
turbarent, & solus noster Valtodanus Venerabile Sacramentum positis reverenter
genibus in templo nostro adorarer, corporeis oculis videre meruit venientem ad
ie Christum Dominum, in talari & cruenta ueste Crucem humeris gestantem,
ac tantum non rursus sub onere fatigentem; quem cùm ingenuâ simplicitate in-
terrogasset, quò tandem tanto labore p̄gerget: respondit bonus J esus, aliquan-
tulz quietis ergo f̄ ad templum nostrum divertisse, quod in reliqua urbe nullum
locum suis rebus accommodatum, bacchanalibus ubique perstrepenibus, repe-

risset; quo dicto, famulum suum incredibili primum dolore, deinde gudio perfundens, videri desit. Quo ostento Provincia Paraquariensis incomparabili favore oblatissimam, & supra merita ranti principis iudicio hospitioque honestatam, se sensit.

PORRO sub id tempus in hac Provincia ducenti circiter Socii novem Collegia & viginti quatuor sedes apud Indos occupabant, domi forsique utiles. Ex centum facerdotio iniciatis, pauci admodum Hispanis procurandis, quadripartitis Aethiopum, Indorum, & Hispanorum virorum juvenumque fidelitatibus regendis, necnon litterarum magisterio, atque solitis collegatum ministerium graviter occupabantur: plerisque inter Indos degentibus, aurē Collegiis per certa temporum intervalla emissis, & longè latèque Apostolico more excurrentibus: adeo ut Claudio Aquaviva, hujus Provincie author, opinione non falsus sit, dum existimat, Paraquariensi Provincie splendorem quidem urbium defuturum, sed cum defectum compensatum iri frequentibus ad Barbaros excursionibus: quod sanè ab prima fundatione usque ad hæc tempora ita evenit, ut jure merito Paraquatiam Missionariorum Provinciam nuncupare possit. Quarquam non negarim novarum expeditionum cursum aliquosque retardatum, in infestationem Mamalucorum, & penuria Sociorum rebus confertandis vix sufficientium. Quipenuria subsequenti tempore ob creditas calumniatorum fabellas crevit, reuentis in Europa optissimis Sociorum subsidiis, eoque frustratis numerosioribus Barbarorum conversionibus, tum multiplicandis, cum benignum nobis fidus affulserit. Et sanè his, de quibus scribimus annis, non unis in locis affulgebat spes usque ad nostra tempora continuata dilatandi Christiani imperii; inflammante praesertim Sociorum animos trans Paraquarium & in Chaquensis provincie aditu recenter fusco sanguine, & aveniribus plerisque grandibus Heroum vestigis pedem infigere. Nec abnuebant, quantum in opiam operariotum licebat, Franciscus Lupercius Provincialis, paulò post e Paraquaria ad Peruviae Societatem moderandam evocatus, quantecumque expeditionis urgenda capax, & Joannes-Baptista Ferrufinus Italus, ejus successor, placidi quidem vir ingenii, sed in causa lucrandarum animarum plus satis incalcentis. Quibus incensoribus quamvis nova oppida fundari non poruerint, Socii tamen quanto numero poterent, Barbaros, per latissimas regiones dispalatos, ad Christi ovile reducabant, reductosque pacabant, magno semper rei Christianæ incremento. Praerat hoc anno Urvalensisibus Paranensisbusque Sociis Iosephus Cataldinus, Franciscum Diastanium successorem mox habiturus, tantam laudem promeritus, quantam ei peperere per medium fermè seculum inter Barbaros continuati labores, & virtutes planè Apostolicæ. Eminebant inter tres & quadragesima Sacerdotes ei subcenturios Simon Maçeta, Claudio Ruferius, Paulus Benavidius, Didacus Salsarius, Josephus Oregus, Petrus Mola & Franciscus Cespedes, non ita pridem defuncti, grande nomen in continuatione Annallum cum superstitibus fortiruri. Sublato vero nuper Petro Romero, sex Itatinenses Socii, duce Justo Vansurkio Manilla, in ulteriores palmas intendebant, quas non diu post suppeditavere Mamaluci prædones, interfecto crudeliter in defensione sui ovilis Alfonso Ariâ, excelsi viro animi, multisque victoriis decoro: & vexato supra modum Christophoro Arenâ, qui post Itatinensis regionis devastatiōhem, & violentam à prædoniis detentionem, morbo ob dissipatos Neophyto ex mortore, ut creditum est, contrafacto, tantum non in oculis meis fatis ad Urvalcam piè concessit, sepultusque ad Didaci Alfari, Rochi Gonsalvii, & sociorum latus; ut qui propè ad Martyrii gloriam accesserat, Heroibus jungeretur. Socios in Calchaquinavalle degentes regebat Ferdinandus Torreblanca, majori labore, quam fructu: pericacissimā gente avitos mores ejurare renuente. Nihilominus persistebat Societas duabus in sedibus malignum hunc agrum excolere, obstinationem Barbarorum Christianæ confantiæ eveterare omni ope contendens. In Collegiis floreabant emeriti senes Didacus Boroa, Franciscus Valsquius Truxillius, Christophorus à Torre, & alii præstantes viri, à quorum laudibus, quamvis defuncti sint, mihi

CAPUT
XXIV.
Provincie
Itatinensis

erit abstinendum, ne antevertam tempora, resque alteri volumini destinatas malignè deflorem. Erlongè potiori jure commendationi superstium (contentus eorum tacta suis temporibus pro more narrasse) supersedebo, non nescius vivam virtutem semper suis laudatoribus faciliere negotium, & longè securius laudari eos, quorum merita in tuto versantur. Afferete tamen pon verebor, omnibus Paraquariensis Sociis virtute nihil carius esse, & infra propriam virtutem nihil antiquius habere, quam omni hominum generi prodesse. Instigante eos, post Majorem Dei gloriam, Regis Catholici munificentia, minimam hanc provinciam non interruptis favoribus prolequentis, nullisque sumptibus parcentis, quo idonei propagatores fidei ex Europa huc mittantur, & missi alantur, vestiantur, defendantur, rebusque omnibus procurentur. Et sanè ex grati animi desiderio, omnibus letitiae exiliè Paraquariensis Socii, quando ipsis compertum fuerit, Societatem nostram universem in octavis Comitis sui generalibus decrevisse, indicenda esse suffragia pro Rege Catholico, eiique nomine Congregationis agendas gratias, ob magnos sumptus, quos fecit, facitque in dies in Indicis Missionibus. Quà etiam gratitudine duximus Andreas Rada Paraquariz nostrz, ut vocamus, Visitator, præter quotidianas in Sacris omnibus appreciationes, & mensura sacrificia pro Catholica Majestate ab singulis Missionariis littari solita, nuperrimè injuxi in cunctis hujus provinciæ sedibus, post invocationem Sanctorum, quotidie pro Regis Catholici in columitate preces esse fundendas; omnique modo admittendum, ut Regis monificentia pro nostra paritate correspondeamus. Quibus in votis quiescere gesuit calamus, ante Deum precatus, ut Philippo Magno, in præmium propagatz & conservatz ubique Fidei, necnon procuratz tor mortalibus salutis, post diutissimum in terris imperium, Regnum interminabile concedat.

FINIS.

INDEX RERVM.

A

A BI PONES ad Christi Fidem sollicitantur, lib. 13. cap. 5. Socios Jesu benevolè exceptum. *Ibidem*. Eorum mores, c. 6. Multos experimenta, *ibidem*. Magnates, *ibidem*. Jejunia, *ibidem*. Prolificia. *Ibidem*.

Acaraguas fluminis accolte JESU suos Socios admittunt, l. 9. c. 26. Oppidum condunt. *Ibidem*. Baptizantur. *ibidem*.

Acaraji fluvii potatores Socios JESU exceptunt; l. 7. c. 16. Oppidum edificant. *ibidem*. Reducuntur. *ibidem*. Ab tygribus infestantur. *ibidem*. Guarani transmigratoris juvent. l. 10. c. 5. Ipsi transmigrant. c. 29.

Aconquira vallis excolitur. l. 4. c. 6.

Adrianus Foemofus SS. Cosme & Damiani coloniam incipit. l. 11. c. 9. **Magnus** Barbarorum numerum facio Fonte iustæ. l. 11. c. 9. & 11.

Adrianus Knodius **Crespus** ad Paranam mittitur. l. 8. c. 1. Itapuanos docet. *ibidem*. Secundos baptizat. l. 10. c. 30. Et quingentos. l. 11. c. 4. & alios longè plures. *ibidem*. Barbaros ad Fidem sollicitat. l. 10. c. 13.

Aethiopum Baptismi controvertuntur. l. 8. c. 23. Multi baptizantur. *ibidem*. & lib. 4. c. 1. & alii.

Aganamon Puronorum dux pellicie fructu rupit. l. 4. c. 19. Paci in speciem studet. *ibidem*. Bechium, Arandam & Montalvam mactat. l. 4. c. 21.

Agnes à Leone Mendoza Societatis sedi beneficiari. l. 4. c. 22.

Alexander Fasa Mendozæ Sociis primæ præficit. l. 3. c. 21.

Alexander Septimus Horatii Bechii familiam sanguine attingit. l. 4. c. 23.

Alfonius Aragona multos Barbaros reducit. l. 6. c. 20. Peñi afflitos juvat. c. 27. Sandi Nicolai uppitudinem fundat. l. 7. c. 30. Et plures Barbaros congregantur. *ibidem*. Ad necem curritur. l. 8. c. 3. Fugere recusat. *ibidem*. Ad Tugam invitus compellatur. *ibidem*. Ejus patra. l. 9. c. 3. Aramis demissio, *ibidem*. Virginias. *ibidem*. Virtutes. *ibidem*. Eminentia sanctitatis. *ibidem*. Scopula. *ibidem*.

Alfonius Bartsena in Tucumanum venit. l. 1. c. 24. Saltam, Estercum & Tucumanum metropolim Apostolicæ excusat. l. 1. c. 24. & 25. **Six milia** & sexcentos in Estercum dilectione baptizata. l. 1. c. 26. Et multis in Cordubensi tracitu. c. 27. Isem ibidem aliquot milia. c. 29. Extremam fænam patitur. *ibidem*. Portentes & transportatur. c. 30. Salsi fluminis accoltes excoliti. c. 31. Multos sacro Fonte abluit. *ibidem*. Alibi sexcentos Christianos facit. c. 39. Et ex Lullisibz milie & sexcentos. *ibidem*. Et integræ oppidi incolas. *ibidem*. Tucumanum universam habitat. *ibidem*. Zelom animarum egregie prodit. *ibidem*. Et obediendi studium. c. 40. Linguis Barbarorum devorat. *ibidem*. Maranatos instruit

& baptizat. c. 42. Multas alias linguis dicit. c. 43. Calchaquinos pacificat. c. 18. Infantes eorum baptizat. *ibidem*. **Soritis** io Assumptionis urbe praeficiuntur. l. 2. c. 1. Cura obtemperandi. c. 4. Pueros descendit manus commendat. c. 3. Maligna anima afflatur. c. 5. In Peruviam revocatur. c. 11. Vigimi-quinquaginta milia in Tucumania baptizat. *ibidem*. Inge heredem facio. Fonte abluit. *ibidem*. Peruvie Apostolus nuncupatur. *ibidem*. Damocem commenit. *ibidem*. Abigit. *ibidem*. Vaticinatur. *ibidem*. Undicim linguis loquitur. *ibidem*. Status pueri JESU ei secessit. *ibidem*. Moritur. *ibidem*. Apparet. *ibidem*. Alfonius Nietus Herrera ad Societatem cum nepote vocatur. l. 13. c. 20. Eam heredem facit. *ibidem*. Ab heroico fido laudatur. *ibidem*.

Alfonius Ovalle Societati dat nomen. l. 6. c. 2. Conflante vocationem suam defendit. *ibidem*. Laudatur. *ibidem*.

Alfonius Ribera Belgico bello clarus fit Prautor Chilensis. l. 4. c. 25. Laudatur. *ibidem*. Offendit Regem, Chileni praefectus multatior. *ibidem*. Tucumanus perficitur. *ibidem*. Iterum Chileni prætorum resisteunt. l. 4. c. 6. Reprehensus se cortigunt. l. 4. c. 10. Moritur. l. 6. c. 7.

Alfonius Riquelmeus Ispaniculus debilitat. l. 1. c. 13.

Alfonius Rodriguez Guarengos instruit. l. 7. c. 8.

Oppidi Fundacionem apud Cañones adjuvata. l. 8. c. 21. Mactatur. c. 22. Ejus cadaver detinatur. c. 24. Combatur. *ibidem*. Alfonius virtute. c. 15.

Alfonius Sandovalius de Aethiopum Baptismis dubitat. l. 6. c. 23. Dubium ad Archiepiscopum Hispanitanum referit. *ibidem*.

Alfonius Tercius Mercenarius primos religionem in Tucumanum inferit. l. 1. c. 20.

B. Aloisius Gonzaga inter Bestias relatus celebratur. l. 6. c. 3.

Alvarus Nujus nobilitate, & douibus clarus, fit Parauianus Praetor. l. 1. c. 13. Terræ mariquinæ in provinciam proficitur. *ibidem*. America interiore explorat. c. 14. Cum Bimuris Regis diffidet. *ibidem*. In Europam transportatur. *ibidem*. Ab Carolo Quinto honoratur. *ibidem*. Fit Consul Hispanicus. *ibidem*.

Alvarus Ramon occiditur. l. 1. c. 3.

Amazones Americanæ. l. 10. c. 19.

America dividitur. l. 1. c. 21. Subjugatur. *ibidem*. In Fide instruitur. *ibidem*. Defensionis, l. 3. c. 1. An antiqua uoca. l. 1. c. 21. De ejus primis Incolis. *ibidem*.

Andalgalæ excoluntur. l. 4. c. 6.

Andreas Agricola multos baptizat. l. 6. c. 24.

Andreas Gallegus Guarani transmigratores juvat. l. 10. c. 5.

Andreas Garabitus in aurum Urvicente inquit. l. 1. c. 5. Falsos delatores punit. *ibidem*.

Andreas Jordanus mortitur, & laudatur. l. 10. c. 24.

INDEX RERUM.

- Andreas Valera Apostolicè excurrit, l. 10. c. 2.
 Fluviorum Salfi & Dulcis eccolas instruit. l. 11.
 c. 1.
- Angelo Custode invocato, vulnus portentosè sanatur, l. 10. c. 22.
- Angol urbs Chilensi regni & rebellibus capturata, l. 2. c. 10.
- Anianga in Duxem eligitur, l. 3. c. 23. pugnat, ibidem.
- S. Anna Apoppenensis oppidum conditur, l. 5. c. 6.
 Franciscanis traditur, ibid.
- S. Anna Tapensis oppidum fundatur, l. 20. c. 34.
 Ex parte defestratur, l. 11. c. 31. Transmigrat, l. 12. c. 18.
- Anna Sanabria in Societatem affectus, l. 4. c. 35.
- Antonius Barberinus primus: Seculum nostrum ornat, l. 13. c. 16.
- Antonius Bernal Barbaros vagabundos indigat, l. 12. c. 21. Joannis Castillii cadaver recuperatur, l. 8. c. 32. Immaculata Virginis numismatis operis idem in pratio fervatur, l. 11. c. 30.
- Antonius Maserus Quimilpe rupes & Catamarca-nam vallem eacolt, l. 9. c. 34.
- Antonius Morana Guairanis instruit, l. 4. c. 27.
 & l. 5. c. 18. Multa pacatur & agit, ibid. Apud eosdem egregia laborat, l. 6. c. 9.
- S. Antonii oppidum primum construitur, l. 8. c. 40.
 A Mamalucu vastatur, l. 9. c. 14.
- Antonius Paterios ad Urvacenses mittitur, l. 8. c. 21.
 Sylvestres Paranae populos indigat, l. 12. c. 22.
 Reducit, ibid. Neusfragatur, ibid. Flores infantes baptizat, ibid. Unus ex ejus comitibus manatur, ibid.
- Antonius Riparius ad Chasquensem Provinciam pergit, l. 12. c. 26. A Barbaris trucidatur, ibid.
 Honoratur, ibid. Eius patria, ibid. Innocutio, ibid.
 Multiplex pugna, ibid. Erga Divos Josephum & Xaverium affectus, ibid.
- Antonius Raufus Moutois Lime nascitur, l. 4. c. 11.
 Puer exaltus illustratur, ibid. Mariam Virginem propter colit, ibid. Corpus calligat, ibid. De vita statu deliberat, ibid. Nebulonem & securam agit, ibid. Carere & exilio multatur, ibid. Ostento tenebrarum, l. 4. c. 12. Militiam cogitat, ibid. Voce celesti ad persequendum animatur, ibid. Resipicit, ibid. Ad Indorum curam vocatur, ibid. Studia resumit, ibid. Severam & piam vitam agit, ibid. Societatem ingreditur, ibid. Paraquaria divinitutis destinatur, ibid. Ollentis celestibus recreatur, ibid. Paranapanzi, Pirapi & sutorum fluviorum pagos ad Fidem folliciat, l. 8. 4. c. 13. Multos baptizat, lib. 5. c. 8. In Guairanis multa agit memorau digna, l. 5. c. 17. Heroico facto castitatem conservat, ibid. Utilem per Guairanis excurrit, l. 6. c. 3. Guairanis Sociis praefesse jubeat, l. 7. c. 10. Apud Ibitiramberanos Divi Xaverti colonie fundamenta ponit, l. 7. c. 11. Ad mortem queritur, ibid. Fortiter agit, ibid. Ad Tiaobae terras pervadit, l. 7. c. 12. Ad necem destinatur, ibid. Septem ejus comites manant, ibid. Apud Tucuentis Sancti Josephi oppidum condere incipit, l. 7. c. 30. Dirum Raphaellem propitium habet, ibid. Sylvas excutit, ibid. Iter per intactas Sylvas cum vita periculo aperit, c. 22. Tiaobae populos adit, l. 8. c. 8. Oppidi fundamenta facit, ibid. Tiaobae filios baptizat, ibid. Tiaobae terras iterum aggreditur, l. 8. c. 12. Oppidum reificat, ibid. Septem Archangelis dedicat, ibid. Ab damone v. astur, ibid. Osteus confirmatur, ibid. Multos baptizat, ibid. Campellres Guairanis populos tentat, l. 8. c. 13. Se retrahit, ibidem. Guashchos excolit, l. 8. c. 17. Baptizat, ibid. Guairaveram circumque conciliat, lib. 8. c. 18. Conceptionis oppidi fundamenta designat, ibid. Sancti Antonii coloniom ponere concepit, l. 9. c. 10. Loquacis Ariolorum cadaverae reverentia subducit, c. 20. In Guairanis transmigratione feliciter agit, c. 25. Ad Itatinenses socios mitet, l. 9. c. 48. Guairanis transmigratores egregie juvat, l. 10. c. 5. Eis duo oppidi reificat, c. 7. Graves calamitas domi patitur, c. 18. Sicut & vindicatur, ibid. Ab Virgine Mariam sanator, ibid. Pararenibus, Urvacensibus & Tapenibus Sociis praeficitur, l. 12. c. 29. In Europam naviga, l. 12. c. 3. Ab Divo Ignatio valetudini reliquit, ibid. Apud Regem Catholicum rem Indorum agit, ibid. Diploma Regium impetrat, ibid. Et multa alia, ibid. Guairanice scribit, ibidem. Fozinam ab demonie liberat, ibid. In Americanum remaviga, ibid. Lime, Paraguaria Provincias rem procurat, ibid. Moritur, ibid. Honorificè sepelitur, ibid. In via ab Divo Ignasio reprehenditur, l. 12. c. 4. Regia Catholici & magnorum virorum favorem meretur, ibid. Scribit de Dei amore, ibid. De ejus virtutibus, ibid.
- Antonius Vanfukius Manilla in navigatione moritur, l. 12. c. 41. Et laudatur, ibid.
- Antonius Vivas Sancti Jacobi ditionem Apostolicè excolit, l. 1. c. 9.
- Aneropophagorum crudelitas, l. 7. c. 23. Criminoz, l. 8. c. 12.
- Ao amphibium animal, l. 10. c. 9.
- Apemondos in Simonem Magiam coherat, l. 9. c. 11.
- Apiebusa Socios JESU expedit, l. 9. c. 28. Oppidi fundamenta designat, ibid. Oppidum fundat, l. 8. c. 35. Arapiaandovius Casiquis Christiani legi doctores expedit, & impetrat, l. 3. c. 33. Ad Ethnicos transiit, l. 5. c. 19. Denouo reductore, ibidem. Resipicit, ibid. Auxilia Sociis adproferat, l. 8. c. 32. Aracanii oppidum fundat, l. 10. c. 33. Religioni Christiani conciliatur, ibid. Otingentus familiis colligitur, ibid. Pervertuntur, l. 12. c. 7. Iterum convertuntur, & transmigrant, l. 12. c. 18. Aracana fides ponitur, l. 3. c. 14. & stabilitur, l. 4. c. 24.
- Aracani ad oppida reducentur, l. 3. c. 16. Iterum disperantur, ibid. Excoli prohibentur, ibid. Kurkum excoluntur, ibid. Multi baptizantur, ibid. & l. 6. c. 21. Aracanorum milium fortudo, l. 3. c. 15. Numerositas, ibid. Mores, ibid. Areguanus in Alfonsum Rodericum involat, l. 8. c. 25.
- Argemus fluminis primus repertor, l. 1. c. 2. Nomina origo, c. 6. Et iterum, l. 5. c. 3. Magnitudo, ibid. Ostium, ibid.

INDEX RERUM.

- Assumptionis arx positer, l. i. c. 9. In urbem erigitur, l. i. c. 11. Urbi Socios J & V benevolentia recipit, c. 32. Excolitur, *ibid.* Societas sedem postular, l. i. c. 3. Ei templum adficatur, c. 3. Socios renuntiante conatur, c. 22. Iterum recipit, *ibid.*
- Allamptioois oppidum apud Ivisenses coodit, l. i. c. 26.
- Allamptionis colonia apud Acaanguaienses Societas ponit, l. g. c. 26.
- Abeat in Guaranis Socios conspirat, l. 4. c. 24. Maracanum in partes trahere contendit, *ibid.* Respicit, *ibid.* Iterum corruptum, *ibid.* Et infeliciter moritur, *ibid.*
- Autum Urvicense Chimareum, l. 14. c. 2. & sequentium, Autum in os Vaividiviz infusum, l. i. c. 9.
- Aveniciae convertitur, l. 5. c. 26. Oppidi fundamenta posuit, *ibid.*
- Augustinus Contreras in Guaranis mittitur, l. 8. c. 40. Divi Christophori colonia primus praefest, l. ii. c. 6. Quater mille capita & facientia reducit, *ibid.* Vix periculum adit, l. i. c. 7. Ad latrones pergit, l. i. c. 31. Tapenses transmigrantes juvat, l. ii. c. 18. Oppidum readiunt, *ibid.* Ad Tapenfem Proviniam perrigit, c. 36. A Mamalucis impeditur, *ibid.* Ad expeditionem iterum se accingit, *ibid.* Multos Barbaros reducit, *ibid.* Trecentas familias recolligit, l. i. c. 19. Mamalucos detegit, l. 7. c. 9. c. 16.
- Augustini Villar Apostolic labora, l. 7. c. 6.
- Abitennis, *ibid.* Pericula, *ibid.* Ad Chunos navigatio, *ibid.*
- Author bene precatur Regibus Catholicis, l. i. c. 22.

B

- BÆABA Gonçalvii & Roderici cadavera reueperat, l. 8. c. 26.
- Bague ad Fidem follieantur, l. 7. c. 35.
- Baltazaris Algeria infelix exitus, l. 14. c. 12.
- Baltazar Penit primus Societas in Chilenum regnum invehit, l. i. c. 45. Eius *Hec. Ibid.*
- Baltazaris Plegi heroicum facios divinitus compensatum, l. 6. c. 2.
- Baltazar Senis Guarambazos lostruit, l. 4. c. 37.
- Moritur, *ibid.* Cadaver ejus honoratur, *ibid.* Laudatur, *ibid.*
- D. Barbarae oppidi fundamenta, l. 14. c. 16.
- Barbara mulier podorem defendens cum suo infante miscatur, l. 1. c. 13.
- Barbara mulieris patiens exemplum singulare, l. 6. c. 13. Contingit, l. 8. c. 7. Castitatis, l. 10. c. 13.
- Barbara gentis mores, l. 1. c. 11.
- Barbarorum in Societas amor, l. b. 7. cap. 4. Apophthegmata, l. g. c. 6.
- Bartholomeus Bracaeootius occiditur, l. i. c. 7.
- Bartholomeus Peres Parauaria provincialium eum Aschiopicis Episcopatibus comparat, l. i. c. 2.
- Bernardus Centurio ad flumen Argenteum navigat, l. i. c. 6.
- Belgarm Sociorum navigatio, l. 12. c. 41. Petcula, *ibid.*
- Besar lapis, l. 3. c. 20.

- D. Blasius Hispanus faveret, l. i. c. 9. In protectorem eligitur, *ibid.*
- Blasphemus calligatus, lib. 13. c. 12.
- Blasius Gutierrez Valeudinarii cuius exerceat, l. 12. c. 1. Pus ore esprimis, *ibid.* Moxiur, *ibid.* Laudatur, *ibid.*
- Boearia Socios J & V expedit, l. g. c. 28. Oppidi fundamenta ponit, *ibid.*
- Bonifacius societas domus stabilitur Regis Catholici munificientia, l. 4. c. 24.
- Boni-aeris archi fundatio, l. i. c. 7. Nominis origo, *ibid.* Destruacio, l. i. c. 10.
- Boni-aeris utbis sinus, l. i. c. 16. Fundatio, l. 3. c. 12. Dittio, *ibid.*
- Boni-aeris Societas sedes ponitur, l. i. c. 12. Nutrit, *ibid.* Stabilitur, *ibid.* Sacrum nostrum celebra, l. 13. c. 16. Ob liberalissimum compescatur, l. 13. c. 15.
- Borbonii militum Informatum, l. i. c. 8.
- Bororum oppidum à Mamalucis infestatur, l. i. c. 8. Defenditur, *ibid.*
- Bororenses multos à captivitate liberant, l. 13. c. 10. item c. 17. & c. 18.
- Borofeius io Petrum Romerum & socios conjurat, l. 13. c. 17. Ejus oratio, *ibid.*
- Boum multiplicatio notabilis, l. 4. c. 2.
- Burgensis loci ad Indias memorabilis vocato, l. 3. c. 6.

C

- Caiguaram morea, l. 9. c. 24. Agilitas, *ibid.* Praelia, *ibid.* Ferocitas, *ibid.* Baptismus, l. 9. c. 25. Et ad eos iterata missio, *ibid.* Quasi-cumque circuatio, l. 9. c. 38. Nonnullorum convercio, l. 10. c. 30.
- Caspitio Socios J & V petunt, l. g. c. 18. Oppidi fundamenta ponunt, *ibid.* Adificant, cap. 35. Transmigrant, l. ii. c. 33.
- Casroënies secundum conciliantur, l. 8. c. 19.
- Oppidum fundat, l. 8. c. 21. Io Socios conjurant, c. 22. Goosalvii & Rodericum *magistri*, c. 23. Eorum cadavera deformant, c. 24. Comburotor, *ibid.* Sacra prophanan, *ibid.* Catechumenum macilane, *ibid.* Petrum Romerum ad necem querunt, c. 27. Fugantur, *ibid.* Calligaster, l. 8. c. 32. Respicunt, l. g. c. 7. Socios iterum recipiunt, *ibid.* Oppidum restaurant, l. 9. c. 8. Transmigrant, l. ii. c. 33. Oppidum sumum ad Paranae redificant, l. ii. c. 8.
- Casipacuenses Socios J & V expunt, l. g. c. 28. Oppidi fundamenta designant, *ibid.* Fundant, c. 35. Excoluntur, l. 10. c. 13. Bello perturbantur, l. ii. c. 33. Abiguntur, l. 12. c. 13. Transmigrant, *ibid.*
- Casipaminienses reducantur, l. 8. c. 4. Oppidum fundant, *ibid.* Goosalvii & Roderici corpora recuperant, l. 8. c. 26. Petrum Konnerum prælio modo defendunt, c. 27. Laudantur, *ibid.* Transmigrant, l. ii. c. 33. Oppidum sumum ad Paranae redificant, l. ii. c. 18.
- Cabure in Socios conjurat, l. 8. c. 22. Impenitens laqueo vitam finit, l. 6. 31.

INDEX RERUM.

- Cesar Gavotis miles primus Tucumaniam dedit, l. 1. c. 20. Caesarum regio ab ipso dicta fabulosa, *ibid.*
- Cesar Gratianos peste afflitos juvat, lib. 12. c. 1. Constantino-politanam millionem ambit, *ibid.* Paraquariensem impetrat, *ibid.* Mortuit, *ibid.* Laudatur, *ibid.*
- Calchaquin motibus Barbari, l. 1. c. 38. Pacificantur, l. 3. c. 27. Diuturno labore excoluntur, *ibid.* Sedem Societatis admittunt, l. 5. c. 21. Eorum mores describuntur, c. 23. Rebellant, l. 10. c. 2. Societas eos deficit, l. 7. c. 2. Societatem iterum admittunt, l. 13. c. 3. Transmutantur, *ibid.* Sedantur, *ibid.* Sedem Societas edificare, *ibid.* Christianorum nomina dolose fuisse imponunt, *ibid.* Pertinaciter agunt, *ibid.* Secundam Societatis sedem posunt, l. 14. c. 12.
- Candizus Pipirum mactat, l. 6. c. 29.
- Capuani rebellant, l. 10. c. 12. Pacificantur, *ibid.* Capelici rebellant, l. 12. c. 33. Vincuntur, *ibid.* Caligois Abiponum Caicusus Socios Jesus recipit, l. 13. c. 5.
- Carabencens Cucus origo, l. 6. c. 4. Venerantur, *ibid.*
- Carcaraz dolos Hispanos in auxilium vorant, l. 1. c. 9. Crudeliter mactant, *ibid.* Vincuntur, *ibid.* rebellant, l. 1. c. 33. Superantur, *ibid.* Eorum palus, *ibid.* Insulae natantes, *ibid.*
- Carichure Socios Jesus enim penit, l. 11. c. 6. impetrat, *ibid.* Baptizatur, *ibid.*
- D. Caroli Boromai fides apud Calchaquinos conferatur, l. 5. c. 22. Item oppidum apud Urvalenses eidem consecratur, l. 9. c. 35. Destruitur, & aliò transfertur, l. 12. c. 13.
- Carolus Dubitans Caroli Quini Collataneus, l. 1. c. 6.
- Carolus Quintus Sebastianum Gavotum ad detegendam Australem Americam mittit, l. 1. c. 2. Diploma facit primis Paraquariz colonos favorabile, l. 1. c. 10. Novos colonos in Paraquarium submittit, l. 1. c. 13. Joannem Sansbriam Paraquariz Praetorem constituit, l. 1. c. 15. Episcopum Paraquariensis procurat, l. 1. c. 22. Ejus liberalitas erga Paraquarienses commendatur, *ibid.*
- Carope in Socios-conjurat, l. 8. c. 22. Necem Gonfalvii & Roderici mandat, c. 23. Petrum Romerum ad necem querit, c. 27. Repellitur, *ibid.* Baptizatur, l. 8. c. 32. Usque vitam habuit, *ibid.*
- Castri & Quiniones Archiepiscopi Hispanensis de Ethiopia Baptismis sententia, l. 6. c. 23.
- Cataratas vallis Chileni regni, l. 4. c. 18. Ejus incole cum Valdivia colloquontur, *ibidem.* Pacem acceptant, *ibidem.* Constanter agunt, l. 4. c. 24.
- Caprasa vallis excurrunt, l. 6. c. 20.
- Cerati Indi, l. 13. c. 37.
- Chaqueñum regio, l. 8. c. 15. Numerus, *ibidem.* Supersticio, *ibid.* Cultura, *ibid.* Frustra tentantur, l. 12. c. 12. & cap. 26. Et rursum, l. 13. c. 23.
- Charus Alvarum Kanonum occidunt, l. 1. c. 4. Versus postum Boni-aëris vagantur, lib. 4. c. 1.
- Ad fidem sollicitantur, l. 7. c. 35.
- Gabriel Cheimobeus conjurationem in Francicun Ceipedes conflat, l. 11. c. 16. Deterguntur, *ibid.* In exilium transportantur, *ibid.* Transtulit, l. 12. c. 15. Prentloit, *ibid.* Resipicit, *ibid.*
- Chileni regni situs, l. 1. c. 17. Coloni, *ibid.* Amicitia, l. 1. c. 18. Fertilitas, *ibid.* Divitiae, *ibid.* Terra motus, *ibid.* Scrutus, *ibid.* Montes, l. 3. c. 10. Successores, l. 4. c. 19. Chilenorum rebello, l. 1. c. 10. & seqq. A Paraguaria separatio, & in Viceprovinciam Societatis erexitio, l. 7. c. 24. Status & Ius, *ibid.* Et iterum laus, l. 4. c. 4.
- Chileni regni primi de Societate esculptores, lib. 1. c. 45. Tempitate versantur, *ibid.* Liberantur, *ibid.* Lemures fugant, *ibid.*
- Chilenorum Sociorum labores, l. 2. c. 10. & c. 6. c. 2. Constantius in laboribus, l. 6. c. 22.
- Chilan, urbs Chileni regni, capitur, l. 1. c. 10.
- Chiloë insula defecitur, l. 3. c. 18. Sedem Societatis recipit, *ibid.*
- Chiloënsium Indorum mores, l. 3. c. 18. Pietas, *ibid.* Convictio, l. 1. c. 16. Baptismi, *ibid.*
- Chiloënsis Atchipelagus deferribilis, l. 4. c. 5, excoluntur, *ibid.* Insulani baptizantur, *ibid.* Apud eos Societas feda stabilitur, c. 24. Chiloënsis insulas Sociis excolunt, l. 6. c. 8. Octoginta fascella in illis existant, *ibid.*
- Chiçuiti Christianæ legis Doctores expertunt, l. 8. c. 57.
- Chiriquanarum ratio ad fidem sollicitatur, l. 2. c. 25. Et iterum, l. 8. c. 1. Iterumque tentatur, *ibid.* Chiriquanarum origo, l. 11. c. 2, mores, *ibid.* numerus, *ibid.* periculio, *ibid.*
- Christi imago sudat, l. 10. c. 20. Christi patientes supplicio, l. 12. c. 36.
- Christophorus Altamiranus Barbarica lingue peritissimus, l. 9. c. 26. Acaraiguensem diuturnus magister, *ibid.* oppidum apud eos condit, *ibid.* multos reducit, *ibid.* peste afflitos juvit, l. 10. c. 14; plures baptizat, *ibid.* Achraguenis ducem & alios sacro Fonte lavat, lib. 2. cap. 4. rem ad Bororeum strenue agit, lib. 13. c. 10; multos à captivitate Mamalucorum retrahit curat, l. 13. c. 10. Item, lib. 13. c. 17, & c. 18, ab defuncti Manibus inquietatur, l. 13. c. 25.
- Christophorus Arenas apud Tapense Apostolicè laborat, l. 11. c. 5, membris baptizat, l. 6. mulierem pro mortis habitat Christi amantibus lavat, *ibid.* vita periculosa adit, l. 12. c. 5. Transtigrantes juvat, c. 17, vulneratur, lib. 14. c. 19, iudicribus habetur, *ibid.*
- Sancti Christophori colonia conditur, lib. 11. c. 5, devastatur, c. 31.
- Christophorus Deodatus multa missa baptizat, lib. 4. cap. 4.
- Christophorus Mendoza Incarnationis oppidum in Guarania fundat, l. 7. c. 22, ad necem designatur, *ibid.* machinationem detegit, *ibid.* ad Mamalucos de officio monendos pergit, l. 8. c. 39, vulneratur, *ibid.* Neophyti aliquot à captivitate liberat, *ibid.* Ariolorum cadavers venerantur subducit, l. 9. c. 20, quamplurimos Barbaros re-

dicit,

INDEX RERUM.

- ducit, l. 9. c. 40; Guairaniz transmigratores non sine vita periculo levant, l. 9. c. 42; apud Tapense Sancti Michæli oppidi fundamenta ponit, l. 10. c. 10; quatuorplures Barbaras congregat, & baptizat, c. 13; Indos capiunt etiam litteratem affecti, l. 1. c. 19; Tebuaris fluminis accolae & Casquias ad Eudem sollicitat, c. 20; Ibauenium regiones percurrit, ibid. ad Ibauenibus uerat studiebat mactatur, c. 21; à demono timetur, l. 11. c. 23. Ejus paet, ibid. nobilitas, ibid. sepultura, l. 11. c. 22.
- Christophorus Torres egregiam operam apud Calchaquinos natus, l. 6. c. 18; adit vita periculum, ibid. Villaricane sedis initia promovet, l. 7. c. 33. Chunorum regio aditor, l. 6. c. 9; destrictus, ibid. Eorum aliqui baptizantur, ibid. Iterum excoluntur, l. 7. c. 6.
- Chuquifaca urbs Perniviz, l. 8. c. 2.
- Chueguiscentu sensus Societati faver, l. 4. c. 10.
- Claudius Atuaviva Socios e Brasilia adiectos Peruviae regimini subiect, l. 2. c. 1. Societatem Parauaria restituunt, l. 2. c. 29; ius Provinciae concedit, l. 3. c. 21; mutat prudenter in tempore consilium, ibid. calix illatur, ibid. Didacum Torres aluit, & amat, l. 3. c. 6; Provincia Parauariensem pro parente habet, lib. 3. cap. 8; alii Socios in Parauariam miser, l. 3. cap. 11; Serviti Personalis sua examinari jubet, l. 2. c. 21.
- Claudius Ruierius Acasraense oppidum fundat, l. 7. c. 169; Nativitatis Virginis Mariae dedicat, ibid. multa patitur, & agit, ibid. Quaracipucum necem intentantem terret, ibid. multis Ethnicos reducit, ibid. initia Mariz Majoria oppidi ponit, & promovet, l. 7. c. 20; confitante agit, ibid. multos baptizat, ibid. Iguausandis à fuga retrahit, l. 9. c. 5; multos sacro Fonte abluit, ibid. Casquias cicatice fatigat, l. 9. c. 38; Urvacensisibus Paraneusibusque Socia preficitur, lib. 12. c. 33; laudatur, ibid. Neophyros adversus Caracaras mittit, ibid. superiorem Urvacica partem non sine vita periculo explorat, l. 12. c. 38; multos reducit, ibid. Neophyros ad domandas Calchaquinos emitit, l. 12. c. 39.
- Clemens Octavus benevolentiam erga Societatem ostendit, l. 3. c. 6; Didaco Torres favet, ibid. Carabuccensis Crucifistrum aluit, l. 6. c. 4.
- Colla Tupa Guanacae Inga moderator lapidem notabilem adorat jubet, l. 6. c. 4.
- Conceptionis civitas ad flumen Rubrum excolitur, l. 1. c. 10. & l. 3. c. 28.
- Conceptionis urbs apud Chilenos principalis Societas fedem recipit, l. 4. c. 24; iure Collegi donata, l. 5. c. 20.
- Conceptionis oppidum Societas ad Urvacam fundat, l. 6. c. 35.
- Conceptionis coloniam Societas apud Gualachos adficavit incipit, l. 8. c. 37.
- Congregatio prima provincialis, l. 3. c. 10.
- Cononome vallis excolitur, l. 3. c. 13.
- Coquimbensis urbis fundator, l. 7. c. 17.
- Cordubensis urbs fundatur, l. 2. c. 15; Societatem Jesu recipit, ibid. Tempium condit, ibid. Ejus diu excolitur, ibid. Cordubensis sedes
- veraxur, l. 3. c. 24; divinitus juvatur, ibid. coofitante agit, ibid. in Provincia caput ergitur, l. 4. c. 41 serventer domi fornicisque se gerit, ibid. Cordubensis Socii uulter exsurgunt, l. 6. c. 1; l. 12. c. 24; & l. 9. c. 1; Pampas & Guarpos uitibet adeunt, l. 12. c. 11; fluviorum Terri & Quarti accolae excolunt, ibid. secularis ludus celebrant, c. 10; Sancti Episcopi corpus honoris collocant, c. 21; item Immaculata Virginis statua, ibid. Is. cl. dumelium ornant, ibid. censeat Episcopum sine latere Apollonis non conserendum, l. 14. c. 13.
- Cordubense seminarium erigitur, l. 4. c. 26.
- Cordubensis Tyrocum institutio, l. 3.
- Corporis Christi aux confitimus, l. 4. c. 8.
- Corporis Cibrilli oppidum Societas ad Parana fundat, l. 6. c. 28.
- Corporis Christi supplicatio, l. 10. c. 13.
- SS. Cosme & Damiani oppidi designatio, l. 10. c. 37; progrellus, l. 11. c. 7; incolarum Baptismus, ibid. transmigratio, l. 13. c. 18.
- Croix Barbari pro asyllo erigitur, l. 2. c. 20. Crucifixus & confiteas, l. 2. c. 13. Crucifixus triumphus, l. 3. c. 6; vis, c. 26.
- Cuecuiscenti excoluntur, l. 2. c. 9; Societas fedem petunt, l. 12. c. 30; non impetrant, ibid.
- Cuiocentes Indi doctrinam Christianam ambulant, l. 3. c. 23. Eorum metes describuntur, ibid. Multi ad fidem convertuntur, ibid. Iterata aedes eae curio, ibid. & l. 7. c. 15. Iterum describuntur, ibid.
- Cuitius Gualachorum Due Jau Socios expedit, l. 8. c. 37; difficitur, ibid.
- Curuba vulnus letale accipit, l. 9. c. 16; baptizatur, ibid. moritur, ibid.
- Cuicum Peruvia civitas, l. 3. c. 4.

D.

- DEMON porator & clamator, l. 7. c. 15.
- Demodum invidia, l. 2. c. 6.
- Diaguita utcumque concilatur, lib. 2. cap. 16; multa eorum oppida baptizantur, ibid. & fogg. conspirant in Socios, l. 2. c. 19; ad necem querunt, ibid. sedentur, ibid.
- Didacus Alfarius ad Paraneusas mittitur, l. 7. c. 27; parciditis se opponit, l. 8. c. 31; vita periculum adit, ibid. Paraneusibus, Urvacensisibus & Tapensisibus Socia preficitur, l. 12. c. 5; non sine fundatione Tapensisibus transmigrationem suadet, l. 12. c. 7; & Mamalucis moderatur, l. 11. c. 31. Ejus patria, l. 22. c. 32; studia, ibid. officia, ibid. multiplex pietas, ibid. necesse honesta commendatur, ibid.
- Didacus Almagrus primus in Chilense regnum intrupit, l. 1. c. 17.
- Didacus Alvarez de Pez Tocumaniz Viceprovincialis designatur, l. 3. c. 2.
- Didacus Bora ad portum Boni-aeria appellat, l. 4. c. 13; Diaguita pacificat, l. 4. c. 6; excolit, ibid. item Guadianos, Mallos, Huachissos & Andalgalos, ibid. Gurambaresas induxit, c. 31; Iapuanis oppidi fundacioni insitit, l. 5. c. 5; à Barbaro insultatur & l. 5. c. 15; à gravi calamitia vindicatur,

INDEX RERUM.

- vindicatus, *ibid.* Parasenibus Sociis pæfœtus
Acutane se oppidum fundat, l. 7. c. 16; zelum
animarum prodit, l. 7. c. 9; post varia tenta-
menta apud Igesiosos oppidum fundat, l. 7.
c. 19; multos baptizat, *ibid.* A Assumptionis Col-
legii Rector adversus parvicias sociis adpope-
rat, l. 8. c. 38; Goualvii & sociorum vitam scri-
bit, c. 33; ad oppidum fondandum Tabarivientes
sollicitat, l. 9. c. 9; fit Provincialis, l. 11. c. 1;
Tocumanum Apostolicè lustrat, *ibid.* Socios ad
Chiriguanae metit, l. 11. c. 2; Parnam inspicit,
c. 4; Urvaice oppida peccurit, e. 5; Cilmon-
tanis Tapensis Province colonias adit, l. 11. c. 5;
inchoatum Vifastisios oppidum Sociis commen-
dit, *ibid.* ad colonias trans Iguaçu positas pergit,
c. 5; Sancti Christophori oppido Socios impo-
nia, *ibid.* colonias cui Iguaçu positas perspicit, e. 7;
ostingentes adulos baptizat, *ibid.* litteris Regi
Catholico inscriptis Societatem defendit, c. 1. 51
Neophytius animat, c. 33; perturbatos fitit, *ibid.*
Tapensis provicia transmigratorem debeat, l.
12. c. 16; post transmigrantes lib. 12. c. 18;
transmigratorum oppias testificari jubet, l. 12.
c. 19; arma Neophytis dari procurat, esp. 10;
Ociobras Oppidum Franciscanus tradit, c. 35;
Itusinicum provinciam lustrat, c. 35; superiorem
Urvaice partem explorari curat, esp. 58;
ob vinotes posterius commendatur, l. 12.
c. 45.
- Didacus Caftaüeda molos baptizat, lib. 5.
c. 10.
- Didacus Gougora Praetor Socios benevolè recipit,
l. 6. c. 16.
- Didacus Gonçales Holguinus Socios mari è Peruvia
advehit, l. 3. c. 8; in Assumptionis Collegio
vestit, l. 4. c. 26; laudatur, *ibid.* Ejus mors,
l. 5. c. 11; patria, *ibid.* munus, *ibid.* severitus,
integritas, *ibid.* Tinger peritis, *ibid.*
- Didacus Ludovicus Oliveira diploma facit Sociis
favorabile, l. 9. c. 29.
- Didacus Mendoça cum Barbaris pugnat, l. 2. c. 7;
magatur, *ibid.*
- Didacus Moncivales ab Agnamone occiditor,
lib. 4. c. 21. Ejus patria, lib. 4. c. 23; absti-
uentis, *ibid.* cadaver à museis & sibibus incata-
etom, *ibid.*
- Didacus Negro Praetor Divi Ignati Beatificatio-
nem celebat, lib. 4. c. 33; laudatur, lib. 5.
c. 4.
- Didacus Niess Regi Catholico se subdit, l. 7. c. 31;
largè donatur, *ibid.*
- Didacus Ribeirus moritur & laudatur. lib. 10.
c. 24.
- Didacus Salazarius in Guaraniam mittitur, l. 6.
c. 13; Apoloticè excusat, *ibid.* confrater agit,
l. 7. c. 18; necem viri evitat, c. 33; Gosachis
prefectus multa patiue, l. 9. c. 23; à Gualechis
impedit, *ibid.* in aratum se recipit, *ibid.* Guia-
ranie transmigratores juvat, l. 9. c. 42; & lib. 10.
cap. 5.
- Didacus Torres fit primus Paraquay Provincialis,
l. 3. c. 2. Ejus patria, parentes, dæciss, tyro-
cinium & studia, c. 3. Julide Rector conversioni
- Indorum dæ opem, c. 4; Procurat Indorum
renunciatur, *ibid.* Cufci Recto Sociorum exmu-
los cebræ, *ibid.* suum derisorem hereticè jurat,
ibid. Colligo Quiteni pæpulus tumultuantes
Regi corculas, c. 5; Regis Catholici litteras re-
cipit, *ibid.* Porolino Collegio prect, *ibid.*
Peruvia Provincialis & ceterarium agit, *ibid.* pro
provincia Peruvia Proætor in Europa mit-
tetur, c. 6; Regi Cupbolio grata re uita impe-
trat, *ibid.* cl. Matthei Gotius recuperat, *ibid.*
Clementi Octavo, & Claudio Aquavive caru-
est, *ibid.* Divi Ignasi cubiculum primus ornat,
ibid. Federici Boni tri Cardinalis gratiam mes-
tur, *ibid.* ab Leimeo Duce benevolè excipitur,
ibid. multa ab Rege imperat, *ibid.* in Ameri-
cam tenavit; *ibid.* Quidentem provinciam fundat,
c. 13. c. 7; ad fundandam provinciam Para-
quayensem prefecit, c. 8; ab Episcopo cum
Sociis benevolè excipitur, c. 9; Sancti Jacobi
federò stabilit, *ibid.* tyrocinium Cordubense institu-
tit, *ibid.* primum Congregationem cogit, c. 10;
Bonis seris ledem inchoari iubet, c. 13; Lautetana
facella fieri imperat, c. 13; Societatis domiciliu
Arucu ponit, c. 14; Socord Chiloënsi ministrat,
c. 18; territorio personale exagit, c. 11; Men-
doginem sedem Michæli, c. 22; Socios ad
Cuiocënies delimit, c. 23; sedem Elterestem pro
tempore defens, c. 25; in Sancti Michæli urbe
sedem Societas erigit, c. 26; Socios Calcha-
quianis preficit; Conceptionis urbem excolit,
c. 28; Parane, Guaraña, & Guairacurorum
curam suscipit, c. 29; ad fundandum Ignatius-
rum oppidum Socios arrimat, c. 33; alios in
Guarani, c. 37; & alios Guairacurorum demandis
preficit, c. 34; Boni acris federo stabilit, l. 4.
c. 1; Sancte Fidei ubi domicio ocepat,
c. 2; Divorum Ignatii & Xaverii Beatificationem
celebrat, c. 3; Corduban in provinciam caput
conficitur, c. 4; Seminarium Chilense erigit,
ibid. ad Chiloënses insulas Socios navigare jubes,
c. 5; Socios ad pacificando Diaguitas coucedit,
c. 6; Guairacurorum Dux filios baptizat, *ibid.*
fedem Elterestem restituit; *ibid.* in Chilensi re-
gno venit, c. 25; Tocumanum Paraquayis-
que lustrat, c. 26; Seminarium Cordubense eri-
git, *ibid.* MARIA Virginem popolorum de-
bellatricem appellat, *ibid.* Guairacurorum sitit, c. 27;
Ucumque donis conciliat, c. 27; Comitis pro-
vincialis cogit, c. 38. Ejus provincialis ana-
cephalosis, c. 38, & seqq. fit Rector Cordu-
bensis, l. 5. c. 1; Procurat Ethiopam Baptismos
sub conditione confert, l. 6. c. 13; ostento
animatur, *ibid.* & alios animat, *ibid.* Peruviam
repetit, l. 8. c. 13; multos Ethiopes baptizat,
& baptizati curat, *ibid.* Chaquicis utilem operam
nevit, *ibid.* Chiriguanae expeditionem pro-
curat, *ibid.* multa agit memoratu digna,
ibid. monit, *ibid.* laudatur, *ibid.* sepeli-
toce, *ibid.*
- Didacus Vafaurus moriens à diabolo vexatur;
l. 9. c. 3.
- Didacus Vega ob liberalissim commendatur, l. 7.
c. 31 & l. 9. c. 29.

INDEX RERUM

Dilevium Americanis quomodo notam; lib. 1. c. 12.
 Dominicanus Sacerdos Soeculari faver, l. t. c. 32;
 Dominicanici Heroicorum facinos. lib. 2. cap. 10;
 Dominicanici Beatificationem Beati Ignatii magno
 affecto celebrant, l. 4. c. 3; Socios hospitaliter
 recipiunt, l. 1.
 Dominicus Goofales per Colocensium regio-nem
 latè excurrit, lib. 7. cap. 157 moritur, & lauda-
 tur, ibid.
 Dominieius Iralis Oiola substitutatur, l. i. c. 9; fit
 Parauariorum Prætor, & 10; Assumptionis urbem
 fundat, c. 11; terram latè explorat, c. 13;
 iterum Præfecturam Parauariensis potuit, c. 15;
 Americae Australis interiora lustrat, ibid. Ex
 multa agit memoriam digna, ibid. & seqq.
 Dominicus Martines moritur, l. 12. c. 45.
 Dominicus Munio vulnus, lib. 14. cap. 14;
 Iudibrio habetur, ibid.
 Dulcis Tucumanus fluvius; l. 10. c. 1.

E

EDMUNDI Campiani pia memoria Semina-
 riuum Chilensem dedicatur, l. 4. c. 4.
 Emmanueli Berroris Sancti Thomæ oppidi ini-
 juvit, l. 10. c. n; malto Barbaros reducit, ibid.
 & c. 31; ager ipse pestis afflatus adest, l. 1t. c. 5;
 plures sacro Fonte absolvit, c. 71. Tapetos tru-
 nigrantes adjuvat, l. 11. c. 18.
 Emmanueli Caberae ad Societatem vocatur, l. 7.
 c. 25; sua Societati largitur, ibid.
 Emmanueli Caprals Alpolitus Sociorum interfe-
 stores castigat, l. 8. c. 32.
 Emmanueli Fonseca falliculum litterarum sperit,
 l. 4. c. 25; Apostolatum legibus pestis, ibid.
 ab Senato & Episcopo decrudatur, ibid. Apo-
 stola decrimitur, ibid. ab Societate dimittitur,
 ibidem.
 Emmanueli Fries templum Chilensem eoodit, lib. 2.
 c. 10.
 Emmanueli Ortega à piratis in mare proelletur, &
 liberatur, l. 1. c. 28, in Cordubensi tractu Apo-
 stolice elaborat, c. 29; miraculose transportatur,
 c. 30; Parauarium excelsit, c. 33; mollos ba-
 prizat, ibid. & c. 34. 35; & l. 1. c. 13; Guaira-
 oiam militare procurat, l. 1. c. 34; & l. 2. c. 4;
 ad necem destinatur, l. 1. c. 41; ex comites ma-
 gantur, ibid. duo oppida fundat, ibid. Tagumum
 diluvio intercipit, l. 2. c. 13; heroicum facinos
 perpetrat, ibid. spinas transfigit, ibid. Sancte
 Inquisitionis carcere manipulatur, c. 42; ab sacrificio
 suspenditur, ibid. absolvitur, ibid. honoratur,
 ibid. Chiriguani Christo lucrandis preficitur,
 ibid. moritur & laudatur, ibid.
 Emmanuel Sa Corres tumultum Januariensem
 sedat, l. 12. c. 42; fortiter agit, ibid.
 Divi Epimachi corpus honorificè collocatur, lib. 13.
 cap. 21.
 Escorialis templum Salomonice constructum,
 lib. 1. cap. 22.
 Estecorum urbe fundatur, l. 5. c. 20; Societasem
 JESU recipit, ibid. templum dedicat, l. 6. c. 17;

terra motu concutitur, l. 10. c. 11 pestis afflita-
 tur, l. 11. c. 12; Estecense Collegium dissolvi-
 tur, ibid.
 Esterenenses Socii milititer excedunt, l. 9. c. 1. 1. 12.
 c. 10. & 45; l. 13. c. 13.
 Esterenenses fedes defensione, l. 3. c. 25; rursum ac-
cepit, l. 4. c. 10.
 Esterenensis convictus dissolvitur, l. 11. c. 11.
 Eucharistia fides dubitandi assurrit, lib. 7. c. 14;
 Eucharistia indigne participantis calligatur, l. 9.
 c. 1; Eucharistia vis, l. 13. c. 13; ejus custodes
 adiut, l. 13. c. 16; affirmatio, l. 9. c. 9.
 Europez Societatis provinciaz Isudatur, lib. 12.
 cap. 45.
 Extreme uocacionis vis, l. 9. c. 37; Extrema uocatio
 corpori salutis, l. 10. c. 13.

F

FAUSTINIA vallis rebellat, lib. 10. cap. 23
 pacificatur, ibid.
 Federici Cardinalis Boromei misericordia com-
 mendatur, l. 3. c. 6; & l. 5. c. 19.
 Ferdinandus Aguilera Chilensem regnum excolit,
 l. 1. c. 43.
 Ferdinandus Arias Senatoris Limentis beneficentia,
 lib. 3. c. 8.
 Ferdinandus Arias Parauariensis Prætor sollicitè
 agit, l. 3. c. 33; Beatificationem Divi Ignatii ce-
 lebrauit, l. 4. c. 3; Sancte Fidei sedem adjuvat,
 l. 4. c. 21; terram pro templi fabrica bajulat, ibid.
 & prouincia civili & militari commendatur, l. 4.
 c. 35; multa beneficia Societati praeficit, ibidem;
 Urvacan armis subjugare destinat, l. 5. c. 13
 à confilio avertitur, ibidem.
 Ferdinandus Monroyo Tucumanum veit, l. 2.
 c. 13; Lullo excolit, c. 20; Peruviam repetit,
 Isudatur, c. 12.
 Ferdinandus Rodriguez Diploma Pontificis fortiter
 promulgat, l. 10. c. 43.
 Ferdinandus Sarai vita periculum adit, l. 7. c. 37.
 Ferdinandus Talaveranus Chilensis Seminaris pietas;
 l. 3. c. 23; & ejus filiarum, ibid.
 Ferdinandus Torreblanca à Calchaquim benevolè
 recipitur, l. 13. c. 35; facilis construit; ibid.
 à valle able, ibid. ad vallum revertitur, ibid.
 Sancti Caroli sedem constroit, ibid. Huafinam
 vallum excurrit, l. 13. c. 24; strenue apud Cal-
 chaquinos laborat, ibid. iuantes baptizat, ibid.
 bis Calchaquiorum vallum lustrat, lib. 14.
 cap. 11; Pulares, Tagungastas & Huafines
 adit, ibid.
 Ferdinandus Trecus benevolè primos Societasem
 Socios recipit, l. 3. c. 9; Societasem Esteren-
 sibi restituta curat, l. 4. c. 10; & laudat, ibid.
 Seminarium Cordubense Societati tradit, l. 4.
 c. 26; Esterenensis Collègii fundandi spem facit,
 ibid. mores Societari donat, ibid. Ejus in Socie-
 tatem electus, l. 4. c. 35; virtutes, ibid. mores,
 ibid. testamentum, ibid. mores, ibid. sepulture
 ibid.

Sancte Fidei orbis fundatio, l. 4. c. 2; Indige-
 natum mores, ibid. Societasem sedes, ibid.

INDEX RERUM.

- Flandobelgicæ Societatis provinciæ Iaus, l. 11. c. 28.
 Foienſis Virginis flama ad colum exposita, l. 13. c. 26. Foienſe oppidum à Foienſi Virgine nuncupatum, l. 13. c. 27; tumultuatur, l. 14. c. 14; sedatur, *ibid.*
- Franciscani Patres aliquot oppida fundant, l. 3. c. 28; laudantur, *ibid.*
- Franciscus Aguirre Tucumaniz metropolim fundat, l. 1. c. 20; Tucumaniam recipit, *ibid.*
- Franciscus Alfarius laudatur, l. 4. c. 53; servitum perlonale exigit, *ibid.* & c. 9; leges scribit Indis nubiles, l. 4. c. 10; Provinciæ Societatis excoledandas assignat, l. 4. c. 9; Societatem Esterrenſi ubi reſtituit curat, l. 4. c. 10; de veltigis Sancti Thomæ telluris, l. 6. c. 4.
- Franciscus Angulus Tucumaniz millioni preficitur, l. 1. c. 24; fit commissarius Sanctæ Inquisitionis, *ibid.* Saltam & Eſtecum excusat, *ibid.* in Tucumaniz metropoli egregie laborat, c. 250 milios baptizat, *ibid.* & c. 27; Frontones adit, cap. 4; Peruviam repetit, l. 2. c. 32; laudatur, *ibid.*
- Franciscus à Sancto Martino ad Barbaros mittitur, l. 3. c. 26; meū ad infaniam rediguntur, *ibid.* constantiam in Societate non tenet, *ibid.*
- Franciscus à Valle p̄mum Boni-æris ſedi preficitur, l. 3. c. 18; calumniat gravem pauperum, l. 4. c. 26; liberatur, *ibid.* egregium facinus in adolescence perpetrat, l. 10. c. 4; bonam operam Indis n̄vat, *ibid.* moritur, *ibid.* laudatur, *ibid.*
- Franciscus Celpeda ad necem queritur, l. 11. c. 15; periculio subduetur, *ibid.*
- Franciscus Celpedes Prætor Boni-æris Urvicæ explorationem urget, l. 7. c. 3; Societati oppida condendi facultatem concedit, *ibid.* Hirpanos milites Neophytorum oppidi preficit, *ibid.* revocat, *ibid.*
- Franciscus Diaftanius in Guairaniam mittitur, l. 5. c. 19; Sancti Xaverii oppido preficitur, l. 7. c. 21; multos reducit, & baptizat, *ibid.* vice periculum inter Antropophagos adit, l. 7. c. 23; Guilachose recolit, & per eam illius baptizat, l. 8. c. 37; Conceptionis oppidum fundat, *ibid.* mechanica exercet, *ibid.* Sancti Thomæ oppidi constituit, c. 41; fruſtra J. S. u. Marianis luctuare tentat, l. 9. c. 17; indicium Inceſtationis oppidi perverſionis accipit, l. 9. c. 20; Ariolorum cadavera veneratioſe ſubducit, *ibid.* Neophytes in Parauaria defendit, c. 33; & apud Senatum Chuquifacencem, *ibid.* ad Chinguas ecurrit, l. 8. c. 21; Antropophagorum factionem in Tapensi provincia detegit, l. 11. c. 24; Neophytes ad prælium animat, *ibid.* Indos apud Senatum defensum iterum it, c. 25; Procurator provinciae eligitur, l. 12. c. 4; Diplomata à Poniſſice Urbano Octavo imperat, l. 12. c. 41; Regis Catholici liberaliter experit, *ibid.* ſubſidiarios cogit, *ibid.* ab Uliſſiponensis Patribus cum Sociis benevolè encipitur; *ibid.* & ab Januarienſibus, l. 12. c. 42; Diploma Pontificum promulgari curat, *ibid.* tumultuantes ſedat, *ibidem.* ſubſidiarios Socios in portum Boni-æris invehit, *ibid.*
- Franciscus Gomesius ad Araucanos mittitur, l. 4. c. 4; primus Estecensi ſedi præfitt, l. 5. c. 20.
- Franciscus Gonſalēs Pachoe ante mortem Societati mancipatur, l. 13. c. 15; Societatem heredit, *ibid.*
- Franciscus Hurtadus milites in bello Calchaquino coniuitur, l. 10. c. 2; Familiæ vallis & aliorum populorum pacificationi ſtudet, *ibid.*
- Franciscus Luperius Curbanus Limz Theologism doceſt, l. 13. c. 1; fit Paraquariensis Provincialis, *ibid.* ad Calchaquianam vallim Socios mutat, c. 3; ſedem ibidem refutat curat, *ibid.* Paranenses & Uv. incensos lauit, l. 13. c. 11; Sociorum rem ordinatioſibus ſtabilit, *ibid.* multos baptizat, *ibid.* ultra Paraquarium Socios mutat, l. 14. cap. 14. Divx Barbara oppidum ergo jubet, *ibid.*
- Franciscus Mendoza Paraquari Proprætorum agit, l. 1. c. 15; capite minuitur, *ibid.* vindicta Divine exemplum dat singulare, *ibid.*
- Franciscus Molina egregiam Barbaris dat operam, l. 10. c. 13; mechanica uulnus exercet, *ibid.*
- Franciscus Puebla moritur & laudatur, l. 12. c. 20.
- Franciscus Ricardus variis Ethnicoſ ad Fidem ſolicitat, l. 7. c. 35.
- Franciscus Sauledus Sancti Michaelis ſedi multa donat, l. 4. c. 26; fit Episcopus Chilensis, *ibid.*
- Franciscus Vasquius dela Mota Gabrielis Vasqui non indigetus nepos, l. 3. c. 8; inter primas Provinciæ fundatores venit, *ibid.* poſta Provincialis, *ibid.*
- Franciscus Vasquius Truxillius Procurator Provinciæ ſubſidiarios Socios in portum Boni-æris inducit, l. 6. c. 29; à Paulo Quinto bonam p̄cacionem accipit, *ibid.* fit Provincialis, l. 9. c. 1; Caroēnſis adit, c. 7; corum oppidum refutuit, *ibid.* S. Francisci Xaverii oppidi fundamenta ponit, c. 9; Acasaguientes ſpe oppidi alit, *ibid.* Guiraniā per precipitum petat, c. 49; Sancti Francisci colonia ruinam perpiciat, *ibid.* Tainobas populi transmigrationem imperat, l. 9. c. 41; Societati Episcopum Paraquariensem conciliat, l. 10. c. 28. Ejus munia, c. 39; virtutes, *ibid.* mors, *ibid.*
- Franciscus Vargas Paraquarie Prætor, l. 1. c. 25.
- Franciscus Victoria primus Tucumaniz Episcopus, l. 1. c. 23; ostento Episcopali dignitati deſignatur, *ibid.* Societatem à Braxilia & Peru in Tucumaniam priuam vocat, *ibid.* auctior recipit, *ibid.*
- Franciscus Vilagra multa bella perficit, l. 1. c. 17.
- D. Francisci inter Bestos relati honores, l. 4. c. 32 & inter Sanctos, l. 7. c. 3. Ejus oppidum apud Ibitrambaribetas fundatur, l. 7. c. 11; Item apud Jaguarasenſis, l. 7. c. 35; Item apud Tabatieneſ, l. 9. c. 9. Ejusdem & clique Casiguis ſalutare, l. 9. c. 38. Neophytes praetantibus ſaret, l. 13. c. 7. Eo invocato vulnus portentosè sanatur, l. 10. c. 22.
- Franciscus Ximenius Tapensiſ ad Fidem ſolicitas, l. 10. c. 22; Sancte Therese oppidi fundamenta ponit, l. 10. c. 35; Divi Joachimi colonia initia juvit, c. 36; magnam Barbarorum multitudinem facio Poete lavat, l. 11. c. 5; ad Tebicuarim & alios fluvios ecurrit, l. 11. c. 7; multos reducti,

INDEX RERUM

ducit, *ibid.* Visitationis inchoati oppidum auger, *ibid.* fructu Mamalucos ad pietatemhortatur, *L. 12. c. 6;* transmigratorum reliquia indagat, *c. 21.* Frontones describuntur, *L. 2. c. 41;* excoluntur *ibid.* aliquot Hispanos mactant, *c. 44;* rebulant, *ibid.* Frontonum misera conditio, *L. 3. c. 28.*

G.

GABRIEL Brion moritus & laudatur, *L. 12. c. 10.* Gabriel Chevombe in necem Franciscus Céspedes conjure, *L. 11. c. 161;* in exilium ministrat, *ibid.* ad Mamalucos transfigit, *lib. 12. cap. 15;* pecunia luit, *ibid.* refugit, *ibid.* Gabriel Perinus Judicem conservatorem impudenter creat, *L. 6. c. 16;* offendit, *ibid.* calbagatur, *ibid.* vitam religiosam pergit, & finit, *ibid.* quadringtones baptizant, *L. 7. c. 1.* Gabriel Vega Chulenum regnum escolit, *h. t. c. 45;* moritur, *ibid.* laudatur, *ibid.* Garcia Hurtados Mendoza Chilénum regnum recipit, *L. 1. c. 17;* Olorum adiecit, *ibid.* Mendocina urbs de eius nomine ponatur, *ibid.* Garcia Medina facilius Ignatio nondum indiget ponit, *L. 3. c. 28;* Societatem ad Sancti Michaelis urbem accipit, *ibid.* feliciter moritur, *ibid.* Gaspar Catayacuua Mercenarius primus in Tucumanum religionem introduxit, *L. 1. c. 20.* Gaspar Cerqueira Abipones ad fidem sollicitat, *L. 12. c. 21;* In Societatem confititum non tener, *L. 13. c. 6.* Gaspar Fernandes in Chiloënsibus insulis Apostoli c. labore, *L. 7. c. 16;* non sine vita pericula, *ibid.* Montolus Omaguacis Christo lucrandis infili, *L. 2. c. 6;* Mulios baptizat, *ibid.* Tripticonem religioni Christiana concitat, *c. 7;* Omaguacas pacificat, *ibid.* Apostoli c. excurrit, *c. 8;* Salentes escolit, *L. 2. c. 14;* Ad Diuinas proficitur, *c. 16;* Necis differens adit, *c. 19;* Plus rimos sacro fonte layat, *ibid.* Interpedum le ostendit, *ibid.* Gaspar Orloris Chaquensem provinceiam adit, *L. 8. c. 15;* Incolas allicit, *ibid.* Idiomata discit, *ibid.* Oppida lundanda designat, *ibid.* Apud Tobas oppido fundamenta jacit, *ibid.* Chiquense exiguum fructu escolit, *L. 9. c. 2;* Ad Tobas benevolè recipiatur, *ibid.* In suspicionem trahitur, *ibid.* Afflictatur, *ibid.* Octolas oppido includit, *L. 12. c. 12;* Guispiras adit, *ibid.* Cucaenses infiltrat, *ibid.* Ad Chaquensem iterum pergit, *L. 12. c. 16;* Barthae trucidatur, *c. 27;* Ejus patris, *c. 28;* Virtutes, *ibid.* Fervor, *ibid.* Cadaver inseptum, *ibid.* Osteorum, *c. 27.* Gaspar Sobrinus in Hispaniam legitur, *L. 4. c. 25.* Et iterum procurator rō navigat, *L. 7. c. 38;* Subsidarios Socios adducit, *L. 8. c. 16;* Chilensis Vice provincialis designatur, *c. 18;* Limenti Rector fit, *ibid.* Et Provincialis Quenches, *ibid.* Ejus patria, *ibid.* Parentes, *ibid.* Educatione, *ibid.* Itineraria, *ibid.* Virtutes, *ibid.* Glaucurana vallis excurrit, *L. 6. c. 2.* Gonsalvus Juste patria, *L. 12. c. 3;* Militia, *ibidem.*

Afflictandi corporis studium, *ibid.* Celestes favores, *ibid.* Mori, *ibid.*

Gonfalius Neophytus cum Petro Romero trucidatur, *L. 10. c. 18.* Ejus fidelitas, *ibid.*

Gregorius XV. ius Academiz Collegii Cordobensis & Sancti Jacobi concedit, *L. 6. c. 30.*

Gregori Figorozus funeris exitus, *L. 12. c. 32.*

Guacurazi quodam mores describuntur, *L. 3. c. 37;*

Ucumque cicatranter, *lib. 38;* Novitium coloni, *L. 4. c. 27;* Large donatur, *ibid.*

Ucumque conciliatur, *ibid.* Eorum Dux filios sit Christianus, *L. 4. c. 8;* In morte tantum batezantur, *ibid.* Baptismum putare esse lethalem, *L. 5. c. 9;* Lorum Dux facio Fonte abluitur, *L. 6. c. 19;* Delebuntur, *L. 7. c. 34.*

Guacuritorum mores, *L. 3. c. 37;* Iter faciendi modus, *ibid.*

Guairanæ urbes, *L. 1. c. 15;* Descriptio, *L. 3. c. 30.*

Sacrorum penuria, *ibid.* Precipiuum, *L. 7. c. 32.*

Rupes notabilis, *c. 33;* Transmigratio, *L. 9. c. 42;*

& seqq.

Gualachi moribus Barbari Socios ~~se~~ expediti, *L. 8. c. 37;* Oppidum fundant, *ibid.* Reducuntur, *ibid.* Guairanæ transmigratores mactani, *L. 9. c. 43;* In Salazarium infurgant, *c. 43;* Spoliant, *ibid.* Mamalucos trucidant, *L. 13. c. 8.*

Gualanus Sancti Michaelis urbem obtuler, *lib. 3. c. 26.*

Gualinco excoluntur, *L. 14. c. 12.*

Guadacoles rebellant, *L. 10. c. 2;* Pacificantur, *ibid.*

Guarambaræ expeditioni initia, *ibid.* progrebat & finia, *L. 4. c. 31;* Guarambaræ miseria, *ibid.*

Fuga, *ibid.* Erga instructores punit, *ibid.*

Guaranorum mores, *L. 4. c. 13;* Matrimonio, *L. 10. c. 11.*

Guareantes instruuntur, *L. 12. c. 12.*

Guarpí ad Fidem sollicitantur, *L. 11. c. 12.*

Guassianus Apostolicè adeuntur, *L. 4. c. 6.*

Gusti panem Divinis verbis petunt, *L. 10. c. 19.*

Guimbe fructus notabilis, *L. 3. c. 30.*

Guenu spem dant conversionis, *L. 7. c. 35.*

Guiraoerius in Petrum Reperum conspiracionem conflat, *L. 14. c. 17;* Ad occidentes Socios progedit, *c. 18.*

Guiversa homo ferox, *L. 8. c. 8;* Bellum mover,

c. 12; Conjurat, *ibid.* Ad Fidem sollicitatur, *L. 8. c. 38;* Cum Sociis colloquuntur, *ibid.* Ucumque conciliatur, *ibid.* Sociis obfulit, *L. 9. cap. 109.*

Perniciose conspirat, *c. 11;* Reprimitur, *ibid.*

Iterum Turit, *ibid.* Iterum refringatur, *ibid.*

Baptizatur, *ibid.* Inconstanter agit, *ibid.* Occasus suspiciones dissipat, *L. 9. c. 19.*

Guispiræ Apostolicè adeuntur, *L. 12. c. 12.*

H.

HÆREVICUS sacrorum Agnorum contemptus morte multiorum, *lib. 1. c. 28.* Alter in factio sanctam Hostiam involans ab Hispanis trucidatur, *L. 4. c. 22.*

Heredis in captivitate herum mactat, *lib. 2. c. 27.*

Eius filius crematur, *ibid.*

Hispani per Americanum Fidem Christianam prop-

INDEX RERUM.

- gant, l. t. c. t; Americanum Australem subjugant, *ibid.* feliciter pugnant, c. 5; in auxilium Urvacensem venient, l. 12. c. 16; eorum fortitudo comendatur, l. 2. c. 10.
- Hollandi portu Bona aëris metum incutione, l. 8. c. 17; perniciosos libros importat, *ibid.*
- Horatus Bechius Araucanos adit, & excolit, l. 3. c. 14; multa facit memoratu digna, c. 15; ad Chilenos rebeller mittitur, l. 4. c. 21; ab Agostono occeditur, *ibid.* virginitatem tota viâ conservat, c. 23; erga MARIAM Virginem piè afficitur, *ibid.* mortis suz modum peregit, *ibid.* Alexandrum Septimum sanguine artingit, *ibid.* Ejus dotes, *ibid.* cadaver ab avibus immolatum, *ibid.*
- Horatius Morellius Calchaquinos pacificat, l. 3. c. 27; facella erigit, *ibid.* multos baptizat, *ibid.* à Virginie MARIA juvator, *ibid.* ter vallem illustrat, *ibid.* Saltensem agrum excolit, *ibid.* Guapachas Hispani recogit, *ibid.* Ejus patria, l. 3. c. 14; indoles, *ibid.* missiones, *ibidem*; mors, *ibid.*
- Hofiz consecrata aspectu perdita vita homo converitur, l. 6. c. 7. Hofiz consecrata in manus hereticorum devenient, l. 12. c. 4; recipiuntur, *ibid.*
- Huillorum regio, l. 6. c. 9; domus *ibid.* barbaries, *ibid.* ciceratio, *ibid.*
- Hyscinthus de Laris in suorum Urvacensem inquirit, l. 14. c. 33 falsa spe alitur, *ibid.* calcoinstorem examinat, *ibid.* mendacii convictum puniit, *ibid.*
- Divus Hieronymus Sancte Fidei uibus patronus, l. 4. c. 2.
- Hieronymus Cabrera urbem Cordubensem in Tucumania fundat, l. 2. c. 15.
- Hieronymus Cabrera junior in Calchaquino movet, l. 10. c. 1; fortiter agit, *ibid.*
- Hieronymus Porellus pelle afflans adest, l. 11. c. 16 & multos baptizat, *ibid.* & alibi.
- Hieronymus Portillus primus Peruvius Provincialis, l. 3. c. 1; Frasocia Borgiz faciem splendentem videt, *ibid.*
- I.
- D. ACERUS Hispanis prediantibus favet, l. 1. Feap. t3.
- Jacobus Ramonieri Guairanit transmigratores juvat, l. 9. c. 42; primos Itatinensem provinciam explorat, l. 10. c. 7; ad necem designatur, *ibid.* vindicatur, *ibid.* Itatinensi expeditioni preficitur, *ibid.* cum Sociis quatuor oppida fundat, c. 18; Painguas in amiculum admittit, cap. 19; Itatinensem ad defecionem animat, c. 22; pro ovibus multa pericula spernit, c. 25; vitz discri- men adit, *ibid.* duo Itatinensem oppida texdient, c. 38. Ejus patria l. 11. c. 28; parentes, *ibid.* navigatio, *ibid.* excursions, *ibid.* virtutes, *ibid.* mors, *ibid.* dotes, *ibid.*
- Jaguspinius Urvacem tubat, l. 7. c. 17; capitur, *ibid.* convertitur, *ibid.*
- Jaguapuanum oppidum costruitur, lib. 5. cap. 14; excluditur, *ibid.* destruitur, *ibid.*
- Jaguaraitenses Socios Jesu admittunt, l. 7. c. 35;
- oppidum coadunat, *ibid.* Divo Xaverio conse- erant, *ibid.* desiritor, l. 9. c. 9.
- Japeivientes coloniam adiuvant, lib. 7. cap. 35; Tribus Regibus dedicasot, *ibid.* plures maestau- tur, l. 11. c. 16; Ethnicos reducunt, l. 12. c. 19.
- Janoariensis portus turbatur, l. 12. c. 42; sedatur, *ibid.*
- Juanariensis sociorum religiosa liberalitas.
- Jaroli explorantur, l. 7. c. 7; eorum mores & obli- natio, *ibid.*
- Ibapirus coniurationem confus, l. 9. c. 27 f; Vinci- bus, *ibid.* bellum reparat, *ibid.* uerum profligatur, *ibid.*
- Ibicaenses io Christophorum Mendozam coegerant, l. 11. c. 21; cum maestant, *ibid.* tursum eo- spirant, c. 24; multos trucidant, *ibid.* prelian- tur, *ibid.* superante, *ibid.*
- Ibiraizarem mores, l. 1. c. 35; peccatis, *ibid.* baptis- mus, *ibid.*
- Ibitirambetani ad Fidem frustre sollicitantur, l. 6. c. 29; tursum adecentur, l. 7. c. 12; Divi Xaveri coloniam adiuvant, *ibid.* Antropophagos detegunt, c. 23; à Mamalueis in captivitatem abducuntur, l. 9. c. 40.
- Ibitirauquonum fidelitas, l. 8. c. 31; Ibitirauz morsis accolit in Guairanit Socios esoptant, l. 8. c. 40; oppidum coadunat, *ibid.* has milles redu- cuntur, *ibid.*
- Ibitirauz syra incole in Tapeni provincia Socios JESU expecto, l. 10. c. 12.
- Iguacopuras in Mendozam conspirat, l. 11. c. 20.
- JESU-Mariana colonia in Goziraoi confurgit, l. 9. c. 10; ab Mamalueis vastatur, c. 16; te- ratur, c. 30.
- JESU-Marianum oppidum apud Tspenses condi- tur, l. 10. c. 37; ab Mamalueis destruitur, l. 11. c. 30.
- Divi Ignatii cubiculum ornatur, l. 3. c. 6; primorum facillum c. 26; colonia ad Paraquearium, c. 34; aliud in Guairanit, c. 32; tertium apud Itat- nenses, l. 13. c. 27; ejusdem Beatificationis cele- bries, l. 4. c. 3; & Canonizationis, l. 7. c. 3; Miracula l. 4. c. 3; imaginis sudor, lib. 9. c. 39; Crucifixus l. 11. c. 21; leuures ab eo fugati, c. 20.
- Ignatius Abiario contra Mamalucos feliciter pugnat, l. 13. c. 7; multos à captivitate libertat, c. 10.
- Ignatii Loiolae Divi Ignatii abcepitos generosam facinus, l. 11. c. 8; mors, c. 13; virtutes, *ibid.*
- Ignatius Martines in Guairanit mintitur, lib. 8. c. 40; transmigratores Guairanit juvent, lib. 9. c. 42; subemergunt, c. 47; emergit, *ibidem.* in Itatinensi regione SS. Angelorum oppidum fundat, l. 10. c. 18; vita pericitatur, c. 21; fornix se gerit, *ibid.* Sancta Anna initia apud Tapenes promovet, c. 34; ad Chiriguanas destinatur, l. 11. c. 2; eos excolit, *ibid.*
- Ignatius Medina Ocloris preficitur, l. 12. c. 12; ad Omaguas iter aspit, l. 13. c. 23; fructu Chaqueolam provinciam tentat, *ibid.* Mungozias ad Fidem sollicitat, *ibid.*
- Ignatius praecepit de scriptorio, l. 7. c. 29.
- Ignatius pervaescerit agunt, l. 7. c. 19; reducun- tur, *ibid.* fugitiivi è fuga retrahuntur; l. 9. c. 5; Guairanit transmigratores juvent, lib. 10. c. 5;

INDEX RERUM.

- ab tygribus infestantur, c. 6; transmigrant, l. 10. c. 29; non pauci perveruntur, l. 11. c. 4; convertuntur, *ibid.*
- Livisenses oppidum Societati fundans, lib. 8. c. 26: Joannem Calvillum maestant, c. 18; ad occidentes Socios Piratinenses convolant, c. 30; fugantur, *ibid.* caligantur, *ibid.*
- Ildephonsum Figueros caeditur, l. 1. c. 6.
- Inmaculata Virginea numifera Socium servat indemnum, l. 11. c. 30; statu ejusdem honorific collocantur, l. 13. c. 21.
- Imperialis urbs fundatur, l. 1. c. 17; à rebellibus obdatur, l. 1. c. 10; pavimentis clavis adjuvantur, *ibid.*
- Imprecator nulli morte mutatur, l. 4. c. 4.
- Incantatores Neophyti nocent, l. 6. c. 3; Socia nocere non possunt, *ibid.*
- Incarnationis oppidi in Guairania fundatio, l. 7. c. 8; perverto, l. 9. c. 20; conversio, *ibid.* defertio, c. 32.
- Inianenses Parane populi reducuntur, l. 6. c. 8; oppidum construunt, *ibid.*
- Inianenses Guarante populi coloniam edificant, l. 8. c. 8; ab Mamanucis in servitatem abiguntur, l. 9. c. 32.
- Institutor ad Societatem notabilis vocatio, l. 3. c. 5; moritur, *ibid.*
- S. Joachim in colonia fundatur, l. 10. c. 36; augetur, l. 11. c. 18; destruitur, l. 12. c. 5.
- Joannes Abregus Socios cum vita periculo ad Barbaros committit, l. 3. c. 9, & seq.
- Joannes Arcen in Tucumanam venit, l. 2. c. 14.
- Joannes Aguila moritur, & laudatur, l. 4. c. 5.
- Joannes Atocosa Provincie primos Socios in Tucumaniam mittit, l. 1. c. 24.
- Joannes Baltodanus Societatem ingreditur, l. 14. c. 23; inter Indos egregie laborat, *ibid.* innocentiam conservat, *ibid.* Chilicum spectare mereatur, *ibid.* moritur, *ibid.*
- Joannes Baptista Forrusinus ad Chiloënses mittitur, l. 3. c. 19; eos escolit, c. 20; in Procuratorem provincie eligitur, l. 10. c. 8; de morte Rochi Gonzalvii & sociorum scribit, l. 8. c. 33; subdidictris ex Europa advehit, l. 11. c. 26; Chilensis Viceprovincialis est, *ibid.* & subinde Paroquiar provincialis, *ibid.*
- Joannis Baptizil generosum factum, l. 6. c. 18; amors, l. 10. c. 2; patria & studium lingue Calchaquini, *ibid.*
- Joannes Cadenas ab Mamanucis vulneratur, l. 1. c. 30.
- Joannes Castilius Assumptionis oppidum apud Livenses condit, l. 8. c. 8; quondamgentes familiis reducit, *ibid.* ad necem designatur, c. 22; trucidatur, c. 28. Ejus interfectores caligantur, c. 31; cadaver recuperatur, *ibid.* virtutes *ibid.* patria, *ibidem.*
- Joannes Cereceda Quinilpz rupes & Catamaranam vallem Apollonie excusat, l. 9. c. 34; item Cordubensem & Esterensem tractum, l. 10. c. 1; moritur & laudatur, l. 12. c. 30.
- Joannes Darius Cordubensis sedi praeficitur, l. 1. c. 14; Calchaquini vallem adit, lib. 7. c. 27; incita pacificat, *ibid.* Instruit, *ibid.* ter vallem
- Iofra, *ibid.* è valle abi, & repetit, *ibid.* Salientes excolit, *ibid.* Disagitas ad pacem inducit, l. 4. c. 6; docet & baptizat, *ibid.* Esterentes Societati reconciliat, *ibid.* Praetorom ita Episcopo, *ibid.* ad Guairanos, Malicos, Hinachassica & Andalgatas excurrat, *ibid.* Ejus ortus, l. 10. c. 85; pars, *ibid.* studia, vocatio ad Religionem, missio ad Indos, & erga Divas pietas, l. 10. c. 86. Illustrationes, pia sensa, corporis afflictatio, elemosynæ, erga Deum fiducia multiplex, & erga miseros caritas, l. 10. c. 27. Conciones, demissio animi, præfatio, mores & pompa funebria, *ibid.*
- Joanne Dia Oceania per Cordubensem tractum excutit, l. 10. c. 1; puer vovet virginitatem, l. 13. c. 22; liberalitatem exercet, *ibid.* pauperes defendit, *ibid.* piè moritur, *ibid.*
- Joanne Domingius in Europam sine facultate transvagat, l. 4. c. 1; castigator, *ibid.* resipicit, *ibid.*
- Joannes Fontius Tucumaniz Sociis praeficitur, l. 1. c. 40; Frontones adit, c. 41; corum infantes baptizat, *ibid.* ad Calchaquinos penetrat, *ibid.* quinque pagorum infantes facta Fonte abluit, *ibid.* Terram repetit, l. 2. c. 1.
- Joannes Franciscus Olorio moritur, & laudatur, l. 13. c. 23.
- Joannes Gamarra Franciscanus laudatur, l. 7. c. 18; auxilia Sociis periclitantibus subvenit, l. 8. c. 32.
- Joannes Garca Sanctæ Fidei urbem fundat, l. 4. c. 1.
- Joannes Garaicoa junior Caracaris rebellantes domet, l. 1. c. 33.
- Joannes Gomezius Zurita Londonum urbem fundat, l. 1. c. 20.
- Joannes Guardia Linguz Äthiopice utiliter dat operam, l. 6. c. 23.
- Joannes Ignatius Balsame moritur & commendatur, l. 12. c. 45.
- Joannes Lugo Cardinalis ad Pontificem referit de Matrimonio Guaranorum, l. 10. c. 15.
- Joannes Menefei pro recuperando Venerabilis Sacramento fortiter egit, l. 12. c. 41.
- Joannes Oriola Praetor à Paraguai occiditur, l. 1. c. 9.
- Joannes Orta Santa austria Hispanorum in Paraguayam inducit, l. 1. c. 15.
- Joannes Oforius occiditur, l. 1. c. 6.
- Joannes Pallor utiliter ad Cuiocenses excutit, l. 3. c. 23; quatuor ediculas apud eis erigit, *ibid.* Mendocino sedi praeficitur, l. 4. c. 4; Ethnicos sacro Fons immixti curat, *ibid.* Mataranos instruit, l. 13. c. 4; ad Abipones penetrat, c. 5; gentem instruit, *ibid.* revocatur, *ibid.* Procurator provincie eligitur, l. 14. c. 41.
- Joannes Portas Ascaniensis ad transmigrationem animis, l. 1. c. 10; juvat transmigrantes, *ibid.*
- Joannes Quaracius Itamenes decipit, lib. 7. c. 18; Parana turbat, *ibid.* caput, *ibid.* laqueo vitam finit, *ibid.*
- Joannes Rocca primus Tucumaniam armatus adit, l. 1. c. 20; maestatur, *ibid.*
- Joannes Romerus Tucumania Paroquiarumque Sociis praeficitur, l. 2. c. 11. Assumptionis urbem

INDEX RERUM.

- excolit, l. 1. c. 3; multa agit memoriata digna, *ibid.* urbem Sancte Fidei egregie procurat, c. 5; Diaguitarum oppida Apostolicē percurrit, l. 2. c. 19; inter pericula intercidē agit, *ibid.* ad portum Boni-ātris excurrit, l. 2. c. 24; Cordubensis sedi præficitur, l. 3. c. 9; primus Provinciarum Procurator eligitur, c. 10; in portu Boni-ātris Societatem inchoat, c. 12; in Hispaniam navigat, *ibid.* subdiarios Socios in portum Boni-ātris invehit, l. 4. c. 1; Boni-ātris sedi præficitur, *ibid.* apud Chaleon R. & T. rem Christianam prudenter tractat, lib. 7. cap. 4. Ejus vice initia, Religionistycenium, navi-gatio, l. 7. c. 25; gesta in procaratione Romana, c. 16; linguarum peritia, *ibid.* conticatio, c. 27; præter ordinem naturæ facta, *ibid.* mors, commendatio & pompa funebribus, *ibid.*
- Joannes Salis forte decernit Societatis ingressum, l. 3. c. 8; Guarambaeatis excolens das operam, l. 4. c. 31; Araiaanduviam reducit, l. 5. c. 15; alapā percutit, *ibid.* calumniam patitur & vindicatur, *ibid.* Sanchez Theresia oppidi initia promovet, l. 10. c. 36; oppidi suorum perspicit, lib. 2. cap. 6.
- Joannes Salinus ē Brasilia venit, l. 1. c. 28; à piratis capitur, *ibid.* vexatus, *ibid.* ad Salis fluminis accolos excolendos vadit, c. 31; primus Societatem in Parauariam inducit, l. 3. c. 32; ingentem multitudinem peste grallante baptizat, c. 34; & octoginta Guatcarcos subfurca, c. 37; unus pluribus par est, *ibid.* adverso Parauario Apostolicē excurrit, l. 2. c. 2; vice periculum adit, *ibid.* Guatcaranum lastrat, c. 4; insignem præfigitatem, & altos, convertit, *ibid.* moritur, c. 2a; Regiam Ccelorum in morte spectaculo creditur, *ibid.* Ejus funeris, *ibid.* virtutem, *ibid.*
- Joannes Sanabria Parauaria Prætor, *ibid.* l. c. 25.
- Joannes Sebastianus Particius Provincialis primos Socios in Chilenum regnum minit, lib. 1. c. 45. Ejus vaccinationis, l. 1. c. 10.
- Joannes Solerius mortuor, l. 2. c. 41; laudatur, *ibid.* in mari sepelitur, *ibid.*
- Joannes Snarius Sancti Joachimi Fundamenta pootit, l. 10. c. 36; in Guatcaranum generose agit, lib. 9. c. 3a; utiliter excorrit, l. 11. c. 18; mulierem sepulsum baptizat, *ibid.* & multos alios, *ibid.* vice periculum adit, l. 14. c. 5.
- Joannes Vazquez in Guatcaranum mittitur, l. 6. c. 3; Musican Nephys docet, *ibid.* Ejus patria, artis Musica perita, labores Apostolicæ, mores integri, virtutes & mors, *ibid.*
- Joannes Viana ī Tucumaniam venit, lib. 2. cap. 1; Tonocotans excusat, c. 8B; oecnon Sancti Michaëlis ditionem & Lullos, c. 20; celestibus delicias affluit, *ibid.* Procurator Provincialis eligitur, l. 4. c. 33; delectum Sociorum impetrat, l. 5. c. 19; patram ingredi renait, *ibid.* subdiarios scilicet in portum invehit, *ibid.* à pauperitate commendatur, *ibid.* per Cordubensem tractum excurrit, l. 6. c. 1; fit Rector Cordubensis, *ibid.* Ejus paria, l. 7. c. 2; linguarum peritia, *ibid.* virtutes, *ibid.* mors, *ibid.*
- Joannes Villegas fructuose laborat in vinea Dornini, lib. 1. cap. 26.
- Joannes Villegas Valverdus Senator in aurum Urvaicensis mire sitit, l. 14. c. 3; auri delatoribus dicim dicit, *ibid.* mendici convictos malat, *ibid.* intentum pronunciat, *ibid.*
- Joannes Paoniamoneus & Turmaz, l. 12. c. 45.
- S. Josephi imago sudat, l. 9. c. 39; ei oppidum in Guatcaranam deducatur, l. 7. c. 10; & aliud apud Itacineus, l. 10. c. 19; tertium denique apud Tapenses, c. 32.
- Josephas Acolastus Brasilia lib. 1. cap. 1. Rector Parauarienses Socios excipit, l. 12. c. 44.
- Josephus Anchiesa Socios in Tucumaniam mittit, l. 1. c. 28; Brasiliæ scribit, l. 14. c. 9. Ejus Reliquias salvates, l. 9. c. 39.
- Josephus Calidinus naufragatur, lib. 2. cap. 19; in Parauaria late excutit, *ibid.* Guatcaranum expeditione præficitur, l. 4. c. 31; Parapanxi, Pirapi & diuersorum fluviorum in pagis ad Eudem sollicitat, lib. 4. cap. 17; duo oppida fundat, *ibidem.* Indorum abactores insequantur, lib. 5. cap. 8; malos è experientia liberat & baptizat, *ibidem.* ad Piropoense expeditionem suscipit, l. 5. c. 16; cornicis animus, *ibid.* ipse celini animus tunc, *ibid.* Avenciran & lepejingerita capita reducit, *ibidem.* inter vitæ pericula & labores pœnitentia agit, *ibid.* reducitos Piropenses in alium locum redit, lib. 6. cap. 17; nongentos Tucumener non sine vita periculo congregat, l. 6. c. 6; frustra Ibiti-rambetanos ad Eudem sollicitatupit, l. 16. c. 29; insignem ariolam castigat, c. 3; sylvas ulster excutit, lib. 6. c. 20; apud Ibiti-rambetanos cum vita periculo oppidum condit, lib. 7. cap. 11; Ariolorum venatores carpit, l. 9. c. 20; apud Gaulachos Sancti Petri coloniam incipit, l. 9. c. 21; transinformatores Guatcaranum juvat, c. 45; apud Tapenses Sancti Josephi coloniam construit, l. 10. c. 32; mulcos reducit & baptizat, *ibid.* intentatam necem via evadit, lib. 12. c. 7; Tapensis provincia transmigratoribus auxilio est, lib. 12. cap. 18; Socii Parauenis & Urvaicensibus præficitur.
- Josephus Domeneccus anolorum cadavera permicio-fo culni subducit, l. 9. c. 20; per livisenes excutit, l. 12. c. 37; naufragatur, *ibid.* ad Villacitoaco expeditionem suscipit, l. 3. c. 18; ejus mors, *ibid.* studia, *ibid.* miliones.
- Josephus Oregnes Guatcariorum ducus baptizat, l. 6. c. 19; barbarum parentem non impedit, l. 6. Caroëni oppido præficitur, l. 9. c. 8; mulcos baptizat, *ibid.* & l. 10. c. 30; Pele afflatis aedet, *ibid.* ejus fidet asseritur, l. 9. c. 37.
- Ipanenches pervicaciter agunt, l. 1. c. 13; pugnant, *ibid.* vincuntur, *ibid.*
- Itapæus Socios Jesu perit, l. 10. c. 34; oppidum fundat, *ibid.*
- Ispuanus Rochum Gonfalonivum admittunt, l. 5. c. 4; crucem defendunt, *ibid.* oppidum controuane, *ibid.* Guatcaranum transmigratores levant, lib. 10. c. 5; sculpol noitrum celebrant, lib. 13. c. 16.
- Itaquatianni oppidum fundant, l. 10. c. 32.

INDEX RERUM.

Itatinensis provinciae descriptio, l. 2. c. 16; incolarum mores, *ibid.* primi captiatores, *ibid.* Itatinensem fortitudo, c. 17. & c. 21.
 Juli Indorum in Peruvia oppidum, l. 3. c. 4.
 Iulius Vanckium in Guaraniam mittitur, l. 8. c. 40; Sancti Michaelis oppidi initia promovet, *ibid.* vita periculum adit, l. 9. c. 15; Mamalucos usque in Brasiliam prosequitur, c. 18; frustra captivo reposu, c. 19; à Mamalucis vexatu, *ibid.* ad Itatinenses mittitur, c. 48; oppidum apud eos fundat, l. 10. c. 18; ad Tepotum, oppidi fundamenta ponit, c. 38; oppidum transfert, l. 12. c. 23; viu periculum adit, *ibid.* milites exerunt, l. 13. c. 27; ultra Parauariam mittitur, c. 16.

LAURADILLI Sebastianum Alarcionem trucidant, l. 12. c. 26.
 Laurencius Gradus Episcopus de vestigiis Saucti Thomae testatur, l. 6. c. 4.
 Laurentianum facilius, l. 3. c. 32; Laurentianus Virginis opere mulier liberatur, *ibid.* ejusdem statua à Neophyti Gasparianis populari pœcula, l. 7. c. 10; Laurentii oppidi origo, l. 3. c. 3; transmigratione, l. 9. c. 45; statua, *ibid.*
 Leni punitus, l. 9. c. 31.

Leonardus Aymonius à piratis vexator, l. 1. c. 28.
 Leonora Teada Mooasterium & religionem vorat, l. 5. c. 11; fundat, *ibid.* vacillas, *ibid.* confirmatur, *ibid.*

Leocum memorabilis pugna, l. 3. c. 6.
 Lovo castrum Chilense excolatur, l. 4. c. 24.
 Liccurzi pacem admittunt, l. 4. c. 19.
 Linga validis excolitur, l. 13. c. 13.
 Londonum urbs x-dicatur, l. 6. c. 20.
 Lopez Peniz liberalitas, l. 3. c. 22.
 Lopez Salazaris via & morte, l. 1. c. 43.
 Lucia Miranda coulante puadorem defendit, l. 1. c. 4; crematur, *ibid.*
 Ludovicus Celspedes rempublicam remulsi traflat, l. 9. c. 13.

Ludovicus Erronus Guaraniz transmigratoribus auxilio est, l. 9. c. 44; Sancti Thomae oppidum fundat apud Tapenches, l. 10. c. 11; multos reducit, *ibid.* & baptizat, *ibid.* & l. 11. c. 7. & c. 18; Itaquianos juvavit, l. 10. c. 11; Tapenches transmigratoribus adit, l. 12. c. 18; & oppidum eis reditibus, *ibid.*

Ludovicus Gongora Prator subdarios Socios benevolè excipit, l. 2. c. 29.
 Ludovicus Leiva primus Sancti Michaelis fedi praedit, l. 3. c. 2.

Ludovicus Valdivia ad Chilenum regnum mittitur, l. 1. c. 45; lingua Barbarorum facile dicit, *ibid.* magna uultate, *ibid.* rufum ad Chilenum regnum navigt, l. 2. c. 25; Barbaros alibi, *ibid.* Tucapelanos conciliat, l. 2. c. 26; cum rebellibus colloquitur, *ibid.* confitaz, *ibid.* rufum rebellium fines ingreditur, *ibid.* milites duces ad partes irati, *ibid.* Marcellam Gerasalem bapt. 221. c. 27; in Peruviam navigat, *ibid.* in Hilpa-

niam à Prorege delegatur, c. 28; apud Regem pro Indis orat, l. 4. c. 27; Episcopatum reculat, *ibid.* Chilens regni inspectio constituit, *ibid.* & cum subduciatis Socii renavigat, cap. 18; ad rebelles pergit, *ibid.* Interiores populos pacificat, c. 19; Socios ad pacificandos & excolendos rebelles initit, c. 20; quatuor Societas sedes stabilit, c. 24; sexcentos baptizat, *ibid.* decem milia Chilencorum in libertatem vindicat, c. 25; calumniam patitur & vindicatur, *ibid.* multos Regi conciliat, l. 3. c. 16; vexatur, c. 20; multa facit memoratu digna, l. 6. c. 7; quater mille capitum cum Sociis baptizat, *ibid.* In Europam renavigat, c. 21; ab Rege baudatur, *ibid.* Senatoris dignitatem renuit, *ibid.* Ejus patria, dores, Linguarum Indicarum pertita, scripta; mors, *ibid.*

Lulli Barbari excolantur, l. 1. c. 39; baptizantur, *ibid.* refinguntur, l. 2. c. 20.
 Luauria morte repensiā castigata, l. 7. c. 14, & l. 9. c. 1; castigatio punxit, l. 10. c. 1; deformitate corporis coercta, c. 13. Luxuria horror in Crucifixi imagine, l. 11. c. 1 & l. 8. c. 7, & similia.

M.

MASENDIO: Sociorum mores explorat, lib. 8. c. 9; baptizatur, c. 10; pugnat, *ibid.* Mallei populi excolantur, l. 4. c. 6.
 Maldonatis lezna obstericatur, l. 1. c. 8; fetis exponitur, *ibid.* ab lezna liberatur, *ibid.*
 Mamaluci in Guaraniam veniunt, lib. 8. cap. 38; Cheiltophorum Mendogam vulnerant, *ibid.*; et omnino oigo, l. 9. c. 12; conferuntur, *ibid.*; depopulationes, *ibid.* copize, c. 13. Mamaluci oppidum Divi Antonii depopularunt, cap. 14; & Sancti Michaelis, c. 15; necnon Sancti Pauli, c. 32; Incarnationis coloniam concutunt, *ibid.* Sancti Xaverii oppidum destrunt, c. 40; Sancti Josephi incolas abigunt, *ibid.* Taiaobae terras invadunt, c. 42; per Guachorum regionem Neophyti inlequeuntur, cap. 43; oppida corum vexant, *ibid.* Sancti Josephi coloniam apud Itatinenses devastant, lib. 10. c. 20; & Angelorum, c. 21; necnon Divorum Petri & Pauli, cap. 22; mortem Nicolao Euardo intensam, cap. 20; & Ignacio Martines, *ibid.* Jaszua Marianum oppidum obsident, l. 11. c. 30; diripiunt, *ibid.* pugnant, *ibid.* Sancte Theresie incolas in servitatem abigunt, l. 12. c. 6; & Visitacionis oppidi, *ibid.* Sancti Caroli & Sanctorum Petri & Pauli colonias destruent, l. 12. c. 13; pugnanti infelicitate, c. 14; varia fortuna præstuntur, lib. 12. c. 15; Sancti Nicolai oppido potiuntur, *ibid.* ab Neophyti fugantur, c. 16; Itatinensem provinciam invadunt, c. 23; prædicta spoliantur & puniuntur, *ibid.* Didacum Alfarum magistrant, cap. 31; vincuntur, *ibid.* captivantur, *ibid.*; ad Bororum pugnant & lopantur, lib. 13. cap. 7; fugantur, *ibid.* multas clades accipiunt, *ibid.*

INDEX RERUM.

- Mangos conspiracionem in Hispanos conflat, l. 1. c. 14. Numen Larson cum communisibus occidit, *ibid.* occiditur, *ibid.*
- Maracana divisinatis ofurptorem submergit, l. 4. c. 13; ab Soclis deficit, c. 30, morte puniatur, *ibid.*
- Managos Rochum Gonçalvium mactat, l. 8. c. 23; è functa arbore suspenditur, c. 32.
- Maranion fluvius, l. 6. c. 3.
- Marcellor Lorenciano in Tucumaniam venit, l. 2. c. 1 aduerso Paraquecio Apostolicę excurrevit, l. 2. c. 2. De vita periclitatur, *ibid.* Guaranius iustit, l. 4. multos sacro Fonte abluit, *ibid.* è Paraquecio revocatur, c. 21; cum possuminiō repeuit, l. 2. c. 29; patienter agit, *ibid.* Indos defendit, *ibid.* Sancti Ignatii ad Paraquecium oppidum fundat, l. 3. c. 34; vita periculum edit, *ibid.* Barbaroi ad bellum animat, c. 35; in mediis periculis constans est, *ibid.* oppidum re-
adficat, c. 26; hostibus resistit, *ibid.* & multa patitur, *ibid.* Ignatianos instruere pergit, l. 4. c. 15; Rochum Gonçalvium ad Paranam mittit, *ibid.* Guaranius Socios insipicit, l. 5. c. 17; prudenter agit, l. 6. c. 17; ejus patria, nobilitas, flua-
dia, navigatio, virtutes, mors, l. 10. c. 3.
- Marcelli Mændii vigilabunt, l. 9. c. 37.
- Marcilla Gragaria captivatur, l. 2. c. 27; cum filio fugit, *ibid.*
- Marchio Fontium clarorum Societati facit, l. 1. c. 9.
- Marcus Antonius Dejotarus moritur & laudatur, l. 14. c. 11.
- Marcus Marinus vitū fungitus & commendatur, l. 7. c. 14.
- Maria barbara mulier serum mentita pugnando fe-
rocem Tulepum mactat, l. 12. c. 30.
- Marta Virgo mulierem ab submersione liberat, l. 3. c. 13; Ehuicorum debellatris appellatur, l. 4. c. 26; in templo nostro presentem se habet, l. 5. c. 8; domum nostram circuit, c. 9; ei sedes apud Cachauquinos ponitur, c. 23; & spadigau-
fuanos l. 7. c. 29; Venerabile Sacramentum cohonestat, l. 9. c. 22. in imagine fusa & claret miraculus, l. 11. c. 14; MARIE Virginis icuncula fracta integrata restituitur, l. 8. c. 7; porten-
tosa ejus lacryma, l. 12. c. 6; & miracula, c. 36. Virgo MARIA suspicendum impedit, l. 13. c. 15. Aethiopē de fuscipēdo Bapſitismo monet, l. 4. c. 12.
- Mariana Neophyze predicatione, l. 9. c. 12.
- Martinus Aranda ad Arucanos mittitur, l. 3. c. 14;
- Arucanos milites eccolit, *ibid.* Libipangu fructu sollicitat, *ibid.* tandem utrumque conciliat, *ibid.* Sancti Mariz infusanos instruit, & baptizat, c. 17; ad Chilenos rebellis delegatur, l. 4. c. 21; à Luecirus amicè recipitur, *ibid.* ab Agansone mactator, *ibid.* Ejus patria, l. 4. c. 22; nobilitas, militis prefectura, eque-
stris deuteritas, Religionis tyrocinium, studia, ad Chunos expeditio, magnanimitas, cetera virtutes, *ibid.* cadaver intactum, c. 23; praefectus, *ibid.* ante initiam Societatem Riohambe-
nibus Remissa dat, *ibid.* in tyrocinio à Prorege visitatur, *ibid.*
- Martinus Guaicurorum dux baptizans, l. 6. c. 19.
- Martius Loiols Chilensi regni Praetor fit, lib. 1. cap. 17; in Chilenum regnum Societatem accer-
fit, cap. 45; ab rebellibus trucidatur, lib. 2. cap. 20.
- Martinus Sofia ad explorandam Australiem Ameri-
cam misit, l. 1. c. 2.
- Martinus Xaverius Ursulam in Guairaniam multos facio Fonte abluit, l. 2. c. 24; peste grassante egrediaborat, l. 4. c. 29. Ejus patria, parentes, divitiae, navigatio, labores, moribus, vir-
tutes, mors, appellationes, l. 4. c. 29.
- Mataguacu sollicitantur ad Fidem, l. 13. c. 23.
- Mataranorum genitus mores, l. 1. c. 42; numerus, *ibid.* Baptismus, *ibid.* cultura, l. 13. c. 4.
- Manheus Fernandes ante mortem Societati mansi-
pat, l. 14. c. 18; mactatur, *ibid.*
- Mathaeus Stephanus ad Chileenses navigat, lib. 4. cap. 5; Valdivianos ad Fidem sollicitat, *ibid.* Chileenses eccolit & baptizat, *ibid.*
- Medrani equitis mors funeralis, l. 1. c. 7.
- Melchior Mardonius Episcopus Societatem Regi
commendat, l. 12. c. 2; Olorion & Riparium honorat, lib. 12. cap. 27; Socius Iver, lib. 13. cap. 3; in secularibus Societatis iudicis orat, cap. 16.
- Melchior Venegas ad Chileenses militat, lib. 2. c. 19; eos cacolet, c. 20; Valdivianis Christi Fidem praedicit, l. 4. c. 55. Chileenses iustit & baptizat, *ibid.* nra fiscella excaitat, *ibid.* Chi-
leenses infuslos insipicit, l. 5. c. 10; in Peruviam navigat, l. 6. Chilenses eccolite pergit, l. 6. c. 18; ad Chunos navigationem intulit, l. 6. cap. 10; multos sacro Fonte immergit, *ibid.* Ejus patria, lib. 7. cap. 51; educatione & virtutem, *ibid.*
- Mendoza civitatis fundatio, l. 3. c. 22.
- Mendesq' sedis origo, *ibid.* regionis conditio, *ibid.* cultura, *ibid.* & l. 5. c. 21.
- Menepe rebellerat, l. 12. c. 33; vincuntur, *ibid.*
- Michael Ampuerus oppido Sancti Xaverii primus praeficitur, l. 7. c. 35.
- Michael Gomes magnam Barbarorum multitudi-
nem Christianam facit, l. 11. c. 7; ad Tspenses reliquias indagandas mittitur, l. 11. c. 36; multos è latebris educit, *ibid.* ad Villaricanam expedi-
tionem se accegit, lib. 13. c. 28; ob immensos laborer argos, *ibid.*
- S. Michaelis civitatis fundatur, restauratur, obser-
detur, liberatur, l. 3. c. 2.
- S. Michaeli oppidum fundatur, lib. 10. cap. 10; transmigrat, l. 12. c. 18.
- Millalpos uibz à rebellibus capitiuit, l. 1. c. 10.
- Mogolloniam crudeliter factum & rebellio, l. 1. c. 44.
- Monsalva in conservando pudore constitutus, lib. 1. cap. 10.
- Monsalvia Munsterium Socii facit negotium, l. 5. c. 11.
- Monsili descriptio, l. 1. c. 14.
- Mutius Vitellescus Provincialis subidia interperat, l. 5. c. 19; jus Viceprovincie Chileno regno con-
cedit, lib. 7. c. 24; Kochi Gonçalvii cor dono accepit, lib. 8. c. 33; Crucifixum Sancti Ignatii Paraquecio donat, l. 5. c. 19.

N.

NATIVITATIS Virginez oppidum apud Acara-
rienses fundatur, l. 7. c. 16.

Nativitas Virginez colonia apud Tapenes pon-
tur, l. 10. c. 33; transmigrat, l. 12. c. 18.

"Neophytus in causa Virginis mactatus, l. 8. c. 17;
devoratur, *ibid.*

Neophytus dō communicant, l. 6. c. 5.

Niandubos viri mutat perfidiam, l. 10. c. 18; ca-
pit à Mamaluco, c. 22; redimitur, c. 23; ad
Paraguas transfugit, c. 39; iterum se reducit,
ibid. Socios ludibrii habet, l. 14. c. 14; turba
moveat, *ibid.* exultat, *ibid.* recipiebat.

S. Nicolai oppidum fundatur, l. 7. c. 30; deferuntur,
& rursum sibi edificatur, l. 12. c. 16.

Nicolaus Durandus Maistrus Provincialium init,
l. 7. c. 1; Sahenit Collegeum instituit, *ibid.* Cal-

chaquinas fedes deserit, *ibid.* Guatirazos adit,
ibid. largè donat & alienat, *ibid.* Parana oppidum
inpiet, l. 7. c. 32; in Guatiranum per precipi-
tionem penetrat, *ibid.* Socios lostrat, cap. 33; Villaricanis fedes Societatis concedit, *ibid.*
tria oppidis io Guatirazis fundari iuber, *ibid.* In-
dos largè donat, *ibid.* Acaraienses ariolos arguit,
ibid. tuemuntur sedat, c. 35. Ejus patris,
lib. 8. c. 43; nobiliss., navigatio, missione,
officia, virtutes, morte, *ibid.* Gestis sub illo in
Parauaria, *ibid.*

Nicolaus Enarius JESU o Marianum oppidum ot-
cunque restaurat, lib. 9. c. 30; Divi Iosephi
oppidum fundat, lib. 10. c. 18; Xerofanos ex-
cole, l. 10. c. 19; Mamaluco arguit, l. 10. c. 20;
mortem pro viribus spernit, *ibid.* præfagi, *ibid.*
Niandubos viri redimis, l. 10. c. 32; oppido-
rum rededicationi intendit, l. 10. c. 39. Ejus patria,
nobiliss., navigatio, *ibid.* Apostolica, virtutes,
mortes, l. 12. c. 9.

Nicolaus Niengurus rem belli fornit agit, l. 8.
c. 31, & l. 12. c. 16; moritur & laudatur, *ibid.*

Nicauinus necumque devincitor, lib. 8. cap. 19;
oppidum condit, c. 20; cum Potirava complicit,
c. 21; necem Kochi Gonsalvii & sociorum man-
dat, *ibid.* de Suctorum nre infelicitate, lib. 8.
c. 18; Joannem Castillium materi imperie,
ibid. ad occidentes Piauienses Socios miti-
e, c. 29; fugit, c. 31; frustra indagatur, l. 9. c. 4.

Nunius insula causus, l. 10. c. 19.

Nunius Lata fortuit pugnans occiditur; l. 1. c. 4.

O.

Octoies oppido ab Societate includuntur,
l. 12. c. 12; traduntur Franciscanis Patribus:
cap. 25.

Oloianus Iacut, l. 1. c. 9.

Omeguarum mores, l. 2. c. 16; conversio, *ibid.*
pacificatio, l. 2. c. 7; Baptismos, c. 8.

Oregius Cardinalis sacra dona fratris suo mittit,
l. 12. c. 41.

Oforni oblitio & direptio, l. 2. c. 30.

P.

Paiaguarum perfidia l. 1. c. 9; fugi, *ibid.*
todes, *ibid.* Paraguas spem offendunt conver-
sionis, lib. 10. cap. 19; Itatiocensis perturbant,
lib. 11. cap. 27.

Pampe campites Indi excoluntur, l. 13. c. 13.

Parana fluvius describitur, l. 5. c. 3; ligna in lapides
vertit, *ibid.*

Paranofes armis movent, lib. 3. cap. 6; Ignatianos
Necophyros infestant, *ibid.* Primum aduentus,
l. 4. c. 15; immaturi Evangelio reperiuntur, *ibid.*
baptizantur, l. 6. c. 20.

Parauaria Guiranis fluvii aecole redocuntur,
lib. 3. cap. 32.

Parauarium flumen l. 1. c. 12; Parauarii nominis
origo, *ibid.* Ejus cum Paraua concursus nota-
bilis, *ibid.*

Parauaria descripicio, lib. 1. cap. 16; herba, *ibid.*
colonorum oobilitas, *ibid.* status, l. 1. c. 32.

Parauaria Societas JESU o Provincia initium,
l. 3. c. 2; status sub Didaco Torres, l. 4. c. 33;
sub Petro Oostao, l. 6. c. 31; sub Nicolaus Du-
rando, lib. 8. cap. 43; sub Francisco Truxillo
l. 10. c. 39; sub Didaco Boros, l. 13. c. 1.

S. Pauli oppidum apud Inianenes conditur, l. 8.
c. 8; deo Gaur, l. 9. c. 32.

Paulus Benaventius Sancti Michaelis initia adiuvat,
lib. 10. cap. 10; Multos baptizat, c. 31. & l. 11.
c. 18; transmigratoribus sustinebit, l. 12. c. 8;
Tapenes reliquias indagat, l. 12. c. 36; plures
reducit, *ibid.*

Paulus Quinti Diploma, l. 5. c. 12; bona apprecia-
cio, c. 19; de Parauaria Sociis dictum honorificum,
l. 6. c. 29.

Paulopolitani expellunt Societatem, l. 12. c. 41.

Petrus *Argasco* in Tucumaniam venit, l. 1. c. 40;
Varias longas dilexit, c. 43; Mataranorum excudit,
c. 44; multos baptizat, l. 2. c. 8; Omaguaris
Apostolicè percūrit, *ibid.* & Sancti Jacobi di-
tatione, c. 9; Virgiorem *Maria* corporeis
oculis thuretrum speciat, l. 2. c. 31; tyridem
ignoxit palpus, *ibid.* Ejus obedientia, demissio,
terticia facta, linguarum peritia, morte.

S. Petri apud Gualachos colonia fundatur, lib. 9.
c. 22; deforit, c. 43.

Sanctorum Petri & Pauli oppidum coadit, lib. 9.
c. 35; destruitur, l. 12. c. 12.

Petrus Albornotius Diploma Pontificium promul-
gari iuber, l. 12. c. 42, & c. 43.

Petrus Alvarez ad Caiguanas pergit, lib. 9. cap. 25;
fame peñu moritur, l. 10. c. 6; apud Aracananos
oppidum fundat, l. 10. c. 33; octingentes familias
tedusat, *ibid.* omnes baptizat, *ibid.* ad Chi-
riguanas misit, l. 11. c. 2; eos excolit, *ibid.*

Petrus Bosquerus ad Parauam institutus, lib. 6. c. 1;

Ei venenum in Sanctifice omiteatur, l. 12. c. 40.

Petrus Jelco Baptismum pro filio petat, l. 6. c. 9;

Socios recipit, *ibid.* suo baptizari corat, *ibid.*
popularium & Huillorum mores describit, *ibid.*

Petrus Helgoes *Aethiopibus* utilam navat operam,
l. 6. c. 23; *Aethiopicè* scribit, *ibid.*

INDEX RERUM.

- Petrus Herrera ad Pallares excorrit, lib. 11. cap. 13: & per Tucumanum, l. 14. c. 11.
- Petrus Hortensis S. Ieronimus Apostolicam expeditiōnē suscipit, l. 10. c. 2.
- Petrus Lugo Prator Hispanos milites aduersus Mamalocos docit, l. 13. c. 35: indulgenter nūmū agit, ibid.
- Petri Marini inconstans plectitur, l. 7. c. 1.
- Petri Marques patria, l. 13. c. 25: innocens, ibid. inquietans, ibid.
- Petrus Martines ad fluvios Dolcem & Saluum utiliter excorrit, l. 1. c. 1.
- Petrus Mola Sancti Antonii oppidi fundamenta ponit, l. 8. c. 40: latronibus fit supplex, l. 9. c. 44: bis vi spretulatur, ibid. mulos bipinnis, ibid. ad necem queritur, ibid. prius praeſt Sancti Caroli oppido, l. 9. c. 35: Apostolicas expeditiōnes suscipit, l. 10. c. 13: egregie laborat, c. 30: ad necem queritur, cap. 34: mulos suero fonte lavat, l. 11. c. 6: Tapenies yvas escutit, lib. 12. c. 21: reliquias transmigratorum indagat, lib. 12. c. 36: plurimos Barbaros redire, ibid.
- Petrus Mora tumultum Januaricorum sedat, lib. 12. cap. 42.
- Petrus Omatus Provincialis scripsit Thologicas claret, l. 5. c. 1: in provinciam venit, ibidem: Socios submittat, ibid. Paranci insipit, l. 6. c. 11: Urvacensem provinciam teptari imperat, ibid. Socios difpat, ibid. laudatur, l. 6. c. 31.
- Petrus Patricius ad Calchaquinos mittitur, lib. 13. c. 3: gentem instruit, ibid. facella exstrota, ibid. vallum instruit, ibid. neca periculum adit, ibid. è valle abiit, ibid. sedem ponit, ibid. egregie laborat, l. 13. c. 25: bis Calchaquinanum vallem insipit, l. 14. c. 12: non sine pericolo ibid.
- Petrus Romeros Guasicurogo instruit, lib. 4. c. 6: è Guasicurogo retrahitur, ibid. is restituuntur, l. 4. c. 17: iude excurrit, ibid. Guasicurios primos adit, lib. 4. c. 28: prioritatem corrum consecrat, ibid. beneficium ad Fidem reducit, ibidem: Guasicurais pello affluit servit, c. 18: infanteum cum vice periculo Christianum facit, ibid. palibundos reducit & sacro Fonte immersat, ibidem: inferiorem Paranci partem insipit, lib. 6. c. 21: Jaguapuam primus regit & auger, c. 12: alapā percutevit, ibid. apud Inianenes Corporis Chri-^sti oppidum fundat, c. 28: & fidelis excursionibus auger, ibid. Jarofios explorat, lib. 7. cap. 7: ad Guasicurogo redit, & eis certat, c. 8: apud Japevisentes oppidum edificat, c. 35: & numero amplificat, ibid. apud Castapaminielles colonia ponit, lib. 8. c. 47: ad necem queritur, cap. 27: Paranefibos & Urvacensis Sociis praeſtit, l. 9. c. 5: Cauroges reconciliat, lib. 9. c. 7: Neophyti ad prallandum animos, lib. 9. c. 27: duo oppida fundanda designat, ibid. & his Socios praeſtit, c. 35: Tapenies provinciam explorat, c. 36: Guairanis transmigratoribus auxilium adfert, l. 9. c. 42: Sancti Michaelis & Sancti Thomae oppidorum fundamenta adiuvat, l. 10. c. 10: Iguaianis transmigrantibus adfert, ibid. Sancte Anne fundamenta ponit, cap. 34: necnon Sanctorum Cosme & Damiani, c. 37:
- Jesu-Mariae colonia iuitis diponit ibidem: ei praeſtit, l. 11. c. 30: obſellus à Mamalocis via necem evasit, l. 12. c. 7: Tapenibus transmigrantibus opem ferit, c. 18: Neophyti ad vetus Caracara euntes coactantur, cap. 35: & trium aduersus Calchaquinos, c. 19: Itatenebus praeſtit, l. 14. c. 15: ulta Paracarum faciem Evangelium infert, ibid. Dixit Barberus oppidi fundamenta designat, c. 16: nec delibetatur, c. 27: multa vulnera accipit, c. 18: maturatur, ibid. Eius cadaver componitur, c. 19: honoratur, ibid. Ejus pretiosa, c. 20: Religio, ad Religionem vocatio, rota, verandi corporis caro, virginitas, animi donatio, c. 21: tolerans, caritas, zelus, ibid.
- Petrus Spinola Tacobbe oppidi praeſtit, lib. 8. c. 12: Simoni Magi a periculis adest, lib. 9. c. 11: fructu J. Jesu-Mariae succurrere leuit, lib. 9. c. 17: periculoso gau poenitentia ut, ibid. Guacanis transmigratores juri, l. 9. c. 42: mulier factio Fonte abluit, l. 10. c. 30: & l. 11. c. 43: Barbari trucidat, c. 35: Ejus parentes, patra, virtutes, appositio, ibid. committantur, ibid.
- Petrus Fernande incolis, lib. 3. cap. 17: cepit, maturatur, ibid.
- Peruvia Societas provincia dividitur, lib. 3. c. 1: ejus laus, c. 8: Heroes, ibid.
- Philippus Albionius Calchaquon repunit, l. 9. c. 2: Societas excolendos affligit, l. 25. c. 5.
- Philippus Goerae moritur, l. 10. c. 1.
- Philippus Pajris continentiam conjugalem morte afferit, l. 6. c. 29.
- Philippus Quortus Rex Catholicus habitationis Societas liberali ysticō instruit, in Epifolia dedicatoria, & l. 6. c. 30: Cordubensis & Sancti Jacobi Collegii ius Academiz concedit, ibid. ab munificencia commendatur, lib. 8. c. 13: Indos favorabilius esont, lib. 10. c. 38: Diploma facti Indis favorable, l. 12. c. 1: multa in Indorum commodum confluunt, ibid. arms Neophyti dari imperat, c. 35: Aramicum & Savinum Paracarum Sociis concedit, c. 41: contra Mamalocis multa decerit, ibid. laudatur, cap. 44: Ejus de aperi Urvacensis fabula de tribus iudicium, lib. 14. c. 5: in Indos amor, ibid. Religiosus amplius candide studiū, ibid. Regia liberalitas, ibid. vide multa alia in Epifolia dedicatoria.
- Philippus Secundus: Societatem in Peruviam inducere jubet, in Epifolia dedicatoria, & Societatem Indorum cura adiutorij, ibid. ad Dilectum Torre scribit, l. 3. c. 5: jubet Sancti Michaelis urbem restitutari, lib. 3. c. 20: Indorem abstinentes exigit, l. 9. c. 12.
- Philippus tertius Rex Catholicus à piatate commendatur, l. 3. c. 6: his sumptibus aliquot socios Jesu in Paracarum transportari jubet, in Epif. dedicatoria, & l. 3. c. 8: & etiam alios, c. 11: & alii vicinum terrā mire que concedit, l. 4. c. 11: in Societatem & claram prodit, c. 9: litteras Societati faventes expedit, ibid. liber inter se, ibid. Indis paternè favet, ibid. benigne Vallum inaudit, ibid. fructu ei Episcopatum oī, ibid.

INDEX RERUM.

- offensura bellum prohibet, *ibid.* personalis hostiæ malum usum abrogat, *ibid.* subditiarios Socios alignat & alii, *ibid.* Ludovicum Valdiviam Chilenus regni inspectorem creas, *ibid.* sumptibus suis quaque Societas sedes sustentari jubet, *L. 4. c. 24.* locis sepe visitare & navim concedit, *c. 35.* Sancti Jacobi domum liberaliter juvat, *ibid.* vinum, oleum, pharmaca Sociis J. & sociis dari imperat, *L. 5. c. 19.* Socios inter Calquinores nutrit, *L. 5. c. 42.*
- Philippus Vicerus Barbaros ad Fidem sollicitus, *L. 6. c. 12.* per Calapafuquenam agram utiliter excursa, *c. 13.* transmigratorum reliquias indecages, *L. 12. c. 21.* veneno huilo valentanum recuperat, *ibid.*
- Piceencia vallis excolitur, *L. 3. c. 20.*
- Pilcomatus fluvius, *L. 3. c. 37.*
- Pisan Chilenorum Deus explicatur, *L. 2. c. 16.*
- Piliplico religione Christiana conciliatur, *L. 2. c. 7.* in vinculis habetur, *c. 8.* converteatur & moratur, *ibid.*
- Pindovius Socios J. & u peccat, *L. 7. c. 22.* oppidum condit, *ibid.*
- Piragua Chilensis Archipelagi navigi genus, *L. 3. c. 18.*
- Piraviri Nocophyi virtus singularis, *L. 6. c. 6.*
- Piraquensis baptizantur, *L. 8. c. 20.* pugnat & eradicat, *ibid.*
- Pirauinenses oppidum adflicant, *L. 7. c. 30.*
- Pisera ad Fidem cum suis convertuntur, *L. 7. c. 29.*
- Plani moribus barbari excoluntur, *L. 13.*
- Potivra in Socios confipiat, *L. 7. c. 35.* fugit, *ibid.* rursum confipiat, *L. 8. c. 6.* laqueo vicius finit, *c. 22.*
- Potomus urbs Peruvia, *L. 3.*
- Prada moritur & laudatur, *L. 6. c. 24.*
- Pistaci magni pro diu habitu, *L. 5. c. 3.*
- Puanquensis vallis excolitur, *L. 5. c. 20.*
- Pullares Societatis fedem postulat, *L. 3. c. 2.*
- Purificata Virginis oppidi initium, *L. 8. c. 4.*
- Pygocorum natio, *L. 10. 6. 19.*
- Q
- Quadragesime violator positus, *L. 12. c. 16.*
- Quaracipotius Evangelio reficit, *L. 5. c. 24.*
- Quaracipucum soleanni pompa baptizantur, *L. 7. c. 1.*
- Quaracrus Christiani paribus afficitur, *L. 9. c. 16.*
- Quarobius pro Caecoenibus supplicatur, *L. 6. c. 7.*
- Quillota vallis excolitur, *L. 3. c. 13.* & *L. 5. c. 20.*
- Quilloa fluvius, *L. 4. c. 2.*
- Quimilpe rupes excoluntur, *L. 9. c. 34.*
- Quitenis nubes, *L. 3. c. 4.*
- Quitenites tornuolantes, *L. 3. c. 3.* sedantur, *ibid.*
- Quitenis Societas J. & u provincia fundato, *L. 3. c. 7.*
- R
- Ecum Trias in Guarungorum patronos eligunt, *L. 5. c. 9.* & in Japeinensis, *L. 7. c. 35.*
- Regum Catholicorum pietas & Religionis aclus comeodatur, *L. 1. c. 1.* *L. 3. c. 2.* necnon prudens & pietas, *L. 14. c. 35.* inde multa pacis in Epista dedicatoria.
- Refouitus in sublimum Sociorum soalis adproposita, *L. 3. c. 36.*
- Roca urba conditor, *L. 1. c. 41.*
- Ripennum oppidum ecolitur *L. 2. c. 9.*
- Rochus Gonfalonius 1406 ad Ossauerios missus, *L. 3. c. 28.* non sine mixta pericula sedam apud eos fugit, *L. 4. c. 39.* & Apollonice labore, *ibid.* primus Parientes adit, *L. 4. c. 15.* & aliquo-
unque manefaci, *L. 4.* Divi Ignatii oppidum gubernatur, *ibid.* Pararentibus Christo dominatis insulæ, *L. 5. c. 23.* inferiorem Parana partem explorat, *L. 3. c. 4.* Apuppeone paludia accolas ad Fidem libenter, *ibid.* ab Itapuanis admittentur, *ibid.* Itapuanum oppidum fundat, *L. 5. c. 5.* veratur, *ibid.* Sancta Anna oppidum condit, *L. 5. c. 6.* Franciscanus tradit, *ibid.* Pragorem ab armorum comitio avocat, *c. 13.* Jaguapuani oppidi fundamenta jacit, *ibid.* Tabacambium & multos alios Barbaros ad Fidem convertit, *ibid.* superiorum Parana partem explorat, *L. 3. c. 24.* & inferiorum, *L. 6. c. 11.* Urvaiceniem provisoriac primus aggreditur, *c. 14.* Conceptionis oppidum condit, *L. 5. 13.* dixeriminiibus se opposuit, *ibid.* fructu inferiorum Urvaicam partem ultrare contendit, *L. 6. c. 26.* ad mortem queritur, *ibid.* secundum oppidum ad Urvaicam fundare tentat, *L. 6. c. 25.* Apollonice venatur, *ibid.* Sacra Nicolai oppidi fundamento designat, *L. 7. c. 20.* bino periculo perfungitur, *ibid.* interiorum Urvaicam partem excurrat, *ibid.* Urvaicam pri-
mam Regi Catholicis subiectat, *ibid.* Japeinensis & Jaguarensis oppidorum fundamento ponit, *c. 35.* Ibcuientes & Tapendes incallita redire conatur, *L. 8. c. 3.* linentes & Caecoenies uterumque conciliat, *L. 8. c. 19.* apud Irivilenes oppidum condit, *c. 20.* in Caecoeni agro coloniam fundat, *c. 21.* ad Urvaicam queritur, *c. 21.* mactatur, *c. 22.* Eius cadaver deformatur, *c. 24.* recuperatur, *c. 26.* cotrijus loquitur, *c. 25.* transilipit, *ibid.* de ejus interficioribus suppli-
cum sumunt, *ibid.* & *c. 31.* & *c. 32.* Eius evau-
horontur, *c. 33.* Eius parentes, officia, vitates, *c. 34.* oppida ab eo fundata, *ibid.* ipsi publici honores resonant, *L. 9. c. 8.*
- Rodericus Quiruga Chileni regni Praetor, *L. 1. c. 17.*
- Ruifus Mosques castellum in Bratiba finibus con-
struit, *L. 1. c. 37.* Gallicam navem intercipit, *ibid.* Lulianos praebet vincit, *ibid.* Se tetrahit, *ibid.*
- S
- Alta Tucumanie civitas Societatis sedem
ponit, *L. 7. c. 1.*
- Sanctorum oppidum in Brasilia perniciose turbatur, *L. 13. c. 43.*
- Sanvirones excoluntur, *L. 9. c. 1.*
- Schallinus Alagonius à barbaris trucidatur, *L. 12. c. 26.*

INDEX RERUM.

- Sebastianus Gavotus neversb Calare recipit; l. i.
e. 2; in flumen Argentum & Parauarium in-
vehitur, ibid. castrum Sancti Spiritus fundat,
ibid. in Hispaniam argenti variis spe plenus re-
vivit, ibid. Hispanos & Carolum Quintum ad
Parauarium occupandam animat, e. 6.
- Sebastiani Hortati prudentia, lib. i. c. 4; cruenta
mors, ibidem.
- Senatus Chilensis Indis faret, l. 6. c. 2.
- Senatus Chuquicencis Paranensis Neophytis
faret, l. 9. c. 35; & Intimenibus, lib. ii. c. 27;
arma concedit, l. 12. c. 20.
- Senatus Regius Indicus Parauariensem Societatem
amplissimum Diplomaticis defendit & faret, l. 4.
c. 35; eidem faret, l. ii. c. 25, & Jherim alibi:
Neophytus nostris armis concedit, l. 12. cap. 20;
visitella multa in Epollita dedicatoria.
- Servitium personale describitur, l. 3. c. 23; com-
pescitur, l. 4. c. 7.
- Sylverius Pallor Guiraniam militior, l. 8. c. 10;
aliquot capti ab Mamalucis recuperat, lib. 9.
c. 40; in utroq recipi corat, ibid.
- Simon Alvaro Sancti Antonii coloniam depopu-
litur, l. 9. c. 14.
- Simon Miceria Guiraniam adit, l. 3. c. 31; duorum
oppiduum fundationi insitut, ibid. aliquot flu-
viotum litora Apostolicè exequit, ibid. unam
asperam & Apostolicam agn, l. 5. c. 17; Sancti
Josephi colonie apud Tucuientes fundamenta
ponit, l. 7. c. 20; mukorom pagorum incolas
reducit, ibid. apud Inianos Guiraniam popu-
los oppidum numerosum condit, l. 8. c. 8; ad
mortem designatur, ibid. Iesus Marianum oppi-
dum fundat, lib. 9. c. 10; Guiraveræ fortiter &
plures resiliunt, cap. 11; Guiraveram convertit,
ibid. pacem viam perdit, lib. 9. cap. 16; Iesu-
Mariane colonie ruinam perficit, ibid. Mama-
lucos usque in Brasiliam prosecutus, cap. 18; non
sine multiplici periculo, ibid. à Bratili So-
ciis benevolè excipitur, ibid. aliquot captivos
liberat, ibid. fructus Neophytorum in Brasilia re-
poscit, l. 9. c. 29; à Paulopolitani afflictatur,
ibid. in Guiraniam redit, ibid. Iesus-Marianum
oppidum refacit, l. 9. c. 30; Guiraniane trans-
migratores egregie juvat, lib. 9. c. 42; oppidis
redecorandis insitit, l. 9. c. 7.
- Siripus in Hispanos confurat, lib. i. c. 4; castrum
Sancti Spiritus inflammat, ibid. prehatur, ibid.
occiditur, ibid.
- Societas Iesu magneti comparatur, lib. i. c. 24;
vexatur, c. 21; & 25, & 27. c. 10. l. 7. c. 31
l. 9. c. 48; Tocumanum Metropoleos sedem de-
ferit, l. 3. c. 23; ei refluitur, lib. 4. cap. 10;
seculum suum celebat, lib. 13. c. 16, & 17; de
reperio ad Uruacan auro expostulatur, lib. 14.
cap. 2. & seqq.
- Sociorum non Hispanorum commendatio, lib. 14.
cap. 6.
- Soli dicta domus defraudatur, lib. 2. c. 1. 8; & alia
crematur, l. 6. c. 1.
- Stephanus i Matris moritur & ludatur, lib. 5.
cap. 21.
- Stephanus Avila Prator in eorum Uruacense inqui-
- rit, l. 14. c. 2; columnam explodit, ibid.
- Stephanus Pois Visitator de Socis Tucumanis &
Parauarit ad Collegia retrahendis apert, l. 2.
c. 21; in Tucumanis relinquit, ibid. è Paraua-
ris revocat, ibid. Peruus divisionem designat,
lib. 3. c. 1.
- Soci exodus, l. 3. c. 90.
- T
- TABACANTUS junior Evangelio resistit,
lib. 3. c. 24.
- Tabacambus tenor ferocit, lib. 3. cap. 13; redu-
ctus, ibidem.
- Tabuientes oppidum fundant, l. 3. c. 9.
- Quoba in Hispanos odium concipit, lib. 9. c. 12;
fuit, ibid. oblitus est agit, ibid. Zurubon & ejus
allieas maestri, c. 22; Antonium Raifum reci-
pit, l. 8. c. 9; oppidi fundamento jacit, ibidem;
baptizatus, ibid. pugnat, ibid. oppidum readi-
ficavit, ibid.
- Taiani Neophyti Religionis propagande zelus,
lib. 7. cap. 16.
- Tasaticenes oppidum condunt, l. 7. c. 22.
- Taguatinga excoluntur, l. 14. c. 12.
- Tapenoi provincie descriptio, lib. 19. c. 9; inco-
laramores, ibid. transmigratio, l. 12. c. 16.
- Tasaguacuies oppidum erigit, l. 11. c. 1.
- Tataurano Guiranice depopulationis occasio,
lib. 9. cap. 14.
- Theretrum Monialium Monasterium erigitur,
l. 3. c. 7; facessu negotiorum, l. 3. c. 11.
- Sancti Theretis oppidi principia, lib. 10. cap. 35;
destructione, l. 12. c. 6.
- Sancti Thomae Apostoli per Americanum Australiem
vestigia, l. 6. c. 4; immersi, ibid. cemeterium,
l. 8. c. 41; oppidum in Guiraniam, ibid. & aliud
apud Tapenos, l. 10. c. 11; hujus transmigra-
tio, l. 12. c. 10, & redificatio, ibid.
- Thomas Fidius à piratis captiuus & vexatur, l. 1.
c. 28; in Guiraniam egregie laborat, cap. 33;
in Parauaria multis sacro Fonte abluit, cap. 34;
peste illatis servit, ibid. Apostolicè Barbaros
procurat, l. 2. c. 4; multis baptizat, ibidem;
Guiraniam ingenui fructu escoleat, pugnat, c. 33.
Eius virtutes & mors, l. 9. c. 19.
- Thomas Urvenia ad Paranenses militior, l. 6. c. 12.
- Jaguapeanos excolit, ibidem & Acaresienses,
lib. 7. cap. 16.
- Timbusi in Hispanos rebellant, l. 2. c. 4.
- Tristes Peruus pax, l. 6. c. 4.
- Tonitri deritibus plectuntur, l. 7. c. 13.
- Tonocotex excoluntur, l. 1. c. 8; & l. 9. c. 7.
- Torribius Archiepiscopus Limenis ediculam Divi
Thome memorie construit, l. 6. c. 4.
- Trinitati Divina honor officit, l. 9. c. 20.
- Tocabini Petrum Romerum opprimit, l. 14. c. 18.
- Tucande furore, l. 8 c 29.
- Tucapel Chilensis regni vallis, l. 3. c. 18.
- Tucumania descriptio, l. 1. c. 19; Indigena, ibid.
repertores, c. 20; urbcs, ibid. status, c. 25.
- Tucuientes multo redicuntur, l. 5. c. 6; oppidum
fundant; l. 7. c. 20.

INDEX RERUM.

Tupicorum ferocies, l. 8. c. 13.
Tygrides mortandi modus, l. 3. c. 26; etrum na-
tura notabilis, l. 6. c. 17.

V

VALDIVIA urbis fundatio, l. 2. c. 17; direc-
tio, l. 2. c. 10.

Valdivianoi in duram servitatem abiguntur, l. 2.
c. 10.

Venerabile Sacrementum ab Dominicano Sacerdote
servatum, l. 1. c. 10; ab heretico violatum,
c. 22; ab Hispanis defensum, *ibid.* Riobamb-
bensibus pro legente datum, *ibid.* Tomukus-
tibus appositum, l. 3. c. 5; & l. 12. c. 43; quia
spectu perdite vita homo convertitur, l. 6.
c. 2. 7.

Villarica urbs Guairanis excolitur, l. 11. c. 33; sed
cui *ibid.* in templum condit, l. 2. c. 4.

Villericanis fedit stabulumentum, l. 7. c. 33.

Vincentius Badis Iguazu nos excollit, l. 9. c. 5; trans-
fugas ad ovile retrahit, *ibid.* Diuonem Petri &
Pauli coloiois primus pzeft, l. 9. c. 35; apud
Statiosenses multa agit & patitur, l. 14.

Vincentius Griffius apud Guacurazos vita periculo
exponitur, l. 3. c. 38; pele silvestris juvat, *ibid.*
Guarambarazos instruit, l. 4. c. 32; ad Franci-
scanos transit, *ibid.* pri moritus, *ibid.*

Vincenctus Japui Neophyti caritas, l. 9. c. 37.
Vincenctus Modolellus excuerit Apostolicę, l. 6.
c. 24; & l. 4. c. 24; periculum vita suu levigatu-
tis adit, *ibid.*

Vindicta Divina singulare templum, l. 2. c. 15.
Ullenos Chilenorum primores, l. 4. c. 18.
Urbanus Oſtavi responsum de Guaraniorum Matr-
ensis, l. 10. c. 15; laus, l. 12. c. 44; Diploma
contra Mamalacos, *ibid.* dona, *ibid.*
Urablanca ferocia, lib. 4. c. 19; conciliatio, *ibid.*
io Hispanos odium, *ibid.* dona, *ibid.*

Urfi formicarii, lib. 5. c. 2.

Urvicula fluvius prima magnitudinis, lib. 6. c. 13;
eius reperiores, *ibid.* acrola, *ibid.*

Urvicentis provincie descriptio, l. 6. c. 12.
Urvicentes Apotheosis SS. Ignatii & Francisci
Xavicii celebrant, l. 7. c. 3.

X

XERESIUM Paragonia urbs, l. 2. c. 16.
Xeresi cives Societatis fedem non impe-
niant, lib. 4. c. 4; ut imperent, *authoritatem*
Senatus & Episcopi interponant, lib. 10. c. 19;
nullo successe, *ibid.*

Z

ZACCHARIUS insignia veterstor exploditur,
l. 9. c. 11; respicit, *ibid.*

Zapuilingz populi feroces adeuntur, lib. 8. c. 35;
eorum lingua Gaspar Oſorius dicit, *ibid.*

Zebu anumagrum à principio fermè speris usque ad
ultimum caput.

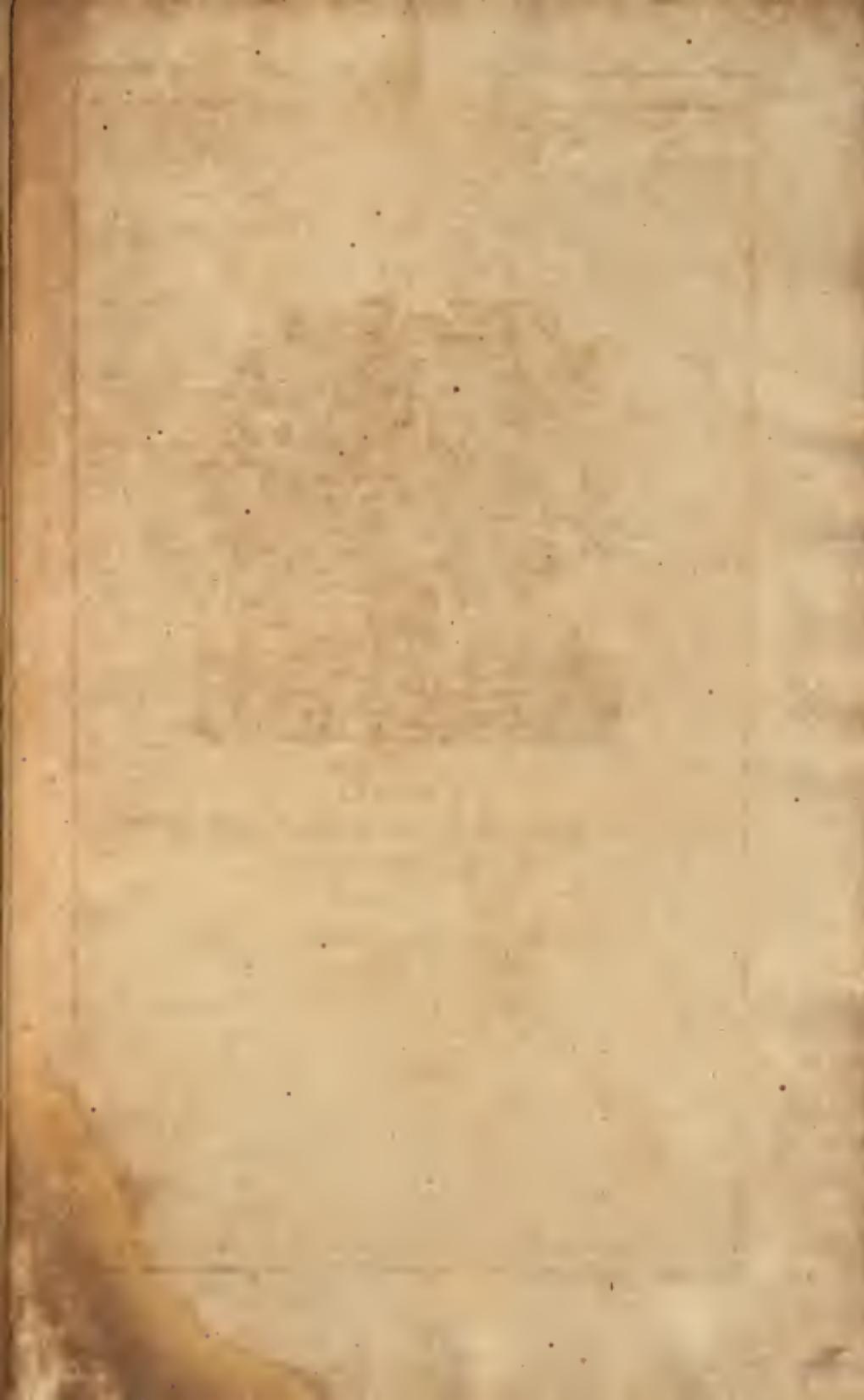
FINIS.

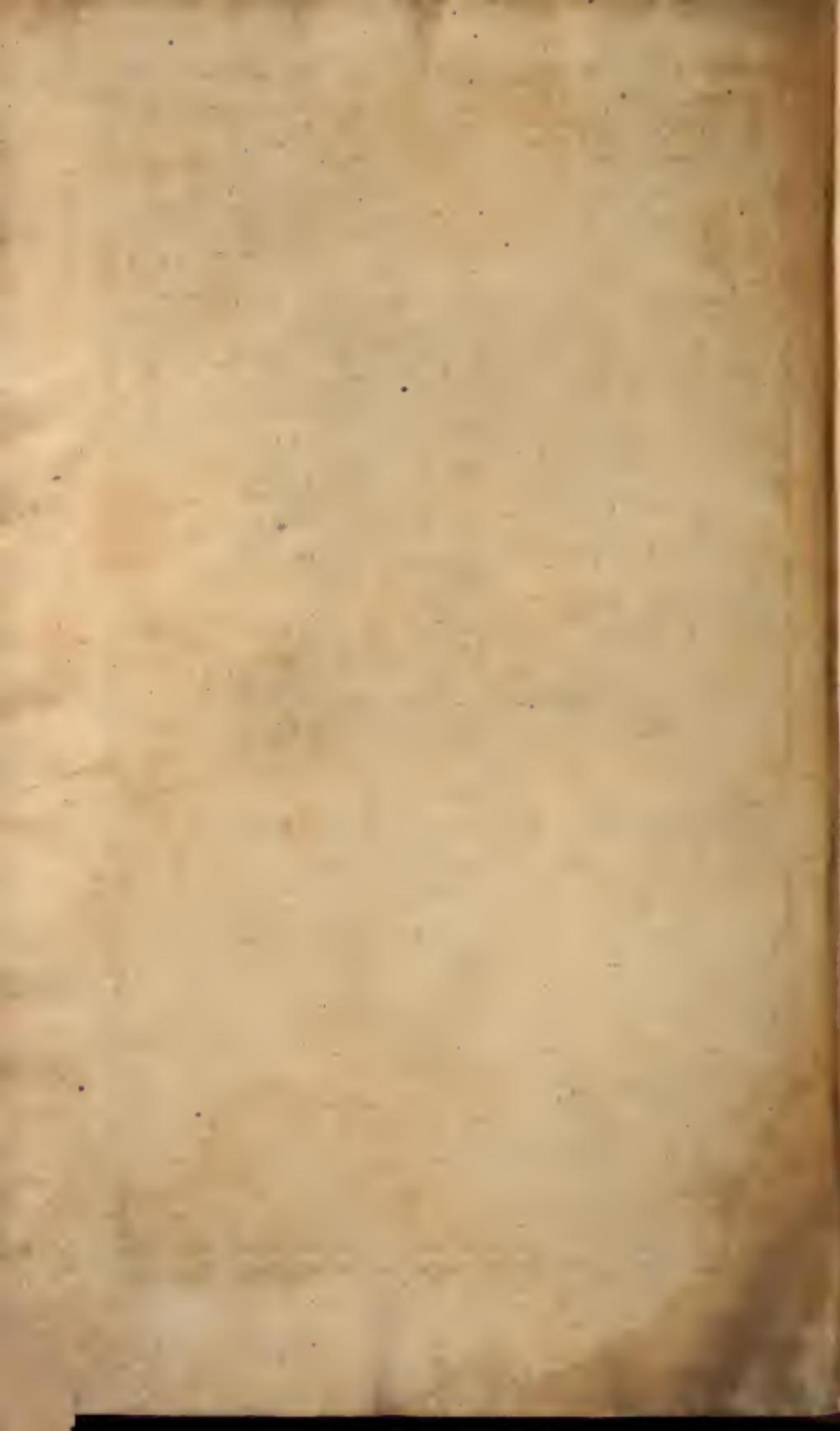

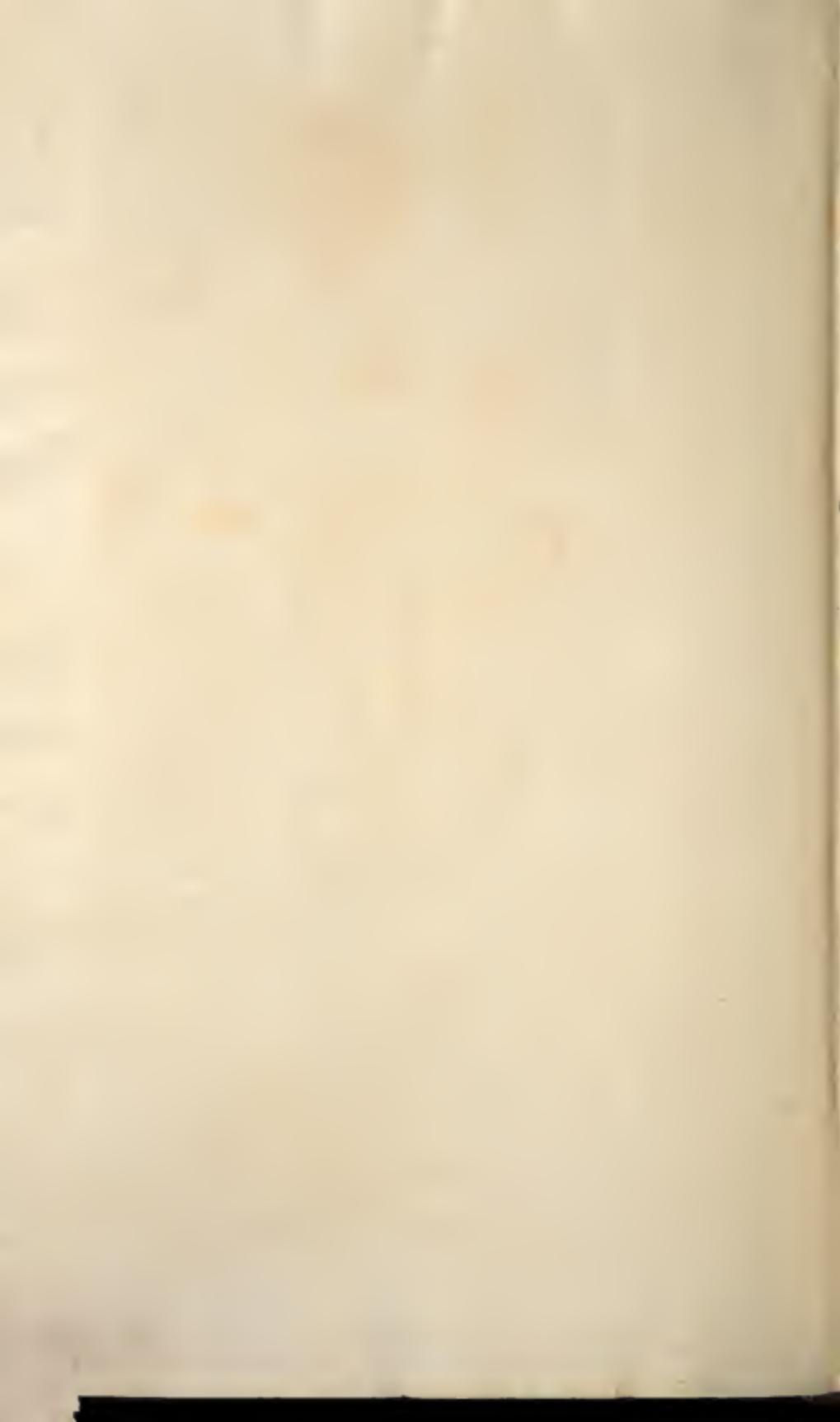

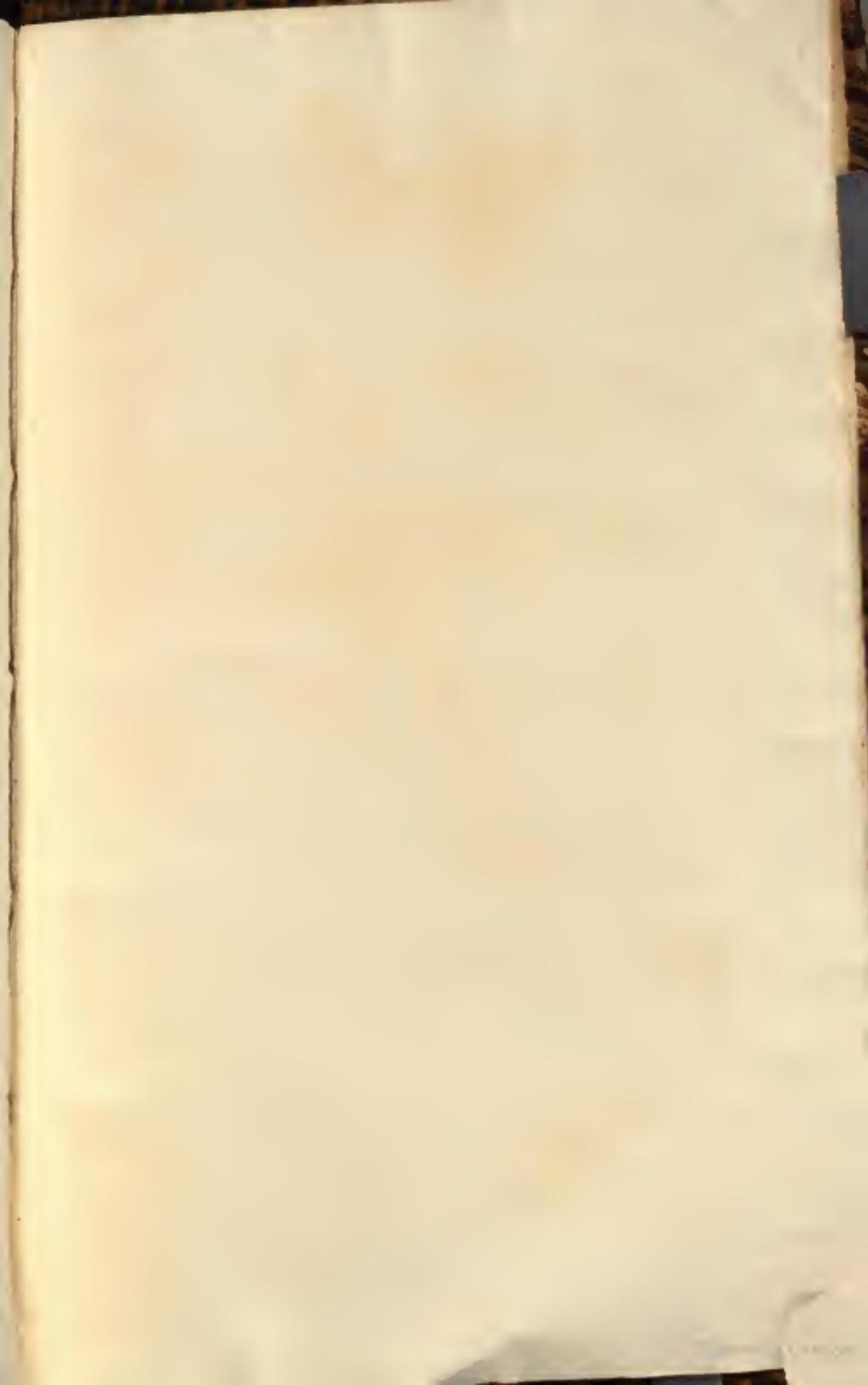
LEODII,
EX OFFICINA TYPOGRAPHICA JOANNIS MATHLÆ HOVII.
Ad insigne Paradisi Terrestris.
M DC LXXIII.

A011470937

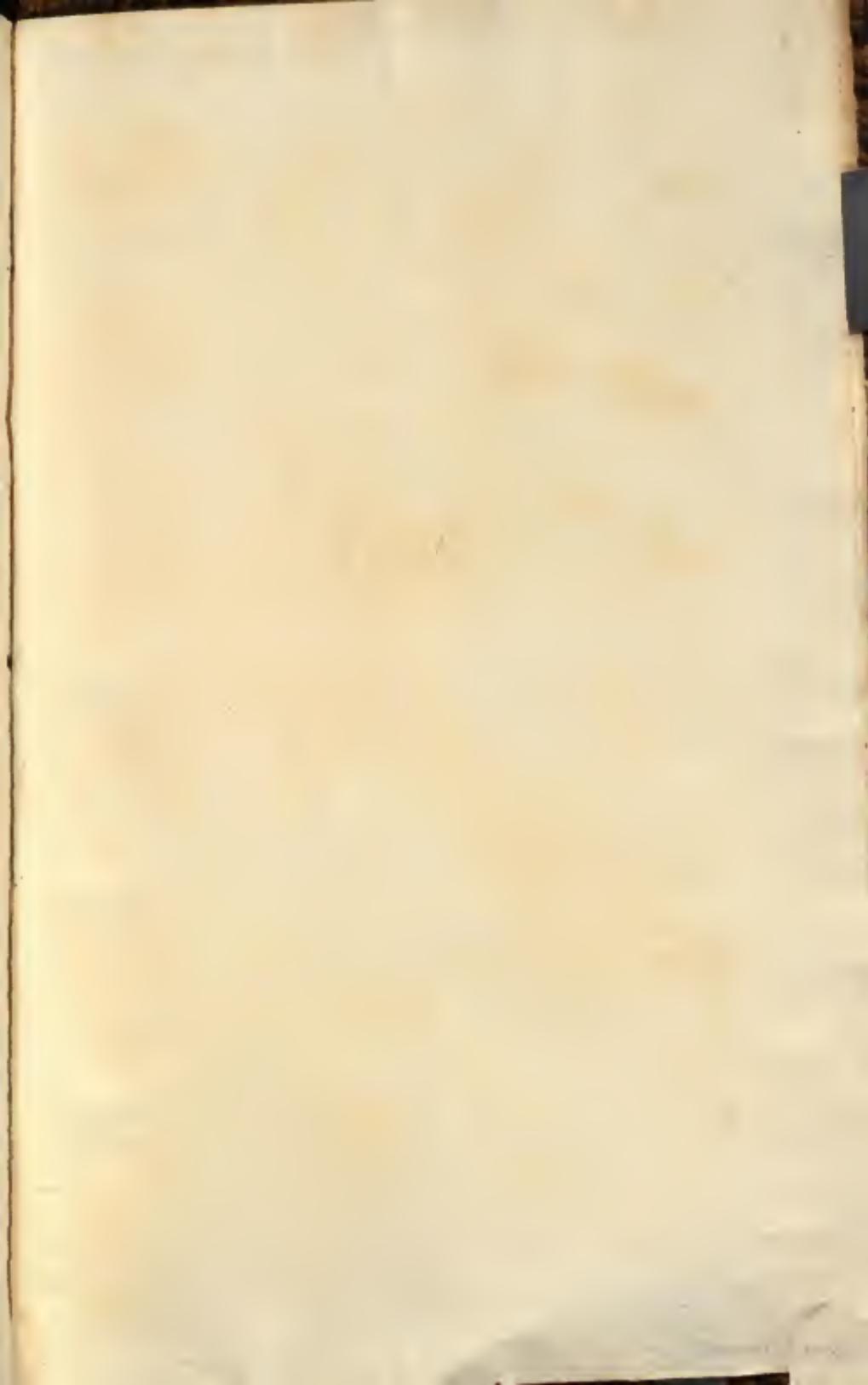

Fs2.

